הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון - CC BY-NC-SA 2.5 אסור בשימוש מסחרי
בס״ד - כל הזכויות שמורות (c) ל הרב בנימין נבול שליט״א

בני בנימין - על מסכת אבות

הרב בנימין נבול שליט״א

הקדמת המחבר • פרק א • פרק ב • פרק ג • פרק ד • פרק ה • פרק ו

הקדמת המחבר

השיר והשבח לחי עולמים כל ישראל...

פרק א

משנה א משנה ב משנה ג משנה ד משנה ה משנה ו משנה ז משנה ח משנה ט משנה י משנה יא משנה יב משנה יג משנה יד משנה טו משנה טז משנה יז משנה יח

פרק ב

משנה א משנה ב משנה ג משנה ד משנה ה משנה ו משנה ז משנה ח משנה ט משנה י משנה יא משנה יב משנה יג משנה יד משנה טו משנה טז

פרק ג

משנה א משנה ב משנה ג משנה ד משנה ה משנה ו משנה ז משנה ח משנה ט משנה י משנה יא משנה יב משנה יג משנה יד משנה טו משנה טז משנה יז משנה יח

פרק ד

משנה א משנה ב משנה ג משנה ד משנה ה משנה ו משנה ז משנה ח משנה ט משנה י משנה יא משנה יב משנה יג משנה יד משנה טו משנה טז משנה יז משנה יח משנה יט משנה כ משנה כא משנה כב

פרק ה

משנה א משנה ב משנה ג משנה ד משנה ה משנה ו משנה ז משנה ח משנה ט משנה י משנה יא משנה יב משנה יג משנה יד משנה טו משנה טז משנה יז משנה יח משנה יט משנה כ משנה כא משנה כב משנה כג

פרק ו

משנה א משנה ב משנה ג משנה ד משנה ה משנה ו משנה ז משנה ח משנה ט משנה י משנה יא

הקדמת המחבר

השיר והשבח לחי עולמים

ברוך אלוקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים וחיי עולם נטע בתוכנו ונתן לנו תורתו הקדושה חמדה גנוזה חכמה מפוארה. אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה מאוד ירושתנו שנבחרנו מכל אומה ולשון לייחד שמו הגדול ולהפיץ דעת אל אחד בארץ.

נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלוקינו ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד על אלף אלפים וריבי רבבות ניסים ונפלאות טובות וישועות שגמלת עימנו מאז ומעולם וכל עוד נשמת אלוה בנו נודה לך ונספר תהילתך לעולם בסוד ישרים ועדה.

ישתבח הבורא ויתפאר היוצר שהעמיד לנו ראשי בני ישראל המה מעבירי השמועה מדור לדור העומדים על משמר כרם ה' צבאות לנחותם הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, שעליהם ציווה המקום "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך" המה חכמי לב שחלק להם הבורא מחכמתו ומלאם ברוח בינה ודעת לפי הזמן והמקום כי לו נתכנו עלילות סיבת הסיבות ועילת העילות.

ברוך שומר הבטחתו לישראל ובכל צרתם לו צר, וישלח להם נגיד ושר, זרח אור לישרים. המאור הגדול לממשלת התורה, המנורה הטהורה זכה

וברה מרנא ורבנא גאון עוזינו וצבי תפארתנו הראשון לציון מרן מלכא הגאון רבינו עובדיה יוסף שליט״א יוסיף לו ה׳ ימים ושנים דשנים וריעננים, הקים עולה של תורה והדליק עצי המערכה להאיר אור ההלכה, בספריו המזהירים ומאירים לארץ ולדרים, ובשיעוריו ודרשותיו הן הן נוראותיו הוצק חן בשפתותיו. מאלף דעת לתועים, כי ביראתו את ה׳ דבריו נשמעים, ועושים פירות ופירי פירות לשעה ולדורות ברוך יוצר המאורות וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש, כי מימיו מן המקדש, וכולם אומרים מי יראנו הוד פניו לראות בהם אפי שכינתא ומי ישמעינו קולו הנורא כמשה מפי הגבורה, ואני תפילה לאל נורא עלילה לרחם על עם סגולה בחסד ובחמלה וישמור לנו את מורנו ורבינו אור עינינו ומאיר דרכנו, יאריך ה׳ ימיו ושנותיו בבריאות גופא ונהורא מעליא עד בוא גואל צדק ועד בכלל.

נודה לך ונספר תהילתך על שזיכיתני אלוקי לעזוב חיי שעה ולעסוק בחיי עולם להסתופף בחצרותיך בבית המדרש ״עטרת חכמים״ בעיר חולון תכב״ץ בראשותו של הגאון הגדול מורנו ורבינו ועטרת ראשנו הרה״ג חיים רבי שליט״א יאריך האל שנותיו בטוב ובנעימים בבריאות איתנה ונהורא מעליא, ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דור ודור, שתמיד נהנים ממנו עצה ותושיה וליבו פתוח כאולם לכל אדם בעולם מאיר לארץ ולדרים ומן הבאר ההיא ישקו כל העדרים. לא יעדי מינן זיויה ויקריה עד בא לציון גואל בשמחה וברינה ולאקמא מעפרא שכינה כי עת לחננה. וכן אברך מעומקא דליבא את מורנו הרה״ג אילן שהרבני שליט״א שיצקתי מים על ידיו במשך כשנתיים והוא שהעמידני על רגליי בלימוד הגמרא. שיזכה לאורך ימים ושנות חיים בני חיי ומזוני, ורפואה שלימה לנוות ביתו הרבנית נורית בת רינה תליט״א, אל נא רפא נא לה. וכן מודה אני לבורא עולם שזיכני לצקת מים על ידי מורנו הרב הכהן הגדול מאחיו סיני ועוקר הרים ובדברו מעריב ערבים לארץ ולדרים ענותן כהלל הרב יגאל הכהן שליט״א יוסיף לו האל אורך ימים ושנות חיים, יזכה לראות בניו כהנים גדולים בתורה וביראת שמים טהורה יושבים על מידין ומורי הוראות בישראל. ואחרונים חביבים הגבאים היקרים והמסורים אשר עושים לילות כימים להגדיל תורה ולהאדירה ישלם להם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלימה.

יודוך רעיוניי ה׳ רועי על שזיכיתני להורים נפלאים אוהבי תורה ולומדיה אבי אדוני עטרת ראשי מאור עיני וחמדת לבבי משה נבול בן חנה ואימי הורתי עדנה נבול בת סולטנה שהביאוני עד הלום גדלוני וחנכוני על ברכי התורה והמצוות, וללא עזרתם היום יומית בגשם וברוח לא היינו מוצאים ידינו ורגלינו, ישלם לה׳ פעלם ותהי משכורתם שלימה, עוד ינובון בשיבה דשנים וריעננים יהיו, אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו להם ויזכו לגדל דור רביעי על בירכיהם. אמן. וזאת הברכה לחמי היקר משה משהזדה וחמותי מרת גילה תליט״א ה׳ עליהם יחיו שיזכו לכל ברכות התורה על העזרה היום יומים בגשמיות וברוחניות תהי

משכורתם שלימה מאת ה׳ יאריך האל שנותיהם בטוב ובנעימים עדי זקנה וגם שיבה ויראו נחת מכל יוצאי חלציהם.

מזמור לתודה לאשת החיל עדינת הנפש ואצילת הרוח גפן פוריה אשת נעוריי מרים שתחיה, מנשים באוהל תבורך אשר נטתה שכמה במסירות נפש גדולה לגידול הבנים וניהול הבית באופן נפלא. ואם יש בי קמצוץ של תורה ויראת שמיים הכל בזכותה ! ! וכל חפצה ומאוויה לראות את בעלה ובניה גדולים בתורה וביראת שמיים טהורה. הספר הזה מוקדש לה באהבה בבחינת שלי ושלכם - שלה הוא. ישלם לה ה׳ פעלה ותהי משכורתה שלימה על עזרתה ונזכה יחד לראות את בנינו שיחיו גדולים בתורה וביראת שמים מתוך נחת ושלווה ונהורא מעליא, ויתקיים בנו מקרא שכתוב ״לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך מעתה ועד עולם״. אמן.

ישמחו התלמידים ויגילו החברים השומעים לקחי בבית המדרש ״עטרת חכמים״ ובראשם האי צורבא מרבנן ראש וראשון לכל דבר שבקדושה רחים רבנן ותלמידהון הר״ר ציון (גרשון) ספר שליט״א שיזכה לראות בניו יושבים על מידין וכן שאר החברים המקשיבים ה׳ עליהם יחיו שיותר משבאתי ללמד נמצאתי למד מהם ומהאחרים כל אחד לפי מעלתו וכבודו. אתה ה׳ תברכם ומכל צרה תצילם וכאישון בת עין תשמרם הם ובני ביתם ויראו נחת מכל יוצאי חלציהם. ובכלל הברכה לתלמידיי היקרים מבית הכנסת ״שעשוע״ בבת-ים ובראשם בעל האכסניה הר״ר אברהם בנימין שעשוע שליט״א אוהב תורה ולומדיה, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, שיזכה לראות בניו גדולים בתורה, ברך ה׳ חילו ופועל ידיו תרצה ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח, אכי״ר. וכן לתלמידי היקרים אורן מוהבן הי״ו יובל ענטר הי״ו דרור אביטל הי״ו יניב סילמן הי״ו לרפואת אביו רחמים בן רימה, שימלא הקב״ה כל משאלות ליבם לטובה ולברכה וישאו ברכה מאת ה׳. אמן.

נורא עלילה שוכן מעונה אחת שאלתי מעימך אותה אבקש : שיבתי בבית ה׳ כל ימי חיי לחזות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו. פירש גאון עוזינו מרן הגר״ע עטיה זצוק״ל וזיע״א לכאורה כפל הלשון אחת שאלתי אותה אבקש, ביאר הרב זצוק״ל כי לשון שאלה הינה אמצעי והבקשה היא המטרה. למשל אדם שואל מחבירו כלי לצורך בישול. עצם השאלה אינה המטרה אלא האמצעי, התכלית הוא הבישול. ואילו דוד המלך ע״ה אומר אחת שאלתי ואמנם אני שואל אין זה אמצעי כדרך כל הבקשות אלא השאלה היא המטרה שבתי בבית ה׳ כל ימי חיי. ועוד קשה : שבתי לשון עבר אבקש לשון הווה ? תירץ הרב כי פעמים אדם שואל וכשנתרגל לשאלתו יש לו שאלות נוספות. לדוגמא : אדם השואל לקבל משרה ונענה, לאחר זמן יש לו שאלה לתפקיד בכיר יותר, ואילו דוד המלך ע״ה אומר גם אז כשהייתי רועה צאן כל מאווי בשאלתי היתה לשקוד ולחפש את החכמה וגם עתה שעליתי לדרגת מלך רק אותה אבקש - שבתי בבית ה׳

כל ימי חיי, אין לי בקשות נוספות רק להיות מבקש ה', (הדברים הובא בספר הנפלא "קול יהודה" (דף טז) של הגאון ראש הישיבה הגה"צ יהודה צדקה זצוק"ל וזיע"א).

גילוי דעת: ידוע הדבר ומפורסם הענין כי לא יבצר מהיות עובר בליבו של המחבר ספרים ודורש חידושי תורה בציבור שמץ יוהרה וגאווה ופניה שאינה טובה ואולי תהיה תורתו שלא לשמה ח"ו הן מצד הנאת העוה"ז הן מצד העוה"ב, על כן הנני כותב כאן בהקדמת הספר הזה מודעה וגילוי דעת לבטל כל שמץ של יוהרה וגאווה וכל פניה שאינה טובה וכל מחשבה שהיא נגד רצון וכבוד ה' יתברך ביטול גמור ושלם, והריני מגלה דעתי ורצוני לפני הקב"ה בכל ליבי ובכל נפשי שכל כוונתי בחיבור הספר הזה וגם בכל החיבורים שיזכני השם יתברך בעתיד, ובכל דברי המוסר והלכות ודרך ארץ אשר אדרוש בציבור או ליחיד או לעצמי הכל הוא לשם שמיים לשם יחוד קודשא בריך הוא בדחילו ורחימו ולאקמא שכינתא מעפרא, וכל מחשבה וכוונה ודיבור של גאוה ויוהרה שאינם לרצון ה' וכל מן פניה שאינה לטובה אם יעלו בליבי ומוחי בכל עת הריני מתנה עליהם שיהיו בטלים ומבוטלים לא שרירין ולא קיימין ולא יהיו חלים כלל ועיקר.

בדרך עדותיך ששתי כעל כל הו נ

נר לרגלי דבריך ואור לנתיבת י

ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכ מ

ברוב שרעפיי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפש י

נהר פלגיו ישמחו עיר אלוקים קדוש משכני עליו נ

ענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלוקי יעק ב

מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחת י

לכו מחיל אל חיל יראה אל אלוקים בציו נ

נטיתי ליבי לעשות חוקיך לעולם עק ב

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס) וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר׃

המשנה הנ״ל מקורה במסכת סנהדרין ריש פרק חלק. ונהגו לאמרה גם קודם למסכת אבות ולכל פרק שבו. וצריך להבין, מה הקשר שלה למסכת אבות שהיא מילי דחסידותא? ועוד יש לדקדק, במה שאומרים בכל יום בסוף תפילת שחרית תנא דבי אליהו, כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא. והלא, לפי המשנה הנ״ל לכל ישראל יש חלק לעולם הבא? ואם יש הבדל בין חלק לעולם הבא לבן העולם הבא? ועוד, מהו כל ישראל וכו׳. וכי העוה״ב הוא שטח הפקר שלכולם יש חלק בו?!

ובעזרת החונן לאדם דעת יתורצו הקושיות ויתבאר הענין. הנה מסכת סנהדרין דנה בין השאר בדיני הנהרגים בארבע מיתות בית דין, הנחנקין הנשרפים והנסקלים וכו׳. והמשנה הראשונה בפרק חלק שחותמת את המסכת באה ומבשרת לנו כי אעפ״י שהרשיעו ונהרגו בעוונם, בכ״ז יש להם חלק לעולם הבא, שהרי דרך המומתין להתוודות לפני קיום גזר הדין, ונמצא שמיתתן היא כפרתן. והביא התנא ראיה לזה ממה שנאמר ״ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ״ לפי שאף אם יחטא האדם לאחר שיענש מתכפרים עוונותיו, ולכן נקראו גם הם צדיקים. ולעולם הבא ירשו את ארץ החיים. על כך דרש מרן החיד״א זיע״א את הפסוק ״לבלתי ידח ממנו נדח״ (שמואל ב׳ יד יד) שאפילו שהרשיע והצריח ואף הריע נגד בורא עולם ועשה כל התועבות שבעולם. לאחר שיעבור בירורים וצירופים ומירוקים ע״י גלגולים שונים וגיהנם וכו׳ יזכה בסופו של דבר להגיע לגן עדן וחיי העולם הבא.

ורמז לדבר זה בפסוק ״תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם״ (תהילים צ) ופירושו, שהקב״ה מקבל תשובתו של אדם אפי׳ אם הגיע למצב של דכ״א שהוא ר״ת: דם שפיכות דמים. כפירה עבודה זרה. אשת איש - גילוי עריות. גם לרשע כזה אומר לו הבורא יתברך ויתעלה שמו שיש תקוה לאחריתו. עכת״ד. והובאו דבריו בס׳ נתיבות חיים (קורט) בראש הספר. ויש להבהיר שכל זה לא מדובר על פושעי ישראל בגופן כי כבר נתבאר משפטם בגמ׳ ר״ה (יז). אמנם דמצודת דוד פירש ״ועמך כולם צדיקים״, זהו בימות משיח, שהעם הנשאר בציון לאחר כל הבירור

והזיכוך יהיו כולם צדיקים, והם ירשו את הארץ ולא יגלו ממנה עוד. ועל כך תפארתו של הקב״ה שהעם שבחר ונטע יהיה של צדיקים ותמימים.

ומעתה בזה יתבאר הקשר לקביעת מימרא זו גם בתחילת מסכת אבות וכן בראש כל פרק בו. והוא, כי אעפ״י שכל אשר בשם ישראל יכונה יש לו חלק לעולם הבא בסופו של דבר אחר התיקון הראוי, מ״מ אם ישתדל האדם להדבק וליישם את ההנהגות הקדושות הכתובות במסכת זו עם עמל בתורה ובמצוות, יכול להגיע למדרגה של בן העולם הבא כלומר ללא יסורים ושאר מרעין בישין:

וכעת הבוא נבוא ליישב את הקושיה השניה הנ״ל לדעת מה ההבדל בין ״בן העולם הבא״ ל״חלק לעולם הבא״. הגאון רבינו יוסף חיים זצ״ל בספרו ״בן יהוידע״ על מסכת שבת (קנג.) ביאר, כל שנאמר בו בן העולם הבא אינו צריך סיוע מאחרים בעלייתו, אדרבה הוא יהיה מסייע לאחרים להעלותם עמו. אבל מי שנאמר בו חלק לעולם הבא הוא צריך לסיוע של צדיקים אחרים בעלייתו בסוד הבינה הנקרא העולם הבא. עכ״ל.

ולפי האמור מתיישבים דברי רבי יוחנן בן זכאי לפני פטירתו שאמר (ברכות כח:) ״יש לפני שני דרכים אחד של גן עדן ואחר של גיהנם, ואיני יודע באיזו מוליכים אותי״. והדבר פלא לעלות על הדעת שמי שעשה לתורה שלא תשתכח מישראל שיהיה לו ספק כל שהוא להיכן מוליכים אותו, ובודאי לא אמר זאת לתפארת המליצה. אלא שרצה לומר שלא ידע אם יוליכוהו היישר לנחלתו המוכנת לו בגן עדן או שיצטרך להגיע לשם דרך גיהנם שלשם יהיה צריך לרדת כדי להעלות נשמות העשוקים.

וכן מתבאר מדברי התוספות בכתובות (קג:) על מה שאמרו בגמרא (שם) שכל מי שהיה בהלוויתו של רבינו הקדוש מזומן לחיי העולם הבא. והקשו התוס׳, והרי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא? ותירצו, שמזומן לעולם הבא ללא דין וללא יסורים. וכן כתב מהרש״א בחידושי אגדות בסנהדרין (צ.) כל ישראל יש להם חלק לאחר כל התיקונים והעונשים והזיכוכים, כולם מוזמנים הם לחיי העולם הבא [למעט המנויים בהמשך המשנה בסנהדרין (שם.)] ע״ש.

גם הגמרא בתענית (כב.) מספרת על רבי ברוקא חוזאה ששאל את אליהו התשבי זכור לטוב בשוק של מקום הנקרא ״בי לפט״, האם יש בשוק זה ״בן העולם הבא״? ותוך כדי הדברים עברו שם שני יהודים שמשמחים בני אדם. ואז אליהו הנביא הצביע על שני היהודים הללו. ואמר לו, אלו בני העולם הבא. ע״ש. ולכאורה הרי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, א״כ למה אליהו הנביא היה מורה באצבע רק על שני ה הודים הללו בלבד? ולפי האמור לעיל הדבר מובן, מפני שלכולם יש חלק, ושני אלו הם בני העולם הבא בגלל מעשיהם כמפורש שם. ומזה תבין גם מאמר רבי שמעון בר יוחאי הקדוש זיע״א (סוכה מה:, ובבראשית רבה פרשה ל״ה) שאמר:

ראיתי בני עליה, והם מועטין אם אלף הן אני ובני מהם. אם מאה הם אני ובני מהן. אם שניים הם אני ובני הן.

ועתה יתיישב בס״ד מה שאמר אליהו הנביא זכור לטוב בספרו תנא דבי אליהו: כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא, והיינו, כיוון ששונה הלכות כדי שידע אל נכון היאך לקיים את המצוות בצורה המושלמת ביותר, מובטח לו שהוא בן העולם הבא. כלומר, יש לו ביטוח חיים [אף לאחר המוות] ביטוח כנגד יסורים שונים עונשי גיהנם ושאר מרעין בישין. ולעומתו מי שיש לו חלק לעולם הבא דומה כמי שאינו מבוטח כלל.

ומה שאמר התנא כל ישראל וכו׳ בא לרמוז בתיבות כ״ל ישראל את שלושת חלקי העם, כי ראשי תיבות כל כהנים לוים, וישראל הרי מפורש בו. כי כולם ביחד מהוים גוף אחד ויחידה אחת כמו שנאמר ״כל ישראל ערבין זה לזה״. ועוד כתיב, ״שה פזורה ישראל״ שאם ניגף השה באחד מאיבריו כל גופו מרגיש בכך, אף ישראל יחידה אחת הם וכולם כגוף אחד ואם ניגף אחד מהם כל ישראל מרגישים בצערו. וכן אומרת הגמרא (נדה יג:) ״אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף״. ופרש״י, שבגוף, חדר. כי גוף שם מקום המיוחד לנשמות העתידים להיות נולדים. עכ״ל. רצונו לומר שכל נשמות ישראל חצובות ממקום אחד וברגע שיגמר תיקון כולם, יבוא המשיח אשר לו אנו מחכים. וזהו שאמרו חכמינו זכרונם [לברכה (יומא פו ע״ב) גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה, ולא אמרו גדולה תשובה ״שמביאה את הגאולה״. מפני שהתשובה היא אמצעי לתיקון הנשמות שיגיעו לתכליתן בעולם הזה, שהוא הדבר שמקרב את הגאולה. עכ״ל הגמרא שם.

ומן האמור עד כה, הנה מקום אתי לחבר בין תחילת מסכת חגיגה לסיומה כמנהג שנהגו בכמה קהילות בעת סיום מסכת והוא נקרא בלשונם ״לבוש״, הנה המשנה בחגיגה פותחת בזה הלשון: הכל חייבין בראייה וכו׳ ובגמרא שם אמרו הכל לאתויי מאי? משום רבי יהודה אמרו למעוטי סומא באחת מעיניו. שנאמר, יראה יראה כדרך שבא לראות כך בא להיראות. מה לראות בשתי עיניו כך להיראות בשתי עיניו. ע״כ. ובסוף המסכת איתא: אמר ריש לקיש אין אור של גיהנם שולטת בפושעי ישראל, קל וחומר ממזבח הזהב. מה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי הדינר, כמה שנים אין האור שולטת בו, פושעי ישראל שמלאים מצות כרימון דכתיב ״כפלח הרימון רקתך״, אל תקרי רקתך אלא ריקנים שבך על אחת כמה וכמה! ע״כ לשון הגמרא שם.

ויש לדקדק, אם הם מלאים מצות היאך קורא להם שלמה המלך ״ריקנים״? אלא צריך לומר, שאעפ״י שפושעי ישראל רובם עוונות ולכן נקראים ״ריקנים״ כי מה תועלת במיעוט שלא הכריע את הכף לזכות לחיי עוה״ב, מ״מ, החלק הטוב שבהם מלא מצות כרימון. ושמעתי עוד פירוש: שיתכן שיהיה האדם מלא עד גדותיו בתורה ובמצוות כרימוץ

ובכ״ז ריקא הוא מבחינת יראת שמים, ודרך ארץ שלו ששואפים לאפס ולמרות תורתו ומצוותיו עם פושעי ישראל נמנה!!! וכאן מתחברים להם סוף וראש המסכת ללמדנו כלל חשוב ביהדות, שצריך לראות את כל ישראל בשתי עינים, בעין אחת לראות את מעלת החבר ואת העין השניה לעצום מראות ברעתו. והיינו, לדאוג לגשמיות של השני ולדונו לכף זכות תמיד ולא לבדוק בציציותיו. ומאידך, לדאוג לרוחניות שלנו. כי כשם שאדם הבא להיראות לפני המקום, רוצה שיראו רק את מעשיו הטובים ולא את עוונותיו, בבחינת אל תזכור לנו עוונות ראשונים, כך הוא לא יבוא לראות אלא את מעלותיהם של חבריו ולא את חסרונותיהם. ובעוונתינו הרבים, עינינו הרואות כי מוחלפת השיטה, שדואגים לרוחניותו של החבר ולצרכינו הגשמיים.

ועתה מובן מה ששנו, כל ישראל יש להם חלק לעוה״ב, מפני שגם הפושעים שבישראל הם חלק בלתי נפרד מישראל עצם מעצמיו ובשר מבשרו. ורמז לזה מוצאים אנו ג״כ בנטילת ארבעת המינים בסוכות, כי נודע שהערבה המרמזת לאותם מבני ישראל שאין בהם לחלוחית של תורה ומצוות - ובכל זאת אי אפשר לקיים את מצוות הנטילה בלא הערבה. וכן רמז נוסף לזה מסממני הקטורת שאחד מהם הוא החלבנה שריחה רע הרומזת לרשעים, ואעפ״כ אי אפשר לרקוח את קטורת הסמים בלעדיה.

ובדומה לכך, אין אנו יכולים להתחיל בתפילות יום אדיר בימי שנה הוא היום הקדוש ״יום הכיפורים״ בלי לצרף עמנו את העבריינין בתפילת ״כל נדרי״. וגדלה מזו מצאנו שהרי אם יש עשרה ריקנים שבישראל בבית הכנסת השכינה שורה שם ואפשר לומר קדיש, קדושה, ולהוציא ספר תורה וכדו׳. אבל אם לא יש רק תשעה אנשים אפילו יהיו צדיקים גמורים כמשה רבינו בשעתו אין השכינה שורה, ואי אפשר להתחיל שום דבר שבקדושה. והבן. עוד יש לפרש, כל ישראל בא לרבות את הגויים ששמרו שבע מצוות בני נח והטיבו לעם היהודי, שיש להם חלק המיוחד להם לעולם הבא. וראיה לכך, ממה ששנינו במשנה את בלעם בן בעור, אחד מארבע הדיוטות שאין להם חלק לעולם הבא. שהיה גוי ומכלל לאו אתה שומע הן שאם אותו גוי ייטיב דרכיו, יש לו חלק מסויים בעולם הבא.

ובמה ששאלנו האם העולם הבא הוא שטח הפקר ויש כניסה לכל מי שיחפוץ? הנה הגה״צ רבי יהודה צדקה זצוק״ל בספרו הנפלא ״קול יהודה״ הביא מעשה בעגלון כפרי שהיה מתפרנס ממכירת פירות וירקות בעיר הגדולה. פעם אחת, בחודש טבת הקר ירד שלג כל הלילה וכל יום המחרת עד שהסוס שלו קפא בקור הגדול. הכפרי היה מצליף נסוס והוא היה מתקדם כמה מטרים ועוצר, וכך חוזר חלילה. כיוון שירדה לה החשיכה טעה הכפרי בדרכו מפאת השלגים ונכנס למעבה היער. החושך הלך וגבר, והעגלון החליט לעזוב את סוסו ולמצוא מחסה מהשלג הכבד. והיה הולך ומחפש עד שמצא אור שבקע מבית בתוך היער. והיה זה ביתו של הרב המקומי, שהיה יושב ולומד תורה. דפק העגלון בדלת, והרב היה

מופתע לראות יהודי בודד ביער בשעה כזו. סיפר הכפרי לרב את כל הקורות אותו. והרב נתן לו לאכול ולשתות ומקום ללון.

למחרת, הודה הכפרי לרב ואמר לו: אשאל מכבודו שאלה שמציקה לי זמן רב אמר לו הרב שאל בני שאל. אמר הכפרי: הרב רואה כמה אני עובד קשה, הייתי ביום אכלי חורב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני, עולם הבא לפחות יהיה לי? אמר לו הרב: ישמעו אוזניך מה שפיך מדבר, אתה בעצמך אומר שאתה עובד כל היום ואפילו עולם הזה אין לך, איך יהיה לך עולם הבא? אילו היית לומד מעט תורה, שעה או שעתיים ביום, ניחא. אבל אתה כל היום עם הסוס, איך תזכה לעולם הבא? ע"כ המעשה. אומר מרן החפץ חיים זצוק"ל, אמנם כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, יש לכל אחד חלקת קרקע, אך תלוי איך מעבדים אותה. אם אדם לומד תורה ומסגל לעצמו מצוות, הרי הוא שותל שתילים יפים ועצים מלבלבים מכל טוב, פירות מפירות שונים, לעתיד לבוא יתענג ויתבשם מהם. אבל אם בעולם הזה עולם המעשה, ביטל זמנו ולא סיגל לעצמו תורה ומצות ומעשים טובים, הרי החלק שלו בעולם הבא קוץ ודרדר יצמיח: וכמאמר החכם באדם, שלמה המלך ע"ה (משלי כד, ל) "על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כולו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה" וכמה בושה וכלימה מחכה לו לעולם הבא.

וכן נשאו בעלי המוסר משלם ואמרו שכל מצווה שאדם מקיים בעולם הרי היא לבנה ואריח לעולם הבא ובה יבנה את ביתו לאחר 120 שנה. למשל, אדם שעשה 700 מצוות כתיקנן, יזכה שם בדירה של "עמידר" שתי חדרים. סיגל לעצמו יותר מצוות יזכה לדירה גדולה יותר בעליונים. עוד יותר יזכה לוילה מפוארת וכו'.

יש ואדם הולך לבית עולמו לאחר זקנה ושיבה ורואה שכל הנטיעות שנטע כולם כרותים ונופלים, והוא נדהם. מה קרא כאן? מדוע אילנותיו כרותים ואילו אצל חברו הם מלבלבים ופורחים? עונים לו אתה שלחת מחבלים והם כרתו אותם. אמר להם אני?! מחבלים?! אומרים לו, אכן! לא נזהרת בטהרת המשפחה, נכשלת בעון נדה החמור, נכשלת בפגם ברית קודש נכשלת בחילול שבת החמור!! בראת ע"י כך מלאכים מחבלים והם שכרתו האילנות וקיצצו בנטיעות. והוא צועק ובוכה ומורט שער ראשו, ואין בידו לעשות מאומה.

ויש ואדם הולך לבית עולמו ורואה שם בחלקו אילנות יפים וטובים אולם הפירות קצת קמושים ויבשים אינם מדיפים ריח טוב כלבנון, והוא שואל מה קרה כאן? אומרים לו אמנם קיימת מצוות ומעשים טובים אבל לא שלחת מספיק מים כראוי לך. ואין מים אלא תורה. אמנם למדת תורה אבל לא ניצלת את מלוא כשרונותיך. אמנם קיימת מצוות. אבל כמצות אנשים מלומדה, כדי לצאת ידי חובה, בלי נשמה ובלי כוונה. חבריך התפללו בהתלהבות, שמחו בעת קיום המצוות כמוצאי שלל רב, עסקו בתורה בהתמדה ובחשק גדול ואילו אתה התרשלת מעט בזה.

לכן ידע כל פעול ויבין כל יצור שהעולם הזה הוא עולם העשיה, היום לעשותם ומחר לקבל שכרם, ע״י תורה ומצוות שהוא מקיים - מעבד הוא את החלק שלו בעולם הבא, ומי שטרח בערב שבת, יאכל בשבת. וכמאמר רבותינו ז״ל עולם הזה דומה לאולם חתונות, ואנו החתנים ובעלי האירוע למשך כמה שעות קובעים איזה אוכל יוגש וכמה, מי המוזמנים, מי התזמורת, מה ילבשו המלצרים וכיוצא בזה. בשעות אלו אנו בעלי הבית האמיתיים כוכבי הערב. אבל מחר בערב יהיה באולם חתן אחר, מישהו אחר ידרך כוכבו ואנו אם נבוא לאותו אולם בתור מוזמנים ואורחים בלבד. על כן נשתדל לקיים מאמר החכם מכל אדם (קהלת ט י) ״כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה״. ויה״ר שנזכה להצליח בתכליתנו עלי אדמות, לעשות רצונו כרצונו.

מסופר שבאחד מביקוריו של הח״ח אצל הרופא שאל אותו הרופא, אנשים כמוני איך יזכו לחיי העוה״ב? ענה לו הכהן הגדול זיע״א כתוב בפרשת בראשית ״ועץ החיים בתוך הגן״ ותירגם המתרגם באמצעיתא דגנא. ולכאורה אינו מובן למה התורה מדגישה בתוך הגן באמצעו. מה משנה לנו אם נמצא באמצע או בקצה הגן? אלא הכתוב מרמז לנו שעץ החיים הוא באמצע והגישה אליו הוא מכל צד. אל לנו לחשוב כי רק דרך אחת מובילה לעץ החיים. משמיע לנו הכתוב שהגישה אליו מכל צד. כל אדם בין אם עיסוקו בתורה או בכל דבר אחר, ביכולתו להגיע לעץ החיים. כמו שנאמר ״בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך״ כל אדם שהוא סר מרע ועושה טוב. משאו ומתנו באמונה עם הבריות ומשתדל במצוות ותורה כפי כוחו יכול לזכות לעץ החיים.

הגמרא בתענית (דף כא ע״ב) מספרת על אבא אומנה שהיה רופא ומקיז דם והיה מקבל בכל יום פריסת שלום ממתיבתא דרקיע שהיה מקיים כל דבריו בהצנע גדול כמאמר הפוסק (מיכה ו, ח) ״והצנע לכת עם אלוקיך״ כל המצניע מעשיו הרי הוא עם אלוקיך.

ובשלהי המסכת שם (דף לא ע״א) אומרת עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב בג״ע וכל אחד ואחד מראה באצבעו הנה אלוקינו זה, גם כאן הרעיון דומה. מחול הוא עיגול והמרחק מכל צד לנקודה המרכזית דומה, לומר לך אם באמת ובתמים מבקשים ומתגעגעים אל השם יתברך שמו אזי כל הדרכים שוות. ולמה דווקא הישיבה במחול ובעיגול? אומר המהרש״א זיע״א כיוון שהתורה היא כמו מעגל שאין לו התחלה ואין לו סוף, כך השכר על כך יהיה לשבת בעיגול שאין לו התחלה וסוף לפני הקב״ה ישתבח שמו לעד שאין לו התחלה ואין לו סוף. והבן.

אומר רבינו הגר״א לופיאן זצוק״ל: רבים מעמי הארץ והמון העם משלים את עצמם שהרי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא:: אבל יש לדעת שלא אמרו חכמינו זכרונם לברכה יש להם חלק בעולם הבא אלא לעולם הבא. כלומר לכל אחד מישראל יש לו נשמה גבוהה קדושה

וטהורה שעל ידה יוכל להגיע לעוה״ב, אבל אם יגיע או לו זה תלוי ביד האדם לבדו.

משל לעני שהתדפק על דלת ביתו של עשיר מופלג בעל לב רחום ויד פתוחה. ביד אחת לפת את צרורו הדל וידו השניה הושיט לנדבה. האיר לו העשיר פניו, הכניסו לביתו, האכילו והשקהו והעניק לו כמה מטבעות, מיהר העני וטמנה בכיסו. הכניסו העשיר למזווה ביתו ואמר פתח שקך, פתח העני את שקו והעשיר מלאהו בכל טוב. מעדנים ומיני מתיקה, בירך העני את העשיר בכל הברכות שבעולם ויצא מביתו שמח וטוב לב. שקו התפוח על שכמו וכיסו גדוש מטבעות, אך אללי, בתר עני אזלא עניותא, המוצרים העיקו על השק הבלוי וקרעו בו חור, ואף בכיסו נבעו פרצות, העני הלך וצעדו נעשה קל מרגע לרגע, הלך ודרכו נזרעו מטבעות ומוצרי מזון: הנמשל הוא שהנשמה מקבלת חלקה לעולם הבא, כל נשמה כיסה תפוח וצרורה מלא אורה, אבל הקריאה בספרים חיצוניים קורעת בו חור. הפקפוק בעיקרי הדת עוד חור, הלוואה בריבית - חור נוסף. ביזוי תלמידי חכמים עוד חור: !!!

פרק א

פרק א - משנה א

משֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי, וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ, וִיהוֹשֻׁעַ לִזְקֵנִים; וּזְקֵנִים לִנְבִיאִים, וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים, הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין, וְהַעֲמִידוּ תַּלְמִידִים הַרְבֵּה, וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה:

יתעורר המעיין ויפלא המתבונן הקורא את המשנה במספר קושיות:

א. היה צריך להיכתב משה קיבל תורה מהקב״ה על הר סיני, ולא מסיני?

ב. הלשון קיבל קצת קשה היה מדוייק יותר לומר משה למד תורה בסיני, מפני שלמד שם מפי הגבורה מאה ועשרים יום. ואילו קבלת התורה ארכה זמן קצר בלבד.

ג. מה השייכות של ההקדמה הזו לפרקי אבות. היה צריך להתחיל באנשי הכנסת הגדולה וכו'?

ונראה לתרץ בס"ד על ראשון ראשון:

א. משה למד את מידת הענווה מהר סיני, שהרי במתן תורה ב ו' בסיוון התרברבו ההרים הגבוהים והנשאים לאמר עליי תינתן התורה. אנו הראויים למעמד החשוב. רק הר סיני עמד מבוייש ונבוך. אמר להם הקב"ה "למה תרצדון הרים גבנוניים ההר חמד אלוקים לשבתו" (תהילים סח. יז) תרצדון - נוטריקון תרצו דין, וגבנוניים פירושו בעלי מומין כמו שכתוב "או גיבן או דק". ההרים הנישאים כונו בעלי מומין ללמדנו שתורת חיים שנמשלה למים אינה שוכנת במקום גבוה אלא במקומות הנמוכים, הר סיני הנמיך קומתו והתנהג בענווה אמיתית זכה שעליו תינתן תורת הנצח. מההר למד משה ולימד אותנו יסוד חשוב: הענווה היא ראש פינה לכל המידות והתנאי ההכרחי ללימוד התורה. כמו שכתב הרמב"ם לא תימצא התורה בגסי הרוח. וכפי שכתוב "עקב ענווה יראת ה'". וכבר חקרו ותמהו בזה מדוע דווקא משה נבחר לקבל תורה בסיני ולא צדיקי עולם שקדמוהו כמו אדם הראשון נח, אברהם יצחק ויעקב? אלא התירוץ הוא עפ"י הגמרא בחולין (דף פט) גדול הנאמר במשה ואהרון יותר ממה שנאמר באברהם. דאילו באברהם כתיב "ואנוכי עפר ואפר" ואילו במשה ואהרון כתיב "ונחנו מה". ופירושו שעפר ואפר הוא סמל לשפלות אמיתית אבל הוא דבר שיש בו ממשות במציאות. לא כן משה עבד ה' שאמר ונחנו מה כלומר אפס והעדר. כי רק ענוותנותו המיוחדת של משה מסוגלת לזה!

ב. משה קיבל כלומר עשה עצמו כלי קיבול לקבלת התורה. ללמדנו שכל אדם צריך לעשות עצמו כלי הראוי שהתורה תשכון ותשרה בו. וזה יתכן רק ע"י תיקון המידות ומעשיו של האדם. ובהתאם להכנה כך תהה השראת התורה בו. כ"ש "תכין ליבם תקשיב אוזנך". לכן ראוי להיכתב קיבל תורה ולא למד תורה. עיקר ההכנה לקבלת התורה מתחלק לשלושה יסודות עיקריים כפי שפירש אור החיים הקדוש זיע"א בפרשת יתרו על הפסוק "ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני". תנאי ראשון: התגברות והתעצמות בעסק התורה. ולא תושג ההשגה הזו אלא שיסיע אדם עצמו מכל דבר שגורם לו רפיון ועצלות חולשה והסחת הדעת מעסק התורה. דבר שני: שפלות וענווה שאין דברי תורה מתקיימים אלא במי שמשפיל דעתו ומשים עצמו כמדבר. והדבר השלישי: בחבורה ולא בלימוד בפני עצמו וכנגד זה אמר "ויחן שם ישראל" כולם כגוף אחד, כך ילמד אדם בחבורה ובצוותא ויסבירו פנים זה לזה. עכ"ד.

ג. בהקדמה הזו לפרקי אבות בא התנא להשמיענו שגם בדברים שנראים לכאורה כחוקים והנהגות שהשכל מחייבם. כגון: מרבה נכסים מרבה דאגה, או מאן דסאני עלך לחברך לא תעביד וכו', הכל תורה הוא ונכלל בתורה הגדולה והרחבה מיני ים שקיבל משה בהר סיני.

משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע

בא ללמדנו שצריך התלמיד לכופף קומתו ולהיות נכנע ומתבטל כלפי רבו כפי שיהושע נהג כלפי משה רבו. והתנאי הזה הוא בסיס ללימוד התורה. כמו שיהושע בן נון הוא תלמיד מובהק, נער לא ימיש מתוך האוהל, כך צריך כל אדם להתמיד לפני רבו, התמדה הוא הקניין העיקרי בלימוד התורה. כ"ש "אם תעזבני יום יומיים אעזבך", ועוד שפני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה, מה הלבנה אין לה אור עצמי אלא החזר אור מהשמש כל שכן תלמיד שלא נמצא לפני רבו - אינו יכול להאיר כלל, והבן.

ויהושע לזקנים

הזקנים היו כלב בן יפונה פנחס בן אלעזר הכהן, בני אלדד ומידד וכל שבעים הזקנים שלא האריכו ימים בגלל, שהתעצלו בהספדו של יהושע בן נון. מעתניאל בן קנז שחידש שלושת אלפים הלכות שהשתכחו בימי אבלו של משה רבינו ע"ה, דרך השופטים לדורותיהם ועד אחרון הזקנים הוא עלי הכהן. תקופתם ארכה כ 360 שנה (משנת 2516 - 2881 לבריאה).

וזקנים לנביאים

משמואל הנביא שהיה שקול כמשה ואהרון שנאמר "משה ואהרון בכוהניו ושמואל בקוראי שמו" (תהילים קז) ועד חגי מלאכי וזכריה, אחרוני הנביאים. בערך 470 שנה (משנת 2881 עד 3350) עד דריוש הפרסי בנה של אסתר המלכה.

ונביאים מסרוה לאנשי הכנסת הגדולה

שבהם נמנו דניאל חנניה מישאל ועזריה ומרדכי. ולמה נקרא שמם כנסת הגדולה? מפני שהחזירו עטרה ליושנה. משה אמר "האל הגדול הגיבור והנורא" בא ירמיה בדורו ואמר נכרים מקרקרים בהיכלו איה נוראותיו? ולא אמר הנורא. דניאל שהיה בדורות שאחרי ירמיה אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו? ולא אמר הגיבור. באו אנשי הכנסת הגדולה בדורם והחזירו העטרה ליושנה. והתקינו לומר בתפילה האל הגדול הגיבור והנורא. שאלולא מוראו של הקב"ה איך יכול עם ישראל להתקיים. כבשה אחת בין שבעים אריות המשחרות לטרף? ראו דניאל וחבריו את עם ישראל נתונים למרמס, עול הגלות מכביד ומעיק על עם ישראל להחליף ולהמיר תורתו באחרת, רבים עומדים עלינו בכל דור

להשמידנו ולכלותנו והקב״ה מצילנו מידם, לפיכך עמדו הם אנשי הכנסת הגדולה והכריזו: הן הן גבורתיו, הן הן נפלאותיו ונוראותיו.

ראיתי בס״ד בקונטרס ״חמדת יוסף״ סדר השתלשלות התורה ממשה רבינו והעתקתיו כאן כמעט במלואו:

משה רבינו עלה למרום לארבעים יום וארבעים לילה. ביום לימד אותו הקב״ה תורה שבכתב ובלילה תורה שבע״פ שזה כולל הכל: טעמים, הלכות, כל הסודות וכל הגמרות. למשל: בתורה כתיב: ״ועשו להם ציצית״ אבל איך נראית הציצית? אורך החוטים בקשרים וכו׳. למדו זאת מתורה שבעל פה. וכן תפילין כתיב בה ״וקשרתם לאות על ידך ולטוטפות בין עיניך״, אבל למה מרובעות ושחורות וכו׳ הכל בתורה שבע״פ. אז ירד משה רבינו לארץ ולימד את אהרון ואת ארבעת בניו. ואת שבעים הזקנים לאחר מכן את כל ישראל וכן אהרון למד ארבע פעמים, פעם אחת ששמע ממשה, פעם לימד את בניו, את הזקנים ואת העם הרי ארבע פעמים. וכן בניו, וכן הזקנים, וכן ישראל.

בראש חודש שבט ישב עם כל אחד לראות אם שכחו את מה שלימד אותם, חזר איתם על הכל שלא ישכחו. ביום הפטירה שלו כתב שלוש עשרה ספרי תורה, לכל שבט נתן ספר תורה ואת השלוש עשרה הניח בארון הברית. מקצת הראשונים סוברים שנתן אותו ללוויים. אח״כ מסר כל תורתו ליהושע ומינה אותו להעביר ולשנן גם את התורה שבע״פ. ואסור היה לכתוב אותה כדי שלא תפול בידיים שאינן כשרות ויעשו בה שינויים. וכך מסר יהושע לזקנים וכך מסרו בשלימות עד לאנשי הכנסת הגדולה, עד זכריה ומלאכי ועוד שהיו אנשי הכנסת הגדולה. לכל אחד היו ישיבות ושם הם היו לומדים ומפלפלים בתורה שבע״פ מה שקבלו ממשה רבינו בירושה. ובכל דור ודור חפשו חידושים והכל בע״פ, בלי נקודות וטעמים בתורה שבכתב ובזמן הכנסת הגדולה ניתנה רשות לכתוב נקודות וטעמים והתירו משום ״עת לעשות לה׳ הפרו תורתך״, (תהילים קיט).

כך נהגו עד שבא רבינו הקדוש רבי יהודה הנשיא שהיה מאחרוני התנאים והוא ראה שנוצרו קבוצות שמסבירים טעמים שונים ולכל אחד יש חידושים בתורה והסברים שונים במצוות ולכן אסף את כל הדעות והחידושים וקיבץ אותם במשניות בשביל שלא ישתכחו הדברים, וכל אחד ממאה ועשרים הזקנים של הכנסת הגדולה העביר לתלמידיו ושומעי לקחו את דברי קבלתו. עד רבינו הקדוש לא הייתה בין התלמידים מחלוקת בהבנת רבותיהם. אבל הוא ראה שבין תלמידי רב אחד ובין תלמידי רב אחר יש הסברים שונים לעניינים בתורה ובגלל הצרות והטרדות והתמעטות הדורות חשש רבינו הקדוש שאם לא יכתבו הדיעות הנ״ל יתחילו להיות מחלוקות אפילו בתוך הקבוצות בהבנת רבם הקרוב להם, ואז התמסורת של האמת המוחלטת ממשה רבינו תשתבש. ותשתכח תורה מישראל בתוקף הגלות והצרות.

לכן אסף רבינו הקדוש את הכל הקבלות הברורות של כל רב ותלמידיו, של כל ישיבה שבראשה עמד אחד מאנשי הכנסת הגדולה, וכתב הכל במשניות. לרבינו הקדוש היו אחד עשר תלמידים ביניהם בניו שמעון וגמליאל בר קפרא, רבי חייא, רבי יוחנן וכו' והם חדשו שמה שכתב רבינו הקדוש במשניות היה מעט ממה שלימד אותם. ובאו להוסיף דברים על דברי המשנה שקיבץ רבם. רבי חייא למשל כתב את התוספתא, שהיא תוספת על דברי קבלה מפי רבינו הקדוש. רבי הושעיה ובר קפרא כתבו את הברייתות, וכן מוצאים אנו בגמרא מושגים כגון תנן זו משנה ששנה רבי יהודה הנשיא. תנו רבנן זו תוספתא שנשנתה ע"י רבי חייא. תניא - זו ברייתא שנשנתה ע"י רבי הושעיה ובר קפרא.

המשנה היא החזקה ביותר והמבוססת ביותר ולכן אסור להגיה בה לעולם. זה שלפעמים הגמרא אומרת "חסורי מחסרא והכי קתני" בא לומר שצריך להוסיף אצלנו כמה פרטים כדי שנבין את המשנה. התוספתא של רבי חייא חזקה יותר מברייתא של רב הושעיה ובר קפרא. משום שחכמים התעסקו איתה יותר והגיהו בה ועשו בה תיקונים משיבושים שנפלו בה. ולכן בגמרא שונים אותה בלשון תנו רבנן, ואילו את הברייתא שנו חכמים פחות ולכן נשנית בגמרא בלשון תנא דהיינו נאמר בלבד.

לאחר מכן חיבר רבי יוחנן את התלמוד הירושלמי, רב חיבר את הספרא על חומש ויקרא, רבי הושעיה חיבר מדרשים על חומש בראשית, רבי תנחומא חיבר את מדרש תנחומא ורבה חיבר את מדרש רבה שניהם על התורה. לאחר מכן באו תלמידים רכים והתחילו להיות שינויים ומחלוקות ביניהם לגבי פירוש דבריו של רבינו הקדוש במשניות, דור התנאים והאמוראים כרב אשי שהיה ארבעים דורות אחרי משה רבינו, ומפני המחלוקות והצרות והגלות הממושכת לא היה מצוי מקום מרכזי שבו היו יכולים לפתור את כל המחלוקות. בא רב אשי ורבינא ואספו את כל השמועות הטעמים והנימוקים של כל אחד מהתנאים והאמוראים, כיצד כל אחד קיבל מרבו, וקבצו הכל בגמרא היא התלמוד הבבלי. הם קיבצו בררו ולבנו כל הדיעות הדק היטב עד שהגיעו לאמת הצרופה ע"י שתאמו כל הדיעות ושלא תהיה סתירה ונעשה בהסכמת כל אותם חכמים שהיו באותו הדור, ואין רשות לשום אחד לחלוק על הגמרא כשם שאי אפשר לחלוק על תורה מסיני. כל תהליך הבירור והאיסוף והאימות של דברי הגמרא הקדושה ארך 80 שנה בפלפול גדול ובצורה מושלמת.

במשך הדורות שהלכו ונתמעטו והתקשתה ההבנה בטעמים של הגמרא ולרדת לסוף דעתם של האמוראים באו רבנן סבוראי משנת 4236 ועד 4349 כמאה ועשר שנים, ראשוני הסבוראים היו תלמדיו של מר בר אשי ורבה תוספאה, והמשיכו את דרכם של האמוראים - אחריהם באו הגאונים, רב שרירא גאון, רב האי גאון ורבי יהודאי גאון הלא הוא הגה"צ רבי סעדיה גאון וכו'. בתקופת הגאונים היו גם על העיטור והרי"ף - רבינו אלפסי. בין חתימת התלמוד ועד הרי"ף היו 672 שנה. תלמידיהם

של הרי״ף ובעל העיטור נחשבו דור תחילת הראשונים ובהם הרמב״ם, רש״י רבינו גרשום, שכל אחד מהם פירש את הש״ס הבבלי. תקופת הראשונים החלה לפני כאלף ומאה שנה בשנת ארבעת אלפים שמונה מאות לבריאת העולם ונמשכה כארבע מאות ושבעים שנה. בין הראשונים היו גאוני עולם כהרמב״ם, רש״י, הערוך, הרשב״ם, רבינו בחיי, רבינו תם, הראבי״ה, הרד״ק, רבינו יונה גרונדי, הרמב״ן, רבינו פרץ, הריטב״א, הרא״ש הריב״ש ועוד.

לאחר תקופת הראשונים שהסתיימה לפני כחמש מאות שנה החלה תקופה האחרונים (מגירוש ספרד ועד היום הזה) ובה חיו גאוני עולם המעניקים את החמה בקומתם: הספורנו, האר״י הקדוש, הרמ״ק, הרמ״א, הרדב״ז, מרן השולחן ערוך, האלשיך הקדוש, המהר״ל מפראג, הב״ח והט״ז, רבי שלום שבזי, אור החיים הקדוש, הרמח״ל, הבעל שם טוב, רבי יהונתן אייבשיץ, היעב״ץ, הרש״ש הקדוש ועד גדולי עולם בדורות האחרונים כהבן איש חי, כף החיים, החזון איש, הסטייפלר ורבי יהודה צדקה זיע״א.

ועד שזכינו בדורינו למאור הגדול מרן פאר הדור והדרו, מופת השקדנים, עמוד ההוראה מרן הגר״ע יוסף שליט״א. ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דור ודור.

הם אמרו שלושה דברים: הוו מתונים בדין.

לכאורה קשה: הרי מסכת אבות עוסקת בהקניית מידות טובות ודרך ישרה שידבק בה האדם במצוות שבינו לבין חבירו, בבחינת דרך ארץ קדמה לתורה. ואילו אזהרה זו מתייחסת לדיינים ושופטים ולא לכולי עלמא? ונראה לי האביון לתרץ עפ״י רבנו יוסף חיים זיע״א בספרו ״עוד יוסף חי״ פרשת שופטים על הפסוק ״שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך״ (דברים טז, יח) והכוונה היא כי בגוף האדם יש איברים שיש בהם שערים פתוחים, עיניים, אזניים, פה, וכו׳ ובהם מתגרה היצר ביותר, ולכן צריך האדם לתת עליהם שופטים ושוטרים. השופט הוא השכל של האדם שנותן הוראות מה לדבר, מה לראות, מה לשמוע וכו׳ אבל השופט כלומר השכל הישר לא מספיק, צריך מי שיסייע בידו לאכוף את החוק, שהרי ישנם הרבה אנשים שיש להם שכל טוב אבל לא בעיני אלוקים ואדם. לכן צריך גם את השוטר שהוא היראת שמיים של האדם. וע״י שיתוף פעולה הדוק ביניהם אפשר לו לאדם לנצח את יצרו.

אומרים לנו רבותינו הקדושים, אנשי הכנסת הגדולה ״הוו מתונים בדין״, שימלך אדם בשכלו וביראת השמיים שלו לפני כל פעולה שעומד לבצע. הטובה היא אם רעה? או כמו שהיה אומר מרן החפץ חיים זיע״א ״מה הקב״ה ירוויח מזה?!״, וזה צריך להיעשות במתינות אומר הרמח״ל זיע״א בפרק ב במסילת ישרים מפני שמתחבולות היצה״ר וערמתו להכביד העבודה בתמידות על ליבות בני האדם עד שלא ישאר להם רווח

להתבונן ולהסתכל באיזה דרך הם הולכים, כי יודע הוא שאילולי היו שמים לבם כמעט קט על דרכיהם ודאי שמייד היו מתחילים להנחם ממעשיהם: והרי זו מעין עצת פרעה הרשע שאמר (שמות ה, ט) "תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בדברי שקר". עכ"ל. ועל כן הקדים הרב זיע"א בעל מסילת ישרים ואמר בריש הפרק "הנה עניין הזהירות הוא שיהיה האדם נזהר במעשיו ובענייניו, כלומר מתבונן ומפקח על מעשיו ודרכיו, הטובים הם אם לא, לבלתי עזוב נפשו לסכנת האבדון חס וחלילה, ולא ילך במהלך הרגלו כעיוור באפילה. ע"כ לשונו הטהור.

פירוש נוסף: הוו מתונים בדין הגמרא במסכת סנהדרין (דף קט) אומרת: שלושה שימשו בתיבה בזמן המבול ועברו על האיסור שלא לשמש בזמן צער: חם בנו של נח, העורב, והכלב. חם נענש שישתנה גוון עורו לשחור כחשכת הגלות, העורב נענש שהוא מזריע את בת זוגתו בפיו, ואילו הכלב נענש בזה שמידי פעם הוא נקשר עם בת זוגתו, אומרים חז"ל שנח רצה לגרש את העורב ובכך לגרום למותו כעונש על ששימש בתיבה, הפסוק אומר "וישלח את העורב ויצא יצוא ושוב עד יבשת המים" (בראשית ח, ז) אמר לו הקב"ה לנח עדיין לא הגיע זמנו של העורב לצאת מן העולם, עוד יבוא היום שהעורב יצדיק את קיומו עלי אדמות, וזה יהיה בזמן שאליהו הנביא יתחבא במערה מפני איזבל ואחאב, ואז העורב יכלכל את אליהו הנביא זכור לטוב עם האנשים אשר איתו במערה, בלחם ומים משולחנו של אחאב, ורמז לכך מוצאים בפסוק עצמו "עד יבשת המים", יבשת בהיפוך אותיות תשבי שהוא אליהו זכור לטוב.

ומזה אנו לומדים שגם אם רואה אדם ערוות דבר אצל חבירו, או שחברו נכשל בעבירה - אל יפסול אותו בשל כך, ישראל אע"פ שחטא - ישראל הוא. אסור לפסול שום אדם, וכל הפוסל במומו פוסל. לדוגמא: ראובן משתדל תמיד ללכת לשמחות של חברו שמעון, כן ירבו, ומשמיים רצו שבשמחה שעשה ראובן להולדת בנו, לא יגיע שמעון, מאלף ואחת סיבות. מייד כועס ראובן ואומר בחרי אף: "זהו, אצלי הוא גמר. גם אם תהיה לו שמחה שישכח ממני!!" אומרים על כך אנשי כנסת הגדולה - תהיה מתון בדין, אל תמהר לחרוץ את גורלו. בצדק תשפוט עמיתך. כלומר למד עליו כף זכות, בשלב הבא תוכל לשאול את חברך למה לא הגיע לאירוע. ואיך מנע ממך את התענוג הזה, והוא ודאי יאמר לך את הסיבה האמיתית שתיישב דעתך. שאם לא כן ישאר בליבך רוגז וכעס על חברך, לא ברכת שלום, לא בוקר טוב לחץ ומתח הדדי וקצר בתקשורת שיוביל במהרה לשנאת חינם רחמנא ליצלן.

לכן תדון כל אדם לכף זכות: ומתון מתון ארבע מאות זוז שוויה וצריך אדם לרדת לעומק דעתו של החבר, ולשפוט אותו מתוך אהבה ובמתינות הדעת. ולא להסיק מסקנות חפוזות שבתשעים ותשע אחוז מהמקרים אינם נכונות.

פירוש נוסף: הוו מתונים בדין לכל אדם יש רגעים שבהם הוא כועס, או גוער באחד מילדיו, או שצריך להעיר הערה מסויימת, אומרים חז"ל תהיה מתון, אל תעניש בכעסך, אל תעיר הערות מתוך כעס ורוגז, אלא המתן עד שיעברו פנים של זעם. כמו שאמר הקב"ה ישתבח שמו למשה "פניי ילכו והניחותי לך" (שמות לג, יד) המתן עד שישתכח הכעס. מפני שבכעסו של אדם - לא מחכמה ידבר ויפעל. לפעמים מכה אחד ההורים את ילדו על מעשה שובבות שעשה. אמנם שלמה המלך ע"ה כבר למדנו "חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שיחרו מוסר" (משלי יג כד) וכן "יסר בנך ויתן מעדנים לנפשך" (משלי כט, יז) אבל גם להכות צריך לדעת איך ומתי. לפעמים אדם בא עצבני וכועס לאחר יום עבודה ובנו מכעיס אותו אז את כל המתח והתסכול הוא מפרק על בנו, וחושב שזה חינוך הילדים, למעשה אין זה חינוך הבנים, אלא הוצאת מתח ועצבים על קרבן אומלל.

מספרים על הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצוק"ל שהיה רואה שבנו עשה דבר לא טוב היה מכה אותו רק למחרת, שאל הבן את אביו הצדיק אתמול חטאתי והיום אני לוקה? והשיבו אביו שאם אתמול היה מכה אותו מייד לאחר המעשה שעשה היה זה פירוק הכעס והתסכול, אבל היום שהוא לא כועס כבר הוא מכה אותו משום מצוות חינוך. ומשום "חושך שבטו שונא בנו". וכן אמר שלמה המלך "דברי חכמים בנחת נשמעים". (קהלת ט, יז).

פירוש נוסף: הוו מתונים בדין ידוע המעשה בקמצא ובר קמצא (גיטין דף נה ע"ב) שבגלל שפגעו בבר קמצא והציאוהו מהסעודה הלך ועשה מעשה שפל להתנקם ביהודים, הלך לקיסר ואמר לו מרדו בך היהודים והסימן לכך שלא יקריבו קרבן משלך, לאחר שהטיל מום בעגל, למאן דאמר בשפה, ולמאן דאמר בדוקין שבעין, ודברים אלו רומזים לצרות העין שהייתה בהם איש באחיו או לפי שיטה שניה במום שבפה בעוון לשה"ר רכילות ודלטוריה דבר שגרם לחורבן הבית (עפ"י המהרש"א) עפ"י דברים אלו החליטו סנהדרין להעמידו לדין.

וידוע שבדיני נפשות מתחילים לדון מן הקטן שבבית דין ומסיימים בגדול, משום שנאמר "לא תענה על ריב" על רב כתיב. רבי זכריה בן אבקולס שהיה אב"ד ענוותנן גדול החל לדבר ראשון משום שהחשיב עצמו לקטן שבבית דין שמתחיל לטעון ראשון. אמר: יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג?! כיוון שכך נסתתמו טענותיהם של שאר חברי הסנהדרין. ואומרת הגמרא (גיטין נו) "ענוותנותו של זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגלתנו מארצנו". ולפי מאמר אנשי הכנסת הגדולה לו היה רבי זכריה מתון יותר בדין ומחווה דעתו באחרונה, יתכן והגמרא לא הייתה מייחסת לו חרבן הבית.

פירוש נוסף: הוו מתונים בדין הגמרא בסנהדרין (דף ז עב) אומרת: דרש בר קפרא מהיכן לומדים שצריך להיות מתון בדין? מסמיכות הפסוקים "ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערוותך עליו" (שמות כ כב)

וסמוך לו: "אלה המשפטים אשר תשים לפניהם" ולכאורה יקשה: שהרי במזבח לא היו מעלות (מדרגות) אלא היה עשוי כבש? ועוד קשה: שהרי הכהנים היו לבושים מכנסי בד ואיך יתכן שתגלה ערוותם בפוסעם ע"ג המזבח? והתשובה לכך כיוון שהמזבח היה כבש בו היו עולים עקב בצד אגודל, בנחת ולא במרוצה שאם לא כן עלולות להיות לזה תוצאות קטלניות (כעין המעשה במסכת יומא דף כג ע"א על שרצו הכהנים לכבש ואחד הוציא סכין ודקר חבירו רח"ל).

כך בדין ומשפט צריכים להיות זהירים ומתונים מפני שתוצאות החיפזון עלולות להיות חמורות ביותר. אומר רבי אלעזר פאפו זיע"א בספרו "פלא יועץ" ערך "מתון" ואפילו במילי דמצווה צריך להיות מתון לחשוב אם ראוי לעשותה, שלא יהיה מצווה הבאה בעבירה, ושלא יבוא להיות תוהה על הראשונות, וכשיסכים לעשותה יחשוב באיזה אופן ראוי לעשותה בשלימות. עכ"ד.

עד כמה צריך כל אדם להיות מתון וזהיר כשהוא דן דין עצמו, לזכור כי לפני מלך מלכי המלכים הוא עומד ויבחן את מעשיו דיבוריו והגיוניו בהתאם לכך. כי כל אדם הוא דיין בהנהגת עולמו ועליו להיות זהיר מלהטות את הדינים שלו בנוגע לסביבתו. הסוחר במשאו ובמתנו. בעל הבית עם שכניו, ועם בני ביתו, הבעל ביחס לאשתו שאונאתה קרובה. כל אחד עומד באזהרה של משנה זו למצות את הדין המיוחד לו.

פירוש נוסף: הביא הרב יוסף חיים זיע"א בספרו חסדי אבות. הוו מתונים בדין כלומר כשמידת הדין מתוחה על האדם ורואה שיסורים באים עליו אל יכעוס ויטיח דברים כלפי מעלה חלילה, אלא ידום ויהיה מתון ויקווה אל ה', עד שיהפך לו הרעה לטובה, כמאמר התנא רבי עקיבא במסכת יבמות (דף קכא) על כל גל וגל נענתי לו בראשי.

והעמידו תלמידים הרבה:

הגמרא בברכות (דף כח) מספרת שלאחר הפעם השלישית שציער רבן גמליאל הנשיא את רבי יהושע החליטו להעבירו מתפקידו לאחר שנבחר רבי אלעזר בן עזריה לרשת את מקומו של רבן גמליאל נתווספו בבית המדרש עוד שלוש מאות ספסלים ופוטר השומר שהציב רבן גמליאל בשערי בית המדרש ומנע מאדם שאין תוכו כברו להיכנס וללמוד [מסתמא ניחן אותו השומר ברוח הקודש...] רבן גמליאל היה ליבו נוקפו. שמא גרם ביטול בית המדרש לציבור הרחב. ולמרות שהראו לו בחלומו כדים לבנים מלאים באפר לומר שכל אלו שנכנסו ללמוד אחר העברתו אין תוכם כברם בכ"ז אומרת הגמרא ולא היא, אמנם רבן גמליאל ביטל תורה מעם ישראל ורק ליישב דעתו ולפייסו הראו לו את אותו חלום ובא ללמדנו שאמנם חשובה האיכות, אבל לא פחות מכך גם הכמות.

וכן הוא אומר בגמרא (ברכות סג) תניא הלל הזקן אומר בשעת המכניסין פזר, בשעת המפזרים כנס, אם ראית דור שהתורה חביבה עליו פזר, שנאמר "יש מפזר ונוסף עוד". ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס שנאמר "עת לעשות לה' הפרו תורתך". ובירושלמי פירש ששניהם עניין אחד הוא: כשהתורה חביבה על התלמידים וצמאים הם לדבר תורה - פזר את דבר ה' מכפר לכפר ומעיר לעיר להשקות את הצאן הקדוש. כי מן הבאר ההיא ישקו כל העדרים ומאידך כשאין דברי תורה חביבים על אותו דור, יש לכנס ולרכז את התורה בישיבות הקדושות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.

ואמרו רבותינו ז"ל על הפסוק בקהלת (פרק א' פסוק י) "בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך" היו לו תלמידים בילדותו, יהיו לו תלמידים בזקנותו "כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים", ונלע"ד לדייק מדברי התנא הקדוש "העמידו תלמידים" ולא אמר למדו תורה לתלמידים לומר שכמו שהכסף והעושר מעמיד אדם על רגליו כך להעמיד תלמידים פירושו להעשיר אותם בלימוד מגוון כגון מוסר, יראת שמיים, דרכי יושר והנהגות שבין אדם לחברו, מלבד לימוד המשנה או הגמרא.

ועל דרך צחות אפשר לומר העמידו תלמידים הרבה כלומר שעל ידי שיתעסקו בתורה ותגדלו ותתעצמו בה, תוכלו לגרום לאחרים מצוות והדרת פני זקן, זה שקנה חכמה, שעל ידי שתלכו לידם יקומו מפניכם ויקיימו את המצווה (ילקוט יוסף הלכות כיבוד אב ואם דף רע"ח).

ועשו סייג לתורה

הפסוק הפסוק אומר "ושמרתם את משמרתי" (ויקרא יח ל) ופרשו חז"ל עשו משמרת למשמרתי ורמז לזה מצינו במעמד הר סיני שם מצווה הקב"ה את משה רבינו ע"ה בשלשת ימי הגבלה "לך אל העם וקדשתם" וסמיך ליה "והגבלת את העם סביב לאמר (שמות יט, י יב) כלומר אדם שרוצה לעלות במעלות התורה והיראה, בבחינת מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו יהודי המבקש להתקדש ולהיטהר בעבודת השם שלו - יגביל את עצמו ויעשה לו סייגים וע"י כך יזכה ל"וקדשתו". יקדש ויגביל עצמו גם בדברים המותרים לו כפי שציוותנו התורה בריש פרשת קדושים "קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלוקיכם" (ויקרא יט) כלומר פרושים תהיו. קדשו עצמכם במותר לכם. רש"י פירש במקום: הוו פרושים מן העריות ומן העבירה שכל מקום שאתה מוצא גדר ערווה אתה מוצא קדושה וכו'.

ואם ישאל השואל מה הטעם שאדם צריך להפריש עצמו גם בדברים המותרים לו, דיינו מצוות עשה ולא תעשה שיש בתורה ועוד מצוות ותקנות של רבנן הקדושים לאלפים ולרבבות. האם לא די בזה? התשובה לשואל היקר, עפ"י הגמרא בקידושין (דף ל ע"ב) אומר הקב"ה בראתי לאדם יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. הא למדת שתורה היא תבלין ורפואה ליצר המבקש להוציא את האדם מן העולם, וכמו שתבלין אם מגזימים

בו, ממעטים או מרבים יותר מדי - הרי מקדיחים את התבשיל או גורמים לתפלות האוכל, כך התורה הקדושה מדודה ושקולה וכל סטייה ממנה ימין או שמאל גורמת לקלקולים גדולים, הגדר המתחם את השביל העולה להר ה' הם גזירות חז"ל והסייגים שיעשה אדם לעצמו כדי שלא יכשל באיסורים שגופי תורה תלויים בהם.

מצינו בגמרא מסכת עירובין (דף כא ע"ב) נאמר על הפסוק "הדודאים נתנו ריח על פתחנו כל מגדים חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך" (שיר השירים ז, יד) אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבונו של עולם הרבה גזירות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרת עלי - וקיימתים.

ועוד שם דרש רבא מאי דכתיב "ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה" (קהלת יב) בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה שדברי תורה יש בהן עשה ולא תעשה, ופרש רש"י דברי תורה יש בהן שאין בהן חיוב מיתה, אבל דברי סופרים (העובר עליהן) חייב מיתה על כולן, כדכתיב "ופורץ גדר ישכנו נחש" (קהלת י) עכ"ל.

ובהמשך הגמרא אמר רבא מאי דכתיב (קהלת יב) "ויותר שהיה קהלת חכם עוד לימד דעת את העם איזן וחקר תיקן משלים הרבה" - איזן וחקר תיקן משלים הרבה מלמד שבתחילה הייתה דומה תורה לכפיפה שאין לה אזניים (ידית אחיזה) עד שבא שלמה ועשה לה אוזניים. כלומר שתיקן גזירות כגון עירובי חצרות ותחומין. שניות לעריות, טומאה וטהרה, נטילת ידיים לעשות סייג לטהרות וכו' וע"י כך אוחזין ישראל במצוות ומתרחקים מן העבירות.

כתב רבינו יונה בשערי תשובה (שער השלישי סעיף ז) וז"ל: ותקנות חכמים וגדריהם סוד לדרך היראה, כי יעשו גדר והרחקה פן תגע יד אדם באיסור התורה, כבעל שדה אשר יעשה גדר לשדהו מאשר יקר בעיניו כי ירא פן יכנסו בו בני אדם והיה למשלח שור ושה, כענין שנאמר (ויקרא יח ל) "ושמרתם את משמרתי" - עשו משמרת למשמרתי ורוב הזהירות והגדר והרחקה מן האיסור הלא זה מעקרי המורא, והמרבה להזהר יגיע אל השכר הגדול, כעניין שנאמר (תהילים יט) "גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב", על כן אמרו חכמים על הפסוק "כי טובים דודיך מיין" (שיר השירים א) חביבים דברי סופרים יותר מיינה של תורה. כי גדריהם וגזירותיהם מעיקרי היראה! עכ"ל.

נאמר בתורה (ויקרא יא מד) "והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה'" ופירשה הגמרא בברכות (דף נג ע"ה) והתקדשתם אלו מים ראשונים, והייתם קדושים אלו מים אחרונים, ודרש על כך מהר"ם שפירא מלובלין זצ"ל והתקדשתם אלו מים ראשונים - כלומר בטרם לידת האדם היהודי טבלה אמו במקווה טהרה, אלו המים הראשונים, והייתם קדושים אלו מים אחרונים זו הטבילה שטובלים את האדם לאחר פטירתו מן העולם לפני שנקבר. והמים האמצעים הם המים שנוטל אדם במשך כל ימי חייו

בקומו משנתו, ביציאתו ממקומות שאינם קדושים, בגשתו לסעודה וכו׳.

פרק א - משנה ב

שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מִשְּׁיָרֵי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַל שְׁלשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים׃

ידוע מה שאמרו חז״ל שהאדם נקרא עולם קטן, ושלימותו של העולם כלומר האדם לא תיכון ללא שלושה דברים אלו.

ובא הכה״ג מאחיו, רבי שמעון להשמיענו שאם ישתלם האדם בשלושה דברים אלו׃ תפילה, תורה, וגמילות חסדים, הרי בזה יקיים את יעודו בעולם הזה, ותהיה משמעות לקיומו עלי אדמות.

על התורה

כתיב ״אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמיים וארץ לא שמתי״ (ירמיה לג) ללמדנו שאילולא התורה הקדושה לא נתקיימו שמיים וארץ, והכל היה חוזר לתוהו ובוהו. האנרגיה היחידה המקיימת את העולם כולו וכל אשר בו היא התורה הקדושה. ומיסודות האמונה שאם יפסק רגע אחד קול התורה בעולם, מייד הכל חוזר לחושך וצלמוות וחידלון.

כתב רבינו חיים מוולוז׳ין זצוק״ל בנפש החיים (שער ד פרק י) על הפסוק ״ויהי אצלו אמון״ (משלי ח ל) אמרו חז״ל אל תקרי אמון אלא אומן, שהתורה היא כלי האומנות שבאמצעותה ברא הקב״ה שמיים ואר. ץ. וז״ל הרב הקדוש זיע״א׃ שכמו שבעת הבריאה בא נאצלו ונבראו כולם, כן מאז היא נשמתם וחיותם וקיומם על סדר מצבתם ובלי שפעת אורה בהם כל רגע ממש להאירם ולהחיותם ולקיימם, היו חוזרים כולם לתוהו ובוהו ממש״ עכ״ד. ובהמשך (בפרק יא) אומר הרה״ק׃ ״והאמת בלתי שום ספק כלל, שאם היה העולם כולו, מקצה עד קצהו, פנוי ח״ו אף רגע אחד ממש מהעסק והתבוננות שלנו בתורה כרגע היו נחרבים כל העולמות, עליונים ותחתונים והיו לאפס ותוהו חס ושלום, וכן שפעת אורם או מיעוטו ח״ו, הכל רק כפי עניין ורוב עסקנו בה, ולכן אנו מברכים על התורה וחיי עולם נטע בתוכנו. עכ״ל.

נמצנו למדים א״כ שהחמצן שמחיה את העולם בכל שנייה היא התורה הקדושה וכן כותב הזוהר הקדוש בפרשת בראשית (מז א) כל מי שעוסק בתורה בכל יום יזכה שיהיה לו חלק לעולם הבא, ויהיה נחשב לו כאילו ברא עולמות. שהרי בתורה נברא העולם ונשתכלל כ״ש ״ה׳ בחכמה יסד

ארץ״ (משלי יג. יט). בא וראה: ברוח פיו עשה הקב״ה את העולם וברוח פה מתקיים, זהו רוח פיהם של אלו הלומדים תורה. עכ״ל. וכן כתב הזוהר הקדוש בפרשת תרומה (דף קס״ו) וכן כתב בפרשת וישב, וכן בפרשת ויקרא (דף יא סוף עב) קחנו משם, ולא זו בלבד שלימוד התורה מקיים את העולם, אלא ככל שיתרבה לימוד התורה כך קיום העולם איתן יותר וברווחה רבה יותר.

כתב הגה״צ רבנו בן ציון אבא שאול זצוק״ל בספרו הבהיר אור לציון (דף יב): כמה צריך להיות שמח ומאושר כל בן תורה, נתאר לעצמנו שאדם ראה מישהו נוטה למות ח״ו, ועשה לו הנשמה וגרם לו להמשיך לחיות כמה ישמח על מעשה זה שעשה ומה תהיה השמחה אם הציל קבוצה של אנשים?! ואם יודע האדם שכשהוא לומד תורה כל העולם כולו ניצל בגללו. בוודאי צריכה להיות לו שמחה גדולה מאוד, עכ״ד. המשנה בפאה בפרק א׳ אומרת ״אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והביכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה, אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה״ז והקרן קיימת לו לעוה״ב: כיבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והבאת שלום בין אדם לחבירו, ותלמוד תורה כנגד כולם״.

ואמרו בעלי המוסר בא וראה: יהודי מקיים מצוות כתיבת ספר תורה, מזיל זהב מכיסו כמה אלפי דולרים - מקיים מצווה אחת בתורה דכתיב ״ועתה כתבו לכם את השירה הזו ולמדה את בני ישראל״ (דברים לא יט). יהודי צם במשך עשרים ושש שעות ביום הכיפורים מקיים מצווה אחת ״בחודש השביעי בעשור לחודש תענו את נפשותיכם״ (ויקרא ט״ז כט) קונה תפילין מהודרות בארבעת אלפים שקלים חדשים - מקיים מצווה אחת, יושב שבעה ימים בסוכה מקיים מצווה אחת. אבל כשהוא לומד תורה בכל מילה ומילה מקיים תרי״ג מצות שהרי תלמוד תורה כנגד כל המצוות שבתורה!!!

וכבר חישב הכהן הגדול מראדין, מרן החפץ חיים זצוק״ל שבדקה אחת אפשר לדבר מאתיים מילים כלומר מקיים בחישוב פשוט מאה עשרים ושתיים אלף ושלוש מאות מצוות. בשעה אחת של תלמוד תורה מקיים שבע מליון שלוש מאות חמישים ושש אלף מצוות!!! וזה כשהוא לומד לבד. אם יושב ללמוד עם מניין אנשים נכפיל את הסכום הנ״ל פי עשרה, וכל זאת ביום חול ביום שבת נכפיל את הסכום פי אלף (ע״פ הבן איש חי פרשת שמות שנה שניה). וכל זאת כשהוא לומד בנחת ושלווה, אם התנאים קצת יותר קשים עדיף אחת בצער ממאה שלא בצער נכפיל את הסכום פי מאה!!! וכמובן שום מחשב בעולם לא יוכל לחשב ערך שעה אחת של לימוד תורה בעוה״ז!!

על כן יאמרו המושלים בואו חשבון, זהו חשבונו של עולם, הפסד מצווה כנגד

שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, יראה הנבון ויתבונן המשכיל לקבוע לעצמו זמן מסויים בכל יום, כי חוק לישראל הוא. ללמוד תורה תמידין כסדרן, לא כאותם המשלימים ומחזקים את המניינים בבתי הכנסת השונים, היום כאן ומחר שם, ומחרתיים במקום אחר. אלא עשה תורתך קבע, רב קבוע, שעה קבועה, מקום קבוע, ולא יאבד שום שיעור בעד כל הון שבעולם אז יתקיים בו הפסוק "אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף" (שיר השירים ח) כלומר אם אדם עושה עצמו קבוע כחומה חזקה ויציבה - אפשר לבנות עליו. אבל אם הוא בבחינת דלת המסתובבת על צירה כלומר שאינו מתמיד במקום אחד אזי צריך לקבוע את עצמו במסמרות ללוח ארז.

ועל כך דרש הגרי"ח זצוק"ל בספרו "עוד יוסף חי" שכל הקובע זמן מסויים ללימוד התורה בכל יום ולא מתבטל ממנו מתקיים בו הדין ש"כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי", ומעלה עליו הכתוב כאילו למד חצי מהיום! על המשנה הנ"ל מסכת פאה: ותלמוד תורה כנגד כולם היה דורש המשגיח הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצוק"ל בשם הסבא מקלם זיע"א: כדאי היה לקב"ה ישתבח שמו לברוא את העולם למשך ששת אלפים שנה כדי שיהודי יזכה לומר פעם אחת בלבד במשך זמן הבריאה "ברוך הוא וברוך שמו" ואלף פעמים ברוך הוא וברוך שמו לא מגיע לגודל חשיבות של אמן אחת ואלף פעמים אמן לא מגיע לגודל חשיבות של עניית "אמן, יהא שמיה רבא" פעם אחת. ואלף פעמים עניית אמן יהא שמיה רבא לא מגיע לזכות של תיבה אחת מלימוד התורה!!! עכ"ל.

כתב בספר "נפש החיים" של הגה"צ רבי חיים מוולוז'ין זיע"א ששכר לימוד תורה לא רק לעצמו עומד אלא גם לכלל ישראל ולעולם כולו. שבעת שמתמעט לימוד התורה - נוטה העולם להחרב רח"ל ובהתחזקות בעסק התורה מתחזק העולם על עומדו. ודרשו רבותינו זכרונם לברכה את הפסוק "כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל" (שמואל א. ב. ט) שבכל יום יוצאים מלאכי חבלה מלפני הקב"ה לחבל את העולם כולו, ואלמלא בתי כנסיות ובתי מדרשות שתלמידי חכמים יושבים בהם ועוסקים בתורה, היו מחבלים את העולם כולו. ואמרו חכמינו זכרונם לברכה (מדרש בראשית רבה פרק כה) על הפסוק "הקול קול יעקב והידיים ידי עשו" (בראשית כז כב) בזמן שקולו של יעקב נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אין ידי עשיו יכולות לשלוט. וכן אמרו חז"ל על הפסוק "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים" (תהילים קכב) מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה? שערים המצויינים בהלכה, תלמידי חכמים שבירושלים שהיו עוסקים בתורה.

מסופר שבזמנו של מרן החפץ חיים רצו לבנות בית חולים יהודי על טהרת הכשרות ולשם כך אספו כספים מכל היהודים העשירים והאמידים, עשו "דינר" וסעודה גדולה לכבודם של התורמים הנכבדים וכל אחד מהם הרים תרומתו לבית החולים, אחד תרם מכשיר א. ק. ג משוכלל, שני תרם עשר מיטות, שלישי תרם מחלקה מסויימת וכו'. באמצע ה"דינר" נכנסו תלמידי חכמים לשאול את מרן הח"ח בענייני הלכה דחופים

וחשובים, והוא התפנה אליהם למשך שעה ארוכה, לאחר שהלכו התרעמו העשירים על החפץ חיים ואמרו לו מדוע הקדיש להם הרב זמן כה רב, האם הם חשובים כמונו? האם גם הם הרימו תרומתם לביה״ח? אמר להם החפץ חיים כל אחד מהם תרם חמישים מיטות, העשירים המה שמעו כן תמהו, חמישים מיטות? הרי אנו העשירים ביותר תרמנו לכל היותר עשר מיטות, ואיך אברך פשוט יתרום פי חמש מאיתנו? אמר להם החי״ח דעו לכם בזכות לימוד התורה שהם לומדים מונעים בכל יום מחמישים איש לחלות ולהזדקק לאותן מיטות שתרמתם אתם!!

מספרים שפעם בא לביתו של החפץ חיים זיע״א עשיר אחד והתפלא לראות באיזה בית דל חי גדול הדור. ראה בביתו של הגאון בקושי כמה כסאות שולחן מטה וארון ספרים. אמר לו העשיר, רבי היכן כל הרהיטים שלך, הנכסים העושר? השיב לו החפץ חיים בשאלה והיכן הרהיטים שלך? ענה העשיר אמנם בתור אורח שנטה ללון כאן יש לי מעט דברים הנצרכים לי, אבל בעירי יש לי כל טוב עושר וכבוד. אמר לו החי״ח אותו הדבר אצלי. גם אני אורח בעוה״ז. ובעוה״ב יש לי את הכל מוכן.

ביני וביני לקח אותו הגאון אל ישיבתו בראדין אולי יתרום משהו לישיבה, האורח העשיר נכנס לישיבה ושמע את קול התורה מהדהד בעוז מעשרות אברכים. לאחר שיצא אמר לחפ. ץ חיים אני מוכן לתרום לישיבה לרווחת האברכים אולם כדורסל, בריכת שחיה, מגרשי טניס, אבל איני מוכן לשלם סתם שישבו וילמדו. ועוד שאלה לי לרב, יאמר לי רבינו מדוע בחורי הישיבה כולם לובשי שחורים וכל הזמן צועקים בקול רעש גדול, אי אפשר ללמוד יותר בשקט? שהרי דברי חכמים בנחת נשמעים?

אמר לו מרן החפץ חיים אמשול לך משל למה הדבר דומה, הט אוזנך ושמע: עשיר אחד בא בימים (לאפוקי מגנב שבא בלילות:) שהרגיש שקיצו קרב ולא ידע כיצד לבלות את שארית חייו. יעצו לו אוהביו וזרש אשתו שירכוש אוניה גדולה ויערוך מסע תענוגות ברחבי העולם. באוניה ישרתו אותו צוות משרתים, רופא צמוד וכו׳ וכך יהנה מכספו בימים שעוד נותרו לו. ברוך אומר ועושה. שמע שרוצים למכור אניה כזו והלך לראות. ואכן האוניה תאמה להפליא לדרישותיו. ארבע קומות שבהן כל הנאות והבלי העוה״ז. מיטב הטכנולוגיה והשכלולים. קומה רביעית כולה צבועה בתכלת השמיים (כדי שיזכר בכסא הכבוד) משרתים ומלצרים עומדם לרשותו לשמוע מוצא פיו. נברשות בדולח והכל בתכלת. ירד לקומה שלישית עוד יותר יפה. הכל בורוד מהמם. ירד לקומה השניה וכאן כמעט שהתעלף הכל מזהב טהור וכסף מצורף אבנים טובות ומרגליות.

רצה לרדת לקומה הראשונה, ניסו לשכנע אותו שלא לעשות זאת, למה לך אמרו לו, שם הכל שחור ומפויח, רעש מחריש אוזניים ממנועים ענקיים וממדחפים מפלצתיים. שם כל הטכנאים והעובדים מפוחמם ומושחרים מהשמן והדלק אבל האיש התעקש. הרי אני קונה ארבע

קומות ולא שלוש. רוצה לראות ולבקר הכל. כשראה את הקומה הראשונה חשכו עיניו. אכן רעש אדיר נשמע מהמנועים, הכל שחור מפוחם ושמנוני. אמר להם וכי אתם רוצים לשקר ולשטות בי? שלוש קומות מפוארות וכאן הכל שחור ורועש? אמרו לו ומה לעשות שבלי הקומה הזו האוניה לא תזוז ממקומה תשאר כאבן שאין לה הופכין. מבלעדי השחור והרעש הזה כל האוניה תהיה כמו גוש אבן וברזל בתוך הים! זה המשל. והנמשל הוא התשובה לשאלתך אמר החי"ח לעשיר. בלי "השחור" ו"הרעש" הזה העולם לא יכון ולא יעמוד אפילו רגע אחד!!!

הפסוק בתהילים אומר "כי טוב יום בחצריך מאלף" (תהילים פד) ופירש רש"י בפירושו לתהילים: אמר דוד המלך ע"ה לפני הקב"ה טוב ללמוד תורת ה' תמימה ואפילו רק יום אחד ואח"כ הוא יסתלק מן העולם, מאשר להיות מלך אלף שנה של עם ישראל! עכ"ד. ובא ללמדנו מה החשיבות של לימוד תורה ליום אחד. עדיף לוותר על אלף שנות מלוכה בעם ישראל כדי להיות יום אחד בבית מדרש!!! אמנם בגמרא מסכת מכות (דף י) דרשו את הפסוק באופן אחר אמר הקב"ה לדוד טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפניי מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפניי על גבי המזבח. ולכאורה צריך לשאול מה ראה רש"י לפרש בתהילים באופן שונה מדברי גמרא שלפנינו? שהרי הדעת נותנת שבמשך אלף שנות מלכות אפשר לקיים אין ספור מעשים טובים, זיכוי הרבים, גמילות חסדים עם כלל עם ישראל, לקדש שם שמים בעולם כולו?

אלא נראה לתרץ בס"ד עפ"י הגמרא במסכת מגילה (דף טז ע"ב) אמר רב יוסף גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות. וראיה לכך ממרדכי הצדיק שתחילה נחשב רביעי בסנהדרין, ולאחר שנכנס בעובי הקורה להציל את עם ישראל מגזירת המן הרשע הורידוהו חכמי הסנהדרין מגדולתו והחשיבוהו חמישי, ולומדים זאת מהפסוק "כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשוורוש: ורצוי לרוב אחיו". (אסתר ח), מדייקת הגמרא לרוב אחיו ולא לכל אחיו מכאן שפרשו ממנו מקצת מחבריו בסנהדרין.

ועוד בגמרא שם: אמר רב גדול תלמוד תורה יותר מבניין בית המקדש, שכל זמן שברוך בן נריה קיים לא הניחו עזרא ועלה. למרות שהמצווה הגדולה והחשובה ביותר בין אדם לחברו היא הצלת נפשות. ואפילו נפש אחת, כאילו קיים עולם מלא. ולמרות שבניין בית המקדש היא המצווה הגדולה והחשובה ביותר בין אדם למקום שהרי על ידה שורה שכינה בישראל בכ"ז גדול תלמוד תורה יותר מבניין בית המקדש ומהצלת נפשות!!! מפני שע"י תלמוד תורה זוכה אדם להגיע לדבקות בהשם יתברך במדרגה הגבוהה ביותר. ואי אפשר להשיג זאת ע"י שאר המצוות אלא ע"י לימוד תורה. שנאמר (דברים ד. ד) "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום".

וכן אמרו חז"ל במסכת ברכות (דף לד ע"ב) כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא למשיא ביתו לתלמיד חכם או לעושה פרקמטיה עם ת"ח ולמהנה

ת״ח מנכסיו. אבל תלמידי חכמים עצמן ״עין לא ראתה אלוקים זולתך יעשה למחכה לו״ (ישעיה סד, ג). ולפי זה יובן הפסוק ״וכל חפציך לא ישוו בה״ (משלי ג טו) שכל מצוותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה, מפני שהדבקות בשכינה הקדושה ע״י כח דיבור ומחשבה טהורה נחשב יותר ממצוות מעשיות שנעשות ע״י שאר האברים.

וכן דרשה הגמרא במסכת הוריות (דף יג) את הפסוק ״יקרה היא מפנינים״ - מכהן גדול שנכנס לפניי ולפנים. כלומר יקרה היא התורה יותר משלושה הקדושות הגדולות ביותר: כהן הגדול הוא האדם השלם והמקודש ביותר שיש בעם ישראל, ולכן רק לו מותר להכנס לקודש הקודשים שהוא המקום המקודש ביותר, ומלבד זאת הכניסה לשם היא רק ביום הכיפורים שהוא היום המקודש ביותר מימי השנה. ואעפ״כ אדם פשוט שעוסק בתורה בהתמדה עצומה חשוב יותר!!. בדומה לזה אומרת הגמרא בברכות (דף ח) ״אוהב ה׳ שערי ציון מכל משכנות יעקב״ (תהילים פז ב) אוהב ה׳ שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות, למרות שמיום שחרב בית המקדש, בתי הכנסיות הם מקום מקדש מעט והתפילות הם במקום הקרבנות שבזכותם מקיים הקב״ה שמיים וארץ. בכ״ז אהבת השם יתברך להלכה ולתלמוד תורה - גדולה יותר, משום שתלמוד תורה גורם לאדם להדבק בבורא עולם יותר.

גדולה תורה שהיא מצלת אף ממלאך פלוני (מלאך המוות). וראיה לכך מצינו בדוד המלך ע״ה. הגמרא בשבת (דף ל) דורשת את הפסוק שאמר דוד המלך ע״ה לפני הקב״ה ״הודיעני ה׳ קיצי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני״ (תהילים לט) אמר לו הקב״ה גזרה היא מלפניי שאין מודיעים קיצו של בשר ודם. אבל את יום מותו גילה לו הקב״ה, ביום שבת. בכל שבת לא הפסיק פיו מלמלל דברי תורה כדי שלא יקרב מלאך המוות אליו שהרי התורה בין בעידנא דעסוק בה ובין דעידנא דלא עסוק בה אגוני מגנה ואצולי מצלה (פירוש: התורה בין בזמן שעוסק בה ובין בזמן שאינו עוסק בה מגינה מפגעים רעים ומצילה מן היצר הרע). ורק אחר שהתחכם מלאך פלוני ונענע את העצים בקול רעש גדול, קם דוד לראות מה קול הרעש ונשברה המדרגה מתחת רגליו. והפסיק לרגע ממשנתו הצליח אותו מלאך להשלים תפקידו.

בדומה לזה מצינו בגמרא מסכת כתובות (דף קד) ביום בו חלה רבינו הקדוש ונטה למות גזרו רבנן תענית ובקשו רחמים ותחנונים על נשיא ישראל, כל זמן שהיו מתפללים לא יכל מלאך המוות ליטול נשמתו. כיוון שראתה אמתו של רבי שהוא חולה מעיים ומצטער בכל פעם שחולץ ומניח את תפילין אמרה יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים. עלתה לגג וזרקה לארץ עציץ כבד, לכמה שניות הפסיקו חכמים את תפילתם ויצאו לראות במה מדובר. ובאותם שניות נטלה נשמתו הקדושה של רבינו הקדוש לגנזי מרומים.

נמצנו למדים שאפילו שהגיע זמנו של אדם להפטר מהעולם כל זמן שעוסק בתורה אין רשות להזיק לו. הגמרא במסכת סוטה (דף כא) דרש

רבי מנחם בר יוסי "כי נר מצווה ותורה אור" (משלי ו) תלה את המצווה בנר ואת התורה באור. לומר לך מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה אף מצווה אינה מגינה אלא לפי שעה. ואת התורה באור לומר מה אור מאיר לעולם אף תורה מגינה לעולם. שנאמר "בהתהלכך תנחה אותך" - בעולם הזה. "בשכבך תשמור עליך" בקבר. "והקיצות היא תשיחך" לעתיד לבוא.

את מאמר הגמרא מצווה בעידנא דעסיק בה וכו' פירש הגאון מוילנא זצוק"ל כך: אדם שבפסח אוכל מצה או בסוכות יושב בסוכה פרי המצווה מגינה ומצילה אותו. אבל אם בפסח ידליק חנוכיה או בפורים יתקע בשופר לא עשה ולא כלום. אבל תורה אינה כן. אפילו אם בפסח ילמד הלכות סוכה יצא ידי חובת תלמוד תורה. אם בשבת ילמד הלכות תפילין או מזוזה הרי מקיים בכך את העולם. ובזכות הלימוד הזה הוא מוגן וניצל מכל מרעין בישין!

הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל היה מפרש את דברי מדרש רבא (תחילת פרשת בראשית) "הקב"ה הסתכל באורייתא וברא עלמא" כך: נדמה לנו שהתורה שצוותה אותנו לא תרצח או לא תגנוב, או איסור מאכלות אסורים, שקצים ורמשים וכדומה בגלל שהם מזיקים וגורמים השחתה לעולם כולו. ולכן אסרה אותם התורה. בא המדרש ואומר לנו שההיפך הוא הנכון. יתכן בהחלט שרציחה וגניבה יהיו קיום העולם. ומדוע הם באמת הרס לעולם? מפני שבתורה כתוב שאלו דברים רעים, כלומר מפני שהתורה אמרה אז זה נעשה רע או טוב.

בדומה לזה כל שאר המצוות שנצטווינו עליהם. כגון: אכילת מצה ומרור. לא נצטווינו בהם מפני שהייתה יציאת מצריים. להיפך מפני שהתורה ציוותה עליהם הרבה לפני - הייתה יציאת מצריים. מפני שהתורה ציוותה על כיבוד אב ואם נוצרו אב ואם ביולוגיים וצריכים אנו לכבדם. בגלל שיש מצוות מעקה בתורה - הקב"ה נותן לנו בית כדי שנקיים מצוותו, וכן על זה הדרך כל ציווי התורה הקדושה, ועל כך נאמר "מי הקדימני ואשלם" והבן זאת היטב!

ועל העבודה:

בעוונותינו הרבים מאז שחרב בית מקדשנו ונוטל כבוד מבית חיינו והושבתה עבודת הכהנים והלויים בהקרבת קרבנות שיכפרו בעדנו, ואין לנו אלא שיח שפתותינו כמו שנאמר "ונשלמה פרים שפתינו" (הושע יד ג). כתב הרמב"ן זיע"א בפרשת בא וז"ל: וכוונת כל המצוות שנאמין באל נודה אליו שהוא בראנו והוא כוונת היצירה. ואין להקב"ה חפץ ורצון בבריאת האדם והעולם מלבד זה שידע האדם ויודה לאל שבראו. וכוונת רוממות הקול בתפילות וכוונת בתי כנסיות וזכות תפילת הרבים זהו שיהיה מקום לבני אדם בו יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו "בריותך אנחנו". עכ"ל.

הקשה המבי״ט זצ״ל בספרו ״בית אלוקים״ לשם מה מתפללים וחוזרים ומתפללים בכל יום תפילות שחוזרות על עצמן, וכי זה כבוד לבוא למלך ולבקש את אותו דבר מאות ואלפי פעמים? ויותר מכך, וכי הקב״ה ישתבח שמו לעד לא יודע את צרכיו של כל אדם. א״כ מה בצע לבקש דברים ולהזכיר דברים שידועים לפניו? אלא באור הדברים כך הוא: מטרת המצוות בכלל והתפילה בפרט הוא הדביקות בבורא יתברך. בבחינת ״ולדבקה בו״, הקשר הפנימי בין נפש היהודי לבין הקב״ה נוצר ע״י הפה והלשון שהם כלי השכל שנתן הקב״ה לאדם להודות לו ולהללו ולעבוד אותו בהם. כ״ש בעל חובת הלבבות (ש״ג פ״ב) ״התפילה נתקנה להחיות סימני השכלי״.

וכיוון שתפילה היא דביקות בה׳ כל כמה שיתפלל האדם לבוראו משובח יותר. והלוואי שיתפלל האדם כל היום כולו. ולכן לתפילה אין זמן מסויים אלא מצוותה ביום ובלילה, כמו שנאמר ״כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה׳ אלוקנו בכל קוראינו אליו״ (דברים ד ז) ולפי זה מובן שאין זו הטרדה מצד האדם לבקש ולחזור על אותה תפילה במשך מאות ואף אלפי פעמים כי נחת רוח גדול יש לו להשם יתברך בזה שאין אנו מסיחים דעתנו ממנו. ואנו מגלים תלות מוחלטת בו ומשרישים יסוד זה בקרבנו שהכל ממנו יתברך. ועוד שהמצווה של התפילה אינה אמצעי בשביל להשיג דברים שונים ומאווי לב אלא מטרה בפני עצמה. עבודת הלב.

ואם ישאל השואל מאחר והקב״ה ישתבח שמו יודע כל דרכי בני האדם ועלילות מצעדי גבר, ויודע טוב יותר מהאדם עצמו מה חסר לו, א״כ מה בצע בתפילת האדם על צרכיו הוא? אלא התשובה לכך שחז״ל ואנשי הכנסת הגדולה תיקנו תפילה כדי שנבקש על נפשנו תמיד כדי להרגיש שהכל מאיתו יתברך, כל צרכינו מאווינו ורצוננו, אליו עינינו נשואות שימלא משאלות ליבנו. ומזכירים אנו את הקב״ה בכל צעד ושעל כמו שמצינו ביוסף הצדיק שנאמר בו ״וירא אדוניו כי ה׳ איתו״ (בראשית טל. ג) שהיה מזכיר שם שמיים בכל פעולה שעשה. ובכך היה דבוק בבוראו בכל רגע.

שאלו פעם את בעל התניא רבי זלמן מלאדי זצוק״ל מה ראה להאריך בתפילתו בכל יום שלוש פעמים ביום ולא התייאש? השיב להם הרב: הגיעו בעצמכם שהוזמנתם לראיון עם שר גדול ומכובד, וכי לא תנעם לכם הישיבה והשיחה עימו? ודאי שרצונכם לשבת ולשוחח עימו כמה שיותר זמן וקשה יהיה בעיניכם להפרד מהשיחה. וכל האריכות לא למשא יחשב לכם. כן אני מרגיש בתפילה. לא עם שר ולא עם מלך בשר ודם אני משוחח, אלא עם מלך כל יכול מלך מלכי המלכים הקב״ה. ואם כן כיצד אוכל לקצר אם יש לי רשות להאריך והשיחה נעימה לי מאוד? ובכל רגע ורגע אני מרגיש זכות וכבוד גדול בהיותי עבד בשר ודם זוכה שיתרצה לדבר עימי מלך מלכי המלכים ולשמוע מה בפי. עכ״ד הטהורים.

מסופר על מרן החפץ חיים זיע״א כשהיו באים אליו אנשים ומבקשים שיתפלל עליהם היה עונה אב לא אוהב שבן שלו שולח בקשה ע״י בן אחר, אלא מעדיף שיבוא הוא עצמו ויבקש. והרעיון הוא אמיתי ונכון. לפנות ישר לבורא לשוחח עימו ולבקש ממנו, שהרי מלא כל הארץ כבודו, ומצפה ומייחל מכל אחד מבניו שישפוך את צקון ליבו בתפילה ובתחינה, וע״י כך יתקרב אל ה׳ יתברך וממילא ״קרוב ה׳ לכל קוראיו ולכל אשר יקראוהו באמת״.

כתב רבינו ירוחם הלוי זיע״א בספר ״דעת תורה״ וז״ל: הנה זה יסוד בבריאה כולה, שאין נותנים שום דבר בלא תפילה. הנה האבות הקדושים לא השיגו שום דבר בלא תפילה, עד שאדם הראשון הענק בענקים לא ביקש על הצמחים והיבולים לא הצמיחה האדמה כלום כדכתיב (בראשית ב ב) ״וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה׳ אלוקים על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה״. ופירש רש״י זיע״א במקום: ומה הטעם לא המטיר? לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים. עכ״ל.

אברהם אבינו התפלל על בנים שנאמר ״ויאמר אברהם מה תתן לי ואנוכי הולך ערירי״. (בראשית טו. ב) אליעזר עבד אברהם התפלל ״ועשה חסד עם אדוני וכו״ (בראשית כד, יב). יצחק ורבקה התפללו על בנים שנאמר ״ויעתר יצחק לה׳ לנוכח אשתו כי עקרה היא״ (בראשית כה כא). וכן מצינו ברחל ולאה שהרבו תחינות לפני המקום, ברחל כתוב ״דנני אלוקים וגם שמע בקולי״ (בראשית ל ו) וכן ״נפתולי אלוקים נפתלתי עם אחותי וגם יכולתי״, רש״י פירש במקום: נתעקשתי והפצרתי פצירות ונפתולים הרבה למקום. וכן ביעקב מצינו אצלו כמה פעמים תפילות לה׳. בצרת עשיו, בצרת שכם, ובצרת יוסף ובנימין.

וכן מצינו בישראל שזכו להגאל מהשעבוד הנורא ע״י תפילות וזעקות כ״ש ״וישמע אלוקים את נאקתם״ (שמות ב, כד) ובלא תפילה לא היו נגאלים. וכן במעשה העגל וכן במרגלים וכן במעשה קרח - בכולם לא נושעו אלא ע״י תפילה. וכן חנה הצדקת לא נושעה ונפקדה בבנים אלא ע״י התפילה שנאמר ״והיא מרת נפש ותתפלל על ה׳ ובכה תבכה״ (שמואל א א י). וכן מצינו באליהו הנביא זכור לטוב שלא נענה אלא ע״י התפילה שנאמר ״ענני ה׳ ענני״ (מלכים א, יח, לז). ועוד כהנה וכהנה. הוא שאמרו רבותינו זכרונם לברכה אין דבר בעולם שמתקיים ללא תפילה.

למרות שהבטיח הקב״ה לאברהם שיזכה לזרע משרה, ולמרות שהזרעים והצמחים כבר יצאו ביום השלישי לבריאה שנאמר ״ותוציא האר. ץ דשא״ (בראשית א. יב) ולמרות שגאולת מצריים כבר הובטחה לאברהם בברית בין הבתרים ונשבע על זה הקב״ה לאברהם ליצחק וליעקב, בכל אופן עדיין נצרכה לתפילה, כמו שאי אפשר שיצמח דבר מן הקרקע ללא גשם אעפ״י שחרשו וזרעו ועדרו בכל זאת ללא גשם לא יצמח ול. א יהנה

העולם מיגיעו ועמלו. כך אי אפשר להנות ממעשים טובים והבטחות ללא תפילה!!

זאת ועוד: כתב רבינו אור החיים הקדוש זיע״א בפרשת ואתחנן שלכל בקשה שמבקש האדם מאת הקב״ה ישתבח שמו יש סך וקיצבה מסויימת של תפילות שעליו להתפלל בכדי שתתקבל אותה בקשה. וראיה לכך ממשה רבנו שהתפלל חמש מאות וחמש עשרה תפילות כמנין ואתחנן בשביל להכנס לארץ ישראל והפסיקו הקב״ה ואמר לו ״רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה״ (דברים ג, כו). מפני שאם היה מוסיף משה עוד תפילה אחת היה מגיע לסך התפילות הרצוי לקבלת תחינתו ואז היה הקב״ה מוכרח לקבל תפילתו. ולכן אם רואה אדם שעדיין הוא מתפלל ולא נענה יראה להתחזק עוד בתפילה ברוב עוז ותעצומות. כדכתיב ״קוה אל ה׳ חזק ויאמץ ליבך וקווה אל ה׳״ (תהילים כז).

אומרים חז״ל הקדושים שתכלית התפילה היא רק לצורך השרשת האמונה בקרבנו שיש שליט בעולם ורק אליו פונים וממנו מבקשים והוא הכתובת היחידה ואין מי שיכול לעזור ולהושיע מבלתו. ולא ישים האדם מגמתו כשמתפלל שתשמע תפילתו בלבד אלא שהעיקר שיאמין בליבו כי אין מי שימלא חסרונו אלא ה׳. ואין עוד מלבדו ולו בלבד ראוי להתפלל. ולא שתהיה התפילה תכלית להשגת מבוקשו.

מרגלא בפומיה דהמשגיח רבי יחזקאל לווינשטיין זצוק״ל שיש בני אדם הטועים לחשוב שתפילה היא סגולה להנצל מהצרות והלוואי ולא היו באות הצרות, ולא היה צריך להתפלל שתחלופנה. אולם האמת היא שתפילה אינה אמצעי להמתקת הצרות אלא מטרה בפני עצמה. לפעמים בגלל שאדם לא מתפלל די הצורך באות גזירות חדשות לבקרים כדי לאלצו להתפלל יותר. והלוואי והיה מתפלל כראוי קודם לכן ולא הייתה באה הצרה לעולם כלל.

ובדומה לכך ברכת המזון אינה בגלל שאכל ולכן צריך לברך, אלא בגלל שהקב״ה רוצה שיברך ולכן נותן לו מזון שיאכל ואח״כ יברך. ובזה הסבירו חכמי המוסר מדוע הנחש הקדמוני נענש בעונש קל יחסית, ״עפר תאכל כל ימי חייך״ ולכאורה זו ברכה שהרי לכל מקום שילך ימצא מזונו בנקל! אלא מאחר וכל הנבראים בעולם קשורים ואדוקים בקשר חזק עם הקב״ה ותלויים במי שאמר והיה העולם. כ״ש ׳הכפירים שואגים לטרף לבקש מאל אוכלם״ (תהילים קד) ״עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אוכלם״ (תהילים קמה), אולם הנחש נתקלל בניתוק הקשר והתלות שלו בבורא עולם. אין לבורא רצון בו ובבקשותיו ובתפילתו. וזו הקללה הגרועה ביותר. כאומר לך מעלי, אין ברצוני לראות פניך לעולם!

עוד מטרה יש בתפילה ההכנעה לבורא עולם ברוך הוא. עיקר התפילה היא שיבין היטב כי כל חייו ודרכיו וישותו עלי אדמות תלוי במי שאמר והיה העולם. וכל מאווי ליבו לא יתקיימו ללא רצון הבורא ובעומדו

בתפילה לפני בורא עולם צריך ששים נפשו בכפו ויראה שפלותו ודלותו ומיעוט ערכו ביחס לבורא עולם כ״ש ״נישא לבבנו על כפיים אל אל ה׳ שבשמים״ (איכא ג מא).

ועל כך היה אומר האדמו״ר מקוצק זצוק״ל ״אין שלם מלב שבור״ ומקרא מפורש הוא ״לב נשבר ונדכא אלוקים לא תבזה״ (תהילים נא יט) ושמענו מפה קדוש של הרה״צ רבי דוד אזולאי זצוק״ל, נין ונכד למרן החיד״א זיע״א שאמר וכי אפשר לשבור לב אנוש העשוי בשר ודם? אלא לב בגימטריה שלושים ושתיים. שבור את הלב לשניים ותקבל וי וי. אדם שצועק במר ליבו על חטאיו וזדונותיו וי וי ומשים נפשו בכפו הקב״ה לא מואס את תפילתו.

ואמר פעם ראש הישיבה הגה״צ רבי מאיר מאזוז שליט״א כשם שיש וירוס למחשבים שהורס ומוחק את התוכנה, כך התפילה עצמה היא הוירוס ההורס את כל הפשעים שעבר עליהם בין בשוגג ובין במזיד. ורמז לכך מצינו בתהילים (י, ט) ״סורו ממני כל פועלי און כי שמע ה׳ קול בכיי״ סורו בהיפוך אותיות ורוס. וידוע שבספר התהילים יש שתי סוגי תפילות: תפילה למשה: ותפילה לעני, ורצונו לומר אדם שמתפלל תפילתו כעני ואביון ושם נפשו בכפו ומכניע את עצמו הקב״ה עונה לו כמו משה רבנו שעליו נאמר תפילה למשה!

סיבה נוספת לצורך של האדם להתפלל באר הרמח״ל זיע״א בספרו ״דרך ה׳״: כשמקדים אדם תפילה על מזונותיו ופרנסתו על אף שיעסוק אח״כ בהשתדלות שלא יסתבך וישקע בגופניות וחומריות, כיוון שהקדים ותלה הכל בו יתברך. עכ״ד. ורמז לזה מצינו בפסוק ״לא תאכלו על הדם״ (ויקרא יט, כו) כלומר לא תאכלו לפני שהתפללתם על דמכם ועל נפשיכם.

ומזה הטעם לא ירד המן לישראל פעם אחת בשנה או פעם בחודש כי אם היה יורד פעם בחודש או בשנה היו מרגישים צורך להתפלל על המזון לעיתים נדירות. ומכיוון שיורד המן בכל יום, ואין ודאות שגם מחר ירד להם כי הכל תלוי במעשיהם, ולכן היו בעלי תלות מוחלטת בהקב״ה ואליו היו עיניהם נשואות.

עוד תועלת גדולה בתפילה שלא יחשב לאדם מה שהוא נוטל מהעוה״ז כשכר בעד מעשיו ונמצא אוכל עולמו בחייו. וישאר דל ואביון, ערום ועריה לעולם . הבא. אבל מי שמבקש בתפילה מהשם יתברך שיזכהו מעושר מתנת חינם ומרגיש שהכל ממנו יתברך, הרי זה נהנה וזה לא חסר.

במדרש תנחומא פרשת וירא כתוב: אמר להן הקב״ה לישראל הוו זהירין בתפילה שאין מידה אחרת יפה הימנה והיא גדולה מכל הקרבנות שנאמר ״למה לי רוב זבחיכם וגו׳ לא תוסיפו הביא מנחת שווא קטורת וגו׳ גם כי

תרבו תפילה אינני שומע״ (ישעיה א, יא, טו) מכלל שהתפילה גדולה מן הקרבנות, עכ״ל המדרש.

הגמרא בשבת (דף קנו) אומרת אין מזל לישראל. ופירש רש״י במקום שעל ידי תפילה וזכות משתנה מזלו לטובה. וראיה לכך מיצחק אבינו שעליו נאמר בתהילים ״גיבור באר. ץ יהיה זרעו״ זה יצחק. ״כי ביצחק יקרא לך זרע״. ומהו גבורתו? שעשה לעקרה שתלד. ואמרו חז״ל שכח וגבורה הכי גדול נתון בתפילה שבכוחה לשנות הטבע שהטביע הקב״ה. וכן מצינו בתפילה שכוחה גדול יותר מהנבואה וראיה לכך מחזקיה המלך. לאחר שישעיה דודו אמר לו שנגזרה עליו הגזירה, ״צו לביתך כי מת אתה״. בכ״ז בכח התפילה שהתפלל מנע את קיום הנבואה. אמר חזקיה המלך כך מקובלני מבית אבי אבא, אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל יתיאש מן הרחמים. כתוב ״ויסב חזקיהו פניו אל הקיר״ ואמרו חז״ל שהתפלל מקירות ליבו והקב״ה שמע תפילתו וביטל את מידת הדין שהיתה מתוחה עליו והאריך ימיו בעוד חמש עשרה שנים. שנאמר ״שמעתי את תפילתך וגו׳ הנני רופא לך ביום השלישי תעלה בית ה׳״ (מלכים ב, כ ה).

וכן לאחר שחטאו ישראל בעגל נאמר למשה ״הרף ממני ואשמידם״ שכבר הייתה מידת הדין מתוחה עליהם וניצלו בתפילת משה. וכן במעשה פנחם שעצר את הקצף מעל בני ישראל למרות שהמלאך החל בשליחותו והחל הנגף ע״י שהתפלל נעצרה המגיפה. שנאמר ״ויעמוד פנחס ויפלל ותעצר המגיפה״ (תהילים קו). וכן כשהיה רעב בימי דוד המלך שלוש שנים התפלל דוד כ״ש ״ויבקש דוד את פני ה׳ - ויעתר אלוקים לארץ״ (שמואל ב, לב). וכן מצינו ביונה שהתפלל ממעי הדגה וניצל.

וכן תועיל התפילה למלחמה - כמו שמצינו במלחמת סנחריב, שצר על ירושלים בראש מאה שמונים וחמש אלף ראשי גייסות, ונכנעו כולם ברגע אחד ע״י המלאך, כדכתיב ״ויתפלל חזקיהו המלך וישעיהו בן אמוץ הנביא על זאת ויצעקו השמים, וישלח ה׳ מלאך ויכחד כל גיבור חיל״ (דברי הימים ב, לב). יהושע התפלל לפני הקב״ה שנאמר ״ויקרע יהושע את בגדיו ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה׳״ ושמע הקב״ה את תפילתו שנאמר ״קום לך למה זה אתה נופל על פניך?״ כלומר שמעתי תפילתך (יהושע ז, ו). שמואל התפלל לפני הקב״ה שנאמר ״ויאמר שמואל קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם אל ה׳״ ושמע הקב״ה את תפילתו שנאמר ״ויזעק שמואל אל ה׳ בעד ישראל ויענהו ה׳״ (שמואל א, ז).

דוד המלך ע״ה התפלל אל השם שנאמר ״נפלה נא ביד ה׳ כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה״. ושמע הקב״ה את תפילתו שנאמר ״ויבן שם דוד מזבח לה׳ ויעל עולות ושלמים ויעתר ה׳ לארץ ותעצר המגיפה מעל ישראל״ (שמואל ב, כד). שלמה המלך עליו השלום התפלל שנאמר ״ויעמוד לפני מזבח ה׳ נגד כל קהל ישראל ויפרוש כפיו״ ושמע הקב״ה את תפילתו שנאמר ״שמעתי את תפילתך וגו׳״ (דברי הימים ב, ו). אליהו הנביא זכור לטוב

התפלל לפני הקב״ה שנאמר ״ענני ה׳ ענני וידע העם הזה כי ה׳ הוא האלוקים״ ושמע הקב״ה את תפילתו שנאמר ״ותיפול אש ה׳ ותאכל את העולה ואת העצים״ (מלכים א, יח). אלישע הנביא התפלל אל ה׳ כדכתיב ״ויסגור את הדלת בעד שניהם ויתפלל אל ה׳״ ושמע הקב״ה את תפילתו שנאמר ״ויפקח הנער את עיניו״ (מלכים ב, ד).

וכן בתלמוד בבלי וירושלמי מצינו עשרות עובדות והנהגות בתנאים ואמוראים שהעתירו אל השם יתברך ושמע תפילתם וקיבל רינתם ועשה רצונם לקיים מה שנאמר ״כי מי גוי אשר לו אלוקים קרובים אליו כה׳ אלוקינו בכל קוראנו אליו״ (דברים ד, ז).

מרגלא בפומיה של מרן החזון איש כל דבר שהנך זקוק לו בקש אותו מהקב״ה. אם דרושות לך נעליים חדשות עמוד בפינת החדר ואמור ריבונו של עולם ראה נא את נעליי הקרועות והמצא לי כסף כדי לקנות נעליים חדשות. וכך בכל דבר. על ידי זה תרגיל את עצמך להכיר ולהרגיש שהוא יתברך הנותן לך הכל. כך רוכשים אמונה חושית. מקור לדברי החזון איש זצוק״ל מצינו בגמרא מסכת ברכות (דף סג) שם אומרת הגמרא דרש בר קפרא איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויים בה? ״בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותך״. כלומר בכל מה שאתה הולך לעשות ורוצה להשיג דעהו, פנה אליו. וממילא הוא יישר אורחותיך ויצליח דרכך בין בדבר גדול ובין בדבר קטן.

ומסופר על רבי נתן מברסלב זיע״א שפעם בא לפני רבו כשהוא חבוש בידו. שאל אותו רבי נחמן זצוק״ל לפשר התחבושת העוטרת את ידו ואמר לו התלמיד שהוא רצה לתקוע מסמר בקיר, ובטעות דפק עם הפטיש על ידו. אמר לו הרב התפללת לפני כן שהפטיש יבוא על המסמר ולא על היד? אם היית מבקש לא היית מקבל מכה ביד!

וידוע המעשה עם אחד מגדולי ישראל רבי יחזקאל אברמסקי זצ״ל שהוגלה לסיביר שברוסיה לשתיים עשרה שנות עבודת פרך, ולשם ספורט היו מריצים הקגלסים הרוסים ימ״ש את האסירים בשלג ובכפור כשהם יחפים. הרב נשא תפילה חרישית לבורא העולם ואמר: גלוי וידוע לפניך שהכל בידי שמים חוץ מציניים פחים (התקררות) וכיוון שכאן אני אנוס גמור, מבקש אני מלפניך שלא תביאני לידי חולי. וסיפר הרב שהיו רבים שהתקררו וחלו ואף נפטרו מהצינה והכפור. ואילו הוא מעולם לא התקרר ולא הגיע לידי חולי והכל בזכות הקדמת התפילה לצרה.

וכן מקובל מגדולי עולם שאם הצטרך אדם לסדר ענייניו בכל מקום יקדים תפילה ויאמר מזמור ״יושב בסתר עליון״ (מזמור צא) ופרשת פיטום הקטורת (עד כימי עולם וכשנים קדמוניות) ויבקש מהקב״ה שיזכהו במהרה לסיים העניינים בכי טוב כדי שיוכל לחזור לתלמודו, ובוודאי יזכה לראות נפלאות והדבר בדוק ומנוסה.

ולעולם יבקש אדם מהקב״ה שיתן לו מה שטוב בשבילו ומה שמתאים לו. ואם הדבר שמבקש לא טוב בשבילו שלא יתן, כי רק הקב״ה ישתבח שמו יודע מה הכי טוב ומה הכי מתאים לאדם. ועל כך אומר הפסוק בתהילים ״רצון יראיו יעשה ואת שוועתם ישמע ויושיעם״ (תהילים קמד), לכאורה יש ייתור בפסוק, ולמה חזר פעמיים רצון יראיו יעשה ואת שוועתם ישמע? לפעמים אדם מבקש בתפילה דבר שהוא לא טוב בשבילו ומאחר והוא ״מנדנד״ להי הרבה פעמים, הקב״ה ממלא בקשתו ורצונו, ואחר שהאדם קיבל ורואה שהדבר לא מתאים לו ולא טוב בשבילו, מבקש הוא מהקב״ה שישוב ויקח את זה ממנו, והקב״ה שומע ולוקח, ולכן כפל את הפסוק. בתחילה עושה רצון יראיו ונותן להם משאלת ליבם. ולאחר שנוכחו לדעת שלא טוב ביקשו, שומע שוועתם ומושיע אותם ממה שבקשו!!

כתב הרב כף החיים (סופר) זצוק״ל בסימן צח וז״ל: וכאשר יתפלל האדם אל הקב״ה על צרכיו, לא יהיה כוונתו שיתן לו עושר וכבוד וכל הדברים שהוא צריך להנאת גופו, רק שיתן לו הקב״ה את מבוקשו כדי שיזכה לעבוד את השי״ת בתורה ומצוות. וכאשר מבקש מהקב״ה על חייו, יבקש ממנו חיים כדי לעובדו בלבב שלם, ואם מכוון להנאת גופו הרי זו תועבה רחמנא ליצלן. עד כאן לשונו.

בספר הנפלא ״אור לציון״ של הגה״צ רבינו בן ציון אבא שאול זיע״א מובא בערך תפילה שחסד גדול עושה עימנו הקב״ה שנתן לנו את האפשרות לבקש ממנו כל דבר. ולא כמדת בשר ודם שהשרים וכ״ש המלכים יש להם לשכה ומזכיר וכל מכתב ובקשה עובר בקורת תחת ידו של המזכיר, וכל דבר שנראה לו חיוני מגיש לפני השר. ואת השאר זורק. ואילו מלך מלכי המלכים הקב״ה ישתבח שמו כל מה שהאדם חפץ מבקש ממנו. ולמרות שהאדם הוא עפר ואפר רימה ותולעה, גוף נגוף מלא אספסוף, ובכ״ז נותן לו בורא עולם את הזכות לבקש. וזו ההרגשה שצריכה להיות לאדם לפני שעומד להתפלל.

אדם שעומד בתפילה לפני בורא עולם ובאותה שעה מהרהר בדברים אחרים דומה בזה ליושבי עיר אחת שהמלך בא לבקר בה ומינו אדם אחד שיקבל את פניו וישבח את המלך וינשא אותו. והנה בשעה שהגיע המלך פתח הממונה ואמר אדוני המלך אתה רם ונישא וכו׳ ובאמצע דבריו קרא לחבירו ובקש ממנו שיקנה לו דבר מסויים, ואח״כ המשיך לשבח את המלך ושוב פנה לחברו בשאלה על עסקיו וכו׳, הרי שאין לך בזיון המלך יותר מזה.

ואם אדם יתבונן באמת יראה שהוא נוהג כך, אומר ה׳ שפתיי תפתח ומייד נמצא בבורסה ובסידור העניינים וכו׳ ויש לו מזל שהראש צונח לבד באמירת מודים: ואחרי סיום הטיסה שלו בחלל נוחת ועושה שלוש צעדים לאחור: ועוד מוסיף לחתום ברצינות גמורה ״יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך״:

ראיתי בספר "אמרי יחזקאל" רעיון נחמד בענין התפילה: תינוק שמתעורר באמצע הלילה ולפעמים כמה פעמים בלילה ובוכה, הוריו מתעוררים לקול בכיו ואינם רוטנים כלל על הטרחה שנגרמת להם עקב כך. מקבלים זאת באהבה ובהבנה מלאה. משתדלים להעניק לו כמה שיותר. אבל כשאותו תינוק יגדל בשנים ויבכה באמצע הלילה ולפעמים כמה פעמים בלילה, הוריו לא יקומו באותו חשק ורצון כפי שקמו בהיותו תינוק. וכל כך למה? שהרי בראשית דרכו היה זה בכי אמיתי, שמשדר מסר להורים היקרים: אבא ואמא אני תלוי אך ורק בכם וזקוק לעזרתכם! הבכי הזה נותן להורים כח ורצון לקום לעזור ולתמוך. אולם הבכי של הילד אחרי כמה שנים הוא בכי של פינוק והתרפקות על ההורים, ואינו בכי אמיתי. שהרי הילד יכול להסתדר גם בכוחות עצמו, כיוון שאין הבכי הזה פורץ מכל הלב אין הוא נותן כח להורים לקום בשבילו כמו בהיותו תינוק.

כך גם בתפילה. אדם ששם נפשו בכפו ומתפלל בתחנונים ובהשתפכות הנפש ומפיל עצמו ויהבו רק על ה' בלבד ויודע שאין כח אחר בעולם שיכול לעזור לו, ומתבטל לגמרי תפילה כזו נותנת "כח" לבורא עולם לעזור לו. אבל אדם שלא מבקש מעומק ליבו רק התפילה שגורה על לשונו וליבו בל עימו תפילה כזו לא מעוררת את ה' להושיעו. וכן אמר דוד המלך ע"ה בתהילים "אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו" (תהילים קלא): כתינוק הזה שהוא חסר אונים ואין לו כלום משלו וכל התלות שלו והחיות שלו באה מאימו. כך צריך להרגיש כל יהודי בשעה שהוא עומד להתפלל לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה!!!

ואני טרם אכלה לדבר אכתוב בעזרת השם יתברך כמה דברים שצריך כל יהודי להתחזק בהם בכדי שתעלה שוועתו לשמי מרומים ותקובל תפילתו ברחמים וברצון מלפני שוכן מעונים:

א. בגמרא מסכת ברכות (דף לב ע"ב) מובא שמיום שחרב בית המקדש, שערי תפילה ננעלו וחומה של ברזל מפסיקה בינינו לבין אבינו שבשמיים. אולם שערי דמעה לא ננעלו! יהודי שמצליח להזיל דמעות בתפילתו מובטח לו שתפילתו לא תשוב ריקם. מסופר על החפץ חיים זיע"א שהיה רגיל לקרוא בספר תהילים דהוי ומרופט ומיושן והיה קורא בו בהתרגשות גדולה והיה אומר כמה דמעות שפכה אימי על ספר תהילים זה כדי שישראל מאיר שלה יצא יהודי טוב, נאמן לה' ולתורתו. ויש לזכור שדמעות אינן הולכות לאיבוד, אלא מונחות ליד כסא הכבוד, כמו שאמר דוד המלך עליו השלום בתהילים "שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך" (תהילים נו. ט) ואף שלפעמים אין הדמעות פועלות לאלתר, מכל מקום בוודאי שהם מועילות לאחר זמן. מרגלא בפומיה של הגה"צ רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצוק"ל שלפעמים רואים שמבית פשוט ביותר יוצא תלמיד חכם וצדיק. וזהו מחמת שאיזו סבתא שלו שפכה ליבה בתפילות ובדמעות שתזכה לבנים תלמידי חכמים. ואם זה לא עזר לבנים, הרי זה עוזר לנכדים!!

מסופר על הצדיק רבי מיכל מזלוטשוב זיע״א שכאשר גדל בנו והגיע לבר מצווה הזמין הרב סופר סת״ם שיכתוב תפילין לבנו ומשנשלמה המלאכה הביא הסופר את הפרשיות והבתים לרב. אחז הרב את הבתים והחל לבכות בהתרגשות עצומה עד אשר נתמלאו הבתים בדמעות הרב. לאחר מכן הוריק את הבתים מן הדמעות וייבש את הבתים ורק לאחר מכן הורה לתפור את בתי התפילין.

ב. להתעקש בתפילה: להפציר ולהתמיד ולא להתייאש עד שמהשמיים ירחמו. כ״ש בתהילים ״קוה אל ה׳ חזק ויאמץ לבך וקוה על ה׳ (תהילים כז. יד) משה רעיה מהימנה התפלל תקט״ו (515) תפילות כמניין ואתחנן, עד שאמר לו הקב״ה סלחתי כדבריך. לאה בכתה והתחננה להקב״ה עד שנשרו ריסי עיניה שנאמר ״ועיני לאה רכות״ בכדי שלא תמסר בידי עשו הרשע והתקבלו תפילותיה ותחנוניה. חוני המעגל התעקש בתפילתו ואמר איני זז מכאן עד שתרחם על בניך ותוריד להם גשמי ברכה (תענית כג).

והכלל בזה הוא: בכל ענייני העוה״ז, בגשמיות יבקש בצורה כוללת פרנסה, זיווג, בית וכו׳ - עפ״י הגמרא במועד קטן (דף יח, ע״ב) שהזהיר רבא שלא לפרט שיזמינו לו אישה פלונית דווקא אלא את זיווגו משורש נשמתו ואת הפרטים ישאיר בידי הקב״ה איך וע״י מי ומתיי וכו׳. אבל ברוחניות ישטח ויפרט את בקשתו לפרטי פרטים. וכן ידגיש בתפילה שאין הוא מבקש לכבוד עצמו אלא לכבוד השם יתברך שמו, וכל מה שיתן לו הקב״ה: עושר, פרנסה, שידוך בני חיי ומזוני כדי שיהיה לו ישוב הדעת לעבודתו יתברך והכל לשם שמיים. כמו שאנו מתפללים בתפילת הימים הנוראים זוכרנו לחיים מלך חפץ החיים כתבנו בספר חיים וכל זאת לא למעננו אלא למענך אלוקים חיים! וכן אנו מתפללים בסוף התפילה בשבח הנפלא: אלוקיי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה וכו׳ עשה למען שמך. עשה למען ימינך עשה למען תורתך וכו׳.

ג. ישתדל בכל ימיו להתפלל כל תפילותיו בציבור. ברוב עם הדרת מלך, שאין דומה כלל תפילה בציבור לתפילתו כשהוא יחיד. והמשילו חכמינו זכרונם לברכה למה הדבר דומה? לאדם שנוסע באוטובוס כשהוא בחברת אנשים, לפעמים קצת צפוף ולחוץ ומשלם עבור נסיעה זו מחיר עממי של ארבעה חמישה שקלים. אבל אם הוא רוצה לנסוע ברווחה לבדו בנוחות גדולה יותר, יסע במונית. שם הנסיעה יכולה לעלות עשרות שקלים. והנמשל הוא ברור: כשאדם מתפלל בציבור, אפילו רובם רשעים התפילה עולה למרום ולא עוד אלא שמגינה עליו ביום צרה, כמו שאמר דוד המלך עליו השלום בתהילים ״פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי״ (תהילים נה. יט). מה שאין כן כשאדם מתפלל ביחיד נפתחים לו הפנקסים ומפשפשים במעשיו, היאך הוא סומך על כוחו בלבד בכדי לעלות את תפילתו? האם הוא עד כדי כך מכוון בתפילה וסמוך ובטוח במעשיו הטובים שיכולים להעלות את תפילתו ללא כח הציבור? על כן

יראה האדם למסור נפשו על דבר זה. ובדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו.

ד. שהתפילה לא תהיה מהפה ולחוץ אלא שיהיו פיו וליבו שווים. ולא יעשה אדם שקר בעצמו. כדכתיב (ישעיה כט. יג) ע"ה "בפיו ובשפתיו כבדוני וליבו רחק ממני" וכן אמר דהע"ה (מזמור ע"ח בתהילים) "ויפתוהו בליבם ובלשונם יכזבו לו. וליבם לא נכון עימו", כלומר אדם שממלמל את תפילתו בשפתיו, אבל ליבו בל עימו, הלא יטרפו תפילתו בפניו! נכתוב בעזרת ה' יתברך שתי דוגמאות לכך:

1. בתפילת ערב שבת אנו אומרים בברכה מעין שבע: "לפניו נעבוד ביראה ופחד" ונשאלת השאלה האם האומר זאת באמת פוחד וירא? האם כשהוא נכנס לבית הכנסת או לבית המדרש יראת השם והדר גאונו באמת לנגד עיניו או שזו רק אמירה בעלמא? האם כשהוא בחדרי חדרים ונדמה לו שאין רואהו האים הוא באמת ירא וחרד? וכשהוא מתעסק בענייני העולם הזה, פרנסה, משא ומתן, וכו' האם באמת יראת ה' נר לרגליו? ולצערינו נמצא שהרבה פעמים האומר זאת עושה שקר בנפשו. בא הכתוב ואומר "ובלשונם יכזבו לו וליבם לא נכון עימו". ואעפ"כ והוא רחום יכפר עוון. ולא בזה את תפילת הערער!

2. אדם אומר בכל בוקר, לפעמים עשרות שנים את השבח "אהבת עולם" ושם הוא אומר "כן תחננו אבינו אב הרחמן המרחם, רחם נא עלינו, ותן בליבנו בינה להבין להשכיל לשמוע ללמוד (ואפילו) ללמד לשמור לעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה (וכאן הוא מנגן) והאר עינינו בתורתך ודבק ליבנו במצוותך ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך" וכו' אבל במציאות מעולם הוא לא מופיע לשיעורי תורה וכשמכריזים על שעור אחרי ערבית, כבר בעלינו לשבח הוא מחו. ץ לבית הכנסת. משל למה הדבר דומה ליהודי עני שבנו הגיע לפרק הנושא ולשם כך נזקק לסכום גדול. בעוברו ברחוב פגש בפלוני העשיר הגדול שליבו פתוח לו כאולם ומלפניו לא ישוב דך ונכלם. החל העני לתנות לפניו את בקשתו שזקוק הוא לסכום כסף גדול להשיא את בנו. אמר לו העשיר מוכן אני לתת לך בתורת הלוואה סכום נכבד, רק תבוא למשרד שלי היום בשעה חמש. בשעה היעודה השתדל העשיר להתפנות מכל עסקיו המסועפים בכדי להעניק למיודענו את סכום ההלוואה, אולם העני לא הגיע. למחרת שוב פגש העני את העשיר ברחוב ושוב שטח לפניו את בקשתו, אמר לו העשיר אמנם אתמול חיכיתי לך כפי שקבענו אולם אתה לא באת. גם היום מוכן אני להלוות לך בחפץ לב אם תבוא למשרד בשעת אחה"צ. ואמנם בשעות אחה"צ התפנה העשיר מכל טרדותיו למען העני מיודענו. ושוב חזר עליו הסיפור, העני לא בא לקחת. ביום השלישי כשראה העני את העשיר ואך ניסה לפתוח פיו השתיק אותו העשיר ואמר לו גם אם תרבה תפילה אינני שומע. מן הסתם אין אתה זקוק להלוואה. שאם לא כן היית מוצא זמן לבוא ולקחת את הכסף.

הנמשל ברור כשמש בצהרי היום. אדם שרק מבקש שהשם יתברך יאיר עיניו ויפתח ליבו בתורה, והי' חפץ למען צדקו מוכן להשפיע לאדם חכמה בינה ודעת, רק שיבוא לקבל. כמו שנאמר "הרחב פיך ואמלאהו", אם האדם לא בא לקבל ולא מראה נכונות להיות כלי קיבול של התורה, הרי עליו נאמר "בלשונם יכזבו לו וליבם לא נכון עימו" (תהילים ע"ו) ואף על פי כן והוא רחום וכפר עוון!

ה. הגמרא בברכות (דף ו ע"ב) אומרת: כל הקובע מקום לתפילתו אלוקי אברהם בעזרו. וכשמת אומרים לו אי ענו, אי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו, ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום? דכתיב "וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם" (בראשית יט כז). כיוון שמתפלל אדם בקביעות מקום הרי שתפילתו בישוב הדעת. במנוחה ולא בלבול הדעת.

ושמעתי פעם פירוש נחמד על המאמר הנ"ל האם בקביעת מקום לתפילה כבר נהיה בעל מדרגה זו שאומרים עליו חסיד ועניו ומתלמידיו של אברהם אבינו ע"ה? ותרצו שבדרך כלל אדם שנמצא 40 - 50 שנה בבית כנסת אחד וקורה לא פעם שלא נותנים לו על ה מסויימת שהוא חפ. ץ בה או שפוגעים בכבודו או שתופסים מקומו או שאחרים מפריעים לו בתפילה ובכ"ז לא עוזב את בית הכנסת הזה אלא מתחזק בענווה ובאמונה. על אדם כזה ראוי לומר שבחיים אלו!!!

מסופר על אדם אחד שהגיע לבית הכנסת הגדול בוילנא והתפלל שם והרגיש בתפילתו התעלות גדולה והתרוממות הרוח כפי שמעולם לא הרגיש כך. לאחר תפילתו שאל את מתפללי בית הכנסת איך זה שזכה לנסוק לגבהים כאלו כפי שמעולם לא הרגיש בתפילה? אמרו לו חכם שכמוך. באותו מקום שעמדת בתפילה עמד הגאון מוילנא זיע"א במשך חמישים שנה והיה שופך שיחו לפני בוראו. אחרי שקידש כל כך את המקום והתקין צינורות השפע, מה הפלא שהרגשת כ"כ טוב בתפילה?

ו. כתב מרן החיד"א זצוק"ל בספרו מורה באצבע (א. א) שיהרהר בתשובה קודם לכל לימוד ולכל מצווה. מפני שאם לא שב בתשובה על עוונותיו אין חפץ לה' בתורתו ובתפילתו. כפי שכתוב בתהילים (מזמור מז) "ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חוקיי" וכן כתוב (במזמור לד) "סור מרע ועשה טוב". שמתחילה צריך לבער הרע מקרבו ואח"כ לעשות טוב. ובספר חסידים (סימן חבי"ב) כתב בשם רבי סעדיה גאון זיע"א שבשביל שבעה דברים אין תפילתו נשמעת, ואחד מהם הוא אשר גברו עוונותיו ולא עשה תשובה, שנאמר "עוונותיכם היו מבדילים בנ כם וכו'" (ישעיה נ"ט).

וכן כתוב בילקוט תהילים (רמז תתע"ד) אמר הקב"ה אתם מתאווים שאשמע את קולכם? אף אני מבקש שתשמעו לקולי, "לו עמי שומע לי". ואם תשמע בקול ה' אלוקיך ממילא "אז תקרא וה' יענה" (ישעיה נ"ח). וילמד אדם קל וחומר בעצמו: ומה לפני מלך בשר ודם אין לבוא אל שער

המלך בלבוש שק. מה גם שאינו נכנס לפניי ולפנים אלא בא עד השער. קל וחומר בן בנו של קל וחומר שלפני הקב״ה מוזהר שלא לבוא בבגדים צואים שהוא נשמתו של האדם שטינף אותה בצואת עוונותיו, ואשרי אדם שיתאמץ בכך!!

כתב הגה״צ רבי אליהו לופיאן זצוק״ל בספרו לב אליהו (ח״ג, שיט) כשהאדם עומד להתפלל שמונה עשרה, אומר את ההקדמה ״ה׳, שפתיי תפתח ופי יגיד תהילתך״ ומפרש רבי יהונתן מאייבשיץ זצוק״ל בספרו יערות דבש טעם לזה: שכשהאדם מתבונן לפני מי הוא עומד עכשיו להתפלל, ״דע לפני מי אתה עומד״ צריך שיאחז בו פחד גדול, ואפשר שמרוב הפחד לא יוכל לפתוח פיו. ולכן מקדים ומבקש ״ה׳ שפתיי תפתח״. כלומר עזרני נא שאוכל לפתוח פי ולדבר לפניך.

ומעשה שהיה בימי הצאר ניקולאי שר״י, שהיה אדם אחד, קבלן, שעשה כביש גדול בעיר הבירה והמלך נסע על הכביש ומאוד מצא חן בעיניו טיב עבודתו. ונתן לו כבוד גדול לאותו קבלן. והזמינו לארמונו לשיחה וכשהופיע אותו אדם לפני המלך, אחזו פחד ורעדה, ונתכווצו גידי לשונו, ונעשה אלם ממש, ולא יכול היה להוציא הגה מפיו מרוב פחד. ונשאר כך אלם לכל ימי חייו: אם כן קל וחומר כשעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב״ה, אם יתבונן היטב לפני מי הוא עומד אפשר שיאחזנו רעד ופחד גדול ולא יוכל לדבר כלל, לכן מתחיל בבקשת ״ה׳, שפתיי תפתח״ עכ״ל.

הגמרא בברכות (דף כו ע״ב) אומרת רבי יוסי ברבי חנינא אמר תפילות אבות תיקנום אברהם תיקן תפילת שחרית. יצחק תיקן תפילת מנחה. ויעקב תיקן תפילת ערבית. ורמז לזה מצינו באות השניה של שמם. אברהם בוקר. יצחק צהריים. יעקב - ערב. ועל דרך ההלצה נאמר לאדם שפעם בשישים או בשבעים שנה בא להתפלל בגלל היארצייט של אביו או אימו על כך נאמר תפילות אבות תקנום:

הקשה המשגיח הגה״צ רבי אליהו לופיאן זצוק״ל מהו תפילות אבות תקנום? מהי התקנה? ותירץ: ידוע שיש המצאה שקוראים לה טלפון. אדם עומד בקצה העולם מחייג כמה מספרים ומייד הוא בקשר ישיר עם הקצה השני של העולם. בלי כל מאמץ וקושי. אולם אם יחשוב כמה כוחות ומאמצים ועבודה השקיעו בתשתית, כריית תעלות תת קרקעיות באורך של מאות קילומטרים. שליחת לווייני תקשורת לחלל. מתיחת קוים וכבלים תת קרקעיים. טכנולוגיה ואלקטרוניקה ופיתוח מערכות חובקות עולם בכדי שביום בהיר אחד, בהקשת כמה מספרים ימצא פלוני קשר שיח ושיג עם אלמוני במרחק מאות ואף אלפי פרסאות ממנו.

כמו כן התפילה. אדם מתעטף בציצית ומניח תפילין ואומר ה׳, שפתיי תפתח ומייד הוא בקשר עם בורא עולם במרחק של אלפי שנים ממנו. ותמיד הקו מחובר וזמין כמו שנאמר ״מי כה׳ אלוקינו בכל קוראנו אליו״ אבל לא זוכרים שמי שעשה את כל עבודת התשתית הראשונית, מי

שמסר נפשו ליצור את השביל דרכו יעלו התפילות הם האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב ע״ה. ע״י מעשיהם ומסירות נפשם לתורה ולמצוות ולקידוש שם שמים בעולם.

לסיום פרק התפילה לא אחשוך פי מלדבר על ענין רע ומר מנפש ועד בשר יכלה, שרבים חללים הפיל ועצומים כל הרוגיו והוא דיבור בבית הכנסת אפילו שלא בשעת התפילה וקריאת התורה. והנה זה יצא ראשונה:

* לדבר בבית הכנסת הוא עוון פלילי כמו שאמרו בזוהר הקודש בחומר גודל איסור של המדבר בביהכנ״ס וזה לשונו: מאן דמשתעי בבי כנישתא במילין דחול, ווי ליה דאחזי פירודא, ווי ליה דגרע מהימנותא, ווי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל!!! דאחזי דהא לית ליה אלהא, ולא אשתכח תמן, ולית ליה חולקא ביה ולא דחיל מינה ואנהיג קלנא בתיקונה עלאה דלעילה, עכ״ל.

יחרד האיש וילפת ויאחזמו רעד. אדם מאבד חלקו באלוקי ישראל בגלל דיבור, וכל כך למה? מפני שלבית הכנסת יש קדושת בית המקדש, וכשם בבית המקדש היה איסור לנהוג קלות ראש משום שהוא מושב לשכינה כך הוא בביהכנ״ס מקום מקדש מעט ובזה שהאדם מדבר ומשוחח מראה שאין מורא ה׳ חשוב לנגדו, ועובר על הציווי ״ממקדשי תיראו״.

* כתב השל״ה הקדוש וז״ל: ״וירא ויאמר מה נורא המקום הזה״, ראוי לכל אדם שיעמוד במקומות הנכבדים באימה ויראה ותוספת קדושה. ויהי מורא שמיים עליו בדיבור ובמחשבה ובמעשה, על כן המספר שיחת חולין בביהכנ״ס או בביהמ״ד אף שלא בשעת הלימוד או התפילה מסלק מורא שמיים מעליו, ע כ ״ ל.

* ומובא בשולחן ערוך הלכות תפילה (סימן קכ״ז סע׳ ז) וז״ל: לא ישיח שיחת חולין בשעה ששליח ציבור חוזר חזרת התפילה, ואם שח הוא חוטא וגדול עוונו גדול מנשוא. וגוערים בו. עד כאן לשונו. ודייקו בעלי המוסר מלשון הזהב של מרן ״גדול עוונו מנשוא״ שיש עוד פעם אחת בתנ״ך שכתוב שם ״גדול עווני מנשוא״ - וזה קין שהרג את הנפש ואמר זאת. כלומר בוא וראה חומרת האיסור של דיבור בבית הכנסת שהושווה לגרוע שבמעשים, והבן זאת! ועוד כתב על כך כף החיים זיע״א בשם הכל בו: אוי להם למדברים דברים בטלים ודברי שחוק בשעת התפילה, כי בעינינו ראינו כמה בתי כנסיות נחרבו, מפני שנהגו בהם קלות ראש. עכ״ל.

* דרשו רבותינו ז״ל על הפסוק ״והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי כי ביתי בית תפילה יקרה לכל העמים״ (ישעיה נו. ז) אומר הקב״ה לעם ישראל אמנם אתם רוצים שאביא אתכם אל הר המוריה ואשמח אתכם בבנין בית תפילתי? אמנם אני חושש שמא ח״ו לא תתנהגו בו בכובד ראש. לכן עשו השתדלות שביתי בית תפילה שהוא כעת יקרא

גם אצל העמים בית תפילה, שכולם יראו איך מתנהגים בו ביראת כבוד באימה ויראה, ואז אקיים הבטחתי בבניית בית המקדש! עכ״ד.

* עוד כתב בספר חרדים וז״ל: אפילו השח בן ישתבח ליוצר אמרו בירושלמי שעבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי מלחמה (כלומר מקבל פרופיל 21..). וכן בין אמן יהא שמיה ליתברך ובין קדיש לברכו. ונראה שגם בין קדוש לברוך בקדושה. ובמדרש אמר רבי אלעזר בר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ומצאני אליהו זכור לטוב ועימו ארבעת אלפים גמלים טעונים. אמרתי לו מה אלו טעונים? אמר לי אף וחימה לעשות נקמה באף וחימה למי שמדבר בין קדיש לברכו ובין ברכה לברכה וכו׳ ולא עוד אלא שאין תפילתו נשמעת לפני הקב״ה. שנאמר ״ולא אותי קראת יעקב״, וכל המכוון בתפילתו ואינו מדבר, אין תפילתו חוזרת ריקם, שנאמר ״תכין ליבם תקשיב אזנך״ עכ״ל.

* שמענו מפה קדוש של הגה״צ רבי יהודה צדקה זיע״א שהיה שואג כלביא וכליש: כשאדם נכנס לבית הכנסת הוא מנשק המזוזה ואומר את הפסוק (תהילים ה ח) ״ואני ברוב חסדך אבוא אל ביתך אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך״. אם אין את הסיפא של הפסוק ״ביראתך״ עדיף גם שלא יהיה הרישא ״ואני אבוא״. עדיף שלא יבוא מאשר יבוא ויפטפט בשעת התפילה וינהג קלות ראש בבית מקדש מעט.

ועוד הוסיף הרב זיע״א על הפסוק בתהילים (תהילים כז ח) ״לך אמר ליבי בקשו פניי את פניך אבקש״ דוד המלך ע״ה היה מזמין אליו בכל בוקר קודם תפילת שחרית את פרנסי העם כדי שיבקשו ממנו את צרכי הציבור, והיה אומר להם לכו התפרנסו זה מזה. כשהיו עונים לו אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחוליתו, היה עונה להם לכו פשטו ידיכם בגדוד וכו׳. ונשאלת השאלה למה היה מזמין דוד המלך את הפרנסים וראשי העם קודם התפילה? היה צריך לזמן אותם בשעות הקבלה הרגילות בשלוש וארבע שעות של היום, מה הדחיפות הזאת לזמן אותם קודם תפילת שחרית? ומתרץ הרב זצוק״ל: דוד המלך ע״ה היה אומר כשהם באים לבקש ממני, מלך בשר ודם שאין אני יכול לעזור להם. באיזה אימה ויראה ורתת ופחד הם עומדים לפניי. מהם אני לומד קל וחומר איך אני צריך לעמוד לפני מלך מלכי המלכים שהוא כן יכול לעזור ולהשפיע, שהוא זן ומפרנס לכל. מהם אני לומד איך את פניך ה׳ אבקש!!

* כתב בספר פלא יועץ (אות ב) וזה לשונו: ויש שרוצה להזהר שלא לדבר בבית הכנסת אבל כשמדברים אליו אחרים נראה לו כבושה וכיוהרה שלא להשיבו, ולומר שאינו מדבר בבית הכנסת ומתוך כך גם הוא מדבר בכאב לב עד שלבסוף נעשה לו כהיתר והאיש היירא את ה׳ יאחזמו רעד מחומר שבו ולא יבוש מפני כל. ויאמר בפה מלא ״איני מדבר בבית הכנסת״ שהרי זה דומה למי שרוצים לאבד ממנו הון עתק או להורגו, שלא יחוש לבושה ולא לשום דבר, ויחיש מפלט לו, על אחת כמה וכמה שצריך לחוס על נפשו ועל כבוד קונו. וזה כלל גדול שלא לעבור שום

עבירה ושלא להמנע מקיום שום מצווה מפני הבושה. ועל זה אמרו "הוי עז כנמר לעשות רצון אביך שבשמיים". והנזהר בזה מלבד שנצול מעונש חמור, נותנים גם כן שכר כעושה מצווה, שמקיים מצוות "ומקדשי תיראו". שבית הכנסת הוא מקדש מעט וצריך לירא ממי שציווה עליו. עד כאן לשונו הטהורה.

* ישמע חכם ויוסף לקח ונבון תחבולות יקנה. שאם יושב ליד אנשים שמדברים בבית הכנסת יברח משם כבורח מפני הנחש למקום אחר. ואים פשה הנגע ח"ו באותו בית הכנסת עדיף שיעבור למקום שבני תורה מתפללים בו אפילו שהוא מנין מצומצם. וכמו שיש תביעה על היהודי מדוע הלך בחוקות תועבות הגויים ולמד ממעשיהם, תהיה תביעה עליו, מדוע לא למד מוסר וקל וחומר מהגויים שיושבים בבית תועבותם ותיפלתם באימה ובקול דממה דקה. למרות שהם יודעים שעובדים ומשתחווים להבל וריק. כ"ש הנביא ירמיה (ב. יא) "ההמיר גוי אלוקים והמה לא אלוקים ועמי המיר כבודו בלא יועיל". והכוונה בזה שגם הגויים ואלוהיהם הבל המה ומעשה תעתועים ובכ"ז אינם נוהגים בהם מנהג בזיון. ואילו עמי עם ישראל נוהגים מנהג בזיון בבית מקדש מעט?? שומו שמיים על זאת.

* וכתב בספר חסידים אם תראה בית של צדיק או בית הכנסת חרב או שומם או רשעים דרים בו, דע שישראל היו דרים בו דרך בזיון וכן בית המדרש שנוהגים בו קלות ראש, סופו נופל ביד ערלים, דיו לעבד שיהיה כרבו כי לא נהגו נוכרים קלות ראש ובזיון בבית ה' עד שנהגו בו ישראל!

* לעולם לא יעשו הגויים רעה עד שישראל יעשו תחילה רע ביניהם זה לזה, או שמבזים זה לזה, לכן צריך זהירות וזריזות רבה שלא תהיה שום מחלוקת או דיבורים וקלות ראש בבית הכנסת שמתוך כך באים לדבר ברבנן ובתלמידהון ורבה המהומה. וכל זמן שהקול קול יעקב נשמע בבתי כנסיות ובתי מדרשות, אין ידי עשו יכולות להרע במאומה.

* וכתב הגאון המקובל רבי מאיר פפירש זצוק"ל בספר עמוד העבודה (דף פט) אמרו חז"ל למה נמשלו בתי כנסיות ובתי מדרשות לנחלים דכתיב "כנחלים נטיו" (במדבר כד. ו) וכו' מה נחלים עוברים בו בטומאה ויוצאים משם בטהרה. כך בתי כנסיות ובתי מדרשות נכנסים לשם בכתמי עוונות ובאים לתוכם ומתוודים על עוונותיהם ומבקשים רחמים וחסד מאבינו שבשמיים שימחל עוונותיהם, ואז יוצאים בטהרה. וטרם יכנס לביהכנ"ס יסיר מעליו הרהורים רעים הטורדים כוונת התפילה, ואל יכנס במהירות בלי ישוב הדעת כדרך שנכנס לביתו או לבית חברו, אלא יעמוד בפתח מעט ויכניס מורא השי"ת בליבו, אשר קדושתו שורה בביהכנ"ס. כמו שאמר יעקב "מה נורא המקום הזה". (בראשית כב, יז) ויכנס בהכנעה ובמורא ופחד, וישתחווה נגד ההיכל בהכנעת הלב ויתפלל בכוונת הלב. ולא ינהג שום קלות ראש בביהכנ"ס ממורא השכינה אשר שם. עד כאן דבריו.

ועל כן יחרד האיש וילפת וישמור עצמו הרבה שלא לדבר שום דיבור בביהכנ״ס אפילו שלא בשעת התפילה. ולא ישמע קולו בבואו אל הקודש - עד צאתו. וגדר גדול גדרו הראשונים שלא לדבר עם חבירו אפילו בדברי תורה, כדי שלא יחשדנו השומע ויבוא לדבר ע״י הוראת היתר לעצמו. וכן היה האר״י ז״ל זיע״א נזהר שלא לדבר בביהכנ״ס אפילו שיחת מוסר!

ויקיים מוצא שפתיו שאמר כשנכנס לבית הכנסת ואני ברוב חסדך אבוא ביתך ואשתחווה אל היכל קדשך ביראתך. ברוב חסדך - כנגד אברהם אבינו ע״ה עמוד החסד. קדשך רמז ליצחק אביו ע״ה שהתקדש ע״ג המזבח ביראתך בזכות יעקב אבינו ע״ה שאמר מה נורא המקום הזה. ועל זכותם הוא נשען כשהוא בא לחצרות ה׳ ולבקר בהיכלו, ומי שיכול למחות באחרים המדברים תבוא עליו ברכת טוב וזכות הרבים תלוי בו. ואשר אין בו כח למחות יהיה כאילם לא יפתח פיו ולא יחוש לכבוד הבאים לדבר עמו כי יחשוב שבאים ליטול נפשו ממש. ולמזהיר ולנזהר ירבה שלומם כנהר!

ועל גמילות חסדים

מהו חסד? פירש הגאון מוילנא זיע״א דבר שאין אדם מחוייב ליתן לזולת, ההטבה היא בתורת חסד. וכן בבורא עולם נאמר ורב חסד שנותן מה שאינו חייב כלל לתן.

ידוע שהתורה הקדושה תחילתה גמ״ח שנאמר ״ויעש ה׳ אלוהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם״ (בראשית ג, כא) וסופה גמילות חסדים שנאמר ״ויקבור אותו בגיא מול בית פעור״ (דברים לד, ו). אמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב ״אחרי ה׳ אלוקיכם תלכו״? וכי אפשר לו לאדם להלך אחר השכינה? והלא כבר נאמר ״כי ה׳ אלוקיך אש אוכלה הוא״? אלא הלך אחר מידותיו של הקב״ה. מה הוא מלביש ערומים, דכתיב ״ויעש ה׳ אלוקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם״ (בראשית יח, א) אף אתה הלבש ערומים, הקב״ה ביקר חולים כ״ש ״וירא ה׳ אליו באלוני ממרא״ (בראשית) אף אתה בקר חולים. הקב״ה ניחם אבלים כדתיב ״ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלוהים את יצחק בנו״ (בראשית כה יא) אף אתה נחם אבלים. הקב״ה קבר מתים שנאמר ״ויקבור אותו בגיא מול בית פעור״ (דברים לד, ו) אף אתה קבור מתים (סוטה, יד). המילה תורה עצמה עולה בגימטריה שש מאות ואחת עשרה כמנין גמילות חסדים!. היכן אנו מוצאים גמילות חסדים בתורה?

א. הקב״ה תפר בגדי עור לאדם וחווה. קילעה לחווה בשערותיה והביאה לאדם הראשון, והיה שושבין בחתונתם. וקבר את משה רעיה מהימנה כ״ש ״ויקבור אותו בגיא מול בית פעור״.

ב. חנוך בן ירד עליו כתוב ״ויתהלך חנוך את האלוקים ואיננו, כי לקח אותו אלוקים״ (בראשית ה. כב) ואמרו חז״ל שחנוך הוא מטטרון שר הפנים

הממונה לכתוב זכויותיהם של ישראל במוצאי שבתות. ואיך זכה למעלה זו? שהיה מסקל אבנים מאמצע הדרך ומתקן הדרכים כדי שאנשים לא יכשלו.

ג. נח ובניו זכו להינצל מהמבול בזכות החסד שעשו בתיבה במשך שנה תמימה. מובא במדרש שוחר טוב ששאל אליעזר עבד אברהם את שם בנו של נח כיצד זכו להינצל מהמבול? אמר לו שם בזכות צדקה וחסד שעשו עם החיות והבהמות והעופות שבתיבה יום ולילה במשך שנה תמימה.

ד. אברהם אבינו עמוד החסד שהיה מכניס אורחים ומתקין להם א. ש. ל כלומר אכילה שתיה ולינה חינם אין כסף. וכשהיו רוצים לשלם לו או להודות לו על הכנסת האורחים שקיים בהם היה אומר לא לי יש להודות אלא תנו תודה להקב״ה שהוא זן ומפרנס לכל בריותיו. והיה ביתו פתוח לרווחה מארבע רוחות לכל מאן דבעי. כל דכפין ייתי ויאכל. ובזכות שכיבד את המלאכים בלחם בשר וחמאה וחלב זכו בניו למן שירד להם במדבר ארבעים שנה שבו היו טועמים כל הטעמים שהיו רוצים (תנא דבי אליהו).

ה. יצחק אבינו ע״ה נטע ממונו בצדקה וחסד לעניים שנאמר ״ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא מאה שערים ויברכהו ה״״ (בראשית כו, יב) ובזכות זה התעשר עושר רב עד שהיו אומרים הבריות: זבל פרדותיו של יצחק עדיף מכספו וזהבו של אבימלך. וכל זה בזכות הצדקה וחסד שעשה (מדרש בראשית רבה ע״ט, ו) וכן אומרים חז״ל על הפסוק ״וישב יצחק ויחפור את בארות המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלישתים אחרי מות אברהם ויקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו״ (בראשית כו, יח) שאחר שנפטר אברהם אבינו ע״ה חזרו חלק מהאנשים שבאו לחסות תחת כנפי השכינה לסורם. ויצחק אבינו שוב החזירם בתשובה לחיק היהדות. כמעשה אביו שעשה נפשות לאמונה.

ו. וכן מצינו ביעקב אבינו ע״ה שבשעה שבא לשכם התקין להם שווקים כדי שימכרו להם בזול כ״ש ״ויחן את פני העיר״ (בראשית לג, יח).

ז. יוסף הצדיק שהיה מלך במצרים שמונים שנה, והיה המשביר לכל העולם כולו בר ולחם ומזון. וכלכל את מצרים בשנות השובע והרעב. והיה זן ומפרנס לטובים ולרעים. ובזכות שזכה לקבור את אביו בחברון זכה לשתי נחלות לבניו אפריים ומנשה. וזכה להקבר בנחלתו בשכם. שנאמר ״ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך״ וכו׳ (בראשית מח, כב).

* סרח בת אשר שבשרה ליעקב שיוסף עוד חי ובשכר זה נכנסה לג״ע בעודה בחיים עם שישים ריבוא מלאכים.

ח. מרים ויוכבד הצדקניות שלא בלבד שלא עשו כמצוות פרעה הרשע ולא הרגו את הזכרים, אלא אף היו מחיות ומשפרות את הוולדות, מיישרות

את איבריהם, והיו מספקות מים ומזון ונותנות לעניים וגומלות עמם חסד, ובזכות זה זכו לבתי כהונה ולוויה מיוכבד ומלכות ממרים.

* בתיה בת פרעה שירדה לטבול מגילולי בית אביה הצילה את משה ומשתה אותו מהיאור זכתה לחיי העוה״ב בעודה בחיים! וזכתה לרוח הקודש שנאמר ״ותפתח ותראהו והנה נער בוכה״ אומר רש״י במקום שראתה עימו שכינה, ומהיכן ידעה שזו שכינה? מכאן ששרתה עליה רוח הקודש!

ט. בזכות חסד שעשה יתרו עם משה בברחו מפני פרעה, נחשב לו כאילו עשה חסד עם כל ישראל. שהרי משה רבינו שקול ככל מחנה ישראל. ובזכות זה זכה יתרו שבניו נצלו ממחיית עמלק וזכו לישב בלשכת הגזית (פרקי דרבי אלעזר פרק מד).

י. שאול המלך איש ימיני זכה למלכות למרות שכתוב ״לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו״ (בראשית מט, י) בזכות סבו. שהיה הולך בלילות ומדליק נרות ופתילות כדי שאנשים ההולכים בדרכים לא יכשלו. ובזכות זה זכה לנכד שיאיר עיני העולם, ונקרא שמו על שם המצווה שנאמר ״ונר הוליד את קיש״ (דברי הימים א, ח, ל) אעפ״י שהיה שמו אביאל (עפ״י הירושלמי מסכת שבועות פרק ז הלכה ג).

אומרת הגמרא במסכת סנהדרין (דף קג ע״ב) : אמר רבי יוחנן גדולה לגימה שמרחקת את הקרובים. ומקרבת את הרחוקים. ומעלמת עיניים מהרשעים. ומשרה נבואה על נביאי הבעל. ושגגתה עולה זדון. מרחקת את הקרובים מנלן? מעמון ומואב שבאו מבנות לוט. ובגלל שלא קדמו את ישראל בלחם ומים כשיצאו ממצריים הורחקו מלבוא בקהל ה׳ עד עולם. מפני שנמנעו מלעשות חסד. מקרבת את הרחוקים מנלן? מיתרו שהיה רחוק מעם ישראל והיה כהן לעבודה זרה וראש הכמרים, ובזכות הלחם שנתן למשה, שאמר לבנותיו ״קראן לו ויאכל לחם״ (שמות ב, כ) זכה שישבו מבני בניו בלשכת הגזית.

מעלמת עיניים מהרשעים מהיכן? ממיכה שהיה מקטיר לעבודה זכה, היה העשן של המשכן מתערב עם עשן העבודה זרה שעשה מיכה. ואעפ״כ אמר הקב״ה למלאכי השרת הניחו לו. שפיתו מצוייה לעוברי דרכים!! ומשרה נבואה על נביאי הבעל מהיכן? מעידו הנביא שבא אליו נביא השקר ושכנע אותו לאכול בביתו. ובזכות זה זכה לנבא שיאכל אריה את הנביא עידו, משום שעבר על ציווי השם יתברך. ושגגתה עולה זדון מנלן? מיהונתן בנו של שאול שלא נתן לדוד צידה לדרך, אמנם לא עשה זאת מרוע לב אלא שגגה הייתה לפניו. אולם דוד שהיה אחוז בולמוס רעב בא לנוב עיר הכהנים ואכל מלחם הפנים. ודואג האדומי שהיה שם הלך וסיפר לשאול, והתגלגל הדבר ונהרגו כל הכהנים בנוב למעט אביתר הכהן הצעיר.

יא. שלושה רעי איוב שהלכו לביתו לנחמו ונדחו מגיהנם. שנאמר "ויבואו איש ממקומו" (איוב ב, יא) איש מביתו או מעירו אין כתיב כאן אלא ממקומו. ללמדך שמקום נתבצר להם בגינהם נידחו ונצלו ממנו. ולא עוד אלא ששרתה עליהם רוח הקודש שנאמר "ויען אליפז ויען בלדד. ותני בשם רבי מאיר: כל מקום שנאמר עניה או כה או ככה - ברוח הקודש הוא מדבר. וזכו שדבריהם יכתבו בכתבי הקודש לדורות ולנצח נצחים! (קהלת רבה ז, ח).

אחת ממצוות הגמ"ח היא הכנסת אורחים. התורה מקדישה למצווה זו פרק מיוחד ומפרטת לפרטי פרטים כיצד קיים אברהם אבינו מצווה זו. ונדגיש את הנקודות שיש ללמוד מהם מפרשה זו (בראשית יח): א. היה זה יום חם במיוחד. והוגש להם בראשונה מים כדי שיתרחצו ויתרעננו. ב. לאחר מכן הזמינם לנוח תחת העץ בצל ושם יהנו וינפשו מטורח הדרך. ג. משהרגיש שהם אצים וממהרים לדרכם אמר להם שלא יעכבם לזמן רב. רק יגיש סעודה קלה למרות שבפועל אמר מעט ועשה הרבה. ד. את הסעודה הכין בזריזות יתירה. רץ ואף מיהר את שרה ואת הנער (ישמעאל). ה. בעצמו עמד ושירת אותם כל זמן הסעודה ולא מסר זאת למשרת. ו. לאחר מכן ליווה אותם לדרכם. ז. גם את בנו ישמעאל שיתף במצוות האירוח כדי לחנכו במידת החסד. ח. אעפ"י שהיה במצב גופני קשה השתוקק לקיים מצוות הכנסת אורחים. היה תר בעיניו, משקיף ומחפש אחר אורחים מזדמנים. ט. אעפ"י שנראו כערבים המשתחווים לאבק רגליהם בכל זאת קיבל פניהם בסבר פנים יפות והשתחווה לפניהם בפישוט ידיים ורגליים שנאמר "וישתחו ארצה". י. "אם נא מצאתי חן בעיניך אל תעבור מעל עבדיך" (בראשית י ח, ג) מכאן עלינו ללמוד כי הגומל חסד עם חברו בל יתגאה ויתן לרעהו לחוש כי עשה עימו טובה. אדרבא, מן הראוי להסביר לו פנים כאילו הוא עשה לו טובה שבא לזכות את העושה. שיותר ממה שבעה"ב עושה עם העני העני עושה עימו.

* כתב הגר"א בפירושו על משלי: גדול וטוב מכל הסיגופים לעסוק בתורה ובגמילות חסדים ובזה יכופר עוונו. ומי שהוא בעל גמילות חסדים בידוע שהוא ירא שמיים שנאמר "וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו". (תהילים קג יז).

* "כי חסד חפצתי ולא זבח" מכאן שגדולה גמילות חסדים יותר מכל הזבח שהקריב שלמה לפני השי"ת שאמר "אלף עולות יעלה שלמה (מלכים א, ג, ד) חביב גמ"ח מזבחים ועולות שיעלו בני"י ע"ג המזבח.

* "גומל נפשו איש חסד" (משלי יא, יז) אדם שכל מחשבותיו לגמול חסד ולעשות מצווה, אפילו מה שגומל לנפשו כגון אוכל, שינה, עבודה - גם זה נחשב לו למצווה. כי כל כוונתו לשם שמים ולכן כל אכילותיו מצווה הן ונחשבים כקרבן. * גדולה גמ"ח יותר מן התורה והמצוות שנאמר "פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה" (משלי לא, כו) תורה וחסד לא נאמר

אלא תורת חסד מי נתלה במי? הוי אומר קטן נתלה בגדול, שהרי מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת. ולהכנסת כלה מפני שהן גמ״ח.

* אם הטבת לאדם, הרי לאחר מותו, אותו מוטב ימליץ טוב בעדך לזכותך ביום הדין. ובפרט שהטבת לתלמיד חכם ויראי שמיים, ומחשבים לך את כל ההטבות שהשתלשלו מאותו החסד שעשית לו ולבני ביתו ולכל התלויים בו ולכל זרעיו עד סוף כל הדורות (מעיל צדקה).

* שאלו תלמידיו את רבי אלעזר: מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח? אמר להם יעסוק בתורה ובגמילות חסדים. חבלי משיח זה חבל ענק מסוף העולם ועד סופו שבו נאחזים וניתלים כל היהודים, והקב״ה מנער את החבל בחזקה ובכח עצום. אדם שלומד תורה וגומל חסדים עם הרבים ניתן לו הכח לאחוז בחבל ולא להרפות ובכך להציל חייו וחיי אנשי ביתו. ולא זו בלבד אלא אומרת הגמרא בברכות (דף ח) אמר הקב״ה כל העוסק בתורה ובגמ״ח ומתפלל עם הציבור מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבניי מבין אומות העולם.

* וכאשר נעיין בכתובים נמצא שבענייני המידות שבין אדם לחבירו חפץ הקב״ה בחסד. כמו שנאמר ״כי חפץ חסד הוא״ ״כי חסד חפצתי ולא זבח״ ״כי אני ה׳ עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ. כי באלה חפצתי נאום ה״״ ללמדיך כי בעיקר חפץ ה׳ מן האדם שיתנהג במידת החסד.

* בכלל מצוות גמילות החסדים היא ההשאלה שמשאיל אדם לחבירו ספרים נביאים וכתובים וכיוצ״ב, עליו אומרת הגמרא בכתובות (דף נ) את הפסוק ״הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד״ (תהילים קי״ב). וכן כתב בילקוט שמעוני תהילים קו על הפסוק ״אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת״ וכי אפשר לו לאדם לעשות צדקה בכל עת? רבי טרפון אומר זה הכותב ספרים ומשאילן. עד כאן לשון המדרש. ובכלל מצוות הגמ״ח להשאיל לחבירו חפציו וכליו. וכל שכן מצווה להשאיל לו ספר ללמוד בו, כי מטיב עמו לנצח וצדקתו תהיה עבור זה לנצח. ודבר זה הוא אף בכלל מצוות החזקת התורה ומקבל עבור זה ברכה מיוחדת מאת ה׳.

* וכן כתב במדרש (במדבר רבא יד, ו) על הפסוק באיוב (מא, ג) ״מי הקדימני ואשלם״ אמר רבי תנחום בר אבא מי שאין לו נכסים ועושה צדקה וגמ״ח. מי שאין לו בנים ונותן שכר מלמדי תשב״ר. מי שאין לו בנים ומוהל, ועושה ספרים ומשאילן לאחרים אמר הקב״ה: זה הקדים וקיים מצוות עד שלא נתתי לו במה לקיימן. צריך אני לשלם וליתן לו ממון ובנים שיהיו קוראים בספרים, הוי אומר מי הקדימני לעשות מצווה ואשלם לו שכרה.

* כתב המהר״ל מפראג זיע״א בספרו נתיבות עולם (נתיב הגמ״ח פרק ג) וז״ל: כאשר מיטיב אדם לזולת, ה׳ משפיע עליו גם כן טוב וחסד כמו נחל קטן המחובר אל הנהר הגדול. אשר אין לו סוף וכאשר יוצאים מים מן הנחל

הקטן לבור שסמוך לו - תיכף ומייד יוצאים כנגדם מים מן הנהר הגדול וחוזרים ומשפיעים אל הנחל המחובר לו. וכל עוד אשר המים יוצאים ומשפיעים, יושפע להם גם כן. כן בעל החסד אשר הוא דבק באלוקים חיים ומשפיע טוב לזולת ה' שהוא מקור הטוב משפיע עליו הטוב כנגדו וכפי אשר השפיע. ובאותו הדרך יושפעו עליו משמיים ג"כ טובה וברכה.

* הגמרא במסכת סוכה (דף מט, ע"ב) דורשת: תנו רבנן בשלושה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה: צדקה בממונו ואילו גמילות חסדים בין בגופו ובין בממונו. צדקה דווקא לעניים, אבל גמ"ח בין לעניים ובין לעשירים, צדקה לאנשים חיים אבל גמ"ח בין לחיים ובין למתים. ועוד שם: אמר רבי אלעזר: גדולה גמ"ח יותר מן הצדקה שנאמר "זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד" (הושע י, יב) אדם זורע ספק אוכל ספק אינו אוכל (שמא לא יצמח או ילקה בתופעות טבע) אבל אדם שקוצר ודאי אוכל.

* הגמרא בירושלמי מסכת פאה (א. א) אמר רבי יוחנן בר מריא בשם רבי יוחנן: אין אנו יודעים איזה מהן חביב צדקה או גמ"ח? כשהוא אומר "וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים" (תהילים קג) מוכח שגמילות חסדים חביבה יותר מן הצדקה. ואמר רבי יצחק בר מריון בשם ריש לקיש זכות החסד הוא מעולם ועד עולם, אבל הצדקה זכותה עד שלושה דורות שנאמר וצדקתו לבני בנים.

* הפסוק בתהילים אומר "אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה'" (תהילים מא, ב) ובא ללמדנו שצריך אדם לפנות שכלו ותשומת ליבו אל הדל ולדבר על צרכיו, ולייגע את שכלו לייעצו עצה הגונה, ובזה מחייה את העני יותר ממה שנותן לו מעות, ועושה עימו צדקה, ואם בעני כך, בבני ביתו ובאשתו על אחת כמה וכמה שצריך להפנות את כל תשומת ליבו לדבריה ולצרכיה, לעודדה ולדבר על ליבה. לשבח אותה בפני המשפחה ובני הבית ולהיות קשוב להם, ולומדים זאת מיעקב אבינו ע"ה שציווה את בנו יוסף "לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשיבני דבר" (בראשית לז יד).

ובמדרש רבה למדו מפסוק זה שצריך לשאול בשלום מי שיש לו הנאה ממנו. ועל אחת כמה וכמה לשלום אנשי ביתו, ולהתעניין בתשומת לב מרובה לשלומם ולטובתם ולחסרונם. וזהו חסד גדול לא פחות ממת מצווה. שהרי אם האדם לא יכבד את אשתו שהיא עצם מעצמיו ובשר מבשרו מי יכבדנה? השכן? ישנם אנשים שעם כל העולם עושים חסדים ומצוות ומעשים טובים ומשום מה בביתם חוששים לאיסור בל תוסיף: וטעות חמורה בידם. שהרי על זה מצווים בעוד כמה מצוות כגון: ואהבת לרעך כמוך. מבשרך לא תתעלם. לא תעמוד על דם רעך וכו'.

* אומרים בעלי המוסר שחסידה נקראת בשמה על שם החסד שעושה עם חברותיה. ומאחר שכן מדוע אסורה היא באכילה? מפני שהחסד שעושה הוא עם חברותיה ולא עם בני ביתה. ומכאן מוסר גדול לאדם שקודם כל

צריך למלא חובתו כלפי אנשי ביתו ואשתו ואחר כך עם שאר משפחתו, ולאחר מכן עם שאר בני עמו.

* אומר הפלא יועץ זצ״ל בערך חסד שישנם אנשים המוציאים כסף רב עבור פתיחת ההיכל או שתורמים פרוכת להיכל או נברשת גדולה באלפי כסף וכל זה רק הכשר מצווה. ואילו מצוות צדקה וחסד שהם מדאורייתא לא משקיעים בה כלל. וחסד יכול להיות בחינם אין כסף חיוך והלבנת שיניים גדול יותר ממשקהו חלב. מילה טובה, שבח ופרגון, טפיחה על השכם לאב קשה יום בתוספת מילה טובה ״איזה בן צדיק יש לך, בן פורת יוסף״. אשריך שזכית לבן כזה ״ ! !

* מובא בספר ״ילקוט אמרים״ מה שהקשה רש״י על הפסוק ״כאייל תערוג על אפיקי מים כן נפשי תערוג אליך אלוקים״ (תהילים מב) היה צריך לומר כאייל יערוג, בלשון זכר, או כאיילה תערוג בלשון נקבה. מדוע ערבב הפסוק לשון זכר אייל עם לשון נקבה תערוג? והביא המחבר תירוץ לקושיה מהגמרא בבבא בתרא (דף טז ע״ב) שאיילה זו רחמה צר ובשעה שכורעת ללדת צועקת שבעים קולות כמספר התיבות של מזמור ״יענך ה׳ ביום צרה״ (תהילים כ) ואז מזמן לה ה׳ נחש שמכישה ברחמה ונקרע המקום ומתרחב כדי שהעובר יוכל לצאת בשלום.

ועוד אמרו חז״ל במדרש תהילים (מזמור כב) על איילה זו שרחמיה מרובים וכאשר יש עצירת גשמים ויובש בעולם באות כל החיות אל האיילה כדי שתבקש רחמים, והיא זועקת להקב״ה וממציא לה מעיין שממנו שותות כל החיות. שואל מחבר הספר מה יקרה אם יזדמנו לפני האיילה שתי המצבים בעת ובעונה אחת. גם תכרע ללדת ובאותה שעה יבואו אליה כל החיות שתתפלל בענין המים. מה תעשה קודם? ותרץ שבאותה שעה שוכחת האיילה מעצמה ומחבלי הלידה שלה ועושה את עצמה כאייל זכר שאינו מוליד וזועקת להקב״ה על חברותיה, ולכן הזכיר הפסוק גם לשון זכר וגם לשון נקבה!!

* הנביא מיכה אומר ״הגיד לך אדם מה טוב ומה ה׳ דורש מעמך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוקיך״ (מיכה ו) עשות חסד אין כתוב אלא אהבת חסד. עושה חסד - אם באים אליו ומבקשים ממנו לעשות חסד מסויים לא יתמהמה. ילך מיד ויעשה. אבל אהבת חסד זה אדם שרודף ומחפש אחריו עד שישיגנו. כמו שאדם אוהב את בנו או בתו ומרגיש שמחה רבה ברגע שהוא גומל עמם חסד כך צריך אוהב חסד להרגיש סיפוק והנאה בעשיית החסד עם כל אדם.

אין מידת החסד מעלה או יתרון בפני עצמה, אלא דרישה של הקב״ה מכל אחד ואחד. ואל יעלה בדעתו של אדם לומר שאם עשה חסד פעם ופעמיים או עשרה פעמים יצא ידי חובה ושוב אין הוא מצווה, אלא צריך שירגיש תאב וצמא לעשות חסד עם הבריות כאדם שצמא למים ומשיג מים להרוות את צמאונו. ועם כל זאת, גם אם זכה להרבות בחסד

ורחמים כלפי הבריות ישתדל לעשות מלאכתו בצינעה וללא פרסום וייחד ליבו וכוונתו לה' לבדו שהוא ציוונו לאהוב ולהטיב עם בריותיו כלשון הפסוק "והצנע לכת עם אלוקיך". (מיכה ו, ח).

מרן החפץ חיים זיע"א פירש את ברכת "בורא נפשות רבות וחסרונן" וכו' על מידת החסד. ידוע כי עולם חסד יבנה יסוד הבריאה מושתת על חסד. לכן ברא הקב"ה בני אדם עם חסרונות כדי שהאחד ישלים חסרון חבירו. וכנגדו השני ייטיב לו בדבר שהוא חסר. ונמצא ע"י שניהם העולם קיים. וכך יש לפרש את הברכה: "בורא נפשות רבות וחסרונן ואם תשאל לשם מה לא ברא הקב"ה אנשים שלמים בכל בעולמו? בשביל "להחיות בהם נפש כל חי" שיחיו יחד חיי חברה, שאם לא כן היה כל אחד מתבודד מפני חבירו שהרי אינו חסר דבר. ומפני שחיותו של אדם תלויה בחברו. ייטיבו זה עם זה ויאהבו זה את זה.

רבותינו בעלי המוסר אומרים שכל מעשה האדם ופעולותיו מעשה חסד הם - בתנאי שיכוון ליבו לשם הטבה וחסד עם הבריות. החנווני, האופה, הסנדלר, הנגר, כולם גומלי חסדים הם. אדם הולך ערום יחף רעב וצמא בא זה ומלבישו, מנעילו מאכילו משקהו היש לך חסד גדול מזה? ואם תמצי לומר שהם נוטלים על כך כסף, מה אכפת לנו? מה יש שהוא גם כן משתכר ומפרנס בכך את בני ביתו?? אלא מה? שהאדם במחשבה שטותית אחת מוחק הכל, בכך שמהרהר שהוא עושה זאת לטובת עצמו, ברגע זה מפסיד הוא מצווה יקרה של חסד עם הרבים.

אלא כך עליו לחשוב: אם אופה הוא יחשוב. עיקר מטרתי שאני אופה לחם כדי שיהיה ליהודי מה לאכול. אלא מה? כדי שאוכל גם אני ובני ביתי לאכול, מוכרח אני להרוויח מכך אחרת איך אוכל לאפות למחר ולהטיב שוב לבריותיו של הקב"ה?, ואם סנדלר הוא יחשוב: אני מתקן נעליים כדי שיהודים יוכלו לנעול וללכת ברחוב. אלא מה, גם אני צריך להשתכר שאוכל גם אני ובני ביתי לנעול נעליים. וכן על זה הדרך. כל בעל אומנות שמכוון לשם הטבה עם הבריות הרי הוא עושה חסד לאלפים וכל רגע בעבודתו מתקדשת בקדושת המצווה היקרה.

וכן כתב הגרי"ל חסמן זצ"ל בספרו אור יהל (ב, קפא) והביא כדוגמא את שומר הלילה שתפקידו לשמור על כל תושבי העיר מכל אסון ופגע. אמת היא שהוא שומר היטב בעירנות, שם נפשו בכפו ולא יעצרוהו לא גשמים ולא שלג ולא נרתע משום סכנה. אחרי 120 שנה כשיבוא לעולם האמת לא יתנו לו שכר על כך. וכל כך למה? מפני שאת השכר הגשמי קיבל כבר, ומטרתו בשמירה היה תלוש המשכורת בסוף החודש!! אבל אם אותו שומר היה מכוון כלפי חסד שהוא שומר על עיר שלימה רבבות אנשים נשים וטף. שהוא מאפשר להם לישון בשקט ובבטחה בהיות ליבם סמוך ובטוח שיש מי ששומר עליהם. אילו אותו שומר היה מתרומם מעט מחומריותו ומכוון מטרתו למען הטבה וחסד. הרי כל דקה ששמר וכל

הלילות היו נהפכים לרבבות רבבות של מעשי חסד ללא שיעור. ועתה בשביל כוונתו רק למען הכסף - איבד הכל!!!

ועל זה פרשו בגמרא מסכת נזיר (דף כג) מאי דכתיב "כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם" (הושע יד, י) משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהן. אחד אכלו לשם מצווה ואחד אכלו לשם אכילה גסה. זה שאכלו לשם מצווה עליו נאמר "צדיקים ילכו בם". וזה שאכלו לשם אכילה גסה עליו נאמר "ופושעים יכשלו בם".

כתב המשגיח דישיבת כפר חסידים הגה"צ אליהו לופיאן זצ"ל בספרו לב אליהו

(א. רסט) על הפסוק בירמיה "כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעושרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל. השכל וידוע אותי, כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאום ה'" (ירמיה ט, כב), החכם אין בו שום יתרון אם ישתמש בחכמתו לעצמו. הגיבור אין בו שום יתרון ותהילה אם ישתמש בגבורתו לצרכי עצמו ולא להציל עשוק מיד עושקו. ומה יתרון לבעל הממון אם לא יקים כושל ויעמיד נופל? וצאנו ובקרו ירבה ובתים טובים יבנה וישב בהם ואילו לעני ולאביון יקפוץ ידו. כי אם בזאת יתהלל המתהלל. השכל וידוע אותי אם תשכיל ותדע לעשות כמוני. כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה. מה אני משפיע על כל העולם ועושה עמם חסדים וצדקות, אף אתה תשתמש בחכמתך ובגבורתך ועשרך שחננתי אותך להשפיע לזולתך ולהיטיב עימהם, כי באלה חפצתי נאום ה'.

הפסוק בתהילים (מזמור כג) אומר "כי טוב חסדך מחיים" ישנם אנשים המרבים לעשות חסד של אמת עם המתים, ולשם כך הוקמה חברא קדישא. אין לך עיר או עיירה שאין בה חברא קדישא, ומנהג החברים בח"ק לקיים פעם בשנה, (בדרך כלל ב ז' באדר) יום פטירת משה רעיה מהימנה יום תענית וסליחות ומבקשים סליחה מאת המתים אולי לא יצאו ידי חובתם עם המתים, אולי לא הניחו ראשו של המת בקבר כראוי, אולי נתעקמו ידיו או רגליו, שמא לא נהגו מספיק כבוד עמו. כולי האי ואולי: בא דוד המלך ע"ה ואומר לנו "כי טוב חסדך" החסד הטוב שראוי לעשותו "מחיים" דוקא חסד שעושים עם אנשים חיים ולכן נחוץ אולי יותר להקים חברא קדישא לאנשים חיים. לא ראינו מעולם חבורה שעושה תעניות וסליחות על פגיעה בכבוד אנשים חיים!

הגמרא בברכות (דף ו, ע"ב) אומרת כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמישה קולות. ועוד שם (דף יב, ע"ב) כל שאפשר לו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש נקרא חוטא. ובסוטה (דף מו ע"ב) כל שאינו מלווה ומתלווה (לאורח) כאילו שופך דמים. ובשבת (דף קמט, ע"ב) כל שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה. ובבבא מציעא (דף נח, ע"ז) כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים. ועוד כהנה, על כך ודאי

שצריך שתהיה חברת "אהבת שלום" בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו והאמת והשלום אהבו!!

יתרה מכך: מצוות הלווית המת היא החסד היחיד שעושים עם המתים. לעומתה כמה חסדים אפשר וצריך לקיים עם החיים: הכנסת אורחים, ליווי לאורחים, הכנסת כלה, שמחת חתן וכלה, ביקור חולים, ניחום אבלים, הלוואה, השאלה, תפילה על חברו החולה בנפשו או בגופו, עידוד וחיזוק לכל אדם ובפרט במשפחה, הטבת חלום, מכתבי המלצה ותמיכה, פריטת מעות, טעינה, פריקה, ועוד ועוד. והחי יתן אל ליבו!!

וישמע חכם ויוסף לקח, לפעמים אשתו אומרת לו תעזור לי בכך ותעשה בבקשה כך. לא יחשוב מה יגידו האנשים. איך אני אצטייר בעיניהם. חשוב יותר מה חושבים עליך בשמיים! אדם שעושה חסד עם אשתו וילדיו עושה חסד עם עצמו הרי אישתו היא פלג גופו. וכן בניו, בנים כרעה דאבוה. א"כ איך יתעלם מהם? ועוד חסד שהוא עושה עם אשתו סה"כ עם עצמו הוא עושה שהרי אם ח"ו אשתו תחלה או תתמוטט על מי יפול כל העול? לא עליו עצמו? א"כ כשאתה עוזר בבית לעצמך אתה עוזר. והבן.

הגמרא אומרת במסכת ראש השנה (דף יח) שנגזרה גזירה על בית עלי שימותו בחורים, שנאמר "לכן נשבעתי לבית עלי אם יכופר עוון בית עלי בזבח ובמנחה". ודרשו בזבח ובמנחה לא מתכפר אבל בתורה ובגמילות חסדים כן מתכפר. ובאמת אביי ורבא שהיו מזרע עלי הכהן האריכו ימים יחסית לבית עלי. אביי נבל"ע בגיל שישים שכן עסק בתורה ובגמ"ח, ורבא נבל"ע בגיל 40 שעסק רק בתורה.

מסופר על החפץ חיים שהיה לו תלמיד בישיבה שחלה ל"ע במחלה ממארת. נכנס התלמיד לפני הרב ובכה על מר גורלו. אמר לו הח"ח תסע לרב פלוני והוא יברך אותך. וזאת בתנאי שלא תספר את הדבר לאף אחד בשום תנאי. וכך היה. הלך התלמיד לאותו רב וקיבל ממנו ברכה ומייד נרפא. לאחר כמה שנים חלתה גיסתו של אותו אברך באותה מחלה שבה חלה הוא לפני כמה שנים. מאחר ואשתו ידעה שגם הוא חלה באותה מחלה עמדה ובקשה ממנו לגלות לה כיצד התרפא. והוא מסרב. ויהי כדברה אליו יום יום בבכיות ובתחנונים גילה לה את הסוד, ומיד חלה הוא עצמו באותה מחלה. בכוחות אחרונים בא למרן החפץ חיים ואמר לו את חטאיי אני מזכיר היום כך וכך היה המעשה ואני עברתי על דברי הרב וגיליתי ואני מבקש מכבוד הרב שיברך אותי שוב. אמר לו הח"ח דע לך בני שבעבר צמתי עליך 30 יום והרבתי בתחנונים, אבל עכשיו כלו כוחותיי ואיני יכול לעזור לך כי זקנתי. רואים מכאן עד היכן הגיע החסד של הח"ח לצום על אברך 30 יום!! ועוד לתלות את ההצלחה ברב אחר שכביכול בזכות ברכתו נושע החולה! בכל דור ודור מוסרים גדולי ישראל את נפשם על כל עם ישראל בכל אתר ואתר. ואין לך חסד יותר מזה שהצדיק מוסר נפשו ממעט דמו וחלבו בשביל עם ישראל.

באבות דרבי נתן (פרק ד) מסופר על רבי יוחנן בן זכאי שהיה יוצא מירושלים ורבי יהושע הולך אחריו. אמר רבי יוחנן אוי לנו על ביהמ"ק שהוא חרב, שועלים הלכו בו. מקום שהיו מקריבים קורבנות, קרבן תמיד של שחר ותמיד של בין הערביים ועכשיו בעוונותינו שועלים הלכו בו ואיך לא אבכה, אמר לו רבי יהושע אל ירע לך בני יש כפרה אחרת שהיא כמותה וזו גמילות חסדים שנאמר "חסד חפצתי ולא זבח".

הגמרא בתענית מספרת שבסורא היה דבר ואילו בשכונתו של רב לא היה כסבורים העם לומר שזכותו של רב היא שהגנה על העיר. באו בחלום ואמרו להם זכותו של רב הרבה יותר מזה. זה בזכות אותו אדם שמשאיל את חפירה וצרכי קבורה לאנשים ובזכות החסד הזה ניצלו ממוות, מידה כנגד מידה.

הגמרא ירושלמי סנהדרין אומרת: אמר להם הקב"ה לישראל. בניי אם ראיתם זכות אבות שנתמעטה וזכות אמהות שנתמוטטה לכו והדבקו בחסד, שנאמר "כי ההרים ימושו" אלו אבות. "והגבעות תמוטינה" אלו אמהות, "וחסדי מאיתך לא ימוש וברית שלומי לא תימוט אמר מרחמך ה'" (ישעיה נד, י).

מובא בגמרא ירושלמי מסכת שקלים מעשה בזמן רבי אלעזר בן יעקב היה יהודי עיוור שבא לעיר לקב. ץ נדבות. כשהגיע לביהכנ"ס של רבי אלעזר הלך רבי אליעזר וישב תחת אותו עני. כשראו את זה כל הציבור סברו שהעיוור חשוב ומכובד יותר מרבי אליעזר ותרמו לו בשפע. והיה העיוור הזה מתפלא על הצלחתו הגדולה. כששאל את הציבור מה קרה שכולם תרמו בשפע? אמרו לו מפני שהרב יושב תחתיך אנחנו מבינים שאתה גדול יותר מהרב. כששמע את זה העני בירך את הרב. אתה גמלת חסד עם אדם שנראה ואינו רואה יהי רצון שהקב"ה שהוא רואה ואינו נראה יגמול עמך חסד ויתקיים בך מקרא שכתוב "אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטה ה'". (תהילים מא, ב).

פירש החפץ חיים זיע"א את הפסוק "ותורת חסד על לשונה" (משלי לא, כא) שלפעמים אדם חושב אם אני אלך ללמד אחרים תורה יגרם לי הפסד זמן וכו' או תיעצר ההתקדמות שלי בתורה. דבר זה אינו נכון. מפני שאדם שמלמד אחרים הקב"ה מזכה אותו שיהיה לו ברכה בלימודו ומה שלומד יבין בזמן קצר יותר. הפסוק בהושע (י, יב) אומר "זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד" ופירושו שהקב"ה מחשב כמה הנותן צדקה היה מרוויח אילו היה עושה בכסף שנתן משא ומתן. ולפי זה משלם לו פירות ופירי פירות. וכן בשעה שלומד תורה או מלמדה לאחרים מחשב הקב"ה כמה היה מרוויח אילו לא למד אלה היה עושה משא ומתן באותן רגעים. ולפי זה משלם לו פירות ופרי פירות.

פרק א - משנה ג

אַנְטִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכוֹ קִבֵּל מִשִּׁמְעוֹן הַצַּדִּיק. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, אֶלָּא הֱווּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, וִיהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם׃

לכאורה יש אריכות יותר במשנה היה צריך לומר אל תהיו כעבדים המשמשים על מנת לקבל פרס וכו', למה צריך לחזור פעמיים כעבדים המשמשים את הרב וכו'? ועוד קשה מה הקשר של הסיפא לרישא? מה הקשר של יראת שמים לעבודת ה' שלא על מנת לקבל פרס? ונראה לתרץ שיש שתי סוגי עבדים. הראשון זה עבד שעובד בשכר קצוב, מקיים עבודות המלך בהכנעה ובביטול גמור, טוב למלך וטוב לעצמו. ויש סוג שני של עבד שקודם לכן היה עבד של עבדים פחותים ושפלים ובא המלך ונשאו מעל כל השרים העומדים ראשונה במלכות. הייתכן שהוא ידרוש מהמלך שכר על עבודתו? אין זה כי אם רוע לב וחציפות גדולה לבוא בדרישות למלך שהטיב לו כל כך.

הנמשל הוא ברור: אנו בני האדם השפלים והנבזים שבא הקב"ה והוציאנו מבית עבדים שהם עצמם עבדים לעבדים כ"ש "ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו" איך יעלה על דעתנו לבקש שכר על זה מאת הקב"ה מאחר שגם העבדות עצמה היא זכיה גדולה בפני עצמה?!?!! לכן התנא כופל דבריו בצדק: אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלו העבדים הראשונים שנוטלים שכר קצוב מאת המלך. אלא הוו כעבדים המשמשים שלא על מנת לקבל פרס אלו אותם שמקודם היו הפחותים והשפלים.

וכאן מתחברים להם סוף המשנה עם תחילתה. הפסוק בפרשת ניצבים אומר "העידותי בכם היום את השמיים ואת הארץ" אמר להם הקב"ה לישראל הסתכלו בשמיים שבראתי לשמש אתכם, שמא שינו את מידתם? שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח? ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד, אם זוכין לא מקבלים שכר ואם חוטאין אין מקבלים עונש, כך אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו עונש, על אחתם כמה וכמה. מכאן לומד התנא אנטיגנוס: ומה שמש וירח וכוכבים יראים מהקב"ה והם אינם מקבלים שכר אלא ששים לעשות רצון קונם, אף אתם תעבדו את ה' יתברך מאהבה ושמחה ובלי כמיהה לשכר. אומרת הגמרא במסכת תענית (דף ז) רבי בנאה אומר כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים שנאמר "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר" (משלי ג) וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המוות

שנאמר ״יערוף כמטר לקחי״ (דברים לב, ב) ואילו הגמרא במסכת נזיר (דף כג ע״ב) איתא: אמר רבי יהודה. אמר רב, לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמן שמתוך שלא לשמן בא לשמן. התוס׳ בתענית (דף ז) הרגישו בסתירה ותירצו שיש שתי פירושים למושג שלא לשמה:

א. כדי שיקרא רבי, כדי שיזכה לכבוד ושיעמדו מפניו וכו׳.

ב. כדי לקנטר להתנצח ולהתנגח, ועל הפירוש השני אמרה הגמרא שנעשית לו כסם המוות. רש״י זיע״א פירש לשמה כאשר ציווני ה׳ אלוקיי ולא כדי להקרא רבי. ואילו הרמב״ם בהלכות תשובה (פרק י) פירש לשמה - מתוך אהבת השם עוסק בתורה ובמצוות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם ולא מפני יראת הרע ולא כדי לירש טובה אלא העושה אמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבוא בגללה. ומעלה זו היא מעלה גדולה מאוד ואין כל חכם זוכה לה וכו׳.

נמצאנו למדים שישנם ארבע מדרגות בעבודת ה׳:

א. השיטה הגרועה ביותר: הלומד על מנת לקנטר להתנצח ולנגח, עליו נאמר שתורתו נהפכת לו לסם המוות. עפ״י פירוש התוס׳ בתענית. על כך נאמר בברכות (דף יז). העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא.

ב. השיטה השניה כדי שיקרא רבי כדי שיכבדוהו, או כדי לקבל משרה ושררה. עליו אומרת הגמרא בפסחים (דף נע״ב) ״כי גדול עד שמים חסדך״ (תהילים נז).

ג. השיטה השלישית שיטת רש״י משום שכך ציווני אלוקיי. ושיטה זו מתאימה להמוני ישראל שלא הגיעו עדיין לאהבת ה׳ מושלמת.

ד. השיטה הרביעית שיטת הרמב״ם זיע״א שהוא משום אהבת ה׳ בלבד וללא מניע אחר ועל מעלה זו נאמר כי גדול מעל שמים חסדך (תהילים קח) (עפ״י הרמב״ם קיום המצוות מיראת העונש הוא דרך עמי האר. ץ. נשים וקטנים, והלוואי שנזכה אחרי אריכות ימים למדרגה זו).

מעשה באדריאנוס המלך שהיה הולך למלחמה ומצא זקן אחד בדרך שהיה נוטע תאנים. אמר לו אדריאנוס, אתה זקן עומד וטורח וכי תזכה לאכול מפירות אלו? ענה לו הזקן אדוני המלך, אני נוטע, אם אזכה בע״ה אוכל מהפירות, ואם לאו יאכלו בניי. לאחר שלוש שנים חזר אדרייאנוס המלך מהמלחמה ועבר דרך ביתו של אותו זקן ומצא אותו באותו מקום. מה עשה אותו זקן? מלא לו סלסלה מלאה מהתאנים היפות שצמחו לו, אמר למלך אדוני המלך קבל מעבדך, אני אותו זקן שמצאת אותי בהליכתך. מייד אמר אדרייאנוס לעבדיו קחו ממנו את המנחה ומלאו את הסלסלה בזהובים. נטל הזקן את הסלסלה והיה הולך ומשתבח לפני משפחתו וקרוביו.

הייתה שכנתו עומדת שם שמעה מה אמר הזקן, אמרה לבעלה הרי השכן שלנו מלא הסלסלה בתאנים וקיבל מלא זהובים בתמורתם. שמע לאשתו ונטל סל גדול ומילא אותו בכל מיני מגדים וטען על כתיפו וקרב לפני המלך. אמר, אדוני המלך שמעתי שאתה אוהב את הפירות ובאתי לכבדך בתאנים ותפוחים. אמר המלך לעבדיו טלו אותו ממנו וטפחו אותן על פניו: עמדו והפשיטוהו מבגדיו התחילו טופחין אותם על פניו עד שנפחו פניו: (מדרש תנחומא פרשת קדושים אות ח).

הגה״צ רבי יחזקאל לווינשטיין זצ״ל ביאר את דברי המדרש שלומדים מכאן את ענין קיום המצוות לשמן, המלך שמלא את סלו של הזקן בזהובים לא היה הדבר בתמורה לתאנים שהביא אלא על כוונת הלב והרצון להנות את המלך ולכבדו. אבל השני שהביא פירותיו למלך באומרו שמעתי שאתה אוהב את הפירות כוונתו הייתה שלא לשמה, אלא לשם קבלת שכר, דהיינו מעשה חיצוני בלבד. ולכן כשעובדים את השם על מנת לקבל פרס התוצאה היא שזורקים את התורה והמצוות שעשה על פניו משום דרחמנא ליבא בעי, דהיינו מעשים הנובעים מתוך פנימיות הלב!!

ועדיין קושיה במקומה עומדת: אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה (נזיר דף כג ע״ב) ??

ופירוש לעולם - בקביעות ובהתמדה. כך תהיה המדיניות והשאיפה בתחילה ללמוד תורה ולקיים מצוות שלא לשמה בשביל שיקראו לו רב או יקומו מפניו. או יזכה למשרה מסויימת, ועל זה קשה מהמשנה דידן וגם מהמשנה יג בפרק א (פרק א יג) ודאשתמש בתגא - חלף? אלא שמצינו כמה טעמים לדבר מדברי רבותינו האחרונים זיע״א:

כתב הגר״ח מוולוז׳ין זיע״א בפירושו ״רוח חיים״ (ג. א) על מסכת אבות ועיקר דבריו שאי אפשר לבוא למדרגת לשמה אם לא שיהיה תחילה שלא לשמה. משל למלך שצווה לעבדו שיעלה לעליית הגג בסולם. ודאי שהדרך להגיע לשלכ העשירי בסולם הוא מהמדרגה הראשונה ומעלה. והנמשל ברור הוא: הדרך להגיע לשמה חייבת להתחיל בשלא לשמה. ובספרו ״נפש החיים״ (פ״ג) כתב שבכל לימוד שלא לשמה ודאי ילמד איזה זמן לשמה ועי״ז מתקדש גם הזמן שלמד שלא לשמה. הגרי״ז סולובצי״ק זצוק״ל בספרו ״בית הלוי״ (פרשת יתרו) כתב שכשם שכופין את האדם עד שיאמר רוצה אני משום שבפנמיות ליבו רוצה הוא בקיום המצוות אלא שכח התאוה מונע אותו ומכריחו לעבור על המצוות. כמו כן שלא לשמה יועיל להכניע את כח התאווה שלו ויתגלה רצונו הפנימי החיובי והטוב.

דרך נוספת להגיע למדרגות לשמה כתב הרב ״שביב אור״ (דף קל״ה) והיא עפ״י הנמרא בסוכה (דף מט ע״ב) אמר רבי אלעזר, מאי דכתיב ״פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה״ וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד? אלא תורה לשמה זו היא תורה של חסד שלא לשמה זו תורה

שאינה של חסד. עכ״ל הגמרא. ורצונו לומר הדרך לשלמות בעבודת השם היא כשעוסק בתורה ובגמ״ח. מפני שאם עוסק האדם רק בתורה יתכן שהוא עוסק לתועלת עצמו כדי לקבל שכר. אבל כשמרגיל עצמו לעשות חסדים בנוסף ללימודי התורה, חושב איך להיטב לזולתו, ע״י החסד מרגיל את עצמו לעבוד את ה׳ שלא ע״מ לקבל פרס.

בעל ההפלאה כתב (בהקדמה לספרו על מסכת כתובות) שע״י הלימוד לשמה יזכה לתקן ולהעלות את כל המצוות שיעשה שלא לשמה, ועל כך אמרו מתוך שלא לשמה בא לשמה.

מסופר על הגר״א זצוק״ל שפעם אחת חפשו עבורו אתרוג מהודר לחג הסוכות ולא היה בנמצא. אחרי טורח ועמל רב עלה בידם להשיג אתרוג מהודר אולם המוכר ביודעו למי מיועד האתרוג לא רצה למכרו בעד כל הון שבעולם, בתנאי אחד היה מוכן בתנאי שהגאון מוילנא יבטיח לו ששכר המצוות שיקיים בארבעת המינים בחג הסוכות יזקף לזכות המוכר. השלוחים הססו וחששו שמא לא יסכים הגר״א לתנאי זה. אך כאשר נודע הדבר לגאון אמר אדרבא. שמחה גדולה היא עבורו שנזדמנה לידו מצווה שיוכל לקיימה שלא ע״מ לקבל פרס!

הגמרא ביומא (דף מז) אומרת: ת״ר שבעה בנים היו לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה. אמרו לה חכמים מה עשית שזכית לכך? אמרה להם מימיי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי אמרו לה הרבה עשו כן ולא הועילו (ללדת בנים כהנים גדולים). וכתב הגאון רבינו יוסף חיים זיע״א זצוק״ל בספר בן יהוידע (בחידושים על מסכת יומא דף פט) הרבה נשים עשו כן ולא הועילו - עשו צניעות כדי להרוויח דבר יקר זה. שהצניעות מסוגלת לכהונה גדולה. ולכך לא הועילו. ובזה יובן מה שאמרו בירושלמי ״כל קמחא קמח, וקמחא דקמחית סולת״ והכוונה בזה שהסולת אין בה סובין, אבל הקמח מעורב בו סובין. לכן כל מחשבות של שאר הנשים בזה הם קמח שמעורב בו סובין. שכונתם בצניעות בשביל להרוויח כהונה גדולה לבניהם. אבל קמחה של קמחית היה סולת שאין בו פניה ואינטרס עכ״ד. ודבריו קילורין לעיניים.

הגה״צ הרב יעקב חיים סופר שליט״א אמר פעם: אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע״מ לקבל פרס, פרס מלשון פרוסה. חתיכה, כמו פורס על שמע. אל תסתפק לעולם בחתיכה של העוגה אלא השאיפה תמיד תהיה שלא על מנת לקבל פרוסה אלא את העוגה כולה. כלומר בתורה ובמצוות אין להסתפק במועט ובצמצום, אלא יש לשאוף להשיג כמה שיותר. וכמו שאמר פעם פה קדוש: לבלוע את תורה כולה ושלא ירגישו שהוא בהריון. והבן זאת!

הגמרא במסכת נדרים דף ס״ב אומרת: רבי אלעזר בר צדוק אומר עשה דברים לשם פעלם כלומר שכל מעשיך ופניותיך יהיו רק לשם שמיים. למען שמו הגדול ולעשות נחת רוח להקב״ה. הרב חיד״א זצוק״ל בשם

המהרח״ו זצוק״ל כתב מהו הגדרת ״לשמה״? שיעשה אך ורק לכבוד הבורא ולא לשם עצמו כלל ואפילו לא כדי לזכות לעוה״ב! ובספר דבש לפי כתב מרן הרב חיד״א זצוק״ל שמי שלומד תורה לשמה זוכה לניצוץ מנשמתו של מרע״ה רעיה מהימנה שלשמה אותיות למשה. אבל לא יתפתה לדברי היצר שאומר כיוון שאתה לא יכול ללמוד תורה לשמה, עדיף שלא תלמד כלל. ע״ז באו חז״ל ואמרו לעולם כלומר המדיניות תהיה ללמוד תורה שלא לשמה. שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה. הלשמה הוא המדרגה העשירית בסולם. לכן לעולם תעלה במדרגה הראשונה בסולם שהיא לא לשמה ומתוך כך יתקדם ויתעלה עד שבמשך הזמן יבוא לשמה.

משל למה הדבר דומה? לתינוק שרוצים למשוך אותו לשיעור תורה, תהילים, משניות. מפתים אותו במיני מתיקה. ובתחילה הוא באמת בא לא לשם לימוד אלא בשביל הממתקים. במשך הזמן שיגדל הנער ודאי שיחוש את המתיקות של התורה ויכנס בליבו אהבתה ולא ישים לבו לממתקים. וזה שאמר שלמה המלך ע״ה בשיר השירים ״משכני אחריך נרוצה״. מורנו הרב חיים ויטל זצוק״ל שאל פעם את רבו האר״י ז״ל הרי אנו רואים בסיפורי חז״ל ובמדרשים ובגמרא גודל קדושת התנאים והאמוראים שכל מעשיהם היו לש״ש, ואילו אנו בדורנו [דור האר״י זצוק״ל] לא מגיעים לאחד מיני אלף מדרגתם של ראשונים? אמר לו האר״י ז״ל שבימנו שגברה הסיטרא אחרא מה שאנחנו עושים מעט זה נחשב כמו הרבה בזמנם, וכל שכן בזמננו אנו שכל דבר קטן מתקבל בשמיים בשמחה רבה.

אנו אומרים בשבח היקר נשמת כל חי ״ואילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רינה כהמון גליו וכו׳ אין אנחנו מספיקין להודות לך״ וגו׳ אי אפשר להודות להקב״ה אפילו על נשימה אחת שאדם נושם ללא מכשירים. לכן כל מה שאדם יעשה יכוון שיהיה עד כמה שאפשר להודות לבורא על רוב חסדו שעושה עימנו בכל שנייה ושנייה. הגמרא בע״ז (דף יט) אומרת ״אשרי איש במצוותיו חפץ מאוד״. מדייקת הגמרא במצוותיו ולא בשכר מצוותיו.

הגמרא בפסחים (דף ח) אומרת מדוע אין פירות גינוסר בירושלים? [כלומר פירות מיוחדים ומתוקים ביותר] כדי שלא יאמרו עולי רגלים אלמלא עלינו לירושלים אלא כדי לאכול מפירות אלו דיינו. כיוצא בזה אמר רבי דוסתאי ברבי ינאי מדוע אין חמי טבריה בירושלים? מאותה סיבה. ונמצא שכל עלייתם לירושלים לא תהיה לשם שמיים אלא למטרות משניות.

הגמרא בירושלמי מסכת חגיגה אומרת שלאבויה אביו של אלישע אחר שהיה מגדולי ירושלים נולד בן. לברית הוזמנו חכמים. ישבו שם בסעודה רבי אליעזר ורבי יהושע ירדה אש והקיפה אותם שהיו עוסקים בתורה. אמר להם אבויה לשרוף ביתי באתם? אמרו לו אנו היינו יושבים

ועוסקים בשלנו והתורה שנמשלה לאש ירדה וסככה עלינו. אמר אבוייה אם כך גדול כוחה של התורה. אם יגדל הבן הזה אמסור אותו ללמוד תורה. מכיוון שכונתו לא הייתה לש״ש זה זרע הפורענות שגרם לבנו אחרי שנים לצאת לתרבות רעה. אומר הרב ״יעלזו חסידים״ שאדם שעושה מצווה אחת לשמה, אותה מצווה שווה יותר מאלף מצוות שלא לשמה. וכמובן שמצוות צריכות כוונה, וכן להיפך כל מצווה ללא כוונה כגוף בלא נשמה. והבן.

ויהי מורא שמיים עליכם:

חז״ל הפליגו במידת היראה שהיא ראש וראשון לכל המידות. הגמרא בשבת (דף לא ע״ב) דורשת: אמר רבי יהודה, לא ברא הקב״ה את עולמו אלא כדי שייראו מלפניו שנאמר ״והאלוהים עשה שייראו מלפניו״ (קהלת ג). וזו החובת האדם בעולמו להגיע למידת יראת שמים אמיתית כמו שנאמר ״ועתה ישראל מה ה׳ אלוהיך שואל מעימך? כי אם ליראה את ה׳״ (דברים י, יב) בכל מצווה ועשייה ובכל רגע נדרשת מהאדם מידה זו של יראת שמיים.

בעל ״אורחות צדיקים״ דן במצווה זו (בשער כח) ואומר: שהכל תלוי ביראת שמיים, וכל התורה אינה מועלת לאדם אלא ביראת שמיים. והיא יתד שהכל תלוי בה והיא לבדה עומדת לאדם לעולמי עולמים, וכן העיד דוד המלך ע״ה ״יראת ה׳ טהורה עומדת לעד״ (תהילים יט) ואין דבר בעולם ששקול כנגד היראה. לא כסף ולא זהב ומרגליות וכל מטמונים כולם הן כאין נגד יראת הקב״ה. ומהיא יראת שמים? לשים ליבו לכל דבר שלא לעשות דבר שיהיה נגד רצון השם יתברך ולהאמין כי מלא כל הארץ כבודו.

מהות היראה שידע וירגיש האדם שהוא נתון במעקב תמידי של בורא עולם. עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיו בספר נכתבים. כפי שכתב הרמ״א זיע״א בתחילת השו״ע: שיוויתי ה׳ לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה במעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלוקים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול. ולא דיבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כדיבורו במושב המלך. כל שכן כשישים האדם אל ליבו שהמלך הגדול הקב״ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר ״אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה׳״. מייד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד ה׳ יתברך ובושתו ממנו תמיד. עכ״ל.

ספר ״החינוך״ כתב בהקדמתו על שישה מצוות שחיובן תמידי. ואחת מהן: להיות יראת ה׳ יתברך על פניו תמיד לבלתי יחטא. ועל זה נאמר ״את ה׳ אלוקיך תירא״. ומי שבא דבר עבירה לידו חייב להעיר רוחו ולתת אל ליבו באותו הפרק שהקב״ה משגיח בכל מעשי בני אדם אף אם יהיו במחשך מעשיהם. וישיב להם נקם לפי רוע המעשה. וכדכתיב ״אם יסתר

איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה׳׳. האדם שמתבונן מעט ונוכח לדעת את השגחת הקב״ה בעולם בהכרח בא לידי יראת שמיים.

מצינו שאפילו גויים נהפכו ליראי השם במצרים! כתוב במכת הברד ״הירא את דבר ה׳ מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים״ (שמות ט, כ) המצרים שראו את יד ה׳ וההשגחה העליונה במתרחש איתם ידעו שמכה נוספת אמורה להגיע עליהם, הגיעו למידת יראת העונש!! ואם בגויים רשעים כך, ביהודי כשר, בנו של הקב״ה על אחת כמה וכמה!

הגה״צ רבי ישראל סלנטר זצ״ל עמד ויתבונן על החסרון ביראת שמיים והמשיל זאת לאדם שמצא קנקן מים, רוב האנשים אומרים לו שהמים זכים ובריאים. אולם איש אחד מתרה בו ואומר לו שיזהר. מפני שבמים יש רעל. ודאי שהאדם יוותר על התענוג לשתות מכוס המים. למרות שהרוב המוחלט אומר שאין כל חשש בשתיית המים, ואולי אחדים מהם אף שתו מן המים, בכל זאת החשש מקנן בו ואינו מכניס עצמו בספק אחד מיני אלף. מסיק מכך רבי ישראל מסלנט: איך האדם הולך בעולמו בריא אולם ובוטח אינו חושש. אינו ירא ואינו דואג על אחריתו? והרי ישנם אנשים המתרים בו ואומרים כי לעתיד ענוש יענש, ורע ומר ישיגו על עוברו פי ה׳. ואפילו אם הדברים אינם ברורים לו במאה אחוז ואף לא בחמישים או בעשרה אחוזים, אפילו על אחוז אחד מיני אלף צריך הוא לחשוש לאחריתו. ובר מן הדין הרי אלו המוכיחים אותו אינם אנשי דלא מעלי, אלא צדיקים וחסידים ויראי ה׳, איך יתכן שעדיין עומד הוא במרדו? מקשה את ערפו ואינו שת ליבו לאזהרות ולתוכחות? וכי מליבם הם ממציאים? והרי מקרא מפורש הוא - ״ויראת מאלוקיך אני ה׳׳׳ (ויקרא יט, יד).

ומדוע באמת אין האדם מגיע ליראת שמיים גבוהה? מבאר הרמח״ל זיע״א במסילת ישרים (פרק כה) שהיסח הדעת וביטול העיון הוא המפסיד הגדול. ללא שינון ולימוד מתמיד היאך להגיע למידת יראת שמיים. ועוד בנוסף לזה הסחת הדעת מהעובדה שאדם עומד במשך עשרים וארבע שעות ביממה תחת עינו הפקוחה ואוזנו הקשובה וספרו הפתוח של הקב״ה כפי שנאמר ״דע מה למעלה ממך. עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים״. כשהאדם לא מתבונן בכך תדיר ולא עמל להשריש מידה זו בליבו ובתת ההכרה שלו הדבר מעיד כאלף עדים שהקב״ה ישתבח שמו רחוק מכליותיו. ורעתו של זה ודאי רבה.

מסופר על גאון ישראל, החפץ חיים זיע״א שפעם בליל שבת אמר לתלמידי הישיבה בראדין שיש לו סוד לגלות להם אבל אין הוא יכול לאומרו סתם אלא יחזרו בשעה שלוש לפנות בוקר לישיבה ואז יגלה את סודו. כמובן שהידיעה התפשטה במהירות, ובשעה היעודה, שלוש לפנות בוקר היתה הישיבה כמרקחה. כולם באו להמתיק סוד עם קדוש ישראל. ואז פתח הח״ח הקדוש דבריו ואמר: אלוקי, נשמה שנתת בי טהורה אתה בראת אתה יצרת בי ואתה משמרה בקרבי. אתה עתיד ליטלה ממני

ולהחזירה בי לעתיד לבוא: ולהחזירה בי. התלמידים שומעים ואינם מבינים, והסביר הגאון דבריו: לא נאמר בתפילה אתה עתיד להחזיר לי נשמה, אלא להחזירה בי. אותה הנשמה! שאם היא טהורה היא תחזור טהורה. אבל אם היא מלוכלכת, היא תחזור מלוכלכת. ואם היא קרועה - יחזיר נשמה קרועה! אוי ואבוי. נשמה מטונפת: נשמה קרועה!! מחכים אנו לתחיית המתים. אבל ילבישו אותנו את אותן הנשמות. אויה לנו. איזה בזיון: כולם יעמדו לתחיית המתים, משה רבינו, אהרון הכהן, האבות הקדושים. כל התנאים והאמוראים, כולם יחזרו לתחיה עם נשמות מאירות ואני אלך עם הנשמה המטונפת שלי! דבר זה היה קרוי בפי החי"ח סוד. כך ידע שיוכל לעורר את תלמידיו ליראת שמיים טהורה.

ומסופר על בעל "קצות החושן" שפעם נכנס אליו אחד מתלמידיו שעמד לנסוע לביתו וביקש ברכת פרידה מרבו הקדוש. הרב לא אמר לו מאומה, רק אחז בידו, לחץ אותה ואמר מילה במילה: שמח בחור בילדותך, ויטיבך לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי ליבך ובמראה עיניך. וכאן הפסיק לרגע קט. ומיד החל לזעוק בקול זעקה גדולה כשפניו הטהורות בערו כלפידי אש: ודע כי על כל אלה יביאך האלוקים במשפט!! סח אותו תלמיד ששנים רבות עברו מאז אך עדיין מהדהד באוזניו קולו הטהור של הרב הקדוש "קצות החושן" "ודע: כי על כל אלה יביאך האלוקים במשפט על כל נעלם!!

הגמרא בברכות (דף כח, ע"ב) מספרת: כשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו, כיוון שראה אותם החל לבכות. אמרו לו תלמידיו נר ישראל. עמוד הימני, פטיש החזק מפני מה אתה בוכה? אמר להם שיש לפניי שתי דרכים אחת לגן עדן ואחת לגיהנם ואיני יודע באיזו מוליכין אותי, ולא אבכה? אמרו לו רבינו ברכנו. אמר להם יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם . כמורא בשר ודם, אמרו לו עד כאן? אמר להם הלוואי. תדעו כי אדם עובר עבירה אומר שלא יראני האדם! עכ"ל הגמרא:

ובמסכת בבא קמא (דף עט, ע"ב) שאלו תלמידיו את ריב"ז מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מגזלן? (שהגנב משלם תשלומים פי חמש אם טבח ומכר ואילו הגזלן משלם פי ארבע בלבד) אמר להם זה (הגזלן) השווה כבוד עבד לכבוד קונו. וזה (הגנב) לא השווה כבוד עבד לכבוד קונו. רש"י פירש במקום שהגנב לא השווה כבוד עבד לקונו אלא כיבד העבד יותר מקונו. שהוא ירא מבני אדם ומעין של מעלה לא נזהר. עכ"ד.

הגזלן זמן פעולתו ביום. עומד בפרשת דרכים מלסטם את הבריות, אבל הגנב פותח שערים בתבונה, בא בלילה שלא יראוהו בני אדם ונושא תפילה קצרה שלא יתעורר בעל הבית אומר פעמיים ויהי נועם: ותפילת הדרך. ולאחר מכן מברך על נטילת ידיים: ומה עם הקב"ה שהוא צופה ומשגיח? עם הקב"ה הוא יסתדר איכשהו אחרי מאה ועשרים שנה. אבל כרגע רק שלא יפתיע אותו בעל הבית!!! אדם נוסע בטירוף במכונית מגיע למהירות מסחררת, מסכן את עצמו והנוסעים איתו ואת שאר הנוסעים

בכביש ואינו חושש. רק רואה מרחוק מכונית משטרה, מייד מאט את המהירות. חושש הוא מהשוטר ולא ממי שאמר והיה העולם. חושש הוא מקנסות ומשלילת רשיון ולא חושש משלילת וקיפוח חיי אדם. ועליו ניתן להמליץ את הפסוק בתהילים "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה" (תהילים צ) כלומר אם יסע במהירות מכסימלית של 80 - 70 קמ"ש מה טוב. אבל "כי גז חיש - ונעופה" אם ילחץ יותר מדיי על הגז יעוף רח"ל לעולם שכולו טוב:

אמר רבי שמעון בר יוחאי זיע"א אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמיים שנאמר "יראת ה' היא אוצרו" (ברכות לב, ע"ב). מנהג בשר ודם שמלך שומר בבית גנזיו את אוצרות הממלכה, דברים יקרים ונדירים שאצרו אבות אבותיו. דור אחר דור. מה שומר בורא עולם ישתבח שמו לעד בבית גנזיו? כסף? זהב? אבני חן? לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות! אלא אוצרו של הקב"ה הוא יראת שמיים. וכל אדם שיש בו יראת שמיים שקול כנגד כל העולם. שנאמר "סוף דבר הכל נשמע. את האלוקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם" (קהלת יב, יג). במה נבחן האדם? הוי אומר ביראת שמים שבו. וכן אתה מוצא בביאת המשיח בקרוב ממש שישפוט את האדם עפ"י יראת השמיים שבו שנאמר "והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אוזניו יוכיח" (ישעיה יא, ג).

כתוב בספר "יעלזו חסידים" בערך יראת שמים: לא ילך בגילוי ראש מפני מורא שכינה, ויזכור תמיד את בוראו, וזוהי אחת מעבודות הקשות להתמיד במחשבה זו. ועל זה אומר הנביא "אשרי איש שלא ישכחך ובן אדם יתאמץ בך". על כל פנים על כל אדם לזכור את בוראו וליראה ולאהבה אותו ועל ידי כך לא יפנה מחשבתו לדברים בטלים, והבא ליטהר מסייעין בידו. עכ"ל.

אחד היסודות הגדולים ביראת שמים הוא שלא יעשה אדם דבר אפילו בצנעה שלא היה עושהו בפרהסיה. ולא יהיה כרשעים האומרים אני בחדר חשוך, מי רואני? אלא ידע ויבין שהקב"ה ישתבח שמו מלא כל הארץ כבודו, רואה הכל, כמאמר המשורר "צופה ויודע סתרנו מביט לסוף דבר בקדמותו". וכן אנו אומרים בתפילת הבוקר לעולם יהא אדם ירא שמיים בסתר כבגלוי, ויש לכך שתי פירושים: האחד לפי הפשט: שידע ויכיר בהשגחת הבורא על כל פרט ופרט במעשיו בכל רגע מימי חייו ויקיים בעצמו את הפסוק "שויתי ה' לנגדי תמיד". והפירוש השני - בסתר זה במחשבה, שהיא דבר הנסתר מעיני הבריות. ורק האדם עצמו והבורא ברוך הוא יודעים מהם רחשי ליבו והגיגי מחשבתו. ולא יהיה כאותם האומרים אחד בפה ואחד בלב. שאין פיהם ומחשבותיהם שווים.

ועל כל דבר שמסור ללב יש ציווי בתורה: ויראת מאלוקיך אני ה'. כלומר שמכיר ויודע מחשבותיך. לדוגמא: הפסוק אומר "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלוקיך אני ה'" (ויקרא יט, לב). לכאורה מה הקשר

בין קימה מפני שיבה ליראת שמיים? אלא שפעמים אדם נוסע באוטובוס ורואה מהחלון זקן שעומד לעלות, ומייד עושה עצמו כנרדם או פעמים שהוא מתעלם. בא הפסוק ואומר ויראת מאלוקיך. דברים המסורים ללב הקב״ה יודע ועתיד האדם לתן דין על כל נסיון להעמיד פנים ולהתחמק מקיום המצווה:

מסופר על החפץ חיים ששכר פעם עגלון אחד שיסיע אותו למקום מסויים. בדרך עברו ליד פרדס אחד. ירד העגלון לקטוף כמה פירות ואמר לגאון אם תראה את בעל הבית או השומר תצעק לי ותזהיר אותי. לפני שהגיע העגלון לאחד העצים צעק לו הרב רואים! רואים! מיד רץ העגלון עלה לעגלה והמשיך בנסיעה. לאחר כמה מטרים הפנה ראשו ולא ראה דבר. שאל העגלון את החפץ חיים בתרעומת אמרת שרואים, מי רואה? למה זה רימיתני? אמר לו החפץ חיים, הקב״ה מלמעלה הוא הרואה!!

אומרים חז״ל שקורות ביתו של אדם מעידים עליו ביום פקודה, ביום פלוני עשה עבירה פלונית בבית. שנאמר ״כי אבן מקיר תזעק וכפיץ מעץ יעננה״. אשרי ילוד אישה שישים על לוח ליבו דברים אלו, וידע אל נכון שעיני ה׳ צופים ומביטים בו ובמעשיו. והקב״ה חוקר ליבות וכליות ואין נסתר ממנו. וע״י התבוננות זו מטיב דרכיו ומפעליו בעוה״ז וטוב לו בזה ובבא!

הפסוק אומר ״אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה ליבו יפול ברעה״ (משלי כח יד) ועל כך אומרת הגמרא ההוא בדברי תורה כתיב. כלומר ברוחניות תמיד יש לחשוש שמא יגרום החטא. שמא יש נדנוד קל של איסור. שמא לא יעמוד בנסיון, אולי חלילה יצא מכשול וטעות מתחת ידו. אך דא עקא רק מן החטא הוא החשש. ואילו כל פחדי העוה״ז אינו נוגע ללבו כלל וכלל. כמו שאמר החסיד הדאגה מן החטא הסירה ממני שאר הדאגות. והפחד מהשם יתברך הסיר ממני כל הפחדים.

כך היא מדתה של יראת שמיים: שכאשר ירא האדם באמת מהשם יתברך ניצל הוא מיראת זולתו. יסוד זה לומדים מהתורה והנביאים: מהתורה לומדים זאת מיעקב אבינו ע״ה כדכתיב: ״ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא״ (בראש ת כח, יא). לאחר שעשה השתדלות מועטה (בכדי למעט את הנס עפ״י הסבא מקלם זצ״ל) כבר נרגע יעקב אבינו ושוב אינו מתירא מפני החיות ושוכב רגוע ואף נרדם! (ומה גם שכל האבנים נהפכו לאבן אחת תחת ראשו ונמצא מגולה מכל צדדיו). ועוד בתורה בפרשת יתרו כתיב ״ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלוקים״ (שמות יח, כא) ומפרש האבן עזרא זיע״א יראי אלוקים - שאין להם יראה מאדם, רק מהשם לבדו. כלומר הא בהא תליא. כפי גודל פחד האדם מהשם יתברך כך יקטן בעיניו הפחד מענייני העוה״ז.

וכן מוצאים אנו ביונה הנביא כאשר ברח תרשישה וה׳ הטיל סערה גדולה בים והאוניה חישבה להשבר באו המלחים אל יונה ובשעת סער ואימה

גדולה שואלים אותו שאלות שאין זה הזמן ולא המקום לשאול בשעת צרה כזו. "ויאמרו אליו הגידה נא לנו באשר למי הרעה הגדולה הזאת לנו? מה מלאכתך? ומאין תבוא? מה ארצך? ואי מזה עם אתה?" ומבארים חז"ל שהמלחים לא יכלו להבין ולקלוט איך בזמן סערה כזו שהים סוער וזועף ומהומה כה גדולה בספינה כל אחד קורא לאלוהיו ומתפלל יורד לו האיש הלזה בשלוות רוח כה גדולה ואף מצליח: להירדם כאילו שוכב עתה על מיטת שן בביתו!! ויונה הצדיק במשפט אחד מגלה להם את היסוד הגדול: "ויאמר אליהם עברי אנוכי ואת ה' אלוהי השמיים אני ירא אשר עשה את הים ואת היבשה" (יונה א ח י) כלומר הכל עשה ה' ישתבח שמו. גם את הים וגם את היבשה, והירא מלפני ה' ומאמין בו, מרגיש אף בזמן סער גדול כשוכב על ארץ מבטחים, כי הירא מן ה' אינו פוחד משום דבר שבעולם, כי יודע שאין עוד מלבדו!!

פרק א - משנה ד

יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה וְיוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קִבְּלוּ מֵהֶם. יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה אוֹמֵר, יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים, וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם, וֶהֱוֵי שׁוֹתֶה בַצָּמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם:

הגמרא במסכת כתובות (דף קיא, ע"ד) דורשת את הפסוק "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום" (דברים ד) וכי אפשר לדבוק בשכינה? והלא כתיב "כי ה' אלוקיך אש אוכלה הוא"? מתרצת הגמרא: כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיה (כלומר עסקים) עם ת"ח. והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה. וכיוצא בזה הגמרא דורשת על הפסוק "לאהבה את ה' אלוהיך ולדבקה בו" (דברים ל). ומאחר והוא מארח תלמידי חכמים בביתו נקרא ביתו בית ועד לחכמים. בית של תורה. וכ"ש אם מקיים הוא חוג בית בביתו ומזכה את קרוביו ושכניו בשיעורי תורה תמידין כסדרן הרי הוא עולה ומתעלה והם מתעלים איתו.

יהודי שמכניס לביתו ספרי קודש ולומד עם אשתו ובניו ובני ביתו הרי זה בית ועד. ומקיים בזה מצוות "ושנתתם לבניך". הגמרא בשלהי מסכת ברכות (דף כג, ע"ב) דורשת בכבוד אכסניה של תלמידי חכמים ואומרת: בזכות שנתן יתרו לחם לאכול למשה זכו כל בני שבטו להנצל כשנלחם שאול עם עמלק. והלא דברים קל וחומר: ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לצורך עצמו, כך המארח ת"ח בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה. וכן דרש רבי יוסי בכבוד אכסניה "לא תתעב

מצרי כי גר היית בארצו״ (דברים כג) ומה מצריים שלא קרבו את ישראל אלא לצורך עצמן, כך המארח ת״ח בתוך ביתו על אחת כמה וכמה!.

וכן דרש רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי מהפסוק ״ויברך ה׳ את עובד אדום הגיתי בעבור ארון האלוקים״ (שמואל ב, י) והלא דברים קל וחומר. ומה ארון שלא אכל ושתה אלא כיבד וריכץ לפניו. זכה בעבור זה לריבוי בנים וצאצאים שילדו שישה בכרס אחת. המארח תלמיד חכם בביתו מאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה. ולא עוד אלא כאילו נהנה מזיו השכינה (שם סד). וכן אומרת הגמרא (דף מ״ב) שלוש תכיפות הן: תיכף לסמיכה שחיטה. תיכף לנטילת ידיים ברכה, תיכף לגאולה תפילה. ויש אומרים תיכף לתלמיד חכם ברכה שנאמר ״ויברכני ה׳ בגללך״.

במדרש תנחומא בפרשת שמות מובא ששנים ארחו תלמידי חכמים בביתם וזכו לברכה גדולה. האחד היה יתרו שלא היו לו בנים כי אם בנות ובזכות שאירח את משה רבינו זכה גם לבנים, וכן לבן הרשע שהכניס את יעקב לביתו וזכה לבנים שבתחילה שלח את בנותיו לרעות את צאנו. ולבסוף רדף עם בניו אחרי יעקב. וכן האישה השונמית בזכות שארחה את אלישע הנביא זיע״א בביתה וסדרה לו עליית גג, זכתה לבן שהוא חבקוק הנביא.

והוי מתאבק בעפר רגליהם - שימוש תלמידי חכמים

הגמרא בחולין (דף נד) אומרת שריש לקיש שאל את רבי יוחנן מיהו רב שאומרים שמועות בשמו ומשבחים אותו בשל גדלותו בתורה? ענה לו רבי יוחנן בתמיהה והרי הוא שימש את רבי יהודה הנשיא, את רבה, ואת רבי חייא. וכי מלתא זוטרתא הוא? מכל המעלות הנפלאות שהיו בו ברב כגון שלא שח שיחה בטלה מימיו ומעולם לא הסתכל חוץ לארבע אמותיו, ומעלות רבות נוספות, שכל תלמיד שלו נטל לאחר פטירתו מעלה אחת ממעלותיו. ובכל זאת בחר רבי יוחנן לציין את מידת השימוש תלמ די חכמים שעלתה על שאר המידות! הגמרא מציינת שם עוד שתי מעלות שבזכותם אהבו אותו רבותיו. והם ששימש לפניהם בישיבה ולא בעמידה. ומעלה שנייה היא חסידותו המופלגת, ואכן באמצעות שימוש תלמידי חכמים רואה התלמיד בצורה הטובה והברורה ביותר כיצד לנהוג בכל דבר הלכה למעשה.

בספר משנת חכמים (למהר״ם חאגיז זצוק״ל) מבואר הטעם של שימוש ת״ח שכן תלמיד כשנמצא אצל רבו ושומע כיצד הוא פוסק הלכות לאנשים הבאים לפניו הרי אח״כ כשתבוא לפניו שאלה זו יזכור את ההלכה וידע כיצד לפסוק. ועוד כשרואה הלכה זו בפועל נשאר הדבר חרות בזכרונו ולא משתכח ממנו במהרה. ואינו דומה שונה פרקו מאה ואחת פעמים לרואה הלכה למעשה. עכ״ד.

הפסוק אומר "ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל" (שמות לג יא) התורה מדגישה את מעלת יהושע בן נון כמשרת משה ולא עוד אלא שכינתה אותו "נער" אעפ"י שהיה אז בן חמישים ושש שנים! וביאר הרמב"ן זיע"א שכוונת התורה לומר שיהושע עשה שירות של נער והיה מתבטל לגמרי כלפי משה רבינו. וכן מובא בילקוט שמעוני על משלי (רמז תתקנט) אוצר נחמד ושמן בנוה חכם - זה משה. וכסיל אדם יבלענו זה יהושע. שלא היה בן תורה והיו ישראל קוראין אותו כסיל ובשביל שהיה משרת משה זכה לירושתו שהיה מכבדו ופורס הסדין על הספסל ויושב תחת רגליו לפיכך אמר הקב"ה איני מקפח שכרך. ועליו נאמר "נוצר תאנה יאכל פריה".

ועוד איתה שם במדרש: אמר הקב"ה למשה: יהושע הרבה שרתך, והרבה חלק לך כבוד, והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך הוא היה מסדר את הספסלים והוא פורס את המחצלאות, הואיל והוא שרתך בכל כחו, כדאי הוא שישמש את ישראל שאינו מאבד את שכרו. קח לך את יהושע בן נון וכו' וביאר הגה"צ יוסף דב סולוביצ'יק זצ"ל את המדרש הנ"ל באומרו שיהושע לא הסתפק בלימוד התורה שלו, וגם כשמשה קרא לעמוד בפרץ "מי לה' אליי" - לא מש יהושע מאוהלה של תורה למרות שהיה קנאי לכבוד רבו, אלא אהבת התורה של יהושע היתה כה גדולה עד שמכח אהבה זו דאג גם לאחרים שיהיה להם נח ללמוד. ולכל אחד יהיה מקום ראוי שיוכל ללמוד מפי משה רעיה מהימנה.

צריך אדם להדבק בת"ח ללמוד מהם הנהגות מוסר. יראת שמיים. לספוג לתוכו קדושה וטהרה ופרישות ודרך ארץ, בבחינת גדול שימושה יותר מלימודה. אדם שנדבק לצדיקים זוכה ורואה ישועות ונחמות. ואני הקטן והזעיר בישראל בדידי הווה עובדה לפני כמה שנים שהלכנו ביחד עם הרב הצדיק רבי דוד אזולאי זצ"ל לחנוכת בית בבת-ים ולאחר הלימוד והסעודה ביקשו בני הבית מהרב שיברך אותם. הרב עמד על רגליו ובירך אותם שעה ארוכה. כשאמרתי למשפחה שלא יכבידו יותר על הרב הניח הרב הצדיק ידו על ידי ואמר לי אל תקפיד. לאחר מכן ליוויתיו לביתו מאחר וראייתו נחלשה במקצת. הוא בירך אותי ונפרדנו. ביום המחרת חזרתי למילואים בירושלים ובסופו של אותו שבוע בדרכי חזרה מירושלים לבת ים התהפכתי עם המכונית, ב"ה וחסדי האל ללא פגע הפח נשבר ואנחנו נמלטנו. בשבת כשעליתי לתורה ורציתי לברך הגומל הרב מנהגו היה לשאול לפני הברכה למה מברכים? עניתי לו ואמר לי הרב ע"ז לא צריך לברך הגומל. כל פעם שתעבור משם תאמר בלי שם ומלכות "ברוך שעשה לי נס במקום הזה". והוסיף ואמר תדע לך ניצלת וקרה לך נס בזכות שליווית אותי לביתי בשבוע שעבר!!

מספרים על רבינו האדמו"ר הקדוש רבי אלעזר אבוחצירה שליט"א שפעם הלך אליו אחד מחסידיו לבקש ברכה מהרב. התור היה ארוך והחסיד יצא מבית הרב בשעה 2.00 בלילה. מאחר וריכבו לא היה תקין כ"כ וגם לא הצליח להתניע את רכבו החליט להשאר ברכב ולמחרת

לחזור למחוז חפצו בתל אביב. אחרי שעה יוצא הרב עם מלוויו לביתו ורואה את החסיד, אומר לו הרב למה כבודו מחכה כאן. סיפר לו אמר לו הרב תיסע לשלום הבייתה. ההוא מתניע את רכבו וראה זה פלא האוטו מציית ומתניע. כך הוא נוסע כמה ק״מ ללא אורות, ללא מסמכים ורואה בצד הדרך שוטר על אופנוע מאותת לו לעצור בצד הדרך. כמובן שהחסיד הזה מרגיש לא כ״כ בנוח עם זה. השוטר אמר לו מה אתה עושה בשעה כזו ללא אורות וללא רשיונות? סיפר לו שהיה אצל האדמו״ר ורצה להשאר עד הבוקר, רק שהרב ציווה עליו לנסוע עכשיו לביתו למרות מצבו. אמר לו השוטר תבוא אחריי אני אכוון אותך לביתך ומחר תבוא למשטרת התנועה ביפו ושם תציג רשיונות וכו׳. נתן לו השוטר פרטים מזהים שלו וכיוון אותו לדרכו עד הבית. למחרת לקח החסיד זר פרחים ונסע למשטרת יפו. שאל מהיומנאי על השוטר הנ״ל לפי הפרטים שנתן לו והתברר לו שמעולם לא היה ולא נברא שוטר העונה לפרטים הללו: ומסתמא היה זה שליח מהשמים שנברא ע״י המצוה הזו של שימוש תלמידי חכמים!

והווי שותה בצמא את דבריהם:

אדם הולך לשיעור תורה יחשוב בעצמו שהוא הולך למדבר. והשמש קופחת על ראשו ללא צל ומסתור. ופיו יבש ומייחל לטיפת מים. כמה הוא מוכן לשלם אז על מים קרים? כך יחשוב על דברי התורה שהם כמים קרים על נפש עייפה. שמוכן תמורתם לשלם כל הון ביתו. ופירוש נוסף על פי המדרש, שאמרו במדרש למה נמשלו ישראל לדגים? מה דגים שבים כיוון שטיפה של גשמים יורדת מלמעלה הם פותחים את פיהם כאילו צמאים הם למים, כך ישראל כיוון שאדם שומע שמועה חדשה הוא פותח את אוזניו כאפרכסת לשומעה.

ולא יאמר אדם דברי תורה אלו כבר שמעתי או אצל הרב הזה אין חידושים או כבר קריתי ושניתי פרק זה, שהרי אין בית מדרש ללא חידוש. וגם אם שמע דברי תורה אלו אין בזה איסור בל תוסיף: על אדם כזה נכתב ״מסיר אוזנו משמוע תורה - גם תפילתו תועבה״. וידוע שהמילים גם ואת באים לרבות, ומה באו לרבות כאן? שלא רק תפילתו תועבה אלא גם תורתו!! הקב״ה מתעב את תפילתו ואומר גם אם תרבה תפילה אינני שומע מפני שגם אתמול וגם שלשום וגם לפני שנה התפללת. ואין אתה מחדש כלום בתפילתך. מידה כנגד מידה. לצערינו ישנם עדיין בתי כנסיות לא מעטים שיושבים שם יושבי קרנות שבין מנחה לערבית או לפני מנחה יוצאים החוצה ומעלים עשן כל שהוא ושורפים לא רק את הגוף אלא גם את הנשמה ואת הזמן היקר בדברי הבל ושטות במקום לשבת ולשמוע דברי אלוקים חיים מפי הרבנים ומגידי השיעורים.

יחשוב אדם שאם יאמרו לו יש לך 5 דקות לאסוף שטרות של כסף האים היה יושב בטל או שהיה משנס מתניו ומסתער על השטרות? ואם בכסף כך, כ״ש שיכול בכמה דקות לומר כמה מזמורי תהילים להצלחת כל עם

ישראל. וחיילי ישראל די בכל אתר ואתר. או כמה משניות לעילוי נשמתו, ואיך אדם שורף זמנו היקר בידיים? אתמהה.

ידוע הדבר שהתורה נמשלה למים שנאמר "הוי כל צמא לכו למים", וכן אומר הנביא לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה' (עמוס ח). ולמה נמשלו דווקא למים? אלא מים אין בהם צבע ולא טעם ולא ריח ואעפ"כ הם חיים לעולם, ומי שאינו צמא אינו נמשך לשתות אותם. וגם לא ירגיש בהם טעם ערב לחיכו. אבל מי שהוא צמא לא תתיישב דעתו עד שישתה מהם, והוא מרגיש בהם כל הטעמים שבעולם. כך בתורה יש מצוות שהם בגדר חוקים שאין להם טעם (כלומר טעם גלוי וידוע לנו) ויש כאלה שאין בהם ריח כלומר אינם מובנים לנו, ומכל מקום הם חיים לעולם וכל הטועם מהם מרווה צמאונו ומרגיש בהם נועם ועונג רב, וזה שאמר התנא: גם אם דברי חכמים נחשבים בעינך כמים שאין בהם לפי מעוט דעתך והכרתך לא טעם ולא ריח, גם אותם תשתה בצמא, כי חיים הם לך שנאמר: כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא.

הפסוק אומר "ויענך וירעבך ויאכלך את המן למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" (דברים ח, ג) ולכאורה קשה מדוע ידיעה זו שלא על הלחם לבדו יחיה האדם זקוקה ל"ויענך וירעיבך"? וכי לא יכלו להבין דבר זה בלא שירעבו קודם לכן? אלא מתרצים בעלי המוסר שעצם הידיעה וההשגה שזוכה לה האדם היא לפי המידה שהצטער עליה והשתוקק לה, אדם שבע ומדושן לא מעריך ולא משתוקק ללחם. מפני שאינו חסר אותו. מתי הוא יודע ומבין את חשיבות הלחם? כשהוא רעב ומעונה. מפני שאין הטובה ניכרת אלא בחסרונד. כנ"ל לגבי התורה הקדושה. עצם ההשגה והידיעה היא לפי המידה שהצטער עליה והשתוקק לה האדם. לפי גודל הצפיות - כך תושרש התורה ותתקיים בלב לומדה:

זאת ועוד: אם מתייחס האדם אל דברי התורה כאילו שומעם בפעם הראשונה וכאילו הדברים חדשים כיום נתינתם בסיני - הרי גדולה מעלתו לפי שהוא לומד תורה כפי הנדרש בכל יום יהיו בעיניך כחדשים. הלומד תורה מתוך התחדשות מתמלא שמחה ועליו נאמר "פקודי ה' ישרים משמחי לב" (תהילים יט) אבל בלא התחדשות אין שמחה בעבודת השם, ובמשך הזמן שמתרגל בדברים ישנים נכנס בכלל שאמר הנביא ישעיה "ותהי יראתם אותי מצוות אנשים מלומדה" (ישעיה כט). לפיכך הלומד מתוך "שובע" לא ישמח לעולם בתורתו. לעומתו המבקש והמתחדש השותה בצמא את הדברים זוכה להתחדשות בתורה ולשמוח בה.

פרק א - משנה ה

יוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אוֹמֵר, יְהִי בֵיתְךָ פָּתוּחַ לְרֶוָחָה, וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתֶךָ, וְאַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה. בְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ, קַל וָחֹמֶר בְּאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים, כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מַרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה, גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ, וּבוֹטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה, וְסוֹפוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהִנֹּם׃

מצוות הכנסת אורחים:

הרמ״א זיע״א הגדיר בשולחן ערוך (חלק אורח חיים סימן שלג) מהוא אורח. וז״ל: לא מקרי אורחים אלא שנתארחו אצלו בביתו (עם לינה) או שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים (כי אינם מבני העיר והם לנים אצל פלוני, ואילו הוא מזמינם אצלו לסעודה). אבל כשזימן חבירו שמאותה העיר לסעוד אצלו סעודת ריעות אינו נקרא אורח ואינה כסעודת מצווה. רק כסעודת רשות. עכ״ל. מוכח אם כן שלשם הכנסת אורחים עפ״י ההלכה הוא מי שמכניס לביתו אורח שאין מי שיאסוף אותו לביתו והוא הולך תועה כענין שנאמר ״ואין איש מאסף אותם הביתה ללון״ (שופטים יט טו) ולפי זה יוצא שידידים הבאים לבקרו והם מאותה העיר ויש להם בית משלהם ולא חסר להם אוכל בביתם, אין זה בגדר אורחים כי אם מפגש רעים ותו לא ולא על כך הפליגו חז״ל בשבח הכנסת אורחים. והבן.

איוב עשה ארבע פתחים לביתו כדי שלא יהיו עניים מצטערים להקיף את ביתו, ומכל צד תהיה להם כניסה. ושהעניים ירגישו שם כמו בבית. וכשבאו על איוב הגזירות הרעות שאל את הקב״ה וכי לא הייתי כאברהם מכניס אורחים ומאכיל ומשקה את הרעבים? ענה לו הקב״ה עדיין לא הגעת לחצי דרגתו של אברהם, שהיה רץ לקראת האורחים ומצפה מתיי יגיע לידו מצוות הכנסת אורחים ויקימנה. ומי שהיה רגיל בפת מסויימת היה נותן לו, ומי שהיה רגיל בבשר בהמה מסויים סיפק לו. והיה נוטע אוהלים באמצע הדרכים ונותן שם מאכל ומשקה, וכל הבא אכל ושתה ובירך את ה׳, והיה נגרם מזה נחת רוח גדול לבורא עולם. הגמרא בשבת דף קכ״ז אומרת: גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה. מנלן? ״ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעינך אל נא תעבור מעל עבדך״ (בראשית יח, ג) הניח אברהם אע״ה את הקב״ה והלך להקביל אורחים. ועוד איזה אורחים! שנראים כערביים המשתחווים לאבק רגליהם!!

מובא בספרים הקדושים שבזכות מצוות הכנסת אורחים זוכה אדם לבנים צדיקים. מנלן? מהאישה הצרפית שעשתה עליית גג כיסא מיטה ושולחן לאלישע איש האלקים ובזכות זה זכתה לבן הלא הוא חבקוק הנביא ולתחיית המתים שלו כשהיה ילד! וכן הגמרא בסנהדרין (דף קז)

מספרת על מיכה, שלמרות שהיה עובד עבודה זרה אמר הקב״ה הניחו לו. שפיתו מצוייה לעוברי דרכים.

הגמרא בסנהדרין (דף מט) דורשת על הפסוק ״ויקבר בביתו במדבר״ (מלכים א, ב לד) אטו ביתו מדבר הוא? אמר רב יהודה אמר רב כמדבר. מה מדבר מופקר לכל, אף ביתו של יואב בן צרויה מופקר לכל. רש״י פירש במקום לעניים להתפרנס מביתו.

מספרים על הגביר רבי ברוך מרדכי טשארני מעשירי ורשא שביתו היה הפקר לעניים שעשו בו כבשלהם והוא לא הקפיד. אמרו עליו שאים היה נח בביתו על המיטה, אין זאת אומרת ששכב על מיטתו אלא במקרה הצליח לתפוס מקום לפני שאחר הקדימו. פעם בא עני לביתו אכל וישן במשך שבועות אחדים ואפילו לא הכיר שרבי ברוך מרדכי הוא בעל הבית. חשב לתומו שאדם זה גם הוא זר המתארח כמותו. שאלו העני: רואה אני שגם אתה שוהה כאן זמן רב ומסתמא בקי אתה בהלכות הבית, האים לא יקפידו עליי אם אשאר כאן עוד כמה ימים? עשה רבי ברוך את עצמו כאינו יודע ואמר חושב אני שאתה יכול להשאר, ראה גם אני שוהה כאן תקופה ארוכה. אוכל וישן על חשבונם ועדיין לא העירו לי על כך:

כשיבואו אורחים לביתו של אדם יקבלם בסבר פנים יפות וישים מייד לפניהם לאכול כי אולי מתביישים לבקש. ויתן לפניהם בפנים מאירות ולא בפנים זועפות. ואם יש בליבו דאגה - יכסנה בפניהם. ואל יספר לפניהם תלאותיו כי בזה ישבור את רוחם בחשבם שבשבילם הוא אומר. ובשעת האוכל יראה עצמו כמצטער על שאינו יכול להשיג ולתת לפניהם יותר ממה שהגיש. ועל זה נאמר ״ותפק לרעב נפשך״. וכתוב בזוהר הקדוש פרשת ויקהל על הפסוק ״הלא פרוס לרעב לחמך״ שצריך בעל הבית לחתוך חתיכות לחם לפני האורח כדי שלא יתבייש. וכ״ש שלא יביט בפניהם כשהם אוכלים, ואם לנים אצלו ישכיבם במיטב מיטותיו כפי הראוי להם. ולפעמים הטובה הזו גדולה יותר אף מאכילה ושתייה. ויאמר בליבו אילו אני הייתי מתארח אצלו בודאי הייתי רוצה שיאכילני ויכבדני ויתן לי לינה טובה. וכפי שהיה רוצה שיעשו עימו כך יעשה לאחרים.

וכן מסופר על גאון ישראל החפץ חיים זיע״א שהיה טורח להאכיל ולהשקות את אורחיו ולאחר מכן היה מסדר בעצמו את המיטה ונשכב עליה לבדוק האים המיטה נוחה לשכיבה. ובזה קיים את מה שכתב בספרו ״אהבת חסד״ שיחשוב בעל הבית כאילו הוא במקום האורח ומה הייתה הרגשתו כאשר היה מתארח אצל אחרים ולכן לא היה מסתפק בהצעת המיטה אלא שטרח לבדוק בגופו, וכשהיו בני ביתו רוצים לעזור לו בכך היה משיב להם כלום תרצו גם להניח תפילי ן במקומי?!!

התורה הקדושה מתארת באריכות את גודל מעלתו של אברהם אבינו ע״ה, שלמרות חוליו וכובד החום הצטער שלא זכה באותו יום השלישי למילתו להכניס אורחים, ומשראה שלושה ערביים רץ והשתחווה להם, וטרח למענם כל כך וזכה עבור כל מעשיו לבניו אחריו כמו שאומרת הגמרא בבבא מציעא (דף פו) כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו, עשה הקב״ה לעם ישראל בעצמו : ואל הבקר רץ אברהם - וכנגד זה השלו שאכלו עם ישראל. כנגד ויקח חמאה וחלב זכו בני״י למן לחם אבירים. כנגד שעמד עליהם תחת העץ זכה שהקב״ה יעמוד לפניו שם על הצור, כנגד ליווי שליווה אותם אברהם כדכתיב ״ואברהם הולך עמם לשלחם״ זכו ל- ״וה׳ הולך לפניהם יומם״.

אמנם הגמרא (שם) מבארת שהמלאכים לא אכלו ממש אלא עשו עצמם כאוכלים. אולם בתנא דבי אליהו אמרו שבשכר צדקותו של אותו צדיק ובשכר טורח שהטריח פתח להם הקב״ה פיהם ואכלו. והקב״ה מדד לבניו מידה כנגד מידה : אברהם האכיל מלאכים מאכל בני אדם, זכו בניו בהיותם במדבר לאכול מאכל מלאכים שנאמר ״לחם אבירים אכל איש״ (תהילים ק״ה).

ומכאן ילמד כל אדם שבשעה שבאים אליו אורחים לא יצווה על בני ביתו לעמוד לשרתם והוא עצמו ישב באפס מעשה ולא ינקוף אצבע. אין זו דרך נכונה. כי בכל פעולה מצווה בו יותר מבשלוחו וכל שכן במצווה רבה וגדולה כמו הכנסת אורחים ישתדל הוא בקיומה ולא יקוץ בטרחה. ולפום צערא אגרא. וילמד האדם קל וחומר בעצמו. ומה גדולי עולם לא חסו על כבודם וטרחו לכבוד האורחים, קל וחומר שלא יחוש הוא לפחיתות כבודו.

מסופר על מרן החזון איש זצוק״ל שפעם התאכסן אצלו אורח. ואכן טרח לכבודו באכילה ושתיה והצעת המיטה. האורח לא הרגיש בנוח בטרחת הגאון ואמר קשה לי לראות את הטרחה הגדולה שטורח כבו הרב למעני. ענה לו החזון איש מה הקושי? הרי אתם עכשיו האתרוג והלולב שלי, ואני מנענע בכם!!

צריך האדם להזהר במצוות הכנסת אורחים שבשעה שבא האורח לביתו והוא עייף ויגע לא יטריד אותו בשאלות וקושיות וחקירות איך הייתה הדרך. ואיך הנסיעה ומה שלום פלוני ואלמוני. והאורח רעב וצמא ומתבייש לומר לבעל הבית שיתן לו משהו להחיות נפשו. חכם עיניו בראשו. קודם כל יגיש לפניו משקה ומאכל ומקום לנוח שלפעמים המנוחה עצמה מטלטולי הדרך דרושה יותר לאורח ממאכל ומשקה. וכן כתב הגאון חיים פלאג׳י בספרו כף החיים (בסימן ה) והוסיף שם שצריך האדם להקפיד כשבא אליו אורח לביתו תמיד יראה לו פנים שוחקות ולא ידבר עמו מצרותיו.

וצריכים בעל הבית ואשתו שלא ידברו ביניהם בשפה שאין האורח מבין, מפני שחושב שמא מדברים עליו ואינם חפצים שיבין מה שמדברים. ויותר מכך צריך האדם לתת הרגשה לאורחו שהוא האורח עשה עימו חסד גדול בזה שהסכים להכנס לביתו ולהתארח אצלו. ולא שהמארח עשה טובה לאורח. וזה למדנו מאברהם אבינו ע״ה שאמר לאורחים בלשון בקשה ״ויאמר אדוני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך״ (בראשית יח, ג) ראה פירוש רש״י שם.

יש לכל אדם להתבונן ולחשוב שביתו הוא למעשה בית של הקב״ה. כפי שאנו אומרים בשבח הנפלא ״ויברך דוד״ והעושר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל. וכן כל המזון של הקב״ה ישתבח שמו וידע שהוא בעצם ג״כ אורח בעולמו של הקב״ה. ואם זיכו לו משמיים לקבל אורחים הרי שחייב הוא להנות אותם מהפקדון אשר הפקידו בידו.

מסופר על רבינו הקדוש רבי ישראל אבוחצירא זיע״א שהיה מופלג במצווה זו, ואחר כל הכבוד שהיה מכבד את אורחיו היה מתנצל בפניהם שיסלחו לו אולי לא חלק להם כבוד כדמבעי להם. אחד ממקורוביו של הרב שהיה מבקר תדיר בביתו והיה עד להכנסת האורחים המופלגת שהנהיג הרב בביתו. שעות רבות ישב בבית הרב והיה נפעם לנוכח מאות האנשים שהגיעו לקבל ברכת הרב מהבוקר ועד הערב. וכולם התכבדו בדברי מאכל ומשתה, ורכים היו מוזמנים לארוחת צהריים כיד המלך. המקורב הנ״ל שאל בליבו לא פעם אחת מנין הפזרנות הזו בהכנסת האורחים שודאי עולה הון רב וסעודות שאינן נוהגות אפילו בבית עשירים.

באחד מביקוריו אצל הרב הקדוש ביקש ממנו הרב להשאר ללון הלילה בביתו כי מחר רוצה הוא לומר לו דבר מה. למחרת קראו הרב לאחר התפילה, פתח לפניו את הגמרא והחל מקריא לו מעשה ובא עני מרוד לפני רבה וביקש לאכול תרנגולת פטומה ויין ישן נושן. אמר לו רבה וכי אינך חושש להכביד על הציבור ולהטריח אותו בסעודות מכובדות כאלה מידי יום? ענה לו העני וכי משל הציבור אני אוכל? הלא משל הקב״ה אני אוכל ואם מזמן הוא לי בכל יום סעודה כזו מדוע לדחות את הברכה וכו׳.

אמר לו האדמו״ר זיע״א לאורחו. דע לך שכל מה שיש לי אינו מיועד עבורי, ביתי הוא ביתו של הקב״ה וכולנו אורחים בו במידה שווה!! זהו בית לכלל ישראל, ואם מזדמן לביתי כדי סעודת אנשים הרי זה כדי לתת לכל הבאים לבקרנו. ואת כל זאת אמר הצדיק לאורחו מבלי שהוציא מפיו מילה אחת אודות מחשבותיו!!

מסופר על הצדיק רבי יצחק מקלוש זצוק״ל אחיו של הרב הנודע רבי מאיר מפרמישלן זיע״א שביתו היה פתוח לרווה לכל עובר ושב. פעם אחת בערב שבת בא גוי אחד וביקש פרוסת לחם לאכול. מאחר והרבנית אפתה כמה חלות לשבת ולא רצתה לחתוך חלה שלימה לתת לגוי, אמר לה הרב

חתכי את החלה, דם לא יצא מזה: עשתה האישה רצון בעלה ופרסה לגוי כדי שובעו. לימים נסע רבי יצחק למדינת הונגריה דרך הרי הקרפיטים, והדרכים היו אז בחזקת סכנת נפשות, ואכן נתפס רבי יצחק ע"י כנופיית שודדים ולקחו את כל אשר לו. והוליכוהו לראש הכנופייה להחליט מה יעשה בו. ראש הגזלנים היה אותו גוי שנתנה לו הרבנית כמה פרוסות לחם. מייד הכיר הוא את רבי יצחק ואמר לחבריו השודדים: היהודי הזה החיה את נפשי. על כן תהי לו נפשו לשלל. ואף יוחזר לו מה שנלקח ממנו. השיבו לו השודדים את מה שלקחו ממנו ושלחוהו לשלום לדרכו. כשחזר רבי יצחק לביתו פנה אל אשתו ואמר לה: הלא אמרתי לך חתכי את החלה דם לא יצא מזה!! ואכן ע"י זה לא יצא דמי והייתה לי נפשי לשלל!

מעשה באיש אחד שהיה מכניס אורחים גדול ולבסוף נשרף ביתו וכל אשר לו, שאלו את הגאון מוילנא זיע"א מדוע לא הגנה עליו זכות המצווה של הכנסת אורחים שהיה כל כך זריז בה? ענה להם הגאון מפני שמנהגו של האיש לקיים מצוות הכנסת אורחים רק באכילה ושתיה, ואילו לויה לא קיים בהם. ונשאר מהמילה אש"ל (אכילה שתיה לויה) א"ש בלבד. ולכן לא היה בכח המצוות האלו להגן בעדו כי לא השלים אותן כראוי!!

מסופר על הגאון הצדיק רבי אליהו מנחם מאני זיע"א רבה של חברון שהצטיין מאוד במצוות הכנסת אורחים וביתו היה פתוח לרווחה והיו עניים בני ביתו. ואותו מקום היה הומה מאורחים שהיו אוכלים ושותים וישנים שם. והגאון היה משמח אותם בדברי תורה. ביום שלא היו מצויים אורחים היה הולך הרב ומחפש עניים ומפציר בהם שיבואו ויסעדו על שולחנו. בנו רבי סלימן מנחם מעיד עליו: יותר משלושים שנה לא עבר עליו אף יום אחד כמעט בלא אורחים בביתו! (שיח יצחק).

בוא וראה גודל השכר המעותד לאדם המכניס אורח או עני לביתו, מאכילו ומשקהו נותן לו כסות ובגדים לכסות ערוותו, הנביא ישעיה (בפרק נח) אומר לעם ישראל הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית. כי תראה ערום וכסיתו ומבשרך לא תתעלם". ואם יעשו כך מה יהיה שכרם? ממשיך הנביא ואומר "אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך. אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני: וזרח בחושך אורך ואפלתך כצהריים ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ והיית כגן רווה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו. ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וקורא לך גודר פרץ משובב נתיבות לשבת. אז תתענג על ה' אלוקיך והרכבתיך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דיבר".

ויהיו עניים בני ביתך:

פירש הרב נתיבות חיים שליט"א שמדובר על בני ביתו של אדם עצמו, שצריך האדם להרגיל את בני ביתו להסתפק במועט ולא לרמת חיים

גבוהה. שאפילו שיכול להרשות לעצמו מותרות ויוקרה ורמת חיים גבוהה בכ״ז ינהג בצמצום מעט. ויש לזה כמה סיבות:

א. לא ידע מה ילד יום, וגלגל הוא בעולם שנאמר ״בגלל הדבר הזה״ (דברים טו י) אל תקרי בגלל אלא גלגל. ולא לעולם חוסן.

ב. שלא יהיו כל ימיו של אדם כחג ויו״ט, כדי שיהיה היכר בין יום חול לשבת וחג. וכך פסק מרן זצוק״ל להלכה שיצמצם הוצאותיו בימי השבוע כדי שבשבת יוכל לענג אותה במיני מאכלים משובחים ומיני מגדים וכו׳. (שו״ע אוה״ח סי׳ רמ״ב).

מעשה ברבי עקיבא שהלך למכור מרגלית יקרה בשוק. ראהו איזה עני פשוט שיושב בין העניים ואמר לו בא אל ביתי ואני אתן לך מחירה. הלך בעקבותיו וראהו שנכנס לארמון בקצה העיר. יצאו עבדיו לקראתו רחצו רגליו. הושיבוהו והגישו לו כסעודת שלמה בשעתו. ונתן לו מחיר המרגלית. שאלו רבי עקיבא אם הוא כ״כ עשיר למה לבוש ומתנהג כאחד העניים והפשוטים? אמר לו העני פסוק זה. ״כי בגלל הדבר הזה״. גלגל הוא המסתובב בעולם ולא לעולם חוסן. לכן גם אם ח״ו ירד פעם מנכסיו לא ירגיש כ״כ בירידת רמת החיים שלו באופן דרסטי מפני שכל ימיו הורגל לשבת בין העניים ולהסתפק במועט.

וכתב מרן החיד״א זצוק״ל שמה שמרגיל אדם את עצמו לאכול יותר ממה שצריך מרבה בזה טומאה לנפשו וגורם לעצמו שלא יוכל להתקדש ולהטהר. אלא אדם צריך לאכול כפי מידת הצורך ויכוון להיות חזק ובריא לעבודתו יתברך. ופסוק מפורש הוא ״צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר״ צדיק אוכל מעט ומתברך במעיו. ואילו לרשע תמיד נדמה שלא אכל מספיק ואם הייתה לו עוד כרס היה ממלא אותה. צריך אדם לדעת שלעולם מה שאוכל רק כ- 5% הולך לדם ולאיברים ושאר המזון מברך עליו אשר יצר את האדם בחכמה:

מסופר שפעם שלחו את רבי עקיבא ועוד אחד מן החכמים לאסוף כסף לצדקה, הגיעו לפתח בית אחד ושמעו קול ילד ששואל את אביו מה נאכל היום, אמר לו האב טרוכסמין שהוא ירק כבוש שעולה בזול, אבל אל תקנה מן הסחורה הטריה שהגיע היום לשוק אלא הבא סחורה כמושה מאתמול, כיון ששמעו דברים אלו, החליטו רבי עקיבא וחברו שלא להיכנס לבית זה מאחר והוא מצמצם בצרכי ביתו משמע שאין לו מעות כעת. בדרכם חזרה החליטו בכ״ז להיכנס לבית ההוא. שאל אותם בעל הבית מדוע שיניתם ממנהגכם ולא נכנסתם אצלי לפני שאר האנשים? אמרו לו מה ששמעו. אמר להם דברים שביני לבין בני ידעתם, אבל דברים שביני לבין בוראי לא ידעתם, אעפ״י שאני מקמץ להוצאות ביתי איני מקמץ בהוצאות לצדקה, לכו אל אשתי ואמרו לה שתתן לכם מידה מלאה דינרים. הלכו אליה ואמרו מה שציווה בעלה. אמרה להם מידה מחוקה או גדושה אמר לכם? אמרו לה סתם אמר לנו, אמרה להם אני

אתן לכם מידה גדושה ואם יאמר לכם בעלי שכך הייתה כוונתו הרי זה כדבריו, ואם לאו אנכה את הגידוש מחשבון כתובתי, כששמע בעלה צדקתה הכפיל לה את כתובתה!!! (עפ״י הירושלמי סוף פרק ד׳ פסחים).

ואל תרבה שיחה עם האישה באשתו אמרו ק״ו באשת חבירו:

א. לכאורה מה הקשר בין תחילת המשנה לסופה? יהי ביתך פתוח לרווחה: ואל תרבה שיחה עם האשה? בשם הגאון הרב יעקב קמינצקי זצ״ל שפירש שפתיחת הבית לעניים הוא הכשר מצווה. שע״י זה יהיה הבית פתוח ומוכן כאילו בעל הבית מחזר אחרי העני, מאידך ריבוי שיחה עם האשה הוא הכשר עבירה, הכנה לעבירה שע״י זה מגיע לביטול תורה ושאר עבירות חמורות עד שיורש גהינם. כלומר יכול להגיע לעבירות החמורות ביותר שמגיע למדרגה התחתונה של פושעי ישראל בגופן וזהו יורש גהינם, ירושה שאין לה הפסק. רח״ל.

ב. בשם האר״י ז״ל נאמר, שכשאדם נולד הקב״ה מקציב לו סך מסויים של מילים לדבר, וברגע שאדם מסיים את הקיצבה הקבועה שלו נפטר מן העולם, כל זה בדברים בטלים. אבל בדברי תורה להיפך שנאמר כי חיים הם למוצאיהם, אל תקרי מוצאיהם אלא למוציאים בפה.

מעשה ברבי יוסי הגלילי שהיה הולך בדרך ופגש את ברוריה הצדקת אשתו של התנא הקדוש רבי מאיר בעל הנס זיע״א ושאל אותה באיזה דרך נלך ללוד? אמרה לו גלילי שוטה לא כך אמרו חכמים אל תרבה שיחה עם האישה? היית צריך לשאול באיזה ללוד, לחסוך שתי מילים. ומדובר בתנא אלקי קדוש ששום מילה שלו לא הייתה לבטלה!! ישמע חכם ויוסף לקח. (עירובין נג ע״ב).

ישנם אנשים שמגיעים אחר יום עבודה הביתה ומשתפים את האישה בכל הדברים השליליים שקרו לו היום בעבודה. מה אמרו עליו, ומי צחק עליו, ומי העליב אותו וכו׳. שתי רעות בדבר:

א. במשך הזמן תלמד האישה ותסיק מסקנה עם איזה שלומיאל התחתנה וכמה בעלה הוא לא יוצלח שכולם יורדים עליו.

ב. אם לחוסר מזלו היא מסוג הנשים שעליהם נאמר ״ואיוולת בידה תהרסנו״ היא תסיט אותו. וכי אתה לא החזרת להם כלום? וכי מה הם חושבים אותך לסמרטוט? תיתן להם באבי אביהם!! ולמה דווקא אתה מוותר תמיד? וכו׳.

אלא חכם עיניו בראשו. כשבא לביתו יקדים שלום עליכם לבני ביתו. לאישה ולילדים, ישב עם אשתו וידבר איתה, ישמע מה שיש על ליבה כ״ש שלמה הע״ה ״דאגה בלב איש ישחנה״. מה מצב הילדים. מה צריך בבית וכו׳. ואח״כ יקח ספר מוסר או הלכות או סיפורי צדיקים ויקיים מצוות ושיננתם לבניך: והגדת לבנך וכו׳.

מעשה שהיה עם האדמו״ר מקוצק זיע״א שפגש פעם אדם שמתווכח עם רוכלת כדי להוריד עוד פרוטה ממחיר התפוחים שמכרה, גער בו האדמו״ר ״אל תרבה שיחה עם האשה״ לא שווה כמה פרוטות?!

כתב רבינו המאירי זיע״א בספרו בית הבחירה וז״ל: אל תרבה שיחה עם האישה כלומר דיבור שאין בו צורך ועיקר. ולזאת הכוונה בלשון ״שיחה״. שלא הזהירו לדבר עם האישה כפי הצורך אם מעט ואם הרבה במה שיש מקום לדבר עם האישה בצרכי הבית בכלליו ובפרטיו ועניינו הוצאותיו ושאר הדברים. הכל לפי מה שהוא. בזה אינו גורם רעה משום שבעבודתיה טריד. אבל בדיבור שאין בו צורך בדברי שלום ובדברי הבאי כסיפור המאורעות וכיו״ב לא ירבה בכך. ואפילו באשתו אמרו כן. שלא לגרום רעה לעצמו להטריד מחשבתו בשעה הראויה למלאכתו או לתורתו. וכ״ש באישה אחרת. עכ״ד.

כתב מו״ר ועט״ר בספרו אנשי קודש: מדרכי הצניעות אף שצריך איש לדבר עם אישה או בטלפון וכיו״ב שלא לנהוג בקלות ראש ח״ו אלא לדבר ברצינות ואך ורק לפי הצורך. ועל אחת כמה וכמה לא להזכיר את האישה בשמה שדבר זה גורם לחיבה ומביא לגירוי של יצה״ר. בפרט כשחוזר על שמה מידי פעם שזו סכנה ממש. לכן יש להזהר שלא לומר גברת שרה, גברת רבקה אלא לפנות בשם משפחתה כגון: גברת לוי, גברת כהן וכו׳. וכן פירש הבן יהוידע במסכת תענית (דף הע״ב) בד״ה כל האומר רחב רחב מייד נקרי, עיין שם.

חז״ל במסכת חגיגה (דף ה ע״ב) למדו מהפסוק ״כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו״ (עמוס ד) שאפילו שיחה יתרה בין איש לאשתו מגידים לו לאדם בשעת מיתה. הגר״א מוילנא זיע״א פירש זאת בספרו אבן שלמה: שאם יאמר אדם שכל עצמיותו אינה אלא עפר ואף כי בהבל פיו אין בו ממש. על זה בא הכתוב לומר שכמו שהקב״ה ברא הכל במאמר, כן האדם הדיבור שבו הוא מן הנשמה. ״ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה״ - ותרגומו לרוח ממללא. בכח הדיבור של הנשמה לברוא מלאכים, ולכן כשם שהקב״ה יצר הרוח בדיבורו וכל דיבור של הקב״ה יוצר מלאך. כן הטביע בכח נשמתו של האדם. ולכן יש חשיבות מיוחדת לדיבור, וה׳ מגיד לאדם מה שיחו. עכ״ל. וכן כתוב בתנא דבי אליהו (פרק יג) שכל המרבה בשחוק ובשיחת חולין מביא חרון אף לעולם. והפירות מתמעטים על ידו ורעות רבות באות על ידו וגזירות קשות מתחדשות ויתומים ואלמנות זועקים ולא נענים רח״ל.

פרק א - משנה ו

יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי קִבְּלוּ מֵהֶם. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה לְךָ רַב, וּקְנֵה לְךָ חָבֵר, וֶהֱוֵי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת׃

על כל אדם לעשות רב לעצמו, שממנו יבקש עצה ותבונה. אורח חיים וכל פעולה שלו תהיה עפ״י דעת תורה. לא יסור ממנו ימין ושמאל. אפילו יאמר לו הרב על ימין שהוא שמאל - ידע נאמנה שהראיה של הרב לאין ערוך זכה וברא יותר ממנו. ומשקפי הרב הרבה יותר נקיות וחסרות פניות משלו. וממילא צדיק גוזר והקב״ה מקיים. אולם צריך האדם להאמין שהרב הוא שליחו הנאמן של הקב״ה ולא פועל ישועות ובעל נפלאות בפני עצמו.

מסופר על שתי נשים שהלכו להגה״צ רבי מרדכי שרעבי זצוק״ל ובקשו ממנו שיברך אותם בזרע קודש של קיימא. בירך אותם הרב. האחת האמינה באמונת אומן בדברי הרב. הלכה וקנתה מיטה ועגלה ושאר הציוד לתינוק. השנייה האמינה אבל לא בכל ליבה. בבחינת אם ברכת הצדיק לא תועיל ממילא גם לא תזיק. לתקופת הימים ילדה הראשונה בן זכר, ואילו השנייה נשארה ללא פרי בטן. הלכה לרב ואמרה לו מדוע חברתה זכתה והיא לא? אמר לה הרב מפני שבשעה שיצאת ממני לא האמנת כ״כ לדבריי. ואילו חברתך האמינה בכל ליבה לכן הברכה חלה עליה.

ראש הישיבה מו״ר ועט״ר הגר״ח רבי שליט״א מגדיר מה נקרא דעת תורה: הצדיק יורה חץ כלומר יורה את דברו והקב״ה עושה עיגול סביב הפגיעה שפגע החץ היפך מדרך העולם שקודם יש מטרה ואח״כ קולעים למטרה ומתקרבים אליה מי פחות ומי יותר!! וכבר כתב הרב שליט״א בספרו המלא באמונת ה׳ צרופה ״עבד לעבדי ה״ איך צריך לשאול. מתיי צריך לשאול. כמה שאלות, ועוד. עיין שם ותהנה!

חכמי ישראל שבכל דור נקראו צופים שנאמר ״צופה נתתיך לבית ישראל״, (יחזקאל ג, טז) אדם שעומד על מגדל ורואה למרחק עצום, הרבה יותר מאדם שעומד על הקרקע. כך חכמי ישראל. ולא נחשוב ח״ו שאדם רואה וחכם רואה יותר טוב, אלא ההבדל בין ראיה טהורה של חכמי ישראל לראיית אדם מן השורה כהבדל בין אור הנר המאיר לארבע אמות לבין אור החמה המאיר לעולם כולו. והבן זאת!

כתב הגה״צ רבינו בן ציון אבא שאול זיע״א בספרו הנפלא אור לציון (דף קעט) וז״ל לכל דבר בחיים צריך פסק הלכה. ואי אפשר לעשות כלום בלי להתייעץ ולדעת מה קובעת ההלכה. ואפילו בדברים הנראים לנו פשוטים כמו למשל לילך לבית למנוחה בשעה מסויימת וכן אם יש שמחת מצווה או חס ושלום לוויה. צריך פסק אם מותר ללכת. או צריך ללכת או מצווה או איסור. ועל כל פרט ופרט יש הרבה הלכות, ובכל צעד שאדם צועד אי

אפשר בלי להתייעץ. ומשום שכל אחד מחשיב את עצמו לפוסק מתרבים המכשולות. ואפילו בדבר מצווה צריך בינה לדעת אם כדאי לעשות. עכת"ד.

מור ועט"ר הגר"ח רבי שליט"א כתב בספרו "עבד לעבדי ה'": אל תעשה דברים על דעת עצמך מבלי שתקבל אישור מחכם גדול כיצד להתנהג, שהרי ידוע שהלכה הכתובה במפורש בשולחן ערוך ובספרי הפוסקים אין בה בעיה ומותר לעשות כן לכתחילה ואין צריך לשאול רב. אבל הלכה שיש בה שיקול הדעת ויש צדדים לכאן ולכאן וצריכים לדון בכובד ראש בנושא בין אם זה בענייני הלכה. ובין אם זה בענייני הנהגה בחיים למשל: אם כדאי לעבור דירה לעיר אחרת. או אם כדאי להחליף עבודה, וכן מה לעשות כשאחד מבני הזוג לא מוכן לחזור בתשובה, מתי מצווה להתגרש, ומתי עדיף שלום בית עם כל הקשיים הכרוכים בכך. כל זה נקרא "עשה לך רב". והכוונה, עשה דברים על דעת הרב ולא על דעת עצמך בשום אופן שבעולם.

כמו שכתוב בספר משלי (משלי ג ה) "בטח אל ה' בכל לבך ואל בינתך אל תשען" ופירש רש"י במקום: ופזר מעותיך לבקש לך רב ללמוד ממנו. ומשמע מהפסוק שאם שואל את החכם זה סימן שיש לו בטחון בה' שיודע שהחכם מבין מה לעשות עפ"י דעת התורה הקדושה. וכשאינו שואל את החכם וסומך על דעת עצמו, יתבעו אותו בשמיים על כך. למה עשית את הדברים על דעת עצמך?! והרי אפילו אם היה לך ספק בכשרות של עוף, היית רץ אצל הרב. וכל העוף הזה עולה הכי הרבה 20 שקל ולענייניים גדולים ובפרט רוחניים סמכת על דעת עצמך ולא חששת?!

ועל אחת כמה וכמה לעניין חינוך הילדים שיש להזהר מאוד שזה עסק עם נשמות. באיזה מקום לרשום אותם, וכיצד לדאוג לעתידם. אם על ידי שימשיך בתיכון או בישיבה קדושה שיהיה ת"ח גדול בתורה וביראת שמיים. וכל זה אחריות גדולה וכבדה מאוד. ובזה ביארו את דברי המדרש שהובא בבעל הטורים (פרשת יתרו) שיתרו עשה תנאי עם משה שיתן לו את ציפורה בתו בתנאי שהבן הראשון יהיה כומר לעבודה זרה, וזה פלא כיצד הסכים משה על כך? אלא הכוונה שיתרו ביקש, את הבן הראשון אל תחנך אותו לדרך האמונה והתורה אלא תעזוב אותו שיחליט לעצמו. וזה נקרא דרך עבודה "זרה". מפני שאם לא עושים עפ"י התורה הרי זה נקרא דרך עבודה זרה, והדברים נוראים, עד כמה יש להזהר שיהיה הכל עפ"י דעת התורה הקדושה.

עוד בעניין עשה לך רב: בסתם הלכה שאפשר לעשות כמו קולא של חכם פלוני או חומרא אחרת של חכם אלמוני (בתנאי שאין קשר בין הדברים להלכה) כגון: לפתוח פקק מבקבוק שתיה בשבת יש אוסרים משום תיקון כלי, ואילו דעת מרן שליט"א ועוד פוסקים להתיר לכתחילה. או להשתמש בסבון מוצק בשבת, יש מחמירים ואוסרים בכל תוקף ומרן שליט"א פסק בספרו "יחווה דעת" שמותר לכתחילה. וכן שקית תה או קפה נמס מרן

שליט״א פסק להחמיר לכתחילה אף בכלי שני (יבי״א ח״ח סימן לה) ויש מתירים לכתחילה. ועוד כהנה רבות ובפרט בדברים שאין גילוי מפורש בשו״ע להתיר או לאסור בכל הדברים האלה לא יפסוק על דעת עצמו אלא יעשה אדם רב לעצמו, ותשועה ברוב יועץ. עוד יש ללמוד מהמשנה ״עשה לך רב״ שצריך להזהר מאוד לשמור על מסורת אבותינו הספרדים ולשמור מנהגים וסייגים שהעבירו לנו מדורי דורות, כדכתיב ״אל תיטוש תורת אמך״. כגון: ללבוש טלית קטן תחת הבגדים ולא להוציא הציצית החוצה מפני שלקיים מצוות ״וראיתם אותו״ אפשר להוציא הציצית להביט בהם ולהחזיר למקומם וספרדי שאינו נוהג כך, הרי הוא כמוציא לעז על רבותינו הספרדים מדורי דורות שלא נהגו כך. ובפרט שלפי הקבלה אין להוציא ציצית. ושמירה כזו יפה על מסורת אבותינו היא בגדר עשה לך רב. דהיינו אל תעשה חדשות והקפד לשמור על הערכים הנפלאים של רבותינו הספרדים.

וכן כיסוי ראש לנשים שנהגו הספרדים מדורי דורות ע״י מטפחת או כובע ולא פאה נכרית שהוא נגד מסורת רבותינו הספרדים. עוד נכלל במשנה זו: שעדיף לאדם ספרדי לשאול חכם ספרדי. ולאשכנזי לשאול רב מעדתו. וכן מצינו כתוב בספר מנחת יצחק להגר״י וייס שליט״א (בסימן פד חלק ד) בתשובה על שאלה מסויימת שהוא מציע לשאול חכם ספרדי הבקי במנהגי הספרדים והלכותיהם. ובפרט שיש להזהר ולדעת לשאול גדול בתורה שמכיר את האדם אישית ואת מצבו הרוחני וע״י זה התשובה ברורה יותר ומדוייקת יותר ובפרט שמכירים את העדה ואת חיי המשפחה.

חז״ל הקדושים אומרים במסכת ע״ז (דף הע״ב) אין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה. ואם על דעת רבו כך, על דעת הקב״ה קל וחומר בן בנו של קל וחומר שאין אנו יכולים לעמוד. מי לנו גדול ממשה רעיה מהימנה שבפרשת דברים כתב שטעה בענין שלוח המרגלים ״ויטב הדבר בעיניי״. ואמרו חז״ל על כך (סוטה לד) בעיני ולא בעיני המקום. מה משה לא עומד על דעת המקום, אנו כ״ש שאין לנו לעשות שום דבר על דעת עצמנו כלל ועיקר. לכן אדם שעושה עפ״י דעת התורה הקדושה ועל פי גדולי ישראל, אפילו אם חלילה טעו או לא דייקו, משמיים מכוונים העניינים היטב שיהיה הכל על הצד היותר טוב וכדי שלא תצא תקלה מתחת ידיהם. וידע האדם נאמנה שכל דבר היוצא מפיהם של גדולי ישראל מסכימים איתם משמיים כי כל מעשיהם לשם שמיים בלבד.

הרמב״ן זיע״א בפרשת וישלח (לג טו) מביא בשם המדרש כשגדולי ישראל היו צריכים להפגש עם הגויים, היו מסתכלים בפרשת וישלח, כיצד התנהג יעקב אבינו ע״ה עם עשו הרשע. ועל ידי זה הצליחו. והוסיף הספורנו שם: אם הבריונים, בזמן חורבן בית המקדש השני היו שומעים לגדולי ישראל בהתאם למה שאמרו להם, לא היה נחרב בית המקדש. כי כל מעשיהם של חכמי ישראל על פי דעת התורה הקדושה ולא עפ״י דעת הרחוב ודעת הקהל ח״ו. כמו שכתוב על ירמיה הנביא (פרק מג) שאמר לעם

ישראל לפני חורבן הבית לא לרדת למצרים פן ימותו שם בחרב, אלא יכנעו למלך בבל ולא ימותו. ואדרבא יהיה להם רחמים וישובו לארץ ישראל. העם לא שמע בקול ירמיה משום שמצד השכל לא הובנו דבריו, ואעפ״י כן היו צריכים לשמוע בקולו מבלי להבין. וכשהגיעו למצרים למעלה ממליון יהודים נהרגו כולם על ידי אלכסנדר מוקדון בגלל שלא שמעו לקול הנביא.

כתב החפץ חיים זיע״א על התורה (פרשת כי תשא) שמשה רבינו אמר ליהושע בן נון במעשה העגל ״קול ענות אנוכי שומע״. ויהושע לא ידע וחשב קול מלחמה במחנה. ומכאן לומדים שכשגדולי ישראל רואים עצרת או כינוס או הפגנה וכן כל אסיפה, או אירוע שקשור לקרן מסויים או אזכרה לצדיקים וכיו״ב יודעים האם זה לשם שמיים או לשם כסף וכבוד. כי מנהיג העדה יש לו חוש דק מן הדק בשביל להפריש ולהבחין בין כינוס לכינוס. בין קול לקול. בין דם לדם. בין דין לדין. כי הם עומדים תמיד על המשמר ואינם מתרשמים מהלבוש או הברק החיצוני של בעלי האסיפות, אלא יורדים ונוקבים לתוך תוכם של הכוונות הנסתרות של בעלי הכינוס ומכריזים על הסכנה שבדבר להשתתף עמהם. וזה החוש המיוחד של גדולי ישראל שמריחים את הכוונה האמיתית שבלב, וכמה פעמים הזהירו ומזהירים גדולי ישראל לא ללכת לפלוני לבקש ברכה, ולא להתייעץ עם אלמוני בעניין שלום בית. ולא להגרר אחר הרצאה של פלמוני שמספר את סיפורו האישי. כי גדולי ישראל מבינים ורואים כמה תורה וכמה יראת שמיים יש לאותם אנשים ומה התועלת היוצאת מהם.

כתוב בתורה בפרשת שופטים ״תמים תהיה עם ה׳ אלוקיך״ ואמרו חכמי המוסר עם ה׳ אלוקיך ולא עם בשר ודם. שאחד מעיקרי האמונה לא להאמין לאף אחד: רק לה׳ לבדו ומי שזוכה להגיע לדרגה הגבוהה הזו לא הולך לכל מיני מגלי עתידות וצדיקים בעיניהם ומקובלים למינהם הצצים כפטריות לאחר הגשם. וישנם כאלה שהרהיבו בנפשם לפרסם עצמם בעיתון חולני שהם פועלי ישועות, משנים עיתים ומחליפים את הזמנים: ואנשים תמימים נוהרים אחריהם למרבה הצער והכאב.

רבינו הסטייפלר זצוק״ל הזהיר כמה וכמה פעמים שלא ללכת אחריהם ולא להאמין לכל מיני מקובלים בעיניהם שמחשבים חשבונות ומטילים גורלות לראות אם השמות של החתן והכלה מתאימים או לא. כי הם מקלקלים הרבה מאוד. וכן רבותינו בעלי המוסר הזהירונו מאוד שלא לפנות לכל מיני צדיקים בעיניהם, אפילו אם מספרים עליהם ניסים ונפלאות אותות ומופתים, ואפילו שהכל אמת! כי יתכן שזה מצד הסטרא אחרא. צדיק אמיתי הוא זה שעמל כל ימי חייו מבטן ומלידה בתורה הקדושה, מילא כרסו ש״ס ופוסקים ומרביץ תורה ברבים. או ראש ישיבה קדושה שרבים השיב מעוון שעליו נאמר ״אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה״ (ירמיה טו, יט), והכלל בזה לימדונו חז״ל במסכת מועד קטן (דף יז): אמר רבי יוחנן מאי דכתיב ״כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו

מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא'' (מלאכי ב) אם דומה הרב למלאך ה' - יבקשו תורה מפיו, ואם לאו אל יבקשו תורה מפיו.

מספרים על חסיד אחד שבא לאדמו''ר מצאנז זיע''א וביקש ממנו ברכה לזרע קודש של קיימא, הרב בירך אותו, אל תדאג יהיה לך בן. אותו חסיד היה בטוח כל כך בברכתו של הרב הקדוש, מייד הלך למשרד הפנים של רוסיה ואמר להם מזל טוב נולד לי בן ושמו בישראל - יצחק. רשמו אותו במשרד הפנים בתעודת הזהות, אחרי תשעה חודשים התברר שזו בת, אחרי שנה נולד במז''ט עוד בת ולאחר כשנה נולד בשעה טובה, עוד בת: ועוד בת: ועוד בת. חמש בנות, בן פורת יוסף, חמש סימנים לבן. בסוף נולד לו בן, קרא שמו יצחק, לעגו לו שכניו מה הרווחת מהאמונה שלך?? מה הרווחת מהברכה של הרב? מה הרוויח? עולם הבא!! אחרי שלוש עשרה שנה הגיע צו גיוס של הצבא הרוסי ליצחק הקטן, חשבו שהוא בן 18, הלך הבחור יצחק ללשכת הגיוס ראו אותו כזה קטן ורזה חשבו שהוא חולה, ושחררו אותו מהצבא, הלך והשקיע עצמו בתורה עד שנהיה מגדולי הדור!! אדם לא מפסיד לעולם מאמונת חכמים!!

מסופר על סוחר אחד באמריקה שהיה לו בית מסחר לשקיות ניילון, לתקופות הימים החלה זרש אשתו להסיתו מדרך הישר באומרה לו אולי תשים 5 שקיות פחות מהכמות, במקום חבילה של מאה תשים תשעים וחמש. מי יספור שקיות ניילון. ויהי כדברה אליו יום יום התפתה לבסוף ושמע בקול אשתו, לאחר זמן שאף אחד לא בא להתלונן אמרה לבעלה אולי תפחית עוד חמש שקיות. תשים תשעים בחבילה אף אחד לא ירגיש ואתה תרוויח עשר שקיות על כל חבילה, ''רווח'' של אלפי דולרים. אכן עשה כרצונה. ואף הוריד עוד חמש שקיות עד שמכר חבילה בת שמונים וחמש שקיות.

אולם סוף סוף יהודי הוא אעפ''י שחטא הציק לו מצפונו ויום אחד ללא ידיעת אשתו בא לרב וסיפר לו את כל המעשה. הרב אמר לו שכתשובת המשקל ישים מעתה מאה וחמש עשרה שקיות בכל חבילה ולה' הישועה. אכן קיבל על עצמו הסוחר הנ''ל לחזור בתשובה ממעשיו הרעים ומעושק ידיו והחל מאותו יום לשים מאה וחמש עשרה שקיות בכל חבילה. יום אחד החליט אחד הקונים לבדוק מתוך סקרנות כמה שקיות יש בחבילה והנה אורו עיניו, במקום מאה שקיות כפי שמפורסם על גבי האריזה יש מאה וחמש עשרה!! ובאמריקה כמו באמריקה הסיפור צבר תאוצה ותהודה אדירה בכל הרשתות והעיתונים המקומיים ותוך יום הוצף בית החרושת של היהודי הגיבור בקונים פי כמה מאשר בכל יום רגיל והרווחים עלו באחוזים מדהימים. על כך אמר שלמה המלך ע''ה ''הולך בתום ילך בטח'' (משלי י, ט).

וקנה לך חבר:

איתה בירושלמי על הפסוק "חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך" רבי פנחס בשם רבי אלעזר ב"ר מנחם אמר, מה היה עושה דוד? היה נוטל כינור ונבל ונותן מראשותיו ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם וקורא בתורה. והיו חברי ישראל שומעין את קולו ואומרים ומה אם דוד המלך עוסק בתורה, אנו על אחת כמה וכמה. נמצא חברי ישראל עוסקים בתורה. עכ"ל. רואים מכאן שטבע האדם להתעורר ממה שרואה אצל חבריו ורבותיו רצונו להדבק במעשיהם ומידותיהם. לכן עצה טובה לשקידה שיקבע לו האדם מקום ללמוד במקום שיש שם חברים שוקדים על התורה ומכל שכן אם הם בני גילו וילמד מהם מידות טובות ויראת שמיים טהורה, כמו שאמר דוד המלך ע"ה "חבר אני לכל אשר יראוך ולשומרי פקודיך" (תהילים קיט).

שלמה המלך ע"ה אמר "דאגה בלב איש ישחנה" (משלי יב) יש אומרים יסיחנה מדעתו ויש אומרים ישיחנה לאחרים ואז יקבל עצה או על כל פנים אוזן קשבת וירווח לו. ורצוי שהחבר הנ"ל יהיה בר-אוריין שיש לו חכמת התורה ונסיון בחיים שאיתו יוכל לחלוק רגשותיו ולשפוך ליבו לפניו ותשועה ברוב יועץ.

לכאורה מה הקשר בין הדברים עשה לך רב וקנה לך חבר והוי דן את כל אדם לכף זכות? התירוץ הוא כשאין לאדם רב רואה את עצמו שלם. אינו מרגיש בחסרונותיו, ומאידך רואה נגעי אחרים בלבד. כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו (נגעים ב, ה) כיצד בכל זאת ידון אדם את חבריו לכף זכות? התשובה היא עשה לך רב. כשעושה אדם רב לעצמו הרב מעוררו על חסרונותיו וליקוייו: ואז ידע האדם את מקומו, ויראה את חבריו באור נכון וידון אותם לכף זכות ולא רק לראות נגעיהם, ולזאת צריך דווקא רב ולא מספיק חבר טוב, שהרב רשאי להעיר לאחרים ודבריו ודאי עושים רושם יותר על שומעיהם!

מסופר על עשיר אחד ששאל את בנו, בני כמה חברים יש לך. אמר לו הבן 80 - 70. אמר לו האב אני שכבר זקנתי יש לי בקושי 2 חברים וחצי ואתה יש לך 80? תדע לך שכל רצונם רק בכספך. ברגע שלא יהיה לך כסף גם חברים לא יהיו. אמר לו האב בוא ואוכיח לך: קח לך כבש אחד ותחתוך את ראשו ושים בשק אחד ותטנף את בגדיך וידיך בדם הכבש ותלך בשעה 2.00 בלילה לחבר שאתה מחזיק ממנו הכי הרבה. תדפוק על דלתו בבהלה ותגיד שבטעות הרגת מישהו והראש שלו נמצא אצלך בשק ואתה מבקש ממנו מסתור לכמה ימים. ברוך אומר ועושה.

לא איחר הנער לעשות רצון אביו, הלך באמצע הלילה לחבירו דפק על דלתו החבר פתח הדלת בקושי ושמע את הסיפור אמר לו אני פוחד מהמשטרה גם לי יש עסקים איתה ומחפשים אותי, תעשה לי טובה אל תסבך אותי. הלך לשני דפק על דלתו אמר לו החבר רחצתי את רגליי איככה אטנפם. וכן לשלישי לרביעי ולשאר. חזר הבן אל אביו בבושת פנים, אמר לו האב תלך עכשיו לחצי אהוב שלי ותאמר לו אותם הדברים.

עשה כך והחצי אהוב קיבלו בסבר פנים יפות. עודד אותו, נתן לו אכילה ושתייה ומחסה עד יעבור זעם. אמר לו אל תדאג אני אעשה הכל שהמשטרה לא תשים ידה עליך. לכן ילמד האדם שלא כל מי שהולך איתו הוא חבירו האמיתי.

אמרו חז״ל יש לאדם חברים מקצתם מוכיחים אותו על מעשיו הרעים ומקצתם לא. יאהב את המוכיחים שאלו הם אוהביו ודורשי טובתו באמת (משלי כז, ו) ופסוק מפורש הוא ״נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא״.

בספר פלא יועץ כתב כמה טוב חבר עד שאמרו אדם ללא חבר כמו שמאל ללא ימין. לכן יבחר וידקדק שחבריו יהיו יראי ה׳ וממילא יעזרו לו בעבודת ה׳, בתיקון המידות, וביראת שמיים. אבל חברים רעים רח״ל יוליכו אותו מדחי לדחי ואי אפשר שלא ילמד מהם ויעשה כמעשיהם. בפרט יש ענין בחבר טוב בלימוד התורה. שנאמר (ירמיה נ, לו) ״חרב אל הבדים ונואלו״. חרב על שונאיהם של ת״ח שיושבים בד ובד ועוסקים בתורה שלא דיין שאין מחדדים זה את זה בהלכה ובסברה אלא שמיטפשים. שאים טעה אחד מהן בהלכה ואמר על טמא טהור או להיפך - חבירו מחזירו.

והוי דן את כל האדם לכף זכות:

התורה הקדושה מצווה בפרשת משפטים (ויקרא יט, טו) ״בצדק תשפוט עמיתך״. ורש״י במקום אומר הוי דן את כל האדם לכף זכות. התנא מדגיש את כל האדם ולא כל אדם לומר לך אל תשפוט את חברך עפ״י מקרה יחידי או דבר שגגה שנפל לידו אלא תדון אותו עפ״י מכלול מעשיו. אם בדרך כלל הוא נזהר ומקפיד לסור מרע ולעשות טוב תדון אותו לכף זכות. כמו שאומרת הגמרא (ברכות יט) אם ראית ת״ח שעבר עבירה בלילה - אל תהרהר אחריו ביום שודאי עשה תשובה. אלא שהתנא יהושע בן פרחיה מכוון דבריו לאדם שהוא בינוני, מקצת מעשיו טובים ומקצת מעשיו לא ע״ז נאמר ״בצדק תשפוט עמיתך״. תדון אותו לכף זכות [אדם רשע שמטיף נגד תורה ומצוות ונגד ת״ח מצווה לשנאותו, כמו שאמר דוד המלך ע״ה ״הלא משנאך ה׳ אשנא ובתקוממך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים״ (תהילים קלט כב).

אומרים בעלי המוסר כמו שאדם מתנהג, גם בשמים מתנהגים איתו באותה דרך שנאמר ״ה׳ צילך על יד ימינך״. כמו צל שלך. לכן אם ידון כל אדם לכף זכות, גם אם הוא יחטא פעם ידונו אותו מידה כנגד מידה לכף זכות. ואם להיפך להיפך. כמו שבא נתן הנביא לדהע״ה וסיפר לו משל על כבשת הרש דהע״ה חרץ במקום את דינו של האיש בן מוות האיש. אמר לו נתן הנביא אתה הוא האיש. ממילא אם אדם דן לכף זכות, ומהפך במחשבתו למצוא הצדקה למעשה חבירו, ולא חורץ משפטו לכף חובה כך ינהגו כלפיו בשמיים. כי את משפטו הוא חורץ, והבן זאת!

ולמדנו שהקב״ה בכבודו מדבר אך טוב על ישראל ולא מוכן לשמוע עליהם קטגוריה כמו שמצינו שאמר אליהו זכור לטוב ״קנא קנאתי לה׳ אלוהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל״ (מלכים א, יט) אמר לו הקב״ה לעולם אתה מקנא קנאתי: קנאת בשיטים על גילוי עריות, וכאן קנא קנאתי, חייך שאין ישראל עושין ברית מילה עד שאתה רואה בעינך, וזה עונשו של אליהו הנביא ז״ל שצריך להתחלק לכמה ניצוצות ולבקר בכל ברית שנעשית בעת ובעונה אחת ובזמן זה מפסיד חידושי תורה הנאמרים במתיבתא דרקיעא!!

וכפי שמצינו אצל ישעיה הנביא שאמר ״ובתוך עם טמא שפתיים אנוכי יושב״ (ישעיה ו ה) גם הוא נענש. הגמרא בסנהדרין פרק חלק (דף ע״ג ע״ב) מפרש שם הבן יהוידע (ד״ה וגם דם נקי) מנשה שהרג את ישעיה. שרדף אחריו מנשה נכדו להורגו, אמר ישעיה שם המפורש ונבלע בעץ ורק ציציותיו היו יוצאות לחוץ. לקח מנשה מסור והתחיל לנסר מהרגליים ועד שהגיע לפיו והרגו. פה שדיבר בגנות עם ישראל. למרות שישעיה הנביא היה קדוש וטהור. ואמר הרבה נבואות טובות על עם ישראל ורצה בטובתם. בכ״ז לא ניצל מעונש.

עוד מסופר על הנביא הושע בן בארי שהקב״ה אמר לו עם ישראל חטאו אמר לו החליפם באומה אחרת. אמר לו הקב״ה קח לך אשת זנונים ותוליד ממנה ילדים. לאחר שעשה כן ונשא את גומר בת דיבליים אמר לו הקב״ה עכשיו גרש אותה, אמר לו הנביא איך אגרש אותה הרי יש לי ילדים ממנה וכתובתה מרובה? אמר לו הקב״ה הילדים האלה שאתה לא יודע אם הם שלך או לא אתה אומר איך אעזבם ואילו עמי עם ישראל שהם בניי, שנאמר ״בני בכורי ישראל״ איך אפשר להחליפם באומה אחרת? מייד חזר בו הושע והחל לדבר אך טוב על ישראל.

הגמרא במסכת שבת דף פט אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב (ישעיה סג, ט) ״כי אתה אבינו, כי אברהם לא ידענו, וישראל לא יכירנו, אתה ה׳ אבינו גואלנו״ לעתיד לבוא יאמר הקב״ה לאברהם בניך חטאו. יאמר לפניו רבונו של עולם ימחו על קדושת שמיך. הולך הקב״ה ליעקב אמר לו בניך חטאו. יאמר לו רבש״ע ימחו על קדושת שמיך. אומר הקב״ה לא בסבי עיצה ולא בדרדקי תבונה. הולך ליצחק ואומר לו בניך חטאו אומר לו יצחק וכי בניי הם לא בניך? בשעה שהקדימו נעשה לנשמע אמרת בני בכורי ישראל, ועכשיו לא בניך הם? הרי גם לי היה בן שהיה עושה לי צרות ועגמת נפש ובכ״ז כתוב בתורה ״ויצחק אהב את עשיו כי צייד בפיו״. ועוד כמה חטאו? כמה ימי חייו של אדם? שבעים שנה. תוריד מהם עשרים שנה שעד גיל 20 לא מענישים בבי״ד של מעלה. תוריד מזה חצי שזה הלילות. תוריד מזה אכילה ושתייה ושאר צרכיו נשארו בקושי 20 שנה אם אתה סובל כולם מוטב. ואם לא חצי עליי וחצי עליך, ואם לא הכל עליי, הלא הקרבתי עצמי קרבן לפניך.

אמרו ישראל ליצחק הלא אתה אבינו כי אברהם ויעקב לא ידעונו. ואתה לימדת עלינו זכות גדולה. בהקשר לזה שמענו פעם מהרב יוסף שעשוע שליט״א בשם הבן איש חי שקישר גמרא זו לפסוק בתהילים ״אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם״. כלומר הנהגה זו של חשבון השנים שעושה יצחק אבינו ע״ה עם כלל עם ישראל, כגון אנו הבינוניים. אבל ישנם אנשים שלא יזכו להנחה המשמעותית הזו בחשבון ימיהם: אנשי דמים ומרמה, אנשי דמים הם המלוים בריבית, ודוברי מרמה הם בעלי לשון הרע. אצל שניהם בטל דין זה מפני שאצלם הכסף והדיבור עובדים תמיד, בין שהם ישנים או אוכלים או עובדים. בימי החול ובימי השבת והחג ממשיכים הם לצבור עוד ועוד עבירות. להם לא יחצו את הלילות והימים שבהם עסקו בפשעים הללו.

הרמב״ן כותב באגרת ששלח לבנו ״וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך. אם חכם או עשיר הוא עליך לכבדו, ואם רש הוא ואתה עשיר או חכם ממנו, חשוב בליבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך, שאם הוא חוטא הוא שוגג ואתה מזיד״ והדברים מדברים בעד עצמם.

מסופר על רבי סעדיה גאון שפעם נכנס לבית המדרש שלו אדם זקן ופשוט, קם הרב מלא קומתו לכבודו. לאחר שהלך שאלוהו תלמידיו, רבינו מה ראית לקום מפני אדם זה שהוא עם הארץ? אמר להם הרב הוא זקן יותר ממני, בטח כמה מצוות וצדקות הספיק לעשות יותר ממני, ואיך לא אקום מפניו? לאחר כמה דקות נכנס ילד קטן לבית המדרש שוב קם הרב מלא קומתו, תלמידיו המה ראו כן תמהו מה ראה עכשיו הרב לקום מפני זאטוט זה? אמר להם הרב הוא נשמה טהורה שלא טעם טעם חטא ואילו אני זקן ואין צדיק שיעשה טוב ולא יחטא בטח כמה עוונות יש לי יותר ממנו, ואיך לא אקום מפניו?

אי אפשר לסיים משנה זו בלי סיפור על סניגורם של ישראל, רבי לוי יצחק מברדיצ׳וב זצוק״ל שרבו למעלה ראש הסיפורים על הנהגתו הקדושה ללמד זכות על ישראל בכל מצב. פעם ראה רבי לוי יצחק יהודי עם טלית ותפילין מתקן את גלגלי המרכבה וידיו מאוד מלוכלכות התקרב אליו ושמע שאומר ברכת המזון, נשא עיניו לשמיים ואמר: אשריהם ישראל. אפילו בשעת העבודה הוא לא שוכח להתפלל!!

עוד מסופר עליו ששמע על יהודי בן 70 שהמיר את דתו. אמר רבי לוי יצחק כמה קדושים ישראל. במשך 70 שנה התגבר על יצרו ולא כפר באלוקי ישראל!!

פעם בערב פסח הלך רבי לוי יצחק בעירו שם יצא חוק שאסור להחזיק משקאות משכרים וכל הנתפס צפוי לעונשי מאסר. עבר ליד גוי אחד ולחש לו יש לך מעט יי״ש למכור לי? אמר לו הגוי כמה שתרצה, תבוא לביתי תקח. הלך לגוי שני קיבל אותה תשובה וכן לשלישי ולרביעי. הלך ליהודי אחד שעמד ברחוב אמר לו יש לכבודו מעט עוגיות או לחם? אמר

לו ח״ו וכי מה רבי חושב אותי לגוי?! שרפתי מזמן את החמץ! אמר הרב: רבש״ע, ראה עד היכן מגיע צדקתם של עם ישראל. הקיסר הוציא חוק. ובחיים חיותו אף אחד לא מתייחס לחוקים שלו. ולמרות שיש לו שוטרים ושופטים שיכולים לאכוף החוק - בכ״ז לאף אחד לא אכפת. ואילו עמך ישראל הקדושים שציווית אותם לפני 3000 שנה ״לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך״ שומרים בדקדוק על כל ההלכות והסייגים ללא צורך בשוטרים ופקחים!!!

עוד ציור בענין החובה שכל אדם יחשוב גם על הצד שכנגדו וידונו לטובה: אדם עמל כל היום למחייתו. טרוד בפרנסה ובכלכלה. לפעמים עובד בעבודת פרך שמשברת גוף ורוח, אחרי העבודה ר. צ להתפלל מנחה ערבית, משם רץ לעוד שיעור תורה, מגיע הביתה בסביבות 9 בלילה. בדרך באוטובוס הוא חושב בטח כשאגיע הבייתה אשתי מחכה לי עם חיוך רחב. איזה אבטיח קר. תכין לי גיגית מים קרים לשים רגליי העייפות. תעודד אותי בדברים טובים וכו׳. כל אחד לפי הדמיון הפורה שלו. מאידך האישה בבית עם כמה זאטוטים כל היום מתרוצצת אחריהם להאכיל. להלביש. לקלח. לנקות. לשטוף לכבס חושבת לעצמה בטח בעלי יבוא מוקדם ויתן לי אפשרות ללכת לנוח. יקח את הילדים איתו, יקלח אותם יתן להם לאכול. ישכיב אותם לישון. גם היא לפי הדמיון העשיר שלה.

אבל במציאות המצב שונה. כל אחד בא עם רצונות ושאיפות משלו. במקום שיקבלו את פניו בחיוך מרגיע ובמילות עידוד הוא שומע אנחה כבידה: הו סוף סוף הגעת! קח את הילדים! אני הולכת לישון. זה מה שחסר לו עכשיו אחרי יום עבודה מפרך. וכל כך למה? כיוון שכל אחד חושב על עצמו ולא על זולתו. אדם לא חושב איך אישתו מרגישה כעת. מה היא צריכה יותר מכל ברגע זה. מה עבר עליה כל היום. איך הסתדרה כל היום עם כמה תינוקות שאנו הגברים לא יכולים להסתדר עמם יותר משעה אחת.

וכן להיפך האישה לא מבינה מה עובר על בעלה במשך היום עם כמה דברים הוא צריך להסתדר ולהתארגן בבת אחת. לקנות, ולהכין, ולשלם ולהחזיר. ולתקן ולסדר. לכן אומר לנו התנא הקדוש הוי דן את כל האדם ב הא הידיעה. האדם עם כל הטרדות והמגבלות שלו ותנסה להיכנס לראש שלו ולחשוב כמוהו ולנסות להבין את השני ולא רק את עצמך!!

פרק א - משנה ז

נְתַאי הָאַרְבֵּלִי אוֹמֵר, הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע, וְאַל תִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע, וְאַל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפֻּרְעָנוּת:

הרחק משכן רע מבחינה פיזית, "רחוק מרשעים ישועה". ואל תתחבר לרשע אפילו מבחינה רעיונית, תתפוס ממנו מרחק. לא תיכנס איתו בדין ודברים ואל תנסה להשפיע עליו שכל המתחבר לרשעים לוקה עמהם שנאמר אוי לרשע ואוי לשכנו. משל לאדם שנכנס לחנות של בורסקי אעפ"י שלא קנה ולא נגע בכלום. מ"מ ריח רע נוטל עימו. (יומא לט ע"א).

ועוד יש להוסיף שכן רע זה אדם אשר שבע תועבות בליבו והוא מראה עצמו לאחרים כאדם טוב ונחמד, על זה אמר התרחק משכן רע. רשעותו של אדם זה ידועה לך בלבד מפני שאתה שכנו, הרחק ממנו כמטחווי קשת, ואל תתחבר לרשע שהוא רשע ידוע ומפורסם ורשעתו ידועה לכל, ממנו אל תתרחק אלא אל תתחבר אליו, כדי שלא תלמד ממעשיו הרעים.

פירוש נוסף: הרחק משכן רע, הוא היצר הרע שנקרא רע, הרחק ממנו שלא תלכד במצודתו. משל לאחד מאנשי הלצון שראה אורח בעיר שעדיין אינו מכיר ואינו מצוי בהנהגת אנשי העיר ואורחותיהם, התחבר אליו והזמינו לשתות ולאכול מעדנים, נתן לו קצת כסף להוצאות, לקח אותו לטייל בכל מיני מקומות עד שפיתה אותו שילכו לטייל מחוץ לעיר. כששקעה החמה הביאו למקום אחד שהיה בו ביצה טובענית ואמר לו ידידי אני יודע שאיש אמין וחכם אתה ויודע לשמור סוד, אם תקבל על עצמך שלא לגלות סוד זה שעובר אצלנו מדורי דורות אספר לך, תדע לך אחי שבמקום זה אף שבתחילה יש טיט ורפש שכל אנשי העיר משליכים שם אשפה, אבל בסוף הבקעה הזו טמון אוצר יקר שהטמינו שם אוייבנו בעת שברחו מן העיר בעת המלחמה. ועל כן ידידי לא נתעצל אנו שנינו נכנס יחד במקום הרפש עד האוצר ואח"כ נחלוק שנינו את האוצר האדיר הזה ונהיה העשירים בתבל.

זה השוטה נתפתה לדבריו פשט את בגדיו ונכנס לביצה הטובענית. גם האיש הלץ הראה עצמו כאילו הוא נכנס ופושט את טלפיו וטבל רגליו קצת בטיט וברפש, ועשה עצמו כמחפש וידע לא להיכנס לתוך הביצה עצמה. בינתיים הפתי נכנס עד צאווארו לתוך הרפש והרגיש בעצמו שהוא עומד להיטבע, צעק אל חבירו הושעני, הצילני מטיט ואל אטבעה!! כראות הלץ את חבירו מבקש על נפשו לקח את בגדיו שהשאיר בחוץ ואמר עכשיו אני הולך להראות לכולם איזה פתי אתה. וכי באמת מאמין אתה שיש כאן אוצר? הלא אם היה אוצר לא הייתי מגלה לך זאת ומזמן הייתי לוקח אותו בעצמי וכי לחינם השקעתי בך כל כך מעדנים ויגעתי כל כך להביאך למקום רפש זה? כשאבוא לעיר אספר לפני כל יודעיך ומכירך שידעו את גודל חכמתך שחשבת שבמקום טיט ורפש במקום כזה בזוי מכל המקומות שם תמצא אוצר נחמד!!

כך הדבר בענין היצר הרע ששואף להכניס את האדם למקום חושך וצלמות לתהום רבה, ועל כן הוא ממתק לפניו את העבירות מעט מעט ומפתה אותו ו"צובע" לו את כל תאוות העולם הזה בצבעים יפים ומושכים ומבזבז על האדם הרבה כסף ותענוגים בשביל לטרדו מחיי

העוה״ב, ולהכניסו לבאר שחת מקום טיט היוון ואחר שהצליח בכך הוא עולה ומקטרג למעלה.

ולבסוף כשהאדם מגיע אחרי אריכות ימים ושנים לחיי העוה״ב לתת דין וחשבון בעד מפעליו מתפלא איך הצליח היצר הרע ״החברותא״ שלו בעולם זה לשטות בו ולפתות אותו, ותולש שערות ראשו מרוב צער איך לא השכיל להבין מבעוד מועד שהכל הבל הבלים וכל תענוגות העולם הזה כתוהו נחשבו וסופם יגיע עד לאבדון.

מהיכן יש ראיות לדבר מהתורה שהאיסור להתחבר לרשע כה חמור? שרה אומרת לאברהם ״גרש בן האמה הזאת כי לא ירש עם בני עם יצחק״ פחדה שרה שילמד יצחק שהוא עולה תמימה ממעשיו של אותו רשע. ומכוון ששרה היתה גדולה מאברהם אע״ה בנבואה אמר הקב״ה לאברהם ״כל אשר תאמר לך שרה שמע בקולה כי ביצחק וקרא לך זרע״ (בראשית כא, יב).

וכן מצינו באברהם אבינו ע״ה שמחד הכניס נפשות רבות של רשעים תחת כנפי השכינה, ושמר על עצמו שלא יהיה מושפע מאף אחד מהם ע״י שהרחיק

עצמו מבני דורו מארצו וממולדתו ואף את לוט בן אחיו כל זמן שסר למשמעתו קרב והדריך, אבל לאחר שראה בו שנתקלקל והרגיש שמא יגרם לו נזק נפרד ממנו.

עוד אומרים חז״ל כשהיתה עובדת רבקה ליד בית ע״ז היה עשו מפרכס לצאת וכשהיתה עוברת ליד בתי כנסיות ובתי מדרשות היה יעקב מפרכס לצאת, עד שחשבה ח״ו שהולד במעיה הוא בעל אישיות מפוצלת. הפכפך. אמר לה הקב״ה שני גויים בבטנך ושני לאומים ממעייך יפרדו יש לך שתי עולמות מנוגדים והפכיים בבטן. עשיו ויעקב.

נשאלת שאלה. בשלמא עשיו מפרכס לצאת מפני שעוה״ז הובטח לו ומכוון שזריזים מקדימים למצוות רצה לצאת שעה קודם. כל הקודם זוכה: אבל יעקב למה רצה לצאת? הרי מלאך יושב מראשותיו ונר דלוק ומלמד אותו כל התורה כולה. מה רע לו? מתרצים כיוון שהיה שותף עם רשע כזה בבטן העדיף להפסיד תורה מפי המלאך רק לא להמצא עוד רגע אחד בחברתו של אותו רשע. הוי אומר אל תתחבר לרשע אפילו בבטן:

אמר שלמה המלך ע״ה (משלי יג, כ) ״הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע״ אדם צריך להתחבר לטובים ממנו כדי שילמד ממעשיהם ולא יתחבר לפחותים ממנו מבחינה רוחנית שאז ההרס הוא עצום. וחכם עיניו בראשו בשמירת ילדיו שתמיד יחקור וידרוש מי הם החברים שאיתם מתרועעים ילדיו כי הרבה ילדות עושה והרבה חברים רעים עושים.

וכן מצינו ביוסף הצדיק שאמר "איך אעשה הרעה הזאת" ולא אמר איך נעשה, שלא רצה לשתף את אשת פוטיפר אפילו בדיבור. מבחינה רעיונית למעשה הפשע.

ואל תתיאש מן הפורענות.

הגמרא בברכות מספרת על ישעיה הנביא שבא לחזקיה המלך בנבואה ואמר לו "צו לביתך כי הנך מת ולא תחיה". שאל אותו חזקיה מאי כולי האי? אמר לו הנביא משום שלא קיימת מצוות פריה ורביה. אמר לו חזקיה: בן אמוץ כלה נבואתך וצא שכך מקובלני מבית אבי אבא [דוד המלך ע"ה] אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. אין יאוש בעולם. שהרי תשועת ה' כהרף עיין. אפילו החרב חדה. וכבר מונחת על הצוואר וחסרה רק תזוזה קטנה כדי שהאדם ימות - אפילו הכי אל יתיאש (ברכות דף י).

בחייו של אדם יש עליות ומורדות, ימים טובים וימים רעים, מוצלחים ופחות מוצלחים, בימי הטובה צריך האדם לזכור את ימי הרעה שעברו עליו וזה ישמש לו לקח שלא יתייאש בימי הפורענות. ולעולם ישא עיניו בתפילה שיבואו ימים טובים מאלה. חכמנו זכרונם לברכה אמרו (בראשית רבא טל, טז) מטבע של דוד המלך מקל ותרמיל מכאן ומגדל מכאן. כלומר כשהגיע לשיא מלכותו וזכה למגדל בנוי לתלפיות לא שכח את ימי העבר שלו שהיה רועה צאן וכל רכושו הצטמצם במקל ותרמיל לכן טבע מטבע כזה שיזכיר לו גם את ימי עלייתו וגם את ימי שפלותו.

רבינו עובדיה מברטנורא פירש אחרת: שלא תאמר רשע זה מעשיו מצליחים אלך ואדבק עמו הואיל והשעה משחקת לו, לכך אמר אל תתיאש מן הפורענות כלומר דע כי במקרה תבוא עליו פורענות כי פתאום בא אידו.

משל לאדם שנכנס פעם לתא של האסיר השמור ביותר במדינה. הראו לו מחלון קטן את האסיר בכבודו ובעצמו יושב מול שולחן ערוך כסעודת שלמה בשעתו. וכל הסוהרים לבושים כמלצרים ומשרתים אותו במורא ופחד. אמר האיש לעצמו א"כ משתלם לרצוח ולשדוד כמה אנשים ולבוא לכאן ולהתענג. אמרו לו הסוהרים אל תשמח כ"כ. ידוע שלפני ההוצאה להורג של הנדון מבקש הוא בקשה אחרונה שאותה צריכים לקיים למענו. האסיר הזה ביקש לאכול. אז הוא אוכל את סעודתו האחרונה:

אומר דהע"ה "אל תתחר במרעים" להיות כמרעים. "ואל תקנא בעושה עוולה" להיות כמותם. כי כחציר וכעשב שצומח לאחר ירידת הגשם הוא צץ אבל אין לו שום אחיזה בקרקע. נראה רק כלפי חוץ. בפרוח רשעים כמו עשב: להשמדם עדי עד. (תהילים צב).

פעם המחיש הרב מבריסק זצוק״ל את עניין אל יתייאש מן הפורענות: נתאר לעצמנו אדם שהועמד לדין על עבירות קשות ונידון למוות ל״ע. קרוביו ודאי לוקחים את העוכרי דין הטובים ביותר. לא חוסכים שום כסף ומאמץ להוציא אותו זכאי, אבל התביעה גברה ויד הקטגורים על העליונה. עדיין יש תקווה. הוא שולח ערעור על משפטו בתקווה ששם יזכו אותו בבית משפט גבוה לרשע. גם כאן נחל אכזבה. בכ״ז לא מתייאשים הולכים לכל מיני אנשים רמי מעלה בעלי השפעה. חכי״ם, ראשי ממשלות. שרים. שולחים מכתבים לכל בעלי ההשפעה. לא עוזר. גם המלך לא הסכים לתת לו חנינה. הנאשם הולך לתא הנידונים למוות. מחכים לאיזה נס שיתרחש ואין. הגיע הזמן הנאשם מובל אל הגרדום קושרים לו את עיניו התליין הוציא חרבו ומשחיז אותה. אח״כ שם אותה על צוארו של הנאשם. כאן ודאי כולם מאבדים שביב של תקווה. אומר לך התנא גם במצב כזה אל תתיאש!!!

מספרים על עשיר אחד שהיתה לו טבעת שעליה חרט את האותיות ג. ז. י. שאלו אותו לפשר הדבר. אמר להם שאלו ראשי תיבות של המלים גם זה יעבור. כשטוב לי אני מסובב את הטבעת על ידי ואומר גם זה יעבור. לא לעולם חוסן. וכשרע לי אני מסובב את הטבעת ואומר גם זה יעבור. בחיים הכל עובר. השנים חולפות מהר. והבוטח בה׳ חסד יסובבנו.

מובא בספר משפט צדק של הגאון משה בן גרשון זצוק״ל מעשה ברופא חכם וגדול שקצף עליו המלך והושם בבית האסורים, המלך ביודעו שהרופא חכם גדול, ציווה לאנשי בית הסוהר לשים אותו בצינוק צר כקבר וישימו עול ברזל על צווארו, ויתנו לו בקושי לחם ומים וישימו ליבם מה מדבר האסיר בבית כלאו. והנה זה פלא על פניו של הרופא לא ניכרו כל סימני צער וסבל. ביקשו לברר כיצד הוא מצליח לשרוד אמר להם הרופא לקחתי לי חמשה סוגים של תרופות בהם אני מרפא את עצמי מכל צער ומכל כאב:

הראשון הוא הבטחון בהשם יתברך שיכול להצילני גם מיד המלך. כי פלגי מים לב מלך ביד ה׳ אל כל אשר יחפוץ יטנו. לכן אין כל סיבה שאהיה שרוי בצער שהרי כוחו של הבורא גדול לאין ערוך מכוחו של המלך ששם אותי בכלא, ואם הוא ירצה רבונו של עולם לא אהיה שם יותר. החיזוק השני הוא ביודעו שחטאיי גרמו לי זאת ואני עצמי הייתי הסיבה לכך, ולכן לא אתרעם. אין יסורים בלא חטא, הדבר השלישי: ידעתי שלטובתי הקב״ה מייסרני כדי למרק עוונותיי בעוה״ז, ובזכות השמחה שאני שמח בייסורים אלו באה טובה לעולם. הרביעית: אפשר שהיה מביא עלי הבורא צרות גדולות מאלו. והסיבה החמישית: שידעתי שתשועת ה׳ כהרף עין כי חנון ורחום הוא וניחם על הרעה! סימנים אלו ערכתי אותם ועשיתי מהם שיקוי ואני שותה ממנו מעט בכל יום וזו שהעמידני על כוחי ולא נשתנו פניי. ע״כ המעשה!

כתב מו״ר ועט״ר הגר״ח רבי שליט״א בספרו ״עבד ה״ תחת הכותרת לא להתייאש החיים עסק יקר מאוד. וז״ל: להתחזק באמונה יום ליום ולא להתייאש ח״ו. זו היתה דרגת הגבורה של יהודה בנו של יעקב אבינו ע״ה. כשמכרו את יוסף למצרים, כתוב במדרש: יעקב בצער על בנו, ראובן בצער על שבלבל יצועי אביו. יהודה הלך לישא אישה. והקב״ה בורא אורו של משיח. עכ״ל המדרש.

וזה פלא: בזמן שכולם בוכים ומצטערים על מכירת יוסף ורואים את הצער של האבא יעקב אבינו, כיצד יהודה מוצא את הזמן המתאים, דווקא עכשיו לישא אישה? אלא שהקב״ד אהב באותו הרגע את יהודה שלא נשבר ולא התייאש אף שידע את חומרת המעשה שנגרם על ידו. שאם היה אומר להשיב את יוסף אל אביו היו שומעים לו. אעפ״כ לא התייאש והתחיל לקיים מצוות התורה ומכיוון שהמצווה הראשונה היא פריה ורביה, הלך לישא אישה והקב״ה זיכה את יהודה שדווקא ממנו יצא אורו של משיח. כי העיקר לעמוד בנסיון ולא להתייאש.

ומכאן רואים שגם בשעות הקשות לא להשבר ואפילו כמה דקות לפני המוות רח״ל. וכן חולה סופני ששעותיו ספורות יכול במחשבתו להגיע לדרגה גדולה של התעלות רוחנית ואהבת השם עצומה והוא הגיבור האמיתי בעולם. ולא כמו אותו חולה שנשבר והתאבד בשעות ובימים האחרונים לחייו. וזה מראה על חוסר הבנה באמונה וכן על חולשה נוראה, ואי הבנה לערך החיים הנפלאים בעוה״ז שעל ידם אפשר להגיע לעוה״ב. עכ״ל, ודבריו קילורין לעינים.

פרק א - משנה ח

יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי וְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח קִבְּלוּ מֵהֶם. יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי אוֹמֵר, אַל תַּעַשׂ עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין. וּכְשֶׁיִּהְיוּ בַּעֲלֵי דִינִין עוֹמְדִים לְפָנֶיךָ, יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּרְשָׁעִים. וּכְשֶׁנִּפְטָרִים מִלְּפָנֶיךָ, יִהְיוּ בְעֵינֶךָ כְּזַכָּאִין, כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין:

שמענו מפי קדשו של מרן שליט״א מופת הדור סיפור על עוכר דין מפורסם שהלך להגן על רוצח אחד, בדיוני בית המשפט החל להתפלפל עם השופטים ולסובב אותם בכל מיני טענות ומענות שונים עד שהשופטים הכריזו על חצי שעה הפסקה להתאושש קצת: פנה העוכר דין למרשו ואמר לו נו: איך הגנתי עליך? אמר לו הקליינט תאמין לי שכנעת אפילו אותי שלא רצחתי:

אומר התנא שלא יחשוב אדם שיש לו טענות לטעון אחרי 120 שנה בבי״ד העליון. אני אטען כך ואטען כך. הכל הבל ורעות רוח. כבר אמר אבא כהן ברדלא (על הפסוק ״ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו״). אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה. ומה יוסף קטנם של האחים הוכיחם ברמז מייד פרחה נשמתם ומתו. כשיבוא הקב״ה ויוכיח כל אדם אחרי 120 שנה, על אחת כמה וכמה. אדם בחיים חיותו גם אם עושה טעויות וחוטא, תמיד מחפש ומוצא זכות על עצמו ומצדיק את מעשיו, ויש לו הסברים בשפע לשכנע את עצמו שמה שעשה כשר. אבל בעוה״ב הסיפור קצת שונה. מצפות לאדם הפתעות לא נעימות.

מסופר על צייד אחד שהיה מתרברב לפני אליהו הנביא זכור לטוב ומתפאר בדרכו העקומה ובמעשיו הנלוזים. אמר לו אליהו הנביא בני למה לא עסקת בתורה במצוות? מה תשיב לפני בוראך ביום פקודה? אמר לו הצייד יש לי דברים להשיב לפני בי״ד של מעלה. אטען שאיני יודע קרוא וכתוב וגם ה׳ לא חנן אותי לא בחכמה ולא בתבונה ודעת. אני בער ולא מבין כסיל ולא יודע. שאל אותו אליהו הנביא במה בני עוסק? אמר לו צייד אני, דג דגים, אמר לו ואיך אתה עושה זאת. התחיל להסביר לו את כל התורה של הצידה, כל הפטנטים והתחבולות לצוד דגים וכו׳. אמר לו אליהו זכור לטוב לזה הקב״ה נתן לך דעת ובינה, ללמוד תורה ולקיים מצוות אין לך בינה?! הרי מי שנתן לך חכמת הציד באותה חכמה תלמד תורה.

וידוע שהגמרא במסכת יומא (דף ל״ה ע״ב) אומרת שלעתיד לבוא הלל הזקן מחייב את העניים. יוסף הצדיק יחייב את הרשעים. ורבי אלעזר בן חרסום יחייב את העשירים. וזה נרמז בפסוק ״רבות מחשבות בלב איש ועצת ה׳ היא תקום״. היא ר״ת הלל, יוסף הצדיק ואלעזר בן חרסום. לכן שומה עלינו לשפר מעשינו כל זמן שנותנים לנו אפשרות לעשות זאת כדי שלא נבוש ולא נכלם ח״ו בעוה״ב.

וכשיהיו בעלי הדין עומדים לפניך יהיו כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו כזכאים:

אנו אומרים בתפילת ערבית ״שבור והסר השטן מלפנינו ומאחרינו״ שהיצר מתקיף את האדם לפני שעומד לעשות מצווה, כגון תפילה. לפני התפילה בא היצר לאדם ואומר לו וכי אתה ראוי להתפלל אחרי שעשית כך וכך היום? וכי אתה מתפלל בכוונה? וכמה פעמים אתה מדבר או מהרהר בהרהורים אחרים באמצע התפילה? אם האדם זוכה ומתגבר על היצר הנ״ל ומצליח לכוון בתפילתו בא אליו היצר לאחר התפילה ואומר לו אשריך איזו תפילה התפללת, איזו כוונה אדירה. מי ישווה לך? וכו׳ מכניס לו גאוה סרוחה בליבו. לכן צריך להשמר מהיצר הרע לפני ואחרי.

מעשה בגאון רבי משה זאב וולף בעל ״המראות הצובאות״ שהיה מגאוני הדור ובאו לפניו שניים מחשובי הפרנסים רבי זימל ורבי קופל שהיו

עצמם תלמידי חכמים וגם ראשונים לכל דבר שבקדושה. מקוואות, בתי כנסיות, בתי מדרשות וכו'. פעם אחת פרץ ביניהם סכסוך והחליטו להביא דבריהם בפני הבית דין לדין תורה. באו לבית דין ואז נכנס השמש מבוהל ואמר לרב שבאו שני גבירים אלו. כשנכנסו הפשיל הרב את טליתו על עיניו ובלי אמירת שלום עליכם וללא בקשת רשות לשבת החל את הדיון, הגבירים שנבהלו מיחסו של הרב שעוד קורא להם בשמותם זימל וקופל ללא תארים נסתתמו טענותיהם וחלף רצונם להביא ראיות מחושן משפט לדבריהם. דברו בקיצור נמרץ, הרב ביקש מהם לצאת החוצה לצורך התייעצות של הבית דין, נשא ונתן בחכמתו העצומה ובבקיאות בפוסקים ופסק מה שפסק, לאחר שנכנסו שאל אותם האם הם מקבלים עליהם את הדין? וכיוון שהסכימו שניהם הפשיל טליתו מעל עיניו קיבלם בסבר פנים יפות, כיבד אותם במשקה וכיבוד קל ונתן להם יחס כיאה למעמדם!!!

פרק א - משנה ט

שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אוֹמֵר, הֱוֵי מַרְבֶּה לַחֲקוֹר אֶת הָעֵדִים, וֶהֱוֵי זָהִיר בִּדְבָרֶיךָ, שֶׁמָּא מִתּוֹכָם יִלְמְדוּ לְשַׁקֵּר׃

אומר הרב מעשה אבות שליט"א אפילו שהדיינים בטוחים בדין מסויים ונראה ברור מעל כל ספק בכל זאת צריך להרבות בחקירה וזה משלוש סיבות:

א. כך ציוונו הקב"ה בתורה הקדושה "ושמעת ודרשת היטב והנה אמת נכון הדבר". (דברים יז, ד).

ב. צריך להתחשב ברואים והשומעים את הדין כולל בעלי הדין עצמם שתהיה להם הרגשה והידיעה שנעשה דין צדק, ומוצא הדין עד סופו.

ג. לפעמים צפויות הפתעות גדולות. משום שאין לדיין אלא מה שעיניו רואות, ודבר שהיה לכאורה נראה פשוט וקל עלול להתגלות כמסובך וקשה.

בפרשת יתרו כתוב שיתרו רואה את העם עומד מבוקר ועד ערב לפני משה למשפט לדון ולשאול בהלכה. יעץ לו יתרו "כל הדבר הגדול יביאון אליך וכל הדבר הקטון ישפטו הם והקל מעליך". כתוב ויעש משה כן. אולם אליבא דאמת משה שינה. כתוב "כל הדבר הקשה יביאון למשה וכל הדבר הקל ישפוטו הם" כלומר לפי חכמת הגויים משפט של כמה שקלים אפשר לשפוט לבד אבל משפט של מליונים צריך הכרעת משה. משה רבינו

מתקן טעותו של יתרו. לפעמים יש דין של פרוטות והוא מסובך. זאת יביאו למשה שדין פרוטה כדין מאה אבל פעמים שיש משפט "שמן" אבל פשוט - את זה ישפטו הם.

מסופר על יהודי אחד שהיה סוחר ביינות והיה לו עבד אחד שהיה מחביא את כספו בין החביות במרתף. פעם אחת ירד בעל הבית למרתף לקחת יין וראה שם את כספו של העבד. חמד את הכסף ולקח אותו. לאחר זמן הרגיש העבד ותבע מבעל הבית שישיב לו את כספו. כמובן שבעל הבית הכחיש. זה בכה וזה בכה החליטו ללכת לרב. ראה הרב שהעבד צודק אבל לא היו לו הוכחות. אמר לבעל הבית אני בטוח שלא אתה גנבת את הכסף אלא איזה גוי. צעק בעל הבית כבוד הרב אתה צודק ודאי שגוי גנב את הכסף. אמר לו הרב א"כ אני פוסל את כל היינות שיש לך במרתף משום יין נסך. ראה בעל הבית שנפל מהפח אל הפחת והודה על גניבתו והחזיר את כספו של העבד.

האדמו"ר מגור זצ"ל בעל השפת אמת אומר שהיצר הטוב והיצר הרע הם שתי עדים כל אחד טוען שהצדק עימו. צריך לבדוק ולחקור היטב עם מי הצדק ועם מי השקר. יקבל את האמת וידחה את השקר. שפעמים שהיצר לוקח עבירה וצובע אותה בצבעים יפים כאילו היא מצווה ובזה מכשיל את האדם. לפעמים נותן לאדם שיעשה מצווה רק לא ילמד תורה.

מעשה עם רבי יהונתן מאייבשיץ זצוק"ל כשהיה ילד היו הילדים בני גילו משחקים בחצר ואילו הוא היה יושב ולומד בהתמדה. בא אליו היצר ואמר למה שלא תצא לשחק עם כולם? אמר לו רבי יהונתן ידוע שאסור לשמוע בעל דין אחד. כיוון שאני קטן ועדיין אין לי יצר הטוב אני מציע לך לבוא בגיל 13 שנה ואז נשמע את שתי הצדדים דברי יצר הטוב ודבריך ואז נחליט!

מרן הרב הגדול, אביר הרועים הגר"ע יוסף שליט"א סיפר פעם על אדם שגנב מטבע זהב מחבירו. כשהרגיש הנגנב החל לריב עם הגנב. למה גנבת ממני. ההוא כמובן שהכחיש ואמר לא היו דברים מעולם, זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי. החליטו ללכת לדין תורה. חקר הרב היטב את בעלי הדין וראה באמת למי שייך הכסף. אמר רבותיי לפני הכרעת הדין ביה"ד יוצא להתייעצות במשך כמה דקות, היות והמשפט סבוך ביותר. נכנסו הדיינים לחדר שלהם. והרב ידע שהגנב הרשע מקשיב ומטה אוזן לשמוע מה מתייעצים הדיינים הרים קולו במקצת ואמר רבותיי פלוני ודאי צודק [הגנב] אני אשאל אותו אם יש לו סימן במטבע. אם יאמר שיש במטבע חריץ למעלה מעל דמות דיוקנו של המלך אהיה חייב לזכות אותו בדין. כשנכנסו הדיינים לבית הדין לאחר ההתייעצות אמר הרב לחשוד, יש לך סימן על המטבע? אמר לו כן, יש חריץ מעל דמות המלך במטבע. הגיש לו הרב את המטבע שלא היה בה שום חריץ ושאלו היכן החריץ? ופני המן חפו:

מעשה בסוחר יהודי אחד שחצה את המדבר וצרור כספו עמו. התנפלו על שודדים ושללו את כל ממונו. עמד תוהה ואבל, חסר כל, את כל עמלו איבד ברגע אחד. לפתע ראה פרש חמוש, אמר לו הפרש מה לך? סיפר לו הסוחר את אשר קרהו, אמר לו הפרש אם ארדוף אחריהם ואשיגם ואוציא מהם כספך כמה תתן לי? אמר לו הסוחר מעשר מהסכום, סירב הפרש, אמר לו מחצית, וסירב. נענה הסוחר ואמר קח הכל ותן לי מה שתרצה, הסכים הפרש ובלבד שהדברים יבואו בכתובים, כתב לו הסוחר התחייבות זו על דף וחתם לו, מיהר הפרש אחריהם והשיגם, הרג מקצתם והשאר הכניע, נטל הכיס של הזהובים נטל מתוכו זהוב אחד והשליך לסוחר היהודי, הזדעק הסוחר, אנא היה הוגן, אבל הפרש אטם אוזנו, קראו הסוחר לדין אצל המלך אלפונסו, התייצבו לפני המלך, היהודי טען שנעשק, הפרש הוציא הסכם חתום. פנה המלך ליועצו היהודי רבי שמואל סקיל ושאלו מה נעשה בדין זה? הלב ממאן לנשל יהודי זה מכל עמלו, ומאידך ההתחייבות חתומה כדת וכדין. אמר רבי שמואל לפרש האמנם רוצה אתה את כל הכסף מלבד הזהוב שנתת? אמר הפרש אכן כך. אמר רבי שמואל לסוחר אם כך החזר לפרש את הזהוב שקיבלת, והוא יחזיר לך את הרכוש. מדוע? תמה הפרש. כי זו לשון ההתחייבות "קח הכל ותן לי מה שתרצה" וברגע שהודת שאתה רוצה בכל מלבד אותו זהוב, הרי חייב אתה לתיתו לסוחר, כי זהו מה שאתה רוצה: הפרש שביקש לתפוס מרובה ונאלץ לוותר על שללו!!

והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר:

הגמרא בברכות (דף הע"ב) אומרת למד לשונך לומר "איני יודע" שמא תתבדה ותאחז. ורש"י פירש במקום: תהא נאחז ונכשל בדבריך.

ובמסכת בבא מציעא (דף מט) אומרת הגמרא: רבי יוסי ברבי יהודה אומר: מה תלמוד לומר "הין צדק" (ויקרא יט) לומר לך שיהיה הן שלך צדק ולאו שלך צדק. אמר אביי ההוא שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב. ורש"י פירש במקום: בשעה שהוא אומר הדיבור לא היה בדעתו לשנות. בתלמוד ובפוסקים מצינו כמה אופנים מיוחדים שהתירו חז"ל לשנות בדיבור:

א. במסכת אם שואלים תלמיד האם יש בידך מסכת פלונית אעפ"י שיש בידו יכול לומר לא, ומידת ענווה היא. אבל אם שואלו רבו צריך להשיב מפני שהרב צריך לדעת היכן תלמידו אוחז ומה רמת הלימוד שלו.

ב. בתשמיש המיטה - ישנה ואל יגלה - ומידת צניעות היא.

ג. אם שואלים אותו על מארחיו האם קבלוהו בסבר פנים יפות יאמר לא, ומידה טובה היא שלא יקפצו עליהם בני אדם שאינם מהוגנים ויכלו את ממונם (בבא מציעא דף כג ע"ב) ור"ת של שלושת דברים אלו "אמת" (אכסנאי. מסכתא. תשמיש).

ד. מותר לשנות מפני דרכי שלום. כפי שמצינו אצל הקב״ה ישתבח שמו ששרה אמרה ואדוני זקן. ואילו כשגילה הקב״ה לאברהם כתוב למה זה צחקה שרה: ואני זקנתי. ושינה הדבר מפני השלום (יבמות סה ע״ב). וכן מצינו בשבטים הקדושים שאמרו ליוסף ״אביך ציווה לפני מותו כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם״ וכו׳ (בראשית נ) והאמת שיעקב לא ציווה אלא הם שינו מפני דרכי שלום. וכן מצינו אצל שמואל הנביא שאמר להקב״ה איך אלך ושמע שאול והרגני, אמר לו הקב״ה ״עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח״ וכו׳. אותיות שקר גימטריה שש מאות כמנין ״דרך השלום״ ללמדנו שעבור שלום מותר לשנות (בן יהוידע על יבמות ס״ה).

ה. לשבח את הכלה בפני החתן לומר שהיא נאה וחסודה אעפ״י שאין זה אמת (כתובות יז).

ו. מי שקנה מקח רע מהשוק ושואל אותך שתחווה דעתך תשבח אותו שלא יצטער (שם).

ז. מותר לשנות כדי להציל חבירו מן הבושה (סנהדרין יא) ששמואל הקטן הודה בדבר שלא עשה כדי שלא יתבייש חבירו.

ח. אם שואלים אותו אם הוא בתענית מותר לשנות ולהכחיש זאת. וכן מצינו ברבי יהושע בן לוי ששאלוהו האם נראתה הקשת בימיו ואמר הן למרות שלא נראתה בימיו. וידוע המעשה עם רבי יעקב כולי זצ״ל מחבר ספר ״מעם לועז״ שהיה שרוי בתענית שלושה ימים וביום השלישי הוזמן לבית המושל והוגש לפניו. כיבוד ואכל ולא אמר שרוי בתענית אני. ואח״כ ישב עוד שלוש ימים בתענית על אותה תענית שהפסיק.

ט. העושה דבר מצווה וחסידות ומתייירא מפני המלעיגים או שרוצה להסתיר מעשיו הטובים מותר לשנות.

י. מותר להשתמש בלשון המשתמעת לשתי פנים כדי להציל ממונו מיד עושקו וכו׳ (נדרים כח. יו״ד סימן קלב, יד).

יא. מותר לשנות כדי להנצל מדבר איסור כגון שמציעים לו דבר איסור לאכילה או לעבור עבירה, ישתמט ויאמר שהוא היום בתענית וכו׳ (כה״ח אוה״ח סימן תקעה. לו).

בכל המצבים הנ״ל שמנינו ישתמש כשאין ברירה אחרת וזה בבחינת הרע במיעוטו מפני שהפסוק המורה ״מדבר שקר תרחק״ כוונתו גם להתרחק ככל האפשר מהיתרים כאלה. ואם יש אפשרות אחרת באופן שלא יגיע לשנות בדבריו עדיף טפי (אורחות צדיקים ס״ח תתרס״א). ועוד שישתדל לשנות באופן שלא יהיה ניכר ומובלט השקר או שישתדל להשתמש בלשון המובנת לשתי פנים. כדי שמדבריו לא ילמדו אחרים לשקר במצח נחושה

ואז במקום לתקן נמצא מקלקל ומשבש. ואשרי הנזהר לברוח במאה שערים של היתר כדי שלא יצטרך להיכנס לשער אחד של איסור!

עוד אזהרה שמענו מכאן שלא יבטיח דבר לילדיו שאין בדעתו לקיימו ואם בכ״ז הבטיח דבר מסויים יעשה כל מאמץ לקיים, שאם לא כן יתפרשו דבריו כשקר ואז יבואו ללמוד ממנו. וכן ראוי לאדם להוציא ממאגר הידע והדיבור שלו כל מיני מטבעות לשון שיש בהם גוזמה ושקר: אני מת לישון. היתה הופעה מפוצצת. המתן לי רק שנייה. אני אקפוץ אליך. וכו׳.

פרק א - משנה י

שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן קִבְּלוּ מֵהֶם. שְׁמַעְיָה אוֹמֵר, אֱהוֹב אֶת הַמְּלָאכָה, וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת, וְאַל תִּתְוַדַּע לָרָשׁוּת:

התנא רבן גמליאל אומר (בפרק ב) יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עוון. שלא יאמר האדם מספיק שאני לומד מעט תורה והתורה שמה תושיה שמתשת כוחו של אדם. זה עדיין לא מספיק כנגד היצר. משום שצופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו. אלא צריך אדם לעסוק גם במלאכה מסויימת. וכן ללמד את בנו אומנות נקייה וקלה, ואז תורה קבע ומלאכה ארעי בכדי קיום נפשו זו הדרך הטובה. והרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם. לכן יש לאהוב את המלאכה.

ולא אמר התנא לעשות מלאכה אלא לאהוב את האמצעי הזה שמציל אותו מן החטא. וידוע שהרבה גדולי עולם תנאים אמוראים ועד אחרוני האחרונים חלקם עסקו במלאכה כמו רבי יוחנן הסנדלר. ואור החיים הקדוש. והחי״ח זצוק״ל וכו׳. וכולם לא ראו במלאכה חולין אלא חפצי שמיים ומלאכת קודש.

כתב מו״ר ועט״ר הגר״ח רבי שליט״א בספרו הנפלא עבד ה׳ (דף קח״א): במסכת שבת (דף לא) אמרינן: בשעה שמכניסין אדם לדין שואלים אותו נשאת ונתת באמונה? לפי הפשט הפשוט האים משא ומתן שלך עם הבריות היה מתוך נקיון כפיים? ללא שקר ומרמה. במידה במשקל ובמשורה?. אבל יש גם פשט אחר עפ״י התוס׳ שם שכתבו ״שמאמין בחי העולמים וזורע״, ופירש בספר ״שב שמעתתא״ (אות ה׳) שהכוונה היא לבדוק אם האדם האמין שהרווחים שבהם זכה והעסקים שאותם גלגל לא היו תלויים בחוכמתו הגדולה או במתק שפתיו או בלשונו החלקה ולא בעובדה שהעסק שלו ממוקם במקום המרכזי שבעיר, אלא מאמין שרק חי העולמים לבדו השרה ברכה בעסקיו, וקיים בזה את הפסוק

"וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא הנותן לך כח לעשות חיל". הוא ולא אתה. אשרי הזוכה לזה והוא דומה למי שזורע בשדה, ולאחר שזרע לא נותר לו אלא לייחל לישועת השם ולצפות בכליון עיניים לירידת הגשם. ויודע שהכל מאתו יתברך, וע"י זה מתקיים בו הפסוק "הזורעים בדמעה ברינה יקצורו". וכן בכל עסקיו הוא משליך הכל על בורא עולם.

וכן כתוב במדרש רבה (פרשת מטות) על הפסוק בתהילים "כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים" (תהילים) ופירושו: לא ע"י היציאה לחוץ לארץ ולמערב ולמדברות מגיע אדם להתרוממות, כי אלוקים שופט. ברצונו משפיל לזה ומרומם לזה, וכל העסקים אינם תלויים במקום ובזמן ובאיש הנכון אלא הכל מאיתו יתברך, ובו תלוי הכל. הה"ד "מה' מצעדי גבר יכוננו ודרכו יחפץ" (תהילים לז, כג) עכת"ד, ודברי פי חכם חן.

כתוב באבות דרבי נתן (פרק יא) על הפסוק בבראשית "ויקח ה' אלוקים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה" (בראשית ב טו). תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר גדולה מלאכה שאף אדם הראשון לא טעם כלום עד שיעשה מלאכה. שנאמר "וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה". ורק לאחר מכן "מכל עץ הגן אכל תאכל" וכו'. עכ"ל. רואים אנו שלמרות שמלאכי השרת היו צולין לו בשר ומסננים לו יין (סנהדרין נט ע"ב) בכ"ז דרוש נדרש הוא לעבדה.

כתב "הפלא יועץ" בערך עמל שאחד הדרכים להתגבר על היצר הרע שמתגבר בכל יום על האדם ומבקש המיתו - זה המלאכה. ומשל למה הדבר דומה? לאיש שהוא כלוא בבית וידיו אסורות ואינו מפקח על שום עסק. ומבקש כל היום שיצווה השם איתו את הברכה, בודאי אין תפילתו עושה פירות ואין הקב"ה עושה לו נס דרך ארובות השמיים להריק לו ברכה. שהרי כתוב "למען וברכך ה' אלוקיך בכל מעשה ידך אשר תעשה" (דברים יד כט) וצריך עסק במעט מלאכה או בסחורה ובצירוף לזה תפילה לבורא עולם שתהא מלאכתו מתברכת, וברכת ה' היא תעשיר, עכ"ד.

הפסוק בתהילים אומר "כל מצוותיך אמונה" (תהילים קיט) ופשוט הוא שגם את מצוות המלאכה צריך לראות במשקפיים של אמונה ובטחון במי שאמר והיה העולם. אדם שעמל במלאכתו ולא עושה זאת מתוך אמונה שמזונותיו קצובים וקצוצים לו מראשית השנה דומה למה שהמשיל החפץ חיים זיע"א לאדם שרואה שהרכבת בתחילת נסיעתה נוסעת לאט יורד ומתחיל לדחוף מאחור. וסובר הוא ש"עזרתו" הועילה לדחוף את הקרונות שמשקלם אלפי טונות ברזל ופלדה!! ולשווא עמל העמל.

מרן החזוץ איש זצוק"ל כתב בספרו "אמונה וביטחון" (פרק ב): ראובן, כאיש מוסרי וכבעל עסק מצליח בחנות גדולה תמיד היה אומר שהוא מאמין ובוטח בהשם. "ברוך ה' יום יום" לא היה מש מפיו. והיה מגנה את רוב ההשתדלות ואת בהלת הרדיפה אחר הפרנסה. והיה נראה בבירור כי הבטחון בה' מסביר לו פנים. והנה. לפתע. רעם ביום בהיר!

חברו עומד לפתוח לידו חנות כמו זו שלו. והוא מלא עצב וקנאה של תחרות הוא מנסה לקלקל ולהפריע למתחרהו ע״י שמפעיל חברים להשפיע בלשון רכה ובאיומים. וע״י שטוען טענות שקריות להצדיק מעשיו. וגורם ע״י זה שמתלקטים אליו אנשים ריקים ופוחזים אוהבי מחלוקת ומחרחרי ריב, הנופלים במכמורת היצר ונכשלים באיסורים חמורים שחוברים אליהם לשה״ר רכילות שקר שנאת חינם ועוד. להיכן הלכה האמונה המוצקת של אותו ראובן הנזכר. ואנה פנה בטחונו המוצהר בה׳? ודאי שנתעלמו ממנו דברי המסילת ישרים (בפרק יא) שאילו היו האנשים יודעים כי אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו אפילו כמלא נימא (יומא לח ע״ב) לא היה טעם להצטער בטובת אחרים כלל. עכ״ד.

שנא את הרבנות

ומאידך אמר שמעיה שנא את הרבנות. לא ח״ו את הרבנים כמו שחושבים כמה פתאים אלא את הרבנות שהיא השררה. שידוע שהרבנות מקברת בעליה [רוב חכמי הספרדים נקראים חכם מפני שהחכמה תחייה בעליה. ולא נקראים רב]. היה פעם רב אשכנזי חכם צבי שקרא לעצמו חכם מהטעם הזה שאמר רבנות מקברת בעליה. ואילו החכמה תחיה בעליה. הרבנות בהרבה פעמים גורמת לגאווה שהיא אם כל חטאת ולרדיפת הכבוד, לכן אדם ששונא את הרבנות ולא רודף אחריה מציל עצמו מדברים אלו.

הגמרא במגילה אומרת על הפסוק שמדבר על גדולת מרדכי ״ורצוי לרוב אחיו״ מדייקת הגמרא לרוב אחיו ולא לכל אחיו, שמעט מהסנהדרין שפרשו ממנו לאחר שנהיה משנה למלך אחשוורוש. בתחילה שהיה ראש הסנהדרין היה לומד תורה ורצוי לכל אחיו. אבל אחר שנכנס לעול השלטון והשררה ירד מעט ממעלתו. ואם מדרכי שעסק בצרכי רבים באמונה והציל את עם ישראל מגזירתו הרעה של המן הרשע וכל מעשיו היו לשם שמים בלבד, כך אדם שרודף אחר השררה והכבוד שלא לשם שמים אעכ״ו!!

מעשה בחתנו של החפץ חיים זיע״א שבהיותו אברך חיפש משרת רבנות באחת העיירות. ובגלל שלא עלה הדבר בידו נגרמה לו עוגמת נפש מכך. הבחין בכך החפץ חיים ואמר לו: אל תדאג, אם לא התמנית לרב סימן הדבר שאינך צריך לשמש ברבנות. גם אני כשהייתה לי משרה רבנית עזבתי אותה. ואספר לך למה: בעיירה שבה הייתי רב, תפסו פעם את אחד הקצבים שהוא מוכר טריפות. קראתי לו וגערתי בו, ואסרתי עליו להמשיך להיות קצב, אחרי כמה ימים נכנסו אליי בני משפחתו ובכו לפניי ואמרו לי שהוא חזר בתשובה ומבטיח שלא ישוב עוד על מה שעשה. ולכן בקשו שיחזירו לו את פרנסתו, קראתי לו וראיתי שהוא מתחרט. ואז היטלתי עליו קנס למען ישמעו ויראו. והחזרתי אותו על כנו, כמו שכתוב בשולחן ערוך.

עברו כמה שנים והקצב נפטר. פעם אחת המשיך החפץ חיים בסיפורו ישבתי בעזרת נשים ולמדתי ובאמצע נרדמתי וראיתי בחלום שלושה אנשים שפניהם האירו כשמש. נבהלתי למראם, אבל הם אמרו לי שלא אפחד. באנו משמיים ואנו רוצים לשאול אותך: בזמנו. כאשר הטלת קנס על הקצב שמכר טריפות, האם הקנס היה בתורת תשובה, או שסתם קנסת אותו בלי חשבון התשובה שלו? אמצתי את זכרוני ועניתי: לא, אני רק קנסתי אותו כפי שכתוב בשולחן ערוך. אבל לא עשיתי חשבון שמזה הוא יהיה בעל תשובה, אחרי שעניתי נעלמו שלושת האנשים האלה. והנה כעבור כמה דקות הופיע הקצב בחלומי והוא היה שחור כמו לילה. הוא בכה ותלש שערותיו: מה רצה הרב ממני? הם שלחו אותי למדור שביעי בגיהנם, לשאול תחתית. כשהביאו אותי לדין טענו כנגדי שמכרתי טריפות. ואני טענתי שחזרתי בתשובה. וראיה לכך: רבי ישראל מאיר הכהן הטיל עליי קנס והחזיר אותי על כני. אבל הקטיגור טען כי הקנס היה רק לשם קנס ולא לשם תשובה. הבית דין של מעלה פסק שצריך לשאול את הרב עצמו מה היה החשבון שלו כשנתן את הקנס. ואז באו לרב לשאול. ואם הרב היה אומר שהקנס היה לשם תשובה לא היו שולחים אותי לשאול תחתיות!!

התעוררתי מהחלום, סיים החפץ חיים זיע״א את סיפורו ואז עזבתי את הרבנות. היו לי אמנם עוד סיבות, אבל זו הייתה הסיבה העיקרית: אם אני יכלתי לגרום לכך שנשמה תצטרך לרדת לשאול תחתית לשם מה לי להחזיק ברבנות?! ואז פנה החפץ חיים לחתנו ואמר לו עכשיו אתה מבין? אין אתה צריך לדאוג שלא קבלת את הרבנות!! (שאל אביך ויגדך להגה״צ שבדרון זצ״ל חלק ב׳).

כתב הגה״צ בן ציון אבא שאול בספרו הנפלא אור לציון (מאמר י) וז״ל: שנאת הרבנות פירושה שלא ינהג בשררה, אבל בודאי צריך להרבות בעסק התורה והיראה לעלות ולהתעלות. ואם יהיה מצב שיצטרך להתמנות לרב או דיין יעשה זאת בלית ברירה. ולזה צריך שיקול דעת גדול להבחין מתיי חייב לקבל על עצמו עול הרבנות. כדי שלא יעבור על מה שאמרו חז״ל ״ועצומים כל הרוגיה״ זה ת״ח שהגיע להוראה ואינו מורה (סוטה דף כב).

ישנם סיבות מדוע השררה אינה טובה לתלמיד חכם ונזכיר שלושה מהן:

א. אם שאלוהו הלכה וטעה, אפילו בשוגג, עולה לו למזיד, כפי שאמר התנא: רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון.

ב. עלול להכריע בהלכה אף שאינו יודע מה הדין שכיוון שמוחזק כחכם כיצד יאמר איני יודע. כי קשה לאדם להתגנות יותר מאשר לוותר על כבוד. פירוש - עדיף שילחם מבעוד מועד לא להחזיק עצמו ברבנות כי נסיון זה קל יותר מאשר הנסיון שלאחר מכן.

ג. יש מקרים שלא תהיה לו אפשרות לענות תשובה לפי מה שלמד, כי הדברים קשורים בשיקול הדעת ויכולות להיות שאלות על מצבים חמורים וגורליים. מסופר על הרב "עונג יום טוב" ששאל את הגריי"ס זצ"ל מדוע אינו מקבל על עצמו משרת רבנות? ענה הגריי"ס שאינו יכול לפסוק. תמה לתשובה. והגריי"ס הסביר: מה אעשה כשתבוא בפניי שאלה הקשורה בחילול שבת במקרה של פיקוח נפש והלה חשוד על המינות?

הגמרא בברכות (דף נה) אומרת שלושה דברים מקצרים ימיו ושנותיו שם אדם: מי שנותנים לו ס"ת לקרות ואינו קורא. כוס של ברכה ואינו מברך. והמנהיג עצמו ברבנות. הקשה המהרש"א שם מהגמרא בכתובות (דף קג ע"ב) שאמרה צריך הרב לנהוג ברבנות ביד רמה כגון שלא לעשות מלאכה בפני שלושה אנשים וכו'? ותירץ המהרש"א שיש הבדל בלשון בין הנוהג להמנהיג. המנהיג זה בעצמו נוהג בגינוני שררה וכבוד - הרי זה מגונה, ועל כך נאמר השררה מקברת בעליה, שהרי לא נדרש לכך. אבל הנוהג משמע שקיבלוהו עליהם ומינו אותו לרבנות, הרי זה צריך להנהיג את העם ביד רמה. עכ"ד.

כתב מו"ר ועט"ר הגר"ח רבי שליט"א בספרו הבהיר "עבד ה'" תחת הכותרת "אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה" (דף קנ"ח) וז"ל: הן היום, בעוה"ר, כבוד התורה ירד פלאים, וכל אחד מתנשא לאמר: "אני אמלוך! גם תבן גם מספוא רב!" ומשל הדיוט: "כרס וזקן חצי רבנן: " ועמי הארץ, שאינם מבינים בתורה כלום ומתמוגגים ומתפעלים מדרשן המספר סיפורים יפים ומשבץ בהם ראשי תיבות וסופי תיבות, ובפרט אם משרבב לתוך דבריו כמה מלים "יפות" מהזרם החילוני וכמה מלים מן השפה האנגלית וכיו"ב, הרי אותו ציבור מהללו ומשבחו, מפארו ומרוממו וכולם מקלסים אותו ואת דבריו. מובן שאחרי הדרשה נשאר הרושם של תחושת התפעלות, אבל דברי התורה נמחים ונשכחים מהם לחלוטין, ונתקיים בהם הפסוק: "שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו", שהכל פורח מהם:

אבל חז"ל לימדונו שמי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין, שנא' "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא" (קהלת יב, ג). וכגודל הקדושה וסילוק שפה זרה ממנו, יותר משפיע על עצמו ועל אחרים יראת שמים טהורה. הרב נאמ"ן שליט"א העיד על מור אביו הי"ד, שאף פעם לא אמר "אנציקלופדיה תלמודית", אלא "אוצר תלמודי", בלשון הקודש. וכן נזהר בכל זה בשו"ת "יביע אומר" בכמה מקומות, כידוע.

ומעשה שהיה עם הרב עמיאל ז"ל הרב הראשי לת"א, שנכנס אדם אחד, שהיה שותף בבחירות לרב הראשי, אל "החזון איש" והתייעץ אתו אם לבחור ברב עמיאל או ברב הנוסף, וכך השיבו החזו"א: "את הרב השני אינני מכיר. אך את הרב עמיאל אל תבחר בו! כי יש לו תואר דוקטור: " כידוע, נמשלה התורה לשמן זית זך. כל טיפת מים שתיכנס תוציא כנגדה טיפת שמן. כך כל לימוד חול וכל עיסוק בחכמות חיצוניות מסלקים את

חכמת התורה ואת כבודה. וכאשר תראה רודף כבוד המחפש את כבודו אצל מי שהיום כאן ומחר בקבר דע, שכבוד התורה ממנו והלאה ושאינו שמן זית זך.

היום בעוונותינו הרבים, המימסד החילוני מעריך ומכבד ודורש אחר רב שיש לו תואר כלשהו בלימודי חול, בעוד שכל החכמות הבל ורעות רוח כנגד חכמת התורה הזכה והטהורה. אדרבא, אותם אלה ההולכים שבי אחר הברק החיצוני הנוצץ הזה, הם רק מקלקלים היופי הפנימי האמיתי והטהור, שאין תוכן אחר עמוק ונפלא ממנו.

כמה כואב הלב לראות ולשמוע מי הוא הקובע את המועמד שיגש לבחירות כרבה הראשי של העיר. האם האנשים החרדים לדבר ה', או הרבנים שבדור וגדולי התורה? לא ולא! לא בידיהם הקביעה. אלא בידם של חברי עירייה, שאינם מבינים יהדות מהי וכ"ש שאין להם עסק ולא קרטוב של שיג ושיח בתורה הקדושה, ובידם של גבאים, שחלקם חילוניים וחלקם שונאים שנאה עזה את לומדי התורה, ומחפשים לפי רוחם רוח רעה רק רב בעל תואר שיתאים, לעניות דעתם, לרוח הזמן ויהיה כמוץ אשר תדפנו רוח. לכן אין זה פלא, שרובם המכריע של אותם הרבנים, שנתמנו ע"י המימסד החילוני, חכמת התורה מהם והלאה, ידוע מה שביארו המפרשים (ועיין בספר "ויאמר אברהם" פר' ויחי) למה הקדים יעקב אע"ה את אפרים למנשה, מפני שאפרים היה בן תורה אמיתי ללא חכמות חיצוניות כו"ע. מה שאין כן מנשה, שהיה מקורב למלכות והיה בקי בתכסיסי מלחמה וכו' וכו', ורצה יעקב אע"ה לפרסם שכבוד התורה הוא העיקר ושאר החכמות מתאימות לרוקחות וטבחות. וכמו שכתב הרמב"ם באגרותיו, כידוע. כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים.

וראה מה שכתב בספר "קריינא דאיגרתא" (עמוד רמז): "ידוע שיש הרבה 'רבנים' שאינם יודעים אפי' צורתא דשמעתא, אבל הם משמשים ברבנות בקהילות גדולות. וידוע שיש הרבה 'רבנים' קלי הדעת המזלזלים בדיני התורה הקדושה, רח"ל (יכולתי להציג, לדוגמא, רבים מהם, אלא שאין זו הבימה המתאימה לכך). ויש מהם 'מכורים' למפלגה, שהמפלגה היא המוסד העליון שלהם. עיין שם. גם היראת שמים שלהם נפגעת ומתמרטת עקב החיכוך ובגלל חיבוקי הדב של החברה שהם נמצאים בה והמקלקלת אותם, ונתקימו בהם דברי הרמב"ם (שבהל' סנהדרין ספ"ג): "כל דיין שנתן ממון כדי שיתמנה, אסור לעמוד בפניו! וציוו חכמים להקל אותו ולזלזל בו. ואמרו החכמים שהטלית שמתעטף בה, תהי בעיניך כמרדעת של חמור" (ועיין מדרש"א סנהדרין ז.). ע"ז אמרו חז"ל: "אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה".

והנה בכל הדורות היו רבני המקום שבכל עיר ועיר מקבלים תעודת סמיכה והוראה אך ורק מגדולי התורה וע"י החכמים שבאותו הדור, כמבו' במס' כתובות (יז.), שהרבנים שבאותו הדור הסמיכו את ר' זירא, ר' אמי ור' אסי לאחר שהכירו את גדלותם בתורה ואת מידת יראת השמים שלהם. ואחרי שהוכרו ככאלה, שיכולים לזכות את הרבים

ולהשיב רבים מעוון. הוסיף המהרש״א שם: ״ובעוונותינו, רבים מהרבנים נכשלים בזה בדור הזה, וראוי לתקן הדבר ע״י גדולי התורה״. עיין שם. וכן אמרו בסנהדרין (ה:): ״תלמיד אל יורה, אלא אם כן קיבל רשות מרבו. ״ ועיין במס׳ שבת (קל.), עד כמה היו נזהרים שלא להורות הלכה בעירו של רב המקום, הנקרא ״מרא דאתרא״. וידוע מה שכתב מרן החיד״א על רבנו יוסף קארו, הנקרא ״מרן הבית יוסף״, שזכה להיות רבן של כל ישראל מלפני 400 שנים ועד היום, שכולם קיבלו אותו עליהם לרבם ונסמך להוראה ע״י 200 רבנים שבאותו הדור, וראשי התיבות מר״ן ממאתיים רבנים נסמך.

אבל היום, בעוונותינו הרבים, כשנסמכים לרבנות ראשית או לרבנות אחרת ע״י אנשי מפלגה, שרובם ככולם אין להם הבנה בתורה ויראת שמים כלל ועיקר, שחלק מהם אף מרימים יד בתורתו של משה רע״ה, לא יתכן לקבל מהם דין רב המקום - מרא דאתרא כי הרי אמרו חז״ל (סנהדרין כו.): ״קשר של רשעים אינו מן המנין. ״ ועיין כיו״ב בשו״ת יביע אומר (ח״ז החו״מ סי׳ א׳). כידוע, רבנות הכפופה למימסד חילוני איננה מסוגלת להביע דעתה בענייני הלכה הדק היטב.

ואמר פעם הגאון, מופת הדור, החזון איש זצ״ל, שבמקום שמכהנת רבנות שאינה עצמאית ברוח התורה, במקום שהרב יפסוק את ההלכה המזכיר והפקידה הם יפסקו את ההלכה. ומעשה שהיה ברב ראשי אחד ששלח מכתב למועצה מקומית בעיר מסויימת ו״הזהירו״ אותם, שלא יסכימו לקבל עליהם אברך גדול בתורה ויראו״ש, בטענה שהוא ״שחור׳ ולא ציוני״: שומו שמים על זה! להיכן הגענו?! אברך שהוא משכמו ומעלה גבוה ומורם מעם, שמזה שנים רבות מרביץ תורה ברבים ואהוב על הציבור מאוד ומזכה הרבים בכל כוחו, כיצד אפשר לדחותו בשתי ידיים רק בגלל שאינו שייך לתנועה או למפלגה שלו? והוא אינו יודע, עיניים לו ולא יראה, שרק המעיל שלו שחור, אבל בפנים לבן וטהור הוא; הוא משרת את המדינה באמת ובונה את העם ברוחניות ובגשמיות. תפקיד הצבא לשמור על העם, ותפקיד הרב, האברך, לבנות את העם כי בלי תורה אין עם ישראל. אם אין עם ישראל, לא תועיל שמירת הצבא.

וכידוע, מרן ראש הישיבה, הרב אלעזר ש״ך זצוק״ל, ועוד אדמו״רים ורבנים גדולים וצדיקים, שאינם קשורים לרבנות שמטעם המדינה, מביעים דעתם באופן נמרץ והחלטי ובלתי תלוי בעניינים רוחניים בכל נושא בארץ ובעולם. כי התורה מונחת בקרן זווית וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול (קידושין סו.). אף אנשי השמאל הרחוקים מתורה ומצוות, אמרו פעם שהרבנות הראשית לא מייצגת את גדולי התורה האמיתיים. הגאון החסיד, רבי שמעון אגסי זצ״ל (בספרו ״אמרי שמעון״ דף רמג והלאה), כתב מרורות על התנהגותו הקלוקלת של הרב הראשי שמטעם המדינה בבגדד, שנהג בכמה וכמה דברים היפך ההלכה ולא חשש מלעבור על איסור לשון הרע ושאר איסורים. עיין שם.

כבר הבטיחה לנו התורה: "כי לא תשכח מפי זרעו." ובתלמוד (שבת קלח:): "אמר רבי שמעון בר יוחאי: חס ושלום שתשתכח תורה מישראל." הציבור הקדוש, שהיה רחוק מהתורה, קרב אט אט להלוך בדרך מישרים, דרך התוה"ק, אשר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, ומשמתקרבים גם יודעים לכבד ולהעריך את אברכי הישיבות ולומדי התורה ויודעים שהתורה מונחת בקרן זווית. גם יודעים מהיכן אפשר לשאוב דברי תורה. זכינו ונתקיימה בנו נבואת עמוס הנביא (פרק ח): "והשלחתי רעב בארץ. לא רעב ללחם ולא צמא למים, כי אם לשמוע את דברי ה'." יש לציין, שגם ברבנות הראשית ישנם יחידי סגולה ממש שנשארו "סולת נקיה" בגדלותם בתורה ויראה"ש. נכנסו לגוב אריות ובלעו "נחשים ועקרבים" ויצאו בשלום. וכ"ז חסד ה' שבדור היתום שלנו הותיר לנו שריד ע"י רבנים אמיתיים, שעליהם אמרו חז"ל (יוצא לח:): "ראה הקב"ה שצדיקים מועטין עמד ושתלן בכל דור ודור: "

ואל תתודע לרשות שהיא יותר מהרבנות שאדם הולך ומפרסם עצמו ומעשיו ופעולותיו שיבחרו בו ויעמידו אותו בראשם. אלא ישב בצל ויאכל בצל. לא יתבלט יותר אלא בתוך עמו ישב. ולא ישאף להתפרסם ולהתגדל.

פרק א - משנה יא

אַבְטַלְיוֹן אוֹמֵר, חֲכָמִים, הִזָּהֲרוּ בְּדִבְרֵיכֶם, שֶׁמָּא תָּחוֹבוּ חוֹבַת גָּלוּת וְתִגְלוּ לִמְקוֹם מַיִם הָרָעִים, וְיִשְׁתּוּ הַתַּלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וְיָמוּתוּ, וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל:

אומר התנא צריך הרב שמלמד תורה לרבים לבאר את דבריו היטב, שלא ישתמעו לשתי פנים. ויובנו שלא כהלכה. וח"ו יצא דבר תקלה על ידם. כמו שמצינו שאמר הקב"ה למשה "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כא, א) כלומר תפרוס להם הדבר כשולחן ערוך ולא תעלה על דעתך לומר אשנה להם את הפרק וההלכה פעם או פעמיים בלבד. חובה עליך לחזור ולשנן לפניהם את כל הפרטים את כל החילוקים של כל דבר ודבר.

ועד היכן מגיעים הדברים נוכל ללמוד ממה שפסק מרן שליט"א פאר הדור והדרו הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א בהלכות שבת שאדם שהולך לשאול רב שאינו מוחזק כבקי בהלכה ומתברר שהטעה אותו הרב בהוראה דינו כמזיד ולא כשוגג. שהיה לו להמנע מללכת לשאול אותו מאחר ומוחזק שאינו בקי בדבר לא היה לו לשואלו דבר דלכה!! (ילקוט יוסף

שבת כרך ג' עמ' יח'). וכן כתב המהרש"א זיע"א בחידושי הלכות (סוטה דף כב) שהמורים הלכה מתוך השולחן ערוך בלבד או מתוך ספרי קיצורים בלבד מבלי לדעת את מקורות ההלכה הרי הם בכלל מבלי עולם ומטעין העולם בהוראותיהם. !!

ולא יאמר הרב בין כה וכה אני מלמד בעלי בתים ולא צריך כ"כ להכין את השיעור בגמרא או בהלכות וכו', אני אסביר להם והם יקבלו הכל. העושה זאת נקרא עושה מלאכת ה' רמייה. אם אינו מדייק כ"כ בפירוש המשנה או הגמרא גם בזה עוונו גדול. אבל בהלכות להורות לציבור הלכות שלא בירר אותן על בוריין, ולדמות מילתא למילתא? ח"ו להעלות על הדעת דבר כזה. על כך נאמר "כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה" (משלי ז יח). ולפעמים שואלים שאלות שהרב לא יודע ומפני הבושה הוא אומר דברים לא בדוקים או שהוא מסתפק בהם. לא יעשה כן בישראל. אלא אשריו של אדם שיודע להודות על האמת ולומר איני יודע או יאמר שאלת שאלה טובה. כרגע אני לא יודע. בע"ה אני אברר ואומר לך בשיעור הבא או באמצעות הטלפון וכו'.

ככל שהרב מכין יותר את השיעור הדק היטב ממילא גם מתחדשים לו דברים בלימוד. הדברים נכנסים יותר לליבו וגם יכול להסביר טעמו של כל דבר. ע"ז אמר התנא הרבה למדתי מרבותיי ויותר מחבריי ומתלמידיי יותר מכולם שהם גרמו לי שאבין את הדברים בצורה הטובה ביותר.

מסופר על הרב יחזקאל אברמסקי זצ"ל שהיה צריך להכין בתחילת הזמן בישיבה את הגמרא היה לומד בעיון 50 דפים קדימה כדי שיוכל לענות על כל שאלה שתעורר.

הוא הדין במלמד שמלמד בתלמוד תורה לתשב"ר (תינוקות של בית רבן) הקטנים צריך להכין היטב את השיעור ואת הפרק הנלמד כי מתעסק בנשמות טהורות שהוא צריך לעצב ולבנות אותם, ולגדלם לתורה וליראת שמיים טהורה. ואם לא הכין שיעור ואומר לתלמידים רבותיי תחזרו על החומר של אתמול ובעוד שעתיים יהיה מבחן, הרי זה עושה מלאכת ה' רמייה רח"ל.

בגמרא במסכת בבא בתרא (דף כא) תנן: אמר רבא כשיש שתי מלמדי תינוקות האחד לומר ומלמד הרבה אבל לא מדייק. ואילו השני מספיק מעט אולם מדייק בשמועותיו. מי מהם עדיף? מחלוקת: רבא אמר המלמד הראשון עדיף שמספיק יותר והשיבוש ממילא יחלוף ולא ישתרש בתלמידים. רב דימי סובר להיפך: כיוון שהשיבוש קונה לו מקום בלב התלמידים משתרש בהם ולא משתכח מהלב, והרי זה הפסד שאינו חוזר עולמית. הקשו שם התוס' הרי לשיטת רבא השיבוש חולף ויוצא מעצמו א"כ איך נחשב להפסד שאינו חוזר? ותירצו שם משום אותה שעה שמלמד להם בטעות הרי הם מתבטלים, ואותה שעה אינו יכול להחזיר עולמית ולכן אמרו שזהו הפסד נצחי!

עוד אמרו שם בגמרא שיואב שר הצבא של דוד המלך הרג את כל הזכרים מזרע עמלק ולא הרג את הנקבות משום שהשתבש מרבו. שרבו נרס (דברים כה יט) "תמחה את זכר עמלק" וכך לימדו, ולכן הלך והרג רק את הזכרים. ולפי האמת אנו קוראים "את זכר עמלק" דהיינו גם את הזכרים וגם את הנקבות. ומבואר שם בגמרא שדוד המלך גער ברבו של יואב שהרי הוא בכלל "ארור עושה מלאכת ה' רמיה". ולפי שיטה אחת בגמרא הרג את רבו.

ובביאור הסוגיה מצינו שתי פירושים: פירוש התוס' לשיטת הר"ח מבואר שרבו אכן לימדו את זכר אלא שלא דייק לבדוק האם התלמידים אכן הבינו כראוי. שכן היה עליו לבדוק ולדייק שהתלמידים הבינו נכון. ואילו לשיטת המהרש"א מבואר שרבו לימדו זכר ונכנס בכלל הארור מפני שהלך ללמד בזמן שהוא עצמו עדיין היה משובש בזה.

הגמרא במסכת ע"ז (דף לב ע"ב) אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרשב"ג, א"ל אביי הלכה מכלל דפליגי? אמר לו רב יוסף מאי נפקא לך מינה? אמר לו רב יוסף גמרתא גמור זמורתא תהא?? ופירשו: אביי תלמידו של רב יוסף היה ואמר התלמיד לרב אתה מלמדנו בשמועה בזמירה בעלמא בלא צורך להבין דבריך? משל הדיוט הוא אומר לתלמיד שוטה למוד הן אמת והן שיבוש ויהא לך לזמר ושיר? (עפ"י רש"י בביצה דף כד). אלא ככל שיבהיר ויפשיט הדברים וילמד לתלמידים בדרך הקצרה והברורה ביותר, כך יטב לו וכך נאה לו.

פרק א - משנה יב

הִלֵּל וְשַׁמַּאי קִבְּלוּ מֵהֶם. הִלֵּל אוֹמֵר, הֱוֵי מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַהֲרֹן, אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה:

לכאורה למה צריך התנא לומר לנו הוי מתלמידיו של אהרון וכו'? מספיק שיאמר אהוב שלום ורדוף שלום? ולמה דווקא מתלמידיו של אהרון ולא של משה? אלא שרצה לומר לנו משה ואהרון היו שקולים. פעם הקדים הכתוב את אהרון למשה ופעם הקדים משה לאהרון. משה רבינו היה רבן של ישראל בתורה. אהרון הכהן היה רבן של ישראל במידות טובות. כנגד זה הלוחות היו מחולקים לשניים: הצד הימני מצוות שבין אדם למקום. והצד השמאלי מצוות בין אדם לחבירו. והם שקולים. לכן במידות טובות עלינו להיות מתלמידיו של אהרון הכהן זיע"א.

אוהב שלום שהרי לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום. וכן שמו של הקב"ה נמחה על המים בעבור השלום. ורודף שלום שלא מחכה

שיבואו אליו להשכין שלום בין אדם לחבירו ובין איש לאישתו, אלא ר. ץ ומחפש היכן אפשר להשכין את השלום ועושה זאת. אומרת הגמרא במסכת כלה (פ״ג) 80 אלף בחורים היו בישראל ונקראו ע״ש של אהרון הכהן, וכולם היו מזוגות שרצו להתגרש. לאחר שאהרון הכהן השכין שלום בין בני הזוג נולדו ילדים אלה שנקראו על שמו.

כשהיה אהרון הכהן רואה שני אנשים שונאים זה לזה היה הולך לאחד מהם ואומר לו למה שונא אתה את פלוני כבר בא והשתטח לפניי ואמר לי חטאתי לפלוני, לך ופייס אותו, וכן היה הולך לשני ואומר לו הדברים הנ״ל והיו נפגשים שניהם ברחוב ונופלים אחד לזרועות חבירו ולא זזים משם עד שעושים שלום ביניהם. וכן להיפך כשהיה רואה שתי רשעים שמתחברים יחד, והם להרע ידעו ולא להיטיב, היה הולך וזורע ביניהם מחלוקת ופירוד לבבות, שהרי פיזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם וכך היה ״רודף״ את השלום ומשיגו!!!

הגמרא מספרת על רבי מאיר בעל הנס זיע״א שהיה דורש בערב שבת בבית הכנסת והיתה בדרשה אישה אחת ששמעה ודברי תורה מצאו חן בעיניה ונשארה עד הסוף. כשחזרה לביתה מצאה שכבר כבה הנר. שאל אותה בעלה היכן הייתי? אמרה לו הייתי בדרשה של רבי מאיר. מייד נשבע בעלה שלא תיכנס לבית עד שתלך ותירוק לרבי מאיר בפניו. בא אליהו זכור לטוב לרבי מאיר בביתו ואמר לו חזור לבית הכנסת, תבוא לשם אישה פלונית ותשים עצמך כאילו אתה חש בעינך, ותאמר לה אם יכולה היא ללחוש על העין! עשה כך רבי מאיר הלך וישב בבית הכנסת, שאל יש כאן מישהו שיודע ללחוש על העין? אמרה לו אותה גברת איני יודעת. אמר לה הרפואה היא שתירקי לי בעין 7 פעמים. לאחר שעשתה זאת אמר לה רבי מאיר, לכי תאמרי לבעלך אתה ביקשת שארוק פעם אחת, ואני ירקתי 7 פעמים בפניו של רבי מאיר. שאלו תלמידיו את רבי מאיר כל כך כבודו מבזה את עצמו? היית צריך לומר לנו ואנחנו היינו מטפלים באותו אדם נבזה. אמר להם רבי מאיר לא יהיה כבוד העבד יותר מכבוד רבו, ומה הקב״ה לא חס על כבודו ואמר ימחה שמו על המים, בשביל אישה סוטה שעשתה מעשה נבלה. וכל זאת כדי להשכין שלום בין בעל לאשתו, כ״ש כבודו של ר״מ, שודאי העבד צריך למחול על כבודו. (ירושלמי סוטה פרק א׳ הלכה ד׳).

לכן ישמע חכם ויוסף לקח כמה חשובה המצווה לשים שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו שזה מהדברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה״ז והקרן קיימת לו לעולם הבא. ולא יאמר אדם לא מכבודי וממעמדי לעשות שלום בין ניצים. ומה אהרון הכהן לא חס על כבודו. על זקנותו. על כבוד כהונתו והיה מכתת רגליו בין בני ישראל ועושה שלום בין אדם לחבירו, ממנו ילמד כל אדם שלא יחוס על כבודו, שאין כבודו נחשב כלום ביחס לכבוד קונו.

חביב אדם שנברא בצלם אלוקים. אדם שאוהב את הקב״ה ממילא אוהב את בניו אהבה אמיתית. וכל אהבה שאינה נעשית על בסיס של תורה זו אהבה חסרה לכן המידה הרביעית של אהרון הכהן שהיה מקרב את הבריות לטוב האמיתי. אל התורה הקדושה. אין אפשרות בעולם להטיב לאדם יותר מאשר לקרבו לאביו שבשמיים!!

ומטעם זה לא אומרים הוי מתלמידיו של משה מפני שמשה רבינו רעיה מהימנה היה נבדל מכל העם ונטה את אהלו מחוץ למחנה ועסק בתורה מופרש ומובדל מהעם. ורק יחידי סגולה יכולים להחשב תלמידיו. במיתתו של משה כתוב ״ויבכו בני ישראל את משה שלושים יום״ (דברים לד, ח), ישראל לשון חשיבות ומעלה. אבל אצל אהרון הכהן כתוב ״ויבכו את אהרון שלושים יום כל בית ישראל״ צדיקים בינונים רשעים, לכן מצוי יותר להיות מתלמידיו של אהרון ולא של משה.

ועוד טעם מצינו לזה: מפני שכבוד רבותיו של הלל, הלא הם שמעיה ואבטליון היה יקר בעיניו ופעם אחת במוצאי יום כיפור ביישם הכהן הגדול שאמר להם ייתון בני עממיא לשלם, ורבותיו של הלל השיבו לכהן הנ״ל שהוא אינו מייצג את מעשיו של אהרון הכהן, וכאשר ראה שזלזל הכהן הגדול ברבותיו עשה זאת מרגלא בפומיה (עפ״י הגמרא ביומא דף ע״א ע״ב).

מסופר על הגאון רבי מרדכי לבטון זצ״ל מחכמי. ארם צובא שבא לפניו אדם שרצה לגרש את אשתו כיוון שאין לו בנים ממנה. אמר לו הרב חזור אליי מחר. כשיצא אותו אדם מהרב קרא הרב לאחד ממקורביו ואמר לו מחר כשיבוא אותו אדם לגרש את אשתו אתה תיכנס ותלחש לי באוזני, ואני אעשה עצמי כועס וצועק עליך ואתה תעשה עצמך כאילו נעלבת. למחרת באו האיש ואשתו לפני הרב, והרב ביקש מהסופר שיתחיל לכתוב הגט. פתאום נכנס אותו אדם ממקורבי הרב ולחש באוזני הרב. הרב כעס מאוד וצעק על האיש, וההוא יצא מבויש וניכלם. שאל האיש בעל הגט את הרב מדוע הרב כעס וצעק על האיש שיצא? השיב הרב חוצפתו של האיש עברה כל גבול. עוד האישה לא קבלה את הגט וכבר הוא לוחש באוזניי שאזרז את כתיבת הגט, כי הוא רוצה להתחתן איתה: כששמע האיש את דברי הרב התחרט ובקש להפסיק את כתיבת הגט: והרב התפלל עליהם ונפקדו בזרע של קיימא.

מסופר שפעם באו איש ואישה בפני הרב וברצונם להתגרש. האישה טענה בפני הרב שבזמן האחרון זכתה ב״ה לחזור בתשובה ואילו בעלה אינו מעוניין בזה כלל ולא עוד אלא שאין הוא חפץ לקבוע מזוזה בביתו כלל ומסרב לכך בכל תוקף. והיא אינה מוכנה להתגורר בבית ללא מזוזה. ולכן שלום הבית התערער. כששמע הרב את דבריהם קם בשמחה ואמר להם: יש לי רעיון מצויין בשבילכם. הרי יש בדלת שתי משקופים, ואני מציע לעשות פשרה ביניכם: במשקוף אחד תקבעו מזוזה ובשני אל תקבעו מזוזה: שמח הבעל להצעה והסכים לקבוע מזוזה:

מסופר שפעם אחת הופיע אדם אחד לפני הרב הגאון רבי יוסף כהנמן זצ״ל וביקש מהרב בתוקף שיסדר לו גט גירושין. ההחלטה להפרד מאשתו גמלה בליבו כבר מזמן רב. הרב ניסה להניא את אותו יהודי מהחלטה זו, הרי גם מזבח מוריד דמעות על המגרש אישתו וכו׳ אך ללא הועיל. הסביר האיש שלאשתו אין תקנה. אשתי עצלנית סיפר האיש והסדר ממנה והלאה. כל הבית כמהפכת סדום ועמורה ואני אינני יכול לסבול זאת יותר. כשראה הרב שאין תקווה למנוע ממנו את אשר יבקש אמר לו הרב תבוא מחר בשעה פלונית ואנחנו נסדר לך גט. קרא הרב לרבנית ואמר לה מחר, כמה דקות לפני שיבוא פלוני אבקשך לעשות מהפכת סדום בבית. את כל הכביסה המלוכלכת תפזרי בחדרים. כלי האוכל תפזרי במטבח וכן בחדר האורחים. למחרת עשתה הרבנית כמצוות הרב ואכן כעבור כמה דקות הגיע אותו יהודי לבית הרב עם אשתו. השתומם האיש על ״הסדר״ בביתו של הרב, הרהיב עוז בנפשו ושאל את הרב כבוד הרב גם אצל כבודו שורר כזה מהפיכה? אמר לו הרב אמנם גם אצלי לפעמים יש עניינים כאלה ולפי דבריך הייתי צריך לגרש את אשתי מזמן: אבל אתה רואה שלמרות אי הסדר אנו חיים בשלווה ובנחת. בשביל דברים כאלה לא מפרקים את הקן המשפחתי. אותו אדם התחרט על בקשתו וויתר על תביעתו למתן הגט:

הגמרא בנדרים (דף סו ע״ב) מספרת על אחד מיהודי בבל שעלה לארץ ישראל ונשא שם אישה. ב. אחד הימים אמר לה בשלי לי שתי עדשים. כוונתו הייתה לכמות מועטת. הלכה האישה הכשרה לעשות רצון בעלה ובשלה לו שתי עדשים ממש. ראה הבעל את תמימותה של אשתו וכעס עליה. למחרת אמר לה בשלי לי הרבה עדשים. ובישלה לו שתי קילו: אמר לה הביאי לי שתי בוציני, כוונתו הייתה לאבטיחים, הלכה והביאה לו שתי נרות גדולים (שגם להם קוראים בוציני בארמית). כעס עליה בעלה ואמר לה לכי ושברי אותם בראש הבבא. כוונתו הייתה על ראש הפתח. חשבה האישה בתמימותה שכוונת בעלה לשוברם על ראשו של בבא בן בוטא שהיה גדול הדור ויושב בבית הדין, הלכה ללא אומר ודברים ושברה את הנרות על ראש הרב. אמר לה הרב: ביתי למה עשית כך? אמרה לו כך ציווני בעלי. אמר לה הרב את עשית רצון בעלך, הקב״ה יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא. ע״כ המעשה.

ולומדים אנו ממעשים אלו כמה רדפו רבותינו זכרונם לחיי העוה״ב אחר השכנת השלום בין איש לאישתו. ונפקא מינא לנו הקטנים, כמה צריכים אנו להזהר שלא להפר את שלום הבית בעבור דברים של מה בכך ולגרום חלילה למילוק השכינה מהבית.

ראיתי בספרים הקדושים כמה הנהגות חשובות ונחוצות לחיזוק השלום והאהבה בבית היהודי ולחיזוק הקן המשפחתי לאורך ימים ושנים עדי זקנה וגם שיבה (מהספר הנפלא אנשי קודש למו״ר ועט״ר הגר״ח רבי שליט״א).

א. איש ואישה שזכו שכינה ביניהם, ואם חלילה לא זוכים השכינה מסתלקת מהבית ואש המחלוקת הקנאה ושנאת החינם בוערת בבית רח"ל. ועל כן מצווה לאדם לקיים דברי הגמרא (בבבא מציעא דף נט) לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין הברכה מצויה בתוך ביתו אלא בשביל אשתו שנאמר "ולאברהם היטיב בעבורה".

וכן כתב מרן החיד"א זיע"א בספרו הקדוש "עבודת הקודש" (מורה באצבע סימן א) וביותר יהיה לו שלום עם אשתו ויזהר לכבדה ויכוון בכל פרט לכבוד השכינה. אך בפה מתון ידריכנה לעבודת ה' ולצניעות ולדרך אר. ץ. וירחיקנה מלשון הרע ושאר סדר נשים וסדר נזיקין. ועליו מוטל להוכיחה ולהדריכה, ומאוד יזהר לאשתו שלא תכעס. עכת"ד.

ב. כלל ברזל בדברים שבין אדם לחברו ובין איש לאשתו: "לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז" מי שמוותר לא מפסיד. ולא צריך לעשות מכל מילה מלחמת עולם. וגם אם נראה שפגעו בכבודו, העליבו אותו, שפכו את דמו - בכ"ז יעביר על מידותיו, והמעביר על מידותיו מעבירין ממנו כל פשעיו. ועל הנעלבין ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים נאמר "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו", ואיזהו גיבור? הכובש את יצרו.

ג. הפסוק אומר "ברצות ה' דרכי איש גם אוייביו ישלים עימו" (משלי טז ז) ואמרו חז"ל אויביו זו אשתו ובני ביתו. ידע כל אדם נאמנה שאשתו זו המראה שלו. ואיך שהוא מתנהג עם בורא עולם הדבר משתקף באשתו בצורה הברורה ביותר. ואם יתחזק בתורה ומצוות ויתקן מידותיו בוודאי שגם היחס מבני ביתו ואשתו ישתנה לטובה ללא שום ספק.

ד. ליצור בבית אווירה חמה ושמחה להראות פנים שוחקות ומחייכות (לא עולה כסף) לא לומר הערות כשנכנסים הביתה אלא להקדים שלום עליכם בלבביות. להתעניין בתשומת לב מרובה בשלום בני הבית, בחסרונם ובמצבם הרוחני. אשת חיל יראת ה' נזהרת מאוד שלא להביא הביתה שכנה או חברה או עוזרת בית כאשר הבעל נמצא בבית. לכבות את מכשיר הרדיו וכן לא להאריך בשיחות טלפון כאשר הבעל נכנס לבית. כי מירב התשומת לב צריכה להיות מופנית אליו. גדולי ישראל נהגו לאכול לפחות סעודה אחת עם האישה ולכל הפחות לשתות משהו ובזמן הזה לשוחח פנים אל פנים לשמוע ולהשמע, לחזק ולעודד, ואפשר לכוון את הטלפון למצב "תפוס" כי ברגעים אלו שניהם תפוסים. לצערינו רוב התביעות לגירושין ולהריסת הקן המשפחתי נגרמות בגלל חוסר תקשורת (ובפרסית קומוניקציה) ובחוסר תשומת לב בין בני הזוג ואז מחפשים זאת מחוץ לבית, רח"ל.

ה. לעזור בזמני לחץ ועייפות כגון בערבי שבתות וערבי חגים, ומקיים בזה "ומבשרך לא תתעלם". (ישעיה נח ז). "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט יח), "עזוב תעזוב עימו" (שמות כג, ה) ומצוות חסד בכל פעולה ופעולה שעושה

בכל שלב של תריס שהוא מנקה בכל נידנוד עריסה של תינוק, ובכך מונע לח. ץ ומתח מיותרים בביתו ובכך עוזר בעצם לעצמו שלא תכרע אשתו חלילה תחת נטל המעמסה.

ו. לכבד ולשבח אחד את השני במיוחד בפני הבנים, כדי שערכה יעלה בעיניהם. ולא יזלזלו חלילה בהוריהם. וכן כדי להרגילם שגם הם יכבדו את בני זוגם. וטוב יעשה אם מידי פעם יאמר לילדיו ״זכיתם לאמא טובה ויקרה״. וכן תעשה האישה לבעלה. וכן להפגין הערכה וכבוד לאישתו בעיני המשפחות. ועי״ז כולם יכבדו ולא יזלזלו בכבוד אשתו, ועאכ״ו שלא לספר למשפחות דברים מסויימים על אשתו שיכולים לגרום זלזול בכבוד האישה. ואח״כ יהיה התיקון קשה מאוד. ובכלל זה עניין גדול לכבד את ההורים של הבעל והאישה. להושיב אותם בראש השולחן. לשוחח איתם ולהתעניין בשלומם. וזה מחזק את הקשר והאהבה בין בני הזוג.

ז. ישתדל להפתיע את האישה מידי פעם ולשמחה. כגון לקנות לה איזו מתנה אפילו שמחירה נמוך. אבל ידגיש שזה למענה ושהוא חשב עליה. ריבוי הנתינה הוא אחד המפתחות לקירוב הלבבות ולחיזוק הקשר הנפשי בין בני הזוג.

ח. אישה מטבעה רוצה למצוא חן בעיני בעלה ולכן חשוב מאוד שמשבח אותה ואומר מילה טובה על האוכל והנקיון והיופי שבבית. כדי שתראה שיש תועלת במעשה ידיה ויש ערך לפעולותיה. לפעמים קצת קמצנים בפיזור מחמאות לאנשי הבית ואילו לאנשים בחו. ץ מפזרים ביד רחבה. וההיפך הוא הנכון.

ט. להשתדל מאוד שלא להשהות בקשה או קיום רצון של אחד מבני הזוג (כשהדברים אפשרים כמובן) אלא לעשות מייד רצונו. כשהאישה רואה את בעלה כאדם חשוב ושר וכן להיפך שהבעל רואה את אשתו כמלכה שאין לעבור על דבריהם. ממילא יהיו צריכים לקיים אחד את רצון השני. ואם אין לו אפשרות כרגע למלא רצונה כגון בקניית בגד או רהיט לבית וכדומה יאמר לה זאת בגלוי ויפייסנה על שאין הוא יכול למלא בקשתה, ויכול לומר לה שכאשר ירחיב ה׳ גבולו ישתדל בעזרתו יתברך לעשות רצונה.

י. כלל חשוב בחיים המשותפים לא להסתיר דברים האחד מהשני. מפני שבכך פוגע האדם בכבוד זולתו. ולומדים מרחל אמנו שבגלל שלא שתפה את יעקב אבינו בזה שהחביאה את התרפים של אביה, קלל יעקב את מי שלקחם

וע״י זה מתה רחל בקיצור ימים רח״ל. אילו היתה מספרת ומשתפת את יעקב בכך היה נמנע כל הצער הזה. לכן לעולם ישתף את אשתו בכל ובפרט בענייני כספים ויהיה גלוי לב כלפיה.

יא. כשהמצב הכספי דחוק קצת החכמה היא להדק מעט החגורה ולהסתפק במועט מפני שדוחק בענייני כספים מביא חוסר רגיעות בבית וצריכים בני הזוג להתחזק באמונה שייתכן שזו מתנה משמיים שלא יתקיים בהם ח״ו ״וישמן ישורון ויבעט״. וצריכה האישה אשת חיל לסגל לעצמה את הפסוק ״לא תירא לביתה משלג״ (משלי לב) והכוונה שאין לה מחלת הקנאה לבקש לקנות כל מה שרואה אצל השכנים, אלא תקבל באהבה מה שהקב״ה נותן, ותדע נאמנה שאין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלא נימא.

יב. כשיש ויכוח בבית ואין החלטה מקבלים על עצמם לשאול את החכם, ומה שאומר החכם - קדוש יאמרו לו.

כל ההנהגות הללו עוזרים מאוד להגיע לנפש בריאה, וע״י זה אין עצבים ומרירות בבית. ורפואת הנפש מביאה לידי רפואת הגוף וכשבני הזוג שומעים זה את זה הרי הם מרפאים נפשם, והבעיות מתקטנות. בחיים הכל עובר השנים חולפות מהר. לחיים טובים ולשלום.

כתוב בספר ״מעלת המידות״ וז״ל: בני. בא וראה כמה גדול כח השלום, שאפילו לשונאים אמר הקב״ה פתחו להן בשלום. כדכתיב (דברים כה, י) ״כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת לה לשלום״. ואפילו בזמן הזה אמרו חז״ל שואלים בשלום הגויים מפני דרכי שלום. אמרו עליו על רבי יוחנן בן זכאי שמעולם לא הקדימו אדם לשלום ואפילו גוי בשוק. ואמרו חז״ל הוי מקדים בשלום כל אדם. מהו בשלום כל אדם? אפילו אם אתה רואה שליבו עליך. הוי מקדים לו שלום. שאם אתה עושה כן תגרום לו שיאהבך. ולא עוד אלא שאפילו אם אינו נכנע להשלים עמך, הקב״ה מוסרו בידך ומכניעו תחתיך כדכתיב ״ואם לא תשלים עמך ועשת עמך מלחמה וצרת עליה. ונתנה ה׳ אלוקיך בידך״. (שם).

וכן מצינו בדוד המלך ע״ה שהיה רודף אחר השלום של שאול כמו שנאמר ״אני שלום וכי אדבר המה למלחמה״, (תהילים קכ ז) ושאול לא די שלא נתפייס לו אלא שהיה רודפו כדי להרע לו. ומסרו הקב״ה ביד דוד במערה ובמעגל, ואעפ״כ לא עלתה בליבו של דוד להרע לו לפי שצריך לו לאדם להיות אוהב שלום ורודף שלום. כענין שנאמר ״בקש שלום ורדפהו״ (תהילים לד, טו) בקש אותו עם אוהבך ורדפהו עם שונאך. בקשהו במקומך ורדפהו במקומות אחרים. בקשהו בגופך ורדפהו בממונך. בקשהו לעצמך ורדפהו לאחרים. בקשהו היום ורדפהו למחר. ואל תתיאש לומר לא אוכל להשלים אלא רדוף אחר השלום עד שתגיענו.

אוהב את הבריות:

אמר רבי עקיבא: ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה. ואם חפץ אתה להדבק באהבת חברך הוי נושא ונותן בטובתו. ופירש רבינו הרמב״ם זיע״א (ספר המצוות) כל הדברים שאתה רוצה שיעשו לך אחרים עשה אותם

אתה לאחיך בתורה ומצוות: כתב הרמ״ק רבי משה קורדובירו זיע״א בספרו ״תומר דבורה״ (פרק א) וז״ל: כל ישראל הם שאר בשר אלו עם אלו מפני שנשמותיהם כלולות יחד. לכך ראוי לאדם להיות חפץ בטובתו של חברו ועינו טובה בטובת חברו וכבודו יהיה חביב עליו כשלו. שהרי הוא הוא ממש. ומטעם זה נצטווינו ״ואהבת לרעך כמוך״, וראוי שירצה בטובת חברו ולא ירצה ברעתו. עכ״ל.

כתב אליהו הנביא זכור לטוב בספרו תנא דבי אליהו: כך אמר להם הקב״ה לישראל: בניי, מה אני מבקש מכם? הא איני מבקש אלא שתהיו אוהבים זה לזה ותהיו מכבדים זה את זה. עכ״ל. כאמור המצווה שכל גופי תורה תלויים בה וממנה יסתעפו עשרות רבות של מצוות עשה ולא תעשה כגון: גמ״ח. הלוואה. לשלם לשכיר בזמן. ביקור חולים. לשמח חתן וכלה. מצוות צדקה. וחי אחיך עמך. והלכת בדרכיו. בצדק תשפוט עמיתך ועוד. וכן כמה וכמה מצוות לא תעשה כגון: גזל. גניבה. הונאה. לשה״ר. רכילות. לא תיקום. לא תיטור. לא תשנא את אחיך בלבבך. ועוד רבים.

ראינו להעתיק כמה הלכות והנהגות שכתב הגר״י שעשוע שליט״א בספרו ״אהבת חינם״ שבהן אנו נתקלים בחיי היום יום ומהם נלמד לתקן דרכינו ומעשינו:

א. ללכת לבית אבל ל״ע או להבדיל לחתונה, הרמב״ם כתב שהם מדרבנן. מ״מ הם בכלל ״ואהבת לרעך כמוך״ (ובתנאי שבחתונה לבלתי היות שם ערוב, כלומר בהפרדה מוחלטת שאל״כ שב ואל תעשה עדיף).

ב. לעזור לאשה בבית או בקניות או בכל עזרה אחרת שזקוקה ובכלל זה לטפל בילדים ולהחליפם ולנקותם ולהאכילם בכלל ואהבת לרעך כמוך.

ג. לתת צדקה לעני מבלי לביישו, כלומר מתן בסתר.

ד. השבת אבידה לבעליה.

ה. לעזור לאדם שנתקע בדרך.

ו. לא לחשוד בחבירו ולא לדבר עליו לשון הרע ורכילות.

ז. לא יכנה שם לחבירו אפילו אם לא מקפיד, וכל שכן שלא יקרא לו בשם שמתבייש ממנו או שם של גנאי כגון עבד או ממזר.

ח. לא יכשיל את חבירו בעצה רעה. כשם שהוא מצפה שיתנו לו עצה טובה ומועילה כך יתן לאחריכ.

ט. לא ישקר לחבירו כשם שאינו רוצה שחברו ישקר לו. י. לא יטיל אימה יתירה בתוך ביתו, ושלא יהיה בבחינת ״משנכנס אב ממעטין בשמחה״:

יא. לא יכנס לביתו פתאום וקל וחומר שלא יכנס לבית חברו מבלי לדפוק על הדלת. והקב״ה שונא למי שעושה כך. ובכלל זה שלא ״לנחות״ על קרובי משפחה מבלי שהודיע להם לפני כן על בואו. וכ״ש בערב שבת סמוך לכניסת השבת.

יב. לעולם לא ישנה בין הבנים ולא יעשה אפליות מפני שגורם שנאת חינם. ובשביל שיעקב אבינו שינה את יוסף משאר האחים נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצריים.

יג. לא יבייש את חבירו, שכל המבייש את חבירו סופו שהוא יתבייש בעצמו. ואם ח״ו הלבין פניו ברבים כאילו שפך דמים ופנקסו פתוח בו ביום. ובכלל זה לא ידבר דברי ליצנות וקלות ראש על חבירו או על משפחתו, וכן לא יבזה את חבירו לפני תלמיד חכם שאז דינו כאפיקורס רח״ל.

יד. המוסר דין על חבירו כגון שאומר לו ״ה׳ ישלם לך רעה כגמולך״ הוא נענש תחילה שנאמר ״ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך״ (בראשית טז, ה) שמסרה דינו לשמיים, וכתוב אח״כ ״ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתה״.

טו. יזהר אדם שלא ישנא את אשתו שלא יקללה וכ״ש שלא ירים עליה יד שאז נקרא רשע ארור ונבל ונבלה עמו. שהרי היא עצם מעצמיו ובשר מבשרו, וכי ישנא ארם או יקלל את גופו?

טז. יזהר מגזילת חבירו וכן מאונאת חבירו וגניבת דעת הבריות ובפרט מדובר בבעלי חנויות שיזהרו שלא להפקיע מחירים שאז גזילת הרבים בצווארם ולמי יחזירו את אשר גזלו? וכל מה שמרוויח אדם ע״י גזל והונאה ומרמה שמרמה בעסקיו הולך לטמיון ועל זה נאמר ״עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו״. או שממונו עוזב אותו לאנחות או שהוא עוזב ממונו לבעל השני של אשתו:

יז. שלא ילשין על חברו כמו שאינו רוצה שילשינו עליו. והמלשין על חבירו אין לו חלק לעוה״ב.

יח. המטה את חבירו מדרך טובה לדרך רעה מת בחצי ימיו רח״ל וגדול המחטיא יותר מההורגו, שההורגו מפסידו רק בעוה״ז. אבל אם החטיאו טורד אותו מהעוה״ז ומהעוה״ב.

יט. המתנהג עם הבריות עפ״י הדין מתנהגים עימו בשמיים גם כן במידת הדין ללא ויתורים. אבל המאריך אפו ומבליג על שביזוהו והשפילוהו עולה לגדולה כפי שמצינו אצל יוסף הצדיק ואצל משה רעיה מהימנה ואצל דוד המלך ע״ה.

כ. אם חברך שלח אותך בשליחות, אל תזלזל בה ותמהר לקיימה ככל האפשר. ויש בזה משום ואהבת לרעך כמוך, ושליח שאינו עושה שליחותו נקרא כסיל.

כא. עתיד הקב״ה להפרע מאדם שאינו עומד בדיבורו, לכן המוכר לחברו חפץ צריך לעמוד בדיבורו ולא לחזור בו. וכן כשמבטיח דבר מסויים לא יחל דברו וככל היוצא מפיו יעשה. כשם שהוא מצפה ממי שהבטיח או סיכם איתו על דבר מסויים.

כב. אשה שמאחרת טבילתה בכדי לצער ולהעניש את בעלה עבירה גדולה בידה, וגורמת לעצמה ילעולם כמה רעות רח״ל.

כג. צריך להיזהר שלא להרגיז ולהקניט את חבירו או לצערו. וקל וחומר שלא ירגיז את אשתו שדמעתה מצויה. וכ״ש אם היא מעוברת שאז דבר זה מזיק לוולד ולאשה עצמה.

כד. אסור לגדל בבית כלב רע שמבהיל אנשים מפני שהיו נשים בהריון שהפילו מחמת הפחד הפתאומי. והמבעית את חבירו כאילו שופך דמים. ועוד שמונע חסד מביתו שלא נכנסים לשם עניים וכו׳. וגורם לברכה שלא תשרה באותו בית (עיין שבת סג ע״ב). ומסיר בטחונו מבורא עולם (סומך על הכלב ששומר ולא על בורא עולם).

כה. אסור לספור את ישראל אפילו לדבר מצווה כגון למנין ולקדיש וכו׳. שאין הברכה שורה בדבר המנוי, ועוד שגורם לעין הרע אלא המנהג למנות באמירת הפסוק ״הושיע את עמך״ וכו׳.

כו. אסור לאדם לקרוא לבנו שם של גוי או של אדם רשע (כגון הרצל או נמרוד) כי נפש חיה הוא שמו. ושמו של אדם נותן לו חיות ושפע. והוא פגם גדול לילד רח״ל.

כז. צריך להזהר מאוד שלא לעשן ובפרט אם הוא מעשן ליד אנשים שאינם מעשנים שבזה מצער אותם ומזיק להם יותר ממה שמזיק לעצמו. וזה בכלל ואהבת לרעך.

כח. אל תהי נח לכעוס שאם לא תכעס לא תבוא לפגוע בכבוד חברך. ואחד הדרכים לכך: לדון את החבר לכף זכות. חשוב שמא אין בחברך שום אשמה המחייבת אותך לכעוס.

כט. דרכם של ילדים לזלזל בכבוד חבריהם ולהקניט אנשים חלושים ומשונים. יש לקטנים חוש מפותח להכיר בחולשותיהם של הגדולים ואוהבים להשתמש בזה לצער את הזולת. ואם הצליחו להרגיזם הרי הנאתם כפולה. הנהגות אלו עלולות להטביע בטבעם הרגל רע לכל חייהם. אי לזאת חייבים ההורים להחדיר לבניהם הקטנים והמחנכים לתלמידיהם את חומרת העוון הנורא לצער ולזלזל בכבוד הבריות. הן

חבריהם בני גילם והן באנשים ובפרט אומללים. יש לעמוד על המשמר תמיד ולהזהירם להחדיר להם כי בעוון זה מאבד אדם חלקו בעולם הבא. ומה טוב ומועיל אם יספרו לפניהם הנהגות גדולי ישראל איך נשמרו בזה וזיככו את מידותיהם מכל חשש ורבב.

ל. בכל דבר שנראה לך כי חברך פעל רע וירד ערכו בעינך חשוב: אם היה קורה לך כן, כמה אמתלאות היית מוצא לתרץ את עצמך. כך תנהג ביחס לחברך וזהו ואהבת לרעך כמוך.

לא. הזהר שלא תתכבד בקלון חברך, שהמתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעוה"ב (ירושלמי חגיגה פ"ב). ואיזהו המתכבד בקלון חברו? שעורך מעשיו לעומת מעשי חברו כדי שיראה שהוא מכובד וחברו בזוי. או כגון שחברו טעה - לא ילעג לו שהרי טעות לעולם חוזרת. וגם לא ישאל את חברו שאלה שאינו יודע להשיב עליה ובפרט בפני רבים מפני שמביישו בכך.

לב. "האלוקים יביא במשפט על כל נעלם". (קהלת יב, יד) זה ההורג כינה בפני חברו או יורק בפני חבירו והוא מצטער מכך. וכן כל כיוצא בזה כגון המחטט בחוטמו ובאוזניו בפני חבירו וכן המתעטש חייב להניח מטפחת או יד כנגד חוטמו שלא יתיז ניצוצות.

לג. לעולם לא יהיה אדם כפוי טובה כי ממהרים להפרע ממנו רח"ל ונאמר "משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו" (משלי יז יג).

לד. אל תרבה לישב בבית חברך או בחנותו כי לפעמים יש לו עסק או סיבה שישיבתך אצלו תכבד עליו כמשאוי. ואעפ"י שמראה לך סבר פנים יפות אין לבבו חושב כן אלא מתיי תקום ותלך לדרכך. ולכן יש אנשים המכבדים את אורחיהם בפול שהוא ראשי תיבות פנו וסעו לכם:

לה. אין תשובה ויום הכיפורים מכפרים אלא רק בעבירות שבין אדם למקום כגון שאכל דבר איסור וכדו'. אבל עבירות שבין אדם לחבירו כגון: החובל ומקלל. מוציא שם רע. מלווה בריבית. גוזל וכדומה אינו נמחל לו עד שייפיים את חברו ויתן לו מה שהוא חייב לו.

כלל גדול אמרו רבותינו זכרונם לברכה: האוהב אינו נודע אלא בשעת הצורך. רבים יהללו שהם אוהבים אבל מעטים נמצאים נאמנים בעת מבחן !!

פרק א - משנה יג

הוּא הָיָה אוֹמֵר, נְגַד שְׁמָא, אֲבַד שְׁמֵהּ. וּדְלָא מוֹסִיף, יָסֵיף. וּדְלָא יָלֵיף, קְטָלָא חַיָּב. וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַגָּא, חֲלָף׃

[פירוש: נגד לשון משיכה. מי שנמשך שמו מתוך שררה ורבנות יאבד שמו, שהרבנות מקברת בעליה. ומי שאינו מוסיף על לימודו יסף, כלומר ישכח תלמודו. פירוש שני: יאסף אל עמיו. אדם שלא לומד חייב מיתה. ואילו המשתמש בכיתרה של תורה חלף מן העולם. פירוש אחר המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעולם הבא. כך פירש רבינו עובדיה מברטנורא].

הלל הזקן מלמד אותנו כמה כללים יסודיים בחיים: דבר ראשון שלא יחפש אדם להגדיל שמו. לרדוף אחר הכבוד והשררה. ולחפש פרסום ומודעות הציבור. אדם כזה שרודף אחר הכבוד, לא רק שאינו משיג אותו אלא מאבד גם את מה שהיה לו לפני כן. תפסת מרובה לא תפסת. או הכלל שיש בטרפויות - "כל היתר כנטול דמי". כל שאדם רוצה יותר כבוד ומעמד נחשב כטריפה!

על כך אמרו בגמרא יומא (דף לח) "בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ומשלך יתנו לך ואין אדם נוגע במוכן לחבירו ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא". ואף על פי שלא יבקשם באיסור מכלה ימיו בהבלי העולם ולא יוכל להשיג בעמלו טובה הנצחית ונשאר בטל מן הדבר אשר נברא בעבורו. ולא עוד אלא שאפילו זה ההבל אשר רץ בעבורו לא ימצאנו. מה שמבקש לא נותנים לו ומה שבידו נוטלין ממנו.

ודוגמאות לכך מצינו למכביר:

א. סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה, מה שבקשה לא ניתן לה ומה שבידה נטל ממנה (כלומר אם שותה מים מארירים מתה ואם מודה נאסרה לבעלה והפסידה כתובתה).

ב. נחש הקדמוני נתן עיניו בחווה ובא עליה. מה שביקש לא ניתן לו ומה שהיה בידו נוטל ממנו. פירוש: שהיה מלך על כל בהמה וחיה ועתה ארור מכולם. היה הולך על רגליו ועתה ילך על גחון.

ג. וכן מצינו בקין שנתן עיניו בתאומה שנולדה עם הבל ולבסוף הפסיד הכל.

ד. וכן מצינו בקורח ועדתו שעינו הטעתו, ראה ששמואל הנביא ששקול כמשה ואהרון יוצא ממנו ורצה מלכות ולבסוף נבלע באדמה,

ה. וכן מצינו בבלעם שחפץ בממונו של בלק ולבסוף נהרג "בעת מילוי תפקידו".

ו. וכן מצינו בדואג האדומי אביר הרועים אשר לשאול וגדול שבתלמידים שקינא בדוד המלך ראהו נבון ויפה תואר וכו׳ ולבסוף הפסיד חלקו בעוה״ז ובעוה״ב, ועליו נאמר ״רשעים לא יחצו ימיהם״

ז. וכן אחיתופל חבירו שיע. ץ עצות רעות ונתן עיניו במלוכה הפסיד חלקו בעוה״ז ובעוה״ב.

ח. וכן גיחזי שרצה ממונו של נעמן ונצטרע הוא ובניו,

ט. וכן אבשלום שמרד באביו ברצונו את המלוכה ונהרג בדמי ימיו,

י. וכן המן האגגי ששאלוהו מה נשמע? אמר להם תלוי: כל אלו מה שבקשו לא ניתן להם ומה שבידם ניטל מהן. ומשל הדיוט הוא שהגמל התקנא באחרים שיש להם קרניים. הלך לבקש קרניים ובינתיים גזזו ממנו את אוזניו. וכן יארע לכל הרודף אחר תאוותיו לא ישיגם כרצונו ויפסיד עולמו התמידי!! (עפ״י מנורת המאור נר א׳ בהקדמה).

דלא מוסיף - יסיף.

מרבה תורה מרבה חיים. כל המרבים קשים חוץ מהתורה. כמה שיוסיף יוסיפו לו. אין גבול בלימוד התורה. אדם שלא מוסיף בכל יום על תורתו כביכול אומר אני כבר הגעתי לשלימות ואין לי מה להוסיף. אז משמיים אומרים לו אם גמרת את התפקיד שלך עלי אדמות למה לך חיים? א״כ ״תחזיר ציוד״ רח״ל. שאל בן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל את רבי ישמעאל כגון אני שלמדתי את כל התורה כולה מהוא שאלמד חכמה יוונית? פלוסופיה. אסטרונומיה. וכו. אמר לו דודו רבי ישמעאל כתוב ״והגית בו יומם ולילה״. אם תמצא זמן שהוא לא יום ולא לילה מותר לך. והגית בו יומם ולילה ר״ת בגימטריה 24 שעות. הגמרא מספרת שבכ״ז הספיק בן דמא ללמוד החוכמות האלו וגם לעסוק בתורה יומם ולילה. כשהיה בבית הכסא שם אסור להרהר בדברי תורה היה לו שם אנציקלופדיות לחכמה. ואם באדם שלמד את כל התורה כך, ק״ו אלף פעמים אנו שעדיין לא התחלנו ללמוד!!

הגמרא בשלהי תענית (דף לא) מביאה כמה סיבות למאמר רשב״ג לא היו ימים טובים לישראל כיום הכיפורים וכ טי״ו באב: רבה ורב יוסף אמרו יום שפסקו מלכרות עצים לעצי מערכה רש״י פירש במקום לפי שהעצים לחים ומאותו הזמן תשש כח החמה לייבשן וחוששים שיותלעו העצים ויפסלו להקריבן ע״ג המזבח. וכיוון שאותן משפחות מיוחסות פוסקים לכרות עצי מערכה יש להם עוד פנאי ללמוד תורה וזו סיבה מספקת לעשות יו״ט לכל עם ישראל!! שעוד כמה אנשים יכולים להתמסר ללימוד התורה. ממשיכה הגמרא ואומרת מכאן ואילך דמוסיף יוסיף כלומר מט״ו באב ואילך המוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו. ומי שחלילה לא מוסיף יאסף כלומר ימות בלא זמנו רח״ל.

מסופר על תלמיד חכם מפורסם שחיבר ספר חשוב וכשפגש בו החפץ חיים זיע״א חיזק אותו שלא יתרפה מהתמדת התורה ועמלה מכאן ולהבא משום שהיצר הרע מטעה את האדם באומרו יש לך ביד דבר גדול. חידושי תורתך מודפסים ועומדים לדורות. כעת כבר לא נורא אם תלמד כרגיל בלא עמל וטורח. ולכן צריך להתחזק להמשיך ללמוד לאחר הדפסת הספר באותו עמל ושקידה שלמד עד הדפסת הספר ואף יותר מכך!

מעשה מזעזע שסיפר תלמיד חכם גדול שהיה עד לדברים במה שאירע ליהודי אחד מיוצאי גרמניה בעת ביקורו של רבי אלחנן וסרמן זצוק״ל הי״ד בארצות הברית טרם פרוץ מלחמת העולם השנייה. בין אלה שבאו לשאול בעצת הרב היה אותו יהודי שבא לשאול את הרב היות ויש לו בן שכבר הגיע לגיל חמש עשרה שנה ורוצה ללמוד אומנות מסויימת יחד עם לימוד התורה בבחינת ״יפה תורה עם דרך ארץ״ הרב זצוק״ל אמר לו בעדינות אתה בודאי צודק שטוב תורה עם דרך ארץ וכל תורה שאין עימה מלאכה סופה בטלה. אולם מה דעתך על ענין הכנסת הבן בבריתו של אברהם אבינו? האם זו מצווה? בוודאי שזו מצווה גדולה שהרי אמרו חז״ל שהיא שקולה כנגד כל המצוות שבתורה. אולם מה הדין אם קרה חלילה למי שמתו אחיו מחמת המילה? אסור למול זו ההלכה: הרי שאפילו במצווה כה גדולה וחשובה אם מתו אחיו מפני שמלו אותם אסור למול את זה שנולד עכשיו. ואם אביו כן ימול אותו הוא יעבור עבירה. שכן כיצד הולך אדם למול את בנו כשהוא מסכן בזה את חייו? אם כן המשיך רבי אלחנן היום אנו חיים במצב של מתו אחיו מחמת מלאכה. כאשר שולחים ילד ללמוד מלאכה הוא עלול להתקלקל והנזק שנגרם מכך דומה לפחות לעניין של מתו אחיו מחמת מילה והלא ראינו בימים אלה שזוהי תופעה שכיחה שבנים מתקלקלים כשהם יוצאים מחוץ לכתלי התורה. כך אמר לו רבי אלחנן. אולם היהודי שמע מרבי אלחנן ולא קיים. הלך ושלח את בנו למלאכה. וכמה אומלל ומסכן היה ממה שקרה לבן שלו. שלא השלים את שנתו ונפטר באופן פתאומי לאחר שהוציאוהו מהישיבה. והיה כאן בבחינת גזירה שיצאה מלפני השליט. דהיינו מה שאמר לו רבי אלחנן מתו אחיו מחמת מלאכה התקיים ביהודי הזה רח״ל. כי התורה לנשמה כמו אויר לנשימה והפורש מהתורה פורש מהחיים כפשוטו.

מסופר על אביו של המהרי״ל זיע״א שאמר לבנו כשהגיע לגיל חי: על כל יהודי לדעת ולהבין כי עבירה היא גרועה ממוות. ובבכיה עצומה הוסיף ואמר: אבל ממך אני דורש שתדע כי רגע אחד בלא תורה ודביקות בהשם יתברך יהיה נחשב אצלך קשה ממיתה!

אמר רבי אלעזר מיימי לא קדמני אדם לבית המדרש. ולא הנחתי שם אדם ויצאתי. פעם אחת השכמתי ומצאתי הזבלים והתבנים ואמרתי (משלי ב, ד) ״אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה׳׳׳. אנחנו לא נזבלים ולא נתבנים? ולומדים מכאן שחובת האדם בעולמו

לשאוף כמה שיותר לעלות במעלות התורה והיראה ולא להסתפק במה שיש לו שהרי רבי אלעזר היה משכים תמיד לבית המדרש ומעולם לא הקדימו אדם ואעפ״כ כאשר ראה יום אחד שהזבלנים הקדימוהו - תבע את עצמו ולמד מהם דרכים להנהגות בענין החריצות והזריזות.

פירוש נוסף: בא התנא הקדוש להשמיענו חיוב הענין להיות מוסיף והולך בתורה ומצוות. הגמרא אומרת שור בן יומו קרוי שור. מרגע שנולד ועד יום מותו הריהו בבחינת שור עשוי ומוגמר ואין לו שום התקדמות ושינוי. אבל אדם לעומתו הולך ומתקדם עם השנים. כשנולד הרי הוא כאבן שאין לה הופכין. אינו אוכל ואינו מסתדר לבדו. וככל שנוקף הזמן הולך הוא ומתפתח, כמאמר התנא: בן חמש למקרא, בן עשר למשנה. בן שלוש עשרה למצוות וכן על זה הדרך. אם כן אדם נקרא הולך כ״ש ״הולך אדם אל בית עולמו״ וכשם שמתפתח והולך מבחינה גשמית כך מצווה הוא להתפתח ולהתקדם מבחינה רוחנית.

אנו אומרים בכל יום בתפ לת הבוקר כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות. שואל הגה״צ רבי יהודה צדקה זצוק״ל מדוע מביאים ראיה מהפסוק שאומר הליכות ואח״כ משנים ואומרים אל תקרי הליכות אלא הלכות. שכבר בהתחלה יאמרו הלכות עולם לו? ומתרץ הרב שבא מסדר התפילה להשמיענו חידוש נוסף: מלבד שינון ההלכות היום יומיות שמחוייב הוא ללמוד צריך הוא להיות בבחינת הולך ומוסיף, הליכות עולם לו כלומר שלא יסתפק בשינון ההלכות אלא ילך מחיל אל חיל בלימוד התורה ובקיום המצוות ואז מובטח לו שהוא בן העוה״ב. ודבריו קילורין לעיניים.

ודלא יליף - קטלה חייב

אמרו חז״ל במסכת ע״ז (דף ג׳ ע״ב) על הפסוק ״ותעשה אדם כדגי הים״ (חבקוק א, יב) מה דגים שבים כיוון שפורשים מהמים מיד מתים, אף תלמיד חכם כיוון שפורש מן התורה מייד מת.

כתב רבינו יונה בשערי תשובה (שער ג אות יד): ויש אנשים רבים מהמון העם החושבים עיקר האבדון והפסד הנפש הוא בעבירות שיש בהן מעשה ואילו בדברים שאין בהם חטא בעשיה אין בזה הפסד. וזו טעות גדולה, כי אמרו חז״ל (במסכת חגיגה פרק א בירושלמי) ויתר הקב״ה על עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים ולא ויתר על עוון בטול תורה. ואמרו חז״ל (בספרי פרשת עקב) כשם ששכר תלמוד תורה גדול מכל המצוות, כך עונש מבטלה גדול מכל העבירות ועל כך דרשו את הפסוק ״כי דבר ה׳ בזה את מצוותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא״ (במדבר טו, לא) וזה נאמר על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. עכת״ד.

ובסוף המשנה בפרק חלק (סנהדרין דף צ) המשנה מונה מי שאין לו חלק לעוה״ב ואחד מהם הוא האפיקורס. מהוא אפיקורס? רבי נתן אומר מי שאינו משגיח על המשנה. רבי נהוראי אומר מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק!! מה יענו ביום הדין אותם המשתמטים והמתבטלים מתורה ומזלזלים בבת קול הצועקת ככרוכיה אוי להם לבריות מעלבונה של תורה!! שתי תשובות בדבר לאותם ״חכמים״:

א. מצינו בתנא דבי אליהו זוטא (פרק יד) מעשה באליהו הנביא שהיה מהלך ממקום למקום ומצא אדם אחד שהיה בור ועם הארץ והיה מתלוצץ ומלעיג על התורה ולומדיה. אמר לו אליהו זכור לטוב: בני מה אתה משיב לאביך שבשמיים ביום הדין? אמר לו: רבי יש לי הרבה דברים להשיב לו. בינה ודעת לא נתנו לי משמיים שאלמד תורה. אמר לו אליהו. בני מה מלאכתך? אמר לו צייד אני, אמר לו אליהו ז״ל בני מי לימד אותך את האומנות הזו לעשות מצודות ומלכודות ולהעלות דגים מן הים? אמר לו: רבי בזה נתנו לי בינה ודעת מן השמיים. אמר לו אליהו זכור לטוב להביא פשתן ולארוג מצודות ולהשליך לים ולהעלות דגים נתנו לך בינה. ללמוד תורה שעליה כתוב ״כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו״ לא נתנו לך בינה ודיעה מן השמיים?!?! מיד היה אותו צייד מרים קולו בבכי ואנחה. אמר לו אליהו זכור לטוב: בני, אל ירע לך. אלא כל שאר בני אדם באי עולם הן משיבין תשובה זו על אותו עניין שהם עוסקים בו, אבל מעשיהן מוכיחין עליהם.

ב. כתב הגאון מוילנא זיע״א. בעת שמוליכין את האדם מביתו לקברו אז תפקחנה כל חושיו ורואה מה שלא היה יכול לראות בעת חיותו. ומראים לו עונשי גהינם ותענוגי ג״ע ורואה איך כילה ימיו בהבל וכל כספו וזהבו אשר עמל עליהם הם לצנינים ולחוחים בעיניו. כי בגללם קנה לנפשו עונשי גהינם וגם הפסיד תענוגי הגן עדן: וכמה שעות בכל ימי חייו הלכו לבטלה אשר בכל שעה יכל להרוויח תענוגי ג״ע בתענוגים נפלאים: ומחמת גודל התשוקה שהוא רוצה להתעדן שם מוכן הוא להיענש בעונשים קשים ומרים ולבוא אח״כ לתענוגי הג״ע. ואין בכח אדם לציין גודל שברת ליבו וחרטתו. ואם היה לאדם בעולם הזה אחד מאלף אלפים חלק מהצער שיש לו שם בעוה״ב, היה מוכרח למות מחמת שלא היה יכול לסבול גודל הצער. רק שהקב״ה נותן לו כח שיוכל לסבול זה הצער. ואז גודל תשוקתו שיתנו לו רשות לחזור לביתו ולעסוק בתורה ועבודה כל ימי חייו וממרט שערות ראשו וקורע את בשרו ואומר אוי לי, איך החלפתי עולם בתענוגים נצחיים בעולם החושך, והצער הזה קשה לו מכל יסורי גהינם. עכ״ד.

כתב בנפש החיים (שער ד פרק לג): וכמה צריך האדם לקבוע בליבו זה הענין הנורא במחשבות ליבו שכל האדם וחייו הוא רק אותו העת שדבוק בתורה הקדושה. וכשפירש עצמו ממנה לעסוק בנוי העולם החשוך הרי הוא מסור ביד יצרו. עד כאן דבריו. אמרו חז״ל על הפסוק ״התרפית ביום צרה צר כחך״ (משלי כד, י) שכל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד

ביום צרה ובפרט בזמן הזה שהוא עקבתא דמשיחה וכמו שאמרו חז״ל: מה יעשה אדם וינצל מחבלי משיח? יעסוק בתורה ובגמילות חסדים וכן איתא בתנא דבי אליהו (פרק יד): אין ישראל נגאלין לא מתוך הצער ולא מתוך הטלטול ולא מתוך שאין להם מזונות. אלא מתוך עשרה בני אדם שהן יושבים זה אצל זה וכל אחד קורא ושונה עם חבירו וקולם נשמע!

ודאשתמש בתגא חלף

כלומר שעושה את התורה קרדום לחפור בו ולהשיג בו כל מיני טובות הנאה. נחשב כמשתמש בכתרו של מלך ואין לך מורד במלכות יותר מזה. לכן חייב מיתה. זו דרגה יותר גרועה מקודמתה. ההוא לא לומד כלל ומשחית עצמו וזמנו. ואין אבידה כאבידת הזמן. אבל זה לומד תורה ועושה אותה כלי שרת למטרות אישיות לא לכך נבראה התורה. אדם שמחליף את היוצרות ממילא חולף ועובר ולא משאיר שום רושם בעולם.

פרק א - משנה יד

הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם אֵין אֲנִי לִי, מִי לִי. וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי, מָה אֲנִי. וְאִם לֹא עַכְשָׁיו, אֵימָתָי:

הלל הזקן מלמד אותנו שאין שום אפשרות בעולם לזכות לאיזו מעלה רוחנית בתורה או במידות בלי שהאדם יתיגע ויעמול עליה. הגמרא בתענית (דף כג ע״ב) מספרת על רבי יצחק בן אלישיב שרבי מני היה מצוי אצלו, פעם אחת אמר לו רבי מני על אשתו שהיא לא כל כך יפה, ואמר לו רבי יצחק מה שמה ואמר לו חנה. עשה לה רבי יצחק ״מי שברך״ והתייפתה חנה. ולאחר מכן התלונן שהיא מתגדלת על בעלה והחזיר אותה רבי יצחק לשחרוריתה. וכן העשיר או העני את בית חמיו לפי רצונו. אולם כשבאו אליו שני תלמידים ובקשו מרבי יצחק ואמרו לו נבעי מר רחמי עלן דנחכים טובה. אמר להם עימי הייתה ושלחתיה. כלומר אין תפילתי מקובלת כל כך. רוצה לומר כל זמן שהתפילה הייתה בענין של עשירות ועניות כיעור ויופי ודברים חיצוניים התפילה הועילה והיתה מעשית, אבל להחכים בתורה שאינה כשאר חוכמות לא תספיק תפילה בלבד, כאן צריך ״להפשיל שרוולים״ לעמול להשקיע ולהתמיד, וכולי האי ואולי.

ישנם אנשים שיושבים על חוף הים [על הים לקו 250 מכות:] נאנחים ואומרים מתיי יגיעו מעשיי למעשה אבותיי: זה כמובן תפילת שווא וברכה לבטלה. אדם שעושה, ומשתדל במשך הזמן פותחים לו שערי תבונה. חכמה בינה ודעת. אבל אם לא ישקיע איך יגיע? ידוע שישנם שלושה כתרים. כתר כהונה. כתר מלכות. וכתר תורה. כתרי כהונה

ומלכות עוברים בירושה מאב לבן. אבל תורה אינה עוברת בירושה. צריך אדם להקיא חלב שינק מאימו בשביל להגיע להבנת התורה. ולפום צערא אגרא.

הגמרא (בבא מציעא דף פה) אומרת כל מי שהוא תלמיד חכם ובנו תלמיד חכם ובן בנו תלמיד חכם שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם שנאמר "לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם". (ישעיה נט, כא) ועל זה אומרת הגמרא תורה מחזרת על אכסניה שלה. נכון התורה באה ודופקת על הדלת, השאלה אם פותחים לה!!

כתב מרן החפץ חיים זיע"א בספרו "שמירת הלשון" מענה למתרשל בעבודת ה'. וזה לשון הזהב של הרב זצוק"ל: אם אין אני לי: היינו במה שנוגע רק לי היינו לעצם האדם, שהוא נשמתו הקיימת. אם לא אשתדל בעצמי עבורה בהשגת קנייניה, תורה ומעשים טובים, מי יביא לי חיות ואושר עבורה? כי דבר זה לא נקנה בשום קניין ורק עמל האדם בעצמו לנפשו. ואם בעבודה לצורכי גופו לא צריך שיעמול כל היום כולו, ע"ז אמר התנא שבעבודת צרכי נשמתו לא כן הוא. כי הזמן קצר והמלאכה מרובה.

"המסילת ישרים" מפרש את המימרא הזו לעניין הצלת האדם מן החטא. כ"ש דוד המלך ע"ה "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו" (תהילים לז, לב) שאם האדם מפקח על עצמו, נזהר מן החטא. אז הקב"ה עוזרו והוא ניצל ממנו. אבל אם האדם עצמו לא ישים אל ליבו. אינו בודק את דרכיו, גם הקב"ה עוזבו למקריות ולפגעי הזמן.

וכך הוא הפירוש: אם אין אני לי כלומר פעולת המניעה מהחטא וההתגברות על היצר, הפעולה הראשונית "הלחיצה על הכפתור" חייבת להיות ע"י האדם עצמו. בלעדיה לא יפעל כלום, ומאחר ויש התעוררותא דלתתא יש התערותא דלעילא, וכשאני לעצמי - ואם בכ"ז הצלחתי להתגבר על יצרי מה אני, ללא הסייעתא דשמיא מה אני, כ"ש אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו.

וכשאני לעצמי מה אני: אומר החפץ חיים זצוק"ל אם יעמול האדם כל היום לפרנסת ביתו בהרחבה. לשכור דירות רחבות ומלבושים יקרים יותר מכפי הדרוש - בודאי עמלו לא לו הוא. כי מה ישא בעמלו? וכל שכן אם יפזר כסף עמלו לחינוך בניו בדרכים החדשים להשכילם בהשכלות זרות. מתורת ה' יסירם הלא עמלו לא לו הוא. ואדרבא עוד עליו לתת דין וחשבון על מפעליו. ובל יטעה אדם את עצמו לאמור די לפניי תורתי ועבודתי המועט לצרכי נשמתי. לא כן הוא כי אף אם יהיה מסור כל עמלו רק לעצמו, מה נחשב הוא? ואף כי בזמן שרוב עמלו לא לו הוא - מה הוא. עכ"ל.

פירוש נוסף: ידוע שאם רואים אדם מרחוק שואלים מי הוא זה ההולך שם? ראובן שמעון או לוי, אבל אם רואים מרחוק בעל חי שואלים מה זה ההולך שם פר או שור או חמור? זהו שאמר הלל הזקן אם אין אני לי כלומר אם אין אני דואג רק לעצמי אלא גם בשביל אחרים, אז מי לי כלומר אז אני אדם שאומרים עליו בלשון מי הוא. אבל כשאני לעצמי אם אין אני דואג אלא לעצמי בלבד ולא לזולתי, אז אבדתי שמי כאדם ושואלים עלי מה אני כעל בעל חי, רחמנא לצלן. פירוש אחר: יצר הרע מסמא את עיני האדם באמרו אליו תמיד איך אפשר ללמוד תורה אתה מוכרח לעסוק בפרנסה ובפרט בימים אלו שעול

הפרנסה כבד עד מאוד ואם לא תעבוד שעות נוספות ותעשה עוד השתדלות בענין הפרנסה תרעב ללחם, אבל אליבא דאמת זו טענה מזוייפת שהרי מזונותיו של אדם קצובים מתשרי לתשרי וכל יגיעותיו לא ישיג בשום אופן יותר ממה שנקצב לו, אבל בדברי תורה ההיפך. תלוי לפי רוב יגיעותיו ועמלו, וכל מה שמתייגע בתורה יותר ישיג יותר. וזה שאמר כאן: אם אין אני לי מי לי - דהיינו בדבר תורה, כי אין הדבר תלוי באחר כי אם בי בלבד, נפש עמל עמלה לו. ולפום צערא אגרא. אבל בענייני פרנסה וכשאני לעצמי מה אני. כי תחבולתי ויגיעותי לא מעלים ואל מורידים יותר ממה שנקצב בראש השנה. ואשרי המבין זאת.

ואם לא עכשיו - אימתיי?!

אומר החפץ חיים בספרו הטהור "שמירת הלשון" משל העוה"ז עולם המעשה הוא יום השוק, היריד הגדול ובזה יחיה את עצמו כל השנה בהרחבה.

טענה זו גופה מחייבת את האדם בזריזות יתרה, כי הנה אם נראה אדם שביום השוק עצמו הולך ג"כ בטל ומבלה זמנו לריק, הלא השאלה גדולה כי אם גם עתה ביום השוק לא תעבוד עבודתך, הלא תגווע ברעב כל השנה! כן אחי, הלא העוה"ז הוא יום השוק. שבו צריך אדם לקנות סחורתו שיחיה בה את נפשו לכל ימי חייו הארוכים לעולם שכולו ארוך. לכן כתב שלמה הע"ה "כל אשר תמצא ידך לעשות בכוחך עשה, כי אין מעשה חשבון בשאול אשר אתה הולך שמה". (קהלת ט, י).

בפרשת התוכחות (דברים כח פסוק סז) כתוב "בבוקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בוקר" אמר פעם הרב הראשי לישראל, פה מפיק מרגליות הרב ישראל מאיר לאו שליט"א שזו אחת הקללות הקשות בצ"ח קללות.

ישנם הרבה אנשים שבבוקר שחרית של חייהם בעודם צעירים, אתה אומר להם מה עם תורה. תפילה, מצוות וכו'? אומרים לך בע"ה בערב כלומר בערוב ימיו בל"נ ילך ללמוד. רק יצא לפנסיה ויגמור עם המשכנתא וכו' ילך ללמוד. אתה בא אליו בערוב ימיו [אם בע"ה זוכה לכך] ואתה אומר לו זוכר את הבטחתך? הוא. אומר לך מה אגיד לך,

הלוואי לו יהי היום כבר בקושי הולך. הזכרון פרח ממנו. החיים הטביעו בו רושם לא כ״כ טוב, גם אם הוא רוצה כבר לא יכול ללמוד. ואז הפסיד את ימיו. שעברו לו מנגד, ואין לאל ידו לעשות כלום, לכן העבר אין, העתיד עדיין, וההווה כהרף-עין. קום אחי שנס מותניך, ותתחיל לעבוד בוראך כל זמן שנותנים לך את האפשרות לכך. כי יגיעו ימים שבהם תרצה אבל כבר יהיה מאוחר!

פרק א - משנה טו

שַׁמַּאי אוֹמֵר, עֲשֵׂה תוֹרָתְךָ קֶבַע. אֱמוֹר מְעַט וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה, וֱהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת׃

אחד היסודות בתלמוד תורה הוא הקביעות. ולזה צריך האדם שישים את מגמתו כל ימי חלדו, לקבוע זמן מסויים ביום, כל אחד לפי יכולתו שזמן זה יהיה מוקדש רק לתורה. חוק ולא יעבור. אדם שלומד במשך היום אפילו שעה אחת אבל בקביעות ובהתמדה עצומה, בבחינת חומה שאין להזיזה. מעלה עליו הכתוב כאילו למד חצי יום, שהגמרא אומרת ״כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי״. כך כתב הבא״ח בספרו הטהור ״בן יהוידע״ על הש״ס.

הגר״א מפרש קבע מלשון גניבה. שנאמר ״וקבע את קובעיהם נפש״. (משלי כב, כג) צריך כל אדם לגנוב מזמנו ללמוד תורה. חז״ל הקדושים דרשו על הפסוק ״אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואים דלת היא נצור עליה לוח ארז״ (שיר השירים ח) דהיינו אם אדם הוא קבוע כחומה זו העומדת איתן נבנה עליו טירת כסף. אפשר לבנות עליו. אבל אם האדם בבחינת דלת שמסתובבת על צירה פעם פתוחה ופעם סגורה תורתו נעשית קרעים ל״ע. ואז תורתו צועקת אם תעזבני יום יומיים אעזבך.

אומרים בעלי המוסר עשה תורתך קבע - כשם שהיצר הרע קבוע תדיר בליבו של האדם כנגד זה התורה שהיא התבלין היחיד נגד היצר הרע צריכה להיות תדירה, ואם תאמר איך אפשר ללמוד תדיר אם יצר הרע נלחם נגדך? לזה אמר התנא אמור מעט ועשה הרבה אמור שרצונך ללמוד מעט, כמה דקות. אבל בפועל למד הרבה יותר, ואם תעשה תורתך קבע ויבא אצלך אדם לשאול איזה עיצה או ענין, ואתה לא תדבר עימו ולא תתיחס אליו כדי לא להתבטל מלימודך, מכל מקום אומר התנא קבלהו בסבר פנים יפות ותתייחס אליו בענווה ובסבלנות!!

רבינו עובדיה מברטנורא פירש שיהיה עיקר עסקו של אדם ביום ובלילה בתורה, וכשיהיה יגע מהתלמוד יעשה מלאכה. בזמנינו מתקיים בנו הפסוק ״יצא אדם לפעולו ולעבודתו עדי ערב״ (תהילים קג) וממילא מקדיש

רק מעט לתורה אולם אם כשהוא בעבודה הוא מצפה מתיי יגיע לשיעור וכשהוא עובד מהרהר הוא בדברי תורה או שומע ערוצי הקודש או קלטות תורניים וכשיש לו מעט חופש הוא עוסק בתורה דבר זה מוכיח כאלף עדים שהתורה היא עיקר בחייו והפרנסה זה רק דבר משני. וממילא מקבל שכר גם על זמן עבודתו כאילו למד.

הגמרא בברכות אומרת שאדם הרגיל לבוא לביהכנ״ס או לביהמ״ד ויום אחד לא בא הקב״ה שואל עליו. מדוע לא בא היום? היה לו לסמוך על רוב טובו של הקב״ה ולא ללכת חשכים ואין נוגה לו. ואם אדם צריך לסגור שעה אחת לפני הזמן את העסק וללכת לשיעור קבוע - לא ידאג. ודאי הפסד מכך לא יגרם, להיפך רק ירוויח יותר בין ברוחניות ובין בגשמיות.

עשה תורתך קבע

הגמרא בברכות (דף לה ע״י.) אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה בר אלעאי בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים. דורות ראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זו וזו נתקיימו בידן. דורות אחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי זו וזו לא נתקיימה בידן. עכ״ל הגמרא. אחד הדברים המאפיינים את הדורות הראשונים שעשו תורתן קבע הוא הרצף וההתמדה שבה למדו. הגמרא (כתובות דף סג) מספרת על רבי עקיבא שחזר לאחר שתי עשרה שנה לביתו וטרם היכנסו לביתו שמע את אשתו אומרת ״לו שמע רבי עקיבא לקולי היה שוהה בבית המדרש שתים עשרה שנים נוספות״. כאשר שמע זאת חזר מייד לתלמודו ולא נכנס לביתו אף לא לרגע קט. מפני שידע שאינו דומה דבר שלם לשני חצאים של אותו דבר. וכל מה שיזכה בעשרים וארבע שנות לימוד רצוף לא יזכה ע״י לימוד בשתי יחידות של שתים עשרה שנים.

וכן מצינו בגמרא (מסכת כתובות דף סב ע״ב) ברבי חנניה בר חכינאי שיצא לדרכו בסוף ימי המשתה של רשב״י זיע״א ולא רצה להמתין אפילו יום נוסף כדי שילכו יחדיו לישיבה. למרות שנסע מביתו לשתים עשרה שנים ועוד יום לא יוסיף ולא יגרע. בכ״ז לא רצה להפסיד את רצף וקביעת הלימוד אפילו ליום אחד. וכן מצינו (שם) ברבי חמא ברביסא שהלך ללמוד תורה במשך שתים עשרה שנה רצופות וכשחזר בדרכו הביתה ישב לפניו בחור אחד והיו מפלפלים בתורה. אמר רבי חמא הלוואי שהיה לי בן כזה ולבסוף כשהגיע לביתו התחוור לו שזה בנו שעזבו כשהיה תינוק. והתקיים בהם הפסוק ״האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע״ (דברים לג ט-י) ובזכות זה זכו להמשך הפסוק ״יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחיך.

וכן עובדות לאלפים ולרבבות מגדולי ישראל ומכח שקידתם העצומה בתורה הקדושה. לא נתנו שינה לעיניהם ותנומה לעפעפיהם. ומהם נלמד אנו הננסים שאת המעט שבמעט שאנו לומדים, לפחות שנלמד ברצף

וללא הפסקות וללא הסחת הדעת. ועוד כלל גדול בענין קביעות העיתים לתורה הוא שיגדור אדם את עצמו שלא להביט אנה ואנה בעת הלימוד. ומטעם זה אמרה הגמרא בשבת שהטילו על הדיינים להתעטף, ופירש רש"י: שלא יפנו את ראשם לכאן ולכאן ותהי דעתן מיושבת עליהן. וכך נהגו בישיבת קלם שלא להוציא את הראש מהספר ולא להפנותו לצדדים לראות מי נכנס ומי יוצא!! וכן יש לכל אדם להתרגל כך לכל הפחות שעה ביום ואז יראה כמה יצליח בתורה ע"י זה. בספר "יעלזו חסידים" כתב מה הגדר למושג "קבע": צריך שאותה שעה שלומד מינה לא יזוע ולא יחליפנו ולא ימיר אותו. אם לא מחמת אונס. ואז יזכה לרב טוב.

ומסופר על הסבא מקלם שפעם בא לחלות פניו סוחר עשיר. השעה הייתה שמונה וחצי בבוקר, משגיח בית התלמוד אמר לו שיזדרז להכנס לרב כי בשעה תשע יסגור את חדרו ולא יקבלו. אותו סוחר לא שת ליבו לדבר ואמר איש כמוני אשר מחכים שרי הפלך על פתח ביתו לא כפוף לקביעת זמנים. בשעה תשע נמלך להיכנס. הדלת כבר היתה נעולה למרות שדפק חזק במקלו לא פתחו לו הדלת. לאחר שסיים "הסבא" את סדר לימודו שאל מי האיש שזעזע את סיפי הבית!

מספרים על הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל שפעם באו נכדתו ובעלה לבקרו ומצאו אותו יושב ולומד בחדרו כשגבו אל הדלת. כיוון שלא רצו להפריע לו המתינו בשקט בפתח חדר עד שיפסיק לרגע את לימודו. חלף זמן מה ורבי משה עדיין שקוע בלימודו. הרבנית שעברה שם וראתה את המחזה קראה: אם תמתינו עד שיפסיק מלימודו תצטרכו לעמוד כאן כל היום כולו! בשמעו זאת הפנה הרב את ראשו ואמר "הלוואי שלעולם לא תמצאוני ישב ובטל".

רבינו הגה"צ רבי בן ציון אבא שאול כתב בספרו "אור לציון" שלעולם ירגיל אדם את עצמו שבכל עשרים וארבע שעות של היממה יהיה באחד המצבים הללו: או אוכל ושותה, או ישן, או מתפלל, או לומד. כשאוכל יאכל לשובע נפשו, ישן כפי הצורך. אבל מייד כשיפקח את עיניו תיכף תורה. ויחנך עצמו בכך. עד כאן דבריו הקדושים והטהורים. הגאון "בית יצחק" ביאר את הפסוק "אם בחוקותיי תלכו" (ויקרא כו ג) כי חוק פירושו חוק ולא יעבור. "חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם". כלומר דבר שאינו חורג לעולם ממסגרתו הקבועה. ואז "ונתתי גשמיכם בעיתם".

ולפי זה ביאר הרב זצ"ל את מאמר הגמרא בברכות (דף לה ע"ב) שמקשה שפעם אחת כתוב "ועמדו זרים ורעו צאנכם" (ישעיה סא. ה) משמע ע"י אחרים, ובמקום אחר נאמר "ואספת דגנך תירושך ויצהרך" (דברים יא. יד) שאתה בעצמך תאסוף? התוספות פירשו שאספת דגנך מדובר בעושים רצונו אבל אין עושין רצונו כל כך. שאינם צדיקים גמורים". ואילו ועמדו זרים ורעו צאנכם מדובר בצדיקים גמורים,

מבאר "הבית יצחק" מי הם הצדיקים הגמורים ומי הם שאינם עושים רצונו כל כך? ישנם שני סוגים של לומדי תורה. שניהם יושבים ולומדים באותה שעה. באותו בית מדרש. באותה מסכת ובאותו דף. ולמרות זאת האחד צדיק גמור והשני לא כל כך. הכיצד? הראשון לומד בהתמדה עצומה וקביעת העיתים שלו קדש לעולם לא יזוז מהקביעות ומהזמן שקבע. חק ולא יעבור. גם אם יגיע סוחר ויציע לו פרנסה טובה לא יסכים תמורת כל חללי עלמא. השני שאינו עושה כל כך רצונו של מקום אמנם מתמיד ועמל, עד שמזדמנת לו עיסקה חשובה. ואז הוא פוסק מלימודו ואץ רץ לפרנסתו.

בימות המשיח יאכלו שני הצדיקים האלה את פרי עמלם: הלומד שלא פסק מלימודו תמורת כל הון שבעולם, והשליך על ה' כל יהבו יזכה שיעמדו זרים וישרתוהו ואילו השני שמידי פעם הלך לעשות השתדלות גשמית, עזב חיי עולם בשביל חיי שעה הרי יתקיים בו ואספת דגנך, אתה בעצמך!!!

מסופר על הרב לודמיר זצ"ל מצפת שהיה מתפרנס מחנות שהיתה פתוחה במשך כמה שעות ביום, אבל עיקר יומו היה בבית המדרש שם למד ולימד לאחרים. כך נהג מידי. יום ומעולם לא חרג ממנהגו. גם רעייתו הצדקנית וילדיו ידעו שאסור להפריע לאבא בלימודו. פעם הזדמן לצפת סוחר עשיר מלבנון ששמע על סחורה מסויימת שהיתה תקועה זמן רב בחנותו של הרב וביקש לרכוש את כל הסחורה בכסף מלא ובמזומנים. אשתו של הרב הודיעה לסוחר כי כרגע בעלה בבית המדרש ואי אפשר להפריע לו. לאחר שהפציר הסוחר באישה, שלחה את בנה כדי שיבשר לרב על בואו של הסוחר ועל ההזדמנות הנדירה להפטר מהסחורה שאין לאיש חפץ בה. אולם הרב מיאן לשמוע ונשאר בשלו - עד חצות היום אי אפשר להפריע לי. כששמע הסוחר כך החליט ללכת ולא להמתין יותר. הרבנית בקשה ממנו שימתין עוד כמה דקות והיא עצמה נגשה לבית המדרש ואמרה לרב: בעלי היקר. אציע לך עיסקה: תמורת אותן שעות שתאל. ץ להפסיד עקב העיסקה אני מוכנה לתת לך שלושה שבועות או אפילו שלושה חדשים! אאפשר לך ללמוד בבית המדרש במשך שלושה חודשים רצופים ולא להגיע הביתה. העיקר שתשתחרר מהסחורה התקועה אצלנו זמן רב. הרב נותר בסירובו: אין על מה לדבר לא אגיע עכשיו הביתה. ואם הסוחר לא ימתין עד חצות הקב"ה ישלח שלומיו ממקום אחר. הרבנית עשתה רצון בעלה ושחררה את הסוחר הערבי לדרכו.

שאלוהו תלמידיו: ילמדנו רבינו, הרי הרבנית אמרה דברים של טעם. שלושה חדשים תמורת שלוש שעות של ביטול תורה, מדוע סירב הרב? הסביר להם הרב בנחת ובשלווה: הרי באותן שעות שאני לומד, עומד כאן היצר הרע וחורק עליי את שיניו בכעס, הוא שולח לכאן לבית המדרש את כל המניעות האפשריות כדי להפסיק אותי מלימודי. יודע הוא היצר שברגע שאפסיק פעם אחת את הקביעות שלי ואצא מבית המדרש לפני

השעה הקבועה, הרי גם מחר ומחרתיים הוא ישלח לי סוחרים נוספים שגם הם יצליחו לבטל אותי מלימודיי. ואז אומר לעצמי: הרי גם אתמול הפסקת את לימודך, ומה היום מימים? לכן אפילו שדבריה של אשתי היו דברי טעם לא רציתי להפסיק את השיעור, והקב"ה שהוא זן ומפרנס את הכל ישלח לי את עזרתו ממקום אחר.

סופו של דבר: השיירה של הסוחר הערבי נתקעה בדרכה והערבי חזר לביתו של הרב לודמיר וביצע את העסקה על הצד היותר טוב "אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלוקיו". ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו".

אמור מעט ועשה הרבה: סימן של אדם צדיק שהוא אומר מעט לא מתפאר ומתרברב במעשיו. אבל עשייתו מאחורי הקלעים היא אדירה. משל למה הדבר דומה? לקופה שהיא מלאה מטבעות לא עושה הרבה רעש. אבל אם יש בה שתיים ושלוש מטבעות מרעישה עולמות. ההדיוט הוא היפך החכם. אומר הרבה אבל לא עושה אפילו מעט. וראיה לכך מצינו באברהם שאמר מעט ועשה הרבה, ומאידך עפרון שהיה עם הארץ אמר הרבה ולא עשה כלום!

עוד פירוש אדם שרוצה להתחזק בתשובה ובכל פעם מקבל עליו דבר קטן מצליח. אבל אם מבטיח הרבה ומקבל עליו מעבר לכוחותיו לבסוף לא עושה כלום.

ועל כך רמזו בעלי המוסר את הפסוק "לא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערוותך עליו" לכאורה במזבח לא היו מעלות [מדרגות] אלא היה עשוי כבש משופע? ועוד הכהן היה לבוש מכנסיים א"כ איך תגלה ערוותו על המזבח? אלא מתרצים: כשאדם רוצה לחזור בתשובה לעלות על מזבח לרצון לפני ה' לא יעלה במרוצה אלא כמו במזבח הפסיעה עקב בצד אגודל. לאט אבל בטוח. שאם לא כן תגלה ערוותו עליו, כלומר קפיצה יותר מדיי גדולה, יכולה רק לגרום למעידה גדולה ואז מתגלת ערוותו ובושתו.

פירוש נוסף: אמור מעט ועשה הרבה אם תצמצם את דבריך וכל דיבור יהיה רק לשם שמים בבחינת "לא יחל דברו" יהיה בדבורך המעטים כח גדול שכל דיבור שיצא מפיך יפעל הרבה בשמים ובארץ. בבחינת "ותגזר אומר ויקום לך ועל דרכיך נגה אור" (איוב כב כח).

והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות:

התנא מלמדנו שגמילות חסד שאדם רוצה לעשותה קבועה בנפשו ומושרשת בו היא לקבל כל אדם בסבר פנים יפות. להאיר פניו ולהסביר פנים לא רק לחברים ולקרובים אלא לכל אדם, מפני שכולם בניו של הקב"ה כמו שכתוב "בנים אתם לה' אלוקיכם" (דברים יד, א) ואין להעדיף

את האחד על השני. אמר פעם אחד מצדיקי-הדור הלוואי שהייתי אוהב את הצדיקים כמו שהקב״ה אוהב את הרשעים. וגם אם האדם עני ולבוש בלויי סחבות ונודף ממנו ריח רע אסור למאוס בו ולהרחיקו וללעוג עליו ח״ו. מפני שהקב״ה אוהב את קרבן העני. שמקריב את העוף עם נוצותיו ע״ג המזבח. וכששורפים את הנוצות יש ריח רע. ובכ״ז זה ״ריח ניחוח לה׳׳׳.

ולכאורה קשה מהגמ׳ (במסכת שבת דף לא) שבא נכרי לפני שמאי ובקש שיגיירו על מנת שילמד אותו רק תורה שבכתב והוא שמאי גער בו ודחפו באמת הבנין. ועוד מעשה שבא נכרי לפניו ובקשו שילמדנו את התורה כולה על רגל אחת ושוב דחפו שמאי באמת הבנין. ואילו כשבאו שניהם להלל קבלם בספר פנים יפות וגיירם, ומשמע ששמאי חמור סבר היה וקפדן ואינו מקבל כל אדם באדיבות ובמאור פנים? תירוץ נאה תירץ הגאון רבי יעקב קמינצקי זצ״ל. לעולם שמאי עצמו היה נאה דורש ונאה מקיים, אלא ששם במסכת שבת נחלקו הלל ושמאי במחלוקת רבי אלעזר בן עזריה ורבן גמליאל אם יש להכניס לבית המדרש תלמיד שאין תוכו כברו או לא. שמאי סבר כרבן גמליאל ולכן דחף את שניהם החוצה לפי שראה שאין תוכם כברם, אלא שכידוע נפסקה הלכה כרבי אלעזר בן עזריה ולא כרבן גמליאל שכמות עדיפה אל איכות. והבן.

מסופר על רב סעדיה גאון שבכל יום היה חוזר בתשובה. הרב שהיה קודש קדשים מה ראה לחזור בתשובה בכל יום? וכי חטא ח״ו שצריך תשובה? אלא שהלך פעם להתארח אצל אדם פשוט, ואותו אדם לא ידע שזה רבי סעדיה גאון והשתדל לכבדו ככל יכולתו. לתת לו את מיטב המאכלים שיכל להרשות לעצמו. ונתן לו את מיטתו וכו׳. לאחר כמה ימים כשנודע לו שמתארח בביתו לא אחר מאשר גדול הדור רב סעדיה גאון נפל המארח לרגלי הרב וביקש ממנו מחילה בבכיות ותחנונים. תמה הרב ואמר לו ח״ו למה תבקש ממני מחילה הן כבדת אותי ככל יכולתך, וכי מה החסרת ממני? אמר לו אותו אדם אם מתחילה הייתי יודע את גודל מעלתו הייתי עושה כפלי כפליים לשרתך עוד יותר מכפי יכולתי. אמר רבי סעדיה גאון לעצמו אם אדם זה לא הכיר אותי ועשה לכבודי ככל יכולתו ועכשיו שהכיר הצטער על שלא עשה יותר. ק״ו בעצמי שבכל יום אדם לומד יותר ומתקדם יותר ומכיר את בוראו יותר מאתמול. וצריך היום לחזור בתשובה על שאתמול עבד את בוראו פחות. ומחר הוא יכיר את בוראו יותר ויצטרך לחזור בתשובה על היום שמיעט בהכרת בוראו:

אומרת הגמרא שיתרו זכה שמבני בניו ישבו בלשכת הגזית בזכות שאמר לבנותיו ״קראן לו ויאכל לחם״ (שמות ב, כ). וזכות החסד שעשה עם משה נחשב לו כאילו עשה עם כל ישראל, שנאמר ״ויאמר שאול אל הקיני לכו סורו רדו מתוך עמלקי פן אוסיפך עימו ואתה עשית חסד עם כל ישראל״ (שמואל א טו, ו). זכות זו עמדה לו לדורות. וכן להיפך: שמצאנו בתורה ״לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה׳ עד עולם״ (דברים כג ד) וכל זאת למה? ״על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בצאתכם ממצרים״. לפי הפשט הזה שלא

קדמו את עם ישראל בצאתם ממצרים וגם צידה לא עשו להם גרם להרחיק אומות אלו לעולם מעם ישראל.

אומרת הגמרא (סנהדרין דף קד) אמר רב יהודה אלמלא הלווה יהונתן לדוד שני ככרות לחם, לא הייתה נחרבת נוב עיר הכהנים. ולא היה נהרג דואג האדומי. ולא היו מתים שאול ובניו. שדוד נפרד מיהונתן ללא צידה לדרך, וכשהגיע לנוב עיר הכהנים היה אחוז בולמוס רעב. מאחר שאחימלך הכהן הגדול נתן לו מלחם הפנים ואת חרבו של גוליית, הלך דואג והלשין עליו לשאול ונהרגו ע״י כל הכהנים חוץ מאביתר הכהן. ונטרד דואג משני עולמות.

מסופר על הסטייפלר זצוק״ל שהתאכסן בביתו אברך בשעת לילה מאוחרת. והרב בכבודו ובעצמו נתן לו לאכול ולשתות והציע לו מיטה נוחה לישון. למחרת הייתה זו שיחת היום בפי הבריות שהרב הגדול בכבודו ובעצמו טרח למען אורח פשוט. אמר להם הרב עוד מעט תשבחו אותי על שהנחתי תפילין: הרי זו מצווה מהתורה בדיוק כמו הנחת תפילין א״כ מה ההתפעלות מכך??

מסופר על בחור ישיבה שהיה סמוך על שולחנו של עשיר אחד והיה ישן אצלו. האברך היה מתמיד גדול בלימודו והיה מידי פעם מאחר לסעודות. כיוון שבני הבית היו מורגלים לסעודה בשעה קבועה עוררו האיחורים של הבחור רוגז אצלם, יום אחד החליט העשיר להעיר לבחור על האיחורים ועל העיכוב שגורם בשל כך לבני הבית. כעבור ימים באו והציעו לאברך משרת רבנות באחת הערים. לפני שיצא את העיר ניגש הבחור לביתו של העשיר להודות לו על האירוח הנפלא ועל התמיכה שתמך בו העשיר. אמר האברך לעשיר תדע לך שלפני ימים אחדים היית בנסיון, ואם לא היית מעיר לי היית זוכה לבנים ת״ח ולעושר גדול. אבל מכיוון שלא עמדת בנסיון תזכה רק לעושר גדול. האברך היה לא אחר מאשר ״חכם צבי״ והעשיר היה לא אחר מאשר הראשון לשושלת רוטשילד.

פרק א - משנה טז

רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה לְךָ רַב, וְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק; וְאַל תַּרְבֶּה לְעַשֵּׂר אֲמָדוֹת:

מה מחדש רבן גמליאל במשנה זו. הרי התנא יהושע בן פרחיה כבר אמרה? אלא מחדש רבן גמליאל שמדובר כאן בחכם שהגיע להוראה. ואעפ״י שיכול להורות לעצמו, מכל מקום פעמים שיש לו נגיעות בדבר ומזה מתעוררות ספקות ולבטים. לכן צריך שגם החכם הזה יעשה לעצמו

רב אפילו שהוא קטן ממנו במידה מסויימת. בלבד שבדבר שיש לו ספק הרב הזה גדול ממנו. וכן ראיתי שפירש החיד״א בפירושו למסכת אבות, ע״ש. ישנם הרבה רבנים ובהם גדולי ישראל ששואלים הלכה למעשה ממורי הוראה שהיו בקיאים בדבר מסויים יותר מהם.

הגמרא מספרת על רבא שהיו מביאים לו שאלה בבהמה היה מכנס את כל השוחטים בעירו ומתייעץ איתם. וכי סלקא דעתך שרבא בעצמו לא יודע הלכות שחיטה וטריפה? אלא אומר רבא אם ח״ו תהיה הוראה שגויה - כולנו נשא בנטל העונש.

מסופר על פאר הדור והדרו מרן מלכא שליט״א הרב עובדיה יוסף שבדיני חשמל בשבת מתייעץ עם מומחי אלקטרוניקה כדי שיוכל לקבל תמונה מלאה בעניין לפי שפוסק הלכה למעשה. הרבה פעמים מורה הוראה שאין לו רב שעימו יחווה דיעה בענין מסויים מחמיר ולא לוקח אחריות. פעמים שזה טוב, אולם ידוע שכח דהיתירה עדיף ויכול להגיע לבל תשחית ולקלקולים אחרים. ופעמים שמפסידים לאחרים כמו שמצוי בדיני טהרת המשפחה. אבל אם יש רב בקי בדבר שאומר שהמיקל יש לו על מה לסמוך, או שהוא מחמיר לעצמו ומיקל לאחרים תבוא עליו הברכה. טוב לשמיים וטוב לבריות. ולכן גם מובן הסיפא של המשנה: ואל תרבה לעשר אומדות. שאדם שיש לו ספק כמה להפריש מעשרות ועושה מדעתו פעמים הוא פוחת ממה שראוי ליתן, ופעמים שהוא מפריש יותר מדי ומגיע לבל תשחית ועוד עניינים. לכן יש לעשות חשבון מדוייק, ואם יש לו ספק (שהוא בגימטריה עמלק) ילך לרב, ואין שמחה כהתרת הספיקות.

פרק א - משנה יז

שִׁמְעוֹן בְּנוֹ אוֹמֵר, כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב אֶלָּא שְׁתִיקָה. וְלֹא הַמִּדְרָשׁ הוּא הָעִקָּר, אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה. וְכָל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים, מֵבִיא חֵטְא:

הגמרא בחולין (דף כט) דורשת על הפסוק (תהילים נח, ב) ״האומנם אלם - צדק תדברון״. מה אומנותו של אדם בעוה״ז? ישים עצמו כאילם. ונדרשת לכך אומנות גדולה. כמו שאומן שהוא שולט בחומר ועושה בו כרצונו. כחומר ביד היוצר. כן האומן ששולט בפיו ולא להיפך שהפה שולט בו. יכול אף בדברי תורה ישים עצמו כאילם? אומרת הגמרא צדק תדברון. התורה שנקראת צדק כמו שנאמר ״צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו״ (תהילים

פה, יד). תדברון בדברי תורה צריך להתמיד לדבר, וכל המוסיף יוסיפו לו שנות חיים.

ועוד, ידוע שדיבור דהיינו רוח ממללא הוא דבר רוחני ובגוף לא שייך דבר רוחני, לכן השתיקה יפה לגוף הגשמי. וכשם שהיין משתבח ע״י השקט כך האדם משתבח ומתעלה במידות ע״י השקט. וכן להיפך. הסיפא של המשנה אומרת כל המרבה בדברים אין ספק שיבוא לידי חטא. שמרוב דברים לא יחדל פשע. וכל עמל אדם לפיהו. לכן בדברים שלא שייכים לתורה ומצוות ישתדל האיש למעט ככל האפשר שהרי אם דיבור שווה כסף השתיקה שווה זהב.

הגר״א מוילנא זיע״א כתב באיגרת ששלח לבני ביתו שעיקר התשובה לא סיגופים ותעניות וגלגולי שלג וכו׳ רק ברסן פיו. וזה כל פרי העולם הבא. וכל רגע שאדם חוסם פיו זוכה בשבילו לאור הגנוז שאין מלאך ובריה יכולים לשער. וע״י שמירת הפה משתמרת הנפש מכל חטא, אבל המרחיב שפתיו ומדבר דברים בטלים אעפ״י שיש לו נפש טובה ועושה מצוות הרבה הרי שע״י דברים בטלים כל תשוקתו לדבר מצווה וללימוד תורה מתבטלים!! ולא פלא שאח״כ יורד האדם ברוחניות ומרגיש קרירות בעבודת ה׳ שלו הכל בגלל דברים בטלים שמחלישים את החשק לתורה ולמצוות. לכאורה קצת קשה: א. למה אמר התנא כל ימי גדלתי בין חכמים מה הנפקא מינא היכן גדל? ועוד קשה: מהו לא מצאתי לגוף טוב משתיקה? היה צריך לומר, לא מצאתי טוב אלא שתיקה. התירוץ לכך הוא כפי המקום שיגדל האדם כך ילמד ויתחנך במידות בין לטוב ובין למוטב. ולכן אמר שגדל בין חכמים וגולת הכותרת של המידות הטובות שינק מהם: השתיקה. כפי שכתב התנא בהמשך שבעה דברים בחכם. אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה. אינו נכנס לתוך דברי חבירו, וכו׳.

ואפשר עוד להוסיף שהרי החלק החזק של החכם הוא הפה, שבו אומר דברי תורה ודברי חכמה משובבים נפש ואף על פי כן אותם חכמים לימדוהו שיותר מה שמועיל ע״י דיבור, מועילה השתיקה שבעתיים. ולגבי השאלה השנייה: לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה, משום שע״י דיבור רע מטמא כל איבריו וכל גידיו כ״ש ״אל תיתן את פיך להחטיא את בשרך״ (קהלת ה. ה) כלומר אל תתן רשות לאחד מאיברך להחטיא את כל גופך. ועוד אמרו חז״ל ״מוות וחיים ביד הלשון״.

בוא וראה עד כמה קשה חטא הדיבור שהרי ישנם ארבע כתות שאינן מקבלים פני שכינה וסימנך חשמ״ל: כת חנפים. כת שקרנים. כת מספרי לשון הרע. וכת ליצנים וכולם חוטאים ופוגמים בדיבור ובפה!! ולמרות שיש עבירות חמורות מאלה, לא אמרו עליהן שאינן מקבלים פני שכינה העושה אותן אלא דווקא ארבעה אלו שפוגמים בנשמה - חלק אלוה ממעל!!!

איתא במדרש שנגזר על כל אדם כמה ידבר כל ימי חייו חו. ץ מלימוד תורה שנאמר בו "כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים" (משלי ט, יא) וכל מה שימעט בדיבור יאריך ימים יותר, ודיבור שיצא מפיו אי אפשר להחזירו, וכל זה נרמז בפסוק "נפשי יצאה בדברו" (שיר השירים ב).

כתב הפלא יועץ זיע"א בערך דיבור וז"ל: לכן האיש הירא את ה' לא יהיה חלקו מיושבי קרנות ולא ישב במושב לצים המתוועדים יחד לדברים בטלים. אלא ילך אל חכמים ויחכם, או ישב בדד בביתו לעשות מלאכתו מלאכת שמיים. ואם באיזה פעם מוכרח לישב בחברתם מפני דרכי שלום וכדומה יהיה כאילם לא יפתח פיו. ואם שגם זה רע הרי אמרו אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים מפני שהם נכווים תחילה לאיברים, מכל מקום כי לא יוכל מלט יבחר את הרע במיעוטו. וליבו יחיל בקרבו ויחיש מפלט לו לצאת מתוכם כאשר יוכל בשלום ובמישור ע"י אמתלאות. עד כאן לשונו. ואשרי הזוכה לזה.

* כתיב "כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו" (עמוס ד יג) אמרו חז"ל אפילו דברים פשוטים שבין אדם לאשתו, דברים שאין בהם ממש נכתבין על פנקסו של האדם וקוראים לפניו בשעת מיתתו. ע"י השתיקה יועיל האדם לחסוך מעצמו צער וכאב שימלאו לו עוד כמה פנקסים.

* הראשונים היתה תפילתם נשמעת ובוקעת רקיעים ועולה למעלה לעורר הרחמים, והיה מתקיים בהם "ותגזור אומר ויקום לך" (איוב כב, כח) מפני שהיו שומרים מוצאות הפה ונזהרין ב כ"ב אותיות שלא לפגום בהם ע"י שיחה בטלה. וכן אומר הזוהר הקדוש בשעה שהיה רבי שמעון בר יוחאי זיע"א עוסק בתורה היו כמה אלפים ורבבות מלאכי השרת שומעים קולו והטעם מפני שהיו המוצאות היוצאים מפיהם טהורים, היו קושרים ומייחדים כל העולמות. על כן יראה כל בר דעת שאדם ששומר פיו תפילתו נשמעת. ומלאכי השרת באים לשמוע תורתו. על כך אמרו ברמז את הפסוק "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה" (במדבר ל, ג) כלומר אם לא יחלל פיו ולשונו מלדבר דברים בטלים - ממילא הקב"ה יעשה ויקיים ככל היוצא מפיו.

* קניית מידת השתיקה צריכה טורח ועבודה רבה. מפני הרגל הלשון ומהירותו לדבר, והיצר הרע לפתח רובץ להחטיאו ולפתות אותו לדבר. והדיבור עומד על קצה הלשון ורוצה לצאת. ומי שיקיים מידה זו של השתיקה תהיה מפתח לקנות שאר מידות טובות כגון ענווה והתבטלות ויראת שמיים. ומובטח לו שילמד ויקיים.

כתב רבינו בחיי ב"חובת הלבבות": הלשון - שער האוצר היא. בשימור השער יהיה שמור האוצר ומה שיש בו. ובהיות השער פתוח אין משתמר מאומה, נמצא כי שמירת האדם מיצר הרע ומכמה עבירות הוא בשפתיים ובלשון. עכ"ל.

ואל יאמר האדם כי מה הוא הדיבור? הלא דיבור בעלמא הוא ואין בו ממש. אף אתה אמור לו אם כן מה יועילו כל תפילותיך וברכותיך הלא הם בדיבור? ולמה אם יש לך איזה צער או חולה או איזה סכנה, אתה מבקש מה' להושיע לך. הלא דברים הם? והנה הקב"ה דרכו לשלם מידה כנגד מידה, ובמידה שאדם מודד בה מודדים לו. כמו שאתה סבור בענין הדיבור שאינו נחשב לכלום, גם כן כל מה שתעשה שפתיך ובדיבורך לא יענוך ח"ו מן השמיים. והלא תראה כח הדיבור: כי בדבר ה' שמיים נעשו. ומכוחו נפח נשמה באדם. "ויהי האדם לנפש חיה". וכתרגומו לרוח ממללא. וכן מצינו גודל פעולת הדיבור שפועלים הצדיקים בדיבורם. עד שאמרו הוי כשגגה היוצאת מפי השליט.

ואפשר שזהו פירוש הפסוק "אל תבהל על פיך וליבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלוקים כי האלוקים בשמיים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים" (קהלת ה. א) שאם תתמה איך יהיה כח בדיבור לפעול? שהרי תראה כי האלוקים בשמיים ופועל הכל ע"י הדיבור. ואתה על הארץ פועל ג"כ ע"י הדיבור. שהרי המשא ומתן והמסחר רובו נעשה ע"י הדיבור. ובו נבדלת מן הבהמה, על כן יהיו דברים מועטים, אפילו הצריך לך. רק בדברי קדושה ובדברי תורה הרחב פיך. ואז יקויים בך הפסוק "ותגזור אומר ויקום לך ועל דרכך נגה אור". (איוב כב, כח).

מרגלא בפומיה דהחפץ-חיים זיע"א: לפעמים זוכה אדם שעל ידי סתימת פיו מתקיים העולם!! דוגמא לדבר - הבולם פיו בשעת מריבה וכובש עצמו שלא לענות כאשר מבזים אותו כמו שאמרו חז"ל "תולה ארץ על בלימה". על מי העולם מתקיים? על מי שבולם פיו בשעת מריבה. וכל זה מידה כנגד מידה: יש זמנים שע"י העוונות מתרבים המקטרגים ומאיימים על קיומו של העולם הצלת העולם בעת כזאת יכולה לבוא ע"י סתימת פיות המקטרגים. כיצד זוכים לזה? ע"י מידה קדושה זו של שתיקה!

וכן מצינו שלוט שהרשיע זכה להינצל מההפיכה וזכה לירושת שתי עממים עמון ומואב בזכות שתיקה ששתק כשאמר אברהם על אשתו אחותי היא. וז"ל רש"י (דברים ב. ה). עשר עממין נתתי לו (לאברהם) שבעה לכם. וקיני וקניזי וקדמוני הן עמון מואב ושעיר. אחת מהן לעשו. והשתיים לבני לוט - בשכר שהלך איתו למצריים ושתק על מה שהיו אומרים על אשתו אחותו היא עשאו כבנו. עכ"ל.

וכן פרש השל"ה הקדוש זיע"א בפרשת קרח (במדבר טז. כו) שמאהרון הכהן אפשר ללמוד כיצד מונעים את התפשטות המחלוקת ומקרבים את השלום. כיצד נהג אהרון שהיה נושא המחלוקת, בשעת המחלוקת הגדולה? עיון בפרשה כולה מגלה לנו שלא אמר אפילו מילה אחת. ללמדך ששתק. ומכאן שהדרך הטובה ביותר לעצירת המחלוקת היא השתיקה. עכ"ד.

אפילו בדברים טובים דברי שבח יכול אדם להגיע לאיסורים ולתוצאה הפוכה. שהרי אמר שלמה המלך ע״ה ״מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם קללה תחשב לו״. (משלי כז, יד) שפעמים שאדם אומר דברי שבח על אדם מסויים ושומע אותם שונאו של אותו איש ומדבר עליו גנות. או שמתלבשים על אותו אדם אנשי דלא מעלי, אנשי בליעל ששמעו השבח והולכים ומכלים כל ממונו. לכן יחרד האיש וילפת עד כמה הדיבור הוא מסוכן וכל מצוות ומעשים טובים שעשה במשך חייו לא יספיקו לו לתקן מה שקלקל בפיו.

אומר הפלא יועץ זצוק״ל שהקב״ה יגע מדברים בטלים. ועל כל דיבור הבל צריך להתקלע מסוף העולם ועד סופו. וכל זה בדברים בטלים. אבל בדברים אסורים כגון לשון הרע וליצנות ושבועות ונדרים ומחלוקת וקללות על אלו צריך לירד לשאול למטה הרבה מאוד. ואי אפשר לשער גודל היסורין והצרות שסובל בשביל דבור אחד. ובעלי כנפיים הולכים תמיד אצל כל אדם ואדם וכותבים כל דיבור שלו, ולא נאבד אפילו דיבור אחד שנאמר כי עוף השמיים יוליך את הקול ובעל הכנפיים יגיד דבר״. (קהלת י, כ) ועוד נאמר ״אל תתן את פיך להחטיא את בשרך ואל תאמר לפי המלאך כי שגגה היא״. (קהלת ה, ה).

ובפרט הדברים אמורים ביום השבת ויו״ט ששם מצוי יותר שהמשפחה מתקבצת וכולם מסובים לשולחן, ומצוי שמדברים על דא ועל הא ומרוב דברים לא יחדל פשע. ועד יום מותו צריך האדם להתייסר לא בתעניות וסיגופים רק ברסן פיו ובתאוותיו. וזהו התשובה, וזה כל פרי העולם הבא.

ולא המדרש עיקר אלא המעשה

החיד״א זצוק״ל כותב שיש רבנים שלא מוכיחים את העם על עוונותיהם, אלא מספרים מעשיות ואגדות לציבור ומלטפים אותו בדברים רכים. אלא שצריך ללמד את העם גם את חוקי האלוקים ואת הוראותיו ואת המעשה אשר יעשון. וכן מצינו בגמרא (מסכת כתובות דף קה ע״ב) אמר אביי האי צורבא מרבנן דמרחים ליה בני מתא לאו משום דמעלי טפי אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא, תרגום: תלמיד חכם שאוהבים אותו כל בני העיר לא משום שהוא מעולה מצד עצמו, אלא מפני שאינו מוכיח אותם בדברים רוחניים.

משה רבינו רעיה מהימנה אומר בפרשת האזינו ״יערוף כמטר לקחי. תזל כטל אימרתי״. (דברים לב, ב) שפעמים צריך הרב להיות בבחינת מטר שהוא עורף בכח לייסר את הציבור בשבט לשונו. ופעמים שהרב צריך להיות בבחינת טל שיורד בנחת על העצים והפרחים. וכן מרומז בפסוק ״כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל״. (שמות יט, ג) בית יעקב אלו הנשים, להם צריך אמירה רכה, בנעימות, בכדי שישמעו. אבל בני ישראל שאלו

הגברים, להם תגד דברים קשים כגידים. דברים שאינם משתמעים לשתי פנים.

רבינו עובדיה מברטנורא זיע״א מפרש ולא המדרש עיקר אלא המעשה שהדורש ואינו מקיים נוח לו אם היה שותק ולא היה דורש. בגמרא מסכת יבמות (דף סג ע״ב) מסופר על בן עזאי שדרש פעם בבית המדרש שכל מי שלא עוסק במצוות פריה ורביה כאילו שופך דמים וממעט הדמות, שהעולם נברא בשביל שיתיישבו בו בריות ויחיו אותו וישגשגו אותו. ולכן אדם צריך לישא אישה בהקדם בכדי להעמיד את דור ההמשך וממילא יתיישב העולם. אמרו לו חבריו רבינו אתה נאה דור, ש ואינך נאה מקיים, שהרי עדיין לא נשאת אישה. אמר להם ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה? אליבא דאמת בן עזאי היה מיישב את העולם בצורה אחרת: שהיה מרביץ תורה לעדרים, וכל המלמד את בן חבירו תורה כאילו ילדו. שנאמר ״ואת הנפש אשר עשו בחרן״. (בראשית יב ה).

פירוש נוסף: ולא המדרש העיקר אלא המעשה - ידוע שרבן שמעון בן גמליאל היה מעשרה הרוגי מלכות ונהרג על קידוש ה׳. ואומר לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה כלומר גם אם תראה צדיק גדול הנהרג על קדושת ה׳ אל תשאל ואל תהרהר. שתוק כך עלתד במחשבה לפנייי (מנחות כט ע״ב). ולא המדרש עיקר אלא המעשה כלומר לא מספיק מה שאומרים בכל יום בכל לבבך ובכל נפשך אפילו הוא נוטל נפשך, אלא המעשה. כשמקיים זאת במעשה כפי שאמר רבי עקיבא בכל יום הייתי מצטער מתיי יבוא לידי ואקיימנו!!!

וכל המרבה דברים מביא לידי חטא

שכן מצינו בחוה שהרבתה דברים ואמרה לנחש שהקב״ה ציווה לא תאכלו ולא תגעו בו. דחף אותה הנחש עד שנגעה בעץ. אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה, כך אין מיתה באכילה. עד שפיתה אותה. שלמה המלך ע״ה אומר ״אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת״ (משלי ל, ו). אם אתה מוסיף ממילא אתה גורע.

יצחק אבינו ע״ה בירך את עשו ״כאשר תריד ופרקת עולו מעל צווארך״ (בראשית כז, מ). ידוע שבתוה״ק יש תרי״ג מצוות. רמ״ח עשה ושס״ה לא תעשה. אמר יצחק לעשיו כל זמן שאחיך יעקב מקיים המצוות, לא מוסיף עליהן ולא גורע מהן - אין לך שליטה עליו. להיפך - הוא ימשול בך. אבל כאשר תריד, כאשר יוסיף עוד מצווה אחת והיה תרי״ד או יחסיר מהתרי״ג לתרי״ב אז פרקת עולו מעל צווארך. לכן כשיעקב שולח מנחה לעשו הוא אומר לו ״עם לבן גרתי ואחר עד עתה״. עם לבן גרתי ותרי״ג מצוות שמרתי. דע לך לא הוספתי שום מצווה ולא גרעתי ממנה. אלא תרי״ג מצוות קיימתי ככתבן וכלשונן. ולכן לא תוכל לנצחני!!

ידוע שכל זמן שהמצוות שאדם מקיימם בלי לדעת טעמם עושה אותן ככתבן וכלשונן. בלי לסור מהם. אבל אם הטעם כתוב - בא יצה״ר ומכניס לאדם כל מיני ספקות ופלפולים בשביל לשנות מעט מהמצוות: שלמה המלך מצווה שלא להרבות לו נשים ושלא להרבות סוס. והטעם לכך כתוב: שלא יטו הנשים את לבבו שהמרבה נשים מרבה כשפים ודבר שני שלא ישיב את העם מצריימה למען הרבות סוס. אבל לשלמה המלך ע״ה היו שיקולים אחרים וכוונות טובות וכו׳ ובכ״ז עבר על שתי מצוות אלו: ובסוף ימיו הנשים היטו את לבבו. ולמרות שהיה מוכן לגרוף ביבים ולבזות עצמו רק שימחק הכתוב עליו בספרי הנביאים. נכתב לדור אחרון שהנשים היטו לבבו. וכן השיב את העם למצרים להביא משם סוסים. רבי ישמעאל (שבת דף יב ע״ב) היטה הנר ביום שבת וכתב בפנקסו לכשיבנה ביהמ״ק אקריב חטאת שמנה. שהרי המשנה (שם) אומרת לא יקרא לאור הנר בשבת. ולא כתוב הטעם. ואילו בגמרא מפורש הטעם כדי שלא יטה הנר ויגיע לידי הבערה או כיבוי. רבי ישמעאל אמר אני אקרא ולא אטה. וסופו שהיטה. ואם בארזים נפלה שלהבת מה יגידו איזובי הקיר?

אנו אומרים בק״ש וכתבתם וקשרתם ולמדתם ועשיתם וכו׳ הכל מסתיים ב תם לומר לך תמים תהיה עם ה׳ אלוקיך. אל תוסיף ואל תגרע ואל תפלפל ואפילו כוונתך טובה. השאר הכוונות למקובלים. לא תסור מן הדבר ימין ושמאל. וכל המוסיף - גורע. אדם שמוסיף על המצוות כאילו אומר שהתורה לא מושלמת, והוא ישלים את התורה, או שמחסיר אומר, שהתורה מיותרת ח״ו נחשב ככופר בעיקר.

פרק א - משנה יח

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַ. שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ח) אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם:

התורה הקדושה מצווה אותנו: ״שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך ושפטו את העם משפט צדק״ (דברים טז, יח) תפקידם של השופטים היה להציג את מערכת המשפט, ואת המשפטים בשער. להראות לעם איך הצדק נעשה, ומה הם משפטי האלוקים וחוקיו. וע״י זה היו מחנכים את העם כולו, איזה ערכים ומידות היו מוסרים לעם? הוי אומר צדק, אמת, שלום. ע״י המשפט אפשר לקיים חיים משותפים של אהבה ואחווה שלום וריעות. כמו שנאמר ״וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום״ (שמות יח, כג), ובמקרה של חילוקי דיעות באים למשפט ולדין תורה ולא יוצאים משם עד שנעשים רעים אהובים זה לזה.

לשלושה דברים אלו שמנה התנא יש מכנה משותף: כל אחד סובר שהאמת איתו ומצדיק מעשיו וסובר שכל מעשיו מושלמים ומי ידמה לו. כל אחד בטוח שהדין איתו ושהוא צודק במחלוקת מסויימת, וכל אחד מבין את השלום באופן אחר. לכל אחד יש את הדרך שלו להשיג שלום. אומר התנא רשב"ג דע לך שרק ע"י התורה הקדושה שעליה נאמר "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו". אפשר לגשר בן הלבבות ולהשיג את האמת המשפט והשלום האמיתיים שהקב"ה ישתבח שמו חפץ בהם.

כתוב במדרש (שמות רבה פרק ל, א) פרשת משפטים: אתה כוננת מישרים, אתה כוננת ישרות לאוהבי, שעל ידי המשפטים שנתת להם הם עושים מריבה זה עם זה, ובאין לידי משפט והם עושים שלום. דהיינו שעל ידי התורה עושין מריבה. שכל אחד אינו רוצה לגזול חבירו, רק שאין יודעים למי שייכים המעות ע"פ דין, ועל ידי המשפט עושים שלום!

ועל האמת:

כתוב בספר מנורת המאור (פרק לה) לא נברא העולם אלא במידת אמת. וזה נרמז בסופי תיבות של תחילת וסיום מעשה בראשית. "בראשית ברא אלוקים" ס"ת אמת. "אשר ברא אלוקים לעשות" ס"ת אמת. ללמדך שכל מה שנברא בששת ימי בראשית עומד על האמת. ובזכות האמת עומד בית המקדש על קיומו שנאמר "אתי מלבנון תבואי" ר"ת אמת, ולבנון הוא בית המקדש. ובגלל שנהפך האמת נחרב הבית והלכו בגולה שנאמר "תשורי מראש אמנה" ר"ת אמת בהיפוך.

אמר החכם: רוב בני אדם יהללו האמת, אך שומריה המה מועטים. קרובה האמת בפי רבים ורחוקה מכליותיהם. פירש המהרח"ו זיע"א את הפסוק "אמת קנה ואל תמכור" (משלי כג) ישנם בני אדם המוכנים לזכות את חבריהם בקנין מידת האמת. לכל העולם הם מוכנים להנחילה, פרט לעצמם. עליהם נאמר "אמת קנה ואל תמכור". כאשר תוכיח לזולתך שידבר אמת, אל תהיה בבחינת מוכר חפצים ולא משאיר לעצמו כלום, אלא גם תתאמץ להעניק אותה לעצמך. היה נאה דורש ונאה מקיים.

האותיות ש.ק.ר הם הפוכים שלא כסדר הא ב לרמז שהרשעים הם הפוכים ומעשיהם הפוכים ונידונים בהפיכה כמהפכת סדום ועמורה. אולם אותיות א.מ.ת הם כסדרם. מפני שהצדיקים דוברי אמת בלבבם. עוסקים בתורת אמת. הם אמת ומעשיהם אמת ועצתם אמת ומתקיימת. כדכתיב "ועצת ה' היא תקום" (משלי יט). אומרת הגמרא בשבת (דף קד) מה הטעם ששקר הם שלושה אותיות רצופות ואילו אמת מרוחקות האותיות (זו בתחילה זו באמצע וזו בסוף)? לומר לך שקר מצוי בעולם אמת לא מצוי. ומה הטעם שקר כל אות שבו עומדת על רגל אחת ואילו אמת הבסיס שלה רחב? מפני ששקר אינו עומד ואילו האמת עומד וקיים, ומקיים את העולם. אתם אותיות אמת שיש לה קיום ויציבות ורמז לכך "אתם ניצבים".

כתב בספר "אליהו רבה" על מאמר הגמרא בשבת (דף לא) בשעה שמכניסין אדם לדין (לעתיד לבוא) אומרים לו נשאת ונתת באמונה? קבעת עיתים לתורה? ציפית לישועה? לפיכך שואלים נשאת ונתת באמונה לפני קבעת עיתים לתורה, כי אם הוא משקר ומרמה את הבריות, הרי הוא מחלל את ה' בתורה שלומד. ומה תועלת לו בכך?? (הובא גם בפרי מגדים שו"ע סימן קנו).

התורה מצווה בפרשת משפטים "מדבר שקר תרחק". (שמות כג ז) ובכל התורה כולה לא מצינו בשום עבירה איסור הרחקה כמו שמצינו במידת השקר. וזאת להעיר לנו על ההרחקה והבריחה הגדולה שצריך לברוח מהשקר. ועוד באה לרמוז שע"י מידת השקר - מתרחק מהקב"ה ישתבח שמו שמידתו וחותמו - אמת. ולמה דווקא האמת היא חותם מלך מלכי המלכים הקב"ה? מפני שבכל המידות הטובות יכולים לנהוג בהן רק בדרכי חיקוי ותו לא. מידה אחת לא ניתנת לחיקוי והיא האמת. כי אחרת הרי היא שקר (החי"ח באור המוסר ב. קמג). ומנין לנו שהמדבר שקר מתרחק מהקב"ה? כתיב "ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי יראה", ומיד כתוב "ויקומו משם האנשים" (בראשית יח ט) אומר החפץ חיים זיע"א: ויקומו לשון זריזות. ללמדך מאחר ששמעו המלאכים איך שכחשה שרה, נעשה להם המקום צר, ולא יכלו להתעכב יותר אף לרגע כי המלאכים שהם רוחניים אינם יכולים לסבול אף שמץ של שקר. עכ"ד.

ובמקום אחר ביאר החפץ חיים זיע"א מהוא "חותמו של הקב"ה אמת". כידוע התיבות והאותיות שבחותמת הן הפוכות. פעמים דומות האותיות כחסרות סדר. בשביל העין הבלתי מנוסה אינן ניתנות לקריאה. רק לאחר שמחתימים את החותמת על נייר כלשהו רק אז ניתן להבינם. בדומה לזה היא האמת האלוקית. מלמעלה על פני השטח נראה הכל כבלתי ישר דברים שונים נראים תמוהים. ללא סדר ותיאום. ללא הבנה, ישנם קושיות ותמיהות. ואילו במציאות אין הדבר כן. כשבוחנים את החותם האלוקי ע"ג מסמך הבריאה, אזי כל האותיות ניתנות לקריאה. וכל התופעות מדוייקות ומושלמות. וכל היקום כולו מפגין את חותמו של הקב"ה - אמת.

וכן אמרו חז"ל הקדושים שלעתיד לבוא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה. הרשעים נידונים בה שנאמר "הנה יום בא בוער כתנור". הצדיקים מתרפאים בה שנאמר "שמש צדקה ומרפא בכנפיה". אותה שמש אומרים חז"ל היא האמת. האמת תצא לאור, הרשעים שכל חייהם התכסו בחושך ובשקר. בכפירה ובחוסר האמונה יוצגו במלא מערומיהם לעומת האמת הכואבת והמציאותית. ואילו הצדיקים שכל חייהם עמדו בנסיונות וביסורים ולא נטשו אמונתם יקבלו את השכר המגיע להם. ה"ד "אמת מארץ תצמח וצדק משמיים נשקף גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יבולה". (תהילים פה, יב).

הנביא זכריה אומר "והאמת והשלום אהבו" (זכריה ח) שאל האדמו"ר מאוז'רוב זצוק"ל: בנוהג שבעולם אמת ושלום הם שני דברים הסותרים

זה את זה. כי בדרך כלל כשמסתכלים מתוך נקודת האמת מוצאים חסרונות ופגמים בזולת. וכיצד אפשר לחבר את האמת והשלום? אלא מתי האמת מביאה לידי שלום? בשעה שאדם מחפש את האמת לא רק אצל הזולת אלא גם ובעיקר אצל עצמו. אז הוא מובטח שיבוא השלום. מה שאין כן אם את מעשיו הוא מצדיק ומתרץ ב-ק״ן טעמים, ואילו אצל חבירו רגיל הוא לחפש מומים, אין כאן לא אמת ולא שלום. לכן בא הנביא זכריה והקדים: אלה הדברים אשר תעשו, דברו אמת איש את רעהו, אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם. איש תחת רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם״ ורק אז יכול להתקיים ההמשך ״האמת והשלום אהבו״ (באר משה פרשת ויקרא עמ תל״ה).

מסופר על הרמב״ן זיע״א שתלמידו חלה ונטה למות, בא הרב לבקרו וראה שקיצו קרב. פנה לחולה ואמר הא לך קמיע ובזכותו יפתחו לך כל ההיכלות שברקיע עד שתגיע לעולם העליון. אולם בקשה אחת לי אליך: אתן לך בכתב כמה שאלות עצומות בנוגע לכלל ישראל, ואבקשך למסור שם את המכתב ותבוא אליי בחלום ותמסור לי התשובות שישיבו לך. התלמיד נפטר לבית עולמו ולאחר זמן מה הופיע לרבו הרמב״ן ואמר לו: ידע רבינו, שבכל מקום שבאתי והראתי את הקמיע שלך, פתחו לי כל השערים וההיכלות. ונתנו לי רשות לעלות מעלה מעלה. אולם כשרציתי לשאול את הקושיות שהכנת לי התברר שכל הקושיות אינן קיימות בעולם האמת. כי שם הוא עלמא דקשוט והכל באמת בצדק ובמשפט.

האריז״ל באר את הפסוק ״דימינו אלוקים חסדך בקרב היכלך״ (תהילים מ״ח) בעולם הזה אנו מדמים שהקב״ה מתנהג רק במדת הדין (אלוקים דין) דמינו אלוקים. אך אליבא דאמת כשמגיעים להיות בקרב היכלך בשמיים אחר אריכות ימים ושנים מתברר ״שחסדך בקרב היכלך״ שם הכל חסדים ורחמים לפני המקום.

הגמרא בסנהדרין (דף צד) מספרת על רב טביומי שאם היו נותנים לו כל כסף והון שבעולם לא היה משנה מדיבורו פעם אחת נזדמן רב טביומי לעיר ששמה קושטא אשר כל אנשי המקום היו אנשי אמת ולא שינו בדיבורם ומעולם לא היה מת אדם קודם זמנו באותה העיר. נשא רב טביומי אישה מבנות המקום ונולדו לו שני בנים. יום אחד היתה אשתו חופפת ראשה באה השכנה ונקשה על הדלת ושאלה האם אשתו נמצאת בבית. סבר רב טביומי שאין זה דרך ארץ שתכנס עכשיו השכנה ולכן אמר אישתי אינה כאן. (התכוון לומר אינה כאן בחדר עימדי). אולם כיוון שאפשר היה להבין מדבריו שאינה בבית כלל הרי יש בזה אבק שקר (עפ״י הבן איש חי בספרו בנייהו על הש״ס) מייד מתו שתי בניו באו אנשי המקום ואמרו לו במחילה מכבודו עבור מהעיר ואל תגרה בנו המוות. פירש המהרש״א שם בחידושי אגדות: מה הטעם לא מת בעיר קושטא אדם קודם זמנו? מפני שחותמו של הקב״ה אמת ובו קיים את העולם. אדם שמשנה בדיבורו מקלקל חותם המלך וקיומו של העולם אפילו אם מהרס ופוחת ממנו דבר מועט וזעיר כמו אות אלף וממילא נשאר אותיות מת.

מספרים על השל״ה הקדוש זצוק״ל שהיה רגיל להיכנס אליו חסיד אחד ספרדי שאם היו נותנים לו כל חללי עלמא לא היה מוציא מפיו דבר שאינו אמת בבירור. וכיצד זכה אותו חסיד למידה זאת? הודות לחינוך שחינכו אביו משחר נעוריו למידת האמת. אמר האב לבניו: בניי. מי שמודה על חטאו ויאמר האמת אז אמחול לו בתנאי שיזהר מהיום והלאה שלא ישנה באיוולתו. ומי שיכחיש אחקור ואדרוש אם הוא משקר, ואז אענישנו בכפלי כפליים. וכך עשה האב. מי שהודה על האמת מחל לו ואף העניק לו במתנה כמה מטבעות, כפרס עדוד על אומץ ליבו להודות על האמת. ומי ששיקר, העניש בעונשים גדולים. ומסיים השל״ה הקדוש, אותו האב היה קונה את האמת בכסף לקיים עצת החכם מכל אדם ״אמת קנה ואל תמכור״ (משלי כג). ואכן נעשה האמת כטבע נצחי. ולכן כל אב פיקח ישכיל לחנך את בניו במידת האמת ולהרחיקם מהשקר כמטחווי קשת. וכן כתב הגר״א מוילנא זצוק״ל בצוואתו לבני ביתו: ״תדריך הבנים תמיד בספרי מוסר. ועל קללה ושבועה וכזב תכה אותם ולא תרחם עליהם כלל, כי חס ושלום בקלקול הבנים יענשו אב ואם מאוד.

אמר רבי יהושע מאוסטרובצה זצ״ל: ישנם אנשים שאוהבים את האמת מפני שהוא מועיל להם. וישנם אנשים אוהבים את השקר יען שהוא מועיל להם, נמצא שאין אלו אנשי אמת ולא אנשי שקר, אלא אנשים האוהבים את עצמם: איש אמת אוהב את האמת בגלל שהיא אמת בין אם היא מועילה לו ובין אם היא מפסידה לו!!!

מרגלא בפומיה של הבעל שם טוב הקדוש זיע״א שהיה דורש על הפסוק ״אמת מארץ תצמח״ ר״ת אמת. שאפילו אם יקברו את האמת ויכסו אותה הרי שהיא צצה ועולה וסופה של האמת לנצח. ולעולם אין מפסידים מן האמת. והקשה הבעל שם טוב זיע״א: אומרים אמת מארץ תצמח. מאחר והיא צומחת על הארץ כמו חיטה ושעורה א״כ למה קשה להגיע לאמת ולהדבק במידה זו? ותירץ הרב זיע״א: אמנם היא צומחת בארץ אבל בשביל לאסוף אותה צריכים ״להתכופף״ קצת. ולזה אין הכל מוכנים:

בדורנו, דור הגאולה עליו נאמר ״האמת תהיה נעדרת״ כלומר עדרים עדרים כל חוג וזרם טוען שהוא האמת הצרופה. יש גם הגזמה גדולה בתארים, תואר גאון כבר נשחק ונחשב לפחיתות כבוד: אצל הרבה חוגים רואים את רבם כיחיד בדורו. מכתירים רבנים בתואר עמוד ההוראה. שר התורה. רבן ומאורן של ישראל, צדיק יסוד עולם. בשעה שלאמיתו של דבר הדברים רחוקים מהאמת. על תופעה זו המשיל החי״ח זיע״א משל: מעשה בכפרי עם הארץ שלמד את חכמת הסידור של הלוח לכל פרטיו, והיה משיב לשואליו בדבר המולד. קביעת ראש חודש ומועדים. הכפריים אנשי מקומו הכתירו אותו לרב וגאון. לאט לאט התרגל לתארים שמעניקים לו עד שנכנס במוחו הרעיון שבאמת בין גדולי הדור מושבו. ויהי היום נזדמן אותו חכם כפרי לעיר וילנא ונכנס להתפלל מנחה בבית

המדרש של הגר״א זיע״א. לאחר התפילה התקרב אל שולחן הלומדים שהיו מתפלפלים בחידושי תורה, הוא לא קלט ולא הבין אפילו מילה אחת וישב כאבל בין חתנים:

הנמשל הוא: העולם הזה עלמא דשיקרא, אנשים התרגלו לתארים רב וגאון שמעניקים להם בשפע עד שנדמה להם שבאמת כך הוא, אבל כשיבוא אותו אדם לעולם העליון ויתקרב לשולחנם של גדולי הדורות, ולא יבין את שיחתם אוי לה לאותה בושה. אוי לה לאותה כלימה!!!. ומאידך ישנם נשים שחושבות שהבעל שלהם לא פחות מאדמו״ר גדול, בנם של קדושים, וגאון אדיר, כך הן סוברות לתומן, אולם כשיבואו אחרי אריכות ימים ושנים לעולם האמת יווכחו לדעת שהמציאות קצת שונה. מפני שבשמים יש אמת - מידה אחרת ממה שבארץ. ועל כך אפשר להמליץ את הפסוק ״נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ״ (משלי לא, כג) מתיי יוודע באמת מעמדו וגדולתו של בעלה? רק בשבתו עם זקני ארץ בעולם העליון.

פרק ב

פרק ב - משנה א

רַבִּי אוֹמֵר, אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּבּוֹר לוֹ הָאָדָם, כֹּל שֶׁהִיא תִפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם. וֶהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה, שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת. וֶהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ, וּשְׂכַר עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ. וְהִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים וְאִי אַתָּה בָּא לִידֵי עֲבֵרָה, דַּע מַה לְּמַעְלָה מִמְּךָ, עַיִן רוֹאָה וְאֹזֶן שׁוֹמַעַת, וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִין:

רבינו הקדוש אומר שאדם צריך לברור לעצמו הנהגה שיהיה בה תפארת גם להקב״ה וגם לבריותיו, וזה נרמז בפסוק ״אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים: את האלוקים התהלך נח״. (בראשית ו, ט). למה כתב שלוש פעמים נח? לומר לך שצריך בדרכו להיות נוח בין לבורא עולם ובין לבריותיו. כ״ש ״ישראל אשר בך אתפאר״. (ישעיה מט, ג).

לכן נתן לנו הקב״ה ישתבח שמו תורה, והיא מורכבת משני לוחות הברית, הלוח הימיני - מצוות שבין אדם למקום, והלוח השמאלי- מצוות שבין אדם לחבירו. ואומר לנו התנא תזהר שאחד הדברים שבלוח זה לא יפגע באחד הדברים מהלוח השני. תזהר גם לא להפריד ולעשות מחיצה, במצוות שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו.

בפרשת שופטים אנו מוצאים שיש אנשים שחוזרים מעורכי המלחמה, הפסוק אומר ״מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ״וגו׳ (דברים כ, ח) ופרושו אליבא דרבי יוסי הגלילי הירא מעבירות שבידו, כגון סח בין תפילין של יד לתפילין של ראש. ולכאורה נשאלת שאלה: וכי בגלל שגרם לברכה שאינה צריכה, לפי דעה אחת בפוסקים על כך חוזר מעורכי המלחמה ומקבל פרופיל 21? אלא תירצו בעלי המוסר שתפילין של יד רומזות למצוות שבין אדם לחבירו, פתוח תפתח את ידיך, הענק תענק, נתון תתן, עזוב תעזוב עימו וכו׳, ומצוות תפילין של ראש מרמזת למצוות שבין אדם למקום, כ״ש ״וראו עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך״ (דברים כח), ואמר רבי אליעזר הגדול אלו תפילין שבראש. אדם שבא ועושה חציצה והפסק במצוות שבין אדם לחבירו ובין מצוות שבין אדם למקום ואומר אלו אני מקיים ואלו איני מקיים, הרי אותו אדם אינו ראוי ללחום מלחמת ה׳ בגיבורים.

ועל זה היו מרמזים הכרובים שהיו פורשי כנפיים למעלה- כנגד מצוות שבין אדם למקום. ופניהם איש אל אחיו כנגד מצוות שבין אדם לחבירו, ובאופן כזה היה נשמע הקול מבין הכרובים. כל מצוה ומעשה שאדם עושה יחשוב לפני כן אם זה לרצון ה׳. ומה אומרים על כך בשמיים, אם טוב-יעשה, ואם לא - ימנע. ומאידך גם כשעושה מצוות צריך להתחשב עם בני אדם שלא יגרום ח״ו חילול שם שמים ע״י התנהגותו. שלא יעשה מצוות על חשבון אחרים. התורה מחנכת אותנו גם כשהינך הולך לקיים מצווה ומטרתך נשגבה ונעלה אין לך להיות שור הנגח בדרכך. וע״ז נאמר ״אל תהי צדיק הרבה״. יש המתעטף בטליתו בדבקות, יתנענע ברוב צדקות ובהטילו הצציות במרץ לאחוריו יצליף ויפגע בפני חבירו. ויש קורא קריאת שמע לפני נומו בקבלת עול שמים לגמור יומו והוא מצווח וצועק אחד בקול רם ברור וחד, עד כי יפריע למנוחת שכנו ולנקי כפיים המחשב חשבונו!!!

מסופר על גאון ישראל רבי ישראל מסלנט זצוק״ל שהיה לו תלמיד עשיר שהיה מפציר שהרב יבוא להתארח בביתו בשבת הרב תמיד דחה את בקשותיו, אולם לאחר שהפציר בו רבות ניאות הגאון לשבות בביתו של

התלמיד בתנאי אחד, שהוא עצמו יערוך את סדר הסעודה. כמובן שהתלמיד הסכים. הגיע ליל שבת קודש, הרב חזר עם תלמידו לביתו, החל הרב באמירת שלום עליכם ואשת חיל קידוש, וביקש מנה ראשונה. לאחר שסיימו אמרו מעט דברי תורה, שיר אחד וביקש הרב מנה שניה. שוב חידוש בתורה עוד איזה שיר מקאם נהוונד (באשכנזית) ומיד קינוח. לאחר כשעה הסתיימה סעודת השבת, בעלי הבית המה ראו כן תמהו, מה ראה הרב למהר? היכן השירים שהיו רגילים לשיר? היכן דברי התורה? ביקש הרב מהעוזרת שתבוא. כשבאה אמר לה הרב סליחה ומחילה על שהטריחו אותה וזרזו אותה יותר מהרגיל. אמרה העוזרת לרב הלוואי שתבוא כל שבת ואני שמחה על מה שנהג כבוד הרב. בכל ערב שבת עד שבני הבית גומרים הסעודה ועד שאני הולכת לביתי אחר נקיון הכלים, הילדים שלי כבר ישנים ואין לנו שום עונג שבת, ועכשיו בזכות הרב אזכה גם אני לעונג שבת עם בני ביתי. אמר הרב לתלמידו - ראה בני זה שאתה רוצה להאריך על שולחן השבת זה טוב ויפה ועושה נחת רוח ליוצרנו, אבל זה לא צריך להיות על חשבון העוזרת האלמנה:

עוד מסופר על רבינו החפץ חיים זצוק״ל שפעם התארחו בערב שבת קודש בביתו אורחים, (חיילים יהודים) הח״ח התחיל מיד בקידוש ״יום השישי ויכולו השמים וכו״ ומיד אמר מים ראשונים רשות, באמצע הסעודה החל לומר שלום עליכם מלאכי השלום, אשת חייל, התקינו סעודתא וכו׳, לפליאתם של האורחים הסביר הרב ראיתי שאתם עייפים ורעבים מהדרך הארוכה לכן התחלתי מיד בקידוש ובסעודה ואילו המלאכים יכולים להמתין קצת, הם לא כ״כ עייפים ורעבים:

והוי זהיר במצווה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות:

ידוע שהקב״ה ישתבח שמו לעד, יצר את האדם בחכמה וברא בו רמ״ח אברים ושס״ה גידים. האברים תפקידם לפעול, להתנועע, להשתלח, ואילו הגידים להיפך, הם מגבילים את התנועה, קושרים ומונעים מהאברים שלא ישנו מתפקידם יותר מדי כדי שלא יצאו ממקומם. כך הם המצוות שציוונו הקב״ה: רמ״ח מצוות עשה כנגד האברים הפועלים בגוף, ושס״ה לא תעשה הם המונעים מלפעול. וכל מצווה שאדם עושה בעולם הזה מחיה ומקיימת איבר או גיד מהגוף הרוחני של האדם בעולם הבא. בא התנא ואומר השמר לך לזלזל חלילה באחת ממצוות עשה או לא תעשה. אפילו היא נראית לך פשוטה וקלה, כי ח״ו בעולם הבא אתה יכול לקום חסר, ללא איבר או גיד שכנגדה. ואז גורם אדם מום בגופו לעתיד לבוא.

הפסוק אומר ״אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע״ (משלי ה), ופירושו: הקב״ה שציווה על המצוות לא פירש שכרן. אמרו חז״ל משל למה הדבר דומה? למלך שנטע נטיעות ואמר לעבדיו לכו ועיסקו במלאכת הנטיעה ולעת ערב תקבלו שכר. כל אחד הלך ונטע מין אחר בתוך הגן בתקווה שהדבר שנטע הוא הכי משובח. לעת ערב אסף המלך את

העוסקים במלאכה. ונקב שכרם: פלוני שנטע עץ אפרסק יקבל 100 שקלים. ופלוני שנטע עץ מנגו יקבל 200 ש״ח וכן על זה הדרך. באו אליו עבדיו ואמרו למה יגרע חלקנו? היה המלך אומר מה הנטיעה המשתלמת ביותר ואנו היינו נוטעים. אמר להם המלך היא הנותנת. אם הייתי מגלה שכר הנטיעות היה הפרדס כולו מלא בזן מסויים. כיון שהגן צריך להיות מינים ממינים שונים לכן לא פורש שכרו של כל עץ, כדי שיתקיימו כל הסוגים.

הפסוק אומר ״ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה׳ עד בואנו שמה״. (שמות י כו), כלומר רק לאחר 120 שנה שאדם הולך לבית עולמו רק אז מקבל מושג כמה שווה כל מצווה ומה עשה ופעל בימי חייו. וכן כתיב ״המבין אל כל מעשיהם״ שרק להקב״ה ישתבח שמו יש את קנה המידה הנכון לכל פעולה שאדם עושה בעולמו. ומה ההשלכה של כל מעשה בין לטוב ובין למוטב!

כשאדם נכנס לבית החיים פעם בחודש יש נוסח ברכה שצריך לברך בכניסה: ״ברוך: אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין ואסף אתכם בדין. ועתיד להקימכם בדין ויודע מספר כולכם והוא עתיד להחיותכם ולקיים אתכם ברוך: מחיה המתים. לכאורה מה בא לחדשינו נוסח זה וכי אין אנו יודעים שהקב״ה יודע מספר כולם? הרי גם המחשב הראשי בחברה קדישא יודע פרטים על מספר כל הנפטרים עוד מקדמא דנא? אלא הקב״ה יודע שאדם מסויים שקול במעשיו מבחינה רוחנית כמו כמה אנשים. ואדם פלוני שקול כנגד כך וכך. ומשה רבינו רעיא מהימנה שקול כנגד 60 ריבוא מעם ישראל ואדם פלוני רשע שקול כמו מינוס כמה אנשים:: הוא הדין במצוות. ישנה מצווה שאדם טרח ועמל ויגע עליה כמובן שהיא שווה כפול ממצווה שקיים אדם בניחותא ובשלווה ולא התאמץ כלל בעשותו אותה. ולפום צערא אגרא (אבות ג׳).

יש מצוות שהם פופולריות יותר כמו עונג שבת למשל. ויש מצוות שהם כמת מצווה ואין הרבה שעוסקים בזה. כמו תורה מונחת בקרן זווית ואין רבים שעוסקים בה. לכן כל אדם צריך להיות ערום בדעת ולגשת למצווה כאילו אין שום הבדל בין מצווה קלה לחמורה. כל קיום מצווה הוא רצון הבורא שציווה עליה. ותו לא. והוא הדין בעבירה. אומר רבינו יונה בשערי תשובה אל תסתכל בקטנות העבירה ותאמר מה בכך אלא הסתכל בגדלות הבורא המצווה עליה. ויותר מכך: דוד המלך ע״ה אומר בתהילים ״עוון עקביי יסובניי״ (תהילים מט, ו), אומר דהע״ה מהעבירות הגדולות אני לא מפחד, עליהם ודאי עשיתי תשובה מעלייתא. ממה אני פוחד? מאותם עבירות קלות שאדם דש בעקביו ולא מייחס להם שום חשיבות. אלו העבירות שיקיפו אותי ביום דין!

משל למה הדבר דומה: במדינה פלונית היה מצב מלחמה וגייסו את כל חיילי המילואים. ציידו אותם בנשק, תחמושת ושאר הציוד ושלחו אותם כל אחד למקומו ולתפקידו. אחד החיילים קיבל פיקוד על מגדל שמירה

והזהירו אותו שזה מקום אסטרטגי ביותר ועליו להשגיח בעשר עיניים לבל תהיה חדירה ח״ו, כי בנפשו הוא. אותו חייל מכוון שבהצטיידות קיבל בגדים גדולים ממדתו רצה לחגור חגורה ואין. חיפש בעמדה איזה חבל או חוט, עד שראה את החוט של המכשיר קשר. אמר יחתוך ממנו איזה חצי מטר ויקשור את מכנסיו. ״ברוך אומר ועושה״, כמובן שהקשר איתו מהמפקדה נותק, הייתה הסתערות של האוייב, העמדה נכבשה, ובעקבותיה כל החזית והמלחמה הסתיימה בתבוסה גדולה. כשהעמידו אותו לדין על פשעי מלחמה ועל התרשלות במילוי תפקידו אמר להם החייל להגנתו מה קרה? בסה״כ חצי מטר של חוט חשמל, אני אלך לקנות לכם מחנות חשמל 10 מטר אם זה כל הסיפור:

אמרו לו קשה יום. כל המלחמה הוכרעה בשביל חצי מטר של חוט!! הנמשל ברור, אדם לא יכול לומר לא נורא, סה״כ מדברים, ולא יודע שמדיבור תמים יכול להרוג שלושה בלשון הרע: המדבר, השומע, והאיש שדובר עליו. (ערכין טו.).

רבי ישראל מסלנט זצ״ל היה אומר משל לאדם אשר ניתק את פסי הרכבת בקטע קצר של כמה אמות בלבד. לכאורה יתמם הוא ויאמר וכי מה חשיבות יש לכמה אמות לעומת אלפי הקילומטרים שמסילת הרכבת נמשכת לאורכה? אך כל בר דעת מבין כי במעשה זה הוא ממית אסון גדול על נוסעי הרכבת, אדם אומר וכי מה עשיתי, סך הכל התלוצצתי. ואינו יודע שבדיבור תמים גורם לשפיכת דם בפגעו ובהעליבו את חבירו. אין הוא מסתכל על גדלות הבורא ורוממותו שציווה על איסור המעשה, אלא רואה הוא את קטנות העבירה ומתייחס אליה בביטול גמור כחרס הנשבר.

ויש עוד תופעה שכיחה אצל האדם: כשהוא עושה עוול לחבירו הוא מגמד את המעשה ומתמם ומחפש ק״ן טעמים לטהר ולתרץ את עצמו. אבל שאחרים עשו לו ולו הקטנה שבעוולות צועק הוא חמס איזה עוול נורא נעשה עימו, וכמה מסכן הוא והיכן הצדק יעלה ויבוא ויראה וישמע ויפקד. ואליבא דאמת צריך להיות הפוך: אם עשה רעה לחבירו ולו הקטנה ביותר, לא ינום ולא ישן עד אשר יפצה וירצה את חבירו אבל אם לו עשו רעה יעביר על מידותיו ויאריך אפו ויקיים את הפסוק ״ונפשי כעפר לכל תהיה״, ומטעם זה נבראו לאדם שתי עיניים. באחת יראה מעלת חבירו ואילו בשניה יעצום ולא יראה עוולת חבירו כלפיו! וטוב לו בזה ובבא.

אומרת הגמרא: (יומא דף כט) הרהורי עבירה קשים מעבירה. מפני שאם אדם עבר עבירה, מצפונו מציק לו ועושה תשובה ולא זז משם עד שמוחלים לו. אבל בהרהור רע לא מתאר לעצמו שצריך לחזור על כך בתשובה. באומרו וכי עשיתי מעשה? ולא יודע שעבירה כמו גניבה למשל גורמת לטמא את היד שגנבה, או שקר גורם לטמא הפה שדיבר, אבל אדם שפוגם במחשבה בהרהורים רעים, פוגם בשכלו שהוא מקום משכן

הנשמה וממילא פוגם בנשמתו השולטת על כל אבריו מפני שהראש מלך האיברים. והבן.

לכאורה נשאלת השאלה: אם אין אתה יודע מתן שכרן של מצוות, איך התנא אומר הוי מחשב הפסד מצווה כנגד שכרה וכו'? איך אפשר לחשב דבר שאתה לא יודע את הערך שלו? אלא היא הנותנת, שצריך כל אדם להתייחס באותה יראה ובאותה רצינית לכל מצווה בין אם קל לקיימה ובין אם קשה, המצווה הקלה ביותר- שילוח הקן, שכרה אריכות ימים. והמצווה הקשה ביותר כיבוד אב ואם שכרה אריכות ימים, ללמדך שרק הקב"ה ישתבח שמו יודע חשיבותה של כל מצווה וכל פעולה שאדם עושה בעולמו.

כתב הגר"י קמינצקי זצוק"ל בספרו "אמת ליעקב": רגילים אנו לחשוב שמצווה קלה זו מצווה שקל לעשותה ומצווה חמורה היא זו שקשה לעשותה. ומתקיימת ע"י עמל וגיעה. אבל באמת גישה זו בטעות יסודה. אצל הקב"ה אמת המידה אחרת. ידוע שכל מצווה מזכרת ומטהרת את האדם משלימה ומטהרת את רוחו, ומתקנת את מידותיו, כי כל מצווה פועלת פעולה שונה על האדם, ולכן מצווה שעושה פעולה גדולה יותר בנפש האדם ובמידותיו, מטהרת ומזככת אותו יותר - היא מצווה חמורה. כלומר שמקרבת את האדם יותר אל השלימות. ומצווה קלה היא שעושה פעולה קטנה יותר של התעלות והתרוממות הנפש והנשמה. והבן.

* רבי אומר. כידוע רבי היה ניצוץ נשמתו של יעקב אבינו, ונקרא נשי"א ר"ת ניצוץ של יעקב אבינו ויעקב היה גלגול של אדם הראשון כמו שאמרו (בבא בתרא דף נח ע"ב) שופריה דיעקב מעין שופריה דאדם. לכן אמר רבינו הקדוש כל שהיא תפארת לעושיה - הוא יעקב שחתום במידת תפארת. ותפארת לו מן האדם כלומר האדם הראשון - ואם ישאל השואל איך ידע האדם מאין הוא גלגולו ומה בא לתקן? אמר רבינו הקדוש הוי זהיר במצווה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מה באת לתקן לכן הווי זהיר בכל.

* הוי מחשב הפסד מצווה כנגד שכרה וכו' - האדם עצמו קובע מה יהיה מתן שכרו לעתיד לבוא על כל מצווה שעשה בעולם הזה. למשל: נזדמנה לו מצווה. ובו בזמן נזדמן לו עסק שאם יעשהו ירוויח אלף שקלים. אם יזניח את העסק ויקיים את המצווה הריהו מודיע בכך שהמצווה חשובה לו מאלף שקלים, ודאי שלא יפחת שכרו לעת"ל מאלף שקלים עבור המצווה הנ"ל שקיים. כי האדם עצמו בהתייחסו למצווה קובע מה שכר מגיע לו בקיומה.

מצינו בעוג מלך הבשן שהוא הפליט שבא והגיד לאברהם אבינו כי נשבה לוט בן אחיו, כל המטרה של עוג היתה שאברהם יצא למלחמה הקשה ויהרג שם ח"ו, והוא יקח את שרה לאשה. למרות שכוונתו היתה זדונית,

בכ״ז קיבל שכר על עצם ההודעה, הוא נשאר לפליטה מכל דור המבול והאריך ימים עד זמן משה רבינו, עד שביקש לעקור הר ולהשליך אותו על שונאי ישראל, ומשה פחד שמא תעמוד לו זכות זו, עד שאמר הקב״ה למשה ״אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו ואת כל עמו״ (במדבר כא, לד). וכן נבוכדנצר שבזכות 3 פסיעות שפסע לכבוד הקב״ה לתקן את נוסח המכתב ששיגרו לחזקיה המלך והוא העמידם על טעותם- זכה הוא ובניו ונכדו 3 דורות לשלוט בכל העולם וכנגד זה עד היום 3 פעמים ביום אנו פוסעים בסוף התפילה 3 צעדים לאחור בעושה שלום במרומיו. אם על פעולה כזו אדם מקבל שכר עצום, כל שכן במצוות שאדם עושה יום יום בגופו, בממונו, בדיבור, ובמחשבה טובה על אחת כמה וכמה!!!

מעשה בשתי נשים צדקניות שהיו אוספות תרומות למטרות צדקה וחסד ומכתתות רגליהן ממקום למקום, ועשו הסכם בינהן שמי שתפטר ראשונה לבית עולמה תבוא ותגלה לחברתה מה קורה בעולם הבא. וכשנפטרה אחת מהן לאחר כמה שנים באה בחלום לחברתה ואמרה לה שלצערה נמנע ממנה לקיים את ההסכם ולספר מה קורה בעולם העליון אבל דבר אחד היא יכולה לומר שפעם הלכו שניהם להתרים לצדקה ובא אדם ושאל היכן רחוב פלוני, הנפטרת הראתה באצבע היכן הכיוון, אמרה הנפטרת לחברתה על הושטת יד כזו אין לך מושג איזה שכר עצום מקבלים!! ועל אחת כמה וכמה שאדם עושה מצווה אחת בצער שזה פי מאה ולפום צערא - אגרא.

וכן יתרו בזכות שאמר לבנותיו ״קראן לו ויאכל לחם״ (שמות ב ב). זכה להיות חותן משה מלך ישראל וזכה שתיכתב פרשה בתורה על שמו מה שלא זכו שאר אבות העולם. וזכה שמבני בניו ישבו בלשכת הגזית, וזכה להכנס תחת כנפי השכינה וש״ברכתו״ של בלעם לא תיפגע בו שנאמר ״וישא את עיניו וירא את הקיני ויאמר איתן מושבך ושים בסלע קינך״ (במדבר כד, כא). זכית וישבת עם איתני ארץ, האבות הקדושים, ולכן איני יכול לקלל אותך.

עוד בעניין הוי זהיר במצווה קלה כבחמורה: ידוע מעלת ברכת המזון שהיא מצווה קלה. לברך ארבע ברכות שלש מדאורייתא ואחת מדרבנן, אבל משום מה בני אדם מזלזלים בה מרן בשולחנו הטהור (שו״ע אוה״ח סימן קפ״ג), פסק שברכת המזון דינה כתפילת העמידה, אסור לרמוז בידיו או בעיניו או כל הסחת דעת אחרת, ואפילו להסתכל בזייגר (שעון) אסור. אלא יקרא מתוך הסידור באימה ברתת ובזיע, שהרי כל מזונותיו של אדם תלויים בברכת המזון.

הגאון הרב מאזוז שליט״א פירש והמחיש מה שאומרים בברכת המזון ״הזן אותנו ואת העולם כולו בחן בחסד וברחמים רבים״ חסד ורחמים אפילו שלא מגיע לאדם מזונות לפי מעשיו, בכ״ז הקב״ה מרחם על כל בריותיו ונותן לו ממתנת חינם, בחן - זה לאכול עם כפית ומזלג, להוסיף עוד מלח כשצריך, להסב לשולחן מתוך נחת ושלווה ולא ח״ו לאכול

ולשתות דרך אינפוזיה וצינורות רח״ל ששם המזון נוזלי ולא מרגישים טעמו. ופירוש נוסף: הקב״ה ישתבח שמו מייפה את הפירות בצבעים יפים, כל פרי בצבע המתאים והמאפיין אותו כדי להשביע לא רק את החיך אלא גם ובעיקר את העיניים במראה הנחמד. לכן צריך האדם לתת תהילות לאל עליון על המחיה ועל הכלכלה ויותר מכך על הבריאות והיכולת להנות מהמזון כפי שהתפלל יעקב אבינו ע״ה ״ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש״ (בראשית כח כ) ורצונו לומר בריאות טובה כדי שאוכל להינות מהמזון והבגדים שנתן לי בורא עולם ישתבח שמו.

וכן בזכות ברכה מתוקנת מילה במילה של ברכת אשר יצר זוכה וניצל ממחלות שונות ושאר ומרעין בישין.

והוי מחשב הפסד מצווה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה

אומרת הגמרא (ב״ב ס״ד.) על הפסוק ״על כן יאמרו המושלים בואו חשבון תיבנה ותכונן עיר סיחון״ (במדבר כא כז), המושלים אלו המושלים ביצרם, כלומר הצדיקים, שמחשבים הפסד מצווה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה. אדם שרוצה להינצל מהחטא צריך לחשוב כמה שניות לפני שעושה האם זה יעשה נחת רוח לבורא או להיפך ח״ו?, מה הקב״ה ירוויח מהדיבור או המעשה? האם זה ישנה משהו או ישפר לטובה ענין מסויים? מי שמקיים סוף מעשה במחשבה תחילה ניצול מעבירות רבות, ונקרא מרי דחושבנא ומושל בעצמו, אבל אם הוא נתון לגמרי ביד יצרו, עבד נרצע ליצר הרע שלו, אדם כזה אין באפשרותו לחשב חשבונות.

משל למה הדבר דומה לחולה שסובל מאולקוס רח״ל, הוא עובר במקום שיש שם ריח תבשילים שמגרה אותו להיכנס ולאכול, אם יתפתה ליצרו ויכנס ויאכל אומנם הוא יהנה במשך כמה דקות, אולם מאידך היסורים והכאבים שיסבול אח״כ במשך כמה חודשים מזה שאכל לא שווים במאומה את ההנאה הזמנית. צריך אותו אדם לחשוב האם כדאי כל הסבל והיסורים בשביל תאוות אכילה שסופה מי ישורינו?! אדם אוכל מאכל מסויים שאינו בדוק מתולעים, לא מוכן לוותר על ההנאה המפוקפקת הזו, וכל שיעור ההנאה הוא משנכנס לפה ועד שמגיע לוושט, לאחר מכן: אין נפקא מינא אם אכל שור אבוס או לחם ובצל מאוס, אבל התוצאות לאחר מכן אכילת שקצים ורמשים, אוטם הלב לתורה לכל דבר שבקדושה. הפיכתו לבהמי וכו׳, האם זה משתלם בשביל הנאה זמנית כביכול?!!!

וכן להיפך: לפעמים מבקשים מבן תורה לומר כמה דברי תורה, ופתאום הוא מקבל ענווה פסולה ואומר מי אני ומה אני וכו׳ ידע שזה הפסד נצחי, ומה שלא יעשה כעת לא יוכל להשלים לעולם הבא, מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להימנות. לדוגמא אדם שבצעירותו היה עובד, אומרים לו בא ללמוד תורה ומעולם לא מצא זמן לזה. תמיד היה מבטיח שבע״ה יצא לפנסיה יתחיל ללמוד בצורה מסודרת. לאחר שב״ה זכה להגיע לגיל

פרישה מהעבודה, נרשם לכולל פנסיונרים והחל ללמוד בשקידה, עשה חייל בלימודים ועלה ונתעלה, כל שארית חייו הוא יצטער למה לא הלך ללמוד כשהיה צעיר ומיושב, קולט, ופתוח. הפספוס הזה הוא לנצח, ע״ז אמר שלמה העי״ה ׳ כל אשר בכוחך לעשות, עשה, כי אין חשבון למקום אשר אתה הולך שם״ (קהלת ט, י).

הסתכל בשלושה דברים ואין אתה בא לידי עבירה: דע מה למעלה ממך, עין רואה ואוזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבים:

אומרים חז״ל הקב״ה בוחן ומשגיח על האדם בכל רגע ובכל מקום ואין נסתר ממנו. והדבר פשוט כמו שיש היום עין אלקטרונית במפעל, מנהל המפעל יושב במשרדו הממוזג ורואה מה קורה בכל מחלקה ובכל חדר, רואה כל פועל ואת פעולותיו. האם עוכד אותו בנאמנות או לא, האם מייעל את התוצרת או לא, הקב״ה שנתן בינה לאותו מנהל להתקין טלויזיה במעגל סגור, הוא עצמו אין לו מצלמות כאלה? הקב״ה ישתבח שמו לעד שנתן בינה בלב האדם ליצור מכשיר רנטגן ולראות מה הולך בתוך ליבו וכליותיו של אדם, להקב״ה אין מכשירים כאלה שרואים כליית ולב? וכן על זה הדרך. ״הנוטע אוזן הלא ישמע״?! אם יוצר עין הלא יביט?, ה׳ יודע מחשבות אדם כי המה הבל״ (תהילים צד ט). האם זה טוב שמצלמים ומקליטים הכל או לא ?! לרשעים זה רע ומר מפני שהכל מתועד. אבל לצדיקים זה מעולה. כל מאמץ שעשו כל הקרבה עצמית תשתלם לעתיד לבא.

ועוד פירוש: דע מה למעלה ממך כל מה שקורה לך ושגוזרים משמיים מלמעלה, תדע לך שהכל ממך. הכל פועל יוצא של מעשיך, ״מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך״, (עדיות פ״ה), ״איוולת אדם תסלף דרכו ועל ה׳ יזעף ליבו״, וממילא לא יהיו לאדם שום תרעומות ודרישות, ״פועל אדם ישלם לו״, ולא על הקב״ה תלונותיו כי אם על עצמו.

דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת: כידוע חמישה חושים טבע הקב״ה באדם. הראיה והשמיעה נצרכים מאוד לתורה כי בלי הראות והשמיעה אי אפשר ללמוד תורה, ואילו השלוש האחרים טעם, מישוש, וריח נצרכים לענייני העולם הזה. על כן יצר הקב״ה ישתבח שמו באדם שני החושים האלה למעלה והשאר יותר למטה למען יקחו מוסר לעשות עיקר מעסק התורה, ועניני העולם הזה למטה מהם. וזה שרמז כאן התנא דע מה למעלה ממך כלומר התבונן וראה מה למעלה בגופך ותראה כי למעלה מכולם עין רואה ואוזן שומעת ומזה תבין ותשכיל כי העיקר הוא לעסוק בתורה. ואם חלילה לא תשכיל לעשות זאת דע כי כל מעשיך בספר נכתבים. ראה הוזהרת!!!

דע, אם אכזריות או רחמים זה נמשך ממך. אם מקיים את הפסוק ״עבדו את ה׳ בשמחה״, גורם כך למעלה, וכן בעצבות או אכזריות או רחמים

״כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמיים״. לפי ה״אתערותא דלתתא״ (ההתעוררות מלמטה), כך אתערותא דלעילא:

כפי מחשבתו של אדם אם בקדושה או להיפך, כך הם בעולמות שלמעלה, וכפי המחשבה כך המאורע והמעשה שעוברין לפניו כדאמרי׳ אנשי ״כמו שזה מנגן, כך מרקדים לפי הניגון״.

כתב בספר חסידים (סי׳ קס״ב) ״דבכל אבריו של אדם חקק הקב״ה כל מעשה אדם ומקריו, וברפפות אבריו יגיד אליו יוצרו כל המעותד לבוא עליו דבר יום ביומו. ואסור לומר לאחרים פן יחזיקו בניחושים: וידע האדם כי הכל גוזר הקב״ה: כמה פסיעות יש לו לאדם ללכת, וכמה בני אדם יראה, וכמה ראיות יראה, וכן ליד כמה מעשים יבוא. ומה יש לו לעשות וכן לפה כמה דברים ידבר, וכן על אבר ואבר שיגזרו הקב״ה טובה למצוה ולא לעבירה והכל לפי הלב״. עד כאן לשונו. וכתב המפרש שם, כי הקב״ה גוזר סתם כמה ראיות יראה וטוב לו שיקח הראיות למצוה ולא לעבירה.

למשל: ראית יהודי נוסע בשבת, קודם כל תעשה תשובה כנראה שאתה מחלל שבת בלא ידיעה, כי אין מראין לו לאדם סתם. אח״כ תעורר עליו רחמי שמיים בתפילה כמו שזכית לעשות תשובה אפילו עכשיו זה בזכותו ויש לו חלק בתשובה שלך, ״וכל המתפלל על חבירו נענה תחילה״, הרי גם הוא בן של ה׳ יתברך ולמה זימנו לך שדווקא אתה תראה אותו?כדי שתעורר עליו רחמים. מי יודע אולי גם אותך ראו פעם ובקשו עליך רחמים (מי אם לא בורא עולם או ההולך בדרכיו) ובזכות זה אתה עכשיו במצב טוב יותר וברור הדבר שאין ה׳ חפץ בקטרוג על בניו שהרי כל רגע הוא מחיה אותו ברצונו אע״פ שברגע זה הוא עובר עבירה מכוח המחיה שהקב״ה נותן בו.

פירוש נוסף בדברי רבינו הקדוש: דע מה למעלה ממך וכו׳: במשנה זו מרמז רבי את ירידת הדורות, דע מה למעלה ממך, בדורות ראשונים שהיתה בעם ישראל עין רואה כלומר גילוי פנים, מבחינת משקיף מן החלונות, שהמשקיף רואה את העוברים ושבים והם רואים אותו כ״ש ״וירא ישראל את היד הגדולה״ (שמות יד. לא), ״ויחזו את האלוקים ויאכלו וישתו״ וכו׳, (שמות כד. יא), והנביאים די בכל דר ודר שהיו נקראים צופים וחוזים שהיו רואים מראות אלוקים וחזיונות ומעבירים את המסר לעם. ואוזן שומעת היו עם ישראל והצדיקים שבכל הדורות שומעים את בת קול יוצאת ומכריזה, ומקבלים ממנה דברי קודשו של הקב״ה. וכל מעשיך בספר נכתבים שאין לך דבר שאינו רמוז באורים ותומים בזמן הכהן הגדול ולאחר מכן בתורה שכל דבר קטן או גדול היו שואלים את הנביאים. ואילו כיום אנו יתמי דיתמי אין לנו אלא חכמי התורה שהם עיני העדה ולאורם נלך ולעצתם אנו שומעים ותורה מפיהם אנו שותים כמו שנאמר ״עפ״י התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך

פרק ב - משנה ב

רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר, יָפֶה תַלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עָוֹן. וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה, סוֹפָהּ בְּטֵלָה וְגוֹרֶרֶת עָוֹן. וְכָל הָעֲמֵלִים עִם הַצִּבּוּר, יִהְיוּ עֲמֵלִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם; שְׁזְּכוּת אֲבוֹתָם מְסַיַּעְתָּן וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד. וְאַתֶּם, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר הַרְבֵּה כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם:

למה הזכיר התנא פעם מלאכה ופעם דרך ארץ הרי שניהם אחד הוא? הרב מעשה אבות שליט״א מתרץ, שבתחילה נקט התנא לשון דרך אר. ץ כלומר בצעירותו של אדם חייב אביו ללמדו תורה ויחד עם זאת אומנות נקיה וקלה בהיותו סמוך לשולחן הוריו הוא לומד תורה שנקראת תושיה שמתשת כוחו של אדם ובונה את עצמו מבחינה רוחנית, מאידך משתלם גם בדרך ארץ כלומר מעט חוסך כסף לעתידו, וממילא אין לו זמן פנוי. ומכיוון שהרהורים רעים מוצאים מקום בלב הפנוי מחכמה אצלו אין מציאות כזו ואז ניצול מן החטא. בהמשך המשנה מדבר התנא בזמן מאוחר יותר של האדם שהוא חי נושא את עצמו. וחוץ מלימוד תורה צריך הוא גם לעסוק במלאכה לפרנס בני ביתו, ואם אין הוא עושה מלאכה, לא תמיד יוכל להחזיק מעמד, וסופו שיאלץ לעזוב תלמודו לגמרי ולא יוכל אפילו לקבוע עיתים לתורה מפני שיהיה בעל חוב. ומאחר ואי אפשר לו בלא מזונותיו חייב אדם לעסוק במלאכה מסויימת שתפרנסהו בכבוד ולא יצטרך למתנות בשר ודם ולא לידי הלוואתם, וממילא יהיה לו ישוב הדעת להמשיך ללמוד תורה.

מכאן מובן למה התנא מדגיש שרבן גמליאל הוא בנו של רבי יהודה הנשיא לומר לך שגם אם יהיה האדם מופלג בעשירות, בזכות אבות, ובגדולה בתורה כמו רבן גמליאל בכל זאת חייב לעסוק במלאכה לא בשביל הפרנסה, אלא יותר בגלל שהיא מתישה כוחו של אדם ומשכחת עוון. שבכהאי גוונא לא יהיה פנוי לעשות עוונות.

שלמה המלך אומר (משלי טז, ו) ״בחסד ואמת יכופר עוון״ חסד אפשר לפרש שזה מלאכת האדם שמפרנס ועושה חסד עם בני ביתו. ואמת זו התורה שנאמר תורת הייתה בפיהו (מלאכי ב ו). בכח שניהם מתכפרים עוונותיו של אדם, מפני שהעמל בפרנסה משבר את יצר הרע של תאוות הממון והעמל

בתורה משבר את יצר הרע השני שבלב האדם זה של אפיקורסות ופריקת עול. ומתוך כך בידו לפרוש מתאוות העולם הזה, שהרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם (ברכות לה ע״ב).

פירוש נוסף: יפה ת״ת עם דרך ארץ דהיינו שעוסק במלאכתו או במשא ומתן ישמור עצמו בכל אזהרות התורה, משאו ומתנו יהיה באמונה, מלאכתו תהיה ללא גזל הבריות או בעל הבית, ואז ממילא הכל נחשב כתלמוד תורה, מפני שמיישם את התורה הלכה למעשה. ובזכות זה יגיעת שניהם יחד משכחת עוון.

מוסיף התנא ואומר וכל העוסקים עם הציבור יהיו עוסקים לשם שמים למרות שהעוסקים בשימוש תלמידי חכמים מתבטלים באותה שעה מעשיית איזו מצווה או מתלמוד תורה, בשמיים מחשיבים להם כאילו קיימו אותה מצווה, שגדול המעשה יותר מהעושה, ולכן הגבאים היקרים שומרי משמרת ה׳ בכל אתר ואתר שדואגים ומארגנים את הפעילות התורנית, תהילים לתשב״ר, פעילות לנשים, פעילות צדקה וחסד, גמחי״ם שונים לניזקקים, קמחא דפסחא וכ״ו כל אלה לא יחסרו כלום מתורתם בעקבות פעילותם הברוכה, ולעתיד לבוא ישלימו להם כל מה שהחסירו בלימוד התורה.

ואם ח״ו גבאי לא עוסק עם הציבור לשם שמים הסכנות הרוחניות הן מרובות וסופן מי ישורנו. מורינו ורבינו ועטרת ראשנו הרב חיים רבי שליט״א כתב בספרו הטהור עבד לעבדי ה׳: ״ויש ללמוד דבר נוסף על אותם גבאים שיש עמי הארץ שחושבים שגבאי טוב זה גבאי שמשפץ את בית הכנסת, מחליף ריצוף, מוסיף נברשות, קונה מידי פעם ספסלים חדשים, וזו טעות. גבאי טוב זה גבאי ירא שמיים שעושה כל מעשיו בהתיעצות עם חכמי ישראל ולא עושה דברים על דעת עצמו. הכסף שנתרם לביהכנ״ס הוא כספי הקדש וכיצד יחליט על פי דעתו או על פי דעת ועד בית הכנסת, שרובם ככולם עמי הארצות ובודאי אינם תלמידי חכמים? לדוגמא: אסור לגבאי להחליט לקנות מזגן או ריהוט לביהכנ״ס כי יתכן שעדיף לפתוח שיעור תורה לגברים, או לנשים בענייני צניעות וכו״ (במקום מזגן שעולה 7000 ש״ח אפשר להביא אברך יקר שתורתו אומנותו וינחה את הציבור הקדוש על מבועי התורה והיראה, ובמשך כל השנה יקבל סכום של המזגן הנ״ל, שנה של תורה ויראת שמיים, השקעה בנשמות ולא בעצים ואבנים) ועדיף רב בביהכנ״ס ולא חזן עם קול ערב, לכן אומר התנא שכל העוסקים עם הציבור תעמוד נגד עיניהם מה טובת הציבור ושכל מעשיהם יהיו לשם שמים ולא יטילו אימה על הציבור מפני שהציבור צריך להיות ירא רק מהקב״ה ישתבח שמו לעד. עיין חגיגה (ב.) דהקב״ה בוכה עליהם כל יום, ובין השאר על פרנס המתגאה על הציבור.

בעניין ״יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עוון״ אומר הבן איש חי זיע״א משל נאה לעשיר אחד שהזמין למסיבה שערך שלושה ת״ח. הראשון לא הלך, אמר תלמוד תורה כנגד כולם, החכם

השני הלך וביודעו שיהיו שם שירי עגבים. שחוק וקלות ראש ישב בפינה מרוחקת והחל לגרוס בע״פ גמרא, רש״י, ותוס׳, ראשונים ואחרונים על הסדר, ובהגיע עת תיקון חצות, עשה עצמו כמו נישען על העמוד, מידי פעם גם קצת מחא כפיים ועשה עצמו כמשתתף בשירה, הת״ח השלישי בא, אבל כל כמה דקות היה קם והולך אנה ואנה וניראה עליו צער ביטול תורה מטריד אותו. בהגיע זמן תיקון חצות ישב על הריצפה בחדר אחר והחל בוכה ומקונן על צער החורבן עד שעורר תשומת לב כולם. ״ובאו האורחים בארץ אשור״ והחלו צועקים ומגדפים אותו, גם כאן אתה משבית את שמחתינו?! וכי היום תשעה באב?. היהודי הראשון שלא בא עורר תרעומת וכעס עליו, וכי כך מתעלמים מהזמנת העשיר?! החכם השלישי עורר כעס המוזמנים עליו והשבית את שמחתם, אבל החכם השני זה שגם למד כל הלילה גם עשה תיקון חצות גם קיים דרך ארץ ועשה קידוש שם שמים גדול.

לא פעם מזמינים בן תורה לאירוע של אחינו שעדיין לא זכו להארת דרכם, צריך הרבה דעת ותבונה למזג בין הדברים ולהיות נח גם לבריות וגם ובפרט לאבינו שבשמיים לגרום לקידוש שם שמיים בין הבריות ושיהיה שם שמיים מתאהב על ידו נוסף לזאת דרך ארץ לא רק במובן של מלאכה או סחורה כמו שפירש רבינו עובדיה מברטנורא זצוק״ל אלא כפשוטו, הנהגת יום יום. וההתיחסות לזולת.

פרק ב - משנה ג

הֱווּ זְהִירִין בָּרְשׁוּת, שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָן. נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בְּשָׁעַת הֲנָאָתָן. וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ לָאָדָם בְּשָׁעַת דָּחָקוֹ׃

אומר הרב מעשה אבות שליט״א שרבן גמליאל מחדש לנו להיות זהירים בדבר רשות, כלומר כל שהוא לא חיוב או מצווה אלא יש רשות והיתר לאדם לעשות, יכול הוא להימשך אחריו בלי חשבון ובלי גבול עד שיהיה נבל ברשות התורה. אומר רבן גמליאל דע לך שכל הנאת העולם הזה הם נסיונות לאדם. כל המותרות והשפע והחייך הטובים זה נסיון לא קל, אל תימשך אחריהם ״כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה״ רח״ל. הגמרא בשבת שואלת שוחט בשבת משום מה חייב? איכה דאמרי משום צובע ואיכא דאמרי משום נטילת נשמה. ושני הדברים אחד הם. ואומרים בעלי המוסר שוחט הוא יצה״ר והוא צובע לאדם את כל התאוות ואת כל הבלי העולם הזה בצבעים יפים זוהרים ומפתים וכשאדם מתפתה ונכנס לביצה הטובענית הזו, שוחטו היצה״ר ונוטל נשמתו, רח״ל.

ומטעם זה החמירה התורה עם בן סורר ומורה ואמרה עדיף ימות זכאי ואל ימות חייב. וכי מה חטאו ומה פשעו?. האם בגלל שאוכל תרטימר בשר ושותה לוג יין איטלקי בשביל זה חייב מיתה?. אלא ירדה התורה הקדושה לסוף דעתו ואמרה שאם ירגיל עצמו בתענוגות אלו, כשיחסרו לו יעמוד בפרשת דרכים וילסטם את הבריות, לכן עדיף שימות זכאי ולא ימות חייב. עד כדי כך ההרגל לדבר הרשות מסוכן שהחמירה התורה בזה.

החכם באדם פותח את ספרו קהלת ״הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל״, העולם הזה נראה כאילו יש בו ממש, אבל הכל למראית עין בלבד אחרי כמה שניות הכל נמוג. ועוד פירוש: הבל הבלים בלשון ציווי תהביל את ההבל. דבר שהוא הבל ורעות רוח תחשיב אותו ותתיחס אליו בהתאם. למה?? שנראים לאדם כאוהבים וכדברים מועילים לו אבל למעשה אין עומדים לו לאדם בשעת דוחקו. בזמן שהקב״ה יכעס עליו, כמו שנאמר ״לא יועיל הון ביום עברה״ (משלי יא, ד). לא כן דברים רוחניים שמקרבים את האדם לבוראו ומזכים ועומדים לימינו בשעת דוחקו דהיינו בעולם הבא, שנאמר ״והלך לפניך צדקך כבוד ה׳ יאספך״ (ישעיה נח, ח).

פרק ב - משנה ד

הוּא הָיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנֶךָ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כִּרְצוֹנוֹ. בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל רְצוֹן אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנֶךָ. הִלֵּל אוֹמֵר, אַל תִּפְרוֹשׁ מִן הַצִּבּוּר, וְאַל תַּאֲמֵן בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ, וְאַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ, וְאַל תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁמוֹעַ שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע. וְאַל תֹּאמַר לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה, שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה:

ידוע שהקב״ה טוב ומדרך הטוב להשפיע טובתו לאחרים, כ״ש ״טוב ה׳ לכל ורחמיו על כל מעשיו״ מהשמיים יורד רק טוב, אלא שהכל תלוי במעשיו של האדם. הפסוק אומר ״תנו עוז לאלוקים״ ומאידך ״בעצלתיים ימך המקרה״, כביכול יש בכוחנו לתת כח לבורא עולם שיעמוד כנגד כל המקטרגים וכו׳, ואין הדבר מותנה אלא במעשינו. ״מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך״. לכן אם אדם עושה רצונו מפני רצון השם, זוכה לברר ולעמול על קיום הפסוק ״ואתה ישראל מה ה׳ אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה׳ אלוקיך וללכת בדרכיו״ (דברים . יב), זוכה שיתקיים בו ״רצון יראיו יעשה את שוועתם ישמע ויושיעם״.

עוד מלמדנו התנא לעשות מצוות וחפצי שמיים באותה התלהבות ורצון ושמחה שאנו עושים את צרכי הגוף שלנו, כמו שאמר שלמה הע״ה (משלי ד. ד) ״אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה׳ ודעת דרכיו תחפוץ״ מניח תפילין או נותן צדקה באותה מסירות ותשוקת הלב כמו שהוא עמל להשיג ולהוסיף כסף וזהב, אז מקיים עשה רצונך כרצונו. וממילא גם הקב״ה ישתבח שמו לעד משפיע עליו שפע ברכה והצלחה.

וכן להיפך לפעמים אדם מתענה ומסתגף או מדיר שינה מעיניו יותר מכפי כוחותיו, אמנם שרצונו וכוונתו לש״ש הם אבל למעלה מכוחותיו וזה לא רצון ה׳. הקב״ה רוצה שיהיו לו חיילים טובים ובריאים, ולא שבעקבות כך יחלש ויחלה ואז יצא שכרו בהפסדו.

לפעמים היצר בא לאדם ואומר לו תלמד ״משמר״ כל הלילה, תהיה צדיק לכמה שעות אבל מאידך מבטל אותו במשך כל היום מתורה ותפילה בזמנה ובמקרה הגרוע הוא גם מבטל את החברותא שלו שהרי למד כל הלילה וצריך לנוח ביום. לכן חכם עיניו בראשו ויכלכל צעדיו במשפט, ובכל דבר יתייע. ץ עם רב מורה הוראה, שהוא ימליץ בפניו, ״על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה״. (דברים יז. יא).

עשה רצונך כרצונו כדי שיעשה רצונו כרצונך:

חז״ל הקדושים אומרים- אין דבר העומד בפני הרצון כשיהודי מתפלל להקב״ה שיעזור לו לקיים מצווה מסויימת, והוא רוצה בכך בכל נפשו ומאודו מן השמיים יסייעו לו אפילו למעלה מן הטבע. ואין דבר שאין בכוחו לבצע, הכל תלוי ברצון. לומדים זאת מאברהם אבינו ע״ה שרצון עז היה לו להכניס אורחים, על אף יסוריו הקשים לאחר המילה ובנוסף לכך ביום חם מין הרגיל שיצאה חמה מנרתיקה, בכ״ז לא מצא מנוח לנפשו, העובדה שעדיין לא הכניס אורחים. המדרש מספר שאברהם אבינו שלח את אליעזר עבדו זקן ביתו לחפש אורחים, ומאחר ולא מצא אמר אברהם אין אמונה בעבדים, כלומר שלא עשה די למלא את מבוקשי, ולכאורה קשה הרי אליעזר יצא בחום היום חיפש ותר אחרי אורחים ולא מצא מדוע חשד בו אברהם? האם לא עשה כל מה שהיה צריך לעשות? התשובה היא: מסתבר שלא. והראיה לכך שאברהם כן הלך וכן מצא. ללמדינו שהכל תלוי ברצון. ולא רק ברוחניות אלא גם בגשמיות, כששואף אדם להגיע לדבר מסויים בכל מחיר- מסייעים לו מהשמים.

הגמרא מספרת על עני אחד שבא לפני רבי נחמיה וביקש שיתנו לו אווז מפוטם ויין ישן נושן, אמר לו רבי נחמיה אווז מפוטם אין, רצונך לגלגל עימי בעדשים? נענה לו אותו עני, אכל ומת. לאחר מכן בא אליו עני נוסף שגם הוא רצה אווז מפוטם ויין ישן נושן ולא הסכים להתפשר. באה אחותו של רבי נחמיה לבקרו לאחר שלוש עשרה שנה והביאה לאחיה אווז מפוטם ויין ישן נושן. נתן אותם לעני שרצונו התקיים גם היום כמו

בכל יום. העני הראשון היה קטן אמונה והסכים להתפשר במאכלו. התקיים בו שינוי וסת תחילת חולי מעיים ומת. אבל השני היה בעל אמונה גדול וידע שאם בכל יום מקבל מאת השי״ת תרנגולת פטומה וכו׳ ומאי היום מימים, לא התפשר באמונתו וסרב לאכול עדשים, הקב״ה גלגל שתבוא אחותו של רב וכו׳. והבן. (כתובות דף סז ע״ב).

האדמו״ר מגור זצ״ל בעל ״ הבית ישראל״ שאל פעם מדוע התורה קבעה דווקא פסח שני ולא סוכות שני או שבועות שני?! ותירץ משום שפסח שני נקבע בשל אותם אנשים שאמרו ״למה נגרע״ ורצו בכל מאודם להקריב קרבן פסח, ביקש הקב״ה להנציח את הרצון הטהור הזה בתורה הקדושה. להודיע שאם אדם רוצה לקיים מצווה תינתן בידו האפשרות לכך.

הגמרא בעירובין (דף נג) אומרת: אמר רבי כשהיינו לומדים תורה אצל רבי אליעזר בן שמוע היינו יושבים שישה שישה באמה. ופלא פלאים איך יתכן שישבו שישה אנשים במקום כזה צר או שישה אנשים יתכסו בטלית אחת גם זו תמיהה גדולה? מתרץ הרב טובד יביעו שליט״א עפי׳ סיפור שקרה במלחמת יום הכיפורים. קצין אחד סיפר שהטנק שלו נפגע מפגיעה ישירה והחל עולה בלהבות, הצוות של הטנק עם חיילים נוספים חיפשו מחסה מהאש ומצאו טנק נוסף ששהה בקרבת מקום, בטנק שבמצב רגיל אפשר לדחוס ארבעה אנשי צוות נדחקו באותה הפגזה עשרה אנשים!! כח הרצון לחיות שפעם באותם אנשים הביא למצב בלתי אפשרי. רק כך אפשר להסביר את דברי יהודה הנשיא שהוא וחבריו הרגישו וחיו בתחושה שהאמצעי היחיד המעניק לאדם חיים זו התורה ובלי תורה עלולים להגיע למצב שהוא ההיפך מחיים לכן נדחקו שישה אנשים למקום של שתי מרצפות.

כשאדם מסתגל למחשבה שמבלעדי רצון השי״ת אין כלום בעולם וכל המגמה והרצון זה להשתעבד ולהתבטל לרצונו יתברך וממילא אין לו לאדם כעס ולא תרעומת ולא צער על שום דבר שבעולם מפני שיודע שהכל זה רצונו יתברך. וזה כל האדם בעולמו. שישים כל מגמתו וכל חפצו ורצונו לדעת מה ה׳ שואל מעימו ומה חובתו בעולם כדי שיקיים אותה. ואז מובטח לו שגם הקב״ה יעשה רצונו ועוד יבטל רצון אחרים מפני רצון עבדו.

בדומה לזה מצינו שהקב״ה אומר לאדם נרי בידך ונרך בידי, נרי בידך אלו הם התורה ומצוות שנאמר ״כי נר מצווה ותורה אור״ ונרך בידי זו הנשמה שנאמר ״נר ה׳ נשמת אדם״ (משלי כז) אומר הקב״ה לאיש היהודי שמור את הנר שלי דהיינו תורתי מצוותי וחוקותי ואני אשמור אותך בעולם הזה ובעולם הבא שנאמר ״בהתהלכך תנחה אותך״ בעולם הזה ״ובשכבך תשמור עליך״ אחרי אריכות ימים ושנים, ״והקיצות היא תשיחך״ לחיי העולם הבא.

אל תפרוש מן הציבור:

הַלֵּל אוֹמֵר, אַל תִּפְרוֹשׁ מִן הַצִּבּוּר, וְאַל תַּאֲמֵן בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ, וְאַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ, וְאַל תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁמוֹעַ שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע. וְאַל תֹּאמַר לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה, שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה:

כל ישראל ערבין זה בזה, וכולם כגוף אחד, אדם שפורש מן הצבור, ונבדל מהם סובל ממחלה קשה שקוראים לה גאווה שהיא אבי אבות הטומאה. אדם צריך לראות עצמו כאחד מן הציבור, כמו אבר אחד בגוף האדם שאם יחסר האדם אותו אבר נקרא בעל מום ח״ו. כל אדם צריך להשתתף בשמחת הרבים (לא אומרים תחנון כשיש בביהכנ״ס אבי הבן, או הסנדק, או מוהל, או חתן בשבעת ימי חופתו, או בר מצוה) בזה אנו מראים שהשמחה שלו היא גם שלנו. וכן להיפך. הגמרא אומרת כל מי שלא מתאבל על ירושלים אינו זוכה לראות בבנינה שנאמר (ישעיה סו. י), ״שישו את ירושלים גילו בה כל אוהביה שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה״. וכל אדם בריא שאינו משתתף משום מה בצומות ותענית ציבור לא יזכה לראות בנחמת הציבור ל״ע.

רבינו יונה בשערי תשובה (שער שלישי סימן קס״ח) מונה את הפורשים מדרכי צבור כמי שאין להם חלק בעולם הבא. זאת משום שהפורש הרי הוא כמקטרג על המתאספים יחד לעבודת השם. והקב״ה מתעב אותו, והוא בכלל ״בוזה דבר השם״ ומראה עצמו כי לא יחפוץ להיות עם שאר העם המקדשים את השם. ועוד שהוא גורם לאחרים חלושי הדעת שגם הם יפרשו מעבודת ה׳ ומקיום המצוות ובזה נחשב כמחטיא הרבים שאין תרופה למכתו רח״ל. ועליהם נאמר (ישעיה א כח) ״ושבר פושעים וחטאים יחדיו ועוזבי ה׳ יכלו״.

וידוע שציבור נוטריקון צדיקים בינונים ורשעים שביחד משלימים זה את זה שאם יש תשעה צדיקים חסר אחד - אין מניין. ואם יש 9 רשעים וצדיק אחד יש מניין ויש תפילה. וכמו ששלושה מינים לא יוצאים י״ח בסוכות צריך לצרף עוד מין רביעי. כך בקהל, ברוב עם הדרת מלך ניכר כבוד שמיים ומלכות הבורא, שנאמר (דברים לג. ה) ״ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל״. וכן אדם שנימנו חבריו לדבר מצווה והוא לא משתתף עימם על כך נאמר ״מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להימנות״ (קהלת א, טו). לכן לא יהיה האדם תמהוני ויצא דופן או מתחבר לכל מיני כתות, כת הטבעונים או הצמחוניים וכל מה שלא קשור לדעת תורה, אדרבא יצטרף לחברים יראי ה׳. וחושבי שמו ויעשה כמעשיהם, ומקרא מפורש הוא ״חבר אני לכל אשר יראוך״. (תהילים קיט)

כל זה כמובן לדבר מצווה, אבל אם חלילה להיפך עומד במקום עבירה במקום שמדברים נגד ה' ונגד משיחו, במקום לשה"ר ליצנות או מחלוקת וקטטה כמובן שיברח משם כבורח מפני האש, כ"ש "רחוק מרשעים ישועה" (תהילים קיט, קנב).

ואל תאמין בעצמך עד יום מותך:

על האדם לדעת שהמלחמה האמיתית מלחמת היצר וחיילותיו נטושה עד לרגעיו האחרונים עלי אדמות. וצופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו. כתב רבינו בחיי בחובת הלבבות (שער יחוד המעשה פרק ה') ומן התימה אחי כי כל אוייב שתנצח אותו פעם ושתיים ירף ממך, ולא יעלה על ליבו להלחם בך, לדעתו יתרון כוחך על כוחו. והוא מתייאש מנצוח אותך ומגבור עליך. אבל היצר אינו מספיק לו ממך ניצוח פעם ומאה פעמים בין שניצח אותך בין שנצחתו, אם ינצח אותך ימיתך. ואם תנצחהו פעם אחת יארוב לך כל ימיך לנצח אותך. כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה אל תאמן בעצמך עד יום מותך. כמו שאמר רבי יוחנן בן זכאי לפני מותו שתי דרכים לפני ואיני יודע באיזו מוליכים אותי, "שאפילו על ערש דווי יכול להיכשל ולמעוד". אמר החכם מכל אדם "בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר" (קהלת ט. ח), עליך להיזהר, שכל תנועה לא שקולה יכולה להכתים את בגדיך הלבנים בכתמי שמן, ואז המלאכה להסרת הכתמים תהיה קשה ומפרכת. וזה כעין משל על הנשמה הטהורה שנטע בנו ה' יתברך שמו. צריך להיזהר שבעתיים שלא לטנף אותה בעוונות אלא להחזירה זכה וברא כפי שניתנה לנו.

בנסיונות שכל אדם עובר בימי חלדו לא יאמין בעצמו ויהיה שאנן. מי לנו גדול מיוחנן כהן גדול שנכנס 80 ימי כיפורים לפניי ולפנים. בקדושה משולשת: ביום הקדוש ביותר לעם ישראל, למקום המקודש ביותר לעם ישראל והוא האיש הקדוש ביותר בעם ישראל 80 פעם. נכנס ויוצא בלי פגע, שאם רק היה חושב מחשבת פסול בבית קדשי הקדשים מיד היה מת. ואילו זה נכנס 80 פעם ובכ"ז לבסוף נהיה צדוקי, למרות שקרוב לוודאי עבר מזמן גיל 100, בכ"ז נכנסה בו רוח שטות. תסמרנה שיער ראש וארכובות דא לדא נקשן על זאת. אנו שאפילו לאחד מחלקי אלף מכהן הדיוט לא הגענו מה נאמר ומה נדבר?!

יותר מכך: הגמרא מספרת על רב עמרם חסידא שפעם נלקחו בשבי כמה בנות ישראל פנויות ונשואות ולאחר שפדו אותם המתינו לראות מה דינם. אמרו המקום הבטוח ביותר לשהייתם יהיה ביתו של עמרם גאון חסידא קדישא ופרישא. לרב עמרם היה עליית גג ולעלות לשם היה צורך בסולם כבד ביותר משאוי עשרה אנשים. באו עשרה אנשים שמו את הסולם והעלו אחר כבוד את השבויות, לאחר מכן הזיזו את הסולם הצידה. בלילה עבר רב עמרם חסידא בסלון וראה מהמרפסת אחת השבויות שהפשילה מעט משרוול בגדה מיד הבהיק עור ידה. באמצע הלילה לקח רב עמרם את הסולם לבד, הניח אותו מול העליה והחל עולה,

כשהגיע לאמצע הסולם החל זועק "נורא בבית עמרם! נורא בבית עמרם!". באו כל השכנים מי במטף כיבוי ומי בשמיכה מי בחול ומי בדליי מים לכבות את השריפה, כשנכנסו לבית וראו את המחזה: רב עמרם הרב הגדול הצדיק המושלם עומד באמצע הסולם!!! אמרו לו, ביישתנו רבינו!!! אמר להם רב עמרם עדיף שאתבייש כאן בעולם הזה ולא תשיגני בושה וכלימה לעולם הבא!! על כך אמר שלמה המלך ע"ה "אשרי אדם מפחד תמיד". (עפ"י הגמרא קידושין דף פב).

ועוד מעשה נורא: רבי מתיא בן חרש שהיה יושב בבית המדרש ופניו מאירים כזוהר הרקיע ואור גדול נסוך עליו מפני שמעולם לא נשא עיניו להסתכל בנשים. יום אחד נתקנא בו השטן, הלך לפני הקב"ה ואמר לו איך מתיא בן חרש נחשב לפניך? אמר לו צדיק גמור, אמר הבעל דבר תן לי רשות ואנסנו, נתן לו הקב"ה רשות, הלך ונדמה כאישה יפה שלא היתה כמותה מזמן נעמה שמלאכי השרת נתאוו לה. עברה האישה לפני פתח בית המדרש בו ישב רבי מתיא מצד ימין ורבי מתיה מפנה מבטו שמאלה, חזר השטן לצד שמאל ורבי מתיא מסיר עיניו ימינה וכך כמה פעמים. עד שקרא רבי מתיא לשמשו אמר לו תלך לחנות טמבור תביא מסמרים מס' 10, כשהביא, אמר לו תחמם אותם באש עד שיאדימו. נתנם לתוך עיניו ונעשה עיוור. כשראה כך השטן נבהל, שלח הקב"ה את המלאך רפאל לרפא את רבי מתיא וסירב. אמר לו מה שהיה היה. חזר שוב המלאך לפני הקב"ה ואמר לו דברי רבי מתיא. אמר לו הקב"ה לך ותאמר לו שאני ערב שלעולם לא ישלוט בו יצה"ר. והסכים רבי מתיא להתרפא.

הגמרא בסנהדרין (דף קז) אומרת: אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון שהרי דוד המלך הביא עצמו לידי נסיון ונכשל. היינו דכתיב "בחנת ליבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא" (תהילים יז). מעשה ברבי מאיר שהיה מתלוצץ בעוברי עבירה יום אחד נדמה לו השטן כאשה מהעבר השני של הנהר, לקח רבי מאיר חבל והחל לעבור לעבר השני של הנהר. אמר לו יצר הרע אילו לא היו מכריזים ברקיע הזהרו ברבי מאיר ובתורתו. הייתי מכשילך! וכן מסופר על רבי חייא בר אשי שבכל פעם שהיה מגיע לנפילת אפיים היה מוסיף הקב"ה יצילנו מיצר הרע (של עריות) יום אחת שמעה אשתו שאומר כך, התפלאה. אמרה הרי כמה שנים שפירש ממני (מחמת זקנה) ומה הטעם שאומר כך? יום אחד היה לומד תורה בגינתו, הלכה אשתו קישטה עצמה ועברה לפניו אמר לה מי את? אמרה לו שם של פרוצה ידועה. אמר לה השמעי לי, אמרה לו אם תביא לי רמונים אלו שעל האילן. עלה והביא לה. כשהגיע לביתו הסיקה אשתו את התנור, קפץ רבי חייא לתוכו. אמר לה כך היה המעשה. אמרה לו אשתו זו אני הייתי. אמר לה אני לאיסור התכוונתי. כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער עד שמת באותה מיתה.

ועוד מעשה מאביי ששמע פעם אדם אחד שאמר לאישה נקדים ונלך למקום פלוני. אמר אביי אלך להפרישן מעבירה. הלך אחריהם 3 פרסאות

(12 קילומטר!). לאחר שנפרדו לדרכם אמר על עצמו אם הדבר היה תלוי בי קרוב לוודאי שהייתי חוטא!!!

עוד נכלל בדברי התנא שלא יכניס אדם עצמו למצב של נסיון לכתחילה במודע ובכוונה, על זה נאמר "ומקשה ליבו יפול ברעה" (משלי כח. יד). לא יכניס עצמו למקומות של סכנה. אם זה בממון, אם זה בנושא המאכלים, אם זה בשמירת העיניים. אם בזה בדיני יחוד וכו', לא יאמין בעצמו ויאמר, לי זה לא יקרה. אם לרב מתיה בן חרש זה קרה אז גם לך יכול לקרות.

ולפעמים אדם מתפתה ללכת לקנות במקום זול "חצי חינם" "ורבע חינם" ובשביל לחסוך כמה שקלים נכשל בחוסר צניעות וכו'. האם שמירת העיניים לא שווה כמה שקלים? שישתדל לקנות במקום לא פרוץ, וכולי האי ואולי, ומי לנו גדול מדוד המלך עליו השלום שהלך אחרי אביגיל 3 פרסאות (12 קילומטר) עד שאמרה לו לא תהיה לך לפוקה וכו'. (מגילה טו.)

ואל תדון את חבריך עד שתגיע למקומו:

גם זה חיסרון שיש לאדם שנגוע במידת הגאווה. שהוא מבקר את זולתו בשעה שאינו יודע אם הוא היה באותו מצב איך היה מתנהג, והאם היה עומד בנסיון, ידוע שככל שאדם גדול יצרו גדול הימנו. (סוכה נב.) אם כן יכול להיות שהנסיונות של חבריך שהוא גדול ממך ברוחניות הם למעלה מכוחך, וודאי שלא היית יכול לעמוד בהם. כך שלעולם אינך יכול לעמוד במקומו. ומי שמך לשר ושופט? וכבר נאמר "אל יתהלל חוגר כמפתח", (מלכים א כ. יא). וחוץ מזה גורם רעה לעצמו כי כשם שהוא דן אחרים לכף חובה כך בשמיים ידונו אותו מידה כנגד מידה. ידוע המעשה עם צדיק אחד שביקש יראת שמיים של הרמב"ם ולא יכל לעמוד בזה רגע אחד עד שכמעט התפקקו כל עצמותיו.

ראה ראיתי בקונטרס "בר לבב" של הרב לוגסי שליט"א על החובה לרדת לסוף דעתו של כל אדם לפני ששופטים אותו לכף חובה. נצייר לעצמינו מצב בו בעל המכולת סוגר את החנות בדיוק כשאנו צריכים מצרך חשוב ולא מסכים להתעכב לעוד כמה דקות. או בעל הבית שמעכב את המשכורת, או מסרב זמן רב להעלות ולהוסיף במשכורת או רופא שלא מסכים לקבל אותנו על אף שהגענו מרחוק. או שמשו של הרב שמסרב להכנסינו לרב לשאלה דחופה, בכל הציורים הללו ודומיהם אדם רגיל להבין רק את עצמו ומצומצם מאד בחשיבתו כיצד להבין גם את השני. ובכך ממהר הוא בשפיטתו לשפוט את אותם אנשים כאכזרים ורעים חסרי לב ומוסריות.

לכן צריך אדם להרגיל את עצמו לחשוב ולהעמיק לדעתו של השני ואף לעקם את דעתו עצמו כדי לדון את חבירו לכף זכות. הגמרא בתענית (דף כא ע"ב) מספרת על אבא אומנא, שהיו דורשים לשלומו בכל יום ממתיבתא

דרקיעא, וזאת מפני שהיה נוהג לדון כל מעשה לכף זכות. פעם שלח אביי שני תלמידים בכדי לנסות את אבא אומנא ולבדוק מעשיו הטובים. באו לביתו אכלו ושתו ונתץ להם מקום לישון. בבוקר לקחו התלמידים את המצעים היקרים שהציע תחתם והביאו אותם לשוק למכרם שם פגשו את אבא אומנא - אמרו לו כמה שווים המצעים הללו??אמר להם כך וכך הם שווים. שאלוהו אולי הם שווים יותר?? אמר להם כך קניתי אותם בסכום זה, לאחר שנוכחו לדעת את נאמנותו אמרו לו במה חשדתנו רבינו בעת שלקחנו ממך את הבגדים?? אמר להם חשבתי שנזדמנה לכם מצוות פדיון שבויים והתביישתם לבקש ממני מעות לכן לקחתם את הבגדים. אמרו לו רבינו מטרתינו היתה לנסות אותך לכן קח את המצעים חזרה מאחר שעמדת בניסיון. אמר להם איני רוצה לקבלם חזרה כי מאותו רגע שלקחתם אמרתי שיהיו לצדקה, עבור מעשים אלו ודומיהם היו דורשים בשלומו בכל יום מהשמים!

הגמרא בשבת (דף קכז ע״ב) מספרת על אדם אחד שירד מהגליל העליון (יש מ״ד שהיה זה רבי עקיבא (שאילתות פרשת שמות סימן מ)) ונשכר לבעל הבית במשך שלוש שנים, בערב יום הכיפורים ביקש האיש ממעסיקו תן לי שכרי ואלך לזון את אשתי ובניי. אמר לו אין לי מעות, אמר לו תן לי פירות אמר לו אין לי פירות. אמר לו תן לי קרקע אמר לו אין לי קרקע. הפשיל חבילתו לאחוריו והלך אותו פועל לביתו בפחי נפש, לאחר הרגל נטל בעל הבית שכרו בידו ועימו משא שלוש חמורים אחד של מאכל, ושני של משקה. ושלישי של מיני מגדים ועלה לגליל לביתו של הפועל לאחר שאכלו ושתו נתן לו את שכרו. שאל בעל הבית בשעה שאמרת לי תן לי שכרי ואמרתי לך אין לי במה חשדתני?? אמר לו שמא עסק הזדמן לך ואת כל המזומנים השקעת בו. ובשעה שאמרת לי תן לי בהמה ואמרתי לך אין לי במה חשדתני?? אמרתי שמא מושכרת היא לאחרים. ובשעה שאמרתי לך תן לי פירות ואמרתי לך אין לי במה חשדתני?? אמרתי שמא אינן מעושרות. ובשעה שאמרתי לך אין לי כרים וכסתות במה חשדתני?? אמרתי שמא הקדשת כל נכסיך לשמיים נשבע לו אותו בעל הבית שכך היה שהדיר מכל נכסיו את בנו, על שלא עסק בתורה, ושבאתי אצל חברי בדרום התירו לי את נדרי, וכשם שדנת אותי לזכות כך הקב״ה ידון אותך לזכות. ע״כ המעשה.

ומסופר על הרב אריה לוין זצוק״ל שפעם השתתף בלוייה של אחד מנקיי הדעת שבירושליים, ולאותו נפטר היה חבר וידיד שהיו נאהבים ונעימים בחייהם ועבדו במחיצה אחת במשך 30 שנה, לפתע במהלך ההלוייה פרש הידיד מהתהלוכה ונכנס לחנות פרחים ויצא משם עם עציץ ענק ללא הצמחים, חשב רבי אריה בליבו הכך ינהג ידיד לחבירו הקרוב אליו?? כלום אינו יכול למצוא שעה אחרת לקנות עציץ? הלך הרב ואמר לאותו ידיד למדינו רבינו מה ראה לעזוב את ההלויה וללכת לקנות עציץ?? הסביר אותו יהודי לרב מזה שנים אני מטפל בחולה שחפת אחד והוא מת אתמול, הרופאים החליטו לשרוף את כל החפצים והבגדים של הנפטר, וביניהם גם את התפילין שלו, התקוממתי בכל כוחי שלא ישרפו

את התפילין ואז סוכם ביני ובין הנהלת בית החולים שאביא עציץ מלא עפר והתפילין יונחו בתוך העציץ ויגנזו בקרקע כראוי לכן הייתי מוכרח ללכת ולקנות את העציץ על מנת לקבור את התפילין ולהצילם מביזיון!!

פירוש נוסף - אל תדון את חבריך ותפסוק דינו לשבט עד שתגיע למקומו כלומר תלך אליו לדבר איתו וברוב הפעמים תראה שהיו אלו שמועות רעות עליו או דמיונות כוזבים או חשד בכשרים ובהוודע לחברך את אשר בלבך יסביר לך את עמדתו ואת המניע למעשיו ואז תיווכח לדעת שכל התרעומות והחשד היו לשווא.

דוגמאות לדבר:

א. בקשת דבר מסויים מהשכן או רצית לשאול ממנו חפץ מסויים או הלוואה והוא לא נענה לך, מיד עולות המחשבות, איזה שכן רע, הרי יש לו אז מה כל כך קשה לו להשאיל את החפץ? הוא עושה זאת בכוונה הוא כנראה שונא אותי מהיום אני לא מדבר איתו.

דוגמא נוספת: הילדים שלך הלכו לשחק עם הילדים של השכן והוא לא קיבל אותם, מיד ההתרעמות ופתוח הדימיון עובדים שעות נוספות: הרי שכשהילדים שלו באים אלי אני מקבל אותם יפה, עכשיו אני שולח את בני אליו והוא מסרב? והוא הדין כשנתקלים בסירוב בקשה לשמירת הילדים אצל השמרטפית השכנה.

עוד דוגמא: ביקשת מחבר או משכן שיעשה לך טובה מסויימת שבין כה הולך לסדר לעצמו את אותו דבר, וסרב. אצלך זה נראה פשע גדול ועוול נורא כי כך טבע האדם להגדיל את העוולה הנעשית לו. ואצלו זה לא נראה פשע כלל, ובין שכיר למעבידו בין שתי שותפים בעסק שנדמה לאחד שהשני מנצל אותו ומטיל עליו את התפקידים שהוא עצמו צריך לבצע. ציור אחר: קבעת פגישה עם מישהו במועד מסויים ולא די בזה שלא הגיע במועד ובמקום שקבעתם אלא גם לא טורח לצלצל להודיע ולהתנצל, וכן על זה הדרך במאות ואלפי התרחשויות וציורים שהם מנת חלקו של האדם דבר יום ביומו, אם לא תלך אליו ותברר ותלבן את העניין, אם תבין רק את עצמך ותצמצם את המחשבה רק בעצמך. אם תמהר לשפוט את זולתך כרע ואכזר וחסר לב הרי שהשנאת חינם תלך ותתרחב, היום אינך מדבר איתו ושומר את הדברים בלב, מחר כשתראה אותו ברחוב תעבור מדרכה ותעשה עצמך כאינך רואה "פעמים שאתה מתעלם", למחרת האשה לא תדבר עם אשתו וכך מתרחב מעגל השנאה ומתרחקים הלבבות.

העצה היעוצה בכל הציורים הללו: ללכת לאותו חבר, להגיע למקומו כדברי התנא ולומר לו בהארת פנים ובנעימות: ידידי היקר, אין רצוני להשאיר בלב טינה אנו ידידים טובים לכן פשוט רציתי לשאול מדוע כשבקשתי חפץ בהשאלה או כששלחתי את הילדים לשחק עם ילדיך או

שמעכב אתה את העלתי בדרגה או מדוע לא הגעת לפגישה שקבענו במקום ובזמן פלוני ולא טרחת להודיעני (מחק את המיותר). על פי רוב הוא יסביר לך וינמק את סירובו או חוסר יכולתו למלא בקשתך ב-ק״ן טעמים בטוב טעם ודעת, ויוכיח לך שיש לו נימוק צודק לסירובו או שיבקש סליחתך ותיגמר כל הקפידה והמחשבה הרעה עליו, וכל העם על מקומו ישוב בשלום.

ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע:

רבינו עובדיה מברטנורא זצ״ל פרש שכשהרב מלמד תורה לתלמידיו לא יאמר להם בלשון המשתמע לשני פנים שאפשר להבינו שלא כהלכה. ואל ידבר בלשון רמזים וחידות ויסמוך על כשרונם של תלמידיו שירדו לסוף דעתו שאם חלילה יטעו בדבריו יכולים לבוא לידי מינות ואפיקורסות. צדוק ובייתוס שהיו תלמידים של ר׳ אנטיגנוס איש טוכו, ופירשו לא נכון את דברי רבם והגיעו לכפירה בתורה שבעל פה.

פירוש שני: אל תגלה סודך לאחר מפני שעוף השמיים יוליך את הקול ובעל כנפיים יגיד דבר, ומשוכבת חיקך שמור פתחי פיך, מפני שהרבה צרות ובעיות נגרמות בגלל זה, שנאה, קנאה, מחלוקת, לשון הרע בר מינן. לכן תהיה זהיר בדבריך. ולומדים זאת מיעקב אבינו ע״ה זיע״א שרצה לומר לרחל ולאה נשיו את ההחלטה שגמלה בליבו קרא להם לשדה, ושיתף אותם בסודו.

פירוש נוסף - אל תדבר דברים בטלים ודברים אסורים שסופו להשמע שלעתיד לבוא מגידים לו לאדם אפילו שיחה קלה שבינו לבין אשתו שנאמר ״מגיד לאדם מה שיחו״ (עמוס ד). וקורות ביתו של אדם מעידים ביום פקודה שנאמר ״כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה״.

ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תיפנה:

אומר מרן החפץ חיים זיע״א שריחמו עלינו חז״ל שאמרו שמא לא תפנה, בלשון שמא אבל האמת היא שאם אדם אומר לכשאפנה אשנה ודאי שלא יפנה!!! ואמנם מדוייק כך מדברי הרמב״ם זיע״א (פרק ג׳ מהלכות תלמוד תורה הלכה ז׳) שמא תאמר עד שאקבץ ממון אחזור ואקרא, עד שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקיי ואחזור ואקרא. אם תעלה מחשבה זו בלבך אין אתה זוכה לכתרה של תורה. עכ״ד. והסיבה לכך פשוטה כשם שתלמוד תורה כנגד כולם כך כולם כנגד תלמוד תורה!!!

ידוע המעשה עם רבי חנינא שפעם ראתה אותו ביתו בשעת לילה מאוחרת שהוא עוסק בתורה בשקידה עצומה אמרה לו אבי היקר אולי תלך לישון מעט גם מחר יום, אמר לה ביתי עוד נינום טובא כשאדם מגיע אחרי 120 שנה לנוח על משכבו - אז זוכה להיות חופשי. במתים חופשי. אבל כאן עולם העשייה. חטוף ואכול כי עולם הזה דומה לבי הילולא כלומר לאולם

שמחות, מי שאכל. ומי שלא אכל כולם נפגשים מחו. ץ לאולם הרעבים עם השבעים העצובים עם השמחים!!

וכבר אמרנו שהקללה הגדולה ביותר לאדם שחייו עוברים לו מנגד ואין לאל ידו לעשות לעת זיקנתו. מפני שכשהיה צעיר ובעל כוחות אמרו לו בוא תשמע שיעור, בוא להרצאה, קח קלטת תשמע, הוא דחה ואמר אין לי זמן. בע״ה אחרי הפנסיה אני אעסוק בתורה. אלך לכולל ואשלים את החסר, והרבה פעמים הוא נאה דורש אבל לא נאה מקיים. מפני שבצעירותו נתן את כל הבריאות שלו לעבודה ולכסף, ובערוב ימיו נותן את כל כספו עבור הבריאות. ונמצא קרח מכאן ומכאן. ולכן מקשה ליבו יפול ברעה. והרעה הגדולה ביותר של האדם שלא זכה ללמוד תורה. ואין לך אבידה כאבידת הזמן, והרבה פעמים אדם עובד כמו חמור ישן כמו דב ואוכל כמו פרה: ותורה מה תהה עליה?! ואוי לנו מיום הדין ומיום התוכחה!! הזוהר הקדוש כותב שאחרי אריכות ימים ושנים מראים לאדם שתי תסריטים: אחד מה היה, והשני מה יכול היה להיות!!

ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה

גדר החיוב של כל איש מישראל בלימוד התורה נוכל ללמוד מיהושע בן נון, הפסוק אומר ״ויהי בהיות יהושע ביריחו (שהלך לכבוש את יריחו) וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו, וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו? ויאמר לו כי אני שר צבא ה׳, עתה באתי״, איתא במסכת מגילה (דף ג) אמר לו המלאך ליהושע אמש ביטלתם תמיד של בין הערביים ועתה ביטלתם תלמוד תורה.

ופירש״י עתה הוא לילה היה לכם לעסוק בתורה שהרי אינכם נלחמים בלילה. ממשיכה הגמרא מיד ״וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק״, אמר רבי יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה. מכאן פשטה הגמרא שתלמוד תורה גדול יותר מהקרבת הקורבנות.

נורא נוראות: יהושע ועם ישראל עומדים במצב מלחמה, ויש להם הרבה סיבות להפטר מלימוד תורה, עייפות, בלבול, דאגת המלחמה, הערכות למערכה, ועוד. ובכ״ז תובעים אותם על ביטול תורה. בלילה בזמן ההפוגה צריכים ללמוד!!! והתביעה כה גדולה עד שהמלאך מופיע בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים כשחרבו שלופה בידו. וחס ושלום שנחשוב שהתורה מספרת סיפור בעלמא. אלא מסר יש כאן לדורות: שבכל מצב ובכל זמן מחויבים אנו בלימוד התורה הקדושה. הרמב״ם הלכות תלמוד תורה (הלכה ח׳) פוסק: ״כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני ובין עשיר, בין שלם בגופו ובין בעל יסורים, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כוחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים״ ובהלכה י׳ כתב: ״עד אימתי חייב ללמוד תורה? עד יום מותו שנאמר ״פן יסורו מלבבך כל ימי חייך״ וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח, עכ״ד.

מרן החפץ חיים זיע״א בספרו ״שם עולם״ (בהשמטות) כתב: מדוע אמרו חז״ל לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע אם ניצחו מוטב וכו׳ ואם לא יזכיר לו יום המיתה, מדוע לא אמרו יזכיר לו דין וחשבון שיצטרך לתת לעתיד לבא? ותירץ הרב שבפשטות טבע האדם כשהוא בריא ושלם להיות עצל מן התורה ומקיום המצוות ויתכן שלפעמים הולכים אצלו כמה שעות לטמיון, ולכן אמרו יזכיר לעצמו יום המיתה שהוא מושכב על מיטתו חלוש וגווע ורואה שכוחותיו כלים ומתבונן בנפשו. הלא צריך לתקן ולהכין צידה לדרך לבית מועדו וגונח אז מקרב ליבו: מי יתן שהיה הקב״ה נותן לי עוד חיות על כל פנים לכמה ימים והייתי יכול לתקן מעט ממעשי וללמוד מעט תורה לשמה כדי שיגנו עלי מיום הנורא, אבל אהה שראשי ואבריי כבדים עלי ואיני יכול לזוז ממקומי. כל זאת יתבונן האדם בעודו בבריאותו ויאמר לעצמו הלא יבוא זמן שיהיה יקר אצלי החיים מאוד מאוד, הרבה יותר מכסף וזהב ולמה אני מבלה כעת את זמני בחינם וללא תועלת כלל?? עכ״ד.

ובספרו ״מאמר תורת הבית״ (פרק יד בהג״ה) הוסיף מרן החפץ חיים זיע״א: בפרשת ואתחנן (דברים ז. יא) נאמר: ״ושמרת את המצווה אשר אנוכי מצווך היום לעשותם״ נראה שהתורה הקדושה מרמזת כאן לאדם שיחשוב תמיד שלא נותר לו לחיות אלא יום אחד בלבד, מכח מחשבה זו יזדרז בוודאי לתקן כל מה שאפשר לתקן במיוחד לעת זיקנה, כאשר האדם רואה שכוחותיו הולכים וכלים, הוא צריך להזדרז ולהתגבר על יצרו ולהכין צידה לבית מועדו. אולם בעוונותינו הרבים נתקיים הפסוק ״אכלו זרים כוחו והוא לא ידע, גם שיבה זרקה בו והוא לא ידע״ (הושע ז׳). כלומר כל הכוחות העומדים לרשות האדם במשך ימי חייו כדי להביאו אל האושר האמיתי, נאכלים במשך הזמן ע״י זרים, ומי הם אותם זרים? התאווה החמדה והכעס. בני אדם אינם שמים לב כיצד חולפים השנים בהבל, זאת משום שהטרדות שהם מוטרדים על ידי היצר מסיחים את דעתם, על ידי טרדות אלו אנו נחשבים לשיכורים, ושיכור בעת שיכרותו אינו חושב כלל על סופו, עכ״ל. ודבריו קילורין לעיניים.

הגר״א לופיאן זצ״ל פירש את משמעות פתרון חלומו של פרעה ע״י יוסף שאמר (בראשית מא. לג) ״ועתה יראה פרעה איש נבון וחכם וישיתהו על ארץ מצריים״. איזהו חכם? הרואה את הנולד, בדומה לכך אנו בעולם הזה נמצאים מבחינת האפשרות לקיים מצוות בשנות שובע גדול, ימי שנותינו שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה, יש לנו הזדמנויות אין ספור לסגל לעצמינו תורה ומצוות לקראת העולם הבא שבו אין לאדם שום אפשרות להוסיף על זכויותיו. כל איש ישראל צריך לסגל לעצמו אורח חיים של איש נבון וחכם בעולם הזה ע״י שיזכור תמיד את ״שנות הרעב״ לתורה ומצוות בעולם הבא. זכירה זו תועיל לו להזדרז בקיום המצוות בעולם הזה בחשק ובשמחה.

מסופר על שתי מדינות שנלחמו זו בזו במשך שנים רבות וללא הכרעה. יום אחד הכריז המלך של אחת המדינות שמי שימצא דרך לשים קץ

למלחמה ארוכת השנים והעקובה מדם, נתון ינתן לו אפשרות להיכנס חמש דקות לאוצרות המלך ולקחת ככל אשר יוכל שאת, ואכן ביום מן הימים נמצא אדם שהשכיל למצוא דרך כיצד לסיים את המלחמה, לשמחת המלך וכל העם. וכפי שהובטח נקבע לו תאריך שבו יבוא לבית המלך ויקבל את הפרס הגדול. בהתקרב היום המיועד התלבט המלך היאך לקיים את הבטחתו. מצד אחד נחרד לנוכח העובדה שבפרק הזמן שישהה האיש בין אוצרותיו יוכל לרוקן את כל בית אוצרותיו, ומה שאספו ואצרו אבות אבותיו. ומאידך אם לא יעמוד בהבטחתו אין לך בזיון גדול מזה. קם אחד היועצים ואמר אדוני המלך איעצך עצה כיצד תוכל לעמוד בדבריך ובכ״ז לא יגרם שום נזק לאוצרותיך. יודע אני אומר היועץ שהאיש הזוכה אוהב לשמוע מוזיקה. על כן ביום המיועד תעמיד קונצרט חזנות עם טובי הפייטנים והנגנים בעולם בפתח בית האוצר, ואין ספק שקולם הערב של הפייטנים יסיח את דעתו של האיש למשך חמש הדקות הגורליות וממילא לא יספיק לקחת הרבה. הדבר מצא חן בעיני המלך ובעיני עבדיו ולא אחר לקיימו. ביום המיוחל לבש האיש בגדי עשירים וכן הלביש את כל משפחתו אף שהפרוטה לא היתה מצוייה בכיסו, בכ״ז לקח הכל באשראי, הזמין לביתו כרכרה הדורה ונסע עם משפחתו לארמון המלך, בני המשפחה ליווהו עד פתח בית האוצר ובקוצר רוח ציפו לרגע המיוחל בו תפתח הדלת ויצא משם כאיש העשיר בעולם. כאשר נפתחה דלת בית האוצר הופתע האיש לראות תזמורת ענקית ובה טובי הפייטנים בעולם יחיאל נהרי, ציון יחזקאל, משה חבושה, ועד רבים וטובים. איזה ניגון נפלא, איזה מקאמים שובי לב ונפש, מעין עולם הבא. נעצר האיש כולו נפעם מהשירים וכך נקפו הדקות, מייד חזר והתעשת ואמר לעצמו אל תשכח לשם מה באת לכאן. אך גערה זו לא הועילה הרבה משום שבאותה שנייה השתלבו עוד כלי נגינה ועוד פייטנים בשירה שובת לב, הקול היה כה מתוק ונפלא עד ש: כאשר נזכר לגשת למלאכתו לפתה יד חזקה בצווארו ומשכה אותו החוצה, ״זמנך תם״ הודיע לו קול נעלם. צא החוצה. מיואש מדוכא ומאוכזב ניעור האיש בחו. ץ מחלומו. כל ימי חייו יסר את עצמו על שהלך שולל אחרי מתיקות הנגינה ושכח את יעודו ותפקידו, בזה החמיץ הזדמנות גדולה להתעשר עושר רב.

הנמשל ברור ומובן: ימי שנותינו בעולם הזה נחשבים כחמש דקות ואף פחות מכך לעומת עולם הנצח עולם הבא, ובמשך החיים משמיע יצר הרע באוזנינו מנגינות עריבות ושאר אמצעים של הסחת הדעת, וכל מיני פיתויים והבלים ובלבד להטות את האדם מעיקר תפקידו בעולם הזה, פעמים שאדם מתעורר ונזכר לשם מה בא לכאן, אולם פעמים שאין אדם מתעורר כלל מהמנגינה הנפלאה שבאמצעותה מצליח היצר ״להרדים״ אותו, על האדם להשתדל תמיד ובכל רגע לעורר לעצמו ולהיות איש ״נבון וחכם״ ולאגור תורה ומצוות ברוב עוז ותעצומות.

שאל אלכסנדר מוקדון את זקני הנגב מה יעשה אדם ויחיה?? אמרו לו **ימית את עצמו**, (פירוש ימית עצמו על התורה שנאמר ״זאת התורה אדם כי ימות באהל״ ובכך

לא רק שיזכה לחיות חיים אמיתיים בעולם הזה אלא גם ובעיקר לחיי העולם הבא, והלא נאמר "ועשה אותם האדם וחי בהם" ולא שימות בהם אלא ימית את הבלי הזמן ותאוות העולם הזה בשביל ללמוד תורה), **ומה יעשה אדם וימות?! אמרו לו יחיה את עצמו בעולם הזה** (פירוש יעסוק בחיים הריקניים ללא תכלית, חיים של הוללות של שחוק וקלות הדעת ואז יטרד מהעו"ז וכ"ש מחיי העולם הבא).

פרק ב - משנה ה

הוּא הָיָה אוֹמֵר, אֵין בּוֹר יָרֵא חֵטְא, וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד, וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד, וְלֹא הַקַּפְדָּן מְלַמֵּד, וְלֹא כָּל הַמַּרְבֶּה בְּסְחוֹרָה מַחְכִּים. וּבִמְקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים, הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ:

לכאורה מה בא התנא לחדש לנו בזו המשנה?! הרי ידוע שאדם בור כלומר ריק ואין לו מושג. -שום דבר לא יכול להיות ירא חטא. זה פשוט, איזו סלקא דעתין תהיה לנו לומר שיהיה כזה? וכל שכן עם הארץ שמעולם לא למד תורה לא יכול להיות חסיד שזו מדרגה גדולה יותר מצדיק? ועוד: אם אדם מטבעו ביישן אז לדברי התנא הוא פטור מהתורה? ומהו לא כל המרבה בסחורה מחכים? משמע שיש מיעוט שכן מחכימים מריבוי סחורה. היתכן?!

הרמח"ל זצוק"ל אומר בפרקים יח, יט בספרו הטהור "מסילת ישרים" שיש רבים מעמי הארץ שנוהגים דברים מסויימים שחושבים אותם לחסידות, ואינם אלא גולמי חסידות, בורים ועמי הארצות ולא טרחו ולא נתייגעו לדעת את דרך ה' בידיעה ברורה, מבאישים את ריח חסידות בעיני העם. ויאמינו שהחסידות תלויה בסיגופים שונים שימית האדם את עצמו, טבילות קרח ושלג וכו', אומר הרמח"ל זצוק"ל שורש החסידות הוא מה שאמרו "אשרי אדם שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו", ומי שאוהב את הבורא, לא ישתדל לפטור עצמו מהדברים המחוייבים אלא כמו בן שאוהב את אביו ועושה דברים שודאי גורמים נחת רוח לאביו, ואעפ"י שלא אמרו אביו אלא פעם אחת ובחצי דיבור די לו לאותו הבן להבין היכן דעתו של אביו נוטה, ע"כ דברי קודשו. בהמשך אומר הרמח"ל זצוק"ל מאחר והכלל הגדול של החסידות הוא שלושה דברים שעליהם עומד העולם תורה תפילה וגמילות חסד בין אדם לחבירו, הרי שעם הארץ אין לו מושג בדברים אלו, ואף רחוקים הם מכליותיו

ולא הביישן למד:

דרשו חז״ל את הפסוק ״אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה.״ (משלי ל. לב), אדם ששואל חוקר ומתעניין מקשה ומתרץ שואף לדעת ולהבין כל פרט וכל ציור בהלכה מגיע לפעמים למצב שמנבלים אותו ומשתיקים אותו אומרים לו הס מלשאול. אומר על כך שלמה המלך מובטח לו שיתנשא. סופו שיעלה ויתעלה ויהיה ת״ח גדול מפני שרצונו לדעת ולהבין טעמי הדברים והפרטים השונים. ולא עוד אלא שמחכים את רבו וגורם לרבו להתעלות, כדברי התנא הרבה למדתי מרבותי ויותר מחבריי ומתלמידי יותר מכולם. ממשיך שלמה המלך ע״ה ואומר ״ואם זמות״ כלומר אם שמת מחסום לפיך כמו הזמם שהוא טבעת ששמים לגמל בפיו שלא ילך לרעות בשדות זרים, לא שאלת ולא התעניינת, הרי שסופך ״יד לפה״ כלומר סופך שישאלו אותך ולא תדע, בבחינת פותח את ידיך, שהרי מעולם לא ביררת ואיך תדע להשיב? וההפסד הוא גדול.

נמצא הבישן מפסיד תרתי: לעצמו ולרבו. יש אנשים שחושבים שמספיק שמתפללים 3 פעמים ביום וקוראים קצת תהילים ומעמדות ולא באים לשמוע דברי תורה, הלכות, ואינם יודעים שבכל יום הם נכשלים עשרות פעמים בדברים שלא למדו. כגון שבת שיש אלפי הלכות ואדם שלא למד פעמים ושלוש משנה ברורה חלק ג׳ בלי ספק עובר איסורים, ואין להם מפלט כאמור לא ידעתי. בלעם אמר ״חטאתי כי לא ידעתי״ עצם החטא זה שלא ידעתי רח״ל. אלא חייב ללמוד הלכות דבר יום ביומו כדי שידע ישראל מה יעשה ואת הדרך בה ילך. וכל השונה הלכות בכל יום ומקיימן, מובטח לו שהוא בן העולם הבא. ומכלל הן אתה שומע לאו.

ולא הקפדן מלמד:

הגמרא בעירובין (נד ע״ב) מספרת על רבי פרידה שהיה לו תלמיד ״פרוייקט״ היה צריך להסביר לו כל משנה וכל הלכה 400 פעם, אחרי 400 פעם היה קולט את החומר הנלמד.

יום אחד באו גבאי צדקה לרבי פרידה ובקשו שיצטרף אליהם למטרת צדקה. אמר להם עוד מעט, וחזר לתלמידו. אחרי 400 פעם שאל אותו רבי פרידה הבנת? אמר אמר לו התלמיד לא, לא הבנתי. אמר לו מה היום מיומיים?? בכל יום אתה קולט אחרי 400 פעם ואילו עכשיו מה קרה?. אמר לו רבי, כשבאו לקרא לך חשבתי שהנה בכל רגע אתה עומד לעזוב ולכן הסחתי דעתי. אמר לו רבי פרידה חייך שאני יושב ומלמד אותך עוד 400 פעם ועד שתבין איני זז מכאן. למד עוד 400 פעם והבין. הדבר הזה עשה הרבה רעש בשמיים, ובאו לרבי פרידה ואמרו לו מה תבחר להיות אתה וכל בני עירך בני עולם הבא או לחיות 400 שנה? אמר רבי פרידה להיות מבני עולם הבא לכל הדור שלי. אמרו לו מאחר ולא ביקשת על עצמך תקבל את שניהם.

שואלים בעלי המוסר בשלמא רבי פרידה מובן למה הוא בן העולם הבא, אבל כל דורו למה?. מה הם עשו שמגיע לכולם עולם הבא?? מתרצים:

שאם יש דור כזה שאוהבים כ״כ תורה ולא מתייאשים לשמוע תורה 400 פעם וגם כשלא מבינים מתעקשים וחוזרים שוב ושוב עד שמבינים, אשרי הדור שעלתה לו כך ואשרי הדור שאלה הם רבותיו ומלמדיו. בגלל אהבת התורה שיקדה בליבם ראויים הם להיות מבני עליה! אומרת הגמרא בעירובין (נד׳ עמ׳ ב׳) רבי עקיבא אומר מניין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדהו?? שנאמר ״ולמדה את בני ישראל״. ומניין עד שתהא סדורה בפיו?? שנאמר ״שימה בפיהם״, ומניין שחייב להראות לו פנים (רש״י מפרש: ללמדו לתת טעם בדבריו בכל אשר יוכל ולא יאמר לו כך שמעתי הבן אתה הטעם מעצמך) שנאמר ״ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם״.

ועוד מבארת הגמרא שם ת״ר כיצד סדר משנה?? משה למד מפי הגבורה, נכנס אהרון ושנה לו משה פרקו. נסתלק אהרן וישב לשמאל משה, נכנסו ארבעת בני אהרון שנה להם משה פרקן, נסתלקו בניו, נכנסו שבעים זקנים ושנה להם משה את פרקן. נסתלקו הזקנים ונכנסו כל העם, לאחר מכן נסתלק משה ושנה להם אהרון את התורה פעם אחת, נסתלק אהרון ושנו בניו אותה פעם אחת. נסתלקו בניו והיו הזקנים שונים לעם. נמצא שכל אחד שמע 4 פעמים את התורה עד שנקבעה בליבם, לכן יש חיוב לכל אדם שמלמד תורה לרבים לחזור ולשנן מתוך אורך רוח, ולפום צערה אגרא.

ולא כל המרבה בסחורה מחכים:

אומרת הגמרא הקדושה על הפסוק (דברים ל. יא) ״כי המצווה הזאת אשר אנכי מצווך היום לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא, לא בשמיים היא לאמר מי יעלה לנו השמיימה ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה, ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבור לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה״: לא תמצא את התורה מתקיימת בתגרנים או בסוחרים או במפליגים מעבר לים למצוא סחורה לעשותה. ״המסילת ישרים״ כתב על כך מפני שמחשבות המרבה בסחורה אסורות בזיקי המשא ושאיפת הממון, ואין ליבו ומוחו פנוי לעבודת ה׳ וכ״ש לתורה. אמנם מצינו מעטים שזכו בשתי שולחנות כמו רבי יהודה הנשיא ורבי אלעזר בין עזריה ורבי אלעזר בן חרסום וחבריהם, לכן כתב התנא ״לא כל המרבה״ לא כל אחד יכול לזכות ולהסתדר עם ממון ועם תורה בכפיפה אחת.

ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש:

רמז יש כאן לכל אדם שנמצא בחדרי חדרים מבלי שאיש רואה אותו, ולכאורה יכול להתנהג ולחשוב ולפעול ללא דרך ארץ בצורה חופשית בחוסר צניעות, בא התנא לומר לנו אדרבה, בזאת תיבחן. דווקא במקום שאין אנשים צריך אתה להתנהג כמו בן תורה. כמו אדם מכובד ורציני ולא כמו בהמה שלוחת רסן. דווקא כאן מתגלה האדם האמיתי שבך. יראת השמיים שלך בסתר בחדרי חדרים כבגלוי. לפעמים אדם בחברת בני אדם אחרים מתנהג יפה בצורה מכובדת, אוכל בצורה מנומסת,

מתאפק, מקשיב, מתנהג בגינוני כבוד, ואילו כשהוא לבד או בחברת אשתו וכו' הוא נותן פורקן ליצרו ולהתנהגותו החייתית.

ידוע הסיפור על הוגה הידיעות היווני אריסטו זכותו תגן עליו שכולם היו מתפעלים מחוכמתו וממידותיו הטרומיות, היה מורה דגול לנימוסים והליכות, עדין בנפשו. ופעם ראוהו תלמידיו בביתו שהוא אוכל ארנבת חיה על קירבה וכרעיה: "חוטף שוק". אמרו לו רבינו! למדתנו נימוסים הליכות. דרך ארץ בסעודה, האומנם חלום חלמנו??אמר להם: רבותיי! בכיתה אני אריסטו. כאן בבית אני "הארי הדורס". וזה מסמל את הגויים ימ"ש, שבשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם (יחזקאל כג. כ) ואם יאמר לך אדם "חכמה בגויים תאמין" תורה בגויים אל תאמין, ולא כחלקנו חלקם.

כתב רבנו חיים פלאגי' זיע"א שיש פעמים שאדם מתנהג בענווה פסולה כגון שבביהכנ"ס אין דרשן ואין מי שיאמר דברי תורה ומכבדים אותו והוא מצטנע מה אני מה חיי, זו ענווה פסולה. משום שבמקום שאין אנשים יתגבר כארי ויאזור חלציו ויזכה את הרבים בדבר הלכה או אגדה, סיפורי צדיקים, פרשת השבוע, כל מה שחננו הקב"ה החונן לאדם דעת. ולא יאמר מי אני איזה חגב בעלמא. כאן יכול ללבוש עוז וגאווה מותרת, ויקיים את הפסוק "ויגבה ליבו בדרכי ה'", והכל לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו.

וכן כשהולך אדם לשמחה ידוע הדבר כי הנושא הראשון שידובר בו בזה יהיה מדובר כל הערב, אז במקום שידברו על פוליטיקה ועל קולנוע ועל חדשות היום וכו'. תהא אתה האיש, תאמר חידוש תורה, סיפור יפה מהגמרא, או מחז"ל. ואז ממילא תזכה שכל אחד יזכר ויעלה איזה חידוש או דבר תורה ששמע והכל נזקף לזכותך. ה"ה כשאדם נמצא בעבודה או בבסיס הצבאי, ואשריו של העושה לשם שמיים. וגם אם לא ישמעו לקולו מפני שאינו דרשן מלהיב ומרתק, אדרבה לא יבוש מפני המלעיגים עליו העיקר שיכוון לשם שמיים ולעשות נחת רוח ליוצרינו ולעשות רצון בוראינו.

מספרים על אברך אחד שבא לחפץ חיים זצוק"ל ואמר לו אני מלמד בבית הכנסת מסויים בכל שבת. 3 שעות: שעה הלכה, שעה גמרא, ושעה פרשת השבוע, ואף אחד לא מבין ולא זוכר מה דרשתי, אמר לו הרב כמה אנשים באים לשיעור? אמר לו בערך 300 אמר לו החי"ח אני ממש מקנא בך, 300 יהודים בזכותך לא מדברים לשון הרע במשך 3 שעות!! מחלקך יהיה חלקי. תמשיך ותלמד וסוף דבר הכל נשמע. (מכאן נלמד כף זכות על אותם נאורים שקבעו צפירה ביום הזיכרון. במשך שתי דקות כל עם ישראל לא מדבר לשון הרע רכילות ושקרים אפילו הטמבלויזיה לא משדרת ארס והרס במשך שתי דקות וכנ"ל הרדיו החילוני!!).

כידוע מרן הסטייפלר זצוק"ל היה מרגלא בפומיה שבן תורה צריך שיהיו בכיסו מוכנות דרשות לחנוכת בית, לשבע ברכות, להבדיל לאזכרה,

לברית יצחק, וכו׳. ואשריו מי שנתפס על דברי תורה. וידע האדם שגדול שכרו של מזכה הרבים, ואין חטא בא לידו. ובדרך שאדם רוצה ללכת בה מוליכים אותו, שלא יכשל בלשונו ובמעשיו. ולא רק בדברי תורה, ה״ה גם בדברים אחרים שבהם הוא מזכה הרבים, כמו לסדר ספרייה שהספרים בה הפוכים ולא מסודרים בצורה מכובדת. כמו שמצינו אצל אביו של רש״י שזכה לנקות הספסלים בבית המדרש בזקנו הארוך, והדבר עשה רושם גדול בשמיים והבטיחו לו בן שיאיר עיני העולם בתורה. וזכינו לרש״י הקדוש שבלעדיו לא היינו מוצאים ידינו ורגלינו בים התורה נביאים כתובים והתלמוד.

וכן אלקנה זכה בבן ששקול כמשה ואהרון מפני שברגלים היה לן ברחוב והיה אוסף הרבה אנשים עימו בעלותו לרגלים לשילה. ובכל רגל היה עולה מכיוון אחר ומביא איתו אלפים מישראל, לכן זכה לבן כשמואל הנביא זיע״א.

וכן שאול המלך זכה להיות המלך הראשון לעם ישראל מפני שסבו היה עושה פתילות עבות ושם אותם בשמן ושם אותם ברחובות ובזכותו היו אנשים משכימים ללמוד ולהתפלל.

וכן חנוך זכה להיות מעשרה שלא שלטה בהם מיתה אלא נכנסו בחייהם לג״ע וזאת משום שהיה מסקל אבנים מרשות הרבים כדי שיוכלו אנשים להלך בנחת ולא יכשלו באבנים ולא תנגף רגלם.

אבי האומה אברהם אבינו היה עומד מעבר אחד של העולם וכל העולם כולו מעברו השני, לכן נקרא אברהם העברי, שעמד איתן כנגד כל הכפירה והעבודה זרה שהיתה בימיו, ולא נבהל ולא נסחף בזרם עם כולם. אלא עמד איתן כצוק באמונתו בבורא עולם. ולא התבייש בפני המלעיגים עליו בעבודת ה׳. ומטעם זה זכה שבט לוי להיות תחת חסותו של הקב״ה, כמו שאמר משה רבינו (דברים י. ח) ״בעת ההיא הבדיל ה׳ את שבט לוי להיות לו נחלה״ מתי? כשעשו העם את העגל, ומשה ירד מההר ושבר הלוחות וקרא ״מי לה׳ אלי״ התקבצו כל שבט לוי עברו ושבו במחנה והרגו 3000 איש כל אשר כרעו והשתחוו לעגל, לא התבלבלו מדעת הקהל למרות שכולם עובדים ע״ז. וכולם עושים מחולות וריקודים ורק שבט לוי עומד איתן ולא נסחף בזרם. לכן זכה שבט לוי שאין לו חלק ונחלה עם ישראל ה׳ הוא נחלתו.

פרק ב - משנה ו

אַף הוּא רָאָה גֻּלְגֹּלֶת אַחַת שָׁצְפָה עַל פְּנֵי הַמָּיִם. אָמַר (לָהּ), עַל דַּאֲטֵפְתְּ, אַטְפוּךְ. וְסוֹף מְטַיְּפַיִךְ יְטוּפוּן׃

לכאורה מה בא הלל התנא ללמד אותנו במשנה זו?? ועוד מה שייך לדבר אל גולגולת? ועוד מה עם שאר הגוף?? למה הגולגולת לא היתה מחוברת אל הגוף?? הלל הזקן מלמד אותנו יסוד חשוב ביהדות: מידה כנגד מידה. אותה גולגולת היתה שייכת לאדם שהיה מלסטם את הבריות, ומטביען בנהר לאחר מכן. אף סופו היה שיצוף בנהר. מידה כנגד מידה לא בטלה ולמה דווקא גולגולת?? מפני שאם היתה גופה שלימה אנשים היו טועים לחשוב שטבע בנהר או שמת מיתה רגילה. ובמקום לקברו זרקוהו לנהר, אבל כעת כשרואים רק גולגולת ללא גוף ודאי שמשהו רצח אותו. באה נשמתו של אותו רוצח והיתה מצטערת ומתרעמת על בזויה, הרי הרוצח הרג, וגופות שלימות השליך לנהר, ואילו עתה רק הגולגולת הושלכה לנהר בנפרד מהגוף, א"כ אין כאן מידה כנגד מידה? לכן בא הילל ואמר לגולגולת תתנחמי בכך שכולם יראו אותך ויקחו מוסר לעצמם שלכל דבר בעולם יש חשבון מדוייק. ועוד תתנחמי שגם אלו שהרגו אותך גם הם יהרגו בעתיד, מדה כנגד מדה, כלומר הכל בא בגלגול ולכל דבר יש תיקון אם לא עכשיו אז בעתיד. והקב"ה ישתבח שמו מגלגל זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב, רק שאנו לא רואים זאת במסגרת הזמן הקצר שאנו מתארחים בזה העולם. הקב"ה יודע כל נסתרות וכל תעלומות ונותן לכל אדם כמעשיו וכפרי מעלליו, אין מי יאמר לו מה תעשה ואין מי יאמר לו מה תפעל כי הכל מעשה ידיו. הגמרא במסכת סוטה (דף ה') אמר רב יוסף וכן חנני רבי חייא מיום שחרב ביהמ"ק אעפ"י שבטלו סנהדרין, ארבע מיתות לא בטלו: מי שנתחייב סקילה או נופל מהגג או חיה דורסתו, מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו, מי שנתחייב הריגה נמסר למלכות או ליסטים באים עליו. מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי כלומר במיתת אסכרה בגרונו.

תניא היה רבי מאיר אומר מנין שבמידה שאדם מודד מודדין לו? שנאמר "בסאסאה בשלחה תריבנה". שלמה המלך ע"ה במשלי אומר "תכסה שנאה במשאון (כלומר במחשך) תגלה רעתו בקהל". כלומר אדם שמכסה השינאה בסתר ובמחשכים הקב"ה נותן את עונשו שתיגלה רעתו ברבים. ממשיכה הגמרא שם להביא ראיות לדבר: - שמשון הלך אחר עיניו שאמר (שופטים יד. ב) "קחו לי את האישה הזו כי היא ישרה בעיניי" לפיכך ניקרו הפלישתים את עיניו. אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו. ולפי שבא על עשר פילגשי אביו לפיכך נתנו בו עשר חניתות ועשאוהו ככברה. ולפי שגנב את לב דוד אביו ואת לב בי"ד ואת לב כל ישראל לפיכך נתקעו בליבו שלשה שבטים. משה שאמר לקורח רב לכם בני לוי - הקב"ה אמר לו רב לך, אל תוסף דבר אליי עוד. אהרן זכה לחושן משפט על ליבו משום "וראך ושמח בליבו". יוסף הצדיק בזכות שצוארו לא התכופף לעבירה - שמו רביד הזהב על צווארו, ידיו ורגליו לא נגשו לעבירה "בלעדיך איש לא ירים ידו ורגלו בכל ארץ מצרים", עיניו שלא ראו הערווה זכה "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין", וכן מצינו במרים הנביאה בזכות ותתצב אחותו מרחוק, זכתה שכל העם לא נסע עד האסף מרים,

כשלקתה בצרעת והיתה שבעה ימים בהסגר.

פרק ב - משנה ז

הוּא הָיָה אוֹמֵר, מַרְבֶּה בָּשָׂר מַרְבֶּה רִמָּה. מַרְבֶּה נְכָסִים, מַרְבֶּה דְאָגָה. מַרְבֶּה נָשִׁים, מַרְבֶּה כְּשָׁפִים. מַרְבֶּה שְׁפָחוֹת, מַרְבֶּה זִמָּה. מַרְבֶּה עֲבָדִים, מַרְבֶּה גָזֵל. מַרְבֶּה תוֹרָה, מַרְבֶּה חַיִּים. מַרְבֶּה יְשִׁיבָה, מַרְבֶּה חָכְמָה. מַרְבֶּה עֵצָה, מַרְבֶּה תְבוּנָה. מַרְבֶּה צְדָקָה,

מובא בשם האר״י ז״ל- שכל מה שאוכל אדם באמצע השבוע רובו הולך לסטרא - אחרא, ואין לרוחניות כי אם אחוז מזערי מהאכילה, על השאר מברך האדם אשר יצר את האדם בחכמה: וידוע שכל עמל אדם לפיהו (קהלת ו, ז). כמה טרחות יגע ועמל בשביל להשיג המאכל, עשר פעולות: זורע וקוצר מעמר דש בורר זורה וכו׳ ולבסוף ההנאה שיש לו מהמאכל, הוא כמה סנטימטרים מהפה ועד בית הבליעה, ולאחר מכן אין נפקא מינה אם אכל שור אבוס או לחם ובצל.

לצערינו ישנם הרבה אנשים שעושים מהאוכל פולחן, ארוחה ללא בשר או עם כמה סוגי סלטים לא נחשבת בעיניהם למאום, על אלה נאמר הולכים על גחון. שסופם מתברר שדאגו לתולעים שיהיה להם אוכל משובח יותר: ריבוי בשר מראה שאדם משתקע יותר מדי בעולם הזה ובגשמיות וסופו שיהיה מגושם ומסורבל כדב. וזה כמובן בא על חשבון הרוחניות והלימוד התורה הקדושה!

הגמרא אומרת לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן, שהצדיקים שבהם היה יורד להם מן ליד האהל, לוקטים מברכים ואוכלים מעט, עשירית האיפה ומתברך במעיהם ויושבים ולומדים תורה בשקידה עצומה. מה שאין כן הרשעים שעליהם נאמר בטן רשעים תחסר, שתמיד מרגישים שפספסו משהו ושלא אכלו מספיק, והלוואי שהייתה להם עוד כרס אחת היו מסתדרים יותר. ועוד מפני שהרשעים קטני אמנה הם ואומרים מה נאכל למחר לכן לא אוכלים מה שליבם חפץ אלא משאירים למחר, לכן בטנם חסרה. מה שאין כן צדיק שאוכל לשובע נפשו ולא דואג על מחר.

אדם שאוכל לשם שמיים, שיהיה גופו בריא לעבודת ה׳, ומברך ברכת המזון בכוונה גדולה, ואומר הלכה או שתיים על השולחן אכילה כזו מכפרת על כל האכילות שאכל שלא לשם שמיים, ונותנת לו כח ובריאות

לעבודתו יתברך. ונחשב לו כהקרבת קרבן!! אם ח״ו כוונת אדם ומחשבתו למלאת כרסו ותאוותו, להתענג בנופת טינופת צוף העולם הזה והבליו הנה ברוב פעמים אף בדרך הפשטות רוב האכילה וגשמיות שבמאכל מבטל אותו מדברי התורה ומצוות ה׳. כידוע שהאוכל יותר מכדי שבירת רעבונו מזיק ומשחית את הגוף, ומכאובים וחולאים באים עליו. ובפרט מי שנמשך אחר תאוות האכילה, ודאי שאוכל אף דברים המזיקים לו, ומחמת חוליו מבטלו מתורה ומצוות ותפילה.

כתב הרמב״ם זיע״א (בפרק ד׳ מהלכות דעות) וז״ל: לא יאכל אדם עד שתתמלא כרסו, אלא יפחות כמו רביע משביעתו, ואכילה גסה לגוף כל אדם כמו סם המוות והוא עיקר לכל החולאים שבאים על האדם אינם אלא או מפני מאכלים רעים, או מפני שהוא ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה אפילו ממאכלים טובים. הוא ששלמה אמר בחכמתו (משלי כא. כג) ״שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו״ כלומר ״שומר פיו״ - מלאכול מאכל רע או מלשבוע. ״ולשונו״ מלדבר אלא בצרכיו, הוא ששומר מצרות נפשו.

ובפרק ה׳ (הלכה א׳) כתב הרב זיע״א לא יהיה גרגרן אלא אוכל מאכל הראוי להברות גופו, ולא יאכל ממנו אכילה גסה, ולא יהיה רודף למלאת כרסו כאלו שמתמלאין ממאכל וממשתה עד שתיפח כרסם, ועליהם מפורש בקבלה ״וזריתי פרש על פניכם״ (מלאכי ב׳ ג׳) אמרו חכמים אלו בני אדם שאוכלין ושותין ועושים כל ימיהם כחגים, והם האומרים ״אכול ושתה כי מחר נמות״. וזהו מאכל הרשעים ושולחנות אלו הם שגינה הכתוב ואמר ״כי כל שולחנות מלאו קיא צואה בלי מקום״. אבל החכם אינו אוכל אלא תבשיל אחד או שניים ואוכל ממנו כדי חייו ודיו הוא שאמר שלמה ״צדיק אוכל לשובע נפשו״ (משלי יג׳ כה׳) ובאר שם בכל תאוות העולם הזה אין נאה לחכם להתענג בהן. אמר החכם רבי אברהם אזולאי זיע״א סב של החיד״א זצוק״ל שכל עיקר עונש חיבוט הקבר הוא על אכילה יתרה בימות החול שלא לשם שמיים.

הראב״ד זיע״א חידש (ודבריו הובאו בספר ״יסוד התשובה״ לרבינו יונה גירונדי זצוק״ל) שאם מושך אדם ידו ממאכל שערב לו, וכוונתו לכפר עוונותיו - נחשב לו הדבר כתענית וכהקרבת קרבן, ואין הכוונה שיפסיק לגמרי מלאכול אלא הכוונה שיפסיק מלאכול עד שתתקרר תאוותו, ואז אם מבין שצריך לאכול עוד להברות גופו ימשיך לאכול. ואעפ״כ נחשב כמו הקרבת קרבן, וזה יכול לעשות כל איש אפילו מי שהוא חלוש עכת״ד.

כתב הראב״ד זיע״א בספרו ״בעל הנפש״ כי תאוות ההיתר המה פתח והשער לאיסור. לכן מסית היצר הרע לאדם שילמד תורה בהתמדה ויתפלל בהתלהבות וירדוף אחרי מצוות ומעשים טובים. ועיקר מלחמתו הוא להכשילו בתאוות האכילה ושתיה. דבר זה נרמז בתורה הקדושה במעשה יוסף הצדיק: כדכתיב ״ויעזוב כל אשר לו ביד יוסף״, (בראשית טל. ו) שתלמיד חכם נקרא יוסף שהולך ומוסיף בכל יום בדרכי השם. ופוטיפר נקרא היצר הרע. אמרו חז״ל במסכת יומא (דף סט׳) שהיצר הרע מתגרה

בתלמיד חכם יותר מכולן, שיודע שאם יבוא ויפתה אותו לעבור על איזה מצוות עשה ול. א תעשה ודאי שלא יאבה לו ולא ישמע בקולו. ולכן מתחכם היצר ומניח את תלמיד חכם לעסוק בתורה ומצוות אבל צד אותו במצודה רעה שהוא ריבוי אכילה ושתייה.

והפסוקים מרמזים על כך: "ויוסף הורד מצריימה" (בראשית טל. א) דהיינו התלמיד חכם הנקרא יוסף הורד למיצר ים הקליפות. "ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים" שהוא היצר הרע הוא מלאך המוות שטובח את בני האדם. "ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדוניו המצרי" "וירא אדוניו כי ה' עימו" פרש"י שם שמים שגור על פיו, והוא לומד בהתמדה, "וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו". "וימצא יוסף חן בעיניו ויפקדהו על ביתו וכל יש לו נתן בידו", היצר חושב תחבולות איך לתפסו ולכן הוא מוסיף לו עוד תורה ומעשים טובים.

כפי שמובא בספר "יערות דבש" לרבי יהונתן אייבשיץ זיע"א שהצאן אוהבים לאכול מלח ועל ידי זה גדלים שערותיהם. ולכן לפני שגוזזים אותם מאכילים אותם הרבה מלח שיגדלו שערותיהם ואח"כ גוזזים אותם. וכך עושה היצר הרע לפני שרוצה לתפוס את האדם ברשותו, "כי אם הלחם אשר הוא אוכל" ורק בזה כל חשקו של היצר שהאכילה של התלמיד חכם תהיה בחלקו ואז ממילא יתנתק מהשם יתברך וישתעבד תחת ממשלתו. כי מתוך אכילה ושתיה שלא לשם שמים שוכח האדם את השם יתברך, כמו שכתוב "פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת: ורם לבבך ושכחת את ה' אלוקיך המוציאך מארץ מצריים מבית עבדים" (דברים ח' יב' יד').

כתוב בהקדמת הספר "שלחן הטהור" וז"ל: ועוד ראיה מדברי תורתנו הקדושה שעיקר שליטת היצר הרע על האדם הוא על ידי תאוות האכילה והוא ראשית אונו של היצר, ולתאווה זו הוא נותן משפט הבכורה להביאה תחת ממשלתו, כי אנו רואים באדם הראשון בעת אשר רצה היצר להדיחו מעל פני ה', ידע היצר כי קדוש אלקי כזה, ויציר כפיו של הקב"ה, לא יוכל להסית שימרוד בה' אלוקיו, ולכן התחכם הנחש הקדמוני הערום, והשיאו לאכול מן העץ אשר הוא טוב למאכל ותאווה לעיניים, ועל ידי זה תפסו ברשתו וגרם מה שגרם לו ולכל הדורות הבאים אחריו. וכל החטאים והעוונות של כל בני האדם נמשכים מהחטא הזה הראשון, וכן אצל כל אדם בפרטות, תאוות האכילה הוא ראש וראשון של כל תאוותיו, ומזה נמשך האדם ליתר התאוות כל ימי חייו. עכ"ל.

ידוע לכל כמה ריבוי האכילה גורם לשכוח מה' ומתורתו. ומקרא מפורש הוא: "שמנת עבית כשית ויטוש אלוה עשהו" (דברים לב טו). "ורם לבבך ושכחת את ה' אלוקיך" (דברים ח, ד) "ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלוהים אחרים" (דברים לא כ). ומבואר בתנא דבי אליהו זכור לטוב, עד שיבקש אדם שיכנסו דברי תורה לתוך מעיו, יבקש רחמים שלא יכנסו אכילה ושתיה לתוך מעיו. ואמרו חז"ל במסכת ברכות (דף כט ע"ב) אמר ליה אליהו לרב

יהודא אחווה דרב סלא חסידא: לא תרתח ולא תחטא כלומר לא תכעס ולא תבוא לידי חטא לא תרוי ולא תחטא ופירש שם רבינו יונה: לא תרווה ולא תחטא כלומר לא תשבע כדי שלא תבוא לידי חטא, כי כשאדם נמשך אחר תאוותיו שוכח ענייני הבורא יתעלה. ועוד אמרו (שם בדף לד) מלא כריסיה זיני בישי. כלומר מילוי הכרס הוא ממיני חטאים הרעים.

מרבה נכסים - מרבה דאגה:

אדם שמרבה נכסים וחושב שזה מה שיגן עליו, והוא בטוח בעושרו ובממונו, איפכא מסתברא: רק יותר דאגות וטרדות ופחד הוא מרבה. עושה את ביתו ככלוב עם סורגים ועם מצלמות אלקטרוניות, וכל זמן שרוצה לצאת מביתו חושש ודואג שמא יפרצו או תפול דליקה ויכלה ממונו. וכמה שהוא מתעשר יותר אינו יודע שעושר שמור לבעליו לרעתו. אדם כזה חושד יותר בכל אדם, וכל אדם בעיניו נראה כליסטים שעומד לכלות ממונו.

מעשה עם החפץ חיים שהיה לו תלמיד שברבות הימים עזב את הישיבה והחל לסחור בסחורות שונות עד שנהפך לעשיר ובעל נכסים רבים. לימים כשפגש את רבו החפץ חיים התוודה לפניו שהוא חולה במחלה אנושה ל״ע: הידיים שלו קפוצות שהוא אינו יכול לפתוח אותם לעניים ולנזקקים, וגם אם הוא רוצה נבצר ממנו. לקח אותו החפץ חיים לחלון ואמר לו מה אתה רואה? אמר לו אני רואה אנשים. זה בכה וזה בכה, עוד בעל עגלה שחוצה הכביש וכו׳ וכו׳, אמר לו החפץ חיים הטבת לראות. עכשיו תלך למראה ותאמר לי מה אתה רואה, אמר לו התלמיד אני רואה את עצמי, אמר לו הרב תביט טוב טוב ותאמר לי מה אתה רואה, אמר לו אני רואה את עצמי ותו לא מידי. אמר לו החי״ח מה ההבדל בין הזכוכית הזו שראית בה אנשים וטף, לבין הזכוכית הזו שאתה רואה בה רק את עצמך? אומר לך, ההבדל הוא צבע הכסף המכסה את המראה הזו ומונע מבעדך לראות אנשים, אכן הכסף גורם לאדם לראות רק את עצמו ואת רכושו ולא לראות שום אדם אחר זולתו!!!

טבע האדם שהוא עובד בשביל לפרנס בניו ובניו עובדים ועמלים לפרנס את בניהם, והבנים את הבנים. אמר פעם חכם אחד מעולם לא ראינו את הבן הזה שכולם עבדו בשבילו: לעומת זאת הגמרא מספרת על ריש לקיש שהשאיר לבניו ירושה קבה דמוריקא, כלומר חצי קילו כורכום. וגם על זה נאנח אנחה ששוברת חצי גופו של אדם ואמר ״ועזבו לאחרים חילם״. (תהילים מט. יא). שאלו אותו רבינו האומנם? עד כדי כך? אמר להם ממה נפשך: אם בני יהיו צדיקים, הרי שהקב״ה ידאג לחסרונם. שנאמר ״נער הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב״, ואם רשעים יהיו חלילה, כל שכן איני חייב לפרנסם. שכל ממון העולם קיבץ יוסף הצדיק למצרים וירש לבניו 5 סלעים (פדיון הבן):

הגמרא בירושלמי מסכת פאה מובא שמלך פרס שלח לרבינו הקדוש מתנה אבן יקרה מאוד, ואמר לו בתמורה תשלח לי ג״כ דבר יקר ערך, שלח לו רבינו הקדוש מזוזה מהודרת. כעס המלך. אני הבאתי לך אבן יקרה שווה מאות אלפים ואתה שולח לי מזוזה במאה וחמישים ש״ח? אמר לו רבינו הקדוש אתה שלחת לי דבר שצריך להעמיד עליו שומרים ולשמור אותו בכספות וכו׳ ואילו אני שלחתי לך דבר שהוא ישמור עליך ועל הכספות שלך. אתה שלחת לי דבר שנמצא בפנים וצריך לשומרו מבחוץ, ואני שלחתי לכבודו דבר שנמצא בחוץ ושומר על מי שבתוך הבית.

דוד המלך עליו השלום אומר בתהילים (פט. מח) ״זכור אני מה חלדי״ שתי פירושים לפסוק: א. אדם הוא כמו חלודה, במשך השנים הולך ומחליד, הולך ונשחק. פירוש שני: האדם דומה לחולדה, החולדה הולכת ואוספת, ואוגרת מזון לכמה שנים, בה בעת שהיא עצמה לא צורכת הרבה אוכל. אדם אוסף ואוסף ומשאיר הכל לבעל השני של אשתו!! בבחינת רשע יכין וצדיק ילבש. ועיין שער הבטחון בחובת הלבבות לרבינו בחיי מה שכתב בזה! מעשה המסופר בגמרא (בבא בתרא דף יא.) במונבז המלך שפתח את אוצרות ממלכתו ופיזר ביד רחבה לכל נזקק. עניים ואביונים וכל הפושט יד. אמרו לו אנשי ביתו מה שאבותיך ואבות אבותיך חסכו במשך מאות שנים אתה מבזבז בזמן מועט? אמר להם אבותיי חסכו למטה ואני חוסך למעלה. אבותיי חסכו במקום שיד אדם מגעת ואני חוסך במקום ששום יד לא שולטת בו. אבותיי חסכו בעולם הזה ואילו אני חוסך לעולם הבא. אבותיי חסכו לאחרים ואני חסכתי לעצמי.

מסופר על אדם אחד שהיה יושב ודג לו דגים להנאתו, היה מנקה אותם וצולה אותם, ואח״כ יושב ואוכל בנחת עם סלטים ובירה, כסעודת שלמה במלכותו. ראה אותו אדם אחד אמר לו למה אתה דג בחכה דגים מועטים כל היום. תקח לך רשת גדולה ובכל פעם תוציא 40 - 50 דגים. אמר לו הנופש ואז? אמר לו היועץ ואז תקנה כמה סירות. תיקח כמה עוזרים וממילא יגדל השלל. אמר לו ואז? אמר לו אז תקנה ספינות וסירות ותגדיל את צי הסוחר שלך ויצא שמעך בכל הארץ. אמר לו מה אז? אמר לו אז תלך הלוך וגדל עד שיהיו לך טירות ובתים וחצירות ותהיה העשיר במדינה! ומה הסוף, שאל הדייג? אח״כ תוכל לקחת לך חכה, תשב בנחת ותוכל לדוג דגים כאוות נפשך. בשפע ולא בצמצום: אמר לו הנופש ומה אני עושה? וכי עכשיו אני לא יושב ודג בנחת ובשלווה? למה לי כל הצרות האלה, אוניות, פועלים, בניינים וכו׳? אם כבר עכשיו אני יושב וטוב לי. לכן האדם יקח מוסר לעצמו, וידע שכל העושר והנכסים שחננו הבורא ישתבח שמו זה בשביל לכלכל בזה עניים ונזקקים. לעשות צדקה וחסד עם עמלי התורה, לחזק מוסדות התורה, ואז יקבל כפל כפליים בעולם הבא, שהקב״ה זורע צדקות ומצמיח ישועות.

מרבה נשים מרבה כשפים.

איתא בגמרא שבת (דף נו ע"ב) שלמה המלך ע"ה היה מוכן לגרוף ביבים ולעבוד עבודה בזויה ובלבד שלא יכתב עליו בדברי הימים שעשה הרע בעיני ה' "שהנשים הטו את לבבו". למרות שכוונתו היתה לטובה. שמכל האלף נשים יוליד מכל אחת נסיך אחד והוא ישלוט על עם אחד ואז תתפשט מלכות ישראל בעולם כולו. בכל זאת בסוף ימיו הנשים היטו את לבבו עד שסבורים היו לומר שחלילה אין לו חלק לעולם הבא. כידוע הגמרא אומרת שנשא שלמה המלך את בת פרעה לאישה הייתה מורת רוח בשמיים וירד המלאך גבריאל ונעץ קנה באוקיינוס ומזה נוצרה איטליה של יון, שהם מלכות רומי הרשעה שבמשך הזמן החריבה את ביתנו והגלתה את עמנו לבין הגויים. וממלכת שבא יצא נבוכדנצאר שהחריב את בית המקדש שבנה שלמה המלך!

ולכן אומר התנא גם אם מרבה נשים מפני שהכוונה שלו טובה שהרי האשה היא עזר כנגדו והוא רוצה כמה כאלו שיעזרו לו להגיע לחיי עולם הבא בכ"ז טובה לא יוצאת מכך, אלא להיפך. שאשה מקנאה בירך חברתה ויגיעו עד כדי כשפים בשביל לכבוש ליבו.

מרבה שפחות מרבה זימה, מרבה עבדים מרבה גזל:

מלמדנו התנא הקדוש הלל הזקן מה כוחה של השפעה שלילית, שהרי אדם שמרבה שפחות ועבדים מוקף באנשים המתעסקים תמיד בזימה וגזל שרוצים למלא את זמנם הפנוי, ובלב פנוי מהחכמה שוכנים גזל ועריות שנפשו של אדם מתאווה להם ומחמדתן, (מכות כב). וכ"ש בשפחות ועבדים. ועי"ז יוכל האדם להיות מושפע מהסובבים אותו, ויכול להגיע לקלקולים גדולים רח"ל. שייתכן שהוא יהיה "עסוק" עם שפחותיו ומתוך כך לא משגיח על עבדיו, ואדם שרוצה רח"ל לאבד ממונו יקח לו עבדים ופועלים ולא ישגיח עליהם, ונמצא שגוזלים אותו: ".

מרבה תורה מרבה חיים:

מעשה עם החפץ חיים זצוק"ל שבזמנו העלו רעיון להקים בית רפואה יהודי על טהרת הכשרות, רופאים יהודים, תרופות כשרות, ללא חילול שבת וכו', ברוך אומר ועושה, בהתרמה הגדולה עשו מסיבה מפוארת והזמינו את העשירים ואת גדולי הדור היהודים באותה העת. כל אחד תרם ביד נדיבה. מי חדר בבית הרפואה, מכשיר צילום. מיטות לחולים. וכן כל שאר המכשור היקר. באמצע הסעודה באו לחפץ חיים משלחת של בני תורה לדון איתו בעניין דחוף, והגאון התפנה למענם למשך שעה ארוכה, לאחר שחזר לעשירים ראה והנם זועפים אמרו לו כבוד הרב וכי הם חשובים יותר מאיתנו שהרב התפנה למענם כ"כ הרבה? וכי הם תרמו משהו לבית החולים? אמר להם הרב דעו לכם כי כל אברך תורם 50 מיטות לבית החולים!! המה שמעו כן תמהו. 50 מיטות סלקא דעתך? אמר להם הרב כן. תדעו לכם, בתורה שהם לומדים הם מונעים מחמישים חולים שיחלו וחוסכים בכך כל יום 50 מיטות בביה"ח!!!

כל אדם שעוסק בתורה צריך לדעת שבזה הוא מקיים את העולם, ״וישמח ישראל בעושיו״. ויעריך את מה שעושה, וכשידע את האחריות הגדולה ואת הערך האדיר של התורה יהיה לו סיפוק גדול בלימוד התורה. ידע שהוא מוריד שפע קדושה וטהרה לעולם. מבטל גזירות קשות ורעות. הגמרא בברכות אומרת שרבי ישמעאל עלה פעם למיתבתא דרקיעא וראה מלאך הממונה על גזירות קשות ורעות שהראה לו חדרים מלאים חבילות של צרות ויסורים. אמר לו אלו למי? אמר לו המלאך אלה לשונאיהם של ישראל, (בלשון סגי נהור), שאל אותו רבי ישמעאל האם יש תיקון לדבר זה? אמר לו המלאך כשישראל נכנסים לבתי כנסיות ובתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה רבא הקב״ה מתמלא ברחמים ומעביר עוונותיהם של ישראל, ואם בעניית אמן יהא שמיה רבה כך, תלמוד תורה שהוא כנגד כולם על אחת כמה וכמה, וכפי שאמר פעם הסבא מקלם זצ״ל שכדאי היה להקב״ה לברוא את העולם כולו כדי שפעם אחת יענו ברוך הוא וברוך שמו. ואלף פעם ברוך הוא וברוך שמו לא מגיע לפעם אחת אמן. ואלף פעם אמן לא מגיע למעלת פעם אחת אמן יהא שמיה רבא, ואלף פעם אמן יהא שמיה רבה לא מגיע למעלת מילה אחת של התורה הקדושה!!!

אמר פעם מרן החזון איש זצ״ל אדם שיושב בת״א או בבת ים ולומד תורה בהתלהבות ובשקידה עצומה, מונע מיהודי בלוס אנג׳לס או בפריז שימיר דתו או שיתחתן עם גויה ארורה רח״ל.

הרב שבדרון זצוק״ל מביא בספר ״אבותינו ספרו לנו׳. ׳ על אדמו״ר אחד שגם בימי זקנתו היה לומד 20 שעות ביממה. אמרו לו כבודו כבר זקן וזה למעלה מכוחו אולי קצת יוריד בעומס הלימוד. א. מר להם אם אני אוריד שעתיים בלימוד ואלמד רק 18 שעות ביום. שכני שלומד 18 שעות יראה שהורדתי בכמות. יוריד גם הוא, ויאמר. אם הרב הגדול הוריד, גם אנחנו יכולים ללמוד פחות, ואם יראה את זה שכנו של שכני שהוא לומד 12 שעות ביום, יקח מוסר לעצמו ויוריד זמן לימודו ל- 10 שעות. וכו׳ וכו׳, עד שיראה את זה השואב מים של העיר שהיה לומד שעה אחת והוא ירשה לעצמו להוריד גם את השעה הזו, א״כ נמצא שאני גרמתי להחלשת התורה בעיר, ולזה שהשואב מים והחלבן יהיו עמי הארץ לא אסכים בשום אופן!!!

מסופר על הט״ז רבי דוד סגל זצוק״ל שפעם היה יושב ולומד עס תלמידיו, נכנסה אישה בוכיה לביהמ״ד נפלה לרגליו ואמרה רבי, חוס ורחם, ביתי חולה מאוד והרופאים אפסה תקוותם. כבר הרימו ידיים, אנא חוס על ביתי הקטנה, אמר לה הרב, ומה אעשה לך? אני לא יודע סגולות ולא קמיעות ולא לחשים, א״כ במה אושיע אותך? ישב והרהר כמה שניות ואח״כ חתך איזה קרטון מהסטנדר שלו שהיה מרופט מרוב שימוש ואמר לה קחי זאת ושימי בכוס תה של הבת כמה פעמים ביום. ואכן זכות הקרטון הזה שספג עשרות אלפי שעות לימוד תורה עמד לה לבת להחלים ולהתרפא.

קנה לו שם טוב קנה לעצמו:

אומר שלמה המלך ע״ה ״טוב שם משמן טוב, ויום המוות מיום הוולדו״ (קהלת ז. א), לכאורה קשה: הרי שם ושמן אינם דברים דומים, לכן לא שייך לומר עליהם שזה טוב מזה. הרי אי אפשר לומר טוב כסא משולחן, מפני שהם דברים שונים. על מה שייך לומר טוב יותר וטוב פחות? על שתי דברים דומים, אפשר לומר כיסא זה טוב מכסא אחר וכו׳. אלא הדבר המשותף לשניהם הוא כמו ששמן שהוא שמן אפרסמון לא נראה אבל מרגישים בו ממרחק, כך שם של אדם לא רואים אותו, אבל עצם הזכרת שמו יש בה משום נוכחות של האישיות עצמה. אע״פ שאינו איתנו מכל מכל מקום כבודו נמצא עמנו. צדיקים שמם הולך מסוף העולם ועוד סופו. ״בכל הארץ יצא קוום ובקצה תבל מיליהם״. שמשון הגיבור אפילו 40 שנה אחרי מותו הפיל חיתתו ואימתו על העמים מסביב. תנאים ואמוראים קדושי עליון שנפטרו לבית עולמם לפני מאות ואלפי שנים שמם מוזכר בחרדת קודש בפי כל, עולים מידי שנה לציון קברם, קוראים את אמרות קודשם. מתענגים על דברי חכמתם. הזכרת שמם הוא סגולה גדולה לזכות לישועות ניסים ונפלאות. ואילו להבדיל אלפי הבדלות ראשי מדינות, עשירים, רוזנים, שליטים ששלטו בכל העולם היכן הם נמצאים? מאן דכר שמיה? מישהו עולה פעם ביובל לקברם? הלא נשכחו כמת וכנבלה מלב! רק אתמול ושלשום, היו מושלים ונערצים ונישאים שמם בפי כל, ועתה נהפכו לדומן באדמה ולא נודע כי באו אל קרבנה. אלא על כרחך לומר שהתורה ורק התורה מקנה שם טוב לאדם, מקדמתו ומכרזת עליו בעולם הזה ובעולם הבא, לאחר שעמל ויגע בתורה והיא נקראת על שמו שנאמר ״ובתורתו יהגה יומם ולילה״ (תהילים א. ב).

קנה לו דברי תורה - קנה לו חיי העולם הבא:

עוד מוסיף הלל הזקן לומר שאדם שקונה לו תורה זה המפתח היחיד לרכוש חיי העולם הבא. אין שום אפשרות לזכות לחיי העולם הבא ללא תורה. כמה מצוות וצדקות, וגמילות חסד ותפילות שיעשה האדם לא יועילו לו לזכות לחיי עולם הבא זולתי התורה הקדושה. אי בעית אימא גמרא ואי בעי אימא סברא: מצד הסברה לא יתכן, מפני שנניח שיבוא לעולם הבא ללא תורה, ויתנו לו להיכנס במחיצתם של גדולי עולם: רש״י, רבינו תם, המהרש״א רבי שמעון בר יוחאי, החפץ חיים וכו׳ והוא יצטרך לשבת שם וללמוד, הרי בשבילו זה העונש הגדול ביותר שהוא לא מבין דבר וחצי דבר ממה שמדברים שם, מפני שמעולם לא למד את שפתם שפת התורה. ואיבעית אימא גמרא: הגמרא בברכות אומרת הני נשים במאי זכיין? איך יזכו הנשים הצדקניות שלנו לחיי העולם הבא? אע״פ שיש בידם מעלות טובות, מידות טובות, צניעות, יראת שמים, מעשים טובים, צער גידול בנים, זהירות ממצוות לא תעשה, בכל זאת אין בכך בכדי להנחיל להם עולם הבא, כי לקנות חיי עולם הבא חייבים את כח התורה!!! לכן בזה ששולחות את הבעל ללמוד תורה, וממתינות לו אחר כך עם ארוחה טובה, ובזה ששולחות את ילדיהם ללמוד תורה,

זו הזכות שלהם לחיי עולם הבא (ישנם נשים ששולחות את הבנים לביהכנ״ס רק כדי שיהיה להם שקט בבית: ואשריהם ישראל).

הגמרא בברכות (דף י״ז), אומרת: מרגלא בפומיה דרב: העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן, ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהן ונהנים מזיו השכינה. ופירש מורנו הרמב״ם זיע״א (בהלכות תשובה פרק ח הלכה ב): זה שאמרו עטרותיהן בראשיהן כלומר דעת שידעו שבגללה זכו לחיי העולם הבא מצוייה עמהן והיא העטרה שלהן. כענין שאמר שלמה המלך ע״ה ״בעטרה שעטרה לו אמו״, (שיר השירים ג. יא). והרי הוא אומר ״ושמחת עולם על ראשם״, (ישעיה לה. י) ואין השמחה גוף כדי שתנוח על הראש, כך העטרה שאמרו חכמים כאן היא הידיעה. ומהו זה שאמרו נהנין מזיו השכינה? שיודעים ומשיגים מאמיתת הקב״ה מה שאינם יודעים והם בגוף האפל והשפל. עד כאן לשונו.

וכן הגמרא בשלהי מסכת תענית (דף לא) אומרת עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן וכל אחד ואחד מראה באצבעו, שנאמר: ״ואמר ביום ההוא הנה אלוקנו זה קיוונו לו ויושיענו זה ה׳ קיוונו לו נגילה ונשמחה בישועתו״ (ישעיה כה). ופירש רבינו בחיי (בפרשת תרומה והובאו דבריו בפירוש ע. ץ יוסף על עין יעקב). שכוונת הגמרא שאמרה מתענגים על זיו השכינה בתענוג שאין לו סוף שהמחול הוא עגול ואיץ לו ראש וסוף. ולכך המשיל תענוג הנפשות שאין לו סוף למחול שאין לו סוף. ומה שאמרה הגמרא שהצדיקים מראים עליו באצבע הכוונה שישיגו כל מה שאפשר להשיג מבחינה שכלית ולא ראיה חושית, עד כאן דבריו. וכן פירש הרב ״כפתור ופרח״ את דברי הגמרא שיהיו מראים באצבע ממש טעמי תורה ומה שלא השיגו עומקה וטעמיה בזה העולם. עכ״ד. כלומר שהיום אנו לומדים את הכתב ולעתיד לבוא נלמד את הגוויל החלק שבקלף.

בחינה נוספת בדביקות בתורה שבגינה זוכה אדם לחיי העולם הבא היא ע״י שמסייע בהחזקת התורה. איתא בגמרא בכתובות (דף קיא ע״ב): אמר רבי אלעזר עמי הארצות אינן חיים (לעולם הבא) שנאמר ״מתים בל יחיו״, וכו׳, אמר לו מקרא אני דורש דכתיב: ״כי טל אורות טליך וארץ רפאים תפיל״, כל המשתמש באור תורה - אור תורה מחייהו וכל שאין משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו. כיון שראהו מצטער (על כך שלא יזכו עמי האר. ץ לעולם הבא) אמר לו, רבי, מצאתי להן תקנה מן התורה: ״ואתם הדבקים בה׳ אלוקיכם חיים כולכם היום״, וכי אפשר להדבק בשכינה? והרי כתיב ״כי ה׳ אלקיך אש אוכלה הוא״? אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיה לתלמידי חכמים והמהנה ת״ח מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מתדבק בשכינה, עכ״ד הגמרא. ומוכח אם כן שבזכות הסיוע להחזקת התורה שע״י כך יהיו ת״ח פנויים לעסוק בתורה זוכה אדם שאינו לומד תורה לעולם הבא שנאמר ״כי בצל החכמה בצל הכסף״. (קהלת ז. יב).

ולכאורה קשה: הרי מצינו בהרבה מקומות שלא רק בלימוד תורה אפשר לקנות חיי העולם הבא אלא גם ע"י מצוות ופעולות אחרות. לדוגמא: המשנה בפאה אומרת: אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא: כיבוד אב ואם, גמילות חסדים, השכמת בית הכנסת וכו': וכן הגמרא בתענית (דף כב) במעשה דרבי ברוקא שפגש באליהו הנביא זכור לטוב ושאלו מי מבאי השוק שנמצא בו הוא בן העולם הבא והראה לו אליהו הנביא שני אנשים בדחנים ומשמחים בני אדם. וכן הגמרא בע"ז (דף יח) זכה התליין של רבי חנניה בן תרדיון לחיי העולם הבא מפני שהקל במעט על צערו של רבי חנניא, ונפל לתוך האור. הרי שאפילו גוי זכה לבת קול שתכריז שהוא מזומן לחיי העולם הבא, אם כן מה הרבותא שאמר התנא קנה לו תורה קנה לו עולם הבא? ונראה לבאר עפ"י הרמב"ן זיע"א (בפירושו על התורה ויקרא יח ד) שמבואר מדבריו שיש כמה מיני שכר בעולם הבא, ע"י עשיית שאר מצוות זוכה להגיע למעלה מסויימת. אולם בלימוד התורה ובדביקות בה מגיע למעלה הגבוהה ביותר בבחינת "זכות שלימה" שאין למעלה הימנה. עכת"ד. וכן מצינו בזוהר הקדוש (פרשת שמות ה) דאמר ר"י כל מאן דאשתדל באורייתא בהאי עלמא ומסגל עובדין טבין ירות עלמא שלמה. עכ"ל, כלומר בחינה העליונה במהות העולם הבא. כפי שאמרה נעמי לרות כלתה "ותהי משכורתך שלימה מעם ה' אלוקי ישראל" (רות ב. יב) ובתרגום שם ויהי אגריך שלימה לעלמא דאתי.

פרק ב - משנה ח

רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי קִבֵּל מֵהִלֵּל וּמִשַּׁמַאי. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ, כִּי לְכָךְ נוֹצָרְתָּ:

שתי פירושים למשנה זו. פירוש א: גם אם למדת תורה הרבה, ומילאת כרסך ש"ס ופוסקים אל תגיס דעתך, אל תחשוב שאתה מחזיק חצי מכדור הארץ על כתפיך, ושיש לך עולם הבא מובטח, ואין דומה לך, אלא דע לך שסה"כ הצדקת נכון להיום את ביאתך לעולם הזה, עולם העשייה. כמו שלא ייתכן שאדם ילך ברחובות קריה מדושן עונג מהידיעה שהוא לא גנב לא רצח ולא רימה - כך כשאתה לומד תורה אין לך במה להתרברב, את חובתך קיימת.

הגמרא מספרת על רבי אלעזר בנו של רבי שמעון בר יוחאי שפעם אחת למד תורה הרבה, וכשעבר בדרך ראה אותו מכוער אחד (יש אומרים שהיה זה אליהו זכור לטוב) ואמר לו שלום, ובמקום להשיב לו שלום עליכם אמר לו איזה מכוער אתה, האם כל בני עירך מכוערים כמוך? אמר לו ההלך איני

יודע לך תשאל את האומן שעשה אותי, כשהבין רבי אלעזר שטעה ירד מעל החמור וביקש מחילה, ולא נענה לו אותו אדם, כך הלך אחריו עד שהגיע לעיר. כשראו אותו תלמידיו שהתאספו לקבל פני רבם אמרו לו שלום עליך רבי רבי מורי מורי, אמר להם אותו מכוער למי אתם קוראים רבי, מוריי? אמרו לו לאדם זה שהולך אחריך, אמר להם אם זה רבכם שלא ירבו כמותו בישראל!!! שאלו אותו וכ״כ למה? סיפר להם אותו מעשה. אמרו לו בכל זאת מחול לו שהרי רבינו הוא, אמר להם מוכן אני למחול לו בתנאי שלא היה רגיל בכך. עד כאן המעשה.

לכאורה קשה מאי בלבד שלא יהיה רגיל בכך, משמע פעם בכמה זמן מותר לו להעליב ולהלבין פני חבירו?? אלא מתרצים שלא יהיה רגיל להגיס דעתו בגלל שלמד הרבה. (ע״פ המהרש״א שם) ידע כל אדם שגם אם יש לו סייעתא דשמיא גדולה בלימוד, והוא מבין כל דבר על בוריו, ומנעו ממנו טרדות ויסורים, ויש לו ישוב הדעת בתורה, וכשרונות מעולים, והתמדה, ובריאות וכו׳ כל זה הם תנאי שירות ואמצעים שניתנו לו מהשמיים בשביל שישיג את המטרה והתיקון שלשמם נשלח לעולם הזה. ולכן אל יתהלל חכם בחכמתו!

פירוש שני: אם למדת תורה הרבה ואתה ברוך ה׳ חי נושא את עצמו, תדע לך שנבחרת לכך משמיים להעביר את התורה הלאה. להרביץ תורה לעדרים ולא לשמור לך לבדך את התורה. כמו שנאמר בגמרא בשעת המפזרים כנס. ובשעת המכנסים פזר. אם ראית דור שהתורה חביבה עליו פזר. שנאמר ״יש מפזר ונוסף עוד״ (משלי יא. כד). עליך חלה החובה לחנך ולהדריך את דור ההמשך שאם אין גדיים אין תיישים. ולמרות שאתה יכול להמשיך ללמוד עוד ועוד. דיינות, רבנות. סודות התורה. מעשה מרכבה וכו׳, בכל זאת לא יהיו לך לבדך, מפני שעולם הזה דומה לעולם העליון, שם מקבלים המלאכים זה מזה ומשפיעים זה לזה, כך העולם הזה צריך כל אחד לקבל מחבירו וזה שלמד ישפיע וילמד לאחרים, ועל כך רמזו חז״ל בפסוק אדם לעמל יולד (איוב ה, ז) ר״ת ללמוד על מנת ללמד. אל תחזיק את הטובה שהיא התורה לעצמך אלא יפוצו מעיינותיך חוצה. ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה. במיוחד בדור שלנו, שזקוקים למורי הוראה. ועת לעשות לה׳.

חֲמִשָּׁה תַלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְאֵלּוּ הֵן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֹרְקְנוֹס, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ׃

וכי רק חמישה תלמידים היו לרבי יוחנן בן זכאי? ונראה לתרץ: ידוע רבי יוחנן בן זכאי היה שלם בשלושה עמודים עליהם קיים העולם. תורה, מצוות, וגמילות חסדים. זה שאמרו לו תלמידיו שנכנסו לבקרו לפני

מותו: רבינו, נר ישראל, עמוד הימני, פטיש החזק, כל תואר מרמז על מעלה שהייתה בו.

פטיש החזק - שהיה שלם בתורה שעליה כתוב "כפטיש יפוצץ סלע". שעל רבי יוחנן בן זכאי אמרו שידע כל התורה כולה, שיחת הדקלים, שיחת השדים, הויית אביי ורבא, מעשה מרכבה, וכו' לא השאיר מקצוע אחד בתורה שלא היה בקי בו בשלימות. (סוכה כח.). נר ישראל- כנגד עמוד המצוות שנאמר " כי נר מצווה ותורה אור", עמוד הימני- כנגד הגמילות חסדים, עמוד שכל ישראל נשענים עליו.

וחמישה תלמידים אלה יותר מכולם היו תלמידים מובהקים שהשתלמו ביותר בשלושה עמודים אלו שעליהם העולם עומד. רבי אלעזר בן הורקנוס - עוקר הרים בפלפול, רבי אלעזר בן ערך - סיני (בקיאות) רבי יוסי ורבי שמעון- בעמוד המצוות והמעשים הטובים, ואילו רבי יהושע בן חנינא היה עמוד הגמ"ח בדורו, לכן מנה דווקא תלמידים אלו למרות שרבי יוחנן בן זכאי לימד 40 שנה והעמיד תלמידים רבים.

ועוד יש לפרש היו לרבי יוחנן בן זכאי הרבה יותר מחמישה תלמידים אבל כולם ידעו את מעלתם, והם עצמם ידעו את שבחם. ואילו חמישה אלו היו נמוכי רוח ביותר, שפלים בעיני עצמם ולא הרגישו בשבחם כלל, אלא שרבי יוחנן הכיר בשבחם ומנה אותם.

הוּא הָיָה מוֹנֶה שִׁבְחָן. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, בּוֹר סוּד שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ. רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, חָסִיד. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, יְרֵא חֵטְא. וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ, מַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר.

רבי אלעזר בן הורקנוס - בור סוד שאינו מאבד טיפה: שתי פירושים: בכל איש מישראל יש בת קול שיוצאת בכל יום ואומרת אוי להם לבריות מעלובנה של תורה. לכל אדם יש טיפה של התעוררות לתשובה, לשפר את מעשיו. רוב העולם מאבדים טיפה זו, אינם נותנים על ליבם לשוב, מעיד רבי יוחנן על תלמידו שהוא בור סוד שאינו מאבד את הטיפה שנכנסה בו בכל יום מן השמים, כלומר בכל יום היה עולה ומתעלה יותר יחסית לאתמול!!! ועוד פירוש: לבד ממידות הבקיאות בתורה וכו' עוד מידה אחרת היתה בו: קדושה ופרישה, שאינו מאבד טיפה כלומר מעולם לא ראה קרי בימיו, שהיה קדוש וטהור ולא טעם חטא זה מימיו!!! רבי שמעון בן נתנאל - כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו - חכמתו מתקיימת. ויראת חטאו פירושה חסרון, כמו והייתי אני ובני שלמה חטאים (מלכים א, א) כלומר חסרים, לכן כל מי שירא וחרד על חסרון חכמתו - חכמתו

מתקיימת. ואף רבי שמעון בן נתנאל היה ירא וחרד בענייני חכמת התורה פן ישכח דבר מלימודו.

רבי אלעזר בן ערך - כי לעומת רבי אלעזר שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו לעולם וזהו בור סוד שאינו מאבד טיפה, רבי אלעזר בן ערך מעלה אחרת הייתה לו שהיה חריף ומפולפל ומוסיף חכמה על חכמתו מתוך פלפולו.

רבי יהושע בן חנינא השבח מתייחס לאימו של רבי יהושע שהיא גרמה לו שיהיה חכם, שהיתה מחזרת על כל בתי המדרשיות שבעיר ואומרת להם בבקשה מכם בקשו רחמים עלי ועל העובר הזה במעיי שיהיה חכם. ומיום שנולד לא הוציאה עריסתו מבית המדרש כדי שאוזניו לא יקלטו שום דבר חוץ מתורה.

מסופר על אימו של רבי יהודה צדקה זצוק״ל ששלחה את בנה ללמוד בתלמוד תורה בשכונת בית ישראל, בכל בוקר היה יוצא שמח מביתו וחוזר אחה״צ ללא מצב רוח, עצוב. הלכה האם לתלמוד תורה וראתה שהמלמד של בנה לא כ״כ ירא שמיים, עוד באותו יום הוציאה אותו משם ושלחה אותו לתלמוד תורה בשכונת הבוכרים, כיוון שהיה אמצע השנה לא יכל להתקבל לשם, חסכה האם מפיתה בשביל לממן לו תלמיד חכם שיבוא וילמדו כל יום. ועד סוף ימיו של הגאון הצדיק היה משבח את אימו שהוציאה אותו מהתלמוד תורה ההוא וזיכתה אותו ללמוד תורה עם יראת שמיים.

הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם יִהְיוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם, וְאֶלִיעֶזֶר בֶּן הֻרְקְנוֹס בְּכַף שְׁנִיָּה, מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ, אִם יִהְיוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם וְרַבִּי אֶלִיעֶזֶר בֶּן הֻרְקְנוֹס אַף עִמָּהֶם, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ בְּכַף שְׁנִיָּה, מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם׃

אומר רבינו עובדיה מברטנורה שאבא שאול לא חולק על רבן יוחנן בן זכאי, אלו ואלו דברי אלוקים חיים. רבי אליעזר בן הורקנוס מכריע את העולם בכח הפלפול הנפלא שלו שהיה לוקח שתי הרים וטוחנם זה בזה עד דק. ואילו רבי אלעזר בן ערך מכריע את העולם בבקיאות. ולכן אומרת הגמרא אע״ג דליגמר איניש והדר ליסבר כלומר ללמוד תורה בבקיאות ואח״כ בעיון מעמיק. ומזה ומזה אל תנח ידך. מחלוקת ידועה היא (בבא מציעא דף נט) בין רבי אליעזר בן הורקנוס וחכמים בעניין תנורו של עכנאי. למה נקרא שמו כך? מפני שבאותו יום הקיפו את רבי אליעזר בקושיות כמו עכנאי (שם של נחש) שמלפף את טרפו. אמר רבי אליעזר אם

הלכה כמותי אמת המים תוכיח, החלו המים זורמים לאחור. עץ החרוב יוכיח עץ החרוב מצמיח פירותיו. כתלי בית המדרש יוכיחו, נטו ליפול ומכבודם של חכמים לא נפלו ממש. ומשמים יוכיחו יצאה בת קול ואמרה מה לכם אצל אליעזר בני שהלכה כמותו. ואעפ״כ לא הסכימו עימו חכמים, אמר רבי יהושע לא בשמים הוא. יש כלל יחיד ורבים הלכה כרבים, ולא מתרגשים מניסים ונפלאות או מבת קול.

כל המופתים האלה מלמדים אותנו גדולתו של רבי אליעזר בן הורקנוס:

א. אמת המים - ענווה עצומה, מה מים אלו עוזבים מקום גבוה וזורמים למקום נמוך, כך רבי אלעזר ענוותן גדול.

ב. עץ חרוב הסתפקות במועט, פת במלח, מים במשורה, וחיי צער, שהחרובים קשים לגוף כחרבות.

ג. כתלי בית המדרש שקידה והתמדה עצומה בתורה הקדושה, ״יום ולילה לא י ש ב ת ו ״.

ד. בת קול משמים לימוד תורה לשמה כל ימי חייו, עד שבשמים העידו עליו שהלכה כמותו בכל מקום.

ועוד אמרו עליו על רבי אלעזר בן הורקנוס שהיה משורש נשמתו של אליעזר בנו של משה רבינו רעיה מהימנא, שהרי כתוב בפסוק ״אשר שם האחד גרשום כי אמר גר הייתי בארץ נכריה ושם האחד אליעזר כי אלוקי אבי בעזרי״, לא אמר את שם השני אלא את שם האחד - אחד מיוחד בדורו. ועליו נאמר אם יהיו כל השמים גוויל, וכל העצים בעולם קולמוס, וכל הימים בעולם דיו, לא יספיקו לכתוב את תורתו של רבי אלעזר בן הורקנוס, והוא העיד על עצמו, הרבה למדתי מרבותיי ולא חיסרתי מהם אלא ככלב המלקק מהים.

פרק ב - משנה ט

אָמַר לָהֶם, צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַיִן טוֹבָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, חָבֵר טוֹב. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שָׁכֵן טוֹב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לֵב טוֹב. אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁבִּכְלַל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם.

לכאורה למה לא אמר התנא איזו היא מידה טובה שידבק בה האדם, מה זו דרך ישרה? אלא נראה לפרש אדם שדבק באחת המידות הטובות ומתמיד בה עושה לעצמו דרך ושביל בשמים שממנו יורד שפע גדול לעולם. כמו שאומרת הגמרא שהיתה יוצאת בת קול מהשמיים ואומרת "כל העולם ניזון בשביל חנינא בני". כלומר לרבי חנינא בן דוסא היה שביל גדול בשמיים, צינור גדול שממנו יורד שפע לעולם כולו ואילו רבי חנינא לא נהנה ממנו כלל.

עין טובה

זוכה שיתקיים בו הפסוק (משלי כב. ט), "טוב עין הוא יבורך" אל תקרי יבורך אלא יברך, לו נאה לברך. אדם שלא מבקש דברים יתרים על מה שיש לו. בבחינת "כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב", לא כתוב שיש להם כל טוב אלא שאינם חסרים אותו אחת המידות של תלמידי אברהם אבינו ע"ה - עין טובה, לא רק שלא מתאווה לשולחנם של אחרים אלא נותן אף מממונו לגמילות צדקה וחסד.

הפסוק במשלי אומר "טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל" (משלי כב) טוב עין הוא משה רבינו ע"ה. שנאמר לו בפרשת פנחס "קח את יהושע בן נון וסמכת את ידך עליו" משמע יד אחת. ואילו משה סמך בפועל שתי ידיו על תלמידו שנאמר "ויסמוך את ידיו עליו" - שתי ידיו. כי נתן מלחמו לדל אין לחם אלא תורה שנאמר לכו לחמו בלחמי. משה רבינו הצטווה להעביר ליהושע תורה שבכתב כ"ש "ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר ציווני אלוהי". ואילו משה נהג טובת עין עם יהושע תלמידו ולמדו גם תורה שבעל פה. תורת הפלפול. סודות תורה וכו'.

מובא במדרש רבה (פרשת פנחס פרשה כא) משל למלך שאמר לבן ביתו תן לפלוני סאה של חיטים, הלך ונתן לו סאתיים. ואמר לו הרי סאה משל המלך וסאה משלי.

חבר טוב

כתב הרמב"ם (בהלכות דעות) דרך האדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחרי חבריו. ונוהג כמנהג אנשי מדינתו לפיכך צריך האדם להתחבר לצדיקים וללמוד ממעשיהם הטובים כ"ש דוד המלך ע"ה "חבר אני לכל אשר יראוך" (תהילים קט. סג). ההשפעה של חברים טובים היא עצומה כמו שאמר החכם באדם (משלי יג, ב) "הולך את החכמים - יחכם ורועה כסילים ירוע". במיוחד ישגיח האדם על ילדיו בניו ובנותיו עם מי הולכים ולמי מתחברים וישגיח שילכו רק עם חברים טובים. כי הרבה חברים עושים והרבה ילדות עושה כמו שאמר יעקב לעשיו אחיו (בראשית לג. יג) "אדוני יודע כי הילדים רכים והצאן והבקר עלות עליי ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן" לבנות חינוך וערכים לוקח שנים וכולי האי ואולי. אבל להרוס ולקלקל קל מאוד.

שכן טוב

אומר שלמה המלך ע״ה ״טוב שכן קרוב מאח רחוק״ (משלי כז. י), שמצוי אצלו בין ביום ובין בלילה. ואילו אח רחוק לא כ״כ מועיל, שכן קרוב ההטבה קרובה היא וזמינה בכל שעה.

הרואה את הנולד

אדם שמחשב את דרכיו ורואה מה יכול להמשך ממעשיו זו מציאות יותר גדולה מהמעלות הקודמות. מי שמזמינים אותו למקום מסויים צריך לברר או לשער בליבו האם יושבים בו אנשים הגונים או לא? אם מעריך שלא, אולי מצווה גדולה יותר שידיר רגליו משם. לדוגמא: מזמינים אותו לחתונה או לברית מילה וכו׳ ויודע או משער שיהיו שם מראות נגעים וחוסר צניעות- אין שום מצווה ללכת לשם, לברית כזו אפילו אליהו הנביא לא מגיע:

לפעמים היצר עובד על האדם ואומר לו לך למקום פלוני לקניות שם יותר זול שם יש מבצעים והאדם לא יודע איזה ״מבצע״ מכין לו היצר הרע. בשביל לחסוך כמה שקלים הוא מכשיל אותו במראות אסורות, בהירהורי עבירה בביטול זמן יקר.

וכן אדם שהולך לבית הכנסת או לבית המדרש ויודע שאם ישב ליד אנשים מסוימים בהכרח שיגיע לדבר דברים בטלים לשון הרע, רכילות, מחלוקת, וכו׳, לא ישב שם!! ע״ז נאמר (תהילים א. א) ״אשרי האיש שלא הלך״, שאם הלך סופו לשבת בחברתם. ולהגרר אחריהם ואחרי מעשיהם.

עוד יש להוסיף כידוע שלכל העבירות יש אבות ויש תולדות. לדוגמא: עבודה זרה היא האב, תולדתה היא המתגאה. או הכועס. או לדוגמא שפיכות דמים היא האב. תולדתה - כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים וכו׳. כפי שאדם נזהר מהאבות כך צריך להשמר מהתולדות כמו מהאבות.

לב טוב

אהרן הכהן זכה שיהיו על ליבו אורים ותומים וחושן המשפט בגלל ליבו הטהור כשהקב״ה הטיל על משה רבינו את השליחות ללכת לפרעה ולהוציא את עם ישראל ממצרים חשש משה אמר שמא אהרן אחי יפגע מכך. מפני שאהרון היה מעורה יותר בעם ישראל ואילו אני הייתי 40 שנה מלך בחוצה לארץ. ועוד טעם כיוון שהוא גדול יותר ממני. אמר לו הקב״ה (שמות ד. יד) ״וראך ושמח בליבו״. אדרבה, לא רק שלא יקנא בך או שיהיה צר לו, אלא תדע לך שהוא שמח בליבו ומפרגן לך ושמח בשמחתך שנבחרת אתה להיות המנהיג.

"רחמנא ליבא בעי"- במה דברים אמורים? באדם שמקיים מצוות ומשתדל בלימוד התורה אזי הקב"ה בוחן את מעשיו האם יש כוונה מאחורי המעשה. האם המעשה לשם שמיים. הלימוד לכבוד ה' או כבוד האדם עצמו? וזה לאפוקי עמי הארצות שאומרים "העיקר הלב". עליהם ועל כיוצא בהם אמר דהע"ה: "נאום פשע לרשע" מה הנאום של הרשע? מהם דבריו? "בקרב ליבי" - העיקר הלב וכ"ז למה? "אין פחד אלוקים נגד עיניו" (תהילים לו ב). הכל תירוצים וטצדקי. סמיות עיניים ואוטם הלב.

ויותר מכך: אדם שאומר העיקר הלב אכזרי ביותר, במקום לחלק את הנטל מעט לידיים מעט לרגליים מעט לראש, הוא מעמיס הכל על ליבו ולבסוף הלב לא עומד בנטל הכבד של החיים ושובק חיים לכל חי, לכן המחלקות הקרדיולוגיות בבתי החולים עמוסים לעייפה, בגלל שיש הרבה אנשים שבמקום לפזר המצוות והמעשים לכל הגוף מתרכזים רק בלב טוב כביכול:

מספרים על עיר אחת שבה היו מתפארים רק בלב הטוב של התושבים, ואילו על צדקה חסד, משפט, עזרה לזולת, ליתומים ואלמנות וכו' מעולם לא שמעו וכ"ש שמעולם לא קיימו. פעם אחת הזדמן רב לעיר ושאל את בני המקום על המהות והאופי של העיר, אמרו לו אל דאגה, העיקר הלב הטוב שיש לנו, אמר הרב לשמשו בא נלך ונלמד את האנשים לקח שלא ישכחו כל ימיהם. הלכו ובדרך ראו נבלה של פרה מושלכת, אמר הרב לשמשו תביא לי אלונקה וטלית אחת מהגניזה, אחר כך תודיע לאנשים שצדיק גדול הלך לבית עולמו שיכריזו על ביטול מלאכה בעיר. איש בל יעדר. השמש עשה כאשר צווה, לקח אוטו עם רמקולים והחל מסתובב ברחובות קריה בקול בוכים לבוא להשתתף בהלויית האדמו"ר הצדיק הנסתר. כמובן שכולם סגרו חיש קל את חנויותיהם ועיסוקם והסתקרנו לדעת מיהו זה ואיזה הוא הצדיק הנסתר שלא הכירו. בינתיים נאסף המון רב לאותו רחוב והרב החל בהספד מתוך בכיה וצווחה "אוי לספינה שהלך קברניטה", "אוי לנו, יתומים היינו ללא אב", "סעו המה למנוחות עזבו אותנו לאנחות". "מי יתן לנו תמורתו" הגאון המקובל הצדיק העניו, מעולם לא דיבר דיבור אסור. כל ימיו הסתפק בקב חרובים מערב שבת לערב שבת. מעולם לא איחר לבית הכנסת (מפני שאף פעם לא בא לבית הכנסת:) באמונה עבד כל ימיו ללא אבק גזל, היה כמו שור לעול וכמו חמור למשא, וכו', הקהל החל לגעות בבכיה, בטח איזה צדיק הפסדנו. פטיש החזק, עמוד הימיני, עשה ימים כלילות בתורה (כמו שבלילות היה ישן כך בימים:) לאחר מכן הרים הרב את הטלית שהייתה מכסה את הנבלה ולכולם התגלה באיזה אדמו"ר מדובר:

לתמהונם הרב של האנשים אמר הרב וכי אמרתי משהו אחד שאינו נכון? החמור הזה מעולם לא דיבר לשון הרע, מעולם לא אכל בשר, מעולם לא שיקר, היה לו לב כזה טהור: אף אתם כך! הרי מותר האדם מן הבהמה אין. אדם אוכל, וישן, ועובד, ומקיים חיי משפחה ושומע מוזיקה גם פרה שומעת מוזיקה, גם פרה אוכלת ושותה ופרה ורבה. מה א"כ ההבדל ביננו

לבהמה? בלי תורה ומצוות ומעשים טובים הבהמה עולה עשרות מונים על האדם. כי כשאדם הולך לבית עולמו אין שום שימוש בו, ואם זה בשבת הוא מוקצה כמו אבן, ואסור לגעת בו. ואילו בהמה בחייה נותנת חלב, וצמר, בשחיטתה הבשר נאכל לתלמידי חכמים, העור עושים ממנו ס״ת תפילין, מזוזות, קמיעות ומגילות - מהשיער שלה עושים גידים לקשירה וכו׳, קלטו בני העיר את המסר והמוסר ושבו מדרכם הרעה, שדברי אמת ניכרים.

לב טוב אינו כפי שהמון העם סוברים דהיינו טוב לב, לב לפי מושגי היהדות הוא מעיין ממנו נובעים כל התחושות, כל הרצונות, השאיפות, כל דבר רוחני ומוסרי, מחשבה, וצפוני הנפש. הוא השורש והמוצא לכל רצון ולכל פועל מבצע. אם הלב טוב הרי הוכשר כולו לטהרה לרצון טוב. למחשבות טובות. למאווים טובים. לכוונות ומעשים טובים. הכל בצורה החיובית ביותר בלי שמץ של רעה ואנוכיות, דוד המלך אמר נכון ליבי אלוקים (תהילים נז, ח) כלומר מכוון כשם שהלב הפיזי עושה את כל המוטל עליו בצורה היעילה ביותר: שואף דם מפזר אותו באיברים, הדופק מסודר, הלחץ תקין וכדומה. כך כשהלב הרוחני מכוון לאלוקיו, מעשיו מחשבתו התחשבותו וכו׳ הכל לרצון בוראו.

אָמַר לָהֶם צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ רָעָה שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַיִן רָעָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, חָבֵר רָע. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שָׁכֵן רָע. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַלּוֶֹה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם. אֶחָד הַלּוֶֹה מִן הָאָדָם, כְּלוֶֹה מִן הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לז) לוֶֹה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם, וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לֵב רָע. אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁבְּכֻלָּם דִּבָּרָיו דִּבְרֵיכֶם׃

לכאורה מה התנא בא לחדש במשנה זו? הרי מכלל הן אתה שומע לאו? ראה מה שתירץ רבינו עובדיה מברטנורא במקום. ויש עוד לומר שהתנאים נחלקו לגבי מידה רעה שיכולה להביא את האדם לבאר שחת ולהיות מיורדי דומה. עין רעה מתלמידיו של בלעם הרשע, אדם שלוקה במידה רעה זו מעולם לא שמח, תמיד מתאווה לשולחן של אחרים, מקנא בחברו וסופו שמת בשברון לב. חבר רע- שיכול לגרור את האדם עימו לגהינום, שמשפיע לרעה על סביבתו וכולם מרגישים מנחת זרועו, מעודד את האחרים לעשות כמעשיו ורבים חללים הפיל. שכן רע אוי לרשע ואוי לשכנו, 250 איש מקטירי הקטורת נפלו לאבדון בגלל שהיו שכנים של רשעים, קורח דתן ואבירם. ומי שיש לו שכן רע חייו עוד גרועים מגהינום. הלווה ואינו משלם אחד הלווה מן האדם כלווה מן המקום שנאמר

(תהילים לז. כא), "לווה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן" הרי יש מצוות עשה להלוות לחבר, התורה שמצווה להלוות לאדם, כביכול עריבה למלווה שכספו יוחזר והוא לא יפסיד מכך. והתורה שאומרת להלוות, מאידך סמוכה ובטוחה שהלווה יחזיר את הכסף בבא הזמן. אם הלווה לא מחזיר את ההלוואה והוא מנצל את התורה לגנוב כסף מאדם שעשה לו טובה, ואין לך כפיות בטובה יותר מזו. אדם שמנצל את טוב ליבו של חבירו ואת האמון שנתן בו לכפור בטובתו, אין לך מידה מושחתת מזו, שהרי הקב"ה שונא ומתעב מידה זו של כפיות בטובה ביותר, ועל כך נאמר "משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו". רח"ל.

וצריך ביאור מהו שאמר דוד המלך ע"ה לווה רשע ולא ישלם כבר בהלוואה שלווה נקרא רשע? היה צריך לומר לווה ולא ישלם רשע? אלא מבואר בפרשת שלח לך (במדבר יג) במרגלים מה ביאתן בעיצה רעה אף הליכתן בעיצה רעה, שנאמר "וילכו ויבואו" מקיש הליכתן לביאתן. כך גם כאן: כשהלווה לא משלם חובו מתגלה למפרע שגם בשעת ההלוואה כוונתו היתה לקחת שלא על מנת להחזיר, ולכן נקרא רשע כבר משעת הלוואה, כך פירש בעל הכלי יקר רבי שלמה אפריים מלונטשיץ זצוק"ל.

פרק ב - משנה י

הֵם אָמְרוּ שְׁלשָׁה דְּבָרִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ, וְאַל תְּהִי נוֹחַ לִכְּעוֹס. וְשׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתֶךָ. וֶהֱוֵי מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל חֲכָמִים, וֶהֱוֵי זָהִיר בְּגַחַלְתָּן שֶׁלֹּא תִכָּוֶה, שֶׁנְּשִׁיכָתָן נְשִׁיכַת שׁוּעָל, וַעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עַקְרָב, וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף, וְכָל דִּבְרֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ:

יהי כבוד חבריך חביב עליך כשלך:

הקב"ה ישתבח שמו ברא את האדם בצלמו בצלם אלוקים ברא את האדם, וכיוון שהקב"ה הוא מלך הכבוד ציונו לחלוק כבוד לבריותיו.

הגמרא בברכות (דף כח עב) תנו רבנן: כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמרו לו רבינו, למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא, אמר להם הזהרו בכבוד חבריכם: ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא.

מובא בתנא דבי אליהו רבא (פרק כח) כך אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: בניי אהובי, כלום חסרתי דבר שאבקש מכם? ומה אני מבקש מכם? אלא שתהיו אוהבים זה את זה, ותהיו מכבדים זה את זה, ותהיו יראים זה מזה ולא ימצא בכם עבירה וגזל ודבר מכוער שלא תביאו פסול לעולם.

כתוב במכילתא (סוף פרשת יתרו) על הפסוק "ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערוותך עליו" (שמות כ) והרי דברים קל וחומר: ומה אבנים שאין בהם דעת, לא לרעה ולא לטובה, אמר הקב"ה לא תנהג בהם מנהג ביזיון-חברך שהוא בדמותו של מי שאמר והיה העולם, דין הוא שלא תנהג בו מנהג בזיון.

החפץ חיים זיע"א היה אומר: כידוע התורה חסה מלהזכיר תיבה אחת מיותרת, אות יתרה, ופעמים שאנו רואים שהתורה אינה נמנעת מלחזור על דבר אחד כמה פעמים. כמו בפרשת נשא בקרבנות הנשיאים מפרטת התורה את נדבותיהם של כל נשיא ונשיא לחוד, מה פשר הדבר? אלא התורה באה ללמדינו עד כמה חביב בעיני הקב"ה כשעם ישראל ובפרט מנהיגיו שהם הסמל והדוגמא של העם, כשהם רוחשים כבוד זה לזה, ומתנהגים בדרך ארץ אחד לחבירו, לפיכך מספרת לנו התורה באריכות יתרה קרבן הנשיאים, כופלים ומשלשים וכו' למרות שכולם הביאו אותה תרומה. ולמה? כדי לא לעורר קנאה ושנאה ביניהם. לעומת זאת בפרשת ויקהל מזכירה התורה את נדבת הנשיאים במילים בודדות בלבד, (שמות לה. כז) "והנשיאים הביאו את אבני השהם" וכו' כאן חסה התורה אפילו על אות אחת וכתבה נשאם חסר יוד, והטעם לכך כתב רש"י: באשר לא רצו להתחבר עם העם ואמרו יביאו העם תחילה ואנו נשלים, רואים מכאן ששום דבר אינו הולך לאיבוד אצל הקב"ה, אפילו מחשבה או רגש, עכ"ד.

חז"ל אומרים שלעתיד לבוא שואלים לאדם המלכת לקונך שחרית וערבית? המלכת את חבירך בנחת רוח?? המלכת כפשוטו וכמשמעו לכבדו כאילו היה מלך. ולא כמלך בשר ודם אלא כביכול כמלך מלכי המלכים הקב"ה. כי שניהם הוא אחד ואי אפשר לקיים זה בלא זה. כאשר יחסר האדם מצוות המלכת חבירו, חסר לו גם כן במצוות המלכת קונו ברוך הוא. ומרגלא בפה קודשו של המשגיח רבי יחזקאל לוויינשטין זצ"ל: אוי להם לאותם אנשים שמתיחסים לזולת כאילו היו חתיכת עץ בעלמא וכחפץ נטול ערך. מפני שבאותה מידה ויחס שמחוייב להמליך עליו את הקב"ה ולקבל עליו עול עבדות, כן ביחס לחבירו. לא רק שלא יזלזל ויפגע בכבודו, אלא חייב להמליכו עליו ולחוש את עצמו נכנע לפניו כעבד לפני המלך, עכ"ל ודבריו קילורין לעיניים.

* רבי ברוך מקוסוב זצ"ל היה אומר: יש לך אנשים הנזהרים וחרדים מחשש אכילת תולעת, אולם אין נזהרים מלרדוף אנשים לבלעם חיים: ואף למצוץ דמם. עליהם רמז נעים זמירות באומרו, "ואנכי תולעת ולא

איש״. (תהילים כב) הביטו עלי כשם שאתם מביטים על תולעת ואל נא תבלעוני חיים:

* רבי חיים מצאנז היה מזהיר שלא לצער או להכאיב לזולת בדיבור ובמעשה, וכך היה אומר: אפילו דם חיה ועוף אסור לאכול, על אחת כמה וכמה שאסור לאכול דם אדם.

התורה מצווה בקרבן העוף להקטירו כליל על גבי המזבח ״ושיסע אותו בכנפיו לא יבדיל״ (ויקרא א. יז) התורה מתירה להקטיר עוף עם נוצותיו למרות שמפיץ הוא ריח רע שנפשו של אדם קצה בו. וכל כך למה? מפני שהעני שמקריב את קרבן בן היונה או התור והיה אם ימרטו את הנוצות והכנפיים או יקצצו את הראש והרגליים מה ישאר להקריב מעוף קטנטן כזה? כמעט ולא כלום. כדי למנוע עלבון וצער מאותו עני מתירה התורה להקריב הכל ולא עוד אלא שהריח הרע משריפת אותו עוף הוא לרצון ולריח ניחוח לפני ה׳. ומכאן לומדים יסוד נפלא בדרכי אדם עד כמה צריך הוא להיות זהיר בכבוד הבריות, ואם הוא מורם מעם למדן ובקי ובא לפניו אדם שהוא עני בדעת ומבקש לומר חידוש של פשט בדבר מסויים הגם שהסברה אינה ישרה והדברים נאמרים בלשון כבדה ובשפה עלגת לא להפריך את מה שמנסה הוא לומר ולחדש, כי בזה מורטים ממנו את נוצותיו ואת כנפיו, וקוצצים ראשו ורגליו. אלא יש לקבל דבריו בסבר פנים יפות ויהי לו למשיב רוח. נזכור כי במקום המקדש מקור הריחות הנעימים נתקבל ריח רע של נוצת וכנפיים שרופים כריח ניחוח.

רבותינו זכרונם לברכה אמרו כשם שאין פרצופיהם שווים זה לזה כך אין דעתם שווה זה לזה. וביאר זאת הרבי מקוצק זצ״ל: כשם שלגבי פרצוף אתה יכול לחוות דעתך אודות היופי של פרצוף הזולת. אתה יכול לחשוב שפרצופך יפה יותר מפרצופו, אך אין לך זכות לומר שפרצופו של השני אינו פרצוף כלל. כך בנוגע לדעות אתה רשאי להסכים או לא להסכים עם שיטתו של הזולת אבל אסור לך בשום פנים ואופן לומר דעתו של פלוני אינה דעה כלל. מפני שגם את דעת זולתך יש לכבד. וכן היה מרגלא בפומיה דאבי המוסר רבי ישראל סלנטר זצ״ל להיזהר בכבוד אדם ואפילו של זה שאיננו עימך תמים דעים.

מסופר שבשנת תרס״ז שלח הסבא מסלבודקה זצ״ל את אחד המשפיעים והמחנכים הצעירים מהמוכשרים ביותר לישיבת מיר לחולל בה מהפיכה רוחנית ולהכניס בה סדרים חדשים. ואכן אותו אברך עילוי צעיר הצליח תוך זמן קצר לעורר את הישיבה מתרדמתה שהיתה שרויה בה, הזיז כמה רמי״ם ותיקים ממשרתם, הגבאים הישנים הורחקו וגם המשגיחים הקודמים פוטרו ממשרתם וקבלו תפקידים אחרים. מאז הוסדרו סדרים אחרים בישיבה ולימוד המוסר תפס בה חלק חשוב ונכבד. השקידה גברה ורמת הלימודים עלתה. ישיבת מיר המחודשת החלה לשגשג ולפרוח ותוך זמן קצר הפכה לישיבה הגדולה ביותר. אולם דא עקא עם כל המהפיכה החיובית הרי לאחר כשנה חלה אותו משפיע רוחני במחלה אנושה ונפטר

בדמי ימיו, גילה הסבא מסלבודקה למקורביו: מי יודע אם לא פגיעה זו באותם משגיחים הזקנים היתה בעוכריו, למרות כוונתו הטהורה והתועלת העצומה שצמחה ממעשה זה. אך בכל זאת אין המטרה מקדשת את האמצעים, כמה חמורה היא פגיעה בכבוד הבריות הגם שנעשית במלוא הכוונה הטהורה, ועל אף ההשגים העצומים שקוצרים מכך כי הרי הוא כאש שאינה מבחינה בן רעים לטובים.

היאך מגיעים לכבד את הבריות ולאהוב אותן? אמר רבי אלעזר הגדול בצוואתו בני אל תהיה כזבוב לחברך על נגעו שמניח מקום בריא ושורה על הנגע. פירוש - אל תבט על חסרונותיו של חבריך אלא על מעלותיו. לפיכך נתנו לבן אדם שתי עיניים, שיראה בעין אחת מעלות חבירו ובעין שניה מומי עצמו.

כתיב "וידבר ה' אל משה ואל אהרון ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים" (שמות ו. יג). אמר להם הקב"ה היו נוהגים לו כבוד וחלקו כבוד למלכות, אעפ"י שאני צריך לעשות בו את הדין. עד כמה הקב"ה ישתבח שמו חס על כבודו של שפל נבזה ורשע וגם באותה שעה שעושה עימו דין ומענישו על מעשיו הרעים ועם כל זאת מזהיר על פגיעה בכבודו, ראוי הוא לכבוד עבור מלכותו. וכן מצינו באסתר המלכה שכינתה את המלך אחשורוש הרשע וההפכפך בשם כלב, כדכתיב: "הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי" (תהילים כב) וכשהבינה שטעתה חזרה וקראתו אריה שנאמר: "הצילני מפי אריה" אף אנו נלמד קל וחומר מכך: ומה הקב"ה חס על כבודן של הרשעים ולא מסכים שיפגעו בהם לפי שעה, על אחת כמה וכמה שהוא חס על כבודו של כל אחד מישראל שהם עמו וצאן מרעיתו. ופגיעה בכבודו של יהודי כמוה כפגיעה בבבת עינו של הקב"ה.

בוא וראה כמה גדול כבוד הבריות ואיזה שכר נקבע לנצח על המשתדל בכבוד האדם, ומאידך איזה עונש מקבל אדם שאינו חש לכבוד זולתו: התורה מספרת על חם בנו של נח שראה ערוות אביו והלך ספר גנותו לשתי אחיו. לא כתוב שמלבד זה עשה מאומה. (חז"ל אומרים שסירס את אביו) ואילו שני אחיו שם ויפת לקחו את השמלה הלכו לאחוריהם וכיסו את ערוות אביהם. חם נענש מידה כנגד מידה היות ולא חש על כבוד אביו נתקלל להיות עבד שאין לו משל עצמו כלום וכל כבודו משועבד לאדונו. שם התאמץ יותר ולכן זכה למצוות ציצית ששקולה כנגד כל התורה. יפת שהתלווה לאחיו זכה שיבואו בניו לקבורה. (עפ"י שיחות מוסר של הגר"ח שמואלבי. ץ ח"ב).

התורה הקדושה חסה אף על כבודן של הרשעים החוטאים ולא מפרסמת אפילו את שמותם, כך מוצאים אנו בפרשת קרח שהתורה לא מזכירה את שמותם של מאתיים וחמישים איש שנקהלו על משה ועל אהרון, וכן אנו מוצאים בבלעם הרשע שהקב"ה חס על כבודו ולאחר שפתח את פי האתון והוכיחה אותו מתה. שלא יאמרו זו היא שסלקה את בלעם בתוכחתה. אעפ"י שאילו היתה האתון חיה היה מתקדש שמו של הקב"ה

בעולם כי כל הרואה אותה ומכירה היה מצביע ואומר: זוהי שפתח הקב"ה את פיה. מכל מקום כיוון שיש בהשארותה בחיים פגיעה באדם הגם שהוא נבזה ושפל, חס המקום על כבוד בלעם וסילק את האתון.

הסבא מסלבודקה זצ"ל היה אומר: מובא בגמרא ונפסק להלכה בשעה שהולכים בארבע אמות של קבר צריך להצניע את הציציות, ואם מגלה אותם עובר על "לועג לרש חרף עושהו" (ברכות יח ש"ע או"ח כג א) הלכה זו פסוקה ומוסמכת בכל בית ישראל. ומעתה על אחת כמה וכמה בשעה שאנו מתהלכים בן החיים, והבריות הם רגישות עד למאוד לכל הגה ולכל תנועה קלה החשודה כפגיעה כלפיהם, ונפגעים מכל חשש ודמיון של זילזול בכבודם. כמה אנו צריכים לנהוג במשנה זהירות להסתיר ולהחביא כל דבר שעלול לגרום עלבון ופגיעה בזולתינו ואין צריך לומר שלא ללעוג ולבייש ולהכלים לכל נברא בצלם.

וכן אנו מוצאים במת מצווה שאפילו כהן גדול שהולך למול את בנו ולשחוט את פסחו מחוייב הכהן הגדול השקוע בשרעפי קדש וכל כולו אומר כבוד וקדושה עילאית לעזוב הכל וללכת להטמא למת מצווה ולעסוק בכבודו, ואם במת שיכול להיות שבחיים חיותו היה הקל שבקלים והפחות שבפחותים, ועוד שגופו אינו מרגיש בבזיונו, כך על אחת כמה וכמה באדם חי נושא את עצמו שיש לו רגשות ודיעות וכבוד עצמי שהנשמה והגוף מרגישים בו, שחייבים למנוע בזיונו כשהוא בפני עצמו וכ"ש בפני רבים!

ואל תהי נח לכעוס:

ידוע חומרת הכעס שחז"ל אמרו: כל הכועס אפילו פוסקין עליו גדולה מן השמיים מורידין אותו מגדולתו. מנלן? מאליאב שנאמר "ויחר אף אליאב בדוד ויאמר למה זה ירדת ועל מי נטשת מעט הצאן" (שמואל א יז). וכשבא שמואל להמליך מלך מבניו של ישי בית הלחמי ראה את אליאב שהיה גבוה משכמו ומעלה ויפה תואר וגיבור חיל, אמר כנראה זה המלך המיועד לעם ישראל, כמו ששאול המלך היה גבוה משכמו ומעלה כך אליאב אמר לו הקב"ה "אל תביט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיו". מכאן שהיה ראוי להיות מלך ראשון לשבט יהודה וממנו יצא מלך המשיח ותיכון מלכותו לעד. אבל הקב"ה מאס בו, וכ"כ למה? כיוון שכעס על דוד שעזב בשדה את מיטב הצאן ובא לראות את גוליית הפלישתי שמחרף מערכות אלוקים. למרות שהיה צדיק גמור (עפ"י רש"י במקום) ולא נמצא בו דופי, כיוון שהיתה בו הנטייה לכעוס הפסיד את המלוכה, הפסיד את הסיכוי התיאורתי שממנו יצא מלך המשיח.

בזוהר הקדוש בפרשת פיקודי מובא שאדם שכועס אם חלילה משליך חפצים בכעסו באים מלאכים מצד הסטרא אחרא ולוקחים אותם חפצים ואומרים זה הקרבן שהקריב פלוני לסטרא אחרא, ויוצאים כרוזים בכל הרקיעים ואומרים אוי לפלוני שעובד עבודה זרה.

מעשה בזקן אחד שציווה לבנו לפני מותו, בני כבדת אותי בחיי אבקשך שתכבד אותי אחרי מותי. אמר לו הבן כל אשר תבקש (בלי נדר) אעשה. אמר לו אביו אני משביעך שלעולם אם תכעס תשהה כעסך לילה אחד. אל תגיב בשעת כעסך מפני שאז השכל הישר אינו פועל וכל תגובה גוררת חרטה בעקבותיה, הבן נשבע לאביו ולאחר זמן הלך האב לבית עולמו. הבן נשא אישה וכיוון שפרנסתו הייתה דחוקה ביותר החליט להפליג למדינות הים ולנסות שם מזלו, נפרד מאשתו ושם פעמיו לחו״ל, שם עשה חיל בעסקיו וב״ה כל אשר הוא עושה האלוקים מצליח בידו. הזמן נוקף וכל הפצרות אשתו שיחזור למקומו ולארצו מתעכבים. מדי פעם שולח לאשתו כסף ותכשיטים אבל לבוא עדיין לא בא, אחרי 15 שנה הודיע לאשתו שבעוד כמה חודשים כעת חיה הוא אורז המטלטלים, מוכר כל נכסי דניידי ודלא ניידי ושב הביתה עשיר גדול. ברוך אומר ועושה. ארז כל חפציו לקח ספינה והפליג לעירו. כשהוא מגיע לשכונה שלו הכל כבר השתנה בקושי שהוא מזהה את ביתו, ומאחר והשעה מאוחרת בלילה החליט שהוא לא נכנס מיד לביתו אלא מציץ מן החרכים מה נעשה בביתו. טיפס לעבר החלון שבביתו וראה שם לא פחות ולא יותר את אשתו שהיא יושבת וסורקת תלתליו של נער צעיר ומפנקת אותו. חמתו בערה בו, חשב להיפרע מאשתו ומהמאהב ואח״כ לשים קץ לחייו. לשם כך נסע ועמל במשך 15 שנה! אבל מייד נזכר במה שציווהו אביו לפני מותו, ״בני תלין בכעסך לילה אחד, אל תמהר להגיב״. החליט ללכת למלון סמוך ומחר בבוקר בע״ז הוא יפעל. למחרת קם והלך לביהכנ״ס להתפלל, ואחרי כמה דקות נכנס העלם הצעיר שהיה אתמול בחברת אשתו, מיד עטו עליו מתפללי ביהכנ״ס ואמרו לו אביך הגיע מחו״ל ומעולם לא ראית אותו, תכיר זה אבא שלך!! רק אז הבין האיש ש״המאהב״ הזה הוא לא אחר מאשר בנו. ואשתו שמרה לו אמונים כל השנים. ובירך ה׳ על העצה שנתן לו אביו.

להיזהר בכבוד האדם וגם בה בעת לא לכעוס לומדים מהסיפור הבא: היה פרסי אחד שרצה להתגייר, בא לשמאי הזקן ואמר לו גיירני על רגל אחת, דחפו שמאי באמת הבניין, וכי בא אתה לעשות צחוק? וכי יהדות זה קריאת עיתון שאפשר על רגל אחת?! הלך האיש להילל הזקן ואמר לו למדני את כל התורה כולה על רגל אחת אמר לו הלל תבוא מחר אלמדך הכל על רגל אחת. למחרת אמר לו אמור א. אמור ב. אמור ג. אמר לו הפרסי מי אמר לך שזו אלף?! מי אמר לך שזו בית?! תפס הלל באוזנו של הפרסי וצבט אותה, צעק הפרסי אוזני, אוזני, אמר לו הלל מי אמר לך שזה אוזן?! אמר לו הפרסי מה זאת אומרת?! כולם יודעים שזו אוזן. אמר לו הלל הזקן וכולם אומרים שזו אלף וזו בית, הכניסו הלל תחת כנפי השכינה ללא כעס. וללא הקפדה אבל עם הרבה יחס ואורך רוח.

אומרת הגמרא חכמה בגויים תאמין, היה איזה חכם אחד יווני סוקרטס שמו שכל היום היה יושב ולומד ומתבטל ממלאכה, אשתו כעסה עליו ואמרה לו קשה יום תלך לעבוד. כל הגברים עובדים ואתה יושב כמו נקבה בבית! בכל פעם היתה צועקת עליו והוא מבליג מעביר על מידותיו,

פעם אחת צעקה עליו כמנהגה ואף לקחה העציץ ושפכה עליו את כל המים שהיו בתוכו. אמר החכם בשלוות נפש: ידעתי שאחרי הרעמים יבוא גם הגשם:

וידוע הפתגם דאמרי אינשי אדם שכועס מעניש את עצמו על טעויות שאחרים עושים, ואכן הרגזן לא הרוויח רק את רגזנותו. לא רק שלא מרוויח כלום מכעסו אלא טורף נפשו באפו ומלביש על עצמו את הסט״א וגונדא דיליה.

וידוע שמרן פסק בשולחנו הטהור במוצאי שבת קודש לשתות משקה חם מלוגמא כלומר רפואה. שהרי בארה של מרים מסתובב בבארות ואדם ששותה מים מבארה של מרים מובטח לו שיתרפא כל בשרו ויזכה לזיכרון שלא ישכח כלום ממה שלמד. היתה אישה אחת שהלכה במוצאי שבת לשאוב מים מהבאר, ובעלה שהיה מוכה שחין היה ממתין לה בבית, מאחר ואיחרה כעס האיש, נתן לה מכה והפילה הכד, והמים נשפכו לכל עבר, הניצוצות שנתזו עליו רפאו אותו מהשחין, באותם המקומות בהן נגעו, והיכן שלא נגעו המים לא נרפא, זה שאמרו חז״ל יותר ממה שהרוויח - הפסיד בכעסו הרבה יותר.

הזוהר הקדוש בפרשת תצווה (דף קפב) אומר: במה נדע אם להתקרב אל האדם או להמנע ממנו?! עפ״י מידת הכעס אפשר להכיר אותו. אם שומר נשמתו הקדושה שלא לעקור אותה ממקומה על ידי כעסו ויבוא לשכון במקומה אל זר, זה הוא אדם ראוי, זהו עבד לריבונו, זה הוא האדם השלם. האדם ניכר בכיסו כוסו וכעסו.

כתב רבינו חיים מוולוזין זצ״ל באגרתו: שלא להכניס שום קפידה בלב על שום אדם, ואין צריך לומר שלא להשיב בקפדנות לשום אדם. ועל ידי מידת הסבלנות משיג האדם רצונו יותר מאשר על ידי תקיפות. ודרך כלל להיות נח לבריות, ושלא להרבות שיחה עם כל אדם אך להקדים שלום ולהשיב בנחת לכל אדם. עד כאן לשונו הזהב של הגר״ח.

רבי משה לייב מסאסוב היה רגיל לומר: אם יכבוש אדם את כעסו פעם אחת הרי טוב ומועיל לנשמתו ולכפרת עוונותיו יותר מאלף תעניות, ואם ישמע אדם חרפתו וישתוק הרי טוב מאלף עינויים.

הגמרא בפסחים (דף סו עב) אומרת: ריש לקיש אמר: כל אדם שכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו מנלן? ממשה שכעס על פקודי החיל ונתעלמו ממנו הלכות גיעולי כלים. ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו, מנלן? מאלישע הנביא שאמר ליהורם בן אחאב הרשע ״לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך״ (מלכים ב, ג) הסתלקה ממנו רוח הקדש עד שהצטרכו להביא מנגנים להעביר את כעסו.

במדרש ויקרא רבא (יג א) מצינו עוד פעמים שכעס משה והתעלמה ממנו הלכה: בשבת -כשהותירו דתן ואבירם הרשעים מהמן "ולא שמעו אל משה ויותירו אנשים ממנו עד בוקר וירום תולעים ויבאש ויקצוף עליהם משה" (שמות טז) כיוון שכעס- שכח לומר להם הלכה שילקטו ביום השישי לחם משנה שני עומרים לאחד. וכן בפרשת אונן כתיב "ויקצוף על אלעזר ועל איתמר בני אהרון הנותרים לאמר, מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש" וכו' (ויקרא י) וכיוון שכעס נתעלמה ממנו הלכה שאונן אסור לאכול בקדשים הנותרים. ועפ"י שיטת הרמב"ם גם במי מריבה חטא משה רבינו, בהתבטאו "שמעו נא המורים" ודקדק עליו השם יתברך שיהיה אדם כמוהו כועס לפני עדת בני ישראל במקום שאין ראוי בו הכעס.

נתבונן נא עד כמה ראוי לאדם להתרחק מהכעס עד תכלית הריחוק: ומה משה רעיה מהימנא כעס בצדק בכל המקרים הנ"ל. ופשוט הוא שהכעס לא נבע מפגיעה בעניניו האישים או בעסקיו הפרטיים של משה רבינו, הרי כל הכעס היה לשם שמיים גרידה, ובכל זאת השיבו הקב"ה "עד אנה מאנתם לשמור מצוותי ותורותי" (שמות טז, כח), וכלל אותו עם ישראל שחטאו. על אחת כמה וכמה צריך כל אדם להיזהר ולהשמר עד קצה האחרון מכעס שאינו לשם שמיים אלא מכוון לתועלתו ולחיי השעה של האדם.

המשגיח הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצוק"ל היה אומר: פעם אחת בלבד עלתה על ליבם של שמעון ולוי אחי דינה משהו מן הכעס על שכם הרשע שטימא את דינה אחותם, והיה ראוי להם לכעוס. אלא מפני שמיהרו להראות את כעסם ולא התאזרו בסבלנות ליטול עיצה מאביהם נענשו לדורי דורות שהוכיחם אביהם (בראשית מט) "אחלקם ביעקב אפיצם בישראל, ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה". ומה יענה אדם שהוא מתמלא ומתנפח מחרון וזעם על לא דבר ובלי סיבה? וכמה פעמים נכשל והפיל עצמו לבאר שחת, וטרף נפשו באפו?! אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה!!!

ולא רק מבחינה רוחנית ההרס וההפסד מהכעס הוא גדול, אלא אף מבחינה גשמית וגופנית הנזק הוא בלתי הפיך. אמר רבי יהושע בר נחמני: מפני ארבעה דברים הזקנה קופצת על האדם: מפני היראה ומפני כעס הבנים מפני אשה רעה ומפני מלחמות. מפני כעס הבנים דכתיב "ועלי זקן מאוד ושמע את כל אשר יעשון בניו לכל ישראל" (שמואל א, ב). הגמרא בפסחים (דף קיג עב) אומרת: תנו רבנן שלושה חייהן אינן חיים: הרחמנים, הרתחנים, ואניני הדעת.

ועוד שהכעס מזיק לראייה, מנלן? נאמר באיוב "ותכה מכעס עיני" (איוב יז. ז) בתהילים נאמר "עששה מכעס עיני" (תהילים ו. ח).

ולא עוד אלא שתחתוניות שולטת בו (מחלות מעיים כטחורים וכו') שנאמר "ונתן ה' לך לב רגז וכליון עיניים ודאבון נפש" (דברים כח. ה) איזהו דבר המכלה את העיניים ומדאיב את הנפש?? הוי אומר אלו התחתוניות. ופירש השיטה מקובצת שם ע"י הכעס החום הטבעי מתגבר ושורף המאכל ואינו נעכל עיכול כראוי, ומתוך כך אינו יכול המאכל לצאת מהרה מן הגוף ובא לידי תחתוניות עכ"ל.

רופאי זמנינו הוסיפו לרשימה: מחלת האולקוס, מחלת כליות, ומחלות לב רח"ל. משום שהגוף לא יכול להתמודד ולעמוד בפני המתח ומפריש מיצים המזיקים וקודחים חור ברקמות הפנימיות של הגוף. ועוד בה שכל אדם שגברה עליו מידת הכעס צפוי לכל מיני חולאים בר מינן וחייו אינם חיים וזה בעצמו טורף נפשו באפו. שהרי מחוייב כל אדם לשמור על בריאות גופו ונפשו כדי שיוכל לעבוד את הקב"ה, ומקרא מפורש הוא "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם". (דברים ד. טו).

מי שכעסו חזק ורוגזו אמיץ איננו רחוק מן המשוגעים. וכבר הזהיר החכם באדם באומרו (קהלת ז. ט) "אל תיבהל ברוחך לכעוס כי כעס בחיק כסילים ינוח", וראוי לקרוא לכועס כסיל, כפי שרואים אצל בני אדם שמחמת כעסם אינם שולטים בדבריהם ובמעשיהם. ומי שכועס איוולתו וחרפתו נגלים לעיני הבריות כפי שנאמר "אויל ביום יוודע כעסו" (משלי יב. טז). ומשלו חכמים משל למה הדבר דומה לקדרה שהיתה נתונה ע"נ גחלים, כל זמן שאינה רותחת אין אדם יודע מה שבתוכה, עלתה רתיחה הרי היא פולטת לחוץ והכל רואין אותה, וכן אמרו חז"ל בשלושה דברים אדם ניכר בכיסו בכוסו ובכעסו.

הכעס מזיק לפרנסה ולעשירות, כשהיצר מסית אדם לכעוס ידע כי בשעה זו עומדים להשפיע לו מהשמיים שפע ורוצים לנסותו אם לא יכעס ירוויח. אולם היצה"ר רוצה ע"י הכעס לקלקל את השפע.

בשעת הכעס מסתלקת מהאדם האמונה, כי אילו היה מאמין שמאת ה' בא לו הנסיון המרגיז אותו לא היה כועס כלל, כי הרי נגזר מהשמים שפלוני יצער אותו. כי הרבה שלוחים למקום ומגלגלים זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב!!

המגיד מדובנא זצ"ל דורש משל נאה על הפסוק "כי כעס בחיק כסילים ינוח" (קהלת ז. ט). דרך חנווני שאת הסחורות שיש להם קונים הוא מחזיק בסמוך לידו, אבל את הסחורות שאין קופצים עליהם הוא שם באצטבאות העליונות. וכשנצטרך להם לפעמים עולה הוא בסולם ומוריד אותם. כן במידת הכעס החכם נקלע לעיתים רחוקות למצב שהוא כועס. זו לא הסחורה שלו. ואילו אצל הכסילים הכעס נמצא תמיד בחיקם בהישג ידם. ויש מפרשים כעס בחיק כסילים ינוח - כשהכסיל כועס יש לו מזה נחת רוח והנאה!!

דרש החיד״א זצוק״ל בספרו נחל קדומים: שמונה שמות יש לו לכעס וכל אחת על שם פעולתה: כעס, זעם, אף, עברה, חרון, חימה, קצף, רוגז. כעס אותיות עכס (ארס) כמו שנאמר במשלי ״וכעס אל מוסר אוויל״ (משלי ז). זעם שכל גופו מזדעזע וזיעה באה לו. אף עלה עשן באפו. חימה מחממת את כל גופו. קצף לא מועיל כלום בכעסו כמו הקצף על פני המים. רוגז- מרגיז כל גופו של אדם.

אם חברך הרגיז אותך אל נא תכעס, שלוט ברוחך ותתבונן אם חלילה היית חולה והרופאים מצווים שתיקח סם תרופה כי כל חייך תלויים בזה, ותרופה זו מרה מאוד מאוד, היתכן שלא תתגבר ותבלע את התרופה? כן הדבר הזה: הסבלנות היא תרופת הנפש והגם שקשה לאדם לסבול שמחרפים ומגדפים אותו בכל זאת אם יתאזר בסבלנות ולא ישיב לחורפיו דבר הרי נשמתו עולה ומתעלה, ועליו נאמר הנעלבין ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים עושים מאהבה ושמחים ביסורים עליהם נאמר ״כצאת השמש בגבורתו״.

ושוב יום אחד לפני מיתתך:

שאלו תלמידיו של רבי אליעזר וכי יודע אדם מתי ימות כדי שישוב בתשובה? אמר להם כ״ש, היא הנותנת שכיוון שלא יודע יום פקודתו, ישוב בכל יום שמא מחר ימות ונמצא שכל ימיו בתשובה (שבת קנ״ג). נשאל המשגיח הגה״צ רבי יחזקאל לוינשטיין למה אמר רבי אליעזר שמא ימות למחר הרי גם היום יכול למות א״כ יאמר שמא ימות היום? ותיר. ץ הרב: אם היו אומרים לאדם שוב היום כי הנך מת, לא היה מאמין ומקבל זאת כי הרי עובדה שהוא חי וקיים ועושה ופועל. הכיצד יתכן שימות? לא כן אם אתה אומר לו שוב היום שמא תמות למחר, שאז הוא כבר מסוגל להבין ולקבל, כי סוף האדם למות!!

שלמה המלך אמר (קהלת ט. ח) ״בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך לא יחסר״ אדם צריך להקפיד על נשמתו שלא תתלכלך בעבירה, ויצייר לעצמו שהוא לבוש בגדים לבנים וצחורים ויש לו כד שמן על ראשו, כל תנועה לא שקולה יכולה לטנף את בגדיו בשמן ובכדי לנקות בגדיו ידרשו חומרים חזקים וטמפרטורה גבוהה בכביסה. הנמשל הוא: נשמת האדם טהורה היא חלק אלוקה ממעל, יש להזהר לא לטנף אותה בעבירות, מפני שאחר כך כשיצטרך לנקותה צריך לסבול יסורים מרים וקשים!!

מספרים על אדם אחד שעשה חוזה חתום כדת וכדין עם מלאך פלוני שארבעים יום לפני שיחזיר נשמתו לבוראו יבוא ויגיד לו כדי שיוכל להכין צידה לדרך, לחזור בתשובה, לצוות לבני ביתו, וכו׳. הבטיח לו היצר הרע שכך יעשה. חתמו על ההסכם, והאדם הזה החל לעשות כל עבירות שבעולם, עושה ככל העולה על רוחו הרי הוא בטוח שיש זמן שיוכל לתקן הכל. יום אחד ללא הודעה מוקדמת נפטר לבית עולמו. בא המלאך הפלוני נטל נשמתו והחל לקטרג עליו בבית דין של מעלה. האיש הבין כי

המלאך רימה אותו, החל צועק וזועק על השטן הרי הבטחת לי שארבעים יום לפני "החזרת הציוד" תבוא להודיע לי. מה גם אתה פוליטיקאי מבטיח ולא מקיים?? אמר לו השטן 40 יום? 40 שנה שאני נותן לך רמזים, השיער שלך הלבין, השיניים נשרו, ההליכה שלך השתופפה התחלת ללכת על 3 רגליים במקום שתיים אם רמזים כאלה לא הבנת ולא ניצלת, בארבעים יום תתקן מה שלא תיקנת במשך 40 שנה??

בספר מעם לועז מביא מעשה עם יהודי אחד שהיה קמצן גדול מעולם לא נתן פרוטה לעני. לפני מותו קרא לכל בניו ובני בתו להתאסף סביב מיטתו לאשר יצווה אותם, כשבאו כולם אמר להם לפני שאומר דברי ברצוני לאכול, אולי תצלו לי ביצה אחת בטרם תברככם נפשי. כשהביאו לו הביצה נשמעה דפיקה בדלת כשפתחו היה שם עני אמר להם בבקשה מכם יהודים טובים תנו משהו לאכול להחיות נפשי שכבר כמה ימים לא בא אוכל לפי. ציווה הזקן לתת לו את הביצה שבשלו עבורו. וכעבור כמה דקות נפח נשמתו, אחרי פטירתו בא לבני ביתו וסיפר להם: בניי היקרים כשהגעתי לעולם העליון נחרץ דיני לגהינום זאת משום שמעולם ללא קיימתי מצוות. לא תפילה, לא צדקה. רבבות מלאכים שחורים מפחידים שכל אחד רצה לעשות בי שפטים הקיפו אותי, לפתע הגיע מלאך לבן אחד שהמליץ עלי לטובה באומרו למה יומת? מה עשה?? הרי ביום פלוני לפני מותו נתן צדקה לעני ביצה אחת ובזה החיה נפשו. שאם לא היה מת ברעב. היהודי העני החייה נפשו, התחתן הקים משפחה וברבות הימים הוליד ילדים חינך אותם לתורה למצוות ולמעשים טובים. וכל זה בזכות ביצה אחת!! (חצי שקל חדש!!). המלאך הזה הפך את כל הדין לטובה, ובזכות שהצלתי מישהו ממיתה זכיתי לגן עדן העליון.

אדם שזוכה לחזור בתשובה הופך את כל עולמו לגמרי כמו שכותב הרמב"ם בהלכות תשובה אמש היה שנאוי משוקץ מתועב לפני הקב"ה ואילו לאחר שחוזר בתשובה הרי הוא אהוב וחביב ורע וידיד של הקב"ה, כאילו נולד מחדש. פנים חדשות באו לכאן. ובמקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד. ואפילו כל ימיו עשה עבירות ותועבות ולבסוף אפילו בשעותיו האחרונות שב בתשובה שלימה והתחרט על שעבר וקיבל על העתיד, הרי הוא כתינוק שנולד דמי.

רבי אלעזר בן דורדיא שלא היתה פרוצה שלא פקד אותה, וכששמע על אחת שלא היה אצלה בכרכי הים שיגר לה מעות והלך לשם דרך ימים ונהרות, כשבא לעשות העבירה נפל כד החרס ונשבר, אמרה לו כשם שלזה אין תקנה כך גם לך אין תקנה הדברים נכנסו לליבו כארס של עכנאי, כך תאמר לו פרוצה חסרת שכל?? ביקש משמיים שיבקשו רחמים עליו ביקש מההרים והגבעות, ביקש מהימים והנחלים, ומשלא נענה הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו, יצאה בת קול מהשמיים ואמרה אשריך רבי אלעזר בן דורדיא שזכית לעולם הבא. (זכה לתואר רבי בלי מבחנים "בהיכל שלמה") בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת.

בשעה כלומר בפניה אחת בהסתכלות אחת כמו "ואל קין ואל מנחתו לא שעה" - לא פנה (בראשית ד, ה).

חז"ל דורשים על הפסוק "וירח את ריח בגדיו" (בראשית כז, כז) אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו אלו יוסף משיטה ויקום איש צרורות, יוסף משיטה היה יהודי מומר בזמן חורבן ביהמ"ק, הרומאים ימ"ש בקשו לקחת את כלי בית המקדש אבל כיוון שידעו שסופו של מי שנוגע וגוזל כלים אלו הוא רע ומר, כמו שאירע לבלשצאר המלך וכמו שאירע לאחשוורוש (שנהרגה ושתי שהיתה יותר מיוחסת ממנו) לכן חיפשו מתנדב יהודי שיעשה את העבודה עבורם, פרסמו בראש חוצות שמחפשים מתנדב שיעשירו אותו עושר גדול בתמורה להוצאת הכלים מבית המקדש, בא יוסף משיטה אמר להם מוכן לעמוד בכל משימה, אמרו לו תיכנס לביהמ"ק כל מה שתוציא ראשונה יהיה שלך. נכנס וראה את מנורת הזהב, נטל אותה ויצא אמרו לו זו המנורה קצת "גדולה עליך" ויותר מידי מכובדת בשביל אדם כמוך. תיכנס עוד הפעם ומה שתיקח יהיה שלך, אמר להם די שהכעסתי את בוראי, יותר לא נכנס. אמרו לו מבטיחים לך שנעמוד בדיבורינו ומה שתוציא שיהיה שלך. אמר להם פעם אחת הכעסתי יותר לא נכנס, אמרו לו כשם שדיברנו איתך בטובות אפשר גם לשנות את היחס, אמר להם כנ"ל, החלו לייסר אותו ביסורים נוראים לתלוש לו אבר אבר מהגוף והוא צועק עד לב השמיים פעם אחת הכעסתי יותר לא נכנס. עד שיצתה נשמתו ביסורי תופת. פלא פלאים!! הרי הוא היה מומר, והוא עצמו התנדב למשימה, הוא כבר נכנס ונטל משם כלי אחד ולא פחד. למה א"כ מסר נפשו בשביל לא להיכנס עוד פעם?! תירץ רבי חיים שמואלביץ' זצ"ל שתי תשובות בדבר: א. יהודי יש לו נשמה קדושה וטהורה אפילו שהוא עושה עבירות וחי באיסור ובעבירה בכ"ז דומה הדבר ליהלום שנפל בבוץ, קצת ניקיון והוא חוזר להאיר. כיוון שיש ניצוץ של נשמה בתוך תוכו יכול הניצוץ הזה לבעור לאש גדול לאחר שהיה כמעט כבוי במשך שנים!! תירוץ שני: כשנכנס בפעם הראשונה לביהמ"ק שרתה עליו קדושה מקדושת ביהמ"ק ששברה את כל הקליפות שהיה אפוף בהם במשך השנים, וכשיצא שוב לא היה אותו יוסף הרשע כפי שנכנס!!

הגמרא בפרק חלק (סנהדרין דף קג עב) מספרת על מנשה המלך שהרשיע במשך עשרים ושתיים שנים, ועליו נאמר (במלכים ב פרק כא) "וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאוד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה לבד מחטאתו אשר החטיא את יהודה לעשות הרע בעיני ה'", שהיה עושה מנשה צלם משאוי של אלף בני אדם ובכל יום היה הורג את כולם, ועוד כהנה וכהנה והכל להכעיס ולמרוד בהקב"ה, שהיה קודר כל אזכרות מתוך ספרי תורה וכותב במקומם שמות עבודה זרה שלו וכשתפסו מלך בבל ואסר אותו בנחושתיים והוביל אותו בבלה חיפשו להענישו בהתאם למעמדו והחליטו על "עונש מלכותי" כיאה למלך רשע, שמו אותו בדוד נחושת ענק ומנוקב והחלו להבעיר אש תחתיו, כשהחל המלך מנשה לקפוץ ולנתר מחמת הצליה, פנה לעזרה לכל האלילים שהיה משתחווה אליהם

אלוהי צידון עננו, אלוהי מואב עננו, אלוהי גיהנם עננו: פתאום נזכר שכשהיה קטן היה שומע מאביו הצדיק המלך חזקיה את הפסוק "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלוקיך ושמעת בקולו" (דברים ד, ל). אמר אפנה אל ה', אם יעננו ויציל אותי אשקול בחיוב לעבוד אותו, אבל אם לא יעננו אדע שגם הוא (חלילה) אין בו ממש. כששמעו זאת מלאכי השרת נעלו את כל שערי שמים שהתפילה של מנשה לא תיכנס לפני ה', ובכ"ז חתר הקב"ה חתירה תחת כסא כבודו קיבל את תנאו ותפילתו ופלט אותו כמזל"ט (מטוס ללא טייס) לכסא מלכותו בירושלים. אפילו שהרשיע והצריח ואף הריע במשך עשרים ושתיים שנה, אבל מחשבה בעלמא לטובה לא שבה ריקם וזכה בזכות זה להינצל ממיתה.

וכן מובא במדרש תהילים על הפסוק "למנצח על שושנים לבני קרח. רחש ליבי דבר טוב" (תהלים מ"ה), בני קרח שהרהרו תשובה בליבם, אמרו אולי אבינו לא צודק במחלוקתו עם משה רבינו, לא הספיקו להוציא הדבר בפיהם אלא רחש ליבם בתשובה. מייד נתקבלו והתבצר להם מקום בגיהנם. כתוב בילקוט תהילים (שם) כל העושה תשובה מעבירה שבידו הקב"ה מוסיף וקורא לו שם של חביב, בוא וראה בבני קרח, עד שלא עשו תשובה לא נקראו שושנים וידידים ומשעשו תשובה נקראו שושנים וידידים שנאמר למנצח לבני קרח שיר ידידות!

והוי מתחמם כנגד אורן של ת"ח והיזהר בגחלתן שלא תיכווה:

וסימנך נ. ע. ל. ך. נשיכתן עקיצתן לחישתן. כל דבריהם כגחלי אש: מזהיר התנא את הזהירים ומזרז את הזריזים כדי להשמר בכבוד ת"ח, שהם בבחינת אש. כמו שהאש אם משתמשים בה בתבונה מפיקים תועלת ודברים טובים לקיום ולרווחת האדם. ואם מתקרבים קצת יותר מדי לאש נכווים, כך תלמידי חכמים שהם בבחינת אש. להתקרב אליהם רק עד גבול מסויים, ללמוד תורה מפיהם, ללחך עפר רגליהם, לשתות בצמא דבריהם, לשמש אותם כן. אבל להתקרב יותר מידי סכנה. לנהוג בהם קלות ראש - אפילו לא לחשוב על כך. גם לדבר בשבחן בפני אינשי דלא מעלי, אסור שמתוך שבחן יבוא לגנותן.

ישנם לצערינו אנשים שמכונים "דתיים" שלקחו לעצמם תואר של פרשנדתא ומביעים דעתם או יותר נכון חוסר דעתם בנושאים מנושאים שונים למה כך ולמה אחרת? ומהרהרים בקול אחרי הנהגה של רב פלוני או רב אלמוני למה עשה כך ואיך הוא אומר כך. עפרא לפומייהו. מי שמך לשר ושופט להביע דיעה על גדולי ישראל שמוסרים נפשם על כלל ישראל?? עיני העדה אשר לאורם הולכים במשך למעלה משלושת אלפים, שנים ופתאום קמים אנשים שלא יודעים הלכה אחת שמעולם לא ראו צורת אות בגמרא, מפזרים בוץ ורפש על חכמי ישראל. אוי להם מיום הדין ומיום התוכחה, גהינם כלה ועונשם אינו כלה. אמר רב כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו, הגמרא בפרק "חלק" אומרת אפילו אמר בזלזול

הני רבנן, או מה מועילים ת״ח הרי לעצמם הם לומדים, הרי זה אפיקורס ואין לו חלק לעולם הבא. בעניין כבוד ת״ח וכמה שבשמיים מקפידים בכבודם, וחומר המזלזל חס ושלום בתלמידי חכמים נביא בע״ה כמה עובדות ודברי הגמרא הקדושה (ליקטתים מהספר הנפלא עבד לעבדי ה׳ ומאחרים):

במסכת ברכות דף יט׳) מסופר מעשה באדם שזלזל בכבודו של מר שמואל אחר מיתתו, מיד נפל קנה מהשמיים ובזע את מוחו ונהרג במקום, הבן איש חי בספר בנייהו על הש״ס מפרש שהיה זה קיסם ואין בו שיעור להמית כדי שלא יאמרו מקרה הוא!!

הגמרא במסכת מכות אומרת אלו האנשים הטפשים שעומדים בפני ספר תורה ולא עומדים בפני ת״ח. ומעשה בנגר אחד שעשה פעם תיק מעץ עם פתוחי חותם עבור ס״ת, וכשהביא אותו לסופר שישים בו את הס״ת כל האנשים ברחוב התקהלו סביבו והחלו לנשק את תיק העץ ולבקש בקשות ומי שברך וכו׳ מהנגר עצמו. וכל מה שהצטדק שזה רק תיק בלי ס״ת לא הועיל: ואילו ת״ח שנקראים דרופתקי דאורייתא, כל גופם קדוש בקדושת ס״ת. וכשמרן שליט״א אביר הרועים פוסק הדור יוצא מביתו הרי שס״ת זז כרגע מרחוב הקבלן למקום פלוני אחר: על אחת כמה וכמה שצריכים אנו לכבדם ולקום לכבודם. שהרי ס״ת זה חמישה חומשי תורה, ואילו תלמיד חכם זה בבלי וירושלמי, הרמב״ם, ראשונים, ואחרונים, וכל התורה וההלכות מסודרים אצלו בצורה חיה. ועוד שספר תורה זה דבר דומם ואילו ת״ח הוא בעל רגשות, ועל אחת כמה וכמה שצריך להזהר ברגשותיו.

בשו״ת ״איש מצליח״ הביא הרב מצליח מזוז זצוק״ל הי״ד, פירוש אחר: דרך המון העם שמראים להם איזה דבר מפורש בספר, אז שותקים ומקבלים ברצון ואין מתנגדים. אבל אם אומר החכם שהדין כך לא שומעים בקולו ולא מאמינים עד שיראה להם הדין בספר, ולפי האמת הם טועים כי הספר עצמו הוא דומם, וצריך תלמיד חכם לבאר דבריו ולהוציא ממנו האמת לאמיתו, כי ההמון הפשוט אם ילמד בעצמו מתוך הספר יוכל להיכשל ולשגות כמה שגגות באין מבין. והנסיון מוכיח שלפעמים יש טעות סופר בספר ומי ירגיש אם לא הת״ח שרגיל בסגנון הלשון?? ופעמים ישגו ההמון בפיסוק נכון ולפעמים קשה מדיוק לדיוק בספר וצריך לבאר, ולפעמים יש סתירה מניה וביה וצריך לעשות אוקימתא בדבר או שהסופר עצמו חזר בו בהשמטות וכו׳ וכו׳, ולכן המון העם לא יכולים לפסוק נכון וצריך אומן מומחה אשר נוסה בכל זאת, ויכול לברור הסולת מתוך הפסולת.

במסכת עירובין (דף סג:) אמר רבי לוי כל האומר הלכה בפני רבו הולך למיתה בלי בנים. ואומרת הגמרא שהדברים נאמרו בקשר ליהושע בן נון, תלמידו המובהק של משה רבינו שאמר למשה בעניין אלדד ומידד שהיו מתנבאים במחנה ״אדוני משה כלאם״. שיקבלו עונש על שהתנבאו

למרות שכוונתו היתה טובה וקינא לכבוד משה מורו ורבו אפילו הכי אסור היה לו לפסוק בעניין זה (יהושע התחתן עם רחב ונולדו להם רק בנות).

במסכת תמורה (דף טז) אמר רבי יהודה אמר רב בשעה שנפטר משה לגן עדן אמר ליהושע תלמידו שאל ממני כל ספקות שיש לך, ענה לו יהושע: רבי, כלום הנחתי אותך שעה והלכתי?? הלא הפסוק אומר "ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל", מיד תשש כוחו של משה רבינו ע"ה ונשתכחו מיהושע 300 הלכות והתעוררו אצלו 700 ספיקות, רש"י פירש במקום: כיוון שגרם חלישות הדעת למשה שכאילו הוא גדול כמותו. כביכול כאילו אמר למשה וכי אני לא יודע דבר שאתה יודע?? על זה השתכחו ממנו הלכות והתעוררו ספיקות רבות!!

מסופר על הגאון הצדיק מהר"י בן לב שפעם לאחר שחייב אדם בדין מסויים פגש אותו ברחוב וסטר לרב לעיני כל האנשים, ואף אחד לא מחה בו מפני שהיה אלים ותקיף, המשיך הרב בדרכו וכשהגיע לחנות הבשם קרע בגדיו ואמר שומו שמיים על זאת שלא מיחו על כבודו של ת"ח, באותו ערב נכנס הבשם לחנותו לקחת דבר מה ונשמט הנר מידו ונתלקחה חנותו ומאותה שריפה נשרפו חמשת אלפים בתים ועוד כמה בתי כנסיות ובתי מדרשות ונהרגו 314 יהודים (כמניין שדי) !!!

הגמרא במסכת ברכות (דף נ"ח), מספרת על רב ששת שהיה סגי נהור והלך לקבל פני המלך. ראהו צדוקי אחד לגלג עליו אמר לו בשלמא כלים שלמים הולכים לנהר לשאוב מים אבל כלים שבורים להיכן?? כלומר מאחר שאתה סומא וכאן המצווה לראות את המלך א"כ אין מקומך כאן. אמר לו רב ששת עוד תראה שאני יודע יותר טוב ממך מתי יבוא המלך, חלף משמר ראשון של המלך אמר לו הצדוקי עכשיו המלך עובר, אמר לו רב ששת עדיין לא, גם משמר שני עבר בקול רעש והמולה אמר לו הצדוקי עכשיו המלך עובר אמר לו רב ששת עדיין לא הגיע, לאחר מכן היה קול דממה, אמר רב ששת ודאי עכשיו המלך עובר, וברך ברכת שחלק מכבודו לבשר ודם. התפלא אותו צדוקי איך ידע הרב? אמר לו מלכותא דארעה כעין מלכותה דרקיעה. והרי מקרא מפורש הוא "ורוח חזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה', לא ברוח ה', ואחר הרוח רעש לא ברעש ה'. ואחר הרעש אש לא באש ה', ואחר האש קול דממה דקה". אומרת הגמרא סופו של אותו צדוקי שנתן בו רב ששת עיניו ועשאו גל של עצמות. ולפי שיטה אחרת חבריו של אותו צדוקי נקרו עיניו. ושמעתי פירוש נאה מידי"ן הרב ראובן יעל שליט"א מהוא נתן עיניו בו ועשהו גל של עצמות? עפ"י הגמרא בברכות שאילו היו לאדם עיניים רוחניות ולא עיני בשר והיה רואה כמה רבבות מלאכי חבלה סובבים אותו מייד היה מת מרוב פחד. אותו תנא פקח את עיניו הרוחניות של אותו רשע ומכיוון שראה ונבהל מייד פרחה נשמתו ממנו ונעשה גל עצמות. ודפח"ח!!

הגמרא במסכת סנהדרין (דף ק"ו) מספרת שהיה יושב רבי יוחנן ודורש עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהן 30 על 30 אמות (15 מטר!)

ולהעמידן בשערי ירושלים שנאמר "ושמתי כדכוד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח" (ישעיה נד. יב). לגלג עליו אותו תלמיד, אמר: אין בעולם אבן טובה אפילו כביצה של אפרוח קטן ואתה אומר 30 על 30 אמה?! לימים הפליגה ספינתו של אותו תלמיד בים וראה מלאכי השרת מנסרים אבנים טובות. אמר להם אלו למי?! אמרו לו עתיד הקב"ה לקובעם בביהמ"ק השלישי בעגלא ובזמן קריב. אחרי שחזר מההפלגה בא לרבו רבי יוחנן ואמר לו רבי דרוש ולך ראוי לדרוש, כשם שאמרת כך ראיתי, אמר לו ריקא אם לא היית רואה לא האמנת?! נתן בו עיניו ועשאו גל של עצמות.

הגמרא במסכת יומא (דף פז) מספרת על רב שהיה לו ריב עם קצב אחד, ערב יום הכיפורים אחד אמר רב אלך אני לפייס את הקצב, בדרך ראהו רב הונא ושאל את רב להיכן הולך? ענה לו רב שהוא הולך להתפייס עם אותו קצב, אמר רב הונא הלך רב להעניש למוות את הקצב, כשראה הקצב את רב החל לחרף ולגדף אותו באותה עת היה הקצב משבר בגרזן את עצמות הבהמה עף הגרזן מהכת שלו פגע בגרונו של הקצב והרגו במקום בעת מילוי תפקידו!!

הגמרא במסכת מועד קטן (דף כה) אומרת כשנפטרו רבא בר הונא ורב המנונה לקחום על גבי הגמלים למקום קבורה, כיוון שהגיעו למקום צר עמדו הגמלים וכל אחד נתן זכות קדימה לחבירו ראה אותם גוי אחד סוחר ישמעאלי אמר להם מהו הדבר?! אמרו לו אלו צדיקים שעושים כבוד אחד לשני גם במיתתם, אמר הסוחר הישמעאלי יעבור ארונו של רבא בר הונא ראשון, עבר הגמל של רבא בר הונא ונשרו שיניו ולחייו של אותו גוי בגלל שביזה את רב המנונא.

הגמרא במסכת נדרים (דף נ עב) אומרת על אותה אישה שבאה לדון לפני רבי יהודה והתחייבה בדין. אמרה לו שמואל רבך גם דן כמוך אמר לה מכירה את רבי שמואל?! אמרה לו כן הוא גוץ וכרסו גדולה ושיניו בולטות, אמר לה וכי באת לצחוק על רבי?! עשה לה "מי שברך" הפוך והתפגרה.

ובמסכת יבמות (דף קה ע"ב) מספרת הגמרא על רבי שנכנס למתיבתא בכדי ללמד את התלמידים, הזריזים תפסו מקומם במהירות, רבי ישמעאל ברבי יוסי השתרך אחריהם מאחר והיה בעל בשר, שאל אבדן מי הוא זה שפוסע על ראשי עם קדוש, אמר רבי ישמעאל אני ישמעאל בר יוסי שבאתי ללמוד תורה מרבי. אמר לו וכי אתה ראוי ללמוד תורה מרבי?! אמר לו וכי משה היה ראוי ללמוד תורה מהקב"ה?! אמר לו אבדן וכי אתה משה?! אמר לו וכי רבך אלוקים הוא?! מאחר ופגע אבדן ברבי ישמעאל אומרת הגמרא באותה שעה נצטרע אבדן וטבעו שתי בניו ומיאנו שתי כלותיו!!

חז"ל אומרים במסכת פסחים (דף מט ע"ב): אמר רבי עקיבא כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי תלמיד חכם ואשכנו כחמור (חמור שנושך מרסק

את העצם, ואינה מעלה ארוכה לעולם). ומבואר בתוספות (כתובות דף סב עב) שרבי עקיבא היה שומר מצוות ואף על פי כן היה שונא תלמידי חכמים, כי היה עם הארץ ולא למד תורה. ולאחר שלמד תורה אמר "את ה' אלוקיך תירא" לרבות תלמידי חכמים שיהיה מורא רבך כמורא שמיים. ומכאן לומדים כי שמדבר נגד תלמידי חכמים זה בגלל שהוא עם הארץ ולא למד תורה!!

במסכת בבא מציעא (דף פד עב) מסופר על רבי אלעזר בנו של רשב"י שהיה מונח בעליית הגג לאחר פטירתו, ולא קברו אותו כשמונה עשר שנה. ופעם ראתה אשתו תולעת שיוצאת מתוך אוזנו, בא אליה בחלום ואמר לה אל תחששי שאין התולעת סימן לרקבון בשרי אלא עונש שפעם שמעתי בזיון תלמיד חכם ומחיתי אבל לא מספיק. וכידוע שאור החיים הקדוש רבי חיים בן עטר זיע"א גזר על עצמו גלות שנה בגלל ששמע בזיון תלמיד חכם ושתק, וזכה בגלות זו לחבר ארבעים ושתיים פירושים על הפסוק "אם בחוקותי תלכו". וכן מסופר על הבבא סאלי הקדוש זיע"א שהיה גר בעיר יבנה ושמע פעם אחת דברי זלזול על רבי ישראל בעל שם טוב זיע"א ועוד באותו יום עזב את העיר באומרו שאינו יכול לגור בעיר שמזלזלים שם בכבוד הצדיק, אור שבעת הימים הבעל שם טוב הקדוש. ועבר לגור בנתיבות!!

חז"ל מספרים במסכת סוטה (דף מז) מה הטעם שנטרד גיחזי מן העולם והוא בכלל ארבעה הדיוטיות שאין להם חלק לעולם הבא? (סנהדרין דף צ), הסיבה לכך שהיה דוחה את התלמידים מלפני אלישע, בזה שכשהיה שיעור תורה היה יושב מחוץ לבית המדרש. וממילא הבאים לשיעור היו חושבים אם גיחזי משמשו ויד ימינו של אלישע הנביא יושב בחוץ מסתמא שאין מקום בפנים, והיו חוזרים לעומת שבאו, ובכך מיעט תורה בעם ישראל. מכאן לומדים איך צריכים להתייחס בכובד ראש באימה וביראה בעת לימוד התורה ובפרט בשיעור הנמסר ע"י תלמיד חכם, וכל שכן שלא לעיין בספר או בעלון או לשוחח עם חברו שזה מחליש את השיעור ואת התלמיד חכם עצמו, ובפרט כשיש שיעור בין מנחה לערבית וכדו' וישנם עמי ארצות שמעדיפים לצאת החוצה לשוחח שיחת חולין ולהעלות עשן, ועליהם נאמר מעלה עשן כל שהוא רבי. אוי להם מיום הדין ומיום התוכחה. הגמרא בבבא בתרא (דף ט) מסופר שרב אחדבוי שאל מרב ששת כמה הלכות מתוך בדיחות הדעת ורב ששת נכשל בתשובותיו וזה גרם לו חלישות הדעת גדולה. מיד נענש רב אחדבוי שנעשה אילם ושכח תלמודו. עד שבאה אימו אל רב ששת והתחננה שיסלח לו ולא רצה, ולבסוף נתפייס כשאמרה לו תסלח לו למען החלב שהנקתי אותך בקטנותך וסלח לו והבריא. ורואים מכאן שלהתקרב לאש יותר מידי מסוכן. וזה מה שקרה עם רב אחדבוי שלא נזהר כל כך בכבודו של רב ששת ולא התנהג עימו ביראת כבוד.

וכן מצינו בבבא מציעא (דף נט עב) כשנידו את רבי אלעזר בן הורקנוס בענין הויכוח שלו עם חכמי ישראל בתנורו של עכנאי והכל נעשה באישורו של

נשיא ישראל רבן גמליאל. אחותו של רבץ גמליאל היתה נשואה לרבי אליעזר והשתדלה תמיד להסיח דעתו בעת נפילת אפיים שלא יאמרה. ועי״ז הצילה את אחיה רבן גמליאל. פעם אחת חשבה בטעות שהיום ראש חודש ואין וידוי ונפילת אפיים ולא השגיתה עליו, והוא אמר וידוי ונפילת אפיים וכשראתה את זה צעקה : קום, הרגת את אחי רבן גמליאל, וכך היה. הטעם לכך : בשמים מקפידים מאוד על אונאה למי שמצער את חברו, וכל שכן כשמצערים את גדולי ישראל, ואעפ״י שרבן גמליאל עשה הכל על פי דעת תורה צרופה, אבל עצם הדבר שרבי אלעזר הגדול נפגע ונעלב זה מסוכן. (הפגיעה בכבודו של רבי אלעזר היתה ששרפו כל טהרות שטיהר - בפניו. בצורה בוטה).

הגמרא במסכת שבת (דף יא) אומרת תחת חבר ולא תחת תלמיד חכם, ופירושו חז״ל חבר דהיינו אומה שאנשיה אכזריים ביותר. עדיף לשמשם ולא את תלמידי החכמים כי אם משמש את התלמיד חכם ומקניטו או פוגע בכבודו אפילו במעט, מייד נענש.

ואותם המשמשים אצל תלמידי החכמים ושומעים אותם ורואים הנהגותיהם וסדר אכילתם וכדו׳ צריכים לנהוג במשנה זהירות לא להתקרב יותר מדיי ולא להגיס דעתם אחרת נשקפת להם סכנה גדולה. הגמרא בערכין (דף יז עב) אומרת שפעם גזרה מלכות הרשעה גזירה על ישראל ושלחו את רבי שמעון יוחאי זיע״א לבטל הגזירה. יחד איתו שלחו את רבי אלעזר בנו של רבי יוסי והסתכן, ונזכר רשב״י בהבטחתו והתפלל עליו והבריא!!

חז״ל במסכת סנהדרין (דף צ) אומרים כל האומר הני רבנן בלשון זלזול (אלו ת״ח) נקרא אפיקורס, ואין לו חלק לעולם הבא. והגמרא מספרת שם על רב פפא שפעם נכשל בלשונו ואמר הני רבנן ועשה תענית, וביאר הרש״ש (במסכת בבא מציעא דף עג עב) שכלל לא התכוון לגנות ח״ו אלא לומר הלכה בדיני ריבית, ואעפ״כ כיוון שיצאה הביטוי הזה מפי השליט בלשון שנראית כמו זלזול, ישב בתעניות עד שהושחרו שיניו.

כתב רבינו יונה בשערי תשובה (שער ג אות סב) אותם שאינן נזהרים בלשונם בכבוד תלמידי חכמים בין בפניהם ובין שלא בפניהם נעשים אפיקורסים שאין להם חלק לעולם הבא. רח״ל. ובאות קנ״ה כתב מי שאין לו מורא הידור בתלמידי חכמים אעפ״י שאינו מבזה אותם, כגון שהוא מבזה חבירו בפני תלמיד חכם, הרי שאינו נותן כבוד לתורת החכם ולא מתרגש ממנו אין לו חלק לעולם הבא רח״ל.

בספר הנפלא טובך יביעו (חלק א דף תיז) מובא מעשה נורא באברך אחד בנו של גביר עשיר וגם חתנו של עשיר גדול שהקדיש כל עיתו וזמנו לתורה יומם ולילה בהתמדה עצומה ספון בביתו ועוסק בתורה, יום אחד ביקר בעיר הקיסר וכל העיר רחשה לקבל את פניו ולברך את הברכה הראויה, האברך ההוא לא רצה לבטל את תורתו וללכת החוצה ורק כאשר ירכב

הקיסר ברחוב העיר יציץ מחרכי חלון חדרו החוצה לברך "אשר חלק מכבודו לבשר ודם". והנה באותו רגע ממש שעברה התהלוכה של השר תחת ביתו של אותו אברך נפלה פתאום אבן אחת מכיוון ביתו של האברך על סוסו של הקיסר. הדבר עורר סערה עצומה, הכל חפצו לדעת מי העז לפגוע בחיי הקיסר? מי ההין לעשות זאת? השוטרים עטו על הבית ולא מצאו בו אלא אדם אחד. את האברך שישב ולמד כל היום!! כמובן שהאברך טען שידו לא היתה במעל אבל הקיסר בהיותו בטוח שהוא הוא החוטא לא התחשב בטענותיו וגזר עליו עונש מוות. כל יהודי העיר לא נתנו שינה לעיניהם כי הכירוהו מקרוב וידעו בו שהוא צדיק תמים ומה לו ולפשעים כאלה. שיגרו מכתבים לכל שרי המלוכה ביקשו והתחננו על נפשו של האברך עד שהחליט המלך לשאול את פי הרב המרא דאתרא, ואם ילמד עליו זכות ישאירוהו בחיים. להפתעת הכל שתק הרב המרא דאתרא ולא אמר מילה לזכותו. ויהי לפלא אדיר, וכל הרואה ישתומם ויחרד. האברך הוצא להורג. והנה לאחר ביצוע גזר הדין ביקש המרא דאתרא להביא את ההרוג לבית הכנסת וכאשר עמדו נושאי המיטה ליד בית הכנסת ניגש הרב אל המת ואמר בקול גדול מצווה אני עליך בגזירת התורה קום ועמוד ויוודע לעם סיבת מיתתך למען לא ירונו העם והשכות מעלי את תלונות בני ישראל. לתדהמת כולם ישב המת במיטתו ואמר: אנוכי נשמת פלוני שזרק את האבן הראשונה על ירמיה הנביא ולכן שולחתי לעולם השפל הזה כבר עשר פעמים כדי לתקן את אשר עוותתי וכגלגול הזה תיקנתי הכל ונשארה נשמתי זכה ונקייה, לכן חשב הרב מחשבות לבל ידח ממנו נדח וצפה ברוח הקודש ולא לימד עליי זכות למען הביאני אל מקומי בשלום. כל זאת דיבר הנפטר ומאז חדלו מלהתרעם על הרב וידעו שרוח הקדש מפעמת בו. מוסר ההשכל מהמעשה הנורא: עד כמה חמור עונשם של הפונעים בתלמידי חכמים ובוודאי שאין הבדל בין זורק אבן לבין יורה חיצים מפיו ומדבר סרה בתלמידי חכמים, אשרי האיש שיזכור זאת ובן אדם ויבינה.

הגמרא במסכת ברכות (דף יח עב) מספרת ששמואל עלה לרקיע כדי לחפש את אביו, בנתיים ראה שחברו לוי לא הוכנס למתיבתא דרקיעה, לא הבין שמואל איך יתכן שגדול האמוראים לוי אינו יכול להכנס למקומו הראוי לו, ושאל אותו לפשר הדבר. ענה לו לוי כמניין השנים שלא נכנסתי לשיעוריו של רבי אפס, והחלשתי בכך את דעתו איני נכנס למתיבתה דרקיעה. ומה הסיבה האמיתית שבגללה לא נכנס לוי לשיעוריו של רבי אפס?? תשובה לכך נמצאת במסכת כתובות (דף קג): לפי צוואתו של רבי יהודה הנשיא היה רבי חנינא מיועד להיות ראש ישיבה, כיון שהוא נמלך בכלדאים (חוזים בכוכבים) ואלו אמרו לו שהוא ימלוך שנתיים וחצי ולאחר מכן יפטר לבית עולמו רבי חנינא ויתר לרבי אפס על התפקיד הנכסף וכל העשרים שנה שהיה רבי אפס ראש הישיבה לא נכנס רבי חנינא לשיעורו מפני שלא היה כפוף לרבי אפס. לוי העדיף ללמוד בחו. ץ עם רבי חנינא ובכך גם הרוויח "שיעור פרטי" וכמובן שמטרתו היתה לשם שמיים טהורה, אף על פי כן בגלל הצער שגרם לרבי אפס שלא להשתתף בשיעוריו נענש בעונש חמור ונשאר מחוץ למתיבתא דרקיעא!!

הגמרא בתענית (דף ט) מספרת שלאחר פטירתו של רבא הלכו שלשה מתלמידיו ללמוד אצל רב פפא, בשעת הלימוד הבחין רב פפא שהתלמידים רומזים זה לזה ע״י החלפת מבטים וכדו׳. דבר זה גרם צער לרב פפא באתו לילה הראו לשלשתם בחלום את הפסוק ״ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד״ (זכריה יא) הבינו השלשה שהם סיכנו את נפשם בצערם את רב פפא, ולמחרת בבקר עזבו את המקום. אפילו שלא עשו מעשה ממש וכל כוונתם ודאי לשם שמיים, מפני שלא רצו לשכוח את תורת רבם, ובכל זאת גרמו צער לת״ח. מה יאמרו הצוחקים או העושים הבעות של לעג השאננים על סברות הנאמרות בשיעור אשר אינם מתיישבות עם דעתם?! ויותר מכך אפילו שאלות בהבנת הלימוד בכוונה לריבויי תורה אם גורמות צער לרב יש להם מחיר יקר מאד, (עיין פסחים דף קי מעשה ברבא בר לואי) ק״ו בן בנו של ק״ו למי שמפריע בשיעור או מצער את הרב שלא לש״ש למה יכול לגרום?!?

הרי לפניך אחי היקר מעט מעט שבמעט שביבים מחומרת עונשו של הפוגע בכבוד התורה ובכבוד תלמידי חכמים שהם בבת עינו של הקדוש ברוך הוא. ואפילו שהם עצמם מעבירים על כבודם, בכל זאת התורה היא התובעת עלבונם!

פרק ב - משנה יא

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, עַיִן הָרָע, וְיֵצֶר הָרָע, וְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת, מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם׃

הגמרא בנדרים (דף סד) אומרת ארבעה חשובים כמת מצורע, סומא עני, ומי שאין לו בנים. כל אלה כיוון שהם מבודדים ואין להם קשר עם החברה נחשבים ח״ו כמתים בחייהם, התנא רבי יהושע מוסיף שיש עוד מידות שגורמים להוציא את האדם מכלל החברה וחייהם אינם חיים׃

א. עין הרע פירש רבינו עובדיה מברטנורא זצ״ל שעינו רעה באחרים ואינו יכול לראות בשמחתם, ואינו יכול לראות שאחרים נהנים וקונים ומתפתחים. ואפילו שהוא לא חסר לו מאלה כלום. בכל זאת ליבו נחמץ בראותו שגם אחרים קונים ועושים. והוא הדין בלימוד התורה שיש לו צער ועגמת נפש שאחרים עולים ומתעלים בלימוד, בהבנה, בהתמדה. וכעין מה שאמר התנא בפרק החמישי ארבע מידות בנותני צדקה שהוא עצמו נותן ואינו רוצה שגם אחרים יתנו ויזכו למצווה רבה, ומתוך צער שיש לו מהצלחתם של אחרים מת משברון לב!!

פירוש שני עין הרע כפשוטו שנותן עינו באחרים בממונם בילדיהם וגם זה נובע מקינאה באחרים. הגמרא אומרת שתשעים ותשע אחוז מתים

מעין הרע ואחוז אחד משאר מרעין בישין. אדם בעל עין הרע מתלמידיו של בלעם הרשע הוא, שכוחו בעיניו להרע יותר מכח פיו או ידיו. ידוע שיש עוף הנקרא בת יענה שכח ראייתה רב והיא אינה דוגרת על בציה אלא מעמידה אותם במרחק מה ומביטה בהם ובכח ראייתה נבקעים הביצים ויוצאים ולדיה. כן הוא בבעל עין הרע שיש בכח ראייתו לבקוע הר גדול!!

ב. יצר הרע בעל יצר הרע אנשים מואסים בו ודוחים אותו מחברתם מפני שהוא בעל תאוות ובעל תשוקה לדברים רעים. רבינו בחיי אומר על יצר הרע אתה ישן והוא ער לך שכמה שתהיה ערני ודרוך ומוכן עדיין אתה נחשב ישן לעומת היצר שלפתח חטאת רובץ. מרגע שפותח האדם את עיניו בבקר ועד שהוא עוצם אותם סופית אחרי 120 שנה יצרו משכים לפתחו ורוצה לטרדו מהעולם הזה ומהעולם הבא.

וידוע המעשה שכתוב בספר חובת הלבבות שבאו חיילות המלך מהמלחמה עטורי נצחון. ראה אותם חסיד אחד אמר להם עדיין המלחמה העיקרית לפניכם. אמרו לו איזה מלחמה הרי ניצחנו בכל הקרבות? אמר להם המלחמה העיקרית היא מלחמת הייצר וחיילותיו!! אדם שלא מרגיש שהוא במצב של מלחמה, חשש כבד יש שכבר נפל בקרב.

הגמרא (ברכות דף סא) אומרת שיצה״ר דומה לזבוב ויושב בין שתי מפתחי הלב וככל שאדם מגרש אותו חוזר ומציק ממקום אחר, לא מתייאש ולא מתרגש. אנו אומרים בתפילת הימים הנוראים רבש״ע גלוי וידוע לפניך רצונינו לעשות רצונך אלא ששאור שבעיסה מעכב. וכן אומרת הגמרא בקידושין (דף ל ע״ב) יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום שנאמר ״רק רע כל היום״.

אמר דהע״ה (תהילים לז. לב) ״צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה׳ לא יעזבינו בידו ולא ירשיענו בהשפטו״ צופה רשע זהו היצר הרע שמבקש להוציא את האדם מן העולם ואילולא הקב״ה עוזרו אינו יכול לו מפני שהוא מאש ואנחנו מבשר ודם.

אומרת הגמרא : אמר הקב״ה לישראל נתתי לכם יצה״ר נתתי לכם תורה תבלין, שרק התורה הקדושה יש בה כח ואמצעי לכוף את היצר, וכיוון שהתורה היא התבלין והתרופה היחידה כנגד היצר יש ליטול אותה במינון הנכון והמדוייק שאל״כ לא תועיל התרופה ואף יכולה להזיק. וכמו שחושך לא מגרשים במקל אלא באור כך את החושך שמשליט היצה״ר אין מגרשים אלא באור התורה הקדושה, ומעט מהאור מגרש הרבה מן החושך.

הגמרא בברכות (דף ה עב) אומרת לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע שנאמר ״רגזו ואל תחטאו״ (תהילים ד) נצחו מוטב, ואם לא יעסוק בתורה

שנאמר "אמרו בלבבכם ועל משכבכם" אם נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה שנאמר "ודומו סלה". עכ"ל הגמרא. רש"י פירש במקום: ירגיז שיעשה מלחמה עם יצה"ר. וצריך לדעת היטב שאדם נמצא תמיד במלחמת קיום עם יצרו והמלחמה היא פנים ואחור בכל החזיתות ובכל רגע בחייו. אדם שלא חש תחושה כזו ודרוך לקראתה ודאי שהפסיד במערכה, מפני שאין בשר המת מרגיש באיזמל. אבל אם מנסה להרגיש ולהלחם בתכסיסי היצר מובטח לו שיזכה לסייעתא דשמיא מהקדוש ברוך הוא, שאילולי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו. כפי שאומרת התורה "כי תצא למלחמה על אוייבך ונתנו ה' אלוקיך בידך ושבית שביו" (דברים כא י) ופירשו חז"ל שבמלחמת היצר וחיילותיו הכתוב מדבר, שאם רק תצא למלחמה נגד היצר הרע הקב"ה יתנהו בידך ואף תשבה בחזרה את השבי שהוא נטל ממך: תורה מצוות ומעשים טובים. ופירש בעל ההפלאה פירוש נאה והובא בענף יוסף שבעין יעקב על הגמרא הנ"ל (ברכות דף ה ע"ב), יעסוק בתורה בודאי הוא תקנה גדולה שהוא משבר כח היצה"ר בכל דבר, כפי שנאמר אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ. אמנם בעסק התורה יכול ללמוד שלא לש"ש או כדי לעשות תורתו קרדום לחפור בו, לכן אמר יקרא קריאת שמע שהיא מסירת נפשו לה' בכל נפשו ובכל מאודו, וקריאתו בכוונה מבטלת כל תאוותו ומחזק בטחונו בה'. אבל אם גם בזאת יסיתהו היצה"ר ויכניס בליבו גאווה על שעולה בקודש ושהוא כבר קדוש, התקנה לזה לזכור יום המיתה כדי לשבר חולי. הגאווה שהיא תועבת ה' ודוחקת רגלי השכינה. עכ"ד.

אומרים בעלי המוסר על הגמרא בסוכה (דף נב) לעתיד לבוא מביא הקב"ה ליצר הרע ושוחטו: לצדיקים נדמה להם כהר, ולרשעים נדמה להם כחוט השערה, הללו בוכים והללו בוכים וכו' ושאלו בשלמא רשעים בוכים מובן, מפני שכל חייהם עבד עליהם היצר ופיתה אותם לעבור על רצון קונם. ובאמת כל כוחו של היצר הוא כחוט השערה וקורי עכביש ואילו הם לא שיערו לנפשם את כוחו האמיתי. ולעת"ל יתמהו ויבכו איך לא יכולנו לכבוש חוט שערה שכזה?! אולם הצדיקים מה מקום לבכייתם מאחר והתגברו על אותו הר גבוה?! ותירצו חז"ל שהצדיקים יודעים שאין זה מכוחם בלבד אלא את כל "העבודה" עשה הקב"ה, שאילולא עזר להם אין הם יכולים להתגבר, ונמצא שלא מגיע להם שכר, לכן הם בוכים, ואילו הקב"ה ינחם וישיב להם אף בעיני יפלא על דבר נצחונם שהרי הם ניצחו בכוחם הם.

בפרשת בלק מוצאים אנו שלשה פסוקים המורים על שיטתו של יצה"ר להשתלט על האדם: "ותרא האתון את מלאך ה'" וכו' "ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה ויעמוד מלאך ה' במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה": "ויוסף מלאך ה' עבור ויעמוד במקום צר אשר אין מקום לנטות ימין ושמאל": (במדבר כב כג כו) ופירושו: בתחילה מטה מעט היצר את האדם מן הדרך הישרה העולה בית אל המרחב עדיין מאפשר לעצור ולעלות חזרה למסילה, אולם אם אדם לא שת ליבו לזאת, מוליכו היצר במשעול צר יותר אשר אפשרות התימרון בו לא גדולה, ממצב כזה כבר

קשה יותר לחזור אם כי דלתי תשובה עדיין אינן נעולות, ואם גם בזאת לא הקיץ האדם משנתו, מוליכו היצר למקום צר אשר אין אפשרות לנטות כלל.

וכן מצינו במשל כבשת הרש שאמר נתן הנביא לדוד המלך, "ויבא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מצאנו ובקרו לעשות לאורח הבא לו ויקח את כבשת הרש ויעשה לאיש הבא עליו". (שמואל ב יב) בשלשה שמות נקרא האורח בפסוק זה: הלך, אורח, איש, ורש"י פירש (שם) דימה את היצר הרע תחילה להלך שעובר לדרכו. ואחר כך לאורח שנעשה כאכסנאי ואחר כך לאיש שהוא בעל הבית ואילו בעל הבית האמיתי הופך להיות עבד נרצע של בעל הבית החדש.

הגמרא בסוכה דף נב אומרת: שבעה שמות יש לו ליצר הרע: הקב"ה קראו רע שנאמר "כי יצר האדם רע מנעוריו" (בראשית ח). משה קראו ערל שנאמר "ומלתם את ערלת לבבכם" (דברים י). דוד קראו טמא שנאמר "לב טהור ברא לי אלוקים" (תהילים נא). שלמה קראו שונא שנאמר (משלי כה. כב) "אם רעב שונאיך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חוטא על ראשו וה' ישלם לך" אל תקרא ישלם לך אלא ישלימהו לך. ופירש רש"י במקום אם רעב שונאיך יצרך הרע ותאב לעבירה, האכילהו לחם הטריחוהו במלחמתה של תורה שעליה נאמר "לכו לחמו בלחמי". והשקוהו מים תורה דכתיב בה "הוי כל צמא לכו למים". ישעיה קראו מכשול שנאמר "סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי" (ישעיה נז), יחזקאל קראו אבן שנאמר "והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר" (יחזקאל לו) יואל קראו צפוני שנאמר "ואת הצפוני ארחיק מעליכם" זהו יצר הרע שצפון ועומד בליבו של האדם. נאמר בזכריה (פרק ג. א) "ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה' והשטן עומד על ימינו לשטנו" אומר על כך החפץ חיים זיע"א ידוע ומפורסם שמקומו של השטן הוא לשמאלו של האדם, א"כ כיצד התייצב לימינו של יהושע הכהן הגדול?? אלא שזה אחד מתכסיסי היצר עם האדם לנסות בדרכים שונות ומגוונות להכשיל את האדם. ואחת הדרכים היא לנטוש את מקומו הקבוע בשמאל ולנסות לכבוש גם מצד ימין.

פשר הדברים: נח ליצר הרע לתת ליהודי לקיים מצוות ומעשים טובים כשהמגמה היא למשוך אותו תוך כדי המצווה או לאחריה לעשיית עבירה. על כן מתפללים אנו "שבור והסר השטן מלפנינו ומאחרינו" לפני עשיית המצווה ולאחריה. לעיתים מזרז היצר את האדם ללכת לבית הכנסת אך אין בכוונתו לזכות את האדם בתפילה בציבור אלא אדרבא, יודע הוא שכשיפגש עם בני אדם בבית הכנסת ידברו וישוחחו בעת התפילה, בקדיש, ובקדושה, ובשעת קריאת התורה, באופן כזה הוא מצליח להשיג את מבוקשו.

הגאון מוילנא זצוק"ל כותב בספרו "אבן שלמה" שלפעמים מזרז היצר את הפושע להיטיב עם הבריות כדי שהבריות ימשכו אחריו וילמדו

ממעשיו, ולעיתים הוא משתדל להחליש את עושה המצווה כדי שיעשו אותה ברפיון ידיים ולא לשמה כדי שהפרקליט אשר יברא מהמצווה יהיה חסר ופגום. עכ"ד. אכן היצר כמו מצביא גדול שמתכנן לכבוש יעד מסויים ומוכן לשם הסחת דעת האוייב להקריב חלק מחייליו כדי להוליך את האוייב שולל ואז תוקף הוא מהצד השני כמין פעולת איגוף. ומספרים על חכם אחד שהיה יושב ולומד תורה כשרגליו במיים קרים והיה עוסק בתורה מתוך סיגופים ותעניות וכשבאו ואמרו זאת לרב שהטיב לראות למרחוק אמר להם במשפט אחד: יצר הרע מגדל פה גנרל!!! ואכן לאחר עשרות שנים התברר כך כשכל חכמי ישראל הקיאו מתוכם את אותו עילוי מופלא.

בגמרא מסכת סוטה (דף מב) מוצאים אנו עוד שיטות פעולה שבהם נוהג היצר להפיל מורא ואימה על בני אדם: לפני צאת העם למלחמה אוסף הכהן המשיח את הלוחמים ואומר להם: "אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם" (דברים כ. ג) אומרת הגמרא אל ירך לבבכם מפני צהלות הסוסים וצחצוח החרבות. אל תיראו - מפני הגפת התריסין ושפעת הקגלסים. ואל תחפזו - מקול הקרנות, ואל תערצו מפני קול הצווחות. כל זאת היה עושה האוייב במלחמה להפיל מורך בלב הלוחמים היהודים, וכך עושה היצר הרע ששולח את חיילותיו להפחיד ולזרוע אימה ומורא על החרדים לדבר ה', וצריך לדעת שקול ההמון הזה אינו אלא חיילותיו של היצר. ואילו אנו שלוחיו של מי שאמר והיה העולם "כי ה' אלוקיכם ההולך עימכם" (שם). ואכן התבלין היחיד והמיוחד שסולל את הדרך לנצחון במלחמה התמידית שבין היצר וחיילותיו לאיש היהודי היא התורה הקדושה בלבד. היצר ירא מהתורה הקדושה ומאש התמיד היוקדת ממנה.

ושנאת הבריות:

אומר ספר "נחל קדומים" בפרשת קדושים וז"ל: המלבין פני חבירו תכונתו רעה, ומי שתכונותיו רעות אין תקווה לאחריתו, אין לו נחלה בקרב אחים בעולם האמת, כי רוע התכונה בנפש הוא חולי רע, ומלפפתו עד יום המיתה. ומזה תבין מה נשתנה עונש הלבנת פנים שמקפח חלקו לעולם הבא מיתר עבירות הקשות ממנו שאין עונשם חמור כל כך.

ובספר מעם לועז (על פרקי אבות קלד) כתב: וכשם שאהבת הבריות היא יסוד כל התורה כולה כמו שאמר הלל הזקן לגר מה ששנאוי עליך לחבירך לא תעביד, הפגיעה בכבוד הבריות שקולה כנגד כל העבירות שבתורה. כל שכן שפגע בו ברבים ושפך את דמו הריהו כאילו עבר על כל התורה כולה ולכן אין לו חלק לעולם הבא.

מה הגדר של שינאת הבריות?? אעפ"י שהרע לו חבירו או פגע בכבודו או בממונו אסור לשנאותו (למעט את הרשעים המכעיסים את ה' והמסיתים שמצווה לשנאותם) מפני שלא כל אדם (גם אנו) מושלם במידותיו, וטעות לעולם

חוזרת, טבע הוא באדם שדורש מחבירו שיהיה מושלם בכל מעשיו ודבריו, ואילו הוא עצמו מצדיק את מעשיו ודן את עצמו לכף זכות תמיד, אבל מחבירו הוא מבקש להיות מוסרי ובעל מידות טובות, ואם גם החבר נכשל באמירה לא טובה או במידה רעה האם זו סיבה לשנוא אותו??

אדם שנפגע מחבירו וייתכן שהפגיעה היתה קשה וכואבת, ההפסד היה גדול, מתוך קפידה וכעס מגיעים לידי שנאה ופירוד לבבות ופעמים אף מקללים ומאחלים את הגרוע ביותר, ואם חלילה מעשה שטן תתפס הקללה ואותו חבר יפגע האם הצער שווה בנזק המלך?? היש אכזריות גדולה מזו?? הרי בית דין שהיה חורץ גזר דינו של אדם להורג פעם בשבעים שנה נקרא בית דין קטלני, למרות שאותו אדם מחוייב מיתה בוודאות, ובית דין משתדל בכל כחו להפך בזכותו כדי שלא להוציאו להורג, ואיך אותו אדם שמרגיש פגוע יכול לחרוץ גזר דין מוות על מעשה עוולה שברוב הפעמים נעשה בתום לב??

הקב״ה לא פוסל אדם בשביל עוון כי הוא רואה גם את הטוב שיש באותו אדם, ואיך אדם מרשה לעצמו לחרוץ דין חברו??

השנאה והקנאה הן אש אוכלת, רואים אנו ושומעים על אנשים הלוקים במידת השינאה או בהקפדה עד כדי כך שהם מתגלגלים במיטותיהם לילות שלמים ללא שינה כשליבם בוער על עלבונם, אינם מסוגלים לאכול, אין להם מצב רוח שמחה ונחת מכל אשר להם, מפני שפגעו בהם, דיברו עליהם, עשקו אותם, ובפרט אם משתפים אחרים בסבלם כמה לשון הרע ומחלוקת ושנאת חינם יוצא מכך, רח״ל.

ופעמים שהשנאה מתפתחת עקב ויכוח מסויים וכל אדם אוהב להתעקש ולאחוז בדעתו ולא לרדת לסוף דעתו של חבירו ובפרט הדברים אמורים בזמן בחירות שהוא עת צרה ליעקב ממש. כמה לשון הרע ומחלוקת שינאה וטינה נגרמות בזמן של בחירות, מספיק שהשכן או החבר תולה על חלונו שלט למען מפלגה פלונית או אלמונית שאינה לפי דעתו של השכן השני כדי שתתחלף לה האהבה לשינאה שהיא שינאת חינם. כמובן שכשם שפרצופיהן של בני האדם שונים כך דעתם שונה וצריך כל אחד לכבד את דעתו של השני גם אם הוא לא תמים דעים עמו.

ופעמים שהשנאה באה איך לא מקנאה. פועל יוצא של הקינאה היא שינאת הלב. קינאה על שהחבר עולה ומתעלה בחיי היום יום, קונה, מתרחב, משפץ, מחליף, ובפרט אם הוא עצמו ניסה את מזלו בכך ולא הצליח. ובפרט אם שומע שלאחר תקופה מסויימת חברו כשל או הפסיד או סגר את העסק הרי בליבו פנימה שמחה ממלאת את ליבו, שמחה לאיד. וכל זה כמובן נובע מרוע לב וצרות עין וחסרון באמונה בבורא עולם הזן ומפרנס את הכל.

ופעמים שהשנאה נובעת מתוך שוני בין הטבע של חבירו או בגלל עדה שונה, או בגלל ששניהם עוסקים באותו משלח יד ובמקצוע דומה וידוע מה שהגמרא אומרת שכל אומן שונא את בני אומנותו.

החפץ חיים פסק להלכה: אדם שלא דיבר עם חברו שלשה ימים מתוך שינאה שהיתה ביניהם עובר על "לא תשנא את אחיך בלבבך" (ויקרא יט. יז). פעמים רבות נוהג אדם לאחר שהיה לו ריב עם חברו לחדול מלדבר עימו. וחושב שבכך השתיק את אש המחלוקת, וזה אינו כן. הפסקת הדיבור גורמת להגדלת השינאה בלב לאין שיעור, בבחינת "ולא יכלו דברו לשלום" (בראשית לז. ד). ואדרבא שנאה פנימית חמורה יותר משנאה חיצונית כפי ששנאו השבטים את יוסף, והפתרון הטוב ביותר אם יש אדם ששונא את חבירו מחמת (מחק את המיותר) קנאה, סכסוך פגיעה בכבודו, בני אותה אומנות, מופלא לרעה מחבירו וכו', או אם סתם מרגיש שהשנאה בתוכו כלפי פלוני עולה וגואה ילך לאותו אדם וידבר איתו יראה לו פנים שוחקות אף שליבו בל עימו, שיחה מלב אל לב פותרת הרבה דברים שהיו חבויים עמוק בלב, יתכן ואותו אדם כלל לא יודע שחברו שונאו או מקפיד עליו.

יכול אדם להיכשל בשנאה גדולה על מעשה קטן, לדוגמא: מקומו הקבוע בבית הכנסת נתפס ע"י אורח שאינו מוכר וגורם לאדם חוסר מנוחה או בעל חנות מכולת שטעה בחשבון (ברוב הפעמים משתדל הוא לטעות לטובתו) ובכך מתחילים לחשוד בו שאולי עוד כמה פעמים בעבר טעה לטובתו וכבר מחליטים "שאצלי הוא גמר", וכו' וכו' וסופו מי ישורינו.

מסופר על מרן ראש הישיבה הרב שך זצוק"ל שהגיע לבית הכנסת הגדול בבני ברק וישב שם במקום מסויים כשהגיע בעל המקום כעס על הרב והחל צועק עליו: הרב ביקש מחילה מאותו אדם שלא ידע שגאון עולם עומד לעומתו ולא נחה דעתו עד שהרב נשק אותו והפציר בו שימחל לו, שאם היה יודע לא היה יושב במקומו!!

הפסוק אומר (משלי כז. יט) "כמים הפנים לפנים כן לב האדם", כשם שאדם שונא חבירו לא רוצה בטובתו מתנכל אליו לרעתו, כך הוא משדר שינאה לאותו אדם, כיוון שאותו אחד קלט את גלי השינאה הוא משדר אותם בחזרה. ויש גורם נוסף לשנאת הבריות:

אדם שגורם להביא על עצמו שנאת הבריות בהתנהגותו או במעשיו, עושה דברים שישניאו אותו על הבריות. הרמב"ם פירש שמדובר באדם שמואס בחברת בני אדם ואוהב לישב יחידי, "בדד ישב מחוץ למחנה מושבו", (ויקרא יג. מד) גורם בזה שירננו אחריי הבריות ויתרחקו ממנו.

רבינו עובדיה מברטנורה מפרש שנאת הבריות זוהי שינאת חינם, וידועים תוצאות אותה שינאה שהחריבה היכלנו ושרפה את ביתנו והגלתה אותנו לבין האומות. בית המקדש הראשון עמד בבניינו 410 שנים ונחרב

בעוונותינו הרבים בגלל עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, קיצה של אותה גלות היה ידוע ומפורסם. עם ישראל ידעו שהם יוצאים לגלות בבל 70 שנה ואח״כ יחזרו לארצם. אבל בית המקדש השני שעמד 420 שנה חרב בעוון שנאת חינם, וכבר 1936 שנה אנו בגלות המר והנמהר, ולא נודע הקץ, ללמדך שחמורה שינאת חינם יותר מעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים!

פרק ב - משנה יב

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ. וְהַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה, שֶׁאֵינָהּ יְרֻשָּׁה לָךְ. וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם׃

חז״ל אומרים שצדיקים חביב עליהם ממונם, מפני שאינם שולחים ידיהם בגזל. וכיוון שעמלו עליו ביושר ובנקיון כפיים הוא חביב יותר. שידוע שדבר שאדם עמל להשיגו נקשר בו ומעריך אותו יותר מדבר שבא לו בקלות. וגם כיוון שהם יודעים איך להתארגן עם ממונם לצדקה, לגמילות חסדים, מצוות ומעשים טובים, הרי שבאמצעות הממון הם קונים את חיי העולם הבא. לכן מצווה תורתינו הקדושה (שמות כג), ״כי תראה חמור אחיך או שיו נידחים השב תשיבם לאחיך״, ״כי תראה חמור שונאיך רוב., ץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו;? עזוב תעזוב עימו״ כ״ש שהוא אוהבך. ״כי תפגע שור אוייבך או חמורו תועה השב תשיבינו לו״, וכל שכן בחברך ומבקש טובתך, אבל לא רק בממון גשמי עסקינן ישנם עוד דברים שאם אדם לא ישים ליבו אליהם עובר על איסור גזל׃

א. אדם שלוקח הלוואה או גמ״ח ומוציאה למותרות (מר״ן שו״ע חו״מ סימן צז). אנשים עמלים ויגעים בזיעת אפם להשיג ממון ופעמים מגיעים הדברים עד נפש המלווה ונפשות ביתו ממש. ואילו הלווה יושב לו בנחת ובשלווה ומתענג על רוב שלום במותרות שקנה ורכש, וע״ז אומר על הפסוק ״וקבע את קובעיהם נפש״ (משלי כב כג).

ב. גזל כבוד כשיש שבת חתן או שאר שמחות וכמה דרשנים דורשים וכל אחד מנסה יותר להרשים את הציבור בדרשתו או במליצות ומשלים וכו׳, וכיוון שתלמידי חכמים אומנותם הוא אומנות הדרשה, יתכן ויש בזה גזל מסויים אם אדם מצליח יותר מחבירו בדרשתו יש בזה משום גזל כבוד הזולת. (מהח״ח זצוק״ל). ג. גזל שינה. החפץ חיים זיע״א היה אומר המעיר את חברו משנתו הינו גזלן שגזל ממנו את מנוחתו וזוהי גזילה שאין להשיבה.

פעם התארח רבי ישראל מסלנט בבית תלמידו וראה אותו בבקר משכים ועובר דרך חדרם של שכניו שעדיין ישנו כדי ליטול שם ידיו לנטילת שחרית, גער בו רבי ישראל נטילת ידיים הוא רק דרבנן אבל גזילת שינה הוא מדאורייתא!!

מסופר על תלמיד חכם שישב לילה שלם ולמד בהתמדה עצומה, בבקר ניגשו אליו ושיבחו אותו, אשריך התמדה כזו ועוד שלא כמנהגך שאתה מצניע את דרכיך. אמר להם התמדה לאו דווקא. אלא שכך היה מעשה: ישיש אחד נרדם כשהוא יושב על שולי המעיל שלי ולא מלאני ליבי לקום ממקומי שמא אקיצנו ונמצאתי גוזל שנתו:

ד. גזילת חום בחורף או אויר בקיץ רבי ישראל מסלנט נזף פעם בתלמידו שעמד להתפלל בתפילת מוסף של ראש השנה בפתח ביהכנ״ס וכינה אותו מזיק מפני שמונע את האוויר הנחוץ למתפללים. או במקום שיש הסקה בחורף. אדם שפותח את הדלת יתר על המידה וגורם לחום לצאת החוצה מעשהו גורם לאיסור גזל אם מקפידים שהחום לא יצא.

ה. גזילת תור. פעם בזמן המצור על ירושלים היה תור לחלוקת מים הלכה אשתו של הגאון הגר״ז מלצר להביא מים כשהגיעה עם פח מלא מים לאחר זמן לא רב קראה לבעלה הרב שיעזור לה במדרגות לביתם, אמר לה רבי זלמן לפני שנעלה את הפח ברצוני שתאמרי לי האם נתנו לך בלי שתבקשי?? או שבקשת מהמוכר שימלא לך מחוץ לתור??לאחר שהבהירה לו שהיא עמדה בתור והוא לא היה ארוך ולכן היא באה מהר הסכים הרב לעזור לה. ה״ה בגזילת תור לרופא המרפאה או בתור בבנק או בדואר וכו׳. היה מעשה עם רב גדול שהלך פעם לרופא וביקש תלמידו להכנס לרופא ולהודיע לו שרב חשוב מחכה בתור, ומיחה הרב באותו תלמיד שלא ינסה לעקוף את התור בשבילו. ח״ו לעשות כך, הוא יחכה בתור כיתר האנשים. ה״ה לתפוס מקום טוב יותר באוטובוס או לתפוס כמה מקומות של אנשים שיבואו בעתיד צריך עיון מחשש גזל.

ו. גזל שלום- אמר רבי חלבו אמר רב הונא כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר ״בקש שלום ורודפהו״ (תהילים לד. טו). ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן שנאמר (ישעיה ג. יד) ״ביערתם הכרם גזלת העני בבתיכם״, וכי גזילת העשיר אינה גזילה?? אלא גזילת העני שלא להשיב על שלומו שהרי אין דבר אחר שאפשר לגזול ממנו.

ז. גניבת דעת הגונב דעת הבריות נקרא גונב, ואפילו בדיבור בלבד, כגון האומר לחבירו כי דיבר עליו טוב והמליץ עליו ולא עשה כך גונב דעת נקרא, המראה חיבה יתרה לחברו ואין פיו וליבו שווים אף היא גניבת דעת. וכן לא יפציר בחברו שיאכל איתו ויודע שלא יאכל ועוד כהנה וכהנה.

ח. גזל זמן כשם שבעל הבית הוזהר שלא לגזול שכר העובד ולא לעכב שכר התשלום. "ביומו תתן שכרו" (דברים כד. טו) "ולא תלין פעולת שכיר איתך עד בקר", (ויקרא יט. יג), כך מצווה הפועל שלא לגזול מהזמן שהוא שכיר לבעל הבית. שהרי חכמים פטרו את הפועלים מברכה רביעית של ברכת המזון כדי שלא לבזבז זמנו של בעל הבית, גזל זמן חמור לא פחות מגזל ממון שהרי הזמן שווה כסף ואם מבטל זמנו של בעה"ב בשיחות עם חברים לעבודה או בקריאת עיתונים או פקיד שמטלפן שיחות פרטיות גוזל זמן בעל הבית.

ט. אדם ששואל חפץ מסוים כגון ספר לזמן מסויים, שבוע שבועיים אבל משאיר את הספר אצלו כמה חדשים זהו גזל של בעל הספר, שמונע ממנו להשתמש בספר שלו.

החפץ חיים מביא משל נפלא בעניין זהירות מגזל: מעשה באב שחילק מתנות לבניו, נתן לכל אחד לפי ראות עיניו. נתקנא אחד הבנים באחיו על חלקו וחטף ממנו את המתנה שקיבל מאביו. חרה הדבר לאח שנגזל אבל שמר את הדבר, ולא סיפר אלא לאביו, ראה האב את דרכו של בנו, והעניק לו מתנה כפולה בצירוף ברכות חמות, ואילו לבן החוטף לא נתן יותר מתנות. הנמשל: כך דרכו של הקב"ה ישתבח שמו נותן לכל אחד את פרנסתו ואת מזונותיו. אדם שיחטוף ויקפח את פרנסת חברו ויתעשר כביכול, בסופו של דבר יחזיר הקב"ה לנגזל כפליים ואילו הגזלן לא יזכה להנות ממה שגזל שנאמר "עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל" (ירמיה יז יא).

אומר הגר"א זצוק"ל: אין הלומד רואה סימן ברכה בלימודו, אם בביתו תקוע אפילו מסמר אחד שאינו שלו עפ"י דין תורה. כי אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על פועל צדק. לכן הקדים רבי יוסי יהי ממון חברך חביב עליך כשלך ורק אח"כ אמר והתקן עצמך ללמוד תורה, שהרי אם לא יעסוק במשא ומתן באמונה אינה מועילה לו תורה שלמד!!

ראה ראיתי בספר ממון ישראל של הרב יעקב לוגסי שליט"א רעיון נפלא וראיתי לנכון להעתיקו כאן: עומד יהודי בבית הכנסת מכה על לוח ליבו ואומר את נוסח הווידוי: אשמנו, בגדנו, גזלנו, לרגע חולף הרהור במוחו רגע אני גזלתי? מתי?? איפה? הוא עוצר במהלך התפילה כשכולו תמיהה על מסדרי התפילה שמצאו לנכון הודאה על פשע שלא פשע בו, אך מאחר והקהל מתקדם באמירת הווידוי מתרץ הוא לעצמו על אתר תירוץ המניח דעתו: הרי זה נאמר בלשון רבים. גזלנו, הרי אנו מתפללים עם העבריינים ואני כולל איתי בתפילה את כל אותם פורצי בנקים ושודדי יהלומים, הם גזלו, הם חמסו, ואני מתוודה עבורם. הרי כל ישראל ערבים זה לזה. מכאן והלאה תפילתו זורמת, הן לא בו מדובר, אבן גדולה נגולה מעל ליבו, העווינו הם, הרשענו הם. זדנו חמסנו הם. הרגשה טובה אופפת אותו. אבל בת קול עונה כנגדו מכריזה ואומרת אתה גזלת! אתה חמסת!

שואלים אנו את עצמנו האומנם אין הצדק עימו? בואו ונבדוק את המציאות ונבחן את המתרחש יום יום ושעה שעה מנקודת ראות של ההלכה: סוף סוף הבוס יצא מהמשרד פניה של המזכירה נהרו, כעת אפשר לטלפן לאחות בירושלים שיחה ארוכה ולבבית. התור היה ארוך החום היה מכביד התנועה זרמה בכביש באיטיות מרגיזה ושורת המכוניות לפניו ארוכה כאורך הגלות. מה עושים? עוקפים את כל שורות המכוניות מתעלמים מהצפירות ומהסכנה שבדבר ומשתחלים בעדינות לראש טור המכונית.

חפץ הנמצא אצל אדם כפקדון או כאבידה והוא משתמש בה ומצטדק, ברגע שמישהו יטען שהעט שלו בוודאי אחזיר לו.

ספר או כל חפץ אחר שהושאל לשבוע ימים ונשאר כמה חודשים בבית ורק האבק נוגע בו:

בקשה מבעל הבית שירשום בתלוש, משכורת נמוכה מדיי כדי לקבל בעירייה הנחה או מלגה מסויימת או השלמת הכנסה.

בקשה לקבל קבלה על סכום הגבוה ביותר מהסכום המקורי כדי להתקזז עם שילטונות המס השונים.

ב. יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו הרבה גדולי ישראל היו מורידים דמעות בתפילה ותחנון על כך. הנצי״ב מוולוז׳ין זצ״ל היה מרגלא בפומיה שביום שהוא לא מוריד דמעות בתפילה לא זוכה באותו יום לחדש בתורה! לכן יבקש ויתחנן בפני בורא עולם שיעזרהו להתחזק ולהדבק בתורה, ושיעזרהו להתגבר על המפריעים משקידת התורה.

ג. כשקובע לעצמו סדר מסויים חוק בל יעבור. אם זה בסדרים של הכולל או שהוא עצמו מסדר. ועפ״י זה יחנה ועפ״י זה יסע ממילא יהיה ליבו סמוך ובטוח שימלא בעזרת החונן לאדם דעת מה שקיבל עליו, וכשאדם כובל עצמו לסדרים קבועים מן השמיים מסייעים בידו שלא יבטל אף פעם מהקביעות שלו.

ד. אומר רבי חיים מוולוזין זצוק״ל שאדם משכים בבקר ומקבל עליו עול תורה באמת ובלב שלם כלומר שגומר בליבו שלא ישמע לשום דבר ולא יבטלנו שום טרדה אזי יסורו ממנו הביטולים והמפריעים וכפי תוקף קבלת התורה שמקבל עליו באותו יום כך תהיה הסייעתא דשמייא באותו יום!!

ה. רמז לכך מצינו בפרוש אורח החיים הקדוש זיע״א על הפסוק ״ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר״ (שמות יט ב). עיקרי ההכנה לקבלת התורה שלושה הם! התעצמות והתגברות בלימוד התורה, יסיע עצמו מרפיון או מכל דבר שגורם עצלות מעסק

התורה. ב. שפלות וענווה, אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שמשפיל דעתו ומשים עצמו כמדבר. ג. התחברות עם חכמים ולא לימוד עצמי.

וכל מעשיך יהיו לשם שמיים:

החידוש של רבי יוסי הוא שכל אדם במקצת הדברים והפעולות בחייו דומה לבהמה, כמו אכילה ושתיה, מלאכה, פריה ורביה, שינה, רחיצה וכו׳. יכול בכוונה מועטת להקדיש מעשיו אלו לשם שמיים ואז הכל הופך לרוחני ולמצוות. באכילה ושתיה יכוון שיהיה בריא וחזק לעבודתו יתברך שיהיה לו כח ללמוד ולעבוד ולקיים מצוות. וכשישן יכוון שיחליף כוח לעבודת בוראו כדי שיקום בכוחות חדשים ובמרץ גדול. וכשמתרחץ יכוון שגופו יהיה נקי לעמוד בתפילה וללמוד תורה מתוך נוף נקי. כמו שמסופר על הלל הזקן שראוהו תלמידיו ושאלוהו לאן רבינו הולך? אמר להם לעשות מצווה עם גופי. אמרו לו מה טיבה של מצווה זו?? אמר להם הולך אני לבית המרחץ. ץ לעשות חסד עם גופי, כדי שיהיה גופי בריא ונקי לעבודתו יתברך.

צריך האדם להשתדל שכל פעולותיו יהיו לכבוד הבורא יתברך ולא יחשוש מה יאמרו האנשים, אם יודע שיעשה נחת רוח לפני הקב״ה בפעולה שהוא עושה יעשה ולא יבוש בפני המלעיגים עליו. יגבה ליבו בדרכי ה׳, שהוא ב״ה זכה להיות מעבדיו הנאמנים של המלך ומעושי רצונו.

מעשה עם הרב הצדיק רבי יהודה צדקה זצוק״ל שהלך פעם לבנק למשוך כסף ואחרי שעמד בתור אמר לו הפקיד שאין באפשרותו למשוך, משום שאין כסף בחשבון. כשהלך הרב לישיבה אמר לתלמידיו למדתי מדבר זה מוסר השכל גדול: אדם הולך לו בעולם הזה וחושב לעצמו שהוא מסודר, שיש לו עולם הבא גדול, מצוות ומעשים טובים, אבל אחרי אריכות ימים מתברר לו שאין לו כלום בחשבון המצוות, מפני שלא עשה לש״ש. או חיפש שיכבדו אותו וכו׳.

עוד מחדש התנא הקדוש שגם אם אדם סבור שעושה דברים מסוימים לשם שמיים צריך לבדוק האם באמת זה לשם שמיים. כי פעמים שאדם יכול להחריב העולם והוא סבור שעושה לש״ש. ומטעם זה יש נוהגים לומר לפני התפילה פעמיים ויהי נועם וכו׳ פעם אחת כנדרש ועוד פעם שניה ויהי נועם על הפעם הראשונה:

לכן אמר התנא גם המעשים שאתה עושה לש״ש צריך שיהיו לשם שמיים טהורה הגמרא (בבא בתרא טז) אומרת ששטן ופנינה התכוונו לש״ש, אולם התוצאות היו חמורות.

בפנינה כתוב ״וכיעסתה צרתה גם צער בעבור הרעימה כי סגר ה׳ בעד רחמה״ (שמואל או. ו). פנינה שהיו לה 12 ילדים היתה מכעיסה את חנה, כדי

שחנה תבכה בצערה, ואז "לב נשבר ונדכה אלוקים לא תבזה" (תהילים נא. יט), והקב"ה יפקוד גם אותה. אבל תוצאות אותו מעשה היו איומות: על כל בן שילדה חנה היתה פנינה קוברת שתיים. חנה ילדה 5 בנים ופנינה קברה 10. ואת שתי הבנים הנותרים נתנה במתנה לחנה כדי שלא ימותו, ז"ש "עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה". (שמואל א. ב. ו).

וכן מרגלים לשם שמים התכוונו. יודעים היו שמיתתו של משה תלויה בכניסה לאר. ץ, וידעו שמשה לא יזכה להיכנס לאר. ץ המובטחת, בזה שהלכו בעצה רעה להוציא דיבת הארץ ואז הקב"ה עיכב את העם במדכר ארבעים שנה, בזה יאריכו כביכול את חייו של מנהיגם הדגול, אבל התוצאות היו קשות. כשהמרגלים חזרו מתור הארץ 40 יום, ערב תשעה באב היה, העם ששמע את דברי המרגלים החל לבכות, והקב"ה קבע שתהיה זו בכיה לדורות רח"ל, כל יוצאי מצריים לא זכו בעקבות זאת להיכנס לארץ. והיום הזה תשעה באב הפך ליום חייב, שהרבה גזירות ופורעניות התרחשו בו במשך הדורות.

בועז היו לו 30 בנים ו- 30 בנות והיה מחתן אותם ולא הזמין את מנוח, מפני שחשב כשמנוח יבוא למסיבות יביא צ'ק שמן, על 60 חתונות. ואילו מנוח אין לו בנים ואני לא יכול להחזיר לו חזרה בשמחות שלו. כונתו אומנם הייתה לשם שמיים, אבל כיוון שמנוח הקפיד מעט ונפגע, שהרי לפחות לשמחה אחת או שתיים יכל להזמין אותו, בשמיים הקפידו על בועז וכל בניו ובנותיו מתו בחייו. תסמרנה שערות מלשמוע זאת.

בני אהרון נדב ואביהו אף הם לשם שמיים נתכוונו, חז"ל מונים כמה סיבות שבעבורם נפגעו נדב ואביהו:

א. נכנסו שתויי יין שהרי אין שמחה אלא בבשר ויין ומאחר ויש תביעה על האדם אפילו עשה מצוות ומעשים טובים כל זמן שלא עשה בשמחה, כ"ש "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה מרוב טוב" (דברים כח. מז) וכיון שיין ישמח לבב אנוש, שתו יין כדי לעבוד עבודת הקדש מתוך שמחה של מצווה.

ב. לא נשאו נשים - כמו בן עזאי ורבי יהונתן בן עוזיאל שלא נשאו נשים משום שנפשם חשקה בתורה, כך נדב ואביהו רצו להקדיש כל מאוויהם וזמנם לעבודת הקודש בלבד.

ג. אמרו מתי ימותו שתי זקנים אלו משה ואהרון ואנו נירש את מקומם אמרו אם יבואו משה ואהרון לנוער האובד והלומד ויאמרו לו אל תלכו לדיסקוטק, אל תלכו לכדורגל בשבת, יאמרו להם הדור החדש מה אתם מבינים?! מפני שמבוגרים וזקנים כמותכם לא מבינים את הראש של הדור הצעיר. אבל אנו נדב ואביהו אם נבוא ונאמר זאת לדור הצעיר נשמש להם דוגמא טובה שגם אנו צעירים כמותם ובכ"ז שומרים תורה ומצוות, למרות סיבות אלו ועוד אחרות שהייתה להם כוונה טהורה לשם

שמים בכל זאת נשרפו נשמותיהם הקדושות של נדב ואביהו. שמשה רבינו העיד עליהם בפני אהרון עכשיו ידעתי שהם גדולים ממני וממך.

יש עוד דוגמאות רבות למעשים לש״ש שבעקבותם נענשו עושיהם. לכן כל דבר מצווה שאדם עושה ישאל לפני כן רב מובהק שידריך אותו ויכוון אותו לאותה מצווה האם באמת היא לש״ש או לשם דבר אחר.

משל למה הדבר דומה? לאדם שמזמין אומן לבנות לו בית, צריך הוא לעמוד על גביו ולהשגיח עליו תמיד למרות שאין לו שום ידיעה בבניה, הוא לא יודע או מכיר את המקצוע. מכל מקום כיון שהבנין מיועד עבורו לשימושו צריך הוא לפקח שהכל יהיה מתאים בשבילו, כגון שלא יהיה סדק ביציקת הקירות וכו׳, שאז יחדרו לתוכם מים וכו׳, דווקא בעל הבית שהוא יהיה זה שיצטרך לשבת בביתו ולסבול מן הסדקים או מגרעות העבודה האחרות הוא המבחין ככל דבר קטן. הנמשל הוא חובת האדם בעולמו, שהוא צריך לבנות את עצמו וכמה פשוט שהוא צריך להשגיח שכל פרט ופרט יהיה בנוי כראוי. ולכן אמרו שכל מעשיך יהיו לשם שמים.

פרק ב - משנה יג

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הֱוֵי זָהִיר בְּקְרִיאַת שְׁמַע (ובִּתְפִלָּה). וּכְשֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל, אַל תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ קֶבַע, אֶלָּא רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ב) כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה. וְאַל תְּהִי רָשָׁע בְּפְנֵי עַצְמֶךָ:

חז״ל אמרו במסכת ברכות על הפסוק ״מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להימנות״ (קהלת א. טו) זה מי שלא קורא קריאת שמע בזמנה, וכן כשלא מתפלל בזמן אלא קם באיחור ומתפלל אחר שעה רביעית וללא מניין וההפסד מרובה, ללא קדישים קדושה אמנים אישי״ר הוצאת ס״ת בשני וחמישי.

על אותם חסידים שוטים שמצדיקים מעשיהם ומתפללים מנחה בלילה ושחרית בצהריים ואומרים שהאדמו״ר שלהם הוא מעל הזמן, אומר מרן שליט״א פאר הדור שהצטדקותם גרועה יותר מהחטא, ה״ה לאדם שמאחר בתפילה בבוקר וכשמגיע לביהכנ״ס כשהציבור נמצאים בחצי התפילה וצריך לדלג על ההרים ולקפץ על הגבעות ותפילתו בחטף ומהפך העולמות (לפי הקבלה עדיף שאדם יתפלל ביחיד לפי סדר התפילה ולא במניין כשהוא מדלג ומהפך הסדר), ומרן שליט״א המשיל זאת לאדם שלבש קודם המעיל ולאחר מכן הציצית ולאחר מכן את הגופיה וכו׳, כך האדם שמתחיל מברוך

שאמר, וקפץ לישתבח ואחר כך חוזר להשלים קורבנות, ומה עוד שעפ״י הקבלה הוא בבעיה רצינית שכן מהפך הוא בעולמות העליונים כידוע ליודעי ח״ן.

הגמרא בברכות אומרת כל הקורא קריאת שמע בדקדוקיה ומפריד בין הדבקים, זוכה ומצננים לו גיהנם. (במקום שיהיה לו בגהינם 15 מליון מעלות יהיו לו 13 מליון בלבד:) ולאו מילתא זוטרתא היא, בק״ש יזהר לקרותה באימה וביראה ברתת ובזיע, לדקדק באותיותיה שלא יבלע אפילו אות אחת, וכן צריך להשמיעו לאוזנו. צריך בקריאת שמע להמליך את הקב״ה על השמיים והארץ וארבע רוחות העולם וגם על עצמו לא ישכח:

הכוונה בק״ש בפסוק הראשון מעכבת, באומרו ״שמע ישראל״ יכוון: קבל והבן ישראל. ״ה״ אדון הכל היה הווה ויהיה. אלוקינו תקיף, בעל היכולת ובעל הכוחות כולם בהשגחה פרטית. ה׳ - אדון הכל היה הווה ויהיה, אאחד יחיד ומיוחד, חשולט בשבעה רקיעים ובארץ, דמושל בארבע רוחות העולם ומקבל עליי ארבע מיתות בית דין. אם לא כיוון בפסוק זה לא יצא ידי חובתו, ועוד לפני קריאת שמע יכוון לקיים מצוות עשה של קריאת שמע ומצוות יחוד ה׳.

ובתפילה עצמה מיותר להזכיר שיתפלל במורא גדול, באימה וברתת כעומד לפני הקב״ה, ויכוון לפני שמתחיל שמונה עשרה כמה כוונות: מצוות עשה מן התורה להתפלל. יכוון ליבו לירושלים, לבית המקדש, ובית קדשי הקודשים על הכפורת. יכוף ראשו ועיניו למטה וליבו למעלה. ירגיש שהוא עומד בשמיים לפני הש״ת. ויחשוב גדולת הקב״ה ישתבח שמו שהוא גדול ונשגב ואנו קטנים ושפלים. וישמח שמחה גדולה שניתנה לו זכות לעמוד בתפילה לפני הקב״ה. ויצייר בליבו אילו היו נותנים לו אפשרות לעמוד לשיחה חטופה עם מלך בשר ודם שהיום כאן והיום בקבר, ולא תמיד הוא יכול לעזור לו, ק״ו בן בנו של ק״ו פי אלף אלפי אלפים שהיא עומד לפני הקב״ה ומדבר עימו כמה זמן שרוצה ועוד פונה להקב״ה בלשון נוכח אתה גיבור: ברוך אתה. ועוד שהקב״ה ישתבח שמו אין לו הנבלה לתת לאדם מה שרוצה ואף על פי שלא מגיע לו. ומתאווה לשמוע תפילתם של בניו האהובים. ותמיד הקו זמין אצלו שנאמר (דברים ד. ז): ״מי כה׳ אלוקינו בכל קוראינו אליו״, ישמח ויגל ליבו שהרי יש מלאכים שפעם ביום אומרים קדוש קדוש קדוש. ויש מלאכים שפעם בשנה ויש מלאכים שפעם בחמש מאות שנה אומרים קדוש ונשרפים מייד, ואילו אנו עמו וצאן מרעיתו יכולים לעמוד לפניו תמיד בתפילה ובקשה על כל הצרכים: פרנסה, בריאות, רפואה, סליחה, כפרה, זיווג, פרי בטן, שיבה טובה.

ומאחר שכך הוא, לא מובן איך אדם עומד בתפילה ליבו במזרח ומחשבתו במערב, ומתפלל ומגבב כמה הברות לא מובנות ומסיים בחטף את תפילתו כאילו משאוי יש לו על כתפיו שממהר להסירו, היכן התחנונים? היכן הכוונה?? היכן חיתוך המילים?? נביאים אחרונים

ואנשי כנסת הגדולה חיברו תפילה שיש בה הכל מכל כל: בקשה על חכמה, בינה, ודעת בקשה להתקרב לה' ע"י תשובה וסליחה וכפרה לכל העוונות, ברכה על הצרות והבעיות המתרגשות בכל יום ויום בעולם בגואל ישראל. רפואה שלימה, פרנסה טובה, גאולה שלימה, והחזרת העטרה ליושנה, בניין ביהמ"ק וירושלים. גאולה ע"י משיח צדקנו, הודאה על העבר וצעקה על העתיד ולבסוף בקשה (באלוקי נצור) על מידות טובות שנזכה לקיימן.

ראיתי לנכון לכתוב ע"פ הגמרא במסכת מגילה (דף י"ז ע"ב), בקצרה את מבנה התפילה היא תפילת שמונה עשרה שתקנו מאה ועשרים זקנים ומהם נביאים אחרונים כגון עזרה נחמיה מרדכי חגי זכריה ומלאכי. התפילה מורכבת משלוש ברכות ראשונות שהם שבח לה'. שלוש עשרה אמצעיות שהם בקשת היחיד והרבים ושלוש ברכות אחרונות שהם הודיה להשם יתברך. ובסה"כ 19 ברכות. על הסודות שבנוסח התפילה כתב הרב "נפש החיים" רבי חיים מוולוז'ין זיע"א: תקנה זו של נוסח התפילה היתה בהשראת הנבואה העליונה ורוח קודשו יתברך אשר הופיעה עליהם הופעה עצומה בעת תיקון נוסח מטבע התפילה והברכות. ושם הוא יתברך שמו בפיהם מילים אלו, ספורות וגנוזות בתוכם כל התיקונים שייעשו ע"י תפילת עם ישראל בכל הדורות (שער בן יג). עכ"ל.

אנשי כנסת הגדולה תיקנו את התפילה ע"פ מזמור כט בתהילים שיש בה שמונה עשר פעמים הזכרת שם ה':

* הברכה הראשונה: מגן אברהם, נתקנה ע"פ הפסוק הראשון "הבו לה' בני אלים" אל פירושו חוזק, עצמה, כמו "יש לאל ידי" (בראשית לא כט) כלומר אתם בני הזכירו לפניי את אילי הארץ האבות הקדושים שהיו שרים וחזקים בעבודת השם ובאמונה, גיבורי התורה והמצוות, והיו מושגחים בהשגחה פרטית וקשר מתמיד עם הבורא.

* הברכה השנייה: מחייה המתים, שנאמר בהמשך הפסוק "הבו לה' כבוד ועוז" עוז זו גבורה, ובמה מתבטאת גבורתו של בורא עולם שלא כדרך בני אדם שגבורתם היא להמית חיים. הקב"ה ישתבח שמו מחיה מתים, רופא חולים, מלביש ערומים, מוריד טל ומטר לברכה לעולם כולו וליושביו.
* הברכה השלישית: האל הקדוש, כנגד הפסוק במזמור שאומר "הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קודש" כלומר כאשר תקרבו להדרת קודשו שהוא מקום שכינתו השתחו לה' בהדרת קודש. תפלו על פניכם ותכנעו תכרעו ותדומו.

* הברכה הרביעית: חונן הדעת, מסמיכות הפסוקים בנביא ישעיה (כט כב כד) שאומר "והקדישו את קדוש יעקב ואת אלוקי ישראל יעריצו", וסמיך ליה "וידעו תועי בינה ורוגנים ילמדו לקח" מכאן שבינה באה אחרי קדושה.

* הברכה החמישית: הרוצה בתשובה. לומדת הגמרא מהפסוק "ולבבו יבין ושב ורפא לו" (ישעיה ו. י) אחר שאדם מתבונן על דרכיו ומעשיו שב בתשובה ומוצא רפואה לתחלואי נפשו.

* הברכה השישית: חנון המרבה לסלוח: לומדת הגמרא את מיקומה של ברכה זו ע"פ הפסוק "יעזוב רשע דרכו ואיש אוון מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלוקינו כי ירבה לסלוח" (ישעיה נה. ב) וכן מהפסוק "הסולח לכל עוונכי הרופא לכל תחלואכי הגואל משחת חייכי" (תהילים קג ב) כלומר סליחת העוונות של האדם היא הרפואה לכל תחלואי הנפש!

* הברכה השביעית: גואל ישראל. למספר 7 יש חשיבות מיוחדת לכן תיקנו בברכה השביעית ענין הגאולה מפני שבשנה השביעית שנת השמיטה עתידים ישראל להיגאל (ע"פ סנהדרין צז) וכל זאת בעיתה אבל יש אפשרות להחיש הגאולה לפני זמן זה אם יחזרו ישראל בתשובה וירבו בלימוד תורה ובגמילות חסדים, יתקיים בהם בע"ה אחישנה.

* הברכה השמינית: רופא חולי עמו ישראל: ברכת הרפואה נקבעה לברכה השמינית מפני שהספרה 8 היא מעל הטבע, לכן ניתנה תורה לאחר ספירת שבע שבתות תחילת שבוע שמיני. לכן ברית מילה עושים ביום השמיני. לכן נס חנוכה נקבע לשמונה ימים. וכן שמונת בגדי כהן גדול שהוא מורם מעם ומובדל מכולם, ולכן גם הרפואה שבידי שמיים היא על טבעית מעל הטבע האנושי המוגבל, ובמקום שבו נגמר כוחה של הרפואה הטבעית והאנושית מתחיל כח הרפואה של הקב"ה ישתבח שמו הרופא הגדול שרפואתו רפואת עולם בלי תופעת לואי.

* הברכה התשיעית: מברך השנים שנתקנה כנגד מפקיעי השערים המנצלים מחסור בתבואה כדי לפגוע בשכבות החלשות של החברה. עליהם התפלל דוד המלך ע"ה "יארוב לחטוף עני יחטוף עני במשכו ברשתו: שבור זרוע רשע ורע תדרוש רשעו ובל תמצא" (תהלים יט טו).

* הברכה העשירית: מקבץ נדחי ישראל. ולומדים סמיכות הברכות של קיבוץ גלויות לברכת השנים ע"פ הפסוק "ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא (יחזקאל לו. ח) כלומר ברכת האר. ץ ושנים מבורכות בגשמים וביבולים דשנים הם סימן לקיבוץ גלויות הקרב ובא.

* הברכה האחת עשרה: מלך אוהב צדקה ומשפט. מכיון שמתקבצים הגלויות לארץ ישראל נעשה דין ברשעים המסרבים לשמור תורה ומצוות שנאמר "ואשיבה ידי עלייך ואצרוף כבור סיגייך ואסירה כל בדילייך" (ישעיה א. כד). ובהמשך כתוב "ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחילה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה".

* הברכה השתים עשרה: שובר אוייבים ומכניע זדים, כיוון שישבו שופטים (אמיתיים ולא מדומים כמו בזמנינו) נעשה דין עם הרשעים ומייד יכלו המינים שהם הכופרים בתורה מן השמיים וגם הזדים העושים עבירות במזיד ובמרידה. שנאמר "ושבר פושעים וחטאים יחדיו ועוזבי ה' יכלו".

* הברכה השלוש עשרה: משען ומבטח לצדיקים. אם המינים והאפיקורסים המרימים יד בתורת משה נופלים וכלים מעליהם ממילא עולה כח התורה וקרנם של הצדיקים מתרוממת שנאמר "וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק" (תהילים עה. יא), ומסמיכות הפסוקים "והדרת פני זקן" וסמיך ליה "וכי יגור אתך גר בארצכם לא תוננו וכו' (ויקרא יט. לב) לכן כללו גם את הגרים, ועוד יש להוסיף שהרי הצדיקים עצמם מרגישים גרים בעולם הזה שנאמר "גר אנוכי עמך תושב ככל אבותיי" (תהילים טל. יג).

* הברכה ארבע עשר: בונה ירושלים. היכן מתרוממת קרנם של הצדיקים? בעיר הצדק ירושלים. שנאמר "שאלו שלום ירושלים ישליו (כלומר ישבו בשלווה) אוהבייך" (תהילים קכב. ו).

* הברכה החמש עשרה: מצמיח קרן ישועה. תפילה זו היא לביאת משיח צדקנו במהרה בימנו. כיוון שמיד כשנבנית ירושלים בא משיח שנאמר "אחר ישובו בנ"י ובקשו את ה' אלוקיהם ואת דוד מלכם" (הושע ג. ה).

* הברכה השש עשרה: שומע תפלה. כיוון שבא בן דוד ובונה בית הבחירה ממילא מקריבים קרבנות ומתפללים ועולה תפילתם של עם ישראל ללא מניעות שנאמר "כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים" (ישעיה נו. ז).

* הברכה השבעה עשרה: המחזיר שכינתו לציון. כיוון שבבנין בית המקדש באה תפילה שהיא עבודה שבלב. יחד עימה באה עבודת הקרבנות שנאמר "עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי" (ישעיה נו. ז).

* הברכה השמונה עשרה: (מודים) הטוב שמך ולך נאה להודות, אחת המטרות של הקרבת הקורבנות היא ההודאה ולכן אחר עבודת הקורבנות באה ברכת ההודאה שנאמר "זובח תודה יכבדנני" (תהילים נ. כב) כלומר המביא לי זבח של תשובה והודאה על עוונותיו הוא יכבד את ה'.

* הברכה האחרונה: המברך את עמו ישראל בשלום, חתימת הברכות שבאה (בשחרית) אחרי ברכת הכהנים שמסיימים ברכתם לעם ישראל "וישם לך שלום" שהשלום הוא הגדול שבברכות שלא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום שנאמר "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום".

ואל תעש תפילתך קבע אלא תחנונים:

שמעתי פעם רעיון נחמד על מאמר הגמרא בברכות: כל העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים. כשאדם מתפלל בכל יום שחרית ומנחה בשעה קבועה לדוגמא כל יום שחרית בשבע בבקר הרי זו תפילת קבע, זמן קבוע לתפילה. אבל כשאדם מתפלל שחרית בנ. ץ החמה הרי אין לו שעה קבועה ועוד שאדם שמתפלל בשעה קבועה הוא עצמו קובע זמן תפילתו. מה שאין כן בנץ החמה הקב״ה בעצמו קובע זמן התפילה ע״י זריחת החמה. ואומר לך היום תתפלל בשעה כזו ומחר בשעה פלונית שאני בעצמי אקבע לך, והבן.

ועוד פירוש: אדם שמתפלל כל הזמן תפילת עמידה במשך שתיים שלוש דקות זו תפילת קבע וממילא אין תפילתו תחנונים. הוא מתפלל תפילה סטנדרטית לא מוסיף ולא גורע משלוש דקות. אבל אדם שמרבה בתחנונים בשומע תפילה, ולא חסר דברים שצריך להתפלל ולהאריך עליהם כגון גאולה קרובה, רפואה שלימה לכל החולים. ברכה והצלחה לכל חיילי ישראל שמוסרים נפשם על הגנת המולדת. זיווג כשר לכל הרווקים. זרע קודש של קיימא לכל החשוכי בנים. עליה רוחנית בתורה ובמצוות חיזוק ביראת שמיים, כל הדברים האלו לא ישובו ריקם בע״ה. ואם זוכה להוריד דמעה בתפילתו קדוש יאמר לו אשריו ואשרי חלקו. אנו אומרים בתפילה שהקב״ה ״קונה הכל״, והיום במיוחד בזמן הקשה בו אנו נמצאים כל בקשה על רוחניות שלנו ועל גשמיות של חבירנו מתקבלת באהבה וברצון לפני הקב״ה. וע״י התחנונים הקב״ה מרחם עלינו.

כתב הגה״צ הרב בן ציון אבא שאול זצוק״ל בספרו הבהיר אור לציון (דף ק) וז״ל: חסד גדול שעשה הקב״ה עימנו שנתן לנו את האפשרות לבקש ממנו כל מה שיחסר לנו ולא כמידת בשר ודם שהשרים וכל שכן המלכים יש להם מזכיר וכל מכתב שנשלח אליהם עובר ביקורת תחת ידו של המזכיר. ואת הדבר שנראה לו חיוני מגיש לפני השר ואת השאר זורק אבל מלך מלכי המלכים הקב״ה ישתבח שמו כל מה שאדם חפץ מבקש ממנו. ומהוא האדם?! עפר ואפר רימה ותולעה, ובכ״ז נותן לו בורא עולם את הזכות לבקש, וזו באמת ההרגשה שצריכה להיות לאדם בעומדו לפני בוראו.

העומד בתפילה לפני בורא עולם וחושב על דברים אחרים, דומה בזה לאנשי עיר אחת שסידרו וערכו את עירם ברוב פאר והדר לקראת בואו של המלך לעירם, ומינו אדם שבכוא המלך יקבל את פניו וישבחו ויפארו ויאמר אתה רם ונישא וכו׳ ובאמצע דבריו קרא לחבירו וביקש ממנו שיקנה לו דבר מסויים, ואח״כ המשיך לשבח את המלך ושוב פנה לחבירו בשאלה על עסקיו, הרי בוודאי שיש בזה ביזיון גדול. ואם אדם יתבונן יראה שהוא עושה כך. עומד לפני הקב״ה ומתחיל את התפילה פתאום חושב איך לסדר עניין פלוני, ממשיך את התפילה ושוב חושב על דבר אחר, ואפילו לחשוב על דברי תורה בתוך התפילה זה לא טוב כי תורה לחוד ותפילה לחוד. יצייר האדם לעצמו שכיבדוהו לדבר במסיבה דברי

תורה ובאמצע דבריו שואל את האחראים האם יש מספיק אוכל לכולם: הלא יהיה לבוז! ואם בפני בשר ודם כך, בפני הקב״ה על אחת כמה וכמה!!

פעם אמר מישהו שכשאדם מתפלל קורה שבהגיעו לחונן הדעת מסיח דעתו מהתפילה, ונזכר בכך בברכת השיבה שופטינו ואומר בליבו מה עשיתי?! הלא לפני התפילה החלטתי לכוון בכל התפילה ומדוע לא עלתה בידי?! ומצטער על כך עד שמגיע להמחזיר שכינתו לציון ואז כבר מתייאש לגמרי ורוצה כבר לגמור את התפילה. על כן צריך לדעת שבמקרה כזה אסור להתחרט באמצע התפילה אלא תיכף יעמוד ויפסיק מהמחשבות הזרות וישיב מחשבתו לכוונת התפילה.

החפץ חיים זיע״א הביא משל בזה (בהקדמה לספרו שמירת הלשון) לנערה אחת שעמדה בשוק למכור ירקות ופגע בה אנס אחד והתחיל לחטוף מהסל שהיו בו פירותיה, נבהלה הנערה ולא ידעה שום עצה איך לעשות. פיקח אחד שהיה שם אמר לה מה תעמדי ועל מה תמתיני עד שיחטוף הכל?! הנה הוא חוטף חטפי גם את וכל מה שיעלה בידך יהיה שלך.

והנמשל ברור הוא: היצר מתגבר על האדם במיוחד בזמן התפילה ומפיל עליו מחשבות זרות ועצלות שעל ידי זה מפסיד ולא מכוון בכמה ברכות מהתפילה. מה יעשה? יזדרז בכל כוחו לכוון בברכות שעדיין נותרו ובכך יציל את התפילה כולה. ולאחר התפילה יתחרט על שלא כיוון באתה חונן לאדם דעת אולי ע״י זה יהיה לו עוד קצת דעת. וכן חבל שלא כיוון בהשיבינו אבינו לתורתיך אולי היה לו עוד חשק ללמוד תורה. וכן על זה הדרך. עיין שם שהאריך בזה, ודבריו קילורין לעיניים.

כתב המשנה ברורה בשם מדרש הנעלם בקריאת שמע רמ״ח תיבות כמניין איבריו של אדם והקורא קריאת שמע כתיקונה כל איבר ואיבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בה, עכ״ל. וכן כתב בספר תיקון הברית (פרק ט) הקורא קריאת שמע בכוונה זה הוא עצם תיקון הנפש ואין לך בכל תיקוני הנפש כדוגמתא ומתרפאים בה כל איברי האדם. עכ״ל.

הגמרא במסכת מנחות (דף קי) אומרת: נאמר בעולת בהמה ״אישה ריח ניחוח״, ובעולת העוף״ אישה ריח ניחוח״. לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון ליבו לשמיים. עכ״ל. ומשגילנו מארצנו והתרחקנו מעל אדמתינו ואין לנו מקדש ולא כהן שיכפר בעדנו לא מזבח ולא קרבן הרי שהתפילה היא במקום קרבן, כמו שנאמר: ״ונשלמה פרים שפתינו״ (הושע יד. ג), וכשם שהעיקר בהקרבת הקרבן הוא כוונת הלב כך גם בתפילה העיקר הוא כוונת הלב. כדאיתא בגמרא: ״ולעבדו בכל לבבכם״, אזוהי עבודה שבלב?! הווי אומר זו התפילה, היגוי מילות התפילה ללא כוונת הלב בוודאי שאינה יכולה להיקרא עבודה.

כאשר אדם בא להתפלל אומרים חז״ל באים כנגדו מלאכי השרת ומברכים אותו, גם הקב״ה מברך אותו ממקומו, נתאר לעצמינו את כל פמליה של מעלה מתכוננים לשמוע קול תפילתו של האיש היהודי באומרו ה׳, שפתיי תפתח ופי יגיד תהילתך, כל מלאכי מרום מתרגשים ומתפעלים בטח איזה שבחים יאמר אותו יהודי. כולם מצפים לקרבן אישי ריח ניחוח, ובמקום זה שומעים מלאכי השרת גיבוב של דברים, חצאי מילים מבולבלים ושבורים, וליבו בל עימו, הוא במזרח וראשו ורובו במערב, ולפלא הוא שהראש צונח אוטומטית בהגיעו למודים אנחנו לך : : והרגליים למודות משכבר הימים לפסוע שלוש פסיעות אחורנית באומרו עושה שלום : אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה. הלזה יקרא תפילה??? אין כאן לא טעם ולא ריח, לא עבודה ולא תפילה, רק פטפוטי דברים ודיבור מתוך שינה. השם יצילנו מאלו שנאמר בהם ״בפיו ובשפתיו כבדני וליבו רחק ממני״, (ישעיה כט. יג).

יש עוד לפרש עפ״י מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה כמה גדולה מעלת התפילה בציבור עשרות מונים על התפילה שאדם מתפלל יחידי בביתו. מפני שכשמתפלל בציבור תפילתו תחנונים ורחמים לפני בוראו ולא כתפילת קבע שהוא בביתו ועוד יש לדאוג כשאדם מתפלל בינו לבין עצמו פותחים לו פנקסים שלו ויתכן שיהיה כרשע מפני שהוא בפני עצמו. והבן.

ואל תהי רשע בפניך עצמך:

הגמרא בנדרים (דף ט׳ ע״ב) מביאה מעשה שפעם בא אל רבי שמעון הצדיק נזיר מן הדרום וראה שהוא יפה עיניים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים, אמר לו בני מה ראית להשחית את שערך זה הנאה?? אמר לו רועה הייתי לאבא בעירי, הלכתי למלא מים מן המעיין והסתכלתי בבואה שלי ופחז עלי יצרי ובקש לטורדני מן העולם, אמרתי לו רשע למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך? במי שהוא עתיד להיות רימה ותולעה, העבודה שאגלחך לשם שמיים. מיד עמד ונשק אותו שמעון הצדיק על ראשו ואמר לו בני, בני ירבו כמותך בישראל.

לכאורה איך החזיק הצדיק את עצמו לרשע?? אם נזיר זה שהיה צדיק גמור החזיק עצמו לרשע א״כ מה יגידו אזובי הקיר?? מתרצים בעלי המוסר : אותו צדיק אמר זאת כתריס בפני הפורענות, מאחר וראה שהיצר עומד להחטיא אותו בגאווה שהיא אבי אבות הטומאה. כיוון שהיה בסכנת חיים, לכן היה מותר הדבר בשביל להכניע יצרו. אולם בלאו הכי ההנהגה של האדם כפי שמלמדינו התנא רבי שמעון היא אפילו שחטא ושנה בחטאו, ואפילו הוא מלא עוונות לא יחזיק עצמו לרשע, שזו סגולה בדוקה לנפילת רוחו ולמחשבה כי אין לו תקנה עוד. ונותנת לאדם דחיפה לעבור על כל התורה כולה, שעצת היצר לומר אם כבר עשית כך וכך כבר אין לך תקנה לכן תמשיך במעשיך ובדרכיך הרעים. יזכור האדם שאין דבר העומד בפני התשובה, ולמרות שהרבה חטא ופשע יאמר לעצמו

מרגע זה ואלך אני פותח דף חדש, ומעתה חושבנא לטב, וכאילו היום נולדתי.

הגמרא מספרת (חגיגה דף טו ע"א), על אלישע בין אבויה הנקרא "אחר", שהחזיק עצמו לרשע וכמי שאין לו תקנה. ושמע שלוש עשרה תינוקות שכל אחד פסק לו פסוק שממנו השתמע שאין לו תקנה יותר. עד שהגיע לילד האחרון שאמר לו את הפסוק "ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חוקיי" ואותו תינוק שהיה מגמגם בלשונו נשמע כאילו אמר ולאלישע אמר אלוקים. כיוון ששמע כך התייאש מלשוב בתשובה, ואומרים חז"ל שאם היה מתעקש לשוב בתשובה היו מקבלים אותו למרות ששמע מבת קול שאמרה שובו בנים שובבים חוץ מאחר!!

אלא ידע האדם שאין צדיק אשר יעשה טוב ולא יחטא, ולדעת שלכל אדם יש תקנה לשוב בכל עת אל ה', והקב"ה יסלח לו על כל עוונותיו אם יחזור בו וישפר מעשיו לטוב, שנאמר (תהילים צ. ג), "תשב אנוש עד דכא" ופירשו חז"ל עד דיכדוכה של נפש ועד נשימה אחרונה, ימינו של הקב"ה ישתבח שמו פשוטה לקבל בנים שובבים, ושבע יפול צדיק וקם. לא כתוב שבע יפול ויקום צדיק. אלא שבע יפול צדיק. שאפילו בשעת נפילה הוא צדיק וישראל אעפ"י שחטא ישראל הוא.

פרק ב - משנה יד

רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הֱוֵי שָׁקוּד לִלְמוֹד תּוֹרָה, (וְדַע) מַה שֶּׁתְּשִׁיב לָאֲפִיקוֹרוֹס. וְדַע לִפְנֵי מִי אַתָּה עָמֵל. וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ׃

כמובן שנושא השקידה בתורה יכול לשמש חומר להרבה ספרים עבי כרס שיספרו על התמדתם של מרנן ורבנן די בכל דר ודר, וכל זה ממה שידוע, אבל הנסתר רב על הנגלה, לכן נביא בעזרת החונן לאדם דעת שביבים מהנהגת גדולי הדור, בבחינת מתי יגיעו מעשינו למעשה רבותינו גדולי ומאורי הדור:

הרמב"ם זיע"א פסק בהלכות תלמוד תורה (הלכה ח) בזה הלשון: כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כוחו. אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים. ואפילו בעל אישה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר: "והגית בו יומם ולילה". ובהלכה י' אומר הרב זצוק"ל: עד אימתי חייב ללמוד תורה? עד יום מותו שנאמר "ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך". עכ"ל. ראה ראיתי בספר "מזקנים אתבונן" שלוש עובדות מאלפות בענין השקידה:

פעם אחת נכנס הרב מפוניבז' זצוק"ל למרן החזון איש זיע"א ושאל אותו האם לעשות ביטוח לישיבה מפני שריפות או הפצצות. ענה לו החזון איש שאין צורך לעשות שום ביטוח שהרי הישיבה מבוטחת כל זמן שרבי אלעזר נמצא בה. ואכן לא קרה דבר בישיבה כל זמן שרבי אלעזר היה קיים. שבוע לאחר פטירתו פרצה שריפה בישיבה. מי היה אותו רבי אלעזר? הוא היה תלמיד חכם מופלג וצדיק נשגב, משרידי חכמי קלם. שקבע מקומו בישיבת פוניבז' ובה גם היו מגוריו. מידי שבת בשבתו היה לומד מסכתות שבת ועירובין בעל פה. אך ידע להצניע את גדלותו, לעת זקנתו התחילו לגלות קצת מגדלותו. מעולם לא שכב לישון על מיטתו אלא היה יושב על מיטתו ולומד. ומפעם לפעם היה משעין ראשו על מקלו ומתנמנם, ומשניעור היה חוזר מיד ללימודו. כשגברה עליו חולשתו בימי הזקנה באו בחורים לסייע לו במקצת ולא עלה על דעתם שהוא אינו ישן בשכיבה על מיטתו. וכשרצו לקפל את רגליו כדי שישכב גער בהם ואמר אין לי זמן לישון במיטה. כשנכנסים למיטה ישנים הרבה. ואני אין לי זמן לכך. אבל אם נשענים על המקל ישנים כמה שצריכים באמת!!! (הלואי שהלימוד שלנו היה כמו השינה שלו:) עוד ספרו עליו שפעם בערב יום הכיפורים פגש את החזון איש זיע"א ובקש ממנו לברך אותו שיזכה לחזור בתשובה שלימה. אמר לו החזון איש שאין לו על מה לחזור:

* הרב מטשעבין זצוק"ל נהג לבחון בשבת ילדים משכונת "שערי חסד" על מה שלמדו במשך השבוע. באחת השבתות התדפק אחד הילדים על דלתו של הרב. מאחר והדלת לא נפתחה הקיש על הדלת עוד כמה פעמים עד שהאדמו"ר זצוק"ל פתח לו. כאשר שאל את הילד לרצונו ענה הילד שהוא מבקש השהרב יבחן אותו במסכת בבא מציעא, העיר לו הרב בנחת: בני, אם מקישים בדלת פעם ופעמיים ולא פותחים - צריך לחשוב שאולי שכב בעל הבית לנוח. הקשה הילד בתמימות מה? הרב ישן בשבת?? אמר הרב זצוק"ל שמאז לא ישן עוד בימי השבת!!!

* הצדיק רבי יוסף שלמה הורביץ זצ"ל היה דמות מיוחדת במינה, לאחר השואה הגיע לישיבת פוניבז' גלמוד וערירי וחי כל ימיו בישיבה הקדושה והיה לומד תמיד בעמידה. גם בשעות הקטנות של הלילה, והנה לילה אחד הבחינו הבחורים כי רבי יוסף שלמה לא עלה לישיבה ללמוד. והבינו מייד שיש סיבה רצינית לכך, הלכו והביאו רופא לבדוק אותו ואמנם אבחנת הרופא היתה שמצבו קשה ונותרו לו שעות ספורות לחייו. הלכו הבחורים וספרו זאת למשגיח רבי יחזקאל לוינשטין זצוק"ל. המשגיח קם מייד והלך לחדרו של רבי יוסף שלמה. והנה מצאו שהוא יושב ועוסק בתורה בשעותיו האחרונות, נכנס איתו לשיחה ותוך כדי דיבור אמר לו הרי כלל הוא בידנו שאין אדם שיודע את עיתו, אם כן עדיף שיעלה על מיטתו: הבין רבי יוסף שלמה את כוונתו של המשגיח וענה לו: אל ידאג, יש לי עוד כמה שעות כדי ללמוד ולחטוף פה בעולם הזה. וכאשר ארגיש שהגיע הזמן אעלה על מיטתי כדי שלא אתבזה בנפילה מן הכסא כמו שהרב חושש. ואכן נפרדו לשלום. זה היה בשעה שמונה בערב, רבי יוסף שלמה היה אז בגיל תשעים ושלש!! ומכל מקום כמה שעות לפני פטירתו

עוד ישב על כסא ולמד!!! והנה בשעה אחת אחר חצות הלילה קם מכסאו נכנס למיטה אמר שמע ישראל ומסר את נשמתו ליוצרה!!!

* מסופר על מרן שליט״א אביר הרועים, שר התורה פאר הדור והדרו שהעיר פעם את אחד מבניו לתפילת שחרית ביום ראשון, אמר לו הבן אבא אני עייף אקום בע״ה למניין השני, אמר לו מרן שליט״א תאמין לי שגם אני עייף שלא ישנתי מיום שישי עד עכשיו. אמר לו הבן אבא למה לא ישנת?? אמר לו מרן שליט״א שכחתי לישון הייתי שקוע בסוגיה מסויימת ושכחתי לישון: אנחנו לפעמים שוכחים ללמוד: ומעניין שלעולם לא שוכחים לאכול: ואילו מרן שכח לישון!!!

* על רבי סלמן מוצפי זצוק״ל וזכותו תגן עלינו אמן. מסופר שבבואו לירושלים לא הסכים ללמוד במסגרת של כולל או ישיבה, כיוון שלא הסכים שהשעון יקבע את זמני הלימוד שלו. איך אפשר לקבוע מראש שעות למנוחה ואכילה ואיך אפשר להפסיק את הלימוד בגלל השעון??

* רבי אלחנן וסרמן הי״ד זצוק״ל והרב כהנמן מפונוביז״ז למדו יחד אצל החפץ חיים זיע״א. על שלוש השנים שהיו חברותא אמר פעם הרב מפונוביז׳ שיוכל לתת דין וחשבון בשמיים שודאי לא היה בהם שום ביטול תורה. מספר הרב על אותה תקופה שפעם קיבל רבי אלחנן מברק שאשתו חולה והוא מתבקש לנסוע הבייתה. הלך רבי אלחנן לשאול את ראש הישיבה החפץ חיים מה לעשות?? אמר לו הח״ח רק דבר אחד, אתה רופא?? ומזה הבין רבי אלחנן את התשובה.

כעבור זמן מסויים קיבל רבי אלחנן מברק שאשתו ילדה במזל טוב בן, בירך הטוב והמטיב והמשיך ללמוד. לאחר שסיימו ללמוד הלך לחפץ חיים לשאול אותו מה עושים, אמר לו הח״ח אתה המוהל?? והבין מזה שאין לנסוע לברית, ואכן נשאר בישיבה.

* ד״ר קוק היה רופא כירוג ידוע בירושלים והוא סיפר על מה שקרה לו עם רבי אהרון הכהן זצ״ל אחד מראשי ישיבת חברון, פעם נוצר לו לרבי אהרון פצע עמוק בכתיפו עד שהיו צריכים לנתח אותו, אבל כיוון שהיה אדם חלש מאוד וכולו עור ועצמות, חששו שאם ירדימו אותו שוב לא יתעורר, ומצד שני חייבים לבצע את הניתוח. סיפר הד״ר את הספק שיש לו לרב, והשיב רבי אהרון אין צורך בהרדמה אתה רק תגיד לי מתי מתחיל הניתוח והכל יהיה בסדר, סיפר ד״ר קוק עד היום אני לא יכול להאמין, איך אדם מסוגל לעמוד ביסורים כאלה בלי להרגיש, כששאל אותו הרופא לאחר הניתוח איך לא הרגיש, אמר לו הרב שהיה כל כך שקוע בדברי תורה ובלימוד הגמרא עד שהיה צריך לשאול אם הניתוח נגמר!!

* רבינו הסטייפלר זצוק״ל אמר פעם לבן תורה תדע לך שמה שאנו לומדים תורה רק בשביל דבר אחד בלבד: שאחרי 120 שנה באים לעולם

האמת, עולם הנצח, ושם אין חשיבות ואין שום עניין שבעולם, לא רכוש ולא נכסים, ולא שום דבר, רק דבר אחד ויחיד תורה, ושם כל המשא ומתן רק בתורה, ושם יבחנו כל אחד על ידיעותיו בתורה, ויאמרו לו עמוד וערוך מקרא שקרית ומשנה ששנית וכל התורה שאדם לומד כל ימי חייו צריך להיות רק לתכלית זו: שלא יבוש ולא יכלם לעולם ועד בעולם הנצחי.

* סיפר פעם מרן שליט"א מאור עינינו בשידורי הלויין על ראש ישיבה אחד שבכל יום היה מגיע מאוחר לביתו אחרי כל הסדרים של הישיבה ואשתו הייתה ממתינה לו עם ארוחת ערב כדי שהרב יאכל אחרי יום של עמל ויגיעה בתורה. פעם אמר לה הרב אל תחכי לי עד מאוחר תניחי את הקדירה עם האוכל ואני אבוא ואחמם ואוכל. למחרת השאירה הרבנית קדירה של תבשיל על הגז כדי שהרב יבוא ויאכל, בלילה כשחזר הרב מהישיבה היה כל כך שקוע ברמב"ם מסויים, הדליק את הגז וחימם. היו שתי קדירות על הגז אחד של תנשיל והשני של עמילן לרחיצת הבגדים. טבל את הפת ואכל: למחרת ראתה הרבנית את קדירת האוכל מלאה ואילו קדרת העמילן היתה כמעט ריקה. לאחר התפילה שב ראש הישיבה הביתה, שאלה אותו הרבנית מה אכל הרב אמש?! אמר לה אכלתי. לא היה חמוץ לא היה מתוק: אמרה לו זו היתה קדירת הכביסה שאכל הרב: מרוב עמקות ושקידה בתורה אכל ולא ידע מה אכל:

* וכן מסופר על הרב שך זצוק"ל שפעם הרבנית חלתה ובקשה ממנו לבשל לה דייסא. שם הרב את הקדירה על הגז והחל לערבב ובידו השניה אחז בנמרא. הוא מערבב ומערבב עד שנשרפה הקדירה ועדיין לא הניח תלמודו מידו עד שנכנס אחד השכנים שהריח ריח שריפה וחשב שהבית עולה בלהבות!!

* מסופר על רבי זלמן אחיו של רבי חיים מוולאז'ין שהיה אוהב שירה ופיוט ופעם שרבי חיים חיתן את בנו הזמין את אחיו רבי זלמן בכוונה כשעתיים לפני החופה. וכן את התזמורת המשובחת ביותר ונתן להם הוראה לשמח את רבי זלמן בנעימות נפלאות כאשר אהב. הנגנים הגיעו כמוסכם והחלו להראות את כוחם בנגינה והרעישו עולמות ורבי זלמן ישב ללמוד והתעמק בלימודו, לאחר החתונה שאל את אחיו רבי חיים מה עם התזמורת שהבטחת ?למה לא הגיעו?!

* "וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך, אשר ניסיתו במסה תריביהו על מי מריבה, האומר לאביו ולאימו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע" (דברים לג. ח), בזכות זה זכה שבט לוי להמשך הברכה "יורו משפטיך ליעקב ותורתך בישראל", אומר הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מבאי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להיבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדיעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלוקים ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר ביקשו בני אדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהי ה' חלקו

ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו העולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים וללווים הרי דוד המלך ע״ה אומר ״ה׳ מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי״.

* הגמרא בכתובות דף ס״ב ע״ב מביאה שתי עובדות שממחישות את הפסוקים הנ״ל, ומתארת לנו איך פעם למדו תורה:

רבי חנניא בן חכינאי רצה לחזור לישיבה בסוף שבע ברכות של רשב״י, ביקש ממנו רשב״י הקדוש להמתין לו עוד יום אחד בכדי שיחזרו שניהם לישיבה. ולא הסכים רבי חנינא, אם רשב״י הקדוש היה מבקש מאיתנו לחכות לו יום אחד שבעים שנה היינו מחכים לו. אבל רבי חנינא לא איעכב, הלך ולמד תורה שתים עשרה שנה בישיבה. יום אחד רצה לחזור לבקר בביתו, וכשבא לעירו כבר לא הכיר את המקום השתנו כל הרחובות וכל הסימטאות עד לבלי הכר. ישב רבי חנינא בפרשת דרכים לדיעה מה יעשה לו. בין כך שמע שקוראים לנערה אחת בת חכינאי, בת חכינאי בואי קחי את הסל שלך. הבין שזו ביתו. אפילו לא הכיר אותה, אמר נלך בעקבותיה אל הבית, כשהגיע לפתח הבית אשתו היתה מנפה קמח, רק הרימה ראשד וראתה אותו צנחה ומתה מהתרגשות, אמר לפניו ריבונו של עולם ענייה זו ישבה כאלמנה חיה 12 שנה כדי שאלך ללמוד תורה, זה שכרה?! עשה לה מי שבירך והקים אותה לתחיה!!!

ממשיכה הגמרא ומספרת מעשה שני ברבי חמא בר ביסא שהלך גם הוא ללמוד שתים עשרה שנה בישיבה. כשרצה לחזור לבקר בביתו אמר לא אעשה כרבי חנינא בן חכינאי שבא בפתע פתאום ללא הודעה מראש, שלח פקס והודיע לבני ביתו שהוא נמצא במקום מסויים ועוד מעט יבוא לביתו, שיתכוננו לקראתו, ישב בביהמ״ד ללמוד מעט וישב לפניו בחור צעיר, צורבא מדרבנן, חריף ובקי והיו שניהם מפלפלים בתורה, אמר רבי חמא בליבו הלוואי והיה לי בן כזה ת״ח גדול שאלמד איתו. כשבא רבי חמא לביתו בא איתו אותו בחור והבין רבי חמא שהבחור רוצה להמשיך את הלימוד איתו, לכן קם לכבודו. אמרה לו אשתו ממתי אבא קם לכבוד בנו?! זה הבן שלך!! לא הכיר אותו רבי חמא כשעזב את הבית היה הזאטוט בן שנתיים שלש, כעת הוא בחור חריף ולמדן. התקיים בהם הפסוק ״האומר לאביו ולאימו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע״.

* מספרים על הגאון האדיר רבי עקיבא איגר זיע״א גאון הגאונים מחבר גליון הש״ס שבכל שנה הקהל היה מכבד את הרב כחתן תורה בשמחת תורה, כך למעלה מחמישים שנה, פעם אחת עלה הרב לברך בתורה בעליית חתן תורה כנהוג, ובמקום לברך החל לבכות, בוכה בוכה הרב, כל הציבור הקדוש המה ראו כן תמהו שאלו את הרב למה בוכה?! אמר להם הרב למעלה מחמישים שנה אני חתן תורה ומעולם לא זכיתי להכיר את הכלה!! הרב שהיה גאון אדיר החידושים שלו על התורה ועל הש״ס כמעט ואי אפשר להבין אותם, והוא אומר שעדיין אינו מכיר את הכלה!!

ולא נחשוד חלילה שאמר זאת בהלצה. מה אנן נענה אבתריה? אנחנו כן מכירים את הכלה?? אנחנו מקיימים מה שהכלה מצווה אותנו??? אמת שאנחנו שמחים בשמחת התורה, השאלה אם התורה ג"כ שמחה בנו? בתור בנים ותלמידים של התלמידים. אדם שלא בא כל השנה ללמוד תורה, כבר "בעלינו לשבח", הוא עם רגל וחצי בחוץ, ובסוף השנה הוא בא לשמוח בשמחת התורה?? האם התורה גם כן שמחה בו?? תמהני. כשבא פעם תלמיד לרב ואמר לו רבי למדתי את כל התורה כולה, ש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים, שו"ע ונושא כליו (יש כאלה חושבים ששולחן ערוך זה ספר בישול: וארבע טורים זה שיטה מצומצמת בטוטו:) אמר לו הרב יפה, אבל מה התורה לימדה אותך?? נכון למדת תורה אבל מה קיבלת מהתורה?? במה היא שינתה אותך במידות, בהנהגה, בדרך ארץ, בדעת תורה?? אדם שרק לומד תורה ולא משתנה בעקבותיה הרי זה כחמור נושא ספרים. החפץ חיים זיע"א אמר משל למה הדבר דומה? לתינוק שנולד ורק הראש שלו גדל, הגוף נשאר אותו דבר. מה נאמר שיש לו ראש גדול לתינוק הזה?? הרי זה בעל מום. אין זה ת"ח אלא תענית חלום: הגמרא אומרת עושים סעודה לכבודה של תורה אדם שמסיים מסכת וכן כשמסיימים את קריאת התורה עושים סעודה וכ"כ למה? אומרים בעלי המוסר גמרת מסכת? בא נראה איך אתה אוכל. אם מישהו לקח לך את המנה ואתה עושה אותו למאכלת מנה סימן שהמסכת לא עשתה לך כלום!!

* הגר"י זילברשטיין שליט"א רבה של רמת אלחנן תכב"ץ מספר על חמותו הרבנית אליישיב ע"ה על מסירות נפש עילאית ועל אהבת תורה ומסירות נפשה לרב הגדול הרב יוסף שלום אליישיב שליט"א שביום הראשון לאחר הנישואין שלחה את בעלה הרב הגדול לישיבה ללמוד, ואמרה שקיום הפסוק "ושימח את אשתו אשר לקח" הגדול ביותר יהיה אם אתה תהיה שם. וכן ביום בו נפטרה בהיותה על ערש דווי וכבר לא היה בכוחה להוציא מילה מהפה רמזה בידיה לבעלה שילך לבית המדרש ושאין היא זקוקה לו כאן, עד שבאו והודיעו לרב הגדול את הבשורה המרה.

* מעשה בהגאון יוסף דב סולוביצי"ק אב"ד בעיר בריסק, שבצעירותו למד בישיבת וולוז'ין המעטירה. היה גאון עצום חריף בקי ומפולפל. רצה ללמוד גם לפסוק הלכות למעשה. החליט לנסוע לברודי להגאון רבי שלמה קלוגר זצוק"ל, הגאון הנ"ל חיבר הרבה ספרים בכל מקצועות התורה "האלף לך שלמה" 1000 תשובות בהלכה. "טוב טעם ודעת" כ-2000 תשובות בהלכה, ועוד. כיוון שהיה הגר"ד זצ"ל ללא פרוטה בכיסו החליט לעשות מעשה לבש בגדי עגלון וביקש מעגלוני המקום שהוא יהיה העוזר שלהם והם יקחו אותו עימם. כך קיבל על עצמו עבודה בזוייה. היה צריך למרוח זפת על אופני העגלה לתת תבן ומספוא לסוסים, לנקות אותם, עבודה קשה ללא רחמים והרב זצ"ל שהיה עדין נפש סבל הכל באהבה ובשמחה.

אחר ימים הגיע סוחר וביקש שיקחו אותו לברודי, הרב שמח מאוד. הנה הגיע שעתו לנסוע לעיירה של רבי שלמה קלוגר. לאחר שהכינו את העגלה והסוסים והפליגו לדרכם ביקש בדרך העגלון מהרב להחליף אותו בנשיאת המושכות, הרב נענה ברצון. כיוון שהיו רחוקים במשך כמה שעות מהעיר ותוך כמה שעות יצטרך לעמוד לפני רבי שלמה קלוגר, הכין רבי יוסף דב איזה פלפול בהלכה כהכנה למפגש עם הרב, מרוב שהיה שקוע במהלך הסוגיה תירוצים וקושיות ופלפולים לא שם לב שהסוסים ירדו מהדרך והחלו להסתובב במקום שומם. פתאום התעורר העגלון מקול חבטה וכשראה היכן הם נמצאים התחיל לשאוג על הרב ולבזות אותו ואמר לו שאינו מתאים להיות עגלון ואפילו עוזר של עגלון. הרב קיבל את היסורים והעלבונות באהבה, העיקר התכלית שיזכה ללמוד מפי גדול הדור דרך פסיקה.

כשהגיעו לעיירה שאל הרב את התושבים היכן גר הרב קלוגר? והאנשים לא הבינו מה לרב ולעגלון הזה. כשנכנס לרב והחל לשאת בדברי תורה התפלא הרב קלוגר על חכמתו של העגלון הזה, לאחר ששאל אותו מי הוא, ואמר. ביקש ממנו להיכנס לבית המרח. ץ ונתן לו בגדים שיחליף ביקש ממנו הרב לדרוש בביהכ״ס המרכזי ביום השבת, ואכן כל בני העיר התרשמו מהדרשה הנפלאה, בין הקהל ישב העגלון שהעביד וביזה את הרב, בא והתנפל לרגליו אחר הדרשה וביקש ממנו מחילה וסליחה בבכיות עצומות. אמר לו הרב הכל מחול לך וצדקת בדבריך אני באמת לא מתאים להיות עגלון: מכאן נלמד מהו עמל תורה כמו שכתוב: ״אם בחוקותי תלכו״ - שתהיו עמלים בתורה.

ודע מה שתשיב לאפיקורס:

ע״י השקידה בתורה יהיו לך ידיעות מקיפות בכל תחום ותדע מה להשיב למינים ולכופרים ולהקהות שניהם. כמו שאנו אומרים בהגדה של פסח ולרשע אף אתה הקהה את שיניו. ע״י חכמת התורה תתן לו תשובות שיהיו בבחינת עפרא לפומייהו. הגמרא במסכת פסחים מספרת על נוכרי אחד שבא לרבי יהודה בן בתירה והחל לועג לו הרי כתוב בתורתכם ״זאת חוקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו״ ואתם אפילו קבעתם שלט גדול בעזרה שמזהיר נכרים מלהיכנס לביהמ״ק, ומה אתה חושב שאתם מקיימים את הציווי הזה? לא רק שנכנסתי פעמים רבות, אלא שבכל פסח אני נמנה על קרבן פסח ואוכל את החלקים הטובים והמשובחים ביותר. וגם השנה בע״ה אלך לשם ואצליח לרמות את חכמי ישראל. אמר רבי יהודה בין בתרה כל כך הצלחת?? האם באמת נתנו לך מהחלקים המשובחים של הכבש?? האם נתנו לך מן האליה? לא, אמר הגוי, זה עדיין לא זכיתי לאכול אמר לו רבי יהודה א״כ מי רימה את מי אתה את חכמי ישראל או הם אותך?? הם ידעו שאתה לא יהודי ולכן לא נתנו לך את החלק המובחר ביותר בפעם הבאה שתלך תבקש בשר האליה ותראה אם יתנו לך. הגיע פסח, הלך הגוי לירושלים כמנהגו מימים ימימה, והפעם עמד על שלו שהוא רוצה דווקא את האליה, התפלאו חכמי ישראל על

האדם הזה הרי האליה מקריבים ע״ג המזבח! אמרו לו מי אמר לך שאוכלים אליה? אמר להם רבן של כל ישראל רבי יהודה בן בתירה. התפלאו האם כך אמר? ואם אמר כך למה התכוון? אולי ביקש להזהירם מפני נוכל זה? חקרו ודרשו והתברר שאמנם גוי הוא זה, והרגוהו. ושלחו לרבי יהודה אשריך שאתה בנציבין ומצודתך פרושה עד ירושלים!!

* הגמרא בחולין מספרת שפעם הזמין הקיסר את רבי יהושע בן חנינה לארמונו ואמר לו ברצוני להכין סעודה לאלוקיכם. חשב הקיסר שרבי יהושע ישמח, אמר לו רבי יהושע לא תוכל לעשות זאת! אמר לו הקיסר האם אוצרותיו של מלך רומי לא יספיקו לכך? אמר לו רבי יהושע אמנם לא, זה לא יספיק אפילו לחיילותיו של המלך!! ואעפ״כ התעקש הקיסר. אמר לו רבי יהושע צריך מקום רחב ידיים כמו שפת הים, תערוך שם שולחנות באורך של קילומטרים, וכולי האי ואולי, חצי שנה טרחו להכין הסעודה. אלפי טבחים, עבדים, מלצרים, ועל כולם הקיסר משגיח. ביום המיועד החלה לנשוב רוח צפונית מערבית קלה עד מתונה שהחלה להתחזק מרגע לרגע עד שטלטלה את כל הסעודה לים הגדול. הקיסר לא התייאש עבד עוד חצי שנה במלוא המרץ, הגיע החורף ביום המיועד כשכבר הכל היה מוכן החלה לרדת סופת גשמים שסחפו במים אדירים את כל הכבודה אל הים. צללו כעופרת במים אדירים, אמר רבי יהושע לקיסר אלו כמה משרתים של המלך שבאו לטאטא ולשטוף את הרצפה לפני שיבואו האורחים והם לקחו את חלקם בסעודה::

* כומר אחד שהיה שונא יהודים, שאל את רבי יהונתן אייבשיץ: שמעתי עליכם היהודים שאתם קמים לפני רב, וכמו כן שמעתי כשכלב נובח יושבים אתם על הארץ, ואני שואל אותך הרב, מה יעשו היהודים אם רב וכלב מזדמנים לפניכם ביחד, איך ינהגו?? אמר לו הרב שאלה טובה שאלת כיוון שההלכה רופפת בידינו אנו אומרים פוק חזי מאי עמא דבר, בא ונצא יחד שנינו לרחוב ונראה כיצד העם נוהג:

* דוד המלך ע״ה אומר בתהילים ״עם נבר תתברר ועם עיקש תתפתל״ (יט. כז), אדם שהוא עיקש ופתלתול צריך לדבר איתו בשפה שהוא מבין. האפיקורס כיוון שכל רצונו ומטרתו להקניט ולקנטר מצווה לתת לו מנה אחת אפיים ולהשיב לו גמולו בראשו.

* מספרים על רבי יהונתן אייבשיץ שפעם שאל אותו שר אחד למה אתם היהודים גאים ושחצנים?? הלא אבותיכם היו רוכבים על חמורים, ידוע כי משה הרכיב את אשתו ואת בניו על חמור, והמשיח שלכם אתם טוענים שיבוא על חמור. ואילו אתם בדור הזה רוכבים על סוסים, ענה לו הרב אף רכיבתינו על סוסים באה לנו בגלל ענווה וזאת מפני שהחמורים הגדולים עלו לגדולה ונהיו שרים ודוכסים:

* מחבר בור הביא את חיבורו לפני גאון אחד לבקש הסכמה, והפציר בו מאד הרב ראה שיותר ממה שיש בספר אין בו, וניסה להתחמק בכל מיני

תירוצים, כשראה שהמחבר לא מרפא ממנו, קרא למזכיר להכין לו הסכמה רגילה, כשגמר המזכיר להדפיס נתן לרב לחתום והרב חתם למטה בשולי הגליון רחוק מאד מההסכמה, שאל אותו המחבר למה אדוני הרב חתם רחוק?? אמר לו הרב לקיים מדבר שקר תרחק:

* רב אחד בור ועם הארץ. יץ חיבר ספר והביא אותו לרב העיר לקבל הסכמה הרב ראה שאין בספר כלום שאל את המחבר איך אתה רוצה לקרוא לספר?? אמר לו המחבר שם הספר יהיה "מתת האלוקים" אמר לו הרב מצינו אצל חרטומי מצריים שעשו כמו שתי המכות הראשונות בלהטים אבל מכה שלא יכול לעשות אמרו "אצבע אלוקים" היא, א"כ אני מציע שתקרא לספר אצבע אלוקים היא מפני שאף אחד לא יוכל לחבר ולעשות כמכה הזאת:

* חזן אחד צבוע ומזויף התפאר לפני הרב ואמר לו תראה את כוחי בתפילה רק אמרתי משיב הרוח ומוריד הגשם מייד ירד גשם שוטף, אמר לו הרב אנשים שכמותך כבר הורידו לעולם לא רק גשם כי אם גם מבול::

* בשבת פרשת ניצבים עלה דרשן אחד בור ועם הארץ לתיבה והחל לדרוש, "אתם ניצבים היום כולכם ראשיכם שבטיכם ומלכיכם", וקשה: בשלמא ראשכם ושבטכים אפשר להגיד בלשון רבים, אבל מלכיכם הלא יש רק מלך אחד?? אמר לו אחד מהקהל הרי בפסוק לא מוזכר בכלל מלך, חשב הרב כמה שניות ואמר עליי להודות שזה תירוץ יפה אבל לי יש תירו. ץ יותר טוב מזה:

* מסופר על אפיקורס אחד ששלח למלבי"ם ביום פורים משלוח מנות ושם שם תמונה של חזיר, כמובן שרצה להכעיס את הרב, הרב הלך להצטלם ושלח חזרה לאותו נבל משלוח מנות עם תמונתו וכתב לו אתה שלחת לי תמונה שלך ואני שולח לך תמונה שלי. חזק וברוך!!!

מסופר שהיו פעם כמה ליצנים שהיו עושים צחוק וקלות ראש מכל דבר שבקדושה. פעם אחת אמר ראש הליצנים בואו ונצחק על הרב הישיש שבשכונתנו. בואו תראו איך אני שם אותו ללעג וקלס. נגשו לרב והוא קבלם בספר פנים יפות. במה אוכל לעזור לכם? שאל הרב. ענה לו ראש הליצנים כבוד הרב אני חולה בשלוש מחלות קשות חשוכי מרפא, הרופאים נואשו ממני, וכולם צוחקים, נהנים מה"פיקחות" של המנהיג שלהם. אמר לו הרב, בני ממה אתה סובל? אמר לו מחלה ראשונה שאין לי טעם בפה, כל דבר שאני אוכל מתוק חמוץ אני מרגיש כמו אוויר בפה. ומה מחלתך השנייה, שאל הרב? אמר לו הליצן: כל מילה שנייה שלי שקר. אפילו משפט שלם בלי שקר אני לא יכול לומר אוהו אמר הרב זו קשה יותר מהראשונה. ומחלה שלישית המשיך הלץ: שאני סובל ממחלת השכחה, אמר לו הרב כמה זמן אתה סובל מזה? אמר לו הלץ ממה? כבר שכחתי: כמובן שכל החבורה הליצנים נפלו מצחוק. איך אפשר לעבוד על הרב. רבנים לא מבינים כלום: כל היום ויאמר, וידבר, וילך, וימות. רק

תורה בראש שלהם ואין להם מושג בשום דבר אחר: אמר הרב בליבו צוחק מי שצוחק אחרון: אמר הרב לליצן תשמע, מחלות כאלו קשות צריך להם תרופה מיוחדת, תחזור בעוד כמה שעות אני ארקח כמה סממנים תאכל אותם ותתרפא לגמרי, כשהלכו הליצנים אמר הרב לשמשו לך תביא לי מהחצר צואה של כבשים. אלו העגולים, ארבע מאות גרם, תכין קרם של שוקולד עלית מגדים עם פרלונים כאלו. סוכריות מסביב שיראה כמו עוגה טעימה. אחרי כמה שעות באו החברה הליצים שוב לרב, כולם מרוצים מעצמם איך אפשר לעבוד על הרב התמים. אמר לו הרב תדע לך את התרופה הזו אני הכנתי "עבודת ידי". וכל העיקרון בתרופה זו שתועיל בצורה מקסימלית לאכול הכל תוך שתי דקות. יש לך מאה ועשרים שניות לגמור את הכל ואת התוצאות מרגישים מייד: עוד פעם תזכיר לי את המחלות כדי שאני אדע שזו בטוח התרופה: אמר לו הליצן אין לי טעם בפה, אני שוכח הכל, ואני משקר תמיד, אמר לו הרב: טוב, זו התרופה. תאכל מהר מהר, ההוא ראה עוגה טעימה וגם היה רעב, הכניס לפיו בבת אחת כמות גדולה, לעס ופתאום הרגיש טעם של צואה!!! פלט הכל והקיא את כל בני מעיו. לאחר שנרגע אמר כבוד הרב זה צואה! אמר לו הרב: ברוך ה' הנה כבר התרופה השפיע עליך מהר יותר מכפי שחשבתי הנה התרפאת משתי המחלות, יש לך טעם בפה. וגם לא שיקרת, אמת שזה צואה, אמר לרב טוב ומה עם המחלה השלישית? שאני סובל ממחלת השכחה? אמר לו הרב: אל תדאג, מה שאכלת היום תזכור כל ימי חייך!!!

ודע לפני מי אתה עמל, ומי הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתיך:

התנא מלמד אותנו כלל חשוב בעבודת ה': שלא נקיים המצוות כאילו משוי כבד על כתפינו ואנו ממהרים להיפטר ממנו. או לקיים מצוות כמצוות אנשים מלומדה לצאת ידי חובה. אלא צריך לקיים מצוות, ללמוד תורה, לתקן המידות והכל מתוך אושר ושמחה, מתוך הרגשת חשיבות בדבר שאנו עושים. משל הדבר דומה?? לעשיר שירד מהנמל וביקש מהסבל שיביא לו את מזוודתו הנמצאת בתא המטען בבטן האוניה, לאחר כמה דקות רואה העשיר את הסבל כשהוא נושם ומתנשף בכבדות ובקושי סוחב את המזוודה. אמר לו העשיר, המזוודה הזו אינה שלי. המזוודה שלי קלה ביותר, ויש בה רק יהלומים, הנמשל ברור, הפסוק אומר (ישעיה מג. כב), "לא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל". אומר הקב"ה מניין אני יודע שלא אותי קראת?? מפני שיגעת בי. המצוות שציוותי אותך נועדו שתקיימם בשמחה ובחדווה ולא מתוך צער וסבל, אם אתה נראה סובל בעת קיום המצווה משמע שלא קיימת אותה כראוי. אדם שנושא משאות כבדים של זהב לביתו אין עליו שום טרחה, הלוואי שהיו מוסיפים על זה עוד, מפני ששכרו בצידו, גם האיש הישראלי צריך להרגיש כך שהמצוות לא נועדו להקשות עליו את החיים אלא לזכות אותו לחיי העולם הבא. הנביא מיכה אומר "עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתיך". וכי ביקשתי מכם להקריב לי איילות וצבאים או חיות נדירות? לא ביקשתי מכם אלא מן הבהמות המצויות אצלכם: שה, כבש,

פר. הקב״ה ישתבח שמו לא בא בטרוניה כלפי בריותיו ולא מבקש מהם מה שלמעלה מכוחם!

ידע האדם שהקב״ה לא נעלם ממנו שום עמל וטורח ומאמץ שהשקיע האדם. ולפום צערא אגרא. השכר עפ״י המאמץ וההשתדלות שזה קנה מידה שרק הקב״ה יכול למדוד בו.

משל למה הדבר דומה למלך שציווה את עבדו שיחפור במקום מסויים וכל הכסף והזהב שימצא שם שלו יהיו, גם אם המלך לא היה נותן אמצעי חפירה הרי העבד היה חופר באדמה בציפורניו ובכל אמצעי אחר, ואם היו באים אליו לבטלו באמצע עבודת האיסוף האם היה מתבטל מעבודתו?! חלילה, היה עובד במשנה מרץ כי כל מה שיאסוף שלו הוא, לא נותן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו, לא אוכל לא מדבר רק אוסף וצובר וממלא שקים. ומקרא מפורש הוא (משלי ב ד) ״אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשינה אז תבין יראת ה׳ ודעת דרכיו תחפוץ״.

בסיום מסכת אומרים: אנו עמלים, והם עמלים, אנו עמלים ומקבלים שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר. היתכן?! הם עמלים ולא מקבלים שכר?! ועוד שרואים מציאות שהם עמלים ומקבלים משכורת חודשית?! אלא כוונת הדברים אם תזמין אצל נגר אומן ארון בגובה 3 מטר כדי לקבוע אותו בפינה מסויימת הנגר עבד שבוע ימים על הארון ועשה אותו 3. 20 מטר, והארון לא נכנס כלל למקומו, האם הוא יקבל שכר על כך?! לכאורה הוא עבד והשקיע?! דוגמא אחרת: אתה נותן מכשיר חשמלי לטכנאי אלקטרוניקה שיתקן, הטכנאי ניסה והתאמץ והתנשם והתנשף ולאחר כמה שעות העלה חרס בידו, אמר לך מצטער אין תקנה. האם יקבל תמורה להשקעתו? אלא מאי? התוצאה היא העיקר. הגיע לתוצאה טובה יקבל שכר, ואי לא לא. אבל בתורה אינו כן. בתורה אדם יושב על תוס׳ אחד על דבור במהרש״א שבוע ימים, מתאמץ, בודק, חוקר, ולא מבין יקבל שכר על העמל, על המאמץ על הנסיון שניסה להבין. כאן התוצאה לא כ״כ משנה, כאן חשובה ההשקעד והעמל, על כך יקבל שכר.

אומרת התורה בפרשת בחוקותיי ״אם בחוקותיי תלכו״ ופירש רש״י: שתהיו עמלים בתורה. לא כתוב שתלמדו תורה אלא שתהיו עמלים בתורה. הקב״ה לא סופר דפים אלא מחשיב מאמץ וניסיון להבין וללמוד, וכל מאמץ לא נעלם ממנו ישתבח שמו. על העמל הזה בתורה מבטיח הקב״ה ״והתהלכתי בתוככם״, ורש״י מפרש אטייל עימכם בגן עדן. אם הבבא סאלי הקדוש היה אומר לנו תלמד שעה תורה ואח״כ נטייל קצת ברחובות הקרייה היינו מסכימים?! לא שעה אחת נלמד אלא אפילו שבעים שנה. כשהקב״ה ישתבח שמו מבטיח לנו אני אטייל עמך יד ביד בג״ע העליון והבטחתו לא שבה ריקם, לא כ״ש שכדאי ללמוד ולהתאמץ?!

פרק ב - משנה טו

רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, הַיּוֹם קָצֵר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה, וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים, וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה, וּבַעַל הַבַּיִת דּוֹחֵק׃

הפתגם אומר: "בחיים הכל עובר והשנים חולפות מהר", ימנו כצל עובר, לא כצל בית או כצל אילן אלא כצל עוף הפורח באויר. "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה". ואדם להבל דמה כמו הבל היוצא מהקומקום שנמוג בין רגע, ומאידך רצה הקב"ה לזכות את ישראל לזכות מבחינת זכויות, להרבות זכותיהם וגם לזככם כפי שאנו אומרים אשר קידשנו במצוותיו, המצוות מקדשות את האדם ומטהרות אותו, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, התורה ארוכה מיני ארץ ורחבה מיני ים, וככל שאדם לומד רואה עד כמה הוא חסר.

והפועלים עצלים שהאדם לפעמים מהפך לו את היוצרות, לדבר שבקדושה תורה מצוות ומעשים טובים הוא עצל וכבד, ואילו לדבר עבירה הוא קל כצבי וגיבור כארי. ותפקידו של האדם בעולמו להפך היוצרות: במצוות ומעשים טובים צריך להיות קל כנשר ורץ כצבי וגיבור כארי, ואילו לעבירות הוא צריך להיות עצל וכבד.

משל לזה אומר הבן איש חי זצוק"ל לסוחר אחד שקבע לאחר התפילה זמן ללימוד תורה לפני שהולך לעסקיו. פעם אחת בא סוחר אחד לביתו לסחור עימו אמרה לו אשת הסוחר שבעלה עסוק כעת ואי אפשר להפריע לו, אמר לה הסוחר שרוצה לקנות מבעלה הרבה סחורה אבל זמנו דחוק ולא הסכימה לקרוא לבעלה, כשבא הסוחר לביתו ספרה לו אשתו אמר לה פעם הבאה תבואי לקרוא לי. למחרת באו "החברים הטובים", חוליה 4 של מס הכנסה. שאלו את האישה היכן בעלך, מיד רצה לקרוא לו. בא וחשכו עיניו לראות אותם. לאחר שהלכו אמר לאשתו אוי פתיה, החלפת היוצרות כשהיית באמת צריכה לקרא לי לא באת עכשיו כשלא היית צריכה לקרוא לי, קראת ליי והנמשל ברור ומובן.

הפסוק במשלי אומר "לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם" ולכאורה קשה: שלמה מדבר כאן אל האדם העצל אם כן היה צריך לומר ראה דרכיה והזדרז מהו ראה דרכיה וחכם?? מתרצים שהנמלה כמו כל חסרי החוליות אינה חיה אלא שישה חודשים ופעם בדקו במחילה שלה ומצאו 300 כור חיטים, כמות עצומה, וכל מאכלה בימי חלדה גרגיר חיטה וחצי, א"כ למה היא טורחת כל הזמן ?? ומעולם לא תראה אותה יושבת ונחה אלא תמיד היא בפעולה רצה הלוך ושוב שאלו אותה למה לך לאסוף ולצבור כל כך הרבה אם את לא נהנית מכל זה?? אמרה הנמלה אם הקב"ה יהפוך שוב את העולם לתוהו ובוהו ויברא מחדש ויקצוב חיים

לכל חי אולי יקצוב לי יותר משישה חדשים לכן היא אוספת הרבה שאולי הקב״ה ישנה סדרי בראשית וכולי האי ואוליי.

אומר שלמה המלך בן אדם התעורר מהבלי הזמן תדע לך לא לעולם חוסן ולא באת להתנחל בזה העולם לנצח נצחים. תלמד ממנה ותתחכם לאסוף ולקבוץ עוד מצוות ומעשים טובים ויראת שמיים כי זה כל האדם.

והשכר הרבה:

ידוע שכל מה שאדם מקבל בעולם הזה בני חיי מזוני וכו׳ הכל בבחינת תנאי שירות שבאמצעותם הוא עובד את הקב״ה, כמו שלבעל אומנות מסויימת יש כלי אומנותו שבלעדיהם אינו יכול לעבוד. אולם בעולם הזה אין שיעור ומידה לשכרה של כל מצווה שאדם עושה. כמו שפירשה הגמרא ״למען יאריכון ימיכם״ - ליום שכולו ארוך, לחיי העולם הבא. ולכן שכר מצוות בהאי עלמא ליכא מפני שאי אפשר לשלם שכר גשמי בשביל דבר רוחני. אין אפשרות לשלם שכר של מצווה הכי קטנה בעולם הזה. משל למה הדבר דומה? לילד שנותנים לו צ׳ק של מליון דולר בשביל ללכת ולקנות סוכרייה אחת. וכי יש עודף לדבר כזה?! אפילו בבנק שודדי ישראל אין.

ובעל הבית דוחק:

הקב״ה ישתבח שמו עשה את היום קצר במטרה לתת מירב השכר על העבודה בחינת ביומו תתן שכרו. והדחיקה שהוא דוחק לתת את השכר. ולכן אנו מחוייבים לעשות רצונו ולא להסתפק במועט כי זוהי פגיעה בבעל הבית שהוא חפץ לתת כמה שיותר. הקב״ה טוב שנאמר (תהילים קמה) ״טוב ה׳ לכל ורחמיו על כל מעשיו״, ומדרך הטוב להטיב. ומקום ההטבה הוא העולם הבא

יום שכולו ארוך, והדרך להגיע לעולם הבא היא העולם הזה. עולם הע, שייה, לכן עשה אותו קצר לתת את ההטבה בהקדם וה׳ חפץ למען צדקו, ואנו צריכים בעולם הזה להכשיר עצמינו להיות כלי ראוי לקבלת ההטבה. וזה כל האדם.

פרק ב - משנה טז

הוּא הָיָה אוֹמֵר, לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמוֹר, וְלֹא אַתָּה בֶּן חוֹרִין לִבָּטֵל מִמֶּנָּה. אִם לָמַד. דְּתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, נוֹתְנִים לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה. וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל

מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֵּם לָךְ שְׂכַר פְּעֻלָּתָךְ. וְדַע, מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא:

הרב מעשה אבות שליט"א מביא פירוש נפלא למשנה זו יש בלימוד תורה הרבה סייגים הרבה דברים שצריך להיזהר בהם מאד כגון ללמוד תורה לשמה בלבד שנאמר: "וזאת התורה אשר שם משה לפני בנ"י" (דברים ד. מד) למיימינים בה - סם חיים, ולמשמאלים בה סם המוות ל"ע. וכל הלומד תורה ולא מקיימה נוח לו שהתהפכה שלייתו על פניו. מפני שאת הלימוד התיאורתי למד תשעה חדשים ע"י המלאך בבטן אימו ועכשיו שיצא לאויר העולם מטרתו היא קיום מה שלמד, כי כאן עולם העשייה. ועוד אסור לעשות את התורה קרדום לחפור בה כי כל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם. ת"ח חייב להישמר שבעתיים בכל דרכיו הנהגותיו ומעשיו שלא יתפרשו כחילול שם שמיים חלילה. כרבי יוחנן שאמר כגון אנה דאזילנה ארבע אמות ללא תפילין וללא תורה. שהרי בחילול שם שמיים לא מקיפין. ועוד יש ארבעים ושמונה קניינים שהתורה נקנית בהם ובלעדיהם לא תתקיים בו התורה. ולאהדורי סברא צריך סייעתא דשמיה גדולה. ועוד חייב לחזור כל הזמן על לימודו שהרי דברי תורה קשה לקנותם ככלי כסף וכלי זהב וקל לאבדם כזכוכית. ואיסור חמור לשכוח התורה שנאמר (דברים ו. יב): "השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח", ועוד שיש הרבה מפריעים "שעוזרים" לאדם לא ללמוד ולא להתיישב בדעתו, אם כן יאמר אדם לעצמו מה לי ולצרה הזו?! שהרי לא בטוח שאחרי כל עמלו בתורה ובדרכי קניינה יזכה להיות תלמיד חכם, לכן כדאי לא להיכנס לזה כלל.

בא התנא הקדוש ואומר לא עליך המלאכה לגמור. אין לך שום התחיבות לגמור הכל. מפני שהתורה ארוכה מיני ים, ואין לך הפסד שכר אם לא תגמור, אלא תחשוב לעצמך 3 דברים יסודיים: רק אתה בעולם. יש לך היום הזה בלבד, יש לך הדף הזה בלבד. לפעמים אדם רואה את חבירו שחזר יחד עימו בתשובה או שגדלו יחד ולמדו יחד באותה מסגרת, הראשון הולך ופורח עולה ומתעלה ואילו השני מרגיש דריכה במקום, ובעקבות כך יש לו חלישות הדעת, לאדם כזה אומר התנא תחשוב שרק אתה בעולם אל תסתכל על אחרים. כי כל אחד לפי שורש נשמתו ולפי תיקונו בעולם הזה. תראה איך אתה יכול להתקדם ולהתעלות באמצעים שעומדים לרשותך, הקב"ה לא דורש ממך שתהיה רשב"י או רבי מאיר. הוא רוצה שתהיה אתה בעצמך. דבר שני שאומר התנא יש לך רק היום הזה, כמה עליך להספיק היום?! דף, עמוד, כמה שורות, אל תדחה למחר ותאמר לכשאפנה אשנה אלא היום לעשותם ומחר לקבל שכרם. ודבר שלישי יש לך ללמוד רק הדף הזה. לא עליך המלאכה לגמור והקב"ה לא סופר דפים אלא עמל שאתה משקיע, ולא צריך להיות בבחינת חמור נושא ספרים.

אמר שלמה המלך (קהלת י ב) "לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו" וכמה פירושים נאמרו על כך: כשאדם מתחיל לקרוא ספר מתחיל מימין לשמאל זה היהודי החכם אבל הגוי מתחיל מצד שמאל לקרוא בשפה לטינית. פירוש שני: שאדם חכם קורא ספר הוא מסתכל לצד הימני ואומר ברוך ה' הספקתי כך וכך דפים. אבל הכסיל מסתכל לצד השמאלי אומר תראה עוד כמה דפים נשארו לי, מתיי אספיק לגמור ומתייאש ועוזב הכל. פירוש שלישי: לב חכם לימינו האותיות שלפני המילה לב הם אך, אך ורק באים למעט, ענווה היא אבן השואבת למידות טובות ולתורה, כלומר החכם הוא עניו, אבל לב כסיל לשמאלו - האותיות שאחרי לב מצד שמאל הם גם, גם ואת באים לרבות, "גם חרבונה" לשון חורבן והרס.

הגמרא מספרת על יהושע בן נון שראה את המלאך וחרבו שלופה בידו שאל אותו הלנו אתה או לצרינו?? אמר לו המלאך עתה באתי כלומר אמש ביטלתם שני דברים: הקרבת תמיד של בין הערביים, ותלמוד תורה. ועל של עתה באתי על תלמוד תורה, נמצא שגם במצב של מלחמה שכל הלוחמים היו בחזית המלחמה, במצב של כוננות על, ובכ"ז היתה קפידה בשמיים על ביטול תורה.

ואם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה שידוע כל הריבויים קשים הם חו. ץ מריבוי התורה, שככל שמרבה בתורה מרבים לו שכרו בעולם הבא שנאמר (משלי ט. יא): "כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים", (משלי ג. יח). "אורך חיים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד". אדם שלומד תורה נחשב שעושה שלום בפמליה של מעלה ובפמליה של מטה שנאמר (ישעיה כז. ח): "או יחזיק מעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי". וכאילו בונה פלטרין של מעלה ופלטרין של מטה. שנאמר (ישעיה נא. טז): "ואשים דברי בפיך ובצל ידי כיסיתיך לנטוע שמיים וליסוד הארץ ולאמר לציון עמי אתה". מי שעושה שלום בעולמות ובונה ביתו של מלך איזה שכר עצום מחכה לו??

ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך:

התורה הקדושה בפרשת בחוקותיי אומרת "אם בחוקותי תלכו" כלומר שתהיו עמלים בתורה אזיי מובטח לכם "ונתתי גשמיכם בעיתם" כלומר בלילי רבעיות ובלילי שבתות "ונתנה האר. ץ יבולה" - אפילו עצי סרק יתנו פרי. "ואכלתם לחמיכם לשובע וישבתם לבטח בארצכם ושכבתם ואין מחריד, והשבתי חיה רעה מן הארץ" ואפילו חרב של שלום לא תעבור בארצכם וכו'. וכל זה בעולם הזה, לא שכר על התורה עצמה אלא על העמל בתורה, על הדרך שבה אתה הולך ללמוד תורה, כלומר שכר פסיעות, אבל שכר על התורה עצמה "עין לא ראתה אלוקים זולתך יעשה למחכה לו".

ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא:

אומרת הגמרא שכל מה שהתנבאו, ארבעים ושמונה נביאים שעמדו לישראל והתנבאו נבואות טובות ישועות ונחמות למי שמשיא בתו לת״ח או אדם שעושה פרקמטיא עם ת״ח, אבל תלמידי חכמים עצמם אין קץ לשכרם ואין שום בריה יכולה לשער גודל שכרם. שמעלתו גדולה יותר מנביא ויותר מכהן גדול עם הארץ. וכבר כתב המסילת ישרים בתחילת ספרו הקדוש ״האדם לא נברא אלא להתענג על ה׳ ולהנות מזיו שכינתו שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים לימצא, ומקום העידון הזה באמת הוא העולם הבא כי הוא הנברא בהכנה המצטרכת לדבר הזה, אך הדרך להגיע אל מחוז חפצינו זה הוא זה העולם והוא מה שביקש דוד המלך ע״ה אחת שאלתי מאת ה׳ אותה אבקש, שיבתי בבית ה׳ כל ימי חיי לחזות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו״. עכ״ל.

פרק ג

פרק ג - משנה א

עֲקַבְיָא בֶן מַהֲלַלְאֵל אוֹמֵר, הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלשָׁה דְּבָרִים וְאֵין אַתָּה בָּא לִידֵי עֲבֵרָה. דַּע, מֵאַיִן בָּאתָ, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן. מֵאַיִן בָּאתָ, מִטִּפָּה סְרוּחָה, וּלְאָן אַתָּה ה. וּלֵךְ, לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה. וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

יתפלא המתבונן וישתומם המעיין מלשון התנא הקודש:

א. מהו לשון הסתכל?? למה לא נקט לשון היזהר או ראה או הבט??

ב. מהו דע מאין באת וכו'?? מספיק שיאמר לפני מי תיתן דין לעתיד לבוא, שהרי הידיעה מאין בא ולאן הוא הולך לא תמנעהו מעבירה, וכל מטרת ההתבוננות היא למנוע את האדם מעבירה, א"כ די לו בזה שידע כי רע ומר יהיה אחריתו אם יכשל בעבירה.

ג. למה בתחילה שואל התנא שלוש שאלות ולא עונה עליהם ואח"כ שואל שוב את אותן שאלות ומשיב עליהן, היה צריך לומר דע מאין באת? מטיפה סרוחה לאן תלך? למקום עפר וכו'?

ד. מהו הלשון לאן אתה הולך היה צריך לומר לאן תלך באחרית ימיך??

ה. ולכאורה קשה: שבהרבה מאמרי חז"ל (כגון קידושין ל' ע"ב. ברכות ה' ועוד) מצינו שהתרופה היחידה כנגד היצר היא לימוד תורה וכאן בא עקביא בן מהללאל ומוסיף תרופה אחרת לגמרי?

ו. ועוד: מהוא שאמר דין וחשבון לכאורה צריך לומר חשבון ודין שהרי קודם עורכים חשבון המצוות כנגד העבירות ורק לאחר מכן קובעים על פי זה את הדין?

אלא נראה בס"ד להשיב על שאלות אלו: התנא לא אמר ראה או הבט שזו ראיה שטחית או הבטה חטופה אלא הסתכל מלשון שכל. התבונן לעומק הדבר ותשכיל. תבחן את הדבר בפנמיות שלו, תחקור ותחשוב לעומק העניין. כפי שאמר הרמח"ל זצוק"ל "במסילת ישרים": "שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו".

ולאחר שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו ומה מגמתו בעולם הזה, עולם העשיה, ממילא יגיע לידיעה ברורה מה עיקר וטפל בעולם, ידע מה תפקידו, למה מצפים ממנו בשמיים מה מטרת בואו לזה העולם. ולמה ירדה הנשמה לשכון בגוף השפל בעולם הזה. הרב אמנון יצחק שליט"א מגדולי המחזירים בתשובה בדורינו שואל את הנוכחים בהרצאותיו למה נבראת?? למה נולדת?? וכל התשובות המתקבלות אם לא היו מצחיקות היינו בוכים מהם: אדם חי -30 40 50 שנה ולא יודע למה נולד ומה מטרת בואו לעולם הזה ולמה צריך שישים מגמתו וחפצו.

רוב האנשים עלי חלד מעולם לא העסיקו את עצמם בשאלה הזו למה נולדתי?? מה אני עושה בעולם הזה?? האדם חי בעולמו כמו מצפן ללא מחוגים, לא יודע את הכיוון ואת המטרה של חייו. נולד, גדל, חי, מזדקן ומת ולא ידע בשכבה ובקומה. לכן בא התנא הקדוש לעורר באדם מחשבה זו. תביט תחשוב ותתעמק במחשבה ובהתבוננות. שאלת קיומך בעולם לא שווה שתבזבז עליה כמה דקות??

התנא קודם שואל 3 שאלות ולא משיב עליהן ואח"כ שואל אותן שוב ועונה עליהם. שואל ואינו משיב - לאדם שיש לו הרגשה. יש לו שכל

חושב, די בשאלה או שתיים כדי שיתעורר מהבלי הזמן בו הוא שקוע ויתחיל לחשוב בכיוון הנכון. אבל בפעם השנייה שהתנא שואל ומשיב זה לאותם אנשים "פצועים קשה" מחמת יצרם ולא יודעים כלל שהם חיים במלחמה.

שום מקרה מזעזע ככל שיהיה לא מעורר אותם, הולכים להלוויה ל"ע שומעים שפלוני נפטר בדמי ימיו, שומעים על תאונות דרכים מקפדות פתיל חייהם של משפחות שלימות, שומעים על מחלות נוראיות וקטלניות שכמוהם לא חלמו לפני 2-3 דורות ובכ"ז לא נותנים אל ליבם, או שנותנים אל לב אבל בדרך הבייתה חוזרים לשיגרת החיים ואומרים לי זה לא יקרה, ויש שאומרים מקרה ולא יודעים שמקרה אותיות רק מה' ישתבח שמו. או שמקשים ליבם כמו פרעה והפסוק צווח ואומר "מקשה ליבו יפול ברעה" (משלי כב, יד). עליהם אומר הפסוק (תהילים צב): "בחצרות אלוקינו יפריחו" כבר שיוצאים לחצר בית הקברות פורח הכל מזכרונם ומתודעתם. ודע לאן אתה הולך. ולא אמר לאן תלך שהרי אדם בכל רגע הולך, "הולך אדם אל בית עולמו" (קהלת יב ה) ויום המוות מיום היוולדו. בכל יום הוא מתקרב ליום מותו ושעון החול אוזל. שהרי אדם אינו מצבור ואוסף של ימים ושנים. אדם שחוגג יום הולדת (את פרעה) בן 30 נמצא ששלושים שנה מתו כבר. כל רגע שעבר ולא יחזור הוא רגע מת. אדם רוצה להיות 30 40 שנה חי צריך להחיות כל רגע ורגע בתורה ומצוות ואז מכניס רוחניות בזמן ומחייה אותו. ואם לא חלילה הזמן מת, כפי שנאמר באברהם "ואברהם זקן בא בימים" (בראשית כד, א) בא בימים מלאים. 175 שנה של עשיה. החזרה בתשובה, הכנסת אורחים, פדיון שבוים וכו'. אומרים בהלצה שאדם שמזדקן הולך כפוף. כאומר לאדמה עוד מעט אני בא, עוד מעט אני בא:

אומרים בעלי המוסר לכל אדם יש כמה תחנות בהם יכול לעשות חשבון נפש לעצמו לאן הוא הולך ומה מהות מעשיו הטובים הם אם לא. ומה איכות עבודת ה' שלו בעולם: כל ערב בעלותו על יצועו כשקורא קריאת שמע על המיטה יש לו כמה דקות לשחזר מעשיו של אותו יום. ב. בכל ערב שבת יראה מה עשה בכל השבוע. ג. בכל ראש חודש יפשפש במעשיו של כל החודש. ד. שלושים יום של חודש אלול שלפני ראש השנה. ה. ובראש השנה יחקור אחר מעשיו שבכל השנה ויש עוד ארכה של עשרה ימים מראש השנה ועד יום הכיפור שבו יכול לעשות חשבון נפש ולשוב בתשובה שלימה. וכן מצינו באבל ל"ע שבוע ימים אסור לו לעבוד, ללמוד תורה, להסיח דעתו. אלא לחשוב על מהותו בעולמו. וכן להבדיל חתן וכלה שבעה ימי משתה שבהם לא עובדים, רק מתבוננים בחסדי השם. וכן יולדת תחשוב על הניסים והנפלאות שעשה עימה הקב"ה בימי ההריון עד עת לידתה, בשעה טובה.

לגבי השאלה האם התנא מלמדנו רצפט חדש נגד היצר חוץ מתלמוד תורה? אפשר לתרץ שמה שאמרו חז"ל בראתי יצר הרע בראתי תורה תבלין, או אם פגע בך מנוול זה מושכהו לבית המדרש, או לעולם ירגיז

אדם יצר הטוב על יצר הרע אם נצחו מוטב וכו׳ כל אלו מדברים כשפגע בו כבר - היצר, ועכשיו צריך להתמודד איתו. באיזה כלים יש להשתמש? בתורה שזו ״יחיזוקית״ נגד היצר. אבל מה שהתנא עקביא בן מהלהלאל אומר בפרקנו מדובר על מניעה והתרחקות מהיצר הרע שע״י התבוננות מוקדמת יקדים תרופה למכה וינצל שלא יתנפל עליו היצר הרע!!! ולגבי השאלה למה אמר דין וחשבון אפשר לתרץ עפ״י הגאון מוילנא זצוק״ל וזיע״א שאמר כך: דין על עבירות שעשה, וחשבון על השעה שעסק בעבירה כי באותה שעה היה יכול לעשות מצווה או ללמוד תורה. כלומר דין כפול, גם על עצם מעשה העבירה וגם על ביטול תורה או מצווה באותן רגעים!!!

תירוץ נוסף: כפי שבמשל כבשת הרש נתן הנביא המשיל משל ודוד המלך חרץ את דינו שלו. כך אחרי מותו של אדם מראים לו תסריט מסויים ושואלים אותו כיצד הוא דינו של אדם זה שעבר עבירה פלונית. האיש גוזר את הדין לפי ראות עיניו, ואז אומרים לו את דינך אתה חרצת!!!

תירוץ נוסף: גם את הדין וגם את החשבון האדם בעצמו יתן, כשאדם נתון בגוף חומרי אינו מרגיש בלכלוכי נשמתו אשר לכלך במעשי ידיו. אולם לאחר מותו כשנפרדת הנשמה מן הגוף, הנשמה כל כך מתביישת מרוב חולאיה הרוחניים. עד כי האדם עצמו יקום ויתחנן שירחצו וימרקו את נשמתו בגיהנם ותיטהר. הלא הוא עצמו ירוץ לגהינום בשמחה לטהר עצמו!!!

מאין באת ?? מטיפה סרוחה:

הגמרא מסכת נידה (דף לא) אומרת שלושה שותפים יש באדם: הקב״ה, אביו ואימו. אביו מזריע הלובן שממנו עצמות וגידין וצפרניים ומוח שבראש ולבן שבעיניים. אימו מזרעת אודם שממנו עור בשר ודם ושערות ושחור שבעיניים והקב״ה נותן בו רוח ונשמה, וקלסתר פנים וחמישה חושים ודיעה ובינה והשכל. וכיוון שמגיע זמנו להיפטר מן העולם הקב״ה לא נוטל ח״ו חלק שאינו שלו. רק מה שהוא נתן וזו הנשמה אותה הוא לוקח ואילו חלק אביו ואימו מוטל לפניהם!

המגיד מדובנא זצוק״ל נשא משל ואמר: משל למלך אחד שהיו לו שלושה נסיכים שבבוא העת אחד מהם ישב על כסא המלכות, אמר להם ידוע לכם גודל אהבתי אתכם וכיון שרק אחד מכם יירש את כסאי ביום מן הימים ואיני יודע במי מכם אבחר. עצתי הוא שתלכו למדינה מעבר לים לזמן קצוב ושם כל אחד ישתלם באומנות מסויימת, ובבוא הזמן אשלח לקחת אתכם, אבחון אתכם. וזה שירשים אותי בחכמתו ישב תחתיי. ברוך אומר ועושה. הלכו להם אותם נסיכים מעבר למדינת הים. הראשון החל להתשלם בחכמת הצפייה, משקפות, טלסקופים, מצפנים עד שהיה מושלם בחכמה זו. השני החל להשתלם בחכמת המכונות, בונה כל מיני מנועים, מכוניות, רכבות, מומחה בתחום ההנעה. השלישי החל ללמוד

רפואה ועד מהרה הפך לרופא המומחה ביותר שיודע לרפא כל מחלה ולמנוע כל מיחוש מבעוד מועד.

לימים שלח המלך לקרוא לשלושת הנסיכים, הראשון לקח משקפת ארוכת טווח והחל לצפות לכיוון הארמון. וראה שם תכונה גדולה, הולכים רצים ושבים וכנראה שקרה משהוא בממלכה. השני שהיה מומחה במנועים אמר אין בעיה תעלו על הרכב אשר בניתי וגז חיש ונעופה. כשהגיעו לארמון התבשרו כי ביתו של המלך חלתה ואין מזור. אמר השלישי אין שום מחלה שתעמוד בפניי, ואכן רקח לה סממנים מסויימים והנסיכה שבה לאיתנה הראשון. כל אחד מהנסיכים תלה את הצלת הנסיכה בזכותו. הראשון אמר אם לא הייתי צופה למרחוק מהיכן היינו יודעים שיש מצב קשה בארמון? השני אמר ואם לא הייתי ממציא רכב ומסיע אתכם יתכן שכשהיינו מגיעים היה כבר מאוחר. השלישי אמר אכן צודקים אתם, אבל מה בצע שהיינו מגיעים לכאן ולא מוצאים מזור לתחלואי הנסיכה?

אמר המלך לביתו את תחליטי מי ימלוך תחתי. אמרה הנסיכה שתי הראשונים אין לי חפ. ץ בהם בתור מלכה. מה לי משקפות? וכי יחסרו לי רכבים מפוארים? אלא מאי? רופא ודאי שאצטרך, שאם ח״ו אחלה שוב או אחד מיילדי ודאי שרופא נחוץ. (הרמב״ם כתב שאל ידור אדם בעיר שאין בה רופא), אכן הרופא הוא החשוב ביותר. עד כאן המשל. הנמשל ברור: האב והאם היו שותפים של הקב״ה שיצרו גוף האדם. אבל ללא הנשמה שהיא חלקו של הקב״ה - חלק אלוקא ממעל, מה שווים האיברים והגידים שהם כאבן שאין לה הופכין?

משה רבינו רעיה מהימנה אומר בפרשת האזינו (דברים לב. ז): ״זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור. שאל אביך ויגדך זקנך ויאמר לך״ כשנפטר צדיק מן העולם באים כל פמליה של מעלה לקבל פניו ועושים לו כבוד גדול, ואף האבות הקדושים נקראים לקבל פניו, ויוצא כרוז ואומר פתחו שערים ויבוא צדיק שומר אמונים, וכולם הולכים עימו לבית עולמו שהכין בזה העולם. הנשמה שנמצאת תחת כסא הכבוד מתקנאת בכבוד הזה, ומתחננת בפני הקב״ה שישלח גם אותה לעולם הזה, ומבטיחה לו שגם היא תסגל תורה ומצוות בזה העולם. לאחר שמפצירה הרבה מקבלת את מבוקשה ונכנסת בגוף של תינוק בעולם הזה. בא המלאך ומלמד אותה תורה במשך תשעה חדשים ולאחר מכן משביע אותה ״הוי צדיק ואל תהי רשע״. על כך אומר הפסוק: ״זכור ימות עולם״ כלומר נשמה יקרה זכרי את ההבטחה אשר הבטחת לבוראך לפני יריתך לעולם, לאיזה עולם באת, מלא מכשולים ומהמורות. לפתח חטאת רובץ. וכל זה לפי בקשתך. ואל תשכחי לאן תלכי בסוף. למקום עפר רימה ותולעה, מעפר באת ואל עפר תשוב! והכי חשוב לפני מי את עתידה לחזור וליתן דין וחשבון, לפני מי שהסכים להורידך לעולם הזה - מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא!

לפיכך נברא האדם ביום השישי אחר כל מעשה בראשית. שאם יצדיק מעשיו יאמרו לו הכל מוכן לכבודך כשולחן ערוך לסעודה, באת לעולם מוכן ומזומן לפניך למלא כל צרכיך. ואם ח״ו יגיס דעתו, יתגאה ויתרברב יאמרו לו יתוש קדמך במעשה בראשית, סה״כ מה אתה?! טיפה סרוחה, עפר ואפר בחייך. האדם בחיים חיותו יש תולעים שאוכלות אותו מבפנים, כל שכן לאחר מותו.

ולאן אתה הולך- למקום עפר רימה ותולעה:

התנא לא אמר לאן תלך כיוון שיש דגש בשתי מילים הנותרות אתה הולך. הדגש באתה שאדם נולד לבד ובמותו לא הולכים איתו לא כסף ולא זהב ולא מכוניתו, ולא יועיל הון ביום עברה. משל בזה לאדם שנקרא להתייצב לפני המלך. חשש האדם והלך לידידיו שימליצו בעדו, הלך לראשון שתמיד החזיק ממנו חבר נאמן וביקש ממנו לבוא איתו ביום המיועד למלך, אמר לו חבירו תאמין לי גם אותי המלך מחפש, על העלמת מס וכו׳, אבל זאת אעשה איתך כשאבוא איתך עד שער המלך. האדם הלך בפחי נפש לידידו השני ואמר לו כנ״ל, אמר לו מצטער חביבי אבל גם אני עריק מהצבא כבר כמה שנים אבל חסד אעשה איתך שאלווה אותך עד דלת הלשכה של המלך, אבל אל הקודש פנימה לא אוכל להיכנס. הלך האדם לידיד השלישי שלא כל כך החזיק ממנו, לא היו ביחסים קרובים כל כך אמר לו כך וכך המעשה, אמר לו אותו ידיד אל תדאג ביום המיועד אבוא אל המלך פנימה ואמליץ עליך בחום. ובעזרת השם תצא בשלום מלוע הארי. הנמשל לאדם יש שתי ידידים קרובים הראשון זה הכסף שעליו עמל כל השנים, הכסף אומר לאדם ביום פקודה לא אוכל ללוות אותך אלא עד שער בית החיים, כיוון שאני כהן לא אוכל להיכנס פנימה. הידיד השני שקרוב לאדם הם בניו ובנותיו, גם הם לא נכנסים עימו אלא עד הקבר עד לזיבולה בתרייתה ואומרים לו לך תנוח לגורלך לקץ הימין. השלישי שהוא לא כל כך מוחזק לידיד הם המצוות והמעשים טובים שמדי פעם עשה האדם ולא כל כך יחס להם חשיבות יתירה. פעם הניח תפילין ופעם אחרת נתן צדקה וכו׳, אותם מצוות דווקא הם יצילו את האדם שנאמר ״והלך לפניך צדקך וכבוד ה׳ יאספך״ (ישעיה נח, ח). שני רמזים נפלאים נרמזו בפסוקים על המשל הזה:

א. מה שאומרים בפרק ״במה מדליקין״ שלושה דברים צריך אדם לומר בערב שבת עם חשיכה, ערב שבו תשבות נשמתו מעולם הזה, עם חשכה חשכת חייו עלי חלד: עישרתן, עירבתן, הדליקו את הנר. עישרתן רומז על העושר של האדם. לא יועיל הון ביום עברה. ערבתן אלו בניו של האדם שהם ערבין לו: הדליקו את הנר אלו המצוות שנאמר ״כי נר מצוה ותורה אור״.

ב. עפ״י הפסוק בפרשת כי תשא ״והיה נכון לבוקר ועלית בבוקר אל הר סיני וניצבת לי שם על ראש ההר. ואיש לא יעלה עמך וגם איש אל ירא בכל ההר, גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא״ (שמות לג ב, ג). אם

העולם הזה דומה ללילה הרי שהעולם הבא דומה לבוקר. לכן הכן עצמך להיות מוכן לעולם הבא

הדומה לבוקר מכיוון ש״עלית בבוקר אל הר סיני וניצבת לי שם על ראש ההר״ וניצבת לדין. ״ואיש לא יעלה עימך״ לא חברים ולא ידידים ובני משפחה לא בניך ובנותיך. ״ואיש אל ירא בכל ההר״ אל תצפה לעזרה כלשהי מהם. ״גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא״ אפילו הרכוש שחשבת אותו לידיד נאמן גם הוא לא יעזור, הוא אפילו לא יגיע אל מול ההר ההוא, ואשרי המבין.

מספרים על הגר״א מוילנא לפני פטירתו מהעולם אחז את ציציותיו והיה בוכה. אמרו לו תלמידיו רבינו אם אתה בוכה מה יהיה עלינו?? אמר להם רבותיי בעוד כמה רגעים אני עומד להפטר לבית עולמי, וכאן בעולם הזה אדם יכל במחיר פרוטות לרכוש ציצית ובזכותה זוכה לראות פני שכינה. ואילו למקום שהוא הולך גם אם יתן את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו.

מסופר על הצדיק רבי יצחק אלפייה זיע״א שבכל פעם שהיה לו יום הולדת היה ״חוגג״ אותה באופן מעניין: היה מבקש מחבריו שיעשו לו מסע הלוויה, היו נושאים אותו על אלונקה ואומרים ״יושב בסתר עליון״ וכו׳ וכשהיו מגיעים לחלקת הקבר שרכש היה דורש הרב דברי תורה והתעוררות על יום הדין וההכנה אליו.

מעשה באחד שהיה חברותא של מלאך המוות, יום אחד פגש אותו, ואמר לו אני יודע שאי אפשר לבקש ממך הצלה מן המוות כי אתה סוף סוף שליח ועושה את מלאכתך נאמנה, ואין אתה יכול לשנות שליחותך. אך בקשה אחת לי אליך: בעת שיגיע זמני להיפטר מהעולם אל תיקח נפשי עד שאתוודה וידווי ארוך על כל עוונותי וחטאתיי. המלאך נשבע לו על כך. אז נתמלא האיש שמחה ואמר מעתה חי אני לעולם, מפני שלא אומר באף יום וידוי.

והנה לאחר שנים הגיע זמנו להפטר מהעולם. מלאך פלוני היה בצער קצת הרי נשבע לאדם והוא כשום יום מאז לא אמר וידוי. מה עשה המלאך?? עשה עצמו לאיש גוסס הנוטה למות ושכב במקום אחד באמצע הדרך שידע שיעבור שם האיש הנ״ל. וכשקרב אותו האיש לשם החל מלאך המוות לבכות בקול גדול שאל אותו האיש למה אתה בוכה?? אמר לו עם הארץ אני וכיוון ששעותיי ספורות ואין אני יודע לומר וידוי, צר לי שכך אפטר מהעולם ללא תשובה. על כן אבקשך שתעשה עימי חסד של אמת ותאמר איתי את הוידוי מילה במילה. מרוב פחד ובהלה ורחמים שריחם איש על הגוסס שכח את התנאי שלו והחל אומר את הוידוי מילה במילה עם החולה וכאשר הגיע לסוף הוידוי מיד קפץ החולה ממקומו והפך דמותו למראהו האמיתי. נבהל האיש בהלה גדולה ומרה והחל בוכה ושואל למה עשית לי כדברים האלה? להטעות אותי ולהערים עלי? אמר

לו המלאך יען כי אתה הטעת אותי וגם הגיע זמנך "להחזיר ציוד" לבורא עולם. ומיד לקח נשמתו.

הגמרא בברכות מספרת על רבי יוחנן בן זכאי שלפני מותו נכנסו תלמידיו לבקרו. כיוון שראה אותם בכה, אמרו לו רבינו נר ישראל פטיש החזק עמוד הימני, אם אתה בוכה מה יהיה עלינו ? אמר להם שתי דרכים לפניי אחת לגהינום ואחת לגן עדן ואיני יודע להיכן מוליכים אותי: רבי יוחנן היה תלמידם של הלל ושמאי והגמרא בסוכה דף כח מספרת מקצת שבחו שאמרו עליו שמיימיו לא שח שיחת חולין, ולא הלך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין, ומעולם לא אמר הלכה שלא שמע מפי רבותיו, עוד ממשיכה הגמרא שם שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלושים מהם ראויה שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו. ושלושים מהם ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינוניים. גדול שבכולן רבי יהונתן בן עוזיאל. קטן שבכולם רבי יוחנן בן זכאי. אמרו עליו רבי יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא, ומשנה, גמרא, הלכות, ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלים וחמורים, וגזירות שוות תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת, ושיחת שדים, ושיחת דקלים, משלות כובסים, משלות שועלים, דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הוויות דאביי ורבא, לא הניח חכמה אחת שלא היה בקי בה. והוא אמר על עצמו איני יודע להיכן מוליכים אותי!!! אנן יתמי דיתמי איזובי הקיר אנה אנו באים??

והדגש השני לאן אתה הולך שאדם נקרא הולך, הולך אדם לבית עולמו. שלמה המלך ע"ה אמר "ויום המוות מיום היוולדו", שמאותו יום שאדם נולד מתחילה הספירה לאחור, ושעון החול אוזל, כשהתינוק נולד הוא בוכה וכולם שמחים. הוא בוכה כי יודע להיכן הגיע: אבל אחרי אריכות ימים נפטר כולם בוכים והוא במקרה הטוב צוחק. כמו שכתוב: "ותשחק ליום אחרון". והאמת היא שעולם הפוך ראינו.

משל למה הדבר דומה אוניה שמגיעה לנמל ויורדים ממנה הנוסעים, לפעמים רואים את מקבלי הפנים כשהם בוכים, ואילו כשהאוניה מפליגה לים הרחב, כולם שמחים ומאושרים. וההיפך הוא הנכון: כשהאדם מפליג בספינה לא יודע מתי יגיע, אם בכלל. כל כך הרבה הפתעות צפויות לו במהלך ההפלגה, והוא נתון לחסדי הטבע. לכן כשמפליג צריך לבכות. ואילו כשכבר חזר בשלום מן ההפלגה צריך לשמוח ב"ה שחזר בריא ושלם.

לכן יתן האדם אל ליבו שהעולם הזה דומה לבית הילולה כמה שישכיל לחטוף מצוות ומעשים טובים זהו רווח נקי, כל זמן שנותנים לו אפשרות לעשות זאת כי אין חשבון למקום שהולך לשם. כאן בעולם הזה יכל בלא מאמץ לזכות בתורה ומצוות. ואילו בעולם הבא גם אם יתן הון בשביל פעם אחת לענות אמן או ברכו לא יזכה. במתים חופשי. כיוון שאדם מת אז הוא חופשי מהמצוות לחלוטין.

מעשה באדם אחד שהלך לבית החיים והחל צועק על המצבות שקרנים, רמאים. לתמיהתם של האנשים אמר זה רימה אותי אמר לי בנין פלוני שלי וזה אמר לי מפעל שלי והנה רואים שמתו ואין להם כלום לא ממון ולא בניינים ולא רכוש : :

אומר דוד המלך ע״ה (תהילים קמד. ד) : ״אדם להבל דמה ימיו כצל עובר״ ופירוש כשם שהבל בנו של אדם מת לאחר כמה שעות כך חייו של האדם נידמים ככמה שעות. ויש עוד פירוש שאדם דומה להבל היוצא מהקומקום תוך כמה שניות נמוג והולך ימיו כצל עובר, לא כצל בית או אילן אלא כצל עוף הפורח באוויר צ״ל גימטריה 120, לו יחיה גבר מאה ועשרים שנה נחשב כרגע אחד בעולמו של הקב״ה.

הזוהר הקדוש אומר כמה טיפשים אותם אנשים שמתהלכים בעולם הזה ועושים בו כרצונם ובטוחים שיחיו לפחות עד אין קץ, ולא יודעים שימיו של אדם ספורים ובתקופה הזו צריכים לסגל לעצמם תורה ומצוות שהם מזכים את האדם לעולם הבא. משל למה הדבר דומה לקבלן שקיבל שטח אדמה מסויים ועליו היה אמור לבנות בית מפואר, מדד בשעלו שטח אורך רוחב ולאחר שתיכנן את הבית בא לבעל הבית ואמר לו, יש לכבודו שתי אפשרויות לבנות בשטח הנתון : אפשר לבנות פרוזדור צר ולא כל כך מפואר אבל הטרקלין יהיה מרווח מאד, מואר ומפואר בו יוכלו לקבל אורחים חשובים בכבוד ובהדר. אפשרות שניה : לבנות פרוזדור מפואר וגדול על חשבון הטרקלין. לו שמעת לעצתי, עדיף להשקיע בטרקלין גדול ומפואר ולא בפרוזדור שהרי נועד רק למעבר ולא לשהות בו.

הנמשל ברור : העולם הזה דומה לפרוזדור, מקום מעבר. ואילו העולם הבא דומה לטרקלין. חז״ל יועצים לנו הכן עצמך בעולם הזה הדומה לפרוזדור כדי שתוכל לזכות לחיי נצח בעולם הבא יום שכולו ארוך.

מספרים שבא פעם עשיר אחד מחו״ל לבקר את החפץ חיים זיע״א. ראה את ביתו של פאר הדור שהוא דל ורש, בקושי שולחן ומיטה וכמה כסאות, אמר לו העשיר כך חי גדול הדור?! היכן כל הרהיטים שלך?! אמר לו החפץ חיים והיכן הרהיטים שלך? אמר לו העשיר אמנם כאן אני עם מזוודה וכמה בגדים אבל בארצי יש לי את כל הרהיטים והעושר. אמר לו החפץ חיים גם אנו בעולם הזה אורחים פורחים ולכן לא צריכים כל כך לוקסוס. אבל בעולם הבא ששם הבית הקבוע והאמיתי לשם אנו שולחים את הרהיטים!!

ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב״ה:

ידוע שתחילת דינו של האדם על דברי תורה. בשעה שמכניסין אותו לדין שואלים אותו נשאת ונתת באמונה?! עסקת בתורה ? ציפית לישועה? אם יאמר תשובה שלילית אוי לו ואבוי לו איזו תקנה יש לו? ואם יאמר

למדתי קצת יבקשו ממנו לדרוש במשך 30 יום: וכל מה שלמד אולי יספיק לדרשה של שעה שעתיים:

ומי לנו גדול מדוד המלך שהיה גיבור גדול עליו נאמר "יפול מצדך אלף ורבבה מימינך" (תהילים צא) שכל מכה היה מפיל מאויביו במלחמה אלפים ורבבות, והעיד על עצמו (שמואל א יז. לו): "גם את הדוב וגם את הארי הרג עבדך", דוב ושתי גוריו וארי ושתי גוריו שיסע בידיו, והיה צדיק גדול וחסיד ועניו והעיד על עצמו (תהילים פו. ב): "שמרה נפשי כי חסיד אני". ומעולם לא טעם טעם שינה, והיה מהנה את הקב"ה בכל לילה בחצות בשירים תשבחות ולימוד התורה. כ"ש (תהילים קיט. קמח): "קידמו עיני אשמורות" (תהילים קיט. סב). "חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך". והוא אמר על יום הדין (תהילים קמג. ב): "אל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי" ועוד אמר: "סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי" (תהילים קיט, קכ), אם דוד המלך גיבור שבגיבורים אומר כך, אנו איזובי הקיר שאין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש מה נאמר ביום פקודה ואנה נברח ביום עברה??

ידוע משל על השועל שהיה רעב ולא אכל כמה ימים, ראה כרם אחד מלא ענבים הסתובב סחור סחור ולא מצא כי אם פתח אחד צר ביותר, צם יומיים ואח"כ בשארית כוחותיו השתחל דרך הפתח ושם טרף ענבים ללא חשבון, כשרצה לצאת מהסדק הצר לא יכול היה. עשה תענית שובבים 3 ימים ואח"כ יצא. אמר כרם כרם מה הועלת לי רעב נכנסתי ורעב יצאתי, עליו נאמר לא פיקח שבחיות אלא טיפש שבחיות הוא נכון שיה צריך לאכול אבל אם היה חכם היה זורק קצת אשכולות מעבר לגדר שיהיה לו צידה לדרך.

הנמשל מובן: מותר להנות מהעולם הזה, תאכל טוב, תשתה, תישן טוב, תנוח. אבל גם תכין צידה לדרך הארוכה באמת. ילד שיוצא לטיול כיתתי למשך יום אחד, כמה לפני זה מכין, וקונה, ומסדר?? אדם שנוסע לשבוע ימים נופש כמה מכין לפני כן? חודש לפני הזמן מסדר ועושה רשימה שח"ו לא ישכח שום פרט שישבית את עונג הטיול. אדם שנוסע לחודש חודשיים כמה מכין לפני זה? שנה שלימה לוקח לו לתכנן מסלול מקומות שיבקר שם, מה יאכל מה עדיף לראות וכו'. אדם הולך לעולם הבא שהוא נצח נצחים שמליארד שנה זה גרגיר אבק אחד מתוך האינסוף זמן, כמה הוא צריך להכין ולטרוח?? לו יחיה גבר שנין אלפין לא ייעול גבורתך בחושבנייה!!

אמר אבא כהן ברדלא: אוי לנו מיום הדין ואוי לנו מיום התוכחה ומה יוסף קטן שבאחים הוכיח את אחיו באמור להם "אני יוסף העוד אבי חי?? ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו" מלמד שפרחה נשמתם במקום. מה אנו ניטען ביום תוכחה בו יאמר הקב"ה לכל אחד מה עשה בימי חלדו בעולם הזה שנאמר "אוכיחך ואערכה לנגדך", (תהילים נ. כא).

הפסוק אומר (תהיים לו. ז) : ״צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה״. ועוד נאמר (תהילים ג. ג.) : ״וסביביו נשערה מאד״ שהקב״ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה. משה רבינו רעיה מהימנה אמר בצדק לקרח ועדתו ״רב לכם בני לוי״. הקב״ה ענה לו באותה מטבע לשון (דברים ג. כו) : ״רב לך אל תוסף דבר אליי עוד בדבר הזה״, אדם שחטא בדיבור או במעשה על אחת כמה וכמה!!!

כשהיה רבי עקיבא מגיע לפסוק (במדבר ל. יג) : ״אישה הפרם וה׳ יסלח לה״ היה בוכה. אמר אם אדם שהתכוון לאכול בשר נבילות וטריפות ובסוף עלתה לו בשר בהמה טהורה עתיד ליתן דין על כך. כ״ש וק״ו בן בנו של ק״ו שאדם שהתכוון לאכול בשר נבילה ובסוף אכן אכל או שאר תאוות שתיכנן ובסוף עבר עליהן בשאט- נפש. על אחת כמה וכמה!

הגמרא בברכות אומרת על הפסוק (חבקוק ב. יא) : ״כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה״, שלאחר מאה ועשרים שנה בשעת פטירת האדם כשהוא נותן דין וחשבון על מעשיו, עולים קירות ביתו של אדם ומעידים עליו, ביום פלוני עשה כך וכך, ביום פלוני דיבר כך וכך וכו׳, אפילו דבר דומם שלא החשיבו אותו, עתיד להפליל אדם ביום הדין.

יש בנותן טעם להעתיק מה שכתב ״החוק לישראל״, בשם ספר מרגניתא דרבי מאיר בפרשת בראשית מוסר ליום רביעי, ״בשעה שנפטר האדם, מלאך הממונה על הדין עומד כנגדו ואמר לו אוי לו על זה הגוף שיצא מן העולם ריקם מזכויות ומלא עוונות. מביט ברגליו ואומר אוי להם לרגליים שלא הלכו ביושר. אוי לידיים שנתעסקו בדברי שקר. אוי למיעיים שנהנו מן הגזל. אוי לעיניים שלא הלכו באמונה, אוי לאוזניים שלא שמעו תוכחה. אוי לפה שלא נתעסק בתורה. אוי לו לבשר שלא נתייגע ביראה, או לו ליצר שלא נכנע לפני בוראו, אוי לו ללב שלא עבד את בוראו שעתיד לעמדו בנזיפה. ואומרים לו עמוד בדין והכר מעשיך ודע מהיכן באת ולפני מי אתה עתיד ליתן את הדין. ואם אין אתה יכול להשיב מי יוכל להשיב? ומי יוכל לסבול עוונתיך שהם כעש לבגד. וכחרב לצוואר, וכחץ ללב, וככבלים לרגליים. כחושך לעיניים, כמרה לפה, כשוחה לרגל. כחרישה לאוזניים, כמכשילה לכוח, כימים רעים לזיקנה כיסורים לגוף, כגדיעה לקרן, כמרה למיתה, כעבירה ליום הדין.

ועוד בחוק לישראל במוסר ליום חמישי, מספר הישר המיוחס לרבי זרחיה מיוני זיע״א וז״ל : ליבי ליבי הלא ידעת כי לא נבראתי כי אם לשוב לעפר, מיום היותך מדוע לא זכרת אחריתך? הלא תדע כי כל הימים אשר אתה חי על האדמה כצל עובר וכמוץ יסוער מגורן וכעשן מארובה, ימיך חרוצים וחייך קצוצים, וכל אשר יעבור עליך יום או לילה תחסר חלק מחלקי חייך ובכל יום תקרב אל הקבר ותעוף בלי אבר, ומדוע לא זכרתני, עפר אתה ולא ידעת כי מן האדמה נוצרת, ועל מי בטחת כי מרדת, ומדוע אתה נמהר ולא תעבור אל ליבך יום המר. יום אשר תאבד עצתך ונסרחה חכמתך, יום ידבק לשונך אל חכיך, יום ישאוך על כתף יסבלוך ועל ארץ

תחתית ישליכוך. ועל כל מעשה יחשבוך, וכאבק תדכה ואישך לא תיכבה, יום תראה החשבון ערוך והספר פתוח ומאזני משפט וכוס תרעלה ביד ה', שם תמצא שמריה ותהמה נפשך בציריה ומה תשיב על זדונותיך, הלא אז תראה פרי מעלליך ותמצא גמוליך, ואילו תמות כמות בהמה ולא תהיה עתיד לתת חשבון היה לשמוח במותך, אך תלך למר ממות ולמקום אופל ארץ חושך וצלמוות, שם תיפול עליך אימה ותכסך כלימה, ולבושך גוש רימה, ויזורה על גופך גופרית לבלתי השאיר לך שריד, הלא היום ההוא נורא ואיום יום אשר אין לו פדיום, יום תמרור בבכיה תאניה ואניה, יום חרדה וצעקה, יום שואה ונאקה יום מספד מר יום תערוך אבל משמר מול משמר. יום יחרה אף האל וקנאתו וניתכה כאש חמתו. יום ירבו המעציבים והמכאובים יום יהמה כל איש ידיו על חלציו, יום יאבדו כל חפציו יום תצא הנשמה וישאר הגוף ככלי מלא כלימה מושלך כאבן דומם ואתה בן אדם אל מי תנוס לעזרה?? או מי יהיה עליך לסיתרה?? הלא אז תאמר אוי לי מה עשיתי מדוע דבר ה' ביזיתי ואחרי שרירות ליבי פניתי ובמה אתכסה כי ערום אנוכי. התקושש והתבושש והיכלם מחטאתיך ותן תודה לאלוקיך בעוד נפשיך בגופך, ובטרם יחשכו כוכבי נשפיך שוב יום אחד לפני מיתתך, החזק במוסר אל תרף נצריה כי היא חייך!!

לכן ירא כל אדם לזרז עצמו ולחזור בתשובה ויפה שעה אחת קודם. כמו שמסופר על רבי ישראל סלנטר זיע"א שפעם הלך ברחובות קריה בשעת חצות לילה ושמע קול מאחד הבתים כשהתקרב לכיוון הבית ראה סנדלר פשוט מתקן נעליים לאור הנר, אמר לו הרב מה מעשיך בשעה כה מאוחרת?? אמר לו הסנדלר כבוד הרב כל זמן שהנר דולק אפשר עוד לתקן. למד מזה הרב לקח גדול וקבע אימרה זו מרגלא בפומיה: כל זמן שהנר דולק (נר ה' נשמת אדם) אפשר לתקן. ואשרי אדם שיבין זאת.

פרק ג - משנה ב

רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר, הֱוֵי מִתְפַּלֵּל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת, שֶׁאִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ, אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בָּלָעוּ:

רבי חנינא סגן הכהנים היה כל הזמן סגן: אף פעם לא זכה להיות כהן גדול מפני שבימיו בסוף ביהמ"ק השני קנו את הכהונה בכסף, וכיוון שהוא היה אברך ללא אמצעים לא זכה לקנות את הזכות להיות כהן גדול. והוא היה אומר: התפלל בשלומה של מלכות, אפילו של הגויים, שלמרות שכל מה שעשו לא עשו אלא בשביל עצמם ולטובתם, בכ"ז דבר אחד טוב יש בהם: הם גורמים לאדם להיות ירא חטא במובן מסויים,

לא לעשות ככל העולה על רוחו, ביודעו שיש דין ויש דיין. ויש מי שאוכף את החוק. אכן אנו מתפללים שמלכות שדי תתגלה בארץ בקרוב וימלוך ה' לבדו ויקבלו כולם את עול מלכותו של הקב"ה. מכל מקום כל זמן שעדיין לא זכינו להשבת שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה אימת המלכות מוטלת על האדם שלא יגלה את הצד האפל שלו. שהרי "עיר פרא אדם יוולד" (איוב יא. יב). וכיון שטבע האדם רע מנעוריו וטמונים בו כוחות רשע למינהם, יש כנגד זה אכיפת החוק ושלטון חזק שמתווה דרך התנהגות נאותה. ושהאחד לא יקפח זכותו של השני. רבינו עובדיה מברטנורא מפרש עפ"י הפסוק בחבקוק (א. יד): "ותעשה אדם כדגי הים" מה בים דג גדול טורף את הקטנים אף בין אדם לחבירו כך. ורבי יוחנן בן זכאי ציווה לתלמידיו יהי מורא שמיים עליכם כמורא בשר ודם. ואם ישאל השואל וכי אפשר שיבלע אדם את רעהו בחיים חיותו?! יש כמה אפשרויות לכך: אם אדם מלבין פני חברו בפני קהל ועדה ואין פוצה פה ומצפצף הרי זה הורגו חי. האדם מוכן שתפתח האדמה תחתיו ותבלע אותו ובלבד שלא יתבייש. כידוע המעשה עם קמצא ובר קמצא שגרם לחורבן ביהמ"ק בעוונותינו (גיטין).

אפשרות אחרת: אומר המשגיח רבי ירוחם ממיר זצ"ל כשאחד לא משתתף בצרת השני ולא נושא עימו בעול, כשהוא אדיש כלפי השני ולא אכפת לו מה נעשה עם חבירו, יכול להגיע למצב שאחד יבלע את השני, כיוון שהלבבות אטומים וסתומים וחתומים ואין רחמים בין אחד לשני. ואם אין רחמים חלילה יש אכזריות.

אומר רבינו יוסף חיים זצוק"ל בעל "הבן איש חי" השכינה נקראת בשם מלכות ואמרו רבותינו זכרונם לברכה במסכת מגילה (כט) כל מקום שגלו ישראל שכינה עימהם, כדי להצילם מן האומות, אומר המדרש שפעם ראה טיטוס הרשע בשוק אלפי גויים מאומות העולם ובניהם יהודי אחד, ואין פוצה עליו פה, אמר לרבי עקיבא ראיתי היום פלא עצום: מאלף אלפי אריות ונמרים וזאבים עוברים וכבשה אחת עוברת ביניהם ולא הזיקו לה. אמר לו רבי עקיבא לא מחמלתם עליה לא הזיקוה רק מפחד הרועה גדול הוא הרועה שמצילנו מידם. וזה שאמר הוה מתפלל בשלומה של מלכות שהיא השכינה הקדושה ששומרת ומגינה עלינו שאלמלא מוראה על שבעים אומות העולם היו בולעים אותנו חיים. והוא שאמר דוד המלך עליו השלום "לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם אזיי חיים בלעונו בחרות אפם בנו" (תהילים קכ"ד ב ג).

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן תְּרַדְיוֹן אוֹמֵר, שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין וְאֵין בֵּינֵיהֶן דִּבְרֵי תוֹרָה, הֲרֵי זֶה מוֹשַׁב לֵצִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים א), וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב. אֲבָל שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה, שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג), אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ

וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְיָ וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ. אֵין לִי אֶלָּא שְׁנַיִם. מִנַּיִן שֶׁאֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹבֵעַ לוֹ שָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ג), יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל עָלָיו:

רבי חנניה מחדש חידוש נפלא: תדע שאם שני בני תורה יושבים יחד במקום מסויים ודוממים, אין ביניהם דברי תורה. דע לך שבמקום הזה ישבו ליצים שדברו לשון הרע ורכילות או שיחקו בקוביה וכיוצא בזה והשרו על המקום הזה אוירה של טומאה וטמטום הלב שמונעת מהיושבים אחריהם באותו מקום לשאת ולתת בתורה. ואל יפלא הדבר בעינך שהרי כמו שאדם חולה בר מינן נגוע במחלה מידבקת מזיק לכל הסובבים אותו. והגישה אליו רק עם בגדים סטריליים מיוחדים כפפות ומסיכה מיוחדת מפני שהוא מרעיל את האוויר בחיידקים ובבקטריות מזוהמות אף אדם לץ שיושב ושורף זמנו משחק בקוביה ומנבל פיו לבלי חוק משרה אווירת טומאה באותו מקום עד שאין יכולת לקדושה לשרות שם.

המשגיח הגה״צ רבי אליהו לופיאן זצוק״ל בספרו לב אליהו מספר על בית חולים אחד ברוסיה שהיתה שם תופעה מעניינת ומסתורית, אנשים שהיו מתאשפזים שם בגלל מחלות קלות יחסית מצבם היה מחמיר לאחר שהות של כמה ימים. אדם מתאשפז בגלל מיחושים בבטנו ולאחר כמה ימים מתגלית בגופו מחלה אחרת. בדקו וחקרו את התופעה הזו חוקרים ומדענים מכל העולם והגיעו למסקנה שכיוון שבית החולים עשוי מעץ, העץ סופג לתוכו את כל הנגיפים ואת החיידקים ואלו מוצאים להם מנוחה נכונה וישיבה עליונה בגופם של החולים וגורמים להם להדבק במחלות קשות יותר. החליטו להרוס את בית החולים הישן ובמקומו לבנות אחר מאבנים, ואכן חלפה עברה לה התופעה. כמו שיש חידקים גשמיים שנוצרים בעקבות מחלות וזיהומים והם מרעילים את האוויר כך יש חיידקים רוחניים שנוצרים בהבל פה של כת הליצים ומספרי לשון הרע שגורמים להזיק לסביבה.

עוד פירוש אחר למשנה: שניים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה כלומר יושבים ודוממים, כל אחד מהרהר בעניניו ולא נותנים לב ללמוד יחד, הרי זה מושב לצים. שהרי אם היו עוסקים יחד בדברי תורה הייתה השכינה שורה ביניהם מייד, כיוון שנמנעו מלהוריד את השכינה ע״י שתיקתם נחשב להם כמושב לצים שהם מרחיקים את השכינה! חכמינו זכרונם לברכה אומרים בכל דור שלא נבנה ביהמ״ק בימיו כאילו חרב בימיו, גם כאן אותו עיקרון. עד כמה כוחה של תורה שבזכותה יש השראת שכינה, ומצינו פעמים רבות בגמרא שהגמרא אומרת רב פלוני ורב אלמוני הוו אזלי ושקליה, כלומר גם בלכתם בדרך היה בדברי תורה

ועיקר שיחתם בתורה כפי שאמר דוד המלך נעים זמירות ״מה אהבתי תורתיך כל היום היא שיחתי״ (תהילים קיט צז).

אבל החידוש של רבי חנניה בן תרדיון הי״ד וזיע״א שגם אחד שיושב ועוסק בתורה בקול רם ובחשק גדול הקב״ה קובע לו שכר כאילו כל התורה במעמד הר סיני הייתה בעבורו בלבד. הקב״ה יושב כנגדו ושונה את אותו הלימוד שלומד האדם עצמו. ראיה לכך ששאלו את אליהו הנביא זכור לטוב מה עשה הקב״ה בשעה שהיה מחלוקת בן רבי אליעזר לחכמים בתנורו של עכנאי אמר להם הקב״ה ניצחוני בניי נצחוני בניי. (כלומר עשאוני נצחי). (בבא מציעא דף נט).

הגמרא בעירובין (נ״ד) אומרת: אמר רבי יהושע בן לוי המהלך בדרך ואין איתו לוויה יעסוק בתורה שנאמר ״כי לווית חן״. חש בראשו יעסוק בתורה שנאמר ״כי לווית חן הם לראשך״. חש בגרונו יעסוק בתורה שנאמר ״וענקים לגרגרותיך״. חש במעיו יעסוק בתורה שנאמר ״רפאות תהיה לשרך״ חש בעצמותיו יעסוק בתורה שנאמר ״ושיקוי לעצמותיך״. חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר ״ולכל בשרו מרפא״.

פירוש נוסף: ידוע שלכל דבר רוחני יש ראשית ואחרית, יש התחלה ויש סוף, התורה מזהירה ומקפידה על דבר הגורם להפסד כבר בתחילתו, כבר בתחילת התפתחותו התורה מתייחסת אליו כהפסד גמור. מידת הליצנות כה גרועה היא מתועבת ומשוקצת עד שמונעת מבעליה חלק לעולם הבא!! תחילת התפתחות מידה זו בישיבה של שניים ללא דברי תורה, כך זה מתחיל, סופה מובילה לבאר שחת, מושב לצים גמור עם כל המשמעויות שלו שגורם לאיבוד העולם הבא!!!

פרק ג - משנה ג

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁלשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִזִּבְחֵי מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כח), כִּי כָּל שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם. אֲבָל שְׁלשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְאָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִשֻּׁלְחָנוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מא), וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה׳:

לכאורה לא מובנים דברי התנא הקדוש: מצוי היום באולמות, בבתי מלון, ובשמחות שיש שפע של אוכל בכל הסוגים הטעמים והצורות מינים

ממינים שונים והכל משובח ומפואר, הלזה יקרא זבחי מתים?? לזה יקרא שולחנות מלאו קיא צואה?? ב״ה זכינו לשפע הכשרים מהודרים לעילה מן כל בירכתא שפע פירות בארצינו הקדושה, מגוון של לחמים סוגי בשר ועוד ועוד שרק בראיה בלבד שבעים א״כ למה זה נקרא זבחי מתים?? אלא אומרים בעלי המוסר שאכילה גירדא ללא דברי תורה, ללא ברכה תחילה וסוף הוא מעשה בהמי. שהרי בכמה דברים האדם נדמה למלאך ובדברים אחרים נדמה האדם לבהמה. כיוון שאכילה הוא מעשה בהמה א״כ ללא התקדשות באכילה במה שונה האדם מן הבהמה?? אלא מאי? יכול האדם לקדש את אכילתו בדברי תורה וממילא נחשב שולחנו כמזבח ואכילתו כקרבן שמקריב לפני ה׳. וכל זה באדם יחיד. אבל שלושה שאוכלים הרי זו קביעות והם מתחייבים בזימון שנאמר ״גדלו לה׳ איתי ונרוממה שמו יחדיו״ ואם השלושה לא מדברים דברי תורה על השולחן משמע שאוכלים מאוכל של מתים כמו המת בר מינן שהוא גוף ללא נשמה כך האדם עוסק כעת בהלעטת גופו בלבד ולא נותן חלק לנשמתו, כאילו אין לו נשמה בזמן אכילתו!!

לכן אומר שלמה המלך ע״ה (משלי יג. כה) : ״צדיק אוכל לשובע נפשו״ אוכל קמעה ומתברך במעיו, משבח ומודה להקב״ה ישתבח שמו ויושב ועוסק בלימוד תורה. אבל בטן רשעים תחסר אלו הולכי על גחון שכל מעיניהם נתונים רק לבטן ולאכילה ולא נותנים חלק לגבוה.

ידוע שאדם מורכב מנפש בהמית ומנשמה טהורה שניהם משמשים יחד. אדם שאוכל ושותה אין בזה שום הנאה לנשמה, שהרי היא חוצבה מהעליונים ואין לה עסק באכילה. המזון היחיד שלה הוא תורה מצוות ומעשים טובים. ואם בזו האכילה לא נותנים גם חלק לנשמה כלומר דברי תורה על השולחן, הרי זה כמו מת שיש לו רק גוף ולא נשמה שאין הפרש אם אכל או לא.

פרק ג - משנה ד

רַבִּי חֲנִינָא בֶּן חֲכִינַאי אוֹמֵר, הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי וְהַמְפַנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה, הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ :

רבינו עובדיה מברטנורא זצ״ל פירש לגבי ניעור בלילה והמהלך יחידי בדרך שבמקום לעסוק בדברי תורה שמשמרים נפשו במקומות מסוכנים ובזמן סכנה הלילה הוא עוסק בדברי הבאי, בהבל וריק אשר לא יועילו ולכן מתחייב בנפשו, אפשר עוד להוסיף: כיוון שאדם זה יוצא דופן הוא משאר אנשים ומתנהג באופן מוזר לכן מתחייב בנפשו משתי אופנים: .

האופן הראשון - ביטול תורה: אומר הזוה"ק אלא איברא ליליא אלא לגירסא, כדכתיב (איכה ב. יט): "קומי רוני בלילה לראש אשמורות". ואין לך נחת רוח גדול יותר להקב"ה מזה שבניו קמים באשמורת הלילה ועוסקים בתורה. ורוב חוכמתו של האדם באה מהלימוד בלילה. ואמרו חז"ל במסכת חגיגה (יב) כל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד משוך עליו ביום. לכן רבינו הקדוש פתח במשנה הראשונה במסכת הראשונה מאימתיי קוראין את שמע בערבין, ולא פתח בשחרית להודיע שהתנהגות היום תלוי בהתנהגות הלילה, שהיום הולך אחר הלילה, ואם בלילה ילמד תורה היטב לא ירגיש עייפות בתורה ביום אלא אדרבא, יהיה דבוק בתורה יותר במשך היום.

מסופר על רבי סלמן מוצפי זצוק"ל שקיבל עליו בזמן שנפטר ריש גלותא דבבל רבינו יוסף חיים זיע"א ללמוד תורה בהתמדה גדולה יותר, לכן גמר בדעתו כי עליו לקום מידי לילה בשעת חצות ולעסוק בתורה עד הבוקר, מה עשה? לקח חבל, קצהו האחד קשר לידו וקצהו השני קשר לבריח הדלת, והיה כאשר יקום אביו בחצות ויפתח הדלת תמשך גם ידו ויתעורר לעסוק בתורה, שבועיים הצליחה השיטה. לילה אחד הבחין אביו בזה ומנע אותו מכך. לאחר מכן ניסה שיטה אחרת קשר ידו בחבל וקצהו שלשל דרך החלון לאחורי הבית ובקש מחבירו שיעבור שם בחצות ימשוך בחבל ויעיר אותו, כך למדו פעם תורה בלילה (עולמו של צדיק).

מסופר על המהרש"א הקדוש שמצא עצה אחרת להיות עירני בלימוד הלילה שהיה קושר שתי פיאותיו בחבל אל המנורה שבתקרה וכשהיה נרדם היו שתי פיאותיו נמשכים למעלה ומעירים אותו. אילו אנו למדנו בשיטה זו הייתה התקרה נופלת:: אבל אצל המהרש"א זה עבד!!

מספרים על רבי חיים שמואלביץ זצ"ל שהיה לומד חברותא עם אחד התלמידים בלילה כל תלמוד ירושלמי. אחרי לילה של לימוד מפרך כשהיו חוזרים למעונם לישון היו בדרך חוזרים על לימודם ובכל ציון דרך היו מתעכבים מעט כדי לחזור שוב על משנתם, וכך כמה פעמים. וברוב הפעמים היו מגיעים למעונם בהשכמת הבקר, כך במשך חצי שנה גמרו כל תלמוד ירושלמי!!

אומר התנא רבי חנינה בן חכינאי אדם שכבר הוא ער בלילה ולא עוסק בשום דבר, או שהוא מהלך בדרך יחידי בלילה ולא עוסק בדברי תורה אין מה שיגן בעדו ישמור ויציל אותו ממקרי הזמן. או שסתם מפנה ליבו לבטלה כלומר אינו עוסק בשום דבר לא בתורה ולא בדרך ארץ, ע"י זה בא לידי תמהון לב והשתוממות המחשבה, כמאמר הזוהר הקדוש מאן דרחיק מאורייתא רחיק מקדושה בריך הוא ומאן דקריב לאורייתא קריב לקוב"ה. אומרת הגמרא במסכת ברכות אמר רבי אלעזר אדם לעמל יולד. ואיני יודע אם לעמל פה אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר (משלי טז. כו) "כי אכף עליו פיהו" הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה. כשהוא אומר "לא ימוש ספר

התורה הזה מפיך״, הוי אומר לעמל תורה נברא. והיינו דאמר רבא כולהו גופי דרופתקי (כלומר נרתיק) נינהו, אשריו מי שנעשה גופו דרופתקי דאורייתא!

מספר רבי יצחק לפשיץ על רבי יצחק אלחנן: כמה פעמים הזדמן לי לבוא לביתו אחר חצות הלילה וראיתיו עומד על יד העמוד ומתנמנם, ואתחנן אליו לאמר: רבי ילך לנוח נא על משכבו ולהחליף כוח. אמר לי כן כן הנני הולך. ״שמע ישראל וכו׳, ויפתח פיו בקריאת שמע על המיטה למען אדמה כי באמת הולך הוא לישון, והלכתי לביתי ואחר שעתיים שוב באתי אל הבית כי דבר לי אל אחד מבני ביתו. והנה לתמהוני קול מצהלות מרן שמעתי בוקע ועולה מבעד לדלת סגורה, הנני מציץ מבעד חור המנעול ורואה את רבינו הוגה בתורה. באותה לילה לא ישנתי, השכמתי קום לפני עלות השחר ואבוא אל בית מרן והנה מצאתיו עומד ולומד על מקומו אשר עמד שם אמש:

האופן השני בו ניתן להסביר משנה זו של רבי חנינה בן חכינאי היא ששלושת הדברים שמנה, המכנה המשותף שלהם הוא שאסור לו לאדם שיכניס עצמו במצב סכנה, וכל המכניס עצמו במצב סכנה ואומר יעשו לי נס אם יזכה שיעשו לו נס ינכו מזכויותיו. ואם לא יזכה הרי זה מתחייב בנפשו. לפי שלילה הוא זמן למזיקים וההולך בדרך יחידי הוא בסכנה מפני הליסטים וכמה פגעים רעים. וכיוון שלא עסק בתורה באותם זמנים אין התורה משמרת אותו. התורה הקדושה מצווה אותנו (דברים ד. טו): ״ונשמרתם מאד לנפשותיכם״. הרבה אנשים טועים לחשוב שהנשמה הוא חלק אלוקא ממעל עליה יש חיוב לשמור מן העברות והחטאים וכו׳, אבל הגוף יכול להיות הפקר. אפשר לקחת סכונים. הגוף לא צריך כ״כ שמירה, וטעות היא לחשוב כך. כשם שתיק ספר תורה התקדש ע״י שנתנו בו את ספר התורה, כך הגוף מקודש בקדושת החיים ע״י שנתנו בו נשמה טהורה. כיוון שהגוף הוא מקום משכן הנשמה הקדושה גם הוא מקודש ומצריך שמירה גדולה. ועוד אומרת התורה הקדושה (דברים ד. ט): ״רק השמר לך ושמור נפשך מאוד״ שאסור לאדם לסכן עצמו או להכניס עצמו למצב של ספק סכנה. לפיכך אסור לאדם שיעבור ברמזור אדום אפילו שאין בכביש מכוניות וגם אין שוטר בסביבה וזאת מכמה סיבות:

א. הסכנה קרובה ח״ו וכבר אמרו שעדיף להפסיד רגע בחיים מאשר חיים ברגע. רח״ל רואים היום שגם אדם שהולך לתומו במעבר חצייה או חוצה בירוק ובכ״ז נפגע ע״י נהגים פושעים אנשי בליעל שאין קדושת החיים עומדת לנגד עיניהם, כל שכן שמכניס עצמו למצב סכנה כזה.

ב. לפעמים זה חילול ה׳ בפני בני אדם. ג. לעיתים זה משפיע על ילדים או על צעירים יותר ללמוד ממנו לעשות כמותו. והם בלאו הכי אינם אחרים כל כך, והוא הגורם.

בעניין העצירה באדום יש רמז מהתוה"ק "ויאמר אליו אדום לא תעבור בי" (במדבר כ. יח), ויש לכוון באותה שעה שהוא מקיים מצוות עשה מדאורייתא של "ונשמרתם מאד לנפשותיכם".

הגמרא מסכת תענית דף כ' ע"ב מסופר על כתל רעוע שהיה בנהרדעא שלמרות שהיה קיים שלש עשרה שנים לא עברו לידו רב ושמואל. יום אחד הזדמן למקום רב אדא בר אהבה, אמר שמואל לרב בוא ונעקוף מקום הכתל כמנהגנו, אמר לו רב לא צריך, כיוון שרב אדא בר אהבה נמצא עימנו והוא צדיק גדול לא פוחד אני. מספרת הגמרא שלרב הונא היו שתי חביות יין בבית רעוע כיוון שהיו צריכים לפנות את חביות היין וחששו שמא יפול הבית לקח רב הונא את רב אדא בר אהבה לבית ומשכו בדברי תורה עד שפינו את הבית. לאחר שיצא אחרון הפועלים - נפל הבית וקרס תחתיו. רב אדא בר אהבה הרגיש בדבר והקפיד. אמר לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושים לי נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכים לו מזכיותיו. ואף יעקב אבינו ע"ה חשש מכך ואמר "קטונתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית עם עבדך" (בראשית לב. יא) : רש"י מפרש במקום "נתמעטו זכויותיי ע"י החסידים והאמת שעשית עימי".

פרק ג - משנה ה

רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה אוֹמֵר, כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ. וְכָל הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עֹל תּוֹרָה, נוֹתְנִין עָלָיו עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ׃

אומר הרב "מעשה אבות" שליט"א שהתנא אומר לנו כלל גדול בתורה והוא שהכל תלוי בקבלת התורה. כאן מתגמדים הכשרון, התפיסה, היחוס, מנת המישכל וכו', העיקרון בקבלת עול תורה הוא עד כמה אדם משעבד את עצמו לתורה. על ישכר אומר הפסוק "יישכר חמור גרם רובץ בין המשפתיים וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד" (בראשית מט. יג). פירש הספורנו זצוק"ל רובץ בין המשפתיים כשהוא חונה רובץ בן שתי החבילות הנתונות למשא על שתי צידיו, וזה לא יתכן זולתי לחזק מאד שירבץ עם החבילות על גביו. וכמו כן יששכר נושא עליו עול תורה ועול דרך ארץ והנהגת מדינות כראוי לחכם שלם במידות ובמושכלות, עד כאן לשונו. החמור הוא הבהמה היחידה שהמשא נתון על גבה בין בשעת אכילה בן בשעת מנוחה בן בשעת משא ואין צורך לפרוק ממנה משאה. כך הוא תלמיד חכם שמקבל עליו

עול תורה. ויט שכמו לסבול, ובכל מקום ובכל זמן נושא את עול התורה בין ביום ובין בלילה בין בישיבה או בכולל, ובין כשהוא בציבור הכללי.

הרמב״ם בסוף הלכות שמיטה ויובל כתב ״כל איש ואיש מכל באי עולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה׳ לשרתו לעובדו לדיעה את ה׳, והלך ישר כמו שעשאו האלוקים ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר ביקשו בני האדם הרי זה נתקדש קודש קדשים, ויהיה ה׳ חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו העולם הזה דבר המספיק לו וכו׳, עכ״ל.

הגמרא אומרת לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. כפי שבאוכלי המן היו שלוש דרגות: דרגה ראשונה של הצדיקים המן היה יורד להם בפתח האוהל. רק מושיטים ידם לוקטים ואוכלים מעט ומתברך במיעיהם, דרגה שניה אלו הבינוניים שהיו צריכים לצאת וללקוט את המן, שטו העם ולקטו, ואם היו מאחרים היו מפסידים שנאמר ״וחם השמש ונמס״. והדרגה השלישית של הרשעים מאלו שהיו צריכים לצאת לשווקים ולרחובות, אבקשה את שאהבה נפשי. והיו מקבלים את המן שהוא לא ראוי לאכילה וצריך לטחון בריחיים ולדוך במדוכה ולבשל בפרור. אלו אוכלי לחם העצבים.

כנגדם יש שלוש דרגות: בני הישיבות הקדושות שומרי משמרת ה׳ אלו נטורי קרתא האמיתיים שתורתם אומנותם מקבלים את משכורתם עד הסטנדר. לומדים תורה בהתמדה עצומה ונתמכים ע״י אחיעזר ואחיסמך.

ישנם הדרג השני שגם עובדים וגם קובעים עיתים לתורה אלו משיגים לחמם ע״י מלאכה (תהילים קד. כג): ״יצא אדם לפועלו ולעבודתו עדי ערב״, וגם קובעים עיתים לתורה, אשריהם. שבזכות תורתם ומלאכתם משתכח מהם עוון. וישנם לצערינו הדרגה השלישית אלו שרק עובדים ״ועוזרים״ להקב״ה לפרנס את עצמם ״אוכלי לחם העצבים״ מביאים ממרחק לחמם ואין להם בסוף לא תורה ולא עבודה.

אומרת הגמרא בקידושין (דף פב ע״ב), אי אפשר לעולם בלא בשם ובלא בורסקי, אשרי מי שאומנותו בשם, אוי לו למי שאומנותו בורסקי. אי אפשר לעולם בלא חכמים ובלא סוחרים, אשריו מי שמלאכתו מלאכת שמיים, ואשרי מי שחלקו מיושבי בית המדרש, וכל אדם צריך לומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה. ואם צריך העולם לסוחרים אפשר לעולם שיתקיים ע״י אחרים.

ידוע מנהגו של החפץ חיים זצוק״ל שכאשר היו באים אליו בחורים שהיו אמורים להתגייס לצבא הצאר הרוסי ימ״ש, אם הח״ח היה נותן לבחור את ספרו ״מחנה ישראל״ ידעו שהוא יגוייס לצבא, אבל אם תשובתו של

החי״ח הייתה כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, בידוע היה שהשחרור מהצבא מובטח לו.

ולא רק החפץ חיים לבדו נהג כך אלא רבים אחרים היו נוהגים במנהג הזה, כשהיו באים אליהם בחורים לפני גיוס לצבא הרי התנאי היה ברור: אם הבחור יקבל עליו באמת ובתמים עול תורה מובטח לו שיעבירו מעליו עול אחר.

סיפר רבי יעקב טייטלבויים ז״ל שהיה עובדא בדידיה בעיר וינה בירת אוסטריה. שלושה חדשים אחרי שהגרמנים ימ״ש ספחו את וינה, הופיעה לפניו אישה אחת בקול בוכים ואמרה שחטפו את בנה יחידה ואין היא יודעת אנה הלך. כבר שבועיים שעברו מאז ראתה אותו בפעם האחרונה, ואין היא יודעת מה לעשות. ענה לה הרב כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, שאל אותה הרב האם את מבטיחה שאם בנך ימצא הוא יתמסר ללימוד התורה?? ענתה לו האישה בלי היסוס, כן רבי אני מסכימה. אמר לה הרב א״כ צאי וחפשי אותו וודאי שתמצאי אותו בע״ה.

מספר הרב שהאישה יצאה מביתו ותוך שעה שבה עם בנה. וכיצד זה קרה?? מייד שיצאה מבית הרב הלכה לתחנת המשטרה הקרובה. חדורת אמונה מדברי הרב, ואמרה להם בתקיפות תנו לי את הבן שלי. הקצין שהיה שם התפרץ כנגדה אבל היא לא נבהלה, ואמרה שוב בתקיפות תנו לי את הבן שלי. הקצין שאל אותה לשמו של בנה ולאחר שנכנס לחדר השני חזר כעבור דקה עם בנה, סופו של הסיפור שהאישה שלחה את הבן לארץ ישראל ללמוד תורה וכך ניצל מההשמדה הנוראית של ששת המליונים הי״ד.

מספרים על בחור יהודי מאמריקה שלמד בישיבת קולג׳, גם ישיבה וגם לימודי חול, לפתע התחיל להרגיש כאבים בעינו ועד מהרה הכאבים תקפו אותו גם בעינו השניה. המצב החמיר מיום ליום וכל מאמצי הרופאים לגלות ממה נובעים הכאבים עלו בתוהו. הלכו למומחה הגדול ביותר באמריקה. בדק הרופא ואמר ישנה זריקה אחת אבל הסיכויים הם לכאן או לכאן, או שיתרפא או שיתעוור חלילה, האב בצר לו פנה אל רבי יעקב טייטלבוים זצ״ל והרב אמר לו יש לי קבלה מרבותיי עשרות בשנים: כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, ואם תורה אז רק תורה בלבד בלי תערובת לימודי חול, אמר האב אלך ואמלך באשתי, אמרו חז״ל כל ההולך אחר עצת אשתו נפל כגיהינום: והאישה סרבה בכל תוקף. אמר לה הרב מה אוכל לעשות?? זה מה שאני יכול לעשות. שכנעו האנשים שהיו שם את האיש שישכנע את אשתו, אמרו לו וכי מה תרוויח אם יהיה לך בן עיוור? וכי יוכל עוד ללמוד השכלה?

שכנע האב את אשתו וחזרו לרב ובירך אותם הרב ברפואה שלימה למחרת הלכו שוב לפרופסור בדק את הנער והפלא ופלא המצב החל להשתפר ואין צורך בניתוחים וזריקות. מצבו של הבחור הלך והשתפר עד שחזר לאיתנו הראשון.

הנה פשוט שמי שמקבל עליו עבודת הקדוש ברוך הוא פטור מעבודת מלך בשר ודם. דוד המלך ע״ה אומר בתהילים אומר אני מעשיי למלך לשוני עט סופר מהיר (תהילים מה, ב) משל למה הדבר דומה? לסוחר המעביר סחורותיו ממדינה למדינה ומעיר לעיר. כשהוא מגיע למעבר הגבול עוצרים אותו. בודקים בסחורתו, צריך להצהיר מה מעביר. כמויות, וכו׳ ולפי משקל סחורתו - משלם מכס אלפי שקלים. וכן כשהוא מייבא סחורות מחוץ לארץ מחוייב לתת מכס למדינה. אבל אדם שעובד בשירות המלך, מקבל תג ותעודה מהמלך שהוא עובד בשירותו, האם יעצרו אותו במעבר הגבול או בחולית המכס? האם יצטרך לתת הצהרה על סחורתו? ודאי שלא. הרי גם המכס כפוף למלך ובמצוותו הוא פועל.

והנמשל מובן מאליו. אומר דוד המלך אומר אני שכל מעשיי וכל פעולתיי הם מטעם המלך מלכי המלכים הקב״ה, ומכוחו וסמכותו אני פועל לפיכך פטור אני מלשלם מכס וארנוניות. וכן מצינו בהקמת המשכן שהביאו קרבנם הנשיאים והשם יתברך אמר למשה קח מאיתם והיו לעבודת הלוים איש לפי עבודתו. ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו. משום שנשאו על כתיפם את כלי הקודש היו פטורים מכל תפקיד אחר.

אמר פעם מרן שליט״א מופת הדור שיש רמז לכך בתפילה! זאת התורה לעולה למנחה לחטאת ולמילואים ולזבח השלמים. אדם שמקבל עליו עול תורה פטור מהקרבת עולה מהקרבת שלמים ואפילו משירות מילואים פוטרים אותו!!

אומר הגר״א לופיאן זצ״ל כשם שספינה המפליגה בים אם לא תהיה טעונה ותשקע מעט במים יהפכוה הגלים על פניה. לכן מן ההכרח להטעינה משא, אם הבעלים פקחים הם מטעינים אותה בסחורות שמעבירים ממדינה למדינה ומרוויחים הון רב. אבל אם אין בה סחורות, מן ההכרח להטעינה באבנים, כדי שלא תתהפך ותטבע!!!

פרק ג - משנה ו

רַבִּי חֲלַפְתָּא בֶן דּוֹסָא אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָה אוֹמֵר, עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פב), אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ

חֲמִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ט), וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁלשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פב), בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג), אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב ה' וַיִּשְׁמָע וְגוֹ'. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ), בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ׃

המשנה הנ"ל מעוררת כמה שאלות:

א. הרי כבר שנינו בפרק הזה במשנה השלישית ר"ח בן תרדיון אומר שניים שיושבים ויש בינהם דברי תורה שכינה שרוייה ביניהם וכו'?? ועוד ששם במשנה אמר רבי חנניא בן תרדיון שאחד שיושב ועוסק בתורה הקב"ה קובע לו שכר ואין שכינה כנגדו. ואילו כאן במשנה אמר רבי חלפתא שאף שכינה כנגדו ביחיד, לכאורה סתירה בין המשניות??

ב. אם התנא נקט שבאחד ושתיים שרוייה השכינה כ"ש בחמישה וכל שכן בעשרה??

ג. הגמרא בברכות אומרת מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה א"כ מה החידוש של רבי חלפתא?? ודאי שהשכינה נמצאת במקום תורה??

אלא התירוץ לכך הוא שלעולם מצד ידיעת התורה או עמל התורה של האדם אין כל כך נפקא מינה אם ילמד עם עוד אחד או שלושה או עשרה אנשים, מצד עצם ידיעת התורה והפלפול לא תמיד הוא מרוויח מכך. אולם מצד השראת השכינה יש לו רווח עצום אם יצטרף הוא לעוד ארבע אנשים ובכך יעשו אגודה ואז השכינה שורה בקביעות גדולה יותר בבחינת "אלוקים ניצב בעדת אל". וכל שכן בעשרה שאלוקים ניצב עמם ומברכם.

אומר "המדרש רבה" משל למה הדבר דומה? למלך שהיתה לו בת יחידה ובאו בני מלכים לבקש את ידה, לישא אותה לאישה ולקחת אותה למדינתם. המלך אמר להפרד ממנה איני יכול לכן אבקשכם שתכינו לי חדר קטן לידם סמוך מאד לארמון שלהם כדי שבכל רגע שארצה אוכל לראות את ביתי האהובה. כך הקב"ה שנתן לעם ישראל את החמדה הגנוזה שהיתה איתו קרוב לאלף דור מבקש מעם ישראל שיעשו לו בית קטן שיוכל לדור ביניהם ולא יפרוש מן התורה חמדתו. הה"ד "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", עד כאן דברי המדרש.

דהע"ה אומר בתהילים (נה): "פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי" בזכות מה היה הקב"ה מצילני בקרבות ובמלחמות וברדיפות

שהייתי נרדף ע״י אוייבי מבית ומחוץ?? בזכות שרבים היו עימדי לומדים תורה ומתפללים. וברוב עם הדרת מלך.

ולמה אמר בכל מקום אשר אזכיר את שמי היה צריך לומר תזכיר? מתרצים חז״ל שבהיות אדם בחברת יראי ה׳ קל לו להגות בתורה יותר. ובפרט שאמרו קנאת סופרים תרבה חכמה. מה שאין כן כשהוא לבד ומתרשל יותר ומתעצל בעת לימוד התורה ובכ״ז הקב״ה בעזרו, למרות שהשכר והסייעתא דשמיא באים לו משמיים, מחשיבים לו כאילו היה זה מצידו בלבד, וזה שאמר אף כי אני (הקב״ה) אזכיר את שמי בכל זאת אבוא אליך וברכתיך!!

פרק ג - משנה ז

רַבִּי אֶלְעָזָר אִישׁ בִּרְתוֹתָא אוֹמֵר, תֵּן לוֹ מִשֶּׁלּוֹ, שֶׁאַתָּה וְשֶׁלְּךָ שֶׁלּוֹ: וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר (דברי הימים א כט) כִּי מִמְּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ לָךְ.

אנו אומרים בכל בוקר בשבח ״ויברך דוד״ לך ה׳ הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמיים ובארץ לך ה׳ הממלכה והמתנשא לכל לראש והעושר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כוח וגבורה לגדל ולחזק לכל. דוד המלך ע״ה שאסף אוצרות כסף וזהב כחול אשר על שפת הים עד כי אין מספר ידע שהכל שייך להקב״ה ישתבח שמו. העושר והכבוד, ה׳ משפיל ומרים, מוריד שאול ויעל מעשיר ומעני, ממית ומחיה, מחליש ומרפא, ואין עוד מלבדו.

מסופר על אדם אחד שעבר בבית החיים והיה צועק שקרנים. רמאים. לפליאתם ולתמהונם של האנשים שהיו שם הסביר: פלוני זה אמר לי יש לי מפעלים ועסקים ופועלים. והנה הוא שוכב כאן דומם כאבן שאין לה הופכין. אלמוני התפאר לפני שיש לו נכסים, נכסי דניידי ודלא ניידי, והנה הוא נח על משכבו: א״כ מה יתאונן אדם חי?? הרי הכל רק ממנו יתברך כפיקדון ביד האדם והכל בערבון מוגבל ביותר.

משל למה הדבר דומה? לפקיד או גזבר שהולך להפקיד בבנק את הפדיון היומי של המפעל שבו הוא עובד, האם נטעה לחשוב שהכסף שלו?? הכסף בחזקתו עד שיפקידנו בבנק. הנמשל: כל אשר הקב״ה נותן לאדם: כסף, פרנסה, בנים, חכמה, בינה ודעת, הכל פיקדון בידו. ועל הכל עתיד ליתן דין וחשבון היאך נהג ואיך השתמש בכל אלו. לכן אומר לנו התנא הקדוש דע לך שהכל שלו יתברך, והפקיד בידך להשתמש בהם בתבונה ובהשכל לטוב לך בזה ובבא.

זמן - אמרו חז״ל אין אבידה כאבידת הזמן. ובשמיים דנים את האדם על כל רגע ורגע, אפילו על שיעור זמן של בליעת רוק דנים את האדם. כדכתיב ״לא תרפני עד בלעי רוקי״ (איוב ז. יט).

הגר״א מפרש מהו דין וחשבון שעתיד האדם לתת לאחר צאתו מן העולם, לכאורה היה צריך לומר חשבון ודין, קודם מחשבים מצוות ועבירות ולפי זה קובעים הדין?? אלא תירץ הגאון זיע״א. דין על העבירות מאזן של כל מה שעשה בימי חלדו. וחשבון על הזמן, שבזמן שעשה עבירה יכול באותו זמן לקיים מצווה.

ומסופר שפעם ביום שבת ראה הגר״א אדם שרוכב על סוס ומעלה עשן כל שהוא במקטרתו, צעק לו הגאון ביטול תורה! ביטול תורה! אמר לו מה ביטול תורה הרי אני מעשן בשבת ורוכב על הסוס?. אמר לו הרב זה פשיטא שידונו אותך, אבל חוץ מכך ידונו אותך גם על ביטול תורה, שבזמן שרכבת על הסוס במקום זה יכלת ללמוד תורה ולקיים העולם!!!

ממון: הא דאמרן, ידוע הדבר ומפורסם הענין שכל הכסף שיש לעשירים ממונם ונכסיהם, חלק מזה הוא של העניים, וידע בורא עולם שהעני לא יוכל להתארגן עם הממון, לכן הפקיד אותו אצל העשיר המורגל בכסף רב. אם ישכיל העשיר לתמוך בעני ולפרנסו הרי הוא מקיים את שליחותו. הוא גבאי וגזבר טוב. ואם לא, הקב״ה יקח ממנו את החלק של העני שהיה מופקד אצלו - ויעבירו לרעהו הטוב ממנו. לכן ידע העשיר שיותר ממה שהוא עושה חסד עם העני העני מזכה אותו. כ״ש ״האיש אשר עשיתי עמו היום בועז״. (רות ב. יט).

וידע כל פעול שבממון אפשר לקנות עולם הבא. אם ידע להשקיע את ממונו במצוות וצדקות. הגמרא במסכת בבא בתרא (דף יא) מספרת על מונבז המלך שהיה מפזר ממון מאוצר המלך לעניים יתומים ואלמנות ואמר לבני ביתו אבותיי גנזו למטה ואני גונז למעלה. אבותיי גנזו במקום שיד אדם מגעת ואני גונז במקום שאין אדם מגעת. אבותיי גנזו בעולם הזה ואני גונז לעולם הבא, אדם שנותן צדקה בעולם הזה הקב״ה לוקח אותה וזורע אותה אצלו. ומקבל פירי פירות לעולם הבא כדכתיב ״זורע צדקות מצמיח ישועות״.

בנים: בנים הם פיקדון אצל האדם. מעשה ברבי מאיר כשמתו שני בניו בערב שבת ולא הודיעה לו ברוריה אשתו עד מוצאי שבת, ואז אמרה לו משל לבעל הבית שהפקיד אצלך שתי אבנים טובות ולאחר זמן בא לקחת הפקדון האם תסכים להחזיר לו?? לכן צריך האדם לכלכל דבריו בתבונה. ואת עמלינו אלו הבנים לשמור מכל משמר לחנכם בדרך ישראל סבא, כ״ש (שיר השירים א. ח): ״צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותייך על משכנות הרועים״ אלו האבות הקדושים, וחנוך לנער עפ״י דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה.

רש״י כתב על הפסוק ״ולימדתם אותם את בניכם לדבר בם״ (דברים יא. יט) וכו׳, משעה שהבן יודע לדבר למדהו ״תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב״ שיהיה זה לימוד דבורו, מכאן אמרו כשתינוק מתחיל לדבר אביו מסיח עמו בלשון הקודש ומלמדו תורה. ואם לא עשה כן הרי הוא כאילו קוברו, שנאמר ולמדתם אותם את בניכם וכו׳.

חכמה: צריך האדם לעבוד את בוראו בכל הכשרון והמעלות שנתן לו, כי זו מטרת בואו לעולם, הרב אליהו דסלר זצוק״ל בספר ״מכתב מאליהו״ מפרש מהו מזלו של אדם: התכונות והכשרון העושר והנכסים החכמה והבינה והדעת הם כלים שבאמצעותם אדם עובד את בוראו, אלה הם כלי אומנותו בכדי לקיים את התכלית שלשמה בא לעולם הזה, לעבוד את בוראו ולהשלים את תיקונו בעולם. לכן אם רואים אדם עשיר ובעל נכסים רבים ושלם בכמה חכמות אין צורך לקנא בו. משל למה הדבר דומה? לנגר שיש לו כלים מיוחדים שבאמצעותם הוא יוצר ומפתח ובונה. הייתכן שיבוא אדם שאינו מן הישוב ויקנא בכלי אומנות של האומן, ויאמר מה שפר חלקו של זה שיש לו פטיש, מסמרים ודבק טוב? הרי ללא אלו אין הוא פועל ולא כלום. כל אדם ניחן בכשרונות מסויימים מי פחות ומי יותר. ואת כל כשרונותיו הוא צריך להפנות לתכלית שלשמה הגיע לעולם הזה. ולטבוע כאן חותם ותוכן מסויים, מי שמנצל את כל התכונות הנ״ל לעבודת ה׳ הרי זה צדיק. אבל מי שלוקח את היתרונות והמעלות שחנן אותו בורא עולם ומנצל אותם לתכלית אחרת, לא לתורה ולמעשים טובים הרי זה מעל בתפקידו ורשע שמו, ואת פושעים נמנה.

הקב״ה אומר (איוב מא. ג): ״מי הקדימני ואשלם לו״ את מי חייבתי במזוזה קודם שנתתי לו בית? ואת מי חייבתי בברית מילה לפני שנתתי לו בן? ואת מי חייבתי בצדקה לפני שנתתי לו ממון? כללו של דבר: הקב״ה קודם נותן ומשפיע ואח״כ מבקש שתועיל בטובך להפריש חלק ממה שקיבלת. ועוד תקבל על כך שכר מושלם ממי שהכל שלו!!!

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְשׁוֹנֶה וּמַפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ וְאוֹמֵר, מַה נָּאֶה אִילָן זֶה וּמַה נָּאֶה נִיר זֶה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ:

רבינו עובדיה מברטנורא פירש חידוש גדול יותר: אעפ״י שהוא מברך ברוך שככה לו בעולמו או מברך ברכת האילנות, כיוון שהפסיק ממשנתו כאילו מתחייב בנפשו. והדברים מפליאים וחודרי כליות ולב!! לא מבעיה שאינו מפסיק לשיחה בטלה או לדברי הבאי, אלא אפילו עומד ומברך את הקב״ה על מעשה ידיו הנפלאים - אפילו הכי, כיוון שהפסיק ממשנתו מתחייב!!! ומסתמא מדובר בבן תורה ששונה בדרך ומקיים מצוות לימוד תורה ״בלכתך בדרך״, ודווקא עליו התביעה גדולה יותר מפני שהוא אמור להבין ולהכיר את ערך התורה וגודל מעלתה. ואסור היה לו להרשות לעצמו להפסיק ממשנתו. וכל כך למה? אומרים בעלי המוסר

שאדם שיושב ועוסק בתורה ושוקע בה ברמ״ח ושס״ה שלו מרותק אליה ומתפעל ממנה כל כך שהוא כבר ״לא רואה בעיניים״ ואיך יכול להתפעל מדבר אחר, חוץ מהתורה?? אם מתרשם ממשהו אחר חוץ מהתורה משמע שיש בו חסרון גדול בהערכת התורה וערכה!!

וצריך האדם לצייר לעצמו בשעה שהוא לומד שהוא מחובר למכשיר הנשמה ח״ו, שאם רק לרגע קט יסירו ממנו את הצינור מיד יגווע וימות. כך התורה שהיא צינור החמצן של כל יהודי ואפילו אם לרגע מסיר בידיים את התורה ממנו - מותו בחייו. כפי שאומרים: תורה לנשמה כאויר לנשימה!!

כתיב ״כל חפציך לא ישוו בה״ (משלי ג. טו), וע״ז אמרה הגמרא בירושלמי מסכת פאה כל העולם כולו אינו שווה לדבר אחד מהתורה. ואפילו כל המצוות אינם שווים לדבר אחד מן התורה. ומבואר במסכת מגילה דף ט״ז שגדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות ויותר מכיבוד אב ואם. ויותר מבנין ביהמ״ק ויותר מהקרבת הקורבנות, תמיד של שחר ותמיד של בין הערביים. וידוע כשהאדם שונה בדברי תורה הוא מדבר לפני המלך. אם יעבור שם אדם ופוסק מלדבר עם המלך ומדבר עם אחר הרי זה מורד במלכות וחייב מיתה!!

הרב יעקב ישראל קנייבסקי הלא הוא הסטייפלר זצוק״ל אמר פעם כאשר יבואו לבית הדין של מעלה ושם דנים כל אדם לפי מעשיו. כגון אדם שמתפרנס מיגיע כפיו, וטורח במלאכתו במשך שעות היום, אבל כאשר הוא גומר לעבוד מיד הוא רץ לבית המדרש ומנצל שם כל רגע ללמוד ולהתעלות, וכאשר דנים אותו לא מוצאים בו עוון ביטול תורה, והרי הוא זוכה לגן עדן. ולעומתו יתכן בחבירו שיושב כל היום בבית המדרש ואף מעמיד תלמידים ומחבר ספרים, אבל אין הוא מנצל כל רגע, מצוי שהולכים אצלו זמנים בבטלה, וכאשר דנים אותו בבית דין של מעלה הרי הוא נענש על כל רגע שהלך לבטלה, וזהו עליונים למטה ותחתונים למעלה. והדברים הם נוראים. ואשרי השם על לב!!!

ועוד שההולך בדרך ומפסיק ממשנתו הרי זה כמתחייב בנפשו משום שמפסיק את הרציפות שהיא העיקר בלימוד התורה. שהרי אדם שלומד ומפסיק ממשנתו לדברים בטלים צריך ממידת הנימוס לומר לו ״בתיאבון״ שהרי מאכילים אותו גחלי רתמים: אומר הגר״ח שמואלביץ זצ״ל בענין המעשה עם רבי עקיבא שחזר לביתו ושמע שאשתו אומרת לאותה שכנה הלואי והיה שומע לי ללמוד עוד שתים עשרה שנה, ומייד חזר רבי עקיבא ללמוד עוד שתים עשרה שנה ולא נכנס לביתו לעשות הפסקה קטנה, משום שרצה ללמוד 24 שנים רצופות. ואילו היה מפסיק היה נחשב הלימוד לשתיים עשרה שנה חדשים ולא כהמשך לראשונים, והבן.

החפץ חיים זצוק״ל היה ממשיל דבר זה לאדם שמרתיח מים על האש וכל פעם לפני הרתיחה הוא מכבה את האש לכמה רגעים עד שמצטנן, ואח״כ מדליק שוב את האש, וחוזר ומכבהו באמצע, הרי ברור שהמים לא ירתחו לעולם. כנ״ל דברי תורה שנמשלה פעם לאש ופעם למים.

כתב ״פלא יועץ״ בערך תורה: כתיב ״לא תרפני עד בלעי רוקי״ ופירשו חז״ל הקדושים אשר אנו מאמינים אשר הם אמת ודבריהם אמת שאפילו על זמן מועט כדי בליעת הרוק אדם עתיד ליתן דין וחשבון. ושואלים דין וחשבון במה הוציאו. אוי לנו מיום הדין ומעומק הדין. ועל זה לבבות יכאבו איך הותרה הרצועה ואיך נשתכחה תורה ונעשה כהיתר אפילו לקצת תלמידי חכמים, ורבים מעמי הארץ, להיות מאבדים הזמן היקר כמה שעות בשחוק ובדברים בטלים ואסורים, ועל כן עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו, צדיק הוא ה׳ שהרי אמרו חז״ל על הפסוק ״בפשע יעקב כל זאת״. שכל הצרות והרעות הבאות לעולם על הכלל ועל הפרט ועכבות משיחא הכל הוא בעוון ביטול תורה.

הנה על כן אליכם אישים אקרא בני אל חי, חזק ונתחזק בעד אלוקינו ונחוס על כבוד קוננו, ועל נפשנו רוחנו ונשמתינו, לא נאבד עצמינו לדעת, ונאמין בתורתינו הקדושה ובדברי חז״ל הקדושים, ומכאן והלאה לא נאבד זמן יקר הערך לבטלה, רק בשכבינו ובקומנו נשיח בתורה הקדושה ונשמח ונעלוז בדברי תלמוד תורה ומצוות ובהם נהגה יומם ולילה אולי יתעשת האלוקים לנו. עד כאן לשונו הטהור.

יתבונן האדם וישיב הדברים על ליבו חומר השיחה הבטלה באמצע הלימוד שהרי התנא מדבר על אדם שהיה שונה בדרך ולא מפסיק לדבר בדברים בטלים אלא שיבח את הקב״ה על מעשה הבריאה, ובכ״ז הרי זה מתחייב בנפשו, קל וחומר בן בנו של קל וחומר כשאדם לוקח את היקר מכל שזה זמן, ואין אבדה כאבדת הזמן, ובידיים משחית ומכלה שעותיו וימיו להבל וריק. בצפיה במכשיר הטמא או בקריאת העיתונים המלאים שינאה עצמית ארס והרס. האם לשם כך בא האדם לעולם?? האם לשם כך נופחה בו נשמה טהורה חלק אלוקה ממעל ? וכי הנשמה שהיא בת מלך יש לה הנאה מכל הבלי העולם הזה?? ומה נשאר לאותם אנשים מכל זה מכל הסרטים (יש איסור (ויקרא יט. כח): ״וסרט לנפש לא תתנו בבשרכם:) מכל העיתונים מכל הרפש והחלאה והזוהמה?? חוסו על נפשותיכם בני ישראל ולמה יקצוף ה׳ על עמו וצאן מרעיתו??

ידוע שהגמרא בכמה מקומות אומרת בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת, ולא נודע למה בכה רבי, ואם עוד אדם זוכה לעולם הבא למה רבי בוכה?? להיפך צריך לשמוח? אכן מבואר אחר שראה רבינו הקדוש שרגע אחד כממריה יקר כ״כ עד שיש קונה עולמו, עולם הבא ברגע, בכה על ביטול הזמנים והעתות השונות אשר לדעתו לא קנה בהם עולמו. ואם רבינו בכה. איזובי הקיר כמונו מה יאמרו??

בברכת השחר אנו אומרים בכל יום "והערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בפינו", ובתפילה אנו אומרים "ותן בליבנו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, והאר עינינו בתורתיך" וכו' אבל בפועל כמה רגעים ושעות וימים עוברים עלינו בבטלה ובחוסר מעש. האם לא נכלם לאמר לפני הבורא שקרים וכזבים?ועל זה נאמר "בפיו ובשפתיו כבדוני - וליבו רחק ממני", (ישעיה כט. יג).

המשנה הראשונה במסכת פאה אומרת אלו הם דברים שאין להם שיעור וכו' ותלמוד תורה כנגד כולם, אולם המשנה בירושלמי גורסת אחרת: וביטול תורה כנגד כולם. שהרי ויתר הקב"ה על עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים ולא מחל על עוון ביטול תורה, שנאמר (ירמיה ט. יא): "על מה אבדה הארץ? על עוזבם את תורתי". כיוון שיודע היצר הרע שמעלת התורה והתפילה גדולות עד אין חקר לכן דווקא באלו הוא מכשיל ביותר את האדם בדיבור או בהירהור להסיח דעתו ולטרדו מן התפילה, ישמע חכם ויוסף לקח ונבון תחבולות יקנה.

פרק ג - משנה ח

רַבִּי דּוֹסְתַּאי בְּרַבִּי יַנַּאי מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל הַשּׁוֹנֶה. כְּתַ דָּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד), רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ. יָכוֹל אֲפִלּוּ תָקְפָה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר (שם) וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, הָא אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ עַד שֶׁיֵּשֵׁב וְיסִירֵם מִלִּבּוֹ:

לכאורה קשה למה ישב ויסירם מליבו? מה אכפת לו שיהיו בליבו? ועוד יותר קשה הרי תורה לא ניתנה למלאכי השרת ואם כך למה שאדם ששכח משנה מתחייב בנפשו? הרי מזמן החורבן ירדה חולשה ושכחה לעולם? אלא שרבי דוסתאי רוצה להדגיש לנו את חשיבות לימוד ושינון התורה. כמה חשוב לחזור ומצווה בחזרת. וכל המוסיף מוסיפים לו. שהרי ידוע שהיצר מכניס בלב האדם את המידה של העצלנות ללמוד דברים שכבר למד בעבר, ונותן לו שאיפה וסקרנות תמיד ללמוד עוד דברים חדשים ולא לחזור על לימודו והרי מקרא מפורש הוא "ושיננתם" שיהיו דברי התורה משוננים ושגורים בפיך, ועל זה אמרה הגמרא (סנהדרין צט) אדם שלומד ואינו חוזר דומה לאשה שיולדת וקוברת ב"מ ולאדם שזורע ואינו קוצר.

דוד המלך ע״ה אומר בתהילים (פט. מח) : ״זכור אני מה חלדי״ פירוש שאדם כמו חלודה אם לא חוזר ומשנן במשך הזמן שוכח. למה נמשלו דברי תורה?! לזהב וכסף וזכוכית שקשה לקנותם, אבל קל מאד לאבדם. אדם שאינו חוזר על לימודו סגולה בדוקה שישכח במשך הזמן לכן הגמרא בכמה מקומות משבחת את האמוראים והתנאים הקדושים ״תנא מיניה ארבעים זימנין ודמי ליה כמאן כמנחא בכיסיה״ ופירש המהרש״א למה לא אמר כמאן דמנחא בקופסא? או בתיבה? ותירץ שמנחא בכיסיה כלומר בכל רגע ממשמש בו ומוצא ולא צריך לחפשו. הרבה פעמים שואלים בחור באיזה פרק הוא אוחז? באיזו משנה? מה מהלך הגמרא? והוא נשאר בסימן ״פותח את ידיך״, לא כל כך מיושב בדבר. וזה דבר מגונה מאד.

צריך לחזור ולשנן שיהיה מונח בסוגיה ובענין שהוא לומד. מסופר על מרן החזון איש זצ״ל שפעם התבטא יש ואני לומד 40 יום דף גמרא אחד עד שאני זוכה לחדש בו דבר, ישנם ת״ח שלומדים 40 דף ביום ולא זוכרים כלום אבל החזון איש היה משתבח בעמל התורה, בשקידה העצומה, ובחזרה אין סופית עד כלות הכוחות. במקום אחר מסופר על הרב זצ״ל שבמשך שלשה חודשים רצופים למד את המשנה ״שש מעלות במקוואות״ עד שכל ילדיו הקטנים של רבי שמואל גריינמן גיסו ידעו את המשנה בע״פ :

ידוע מהסטייפלר זצוק״ל שהרבה פעמים אמר לאנשים שאין להם חשק ללמוד תורה זה מפני שאין להם סיפוק מלימוד התורה, והסיבה שאין תחושת סיפוק משום שלא חוזרים על הלימוד, וממילא לא זוכרים כלום ולא יודעים כלום, ולכן מאבדים את החשק. אבל אם חוזרים כמה פעמים ויודעים הדברים על בוריים הדברים מתבארים ומתחדדים יותר ואז יש יותר סיפוק, ובמשך הזמן נעשים תלמידי חכמים.

בספר ״לשכנו תדרשו״ הביא מעשה עם זקן אחד שהיה שקדן גדול ויגע בתורה כל היום מאשמורת הבקר ועד חצות לילה והיה מבין כל סוגיה על בוריה ומדקדק ברש״י, ולא היה זז מהסוגיה טרם הבין אותה. וכך הלך מחיל אל חיל ממסכת למסכת עד שגמר כל הש״ס. וכשהיה חוזר פעם שנייה את הש״ס היה חוזר באותה יגיעה ועמל כבתחילה, וכן פעם שלישית ורביעית בכל פעם כמו שהוא לומד בפעם הראשונה ולא היה תלמודו מתקיים בידו, מפני שלא היה חוזר בכל פעם אחרי הלימוד. ולכן היה תלמודו קשה עליו כברזל, למרות שעמל והתמיד ודקדק וחיפש האמת וגמר הש״ס כמה פעמים!! כיוון שלא חזר על תלמודו בעוד הזיכרון טרי איבד את כל מה שלמד. ללמדינו שחזרה על הלימוד אינו עניין צדדי אלא חיסרון בעצם הלימוד.

פרק ג - משנה ט

רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא אוֹמֵר, כֹּל שֶׁיִּרְאַת חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ, חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. וְכֹל שֶׁחָכְמָתוֹ קוֹדֶמֶת לְיִרְאַת חֶטְאוֹ, אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת.

רבינו עובדיה מברמנורא זצ״ל פירש: אדם שמקדים במחשבתו שהמטרה שלו בלימוד תורה קודם כל לשפר את עצמו, את מידותיו את יראת השמיים שלו ואח״כ ללמוד לשם צבירת ידע בתורה בחוקיה, ובמצוותיה, הרי זה משובח, עד כאן דבריו. אולם מי שתכלית לימודו היא צבירת ידע ללמוד את חכמת התורה בדומה לחוכמות אחרות, כמו להבדיל בין הקודש ובין החול פיסיקה הנדסה אלקטרוניקה וכ׳ ואין רצונו שהתורה תשפר ותעצב את מידותיו - הרי אין חכמתו מתקיימת. מפני שאין חכמה זו שלמד מונעת אותו מללכת אחרי שרירות ליבו.

הגמרא (סנהדרין דף ק״ו ע״ב) מספרת על דואג האדומי שהיה אביר הרועים של שאול ראש הסנהדרין. גדול בתורה. ועליו נכתב ״איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים״, (ישעיה לג. יח). שהיה סופר כל אותיות שבתורה. כלומר שהיה בקי בטעם האותיות החסרות והיתרות שיש בתורה לדוגמא: טטפת, סכת, מזזת, וכו׳ והיה בקי בכל קל וחומר שבתורה. ועל המתג העליונה שבאות למד היה שונה 300 הלכות, ויש אומרים הלכות טומאה וטהרה. ויש אומרים כישופים, היה עמקן עצום. בקי בכל מכמני התורה, ועליו העיד רבי אמי בגמרא שכל תורתו היתה מהשפה ולחוץ, ועליו נאמר (תהילים נב, ח). ״ויראו צדיקים ויראו ועליו ישחקו״ בתחילה היו יראים שלא ילמדו ממעשיו, ולבסוף כשמת בקיצור ימים ישחקו. שהשיבו לו גמולו בראשו.

הגמרא בפרק חלק מספרת על ירבעם בן נבט שעליו נאמר הפסוק (מלכים א. יא): ״וירבעם יצא מירושלים וימצא אותו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה״. מה שמלה חדשה אין בה דופי אף בתורתו אין דופי. שחידש דברים שלא שמעה אוזן מעולם. מאי ושניהם לבדם בשדה״? מלמד שכל חכמי ישראל נחשבו לפני ירבעם כעשבי השדה!!! וכל זאת נמנה עם אלו שאין להם חלק בעולם הבא, וכ״כ למה? כיוון שחכמתו קדמה ליראת חטאו. וחכמה בלי יראת חטא לא מועילה.

משל למה הדבר דומה? לאדון שאמר לעבדו העלה לי לעליית הגג קב של חיטין, והעלה לו. אמר לו הי.. את איתך קב של חומטין? (כלומר מידה של חומר משמר) אמר לא לאו אמר לו בעל הבית עדיף שלא היית מעלה לי כלל, כי מה שווים חיטים בעליית הגג בלי חומטין, בלי החומר המשמר. יראת שמים הוא החומר המשמר לחכמה, דרך ארץ קדמה לתורה, תורה ללא יראת שמיים לא מחזיקה מעמד ולא מתקיימת.

ורואים בחוש הרבה סטודנטים, עוכרי דין וכדומה שלומדים תורה, אבל לא לומדים תורה לשמה אלא כמו כל מקצוע וחכמה אחרת, האם התורה

בונה אותם מבחינת מידות טובות? מבחינת שינוי הטבעים שיש בהם? ודאי שלא, כל תורתם מסתכמת באוסף ידיעות ודעות, כידיעה שיטחית ביותר אם בכלל של התורה. אולם מאידך רואים הרבה חוזרים בתשובה חדשים מקרוב באו, החלו ללמוד תורה ותוך פרק זמן לא ארוך אתה מרגיש בשינוי הגדול שחל בהם, הן מבחינה פנימית של שינוי תפיסת החיים שלהם, שינוי ההתנהגות לכל אדם באשר הוא ואפילו בתואר פניהם שמתעדנים יותר, וכל זאת מכוח התורה. מגדולי מחזירי התשובה בדורינו הרב ראובן אלבז שליט״א ה׳ יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים פרסם ספרים בשם ״המאור שבתורה שהחזירני למוטב״ ויש שם סיפורים וצילומים של ציבור רחב, קשת רחבה של אנשים שחזרו בתשובה, טייסים מפקדים, מהנדסים, אקדמאים, אנשי בהמה וכו׳, ויש תמונות שלהם, מצד ימין אתה רואה לפניך את ״החשוד״ לפני שחזר בתשובה, כל מיני יצורים מהחלל החיצון, עבמי״ם. ומאידך לאחר שחזר בתשובה אתה רואה ולא מאמין, הזאת נעמי? הדרת פנים, תווי פנים יותר עדינים, בן של אברהם יצחק ויעקב בעל צורה, בן פורת יוסף. הכח שבתורה שאדם לומד ובהצטרף לכך יראת שמיים שמסגל לעצמו משנים את האדם מן הקצה אל הקצה.

הרב מיכאל לסרי שליט״א פה מפיק מרגליות סיפר שפעם אמרו לו בא תראה איך מתקיים הפסוק ״וגר זאב עם כבש״ (ישעיה יא. ו) אמר הרב לעצמו היתכן? באמריקה מצינו גן חיות שגר שם אריה וכבש רק שכל יום מחליפים כבש אחר: אמרו לו עיניך יראו ולא זר, הלך לישיבה בירושלים וראה שם אדם בריון בעל מימדים אדירים לאורך ולרוחב, יושב ולומד תורה וכל כמה דקות אומר מחילה מחילה, שאל את המלווים אותו מיהו הנ״ל אמרו לו זה לשעבר העבריין הגדול ביותר כחיפה כל המשטרה פחדו ממנו. אף אחד לא העז להתקרב אליו אא״כ היה מצווה לביתו לפני כן ומכין תכריכים וצוואה: ועכשיו ברוך השם חזר בתשובה ולומד בהתמדה עצומה. ממש לא להכיר, שאל אותם הרב ומי זה החברותא שלו? ענו לו זה השוטר שהיה רודף אחריו: ממש התקיים בהם חזון אחרית הימים וגר זאב עם כ. -ש ונמר עם גדי ירבץ״:

את המשנה הזו דרש רבי חנינא בן דוסא ולו נאה לדרוש, הגמרא בברכות מספרת, שפעם חלה בנו של רבי יוחנן בן זכאי, אמר רבי יוחנן לרבי חנינא תלמידו בקש עליו רחמים, התפלל עליו. אמר רבי יוחנן אלמלא הניח רבי יוחנן ראשו בן ברכיו כל היום כולו לא היו משגיחין בו, אמרה לו אשתו וכי תלמידך חנינא גדול ממך? אמר לה לא שהוא גדול ממני אלא הוא כעבד לפני המלך שהוא נכנס ויוצא בכל רגע ואילו אני כשר לפני המלך שמזדמן לפניו בתדירות קטנה יותר, וצריך לתאם פגישה וראיון וכו׳. רבי חנינא בן דוסא שיראת חטאו קדמה לתורתו דומה כעבד שמשרת לפני המלך. ידוע שיש צדיקים, ויש צדיקים שניזונים בזרוע. רבי חנינא בן דוסא היה מהסוג השני שרק מקשה קושיה (כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער?) ומיד מפסיקים הגשמים או יורדים עפ״י רצונו.

במקום אחר מספרת הגמרא מעשה בערוד אחד (הכלאה של צב ונחש) והיה מזיק את הבריות אמר להם הראו לי היכן החור שבו הוא נמצא, הראוהו את חורו, ונתן את עקבו על החור, מייד יצא הערוד ונשכו, וידוע הסגולה בנשיכתו של הערוד שאם הוא מקדים למקום מים הנשוך מת ואם האדם מקדים למקום מים הערוד מת, עשה לו הקב״ה נס ונבע מקור מים חיים מתחת לרגלו, הניח רגלו במים והערוד מת, מייד לקח רבי חנינא את הערוד על כתפו והביאו לביהמ״ד, אמר להם בניי, אין הערוד ממית אלא החטא ממית. אדם שהוא ירא חטא שפוחד שמא ידבק בו חטא כלשהו ויטנף אותו לא ירא מפחד פתאום ונגע לו יקרב באהלו.

רבינו יונה נדרש לפרש משנה זו ע״פ אבות דרבי נתן שאמר כשעם ישראל הקדימו נעשה לנשמע קדמה יראת חטאם למעשיהם. שמן הדין היה קודם לשמוע ורק אח״כ לעשות, ואילו ישראל קבלו עליהם תחילה לעשות כל אשר יצווה עליהם, וקבלו שכר מייד כאילו עשו, וזהו עצה יעוצה לכל יהודי שיקבל עליו לעשות את כל הדברים אשר יגידו לו החכמים, ולא יסור מהם ימין ושמאל, ומייד שיקבל עליו זאת קבלה בלב שלם ובנפש חפצה מעלה עליו שכר כאילו קיים את כל המצוות!!!

הגמרא במסכת שבת (דף לא ע״ב) אומרת: רבי ינאי מכריז חבל על מאן דלית ליה דרתא ותרעה לדרתא עביד. למה דומה אדם שיש בידו רק תורה ומעשים טובים ואין בו יראת שמיים? לגיזבר שנתנו לו מפתחות לדלתות הפנימיות בבית, ואילו מפתח לשער להיכנס לבית לא נתנו בידו, ואיך יוכל להיכנס אל הקודש פנימה?

שלמה המלך ע״ה מסכם את ספרו קהלת בפסוק ״סוף דבר הכל נשמע את האלוקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם״ הקדים את יראת האלוקים לשמירת המצוות החוקים והמשפטים.

הוּא הָיָה אוֹמֵר (רחב״ד), כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ, חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. וְכֹל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו, אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת:

לכאורה נשאלת שאלה: אדם שיושב ולומד תורה כל היום, מצאת החמה ועד שקיעתה, היעלה על הדעת שאין חכמתו מתקיימת? ועוד הרי התורה שקולה כנגד כל המצוות והמעשים טובים כולם?? אלא מפרש רבינו עובדיה מברטנורא זצוק״ל שהברייתא הראשונה של רבי חנינא בן דוסא עוסקת במצוות עשה, להיות זהיר במצוות, ואילו החלק השני של דבריו (המשנה שלנו) עוסקת בזריזות במצוות לא תעשה.

יש מפרשים חכמתו ומעשיו לפי הדוגמא שהוא נותן לסובבים אותו. אם מעשיו מרובים מחכמתו שהחינוך שהוא מחנך את בני ביתו וכו׳ זה במעשה בפועל, לא רק נאה דורש אלא גם מקיים הלכה למעשה. דוגמא

אישית הוא החינוך המועיל ביותר. לדוגמא: אדם שרוצה שבנו ילך לביהכנ״ס לתפילה, מבקש ממנו בלשון רכה ובנעימה קדושה שיועיל בטוב ללכת לתפילה, אם הוא עצמו באותה שעה קורא עיתון כמובן שהבן לא יאבה ולא ישמע. אבל אם הוא רואה דוגמא חיה בבית איך מתנהגים הלכה למעשה - גם הוא יעשה. כמעשה אבות כך יעשו בנים.

פירוש אחר: אדם שבעת לימודו לא מסתפק בהסבר שיטחי אלא חותר להבין את ההשלכות של מה שלמד גם לחיי היום יום, איך הדין בכל פרט ופרט ממה שלמד, מה הצדדים המעשיים שלמד, זה נקרא מעשיו מרובים ממה שלמד בכח חכמתו.

לדוגמא: אם למד על דין שעטנז מלבד הציורים והדוגמאות שנתנה הגמרא או ההלכה לענין זה הוא מרחיב יותר בדעתו איך מיושם דין זה בזמנינו, באוטובוס ציבורי, ברכבת, במטוס, מה הדין אם המושבים שם מרופדים ע״י תפירות של צמר ופישתים, מה הדין בשטיחים יקרים מסין שהם עשויים כך, האם גם שם נהנה משעטנז. מה הציור בדברים אחרים, מחשב את כל הצדדים וצידי הצדדים להלכה. והוא הדין בכל דבר ודבר בדין בורר בשבת ששם הדוגמאות הם רבות, וגם קשורות במחשבה שחשב. בדין הטמנה, בישול, וכו׳, אזי חכמתו מתקיימת שהרי הוא יודע את ההלכה לפרטי פרטים ואת כל החילוקים שיש בה וקל לו ליישם יותר את המצוות אליבא דהלכתא.

מאידך אדם שחכמתו מרובה ממעשיו כלומר לומד רק את הציורים שיש בגמרא ולא מתרגם אותם לשפת היום יום, לדוגמא אם למד דיני נזיקין, השור הבור המבעה והמבער ואינו נותן דעתו על דוגמאות בחיי היום יום שלנו, איך מסתעף כל דין לפרטי פרטים, אלא רק לומד שיטחית, מורח את הגמרא כמו ״ממרחית״, אדם כזה אין חכמתו מתקימת, מפני שגדול תלמוד שמביא לידי מעשה. לכן אין הביישן למד ואם נבלת סופך שתתנשא ותתעלה, אין בושה או איסור בל תוסיף לברר היטב את ההלכה או את הציורים שבהם דברה המשנה או הגמרא, וכשמצייר לעצמו את הדברים הלימוד נעשה לו קל יותר לתפיסה ולהבנה נכונה.

ידוע שיש בעבודת ה׳ שתי חלקים. החלק המעשי בקיום המצוות, והחלק העיוני כ״ש דע את אלוקי אביך ועבדהו. החלק המעשי עיקר והחלק העיוני טפל לו. הבן החכם מקיים את כל סדר הפסח העדות המשפטים והחוקים ורק לאחר מכן שואל כי ישאלך בנך מחר לאמר, הבן הרשע שואל את טעמי המצוות אם יבין אותם מוטב ואם לא יבין - לא יקיים. שני נביאים נשאלו על הנבואה. אברהם ובלעם, אברהם לאחר שקיים בשמחה את מעשה העקידה רצה להבין הסתירה של המאמרים שנאמרו לו מפי הקב״ה. בלעם הרשע לעומת זאת לא רצה לזוז ממקומו עד שיבאר לו הקב״ה למה בתחילה אמר לו לא תלך עימהם ואח״כ אמר לו קום לך עם האנשים. היוצא מדברינו שאדם חייב קודם כל לעשות את מעשה, כל המצוות כתיקונן, אחרי שעשה יכול לשאול לחקור, להתעמק להתבונן

ברעיון המסתתר מאחריהם ובסודותיהם של המצוות.

פרק ג - משנה י

הוּא הָיָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ. וְכֹל שֶׁאֵין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, אֵין רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ:

רבינו עובדיה מברטנורא זצוק״ל פירש כל שהוא אהוב למטה בידוע שגם אהוב הוא למעלה. מי שמשתדל להתחבב על הבריות, לא להיות יוצא דופן בהתנהגותו ובמעשיו בחברת האנשים, משאו ומתנו ביושר ובנחת עם הבריות הרי מקדש שם שמיים ועליו הבריות אומרים אשרי פלוני שלמד תורה אשרי ההורים שזכו לבן כזה, אשרי רבותיו שלמדו אותו תורה, יהי רצון שירבו כמותו בישראל. אבל חלילה אם אין הבריות מרוצים ממעשיו ומהנהגותיו. הרי שגם בשמיים אין הוא מקובל ומרוצה. הגמרא במסכת קידושין (דף מ) אומרת על הפסוק ״אמרו צדיק כי טוב״ וכי יש צדיק טוב ויש צדיק שאינו טוב? אלא טוב לשמיים וטוב לבריות זה צדיק טוב.

התנא נקט בלשון רוח הבריות לומר לך שכל זמן שהרוח קלה עד מתונה הרי בני אדם מסתגלים ומסתדרים איתה. משב רוח רענן עוד יותר טוב. רוח קרירה בקיץ יותר משיב את הנפש, אבל רוח עזה וסוערת, רוח קיצונית זו כבר סופה והיא מזיקה לאנשים ולרכוש. וזה אף אחד אינו אוהב. כך דעתו וטבעו של האדם צריכים להיות נוחים לבריות ואז הוא אהוב ומקובל ורצוי, אבל אם דיעותיו והנהגותיו ומעשיו קיצוניים - גם בשמיים אינו ראוי ומקובל.

הרמב״ם זיע״א כתב במשנה תורה שלעולם יהיה אדם מעורב בדעתו עם הבריות ולא ינהג בקיצוניות לכאן או לכאן אלא יבחר לו את שביל הזהב, הדרך האמצעית, שינהג האדם בכל ענייניו ובכל מעשיו בין באכילה ושתיה, בין במשא ומתן, בין בתפילה בין בשיחה ובכל דבר הדרך הטובה והממוצעת, ולא יתרחק אל קצוות לעולם, ויחשוב בענייניו לעשות אותם על דרך הממוצע והיושר.

אפשר לפרש מאמר זה עפ״י הגמרא במסכת יומא (דף כג), ״כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו״. כלומר כפי שאדם מעביר על מידותיו, מעביר ראשון ראשון. מוחל לחבירו שפגע בו כדי שלא יענש חבירו בעבורו. שלא יגרם לשום אדם בסיבתו עונש, גם הוא ישולם שכרו שבשמיים יעבירו ממנו כל פשעיו ולא ישאר בידו שום עוון ופשע.

רַבִּי דּוֹסָא בֶּן הַרְכִּינָס אוֹמֵר, שֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית, וְיַיִן שֶׁל צָהֳרַיִם, וְשִׂיחַת הַיְלָדִים, וְישִׁיבַת בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ, מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם׃

בפרק הקודם אמר רבי יהושע עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם אם כן מה בא לחדש לנו במשנה זו רבי דוסא? ועוד מה הקשר בן ארבעת המינים שמנה כאן ?? התירוץ הוא שלמרות שכל ארבעת הדברים האלו טובים לגוף יערבים עליו, ואין דינם כמו השלושה שמנה רבי יהושע, מכל מקום לנשמה הם קשים כחרבות. והקשר שלהם שכולם גורמים לאדם לאבד עולמו במו ידיו. המשתקע בהם ומתרגל בהם הריהו נטרד מן העולם הזה וגם לעולם הבא לא שפר עליו חלקו׃

שינה של שחרית

אנו אומרים בכל בוקר משנה במסכת פאה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן׃ והשכמת בית הכנסת וכו׳, לא רק שכר גדול לעולם הבא, אלא גם בעולם הזה מקבל שכר של אריכות ימים. המשכים ומעריב לבתי כנסיות ולבתי מדרשות זוכה שהקב״ה יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים. הגמרא בברכות (דף ח ע״א) מספרת שאמרו לרבי יוחנן איכה סבי בבבל, תמה. אמר הייתכן?? הרי כתוב ״למען ירבו ימיכם וימי בנכם על האדמה״ וכו׳ דווקא בארץ ישראל שייך אריכות ימים ושנים?? אמרו לו כיוון שמקדמי ומחשכי לבי כנישתא זוכים לאריכות ימים ושנים.

יהודי בכל לילה אומר סמוך מיטתו קריאת שמע על המיטה׃ ״ואהבת את ה׳ אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך״ ופירשו אפילו הוא נוטל נפשך. ומקבל עליו את זה באהבה, והקב״ה אומר המבחן שלך אם אתה אוהב אותי באמת הוא הזריזות לקום בבוקר השכם לעבודתי, מי שמתעצל על מיטתו מעיד כאלף עדים שהקדוש ברוך הוא רחוק מליבו וכליותיו. העצל ענייניו מקולקלים מאד בעולם הזה, ועליו אמר שלמה בחכמתו (משלי כד. ל)׃ ״על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב, והנה עלה כולו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה״. כיוון שהעצל אוהב מנוחה מתוך כך קיום המצוות ולימוד התורה קשים עליו, לכן מי שישן עד הצהרים או עד שעות הבוקר המאוחרות ממילא מפסיד זמן ק״ש ותפילה בזמנה וגם שמתפלל יחיד ליבו בל עימו והתפילה כמשאוי כבד עליו שממהר להיפטר ממנה.

ויין של צהרים

מביא לידי שכרות וממילא לביטול תורה ותפילה. מי שמתרגל בזה ועושה כל ימיו משתה, זלילה ושביעה לא רק שזו ברכה לבטלה ובזבוז זמן שהרי כל מה שאוכל ושותה הולך לסיטרא אחרא, אלא שביין יש

תקלות ומכשולים רבים. שהרי אדם הראשון לפי שיטה אחת נכשל ביין. נח חטא ביין, ולוט קלקל ביין ואף בני אהרון נדב ואביהו נכנסו שתויי יין, ובשלשה דברים אדם ניכר: בכיסו כוסו וכעסו.

ושיחת הילדים

שיחת הילדים שאדם נמשך אחריה מוליכים אותו לאותו כיוון של הפסד זמן יקר בידיים, לשבת ולשמוע פטפוטים ריקים מתוכן במקום שישב וילמד תורת חיים שנותנת חיים לעושיה ולומדיה, (וכשיושב וצופה בטמבלביזיה גרוע עשרות מונים משיחת ילדים).

וישיבת בתי כנסיות של עמי הארצות

אמר שלמה המלך ע״ה (משלי י. יט): ״ברוב דברים לא יחדל פשע״ מי שכל מאוויהם הוא העולם הזה ועניניו. שיחת דברים בטלים שלא יועילו. וביותר שעמי הארץ אנשים לא מפותחים רח״ל ברוב המקרים מגיעים לידי לשון הרע, רכילות, הלבנת פנים, דברי בלע על רבנן ועל תלמידיהן, אשר גדול עונשם בשמיים. הופכים את בית הכנסת למועדון חברים ולמושב ליצים. ואוי לאדם שיעיר להם על כך. במקום הופכים אותו לגל עצמות בהבל פיהם הטמא. התנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי זיע״א כתב בזוהר הקדוש בהאי לישנא: ״כל מאן דמשתעי בבי כנישתא לית ליה חולקה בעלמא דאתי״, וזאת מפני שבהיותו במקום מקדש מעט, מקום השראת השכינה מעיז פניו כנגדה ומזלזל בה. ולא רק שמדבר אלא עושה את מקום מקדש מעט למושב לצים, הרמ״ק רבי משה קורדובירו זצוק״ל והאר״י ז״ל זיע״א היו נזהרים שלא לדבר דברי תורה בבית הכנסת! ואם ראשונים הדומים למלאכים חששו ומנעו עצמם מלדבר דברי תורה בביהכנ״ס פן יבואו ח״ו לזלזל במלכו של עולם, קל וחומר בן בנו של קל וחומר אנן יתמי דיתמי שאפילו לדרגת חמורו של רבי פנחס בן יאיר לא נגיע, ולא יודעים להבחין בין ימין לשמאל, כל שכן שעלינו לבלום פינו בביהכנ״ס הן בשעת התפילה וקריאת ספר תורה, והן בחזרת השליח ציבור, והן בזמן שבן תפילה לתפילה, לפני התפילה או לאחריה. אדם שבא לביהכנ״ס ומדבר שם עליו הכתוב אומר (ישעיה א. יב): ״מי בקש זאת מידכם רמוס חצריי״, שרומסים ברגל גסה חצרות בית אלוקינו.

הפסוק אומר (ויקרא יט. ל): ״שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו״ שצריך אדם להתנהג במורא ובפחד, ובכובד ראש מאימת האל הגדול הגיבור והנורא השוכן בבית הכנסת, ועונש העובר על זה גדול מאד מאד. אמרו חז״ל על הפסוק (ישעיה נו. ז): ״והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי״, אימתיי״? ״כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים״, ופירושו כשאתם תעשו השתדלות לכבד בעיניכים את בית התפילה, בתי כנסיות ובתי מדרשות, וע״י זה יתייקר כבודם גם בעיני שאר העמים שרואים איך עם ישראל נוהג בתוך ביהכנ״ס. באימה ביראה וברתת, ואז כל

העמים יקראו לו בית תפילה, ממילא אז אביא אתכם אל הר המוריה אל בנין בית המקדש ואשמח אתכם שם לעולם לעיני כל העמים.

כתב בספר החרדים: אפילו השח בין ישתבח ליוצר עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה. הגמרא בברכות אומרת: אמר רבי אלעזר ב"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ומצאני אליהו הנביא זכור לטוב ועימו ארבעת אלפים גמלים טעונים באף וחימה לעשות נקמה באף וחימה למי שמדבר בין קדיש לברכו ובין ברכה לברכה בחזרת השליח ציבור, ולא עוד אלא שאין תפילתו נשמעת לפני הקב"ה שנאמר "לא אותי קראת יעקב".

ובפלא יועץ באות ב כתב באיסור שיחה בביהכנ"ס וז"ל: ואחר כוונת הלב הן הן הדברים, שצריך להיות ירא וחרד רועש ורועד איך יכנס להיכל המלך, כלי מלא בושה וכלימה, ויכוון באומרו ואני ברוב חסדיך אבוא ביתך, והוא אינו ראוי וכדאי להיכנס להיכל המלך אם לא כגודל חסדו ובזכות אבות ראשונים. ומתוך כך החי יתן אל ליבו לעמוד שם ביראה ואימה שלא לשוח שם שיחת חולין ח"ו מאימת השכינה השורה שם. וישנם כאלה שרוצים להיזהר ולא לדבר בבית הכנסת אבל כשמדברים אליהם אחרים לא כל כך נעים להם לא לענות ומתביישים לומר לשני שאינו מדבר בביהכנ"ס, ומתוך כך גם הוא מדבר בכאב לב עד שנעשה לו במשך הזמן כהיתר, והאיש הירא את ה' באמת לא יבוש מפני כל ויאמר בפירוש: איני מדבר בביהכנ"ס, שהרי זה דומה למי שרוצים לאבד ממנו הון רב שלא יחוש לבושה ולא לשום דבר. על אחת כמה וכמה שצריך לחוש לכבוד קונו, וזה כלל גדול שלא לעבור שום עבירה, ושלא להימנע מקיום שום מצווה מפני הבושה, ועל זה אמרו הווי עז כנמר לעשות רצון אביך שבשמיים, עכ"ל. והנזהר שלא לדבר בביהכנ"ס מקבל שכר מצווה, שמקיים מצוות ומקדשי תיראו. וילמד האדם ק"ו בעצמו שאם הולך ח"ו לבית משפט או עומד בהיכל של שרים או של מלך בשר ודם שהיום כאן והיום בקבר וכמה הוא ירא וחרד מפניהם. על אחת כמה וכמה שצריך לירא מפני מלכו של עולם שהוא חי וקיים לנצח. ואם הוא מתנהג בביהכנ"ס בקלות ראש סימן שאין לו ראש: וזה מורה שח"ו הקב"ה לא נמצא שם ואין לו ממי לירא. וגם הגויים ימ"ש נוהגים בבית תפילתם בכובד ראש במורא גדול, והם מתפללים להבל וריק. וכי יהודי הוא חלילה פחות מגוי? אם כן למה מתנהג שם בעזות ובחוצפה לפני הקב"ה? והשכינה זועקת אם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי. (מלאכי א. ו).

לצערינו ישנם בתי כנסיות של עמי הארצות שאם לא רבים שם וצועקים ומתגרים אחד בשני מרגישים שבאותו יום לא יצאו ידי חובתם, ומה שהתפללו זה רק בדיעבד: ולפני שנכנסים הם לא שוכחים לנשק המזוזה לשהות בפתח כמה שניות ולומר (תהילים ה. ח): "ואני ברוב חסדיך אבוא אל ביתך ואשתחווה אל היכל קדשך ביראתך": עליהם ועל כיוצא בהם

נאמר אם אין את הסיפא של הפסוק "ביראתך", עדיף שלא יהיה גם הרישא "ואני אבוא":

כתוב בפסוק "ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנוכי לא ידעתי, וירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי בית אלוקים וזה שער השמיים", (בראשית כח. טז).

ואומרים המפרשים דבר נורא, כשיעקב אבינו שלא ישן 14 שנה לפני כן, מתעורר ומגלה שנרדם במקום מקודש, בבית אלוקים, אומר לו ידעתי לא הייתי ישן שם. מוותר על ההתגלות האלוקית, מוותר על ההבטחה לדורות, מוותר על הכל ובלבד שלא לנהוג קלות ראש במקום מקודש!!

רבינו יונה בשערי תשובה כותב שתיקון לאדם שדיבר דיבור חול בבית הכנסת 40 יום תענית. וכולי האי ואולי, בתי כנסיות של עמי הארץ לו יחיו שנין אלפין לא יספיק להם תעניות וסיגופים לכפר על עוון המר והנמהר הזה. לכן הכלל הוא: "כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו" אדם שנוהג כבוד בבתי כנסיות ובתי מדרשות ה' מכבד אותו. ואם להיפך חלילה הרי הוא שנאוי ומשוקץ ומתועב ועם רשעים נמנה. רח"ל.

פרק ג - משנה יא

רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר, הַמְחַלֵּל אֶת הַקָּדָשִׁים, וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת, וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, וְהַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְהַמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא:

לכאורה מאי ההדגשה אעפ"י שיש בידו תורה מצוות? ידוע ששכר עבירה עבירה, ושכר מצווה מצווה, והקב"ה לא מקזז עבירות כנגד מצוות. ומצווה לא מכבה עבירה, א"כ איזה סלקא דעתין תהיה לומר שהתורה והמצוות יצילו אותו ביום עברה? ועוד אם יש בידו תורה ומצוות ומעשים טובים איך יכול לעבור עבירות חמורות כאלה המפסידות אותו מחיי העולם הבא? אלא נראה לומר שמעשיו של אדם זה לא נובעים מרצון לעבור על דבר ה', יכול להיות שהוא לומד תורה פחות או יותר וגם מקיים מצוות שמזדמנות לידו, שלפי הבנתו והשגתו הוא מבין אותם, אבל מוטבע בו טבע פסול שאומר כולם חייבים לי ולי מותר הכל, וממילא אפילו לא יודע שמעשיו הם עבירות חמורות, נותן דרור ללשונו לדבר על

דא ועל הא, להביע דעתו בנושאים מסויימים שהשתיקה יפה להם. שבתות ומועדים ניתנו לו בירושה ומותר לעשות בהם ככל העולה על רוחו, וכו'. לסוג זה של אנשים פתח הרמח"ל זצוק"ל את ספרו מסילת ישרים בהאי לישנא: "יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו", היסוד החשוב בחייו של כל יהודי הוא לברר ולאמת מה חובתו בעולם, לא מה הכל חייבים לו ומה מותר לו, ומה מגיע לו, אלא חובתו שלו בעולם הזה, ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל. ואת זה צריך עפ"י הרמח"ל זיע"א לברר ולאמת. לברר בלי ספק וספק ספיקה, באופן הברור. ולאמת - בבהירות בלב נקי, הרמח"ל קרא לספרו מסילת ישרים לאותם אנשים ישרים ששכלם לא התעוות והתעקם בהבלי העולם המבקשים לדעת באמת ובתמים מה חובתם ומגמתם בעולם הזה, ומהי המסילה העולה בית אל.

המחלל את הקדשים:

לכאורה קשה: הרי מסכת אבות עוסקת בהקניית מידות טובות ודרך ארץ לכל אדם, וכל הרוצה שואף להיות חסיד יקיים מילי דאבות, א"כ היאך מסתדרת הקביעה הזו עם המאמר הזה של רבי אלעזר המודעי שהרי קדשים שייך רק בזמן שהבית קיים?? אלא נראה לעניות דעתי לומר שהמחלל והמטיל מום בקדשים כלומר בדברים המקודשים לעם ישראל מאז ומעולם, כפי שאמר רבי סעדיה גאון זיע"א אין אומה זו נקראת אומה אלא בתורתיה, תורה שבכתב ותורה שבעל פה. ישנם לצערינו שועלים קטנים מחבלים כרמים שמעיזים פניהם ופוגעים בכל הקדוש לעם ישראל. בחינוך היהודי הטהור שהוציא מתוכו אלפים ורבבות רבנים דיינים ראשי ישיבות גאונים שלאורם עם ישראל הולך למעלה משלושת אלפים שנה, שהם עיני העדה. פוגעים במסורת ישראל, שמים ללעג ולקלס את ההלכות והדינים החוקים והמשפטים החגים והמועדים והכל בארס ובחלקלקות לשונם. הם מעלים והם מורידם הם מולידים והם קוברים, הם מכתירים והם עורפים והכל בהינף קולמוס. עליהם נאמר "איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת" (תהילים קה טו). שומר נפשו ירחק מהם לא יאבה ולא ישמע אליהם, יחשוב האדם בליבו שאם היה מישהו מקלל את אביו ומבזה אותו ורומס כבודו האם היה מבזבז זמן לקרוא את מאמריו ואת הגיגיו?? קל וחומר בן בנו של קל וחומר אלו שמרימים יד בתורת משה ורומסים כל יקר ברגל גסה ובמצח נחושה.

והמבזה את המועדות:

ימי חול המועד שעושה בהם מלאכה בדבר שאינו אבד ועושה אותם חולין לגמרי. והרי הקב"ה זיכה אותנו בפסח ובסוכות בזמנים שהם מסוגלים להתעלות, זמן סוכות לאחר הימים הנוראים, חג שכולו קדש קדשים, יכול אדם להתחיל את השנה בצבירת אלפי זכויות, בישיבה ולימוד בצל

השכינה זכר לעננ הכבוד. ובחג הפסח באוכלו נהמה דאסוותא ונזהר בחמץ במשהו ויכול לשבת וללמוד ולהוסיף קדושה על קדושת הימים האלו. חציו לה' וחציו לכם. ובמקום זה הוא שורף את זמנו בעבודה או בבילויים שמבלים ימיו ושנותיו או בטיולים וסיורים בחיק הטבע ובביטול תורה. לכן חובה ללמוד הלכות חול המועד כדי שידע מה מותר ומה אסור.

אמרו חז"ל על הפסוק בתהילים (עה. ג): "כי אקח מועד אני מישרים אשפוט. נמוגים ארץ וכל יושביה אנוכי תיקנתי עמודיה סלה" אדם טוען שבמשך ימי השבוע אין לו זמן ללמוד תורה. הוא רודף אחרי הפרנסה להביא טרף לביתו. לסגור את המינוס בבנק. וכו', אומר הקב"ה נראה אותך בשבת ומועד. אם בשבתות וימים טובים משתדל למלא את החסר. להשתתף בשיעורי תורה, מעלה עליו הקב"ה כאילו עסק בתורה כל השבוע. שהרי כשהיה לו פנאי עסק בתורה ואם היה לו יותר היה יותר לומד. אבל אם גם בשבת וחג האדם מבלה את זמנו (מלשון בלאי), הדלת תיסוב על צירה והעצל עדיין במיטתו. עוסק בקריאת עיתונים מעריב וידיעות וג'רוזלם פוסט לקיים "שתיים מקרא ואחד תרגום": הרי הקב"ה אומר אני אשפוט אותו לכף חובה רח"ל.

בירושלמי איתא אמר רבי אבא בר ממל אילו היה מי שימנה עימי הייתי מתיר לעשות מלאכה בחול המועד כיון שכל המטרה של חוה"מ שיהיו אוכלים ושותים ועוסקים בתורה למלא את חסרון ימי החול, אבל כיון שעשאוהו כחולין לכל דבר ומבטלים ימים יקרים אלו במלאכה ובטיולים, ממילא הוריקו ימים אלו מתוכן רוחני ומהמטרה שלהם.

ובגמרא בביצה אמר רבי אליעזר משבח אני את העצלנים בחג, פירושו שהיה משבח את האנשים שמקיימים בחג את הפסוק (תהילים פד. ה): "אשרי יושבי ביתך". יושבים בבתי כנסיות ובתי מדרשות ועוסקים לפחות חצי היום בתורת ה' וביראת שמיים טהורה. במקום לתור את הארץ ולהסתובב בשווקים וברחובות.

והמלבין פני חבירו ברבים:

הגמרא בפרק חלק אומרת המלבין פניו חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. והיכי דמי מלבין? כגון דאזיל סומקא ואתי חיוורא. דהיינו שכל הדם יורד מפניו של האדם ובמקום מראה אדמומית הוא מחוויר. כאילו רצח אותו. ויותר מכך. אדם שרוצח חבירו המעשה הוא חד פעמי, אי אפשר לרצוח אדם פעמיים. אבל בהלבנת פנים בכל פעם שהנעלב יגיע לאותו מצב ולאותה סיטואציה שהיה בפעם הראשונה, הרי בכל פעם מחדש מתלבנים פניו ובכל פעם נרצח מחדש. לכן עונשו של המלבין כ"כ חמור שיורד לגיהנם ולא עולה משם. ויותר מכך: התורה אומרת בפרשת נח, (בראשית ט. ו): "שופך דם האדם באדם דמו ישפך" יש אדם שרוצח את חבירו בסכין ושופך דמו לחוץ. אבל המלבין פני חבירו לא שופך דמו

החוצה אלא פנימה בתוך גופו. וזהו שופך דם האדם באדם עצמו, בתוכו. דינו של אותו מלבין פנים דמו ישפך.

ועוד שהרוצח כשהוא נרגע ונח מזעפו יודע את חומרת המעשה ומתחרט עליו ברוב הפעמים. המצפון מציק לו ולא נח עד ששב בתשובה. אבל המלבין פני חברו ברבים לא יודע את חומרת העוון המר והנמהר הזה, מצדיק את עצמו באומרו וכי מה עשיתי? או מתלוצץ הייתי, או חברי לא נפגע מכך. ועוד טצדקי כעין אלו. רבינו בחיי זצוק״ל פירש שפעם התורה כתבה ״לא תרצח״ בקמץ. ופעם אחרת כתוב לא תרצח בפתח, והלא דבר הוא? אלא תירץ הרב זיע״א שלפעמים אדם קומץ ידו ואוחז בחרב או בחנית ובשאר כלי משחית והורג את חבירו, ופעמים אדם רוצח את חבירו כשהוא פותח ופוער פיו לבלי חוק ומעליב ושופך דמו, וזה לא תרצח בפתח! וידוע מעשה דקמצא ובר קמצא שבר קמצא היה מוכן לשלם מחיר הסעודה כולה לבעל הבית ובלבד שיניחנו לשבת ואל ילבין פניו, ומאחר שפגעו בכבודו והלבינו פניו וישבו שם חכמים ולא מחו בבעל הבית הרשע, הסוף ידוע ומצער. שהלך והלשין לקיסר וכו׳.

הגמרא בפרק חלק מספרת על שונאי דוד המלך שהיו מצערים ומקניטים אותו תדיר ואומרים לו מתי נעלה לבית המקדש? שהיו יודעים שדוד המלך לא יזכה לבנות הבית וכל מטרתם הייתה להעליב אותו ולהלבין פניו. וע״ז אמר במזמור (תהילים קכב. ב) : ״שמחתי באומרים לי בית ה׳ נלך״. ועוד היו מעליבים אותו ואומרים דוד הבא על אשת איש מה עונשו? והיה עונה להם הבא על אשת איש עונשו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא. אבל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, גיהנם כלה ועונשו לא כלה.

והמפר בריתו של אברהם אבינו:

כתב בספר סדר היום וז״ל : צריך להיזהר הרבה מאד מאד באות שמירת ברית קדש, כי הוא מקום מוכן משכב ומושב של היצר הרע. מפני שדרכו של היצר הרע להתחבר במקום היותר קדוש ופרוש, ומפני שאין איבר בגוף האדם אשר מבדיל בין קדש לחול, בין ישראל לעמים כמו אות ברית קודש. כי כל הגויים ערלים והטומאה רבה עליהם אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם, ולישראל ציווה הקב״ה להסיר אותה ערלה וקליפתה, כדי להחליש אותו כוח שלא יוכל עימה מכל וכל. ולא נקרא גיבור ושלם כראוי אלא למי שמתגבר על יצרו במקום הזה וכובש אותו תחת ידו, ומעלתו גדולה עד מאד שבזכותה נקרא צדיק.

בדוק ומנוסה שהסיבה לריפיון וטמטום מוחין בלימוד התורה ויראת שמיים היא ראיית פריצות או שנכשל כשהושיט ידו לחכך באיבר הברית, ומי שפגם חלילה באות ברית קדש מייד סר חשקו מלימוד התורה והעצבות משתלטת עליו ; והוא הולך ומדרדר מדחי לדחי.

בשולחן ערוך או״ח (סימן ג סעף יד) אומר מרן: יזהר שלא יאחז באמה וישתין, ובגמרא מסכת נידה: יד לאמה תיקצץ, ופירשו שיותר טוב שתיקצץ היד מלנגוע באות ברית קדש, ולא יחשוב האדם שזו חסידות אלא הלכה מפורשת!!

בשולחן ערוך אבן העזר (סימן כה סעיף ב) כתב מרן אלו המנאפים ביד ומוציאים שכבת זרע, לא די להם שעוון גדול הוא, אלא שהעושה זאת בנידוי הוא יושב, עליהם נאמר ״ידיכם דמים מלאו״, וכאילו הרג את הנפש. ועוד כתב שם שאסור לאדם שיקשה עצמו לדעת דהיינו שמהרהר הרהורים רעים, ע״י זה בא לידי חימום וקישוי האיבר ועובר על לאו של ״ונשמרת מכל דבר רע״, (דברים כג. י). שאמרו חז״ל שלא יהרהר ביום ויבוא לידי טומאה בלילה.

הרמב״ם כותב: חסידים ראשונים היו מתפארים שלא הסתכלו במילה שלהם, וכן אמר רבי יהודה הנשיא הנקרא ״רבינו הקדוש״ משום שמעולם לא הוריד ידו מתחת לאבנטו ומעולם לא הסתכל בערווה שלו. עכ״ד. למדרגת רבינו הקדוש מסתמא לא נגיע, אבל לא להסתכל באותו מקום אפשרי בהחלט, הגמרא בברכות אומרת כל המסתכל באותו מקום קשתו ננערת כלומר מאבד את כוח הגברא. וזו חובה על כל יהודי. כמו כן במרחץ לא לסבן אותו מקום, לא לחכך באותו מקום גם אם יש גירוי או זיעה בעלמא. לא להתעסק עמו ביושבו בבית הכסא. וכן לא ילבש אדם מכנסיים או בגדים תחתונים צרים וצמודים שבזה בנקל יכול לבוא לידי חימום. וגם במקווה טהרה שנועד לתוספת טהרה וקדושה יזהר שלא לפגום שם את עיניו ואז יצא מגושם יותר ממה שנכנס. וכן שלא יסתכל איך שהשני מתרחץ וכו׳, רק יראה לטבול ולצאת מייד.

שמירת ברית קדש נקראת בשם יסוד שהיא יסוד בעבודת הקדש, ואי אפשר שיהיה לאדם שום התעלות אמיתית בעבודת ה׳, ושום הרגשת נועם קדושת השבת או שאר מצוות אם לא שומר אות ברית קדש שבבשרו. דרשו חז״ל ״עיניים להם ולא יראו״, (תהילים קטו. ה), כלומר אדם שמסתכל בעיניים למלא תאוותו, והוא על תקן מאוורר שפוזל הנה והנה - לא יראה בגדלות ה׳, לא יראה בנועם ה׳ ובהיכלו. וכן ״אוזניים להם ולא ישמעו״, אדם שפוגם בשמיעת דברים אסורים אינו זוכה לשמוע דבר ה׳. אדם שמקשה עצמו לדעת נמצא בנידוי בשמיים במשך 40 יום. ולא יתפלא למה תפילתו לא נשמעת ולימודו לא עושה פרי. מלבד העובדה שהגמרא בברכות אומרת שמי שמרבה לשמש מיטתו (בהיתר כמובן) שיערו נושר, ושיניו נושרות, וזיקנה קופצת עליו, וכוחו נחלש,

שהרי איבר קטן יש באדם מרעיבו שבע ומשביעו רעב. פי אלף אלפי אלפים אדם שפוגם בברית ומוציא זרע לבטלה חוץ מהפגמים הגופניים יש עוד כמה פגמים שמשתרשים בגופו ובנשמתו:

א. מתרחק מיראי ה' ומלומדי התורה וזה נרמז בפסוק "בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו" ר"ת למפרע מילה, שהשומר ברית הוא בבחינת "טבעות הארון", ואם פגם הוא כבר שונא אותם ורואה בהם פגמים, ולמעשה הוא רואה את הפגמים של עצמו שהוא כמשל המביט בראי ורואה פנים מטונפות, אין החסרון בראי, אלא באדם עצמו.

ב. מאבד כל רגש והרגשה ממצוות ומקדושה.

ג. נכנס לעצבון ולמרה שחורה בר מינן, והעצבות אינה עבירה אבל היא גורמת לכל העבירות.

ד. והגרוע מכל שמחליש אותו באמונה ע"י שמטמא את מוחו ומקרר אותו ביראת ה' ומוליד בו דיעות כוזבות רח"ל.

וזהו רק מעט מזעיר ממה שהזהירונו חז"ל בפגם הנורא הזה שמחמתו עד היום אנו בגלות, הקיץ עבר ואנחנו לא נושענו, וכל היקום שנמחה בדור המבול היה בגלל שפנמו בזרעם. ושמשו מין בשאינו מינו, והעונש מידה כנגד מידה מבול רותח שהמיס את האדם והבהמה, ולא השאיר שריד ופליט חוץ מנח ואשר בתיבה, ונח נקרא צדיק תמים שהוא היחיד שלא פגם באות ברית קדש, וכן הבהמות אשר איתו בתיבה כמו שמוזכר בפרק חלק (דף קט.).

ידוע שהזוהר הקדוש אמר שאין תרופה למכתו של אדם שפגם רח"ל, ורבינו נחמן מברסלב זיע"א פירש מהו "אין לו תקנה"? הכוונה שבכל עבירה שאדם עושה אם יתחרט וירצה לשוב בתשובה באמת מסייעים לו מהשמיים לשוב ולתקן. אבל בפגם הנורא של הוצאת זרע לבטלה אין לו סייעתא דשמיא לחזור בתשובה, ואת כל הדרך יצטרך הוא לעבור בעצמו בלי עזרה מלמעלה. וידוע שמסר רבינו נחמן מברסלב זיע"א נפשו על גילוי עשרה מזמורי תהילים שהם "התיקון הכללי" למי שפגם באות ברית קדש, ואדם שיאמר העשרה מזמורים וירבה בתורה ותפילה וכמובן לא ישוב לכסלה יותר, אלא מכאן ולהבא חושבנא לטב עביד, ממילא הקב"ה יעביר חטאתו ועוונו יכופר. אמרו חז"ל שאברהם אבינו יושב בשערי גהינום וכל יהודי שהוא מהול ולא פגם באות ברית קדש - לא מניחו להכנס לשם.

התורה מספרת מעשה ער ואונן בני יהודה וסופם שמתו בעודם באיבם מפני שפגעו באות ברית קדש, ער הבכור שלא רצה להכחיש יופיה של תמר, שימש בפנים וזרע מבחוץ, נקרא "רע" בעיני ה' ומת, ואף אונן שחשש שלא לו יהיה הזרע ג"כ פגם ומת צעיר לימים.

לכן יחרד האיש וילפת מעוון המר והנמהר הזה שמנפש ועד בשר יכלה שהפוגם רח"ל רע לו בעולם הזה ובעולם הבא, ונקרא רע לפני המקום,

ומנדים אותו בשמיים. וישתדל בעזרת ה' יתברך מכאן ולהבא לשמור ולהיזהר בכל הפרטים והעניינים הקשורים בכך וטוב לו בזה ובבא.

והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה:

רבינו עובדיה מברטנורא זצוק"ל פירש בזה שתי פירושים: מפרש פירושים של דופי בפסוקי התורה. שמתרגם פסוקים לא לפי משמעותם האמיתית אלא מסברות הכרס. וע"י כך מעוות את האמת ומוציא דברים מהקשרם האמיתי. והפירוש השני שמעיז פנים לעבור על דברי תורה ברגל גסה ובמצח נחושה ואין לו בושת פנים מאיש, ועל זה אמרה התורה (במדבר טו. ל): "והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר את ה' הוא מגדף ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה כי דבר ה' בזה ואת מצוותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עוונה בה". לפי הפירוש הראשון הביא רבינו עובדיה מברטנורא זצוק"ל לדוגמא כגון שמפרש את הפסוק "ומזרעך לא תתן להעביר למולך" (ויקרא יט. כא), (מולך הוא שם עבודה זרה שהיו מעבירים בניהם ע"ג מדורות ולוחשים לחשים שונים) לא תתן שכבתך בבהמה מהלכת על שתיים (גויה), או שמפרש שיש איסור אמנם לאכול חזיר אבל לשתות את המרק שמבושל בו מותר.

הדוגמא של זמנינו הם הרפורמים ימ"ש שמגלים פנים בתורה והמציאו להם תורה מודרנית (מורדני בפרסית פירושו ממית) המכשילים החדשים אשר שמים ללעג וקלס את התורה הקדושה ומשנים בה חוקים כרצונם. עליהם נאמר (תהילים צב. ח): "בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי אוון להשמדם עדי עד".

ולפי הפירוש השני - אלו העזי פנים אשר רומסים תורת ישראל ומחללים את היקר מכל ונלחמים בתורת ישראל ובערכי הקודש של העם היהודי. (מרן החזון איש כתב שכיום פושעי ישראל הם כתינוקות שנשבו ויש להתחשב בהם וממילא יש להם דין שוגג). אולם בעוונותינו הרבים רואים אנו היום רשעים וחצופים שמרימים יד בתורת משה, מרחיקים את הקרוב ומשניאים את האהוב ומתירים את האסור, וכל קדוש ויקר, בעיניהם הוא משוקץ ומתועב. הקב"ה ישיב גמולם בראשם ורוח סערה תפיצם.

כל אלו שמנתה המשנה אם לא חזרו בתשובה מבעוד מועד, בחיים חיותם, הרי שאין להם חלק לעולם הבא, אבל אם שבו בתשובה, אין לך דבר העומד בפני התשובה!

פרק ג - משנה יב

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, הֱוֵי קַל לְרֹאשׁ וְנוֹחַ לַתִּשְׁחֹרֶת, וֶהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּשִׂמְחָה:

רבינו עובדיה מברטנורא זצוק״ל פירש שתעשה עצמך קל וזריז לשרת אדם חשוב ונכבד. וכלפי אדם צעיר אינך מחוייב להקל בכבודך אלא תנהג כלפיו בנחת ובמתינות. מדרש שמואל פירש פירוש אחר: כשיבואו אליך עניים לבקשך שתמליץ עליהם לפני ראשי העיר תהיה קל לעשות מבוקשם. וגם נח לתשחורת כלומר לשחר פני נדיבי עם למען מבוקשם על העניים, ואם יטריחו אותך הוי מקבל פניהם של עניי עמך בסבר פנים יפות, אל תראה להם פנים זועפות.

רבי ישמעאל מחדש במשנה הזו את הענין של התבטלות עצמית. להוריד בערכך לפני מי שגדול ממך. אם זה רבך או כל אדם גדול ויושב בראש, תעמיד את עצמך בצל ואותו בראש. תדגיש את החשיבות ואת הכבוד של אותו אדם ע״י התבטלות עצמית שלך. מסופר על מורינו ועט״ר הרב חיים רבי שליט״א שביום שבת נוהג ללכת במעיל ארוך לכבוד השבת, ופעם כשהתארח מורו ורבו, לבש הרב לכבוד שבת מעיל קצר ופשוט וזאת בכדי להדגיש את ההבדל ואת הכבוד שרוחש לרבו, ואין כבוד אלא תורה.

הגמרא אומרת ״אשתך גוצא גחון ולחש להי״, כלומר יש אדם שהוא חשוב ונכבד בעיני העולם, מורם מעם, בעל מעמד וחשיבות והכל משחרים לפתחו, אשתו היא בבחינת גוצה וקטנה לעומתו, לה לא רוחשים כ״כ כבוד ותפארת. בכ״ז צריך הוא לרדת מרום המעלה בו הוא נמצא לרמתה ולשמוע מה היא אומרת ומה רחש ליבה, רק כך יזכה לשלום בית ושלווה אמיתית.

ונוח לתשחורת כמרן שליט״א אביר הרועים ופאר הדור, אין הדור יתום שמרן שרוי בתוכו מידי מוצש״ק יורד אל העם מתוך העיסוק הכביר שלו בפסיקת הלכות לעולם כולו, בחיבור ספריו הקדושים ועוד ועוד ומוסר שיעוריו הנפלאים אשר עד קצה תבל מיליהם בשפה ברורה ושווה לכל נפש, ובמשך עשרות שנים היה נותן שיעורי תורה ״בעין יעקב״ לבעלי בתים בת״א ובבת ים גאון הגאונים שנוחת לדרגה של בעלי בתים בהסבר שווה לכל נפש, כשמואל בדורו שהיה מכתת רגליו מכפר לכפר ומעיר לעיר לשפוט ולדון ולזכות את עם ישראל הקדושים.

ראה ראיתי עוד שתי פירושים למשנה זו: הוי קל כלומר אם בראשיתיך כשאתה בחור תתגבר על היצר כפי שאמרו בגמרא (עבודה זרה יט) אשרי איש ירא את ה׳ כלומר בעודו איש בשיא כוחו ובתוקף יצרו. דבר זה יהיה נוח לו בעת שחרותו כלומר בשנות זקנתו שלא יצטרך להלחם ביצרו כל כך. כמאמר הגמרא כיון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא - שוב אינו חוטא, שהרי עיקר המלחמה שצריך אדם להלחם ביצרו הוא בבחרותו בעודו בכוחו. וזה שאמר התנא הוי קל לראש דהיינו קל כנשר להתגבר על יצרך לראש, בראשיתך שאתה בחור, ואז בימי שחרותך שהושחרו פניך מפני הזקנה נוח יהיה לך מיצרך הרע!

ב. שתי נסיונות יש בחיים. נסיון העושר ונסיון העוני. כפי שאמר שלמה המלך ע"ה "ראש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חוקי פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה' ופן איוורש וגנבתי ותפשתי שם אלוהי" (משלי ל) וזהו פירושו: הוי קל לראש. אם זכית וגדלת וגם היית לראש - קבל זאת בקלות, אל תטול עטרה לעצמך ואל תתלה את ההצלחה בכשרונך ובחכמתך. שלא תגיע לידי "פן אשבע וכחשתי". ומאידך אם חלילה נתנסית בנסיון העוני והושחר ימיך מחוסר כל, קבל אותם בנוחות ובהכנעה, וזהו שאמר ונוח לתשחורת, שלא תגיע לידי "פן אוורש וגנבתי" ובין בעושר בין בעוני הוי מקבל את כל האדם בשמחה ובעין טובה, כי זה כל האדם!

והווי מקבל את כל האדם בשמחה:

האדם בהא הידיעה. לא רק חברים וידידים ובני משפחה אלא כל אדם באשר הוא, שחביב אדם שנברא בצלם. ואין הבדל בין הבריות, לכולם צריך לתת הרגשה טובה. הפסוק אומר (בראשית לז. יד): "לך נא ראה את שלום אחיך ושלום הצאן", גם מהצאן הקדוש כלומר בניו של אדם צריך להקדים בשלומם ולשאול על חסרונם, להעניק להם מזמנו ומתשומת ליבו. כתב הפלא יועץ בערך "שלום", הנה כי כן מה טוב להקדים שלום לכל אדם בסבר פנים יפות בשפה ברורה, וידרוש שלום כל אדם ובפרט לעני ואביון, ויאמר להם מה שלומכם, מה אתם עושים, איך אתם מרגישים? ולמצווה רבה תחשב שמשמח לב אומללים ואתיקורי מתייקרי ביה. וצריך כשנותן שלום שיהיו פיו וליבו שווים. ולא יהיה מאותם אנשים שנאמר עליהם (ישעיה כט. יג): "בפיו שלום ידבר ובקרבו ישים אורבו" שהרי זה גונב דעת הבריות. ולימדה תורה על שבטי יה שמתוך גנותם למדנו שבחם, שכיוון ששנאו את יוסף לא יכלו דברו לשלום", וכן אמרו חז"ל גדול המלבין שיניים לחבירו יותר ממשקהו חלב שנאמר "ולבן שיניים מחלב". (בראשית מט. יא).

הגמרא בתענית מספרת על אליהו הנביא זכור לטוב שהתבקש להראות מי הם בני העולם הבא והצביע על שני בדחנים שהיו שמחים ומשמחים בני אדם, אם ראו אנשים רבים זה עם זה או אדם שהיה שרוי בעצב ובתסכול היו משמחים ומבדרים אותו, מחזירים לו את שמחת החיים, משכינים שלום בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו והכל ע"י שמחה ומאור פנים.

פרק ג - משנה יג

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, מַרְגִּילִין לְעֶרְוָה. מַסּוֹרֶת, סְיָג לַתּוֹרָה. מַעֲשְׂרוֹת, סְיָג לָעשֶׁר. נְדָרִים, סְיָג לַפְּרִישׁוּת. סְיָג לַחָכְמָה, שְׁתִיקָה׃

הגמרא אומרת שלעולם לא ימלא אדם שחוק פיו בעולם הזה, שנאמר ״אז ימלא שחוק פינו״, (תהילים קכו. ב), אם אין זה שחוק של מצווה או של שמחה בעבודת ה׳, ולשמחה זו מה עושה?! הגמרא מספרת על ריש לקיש מזמן ששמע מרבי יוחנן דבר זה שעד בוא המשיח במהרה בקרוב אסור לאדם שימלא שחוק פיו לא צחק יותר כל ימיו. ואם בשחוק פשוט כך עאכ״ו שחוק של קלות ראש בין גברים ונשים, שהוא אסור בתכלית האיסור. שחוק שיכול להביא מחשבות לא צנועות, הרהורי עבירה, וקלות דעת, הדברים הגרועים ביותר מתחילים מבדיחה קטנה, משלום קטן ותמים וסופו מי ישורינו. אמרו חז״ל משל למה הדבר דומה? למים שמחלחלים בקיר, בתחילה הקילוח הוא דק והמים מטפטפים וחודרים, ובמשך הזמן הזרם גובר הולך ומתחזק עד שמערער יסודות הבית. כך עבודת היצה״ר, בתחילה הוא מתיר לומר שלום קטן עם חיוך ואחר כך עוד מילה, ועוד הערה, ועוד משיכת תשומת לב וסופו מי ישורינו, כמה בתים נהרסו מכך כמה לבנים מחומות המקדש נפלו ע״י זה.

פלוני הלך לתת משלוח מנות לחברו, חברו נעדר מביתו ולכן מסר ביד אשתו בתוספת איחולים, ברכות, ומילים חמות׃ כך זה התחיל ממסירה של משלוח מנות, פעם אחרת בא והאיש שוב אינו בביתו, עוד שיחת נימוסין משוחררת יותר, וכך החל כדור השלג להדרדר עד שסופו של דבר מצאה אשת החבר מנוחה ונחלה בזרועותיו של הבליעל הזה, עזבה בעל, משפחה וילדים ועברה להתגורר עם הממזר הזה, במשך הזמן החל המחזר הנלהב לשנות יחסו כלפיה וחייה הפכו לגהינום עלי אדמות, כך שיצאה קרחת מכאן ומכאן! כך דרכו של היצר להכשיל בני אדם, היום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך עד שמוציאו מחיי עולם ומדרדר אותו לבאר שחת. דורשי רשומות אמרו שממלכת יוון היא זו שהכניסה את עיקר הטומאה בעולם, המילה יוון מראה על דרכו של היצר, בתחילה הוא קו קטן כמו יוד ואח״כ גדל יותר וו. ואחר כך גדל עוד יותר - נון סופית.

כתב מו״ר ועט״ר בספר היקר ״אנשי קודש״׃ מדרכי הצניעות אף שצריך איש לדבר עם אישה מפני הצורך או בטלפון וכיוצא בזה, שלא לנהוג בקלות ראש ח״ו אלא לדבר ברצינות ואך ורק לפי הצורך, יש גם להיזהר שלא להסתכל הסתכלות חודרת ועמוקה, ולזה הבין אבימלך שרבקה היא אשתו של יצחק, מפני שיצחק לא היה מסתכל בנשים שדיבר איתן, וכאן ראה שמסתכל עליה. אדרבא בוש פנים לגן עדן להביט כלפי מטה ולא לכיוון האשה. ועל אחת כמה וכמה שלא להזכיר את האישה בשמה שדבר זה גורם לחיבה ומביא לגירוי של יצר הרע, עכ״ד.

וכן להיפך לא תקרא האשה לאדם בשמו, ישנם נשים צנועות בלבוש, מכסות הכל, אפילו את השיניים: אבל כשנכנסות למכולת אומרות משה תביא לי שתיים חלב, משה תשקול לי: משה תרשום לי: מה זה משה? חבר שלך מהגן? הרי דברים האלה של קריאה בשמו או בשמה בפרט שחוזרים על זה מידי פעם זו סכנה ממשית! ולכן יש להזהר שלא לאמר גברת שרה, גברת רבקה, אלא לפנות בשם משפחתה גברת כהן גברת לוי וכו'. הגמרא בשבת מספרת על רב שהיה מלמד את בנותיו דברי צניעות שמישהו דופק בדלת לא לשאול מי זה אלא מי שם וכו'.

ובמקום אחר כתב מו"ר ועט"ר שליט"א "כידוע משלוח מנות בפורים לא יתן איש לאשה שלא יבואו לספק קידושין, וגם מראה הרגל וחיבה ח"ו, ומכאן שיש להיזהר שלא לתת מנות איש לאישה או להיפך. רק ע"י הוראת חכם. ולפי זה מה שיש נוהגים שמבשלים מאכל משובח וכו' ומחלקים לשכנים אם דבר זה גורם חיבה וסקרנות על אותה אישה ומשבחים ומפארים וכו' וכו' או שזה גורם שהבעל מצטער שאשתו אינה יודעת לבשל כמו שכנתה, יתכן שיש לשמור מרחק מטעמי צניעות וקדושה. וכן להעביר קלטות וספרים וכיוצא בזה איש לאישה, אפילו על מנת לשמוע ולהחזיר יש להמנע, כי הקשר נגרם ע"י זה אינו קדוש. ויוסף הצדיק אמר "איך אעשה הרעה הגדולה הזו" (בראשית טל. ט), ולא אמר איך נעשה שלא להראות קשר כלשהו עם אשת פוטיפר. ואשרי המבין!

ה"ה שאישה לא תספר לבעלה על נשים שהיו עימה בבית הטבילה, ובכלל שאישה לא תספר לבעלה על נשים בכלל וכיוצ"ב. וכן יש לשמור על גדרי הצניעות והקדושה גם אצל בני משפחתה של אשתו וקרובותיה, כולל שמירת העיניים, ולהמנע משחוק וקלות ראש, ושלא להרבות בשיחה עימהן שזה חיוב מדאורייתא של הרחקה מעריות.

מסורת סייג לתורה:

פירש רבינו עובדיה מברטנורא זצוק"ל מסורת היא הלימוד שמסרו לנו חכמי ישראל בדרישת החסרות והיתרות שבתורה שמהם נלמדים דינים רבים, וכיוון שהם גדר וחיזוק בתורה שבכתב, שעל ידיהם אנו לומדים כמה מצוות היאך לעשותם, לדוגמא: כתוב בתורה בסכת בסכת בסוכות פעמיים כתיב חסר ופעם שלישית כתיב מלא, להודיענו שהכשר סוכה הוא בשלושה דפנות. וכן "אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם במועדם" (ויקרא כג. ד), כתיב חסר וו חז"ל לומדים מכאן אתם אפילו שוגגים אפילו מוטעים אפילו מזידים, בידי חכמי ישראל ניתנה הרשות והיכולת לקבוע ראשי חודשים, לעבר חודשים ושנים לפי חשבונם, מבני יששכר יודעי בינה לעיתים לדעת מה יעשה ישראל.

פירוש נוסף בלי מסורת של כתיב מלא וכתיב חסר, מנין התיבות והאותיות שבתורה שקבעו חז"ל היו משנים ומחליפים נוסחאות וגרסאות וכל מבין וחכם בעיניו היה משנה ומגיה לפי ראות עיניו ושכלו,

או לפי הענין והיתה התורה נעשית קרעים קרעים, והיו נוצרות כמה תורות וכמה נוסחאות. וכן לפי הכללים שלימדונו חז״ל שבהן יש שלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהם: בקל וחומר, גזירה שווה, בנין אב וכו׳ ובכל דבר יש פרטים וכללים מסויימים שלא יוכל שום אדם לדון קל וחומר או גזירה שווה כראות עיניו וכהבנתו ואז יכול בקלות לגלות פנים בתורה שלא כהלכה. מסופר על אחד הרבנים ״המשכילים״ שעלה פעם לבמה בשבת והחל לדרוש על הפסוק אתם ניצבים היום כולכם ראשיכם שבטיכם ומלכיכם, ונשאלת השאלה בשלמא ראשיכם ושבטיכם ושוטריכם בלשון רבים ניחא, אבל מלככם בלשון רבים? והלא יש רק מלך אחד? קושיה עצומה!! ענה אחד השומעים כבוד הרב לא כתוב בפסוק מלכיכם, חשב הרב כמה שניות ואמר אכן תשובה יפה אבל אני חושב שיש לי תירוץ יותר טוב: על אלה ושכמותם נאמר גם תבן גם מספוא רב עמנו:

מעשרות סייג לעושר:

הפסוק אומר (דברים יד. כב): ״עשר תעשר את תבואת זרעך היוצא שנה שנה״ והגמרא בתענית (דף ט) דרשה: עשר בשביל שתתעשר, ומסופר שם שרבי יוחנן פגש את בנו של רבי שמעון בן לקיש ואמר לו פסוק לי פסוקך, מה למדת היום בתלמוד תורה? אמר לו הילד שבכל התורה והמצוות אסור לנסות את הקב״ה ויש לאו מפורש בתורה (מלאכי י. טז): ״לא תנסו את ה׳ אלוקיכם״, אבל במצוות המעשר מצווה לנסות את הקב״ה שנאמר (מלאכי ג. י): ״הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ובחנוני נא בזאת אמר ה׳ אם לא אפתח לכם את ארובות השמיים והריקותי לכם ברכה עד בלי די״, מאי עד בלי די? עד שיבלו שפתותיכם מלומד די! ע״י שהאדם יקפיד לעשר את הכנסותיו הקב״ה ישפיע עליו שפע ברכה והצלחה. המעשרות שנותן האדם יתן לנצרכים, למוסדות תורה למוסדות צדקה וחסד שתומכים ביתומים ואלמנות, במוסדות שעוסקים בצרכי רפואה ובזיכוי הרבים.

אדם שמקפיד לעשר מכל הכנסה 10% מובטח לו שערך כספו ישמר ולא יחסר לו כל ימיו. אדם שנותן חומש כלומר 20% מכל הכנסה - מובטח לו שיתעשר ויעלה מעלה מעלה עד בלי די. כך כתב הגר״א זיע״א.

עדיף שירבה אדם בנתינה מאשר יתן סכום כסף גדול למוסד אחד. לדוגמא אם מעשר מכספו 400 שקל בחודש עדיף שיתן 10 הוראות קבע של 40 ש״ח לעשרה מוסדות שונים מאשר יתן את כל הסכום למקום אחד. כי ריבוי הנתינה מרגיל את האדם לתת. ואינו דומה אדם שמוצא מציאה של אלף שקל בפעם אחת למוצא כל כמה מטרים מאה ועוד מאה עד שיצטרף לסכום הנ״ל שהרי בכל מציאה הוא שמח מחדש.

כתב הרב ערוך השולחן זצוק״ל אם תראה אדם שמעשר ובכל זאת מפסיד מכספו. או שיש לו הוצאות רבות מהרגיל דע לך שזה לטובתו

שאולי ח״ו נגזרה עליו גזירה קשה או חולי מסויים רח״ל והוא מקבל את היסורים באופן של הפסד כסף. כי הקב״ה יודע שעדיף שיפסיד כסף וזוזים שזזים מיד ליד מאשר יקבל יסורי גוף והנפש שהם גרועים יותר. ואם ישאלו את האדם האם אתה מעדיף יסורים בגוף ל״ע או הפסד כספי? יבקש האדם הפסד בכסף. וכ״ז לטובת האדם. ויתפלל האדם תמיד שיזכה להיות מהנותנים ולא מהמקבלים. שכל הסומך על שולחנם של אחרים עולם חשך בעדו, ואכן אחד מכוחות וסגולות שהמעשר כספו מתברך הוא שיהיה תמיד מהנותנים ולא מפושטי היד.

ידוע שתפקיד התוספות בגמרא להוסיף על דברי הגמרא ופעמים לפסוק להלכה. אין תפקיד התוס׳ לספר סיפורים וכדו׳ אולם לפחות בשתי מקומות התוס׳ מספרים סיפור: הראשון במעשה בחולדה ובור (תענית דף ח) והשני בנידון דידן (דף ט) עשר תעשר: מעשה באדם עשיר שהיתה לו שדה שמוציאה יבולים בכל שנה - אלף כור. והיה אותו עשיר נותן מעשר מדויק - מאה כורים. וכך היה עושה בכל שנה, כל ימי חייו. כשחלה ונטה למות קרא לבנו ואמר לו: בני, דע לך ששדה זו שאני מוריש לך עושה בכל שנה אלף כור. הזהר שתפריש מאה כורים כאשר עשיתי אני, נפטר אותו אדם לבית עולמו. ועמד הבן במקומו ועשה בשדה אלף כורים כאשר היה עושה בחיי האב, והפריש ממנה מאה כורים. לשנה השנייה אמר הבן לא חבל על כל כך הרבה כורים מעשר שאני מפריש. הרי זה ממש ״בל תשחית״, הפריש 90 כור. לשנה הבאה נתן השדה תשע מאות כור חיטים. שנה שלישית הוריד עוד יותר את המעשר ואמר בטח הלוי לא ירגיש בדבר. נתן מעשר 60 כור חיטים. בשנה הבאה קיבל 600 כור חיטים. וכך הוא הולך וממעט ובאותה מידה היבולים קטנים בבחינת מצטמק ורע לו. עד שהגיע השדה לתת יבול של 100 כורים במקום אלף שהייתה נותנת בכל שנה. שמעו קרוביו שכך מיעט במעשר ולא הפריש כראוי באו אליו כולם מלובשים בחגגיות בגדים לבנים ושמחים ביותר. אמר להם כמדומה לי שאתם שמחים בקלקלתי, והלא כתוב (משלי כד. יז): ״בנפול אוייבך אל תשמח״? אמרו לו נצטער עליך? הרי בעצמך גרמת לכל הרעה הזו. ומפני מה לא הפרשת מעשר כראוי? בא וראה כי מתחילה שבא השדה לידך היית בעל הבית והקב״ה כהן. שהיה המעשר חלקו לתת לעניים, ועכשיו שלא הפרשת כראוי נהיה הקב״ה בעל הבית ואתה כהן, שאין שדך עושה מה שהיתה עושה מתחילה. והיינו דכתיב (במדבר ה. י): ״ואיש את קדשיו לו יהיו״ כלומר שאינו מפריש כהוגן לא יהיה לו אלא הקדשים. ואם מפריש כראוי זוכה לממון הרבה, עד כאן המעשה.

כתב החפץ חיים זצוק״ל בספרו אהבת חסד שמצוות המעשר היא גדולה יותר ממצוות צדקה בזה שאלו הנותנים צדקה יש להם רק מצוות צדקה. אבל אלו הנותנים מעשר בזה עושים שותפות עם הקב״ה שכל הרווחים שיש לאדם הם משותפים לו ולהקב״ה ומה יפה חלקם ומה נעים גורלם של אלו.

מעשה באברך שנקלע לעניין מסובך של משפטים כספיים בסכום גדול מאוד, כשהלך למרן הסטייפלר נשאל האם הוא נותן מעשר מכל רווח, ולאחר שענה בחיוב אמר הרב זצוק״ל אם הוא נותן מעשר לא יארע לו כל רע ושום נזק לא יהיה. וכך היה. כל עניין המשפטים ארך 7 שנים ובאופן בלתי טבעי חזר לו כל רכושו כמו שאמר מרן ז״ל. בנוהג שבעולם אדם שמרוויח אלף שקל ומפריש למעשר מאה שקלים הרי הוא רושם בפנסקו שירדו לו מאה שקלים ונשארו לו תשע מאות ש״ח. אבל אליבא דאמת ההיפך הוא הנכון צריך הוא לרשום בפנסקו שירדו לו תשע מאות ש״ח, שהרי מאותם תשע מאות ש״ח שמוציא לפרנסתו לא נשאר לו מהם כלום, ואילו את המאה ש״ח שהפריש למעשר הרי הם קיימים לו לעולם. אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא.

נדרים סייג לפרישות:

התנא מדבר בחסיד שמחמיר על עצמו ומתחיל בפרישות כדי שלא יכשל בדברים אסורים, כיוון שמתייראי שמא יתגבר עליו יצרו הוא נודר נדר או שבועה. כ״ש דוד המלך ע״ה (תהילים קיט. קו) ״נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך״, כיוון שהאדם רוצה להרגיל עצמו באורח חיים מיוחד, לפרוש מכל הנאות העולם הזה, לוותר על כל דבר היתר, כ״ש יעקב אבינו ע״ה ״אם יהיה אלוקים עמדי וכו׳ והיה לי ה׳ לאלוקים״, ה׳ שזו מידת הרחמים יהיה לי לאלוקים מידת הדין, כלומר אני רוצה שהקב״ה יתנהג עימי תמיד רק במידת הדין ולא במידת הרחמים. לכן אדם כזה בתחילת דרכו גודר את עצמו בנדים ושבועות, וקדוש יאמר לו.

ככלל אומר התנא שעדיף לאדם שלא ינדור כלל מאשר ינדור וישלם, כיוון שהיצר לפתח חטאת רובץ לפתותו לעבור על הנדר. כתב הרב ״פלא יועץ״ בערך נדרים שבעוון נדרים אשתו של אדם ובניו מתים רח״ל ועוד אמרו שהנודר נקרא חוטא שנאמר (קהלת ה. ה): ״אל תיתן את פיך להחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא, פן יקצוף האלוקים על קולך וחיבל את מעשה ידיך״ ופרשו הפסוק לאיש שנודר לפני התיבה ואינו משלם ועליו נאמר (משלי כה. יד): ״נשיאים ורוח וגשם אין, איש מתהלל במתת שקר״, והאיש הירא ורך הלבב יזהר להתנות על כל דבר שיהיה בלי נדר, ואם נדר איזה דבר לצדקה לא יאחר לשלמו כי נפש המלאך הנברא מאותה נדבה הוא חובל שהוא תלוי ועומד עד שלמו נדרו.

הגמרא בכתובות (דף עז) מספרת על רבי יהושע בן לוי שזכה להיכנס חי לגן עדן, בגלל שלא נשבע מעולם לשווא, שהרי היה חברותא של מלאך המוות, וכשהגיע זמנו להפטר מהעולם ביקש להילוות אליו שיראה לו את מקומו, ומאחר שפחד ביקש מהמלאך שיתן לו את חרבו, כשהגיע למקומו המיועד בגן עדן קפץ פנימה וסירב לצאת, ונשבע שלא יצא משם, בא מלאך המוות וסיפר בפני בי״ד של מעלה מה שקרה, אמר הקב״ה לבדוק בפנקסו של רבי יהושע אם קרה שפעם אחת נשבע וחזר בו, יוציאוהו משם ואם לא ישאירו אותו במקומו, וכשבדקו ראו שמעולם

לא נשבע ופסקו כיוון שנכנס ונשבע לא יוציאוהו משם רק שיחזיר את חרב מלאך פלוני שימשיך לעשות תפקידו.

סייג לחכמה שתיקה:

אמרו רבותינו זכרונם לחיי העולם הבא "מילה בסלע - משתיקותא בתרין" וכל זאת בשיחה כשרה. שאם לא כן ההפסד הוא מרובה. הגמרא בפסחים (דף ג) אומרת כלל: לעולם ילמד אדם את תלמידו דרך קצרה. ואמרו חז"ל אם הדיבור שווה כסף השתיקה שווה זהב. הרוצה לרכוש חכמה ושחכמתו תתקיים יעשה לה סייג וגדר - שתיקה. וזו גם סגולה גדולה לאריכות ימים. שהרי כל מילותיו של אדם בימי חלדו ספורים כשגומר את מלאי המילים שהוקצב לו, גמר את תיקונו. ולכן כשאדם אוחז בפלך השתיקה ומדבר רק דברים הצריכים לגופו, גורם לאריכות ימיו, כפי שאומר התנא "כל ימיי גדלתי בין חכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה", וכל המרבה בדברים בא לידי חטא.

מסופר ששלמה המלך ע"ה היה בן שתים עשרה שנה, כשחיבר את ספר משלי. בין שאר החוכמות כתב (יז. כח): "גם אוויל מחריש חכם יחשב", תמהו עליו חכמי ישראל, מה פשר הדברים?! איך אדם אוויל כסיל ובער לא ידע יכול להחשב כחכם?!החלו לפקפק בחכמתו של שלמה המלך, החליט המלך הצעיר ללמד את חכמי ישראל פרק בחכמה, הלך לשוק הסבלים וראה שם בחור נאה וחסון, אמר לו כמה כבודו מרוויח ליום עבודה?!אמר לו הסבל מ. אה שקלים, אמר לו שלמה רצונך להרוויח 500 ש"ח ליום?! תבוא איתי ותעשה מה שאומר לך אל תסור מדבריי ימין ושמאל. לקח אותו לחנות בגדים יוקרתית, והלביש אותו כמו אחד הרבנים הגדולים, מעיל פראק, כובע המבורג וכו', נתן לו גמרא בידו ואמר לו תלך לכנסת ישראל, תשב שם ותעשה עצמך לומד ומתפלפל עם עצמך, מקשה ומתרץ, בסוף היום תבוא אלי ואתן לך שכרך מושלם. הלך אותו סבל ועשה כמצוות שלמה המלך, כשנכנס לביהמ"ד שישבו שם חכמי ישראל כולם קמו לכבודו, אמרו בטח איזה צדיק בא לעיר, אמרו לו כבודו אולי יתן שיעור בהלכה או בגמרא והוא עושה להם סימנים כאילו הוא שקוע בים התלמוד והפוסקים. בין מנחה לערבית שוב ביקשו ממנו פתח פיך ויאירו דבריך, ושוב הוא דחה אותם בתנועות. דברי התורה שהוא יתן להם זה בבחינת ביטול תורה באיכות לעומת מה שהוא עסוק בו: דברים ברומו של עולם, בטח איזה מעשה מרכבה חשבו להם החכמים, כנראה עושה יחודים וסילודים חשבו אחרים: עד ולא עד בכלל, לבסוף התגלתה התרמית, שאל אותם הגאון האדיר מיודענו הסבל שאלת הבן שאינו יודע לשאול, איך אתם יכולים לקרוא כתב כזה קטן? ועוד בלי ניקוד: כל זמן שהיה מחריש נחשב האוויל לחכם, ברגע שפתח פיו התגלתה טפשותו, ואז נוכחו לדעת גודל חכמת שלמה המלך והודו לו.

הרב ״ראשית חכמה״ זצוק״ל (בשער האהבה פרק ו) הביא מעשה על הרב החסיד חכם יהודה בן שושן זיע״א שנראה בחלום לאחד מצדיקי הדור והיה מראהו מבריק כאור החמה. וכל שערה ושערה מזקנו הייתה מבהיקה כמו אבוקה של אש. שאל אותו הצדיק באיזה זכות זכה לזה?? ואמר לו בזכות השתיקה, שמימיו לא דיבר דברים בטלים.

אמר הגר״א מוילנא זיע״א באיגרתו לבני ביתו ״ולכן אני מזהירך שתרגיל בכל היותר לישב יחידי כי חטא הלשון עולה על כולם כ״ש ״כל עמל אדם לפיהו״ אמרו חז״ל שכל מצוותיו של אדם ותורתו אינם מספיקים למה שמוציא מפיו. ומה אומנותו של אדם בעולם הזה?? ישים עצמו כאילם, וידביק שתי שפתותיו כשתי ריחיים, ועל כל דיבור של הבל צריך להתקלע מסוף העולם ועד סופו. ובהמשך כתב הרב זצוק״ל כי הדיבור והמידות צריך להתרגל, והרגל על כל דבר הוא שלטון, וכל ההתחלות קשות, ועד יום מותו צריך האדם להתייסר לא בתעניות וסיגופים אלא לרסן את פיו. וזהו התשובה, וזה כל פרי העולם הבא, וכל רגע ורגע שאדם סותם פיו זוכה בשבילו לאור הגנוז שאין כל מלאך ובריה יכולים לשער את גודל השכר.

בספר תיקון חצות כתב הרב שהשגת החכמה היא ע״י שממעט בדיבור ומרבה בשתיקה. וריבוי הדברים הבטלים גורם לשכחת התורה, והשתיקה מרבה את הזכירה. וכל בעל נפש יאנח בשברון על זה.

הרב מנורת המאור זצוק״ל כתב: אמרו חכמי המוסר! ממופתי החכמים מיעוט הדיבור וממופתי הכסילים רוב דברים, שנאמר (קהלת ה. ב): ״וקול כסילים ברוב דברים״, ואמרו חז״ל שאדם שממעט בדיבור זה מראה על יחוס טוב ומעלה באבותיו, כמסופר בגמרא מסכת קידושין (דף עא ע״ב) עולא הגיע לפומבדיתא לביתו של רבי יהודה וראה את רבי יצחק בנו של רבי יהודה שגדל ועדיין לא נשא אישה, שאל עולא את רבי יהודה מדוע אינו מחתן את בנו שהגיע לפרקו? ענה לו רבי יהודה כיוון שאיני יודע מי משפחה מיוחסת לכן איני מוצא כלה ראוייה. אמר לו עולה הסימן למצוא משפחה מיוחסת אם הם מצטיינים במידת השתיקה, תקח מהם אישה לבנך. כפי שמצינו בבבל ששני אנשים היו רבים היו בודקים מי מהם שותק ראשון ידעו שהוא מיוחס יותר, וכן מספרת הגמרא ששאלו את רב איך לבדוק משפחה אמר להם לבדוק אותם במידת השתיקה.

כתוב בספר המידות שהיה חכם שהיה מדבר רק מעט מזער, כששאלו אותו מדוע הוא כל כך שותק ענה להם בדקתי את הדברים ומצאתי שנחלקו לארבעה דברים: הראשון הוא דיבור שאינו מועיל כלל וכולו נזק כגון שקר, ליצנות, רכילות, לשון הרע, ושאר מרעין בישין. החלק השני שיש בו קצת תועלת אבל גם נזק כגון אדם שמדבר לטובת חבירו אבל יש בו כנגד הבורא, שמועיל לחבירו ומכעיס לבורא. החלק השלישי הוא הדברים בטלים כגון איך בנו את הבית הזה, וכמה עלה דבר זה, דברים שאין בהם תועלת ולא נזק. והחלק הרביעי זה בדברי תורה ומוסר,

התעלות בעבודת הבורא וכו' ואני בודק את הדברים, אם הם מהחלק הרביעי אני מדבר. ואי לא לא!!

כתוב "בצעטיל קטן" של רבי אלימלך מליז'ינסק זצ"ל: ירגיל את עצמו שלא יתחיל לדבר לשום אדם זולת לצורך גדול, ואף ההכרח ידבר דברים קצרים מאוד מנופה ביי"ג נפה שלא יהיה בדיבורים שום שקר ח"ו, ושום חנופה ולשה"ר, ומחלוקת, ולא שום הראות מעשיו לבשר ודם. וירגיל את עצמו בכלל שאמרו חז"ל למד לשונך לומר איני יודע. וכשמדברים אליו בני אדם אשר אין נזהרים מלדבר דברים בטלים, ישמיט את עצמו מהם בכל כוחו ובכל מיני תחבולות. וכשלא אפשר לו להשמט מהם על כל פנים יצטער מאוד בזה שמוכרח להשיב להם. ואמר החכם כשלא תמצא את האדם שילמדך מוסר הדבק בשתיקה, פן תדבר סכלות.

כיוון שהלשון קל לדבר צריך מאד להכביד הלשון ולשמור אותו שלא ידבר לחינם, כי רוב דברים הוא כמשא. ושלמה המלך ע"ה אמר (משלי יח. יג): "משיב דבר בטרם ישמע אוולת היא לו וכלימה". וכל מי שהוא רגיל בשתיקה ניצל מכמה עבירות, מחירופין ומגידופין, לשה"ר ליצנות ושקרים. וכשאדם נחרף ונגדף מחבירו ואינו משיב לו דבר, מצער בזה ביותר את המחרף. וע"ז אמר דהע"ה, (תהילים לח. יד): "ואני כחרש לא ישמע וכאילם לא יפתח פיו". לכאורה היה נכון יותר לומר וכאילם לא אפתח פי, מהוא פיו?? אלא אומר דהע"ה כשמחרפים ומגדפים אותי אני כחרש שלא שומע וממילא ההוא מסתתמים טענותיו ונעשה כאילם אשר לא פותח פיו יותר.

וכן אמר שלמה המלך "אל תען כסיל כאוולתו". (משלי כו. ד). אמרו חז"ל שכל השומע חרפתו ואינו משיב. בשעת מריבה עליו הכתוב אומר (שופטים ה. לא) "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו". כלומר השמש שמעה חרפתה מהירח שאמרה וכי אפשר לשתי מלכים למלוך בעת ובעונה אחת?? שמעה ולא הגיבה וזכתה להיות המאור הגדול. כך אדם שאינו עונה בשעת מריבה סופו שיעלה לגדולה. וכן מצינו באהרון שנטל שכר על השתיקה, שהיה לו לדבר ולא דיבר, וכן הר סיני ששתק בשעה שכל ההרים ריצדו ורבו שכל אחד טען עליי ראוי שתינתן התורה, כיוון ששתק-זכה וניתנה תורה עליו.

פרק ג - משנה יד

הוּא הָיָה אוֹמֵר, חָבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם. חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ט), כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם. חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל

שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם. חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד), בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם. חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה. חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד), כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם, תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ:

אומר התנא הקדוש רבי עקיבא זיע״א חביב אדם שנברא בצלם כלומר האדם שהוא נזר הבריאה, ואת כל העולם כולו על כל נפלאותיו וצפונותיו ברא בשביל האדם להנאתו ולשימושו. ארבע דרגות בבריאה וסימנם דצח״ם: הדומם שזה הקרקע משמש את הצומח הגדל בו. והצומח משמש את החי שהן חיתו יער, בהמות וכו׳. והחי משמש את האדם לצורך אכילה, שתיה, כסות, ושאר דברים כגון רכיבה סחורה, מלאכה ועוד. ואילו האדם הוא נזר הבריאה נברא לשמש את קונו, אומר לנו התנא שהדברים האלה מחייבים את האדם ביתר שאת וביתר עוז בעבודת ה׳.

בדברים מסויימים האדם עולה בחשיבותו על מלאכי מרום שעליהם נאמר (תהילים קג. כ): ״גיבורי כוח עושה דברו״, והחשיבות של האדם על המלאכים בזה שהוא נברא בצלם אלוקים, ונקרא בן למקום ב״ה, וגם קיבל התורה הקדושה שהוא כלי חמדה בכדי שיקיים אותה תמיד, מה שלא זכו מלאכי השרת.

הרב אילן קדוש שליט״א הביא בספרו זיכוי הרבים משל בענין זה: בתערוכה גדולה שהייתה במוזיאון הגדול בפריז ״עיר החושך״ הציגו ארון עץ נפלא, מעשה אומן, פיתוחי חותם, גילופים וחיטובים, והחשוב מכל: התאים והמגירות בארון נפלא זה היו עשויים בחכמה גדולה, כל מיני תאים נסתרים וסודיים שאיש לא ידע בקיומם (למעט האומן שעשאו) שבו ניתן לאחסן כלי כסף וזהב יהלומים ואבני חן יקרים. היתה מכירה פומבית וזכה בארון גביר אחד בעל עושר עצום שקנה את הארון בדמים מרובים. ויהי היום והעשיר הזה ירד מנכסיו, הלוך וירוד עד כי נאלץ למכור את כל מטלטליו ובתוכם הארון הזה. בשעת דחקו מכר את הארון בשוק הפשפשים והג׳וקים במחיר פרוטות וזה התגלגל מיד ליד עד שקנה אותו סנדלר אחד, ואיחסן בתוכו כל כלי אומנתו, פטישים, מסמרים, חתיכות עור, וסוליות, וכו׳. יום אחד נצרך העשיר לשעבר לתקן נעליו, הלך לאותו סנדלר וישא עיניו וראה את הארון שלו שוכן אחר כבוד בבית הסנדלר רגליו שבורות, מלא מסמרים וכלי עבודה, איך שראה זאת נתעלף. לאחר ששב לאיתנו הראשון סיפר לאנשים שהתאספו שם את קורותיו של אותו ארון, את התאים הסודיים שיש בו, את כל הפטנטים

והמבואות הנעלמים שבו, וכמה הון ויקר עלה לו, ואילו כעת מונח שבר כלי בבית הסנדלר, ואיך לא יבכה ויאנח בשברון מתניים??

והנמשל הוא שהנשמה חלק אלוקא ממעל כמו שנאמר "ויפח באפיו נשמת חיים" ואונקלוס תירגם רוח ממללא, ברא בו מוח משוכלל שאף מדען (מדען מדביק מודעות) בעולם לא יפענח את סודו. בתוכו מצבור של חכמה תבונה ודעת, זיכרון, דיבור, הבעה מידות ענווה, חן, בושה, הכנעה, מחשב אנושי אדיר שכל המחשבים של נאס"א נחשבו כאין לעומתו, לא יגיעו לחלק טרליון שבו, זו היתה המטרה שלשמה נברא האדם בחכמה נפלאה כזו, ואדם מאבד בידו את האוצר האדיר שהפקיד בורא עולם בידיו. במקום להניח בחדרי המוח חכמה, בינה, דעת, יראת שמיים, ומידות טובות, הוא מניח בהם שקר ומירמה, הרהורים רעים, גאווה, עזות, קשיות עורף, וכו'. צועקת שכינה ואומרת קלני מראשי, קלני מזרועי. והקב"ה אמר כמה עמל עמלתי שהרי כל העולם כולו נברא במאמר פי, כ"ש (תהילים לג. ו) : "בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם" אבל האדם עשה במו ידיו שנאמר "בצלם אלוקים ברא אותו" (בראשית א', כז).

חביבים ישראל שנקראו בנים למקום:

הפסוק אומר (דברים ח. ה) : "כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיך מיסרך", חז"ל הביאו משל למה הדבר דומה : לאדם שהלך עם בנו בדרך ונכנס ליער, אמר לבנו, בני אל תוציא את ידך מידי שלא תלך לאיבוד שכאן ישנם חיות שמשחרות לטרף, ראה שלא תלך לבדך לאף מקום. בתחילה אמנם הלכו יחדיו, אולם בהמשך הדרך הסתקרן הילד ועזב את אביו והלך, כיוון שראה שאין אביו איתו החל לבכות ולצעוק אבי אבי. החלה החשיכה לרדת וקולות של חיתו יער בוקעות מתוך היער, פתאום מרגיש הבן סטירה מצלצלת מאחור, הסתובב וראה את אביו, החל הבן לצהול ולשמוח, אבא יקר שלי!! למרות שקיבל סטירה - שמח שראה מי המכהו. עם ישראל הוא בן של הקב"ה וכיוון שכך גם כשמקבל יסורים וגזירות קשות ורעות - אהבתו מתחזקת, כמו שאומר הפסוק "מצאוני השומרים הסובבים בעיר היכוני פצעוני נשאו את רדידי מעליי שומרי החומות. השבעתי אתכם בנות ירושלים אם תמצאו את דודי מה תגידו לו? שחולת אהבה אני"!! (שיר השירים ה).

האומה היחידה בעולם שבניה מוכנים למסור נפשם למען קיום התורה והמצוות הוא העם היהודי, שום אומה ולשון לא סבלו כ"כ הרבה פרעות ושמדות יסורים ועלילות כמו העם היהודי, וראה זה פלא - כל האימפריות האדירות : בבל, אשור, רומי, יוון, פרס, כולם לא נשאר מהם זכר, אבל העם שכולם אהבו לשנוא אותו ולרדות בו, היחיד שנשאר קיים. וזאת בעקבות ההבטחה האלוקית "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי איתם-כי אני ה' אלוקיהם" (ויקרא כו. מד).

חביבים ישראל שניתן להם כלי חמדה:

התורה הייתה כלי אומנותו של הקב״ה שאיתה היה משתעשע בכל יום שנאמר ״ואהי אצלו אמון״, התורה נקראת כלי חמדה גם מפני שחמדו אותה המלאכים. כתוב במדרש בשעה שעלה משה לקבל התורה אמרו מלאכי השרת מה לילוד אישה ביננו? צר הקב״ה קלסתר פניו של משה כאברהם אע״ה, אמר להם לא אצלו ירדתם? האם לא אירח אתכם ונתן לכם לאכול ולשתות אצלו?? אמרו לו מלאכי השרת ״ה׳ אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים״. חמדה גנוזה לפניך תתעק״ד (947) דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם??

אמר הקב״ה למשה השב להם תשובה, אמר משה מתייירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. אמר לו אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה. כלומר אמנם יצר האדם רק רע כל היום, ובכל זאת תאמר להם שהתשובה נבראה הרבה לפני בריאת האדם, וגם אם נכשל האדם בחטא ישוב בתשובה ושב ורפא לו, ואין דבר העומד בפני התשובה. אמר לפניו ריבונו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה? אנוכי ה׳ אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצריים מבית עבדים, וכי למצריים ירדתם? לפרעה נשתעבדתם? תורה למה לכם? ועוד מה כתיב בה? לא יהיה לך אלוקים אחרים על פניי, וכי בין האומות אתם שרויים שעובדים ע״ז? ועוד מה כתוב בה? ״זכור את יום השבת לקדשו״ וכי מלאכה אתם עושים שאתם צריכים לשבות?? ועוד מה כתיב בה?? ״לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, וכי קנאה יש ביניכם? יצר הרע יש בכם?? תורה למה לכם?? מייד הודו לו ואמרו ״ה׳ אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ״.

וקשה, וכי המלאכים לא יודעים שהתורה מיועדת לבני אדם?? ועל שום מה הוצרך משה לבאר להם העניין? ראיתי בספר הנפלא ״קול יהודה״ של מו״ר ועט״ר הגה״צ יהודה צדקה זצוק״ל שאומר התורה הקדושה מתחלקת לשני חלקים: חלק הלימוד וחלק המעשה. מלבד שאדם חייב ללמוד תורה כדי לדעת איך לקיים את המצוות, יש גם את חלק המעשה. גדול תלמוד שמביא לידי מעשה, אולם גם אדם שלומד הלכות סוכה ונאנס ולא עשה את הסוכה - יש לו שכר על עצם הלימוד, כמו כן תינוקות של בית רבן שלומדים תורה הרי לא מקיימים הלכה למעשה, אלא לומדים תורה לשמה גרידה, הרי העולם כולו עומד בזכות הבל פיהם למרות שאין בו מעשה. המלאכים ידעו שהם לא שייכים בחלק המעשי שבתורה אלא רק בחלק הלימוד של התורה ולפיכך דרשו שהחלק העיוני שבתורה ישאר אצלם ואילו חלק המעשה ירד לתחתונים שכבר הביעו הסכמה לכך כשאמרו נעשה ונשמע. משה רבינו הבין כוונתם ולכן אמר מתייירא אני שמא ישרפוני בהבל פיהם שאם יקבלו התורה שהיא אש נוסף על מעלתם כמלאכים שמא ישרפוני. אמר לו הקב״ה אחוז בכיסא כבודי ואמור להם שחלק הלימוד גדול ומגיע עד כסא הכבוד, אבל זה דווקא בלימוד על מנת לעשות, שגדול תלמוד המביא לידי מעשה אבל לימוד בלבד ללא מעשה-פחות חשוב שזו תורה שלא לשמה.

הגמרא בברכות (דף ה) אומרת על הפסוק (משלי ד. ב): "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו". אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא בא וראה שלא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם מידת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח, אבל הקב"ה אינו כן, נתן להם תורה לישראל ושמח שנאמר כ. י לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. שתי פירושים בזה: פירש המהרש"א זיע"א שהפסוק פתח בלשון מקח וממכר של בשר ודם, וסיים בנתינה של הקב"ה, שבשר ודם המוכר עצב והיה רוצה שיתבטל המקח ויחזור אליו החפץ היקר, אבל הקב"ה אינו כן, אלא נתן את התורה בעין יפה, בדרך מתנה שהנותן - בעין יפה הוא נותן, ומבקש מאיתנו שלא נעזבה. הפירוש השני של הגר"א זיע"א: שאדם שמוכר חפץ נוטל כסף תמורתו, ואפילו הנותן מתנה עושה כן בדר"כ משום שהייתה לו טובת הנאה מסויימת בעבר מן המקבל, ובכל זאת המוכר עצב אך נתינת התורה היא מתנה גמורה, ללא שום תמורה, ומכל מקום הקב"ה שמח.

מספרים על רב שמואל שהיה עני מרוד, לא הייתה לו פרוטה שחוקה, יום אחד בא לביתו עני לבקש צדקה, פשפש הרב במגירות ובארונות ומצא טבעת זהב של הרבנית, שקיבלה ירושה מדורי דורות, ונתן אותה לעני, לאחר שעזב העני את הבית הגיעה הרבנית, כששאלה את הרב מה היה, סיפר לה שנתן את הטבעת זהב לעני, ותצעק צעקה גדולה ומרה, וכי הטבעת הזו שעולה כ"כ הרבה כסף, אלף זהובים והיא ירושה מזה עשרות שנים נתת צדקה? לבש הרב את מעילו והחל לרוץ אחרי העני, העני בראותו את רב שמואל רץ אחריו החל לרוץ יותר מהר, חשב שהרב התחרט ובא לקחת חזרה את האוצר, צעק לו רבי שמואל יהודי יקר רציתי רק לומר לך שלא תתפתה ותמכור את הטבעת בזול בשוק הפשפשים, הטבעת שווה אלף זהובים אל תמכור אותה בפחות מכך, ופנה הרב לשוב לביתו.

הקב"ה אומר לעם ישראל בניי התורה הזו היא לקח טוב, אוצר יקר, חכמה אדירה צפונה בתורה, הפוך בה והפוך בה וכל חכמות שבעולם תמצא בה, תורה שמלאכי השרת חמדו אותה, תורה שבה השתעשתי במשך תתקע"ד דורות לפני בריאת העולם, תזהרו לא למכור את תורתי עבור נזיד עדשים, עבור איזה משחק כדור עגל שעשרים ושש תינוקות מגודלים שעדיין לא התפתחו רודפים אחרי כדור מנופח באוויר, ועד שמשיגים אותו מהרים להיפטר ממנו: שלא תמכרו את התורה עבור קריאת עיתון או שיחה של עמי הארצות!!

כל העולם הנפלא הזה נברא ע"י התורה שהייתה השרטוט המדוייק למעשה בריאתה. אדם שלומד תורה התורה הופכת להיות שלו שנאמר (תהילים א. ב): "ובתורתו יהגה יומם ולילה", וכיוון שכך יש לו יכולת וכח לשלוט בכל העולם כולו, וכולם כפופים לו, ויכול לכוף את הטבע לפי רצונו, כמו שמצינו אין ספור מעשים בגמרא על צדיקי עליון שבכח תורתם זכו לשדד מערכות תבל ולעלות בדרגתם על המלאכים והשרפים,

לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום (תהילים קמח).

פרק ג - משנה טו

הַכֹּל צָפוּי, וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה, וּבְטוֹב הָעוֹלָם נִדּוֹן. וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה:

פירש הרמב"ם זיע"א את המשנה הנ"ל וזה תוכן דבריו: הרי ידוע שהקב"ה ישתבח שמו היה הווה ויהיה. הוא ראשון והוא אחרון, עילת העילות וסיבת הסיבות. הכל צפוי לפניו, יודע כל מעשה אדם, מה עשה ומה עתיד לעשות. ובכ"ז הידיעה הזו אינה מונעת מהאדם את הבחירה החופשית, ניתנת בידו האפשרות לעשות טוב או חלילה להיפך. אומר הפסוק (דברים ל. טו): "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב, את המוות ואת הרע - ובחרת בחיים". שתי דרכים לפניך תבחר לך מה שאתה רוצה, אני רק מציע לך לבחור בטוב ובחיים ואז טוב לך כל הימים, אבל אם לא תרצה הרשות נתונה. בידך לבחור באשר תרצה. אין שום כח שיכריח אותך. וידוע שלפני יצירת הוולד בא מלאך עם אותה טיפה לפני הקב"ה וקובעים אם יהיה חכם או טיפש, גבוה או נמוך, שמן או רזה וכו'. רק דבר אחד לא קובעים האם יהיה צדיק או רשע, שזה נתון לבחירתו של האדם. והכל לפי רוב המעשה כלומר כיוון שהאדם נדון על בחירתו אם לטוב ואם לרע ממילא דנים אותו לפי מעשיו.

הרשות נתונה: אומרת הגמרא בעירובין (נ"ד) אמר ליה שמואל לרב יהודה, שיננא, חטוף ואכול חטוף ואישתי דעלמא דאזלינן מיניה כהילולא דמיא. כלומר העולם הזה דומה לחתונה, כשאדם מתחתן ומזמין אולם באותו ערב הוא המלך, כל מה שיבקש כל מה שיצווה - במקום לאלתר מקיימים רצונו, כולם מכבדים אותו כולם רוצים לשמחו ולגרום לו עונג. המלצרים וצוות האולם עומד הכן לרשותו, משרתיו עושי רצונו, אבל למחרת תהיה חתונה אחרת באותו אולם, והמלך יהיה אחר, ואם יבוא החתן של אתמול ויצווה את בעלי האולם וצוות המלצרים בדבר מסויים - בוז יבוזו לו, ובמקרה הטוב יעיפו אותו מכל המדרגות, לכן צריך החתן לנצל יום מיוחד זה שלעולם לא יחזור.

ובטוב העולם נידון: מלמד שהקדוש ברוך הוא מפרנס וזן עולמו בטובו אבל לא לפי מעשה בני אדם, כלומר על פי הדין לא מגיע לבני אדם שאינם עושים רצון ה' אוכל לאכול. אבל הקב"ה לא מפרנס אותם עפ"י מעשיהם אלא הכל מחסדו וממידת הרחמים שלו. ראיה לכך מצינו מברייתו של עולם, עד שניתנה התורה אחרי עשרים ושש דורות זן הקב"ה ברחמיו המרובים את העולם, וכנגד זה כפל דוד המלך ע"ה עשרים ושש פעם כי

לעולם חסדו במזמור קלו בתהילים. (עפ"י הגמרא פסחים דף קיח).

פרק ג - משנה טז

הוּא הָיָה אוֹמֵר, הַכֹּל נָתוּן בָּעֵרָבוֹן, וּמְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים. הַחֲנוּת פְּתוּחָה, וְהַחֶנְוָנִי מַקִּיף, וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ, וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת, וְכָל הָרוֹצֶה לִלְווֹת יָבוֹא וְיִלְוֶה, וְהַגַּבָּאִים מַחֲזִירִים תָּדִיר בְּכָל יוֹם, וְנִפְרָעִין מִן הָאָדָם מִדַּעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, וְיֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמוֹכוּ, וְהַדִּין דִּין אֱמֶת, וְהַכֹּל מְתֻקָּן לַסְּעוּדָה:

ידוע שכל מה שיש לאדם הכל נתון לו בעירבון מוגבל, כלומר יש סיכוי שיום אחד יבוא בעל הפקדון ויקח את פקדונו. רבינו עובדיה מברטנורא זצוק"ל פירש שרגליו של אדם עריבות לו, למקום שיתבקש לשם הם מוליכות אותו. מסופר על שלמה המלך ע"ה שראה פעם את מלאך המוות שהוא בדיכאון, אמר לו מה קרה? גם אצלך יש מיתון? אמר לו המלאך אדרבא בקושי מספיקים להוציא לפועל את הרשימה השחורה. אמר לו שלמה אם כן מדוע פניך רעים היום? ענה לו המלאך פלוני כיוון ששני עבדיך המובחרים נמצאים ברשימה ואיני מוצא דרך לקחתם מידך. ומששמע שלמה שנגזרה מיתה על שתי עבדיו, שלח אותם לעיר לוז ששם אין אדם מת, רצה להערים בכך על מלאך פלוני. לאחר כמה זמן ראה את מלאך פלוני שהוא שמח וטוב לב, לאחר שנטל נשמותיהם של עבדיו, אמר לו שלמה ולשמחה זו מה עושה? אמר לו המלאך במקום שאני אצטרך ללכת אליהם -הם באו אלי, כי שם הייתי באותו זמן. מכאן הבין המלך שלמה שרגליו של אדם עריבות בעדו.

ילדי ישראל ערבים בעדם, במתן תורה ביקש הקב"ה ערבים טובים בעד מתן התורה, לאחר שעם ישראל הציע את אבות האומה דחה הקב"ה הצעה זו, הערבים האלה צריכים ערבים בעצמם. אמרו ילדינו יהיו ערבים לנו, והסכים לכך הקב"ה. ופעמים חלילה שגובים את מחיר החטאים מהערבים שהם הבנים והבנות של האדם בעוון נדרים מתים בניו כשהם קטנים ומתה אשתו של אדם. שנאמר למה יקח משכבך מתחתיך. (שבת דף ל"ג ע"א) וכן בעוון ביטול תורה. ציצית, מזוזה וכו', עיין שם ותתחלחל!

כספו ועושרו של אדם הוא בערבון מוגבל, פעמים לוקח הקב״ה את הכסף מהאדם ופעמים שלוקח את האדם מכספו. הכסף נשאר כאן והאדם הולך.

ומצודה פרוסה על כל החיים:

יש ששתי אופנים לדוג דגים: ע״י חכה שבה נתפס רק פיו של הדג וכל גופו באויר, ואפשרות שנייה ע״י רשת. כשהדג תפוס בחכה הוא מרגיש שנתפס, אבל במצודה הרשת רחבה ובתוכה פתיונות והוא חושב שעדיין הוא חופשי, רק אחרי שיוציאוהו מהמיים ירגיש שהוא לכוד. אומר התנא המצודה פרוסה על כל החיים לפעמים אנו לא מרגישים שאנו כבר לכודים, הפתיונות שהעולם הזה מציע לבני אדם גורם ללכידתם ברשת יצר הרע, שמא תאמר ומה בכך שאנו לכודים הרי עוברות חולפות להן השנים ועדיין לא קורה כלום?!!! עלינו לדעת שכל שנה יכולה לשנות. מאחר ואיננו יודעים חשבונות שמיים אין אנו יודעים מתי תתמלא הסאה. על כן אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה ליבו יפול ברעה.

ומצודה פרוסה על כל החיים - שכבר בחיים חיותו נפרעים במעט מן האדם באמצעות יסורים וחולאים טובים שבזה מנקים הרבה מחטאיו של האדם. אין לך מכונת כביסה שמכבסת עוונות יותר מייסורים, וכמו שאמר פעם הגר״א זצוק״ל לולא היסורים בעולם הזה לא היינו מוצאים את ידינו ואת רגלינו בעולם הבא!

החנות פתוחה והחנווני מקיף:

כיוון שהחנות תמיד פתוחה אדם חושב שהכל שלו, הכל הפקר, אין לו את ההרגשה שהוא לוקח מאחרים. משל למה הדבר דומה לאדם שנכנס לסופר מרקט ענק מצדו אחד ורואה מדפים עמוסים לעייפה בכל מכל כל, ואת הכל הוא רוצה, והכל לרשותו. אין מי יאמר לו מה תעשה ואין מי יאמר לו מה תפעל, ממלא עגלות וסלים ומזוודות ודוחף בכיסים, אבל הפטנט בסופר הזה שאדם לא הולך ברגליו, אלא מדרגות נעות שבהם הוא נע בין המדפים עד שלבסוף מגיע לקצה השני של החנות.

שם מחכים לו בקופה קופאים אנשי ביטחון והנהלת החנות, שם כבר צריך לפרוע את החשבון, אין אפשרות לחזור לאחור או להחזיר מצרכים. כאן צריך לשלם, אלא מאי? המנהל של הסופר הענק הזה מוכן גם לתת בהקפה, להמתין לתשלום. הקב״ה נושא את העוונות שהאדם עושה על כתפיו, ממתין לאדם לרגע שיבוא ויפרע חובותיו. שום דבר לא נעלם, הכל רשום מתועד וממוספר, כל רגע בחייו של אדם מצולם ומוקלט וחתום ביד האדם שנאמר ״וביד כל אדם יחתום״. ויש עדים - ״משוכבת חיכך שמור פתחי פיך״ - זו הנשמה. קורות ביתו של אדם מעידים עליו שנאמר: ״כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה״, אבריו של אדם מעידים בו ליום פקודה אין דבר נעלם מנגד עיניו של הקב״ה ישתבח שמו.

הגבאים נפרעים מהאדם מדעתו ושלא מדעתו והדין דין אמת:

וההנהגה של אותו מנהל סופר מרקט אדיר היא פשוטה ביותר: מ. כ. מ - מידה כנגד מידה, כמו שנאמר "ה' צילך על יד ימינך", מידה כנגד מידה לא בטלה, וזהו העיקרון של בעל הבית.

מעשה במלך אדיר שמתוך כל שריו ועבדיו קירב אליו משפחה אחת שאותה אהב משאר השרים, נתן לבני המשפחה הזו נחלת אדמה גדולה לאחוזה, לכולם חילק משרות נכבדות והפקידם להיות שרים ופקידים גדולים בממלכתו, לא היה דבר שביקשו ולא נתן להם והם עבדו אותו בנאמנות. ברבות הימים אחרי שזיקני אותה משפחה הלכו לעולמם החל הדור הצעיר להקל ראש בכבוד המלך ואף קשרו קשר להדיחו ולמרוד בו, מרוב אהבה למשפחה שלח אליהם שליחים שיבררו מדוע השיבו במטבע זו למיטבם שהרי אך טוב וחסד עשה עמם ולמה משיבים לו רעה תחת טובה?? אולם השליחים העלו חרס בידם, שליחותם לא צלחה ושבו למלך כלעומת שהלכו. לא נותר למלך אלא לשלוח את חיילותיו כדי שידכאו את המרד, המרד דוכא, הקושרים נעצרו ונחרץ דינם למוות. אולם פסק הדין נדחה לזמן מה. פעם אחת שלח המלך כמה מעבדיו שיראו מה מצב המורדים בכלא וכיצד הם מתנהגים, חזרו השליחים ואמרו למלך שמענים את האסירים בעינויים קשים בצמא וברעב בעירום ובחוסר כל, האם לא די בעונש המוות המרחף מעל ראשם?? האם לא כדאי שיבלו את שארית ימיהם עד גזר הדין ברווחה במאכל ובמשתה?? אמר המלך לשליחיו אמנם נכונים דבריכם: מרוב אהבתי את המשפחה הזו וכל הטוב שהשפעתי עליהם תמיד גם עתה ידאב ליבי לגורלם אעפ"י שכולם היו שותפים למרד, בכ"ז לא כולם היו אוייבי באמת, לכן רק אלו שקשרו את הקשר והיו מראשי המורדים אחת דתם להמית. השאר שרק נגררו ונסחפו באווירה שנוצרה ועתה ודאי הם מתחרטים על מעשיהם אחון אותם ואשלחם לחופשי. לכן זאת עשו, אלו שנגזר דינם למיתה תנו להם בימים שנותרו להם עד גזר הדין מכל טוב, אוכל בשפע, פעילות ספורט ובידור, בריכות, סאונות, הכל, ואת אלו שייצאו לחפשי תענו קצת תנו להם לחם צר ומים במשורה וחיי מצוקה יחיו עד שירצו את עוונם. ואכן כך עשו המורדים הנידונים למוות היו רואים את הקבוצה השנייה והיו מלגלגים עליהם, תראו איך אתם סובלים איך אתם אומללים, ואנו להיפך שמחים ומתענגים אוכלים מעדני מלכים. השיבו להם האסירים טפשים אתם, הלזה תענוג יקרא?? לאכול ולשתות לפני שתוצאו להורג?? האם זה נקרא תענוגות, הלא ימיכם ספורים ושעותיכם קצוצים, המלך דואג לא לכם כי אם לתולעים שיהיה להם מה לאכול:

הנמשל מובן: יצחק אבינו מברך את יעקב בנו: אוררך ארור ומברכך ברוך, ואילו בלעם ימ"ש מברך את ישראל מברכך ברוך וארורך ארור. והלא דבר הוא? אלא צדיקים תחילתם יסורים וסופם שלווה, (איוב ח. ז): "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאוד", ואילו הרשעים להיפך: תחילתם תענוגות, עושר וכבוד, אבל לעתיד לבוא אחריתם רע ומר, ראש

ולענה. הוא הדין בין ישראל לעמים, אצל הגויים היום מתחיל מהבוקר ואח״כ לילה בתחילה זורח מזלם אבל סופם שבר ואבדון, אצל היהודים היום מתחיל מהלילה. בתחילה גלויות צער ויסורים אבל לאחר מכן אור זורח לגאולתנו ופדיון נפשנו.

משה רבינו ע״ה שאל מאת הקב״ה הודעיני נא את דרכך-אמר לו משה להקב״ה למה צדיק ורע לו רשע וטוב לו?? השיבו הקב״ה צדיק ורע לו צדיק בן רשע, רשע וטוב לו רשע בן צדיק וכו׳, גם ירמיה הנביא שאל כזאת למה דרך רשעים צלחה ולמה דרך צדיקים תקשה?? וגם איוב שאל כזאת. תשובות רבות לשאלה זו. הבן איש חי זיע״א תירץ אחת מהם: הכל עניין של גלגולים, אין אדם יודע מה בא לתקן, כל אחד בא לתקן דבר מסויים שלא תיקנו בגלגול הקודם. תירוץ שני: הקב״ה נותן שכרם של הרשעים פה בעולם הזה: בנים, עושר, מעמד, כדי לטורדם מהעולם הבא בבחינת משלם לשונאיו אל פניו (כאן בעולם הזה) להאבידו מחיי העולם הבא.

הקב״ה ישתבח שמו אל אמונה ואין עוול צדיק וישר הוא, ומשפטי ה׳ אמת צדקו יחדיו, בספר לקח טוב הביא מעשה שהיה בימי האר״י ז״ל זיע״א באלמנה אחת שהייתה יושבת בערב שבת ליד שולחן השבת ובכתה, באו בניה ואמרו אמא למה את בוכה?? הרי בשבת אסור לבכות ואסור להצטער?? אמרה להם היום בדיוק מלאו שנתיים לפטירת אביכם, ואיך לא אבכה?? אמרו לה הבנים היום יש לך סיבה לבכות, אבל בכל יום למה את בוכה?? הרי אבא בטוח בגן עדן ואם את בוכה יותר מדי ח״ו את מראה שאינך מסכימה עם גזירת הבורא, כאילו ח״ו עשה לך עוול?? האם נרגעה, ישבו לאכול סעודת השבת בשיר ושבחה ודברי תורה, לאחר מכן הלכו כולם לישון, האם חלמה באותו לילה שרואה אנשים רצים והיא רצה איתם, נכנסו כולם ליער עבות והיא בעקבותיהם עד שהגיעו לגן גדול מלא פרחים נפלאים, מפלי מים כחולים ויפים וריח נפלא בגן.

והנה היא רואה אדם זקן בעל הדרת פנים נפלאה לבוש בבגד לבן ארוך, הזקן התקרב אליה ושאל אותה האם את רוצה לראות את בעלך?? מיד הלכה אחריו וליבה פעם בחזקה, הם עמדו ליד חצר גדולה מוקפת בגדר זהב ובה יהודים שיושבים לומדים תורה ועליהם עומד יהודי צעיר ומלמדם תורה, אמר לה הזקן חכי קצת, עוד מעט יגמר השיעור ותוכלי לראות את בעלך.

השיעור הסתיים והיא ראתה את הרב שהיה מלמד מתקרב אליה וזהתה שזה בעלה. אברהם! נפלטה צעקה מפיה והיא נפלה על הארץ, מיד בא בעלה ואמר לה הירגעי נא אני בעלך. כשהתאוששה שאלה למה הלכת ממני בגיל כה צעיר?? אמר לה תדעי לך שהעולם שאת נמצאת בו הוא כמו ארץ גזירה, לשם שולחים אנשים כדי לקבל את עונשם ולחזור, אני כבר הייתי בעולם הזה פעם אחת, הייתי גאון גדול וצדיק ועסקתי בתורה

כל חיי, כשנפטרתי מהעולם הזה קיבלתי בגן עדן זכות להיות ראש ישיבה וללמד תורה לתלמידים, אבל כיוון שלא נשאתי אישה ולא הולדתי ילדים, חזרתי שוב לעולם הזה כדי לשאת אישה וללדת ילדים, כשנולד ילדינו השביעי גמרתי את תיקוני בעולם הזה וחזרתי לעולם הבא אל מקומי המוכן לי, אבל תדעי לך שטוב לי כאן, וכשתפטרי מהעולם נחזור שוב להיות ביחד. אבל: אמרה האישה מעולם לא ידעתי שאתה כזה גאון שהרי כאן בעולם הזה לא הייתה לך אפשרות ללמוד כל כך. אמר לה בעלה תדעי לך שגם אני לא ידעתי זאת, רק כשנפטרתי נתמלא ראשי בכל התורה שלמדתי לפני שחזרתי בגלגול. שאלה האישה את בעלה מדוע יוסף שלנו לא מצליח בעסקיו?? אמר לה הבעל מפני שיוסף עשה דין תורה ליהודי אחד וזכה בו, אבל היהודי הזה נפגע קשות, וכלל הוא שכל הנענש בסיבת חברו גם חבירו נענש. לכן גזרו עליו דין קשה מאוד ואני התחננתי שיתנו לו רק ארבע שנים רעות של חוסר הצלחה בעסקים, בעוד שנה יגמר העונש והוא יצלח בעסקיו.

הוסיפה האישה לשאול את בעלה ומדוע בננו דוד עדיין לא מצא את זיווגו, הרי הוא בו 24 כבר?? ענה לה בעלה הזיווג שלו נמצאת בארץ אחרת בעוד חמש שנים היא תבוא ותביא עימה את כל צרכי החתונה. הוסיפה האישה לשאול ולמה קרה לנו האסון הנורא שבננו הקטן בן השלוש מת ע"י גוי שיכור?? לקח אותה בעלה אל מקום אחד בו ראתה כמין חופה גדולה עשוייה אבנים טובות ומרגליות, והנה יורד מלאך קטן והרגישה שזה בנה, מייד התעלפה האישה, בעלה נתן לה עלה אחד להריח והכרתה שבה אליה, ראתה את בנה הקטן בן השלוש שנהרג ע"י ערבי ימ"ש, שאלה אותו מדוע הלכת בגיל כה צעיר?? ענה לה הבן תדעי לך אימי שהייתי כבר בעולם הזה, ובעיר שהיינו גרו גויים ועשו פרעות ביהודים, ולקחה אותי גויה אחת וגידלה אותי, ובמשך שלוש שנים הניקה אותי, גדלתי ונהייתי גאון גדול בתורה וכשנפטרתי לבית עולמי אמרו לי שאני צריך לרדת ולינוק שלוש שנים מחלב יהודיה כדי לכפר מה שינקתי מהגויה, ואת זכית להניק אותי שלוש שנים וכשנסתיימו חזרתי למקומי בגן עדן, שאלה האם אבל מדוע נהרגת בצורה קשה כל כך??

אמר לה הבן הייתה גזירה רעה על כל העיר רח"ל והיו צריכים כולם למות, ובזה שהגוי הרג אותי הייתה זו כפרה עבור כולם והתבטלה הגיזרה. אז אמר לה בעלה את רואה שלכל דבר יש תשובה, תדעי לך שהקב"ה לא בורא ולא מוריד דבר רע בעולם, "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב" (איכה ג. לח), הקב"ה ישתבח שמו הוא טוב כ"ש "טוב ה' לכל רחמיו על כל מעשיו" (תהילים קמה), והכל לפי הצדק והאמת והכל נמדד בצדק וביושר "צדיק וישר הוא", ע"כ המעשה.

אנחנו אומרים הראנו ה' חסדיך, תראה לנו שמה שאתה עושה בעולם זה לטוב לנו, לא תמיד אנו חושבים שדברים שקורים הם טובים ומועילים לנו, חלק מהדברים מתגלה רק אחר זמן כמו אותו חסיד שנכנס לו קוץ

ברגלו ואיחר את הפלגת האוניה בה היה צריך להפליג, לאחר כמה זמן נודע לו מדוע נכנס הקוץ ברגלו, ואמר להקב״ה אודך ה׳ כי אנפת בי.

ופעמים הטובות והחסדים שעושה הקב״ה עם האדם לא יתגלו לו לעולם, והוא אפילו לא ידע איזה ניסים ונפלאות וחסדים עשה עימו בורא עולם, שאין בעל הנס מכיר בניסו. לכן יאמין באמונה שלימה שאם עברו עליו המים הזדונים קדמו להם שלוש עשרה נפות של רחמים, ומאבן גדולה שהיתה אמורה ליפול עליו נשאר אחרי כל הניפויים רק איזה חצץ דק אחד. והכל לטובתו של האדם, והבן זאת.

פרק ג - משנה יז

רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ. אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֵין תּוֹרָה. אִם אֵין חָכְמָה, אֵין יִרְאָה. אִם אֵין יִרְאָה, אֵין חָכְמָה. אִם אֵין בִּינָה, אֵין דָּעַת. אִם אֵין דַּעַת, אֵין בִּינָה. אִם אֵין קֶמַח, אֵין תּוֹרָה. אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין קֶמַח:

התנא רבי אלעזר בן עזריה בא ללמדינו את ערכם של הדברים שהאחד ללא השני - בטל ואין בו ממש. וחייב האדם בד בבד לפעול בו זמנית בכל התחומים. כלומר - סור מרע ועשה טוב. עם ההתרחקות וההתבדלות ממידות ומעשים רעים, בו בזמן גם צריך לעשות טוב. אנו אומרים בתפילה: קרבנו מלכינו לעבודתך והחזירנו בתשובה שלמה לפניך, תוך כדי התקרבות לתורה ומצוות עלינו לחזור בתשובה ממעשים ומדעות כוזבות. גם לגבי שאר הדברים שמנה התנא: אם אדם לא ילמד תורה איך יוכל להגיע לדרך ארץ, נימוסים, הליכות, הנהגה בציבור? התורה מוציאה מהאדם את הבהמיות שבו ומלבשתו מידות טובות: ענווה, יראת שמיים, כבוד הבריות, וכו׳, ללא המוסר לא יוכל האדם להגיע לדרך ארץ.

״הפלא יועץ״ כותב דברים חוצבי להבות בעניין המוסר והחובה של האדם ללמוד בכל יום. העתקתי קטעים מלשון הזהב של הרב זצוק״ל: ועל הרוב מי שאינו מתמיד ללמוד מוסר לא טעם יראת חטא. ודרכו ישר בעיניו ולבבו יבין אשר הוא יהודי כשר, ואף אם ילמד או ישמע פעם ביובל דברי מוסר אינו מתעורר כלל, (שיצרו הרע אומר לו הכוונה לחבר שלך, אתה צדיק אין הדברים מכוונים אליך), ואין בשר המת מרגיש באיזמל. כי טפש כחלב ליבם מחמת עוונותיהם, שהם מסכים המבדילים ומטמטמין את הלב, והנה הסולם מוצב לעלות אל הר ה׳ ולקנות טהרת הנפש הלא הוא השקידה ללמוד ספרי מוסר ימצא שוליו מלאים עוונות ופשעים תילי תילים, כי

אשר חשב שאין בו עוון ימצא כתוב בספר שהוא עוון גדול, עוון פלילי. אמנם כאשר יתמיד לקרוא או לשמוע דברי מוסר יום יום יערוף כמטר לקחו כמו שהמטר נוקב את האבן, כך דברי מוסר סוף שנוקבים את לב האבן, הלוך ילך מעט מעט בדרך טובים ולבבו יבין ושב ורפא לו. וראוי ללמוד ספרי מוסר אחד לאחד חזור חזור חוק ולא יעבור, ואף כשיחזור בספרים שכבר קרא יהיו בעיניו כחדשים וימצא התעוררות חדשה לפי העת ולפי מצב נשמתו. עכ״ל הטהור.

כתב הרמח״ל זצוק״ל במבוא למסילת ישרים שהתועלת מקריאת הספר תהיה בריבוי החזרה עליו, חזור וקרוא עד שהדברים יחדרו ויהיו עצם מעצמיו. ואפילו מי שחננו ה׳ דעת ושם חלקו מיושבי בית המדרש ועוסק בנגעים ואהלות יותר ויותר צריך ללמוד ספרי מוסר. כי לא המדרש העיקר אלא המעשה. וכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. ושגגות נעשות להם כזדונות, והקב״ה מדקדק עמהם כחוט השערה. ולכן סגולת לימוד ספרי המוסר לעורר את הלב. כי יתן האיש אל ליבו במה שהוא לומד וירצה להתעורר, והלומד על מנת לקיים לשמור ולעשות בודאי הדברים עושים פירות, ורוח נכון יתחדש בקירבו. עכ״ל.

וכתב הרב ״לשכנו תדרשו״ הרה״ג יצחק קולדיצקי שליט״א, שלימוד המוסר נמשל למי שהלך בדרך ונעשה רוח סערה גדולה, אם לא יתחזק להתעטף היטב בבגדיו-אזי עלול הסערה ליטול ממנו כל בגדיו עד שישאר ערום. כן הדבר בעניינו. כעת מתחוללת בעולם רוח סערה עזה של כפירה ומינות, פריצות וזימה, אם לא יתחזק האדם בלימוד המוסר שהוא הלבוש המגן על תורתו-אזי עלול הוא להיות נרדף אחרי הרוח.

אם אין דרך ארץ אין תורה:

ידוע שדרך ארץ קדמה לתורה, ולא שייך שאדם ילמד תורה אבל בהתנהגותו ובהנהגותיו הוא חיית פרא. שאז ודאי שכל תורתו מהשפה ולחוץ ואין תוכו כברו. אבל אדם שלומד תורה ומשאו ומתנו עם הבריות ביושר ודיבורו בנחת ומשמש דוגמא ומופת לאנשים להתחקות אחר מעשיו, מה אומרים עליו הבריות?! פלוני שלומד תורה אשריו, אשרי אביו ואימו שהביאוהו לעולם, אשרי רבותיו שלימדו אותו תורה, ירבו כמותו בישראל. ואם ח״ו להיפך כמה חילול שם שמים נגרם על ידו, גורם להשניא ולהרחיק את האנשים מתורה ומצוות. ובפרט בדור יתום כשלנו שמחפשים כל מעידה של בן תורה בכדי להוציא לעז על תורה ולומדיה ובכך להשקיט את מצפונם שמציק להם, כי בתוך תוכם יודעים, ומכירים את האמת. (עיין ליקוטי מוהר״ן סי׳ רע״ב).

כתב הרב ״פלא יועץ״ זצוק״ל ערך דרך ארץ וזה לשונו : דרך ארץ קדמה לתורה, ובפרט מי שהוא בגדר תלמיד חכם, (לא כל ת״ח הוא תלמיד חכם, לפעמים הת״ח הזה הוא תא חזי בא וראה מה בתוכו, או תענית חלום :) אם אין בו דרך ארץ הרי זה מחלל את ה׳ ואת התורה. והכלל הגדול בדרך ארץ שיעשה הטוב

והישר בעיני אלוקים ואדם, ויבטל רצונו מפני רצון אחרים, ותהא דעתו מעורבת עם הבריות והכל לפי המקום ולפי הזמן ולפי מה שהוא אדם צריך להתנהג עם כל אחד עפ״י מידותיו ולירד לסוף דעתו. העצות שנותן הרב זיע״א: לא להאריך טרחא בדברים שלא יקוצו בו, לא לחקור ולדרוש בפרטים להיות סקרן, כפי שהמליצו על כך ״מדבר סקר תרחק: ״. לא יכביד על האדם בראיות עיניו פעמים עשה עצמך כאילו לא ראית ולא ידעת. לא לגנות מקחו של חבירו שכבר קנה, אלא ישבחנו בפניו, לא להכביד על חבירו בבקשות שיעשה חסדים עימו וכו׳.

אם אין חכמה אין יראה:

בפרק זה במשנה יא אמר רבי חנינא בן דוסא כל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת, אבל כאן התנא רבי אלעזר בן עזריה מחדש שאדם שלא לומד תורה וסובר להתחסד ולעבוד את ה׳ כהבנתו ולפי דעתו יכול להגיע להנהגות שונות ומוזרות. דברים שאין להם קשר עם יראת שמיים. והכלל ביראת שמים הוא להיות בבחינת איזהו חכם?הרואה את הנולד. שרואה וצופה לאן מתגלגלים הדברים בעקבות מעשה, דיבור או הנהגה שלו. רק ע״י חכמת התורה יכול האדם לצפות דברים לאשורם, לאן מוביל כל מהלך שלו, וללא התורה עם כל הרצון הטוב שלו להתקדם בעבודת ה׳ ובתיקון המידות, לא יצלח בידו, ע״י התורה יקנה אדם לעצמו יראת שמיים, בתחילה יראת החטא שרואה למה גורמים מעשיו וכמה הפסד עצום נגרם מהם, ובהמשך יוכל להגיע ליראת הרוממות.

אם אין יראה אין חכמה:

הגמרא בשבת (דף לא) דרשה על הפסוק (ישעיה לג. ו): ״והיה אמונת עיתך חוסן ישועות חכמת ודעת״, אמונת זה סדר זרעים, עיתך זה סדר מועד, חוסן זה סדר נשים, ישועות זה סדר נזיקין, חכמת זה סדר קדשים, ודעת זה סדר טהרות. ואפילו הכי יראת ה׳ היא אוצרו, והגמרא ממשיכה שם במשל לאדם שאמר לעבדו העלה לי כור חיטין לעליה, הלך והעלה לו, אמר לו ערבת לי בהם קב חומטין (חומר משמר) אמר ליה לא, אמר לו מוטב אם לא העלית כלל. שעיקר החכמה והחומר המשמר שלה היא יראת ה׳. אברהם אבינו ע״ה אומר לאבימלך (בראשית כ. יא): ״אמרתי רק אין יראת אלוקים במקום הזה והרגוני על דבר אישתי״. כידוע אכים ורקים באים למעט, ומה באו למעט בפסוק?? אלא אומר אברהם לאבימלך יש אצלכם הכל, כלכלה, מדע, חינוך, תרבות (אנשים חטאים) אומנות, הכל, רק דבר אחד חסר - יראת שמיים, וכיוון שאין יראת ה׳ במקום הזה יכולים בקלות לרצוח אדם בשביל למלא תאוותם ורצונם.

משל למה הדבר דומה?? לצוות רופאים ומנתחים מעולים שנכנסים לעשות ניתוח, מאחריהם נסיון של אלפי שעות ניתוחים, פעמים רבות הצילו חיי אדם. כל המוחות המבריקים, הידע, הנסיון, שיא הטכולוגיה לא יועילו, אם חדר הניתוח לא יהיה סטירילי לגמרי מחשש חידקים. כן

בדבר היראה, לא יועילו החכמה והפלפול והכשרון אם אין באדם יראת שמיים.

החפץ חיים זצוק״ל נשא משלו בעניין יראת שמיים וכה אמר: משל לחולה אחד שפגש ברחוב את חבירו ושאל לשלומו, אמר לו חולה אני, שאל אותו חבירו מה טיבה של המחלה הזו?? ממה אתה סובל?? ענה לו מחולי הקדחת, אמנם היום אני מרגיש טוב יותר אבל טיבה של מחלת הקדחת שיום אחד קודחים בחום גבוה מאוד מוטלים על ערש דווי ולמחרת יורד החום, והחולה מתהלך כאחד האדם. כך חוזר חלילה, יום כך ויום כך, לכן גם אם תראני שאין לי חום, בכ״ז עדיין חולה אני.

הנמשל הוא שאנו נמצאים במצבו של החולה הנ״ל. יש ימים שאנו בריאים לחלוטין עובדים את ה׳ בכל הלב, אולם המחלה מתגלה אצלינו כשאנו מתרשלים לפתע וחוזרים לסכלותינו. נמצא שהמחלה מקננת בנו, אף באותם ימים בהם אנו עובדים את ה׳ כראוי. משום כך מבקש מאיתנו הקב״ה ״ובניהם אשר יבואו אחריהם ישמעו ולמדו ליראה את ה׳ אלוקיכם כל הימים״ (דברים לא, יג), ללא סירוגין יום כך ויום אחרת, והבן.

אם אין דעת אין בינה:

דעת פירושו שמראה טעם לדבריו, אולם בינה היא שמבין דבר מתוך דבר, אדם שלא מראה טעם לדבריו, סברה, שכל ישר, ממילא לא יגיע לבינה וכן להפך, מי שלא תופס את הדבר שהוא לומד כדי להבין דבר מתוך דבר- אינו יודע לתת טעם לדבר. אומר הפלא יועץ בערך ״דעת״ שלכן קבעו חז״ל ואנשי כנסת הגדולה שתקנו תפילת שמונה עשרה את ברכת אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה, שאם דיעה קנית מה חסרת?? ואם דיעה חסרת מה קנית? ואדם שיכול ללמוד ואינו לומד, צריך לרחם עליו. והדעת שאמורה כאן אינה לפלפל בתורה בפלפולי סרק אלא להתנהג במידות טובות וישרות בשלום ובמישור עם כל אדם.

ועוד אמרו חז״ל אין אדם חוטא אא״כ נכנס בו רוח שטות. והדעת הגדול ביותר שיכול להגיע אליו הוא שאין בו דעת כלל, כפי שאמר דהע״ה ״בהמות הייתי עמך״, לדעת שאני לא יודע ולא כלום וכך טוב לי ואיני מתיימר לדעת ולהבין. ואשרי אדם שיגיע למעלה כזו, וכבר אמר החכם: אין לי שום ידיעה ודאית, אלא מה שידעתי שלא ידעתי, ואמר החכם לא ידעתי שידעתי עד שלא ידעתי. וכן להיפך אם אין בינה אין דעת שאם אדם לא יתבונן לעומקו של עניין עלול להיכשל, לדוגמא: יש אנשים שהם שלמים בחכמה אבל כיוון שאין להם בינה אם יגיעו למבחן מסויים או לנסיון קשה, לא יוכלו לעמוד בו מפני שלא ציירו לעצמם מצבים כאלה- גם חכמתם לא תעמוד להם.

אם אין קמח אין תורה, ואם אין תורה אין קמח:

מפני שהא בהא תליא, אם אין לאדם מה לאכול איזו סלקא דעתין תהיה לנו לומר שיהיה לו ישוב הדעת ללמוד תורה? וכן להפך: ללא התורה שהיא מקור חיים אין חיים. אמר רבי יוחנן ליבא בכיסא תליה, אם לאדם יש פת בסלו- הרי יש לו ישוב הדעת וריכוז בלימוד התורה, ששמעתא בעי צילותא כיומא דאסתנא. אבל אם הכיס ריק אין בו דמים - גם אם ינסה ללמוד הרי ליבו במזרח והוא בסוף מערב, כל הזמן בלחץ ומחשבות וחשבונות וליבו בל עמו. ועל כך רומז חודש כסליו שהכיס והלב קשורים קשר בל ימוט.

הגמרא בברכות מספרת על רבא שאמר לתלמידיו במטותא מנייכו לא תתחזו קמאי לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי כי הכי דלא תטרידו במזונייכו כולה שתא, דווקא בחודשיים אלו שבאחד מהם זורעים החיטה ובשנייה זו קצירת היבול, כדי שליבם יהיה פנוי ופתוח כאולם ללמוד תורה בשאר השנה, וכל שש השנים מצטבר זמן של ביטול התורה במשך חודשים בשנה- לשנה תמימה, לכן בשנה השביעית שנת השמיטה שאסור לקצור ולזרוע היו משלימים את חסרון חלק מהחודשים הקודמים.

התורה הקדושה נמשלה ללחם שנאמר "לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי", (משלי ט, ה) וכתב החי"ח זצוק"ל משל בזה: כשישאלו פלוני מה אתה מעדיף לחמניה שנאפתה מדגן משובח שמנופה בשלוש עשרה נפה או לחמניה שנאפתה מקמח פשוט?? ודאי שתשובתו תהיה לחמניה מדגן משובח כל שכן אם יציעו לו מאפה שהוגש כבר על שולחן מלכים, כל שכן אם יאמרו לאדם הנה לפניך גלוסקא שנאפתה משש ימי בראשית, שעדיין לא ניטל טעמו ועדיין הוא חם ועסיסי. ידוע שכל הבריאה כולה מעולה ומובחרת עם בריאתה, ובכל דור פוחת והולך באיכותו לעומת דורות קודמים. היין שיוגש בעזרת ה' יתברך לצדיקים לעתיד לבוא יהיה מן היין המשומר בענביו משש ימי בראשית. ודג הלוויתן שיהיה בסעודה תהיה הנקבה של הלוויתן שנברא בשש ימי בראשית, מעתה אם במאכל כך, על אחת כמה וכמה התורה הקדושה שהיא מזון רוחני משש ימי הבריאה, שפעולתה על הנפש היא עצומה, בזכות התורה נעשו שמיים וארץ ובזכותה הם עדיין קיימים, ואם התורה הייתה שעשועיו של הקב"ה דורות רבים לפני בריאת העולם, כמה אנחנו צריכים לצפות ולייחל ולשמוח בלימוד התורה, ולא להסיח דעת ממנה שאין עוד טעם בעולם ערב ומתוק כתורתינו הקדושה.

ידוע שיש בגמרא מושג שנקרא "חסורי מחסרא והכי קתני "כלומר חסר במשנה או בגמרא פרט מסויים, וכשתוסיף אותו תתבהר התמונה לאשורה, חז"ל רמזו בזה פירוש נוסף: לפעמים הקב"ה רוצה לנסות את האדם איך ילמד תורה והאם יעסוק בה גם כשיש לו הפסד וחסרון כספי וכדומה. גורם לו חוסר ממון ואומר לו הכי קתני כך במצב זה תשנה. אם אדם לומד תורה למרות ההפסד הכספי, למרות שכיסו ריקן באותה התלהבות ורצון ושמחה הרי הוא אוהב באמת את התורה ולכל מצב הוא

מסתגל במהירות וממשיך ללמוד כרגיל. האדם. הזה הוא בבחינת חומה שעליה בונים טירת כסף. אבל אם יקרה לאדם הפסד כספי או חסרון זמני והוא כבר מוצא עילות וסיבות לבטל תורה, ולהוריד מרמת הלימודים ומפסיד את ישוב הדעת הרי זה בבחינת עלה, שכל רחש וכל משב רוח מעיף אותו ממקומו. וכן מרומז בפסוק "ובחנוני נא בזאת אם לא אפתח לכם את ארובות השמיים וכו'" (מלאכי ג, י) הקב"ה אומר לישראל בזאת תיבחנו אם לא אפתח לכם ארובות שמים וגם אם לא אריק לכם ברכה עד בלי די וגם אם תהיו בדוחק ובצער ובכ"ז תמשיכו ללמוד תורה ולקיים מצות. אזיי אריק לכם ברכה עד בלי די, עד שיבלו שפתותיכם מלומר די!!

ידועה המחלוקת בענין ההשתדלות שאדם צריך לעשות לפרנסתו בין רבי שמעון בר יוחאי זיע"א לרבי ישמעאל זיע"א, רשב"י אומר אפשר אדם זורה בשעת הרוח, קוצר בשעת קצירה דש בשעת דישה וכו' תורה מה תהה עליה?? אלא אם ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתם נעשית ע"י אחרים שנאמר "ועמדו זרים ורעו צאנכם". רבי ישמעאל אומר הנהג בהם מנהג דרך ארץ. ומעידה הגמרא הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם, מעט מלאכה ורוב היום תורה, זו וזו נתקיימה בידם. ידע רבי ישמעאל שלא כולם בדרגתו של רשב"י הקדוש ואם אין לחם- אין ישוב הדעת- אין תורה. אם בדורו של רבי ישמעאל כך בדורנו על אחת כמה וכמה, שהיוקר מאמיר, ואדם לא מסתפק בקב שלו, אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחולייתו. לכן צריך פעמים גם לעסוק מעט במלאכה לקיים דברי התנא יפה תורה עם דרך ארץ, וגדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמיים.

ועל הכל ישפוך אדם שיח ותפילה לפני בוראו שיזמין מזונותיו בריווח ולא בצמצום בהיתר ולא באיסור ותשרה ברכה בממונו בכדי שיוכל לעשות נחת רוח לבוראו מתוך ישוב הדעת.

ראה ראיתי פירוש נפלא משמו של מהר"ם שיק זצוק"ל: אומר המדרש כשעלה משה למרום לקבל התורה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה. עשה הקב"ה קלסתר פניו של משה דומה לאברהם אבינו, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישים ממנו? לא זה הוא שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו? אמר הקב"ה למשה לא ניתנה לך תורה אלא בזכות אברהם. ובזה אפשר להבין את משנתינו: אם אין קמח שנתן אברהם למלאכים 3 סאים קמח - לא היו נותנים מלאכי השרת למשה לקבל התורה. ואם אין תורה אין קמח שאם לא היה לומד אברהם תורה ויודע שצריך לתת לאורחים לחם וצידה לדרך לא היה פתחון פה למשה אחרי טז דורות!!!

הוּא הָיָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו, לְמָה הוּא דוֹמֶה, לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מְרֻבִּין וְשָׁרָשָׁיו מֻעָטִין, וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקַרְתּוּ וְהוֹפְכַתּוּ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר

(ירמיה יז), וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב. אֲבָל כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ, לְמָה הוּא דּוֹמֶה, לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מֻעָטִין וְשָׁרָשָׁיו מְרֻבִּין, שֶׁאֲפִלּוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם), וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל מַיִם וְעַל יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֹם, וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן, וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג, וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי:

רבי אלעזר בן עזריה אומר מי שרק לומד תורה ולא מקיים מצוות אין לו אחיזה בקרקע כלל. המצוות משולים לשורשים והתורה תדמה לענפים, ללא שורשים בקרקע, הריהו עץ בודד וחשוף שגם גשמים לא מועילים לו, דומה לאדמה שזרעו בה מלח ולא תצמיח כלל. אבל מי שעיקר מגמתו היא מעשים טובים ולומד תורה בשביל שתכשיר אותו לקיים מצוות באופן מדוייק ומפורט. אדם כזה דומה לעץ מושרש היטב בקרקע ששום דבר לא מזיזו ממקומו, לא הבלי הזמן ולא פגעי הטבע. וכאילן שנמצא ליד מעיין מים חיים ועלהו רענן תמיד ופריו לא פוסק לעולם, וכל האומר אין לו אלא תורה - אפילו תורה אין לו (יבמות קט ע"ב).

הפלא יועץ בערך מצוות כתב: אשרי האיש ירא את ה' ובמצוותיו חפץ מאוד, ראוי לאדם לרוץ אחרי המצוות וטורח אחריהם להשיגם בכל כוחו בכל נפשו ובכל מאודו, צא ולמד מאברהם אע"ה בשביל שתי ריצות שרץ דכתיב "וירץ לקראתם", "ואל הבקר רץ אברהם" בזכות זה קשר את הקב"ה לישראל ואינו יכול לזוז מהם שנאמר "מלך אסור ברהטים" (רהטים פרושו ריצות). ובזכות מצוות כיבוד אב ואם שעשה עשיו הרשע- זכה לו ולדורותיו עד ביאת המשיח, וכן ישמעאל בזכות המילה, וכן נבוכדנצר בזכות שלוש פסיעות שפסע לכבוד המקום, זכה הוא ובניו למלוך בעולם כולו!!

נשא החפץ חיים זיע"א משלו בעניין המצוות שמחוייב האדם לקיימם בזה העולם, וכה אמר: משל למלך אדיר שביקש שיבנו לו ארמון יפה ובנינים רחבי ידיים, כראוי למלך גדול כמוהו, עמד והכריז בכל מדינות מלכותו מי הוא זה ואיזה הוא האומן שיבנה את ארמונו ובו 248 אולמות וחדרים לכל השרים והפרתמים והפחות. הקבלן שיעמוד בזה יקבל בעצמו ארמון משלו לבד מכל הוצאות הבנייה שכר פועלים וכדומה. תנאים נוספים התנה המלך: שהבנינים יוקמו בכל הפאר וההדר כיאות לבניני מלכות. ועוד ששם המלך ירשם על כל בנין, באו הבנאים והחלו להקים את הבניינים, המלך מרוב עיסוקיו בענייני המלכות היה ממעט

לבקר באתר הבנייה ולעמוד על אופי ומהות העבודה, והאם הקבלנים עומדים בתנאים. לאחר כמה שנים בא המלך לבדוק כמה בניינים הוקמו ומה מראיהם. והוא בדק ומצא שמחצית הבניינים הוקמו עד כה, רובם מלוכלכים ועזובים, מוזנחים ואינם נראים כלל כבנין שמיועד למלך. בחלק גדול מהבנינים ראה המלך שבמשך השנים קמו לו מתנגדים ושונאים ושמו של ראש המתקוממים רשום על הבניינים האלו ליד שמו של המלך, חלק קטן מהבנינים הוקמו כדת וכהלכה, לפי כל התנאים והקרטריונים, עומדים בתקן הבניה. נקל להבין כעסו של המלך על האומנים שעסקו בתכנון ובבניה של אותם בנינים.

הנמשל מובן: בתורתינו הקדושה ישנם רמ"ח מצוות עשה, הקב"ה ישתבח שמו התנה שלושה תנאים לקיום המצוות:

א. שנקיים את כל המצוות רמ"ח מצוות עשה כנגד איברים שברא בנו וכולם יהיו לשם הבורא ברוך הוא.

ב. כל מצווה צריכה להיעשות על כל פרטיה ודקדוקיה, כפי שכתוב בהוראות היצרן - קרי התורה הקדושה.

ג. כל מצווה צריכה להיעשות בפאר והדר כיאה למלך רם ונישא, כאשר יבוא אדם לעולם הבא לתת דין וחשבון וישאלו אותו האם קיים רמ"ח מצוות עשה, אין ספק שעל רובם לא שמע כלל בחייו מפני שלא למד. שאר המצוות נעשו אבל לא בכל הפרטים והדקדוקים, חלקם מצוות אנשים מלומדה, ורק מעטים ממש נעשו לשם שמיים, נשים זאת על ליבנו למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה ח"ו.

אמר פעם הגרב"צ זיע"א שאדם מברך בממוצע שתיים וחצי מליון ברכות בימי חייו (מאה ברכות ביום כפול 365 יום כפול 70 שנה) לאחר אריכות ימים ושנים יעשו סלקציה (ברירה) בנושא זה, ומתוך למעלה משתי מליון ברכות שהם כמה קרונות רכבת ישארו כדי שקית ניילון קטנה ברכות שהיו ממש לשם שמיים ובכוונה גדולה!!

פרק ג - משנה יח

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן חִסְמָא אוֹמֵר, קִנִּין וּפִתְחֵי נִדָּה, הֵן הֵן גּוּפֵי הֲלָכוֹת. תְּקוּפוֹת וְגִמַּטְרִיָאוֹת, פַּרְפְּרָאוֹת לַחָכְמָה:

קינין ופתחי נידה הם דוגמאות להלכות קשות ומסובכות, יש שם חישובים ואפשרויות אין סופיות שיכולים לצאת מהם סברות וחידושי

תורה לאלפים, וזהו עמל התורה שאדם מוצא בהם סיפוק גדול, כל זה תלוי בעמל תורה ללא סייג.

תקופות הוא הילוך המזלות המקיפים העולם מהלכם נקרא תקופה, על שבט יששכר נקבע שיהיו יודעי בינה לעיתים (דברי הימים א, יב) כלומר יודעים ובקיאים באסטרולוגיה ובמהלך הכוכבים ברקיע, ועל פיהם יחשבו קידוש החודש ועיבור השנה.

גימטריאות הם חשבון האותיות לדוגמא: רדו שמה שאמר יעקב, רמז למספר השנים שיהיו בפועל בגלות מצריים-מאתיים ועשר שנים כמנין רד״ו. או לדוגמא בזאת יבוא אהרון אל הקודש, בזאת גימטריה מאתיים ועשר שנה שעמד בית ראשון. פירוש אחר אומר שגימטריה היא חכמת המדידה והתשבורת או במילים אחרות הנדסה והדברים ראויים למי שאמרן שהרי העיד רבי יהושוע שתלמידו אלעזר בן חסמא יודע לשער כמה טיפות יש בים (הוריות דף י) כל אלו הם פרפראות לחכמה, כלומר כמו קינוח לסעודה, כך אלו קינוח לדברי תורה הדובדבן שבקצפת של דברי חכמה!!

פרק ד

פרק ד - משנה א

בֶּן זוֹמָא אוֹמֵר, אֵיזֶהוּ חָכָם, הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיט), מִכָּל מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי. אֵיזֶהוּ גִבּוֹר, הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טז), טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מִלֹּכֵד עִיר. אֵיזֶהוּ עָשִׁיר הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכח), יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ. אַשְׁרֶיךָ, בָּעוֹלָם הַזֶּה. וטוֹב לָךְ, לָעוֹלָם הַבָּא. אֵיזֶהוּ מְכֻבָּד,

הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ב), כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקָלוּ׃

חכם שראוי להתהלל בחכמתו הוא היודע להעריך את ערכה של חכמה ואוהב אותה. ומוכן להוריד מכבודו ולרכוש אותה מכל אדם ואפילו מן הקטנים ממנו, שנאמר "מכל מלמדי השכלתי", הרבה למדתי מרבותיי והרבה יותר מחברי ומתלמידי יותר מכולם (תענית דף ז) ורמז לכך, יחזקאל בן בוזי, שהיה מבזה עצמו על דברי תורה. וכן המלך יהושפט שהיה רואה תלמיד חכם היה קם מכסאו רץ מחבק ומנשק אותו ואומר לו רבי רבי מורי מורי, ועליו דרשו את הפסוק׃ (תהילים טו, ד) "ואת ירא ה' יכבד". אדם שיודע לייקר ולכבד ולהעריך חכמה ראוי שהחכמה תשרה בו, משל למה הדבר דומה?? לאדם עם הארץ שנתנו לו יהלומים שאינו יודע כמה הם שווים, הלאדם כזה יקרא עשיר?? הרי הוא יכול ללכת לשוק ולמכור אותם בפרוטות, ונמצא שאינו עשיר באמת. הוא הדין גם בחכמה, חכמה זה לא בדיוק מצבור ידיעות גרידה אלא אדם שיש בו ידיעות רבות ומשתמש בהם להיטיב והוא מוכן ללמוד מכל אחד אפילו מאנשים פחותים ממנו בבחינת "תן לחכם ויחכם עוד", (משלי ט, ט).

מו"ר ועט"ר הרב חיים רבי שליט"א הגדיר פעם מאי חכמה׃ חכם זה לא מי שממציא מטוס או לווין שעולה לשמיים, חכם זה לא מי שממציא אטום, חכם זה לא מי שיודע לעבוד על אנשים לרמות אותם ולמכור להם בלוף, חכם זה אדם שיודע להתנהג בחכמה. אם הוא כועס הוא לא חכם, אם הוא מקנא באחרים - הוא לא חכם, אם הוא אוכל את הערב ולא את המועיל- הוא לא חכם, הוא אפילו טיפש.

"חכם לב יקח מצוות", ויקח משה את עצמות יוסף עימו. כולם עסוקים במצווה מצוות ביזת הים, אבל משה רבינו הוא חכם הוא עוסק במת מצווה. אדם שמכבד את אביו ואת אימו, דואג להם, שואל לשלומם, מתייחס אליהם במורא ויראה זה כמו מת מצווה, מי אתה רוצה שיכבד אותם אם לא אתה?? האישה צריכה עידוד וחיזוק ומילה טובה, זה כמו מת מצווה, מי אתה רוצה שיעודד אותה ??השכן? זה בבחינת מת מצווה, חכם לב יקח מצוות, לפעמים אדם רעב ורוצה לאכול אבל לא רוצה לברך ברכת המזון וכו' לכן הוא אוכל פחות משיעור, או יותר מכדי אכילת פרס וכו' וזו טעות גדולה, אם ישים לב כמה מצוות הוא מפסיד בדרך׃ נטילת מים ראשונים מצווה, הברכה על הנטילה מצווה, ברכת המוציא- מצווה, טבילה 3 פעמים במלח (עפ"י הזוה"ק) מצווה, דברי תורה על השלחן מצווה, מים אחרונים מצווה, ברכת המזון ארבע מצוות, שלוש מדאורייתא והרביעית מדרבנן. חכם לב זה שיודע לנצל את המצב ולצבור עוד ועוד מצוות, הרב כף החיים זצוק"ל מונה שש עשרה מצוות, באדם שמסתפר בערב שבת לכבוד שבת מלכתא. (כף החיים אוה"ח סימן רנ"א ס"ק י"ט).

הרב פלא יועץ זצוק״ל כתב בערך חכמה וז״ל: הנה כי כן מי שחננו ה׳ דעת ראוי לו לדחוק ולהיכנס במופלא ממנו, ובזיעת אפיו יתאמץ ויתחזק להכנס בשערי החכמה. יום ליום יוסיף דעת דבר מדבר. וידוע שהרוצה לזכות לכתרה של תורה צריך שיהיה לו חיבה יתרה ושקידה רבה יומם ולילה ויבקש לדעת ולהבין את הדבר הקשה ברוב עמל ויגיעה, ולפי חובתו ושקידתו תגדל חכמתו, וחכמת אדם תאיר פניו בעולם הזה ובעולם הבא. וראשית חכמה יראת ה׳. וכל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, וזה כלל גדול בתורה.

איזהו גיבור- הכובש את יצרו:

אנו אומרים בתפילה אתה גיבור לעולם ה׳, ואיך מתבטאת גבורתו של הקב״ה ישתבח שמו?! לא בכוח ולא בחוזק אלא בזה שהוא מוריד הגשם ומוריד הטל. יש אדם שבגבורתו ממית אנשים. ואילו הקב״ה ישתבח שמו, בגבורתו מחייה מתים. והבן!!! כלשון המשנה בתענית גבורת גשמים, וכן גבורתו של הקב״ה שכובש כעסו על החטאים והעוונות של בני אדם, נושא את עוונותם ופשעיהם על כתפיו כביכול ומאריך אפו כלפיהם, ולכן לא בכח יגבר איש. מצינו בהיסטוריה כמה דוגמאות לכך: יעקב אבינו שהיה גיבור גדול גלל את פי הבאר כמו פקק מעל צלוחית, ועשה עצמו כגשר והעביר כל אשר לו במעבר יבוק, ונלחם במלאך ויכול לו בכל זאת כשצריך לפגוש את עשיו- לא בא אליו לא בכח ולא בטנקים אלא בדורון, עיזים רחלים, גמלים מניקות, ונהג כך בחכמה גדולה. הוא הכניע את עשיו בנשק לא קונבציונלי ששמו - כבוד, נותן כבוד לעשיו ומנפח את האגו שלו ובכך מנצח במערכה ללא פצועים והרוגים. רבי שמעון בר יוחאי זיע״א בורח מהרומאים ומתחבא במערה שתים עשרה שנה, הרי רשב״י הקדוש כשיצא אחרי 12 שנה מהמערה כל מקום שנתן את עיניו שרף אותו, אם כן ישים עיניו ברומאים וישרפם חיים?! אלא פעמים שהגבורה היא בשכל ולא בכח. וכן דוד המלך ע״ה שלא הרג את שמעי בן גרא למרות שהיה מורד במלכות וחייב מיתה, גבר על רגשותיו. משמעי יצאו מרדכי ואסתר. אם היה הורג אותו לא היינו זוכים למרדכי ואסתר!! על כן אין גבורה נקראת אלא באדם שיודע להתגבר על רצונותיו ועל תאוותיו, ולכבוש את הבהמה שבו: וידוע שלאדם יש יצר בכל מיני תחומים שהוא צריך לכוף יצרו ולהתגבר עליו.

אדם שצריך לכעוס על כל מיני דברים ומתגבר ולא כועס - נקרא גיבור: (משלי טז, לא) ״טוב ארך אפיים מגיבור, ומושל ברוחו מלוכד עיר״. דוגמא לגיבור מצינו ברב עמרם חסידא שכאשר תקפו יצרו והיה כבר באמצע הסולם זעק, נורא בבית עמרם, נורא בבית עמרם, היה מסוגל להתבזות בפני תלמידיו כדי להכניע את יצרו. מישהו אחר ודאי היה אומר רק שלא יראני אדם, אבל אצל רבי עמרם חסידא ההיפך, גרם שכולם יראו אותו בבושתו, עדיף להתבזות בעולם הזה מאשר להתבזות בעולם האמת לנצח, ואין לך גבורה גדולה מזו. אם אדם בשעת כעסו יזכר בדברי חז״ל ולא יכעס הרי זה גיבור. ציווה אב אחד לפני מותו את בנו אמר לו בני

כשאתה כועס מלא פיך במים, ואמר לו הבן עד שאני אמלא את פי במים כבר יעבור לי הכעס, אמר לו אביו אדרבא היא הנותנת, המטרה שתתרגל לא לכעוס.

לפעמים אדם נמצא בחברה מסויימת ושומע אנשים מדברים דברי ליצנות ולשון הרע ושאר מרעין בישין וכמובן שגם הוא רוצה להשתתף "בשמחתם" ולהיות מעורב איתם שהרי אמרו חז"ל שלעולם תהיה דעתו מעורבת עם הבריות, וממש עומד לו על קצה הלשון לדבר ולהוסיף עוד סיפור עסיסי על פלוני ובאותו רגע נזכר בחומרת הדבר ולא מדבר אלא פורש מהם הרי זה גיבור יחשב.

וכן אדם שעובר ברחוב ומקיים את הפסוק "איה הקדשה היא בעיניים על הדרך" (בראשית לח, כא), ויצרו מפתה אותו להסתכל והוא עוצם עיניו מראות ברע, כמו שדרשו דורשי רשומות "מדבר סקר (סקרנות) תרחק" והוא יודע שהוא בן של מלך ולא מתאים לו לרדת לדרגה של זו שהולכת ממול בבגדי שחץ - הרי זה

גיבור הכובש את יצרו, ועפ"י הזוהר הקדוש מובטח לו שמה שיבקש באותו רגע יתקבל בשמיים. והקב"ה לוקח את עיניו הרוחניות ומנשק אותם ומביאן לפני המלאכים ואומר תדעו לכם שאלו העיניים שייכים לי.

וכן אדם שהסתובב לצורך נחוץ בשווקים וברחובות והיה רעב מאוד, ובכ"ז לא מתפתה להיכנס למקום מפוקפק ולאכול- הרי זה גיבור. כתוב בתורה "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו", וכי בשר טריפה בשדה בלבד אסור לאכול, ובבית כן מותר לאכול?. הרי גם בבית אסור לאכול?? אלא כשהוא נמצא בשדה כלומר מחוץ לביתו והוא רעב, כאן הוא לא כל כך מקפיד, כאן הוא כבר משחרר קצת את הרצועה ומיקל לעצמו, לכן הפסוק אומר בשדה, תדע לך שגם בחוץ תקפיד ותשמור ובזה תהיה גיבור הכובש את יצרו.

וראיתי בספר "עין יהודית" רעיון נפלא שקשור לענין: בפרשת פנחס הקב"ה מצווה את משה "צרור את המדיינים והכיתם אותם", רש"י במקום פירש צרור - תאייב את המדיינים, כמו שמור וזכור, פעולה מתמשכת שתרחיק אותך כליל מהמדיינים, ממנהגיהם, מלבושם מכל מה שיש לו קשר איתם. וידוע שישנם שתי גישות להתרחק מאיסור. א. לומר אפשי ואפשי ואיני עושה כיוון שזה רצונו של הקב"ה והתורה הקדושה מצווה עליי לא לעשות. ויש גישה שנייה שבא אדם מפתח סלידה וגועל והרגשת דחייה גדולה מכל דבר שיש לו קשר מסויים לאיסור, ואז לא יתקרב לאפשרות להכשל מאיסור זה, מוצאים אנו רעיון זה בתורה שלא הסתפקה בציווי שכלי לא לאכול מאכלות אסורים אלא הוסיפה עוד כמה תיאורים אחרים: שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא. אל תטמאו בהם ונטמתם בם (אל תקרי ונטמתם אלא ונטמטם בה), וכו'.

והוא הדין לגבי שאר הדברים, אם אדם משתף את הרגש עם השכל ומעורר בקירבו סלידה מהאיסור כגון מראיה אסורה, מאכילה אסורה, וכו' ממילא זה גיבור גדול שבעבודה כזו על עצמו ישמר מאיסורים רבים.

איזהו עשיר - השמח בחלקו:

נראה לומר שעשיר הוא לא אחד שצובר ממון כחול הים כי הרבה פעמים הוא לא נהנה בפועל מכל העושר שלו ועסוק כל הזמן בדאגה על שימור עושרו. כמו שנאמר "מרבה נכסים מרבה דאגה", ועושר שמור לבעליו לרעתו. או לדוגמא: פועל פשוט מרוויח לפרנסתו חמש אלף ש"ח בחודש, ויש לו מינוס אלף שקל בבנק, לעומתו יש עשיר פלוני שמגלגל בעיסקה אחת בטלפון חמישים אלף ש"ח אולם יש לו מינוס מאה אלף ש"ח בבנק. מי יותר עשיר ממי?! הוי אומר זה שיש לו אלף ש"ח. השני העשיר יש לו כאב ראש הרבה יותר גדול. לכן אדם ששמח במה שנותן לו הקב"ה ישתבח שמו והכל מאיתו יתברך לטובה ולברכה, ומה יתאונן חלילה אדם חי?! דיו בחיים ובבריאות שחונן אותו בורא עולם, והבוטח בהשם - חסד יסובבנו.

חכמי ישראל דרשו על הפסוק (שמות כ, ד) "בשמיים - ממעל, ועל הארץ מתחת". שבעניני שמיים ורוחניות תמיד תסתכל מי למעלה ממך, תמיד תשאף להיות כמוהו שיהיה מודל לחיקוי בבחינת "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי", קנאת סופרים תרבה חכמה. אולם בארץ - בגשמיות תמיד תראה מי למטה ממך, תמיד תדע כמה מסכנים יש, שחיים ברמת חיים ירודה מגיעים עד פת לחם, ואתה ברוך ה' ישתבח שמו לעד שזיכה אותך לכל טוב לעומתם את עשיר ביותר, ישנם כאלה חולים נאנקים ומתייסרים בבתי החולים אתה ברוך ה' מרגיש פחות או יותר טוב, ישנם כאלה מוגבלים ומשותקים - אתה ברוך ה' מתפקד בצורה עצמאית, תן לו הודאה ותשמח במה שחננך בורא עולם.

מסופר על יהודי אחד שבא לחפץ חיים ושאל אותו לאמר: יש לי שדה שמניב כך וכך יבולים בשנה, ויש אפשרות לקנות עוד שדה סמוכה ולהרוויח פי שלוש, אבל זה יבוא על חשבון תפילות במניין ולימוד תורה, מה דעת הרב?! אמר לו החי"ח אמשול לך משל למה הדבר דומה: לאדם שהיתה לו חבית יין וברז בתחתיתה, החליט לקבוע עוד ברז בצידה, יין לא יהיה יותר בחבית, אבל היין רק יגמר מהר יותר. והנמשל ברור: מה שקצוב בראש השנה זה מה שתקבל.

ידוע הסיפור על אותו איש שהיה יושב ודג לו להנאתו על שפת הים, לי]דו יש אוכל ובין גברא לגברא כריך ריפתא ונהנה מהחיים, פגש אותו ראובן אמר לו יאמר לי מר, למה כבודו דג עם חכה דג ועוד דג, יקנה לעצמו רשת גדולה שבאמצעותה יוכל לצוד בפעם אחת עשרות מונים. אמר לו הנופש ומה בכך?! אמר לו ראובן בכל פעם תצוד אלפי דגים ותוכל להביא פועלים ותקנה עוד סירות דייג ותגדיל את התפוקה במאות

אחוזים. נו ואז?? שאל הדייג, אמר לו ראובן ואז תוכל להכפיל רכושך פי מאה ותקנה בתים יפים שמרחיבים דעתו של אדם ואיכא דאמרי מחריבים דעתו של אדם וטירות ומכוניות וצי סוחר שלם, שאל אותו הדייג בקוצר רוח, נו ומה אם באמת אעשה כך, מה יצא לי מזה?? אמר לו ראובן ואז כשתהיה מספיק עשיר תוכל לבוא לכאן, לפרוס שמשיה ולדוג דגים בחכה כאות נפשך, אמר לו הדייג וכעת מה אני עושה?? אני לא דג להנאתי?? בשביל מה כל הכאב ראש הזה, פועלים, סירות, רשתות, בתים, ארמונות וכו'?!!

שלמה המלך ע"ה אומר במשלי טוב ארוחת ירק ושלווה בה מבית מלא זבחי ריב, ישנם בתים של צדיקים שבקושי רב רואים שם פעם בשנה בשר על שולחן השבת. אבל איזה שלווה, איזה יראת שמיים, איזה חינוך הבנים, איזו אהבה ואחווה וכיבוד הורים. מאידך ישנם עשירים ומשכילים בעלי מעמד חברתי שיש להם שפע בגשמיות אבל הבית מפורק ומפורד, כל הזמן חילוקי דיעות, ריב ומדון, וזו כוונת שלמה המלך ע"ה. ארוחת ירק עם אמונה בהשם עדיפה אלפי מונים על הון ועושר וריקנות ללא תורה.

ראיתי בספר הנחמד "זיכוי הרבים" של הרב אילן קדוש שליט"א סיפור נאה על מלך אפגניסטן שאיוותה נפשו לטייל בכפרים של מלכותו ולעמוד על אורח חייהם של האזרחים במדינתו התחפש לאדם פשוט ושם פעמיו לכפר אחד, באחד הבתים שמע קול זמרה הציץ בחלון וראה בבית יושבים זקן וזקנה, בשולחן שלפניהם פירות וערק והם שרים ושמחים, דפק בדלת וכשפתחו לו אמר רצונכם לקבל אורח? אמרו לו בכבוד רב, תרגיש כמו אורח: המלך שאל את בעל הבית במה הוא עוסק, אמר לו האיש אני עני ומתפרנס מתיקון נעליים ברחובות, מה שאני מרוויח במשך היום אני קונה את הכיבוד שאתה רואה על השולחן ואני שבע רצון ברוך ה', שלא חסר לנו ואל יחסר לנו לעולם ועד. שאל המלך את האיש ומה תעשה לעת זיקנה כשלא תוכל לעבוד?? אמר לו בעל הבית וכי עליי לדאוג?? ב"ה ישתבח שמו, היפלא מה' דבר? היד ה' תקצר? הכל ממנו יתברך. המלך קם ללכת ונפרד מהם לשלום. הלך לארמונו וציווה את משרתיו שיוציאו חוק, שאסור לתקן נעליים ברחובות. למחרת קם היהודי כדרכו בקודש לתקן נעליים ברחובות, ראה את המודעות על החוק החדש, הרים היהודי עיניו למרום ואמר ריבונו של עולם! אתה סגרת דלת וודאי שתפתח אחרת במקומה. ראה היהודי שואבי מים, הצטרף אליהם לשאוב, לעת ערב קנה כרגיל את המצרכים וישב לחגוג עם נאוות ביתו. המלך הלך לראות איך יסתדר היהודי הזה וכשראה אותו שמח כדרכו התפלא, סיפר לו היהודי את הסיפור, והמלך אחר ששהה איתם זמן מסויים הלך. נתן המלך פקודה לא לשאוב יותר מים, למחרת שיצא היהודי שוב קידמו את פניו מודעות האוסרות על שאיבת מים, ראה כמה חוטבי עצים הצטרף אליהם וכו', שוב בא המלך ושוב רואה את היהודי שהוא שמח וטב לב שר ומשבח להקב"ה, חזר לארמונו ונתן פקודה לחיל המשמר ללכת מחר ליער ואת כל חוטבי העצים לקחת

להלביש להם מדים ולעשותם שומרי משמרת המלך. לקחו גם את היהודי הזה נתנו לו מדים וחרב על ירכו שיעשה פטרול ליד הארמון. באותו ערב חשב היהודי מה לעשות כשאין פרוטה בכיסו?? עלה רעיון במוחו למכור את החרב ובפרוטות שיקבל תמורתם יתגלגל עד שיקבל משכורת מאת המלך. במקום החרב עשה חרב עץ ושם אותה בנדנה. בא המלך בערב לביתו ואמר לו ומה עשית היום, סח לו היהודי אותו מעשה, אמר לו המלך ואם יוודע הדבר למלך?. אמר לו היהודי דיה לצרה בשעתה. ה' גדול. למחרת הוצא להורג בסייף אחד מהפושעים הגדולים במדינה. ביקש המלך שהתליין שיבצע את הגזירה יהיה מיודענו היהודי, כשהודיעו לו דבר המינוי בכה והתחנן היהודי על נפשו: איני מורגל בכך, מעולם לא שפכתי דם. אבל אחרי ששמע שגזירה הוא מהמלך ואת הנעשה אין להשיב, התפלל לה' ואמר רבונו של עולם הרי מעולם בטחתי בך אל תבישני הפעם הזו. כיון שהחליף את חרבו האמיתית בחרב מעץ התקרב אל הנדון למוות ואמר בקול רם לפני אלפי האנשים שהצטופפו שם: רבונו של עולם אם האדם הזה אשם במה שיוחס לו הרי שהחרב שלי תפלח את ראשו לשניים. ואם אינו אלא חף מפשע יהיה רצון שחרבי תהפך לעץ יבש שאינו הורג, ואז הוציא חרבו מנדנה והניף אותה על הנדון למוות והנה היא עץ יבש. שמח המלך על חכמתו של נתינו היהודי ועשאו משנה למלך ויד ימינו ועל כך נאמר: "החכמה תחייה בעליה" (קהלת ז, יב).

איזהו מכובד? המכבד את הבריות:

הפסוק אומר (שמואל א' ב, ל) "כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו". ולמדנו הנהגה טובה מבורא עולם שמכבד את האדם שמכבד אותו. המשתדל לקיים תורה ומצוות בזה מכבד את הקב"ה, וממילא הקב"ה מכבדו. כ"ש "לא יחל דברו", אדם שלא מחלל דיבורו ממילא - "ככל היוצא מפיו (של האדם) יעשה". הרמב"ן כתב באיגרת לבנו וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך ואם חכם או עשיר הוא עליך לכבדו, וכן מצינו בגמרא שרבי היה מכבד את העשירים. כי אם הקב"ה נותן להם כבוד וגדולה כ"ש אני צריך לכבדם. ואם רש הוא ואתה עשיר או חכם ממנו חשוב בליבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך, שאם הוא חוטא הוא שוגג ואתה מזיד, ויזכור האדם שכולם שווים לפני הבורא.

בכלל דבריו של התנא בן זומא בכבוד הבריות הוא כבוד אב ואם שהחיוב לכך חמור מאד עד שלא כל אדם יכול לקיימו כראוי לפי כל הדקדוקים והפרטים. וכיוון שהשווה הכתוב כבוד אביו ואמו לכבוד הקב"ה ממילא צריך לכבדם בחייהם ובמותם. ואפילו שאומרים על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין חייב לשמוע בקולם ולקיים דבריהם כל זמן שלא עובר על דברי השותף השלישי- הקב"ה.

כתב הרב קולדיצקי שליט"א בספר "לשכנו תדרשו": בנוהג שבעולם כאשר ילד מתקרב לגיל הבר מצווה דואגים לו לתפילין וללימודי הלכות, תפילה וכדומה, וכשמגיעים המועדים לומדים הלכות המועד וכו' ומשום

מה במצוות ואהבת לרעך כמוך שהיא מצווה תמידית ונוהגת 24 שעות ביממה ו 365 יום בשנה לא כל כך עוסקים בלימוד ההלכות והדינים הקשורים בכך, ובפרט בדברים אלו שהיצר מטעה את האדם על עבירה חמורה שהיא מצווה, ועל דיבור אסור שהוא מותר וכו', ובאמת הרבה פעמים יפקחו עיני האדם לראות כי הדבר אשר חשב שהיא מצווה גדולה היא עבירה חמורה.

פעמים היצר מטעה את האדם ומורה לו היתרים לדבר על אדם פלוני או בגנות הכשר מסויים או לבייש ולהכלים פלוני או אלמוני, והכל בתואנה שזה לתועלת ולשם שמיים וכדו'. מפני שהיצר יודע שאם יבוא לאדם ויאמר לו לך עבוד ע"ז ודאי שבוז יבוז לו, אבל לפתות אדם לדבר או להכלים אדם אחר בזה מתפתים יותר, וכידוע שהמלבין פני חבירו ברבים נקרא שופך דמים וחמור יותר מהרוצחו. והוא מהיורדים לגהינום ואינם עולים. אמר דוד המלך ע"ה לפני הקב"ה ריבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים את בשרי לא היה דמי שותת לארץ, ואפילו בשעה שעסוקים חברי הסנהדרין בנגעים ואהלות, אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה?? היה אומר להם דוד המלך ע"ה מיתתו בחנק ויש לו עולם הבא, אבל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא!! היצר הרע מופיע לפני חברי הסנהדרין שונאי דוד בתור שאלה הלכתית כביכול ושם היה טמון ההלבנת פנים.

הגמרא בבבא קמא (דף עט עמוד ב:) אמר רבי יוחנן בן זכאי בא וראה כמה גדול כבוד הבריות, גנב שגנב שור אם טבחו ומכרו משלם פי חמש חמישה שוורים, אבל שה שהרכיבו על כתיפו בשעת הגניבה משלם רק תשלומי ארבעה, וכל זאת מפני שהגנב נושא את השה על כתפיו התורה חסה על כבודו, שמתבזה בפני העוברים ושבים.

וכן בעניין ערי המקלט לרוצחים, רואים אנו שהתורה הזהירה להיטיב עם כל הבריות ואפילו עם רוצחים שפלים. כמו שאמרה הגמרא במכות (דף י) "מזרחה שמש" - הזרח להם שמש לרוצחים, שמחוייבים להגלות רבו עימו שילמדו תורה בערי המקלט. אימו של הכהן הגדול הייתה מביאה להם מיני מאכל ומשתה שלא יקללו הרוצחים את בנה וכו'.

מסופר שפעם נכנס אל רבי יחזקאל לוינשטיין תלמיד חכם אחד והגיש לפניו תוכנית שהגה שלפי דעתו תוכל לבצר את חומות הדת ולחזק את התורה בארץ. הרגיש רבי יחזקאל כי בביצוע התוכנית עלול מאן דהוא להיפגע. קם על רגליו והכריז בהתרגשות, כך מקובלני מרבותיי, בניין בית המקדש יבוטל אם בנייתו עלולה לפגוע באיזה אדם מישראל, שמע התלמיד חכם ההוא ובאמת גנז את תוכניתו.

נצטוינו בתורה "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח) וציווי זה כולל לכל יהודי באשר הוא, ללא הבדל חוג מפלגה או עדה, לצערינו יצר הרע משריש בלב האנשים דיעות פסולות שמי שהוא לא מהחוג שלי, מצווה

לדבר בגנותו. ולא היא: שהרי כל גופי תורה נכנסים בכלל הזה של "ואהבת לרעך כמוך", כולם נחשבים לילדי שעשועים של הקב"ה ואפילו אותם שרחוקים מקיום תורה ומצוות גם הם נחשבים בניו של הקב"ה, ועל כולם הובטחנו לבל ידח ממנו נדח, ששום נשמה בישראל לא תלך לאיבוד ח"ו. ואנו צריכים להתפלל על אחינו ואחיותינו שעדיין לא זכו לתורה ומצוות שהקב"ה יערה עליהם רוח ממרום וישובו בתשובה שלימה לפניו לעשות כולם אגודה אחת ולעובדו בלב שלם.

בספר "לקח טוב" הביא מעשה במרן החפץ חיים זיע"א שהיה נודד למכור את ספריו וראה באכסניה בוילנא חייל גדול ומגושם שנכנס ומתיישב ליד השלחן ופוקד על המלצר שיגיש לו ואוכל בתאותנות גדולה בלי ברכה ובלי דרך ארץ ומתייחס אל הסובבים אותו בגסות רוח, וכולם נפל עליהם אימתה ופחד בראותם אותו, החפץ חיים קם לגשת לאותו יהודי ולדבר איתו אולם בעל האכסניה התחנן לפניו שלא יחשוב על כך פן יבולע לו, אמר לו האכסנאי חייל זה יהודי הוא מחיילי המלך ניקולאי והוא חושש שמא ירים יד על הצדיק שינסה לדבר איתו, אמר לו אנא רבי הנח לו, אין עם מי לדבר הריהו מגושם ממש, בור ועם הארץ. כשהיה בן שבע שנים נחטף עם ילדים אחרים ונסחב לסיביר. עד גיל 18 גדל בין איכרי המקום כגוי לכל דבר ומאז הוא משרת את ניקולאי, מוטב רבי שלא תתחיל איתו, כבודך יקר מדי בעיני. החפץ חיים חייך וניגש אל החייל, הושיט לו יד ואמר בנעימה לבבית וידידותית שלום עליכם. שמעתי עליך שבתור ילד קטן נחטפת לסיביר, גדלת בין הגויים, לא זכית ללמוד אפילו אות אחת בתורה, עברת את כל הגהינום בעולם הזה, סיוט צרות, רדיפות איומות, ועינויים נוראיים, הרשעים אמרו לא פעם להעבירך על דתך, אילצו אותך לאכול חזיר נבילות וטריפות, ואעפ"כ נשארת יהודי לא השתמדת!! מאושר הייתי לו היו לי זכויות כשלך, והייתי בן עולם הבא כמותך בעולם האמת הרי היה חלקי עם צדיקים וגאוני עולם. וכי דבר קל הוא לסבול יסורים שכאלה למען היהדות ?? למען כבוד שמיים?? שלושים וכמה שנים ברציפות, הרי זה נסיון גדול יותר מחנניה מישאל ועזריה. דמעות נשרו מעיניו של החייל הגדול, והוא נזדעזע עד עומק נשמתו מהמילים החמות, שזרמו ממקור חי וטהור, שלטפו והחיו את נשמתו המיוסרת והמיוגעת. משנודע לו מיהו העומד לפניו פרץ בבכי עז והחל לנשק את החפץ חיים. המשיך הרב לומר לו: אדם שכמותך שזכה להיחשב בין הקדושים שמוסרים נפשם על קדושת השם, לו קיבלת על עצמך לחיות מעתה את שארית ימיך כיהודי כשר לא היה מאושר כמוך בארץ. היהודי הזה שמעולם לא שמע מילה טובה, מעולם לא קיבל עידוד והבנה ואוזן קשבת, כל ימיו סבל חרפה, וגידופים, סבל ויסורים פתאום שומע מילים כאלה ומקבל ויחס חם מגדול ישראל פאר הדור והדרו. איך לא ימס ליבו?? שוב לא עזב החייל הזה את החפץ חיים עד שהפך בעל תשובה אמיתי וצדיק גמור.

בספר שאל אביך ויגדך מספר הרב שבדרון זצוק"ל מעשה באדמו"ר אחד שנקלע לעיר זרה, חיפש בית הכנסת ולא ידע להיכן לפנות. לפתע ראה

יהודי שחולף על פניו במהירות, שאל אותו היכן יש כאן בית הכנסת? אלא שאותו יהודי לפני ששמע את השאלה ענה אין לי זמן אני ממהר לביהכנ״ס. הלך האדמו״ר אחרי אותו יהודי, וכשהגיעו לביהכנ״ס אמר לו האדמו״ר יש לי קושיה: כשיעקב נאבק עם המלאך כתוב ״ויאבק איש עימו״, וחז״ל אמרו שאותו איש היה הסיטרא אחרא. ואילו כשיוסף הלך לחפש את אחיו כתוב ״ויפגשהו איש וישאלהו מה תבקש״ וחז״ל פירשו שזהו המלאך גבריאל. למה דרשו חז״ל פעם איש הוא הס״מ ופעם פירשו שהאיש הוא המלאך גבריאל?? התשובה לכך היא שכבר בפסוק מרומז ההבדל בין איש לאיש, שאם בא אורח לעיר ומבקש להגיע למקום שלא מוכר לו האיש שואל אותו לשלום, וגם שואל אותו מה הוא מבקש, זה המלאך גבריאל, אבל אם יאמר לו האיש אין לי זמן, שלחני כי עלה השחר דע לך זהו הס״מ!!

מעשה באברך בן תורה תלמיד חכם מופלג ששמע פעם מהדרשן ואל תרבה בשיחה עם האישה באשתו אמרו וכו׳, כשהלך לביתו לא דיבר עם אשתו ולא מידי. כל מה שניסתה לדובב אותו ולשאול ולחקור מילא פיו מים, ויהי כדברה אליו יום יום ולא שמע אליה, הלכה עם אמה לרבי יהושע ליב דיסקין זצ״ל והתאוננו על האברך, שמע זאת הרב והצטער מאד, שלח לקרוא לאברך הנ״ל ובכוונה קרא לו בשעה שעמד לסעוד. כשהאברך הגיע לבית הרב כולו רועד מאימת הרב אמר שלום עליך רבי ומורי, הרב דיסקין זצ״ל לא ענה לו. נטל מים ראשונים, בצע על הפת והחל לאכול, כל הסעודה הרב שותק שתיקה רועמת, כל הזמן הזה עומד האברך מבוייש ונכלם על מה ולמה הרב קרא לו, לאחר הסעודה נטל הרב ידיו וישב לברך ברכת המזון וגם לא אמר לו דבר, ורק כעבור מספר דקות אמר לו אתה יכול ללכת. עכשיו הבין האברך על מה רמז לו הרב בשתיקתו, וכמובן, שמיני אז שינה את התנהגותו ויחסו לאשתו.

הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט״א הביא פירוש נפלא ששמע מהגאון רבי צבי קופשיץ זצ״ל שהמשנה מביאה כאן ארבע דברים היפך ממה שהעולם חושב. העולם חושב מיהו חכם? זה שכולם שואלים מנו עצה ותושיה והוא לא צריך לשאול משום אדם. על כך אמרה המשנה איזהו חכם? הלומד מכל אדם. העולם חושבים מיהו הגיבור הגדול? זה שמתגבר על כולם ואף אחד אינו יכול להתגבר עליו. אומרת המשנה, להיפך: איזהו גיבור? הכובש את יצרו ומוותר לאחרים. העולם חושבים מי זה עשיר? זה שטורח כל ימיו לאסוף ולהרבות כסף, אמרה המשנה שהוא להיפך, איזהו עשיר? השמח בחלקו ומסתפק במה שחננו האל. העולם חושבים מיהו המכובד? מי שהכל מכבדים אותו והוא אינו מכבד לאף אחד, באה המשנה לומר להיפך: איזהו מכובד? המכד את הבריות קטן כגדול. והי׳ יעזרנו להזהר בכבוד חברינו!!

בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, הֱוֵי רָץ לְמִצְוָה קַלָּה (כְּבַחֲמוּרָה), וּבוֹרֵחַ מִן הָעֲבֵרָה. שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, וַעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה. שֶׂשְׂכַר מִצְוָה, מִצְוָה. וּשְׂכַר עֲבֵרָה, עֲבֵרָה:

התנא בן עזאי מלמדינו שבמצווה שייך לומר מצווה קלה או מצווה חמורה, שהרי ישנם מצוות קלות כמו צדקה, חסד, ציצית, וכו'. אולם בעבירה לא שייך לומר עבירה קלה, שכל עבירה היא חמורה והאיסור שווה בכולם, עוד מחדש התנא שבקיום המצוות הכלל הוא לרדוף אחריהן ולא לחכות שיבואו לידו, כמו שנאמר "נרדפה לדעת את ה'" (הושע ו, ג), להיפך מן העבירות שבהם אנו אומרים אל תביאני לידי עבירה, אל תביאני לידי ניסיון כלומר לידים של העבירה.

החפץ חיים נשא משלו בענין קיום המצוות בעולם הזה ויאמר: משל לגביר אחד שירד מנכסיו והגיע עד לפת לחם. עזב את עירו והלך למקום שלא מכירים אותו מחמת בושתו והיה מכתת רגליו מבית לבית להשכיר עצמו לעבודה ולהחיות את עצמו תמורת שקלים בודדים, לימים פגשו אחד ממכריו שאלו לשלומו ולמעשיו, סיפר לו היורד כי הוא משכיר עצמו תמורת שקלים בודדים ליום עבודה, תמה חבירו, הכיצד?! אדם חכם וברוך כשרונות כמוך משכיר עצמו תמורת שכר מועט כזה?! אמר לו היורד וכי מה יכולתי לעשות?! כבר הגיעו הדברים לידי כך שסבלתי חרפת רעב ממש, וכי היתה לי ברירה אחרת?! הלא טוב שכר מועט כזה מאשר לשבת באפס מעשה.

והנמשל ברור ונוקב: חייב אדם לעשות חשבון מעשיו בעולם הזה עולם התמורה, אל לו להיות בררן במצוות, כל מצווה ומצווה שבאה לידו, אף אם היא נראית לו קלת ערך ופשוטה - אל יחמיצנה, ואל יחכה שהיא תבוא אליו ותחזר על פתחו, אלא יהיה הוא משכים לפתחה, מהר ימהר לקיימה מיד בלא שהיות. כי גם מצווה קלה של חיוך או מילה טובה לחבר, לעודד את רוחה של אשתו או לשאול ולהתעניין בשלום קרוביו לא דבר פשוט הוא.

הגמרא בברכות (דף סא) אומרת לא יהלך אדם אחרי אישה בדרך ואפילו אשתו, נזדמנה לו בדרך יסלקנה לצדדין. וכל העובר אחרי אישה בנהר שמגבהת בגדיה מפני המים וזה מסתכל בה אין לו חלק לעולם הבא. וכן המרצה מעות מידו לידה כדי להסתכל בה, אפילו יש בידו תורה ומצוות כמשה רעיה מהימנה לא ינקה מדינה של גהינום. אם יש דרך אחרת ולא עובר בה הרי זה נקרא רשע. ולא יאמין אדם בעצמו ויאמר לי זה לא יקרה, אני חסין קדוש, אני שומר על עצמי ויכניס עצמו למצב של נסיון, מפני ש"צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו" (תהלים לז, לב), והוא היצר מאש ואנו מבשר ודם. לכן יברח מהעבירה כבורח מפני אש ממש. ואם האדם

בעצמו אינו שומר על עצמו הקב״ה גם הוא אינו שומרו. שאם לא חס על חייו מי יחוס עליו?

ולכאורה קשה מה הלשון בורח מן העבירה וכי העבירה רודפת אחריו?? אלא נראה לומר לעניות דעתי בורח מן העבירה- במחשבה. צריך לברוח ממחשבות לא טובות, ע״י שלומד תורה ועסוק כל הזמן בתורה, ממילא בורח בצורה הטובה והמועילה ביותר מן העבירה. יהודי שלומד תורה וגם כשיוצא מבית המדרש או מבית הכנסת חושב ומשחזר ומעסיק עצמו בדברי תורה, שגם אם מסתכל הוא לא רואה, וגם מסיר ממנו ע״י התורה מחשבות רעות ומרעין בישין. והא בהא תליא. וממילא כשבורח מן העבירה הוא עושה מצווה.

בפרשת צו כתוב (ויקרא ו, ב) ״צו את אהרון ואת בניו״, ואין צו אלא לשון זירוז, ביותר יש לזרז במקום שיש חסרון כיס, מהו חיסרון כיס?? אלא ידוע שלכל השערים בגוף האדם יש כיסוי, לעיניים יש עפעפיים, לאוזניים יש אליה וכו׳ לדבר אחד אין כיס, כלומר כיסוי: למחשבה, מחשבה באה בעל כורחו של האדם ואין שער לנעול אותה. אעפ״כ אם עסוק בדברי תורה וראשו תפוס בלימוד-ממילא שוכנת בליבו ובמחשבתו רק מחשבת מצווה.

הגה״צ יהודה צדקה זצוק״ל אמר על הפסוק ״חשתי ולא התמהמתי לשמור מצוותיך״ (תהלים קיט, ס), שלכאורה חשתי ולא התמהמתי זה כפל לשון?? תירץ הרב זצוק״ל שיש אנשים שאתה שואל אותם למה כבודו רץ לתפילה, הוא עונה לך עוד שתי דקות מנחה לכן אני רץ מפני שהתמהמה עם חבר או בביתו וכבר מאחר לתפילה. אומר דוד המלך ע״ה אני רץ לא מפני שהתמהמתי לפני כן אלא מפני שאוהב אני את מצוותיך הקדושים והטהורים.

ישתדל אדם כל ימיו להזדרז לדבר מצווה ולא ללכת כמי שכפאו שד או כאנוס על פי הדיבור, אלא כל זמן שנותנים לו את האפשרות ואת הבריאות ללכת, יעשה זאת. שמצווה גוררת מצווה ועבירה גוררת עבירה. גורר מלשון גורר את התיאבון, נותנת לו תיאבון לעשות עוד מצווה ועוד מצווה. ולכאורא אם עבירה גוררת עבירה א״כ לעולם האדם יעשה עבירות ואין לו שום סיכוי לעשות מצווה אף פעם בחייו? וכן במצווה, אם יעשה מצווה אחת הרי לעולם אחת תגרור את השנייה ונמצא שכל חייו רק מצוות, האומנם?? אלא כוונת התנא בן עזאי לומר שאדם עושה מצווה מוריד שפע לעולם, ואופפת אותו אווירת קדושה שמכשירה את הקרקע לקיום עוד מצווה, אולם הדבר תלוי באדם עצמו אם ינצל את ההזדמנות וימשיך לעשות עוד מצווה או שיתעצל וימנע מקיומה!

ולכאורה קשה: בשלמא במצווה שייך לומר שכר מצווה מצווה, אבל בעבירה מה שייך לומר שכר עבירה עבירה וכי הוא מקבל שכר על עבירה? הלא ענוש יענש?? אלא נראה לתרץ שלא כמנהג הקב״ה מנהג בשר ודם.

אדם שלא גונב ולא רוצח ולא נואף אין מציאות ואין הנהגה בשום מקום בעולם לתת לו שכר על זה, אף אחד לא מקבל אות האזרח ההגון או אות מופת או מדליה על זה שלא גנב, להיפך אם יגנוב יענש.

אבל הנהגת הקב״ה ישתבח שמו אינה כן, ישב אדם ולא עבר עבירה נחשב לו כאילו קיים מצווה. היה מסופק בדבר אם הוא אסור או לא ואחז בכלל שב ואל תעשה עדיף מעלה עליו הכתוב כאילו קיים מצווה. וזה הוא שכר עבירה שבפעמים שהתחרט ולא עבר עבירה- יקבל על כך שכר. אבל אם חלילה נטמא בעבירה פעמיים שלוש ולא נזהר בעצמו, הרי הקב״ה מסיר שמירתו ממנו ומשאיר אותו חשוף לפגעי הזמן ואז בנקל עושה עוד עבירה והולך מדחי אל דחי רח״ל.

הכי דמי מצווה גוררת מצווה?? כגון אדם משאיל לחבירו קלטת. זה שמע קלטת, דברי מוסר והתעוררות, התחזק מהקלטת והחליט ללכת לסמינר. בעקבות הסמינר קיבל על עצמו עול תורה ומצוות. חיזק אף את אשתו, הוציא את הבנים מהחינוך החולני והכניסם לחינוך טהור של ילדי ישראל. הגדיים נעשו תיישים, הקימו בית נאמן בישראל ואף את ילדיהם חינכו על ברכי התורה והיראה. וכך כדור השלג החל לצבור תאוצה בזכות קלטת אחת קטנה זיכוי הרבים אדיר ומצוה רודפת מצווה, זוכה לדורות של תורה ויראת שמים.

סיפר הרב אשר רוזנפלד שליט״א על רב אחד בישיבת פונוביז׳ שקיבל הזמנה לחתונה בשוויץ - כרטיס נסיעה הלוך ושוב. על גבי המעטפה הופיע שם וטלפון של אדם שלא הכיר מעולם. חשב הרב ודאי טעות נפלה כאן. טילפן למספר שהיה מצויין ע״ג המעטפה והקול מהעבר השני הזדהה כאברך לשעבר בישיבת פוניבז׳ שהיה על סף עזיבת הישיבה. ומילה אחת של עידוד מצידו של הרב נטעה בו רצון וכח להמשיך. ואכן הלך הלוך וגדל עד שהתמנה רב בחו״ל. וכל הזמן חשב איך להודות לאברך שעודד אותו וסידר לו את צווארון מעילו בשעה שהיה שפוף ועצב, ועתה שהוא מתחתן בשעה טובה ומוצלחת החליט לגמול לו כהכרת הטוב כרטיס טיסה לחתונה. אדם לא יודע מה יכולה לעשות מילה אחת טובה או אפילו חיוך שמחייך לחבירו ומרומם את רוחו וממש מחייהו. המצווה הזו גוררת באמתחתה עוד ועוד מצוות ומעשים טובים בבחינת זורע צדקות ומצמיח ישועות.

פרק ד - משנה ג

הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל תְּהִי בָז לְכָל אָדָם, וְאַל תְּהִי מַפְלִיג לְכָל דָּבָר, שֶׁאֵין לְךָ אָדָם שֶׁאֵין לוֹ שָׁעָה וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם׃

הגמרא במסכת סנהדרין (דף קח ע״ב) אומרת: שלושה שימשו בתיבה: חם, העורב, והכלב. יש רמז בתורה על האיסור לשמש בזמן המבול שהרי בכניסה לתיבה הפריד הפסוק בין הגברים לנשים, שנאמר (בראשית ו יח): ״ובאת אתה ובניך ואשתך ונשי בניך איתך״, אבל ביציאה חיברם שוב, (בראשית ח, טז): ״צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך איתך״. העורב שעבר על הצווי ובתגובה לכך רצה נח לגרשו מהתיבה אמר לו הקב״ה עדיין לא הגיע זמנו של עורב זה למות, עדיין יש לו תפקיד בעולם, שהרי בזמן שאליהו הנביא יתחבא מפני איזבל ואחאב, העורב יקח אוכל ומשקה ויפרנס את אליהו במערה, וזה נרמז בפסוק ״ויצא העורב יצוא ושוב עד יבשת המים״ - יבשת בהיפוך אותיות תשבי שהוא אליהו, עדיין לא תם תפקידו בעולם, כל אחד בעולם החל מהאדם שהוא נזר הבריאה ועד הכינים והתולעים הקטנים ביותר יש להם תפקיד בעולמו של הקב״ה.

דוד המלך ע״ה שאל את הקב״ה כל מה שברא הקב״ה בעולמו הכל לכבודו ולצורך היקום כולו ברא, אבל למה צריך עכביש ולמה צריך משוגעים בעולם?? במה הם מועילים בעולם?? הרי היה אפשר להסתדר טוב גם בלעדיהם? אמר לו הקב״ה חייך שהם יצילו אותך ביום מן הימים אותם יצורים שלא יחסת אליהם חשיבות. ואכן העכבישים הצילו את דוד המלך כשהיה מתחבא במערה מפני שאול, וכשראו עבדי שאול על פתח מערה כורים שלמים של עכביש היו בטוחים שלא נכנס אדם לכאן, ולכן לא נכנסו לחפשו. כשברח דוד אל אכיש מלך גת אמרו שריו לאכיש נהרוג את מי שהרג את אחינו באותה שעה נתייירא דוד וביקש רחמים מלפני הקב״ה, ריבונו של עולם תן לי מעט מהשטות, עשה עצמו כמשוגע. אמר המלך אכיש אל שריו הנה תראו איש משתגע החסר משוגעים אני כי הבאתם את זה להשתגע עלי?? וגירש אותו משם שמח דוד שמחה גדולה באותה שעה וחיבר מזמור בתהילים: ״לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך ויגרשהו וילך אברכה את ה׳ בכל עת תמיד תהילתו בפי״ (תהלים לד, א ב).

הפסוק אומר (בראשית א, לא): ״וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד״, וכן כתוב (קהלת ג, יא): ״את הכל עשה יפה בעיתו״. ומשלו בעלי המוסר את העולם הזה למשחק הרכבה שקוראים לו בפרסית פאזל, וכל אחד מבאי עולם מאז בריאתו ועד סוף האלף השישי הוא חלק זערורי בפאזל הזה, וכולם ביחד יוצרים את התמונה שהרכיב בורא עולם.

הגמרא ירושלמי מסופר על יהודים שהציקו לגוי אחד בשם דיקלוט שהיה רועה צאן היו פוגעים בו ומעליבים אותו ובא רבי יהושע והצילו מידם והוכיח אותם על מעשיהם, לימים גדל הנער הגוי וגלגל הוא בעולם והחל לעלות בדרנות עד שהתמנה למושל העיר, זכר המושל את מסכת היסורים שגרמו לו היהודים בעבר והוציא גזירה לגרשם מתחומי מדינתו. היהודים הרגישו שהאדמה בוערת תחתיהם ושלחו משלחת ובראשה רבי יהושע שילכו וינסו להעביר את רוע הגיזרה, ואכן זכר

המושל את רבי יהושע ואמר לו בזכותך אני מוחל, שאילולא אתה הצלת אותי מידם אז, לא הייתי מוחל להם, ואין מידי מציל.

כתב הרב ״פלא יועץ״ זצוק״ל: צא ולמד עד היכן גדר מנהג הבזיון שהרי כתוב (שמות כ, כו): ״לא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערוותך עליו״, אם כך הקפידה תורה על כבוד אבני המזבח שאינן רואות ואינן מקפידות, על אחת כמה וכמה שצריך להיזהר בפני אביו ואימו ורבו ותלמידי חכמים וכדו׳. ועוד שהרי משה רעיה מהימנה לא היכה את היאור ואת העפר, ולא נלחם במדיין לתת נקמת ה׳ במדיין מפני שגדל שם והיה מלך עליהם, קל וחומר בן בנו של ק״ו שאסור לזלזל בכבודן של ישראל שנקראו בבת עינו של הקב״ה, והמבזה את ישראל כאילו מבזה את השכינה. וכל שכן אם הישראל הזה הוא תלמיד חכם או רב, וכ״ש אם הם רבותינו הקדושים כת הקודמים אשר קטנם עבה ממתנינו וכשאינו מבין דבריהם הקדושים אשר שכינה דברה מגרונם, יתלה את החסרון בעצמו, שאין אנו יורדים לסוף דעתם, ומימיהם אנו שותים ומפיהם אנו חיים.

מעשה בתלמיד שאמר פעם באמצע השיעור אולי רש״י טעה, אמר לו הרב חמור!! התלמידים ששמעו תמהו על רבם היאך מלאו ליבו לפשוע כך בתלמידו? הסביר הרב את דבריו: הלא גמרא ערוכה ומפורשת היא: אם ר. אשונים כמלאכים- אנו כבשר ודם, ואם ראשונים כבשר ודם אנו כחמורים לעומתם, ולא כחמורו של רבי פנחס בן יאיר שלא היה טועם מתבן שאיננו מעושר, ואם אתה אומר על רש״י שאילולא הוא לא היינו מוצאים ידנו ורגלינו בכל הש״ס התורה הנביאים והכתובים שהוא טועה כלומר שהוא אדם, אם הוא אדם אנו כחמורים.

ואל תהי מפליג לכל דבר:

כלומר אל תרחיק דבר שיש לחוש עליו ואל תאמר שאין חשש ממנו, אלא לעולם תאהב את השמא, ולמיחש בעי. והיסוד הזה נכון לגבי כל הנושאים בחייו של יהודי, אם זה בענין התשובה למשל, אמרו חז״ל שוב יום אחד לפני מיתתך, אל תאמר לי זה לא יקרה ועדיין צעיר אני לימים שהרי כל אלו שמתו אתמול רח״ל לא האמינו שזה יקרה להם, והיו להם תוכניות לעוד שנים רבות, ויפה שעה אחת בעולם הזה בתשובה ומעשים טובים, כי לא תדע מה ילד יום. לכן יש לחשוש ולא לשבת על מי מנוחות. כששואלים יהודי נו מה יהיה אתך? הוא עונה יהיה בסדר, מה הפירוש לכך? הוא למעשה משכנע את עצמו שכרגע הוא עושה ככל העולה על רוחו, פעמים הוא מקיים מצוות ופעמים הוא עובר עבירות וחי את חייו בהרגשה שלגבי העבירות אפשר להסתדר עם הקב״ה, הקב״ה ישתבח שמו ארך אפיים ורב חסד ומרבה להטיב, וודאי שיתחשב בו ויסלח לו. הוא מנחם את עצמו שהוא לא איזה פושע או עבריין, והרי יש רעים ממנו.

עוד פירוש אל תהי בז לכל אדם-תלמד מיפתח הגלעדי שהיה גיבור חיל ואנשי עירו גירשו אותו מביתו ומארצו ומנחלת אבותיו, והלך ואסף אנשים ריקים ופוחזים שהלכו אחריו, אולם בצר לאנשי יבש גלעד פנו אליו לעזרה שיושיעם ויהיה שופט שלהם, אמר להם כשהיה לכם טוב גרשתם אותי, עכשיו קצת צר לכם אתם קוראים לי וחפצים ביי? ועליו נאמר יפתח בדורו כשמואל בדורו, לכן אל תבוז לאף אדם, ואל תזלזל בבני עניים שמהם תצא תורה. אמר פעם "הסטייפלר" זצוק"ל שהרבה עילויים ובעלי כשרונות גדולים למדו בצעירותם בישיבות- ולא הגיעו להיות אפילו רבני שכונות, ומאידך דווקא אלה שלא ציפו מהם לגדולות ונצורות, דווקה הם ע"י התמדה ושקידה רבה בתורה זכו להאיר עיני ישראל ונהיו גדולי עולם.

כתב הבן איש חי זצוק"ל שאם נגזרה על האדם ברכה או גזירה טובה אפילו אם יברח ממנה היא תרדוף אחריו עד שתשיג אותו. והביא הרב ז"ל מעשה בגנב אחד שהיה פותח שערים בתבונה ולא היה דלת או מנעול שעומד בפניו, באחד מפריצותיו הסוחפות כשנכנס לבית אלמנה עשירה וגלמודה והחל למלא שקיות מהשלל החלו הרהורי חרטה ותשובה מקננים בליבו, חשב עד מתי יפחד מבעל הבית שלמטה ולא יפחד מבעל הבית שלמעלה שתמיד רואה אותו. החליט שהוא מחזיר הכל למקומו ויהי מה, אם הקב"ה רוצה לתת לו את העושר בדרך חיובית היד ה' תקצר? היפלא מה' דבר? ברוך אומר ועושה, החזיר הכל למקומו ושב כלעומת שבא. למחרת הלך לרב העיר להתוודות בפניו ולקבל עליו תשובה אמיתית, אמר לרב את חטאי אני מזכיר היום, והחל לפרט לפניו את מעשיו מיום עומדו על דעתו, עוד הם מדברים באה אותה אלמנה לרב להתאונן לפניו שאתמול כמעט וגנבו את כל עושרה והיא פוחדת להשאר לבד לכן מבקשת ממנו שימצא לה זיווג כשר והגון. הרב שידך בין החוזר בתשובה לאלמנה והתחתנו ברוב פאר והדר, ומה שלא לקח באיסור לקח כעת בהיתר וברווח.

הגמרא (תענית כ"א.) מספרת על רבי יוחנן ואילפא שעזבו את הישיבה והלכו להחיות נפשם במלאכה, כיוון שהיתה השעה דחוקה להם, כשישבו לאכול בצד הדרך תחת חומה אחת שמע רבי יוחנן ששני מלאכים מדברים ביניהם, האחד אמר לשני בוא ונפיל את החומה הזו על שני האנשים שעוזבים חיי עולם והולכים לעסוק בחיי שעה, אמר המלאך השני עזוב אותם מפני שאחד מהם עתיד לעלות לגדולה ולהתמנות ראש הישיבה, רבי יוחנן שמע את שיחת המלאכים ואילפא לא שמע, אמר רבי יוחנן לאילפא שמעת משהו?? אמר לו לא שמעתי. הבין רבי יוחנן כיוון שמשמים השמיעו דווקא לו משמע שהוא עתיד לעלות לגדולה, אמר רבי יוחנן לאילפא אני חוזר לישיבה. וכך היה. רבי יוחנן התמנה במשך הזמן לראש הישיבה ואילפא הלך להחיות נפשו, ועל זה אמרו חז"ל במקומך יושיבוך ומשלך יתנו לך, ואין אדם נוגע במוכן לחבירו כמלא נימא, ומה שמגיע לאדם יקבל בלי להתאמץ ובלי להזיע ואפילו בלי ידיעתו שנאמר

"ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך" (דברים כח, ב).

פרק ד - משנה ד

רַבִּי לְוִיטָס אִישׁ יַבְנֶה אוֹמֵר, מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ, שֶׁתִּקְוַת אֱנוֹשׁ רִמָּה׃

כתב רבינו עובדיה מברטנורא זיע"א שלמרות שבכל המידות יאחז אדם את שביל הזהב, השביל האמצעי ויברח מהקיצוניות, במידת הענווה יאחוז עד הקצה האחרון בכדי לברוח מהגאווה כבורח מפני אש, שהוא מנפש ועד בשר יכלה, שהרי הגאווה הסרוחה- אבי אבות הטומאה היא וגוררת בעקבותיה כל המידות הרעות.

המטרה שאליה צריך לשאוף האדם במידת הענווה היא כמו שאמרה הגמרא בסנהדרין (פ"ח) איזהו בן העולם הבא? שפל רוח, שייף עייל ושייף נפיק, גריס באורייתא תדיר ולא מחזיק טיבותא לנפשיה. ע"י שיתנהג בכובד ראש ובשחות עיניים, שלא יבקש גדולה ושלא יחמוד כבוד ושלא ישב במקום גדולים, ולא להתלבש במלבושים יקרים.

אומר הרב פלא יועץ זצוק"ל שעיקר הענווה בלב, ידע האדם ידיעה מוחלטת שהוא מכיר במיעוט ערכו ומיעוט מעשיו ועבודתו ועוצם חטאותיו, וידע שתקוות אנוש רימה, ומה יועיל לו אם יתגאה בעולם לא לו? אולם כלפי חוץ לא צריך להראות שפלות גדולה וענווה גדולה מדי, מפני שכל אדם צריך לדעת בתוך ליבו פנימה- בשבילי נברא העולם, וכולם נבראו לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני, כלפי חוץ יראה כאחד האדם ולא מתבלט ולא מתייחד משאר אנשים, כמו שאמרה חנה בתפילתה "ונתת לאמתך זרע אנשים" (שמואל א. א, יא). ופירשו שיהיה מובלע בין אנשים, לא גבוה מדי ולא שמן מדי, ולא בולט מדי.

טעם הדבר שבמידת הענווה חייב לברוח לקצה האחרון הוא כי כל המתגאה מורד הוא במלכות שמיים ועל כן אפילו גאווה במשהו אסורה, כמו חמץ בפסח שהוא לא כשאר האיסורים שרובם בטלים בשישים או יותר, חמ. ץ אסור במשהו, כן במידת הגאווה.

אומר הפסוק (תהלים נא, יט): "זבחי אלוקים רוח נשברה לב נשבר ונדכא אלוקים לא תבזה", הרי לך שאדם שהוא שפל רוח, כאילו הקריב כל הקורבנות כולם, ורצוי הוא ומקובל בפני הקב"ה, שאינו חפץ בעולות וזבחים אלא באדם המכניע ליבו לפניו.

בספר שאל אביך ויגדך סיפר הרב שבדרון זצ״ל על הרב בעל מגלה עמוקות שהתגורר בקרקא בזמן שהב״ח (הב״ח בית חדש רבי יואל סירקיש זיע״א) היה רב עיר, פעם הלך הב״ח ברחוב וראה שני אנשים הולכים ופניהם מאירות כשמש, ואחריהם ראה עוד ארבעה אנשים שחורים כפחם אחד מבוגר ועוד שלושה צעירים, ארבעה אלו רצו אחרי שני האנשים אבל לא הצליחו להשיגם, לאחר ששני הצדיקים עם הפנים המזהירות נעלמו מן העין ניגש הב״ח לאנשים הכושים כפחם ונתן להם שלום. שאל אותם מי הם? אבל הם סירבו לענות, אמר להם הב״ח אני כאן המרא דאתרא ואם אני שואל עליכם לענות לי, הסכימו הארבעה ואמרו הרב צודק אנו חייבים לענות לו, אנחנו גיחזי ושלושת בניו, ואילו שני האנשים שאנו רצים אחריהם תמיד הם אליהו הנביא ואלישע הנביא, ואחד מהעונשים שלנו הוא לרדוף אחריהם תמיד ולא להשיג אותם לעולם. ולאן הלכו עכשיו שאל הרב?? אמרו לו שהם הלכו לבעל מגלה עמוקות, הלך הב״ח לבעל מגלה עמוקות ואמר לו אני יודע שאליהו נמצא אצלך תשאל אותו למה איננו בא אלי, שאל בעל מגלה עמוקות את אליהו הנביא, ענה לו כי לרב של עיר מוכרח שיהיה שמינית שבשמינית מהגאווה, שאם לא כן בעלי הבתים ירמסו אותו תחת רגליהם, אבל מכל מקום אני איננו יכול לבוא אליו!!!

פרשו חז״ל למה רבי לויטס איש יבנה כתב במשנה זו מאד מאד, הרי על משה רעיה מהימנה כתוב ״והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה״, וכי התנא מבקש שנהיה יותר ממשה רבינו?? ומתרצים שהמילה מאוד רומזת על שלושה עמודי עולם שהייתה בהם ענווה יתרה, משה רבינו, אברהם אבינו, ודוד המלך, אברהם אבינו אמר ״ואנוכי עפר ואפר״, דוד המלך ע״ה אמר ״ואנוכי תולעת ולא איש״. משה רבינו אמר ״ונחנו מה״, ונשאל מדוע התורה הקדושה מעידה דווקא על משה רבינו שהוא עניו ביותר, למה לא שיבחה את דוד המלך או את אברהם אבינו??

שתי תירוצים: אצל אברהם ודוד שתיארו עצמם בדבר השווה משהו. אברהם אבינו אמר ואנוכי עפר ואפר, עפר יש לו חשיבות שיכולים לזרוע בו והוא מצמיח, וכן משמש לכיסוי הדם, וכו׳ אפר יש לו חשיבות מצד עברו שפעם לפני ששרפו אותו היה חשוב וכן אפר פרה אדומה וכו׳. דוד המלך ע״ה שדימה עצמו לתולעת בכ״ז יש בה חשיבות מצד עצמה, ישראל נמשלו לתולעת שכוחה בפיה, אולם משה רבינו דימה עצמו לכלום, שום דבר ממשי.

תירוץ שני: אברהם ודוד התנהגו בענווה בשעה שהם דיברו עם הקב״ה ישתבח שמו לעד ואין זו חכמה גדולה כל כך, שכל אדם המדבר עם גדולים מתנהג בענווה, אולם משה רעיה מהימנה כשאומר ״ונחנו מה״ אל מי הוא מדבר?? אל אנשים קטנים ושפלים ונבזים. וזוהי ענווה אמיתית, לומר לרשעים כמו דתן ואבירם וקרח שהוא אינו כלום זו גדולה באמת!!!

מרן החפץ חיים זצוק״ל פירש את המשנה הנ״ל בהקשותו את הקושיה מדוע הזהירו על המידה הזו יותר מכל המידות, ותיר. ץ כיוון שבעולם הזה אין שכר על המצוות, אין שום תשלום בעולם שישווה למצווה אחת, אם יתן איש את כל הון ביתו- בוז יבוזו לו. וכן בענין מצוות לא תעשה שעל האדם לתת כל ממונו ולא לעבור על מצווה אחת מהתורה, וכל זאת כיוון שהתשלום כאן הוא גשמי ואילו המצווה היא רוחנית, כך שאינו ממין התשלום. אולם אם יקבל אדם מעט כבוד עבור מצווה או מעשה שעושה, הרי הכבוד הוא רוחני, וההנאה מהכבוד היא הנאה רוחנית, אם כן כבר קיבל בעולם הזה שכר עבור המצווה שעשה שהרי אנשים משלמים אלפי אלפים בשביל לקבל קורטוב כבוד מדומה ולכן כשיבוא לעולם האמת ישאר שם ערום ועריה שהרי בשכר המצוות קיבל בתמורתו כבוד תהילות ותשבחות. לכן אמרו מאד מאד הוי שפל רוח יברח מן הכבוד כבורח מפני האש פן יבולע לו ויצא נקי מנכסיו בעולם הבא.

רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמֵר, כָּל הַמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר, נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בַּגָּלוּי. אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד בְּחִלּוּל הַשֵּׁם:

כמה שאלות המתעוררות בעקבות קריאת המשנה:

א. בדרך כלל חילול ה׳ הוא בפרהסיה ולא במקום שלא רואים אותו??

ב. מאחר וכל מידותיו של הקב״ה מידה כנגד מידה כ״ש ״ה׳ צילך על יד ימינך״ (תהלים קכא, ה), אם כן מי שחילל שם שמים בסתר למה יפרע ממנו בגלוי??

ג. לפי דברי התנא הקדוש אין הבדל בין שוגג למזיד בעוון חילול ה׳, עונש אחד לשניהם. האומנם??

ונראה לתרץ בס״ד הכי דמי חילול ה׳ בסתר?? הזוהר הקדוש אומר חילול מלשון חלל, אדם שבחדרי חדרים עושה עבירות, מתנהג בחוסר צניעות, פורק עול ואומר מי רואני כאילו אומר אין דין ואין דיין, עושה את אותו מקום חלל וריק ממציאות השכינה על כן נקרא מחלל שם שמיים בסתר, התנא אומר לעולם יהיה אדם ירא שמיים בסתר כבגלוי, גם בחדרי חדרים וגם בינו לבין עצמו צריך שמירה מחילול שם שמיים. ולפי פירוש שני לעולם יהיה אדם ירא שמים בסתר הוא במחשבה שהיא נסתרות ליבו וכליותיו. גם בזה יהיה ירא ה׳ וידע כל פעול כי ה׳ בוחן כליות ולב וגם על מחשבה רעה ענוש יענש.

ולמה נפרעים ממנו בגלוי הרי אין זו מידה כנגד מידה? אלא שאם לא היו נפרעים ממנו בגלוי היה יכול להיות חילול ה׳ מכך, שהיו אומרים הבריות זו תורה וזו שכרה? אדם כזה צדיק וקדוש וכו׳ וסובל יסורים? וצדיק ורע

לו? א״כ למה שנבחר אנו להתאמץ ולהיות צדיקים אם כך הם סובלים בעולם הזה?? אולם כעת שמגלים חרפתו ברבים ואנשים תולים את היסורים שסובל כפועל יוצא של העוונות שעשה, כעונש על חילול ה׳ שעשה א״כ בענישה הזו נחסך חילול ה׳ בעיני הבריות וחוסכים את כל השאלות והתמיהות אחר הנהגת ה׳ בעולמו.

ולגבי השאלה השלישית אם כן עונש אחד לשוגג ולמזיד?? נראה לתר. ץ שלגבי חילול ה׳ באמת אין הבדל שהרי אנו אומרים פעמים ביום נקדישך ונעריצך כנועם שיח. ועומדים מחוייבים מכח הציווי ונקדשתי בתוך בני ישראל, מצווה בקום ועשה. ממילא אם יהודי לא מקדש שם שמיים זה עצמו מזיד וכ״ש אם חילל שם שמיים, והבן.

אפשר להמשיל זאת לאדם שהוא האקרובט בקרקס, אחד הפעלולים שם הוא ללכת על חבל דק, כל פעולה לא זהירה, כל הסרת תשומת לב וחוסר ריכוז האקרובט ימצא את עצמו צונח לתהום. הוא הדין לגבי כל יהודי, הולך הוא על חבל דק שההבדל בין חילול ה׳ לקידוש שם שמיים דק מאד, לאחר שהאקרובט הזה נפל לתהום הרי אין הבדל אם חוסר הזהירות שלו היה בשוגג או במזיד, התוצאה בשתי המקרים תהיה זהה לחלוטין. כנ״ל לגבי חילול ה׳, עצם אי האיכפתיות של אותו אדם וחוסר הזהירות במעשיו- שווים בדיוק למזיד בעניין זה. הגמרא אומרת במסכת קידושין (דף מ) אין מקיפין בחילול ה׳, אלא הקב״ה נפרע מייד מאותו אדם. וכן אומרת הגמרא במסכת חגיגה (דף ט״ז:) כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי השכינה, רח״ל.

כיצד הוא חילול ה׳?? אמר רב כגון אם אני לוקח בשר באיטליז ואיני משלם לאלתר וכשאני מאחר לפרוע אומר הקצב שאני גזלן. רבי יוחנן אמר כגון אם אני הולך ארבע אמות ללא תורה וללא תפילין ואין הכל יודעים שנחלשתי ואני חולה, ולמדים ממני להיבטל מתלמוד תורה.

הרב ״פלא יועץ״ זצוק״ל כתב בערך חילול ה׳: ובפרט בדורות הללו צריך זהירות גדולה ושמירה יתרה כי הן בעוון רבו המתפרצים שנפשם שוקקה לדבר תועה על תלמידי חכמים ועל יראי ה׳ וחושבי שמו, ואפילו אם יהיו כל דבריו משפט כמלאך ה׳ צבאות. אם יכשל בדבר קטן בין באונס בין בשוגג- תיכף פוערים פיהם לבלי חוק ויהיו מלעיגים במלאכי האלוקים ואין דנים לכף זכות רק כולם פותחים לחובה.

ותקנה שמענו למי שעבר על חילול ה׳- שיכוון למסור נפשו למיתה בלב שלם בכל פעם שאומר קריאת שמע בפסוק ״ואהבת את ה׳ אלוקיך: בכל נפשך״. וכן בנפילת אפים באומרו ״לדוד אליך נפשי אשא״, ובאמירת נפילת אפיים, ומחשבה טובה מצרפה הקב״ה למעשה.

פרק ד - משנה ה

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל (בְּנוֹ) אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד תּוֹרָה עַל מְנָת לְלַמֵּד, מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד. וְהַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת, מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת.

הפסוק אומר (משלי לא, כו): "ותורת חסד על לשונה", וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד? אלא תורת חסד דהיינו תורתו של אדם שמזכה את הרבים. שלכאורה נראה כאילו מפסיד זמן בזה שמלמד דברים שכבר למד אותם, ושהם פשוטים בעיניו. ובמקום ללמד את הדרדקי מסכת ברכות יכל כבר להגיע למעשה מרכבה- בכל זאת אל יקל בעיניו, מפני שאין לך שמחה גדולה אצל הקב"ה יותר מזה, על כך נאמר הפסוק "ומצדיקים הרבים ככוכבים לעולם ועד". שלמרות שנראה כדבר פעוט כאן בעולם הזה, מ"מ בעולם האמת שם אין ערך ואין מספר לשכרו ולפעולתו. גם בעולם הזה לא יקופח שכרו. הקב"ה פותח ומרחיב את שכלו ואת הבנתו שזוכה להבין בזמן קצר מה שאחר יצליח להשיג בכמה ימים ונותנים לו ישוב הדעת וזכות המחשבה לקלוע אל השערה בהבנת ואמיתת התורה כדי שיספיק גם ללמוד וגם ללמד.

אמרו חז"ל כל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו ועוד יותר מזה כל המזכה את הרבים אין חטא בא לידו. ואם זכה ללמד את הציבור דעת ויראת ה', מידות טובות ודרך ארץ, הלכות והליכות ודאי שביום מן הימים דבריו יעשו פירות ועליו הכתוב אומר (ירמיה טו, יט): "אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה", שאז זוכה להיות פה קדוש בבחינת ותגזור אומר ויקם לך. וכן כתוב כל המלמד את בן חברו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה. וכל המלמד את בן עם הארץ תורה אפילו הקב"ה גוזר גזירה - הוא מבטלה (בבא מציעא דף פ"ה) וכל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו (סנהדרין י"ט:).

מעשה באברך בן תורה שהציעו לו משרת רבנות בעיר מסוימת, חכך בדעתו האם לעזוב את הישיבה ולקבל עליו עול לימוד תורה ברבים, הלך לחפץ חיים זצוק"ל לשאול את פיו, האם כדאי להמשיך להיות אברך ולמלא כרסו ש"ס ופוסקים או שמא לקבל עליו משרת רבנות ולזכות את הרבים? שאל אותו החי"ח שאלה: כמה נוטל סנדלר בעבור זוג נעליים שהוא מייצר? ענה לו האברך 30 שקל.

ומה מחירו של זוג נעליים בבית חרושת?? אמר לו האברך 20 שקל. כמה לדעתך מרוויח סנדלר מהנעל שהוא מייצר?? ענה לו כחמש עשרה שקלים, וכמה מרוויח המנהל מפעל מהנעל? עשרה שקלים, השיב האברך, אם כן פליאה היא בעיני, אם הסנדלר מרוויח יותר מבעל בית

החרושת על כל נעל למה הוא מרוויח לחמו בקושי, ואילו מנהל המפעל לנעליים הוא עשיר מופלג? הסביר לו הרב: מפני שהסנדלר מוכר ביום לכל היותר שלושה זוגות, ואילו מנהל הבית חרושת עם מאות הפועלים העובדים בו מוציא בכל יום מאות זוגות נעליים לכן הוא מרוויח פי כמה וכמה מהסנדלר.

א"כ אמר הח"ח הרי שאלתך באה על פתרונה, יתכן שבשבתך ללמוד כאברך אולי לימוד התורה שלך בהתמדה גדולה שווה כשניים שלוש תלמידים בה בשעה שלימוד של מאות תלמידים בישיבה, שכל אחד מהם לומד כעשר שעות ביום ועוד מוסיף על כך בלילה, ועוד שכל אחד מהתלמידים יקים בית על טהרת הקודש, הרי כמה מאות בתים ומשפחות אתה בונה בדעת תורה אמיתית ובהשקפה נכונה ובהכוונה טהורה וישרה!!

ראה ראיתי בספר מעלת מזכי הרבים של הרב יהודה הללי שליט"א, מספר פנינים בגודל מעלת המזכה את הרבים שאין קץ לשכרו.

* כל המזכה את הרבים אין חטא בא לידו, מאי טעמה? כדי שלא יהיה הוא בגהינום ותלמידיו בגן עדן שנאמר " כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת" (תהילים טז, י).

* כל המזכה את הרבים אינו טועה בהוראותיו, כי ה' יתברך ישמור לשונו וישים דבריו בפיו ולא יטעו השומעים, וגם בהוראותיו- שלא יורה אשר לא כדת.

* כל המלמד את חבירו פסוק אחד או הלכה אחת או דיבור אחד כאילו נותן לפניו חיים שנאמר "כי הוא חייך ואורך ימיך", ואומר "עץ חיים היא למחזיקים בה" (משלי ג, יח).

* אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו שנאמר "אלה תולדות אהרון ומשה", וכתיב "אלה שמות בני אהרון" לומר לך אהרון ילד ומשה לימד, לפיכך נקראו על שמו. ועוד אמר רבי יהושע בן לוי כל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלה מהר סיני שנאמר "והודעתם לבניך ולבני בניך", וסמוך לו "יום אשר עמדת לפני ה' אלוקיך בחורב" (דברים ד ט).

* אמר ריש לקיש כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר (בראשית יב, ה) "ואת הנפש אשר עשו בחרן" אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים.

* מנין שכל השונה פרק אחד לחבירו מעלה עליו הכתוב כאילו הוא יצרו ורקמו והביאו לעולם? שנאמר (ירמיה טו, יט) "אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה", כאותו פה שזרק נשמה באדם הראשון, כך כל המכניס בריה

אחת תחת כנפי השכינה מעלה עליו הכתוב כאילו יצרו ורקמו והביאו לעולם.

* ובפרק הפועלים אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המלמד את בן חבירו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר "אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד" (ירמיה טו, יט).

* אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל המוכיח את חבירו לשם שמים זוכה לחלקו של הקב"ה (כלומר למחיצתו), שנאמר "מוכיח אדם אחרי", ולא עוד אלא שמושכין עליו חוט של חסד שנאמר "חן ימצא ממחליק לשון" (משלי כח, כג).

* "לכן כה אמר ה' אם תשוב ואשיבך- לפני תעמוד, ואם תוציא יקר מזולל- כפי תהיה" (ירמיה טו, יט), רש"י במקום פירש אם תוציא אדם הגון מאדם רשע שתחזירנו למוטב, כפי תהיה שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה.

* בספר מעלות התורה כתב אם לימדו תורה - זוכה לברכות כיוסף, שהדברים ק"ו. ומה יוסף ששלחו הקב"ה למחיה בקרב הארץ בשנות הרעב - וזכה לברכות, ק"ו למי שמלמד לאחרים תורה וגורם להם חיי העולם הבא, ומפרנס ומחייה נפשות ע"י תורתו שמלמד להם, שראוי לברכות כיוסף, שנאמר "מידי אביר יעקב משם רועה אבן ישראל" (בראשית מט, כד).

* אמר רב ששת כל מלמד תורה בעולם הזה, זוכה ומלמדה לעולם הבא שנאמר "ומרווה גם הוא יורה" כלומר מי שמרווה את תלמידיו בדבר הלכה גם הוא יורה לעולם הבא.

* מאריכין לו ימיו ושנותיו כההוא מעשה דרבי פרידה שהיה שונה לתלמידו ארבע מאות פעמים ופעם אחת חזר עוד ארבע מאות פעמים, יצתה בת קול ואמרה רצונך באריכות ימים או שתזכו אתה ודורך לחיי העולם הבא?? אמר לה הקב"ה תנו לו זו וזו.

* "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד" (תהלים קיב, ג) זה הלומד תורה ומלמדה, ע"ז שלמד זוכה להון ועושר בביתו, שאין הממון כלה, "וצדקתו עומדת לעד" על שטרח ללמד לתלמידים, שאין לשכרו קץ.

* "וימת שם משה עבד ה'" (דברים לד, ה). מלמד שמי שמרביץ תורה ברבים זוקפים את כל תורתם ומעשיהם הטובים של תלמידיו לזכותו כאילו עשה הוא את כל אלה, ואפילו לאחר מיתתו, כ"ש בפרק החמישי משה זכה וזיכה את הרבים- זכות הרבים תלויה בו. והרי הוא מוסיף להיות עבד ה' גם אחרי מותו, ודבר זה מרומז בדברי התנא באבות אם אין אני לי - מי לי וכשאני לעצמי-מה אני, כלומר אם אין אני רק לי עצמי, לא לומד רק לעצמי אלא גם מלמד את האחרים- מי לי כלומר כל מי שעושה מעשים טובים, נזקפים הם לזכותי כאילו אני עשיתים. אבל כשאני

לעצמי אם עושה אני רק לעצמי בלבד ואיני נותן דעתי על אחרים, אז מה אניז? מה כוחי ומה גבורתי לפעול בתקופת חיי.

* כתב הרב מעם לועז: ואם נוהג טובת עין ואינו כובש תורתו אלא מלמדה לאחרים מספיקים בידו ללמוד עוד וללמד לאחרים, שיעשה כמעיין המתגבר, שאינו חסר מאומה מכל מה ששואבים ממנו. ונמשלה המצווה לנר והתורה לאור, וכשם שהנר הוא דולק ואפילו אלף אלפים נרות מדליקים ממנו אינו חסר, כך כל מי שיתן למצווה אינו מחסר מנכסיו, ואם במצווה כך - על אחת כמה וכמה לתורה שנמשלה לאור מאיר. ואם שומע לעצת היצר הטוב ואינו כובש חוכמתו אין הוא נחסר אלא יתחדש ויוסיף על לימודיו, ותהיה לו סייעתא דשמיא ללמד אחרים.

* ההבדל בין האדם הלומד לעצמו ובין המלמד לאחרים יובן עפ"י משל: שר אחד נסע למדינה רחוקה והיה עליו לעבור מדבר גדול אשר אין שם מים, מה עשה? הטעין חמורים בחביות של מים שיהיה לו ולאנשיו לשתות. לימים הצטרך שר אחר לנסוע דרך המדבר ההוא, שאל את הראשון מה עשית?? אמר לו הטענתי חביות מים על חמורים, אמר לו השר אני לוקח עימי צבא אדיר ואיך יספיקו להם כמה חביות?? מה עשה לקח עימו חכמים הבקיאים באדמה ומריחים מים, ולקחו עימם כלי חפירה, והם חפרו בארות בכל מקום שבאו לשם. ההבדל בין שני השרים שהראשון הכין מים לעצמו בלבד, ואילו השני חפר בארות מים וכל הבאים אחריו רוו מים וברכוהו על כך. זה ההבדל בין הלומד לעצמו לבין המלמד לאחרים שגורם שירבה הדעת לדורי דורות.

* כתב אליהו הנביא זכור לטוב בספר תנא דבי אליהו על הפסוק (ישעיה נח, ז) "הלא פרוס לרעב לחמך". אין רעב אלא הרעב לדברי תורה, ואין לחם אלא תורה, שנאמר (עמוס ח, יא) "הנה ימים באים נאום ה' אלוקים, והשלכתי רעב בארץ, לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'" מכאן אמרו אם יש אדם שהוא מבין בדברי תורה, יפרנס מתורתו גם כן לאחרים, כדי שתרבה חכמתו לו, ומוסיפין לו עליה וכל העושה כן אינו נמנע מן הטובה העתידה לבוא על ישראל בימי בן דוד. ועליו הכתוב אומר "ושם דרך אראנו בישע אלוקים" (תהלים נ, כג), דרך זו תורה שנאמר "בכל הדרך אשר ציווה ה' אלוקיכם תלכו", ואין ישע אלא בימות המשיח שנאמר "קרוב צדקי יצא ישעי" (ישעיה נא, ה).

* ידוע כי המתפלל על חבירו הוא נענה תחילה, כמו כן אדם שכל תכליתו ללמד לאחרים ממילא הוא נענה תחילה ומלמדים אותו מן השמיים ושערי תורה נפתחים לפניו, וגם כשחוזר ומלמדה לאחרים- מתקיים תלמודו בידו, שנאמר "לחייו כערוגת הבושם" (שיר השירים ה), אם משים עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה וכבושם שהכל מתבשמים ממנו שמלמד תורה לתלמידים זוכה שתלמודו יתקיים בידו. * כתב החפץ חיים זיע"א כמה חביבים האנשים האלו בעיני השם יתברך שמלמדין תורה לישראל שנקראים בניו, ומביאים אותם לחיי העולם הבא, לוקחים עצמות יבשות

ונופחים בהם נשמת חיים, שעל ידי לימוד התורה משיגים יראת ה׳ והנהגות ישרות בדרכי המידות ושמירת המצוות עד שיהפכו ממש לאנשים אחרים. כמו שאמרו חז״ל למה נסמכו אהלים לנחלים שנאמר (במדבר כד, ה): ״מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל״, מה הנחלים מעלים את האדם מטומאה לטהרה אף אהלים מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות, וכן אמר התנא רבי מאיר שכל המידות הטובות כמו ענווה ויראה ואהבת המקום והבריות הכל נקנה לאדם ע״י תלמוד תורה ומי שמשתדל ללמד תורה לבניו של מקום הוא חביב בעיני הקב״ה יותר מכל באי עולם. שהתורה הלא מונחת בקרן זווית, ואם לא ימצא מי שישתדל ללמד לבניו של מקום, ישארו ריקים ממנה ומכל המצוות ואם כן הוא המכריע את בניו של הקב״ה לכף זכות ומחנכן במצוות ומביאן לחיי העולם הבא ע״י התורה שלומד עמם.

* כתב רבי חיים מוולוזין זיע״א בספרו נפש החיים על הפסוק במשלי ״ויפק רצון מה״״ אומר הקב״ה כל מי שהוא מפיק בדברי תורה ומלמדו ברבים, אף אני בעת רצון מפיק לו רצון ומזונותיו מוכנים לו תמיד, בלא שום עמל ויגיעה מועטת עליהם.

* והגם כי אדם מרגיש בגודל שפלותו עם כל זה לא ימנע מלחזק ולדבר על לב חבריו דברי חיזוק כפי שכתוב (ישעיה מא, ו) ״איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק״, שהתורה הקדושה מרמזת לנו הגם כי אתה צריך עזר וסיוע עם כל זה כשלאחיו יאמר חזק כשהוא מדבר לאחיו ואומר לו חזק מתחזק גם הוא עצמו ע״י זה. ועוד דבר: אדם שמעורר אחרים לעבודת ה׳ כשיגיע לידי עבירה בוש יבוש למרוד במלך מלכי המלכים שהרי באותו עניין הוא הוכיח אחרים וא״כ איך יעשה מליבו רעה קטנה או גדולה?! אם כן בא התנא הקדוש רבי ישמעאל בר רבי יוסי ללמדנו שהלומד על מנת ללמד זוכה להינצל מתחבולות היצר המבקש רעתו ומבקש להכשילו בדרכי מרמה. שידוע הדבר שכל מטרת היצר מכוונת כנגד האיש מזכה הרבים, להפילו בפח יוקשים שאם יפול הוא ממילא יפלו תלמידיו. וזהו שאמרו חז״ל כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו. אבל כל המזכה את הרבים סופו שניצול מתחבולות. היצר וממוקשיו. וזהו פירוש הפסוק (תהלים נה, יט): ״פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי״ ורצונו לומר הקב״ה פדה בשלום נפשי מן היצר הרע כיוון שזכות הרבים תלוי בי. וכאן מבטיח התנא הקדוש לכל אחד הלומד על מנת ללמד שמספיקין בידו ללמוד וללמד, שהשם יתברך ישמרהו ויסיר ממנו כל מעכב.

רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר, אַל תַּעֲשֵׂם עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם, וְלֹא קַרְדֹּם לַחְפּוֹר בָּהֶם. וְכָךְ הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר, וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַגָּא, חֶלָף. הָא לָמַדְתָּ, כָּל הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה, נוֹטֵל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם.

מצוונו התנא הקדוש לא להשתמש בתורה הקדושה למען קידום מטרותינו ועניינו, להתגדל ולהתפאר ולהתכבד בתורה. שהתורה אינה אמצעי אלא מטרה בפני עצמה. ולכאורה קשה! הרי התנא אומר במקום אחר לעולם ילמד אדם תורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה וכאן אומר התנא לא ילמד ע״מ להיקרא רבי וחכם, או שישב בישיבה בראש וכו׳. ? ונראה לתרץ עפ״י הפסוק ״אורך ימים בימינה, בשמאלה עושר וכבוד״ (משלי ג, טז). ופירושו שאדם שזוכה ללמוד תורה ע״מ שיכבדוהו ויושיבוהו בראש הרי זה בשמאלה. יזכה בזכות זה לעושר וכבוד. אולם הלומד תורה לשמה זוכה לאורך ימים בימינה וכ״ש לעושר וכבוד!!

ועוד קשה שהרי אסור לעשות התורה קרדום לחפור בה שהעושה כן מועל בקדושתה ונחשב כמי שנהנה מהקדש ח״ו, שחייב מיתה. ואומר הפסוק (דברים ד): ״בעת ההיא ציווני ה׳ ללמד אתכם חוקים ומשפטים כאשר ציווני ה׳ אלוקיי״ מה אני בחינם אף אתם בחינם. יוצא אם כן שתלמיד חכם שתורתו אומנותו יושב ושוקד באוהלה של תורה ומקבל מלגת לימודים נכשל ח״ו באיסור של משתמש בתורה כקרדום לחפור בו?? אלא מפרש הרב מעשה אבות שליט״א לא קשיה מידי: כשהתנא אמר לעולם ילמד שלא לשמה וכו׳ התייחס לאדם שעדיין לא טעם טעמה המתוק של תורה, כשרוצים להביאו לדרך התורה והמצוות אפשר לומר לו לסגל בתחילה דרך שלא לשמה, הדרך לדרגה העשירית בסולם שהיא לשמה תתחיל במדרגה הראשונה שהיא לא לשמה. אולם התנא רבי צדוק קאי על אדם שכבר למד תורה והוא חי נושא את עצמו הגיע לשלב כזה שיכול להורות וללמד, להשקות העדרים במים חיים. לאדם שהגיע לשלבים העליונים בסולם אומר התנא לשאוף שכל מעשיו ולימודו יהיה לשם שמיים, להרבות כבוד שמיים להגדיל תורה ולהאדירה לא ע״מ לקבל שכר ולהקרא רבי.

הפלא יועץ זיע״א כתב בערך לשמה שאליבה דרבי מאיר שאמר בפרק ו׳ באבות שכל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, הרי אם לא זכה לכל הדברים שמנה רב במשנה, עדיין לא הגיע למדרגת לשמה האמיתית והשלימה. וכתב הרב ישנם כמה מינים שלא לשמה: יש שעושה בשביל שישבחוהו ויהללוהו מעשיו, ועושה מעשיו לפני הרבים מפני הכבוד, ובהיותו ביחידות מהפך מעשהו לרעה- זה נקרא צבוע וחנף, שמרבה כבוד העבד יותר מכבוד רבו, אוי לו, גם ענוש יענש על מצוותיו ותורתו, ויבוש ויכלם כבושת גנב, אין זה כי אם גונב דעת הבריות. יש מדרגה למעלה מזה שהוא ירא שמיים בסתר כבגלוי אולם אם ישבחוהו ניחא לו בכך וישמח ליבו בקרבו- גם זה הבל ורעות רוח, צריך הוא לקיים את הציווי והצנע לכת עם ה׳ אלוקיך, ויאמר בליבו מה יתן לי ומה יוסיף לי כבוד שנותנים לי בני אדם אשר להבל דומים, ולא יחזיק טובה לעצמו כי לשם כך נוצר, ועדיין לא עשה אחד מיני אלף אלפים ממה שהוטל עליו לעשות. ויש עוד לומד תורה שלא לשמה כגון שעושה כדי שיהיה לו שכר לעולם הבא או כדי להינצל מתוכחות על עוון ונמצא עובד את עצמו ולא את

בוראו, ועל זה אמרו לעולם ילמד אדם תורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה כדי שיזדכך גופו בעשיית המצוות ויטהר נשמתו.

ולא קרדום לחפור בה:

פירש רבינו עובדיה מברטנורא זצוק״ל לא ילמד תורה כדי לעשות ממנה מלאכה להתפרנס בה. אמנם ביאר בהמשך דבריו שמלמדי התינוקות מקבלים שכר שימור התינוקות אבל שכר לימוד אסור להם ליטול. והדיינים מקבלים שכר בטלה ולא שכר פסיקת הדין שאם לא כן הריהם מתבטלים. א״כ היאך מקבל אברך קצבה חודשית בכל חודש מהכולל או הישיבה בהם הוא לומד?? הרי לכאורה הוא עושה את התורה קרדום לחפור בו וכאילו חלילה נהנה מן ההקדש? זאת ועוד הרמב״ם בפרק שלישי מהלכות תלמוד תורה כתב בהה״א. לשנא: כל המשיא ליבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה מחלל את ה׳ ומבזה את התורה, ונוטל חייו מהעולם הבא, לפי שאסור להנות בעולם הזה מדברי תורה. וכבר אמרו חכמים ״אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות״, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עוון. וכן ציוו ואמרו אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם, עד כאן דבריו. א״כ קשה טפי מהרמב״ם הנ״ל??

מרן שליט״א שר התורה ועמוד ההלכה משיב בשו״ת יביע אומר חלק ז סימן יז על שאלה זו וזה תמצית דברי קדשו: הגמרא בסוטה (דף כ״א) אמרה על הפסוק בשיר השירים ״אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו״, מספרת שם הגמרא על הלל ושבנה, שהיו אחים, הלל היה עני מרוד ועסק בתורה מתוך הדחק כל ימי חייו, שבנא אחיו היה עשיר מאד, לבסוף התמנה הלל נשיא על ישראל, בא אליו שבנא ואמר לו הבא נחלק את רכושי ואת חלקך בעולם הבא בזכות התורה שלמדת יצאה בת קול מהשמיים ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו. לכאורה למה לא קיבלו הצעתו של שבנא? הרי ידוע מישששכר וזבולון שחלקו חלקם בעולם הבא חלק כחלק, שנאמר שמח זבולון בצאתך (מהעולם הזה) מפני שישכר באוהלך ותקבל חלקו בתורה מפני שתמכת בו?? ותירצו שם בשם רבינו ירוחם, שהעוסק בתורה יכול להתנות עם האיש הבא להחזיק בו קודם שיעסוק בתורה שיטול חלק מלימודו כמו יששכר וזבולון, אבל אחר שעסק בתורה כבר, ובא לתת חלק מלימודו בשביל הממון אינו כלום, שעל זה נאמר אם יתן איש וכו׳.

וחידש אור החיים הקדוש זיע״א מהפסוק (שמות ל, יג): ״זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בשקל הקודש״ ומהפסוק ״בצל החכמה בצל הכסף״ שהמחזיק בתלמיד חכם יטול בעד מחצית כספו - שכרו מושלם, וגם העוסק בתורה יקבל שכר מושלם על לימודו. וכן כתבו הגאון בעל ההפלאה וכן מר״ן החיד״א בספר מדבר קדמות.

וכן מהגמרות מצינו ראיות רבות לכך שמנהג קדום להחזיק בתלמידי חכמים: בחולין דף קלד ההוא שקא דדינרי דאתא לפי מדרשה וכו'. בתענית (כא) מעשה רבי יוחנן ואילפא. בהוריות (דף י') גבי רבן גמליאל שנתן דעתו על רבי אלעזר חסמא וכו'. ובסוטה (דף מ') כי אימנו רבנן עליה דרבי אבהו וכו'. בכתובות (דף יז) מעשה ברבי אבא דמן עכו וכו'. בגיטין (דף ס':) בההוא שיפורא דהווה בי רבי יהודה. וכו'.

הרשב"ץ שדא נרגא על דברי הרמב"ם וכתב שהפריז על מידותיו בזה והוא ז"ל עזרו המזל וזכה להיות קרוב למלכות ונכבד בדורו וגדול ברפואה ולא נצרך לקבל פרס מהקהילה. מה יעשו הרבנים והחכמים אשר לא זכו לבוא לידי מידה זו? האם חס ושלם ימותו ברעב או יפרקו עול תורה מעל צווארם להתבזות במלאכה? וכן מרן "הכסף משנה" האריך להוכיח מהש"ס שחכמים ותלמידיהם היו מתפרנסים מתרומות הציבור. וכן הסכימו כל גדולי הדורות להתיר משום "עת לעשות לה' הפרו התרו תורתך", שאילו לא הייתה פרנסת התלמידים והמלמדים מצוייה מתרומות הציבור לא היו יכולים להקדיש את זמנם ולטרוח בתורה כראוי והייתה משתכחת מישראל ח"ו.

וכן כתב הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל שאלה המתחסדים לנהוג עפ"י דברי הרמב"ם הם הולכים אחר עצת היצר הרע, המסיתם שיפסיקו ללמוד תורה כראוי.

וכן המהרש"ל ב"ים של שלמה" כתב שאי אפשר לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה לדון ולהורות הלכה למעשה לרבים וגם להתפרנס מיגיעת כפיו, וכל שכן למי שהוא ראש ישיבה ומרביץ תורה ברבים והוא צריך לחלק זמנו בלימוד תורה לו ולאחרים, שעבירה היא בידו אם לא יקבל פרנסתו מאחרים, אעפ"י שהוא יודע מלאכה שיוכל לפרנס בה את בני ביתו, כי אי אפשר שלא יתבטל מתלמודו.

וכן כתב רבינו חיים מוולוזין זיע"א שצריך לקבל שכר עבור לימודו, ולחלק שכרו של תלמוד תורה עם המחזיק, ואל ירע בעיניו לתת חלק משכר לימודו בעולם הבא לאחר, שלא יהיה בזה צר עין. אלא צריך שתהא מגמתו ומטרתו לעשות רצון הבורא יתברך בלבד, ויאמר מיני ומניה יתקלס עילאה. ויתרה מכך, בלימוד שילמד התלמיד חכם תהיה סיעתא דשמיה להגן מן היסורים ולהציל מן החטא לא רק את הלומד אלא גם את המחזיק בידו.

סיכם מרן שליט"א שעדיף ללמוד תורה כל היום ולקבל משכורת לצורך פרנסתו ממחזיק פרטי או מהנהלת הכולל, יותר מאשר לעסוק במלאכה או בסחורה כמה שעות ביום, וילמד רק בשעת הפנאי. ואף אם המשכורת מהכולל זעומה ומספיקה לו בדוחק, כבר הבטיחו חז"ל כי כל המקיים את התורה מדוחק סופו לקיימה מעושר, כעניין הלל וחבריו, וכן נאמר

(איוב ח, ז): ״והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאד״, והבוטח בה׳ חסד יסובבנו.

וכן כתב החפץ חיים זיע״א שכיום נשתנו הזמנים ואפילו העוסק רק מעט ביגיע כפיים מפסיד הלימוד, על כן יש לו לאדם לעשות השתדלויות לקבל תמיכה כדי שיוכל לעסוק אך ורק בתורה, וגם אם קשה עליו הדבר מאד להיות נתמך מאחרים מכל מקום כדאי לו לכוף עצמו נגד רצונו בשביל לימוד תורה.

פרק ד - משנה ו

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת. וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת:

אין לך מכבד תורה יותר מאדם שמכבד את לומדי התורה נושאי התורה שומרי משמרת הקודש. לכאורה קשה מהלשון גופו מכובד על הבריות או גופו מחולל ח״ו על הבריות, מה שייך כאן גופו? היה צריך לומר כל המכבד את התורה הוא מכובד על הבריות?! והתירוץ הוא פשוט: תלמיד חכם שלומד תורה במשך הזמן גופו מקבל את קדושת התורה, כמו שנאמר (משלי ג, ג): ״כתבם על לוח ליבך״. גוף האדם נחשב לגוויל של ספר תורה, וכל הגופים גרופתקי הם (פירוש נרתיק). כל שכן תלמידי חכמים שהם גרופתקי דאורייתא, ולכן מידה כנגד מידה: הוא מכבד ת״ח שגופו כספר תורה גם גופו שלו יכובד ע״י הבריות. וכן להיפך ח״ו. הגמרא בשבת (דף כ״ג:) אומרת מאן דמוקיר רבנן הווה ליה חתנין רבנן, אעפ״י שהוא עצמו אינו תלמיד חכם. מאחר שמעריך ומייקר כבודם של תלמידי חכמים. וכן מצינו באחאב המלך אעפ״י שהיה רשע מרושע ולא השאיר שום תלם ושום גבעה רמה שלא העמיד עליה עבודת כוכבים, וקלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם- מ״מ כיוון שכיבד את התורה שניתנה בעשרים ושתיים אותיות- זכה למלוך עשרים ושתיים שנים!! וכן מפני שהיה מהנה תלמידי חכמים מנכסיו- זכה גופו הטמא שיהיה מכובד על הבריות ולשלטון ללא מיצרים.

כתב הרב מנורת המאור זיע״א בערך התורה: מצינו שחכמי ישראל וגדוליהם היו מבקשים לראות לכל תלמידי חכמים שימצאו ומכבדין אותם, ויש לנו ללמוד מרבינו הקדוש שאעפ״י שהיה נשיא ישראל וגדול הדור בכל מקום שהיה הולך היה שואל אם היה תלמיד חכם בעיר לראותו. הגמרא בחגיגה דף ה׳ מספרת על רבי ורבי חייא שהיו הולכים בדרך, כיוון שהגיעו לעיר אחת שאלו רבי ורבי חייא את תושבי המקום אם יש תלמיד חכם באותה העיר שילכו לכבדו ולבקש ממנו ברכה? אמרו

להם יש ת״ח אחד צדיק אולם הוא סומא, רבי חייא אמר לרבי המתן כאן ולא תזלזל בנשיאותך ואני אלך לקבל פניו, כוונתו של רבי חייא הייתה שכיוון שהרב המקומי הוא עיוור ולא יכול לבוא לקבל פניו של רבי בכניסה כדרך כל מי שמארח אדם גדול בביתו וגם לא יכול ללוותו חזרה לאחר הביקור, יש בה משום פגיעה בכבוד מעלתו של רבי. אולם רבינו הקדוש בכ״ז הצטרף לרבי חייא. לפני שנפטרו לשלום מאותו חכם בירך אותם באומרו אתם קיבלתם פנים הנראים ואינם רואים יהי רצון שתזכו לקבל פני השכינה שהיא רואה ואינה נראית.

וכן מצינו ברבינו הקדוש שאמר שזכה לתורה לפי שראה את רבי מאיר מאחריו, ואם היה רואהו מלפניו כ״ש שהיה זוכה להרבה יותר תורה, שנאמר ״והיו עינך רואות את מוריך״ (ישעיה יב), ומחוייב כל אדם לכבד לתלמיד חכם ולהדרו ולקום מפניו שנאמר ״מפני שיבה תקום והדרת פני זקן״ זקן נוטריקון זה קנה חכמה, אפילו הוא צעיר ועול ימים. הנצי״ב מוולוז׳ין זיע״א כתב בספרו ״העמק דבר״ בזה הלשון: כל קדושה נותנת חיים לנזהר בה כראוי ומכרית למי שאין נזהר ראוי. עכ״ל. כלומר קדושת התורה שהיא המקודשת ביותר נותנת חיים למדקדק בה ומעטרה בנועם המידות. ומאידך גיסא: הלומד תורה ואין מידותיו מתוקנות הוא מבזה התורה ועוונו גדול מנשוא רח״ל. עד כך אמרו חכמים (מסכת יומא דף ע״ב) על הפסוק ״וזאת התורה אשר שם משה״ זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם המוות. בן תורה שאינו נוהג בנעימות כאילו מעיד עדות שקר על התורה שאין דרכיה דרכי נועם כלל. ״אמרת ה׳ צרופה״ לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות. שומר מצוות שאין מדותיו נקיות הרי כאילו מעיד עדות שקר, שאין בכח התורה לצרף את הבריות.

אמרו חז״ל חייב אדם לנהוג כבוד גדול בספר תורה. ומצווה לייחד לו מקום ולכבד המקום ההוא ולהדרו ביותר. אם רוצה האדם להכניס תורה בליבו צריך לנקות מקום משכנה מכל אבק ומידה רעה ולכונן לה דירת כבוד והדר בגופו. וכבר הזהיר רבינו יונה (אבות פרק ג משנה יז) צריך תחילה לתקן עצמו במידות ובזה תשכון התורה עליו שאינה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מידות טובות.

פרק ד - משנה ז

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ אוֹמֵר, הַחוֹשֵׂךְ עַצְמוֹ מִן הַדִּין, פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגָזֵל וּשְׁבוּעַת שָׁוְא. וְהַגַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה, שׁוֹטֶה רָשָׁע וְגַס רוּחַ:

כתב הרב "פלא יועץ" זצוק"ל וזיע"א בערך "משפט ודין" שראוי לכל תלמיד חכם להיות מצטמק ויפה לו לברוח מן הרבנות הרחק מאד, אולם אם מפצירים בו ביותר וידע שבאותו מקום אין אנשים א"כ ישתדל להיות איש, ולדעת שמה' היתה זאת, ויפעל בכמה אופנים:

א. יקדים תפילה לצרה שיציל אותו ה' מכל טעות ומכל תקלה שלא תצא תחת ידו, ויתקנהו ה' בעצה טובה מלפניו.

ב. ילמד היטב את הדינים וההלכות עד שיהיה בקי בהן, ולא ידמה מילתא למילתא, ואם יש תלמידי חכמים אחרים בעיר יתייעץ איתם ולא יהיה דן יחידי שאם לא כן הרי זה בכלל גס ליבו בהוראה, חס ושלום.

ג. יעשה תנאי עם אנשי המקום ועם מנהיגי העיר שיהיו מרוצים על כל אשר יורה ואשר ידין, ואפילו אם יהיה טועה בדבר משנה שהם מוחלים לו וזה מועיל לעניין הפסד ממון. ובכל זאת יחפש בכל דין עד היכן שידו מגעת שלא יהיה גזל על ידו שיחייב את הזכאי ויפטור את החייב. והתנאי הזה מועיל שאם פעם יטעה - לא יענש בסיבתם.

ועוד יש גדר גדול לעניין ממונות שהם מקצוע גדול בתורה, שלא יעמיד דבריו על דין תורה, אלא ישתדל בכל כוחו לפשר בפשרה הקרובה לדין בדרך הטוב והישר בעיני אלוקים ואדם באופן שאיש על מקומו ישוב בשלום. ואף גם זאת לא יעשה הוא לבדו, אלא יצרף עימו את ממוני הזמן טובי העיר אנשים סוחרים אנשי אמת הבקיאים בטיב המשא ומתן ובטיב אנשי העיר, ומתוך כך יצא משפטם מתוקן דין אמת לאמיתו, ובאמת אמרו טובים השניים מן האחד.

והגס ליבו בהוראה שמקבל עליו דין ואין לו את הכלים ואת הכישורים לשפוט ולדון, או שלא מעיין מספיק בדין וממהר לחרוץ הדין הרי זה שוטה רשע וגס רוח. שוטה מפני שמכניס ראש חולה למיטה חולה, ומה לו ולצרה הזו, כיוון שלא מבין היטב בדבר יכול לדמות מילתא למילתא ולסבך עצמו. וכיוון שכל דיין צריך לראות שחרב מונחת לו בין ירכותיו וגהינם פעורה מתחתיו הרי נכנס לסכנה זו בחינם ולא רואה הסכנה המרחפת מעל ראשו. נחשב לרשע - שהרי מעוות את הדין, מתיר את האסור ואוסר את המותר, מרחיק את הקרוב ומקרב את הרחוק וכו'. ועוד שמכשיל את בעלי הדין באיסורים גוזל מזה ונותן לזה, וכיוון שלא מתמצא בכל הפרטים והדינים הרי זה נחשב כמזיד, ונחשב כגס רוח גאותן ובעל שאיפה להראות לכולם את חכמתו.

הדברים לא אמורים רק אל הדיינים אלא בכל אדם שלא מסוגל לשתוק אלא בכל עניין או שאלה העומדים על הפרק אם זה בענין מדיני או בהנהגת הציבור או בכל בעיה המתעוררת פוערים פיהם לבלי חוק ומביעים את חוסר דעתם הרבה פעמים לא מבינים את הנושא ומגדילים לעשות אלו שבהבל פיהם הטמא מבטלים דברי גדולי הדור ומרשים

לעצמם לחלוק עליהם ולמתוח ביקורת על דברי קודשם, עפרא לפומייהו, תלמידים שלא שימשו מימיהם. הרי המשנה קוראת להם שוטים וגסי רוח בעלי גאווה סרוחה.

כתב מו״ר ועט״ר הגר״ח רבי שליט״א בספרו הנפלא עבד לעבדי ה׳: חז״ל אומרים לא חרבה ירושלים אלא בעוון שהשוו בה קטן כגדול, שנאמר ״והיה כעם ככהן״. את הכהנים הורידו ועשאום כעם ואת העם העלו ועשאום ככהן. וה׳ ירחם על שיבוש הדעת שיש לבעלי בתים ועמי הארץ שאינם יודעים מהו תפקידם של גדולי ישראל ומרביצי התורה ומנהיגיו האמיתיים, ומהו תפקידם של שאר העם. ולפעמים זועקים וכועסים על דברים שאינם מבינים בהם כלל ועיקר, ומשווים כקטן כגדול, בעוונותינו הרבים. וזהו הקלקול הגדול שבדור שלא יודעים כל אחד את תפקידו ואת המשבצת המתאימה לו, ובמשנה באבות מבואר אחד מקנייני התורה הוא ״המכיר את מקומו״, ומרומז בפרשת במדבר במסעות הדגלים כולם באיזה סדר נפלא, צפון דרום מזרח ומערב, סביב לאוהל מועד, והלוואי שנעמוד תמיד על כך להשלים חובתינו ואת המשבצת המתאימה לנו מבורא עולם.

ובמקום אחר כתב הרב שליט״א: בספר מלכים ב מסופר על יאשיהו המלך שהיה צדיק גדול והיה אמור להיות מלך המשיח וכשהכניס עצמו למלחמה נגד פרעה נכה נפל במלחמה ועשו גופו ככברה, וביארו חז״ל מפני מה נענש יאשיהו? מפני שהיה לו להימלך בירמיה הנביא ולא נמלך, ואפילו שקיבל על עצמו אחריות גדולה שכזאת על כלל ישראל בלי להתייעץ עם גדולי הדור, היתה עליו תביעה גדולה שכזאת מהשמיים ולכן נענש. ומכאן לומדים את גודל האחריות כשמגלים דעתינו העניה בדברים הנוגעים לכלל ישראל וההנהגה הטובה ביותר היא לאמר ״אין לי דיעה בעניין״ כי זה מסור לגדולי ישראל דווקא, וזכר לדבר מאמר חז״ל: למד לשונך לומר איני יודע.

ובפרט בענינים שנוגעים לכלל ישראל. מפני שבדרך כלל לא כל אדם יודע כל הפרטים הקשורים לעניין, וכיצד יחווה דעתו בעניין?? ובפרט שזה לא שייך אליו כלל, אלא רק לאנשים גדולים שעול הציבור מוטל עליהם ולגדולי הדור יש סייעתא דשמייא מהשמיים לכוון לאמת בגודל האחריות שלוקחים על עצמם. ואילו אדם לא יכול לקחת אחריות על בני ביתו ואיך יקח אחריות על שישה מליון איש?? ולכן פשוט וברור שדברים גדולים הנוגעים לכלל ישראל או דברים שאינם קשורים אליו שצריך לומר איני יודע, ואין לי דיעה בעניין, עד כאן דבריו.

מובא בספר ״שאל אביך ויגדך״ שפעם התבקש הרב שבדרון זצ״ל ע״י משפחה מסויימת להיכנס לחזון איש זצוק״ל מופת הדור ולקבל עצתו בקשר לאישה חולת לב שהרופאים קובעים שהמשך הריונה מסוכן לה והיא צריכה להפיל את עוברה רח״ל, תשובת החזון איש הייתה שלא לעשות כלום, והכל יבוא על מקומו בשלום, לאחר שחזר הרב ומסר

תשובת מרן למשפחה עדיין לא נרגעו והתקשו לעמוד בלחץ הרופאים, שהזהירו בצורה חד משמעית שצריך לעשות ההפלה, ויפה שעה אחת קודם. בינתיים הזדמן למקום רבי אליהו לופיאן זצוק״ל ושאלו גם לדעתו, ותשובתו הייתה שאם ישמעו לדעת החזון איש מובטח להם שהכל יהיה לטובה, אולם אם יעשו נגד דעת החזו״א אין הוא יודע אם האשה תחיה. בסופו של דבר לא עמדה המשפחה בלחץ הרופאים, עשו את הניתוח והאישה חלתה מאד, ולבסוף נפטרה רח״ל.

מסופר על המשגיח של ישיבת פ״ת שהציעו לו לבוא לכהן בישיבה כשעדיין היה גר בירושלים, כיוון שהיה זה סוף זמן חורף בישיבה ההצעה נראתה כבלתי מתאימה מבחינת הזמן, וחשב הרב שלא תצלח שליחותו. הלך למרן החזו״א ושאל לעצתו, אמר לו פאר הדור זצוק״ל שכדאי לו לעבור כבר עכשיו שהרי בכך יציל כמה נפשות מישראל. המשגיח עדיין התלבט ושאל את הרב שמא לא כדאי כל העניין עתה, ענה לו הרב ומה אעשה לך אם כך אני מרגיש?! בשובו לירושלים הלך המשגיח וסיפר את כל העניין לראש ישיבת חברון ומה אמר לו החזו״א, תשובתו של הרב סרנא זצ״ל הייתה שכיון שתשובתו של החזו״א הייתה בהרגשה ולא בשכל לכן כדאי מאד לקיים את דבריו. אמנם כך עשה המשגיח מכר דירתו בירושלים ועבר לפ״ת. והנה אחרי כמה ימים התברר שהיה לו נס גדול, לאותה דירה בירושלים נכנסו ערבים ורצחו את יושביה רח״ל!!!

פרק ד - משנה ח

הוּא הָיָה אוֹמֵר (ישמעאל), אַל תְּהִי דָן יְחִידִי, שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד. וְאַל תֹּאמַר קַבְּלוּ דַעְתִּי, שֶׁהֵן רַשָּׁאִין וְלֹא אָתָּה׃

כתב המסילת ישרים זיע״א בהאי לישנא׃ ועל הכל יתבונן תמיד להכיר חולשת השכל האנושי ורוב טענותיו וכזביו, שיותר קרוב לו תמיד הטעות מהידיעה האמיתי. על כן ייראה תמיד מהסכנה הזאת ויבקש ללמוד תמיד מכל אדם, ולשמוע תמיד לעצה פן יכשל. והוא מה שאמרו חז״ל ״שומע לעצה חכם״. ואיזהו חכם?! הלומד מכל אדם. עכ״ל. הגמרא בסנהדרין (דף לח) דורשת על הפסוק ״נעשה אדם בצלמנו״ נמלך הקב״ה עם מלאכי השרת לגבי יצירת האדם נזר הבריאה, כדי ללמד את האדם ענווה ולהדבק בהנהגת ה׳ יתברך שמו. למרות שהוא דן יחידי ויחיד בעולמו ובכל זאת נמלך במלאכי השרת בעשיית האדם. כך צריך האדם להיוועץ באחרים, ושומע לעצה חכם. וכן לשמוע ולהתיעץ עם אשתו שהיא כגופו ולשמוע מה דעתה בדבר ולמרות שהוא המילה האחרונה בבית והכל

עובר דרכו מכל מקום בזה מראה שמתחשב בדעתה וברצונה, וזה מחזק מאד את הקשר בין בני הזוג.

הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זיע״א בספרו אהבת יונתן פירש את הפסוק (שופטים ד, ה) ״והיא יושבת תחת תומר״. כלומר דבורה הנביאה הייתה שופטת בין אדם לחבירו. וכיוון שהייתה שופטת יחידה ישבה תחת התומר כדי שלא יהיה איסור יחוד. וזה לפי סברת הסמ״ע שבעלי הדין שבאים מעצמם אל השופט יכול הוא לשבת לדין יחידי. וזוהי כוונת התנא: אל תהי דן יחידי וכו׳ ואל תאמר קבלו דעתי שאתה מעצמך תרצה לכפות שתדון יחידי. שהרי הן רשאין. כלומר הם מעצמם אם מקבלים אותך לדון יחידי מותרים לעשות זאת אבל לא אתה, שאתה עצמך צריך להחזיק בדיעה שאסור לשבת בדין יחידי.

פרק ד - משנה ט

רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹנִי, סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעֹשֶׁר. וְכָל הַמְבַטֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹשֶׁר, סוֹפוֹ לְבַטְּלָהּ מֵעֹנִי:

לכאורה קשה: עינינו ראו ולא זר כמה וכמה צדיקים וגאונים אדירים אשר חיו בעניות גדולה עד סוף ימיהם, וכן כמה רשעים ועמי הארץ שחיו בעושר וכבוד עד יום מותם? ועוד ידוע שלא כל אחד זוכה לשתי שולחנות? כפי שאמר רבי יוחנן לרבי אלעזר שחלה, (ברכות דף י׳) אם כן יש הלומדים תורה מעוני ונשארים עניים כל ימי חייהם?! אלא נראה לפרש לענ״ד שעושר ועוני אליבא דאמת קצת שונה ממה שהמון העם חושב ומגדיר. יש עשיר בנכסים ובממון אבל תמיד מרגיש הרגשה של חוסר, ואין אדם מת וחצי תאותו בידו, יש לו מנה רוצה מאתיים וכו׳. זה לא נקרא עשיר. אדרבא הוא העני יותר משום שתמיד חסר לו. מאידך אדם פשוט שמסתפק במועט ומסתדר עם משכורת בינונית ומטה והוא ב״ה מרוצה ומודה לה׳ זה העשיר האמיתי, ששמח בחלקו.

ועפ״י זה אפשר לפרש את המשנה הנ״ל: התנא לא אמר כל המקיים את התורה מעוני, סופו שיהיה עשיר, אלא כשם שהוא קיימה בבחרותו מתוך עוני ודוחק גם אם יתעשר באחד הימים מובטח לו שימשיך לקיים את התורה. שהרי אם עמד בנסיון העוני ואעפ״כ עסק בתורה, גם בניסיון העושר אם יתנסה בו - עמוד יעמוד בו. חז״ל מספרים על רבי עקיבא שבתחילת דרכו היה עני מרוד והיה ישן במתבן עם אשתו הצדקת מאחר ואביה השיל אותה מכל נכסיו. וכשהיה בבקר מוציא את התבן משערותיה היה אומר לה אילו היה לי הייתי קונה לך תכשיט ירושלים של זהב, לאחר שהלך ולמד עשרים וארבע שנים ובא לביתו עם עשרים

וארבע אלף תלמידים והתעשר, זכה וקנה לאשתו הצדקנית תכשיט ירושלים של זהב, כשראתה זאת אשתו של הנשיא רבן גמליאל וביקשה גם היא מבעלה, סירב. אמר לה כיוון שאשתו של רבי עקיבא במשך שנים הסתפקה במועט וחיה חיי עוני ולא ביטלה את רבי עקיבא בעלה מהתורה, גם בעשירותה אם ישבר לה התכשיט או תרצה לשבץ בו אבנים טובות ומרגליות לא תבטל את בעלה בשל כך. מה שאין כן אנו שכל ימנו חיינו ברווחה ולא ידענו מחסור, חוששני שאם אקנה לך תכשיט כזה יגרום הדבר לביטול תורה שלי.

הגמרא בתענית מספרת על רבי אלעזר בן פדת שהיה עני מרוד ופעם הקיז דם ולא היה לו במה להחיות נפשו, עד שמצא שן שום, אכלו ונחלש יותר עד שהתעלף, בשנתו ראוהו תלמידיו שהוא בוכה וצוחק ויצא ניצוץ ממצחו, לאחר שהתעורר מעלפונו שאלוהו תלמידיו לפשר הצחוק והבכי ואמר להם שאלתי את הקב״ה עד מתי אהיה עני מרוד ואמר לי אם אהפוך את כל היקום לתוהו ובוהו ואברא מחדש את היקום, ואקצוב חיים לכל חי יתכן שתיוולד במזל של עושר, שאלתי את ריבונו של עולם כולי האי ואולי?! שאלתיו האם עברתי את מחצית ימיי או לא? ואמר לי עברת, אמרתי לו אם כך לא כדאי, לא ארצה בהפיכת העולם.

וכן הגמרא מספרת על רבי אלעזר בן הורקנוס שהיה בן כ״ח שנה כשהלך ללמוד תורה אצל רבן יוחנן בן זכאי ולא אכל כמה ימים עד שיצא ריח רע מפיו, משום שבדרך מצא אבנים וצרורות עפר ואכל אותם והתברר שהיו אלו גללים של בהמה, כך למד תורה מתוך הדחק, לימים עשה רבי יוחנן בן זכאי מסיבה לכל גדולי ירושלים, בא גם הורקנוס אביו של רבי אלעזר לנשל את בנו מכל עושרו, מפני שעזב אותו לטובת לימוד התורה, הורה רבי יוחנן בן זכאי לתלמידיו להושיב את הורקנוס בשולחן הקידמי בין כל גדולי ירושלים, וציווה לרבי אלעזר לעמוד ולדרוש, עמד רבי אלעזר ודרש באותו יום דברי תורה שלא שמעתן אוזן מעולם, עמד ריב״ז ונשקו על ראשו מייד עמד הורקנוס אביו. ואמר באתי לנדות את אליעזר בני מנכסיי ומהירושה, אולם כעת אני מודיע שכל הירושה תהיה מיועדת רק לו ושאר אחיו אין להם חלק בירושה.

במסכת יומא (דף ל״ה:) מסופר על הלל שבתחילה עני מרוד היה, והיה מרוויח טרפיק אחד ליום, חציו היה נותן לפרנסת בני ביתו וחציו לשומר בית המדרש? ופעם אחת לא השתכר כי אם חצי טרפיק ולא הסכים שומר בית המדרש להכניסו ללמוד. עלה על גג בית המדרש לשמוע תורה מפי שמעיה ואבטליון רבותיו. והימים ימי טבת הקרים. שהה שם הלל כל אותו לילה עד שבבוקר אמר שמעיה לאבטליון, אבטליון אחי מדוע חשוך בית המדרש? עלו לגג וראו שם את תלמידם המסור שעליו שכבת שלג של 3 אמות, הורידוהו הרחיצו אותו והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו כדאי הוא זה שיחללו עליו את השבת לבסוף זכה הלל ונעשה נשיא ישראל וכבדוהו והעשירוהו. על כך נאמר ״והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאוד״ (איוב ח, ז).

מסופר על רבי עקיבא בכל יום היה מביא לביתו חבילת עצים, חציה היה מוכר ומתפרנס וחציה היה מדליק בביתו. אמרו לו שכניו, עקיבא אבדתנו בעשן, בא ותמכור לנו את החצי השני של החבילה ותקנה לך שמן ותדליק בביתך, ותלמד לאור הנר. אמר להם עקיבא בעצים שאני מדליק אני מתחמם, ולומד, וגם מבשל בהם, ואילו בשמן אוכל רק ללמוד, אמרו שכניו עתיד רבי עקיבא לחייב את העניים, אמרו חז״ל מה היה סופו של רבי עקיבא?? שלא נפטר מהעולם עד שהיו לו שולחנות של זהב וכסף והיה עולה על מיטתו בסולמות של זהב. והייתה אשתו יוצאת לרחוב בעיר של זהב, אמר רבי עקיבא לתלמידיו הרבה הצטערה עימי, על כך נאמר כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר.

אם נבוא לספר שבחם של צדיקים בכל הדורות שהיו יושבים ועוסקים בתורה מתוך צער ועניות ודוחק, במסירות נפש גדולה יכלה הזמן והמה (הסיפורים) לא יכלו. התנאי לכל זה שיתמסר האדם לתורה כשור לעול וכחמור למשא בכל נפשו ומאודו, וה׳ בוחן ליבות וכליות יודע נסתרות, ומזכה את האדם בסוף לכבוד הראוי לו. כ״ש ״כבוד חכמים ינחלו״.

פירוש אחר כתב מעשה אבות שליט״א: הלומד מעוני סופו לקיימה מעושר סופו כלומר בימות המשיח, וזאת עפ״י הרמב״ם (בהלכות מלכים פרק י״ב) וזה לשונו: ״לא נתאוו חכמים ונביאים לימות המשיח לא כדי שישלטו בכל העולם וכו׳ אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה, ולא יהיה להם נוגש ומבטל ולא יהיה שם רעב ולא מלחמה, שהטובה תהיה מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויים כעפר ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה׳ בלבד. עד כאן לשונו. ולזה רמז התנא כל המקיים את התורה מעוני בעולם הזה - סופו בימות המשיח לקיימה מעושר שאז יהיו לו כל התנאים ללמוד ולהצליח, אולם מי שביטל בעולם הזה את התורה מעושר- לא יזכה לטובה הזו דהיינו ימות המשיח. כי בלי תורה לא יזכה לתחיית המתים. רק מי שיש בו טל של התורה - טל זה מחייה אותו נמצא ללא תורה בעולם הזה סופו לבטלה מעוני, שיהיה עני וחסר לעולם הבא.

מעשה ברבי שמעון בן חלפתא שהיה עני מרוד ובא לביתו בערב שבת ומצא את ביתו ריקן, והנה עוד מעט שבת וביתו ריק מכל. מה עשה?? עזב את ביתו ויצא לו חוץ לעיר להתפלל לפני אלוקים, תפילתו התקבלה והגיע עד כסא הכבוד וניתנה לו אבן טובה מהשמיים, לקח רבי שמעון את המרגלית ונתנה לשולחני בדמים מרובים, והביא לביתו מכל טוב. אמרה לו אשתו מהיכן אלו?? אמר לה ממה שפרנס הקב״ה. אמרה לו אם אין אתה אומר לי מהיכן הם. איני טועמת כלום!! סיפר לה התפללתי לפני אלוקים ונתנה לי, אמרה לו אשתו אשתו . איני טועמת כלום עד שתאמר לי שתחזירה במוצאי שבת, אמר לה וכל כך למה? אמרה לו אתה רוצה ששולחנך בעולם הבא יהיה חסר ושולחן חברך מלא?הלך רבי שמעון והודיע המעשה לרבי. אמר לו רבי לך אמור לה אם שולחנך חסר - אני אמלאנו משלי. הלך ואמר לאשתו. אמרה לו אשתו בוא איתי אל רבך, הלכה ואמרה לו, רבי. וכי רואה אדם את חברו בעולם הבא? לא כל

צדיק וצדיק הווה לו העולם בפני עצמו?? שנאמר "כי הולך לו אדם אל בית עולמו", עולמים לא כתיב אלא עולמו, מכאן שלכל צדיק יש עולם בפני עצמו??!! הלך רבי שמעון בן חלפתא והחזיר את האבן.

הגמרא לא כותבת מה ענה רבינו הקדוש לאשתו של רבי שמעון וצריך להבין מה היה הסוד בדבריה וכו'? מה היה בדבריה שניצחה בהם את נשיא ישראל? האם חלקו של רבינו הקדוש שהעיד על עצמו שלא נהנה מהעולם הזה כלל, לא יספיק בכדי לשלם תמורת המרגלית?? אלא אשת רבי שמעון רמזה בדבריה לרבי שלא יוכל להשלים לבעלה את מה שהחסיר מעולמו בשום אופן, אומנם חלקו של רבי בעולם הבא גדול היה לאין שיעור וערך, אולם בכל אוצרותיו הצפונים לא היה בנמצא מאותו המין והחלק של העולם הבא ששייך לבעלה, שכן רבי שמעון בן חלפתא למד כל ימיו תורה מתוך הדחק ביסורים ובעוני, לעומת זאת רבי למד מתוך הרחבה ועושר ואיך יוכל לפרוע מחלקו בו בזמן שחלקו הוא מסוג אחר? רבי הבין בצדקתה וגם בעלה רבי שמעון ויחדיו הסכימו להחזיר האבן לבעליה.

פרק ד - משנה י

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הֱוֵי מְמַעֵט בָּעֵסֶק, וַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה. וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָל אָדָם. וְאִם בִּטַּלְתָּ מִן הַתּוֹרָה, יֵשׁ לְךָ בְּטֵלִים הַרְבֵּה כְּנֶגְדֶּךָ. וְאִם עָמַלְתָּ בַּתּוֹרָה, יֵשׁ (לוֹ) שָׂכָר הַרְבֵּה לִתֶּן לָךְ׃

במשנה בסוף קידושין נאמר: ר"מ אומר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקייה וקלה ויתפלל למי שהעושר שלו, וכו' רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה וכו', הקשה הגרי"ז מבריסק זצ"ל הרי רבי נהוראי הוא רבי מאיר כמבואר בעירובין (דף י"ג:), וא"כ דבריו סותרים זה את זה?? ותירץ הרב זצוק"ל שבמסכת ברכות (ל"ה) מצינו מחלוקת רשב"י ורבי ישמעאל אם חייב אדם בהשתדלות לפרנסתו כדעת רבי ישמעאל או שיכול לבטוח בה' מבלי לעסוק בשאר השתדלויות. שההשתדלות הגדולה ביותר היא לא להשתדל כלל, וזו דעת רשב"י זיע"א. ומסקינן בגמרא הרבה עשו כדעת רשב"י ולא עלתה בידם, והרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם. ולפיכך כשרבי מאיר אמר הלכה לרבים נקט כשיטת רבי ישמעאל ואמר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקייה וקלה. אולם לעצמו נהג כרשב"י ואמר איני מלמד את בני אלא תורה.

הרמב״ם זיע״א בסוף הלכות שמיטה ויובלות פסק להלכה כרשב״י הקדוש, רק שאין זו הנהגה לרבים אלא ליחידים, לכן אומר רבי מאיר במשנה דידן שאומנם לרבים ההנהגה כרבי ישמעאל שישלב האדם לימוד התורה עם מלאכה, אולם לא יעשה מלאכתו קבע ותורתו ארעאי אלא להיפך, מעט מלאכה ורוב היום עסק התורה. כפי שמסופר על מרן של כל בני הגולה החפץ חיים זיע״א שהיה לומד כל היום ועוסק במלאכה זמן מועט ביום כדי צרכו, ופעם אמר לרבנית שתסגור את המכולת שברשותם ברגע שהיא מגיעה לסך הכסף שאותו יצטרכו לשבוע הקרוב, אפילו יהיה זה ביום ראשון בבוקר: כלומר מינימום השתדלות, כדי מחסורו ותו לא מידי, השאר הכל קודש לתורה.

וכן הייתה הנהגתו בקודש של אור החיים הקדוש זיע״א שהיה משלח ידו במלאכת הצורפות בה היה בקי גדול ואומן מומחה, ברגע שהיה מגיע לסך הכסף שיצטרכו לכלכלת הבית, מאותו רגע לא קיבל יותר הזמנות לעבודות והיה עוסק בתורה. עד הרגע שבו יצטרך שוב לעבוד מפני שתם הכסף. ופעם רצה המלך להזמין כתר מפואר משובץ באבנים טובות ומרגליות מעשה ידי אומן ושלח לרבינו הרב הקדוש זיע״א שיעסוק הוא במלאכת השיבוץ ולמרבה הפלא סירב הרב הקדוש לבקשה, כיוון שהשלים את חסרונו לאותו שבוע לא חרג ממנהגו ולא היה מוכן לבטל תורתו אפילו יענישו המלך, ואכן ידוע ומפורסם שהושלך רבינו אור החיים הקדוש לגוב האריות בשל כך ואותם אריות באו בהכנעה וישבו לידו וליקקו את אבק רגליו הקדושות ויהי לנס ופלא גדול בעיני המלך והשרים וידעו כולם כי קדוש הוא האיש עד מאד.

כתב הרה״ג רבי יצחק זילברשטיין שליט״א בספרו היקר מפז ״טובד יביעו״: ברור שאדם לא צריך להתאמץ כ״כ בעבודתו ולהשקיע בה את מירב זמנו ומרצו, אם הוא עושה השתדלות קלה למען פרנסתו הרי שדרך ערוץ זה ייתן לו הקב״ה כל מה שגזר עליו בראש השנה, במצב שכזה יהיה לאדם הרבה יותר פנאי לשיעורי תורה ויוכל להתמסר ביתר שאת וביתר עוז לעבודת הקודש שלו ולחינוך הילדים שחננו האלוקים, המאמין באמונה שלימה שהכל בידי שמיים ומידת מעורבותו בעסקים לא תעלה ולא תוריד, זוכה לעבור את חייו בשלווה כזו שאי אפשר שלא לקנא בו, רק הוא יודע את מנוחת החיים, רק הוא עובד את בוראו מתוך צלילות הדעת.

רק הוא יודע להבדיל בין אור לחושך, הכסף אינו מעוור את עיניו, הוא משכנע את עצמו בצורה פשוטה שאם הקב״ה גזר עליו בראש השנה שירוויח כך וכך כסף הרי אין כל אפשרות שבעולם שיכניס לכיסו אגורה אחת יותר, ואם יקרה שירוויח יותר יש להקב״ה די אמצעים כדי להוציא ממנו את היתרה, כאן תתקלקל מכונת כביסה, ושם יהיו טיפולי שיניים במחירים גבוהים, וכו׳ אדם שלא מאמין יאמר לעצמו אם לא הייתי עובד כיצד היתה לי אפשרות לממן את התיקון במכונת כביסה?! ואינו יודע שההיפך הוא הנכון, אם לא היה מרוויח יותר ממה שנגזר לו, לא היתה

מתקלקלת המכונה ולא היה נזקק לטיפולי שיניים, ודבריו קילורין לעיניים.

והווי שפל רוח בפני כל אדם:

כבר הקדים לויטס איש יבנה שאמר מאד מאד הווי שפל רוח, בתחילת הפרק התכוון רבי לויטס להיות שפל רוח כלפי הבורא יתברך. וכאן בא ר״מ ללמדינו שיהיה אדם שפל רוח גם בפני חבירו, שלא יתגאה ויתרברב על חבירו, כפי שכתב הרמב״ן באיגרתו ״וכל אדם יהיה חשוב בעינך יותר ממך״. הרב אהרון זכאי שליט״א הביא בספרו הנפלא ״הבית היהודי״ כמה עובדות בהנהגת גדולי הדורות ומהם נלמד ונעשה:

מסופר על המגיד מדובנא זצוק״ל שהתארח בבית הגאון מווילנא זיע״א בליל שבועות, ובעוד הגר״א עוסק בתיקון ליל שבועות כנהוג, ישב המגיד ועסק בגמרא, שאלו הגאון זצ״ל למה כבודו לא לומד בתיקון ליל שבועות כנהוג? השיב לו המגיד במשל: משל למה הדבר דומה? לסוחרים שיש להם קטלוג של דוגמאות הם אינם צריכים לסחוב את מרכולתם מסוחר לסוחר, אלא מראים הקטלוג לפני הסוחר, ומאיזה סחורה שהוא בוחר ובכמות הרצויה הם ממצאים לו את ההזמנה אולם אם אין סחורה בכמות המספקת במחסן אין לקטלוג שום ערך ממשי. כן הוא הדבר בענייננו. בליל שבועות אנו מציגים דוגמאות ממה שקרינו ושנינו כל השנה, תורה נביאים כתובים, לדוגמאות האלו יש ערך רק כשהן יוצאות מפי רבינו שצבר לו בחוכמתו מכל הסחורות האלו. אבל אדם כמוני שלא קראתי ולא שניתי ולא למדתי כלום כל השנה, אם אבוא עם דוגמאות אלו בחג השבועות הרי אהיה ללעג וקלס בשמיים:

מסופר על החוזה מלובלין שהיו מתאספים סביבו חצר גדולה של חסידים ומסתופפים בצילו, ראה זאת ״ראש הברזלי״ רבי עזריאל הורביץ רבה של לובלין ואמר לחוזה הרי כבודו מודה בעצמו שאין בו תורה ולא מעשים טובים א״כ למה מתנהג ברבנות כרבם של אלפי חסידים?? אתן לך עצה אמר רבי עזריאל כשיבואו בשבת לשמוע דרשתך תאמר בפני עם ועדה את האמת, שאתה כלי ריק ואין בך לא תורה ולא מעשים טובים, ועל ידי כך יתרחקו ממך. בשבת בשעת הסעודה אכן קם החוזה מלובלין ואמר דברים אלה קבל עם ועדה, הצהיר בפרהסיה שהוא כלי ריק ואין בו לא תורה ולא חכמה לא עצה ולא תבונה, שמעו חסידיו והפיצו ברבים את ענוותנותו של רבם ובשבת הבאה הצטרפו עוד אלפים לשורות חסידיו. לאחר זמן פגש רבי עזריאל את החוזה ואמר לו האם עשית כדברייך? השיב לו הרב בחיוב, אולם העצה הועילה להיפך, במקום להתמעט התרבו המתדפקים על דלתו, אומר לו הרב עכשיו אשיאך עצה אחרת, בשבת כשיתאספו החסידים תאמר להם שאתה אחד מעמודי התורה. שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכו׳ ומפני גאוותך יפרשו ממך, אמר לו החוזה את זאת אי אפשר לעשות, אומנם הדיוט אני ופחות שבפחותים אולם שקרן אינני!!!

* בעל הנועם אלימלך זיע״א אמר על עצמו שהוא בטוח שיהיה לו עולם הבא, כי כאשר ישאלו אותו האם למד תורה?! ישיב לא. וכשישאלו אותו האם יתפלל? יאמר לא. אם עשה מצוות ומעשים טובים יאמר לא אז יאמרו לו א״כ אם אתה אומר את האמת בעד האמת מגיע לך עולם הבא!!! הוא היה נוהג לומר זה שהעולם באים אליי ומבקשים אלימלך תן פרנסה, תן ילדים, תן רפואה, אין זה אלא בגלל שחטאתי והכרעתי את העולם לכף חובה ולכן צועקים לי תן פרנסה, תן ברכה, בעבורך נטלו מאיתנו כל אלה ואתה גרמת שיחסרו לנו, ועל כן עליך החובה לתקן מה שקלקלת::

* מסופר על הסטייפלר רבי ישראל קניייבסקי זצוק״ל שהיה נותן שיעור ביום היארצייט של החזון איש בכולל חזון איש בזכרון מאיר, והיו אלפי אנשים באים לשמוע דרשתו חוצבת להבות אש, לאחר הדרשה שמעוהו מתבטא בפני אחד התלמידי חכמים בגלל שהשיעור פעם בשנה באים כל כך הרבה אנשים, אם השיעור היה נמסר בכל יום מסתמא לא היה אפילו מנין לומר קדיש לאחר השיעור: בפורים היו צובאים על ביתו המון עם רב, מכל החוגים והזרמים לקבל ברכתו, אנשים נשים וטף, מהבוקר ועד הערב והייתה ההמולה רבה התבטא הרב באזני חכם אחד שבפורים אין לימודים בחדרים ובכוללים, והילדים הקטנים מסתובבים לאמהות בבית ומפריעים להם להכין את סעודת הפורים ומשלוח מנות, ולכן כפי הנראה החליטו הנשים לשלוח את כל הילדים עם אבותיהם לזקן אחד שמפאת חולשתו מוצאים אותו תמיד בביתו, שיסתובבו כמה שעות בביתו כדי להקל עליהם את עבודת היום:

ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך:

כלומר אם תמעט בתורה כדי להרוויח זמן לעסקים ולמסחר ולחיי העולם הזה יש לך בטלים הרבה כנגדך שיעמדו נגד רצונך במקום אחר ובזמן אחר כדי שיחסרו את הממון שהרווחת. דוגמא שכיחה אצל הרבה בני אדם לצערינו: ידוע שפרנסתו של אדם נקבעת מתשרי לתשרי, כמה ירוויח בכל השנה, אדם פלוני לדוגמא אמור להרוויח בכל השנה מאה אלף שקלים, אולם הוא ״עוזר״ להקב״ה לפרנס אותו ועובד שעות נוספות, עובד שתי משמרות, עובד בשבתות וחגים ומרוויח 150 אלף שקלים, יותר ממה שנקצב לו שנתית, כדי לאזן את התקציב שולח לו הקב״ה הוצאות שונות, כאן מתקלקל האוטו- טיפול במוסך עשרת אלפים שקלים, כאן טיפול שיניים לאישה עוד שמונת אלפים, כאן נשברה הנברשת היקרה עוד חמשת אלפים שקלים, ועוד כהנה וכהנה עד שמתאזן הסכום להיות כמו שקצבו בתחילה בראש השנה, דהיינו מאה אלף שקלים. האדם מקבל את כל ההוצאות האלה בעל כרחו ואומר לעצמו טוב שעבדתי שעות נוספות ושבתות וחגים ויש לי להשלים את הסכומים האלה: אולם אם לא היה ידידנו עוזר להקב״ה לפרנס את עצמו והיה עובד כדי מחייתו בלבד והשאר משליך על ה׳ יהבו, ובמקום שעות נוספות ולהרבות את הקללה (בזיעת אפך תאכל לחם) היה יושב בבית

המדרש ובבית הכנסת ולומד תורה, ויודע שאין אדם נוגע במוכן לחבירו כמלא נימה, ומה שמגיע לו יקבל, ומלימוד תורה או מקיום מצוות לעולם אין מפסידים. להיפך, ממילא הנברשת לא היתה נופלת, והמכונת כביסה הייתה ממשיכה לפעול, והמכונית לא הייתה רואה מוסך הרבה זמן, וכו' וכו'. וזה שמסיים התנא אם עמלת בתורה יש לו שכר הרבה ליתן לך, לא רק בעולם הבא, אלא גם בעולם הזה, כדכתיב "נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם" (תהלים לז, כה), וכן כתוב (תהלים לד, יא): "כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב", לא כתוב שיש להם כל טוב אלא שאין חסרים אותו כלל.

ראיתי עוד "וורטאלד" נפלא והעתקתיו כאן: הוי ממעט בעסק כלומר אם עסקת הרבה בתורה, משנה וגמרא הוי ממעט בעסק. כלומר שלא יהיה חשוב בעיניך שעסקת בתורה הרבה אלא מעט, אל תעשה מזה עסק גדול. והמשך לעסוק בתורה עוד פעם שתאמר שלא למדת בתורה די הצורך. והוי שפל רוח בפני כל אדם, והמילה כל באה לרבות בני ביתך. שגם ובעיקר כלפיהם תהיה שפל רוח ושפל קומה. כפי שמתנהג האדם עם בני ביתו כך יתנהגו עימו בשמיים. ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך, מי אלו הבטלים? אכילה שתייה שינה ושאר צרכי הגוף. אם למדת תורה כראוי אין אלו נחשבים לך כביטול. כי הם צורך קיום התורה. אבל אם בטלת מן התורה נפרעים ממך גם עבור ביטול הזמן של אכילה שתייה ושינה!!

פרק ד - משנה יא

רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ פָּרַקְלִיט אֶחָד. וְהָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ קַטֵּיגוֹר אֶחָד. תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, כְּתְרִיס בִּפְנֵי הַפֻּרְעָנוּת:

רבי אלעזר בן יעקב התנא בא להשמיענו חידוש גדול: אומנם שכר מצוות בהאי עלמא ליכא, ועיקר השכר הוא לעולם הבא, אולם כיוון שאדם עושה מצווה ונברא מכח המצווה הזו פרקליט שבכוחו להצילו גם בעולם הזה, ויכול להשפיע על כל מהלך חייו. הגמרא במסכת שבת בפרק במה מדליקין אומרת, תנו רבנן מי שחולה ונטה למות אומרים לו התוודה שכן דרך כל המומתין להתוודות:: עלה למיטה ונפל למשכב יהי דומה בעיניו כמי שהעלוהו לגרדום לידון, שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול, ואם לאו אינו ניצול, ואלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומעשים טובים, ואפילו תשע מאות ותשעים ותשעה מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות ניצול. שנאמר "אם יש עליו מלאך מליץ

אחד מיני אלף להגיד לאדם ישרו ויחוננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר״, רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה באותו מלאך לחובה ואחד לזכות- ניצול שנאמר ״מליץ אחד מיני אלף״. עד היכן מגיע כוחה של מצווה שמצילה את האדם ממיתה ומכל גזירות ומרעין בישין המתרגשים לבוא לעולם.

התנא מדבר באדם שעשה מצווה שלימה, לשמה, על כל דקדוקיה ופרטיה, רק אז בורא מלאך בריא המליץ טוב עליו, אולם אם עשה מצווה בלא כוונת הלב, או כמצוות אנשים מלומדה, או חצי מצווה ולא השלים אותה, או חוסר פרטים במצווה הרי שהמלאך הנוצר ממצווה כזו יהיה בעל מום רח״ל. מרן של בני הגולה החפץ חיים זיע״א היה מידי פעם מתאר לעצמו איך יראה היום בו יצטרך לתת דין וחשבון על מעשיו: הוא מתאר לעצמו רכבות רבות נושאות קרונות אין סופיים של מלאכים שחורים מהעבירות שעשה באים להעיד כנגדו. לאחר מכן עגלה קטנה ובה כמה מלאכים לבנים שעוצרת, ויורדים ממנה כמה מלאכים, אחד קיטע, אחד עיוור, אחד פיסח, אחד בעל מום אחר: זה מה שתיאר גאון ישראל הדומה למלאך. אנן מה נענה אבתריה?? לכן אם כבר עושה אדם מצווה ישתדל לקיימה בכל פרטיה ודקדוקיה, ישתדל לעשות המצווה בחשק גדול בשמחה, ״ישמח ישראל בעושיו״, כדי שהמלאכים שהוא בורא מהמצווה לא יהיו בעלי מומים.

ענין המלאכים הנבראים מכל מצווה או עבירה שאדם עושה נרמז בפרשת העקידה (בראשית פרק כב פסוקים יא יב) ״ויקרא אליו מלאך ה׳ מן השמיים וגו׳ כי עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה ולא חשכת את בנך את יחדך ממני״. מהו לשון ממני?? הרי המלאך מדבר אל אברהם?? היה צריך לומר ולא חשכת בנך מהקב״ה? אלא הכי פירושו: כי עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך, ומנין אני יודע זאת? ממני. כי אני המלאך שנברא מהמצווה הגדולה שעשית. ולפי חשיבותי אני מכיר בערך המצווה שעשית. לפיכך צריך האדם לסגל לעצמו ולהרבות במעשים טובים וכמה שיחטוף האדם- ירוויח. מצד אחד ירוויח מלאכים ומליצי יושר שיש בכוחם להתגבר ולמגר את המקטרגים והמשחיתים. ומאידך גם מקבל סייעתא דשמיא מהקב״ה, ונוהג בו מידה כנגד מידה כ״ש (דברים יד, יח): ״ונתן לך רחמים וריחמך״.

מהמשך דברי התנא שמעשים טובים הן כתריס בפני הפורענות, נלע״ד לפרש פורענות שהוא החטא עצמו וכן פורענות שיגרמו עוונותיו שמהם נבראו מלאכים משחיתים, וכל אדם שעושה מצווה וזריז וזהיר בה הדבר מצילו מלחטוא. כמעשה שמספרת הגמרא (מנחות דף מד) על אותו אדם שהיה נזהר בציצית ופעם ביקש לעבור עבירה ובאו ארבע ציציותיו וטפחו לו על פניו ונמנע מלעשות העבירה, כיוון שהיה זהיר במצווה לעשותה כראוי בכל דקדוקיה ופרטיה הרי שנוצרו ממצווה זו מלאכים אדירים בעלי כוחות גדולים שהיוו כתריס ומגן בפני החטא. וכן מצינו בבנימין הצדיק שהחיה אלמנה ושבעת ילדיה בשנות הרעב, ופירנסה משלו

וכשהגיע זמנו למות, אותם מלאכים שנוצרו מהמצווה הזו באו והמליצו בעדו והאריכו את ימיו ושנותיו בעוד עשרים ושתיים שנים.

ולמה הוסיפו לו עשרים ושתים שנה לא פחות ולא יותר? תירץ הגר״א מוילנא זיע״א אם יש לסוטה זכות תולה לה עד שלושה חודשים. ואמרו חז״ל הנותן פרוטה לעני מתברך בשישה ברכות והמפייסו זוכה באחת עשרה ברכות. אם כן בעד אחת עשר ברכות כפול שלוש חודשים שהזכות תולה עולה כמנין ל״ג חדשים בעד שמונה נפשות של אשה ושבעה ילדיה עולה כמנין מאתיים שישים וארבע חדשים שהם עשרים ושתיים שנה בדיוק!!!

מאידך יזהר וישמר האדם ממה שאמרו חז״ל בירושלמי מסכת סוכה אוי לו לזה שנעשה סניגורו קטיגורו, פירוש: יש דבר גרוע יותר מהמלאך הנוצר מעבירה, עד כמה שהוא מפחיד ומאיים. והוא קטגור שהיה מקודם סניגור. והוא נברא ממצווה הבאה בעבירה כגון הגוזל מעות וקונה בהם ארבעת המינים, או שופר לראש השנה, או מחלקם צדקה. אדם שעושה מצוות על חשבון אנשים אחרים, ״דורך״ על אנשים רח״ל בכדי לעשות מצוות, על אדם כזה אומרים חז״ל אוי לו ואוי לנפשו, שהרי הסניגור שלו שנברא מאותו מעשה יודע בדיוק את כל סודותיו של האיש ולאחר מכן עובר את הקווים ונהיה קטיגור כנגדו. כלום תקווה יש לאיש כזה?? ובשמיים אומרים אם סניגורו של אותו אדם מקטרג עליו הרי ברור שמידת הדין צריכה לפעול כלפיו במלא חומרת העונש, רחמנא ליצלן ולישזבינן מאותן מצוות וכיוצא בהן.

הגמרא אומרת העושה מצווה אחת הרי היא מקדמתו ומוליכתו לחיי העולם הבא. שנאמר (ישעיה נח, ח): ״והלך לפניך צדקך וכבוד ה׳ יאספך״. ואילו העובר עבירה אחת מלפפתו והולכת עימו לעולם הבא. והמשל בזה לאדם חשוב שחפצים ביקרו הרי הולכים משרתיו לפניו לפלס לו דרך ונתיבה ולבשר על בואו. ואילו כשמובילים פושע הרי הולכים אחריו ומשגיחים עליו לבל יברח, אשרי אדם שעליו נאמר ״צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו״ (תהלים פה, יד).

תשובה ומעשים טובים כתריס בפני הפורענות:

הגמרא בפרק חלק דורשת על הפסוק ״למנצח לבני קורח מזמור, רחש ליבי דבר טוב אומר אני מעשיי לבן מלך״ (תהלים מה, א ב). מה גרם להם להינצל ולהישאר בחיים?? זה שהרהרו בתשובה, אמרו אולי אבינו לא צודק במחלוקת, אולי הצדק עם משה. מספרת הגמרא שנתבצר להם מקום בגהינום ומשם נפלטו החוצה, הרהור בתשובה באותן שניות הציל אותם ממיתה משונה לא להיות בין הבלועים והשרופים.

וכן מנשה המלך שעשה הרע בעיני ה׳ והכעיס את בוראו במשך 22 שנים, וכשנתפס ע״י מלך אשור והושם בדוד רותח ונצלה מלמטה צעק לכל

העבודה זרה שהכיר שיושיעו אותו ואין קול ואין עונה ואין קשב. עד שנזכר שאביו הצדיק חזקיה המלך היה מתפלל לאל והיה עונה אותו בעת צרה, הרהר מנשה בתשובה וישמע אליו ויעתר לו, חתר לו הקב״ה חתירה מיוחדת שאין מלאכי השרת מכירין אותה, וזכה מנשה לשוב לממלכתו בירושלים.

וכן בנביא מסופר על ציווי ה׳ ליונה הנביא ללכת אל העיר נינווה ולקרוא אליה דברי תוכחת שיחזרו בתשובה, שאם לא כן ננווה תהיה מהדורה שניה של סדום ועמורה. ואכן יונה הולך לננווה וקורא להם בעוד ארבעים יום ננווה נהפכת. הפסוק אומר ״ויאמינו אנשי נינווה באלוקים ויקראו צום וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם, ויגע הדבר אל מלך ננווה ויקם מכסאו ויעבר אדרתו מעליו ויכס שק וישב על האפר: ויתכסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל אלוקים בחזקה וישובו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם. ״מהו מן החמס אשר בכפיהם?? אומרת הגמרא בפרק חלק שעשו תשובה מעולה, אם היה אדם שגנב קורות ובנה בהן את ביתו, כשחזר בתשובה סתר את ביתו ואת אותם קורות שגזל בעבר אותן קורות השיב אל בעליהן. כיוון שראה כך הקב״ה מעיד הפסוק (יונה ג, י): ״וירא האלוקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וינחם האלוקים על הרעה אשר דיבר לעשות להם ולא עשה״, לאחר שראה הקב״ה ששבו במעשה שהשיבו את הגזילה ואת העושק בפועל ניצלו מאבדון נצחי.

ראה ראיתי בספר ״שאל אביך ויגדך״ סיפור על יהודי אחד שסטה מדרך האבות ונעשה חילוני גמור, פעם אחת חלה בצורה אנושה, ובשוכבו על ערש דווי בא אליו אביו והתחנן לו שיחזור בתשובה, אמר הבן לאביו שאם יחזור לאיתנו ולבריאותו כבראשונה אזי הוא פתוח להצעות, ואכן נרפא אותו אדם ולאט לאט חזר בתשובה שלימה. לימים פרצה מלחמת העולם הראשונה וגייסו אותו לצבא, הוא עלה בסולם הדרגות עד שנהיה קצין בצבא, לפני צאתם לקרב חרבות פנים אל פנים, קרב גורלי שרק מעטים שורדים ממנו, בא הגנרל הגדול של הצבא לעשות מסדר לחיילים, בתום נאום שבו אמור היה להחדיר התלהבות ומוטיבציה בלוחמים הייתה צריכה להתחיל המערכה, אותו יהודי שהיה המפקד הממונה על אותה מחלקה החליט שבשעה כזו גורלית חייבים לעמוד בתפילה לפני צור שוכן מעונה, הלך ופרש לו לאולם צדדי והחל להתפלל בקול גדול, כשעבר המצביא הדגול שם וראה אותו שהוא מתפלל כעס עליו כעס גדול וציווה על אתר לעוצרו ולהעמידו למשפט על אשר נטש את חייליו ופקודיו דווקא בשעה כזו, כאשר החל המשפט חשב האיש בליבו מה יוכל לומר בכדי להצדיק את עצמו: במה יתנצל ומי בכלל ישמע לו, הלא בין כך יוציאו אותו להורג. אמר ועשה: על השאלה מה שמו השיב ״למנצח מזמור לדוד יענך ה׳ ביום ביום צרה״, לשאלה היכן נולד, ענה: ״ישגבך שם אלוהי יעקב״, כשנשאל על גירסתו לקורות העניין שבגינו הועמד למשפט, ענה ״ישלח עזרך מקודש ומציון יסעדך״, וכן עשה לאורך כל החקירה, הוא לא ענה לשום שאלה, רק אמר מזמורי תהילים. כך ניסו אותו רבע שעה עד שהחליטו כי בר מינן דעתו נטרפה עליו ושלחו אותו

לבית חולים לחולי נפש. שם שהה מספר שבועות, עד שהגיע רופא אחד ובדק אותו וקבע כי הוא בריא לחלוטין ושלחו לחפשי לביתו. כך זכה להנצל מהמלחמה וגם שוחרר מן הצבא לצמיתות.

רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר, כָּל כְּנֵסְיָה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם׃

התנא הקדוש רבי יוחנן הסנדלר מחדש לנו יסוד עצום׃ אין דבר טוב שאינו פועל ואין מציאות רוחנית שאין לה השפעה. ושום תפילה לא הולכת לאיבוד. ואין דמעה של אדם שבה ריקם. לכל דבר רוחני יש השפעה גדולה בשמים, פעמים התוצאה נראית בטווח הקצר, ופעמים שהיא פועלת פעולתה בזמן מופלג יותר, ולפעמים אף לא נראה את תוצאותיה בטווח הזמן של שהייתנו בעולם הזה, אלא רק דורות הבאים אחרינו יזכו לפירות התפילות והתחנונים ששפכנו לפני בורא עולם. לפעמים רואים מודעה התלויה בחוצות עיר המבשרת על עצרת התעוררות, על כנס תפילה חשוב, או על כנס מחאה וכו׳׃ יש שהציבור נקרא לתפילת רבים לרפואת חולה מסויים המצפה לרחמי שמיים, והנה פעמים רבות נדמה שלא יוצא מאומה מאותם כינוסים ומאותם עצרות ומכל התפילות והתחינות ששפכנו לפני שוכן מעונה. אותו חולה נפטר רח״ל ואותה מחאה לא עזרה ונפלה על אוזניים ערלות וכו׳׃ בא רבי יוחנן הסנדלר זיע״א ואומר תדע לך מה שאמר הנביא מלאכי (ג, טז) ״אז נדברו יראי ה׳ איש את רעהו ויקשב ה׳ וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה׳ ולחושבי שמו״ הוא שריר ובריר וקיים. הדברים עושים רושם ונכתבים בשמיים ויום אחד הם ישפיעו את השפעתם.

מסופר על אישה אחת שבאה אל הרב הצדיק אריה לוין זצוק״ל וביקשה לבכות לפניו, אמר לה הרב לבכות בבקשה, אבל לא לפניי אלא לפני בורא עולם. החלה האישה למרר בבכי, ותוך כדי בכיה סחה לו שבעלה חולה קשה ואפסה תקוות הרופאים, אמר לה הרב הקב״ה יחוס וירפא אותו. לאחר כמה ימים באה האישה ושוב מיררה בבכי לפני הרב וסיפרה שבעלה נפטר. הרב ישב וניחם אותה במשך שעה ארוכה בדברים היוצאים מן הלב, לב טהור. אמרה האישה לרב ברצוני לשאול אותך שאלה, אמנם ניחמתני כדרך שבני אדם מנחמים, אולם יאמר לי הרב מה עם אותן אלפי דמעות שבהם הרטבתי את ספר התהילים הזה כאשר בכיתי בימי מחלתו של בעלי? אמר לה הרב׃ בתי היקרה לאחר מאה ועשרים שנה כשתגיעי לבית דין של מעלה תווכחי לדעת כמה גזירות קשות ורעות בוטלו בגלל אותם דמעות שלך. אין דמעה אחת שהולכת לאיבוד. דוד המלך ע״ה אומר בתהילים ״נודי ספרת אתה - שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך״ (תהילים נו, ט) שאת כל הדמעות שהזיל אדם בימי חלדו, וכוונתו הייתה לשם שמיים הכל נספר ונשמר ובאותן דמעות מוחק הקב״ה את עוונותיו של האדם.

לפני כמה שנים אירע אירוע טראגי כשמחבלים ארורים ימ״ש חטפו חייל יהודי נחשון וקסמן זצ״ל הי״ד, הנסיון לחלצו ע״י כוחות הבטחון נכשל והחייל נהרג ע״י המחבלים, מרגע שנודע על החטיפה ועד נסיון החילוץ נקרא הציבור לקרוא תהילים לשלום החייל, ואכן רבבות נרתמו למצווה יקרה זו ״לא תעמוד על דם רעך״. לאחר מותו של נחשון וקסמן הי״ד שאלו העיתונאים המרושעים בציניות ובאריכות את אביו של נחשון: ומה הועילו פרקי התהילים שקרא עם ישראל להצלת בנך?! אמר להם האב האמיץ שקידש שם שמיים ברבים בפשטות: פרקי התהילים גרמו שלא יהיו יותר נפגעים לכוחותינו בפעולה הזו, מי יודע כמה נפגעים חלילה היו צריכים להיות לכוחות הבטחון אילולא אלפי פרקי התהילים והדמעות ששפכו נשים צדקניות שבעם ישראל על שלומם של החיילים שמוסרים גוף ונפש למען עם ישראל.

וכבר הבטיח הגר״א זצוק״ל שאם יבנו בית כנסת או בית מדרש שיהיה על טהרת הקודש ולשם שמיים כולו מהמסד ועד הטפחות, ועל כל יציקת בטון ועל כל אריח וכל לבנה יכוונו שהוא לשם מקדש מעט, ואך ורק לכבוד ה׳ יתברך ולעשות נחת רוח לבורא מובטח שבאותו בית כנסת או בית מדרש לא יהיו מהרהרים בדברים בטלים, לא רק שלא ידברו דברים בטלים, לא רק שלא יהיו מחלוקות ומריבות ורדיפת כבוד, אלא אפילו הרהור שאינו של קדושה לא יהיה שם!!

ומאידך כנסיה שהיא לא לשם שמיים, לא בנוייה על תורה ומצוות ומעשים טובים, על עניינים רוחניים- אין לה מציאות, למרות שכלפי חוץ רואים שהיא פורחת כעשב לאחר הגשם - מכל מקום אין לה בסיס אמיתי ואחיזה בקרקע, כיוון שאינה קשורה עם הבורא יתברך, אעפ״י שהיא מתקיימת שנים- מ״מ סופה בטל ומבוטל. כמוהם יהיו עושיהם כל אשר בוטח בהם. כך קרה עם הצדוקים ועם הבייתוסים, עם הקראים ועם הכותים- כמעט ולא נשאר מהם זכר, כתב הרמב״ם בפירושו לאבות שזאת האמונה הרעה תפריד בין הנקבצים וכ״ש שלא תקבץ בין הנפרדים, גם אם לפעמים נדמה שהנה מצליחים פורחים ומשגשגים אותן אמונות וכתות ומפלגות שמטרתן לא לשם שמיים וישנם כאלה המרימים יד בתורת משה- הרי שבסופו של דבר כולם נעלמו ופרחו מן העולם לא נשאר בהם שריד ולפיד::

פרק ד - משנה יב

רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ אוֹמֵר, יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ, וּכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבְּךָ, וּמוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמָיִם:

פירש רבינו עובדיה מברטנורא זצ״ל מניין לומדים את דרשת רבי אלעזר בן שמוע?? ממשה רעיה מהימנה, שכן מצינו במשה שאמר ליהושע תלמידו ״בחר לנו אנשים״, כלומר עשהו שווה לו. ומנין שכבוד חברך כמורא רבך?? מאהרון הכהן שאמר למשה רבינו ״בי אדוני, אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו״, למרות שאחיו הגדול ממנו בשנים היה בכל זאת קראו אדוני. ומניין שמורא רבך כמורא שמיים?? מיהושע שאמר למשה ״אדוני משה כלאם״, כלם מן העולם, כיוון שמרדו בך כאילו מרדו בהקב״ה וחייבים כליה.

מתעוררות כמה תמיהות על לשון המשנה:

א. מהו כבוד תלמידך כשלך? א״כ מה ההבדל בין התלמיד לרב? הרי זה כמאמר הפסוק ״והיה כעם ככהן״ חלילה?

ב. וכבוד חברך כמורא רבך, הרי יש הבדל בין כבוד למורא, כבוד לחוד ומורא לחוד, ואם כבוד חבירו צריך להיות כמורא רבו ומורא רבו כמורא שמיים א״כ חזר הדין וכבוד חבירו צריך להיות כמורא שמיים ונמצאו כולם שווים?

ג. ומורא רבך כמורא שמים, אם את התלמיד העלינו לדרגת הרב, ואת הרב לדרגת שמיים, ואילו כבוד שמיים לא העלינו נמצא שח״ו מקילים אנו בכבוד שמיים?

מתרץ הרב ״מעשה אבות״ שהתנא רבי אליעזר בן שמוע בא ללמד אותנו יסוד חשוב והוא שעל האדם להיות תמיד בסימן עלייה. עלייה ברוחניות. עלייה ביראת שמיים. ממילא יהיה מורא רבך כמורא שמיים, מסופר על רבי סעדיה גאון זיע״א שבכל יום היה חוזר בתשובה, כששאלו אותו על כך אמר אמר שהיום הוא חוזר בתשובה על שהיום למד יותר והכיר יותר את בוראו יותר מאתמול לכן התשובה היא על אתמול שהיה חסר מעט בהכרת בוראו.

ומה שאמר התנא יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך אין הכוונה להשוות את התלמיד לרב, אלא שכבוד התלמיד יהיה בעיניך כמו שאתה מצפה שיכבדו אותך, שהרי הרבה לומד הרב מרבותיו והרבה מחבריו ומתלמידיו יותר מכולם. נמצא שגם לתלמידים יש חלק בעליית רבם בתורה וביראת שמיים. לכן חייב הרב לכבד את תלמידיו. ועוד מפני שהתלמידים הם בבחינת הבנים. וכן כתוב ״ושיננתם לבניך״ אלו התלמידים. וכל המלמד את בן חברו תורה כאילו ילדו, ונחשב יותר מאביו הביולוגי, כי זה הביאו לחיי העולם הזה, ואילו רבו מביאו לחיי העולם הבא, ואם הרב יצייר בנפשו שתלמידו הוא בנו ואז ימסור נפשו עליו להחכימו בסבלנות גדולה, כמעשה רבי פרידא שהיה שונה לתלמידו ארבע מאות פעם בסבלנות אין קץ.

כתב "הפלא יועץ" זצוק"ל שצריך חכמה יתרה ללמד תורה לתלמידים לפי דעתו של בן ולהלעיטו תורה כמלעיט השור. וזה צריך אומנות בפני עצמה שצריך המלמד לדעת איזו היא דרך ישרה ללמד לתלמידים באופן שיהיה מעט המחזיק את המרובה. ויהיו הדברים קבועים בליבם. ולא די במה שילמדם תורה אלא גם ילמדם מוסר ויראת ה' ודרכי היושר, עכ"ל.

כתב הרב נתיבות חיים שליט"א: ידוע גודל שכרם של מלמדי תינוקות שעליהם דרשו חז"ל את הפסוק (דניאל יב, ג) "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד", ואחריות גדולה רובצת עליהם שלא לעשות מלאכתם רמיה, שלא יפשעו בתינוקות, ויקדישו להם את כל כוחותיהם צריך המלמד לכבד את תלמידיו ולקרבם, להרגיש בהם שהם כמו בניו ממש, ולא רק במסגרת הזמן שבו הוא מלמדם אלא גם לאחר הלימודים, לבדוק כל תלמיד מה מצבו הנפשי והרוחני, מה מצבו בבית, שהרבה פעמים הילד מושפע מכל מיני ארועים שקורים בביתו ובמשפחתו, שהרי הגדיים ייעשו תיישים ויהיו מורי הוראות בישראל, וכל עיצוב ידיעותיהם ומידותיהם הטרומיות תלויים בידיו.

כתב הרב "טובך יביעו" הגר"י זילברשטיין שליט"א בספרו הנפלא: "וביותר יש להזהיר את המלמדים "בחיידרים" ההולכים בהפסקות לסדר את חשבונותיהם בבנק או ניגשים לסידורים אחרים, והנה תמה ההפסקה והמלמד עדיין לא חזר לכיתתו, הילדים לומדים מכך שחשבונות הבנק חשובים יותר מלימוד תורה, והדבר נחרט בלבבם, המלמד ממיס בכך את ליבם הטהור של התלמידים ומלמד אותם דברים שלא היו צריכים ללמוד.

ומורא רבך כמורא שמיים:

כתב הפלא יועץ זצוק"ל בערך מורא: יש עוד מורא שצריך לירא מן החכמים כמו שדרשו רבותינו ז"ל "את ה' אלוקיך תירא" (דברים ו, יג) לרבות תלמידי חכמים. נמצא שהשווה מוראם למורא שמיים. עכ"ל. הגמרא בפסחים (דף כ"ב.) מספרת על רבי שמעון העמסוני ויש אומרים נחמיה העמסוני היה דורש כל האתים שבתורה, כיוון שהגיע ל"את ה' אלוקיך תירא" פרש. אמר, כשם שקיבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה. עד שבא רבי עקיבא ודרש את ה' אלוקיך תירא- לרבות תלמידי חכמים, שיהיה מורא רבך כמורא שמיים. מאי עד שבא? ומהיכן שאב רבי עקיבא כח להתיר מה שרבי שמעון העמסוני חשש לרבות? אלא כשראה רבי עקיבא עד היכן כחם של תלמידי חכמים שאחרי עמל ויגיעה בתורה לרבות ולדרוש, חיפוש מחיפוש, מוכן לבטל הכל בגלל פסוק אחד שנתקשה בו, זה סימן שהעיקר אצלו זה כבוד שמיים ותורת אמת, לכן השווה מוראם למורא שמים. "ובו תדבק" - מצווה להדבק בתלמידי חכמים ולהתאבק בעפר רגליהם ולשתות בצמא את דבריהם. ובשמו תשבע- כמו שמצינו שהיו נשבעות הנשים בחיי שתי הסנדלרים התנאים

הקדושים שמעולם לא היו מרימים עיניהם לראות אישה, למרות שהיו עובדים בעבודה שלכאורה מחייבת זאת.

הגמרא בבבא בתרא (דף ט') מספרת על רב אחדבוי ששאל מרב ששת שאלה וענה, ושוב שאל באותו עניין וענה וכן הלאה, אלא ששאל בבדיחות הדעת כי רב ששת נכשל בתשובותיו וזה גרם חלישות הדעת לרב ששת, ומיד נענש רב אחדבוי שנעשה אילם ושכח תלמודו, עד שבאה אימו של רב ששת והתחננה לו שיסלח לרב אחדבוי, ולא הסכים, ולבסוף נתפייס כשאמרה לו עשה למען החלב שינקת ממני בקטנותך, וסלח לו והבריא. גדולי ישראל הם כמו אש, כשמשתמשים באש בצורה לא אחראית ומתקרבים יותר מדי- נכווים. זה מה שקרה לרב אחדבוי. וממילא הפחד שלנו מגדולי ישראל הוא יראת הכבוד. אומרת הגמרא במסכת שבת דף ל' כל תלמיד חכם היושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מרירות מחמת אימת רבו, תכווינה, שנאמר "שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר" (שה"ש ה, יג).

וכן הגמרא בברכות (דף ל"ט) מספרת על שני תלמידים שהיו יושבים לפני בר קפרא בסעודה, ונתן רשות לאחד מהם לברך ולגלג עליו חבירו. כעס בר קפרא ואמר לא על המברך אני כועס אלא על המלגלג, אם חברך דומה כמי שלא טעם טעם בשר מעולם אתה על מה לגלגת עליו? ואח"כ אמר: לא על המלגלג אני כועס אלא על המברך, אם חכמה אין כאן זקנה אין כאן? רש"י פירש הלא זקן אני והיה לו לשאלני על איזה מהן יברך וכו', הגמרא אומרת תנא ולא הוציאו שניהם את שנתן כלומר נפטרו באותה שנה רח"ל.

הגמרא בפסחים (דף קי"ג) אומרת: היודע בחבירו שהוא גדול ממנו אפילו בדבר אחד חייב לנהוג בו כבוד, וכל שכן תלמיד חכם, וכ"ש כבודם של גדולי ישראל. וכן אמר התנא (במסכת אבות פרק ו) הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד חייב לנהוג בו כבוד, כמו שמצינו אצל דוד המלך ע"ה שלמד שתי הלכות מאחיתופל יקראו רבו אלופו ומיודעו.

דוד המלך ע"ה בזכות שהיה מתבטל כלפי מפיבושת רבו, שבכל דבר היה שואל אותו מפיבושת רבי, יפה חייבתי? יפה זכיתי? יפה טיהרתי? יפה טימאתי? זכה ויצא ממנו כלאב שבייש את מפיבושת רבו בהלכות, והשיב כבודו של אביו.

הגמרא מספרת על חכם אחד ששמו פלימו ששאל שאלה מרבינו הקדוש על מי שנולד עם שני ראשים באיזה מהם יניח תפילין? ומכיוון שבמציאות לא יתכן שיחיה עד גיל כזה, נמצא שזו שאלה של צחוק - גזר עליו רבינו הקדוש גלות או נידוי. והדברים מבהילים מאוד. שאפילו בבית המדרש ובשיעור תורה ובתוך דברי תורה צריכים לשאול באימה ויראה ולשאול שאלות מציאותיות ולא כאלה שתלושים מהמציאות. כמו פיל בחור של מחט, אחרת זה כמו ליצנות רח"ל. שהרי כל דבריהם כגחלי

אש, כמו שהגחלים נראות עוממות אבל כשנוגעים בהם נשרפים מייד כך המקל בכבוד רבו נכנס לסכנה עצומה.

פרק ד - משנה יג

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר; הֵי וִי זָהִיר בְּתַלְמוּד, שֶׁשִּׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן׃

פירש רבינו עובדיה מברטנורא זיע״א הוי זהיר שתלמודך יהיה בדקדוק וכהלכה שאם לא כן תבוא להתיר את האסור, והקב״ה מעלה על ידך כאילו היית מזיד. ונשאלת השאלה? וכי זה דומה לחילול ה׳ שבו מצינו אחד שוגג ואחד מזיד דין אחד להם? תשובה לכך מצינו במסילת ישרים שם כותב הרמח״ל זיע״א דברים נכוחים שעליהם אין להוסיף, וזה לשון קודשו׃ אמר שלמה המלך ע״ה במשלי ״גם מתרפא במלאכתו אח הוא לבעל משחית״ כי אעפ״י שאין המשחית העושה את הרעה בידיו לא תחשוב שהוא רחוק ממנו, אלא אחיו הוא ובן גילו, והמשיך שלמה הע״ה (במשלי כ״ד) לאמר ״על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כולו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה, ואחזה אנוכי אשית ליבי ראיתי לקחתי מוסר מעט שנות מעט תנומות מעט חיבוק ידיים לשכב ובא מתהלך רישך ומחסוריך כאיש מגן״, הנה דרשו בו חכמים מדרש נאה׃ והנה עלה כולו קמשונים שמבקש פירוש של פרשה ואינו מוצא. כסו פניו חרולים מתוך שלא עמל בהם הוא יושב ומטמא את הטהור ומטהר את הטמא ופורץ גדרן של תלמידי חכמים. מה עונשו של זה?! ופורץ גדר ישכנו נחש. הנה בתחילה אינו אלא מחסיר הטורח אשר היה ראוי לו. נמשך מזה שלא ילמד בתורה ככל הצורך. ומפני חסרון הלימוד כשיבוא אח״כ ללמוד- תחסר לו ההבנה. והנה אילולי הייתה גומרת רעתו בזה כבר הייתה רבה. אך עוד מתרבה והולכת במה שברצותו על כל פנים ליישב הפרשה והפרק ההוא, הנה יגלה בה פנים שלא כהלכה, וישחית האמת ויהפכהו. ויעבור על תקנות ויפרוץ את הגדרים. וסופו כליה כמשפט כל פורץ גדר. עד כאן לשון קודשו ודבריו קילורין לעיניים. כתב מו״ר ועט״ר בספרו הנפלא עבד לעבדי ה׳׃ הגמרא בקידושין (דף מ״ד) מספרת שלא רצו להאמין ולסמוך על חכם מסויים שאולי לא מדייק בשמועתו ועלול לשכוח. ומאידך בברכות (דף לג) סמכו על חכם מסויים שידעו שהוא מדייק היטב בשמועותיו ובשמות החכמים. מכאן שאין לסמוך על מה שאומרים בשם חכם אפילו אם אמר שהיה אצל החכם ושמע או ששמע בשיעור תורה, מפני שכלי כלי ראשון מבשל, כלי שני אינו מבשל. ודי לחכימא ברמיזא. ועוד שרק בן תורה מובהק מבין את דברי הרב בדיוק נמרץ ושם לב על ניגון הדברים, ורמיזותיו וקריצותיו הם חלק מהענין. ועיין פרש״י במסכת ביצה (דף ל״ג) שכתב׃ מפי רבי שמואל המכונה ״חסיד״ שמעתי, רש״י דייק מכונה משום שלא הכירו ממש אם

הוא חסיד אלא שהציבור קרא לו חסיד, צא ולמד עד כמה צריך לדייק, והבן.

וכן נפסק בהלכות שבת שאדם שהלך לשאול הלכה מפי רב שמוחזק שאינו בקי בהלכות שבת, ועשה כהוראתו ולאחר מכן התברר לו שטעה בהלכה דינו כמזיד ולא כשוגג, מפני שהיה לו לשאול רב המוחזק כבקי בהלכות אלו, לא יוכל לבוא ולטעון שהטעו אותו או שהורו לו הלכה מוטעית שכן אותו רב ידוע שאינו בקי בהלכות הנ"ל. וכ"ש שאדם שאינו בן תורה ולומד בעצמו מהספר יכול להכשל ולשגות כמה שגגות באין מבין, והנסיון יוכיח פעמים אין מספר או מצד שפעמים יש טעות סופר בספר, ומי ירגיש בו אם לא ת"ח הבקיא ורגיל בסגנון ובלשון. ופעמים רבות ישגה ההמון בפיסוק הדברים כראוי (כאותו "חכם" ששאל למה נאסר חלב נחום: שבת פרק במה מדליקין) ויאסור את המותר ויתיר את האסור, ולפעמים קשה בספר עצמו מדיוק לדיוק וצריך לבאר דבריו, כמו שמרן הבן איש חי סיפר סיפור על שני אנשים שלמדו שיש לאכול בסעודת שבת שיעור ביצה בקלפתה, והיו אוכלים כל סעודה ביצה עם קליפתה, רח"ל. או שלפעמים הספר סותר את עצמו מיניה וביה ממקום למקום וצריך לעשות אוקימתא בדבר, או שהמחבר חזר בו בהשמטות וכו', או שחלקו עליו הבאים אחריו. כהנה וכהנה תקלות ומכשולות הנתונות לפני ההמון הרוצה לעמוד בעצמו ולהורות מתוך הספר כסומא בארובה, וצריך אומן מיוחד ומומחה אשר ניסה באלה ויודע איך לברר הסולת, עד כאן תמצית דבריו.

אומרת הגמרא במסכת בבא בתרא (דף כ"א) "שבשתא כיוון דעל על" כלומר כיוון שהטעות נשתרשה בליבו של התלמיד שבשעה שלמד מהרב, קשה מאד להוציאה ממנו. אפילו עד זיקנה ושיבה. וזאת כיוון שהרושם שמשאירים הדברים הוא חזק, קשה להוציאם ממנו. לכן צריך המלמד להסביר לתלמידיו הדק היטב, להקפיד ולהכין את השיעור בכל הכוחות עד היכן שידו מגעת, וכן לומר דברים ברורים שלא ישתמעו לשתי פנים או שיתפרשו באופן אחר. מסופר על רבי יחזקאל אברמסקי זצוק"ל שהיה מכין שיעור לתלמידים החדשים היה לומד חמישים דפים קדימה כדי שיהיה הכל ברור ונהיר לו, למרות שלמד מסתמא את הדברים מאות פעמים, בכ"ז בכל פעם מחדש היה חוזר ומשנן.

ומצאנו בדוד המלך ע"ה ששלח את יואב בן צרויה להילחם בעמלק והרג יואב את כל הזכרים מעמלק, כשאמר לו דהע"ה מדוע לא הרגת את כולם? אמר לו יואב כך לימד אותי הרב שלי שצריך להרוג את הזכרים שנאמר תמחה את זכר עמלק, והטעות כיוון שהשתרשה גרמה לטעות קשה מאד.

כתב המגן אברהם זיע"א שיש לומר בכל בוקר וערב תפילה להינצל מטעות בלימוד ובהוראה. יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלוקי אבותי שתאיר עיני במאור תורתך ותצילני מכל מכשול וטעות הן בדני אסור

והיתר, הן בדיני ממונות הן בהוראה והן בלימוד. ״גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך״. ומה ששגיתי כבר העמדני על האמת ואל תצל מפי דבר אמת, כי ה׳ יתן חכמה מפיו דעת ותבונה והובא להלכה בשו״ע סי׳ ק״י״, ע״ש.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה כְתָרִים הֵם, כֶּתֶר תּוֹרָה וְכֶתֶר כְּהֻנָּה וְכֶתֶר מַלְכוּת, וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן׃

נראה לפרש ששלושה כתרים אלו כנגד שלושה עמודים שעליהם עומד העולם׃ כתר תורה כנגד עמוד התורה. כתר כהונה כנגד עמוד העבודה, וכתר מלכות כנגד עמוד החסד. שכן על המלך לדאוג לפרנסת עמו לכל צרכיהם. כמו שמצינו בדוד המלך ע״ה שהיו חכמי ישראל באים אליו ואומרים לו עמך ישראל צריכים פרנסה. ולמרות ששלושה דברים אלו הם היסוד והסובב שעליהם נשען העולם - ללא הכתר הרביעי שמקים את כולם כתר שם טוב - אין חשיבות לכל הכתרים הללו. כתר שם טוב כמו שפירש רבינו עובדיה מברטנורא זצ״ל כלומר מי שיש בידו מעשים טובים ושמועתו טובה מחמת מעשיו. שאילו חסר למלך או לכהן או לתלמיד חכם שם טוב הרי כתרו אינו נחשב לכתר כלל. מלך שאינו הולך בדרך הישרה נאמר ביחזקאל ״ואתה חלל רשע נשיא ישראל״. כהן שאינו נוהג כשורה עליו נאמר בגמרא ביומא שלא יהיה שלום לזרעו של אהרון הכהן שאינם הולכים בדרכיו. ואם תלמיד חכם הוא דסני שומעניה - שרי לבזוייה. כלומר שתלמיד חכם שהשמועות עליו רעות שיצא לו שם רע - מותר לבזותו.

עוד יש לומר כי כתר שם טוב הוא ענין קידוש ה׳. כי בהיות לו שם טוב אומרים עליו הבריות פלוני שלמד תורה מה נאים מעשיו, אשרי אביו ואימו שגידלו אותו. אשרי רבותיו שלימדוהו תורה, ירבו כמותו בישראל, ואם להיפך - להיפך ח״ו. (עיין יומא פ״ו). וכן מצינו בשלמה המלך ע״ה שאימו היתה מלקה אותו ברצועה שבידה על העמוד באומרה אם יהיו מעשיך רעים ומגונים יתלו את האשם באמך שחיננה אותך. עוד יש לומר כי הכתרים הנ״ל מרמזים על קבלת התורה, שבשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע במעמד הר סיני קשרו לכל אחד ואחד מהם עוד שתי כתרים, חוץ מכתר תורה שבו נכתרו כבר, קיבלו עוד שתי כתרים. כתר כהונה וכתר מלכות. כ״ש (שמות יט, ו) ״ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש״. כל מלאך נשא שתי כתרים לעטר בהם כל אדם מישראל. (עיין שבת פח.) מימינו כתר כהונה שהיא מידת חסד ובשמאלו כתר מלכות שהיא מידת הדין. וכשחטאו עם ישראל בחטא העגל ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי השרת ונטלו מכל אחד את שתי הכתרים הנ״ל שנאמר ״ויתנצלו את עדיים מהר חורב״ (שמות לג, ז) דהיינו שנפרקו מהכתרים שהם כהונה ומלכות.

נמצא שבזמנינו יכול כל איש אשר מלאו ליבו לקרבה אל העבודה ולהיות בן תורה אמיתי, נושא בעול התורה להיות מוכתר גם הוא בשלושה כתרים הנ"ל. כתר מלכות מנלן? שנאמר "בי מלכים ימלוכו", ומאן מלכי? רבנן. כתר כהונה מנלן? שנאמר "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו". כתר תורה מנלן? "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" נמצא שכולם מתקיימים בתלמיד חכם. ואם אין התלמיד הנ"ל מוכתר בכתר הרביעי החשוב ביותר שהוא כתר שם טוב, ממילא גם שלושת הכתרים האחרים בטלים ומבוטלים ואין בהם שום חשיבות כלל. אם אינו מקיים את תכלית הבריאה שהיא קידוש שם שמיים; שיהיה שם שמיים מתאהב על ידו, ממילא מחלל את ה', רח"ל. (מחלל מלשון חלל - מקום ריק. כביכול מסלק את השכינה ואת הקדושה מאותו מקום ועושה חלל או חולין).

פרק ד - משנה יד

רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר, הֱוֵי גוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה וְאַל תֹּאמַר שֶׁהִיא תָּבוֹא אַחֲרֶיךָ, שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּמוּהָ בְיָדֶךָ. וְאֶל בִּינָתְךָ אַל תִּשָּׁעֵן:

הגמרא בשבת (דף קמז ע"ב) וכן במדרש רבה על קהלת על הפסוק "כי העושק יהולל חכם" (קהלת ז, ז) מספרת שחמישה תלמידים היו לרבי יוחנן בן זכאי שהיה מונה שבחן ואחד מהם הוא רבי אלעזר בן ערך שמכונה רבי נהוראי שהיה מנהיר עיני חכמים בהלכה. ולאחר מותו של רבי יוחנן בן זכאי הלך רבי אלעזר בן ערך לאמאוס מקום מים יפים ונווה יפה והמתין לתלמידים שיבואו אחריו מאחר ולא באו רצה ללכת הוא לקראתם, ומנעתו אשתו מכך. וכיוון שדבק במקום שיש שם הנאות העולם הזה חמרא דפרוגייתא ומיא דדיומסית השתכח ממנו תלמודו עד שאפילו פסוק פשוט לא ידע לגרוס, ובמקום "החודש הזה לכם" אמר החרש היה ליבם. עד שבקשו עליו חז"ל רחמים ונרפא. וחזר לתלמודו שהיה כמעיין המתגבר. לכן הוא רבי אלעזר בן ערך הוא רבי נהוראי מלמד את תלמידיו שלא ישובו על טעותו ולא ילכו להדבק ולהסחף אחר תאוות העולם הזה, ויצפו שהתלמידים ינהרו אחריהם. וגם אל יחשבו שהתלמידים יקיימו את התורה בידם ע"י שיתפללו עליהם כמו שעשו רבנן למענו וחזרה אליו חכמתו, אולם אתם אל תשענו אל בינתכם.

הפסוק אומר (ישעיה נט. כא) "לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם" שכל שהוא ובנו, ובן בנו תלמידי חכמים, שוב אין תורה פוסקת מפי זרעו. ואף מחזרת על אכסניה שלה. אל יאמר אדם אחכה עד שהתורה תבוא על פתח ביתי ותחזר אחריי, אלא הוא עצמו יחזר אחרי שיעורי תורה, תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן. אם אינו דר

במקום תורה או שיש מרכזי תורה גדולים שצריך לגלות לשם - ישים לדרך פעמיו ויהיה גולה למקום תורה, ויתאבק בעפר רגליהם של תלמידי חכמים בשביל לשתות בצמא את דבריהם!

פירוש אחר: תלמיד שהחסיר עצמו מבית המדרש בשל סיבה מסויימת או מחמת אונס, לא יאמר אחכה עד שחברי יבואו מבית המדרש ואלמד מהם מה שלמדו מפי הרב. אלא הוי גולה אתה בעצמך לבית הרב ותשמע את הדברים מכלי ראשון, שאינו דומה שומע מפי תלמיד לשומע מפי הרב. הפסוק אומר (במדבר כד. ו) "מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל, כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע ה' כארזים עלי מים" פירש אור החיים זיע"א על התורה שהפסוק מדבר על ארבע מעלות שיש בתלמידי חכמים: מעלה ראשונה.

כנחלים נטיו - כמו הנחל שהולך ממקום למקום ומתפצל לכמה יובלים ולכמה שלוחות, כך התלמיד חכם הגדול שמכתת רגליו ממקום למקום מכפר לכפר ומעיר לעיר להרביץ תורה ולהשקות לעדרים. מעלה שנייה - כגנות עלי נהר כמו גן הנטוע ליד הנהר והוא מלא בנטיעות נפלאות, גן עדן עלי אדמות, אבל דא עקא שכל הרוצה להנות מיופיו מפירותיו ומצלו צריך ללכת אליו ולהנות ממנו. דרגה שלישית "כאהלים נטע ה'" אלו הם צורבא מרבנן שממלאים כרסם בתורה כשהם עדיין נמצאים בישיבות הקדושות שהם אוהלי התורה. והדרגה הרביעית "כארזים עלי מים" הם תשב"ר - צאן קדושים שבזכות הבל פיהם העולם עומד ומתקיים. שהם נמצאים על מבועי מים דהיינו בישיבות הקדושות, שם הם בונים ונבנים.

נמצא שאדם שגולה למקום תורה, מכתת רגליו ממקום למקום ללמוד או ללמד ולא סומך על עצמו לשבת בדד וללמוד, ואפילו הוא חריף ומפולפל ביותר בכ"ז לא מתקיימת התורה בו לבדו. והמשל בזה לעץ גדול ורחב שמנסים להסיק אותו ולהבעיר אותו, בכל פעם ששופכים חומר בעירה הוא אמנם בוער בלהבות, אולם אחרי כמה רגעים שוככת האש והוא כבה. אולם אם לוקחים ענפים וזרדים קטנים ומציתים אותם הם בהחלט יכולים להבעיר אש באותו גזע גדול והאש תאחז בו היטב. וכן מצינו בגמרא (ראש השנה דף כ"ה ע"א) מעשה ברבן גמליאל הנשיא שציווה על רבי יהושע לבוא אליו במקלו בתרמילו ובתפילין ביום הכיפורים שחל להיות לפי חשבונו. וכ"כ למה? אחת הסיבות לכך שהגלות משברת לב האדם ומכניעה אותו ואז יכול הוא לקבל תורה מאחרים. כי העיקר בקנייני התורה הוא הנכונות לקבל. והבן.

והיינו דמסיים רבי נהוראי ואל בינתך אל תישען שלא ילמד לבדו אלא ע"י חבורה. הגמרא בברכות (דף ס"ג) אומרת "חרב אל הבדים ונואלו" ודרשו חז"ל חרב על שונאיהם של ת"ח שיושבין לבד ועוסקם בתורה כי הטעות מצוייה אף אצל חכמים הגדולים ביותר. תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה, ולכן חייב החכם ואפילו הגדול ביותר להיות במקום תורה. עוד פירוש שאמרו משם הרה"ג נאמי"ן ס"ט "אל בינתך אל תשען",

הספרים הם מקור הבינה של האדם לכן. יזהר לא להשען עליהם במרפקו או בגופו בזמן הלימוד. ודו״ק.

פרק ד - משנה טו

רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר, אֵין בְּיָדֵינוּ לֹא מִשַּׁלְוַת הָרְשָׁעִים וְאַף לֹא מִיִּסּוּרֵי הַצַּדִּיקִים׃

קצת קשה, ומאי נפקא מינה לנו אם יש בנו שלוות רשעים או יסורי צדיקים, ומה זה שייך לפרקי אבות שהוא מסכת דרך ארץ ומידות טובות?

אלא נראה לפרש שהתנא רבי ינאי בא ללמדנו יסוד גדול בעבודת ה׳ והוא שאין לנו ברירה אלא להיות ״מוכרחים״ בעבודת ה׳. מפני שאיננו רשעים שחיים בשלווה ובטוב בעולם הזה, אולם גם צדיקים שסובלים יסורים של אהבה בכדי להרבות שכרם לעולם הבא - אי אפשר לומר עלינו. וכמו שאמר רבא בגמרא (סוכה דף כח) ״כגון אנו הבינוניים״. צריכים אנו לעמול קשה ולהתיגע בתורה ומצוות בשביל לזכות לחיי עולם הבא. הצדיקים מתייסרים מפני שאין הם בטוחים אם מלאו חובתם בעולם. תמיד נראה להם שהחסירו, ושנכשלו, ושהתרשלו בעבודתם. יסורי לב האלו גורמים להם להיות נקיים במעשיהם ובדרכיהם ומגיעים לדרגה של יראי חטא. ומאידך הרשעים שליבם בריא להם כאולם ובטוחים הם בצדקת דרכם ואין להם ספיקות כלל. ואפילו על פתח גיהנום אינם חוזרים בהם מדרך לא דרך שבה הולכים הם. ולכן טוב להם בעולם הזה בבחינת ״בפרוח רשעים כמו עשב״.

״הסטיפלר״ רבי ישראל יעקב קנייבסקי זצוק״ל פירש את הגמרא בנדרים (דף ח׳) אמר ריש לקיש אין גהינם לעולם הבא, אלא הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה, צדיקים מתרפאים בה שנאמר ״וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה״. ורשעים נדונים בה, שנאמר ״הנה יום בא בוער כתנור״. ופירש הרב זצוק״ל: כוונת הגמרא שכל אותם צדיקים שכל חייהם חיו בספק וביסורים וחששות האם מילאו חובתם בעולם יתרפאו כשיראו את השמש הזו שאינה אלא משל לאמת, האמת תצא לאור, ואז יראו מי צדק יותר ולמי היה לחשוש, אותם רשעים שהיו בטוחים בצדקת דרכם, לא חששו לתוצאות מעשיהם, הלכו בשרירות ליבם ״למען ספות הרווה את הצמאה״, אותם רשעים כשיראו את האמת יבושו ויכלמו ועונש זה גרוע מכל יסורי גהינם. וזה שאמר ריש לקיש אין גהינום לעולם הבא. והבן! רבינו עובדיה מברטנורא זצוק״ל בפירוש הראשון פירש אין בידנו כלומר לא ידוע לנו מדוע דרך רשעים צלחה ומפני מה הצדיקים מדוכאים ביסורין. הגמרא בברכות דף ז אומרת

ביקש משה להודיעו דרכיו של הקב״ה, ונתן לו, שנאמר ״הודיעני נא את דרכיך. אמר משה לפניו, רבונו של עולם! מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו? יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו? הרמב״ם פירש ששאלה זו נוגעת בשורש האמונה וביסודות התורה כולה. שדבר זה גרם להולדת שיטות כוזבות בנושא השגחת ה׳ בעולמו. ולכן יש מפרשים שספר איוב שכולו נכתב כדי ללבן נושא זה נכתב ע״י משה רבינו! (עיין בבא בתרא דף טו ע״א).

כלומר שאלתו של משה היתה מורכבת יותר: לא רק מדוע צדיק ורע לו ורשע וטוב לו. אלא מדוע יש צדיק ויש צדיק. יש צדיק ורע לו ומאידך צדיק אחר חבירו שטוב לו, גם אם נמצא סיבה מספקת לסבל הצדיקים עדיין לא נפתרה התעלומה כל עוד יש מציאות של צדיקים וטוב להם וחיים בעושר ובכבוד וכן להיפך: בשלמא רשע וטוב לו, מובן. אולם יש רשעים שמתייסרים בעולם הזה?

תירוץ הגמרא: כך אמר ה׳ למשה: צדיק וטוב לו- צדיק גמור, צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור, וכיוון שהוא יכול להתמודד עם היסורים טוב יותר מהרשע, שרגיל לשלוט בתאוותיו ולהסתפק במועט, לכן סובל יסורים וחולאים. רשע וטוב לו- רשע שאינו גמור, רשע ורע לו- רשע גמור, שאף פעם אינו שבע מתאוותו, יש לו מנה רוצה מאתיים, והרבה יותר קשה לו לסבול מחסור בחיים ובצרכים הגשמיים, לכן רע לו. (וכן תירץ סוגיא זו החת״ם סופר זיע״א).

בקשר לרשע וטוב לו מצינו במשלי החפץ חיים זיע״א משל נפלא על כך: מעשה במלך אחד שהיה לו רע וידיד, ולפניו היה מגלה כל וצפונות ליבו, אהבה יתרה אהב המלך את ידידו ובלעדיו לא היה עושה שום פעולה. אולם פעם אחת גילה המלך לתמהונו הגדול כי אותו ידיד בגד בו ומסר סודות המלוכה למלך שהיה אוייבו המושבע, לאחר בירור וחקירה לא נותר צל של ספק, שאכן הידיד משכבר הימים בגד במלך אהובו. אחת הייתה דתו - להמית, אולם המלך רצה לפסוק לבוגדיו דין ועונש שלא ישתכח במהרה ויהיה אות למען ייראו ויראו, ציווה המלך להקים בנין מזכוכית באמצע הכיכר המרכזית בעיר הבירה, שם יושיבו את הבוגד ושם ימות ברעב ובצמא, ברוך אומר ועושה, הקימו הבנין ודבר המלך נעשה. ביום הראשון התאסף קהלהמונים וחזה באסיר שהוא יושב בכיסא וקורא ספר והוא עדיין נינוח; ביום השני ניכרו בפניו סימני דאגה ועצבות, הרעב החל להציק לו וביותר שראה מבחוץ אנשים אוכלים ושותים, ביום השלישי ראו הכל כי פני האסיר נפלו מאד, ידיו ורגליו רעדו, וביום הרביעי עזבוהו כוחותיו וכבר לא היה יכול לעמוד על רגליו, ביום החמישי והשישי לא יכל לזוז ממקומו והכל ראוהו שהוא שוכב על הרצפה. ביום השביעי התרחש דבר נורא, האסיר קרע מעליו את בגדיו והחל לתלוש מפיו פיסות בשר ועור וללעוס!! אותו יום הגיע לעיר הבירה סוחר אחד ממדינה אחרת, כשראה את שהתרחש בבית הזכוכית תמה ואמר זה האסיר המפורסם שנידון למוות ברעב? הרי אני רואה שהוא

אוכל ולועס בשר לתיאבון?? כששאל את אנשי המקום לפשר הדבר אמרו לו, קשה יום! כלום אינך רואה שאדם זה את בשר עצמו אוכל??

הנמשל מובן, רואים אנו דברים משונים ותמוהים בהנהגת העולם: רשעים שעוברים על רצון הבורא על כל צעד ושעל, מימיהם לא קיימו אפילו מצווה קלה - נהנים מכל טוב. אוכלים בשר ושותים יין וכל ימיהם כחגים. ואילו צדיקים גמורים מכלים ימיהם בדחקות, בעוני ובחוסר כל. כל זה אמנם למי שראייתו שיטחית ורק בחיצוניות, אולם המעמיק לחקור ולחדור רואה כי בשר זה שאוכלים הרשעים אינו אלא בשר מגופם שלהם או שזו ארוחתם הדשנה האחרונה עלי אדמות. הם מקבלים חלקם כאן בעולם הזה כדי לטרדם ולכלות חלקם בעולם הבא. ואשרי המבין.

רַבִּי מַתְיָא בֶּן חָרָשׁ אוֹמֵר, הֱוֵי מַקְדִּים בִּשְׁלוֹם כָּל אָדָם. וֱהֱוֵי זָנָב לָאֲרָיוֹת, וְאַל תְּהִי רֹאשׁ לַשּׁוּעָלִים:

בפרק ב' שנינו: במקום שאין אנשים השתדל להיות איש, שלא יהיו עדת ישראל כצאן אשר אין להם רועה, המשנה שלנו מדברת על כך שאין לשועלים ראש מבלעדיו ומבקשים שם להנות מהנהגתו, השאלה היא מה עדיף לו לאדם: להיות ראש לשועלים כלומר לקטנים ממנו, ותפקיד זה יחייב אותו להתחזק בתורה במצוות וביראת שמיים גדולה שהרי הוא משמש מודל לחיקוי לקטנים. צריך ללמד אותם חכמה ובינה, והאחריות הזו המוטלת על כתפיו תחזק ותחשל אותו בתורה ובמידות ותבנה אותו. או שמא עדיף שיהיה זנב לאריות כלומר ישאיר את תפקיד המלמד והמורה לאחרים והיה תלמיד וכפוף לגדולי הדור, ילמד מהם תורה ויזכה לשמש אותם. על זה אמר רבי מתיה שעדיף לאדם מבחינה רוחנית להיות יותר בצילם של גדולי תורה מאשר להיות בעצמו מנהיג ורב אצל פחותים ממנו. וכל זאת בתנאי שהוא מתבטל ומבטל דעתו בפני מי שגדול ממנו, שהוא מוכן לקבל ולשתות בצמא את דבריהם ולהתאבק בעפר רגליהם. וכדי שיוכל לרכוש בעצמו מידה זו של מתבטל בפני רבותיו העצה לכך היא: הוי מקדים בשלום כל אדם, ואפילו נכרי בשוק. עבודה זו של התבטלות תקבע בנפשו את הענווה והשפלות, עבודה יום יומית ותדירה וכלפי כל אדם, אם יחשיב כל אדם בצורה כזו שיקדים לשאול בשלומו ואפילו של הפחות בפחותים קל וחומר בן בנו של קל וחומר שירגיש כך כלפי גדולי התורה שיהיה נכנע להם ומתאבק בעפר רגליהם. ועוד טעם צריך להקדים שלום לכל אדם שלעולם המשיב שלום צריך שישיב יותר מהשואל. לדוגמא: אם אמר לו שלום צריך להשיבו שלום וברכה. אמר לו שלום עליך רבי, צריך להשיבו שלום עליך רבי ומורי, וכן על זה הדרך, לכן זה המקדים שלום מרוויח ברכה כפולה.

פרק ד - משנה טז

רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לַפְּרוֹזְדוֹר בִּפְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא. הַתְקֵן עַצְמְךָ בַּפְּרוֹזְדוֹר, כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לַטְּרַקְלִין׃

הגמרא במסכת חולין (דף קמ״ב) אומרת׃ תניא דבי רבי יעקב אומר, אין לך כל מצווה ומצווה שבתורה שמתן שכרה בצידה שאין תחיית המתים תלויה בה. בכבוד אב ואם כתיב (דברים ה, טו) ״למען יאריכון ימיך ולמען יטב לך״. בשילוח הקן כתיב ״למען יטב לך והארכת ימים״. הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה ושלח את האם ולקח את הבנים, ובחזרתו נפל ומת, היכן אריכות ימיו של זה? אלא למען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך. ולמען יטב לך לעולם שכולו טוב. כלומר שכר מצווה בהאי עלמא ליכא, וגם מה שכתבה התורה למען יאריכון ימיך וכו׳ פירושו לעולם הבא, ליום שכולו ארוך, לא כתבה התורה אלא ברמז את עניין העולם הבא.

כתב ״המסילת ישרים״ בפרק א׃ ותראה שכבר לא יוכל שום בעל שכל להאמין שתכלית בריאת האדם הוא למצבו בעולם הזה, כי מה הם חיי האדם בעולם הזה, או מי הוא ששמח ושלו ממש בעולם הזה, ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה ורהבם עמל ואוון, בכמה מיני צער וחולאים ומכאובים וטרדות ואחר כל זאת המוות רח״ל׃

התורה כתבה בפשיטות ״למען יאריכו ימיך ולמען יטב לך״, ״למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע״ וכו׳, על העולם הזה, כי לפני חטא האדם הראשון היה האדם אמור להגיע לשלמותו והיה אמור לחיות לעולם ואז היה מתקיים בו למען יטב לך והארכת ימים כפשוטו. אולם לאחר שחטא אי אפשר להשיג שלמותו בעולם הזה. ואי אפשר לו להגיע לעולם הבא ששם מקום השכר בלעדי העולם הזה שהוא מקום ההכנה המצטרכת לכך.

בפתיחה למסכת אבות הביא מסדר המשנה את המשנה במסכת סנהדרין דף צ׳ ״כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא וכו״, ובחלקה הזו הוא בונה את ביתו הרוחני הנצחי. ולכן מובן מדוע התנא רבי יעקב נקט כאן לשון טרקלין ופרוזדור, לכל ישראל יש בית בעולם הבא. האם הבית שם יהיה בבחינת פרוזדור שהוא מקום מעבר, או שיהיה בבחינת טרקלין מפואר ונוח ״ושם ינוחו יגעי כח״. וכל זה תלוי בעולם הזה שהוא עולם ההכנה.

עוד אומר המסילת ישרים בפרק הראשון כי כל ענייני העולם בין טוב בין רע הנה הם נסיונות לאדם, העוני מצד אחד והעושר מצד אחד, העונג מצד אחד והיסורין מצד אחד עד שנמצאת המלחמה אליו פנים ואחור ואם יהיה לבן חיל וניצח במלחמה מכל הצדדים הוא יהיה האדם השלם

אשר יזכה לדבק בבוראו ויצא מן הפרוזדור הזה ויכנס בטרקלין לאור באור החיים. עכ״ל. לומדים מדברי קודשו של הרמח״ל זצוק״ל איך צריך אדם להסתכל על צרות העולם הזה, על הקשיים השונים המזדמנים לאדם בעולם החולף הזה, וע״י כך יוכל אדם לעבור בשלום את העולם הזה ותהפוכותיו, ומכיון שכאן הפרוזדור, על האדם לפעמים לסבול ולהצטער בו, ע״י יסורין ונסיונות זוכים לעולם הבא, ולפום צערא אגרא. ג׳ מתנות טובות נתן הקב״ה לישראל וכולן לא נתנן אלא ע״י יסורין: תורה, וארץ ישראל, והעולם הבא. כיוון שבעולם הזה רבו המפריעים, על האדם להתגבר על הכל ולהיות מתענג על ה׳ תמיד, ולפי אותו שיעור שהצליח האדם להתגבר על המכשולים השונים בפרוזדור כן הוא יזכה להתענג על ה׳ בעולם הבא.

יש בנותן טעם להביא בזה שתי משלים נפלאים שאמר מרן של כל בני הגולה בעניין פרוזדור וטרקלין.

משל א: מעשה בסוחר גדול של אבנים טובות ומרגליות שיצא לאחת הארצות הרחוקות לקנות שם סחורה, משבא לאותה מדינה נתקשר עם סוחרים העוסקים ביהלומים וקנה סחורה בכל הכסף שייחד לכך, נשאר בידו סכום מסויים לנסיעה חזור, בשעה שהלך לאכסנייתו לארוז את חפציו פגש אותו סוחר שהציע לו יהלומים בהזדמנות בחצי המחיר, כיוון שעומדים להחרים ממנו סחורה זו, רוצה הוא להפטר ממנה בכל מחיר, הראה לו הסוחר את הסחורה והנה אורו עיניו, סחורה כה משובחת לא ראה מימיו, היות ונשארו בידו רק מעט מזומנים לצורך החזרה חכך בדעתו האם להענות לאותה הצעה, שקל בדבר והגיע לכלל מסקנה שאת הזדמנות חייו הוא לא מחמיץ. שלשל לידי הסוחר את הכסף ולקח הסחורה, צרר את האבנים היקרות בצרור מיוחד ופנה לחזור לביתו.

מאחר ומוכרח היה לקמץ בהוצאות הדרך נאלץ לתאכסן באכסניות הפשוטות ביותר שלא כהרגלו, ישן ע״ג הקרקע ואכל מאכלים פשוטים, לחם צר ומים במשורה. באחד הימים הזדמן סוחר עשיר לאכסניה בה שהה מיודענו, ובראותו את הסוחר הנ״ל כמעט שהתעלף. נשתומם ולא האמין למראה עיניו, שאל אותו איך התגלגל למקומות כאלה? האם ירד מנכסיו? ענה לו הסוחר מיודענו הלא יודע כבודו כמה טרחות טורח האדם להרוויח מאות דולרים, וכאן צפוי לי רווח של מליונים, ובאומרו זאת פתח את צרור האבנים והראה את טיבה של הסחורה, עיניו של העשיר כמעט נסתמאו מהברק, ודאי שלמען אוצר כזה כדאי לשאת בכל העינויים הללו במשך זמן קצר ובלבד לזכות אח״כ ברווח גדול. כמו שכתוב (איוב ח. ז) ״והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד״. אולם יאמר לי כבודו מכירו אני שהוא איסטניס גדול א״כ כיצד מסתדר בלי אוכל ומיטה ושאר תנאים שהיה רגיל לחם? אמר לו הסוחר מיודענו אכן רעות רבות שבעה נפשי בנסיעתי זו, אולם כל פעם שגוברת עליי המצוקה אני מוציא צרור זה, פותח אותו ומסתכל עליו. זה נותן לי כוח להתגבר על

הכל ולדעת שיום אחד אחזור לביתי ואהיה העשיר הגדול ביותר!! והנמשל כמובן מאליו.

המשל השני: בנוהג שבעולם אם רוצה אדם לבנות בית יפה הולך הוא לאדריכל ומבקש ממנו שיעשה תוכנית ותרשים ויקבע היכן יהיה מקומו של כל חדר היכן הפרוזדור, הטרקלין, המטבח, הכניסה לבית, וכו'. מעשה בעשיר אחד שרצה לבנות את בית חלומותיו הלך לאדריכל הגדול בארצו ובקש ממנו שישים לב לטרקלין שיהיה גדול ביותר ונאה, אולם גם בפרוזדור ציווה שישים ליבו שיהיה גדול ומרווח, הלך האדריכל בדק את הקרקע, מדד בשעלו, עשה תרשים מדוייק של המקום, דרכי גישה, לובי מפואר וכו', בא עם התרשימים ואמר לעשיר בדקתי המקום ומדדתי יפה והברירה בידך אתה יכול לעשות טרקלין מפואר בנוי לתלפיות, מאוורר ומואר, אולם כל זאת על חשבון הפרוזדור שיהיה צר וקצר, אולם ככל שנגדיל את שטח הפרוזדור ואורכו, יהיה זה על חשבון הטרקלין. לו לעצתי תשמע הייתי לוקח מן הפרוזדור ומוסיף לטרקלין, כי כך מנהגם של בני אדם שבפרוזדור הרי הוא מקום מעבר וחשיבותו פחותה בהרבה מהטרקלין, שם כידוע יושבים בהרחבת הדעת, במקום מרווח ממוזג ומואר. אם תעשה ההיפך מכך סופך להיות ללעג ושנינה בפני הבריות, שיאמרו ראו מה עשה פלוני: טרקלין שישיבתו קבע ומקום הוא לקבלת אורחים עשהו קטן וצר ואילו הפרוזדור שאינו משמש אלא מעבר ארעי - עשהו גדול ומרווח. הנמשל ברור כשמש בצהריים: בזמן שאנו שוהים בעולם הזה שהוא עולם ההכנה אנו בונים ומעצבים לעצמינו את הטרקלין לעולם הבא. ומה אנו עושים? אנו עומלים וטורחים לשפר וליפות את הפרוזדור וע"י כך אנו מצמצמים ומקטינים במו ידינו את ביתנו האמיתי, את הדירה הניצחית שלנו. ראה נא אחי והתבונן שרוב עמלנו עלי חלד מושקעים בעולם הזה: כלכלה. חינוך, בית, ביגוד, עבודה, פרנסה, השכלה, רוב המשאבים והכוחות מושקעים בחיי שעה ורק מעט מזעיר מופנה ומכוון לחיי עולם. וזו תחבולת היצה"ר "תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בדברי העולם הבא".

משל למלך שיצא לדרך ארוכה. בהיותו בדרך התנפלו עליו שודדי דרכים שדדו את כל רכושו ואף איימו להורגו והנה הזדמנו למקום שלושה גיבורי כח, ראו את המתרחש וזיהו את מלכם הנערץ, נלחמנו עם השודדים בחירוף נפש ולבסוף הצליחו להתגבר עליהם ולהניסם מן המקום. המלך הודה מאוד למציליו ואמר להם כל מה שתבקשו ממני, עד חצי המלכות ותיעש, חשבו שלושתם ואמרו הרשה לנו להכנס ביום פלוני לאוצרות המלוכה וליטול ככל אשר תאבה נפשנו. הסכים המלך ונתן בידיהם את האישור להכנס אל בית הגנזים. ביום המיעוד הוכנו עבור שלושת הגיבורים שולחנות עמוסים לעייפה במאכלים משובחים שעין לא ראתה מעולם. מזרקות יין, פירות ומגדים נדירים. טובי הזמרים והאומנים וכמובן כל השרים והפחות שבאו לתת כבוד וגדולה למצילי המלך הנערץ. הגיבור הראשון שניחן בחכמה גדולה ראה את כל הכבודה הזו ואמר מה לי ולכבוד מדומה זה? כלום אהיה עשיר מן האוכל

המשובח המונח כאן? לכן לא שת ליבו להבלים אלא נכנס מייד לבית האוצר והחל ממלא שקים שהביא עמו. הגיבור השני נפעם והתרגש תחילה מן הכבוד שהורעף עליו במסיבה, ישב בחברת השרים וגדולי מלכות, עינג נפשו ביין ובבשר המשובח. שמע שירים ויצירות נפלאות וכשהגיע חצות יום נזכר לפתע במטרת בואו. עזב הכל ושם פעמיו לבית האוצר שם החל לאסוף מן השלל. הגיבור השלישי שלא התברך בשכל רב, ישב במסיבה ולגם עוד משקה ועוד משקה עד שנפלה עליו תרדמת שיכורים, הוא צנח תחתיו בחוסר אונים ופונה אחר כבוד מן הסעודה, משהקיץ מיינו עבר חלף היום והוא נאלץ לשוב בידיים ריקות לביתו. בית גנזי המלך נסגר על סוגר ובריח והוא הפסיד את הזדמנות חייו.

הנמשל ברור הוא: העולם הזה גדוש בהבלים ובכבוד מדומה. אדם נשלח לעולם הזה למלא אוצרות התורה והמצוות הנחמדים מזהב ומפז. מי שהוא חכם אינו מסתנוור ומתלהב מהעולם הזה. כל עיתותיו מוקדשים בצבירת עושר רוחני ככל שמשגת ידו. הוא יודע שסוף הכבוד לבוא. לעומתם יש סוג שני של אנשים אשר בתחילה מתבלבלים מהשפע הכוזב של העולם. מבזבזים חלק מימי חייהם בשתיית מים מלוחים שלא מרווים צמאונם. אבל בשלב מסויים מתפכחים מתעשתים ושבים בכל לב ונפש אל האלוקים ומשלימים ימיהם בצבירת זכויות לעולם הבא. אולם מצויים אנשים אומללים חסרי דעת ששורפים ימיהם בהבלי העולם הזה מתרגשים בעבור חופן של כבוד מדומה. ואינם חושבים על הטרקלין. מן ההגיון היה שינצלו כל רגע מחיי העולם הזה, אמנם אנו רואים את ההיפך. כמה מהם מבלים את זמנם בהבל וריק, עבור תאוה מעטה הם מוכנים להקריב את חייהם על מזבח התאוות, עבור שטות קטנה הם מוכנים לאבד את עצמם ואת זולתם. ולבסוף באים אילי קבר שבורים ורצוצים אין להם לא עולם הזה, ולא עולם הבא. רחמנא ליצלן!!!

פרק ד - משנה יז

הוּא הָיָה אוֹמֵר, יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְיָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה:

מקשה הרב מעשה אבות שליט״א: איך יתכן ששעה אחת של תשובה ומעשים טובים בעולם הזה שהיא האמצעי להשגת התכלית יהיה חשוב יותר מהתכלית שהיא העולם הבא? הוא מותיב לה והוא מפרק: כיוון שהקב״ה טוב ומדרכו להטיב וההטבה האמיתית לאדם הוא השכר

לעולם הבא, הרי אם אדם זכה לחיי העולם הבא בזה הוא עושה את רצון הבורא, אולם גם במצוות ומעשים טובים בעולם הזה עושה האדם את רצון בוראו, רצה הקב״ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, אם כן איה רצון הבורא גדול יותר, בעולם הזה או בעולם הבא? בא התנא רבי שמעון ומחדש לנו שעבודתינו בעולם הזה בתורה, מצוות, ומעשים טובים, וקדוש שם שמיים היא הרצון היותר גדול של הקב״ה. יותר עושה אדם נחת רוח לפני בוראו כאן בעולם הזה, עולם העשיה, מאשר העובדה שכבר זכה לעולם הבא ושם יושב ומתענג מזיו השכינה. אפשר לפרש גם עפ״י הגמרא בסוף מסכת ברכות (דף פד) שאומרת תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא שנאמר ״ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלוקים בציון״. כמו שלמדו תורה בעולם הזה ממשיכים ללמוד תורה גם בעולם הבא, בכל זאת התורה שלמדו והפיצו פה בעולם הזה בחיים חיותם גדולה וחביבה יותר מאשר תורתם שלומדים שם בעולם הבא.

משם רבי זושא מאניפולי אחיו של רבי אלימלך מלזינסק סיפרו שפעם בחודש תשרי נכנס לבית המדרש ואמר לתלמידיו: כיוון שהתשובה מורכבת ומגוונת די אם נקיים את המצוות שהם ראשי תיבות של המילה תשובה: תמים תהיה עם ה׳ אלוקיך, הולך תום הולך בטח. שיוויתי ה׳ לנגדי תמיד, שהוא יסוד גדול ביראת שמיים של האדם, שאינו דומה מי שבביתו למי שמשמש לפני מלך בשר ודם וקל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקב״ה ישתבח שמו. ואהבת לרעך כמוך לאהוב כל יהודי באשר הוא, ואמר גדול אחד הלוואי שאנו היינו אוהבים את הצדיקים כמו שהקב״ה אוהב את הרשעים. בכל דרכיך דעהו, אדם צריך להכיר ולדעת את בוראו בכל עת ובכל זמן, לא רק כשרע לו ח״ו, אלא גם כשטוב לו. היכון לקראת אלוקיך ישראל- זו ההכנה לפני המצווה, לפני התפילה, ולפני כל מה שאומר ועושה צריך להתכונן ולהכין עצמו, כ״ש ״תכין ליבם תקשיב אזנך״ (תהילים י יז).

מספרים על אחד מתלמידי הבעש״ט זיע״א, שנסע פעם ליריד למשך כמה ימים וכשחזר לביתו שאלוהו אשתו ובניו מה הבאת? התחיל לבכות בכי גדול. שאלוהו למה בוכה? אמר להם יצאתי ליריד למשך כמה ימים ושאלו אותי מה הבאת, כשישאלוני בשמיים על השבעים שמונים שנה שנתנו לי לרדת ליריד של העולם הזה מה הבאת? מה אומר ומה אדבר אז? אוי לה לאותה בושה, אוי לאותה כלימה.

בוא וראה מעלת התשובה שאם שעה אחת בעולם הבא שווה את כל חיי העולם הזה, ושעה אחת בתשובה בעולם הזה שווה מכל חיי העולם הבא משמע שהתשובה חביבה לפני הקב״ה יותר מכל. ואפילו פגם מה שפגם ומרד והכעיס לבוראו עד לתכלית! אין דבר העומד בפני התשובה. על זה אמר הפסוק ״מר ואהלות קציעות כל בגדותיך״ כל בגידות שבגדת בי הרי הן כמור ואוהלות שהן בשמים יפים. וכן כתב מרן החיד״א זיע״א על הפסוק ״תשב אנוש עד דכא ותאמרו שובו בני אדם״ (תהילים צ, ג)

שאפילו שעבר אדם על שלוש עבירות שעליהם נאמר יהרג ולא יעבור שסימנם דכ״א שפיכות דם, עבודת כוכבים, אשת איש. ואם עשה תשובה עליהם הרי הקב״ה מוחל ומכפר לו.

כתב רבינו בחיי בספר חובת הלבבות, כדי שלא ימנע אדם מתשובה צריך שיהיה משוכנע שבאמת התשובה היא התרופה של מחלתו. ומה לנו לקח טוב יותר מתשובתו של מנשה מלך יהודה שלא השאיר עבירה שלא עבר, מלא את ירושלים בדמים. עבד עבודה זרה, ולא היה מלך שהגיע לרמת פשעיו ורשעותיו של מנשה. ולבסוף שב בתשובה והקב״ה קיבלו בתשובה והשיבו לממלכתו. ואפילו ירבעם בן נבט שחטא והחטיא את הרבים חטאם של רבים תלוי בו, ניתנה לו אפשרות. לשוב בתשובה. אמר לו הקב״ה חזור בך ואני אתה ובן ישי נטייל בגן עדן!!!

וכן אלישע בן אבויה שעשה הרע בעיני ה׳ להכעיסו ויצאה בת קול ואמרה שובו בנים שובבים חוץ מאחר שאין מועיל תשובה, כל זה היה להגדיל נסיונו מחמת שחטא הרבה. אבל אם היה מתאמץ היה מתקבל בתשובה. וכן אחאב המלך שבחטאיו עלה כל כולם, שחמורות שעשה ירבעם היו קלות שעשה אחאב. ובכל זאת כשב בתשובה העיד עליו יודע תעלומות. ״הראית כי נכנע אחאב מלפניי? יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו״ (מלכים א כא. כט). וכן בש״ס ובמדרשים תמצא סיפורים לרוב על החוטאים ששבו בתשובה והתקבלה תשובתם מלפני הקב״ה, כמו רבי אלעזר בן דורדיה, (מסכת עבודה זרה דף יז) יקום איש צרורות. התליין שהרג את רבי חנניה בן תרדיון וכו׳. (שם דף יח):

אומר רבינו יונה בשערי תשובה: והשב אל ידמה בנפשו לומר למה זה הבל איגע לריק ולתוהו כוחי אכלה, כי איך תעמוד תשובתי לפני עוונותיי, וכל מה שאוכל לעשות לא יועיל כנגד העוונות שעברו עליי. אל יאמר כן כי הבטיח הקב״ה ע״י יחזקאל הנביא כי פשעיהם לא יזכרו עוד, כתיב (יחזקאל פרק יח פסק כא): ״והרשע כי ישוב מכל חטאתיו אשר עשה ושמר את כל חוקותיי ועשה משפט וצדקה חיה יחיה לא ימות. כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו, בצדקתו אשר עשה יחיה. החפו. ץ אחפו. ץ מות רשע נאום ה׳ הלא בשובו מדרכיו וחיה״. וכן נאמר (בהושע יד) ״שובה ישראל עד ה׳ אלוקיך כי כשלת בעוונך, קחו עימכם דברים ושובו אל ה׳״. וכן כתוב בישעיה נט׳ ״ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה׳״.

כתב מרן החפץ חיים: אם חטא אדם אל יתייאש ויאמר כבר אבד שברי ותוחלתי מה׳ ונדחיתי מחיי העולם הבא, אל יאמר כן אלא ישתדל לעשות תשובה וישוב לפני בוראו ויכנס לפניו ויתחרט על עוונותיו והקב״ה ימחל לו על כל עוונותיו. שכן מצינו באנשי נינווה שעלתה רעתם לפני המקום ונחתם גזר דינם לרעה. וכיוון ששבו בתשובה שלימה לפני הבורא, קרע גזר דינם ומחל להם. כענין שנאמר (יונה ג, י) ״וירא האלוקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ומן החמס אשר בכפיהם וינחם ה׳״. בא וראה כמה חביבה התשובה לפני המקום, שאם יעשה האדם תשובה הקב״ה מקבלו

ומבטל דבריו בשבילו. כמו שאמר הנביא ירמיה "לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאיתו והייתה לאיש אחר הישוב אליה עוד? הלא חנוף תחנף הארץ ההיא, ואת זנית רעים רבים ושוב אליי נאום ה'", בואו ואני אקבל אתכם בתשובה.

ולא עוד אלא שנשבע הקב"ה לקבל השבים בתשובה שנאמר "חי אני נאום ה' אם אחפוץ במות הרשע, כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה". גדולה היא התשובה שאפילו היה רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה שלימה בסוף ימיו, אין הקב"ה מזכיר לו כלום מעוונותיו שעשה בתחילה. שנאמר (ישעיה סה, יז) "ולא תיזכרנה הראשונות ולא תעלינה על לב". ולא עוד אלא שהתשובה גדולה יותר מן הקרבנות שנאמר "הנה שמוע מזבח טוב". אוי להם לרשעים שמתים בלי תשובה שמאבדים שכרם ותקוותם מחיי העולם הבא. וכשמת אדם רשע שלא עשה תשובה הקב"ה אומר לו תיפח רוחך, כמה קראתי לך שתעשה תשובה ולא עשית. עוד אומר החפץ חיים זיע"א אדם שחושב שכבר נעשה רשע ואין לו תקנה ואבד שיברו ותוחלתו להנקות מעוונותיו, כל זה הוא נגד האמת והוא עצת היצר שרוצה לצוד לאדם ברשתו ושלא יצא ממנו לעולם.

כתב רבינו חיים ויטל זצוק"ל בשער קדושה שאפילו עבר על המצווה החמורה ביותר שהוא כופר בעיקר, ושב בתשובה ואפילו בשעת מיתה הקב"ה מוחל לו על עוונותיו. וכן כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (בפרק ב') : וזה לשונו : ואם לא שב אלא בימי זקנותו ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה, אעפ"י שאינה תשובה מעולה, מועלת היא לו ובעל תשובה הוא. אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום מיתתו ומת בתשובתו-כל עוונותיו נמחלין לו שנאמר (קהלת יב, ב) : "עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושבו העבים אחר הגשם" שהוא יום המיתה, מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות נסלח לו.

ואל יתרפה בעל התשובה בחשבו מה לי להתחיל בתשובה? וכי אוכל לתקן כל אשר עיוותתי? וכו' כל זה מטענות היצר, ואם לחשך יצרך כך, ראה מה כתב רבינו יונה בשערי תשובה : שיעזור הקב"ה לשבים כאשר אין יד טבעם משגת, ויחדש בקירבם רוח טהור להשיג מעלות אהבתו. הרי שאין לך אלא להתחיל ולהשתדל ולעשות את אשר בכוחך, והבא ליטהר מסייעין אותו. ובפרט מה שאמר האריז"ל זיע"א שהמעט שעושים בדורות הללו נחשב כהרבה ממה שהיו עושים בדורות הראשונים, כי גברה הקליפה.

וכתב רבינו בחיי בחובת הלבבות על טענת היצר לייאש את האדם מתשובה בזה שיעברו עליו ימים רבים בחושך, האם עתה אשוב אל האלוקים ואבקש את סליחתו? הלא הוא לא יקבל את תשובתי, אלא ענה לו את מה שאמר יחזקאל הנביא בעניין זה : "והרשע כי ישוב מכל חטאיו אשר עשה ושמר את כל חוקותיי חיו יחיה, החפוץ אחפוץ מות רשע נאום ה' אלוקים הלא בשובו מדרכיו וחיה". (יחזקאל יח, כא).

כתוב בספר אורחות צדיקים שיש בני אדם שחושבים שלחזור בתשובה חייב רק אדם שבא ח״ו על אשת איש, או שיצא לתרבות רעה וכיוצא בזה עבירות גדולות אבל בשאר עבירות לא רואים צורך לחזור בתשובה. ולא היא: מפני שגם דברי חכמים יש בהם חומרה שכל העובר על דבריהם חייב מיתה. ורוב העולם אינם נזהרים מדברים בטלים, להסתכל בנשים, לדבר בבית הכנסת, שחוק וקלות ראש, וגם לא נזהרים בצדקה לתת אותה למי שהגון לה, וכן הזכרת שם שמיים לבטלה או בידיים שאינן נקיות וכו׳. אומר הרמב״ם אל תאמר שאין תשובה אלא רק מעבירות שיש בהן מעשה כגון: זנות וגזל וגנבה. אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו כך הוא צריך לחפש בדיעות רעות שיש לו ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן הקנאה ומן ההיתול ומרדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות וכיוצא בהן, מן הכל צריך לחזור בתשובה. ואלו העוונות קשים מאותם שיש בהם מעשה שבזמן שאדם נשקע באלו קשה לפרוש מהן, וכן הוא אומר ״יעזוב רשע דרכו ואיש אוון מחשבותיו וישוב אל ה׳ וירחמהו ואל אלוקינו כי ירבה לסלוח״.
.??????????

פרק ד - משנה יח

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אַל תְּרַצֵּה אֶת חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ, וְאַל תְּנַחֲמֶנּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו, וְאַל תִּשְׁאַל לוֹ בִּשְׁעַת נִדְרוֹ, וְאַל תִּשְׁתַּדֵּל לִרְאוֹתוֹ בִּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ:

הגמרא בברכות (דף ז ע״א) אומרת מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו? שנאמר ״פניי ילכו והניחותי לך״, אמר לו הקב״ה למשה המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך. אדם שמנסה לרצות את חברו בשעת כעס פעמים שגורם פעולה הפוכה. שהכועס יכעס יותר או חלילה יטיח דברים כלפי מעלה. לכן במקרה כזה צריך להניח לו עד שיתיישב מעט בדעתו. ועוד אפשר שבזה שרוצה לרצות ולפייס את חברו בשעת ריתחא עובר על ״לפני עיוור לא תתן מכשול״ מפני שבאותה שעה הכועס ״לא רואה בעיניים״ תרתי משמע. ובזה מגדיל את עוון חבירו שיכעס יותר ויעשה דברים שאחר כך יצטער עליהם. ולא בלבד שלא ינסה לשכך את כעס חבירו בשעת רתיחתו אלא גם להסתכל בפניו יש בזה משום בושה לאדם שכועס. ומפני שיש מלאך רע שעומד מעל הכועס וממהר לנקום ממנו על כעסו. וגם מפני שזה קשה לשיכחה שבזה ישכח תלמודו. כך כתב בספר חסידים. ולכן לא ידבר עימו כלל עד שירגע, ומשנרגע ידבר עמו בקול נמוך ולא יסתכל בפניו שזה קשה לשניהם גם לכועס וגם לחברו.

אמר ריש לקיש כל אדם שכועס- חכמתו מסתלקת ממנו, מנלן? ממשה רעיה מהימנה, דכתיב "ויקצוף משה על פקודי החיל", ולמרות שכעסו היה מוצדק, והכוונה היתה לטובה, בכ"ז נענש, שנאמר בהמשך "ויאמר אלעזר הכהן: זאת חקת התורה אשר ציווה ה' את משה", משמע שמשה נעלם ממנו ההלכה. אם נצייר לעצמנו את המעמד המדהים שהתחולל באותה שעה בעם ישראל: שישים ריבוא מעם ישראל עומדים ומצפים לשמוע מפי משה הלכות גיעולי כלים אשר שמע מפי הקב"ה והא עומד ודומם, ומייד תוהים כל ישראל, הרי בעל השמועה לפנינו ומדוע ידבר אלעזר במקומו? ואם במשה רעיה מהימנה חציו אדם וחציו מלאך - בך, מה נאמר אנן יתמי דיתמי?! בשלושה מקומות בתורה כעס משה, והכל לשם שמיים ולתועלת, ואעפ"כ נתעלמה ממנו הלכה. ואולי אפשר ללמוד מכאן שכמו ששכר מהירות חרטה, ומתון מתון ארבע מאות זוז שוויה כך שכר כעס- שיכחה. ונראה שהדבר המשותף לכל מה שמנה התנא רבי שמעון בן אלעזר במשנה זו הוא המצב העדין ששרוי בו חברך והתועלת הגדולה ביותר המצבים אלו יהיה הכלל "שב ואל תעשה", שדווקא במצבים כאלה הנסיון לעזור ולהועיל- יפגום יותר. וכן הדין באונן ל"ע שמתו מוטל לפניו ומתוך צערו וכאבו הדברים לא יתקבלו על ליבו ואינו נותן ליבו לדברי המנחמים, מפני שהזמן והעיתוי הוא מוטעה. כפי שאומרת שהגמרא בברכות אגרא דבי טמיה (השכר שמקבלים בבית הנפטר) שתיקותא, כי פעמים שהאבל או האונן מר נפש הוא ונפשו עליו תאבל ומתוך כך יכול להטיח דברים חלילה כלפי מעלה.

וכן בשעת נדרו אל תשתדל למצוא לו פתחים לנדרו שמתוך שהוא להוט לנדור כרגע יסתור כל הפתחים לנדר ואז לא ימצא לו פתח בעתיד. וכן אל תשתדל לראות אותו בשעת קלקלתו כי אז יתבייש ממך ביותר, בכל דבר שנראה לך כי חברך פעל רע וירד ערכו בעינך, חשוב אם היה קורה לך כן, כמה אמתלאות היית מוצא לתרץ את עצמך, כן תנהג ביחס לחברך, וזהו "ואהבת לרעך כמוך".

כדי להטיב עם הזולת אין צורך תמיד במעשה שיש בו הקרבה וויתור, פעמים די בעין פקוחה בשימת לב מועטת, וכל שכן כשמדובר על זהירות מפגיעה בזולת, הכלל שב ואל תעשה עם מעט חכמת לב, מעט התחשבות ורגישות למצבו של חבריך אפשר למנוע הרבה צער ועגמת נפש. דוגמא לכך ראיתי בספר "אהבת חינם" של הרב יוסף שעשוע שליט"א: ערב פסח, ההכנות לחג בעיצומן, מרכזי הקניות עמוסים לעייפה, באוטובוס שנסענו בו ישב לפנינו אברך עם בנו, הילד הביט כל הזמן בסקרנות גדולה בעוברים ושבים, לפתע ביקש האברך מבנו בתקיפות לעבור לשבת במושב המרוחק מהחלון הילד סירב בתחילה אבל אחר כך קיבל את רצון אביו ועבר, כששאלו את את האברך לפשר הדבר הסביר: ברחוב שעברנו בו עשו מבצע יפה של חלוקת מזון ובגדים "קמחא דפסחא" למשפחות נזקקות. כשראיתי שהבן מסתכל בשקיקה מבעד לחלון חששתי שיראה שם אי מי מחבריו לספסל הלימודים, ועלול לבזותו בליבו ואולי אף לביישו בפניו, או לספר על כך לאחרים, דבר שיגרום צער ועגמת נפש

לאותו תלמיד, לכן דרשתי ממנו שיעבור לצד השני, משם אין הוא יכול לראות. כיוון שיכול לצאת מכך תקלה של מתכבד בקלון חבירו ומלבין פניו עדיף לא לראות או לעשות עצמך כלא רואה בתקלת חברך!!

מסופר על גאון ישראל החפץ חיים זיע״א שבאחד ממסעיו למכור את ספריו קרה שברדתו מהעגלה באמצע הדרך למתוח מעט איבריו ולנוח ממסע הדרך, האיץ העגלון בסוסיו וברח. בהשאירו את הח״ח לבדו באמצע הדרך. החפץ חיים נאלץ ללכת ברגליו מרחק גדול עד שהגיע לעיירה, בבואו חקר על מקום מגוריו של העגלון הנ״ל, וכשנודע לו בא לביתו ושילם לו את שכר הנסיעה. לקח עגלה אחרת ועזב מייד את המקום מבלי שיוודע לאיש על ביקורו במקום.

הסביר החפץ חיים את הנהגתו בכך שלא רצה לגרום עגמת נפש לעגלון, כי בוודאי חשב אותו לעני מרוד ומשום כך הרשה לעצמו להתלוצץ, אם היה מתעכב החפץ חיים בעיירה אוליי היתה מגיעה השמועה לעגלון שהאיש שהתל בו הוא רב גדול ומחבר ספרים והיה מצטער מאד, כדי למנוע צער זה הזדרז החפץ חיים ועזב את העיירה מייד!!

פרק ד - משנה יט

שְׁמוּאֵל הַקָּטָן אוֹמֵר, (משלי כד) בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח וּבִכָּשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ, פֶּן יִרְאֶה יְיָ וְרַע בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ׃

ישנם כמה קושיות על מימרה זו׃

א. מצינו שדוד המלך ע״ה כתב ״ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע״? ועוד כתוב ״ובאבוד רשעים רינה״ (משלי יא, י) ?

ב. הרי שלמה המלך החכם באדם אמר פסוק זה ברוב חכמתו, ויותר נכון היה לכתוב שמואל הקטן היה אומר, כלומר היה רגיל לדרוש פסוק זה ומרגלא בפומיה? ולמה מייחסים לו שהיה אומר זאת?

ג. מהו כפילות הלשון בנפול ובכושלו? ד. מהו פן יראה ה׳ הרי ודאי שהקב״ה צופה ורואה ומשגיח?

אפשר לומר ששלמה המלך ע״ה אמר פסוק זה בהקשר של צדיק ורשע, שונאך כאן במובן שהוא רשע לשמיים שמותר לשונאו, ובכל זאת בנופלו אל יגל ליבך מפני שאז תהיה תוצאה הפוכה ולא רצויה- הקב״ה יסיר מעליו את חוליו וישיבהו על שונאיהם של ישראל. אולם שמואל הקטן

(שנקרא כך על שם שהיה מקטין עצמו וראוי שתשרה עליו שכינה כשמואל הרמתי אלא שאין דורו ראוי לכך) התכוון על עניינים שבין אדם לחברו ולא על רשעים גמורים. פעמים שאדם פגע בחבירו בשוגג או במזיד, עבר על עבירות שבין אדם לחבירו ולחבר הזה יש תשוקה גדולה לנקמה, להשיב לפוגע כגמולו. וכשרואה את ״אוייבו״ מקבל מכה או עונש משמיים - הריהו שמח בליבו ואומר ״מגיע לו״. משמים תבעו את עלבוני. על זה חידש התנא שמואל שאסור לאדם בשום אופן לשמוח במקרה כזה. הרי אם משמים גלגלו חובה ע״י חייב והוא הרע לך, לא הוא המטרה לפריקת זעם, הוא היה רק האמצעי, ״המקל״ שבו מייסר הקב״ה, כמו שאמר דוד המלך ע״ה, ״ה׳ אמר לו קללי״.

אדם שרב עם שכן או עם חבר, או אשה שרבה עם רעותה פעמים שמקללים אחד את השני או מאחלים אף את הגרוע ביותר, וכל זאת למה? בגלל שנראה להם שפגעו בכבודם פגעו ברכושם, גרמו להם נזק מסויים. היש לך אכזריות גדולה מזו? אם נחשוב כמה פעמים ביום אנו מכעיסים את בוראינו, כמה עוונות יש בנו שעלו למעלה ראש כמה פגיעות אנו פוגעים בכבודו של בורא עולם, האם הקב״ה מתנהג עמנו כמו שאנו מתנהגים עם מי שפגע בנו??? האם הקב״ה פוסל אדם מסויים בגלל מעשיו או דעותיו?? א״כ איך זה שאנו רואים דבר יום ביומו על אנשים שלוקים במידת שנאה או הקפדה עד כדי שהם מתגלגלים על מיטותיהם לילות שלמים ללא שינה כשליבם בוער על עלבונם? אינם מסוגלים לאכול, אין להם מצב רוח, ולא שמחה ונחת מכל אשר להם, רק נזכרים באותו פוגע, נגררת מחשבתם לרצון נקמה וזה ממלא את כל עולמם? איך הוא פגע בי: איך הוא דיבר אליי: מי הוא שכך העז לפגוע בי: אני חייב ללמדו לקח, וכו׳.

לפעמים השנאה נובעת מתוך קנאה: שמעון שומע מידידו שפתח עסק מסויים וברוך ה׳ הוא מצליח, ואילו הוא אין פרנסתו מאירה לו פנים כל כך, כל מילה ששומע מחבירו הרי הם כמדקרות חרב בליבו, אם אחרי כמה חדשים ישמע מידידו הנ״ל שהעסקים הם בכי רע ויש ירידה בהכנסותיו עד כדי מחשבה על סגירת העסק שלו, הרי ששמעון ידידנו נושם לרווחה ובתוכו פנימה שמחה עד אין קץ. אבן גדולה נגולה מעל ליבו, צרת רבים נחמת השוטים. נשאל את שמעון: מה הרווחת בזה ששמעת שהיו לחברך הפסדים רבים או מרעין בישין אחרים?? ומה הפסדת מזה כששמעת שעסקיו מניבים פרי מבורך???

אדם רואה בבוקר בהיר את חבירו מופיע לעבודה ברכב חדיש, מייד חושכות עיניו, מה? איך? מהיכן? כמה? לוקח לו כמה ימים לעכל את הדבר ובימים אלו הוא בקושי מדבר עם חברו, לפעמים גם מטיל עין הרע בממון חבירו, לו יצוייר שיגרם נזק מסויים או תקלה מסויימת לרכב הנ״ל איזו שביעות רצון ושמחה לאיד תהיה לאותו אדם. כל זה נובע ממידות רעות, מחוסר הכרה וחוסר אמונה בבורא עולם שהוא המנהיג והוא המשפיע לאדם, ואין אדם יכול לגעת במוכן לחברו כמלא נימא.

ולא יודע את הערכים הנפסדים של העולם הזה ושלא צריך להצטער עליהם וכל שכן לקנא בשבילם באחרים, ולהטיל עין הרע דאוהבים וכ״ש דשונאים (בלב), ובכך שאדם מטיל עין הרע בחברו- מפסיד לעצמו ומרחיק ברכת שמיים ממנו. שהרי טוב עין הוא יבורך. כל אדם צריך לדעת ולהשיב אל לבבו שאם חבירו הצר לו או לא עזר לו, כגון שביקש ממנו דבר מסויים ולא נענה לו למרות שהוא עצמו מעולם לא סירב לאותו חבר, או שנראה לו על כל פנים שנגרם לו נזק מסויים ע״י חבירו, בכ״ז לא יקום ולא יטור לחברו ולא ישנאהו בגלל זה. ואם יאמר האדם וכי אני מלאך שלא אנקום ממנו ושאוציא הדבר מליבי? לכאורה זה בלתי אפשרי?! אך אין זה נכון. כיוון שבורא עולם ציוונו ״לא תיקום ולא תיטור״, ״לא תשנא אחיך בלבבך״, ״ואהבת לרעך כמוך״, ״וחי אחיך עימך״, א״כ בוודאי שאנו יכולים לעמוד בכך, שהרי הקב״ה לא מצווה על האדם דבר שאינו יכול לקיימו, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת. אלא שצריך להאמין שמאת ה׳ לא תצא הרעות והטוב, ואין שום אדם שיכול להרע או להטיב לך, לכבד או לזלזל בך וכדו׳, אם לא נגזר מבורא עולם. שאין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן גוזרים עליו מלמעלה. והרבה שלוחים למקום, ומגלגלים זכות ע״י זכאי וחובה ע״י חייב.

כפילות הלשון בפסוק מתפרשת כך: שמחה וגיל שונים זה מזה. שמחה היא בתמידות על דבר תמידי, ואילו גיל זו שמחה לפי שעה על דבר חדש, כמו בשורה טובה וכ״ו. לכן לא תשמח בתמידות על נפילתו של אוייבך ממדרגתו, וגם אל תגיל לפי שעה על מעידתו שזו תחילת הנפילה. וכל זאת מטעם שמא יראה הקב״ה את האכזריות שטמונה בשמחתך ומידת הנקמה שבך ואז יפתחו התיקים בשמיים לראות אם באמת ראוי אתה לאותה שמחה ויערכו את מעשיך לעומת מעשיו וחלילה יתהפך הגלגל. מפני שאפשר שמידת הדין פגעה בו היום ופקדה עליו חטאתו, והיום או מחר מידת הרחמים תרחם עליו ותקימהו מנפילתו. ולכן כתב ״פן יראה ה״ כלומר אפשר שהקב״ה הרחמן יראה את נפילתו ואת עוניו וירחם עליו והשיב מעליו אפו. פירוש אחר: שמא יראה הקב״ה את השמחה ששמחת מפני שחסת על כבודך ולא על כבוד שמיים ולכן יהיה רע בעיני ה׳, ושב אפו ממנו.

הגמרא בברכות (דף ז׳ ע״א) מספרת על רבי יהושע בן לוי שהיה לו שכן רשע ומרושע שהיה גורם לו צער גדול. קנה רבי יהושע תרנגול וקשרו בכרעי המיטה וישב ממולו לראות ברגע שיהפוך צבע כרבולתו ללבן, יעשה לשכן ״מי שברך״ הפוך וימיתהו. כשהגיע אותו רגע מיוחל נרדם רבי יהושע בן לוי, אמר שמע מינה לאו אורח ארעה למעבד הכי, כלומר אין הקב״ה חפץ במעשה זה, ולא ניחא כלפי שמיא.

פרק ד - משנה כ

אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד יֶלֶד לְמָה הוּא דוֹמֶה, לִדְיוֹ כְּתוּבָה עַל נְיָר חָדָשׁ. וְהַלּוֹמֵד זָקֵן לְמָה הוּא דוֹמֶה, לִדְיוֹ כְּתוּבָה עַל נְיָר מָחוּק.

אלישע בן אבויה הנקרא אלישע אחר, ששנה ופירש ולא הועילה לו תורתו שלמד, דווקא הוא מורה לעם את חשיבות הלימוד בגיל הרך. כי בגיל מבוגר יותר, המשימה קשה פי שבעים ושבעה. ומכל מקום ודאי שאי אפשר לכתוב על נייר כתוב: כלומר התנאי בלימוד הגדיים הקטנים או התיישים הגדולים יותר מותנה בכך שאין הם חשופים לתרבות זרה ולדברים המחלישים את האמונה כדוגמת אלישע בן אבויה עצמו שהיה לומד תורה ובאותה שעה ספרי מינים נושרים מחיקו. מי שרוצה ללמד בנו תורה ומצוות, דרך ארץ ויראת שמיים בד בבד עם צפייה בטלוויזיה או עם קריאת עיתונים בעלי השקפה אפיקורסית, אינו אלא מטעה את עצמו, וראיה לכך מאלישע אחר בעצמו.

ידוע ומפורסם הדבר שחינוך הילד מתחיל עוד לפני שהוא נולד, ותלוי בגורמים רבים: ביום טבילתה של האישה אם ראתה דברים טהורים כגון תמונות של צדיקים, כענין רבי יוחנן שהיה יושב על שערי טבילה והיו נולדים צדיקים כמותו. (בבא מציעא דף פד ע"א). בליל החיבור וקיום המצווה שיהיה בקדושה ובטהרה, במחשבה נקייה ובכוונה להוליד בנים צדיקים וכשרים שיאירו עיני העולם בתורה ומצוות. בזמן העיבור בתפילה ללא הפסק ובכיות שהולד יצא בריא ושלם, בזמן ההריון בצניעות האישה והנהגותיה, הליכות אלי מלכי בקודש, כיסוי הראש במטפחת ולא בפיאה רח"ל (אשה שאין לה ראש פטורה מכיסוי הראש:) בהקפדה מירבית על מאכלים כשרים בכל זמן ההריון, כדוגמת אימו של רבינו הקדוש. בזהירות בשאר מצוות כגון הדלקת הנר, הפרשת חלה, והבדלה, ושמירת הלשון העולה על כולנה.

באהבת תלמידי חכמים ובכבודם וכך גם ירגילו את בניהם בכבוד התורה ולומדיה. בימי העיבור שהבעל ילמד תורה בקול כדי שיקדש את העובר שנמצא במעי אימו.

שלמה המלך החכם באדם אמר (במשלי כב) "חנוך לנער עפ"י דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה", החינוך שמעניקים לילד מקטנות אזי השורש חזק ואיתן, וממילא גם האילן המתפתח מן השורש הזה יגדל כראוי, ככתוב (תהלים קמד) "אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם בנותיו כזויות מחוטבות תבנית היכל". ישנם הורים שטועים בזה שחושבים שהילד בקטנותו אין הוא מבין ולא מקבל השפעה מהסובבים אותו, ולכן מרשים לו לעשות ככל העולה על רוחו, לדבר ככל היוצא מפיו וכו', אולם אין האמת כך. אדרבא הילד בקטנותו בעל זיכרון מעולה, דומה לספוג שסופג הכל, בין טוב ובין רע, מסוגל לקלוט פי כמה מאשר בגדלותו, הדברים חודרים אל ליבו ונפשו, ולכן גם כי יזקין לא יסור ממנה. הסבא

מקלם זצוק״ל היה אומר כל זמן שיש לב אין שכל וכשיש שכל אין לב. כלומר הילד אין לו מספיק שכל אבל יש לו לב טהור, ההורים תפקידם לנצל זאת ולהחדיר לליבו מידות טובות, יראת שמיים ודרך ארץ.

ומאידך לדרך השלילה- אם ההורים מזניחים את הילד, נותנים לו ללכת עפ״י דרכו דרך נערים המנוערים מהמצוות בטענה שהוא עדיין קטן ולא מקבל השפעה, אזי זה שורש פורה ראש ולענה לכל מעשיו בעתיד - גם כי יזקין לא יסור מדרכו הרעה.

מעשה בשתי אנשים, האחד תלמיד חכם גדול נזהר במצווה קלה כבחמורה, והשני בעל הבית פשוט שקובע עיתים לתורה. נולדו להם ילדים וכשגדלו מעט שלחו את הבנים לאותה ישיבה. הבן של בעל הבית יצא תלמיד חכם מופלג, העילוי של הישיבה, לומד בהתמדה עצומה ואוהב תורה ברמ״ח איברים. הבן של התלמיד חכם מאידך יצא תלמיד רגיל ואף פחות מכך. הלך אותו ת״ח לשאול אצל החזון איש זצוק״ל לפשר הדבר, איך בנו יצא תלמיד בינוני ואילו מבני העניים יצאה תורה? השיב לו החזון איש זצוק״ל: בליל שבת על שולחן השבת ישבת עם בניך ודברת על רב פלוני שעשה כך וכך, ועל רב אלמוני שאינו גדול בתורה ורבי שלישי שהוא אינו חסיד וכו׳, וכמעט שאין רב או תלמיד חכם שלא עבר תחת שבט הביקורת והתלונות שלך. ואילו השכן שלך בעל הבית שהיה יושב ליד שולחן השבת היה מספר לבנו איך נהנה מרב פלוני, והדרשה הנפלאה של רב אלמוני, והיה הבן מתקנא קנאת סופרים תרבה חכמה, והתאוה לגדול ולהיות כמותם. ולכן יצא תלמיד חכם מופלג. ואילו הבן שלך ששומע כל הזמן על רבנים שהם לא בסדר ולא בקיאים ולא מתמידים אומר לעצמו אם כך בשביל מה לי להשקיע כל כך הרבה ובסוף ידברו עליי שאיני כך ואני כך. ואכן החינוך הנכון והמועיל הוא לשבת עם בני ביתו ולדבר בדברי מוסר, אמונת חכמים, אהבת לומדי התורה.

מספרים על בני הגר״ח פלאג׳י זיע״א שבכל מוצאי שבת היה אוסף את כל בני ביתו ולומד איתם מוסר ולמרות טרדותיו הרבות מעולם לא היה מבטל קביעות זאת. וכך הספיק ללמוד עמם עשרות ספרים. ובכך החדיר להם מוסר ויראת שמיים טהורה. וכן הגאון הסטייפלר זצוק״ל היה מורה ללמוד עם הילד רבע שעה מוסר בכל יום ולהשריש בליבו את האמונה בשכר ועונש. לכן ישתדל האב שבכל עת שיש לו פנאי שילמד עם בניו ויעודד אותם ויראה להם שהלימוד שלהם חשוב בעיניו. ואם הבן אומר דברי תורה צריכים להקשיב היטב לעודדו ולחזקו על דבריו, שאם לא יתייחסו כל כך לדבריו ירגיש הבן שאין קונים לדבריו ואם כך בשביל מה הוא ילמד וישקיע בלימודיו? אך כשיש מי שיקשיב לדבריו יהיה לו חשק רב להמשיך ללמוד.

וכן צריך להחדיר ללב הילדים, לב טהור את האמונה בבורא יתברך, ושכל דבר בעולם הוא בהשגחה פרטית, שזה משפיע עליהם מאוד ונחרט בליבם הטהור שאין הפקרות בעולם. ועל הכל צריך להתפלל ולבקש

מבורא עולם, ושהוא אוהב אותנו כמו אב שאוהב את בניו, וילמדם שיש שכר ועונש, שכר לצדיקים לעתיד לבוא, ויש גן עדן מיוחד לשומרי המצוות והתענוג שם הוא גדול מאד מכל תענוגי העולם שאנו מכירים. ויש מאידך גהינום לרשעים שלא עושים רצון ה' ומכעיסים אותו, והאש שם נוראה מאד, ובדברים כאלו ירכוש יראת שמים לבניו.

וכן יזהיר את ילדיו באזהרה חמורה להתרחק מהשקר ולהדבק באמת, שזה השורש לכל המידות הטובות, לא יקפיד כל כך על מעשי שובבות שעושים כמו על השקר. יזהיר את ילדיו בעודם קטנים לברך במתון על כל דבר שמכניסים לפיהם (כמובן שההורים עצמם צריכים לנהוג כך) מילה במילה. ושלא יהנו מהעולם הזה ללא ברכה שזה דבר חמור ביותר כמו גוזל מהקב״ה.

צריך להרגיל בניו ובנותיו היודעים לדבר שלא ידברו לשון הרע ורכילות, ואם לא יעבוד איתם מתחילה על כך הרי שהדברים ישתרשו בהם וקשה מאד להוציא מהם דברים אלו כשיגדלו יותר וכיוון דדש דש. וביותר צריך האדם להקפיד על חברת ילדיו, לברר היטב עם מי הילדים מתחברים שלא יתחברו עם ילדים שאינם מתנהגים כשורה או ללא יראת שמיים. כמו שכתב הרמב״ם שדרך האדם להיות מושפע ונמשך בדיעותיו אחרי חבריו, והרבה חברים עושים. וכן אמר נעים זמירות ישראל ״חבר אני לכל אשר יראוך ולשומרי פיקודך״. (תהילים קיט, סג).

כשהילד מפתח או נוטה למידה שלילית מסויימת צריך לחנכו כבר בגיל צעיר בהיפך המידה הזו, רבי ישראל סלנטר זצוק״ל אבי המוסר וכשהבחין בנכדתו הקטנה שיש לה נטייה למידת הקמצנות מייד החל לחנכה במידת הפיזור. ונתן לה כסף וממתקים מידי פעם שתחלקם לחברותיה, ובכך שירש ממנה תכונה רעה זו.

מעשה נורא מהרב אהרון סימן טוב שליט״א רבה של יהדות אפגניסטן שהיה אצל הסטייפלר הקדוש זצוק״ל כמה חודשים לפני שנפטר ושאל אותו מה עושים שהילדים יהיו צדיקים וילכו בדרך התורה? וביקש מהרב שיתפלל עליהם שיהיו בני תורה. ענה לו הסטייפלר זצוק״ל בזה הלשון: שהוא עד עכשיו מתפלל ומוריד דמעות שחיימק׳׳ה שלו (הרה״ג חיים קנייבסקי שליט״א) יצא בן תורה. וזה כמה חודשים לפני שנפטר הסטייפלר זצוק״ל שאז כבר היה הרב חיים קנייבסקי שליט״א גברא רבא ומבוגר ומפורסם בגאונותו ושקידתו העצומה. ובכל זאת לא הפסיק אביו הצדיק להתפלל עליו!!! ואם הסטייפלר הצדיק התפלל על בנו שחינכו וגדלו במו ידיו, ולמדו ביחד במשך שנים רבות, ובכל זאת לא הפסיק להתפלל עליו שיהיה בן תורה, מה נענה אנן בתריה!?? שאנו עניים בתורה ומצוות ואין איתנו יודע עד כמה צריכים להשתדל בחינוך ילדינו ולהתפלל עליהם ולבכות ולהוריד כנהר דמעה שיצאו בני תורה אמיתיים יראי שמיים וגדולים בתורה.

נאמר במשלי (י, כז) ״יראת ה׳ תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה״ פירש מרן מופת הדור הגרע״י יוסף שליט״א לאדם שיש לו בן רציני, הולך בדרך התורה והמצוות, ומתנהג כמו בן תורה. כאשר בא האב עם בנו לבית הכנסת ורואים שהוא מתפלל כאחד הגדולים ומתנהג בצורה יפה ונאותה, לאחר התפילה נגשים אל האב ומשבחים אותו, ושואלים אותו בן כמה הבן? אומר להם יותר מכפי גילו כיוון שחושש מעינה בישא: אולם אם יש לאותו אב בן סורר ומורה איננו שומע בקול אביו ובקול אימו, ובבואו לבית הכנסת מדלג על ההרים ומקפץ ממקום למקום, אזי שואלים את האב בן כמה הבן? והוא מרוב בושה עונה להם בפחות מכדי חייו, כיוון שמתבייש לומר שהוא ילד גדול ומתנהג כמו קטן: וזה שאמר שלמה, יראת ה׳ תוסיף ימים דהיינו ילד שהוא ירא שמיים ולומד תורה, האב מוסיף על גילו שאומר עליו שהוא בן עשר במקום בן שש, אבל שנות רשעים תקצורנה דהיינו ילד שלא מתחנך על ברכי התורה, האב מקצר לו מהגיל שאומר שהוא בן עשר במקום חמש עשרה.

ידוע ענין חינוך הבנים מוזכר בכמה פעמים בתורה הקדושה: בפרשה ראשונה של קריאת שמע ״ושיננתם לבניך״ בפרשה שניה ״ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם״. בפרשת בא ״והגדת לבנך״. ״והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו״ וכו׳. בפרשת ואתחנן ״למען תירא את ה׳ אלוקיך אתה ובנך ובן בנך כל ימי חייך״. בפרשת וילך ״הקהל את העם האנשים הנשים והטף. ״כי ידעתיו למען אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט״. וכן משה רעיה מהימנה לפני מותו מצווה (בראשית יחץ יט): ״שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנוכי מעיד בכם היום אשר תצוום את בנכם לשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת״. (דברים לב, מו).

מסופר על החפץ חיים זיע״א שפעם בא אליו אדם אחד שהיה לו בן בגיל חודש, ואמר לח״ח בני עתה בגיל חודש ורצוני לשאול את כבוד הרב מאימתי עליי להתחיל לחנך אותו? השיב לו הח״ח לפני עשרים שנה, לפליאתו של האב השיב החפץ חיים: כוונתי הייתה לומר לך שעל האב והאם קודם כל לחנך את עצמם ורק אח״כ יוכלו לחנך בנקל את בנם.

מסופר בגמרא על מרים בת בילגה שהמירה דתה והלכה ונישאה לאחד מחשובי המלכות ביוון, וכשנכנסו היוונים להיכל בימי מתתיהו בן יוחנן היתה מבעטת בילגה במזבח ואומרת לוקוס לוקוס, עד מתי אתה מכלה ממונם של ישראל? ואי אתה עומד עליהם בשעת הדחק?? וכששמעו זאת חכמים קנסו את בית אביה ואת כל משמרתה. שואלת הגמרא שם וכי בגלל שהיא המירה את דתה יקנסו את בית אביה ואת משמרתה? מתרצת הגמרא בחיוב, משל הוא השגור בפי העם לומר ״שותא דינוקא בשוקא, או דאבויה או דאימיה״, כלומר מה שהתינוק אומר בשוק או שמע מאביו או מאימו, ואף בילגה זו אם לא היתה שומעת מהוריה כך לא הייתה אומרת. כיוון שהילד מושפע מאד מדברי ההורים בבית ומהניגון שבו נשמעים הדברים ומסדר העדפויות שיש להורים.

כאשר הילד רואה שהוריו מתפשרים בקלות לצרכי מצווה וקונים את המינימום האפשרי, ואילו בחיי היום יום משקיעים את המירב ואת כל החשיבה ותשומת הלב, מבין הילד שהדברים החשובים באמת בחיים הם השיש האיטלקי, או הקרמיקה היפנית, והאמבטיה מאוסטרליה והאוטו האמריקאי וכו׳. ודאי שילדים רואים הכל ומרגישים הכל, מה חשוב להורים ומה לא, כשהילד אומר איזה שקר, או שבשבת לוקח איזה מוקצה ביד, מה התגובה של האב או האם? אם יאמרו לילד אמרתי לך כבר פעם אחת לא לשקר, נכון? זה לא יפה לשקר! מדברים ההורים בלשון רכה ומרוצים. אבל אם אותו אברהם הקטן רואה שפעם אחת עלה עם הנעליים על הספה ואז הבית נהפך להר געש וצועקים עליו ורותחים מכעס, מה הוא רואה? על מה שמים את הדגש? על הספה. אז הוא מבין ומחדיר ללב את הידיעה שהספה היא החשובה והשקר והמוקצה והגזל הם דבר משני!!!

מסופר על עשיר אחד שהיה תומך בישיבתו של הגאון רבי אלחנן וסרמן זצוק״ל הי״ד, ופעם כשהישיבה של הגאון היתה במצב קשה הלך אליו רבי אלחנן כמה פרסאות ברגל במרחק כמה שעות הליכה, בדרך ירד שלג כבד והרב התלכלך מאד מהשלג והבוץ, כיוון שעבר כמה שעות הליכה חשב הרב: לחזור לביתו אי אפשר שהרי כבר איבד חצי יום, ומאידך להיכנס כך לבית ידידו העשיר לא שייך בצורה שבה נראה, כיצד יכנס לבית בבגדים האלו? הרי ילכלך הכל?? אז הוא מצא עצה: לאותו עשיר יש כניסה ראשית שנכנסים לטרקלין, ומסביב יש עוד כניסה למטבח, וגם משם אפשר להיכנס ושם אין שטיחים וכו׳, הוא דפק בדלת ופתחו לו שתי הבנות של העשיר כשראו את הרב רצו בשמחה לקרוא אביהם ואמרו לו רבי אלחנן בא, ניגש העשיר לדלת המטבח וראה את רבי אלחנן מהכניסה למטבח ולא הבין למה הוא לא נכנס מהכניסה הראשית, הוא ניגש אל רבי אלחנן אמר לו שלום עליכם, והחל לבכות בוכה ובוכה, אמר לו אותו עשיר רבי מה חטאתי? ומה פשעתי? למה הרב עושה לי כך? שאל אותו הרב בפליאה מה אני עשיתי רע? אדרבא תמיד אנחנו בידידות, איני יודע מה עשיתי רע. אמר לו העשיר קילקלת את הבנות שלי!!!

נבהל רבי אלחנן כיצד קלקלתי את בנותיך הן אף פעם לא דיברתי איתן? ואיך אקלקל אותן? אמר לו העשיר הבנות שלי רואות כל היום כסף, זהב, דולרים יהלומים, סוחרים, קונים ומוכרים, זה מה שהן רואות כל הזמן אבל מה? דבר אחד הן יודעות היטב: שאצלי תורה היא יותר מכסף, כשמגיע תלמיד חכם או כשמגיע זמן של השיעור שלי, כשצריכים ללכת ללמוד- אני עוזב הכל. אפילו באמצע עיסקה והבית מלא סוחרים אני עוזב הכל והלך ללמוד. כסף זה כסף אבל תורה היא יותר מכסף. ועכשיו כשבא הרב דרך המטבח ולא נכנס דרך הדלת הראשית כי הוא עם בוץ ושלג ולא רוצה ללכלך את הבית, מה כעת תיראינה הבנות שלי? שהשטיחים שווים יותר מכבוד התורה של ראש הישיבה. ואם הן תקבלנה מושגים כאלה הן נאבדות לעולם. אמר לו רבי אלחנן זצוק״ל הבנתי, אבל כעת מה אתה רוצה שאני אעשה? תראה איך אני נראה. אמר

לו העשיר אני רוצה לבקש מהרב טובה, שהרב יבוא איתי יחד מהדלת הראשית, וידרוך על השטיחים וישב על כל הספות והכסאות וילכלך אותן. שיראו ושיכנס להם בתודעה בראש ובעומק הלב שראש ישיבה ותורה חשובים יותר מהשטיחים ומהספות ומהמשי, ולא נחה דעתו של אותו עשיר עד שאכן כך עשה הרב. זכה אותו עשיר לחתן את שתי בנותיו לשני בני תורה מופלגים ומעולים שהאירו עיני העולם בתורה.

פעט ניגש אברך אחד למשגיח רבי אליהו לופיאן זצוק״ל וסיפר לו שהבת שלו רח״ל ירדה קצת מהדרך, הוא לומד בכולל ולא יודע למה זה קרה. שאל אותו רבי אליהו לופיאן אתה מוכיח אותה? בודאי אמר האברך. ענה לו אליהו התעלפת פעם? התעלפת? שראית את הבת קצת מתדרדרת, התעלפת? אם לא, אז לא נקרא שהוכחת, אילו היית מתעלף זו הייתה תוכחה של אב לביתו!!!

נאמר בתורה ״ורחל לקחה את התרפים ותשימם בכר הגמל ותשב עליהם״ הזוהר הקדוש פירש שהתרפים הם כוחות טומאה המגלים לבני אדם דברים נסתרים. וא״כ הייתה סכנה שאותם כוחות יגלו ללבן היכן יעקב, לכן נטלה את התרפים וביזתה והשפילה אותם ע״י שנתיישבה עליהם ובכך ביטלה את כוחם, כך גם בחינוך הבנים: כל בת צופה באימה והיא יודעת מה היא מכבדת ומה היא מבטלת, כאשר האם תוקיע פריצות ותבזה את הלובשות בגדי תועבה, תבזה את מי שמחקה את הרחוב ואת ההולכים במדרוניזציה, ואת ההולכות לפי המודא (בהיפוך אותיות דומא שהוא מלאך המוות רח״ל:) ממילא תזכה לבנות מוצלחות וצנועות ולבנים תלמידי חכמים וכהנים גדולים.

אומרים חז״ל מיסודות החינוך שהמחנך ישמש דוגמא למתחנך, כי טבע הבנים לחקות את האבות ואת המורים, ולכן הכלל קשוט עצמך ואח״כ קשוט אחרים- יסוד גדול הוא בחינוך הקטנים. חייב ההורה להזהר מהתנהגות בלתי נאותה, ממידות רעות כגון כעס, לשון הרע, ליצנות בזיון הבריות, עליהם להקפיד על לשון נקיה ועדינה, הורים שלא נזהרים בזה- אין שום תוקף לחינוך ולערכים שינסו להחדיר בצאן הרכים. אב שרוצה לחנך את בניו במידת הכנסת אורחים למשל- הרי הדרך הטובה ביותר היא קיום מעשי של המצווה, בכך הוא מחבב על ילדיו את המצווה, וכן בשאר דברים.

מעשה שסיפר רבינו יוסף חיים זצוק״ל ״הבן איש חי״ על אדם אחד שהיה קל דעת ומזלזל במצוות, אבל כיוון שידע בתוך תוכו את האמת, ברצונו היה להעניק לבנו חינוך יהודי טהור. והנה ביום אחד כשהגיע זמן הארוחה ראה האב את הבן שאינו נוטל ידיו לפני הסעודה, לקח מקל ורצה להכות את בנו, משמיים קיבל הוא עצמו את המכה בידו השניה. אשתו שניצבה לידו חייכה בהנאה. אמר לה בעלה ולשמחה זו מה עושה? והכתיב בנפול אויבך אל תשמח? אמרה לו בשמים ידעו לכוון בדיוק מי יקבל את המכה, כיוון שאתה בעצמך לא נוטל ידיים, א״כ מדוע אתה

מבקש את הבן ליטול ידיו? אז הבין האיש את טעותו ויבוש ויכלם. לכן ידע האדם שהחינוך המועיל ביותר הוא הדוגמא האישית שיתן הוא לילדיו.

אומרים בעלי המוסר על המימרא בגמרא (סוכה דף מה ע"ב) שאמר רשב"י ראיתי בני עליה והם מועטים, אם מאה הם אני ובני אלעזר ביניהם, אם עשרה הם אני ובני אלעזר ביניהם, ואם שניים הרי הם אני ובני, למה לא המשיך ואמר אם אחד הוא אני הוא זה?! התירוץ לכך שאין כל כך ערך לאב ללא בנו, אם הבן לא הולך בדרך האב, אין לאב במה להתפאר כלל. וע"ז המליצו את הפסוק "איך אעלה אל אבי (שבשמיים, אחרי מאה ועשרים שנה) והנער איננו איתי" (בראשית מד, לד), והבן.

על אברהם אבינו נאמר בתורה (בראשית יח, יט) "כי ידעתיו למען אשר יצווה את ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט", ופירשו חכמים שלפעמים אדם מחנך את בניו אבל החינוך לא חודר פנימה אלא רק בפניו, למראית עין הם מתנהגים כשורה אבל אחריו כשהוא פונה, עושים מה שליבם חפץ. לכן בא הכתוב להדגיש שאחריו זה העיקר, גם כשהולך לעולמו יהיה בטוח שבניו אחריו ממשיכים דרכו.

וכך הוא פירוש הפסוק במשלי "מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו" אל תקרי בתומו אלא במותו, מי נקרא צדיק? מי שהוא יודע שהולך לבית עולמו ובניו אחריו ממשיכים דרכו, לכן כתב מתהלך. למרות שאדם שנפטר מהעולם נקרא עומד, שהרי אין בידו להוסיף בתורה ומצוות- כאן גם במותו הוא מתהלך, הולך מחיל אל חיל ע"י בניו שמעלים אותו ממדרגה למדרגה וממעלה למעלה.

ואם רואים הרבה שמצווים ובכ"ז לא מצליחים כמו אברהם אע"ה סימן הוא שהם שאינם מקיימים בעצמם כל מה שמצווים, כגון שמצווה אותם לא לדבר לשון הרע ורכילות והוא עצמו פוער פיו לבלי חוק, וכן מצווה את בנו שילך למנחה בשבת והוא עצמו הולך לבלומפילד למשחק כדור עגל: כשהבן רואה שאביו בעצמו לא נזהר בזה כיצד יקבל את דברי האב? יתכן שרק בפניו יהיה נזהר אבל אחריו ודאי שלא, כי הבן מרגיש שכל ציווי האב רק מהפה ולחוץ.

נאמר בפסוק "ואישה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע לאמר, עבדך אישי מת ואתה ידעת כי עבדך היה ירא את ה' והנשה בא לקחת את שני ילדיי לו לעבדים". (מלכים ב, ג, א). אומר המדרש שאישה זו הייתה אשתו של עובדיה הנביא שהחביא מפני אי זבל מאה מבני הנביאים ופרנס וכלכל אותם בשתי מערות, וכשתם כספו לווה מיהורם בן אחאב כסף בשביל המטרה הקדושה הזו. ולאחר שנפטר בא הנושה יהורם בן אחאב לגבות חובו. ומאחר ואין באפשרותה של האלמנה להשיב את החובות ודאי יקח את בניה לעבדים. ומעתה הם יתחנכו ברוח הכפירה של יהורם שהיה עובד גילולים, וזה עורר בה את הכאב מחדש, עבדך

אישי מת, עכשיו הוא מת כשבניו ילכו לתרבות זרה!! כל זמן שהבנים הולכים בדרך אביהם, בדרך ישראל סבא, עדיין האב חי, למרות שנפטר לפני עשרות שנים. וכן הגמרא בברכות אומרת יעקב אבינו לא מת, שואלת הגמרא וכי בכדי חנטו חנטייה וספדו ספדנייה? אלא מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, כל זמן שזרעו, בניו וצאצאיו הולכים בדרכו נקרא חי. ואם חלילה להיפך הולכים אחרי ההבל ויהבלו באתו רגע נקרא אביהם מת, והבן.

מסופר על אב אחד שרשם את בנו יחידו בביה״ס עמ״ל (ר״ת עצלנים מנסים ללמוד:) הרחוק מתורה ומצוות, אולם כיוון שרצונו של האב התמים היה לראות את בנו תלמיד חכם וירא שמיים על כן בא בכל ערב לבית הכנסת, פותח את ההיכל ובוכה בדמעות שליש שיזכה שהבן שלו יהיה ירא שמיים. כשסיפרו דבר זה לרב המקום שלח לקרוא לאותו אדם ואמר לו שחבל על הדמעות והבכיות שלו שהולכות לשווא, במקום זה יוציא את בנו מאותו בית ספר ויעבירו לתלמוד תורה, אולי יש תקווה לאחריתו!

מרן החפץ חיים התבטא פעם שלא עברה עליו תפילה אחת בחייו שבשומע תפילה שבה לא התפלל ובקש והתחנן על חינוך ילדיו. וכן מספרים תלמידי החתם סופר שלאחר שסיים את תפילת העמידה היו רואים שלולית במקום שעמד, מריבוי הדמעות ששפך לפני ה׳ בהשתפכות נפש גדולה.

מסופר על הצדיק רבי מיכל מזלוטשוב זיע״א שכאשר גדל בנו רבי זאב ומועד הבר מצווה שלו התקרב, הזמין לביתו סופר סת״ם (יש סופר סת״ם ויש סתם סופר:) והורה לו להכין תפילין עבור בנו. וביקש מהסופר שלפני שיכניס את הפרשיות לבתים שיביאם אליו. ביראת קודש שקד הסופר על מלאכתו ומשהשלימה הביא את הפרשיות והבתים לפני הרבי. אחז הרבי כבתים והתחיל לבכות בהתרגשות עצומה, הדמעות ששטפו את עיניו הקדושות נפלו לתוך הבתים עד אשר נתמלאו הבתים דמעות, לאחר מכן הוריק את הבתים מהדמעות ולאחר שיבשו הבתים הורה להניח בתוכם את הפרשיות. הגיע יום הבר מצווה והבן זאב הניח את התפילין, ומהיום ההוא והלאה עלה ונתעלה במעלות הקדושה והטהרה ובחכמתו האיר את עיני ישראל.

מרן הסטייפלר זיע״א היה אומר שלפעמים רואים בבית פשוט ביותר יוצא תלמיד חכם וצדיק וזה מהסיבה שאיזו סבתא שלו שפכה לבה בתפילות ודמעות שתזכה לבנים תלמידי חכמים, ואם זה לא עזר לבנים הרי זה עוזר לנכדים. שום תפילה לא הולכת ריקם ושום דמעה לא יורדת לחינם הכל מדוד וספור ומנוי לפני מי שאמר והיה העולם.

וכן כתב הכהן הגדול מראדין החפץ חיים זצוק״ל במשנה ברורה: תמיד תפילת האב והאם שגורה בפיהם להתפלל על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מידות טובות. ויכוין מאד בברכת אהבת עולם, ובברכת

התורה בשעה שאומרים ונהיה אנחנו וצאצאנו כולנו יודעי שמך וכו'. וכן שאומרים "ובא לציון" באומרו לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה, שהרי נאמר בהגדה של פסח ואת עמלנו - אלו הבנים.

מסופר בתנא דבי אליהו (ספר שאליהו הנביא כתב) מעשה בכהן אחד ירא שמיים בסתר כבגלוי שהיו לו עשרה ילדים ובכל יום היה מתפלל ומשתטח ומבקש רחמים ומלחך בלשונו בעפר כדי שלא יבוא אחד מהם לידי עבירה ולידי דבר מכוער. לא חלפו הרבה ימים עד שפדה הקב"ה את עם ישראל ע"י עזרה הסופר בבית שני וראה אותו כהן בנים ובני בנים כולם כהנים גדולים ופרחי כהונה ואחר כך הלך אותו כהן צדיק לבית עולמו, והתקיים בו הפסוק (תהילים לז, ב) "בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה והתענג על ה' ויתן לך משאלות ליבך". לא מספיק לרשום את הילדים לתלמודי תורה ולישיבות הקדושות, אלא צריך להתפלל ולהתחנן לפני בורא עולם שיסייע בידם לזכות ולראות את בניהם גדולים בתורה ויראת שמים.

"וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו, ויבא עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים ויאסרוהו בנחושתיים ויוליכוהו בבלה" מספרת הגמרא (בסנהדרין דף קב ע"ב) שעשו למנשה המלך עונש מיוחד כיאה למלכים שנתפסים בחיים: שמו אותו בדוד נחושת, ושמו אש מלמטה והוא היה הולך וניצלה, היה קורא לכל עבודה זרה שהכיר: אלוהי מואב עננו אלוהי צידון עננו, אלוהי כמוש עננו אלוהי גהינם עננו, ולא ענו לו. אז נזכר שהיה אביו הצדיק (חזקיה המלך) מקרא אותו את הפסוק הזה בילדותו (דברים ד, ל): "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים, ושבת עד ה' אלוקיך ושמעת בקולו, כי אל רחום ה' אלוקיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם", אמר מנשה הרי אני קורא את הקב"ה, אם יעננו- מוטב ואם לאו כולם שווים, חלילה. באותה שעה נעלו מלאכי השרת את כל ארובות השמים כדי שלא תתקבל תפילתו / תנאו של מנשה, מה עשה הקב"ה חתר לו חתירה מיוחדת (מלשון מחתרת) תחת כסא כבודו ומחל לו. והפליטו מן הדוד ההוא אל ממלכתו, הה"ד "ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחינתו וישיבהו ירושלים למלכותו וידע מנשה כי ה' הוא האלוקים".

לומדים ממעשה נורא זה עד כמה דברי האב משפיעים על הבן לטווח ארוך ביותר, וגירסא דינקותא שלמד בבית אביו לפני עשרות שנים עמדה לו כעת. ולכן אם נדמה להורים שדיבריהם אינם מתקבלים על לב ילדיהם, ואין תשומת לב מצד הילד, אל להם להתייאש, אלא יעשו את המוטל עליהם ויחדירו תורה ויראת שמיים, מידות טובות ומוסר בילדיהם, שיש דין ויש דיין, וכל מעשיך בספר נכתבים, ועל הכל יביא האלוקים במשפט על כל נעלם, ומובטח להם שאת התוצאות הטובות יראו במוקדם או במאוחר, ואין מילה שהולכת ריקם, הכל חודר ונתקע בלב, וביום אחד הכל יצוץ ויצא החוצה.

הגמרא בסנהדרין (דף סג ע"ב) מספרת על זמן המצור בירושלים שהיה אליהו הנביא זכור לטוב מחזר על אנשי ירושלים שהיו נפיחי כפן, פעם אחת מצא תינוק שהיה מוטל באשפה, שאל אליהו הנביא זכור לטוב מאיזה משפחה אתה? השיב לו התינוק ממשפחה פלונית, אמר לו אליהו וכלום נשאר משהו ממשפחתך בחיים? השיב לו התינוק לא, חוץ ממני כולם נספו. אמר לו אליהו אמור "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", אמר לו התינוק הס שלא תזכיר בשם ה', מפני שלא כך חונך ע"י אביו ואימו. מייד הוציא דמות עבודה זרה מחיקו ונישק וחיבק אותה עד שנבקעה כריסו, ונפלה עבודה זרה שלו לארץ והוא נפל עליה לקיים מקרא שכתוב "ונתתי את פגריכם על פגרי גילוליכם", (ויקרא כו). נמצינו למדים מסיפור מזעזע זה שאם ההורים לא מלמדים את בניהם בקטנותם, אזי אפילו במצב של חידלון וסכנה לא ישכילו הבנים לדעת את אשר יעשון, ואפילו רואים גהינום פעורה מתחתיהם - אינם שמים על לב לשוב לצור מחצבתם.

ומסופר על המקובל הגה"צ רבי אפרים הכהן זיע"א שפעם בא אליו אב אחד שבכה בדמעות שליש, בטענה שבשעה הוא מקדש על היין בערב שבת בנו עומד על ידו ומעלה עשן כל שהוא כדי להכעיסו, שאל הרב באיזה בית ספר חינכת אותו? אמר לו האב בבית ספר חולני הרחוק מתורה ומצוות, אמר לו הרב אותך יכנסו לגהינום לפני הבן שלך, כיוון שאתה שרפת את נשמתו. וכעת אין מה לעשות. ומקרא מפורש הוא "ולמדתם אותם את בניכם" מרגע שהבן לומד לדבר מלמדהו אביו תורה ציווה לנו משה וכו', קריאת שמע, וברכות, ואם לא-הרי זה הורגו ממש, כאילו קובר את בנו חי רח"ל.

הגמרא מספרת על רבי עקיבא שראה פעם אדם אחד שהיה שחור כפחם שהיה טעון משאוי של עצים והיה רץ כסוס, גזר עליו רבי עקיבא והעמידו, אמר לו אמור לי מי אתה, אם עבד אתה אני משחרר אותך, ואם חופשי אתה למה עושה אתה עבודה קשה כזו, אמר לו אותו כושי שהוא מת ובכל יום שולחים אותו לאסוף עצים ושורפים אותו בהם. אמר לו רבי עקיבא האם שמעת מן הממונים עליך אם יש לך תקנה? אמר לו שמעתי מהם שאילו היה לי בן שהיה עומד בקהל ואומר ברכו את ה' המבורך, קדיש, וקדושה מיד מתירים אותי מן הפורענות, שאל רבי עקיבא לשמו ולשם עירו והלך לשם מהלך כמה ימים שאל על אשתו אמרו לו ימחה שמה מן העולם, שאל אם השאיר אותו אדם בן אמרו לו הרי ערל הוא ואפילו מצוות מילה לא נתקימה בו, מיד נטל רבי עקיבא את בנו של הנפטר מל אותו והחל ללמדו א-ב, ראה שאינו קולט כלום, ישב ארבעים יום בתענית עד שיצאה בת קול ואמרה לו לך למד אותו, הלך ולמדו קריאת שמע וקדיש ותפילת שמונה עשרה וברכות וכו', עד שעמד לפני הקהל ואמר ברכו את ה' המבורך. ואמר יתגדל ויתקדש שמיה רבא, באותה שעה התירו מיד את המת מהפורענות ובא ואמר לרבי עקיבא אשריך, כשם שהנחת את דעתי והצלתני מדינה של גהינום כך תנוח דעתך.

צא וראה מה גדול כח חינוך הילדים לתורה ולמצוות שבזכות השקעה זו זוכה ורואה פירות גם בעולם הזה וגם לעולם הבא, ומצילה את האדם מהגיהנם, ונותנת לו אחרית טובה ומעלה את ההורים ממעלה למעלה וממדרגה למדרגה בעולמות העליונים, אשריהם בזה ובבא.

מסופר שפעם בא יהודי זקן ועשיר מארה״ב, וביקש מהרב שיערוך לו צוואה, ברצונו לתת סכום מסויים לתלמוד תורה, וסכום אחר לגמילות חסדים, וכן למתן בסתר וכו׳, וכו׳, ועוד סכום של עשרת אלפים שקלים יניחו בארנקו ויקברו עימו ביחד גם את הארנק, הרב שמע ותמה על המשאלה האחרונה וכי הנך זקוק בעולם האמת לדמי כיס? הרי ידוע לך ששם אין קיוסקים? ושמא רצונך לשחד את המלאך? השיב לו האיש ברצינות גמורה, כבוד הרב אני מאמין באמונה שלימה בתחיית המתים בקרוב, ומאחר ויש לי חמישה בנים והם זרע מרעים בנים משחיתים, וכל רצונם ומאוויהם הוא פשע ורשע, ותתאר לך כבוד הרב אם יום תחיית המתים יהיהביום סגריר וקר, וכשאקום לתחיה ארצה בגדים חמים ואיזה כוס תה חם בוודאי לא אוכל להשיג זאת מבניי אלה, על כן מבקש אני סכום זה כדי להבטיח את עתידי, הרגיע אותו הרב ואמר לו אני מבטיח לך שאין לך מקום לדאגה, אם השארת בנים כאלה ללא ספק יקברו אותך שלא תקום יותר לתחייה׃׃

הפסוק אומר (שמות ד פסוק ב) ״ויאמר אליו ה׳ מזה בידך ויאמר מטה, ויאמר השליכוהו ארצה וישליכוהו ארצה ויהי לנחש׃ ויאמר ה׳ אל משה שלח ידך ואחוז בזנבו׃ ויהי למטה בכפו״, מו״ר ועט״ר אביר הרועים עמוד ההלכה מרן שליט״א רבינו הרב עובדיה יוסף שליט״א פירש את הפסוק כך׃ מזה בגימ׳ 52 כמנין בן אומר הקב״ה למשה הבן הזה אם אתה משליך אותו ארצה, כלומר נותן לו הרבה דרור וחופש שיעשה כרצונו, ילמד מה שהוא רוצה כתאוות לבו נתת לו אזי יהיה לנחש שיזיק לך במשך הזמן. אולם אם אתה אוחז בזנבו, תופס אותו ״קצר״, תמיד נמצא עם האצבע על הדופק, עוקב אחרי הבן, מה מצבו בלימודים, עם מי מתרועע אחר הלימודים וכו׳ לפעמים כשצריך לוקח לו מורה עזר שישב איתו ויקדם אותו בלימודים- אזיי סופו שיהיה מטה בכפך כלומר עזר ומשענת לעת זקנתך.

רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר הַבַּבְלִי אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד מִן הַקְּטַנִּים לְמָה הוּא דוֹמֶה, לְאוֹכֵל עֲנָבִים קֵהוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן מִגִּתּוֹ. וְהַלּוֹמֵד מִן הַזְּקֵנִים לְמָה הוּא דוֹמֶה, לְאוֹכֵל עֲנָבִים בְּשׁוּלוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן׃

נשאלת שאלה ממה נפשך׃ אם יש זקנים למה שילמד מהילדים? ואם אין זקנים הרי מכל מלמדי השכלתי? אלא מלמדינו התנא רבי יוסי בר יהודה איך צריך ללמוד מקטן ואיך אופן הלימוד מן הזקן. כלומר אם לומד

מילד או מקטן ממנו בחכמה צריך לקחת את דבריו בערבון מוגבל, לא בתור דברים קבועים וחתוכים וסופיים, אלא באופן יחסי, מפני שמעורבים בו דברים נכונים ולא נכונים, מסקנות עם השערות משמשים בערבוביה. ואין דבריו נאמרים לגמרי בישוב הדעת. אולם הלומד מן הזקן שיש בו גם ניסיון חיים, גם חכמה וגם תבונה יכול לקחת מדבריו בלי לנפותם שהרי הדברים מנופים ומזוקקים דיים, ומשנתו קב ונקי וכיין ישן המיישב דעת בני אדם.

ועוד מלמדינו התנא הקדוש זיע״א שעלינו להתאבק באבק רגליהם של חכמים וצדיקים שנתייגעו וטרחו בעבודת ה׳ יתברך והתנסו בנסיונות קשים ומרים וטעמו טעם מיתה בעולם הזה שע״י כך נזדכך מוחם ודעתם לגמרי. והם כענבים בשולות ויין ישן אשר טעמו טוב מאד, ואצלם אפשר למצוא הרבה דרכים בעבודת ה׳ יתברך. מה שאין כן אצל הצעירים שעדיין לא התבשלו דיים ולא נתנסו בנסיונות הקשים ולא שימשו כל צרכן.

הגמרא בעבודה זרה (דף יט) אומרת שהלומד מרב אחד אינו רואה סימן ברכה בעולם, וכך כתבה הגמרא בערובין דף נג, אלא צריך רב מסויים שילמד ממנו סברה, ורב אחר שילמד ממנו עיון חריפות ובקיאות וכו׳.

רַבִּי אוֹמֵר, אַל תְּסְתַּכֵּל בַּקַּנְקַן, אֶלָּא בַּמ�ֶּה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ. יֵשׁ קַנְקַן חָדָשׁ מָלֵא יָשָׁן, וְיָשָׁן שֶׁאֲפִלּוּ חָדָשׁ אֵין בּוֹ:

הפסוק אומר (שמואל א טז, ז) ״האדם יראה לעינים וה׳ יראה ללבב״, פירש המלבי״ם זיע״א שהאדם רואה ושופט מי האיש היפה ומי האיש המכוער, ואינו נכון, מפני שיכול להיות שהאיש שבני אדם מחשבים ליפה התואר והמראה, צורתו הפנימית תהיה בעלת מומים ומכוערת, וכן להיפך. אולם הקב״ה ישתבח שמו מסתכל רק על התכונות הפנימיות ועל המידות שיש לאותו אדם הגם שהוא מכוער המראה.

מלמדינו רבינו הקדוש לא ללכת שולל אחרי המראה החיצוני, לעולם לא לשפוט ולקבוע עפ״י החיצוניות, כי ברוב המקרים מראה עיניים ראשוני מטעה, לדוגמא: אם נראה אדם לבוש הדור, מסורק בקפידה ומגולח למשעי נכנס לבנק כשבידו תיק מנהלים עם שתי פלאפונים צמודים, נחשוב איזה איש עסקים אמיד ורציני, בטח בא להשקיע בבנק, או איזה מנכ״ל חברה או דריקטריון של איזה קונצרן גדול. אבל בפועל יכול להיות שהוא נוכל אלמוני שבא לגזול מכספי אנשים קשי יום המשקיעים שארית כספם בבנק או מקבלי קיצבאות שונות.

או לדוגמא אם נראה מסעדה שהעובד בה בעל הדרת פנים וחזות חרדית, זקן ענק פיאות וכו׳ ועל הקיר תלויות תמונות של רבנים ואדמורים זצוק״ל, הרושם הראשון שיתקבל שכאן אפשר לאכול בשקט ובבטחה,

הכל כשר למהדרין ולא צריך לחזר אחר תעודה ומשגיח וכו', ולצערינו הרבה פעמים תמימים באמת נופלים למלכודת הזו, וע"ז המליצו חכמים "אל תסתכל בזקנקן אלא במה שיש בו: וכן אומרת הגמרא שאים באים שניים לדין, אחד בבגדים פשוטים ודלים והשני בבגדי חמודות יקרים מבקשים השופטים ששניהם יתלבשו בשוה. שניהם בצורה הדורה או שניהם באופן פשוט. ואם בשופטים היושבים על מידין כך, אנו עאכ"ו, והבן.

בן תורה אסור לו ללכת שולל אחר ההתפעלות החיצונית שפעמים רבות היא מטעה, לא להתלהב ממה שהמון העם והציבור הכללי נוהרים אחריו. מהיכן לומדים זאת? מיתרו. יתרו היה איש אמת (לא ממפלגת העבודה רח"ל), חיפש בכל כוחו את האמת, כ"ש בפסוק "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלוקים כי בדבר אשר זדו עליהם" (שמות יח, יא). אחרי שהלך ובדק וחיפש בכל העבודה זרה הקיימת בעולם הגיע למסקנה כי רק ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו. ועזב עושר, כבוד, נכסים, מעמד, עתיד מבטיח וכו', ובא לחסות בצל כנפי השכינה. היכן? במדבר המשמים והצחיח ולא חשש מה יאמרו ומה יעשו ומה יחשבו בני אדם. אם זו אמת אז הולכים אחריה באשר היא. ומכאן ילמד כל בן תורה לא להסתנוור ולהתרשם מכל דבר, לא כל הנוצץ- זהב הוא, לא להתלהב מאנשים שאין בהם יראת שמיים למרות שהם מהמעמד הגבוה ונושאי תפקידים. תדע לך שאתה בן תורה שווה פי אלף מהם, ואף שר או ח"כ או יו"ר או ד"ר (קו. ץ וד"ר ד"ר תצמיח לך:) שאין בו יראת ה' טהורה לא מגיע לקרסוליו של אברך פשוט שיושב ולומד בשקידה עצומה. ממה כן צריך להתלהב? מגדולי תורה, מגדולי ישראל שבכל הדורות, מהנהגתם בקודש, מהמידות שלהם הטהורות, מהעמל וההתמדה שלהם בתורה, לזה בלבד צריך לשאוף ולכוון.

הגמרא במסכת בבא מציעא דף נט' מביאה את המחלוקת הידועה בין רבי אלעזר בן הורקנוס לחכמים בענין תנורו של עכנאי, רבי אלעזר הביא הוכחות לשיטתו, עץ החרוב נעקר ממקומו, אמת המים חזרה לאחור כותלי בית המדרש נטו ליפול, ובת קול שאמרה מה לכם אצל אלעזר בני שהלכה כמותו בכל מקום, ואעפ"י כן חלקו עליו חכמים ונידוהו עד יום מותו. והוסיף רבינו ניסים גאון שהקב"ה ניסה את חכמי ישראל אם יושפעו מהניסים והמופתים שעושה רבי אלעזר או נשארים בדעתם שהתורה לא בשמיים היא, ואחרי רבים להטות, יחיד ורבים- הלכה כרבים, ולא חסר בתורה הקדושה מאום בכדי שנצטרך בו למופת מן השמים. ומכאן לומדים על גדלות החכם לא מחמת אותות ומופתים או רופא חולים או מתיר אסורים שעושה, אלא הסימן האמיתי הוא גדלותו בתורה, מגיל קטן שקד על לימוד התורה בעמל ויגיעה ומיעוט שינה, וכגדלותו בתורה כך גודל ענוותנותו, והוכחה זו עדיפה מאותות ומופתים וכו'. לכן הדבר הראשון להתבונן בגדלותו, איפה למד ומי היו רבותיו, וכל זאת בעקבות ריבוי המלובני"ם למיניהם לוחשי הלחשים ועושי

הנפלאות שצצים חדשים לבקרים, ואין להתרשם מנפלאותיהם וממעשי הניסים שלהם אם אין תוכם כברם, והבן.

עוד פירוש: אל תלך שולל אחרי מראה עיניים, הכל דימיון ותעתועים, מפני שהעולם הזה עלמא דשיקרא הוא, הרבה פעמים מראה עיניים משקר, מרחוק נראה הים כחול, האם זה אומר שהמים כחולים? והרי המיים שקופים הם ללא צבע? איך מקבלים את צבעם הכחול? מהשתקפות השמיים שהם תכולים, אולם גם השמיים אליבא דאמת אינם כחולים כלל. אסטרונאוטים שהפליגו לירח מספרים שמראה השמיים הוא חום כהה, א"כ איך ניראים לנו שמי מרום כחולים? אלא שכבת האטמוספריה העוטפת את כדור הארץ שלנו היא שמעניקה לשמיים את צבעם. היוצא מכך שלא תמיד מה שרואים במבט ראשון הוא נכון, אולי יש סיבה אחרת שגורמת לדבר להיראות כמות שהוא.

הרב גלינסקי שליט"א משרידי דור דיעה של ישיבת נובהרדוק תירץ את אריכות הלשון בדיברה העשירית "לא תחמוד" בית רעך- כלל, לא תחמוד אשת ריעך ועבדו ואמתו ושורו וחמורו- פרט, וכל אשר לרעך כלל. כלומר בדיברה זו יש כלל ופרט וכלל ולפי הברייתא של רבי ישמעאל אין בכלל אלא הדומה למה שמפורט בפסוק, למה התורה מפרטת ואומרת עבדו אמתו שורו חמורו. ואח"כ שוב כוללת הכל, וכל אשר לרעך? היה לכאורה צריך לומר לא תחמוד כל אשר לרעך?

תיר. 'ץ הרב שליט"א אדם מתאווה למה ששייך לחבירו: אשה נאה כלים נאים, דירה נאה, פנטהאוז, גינה, ריצוף שיש, שטיחים מקיר לקיר, מטבח אמריקאי, פינת אוכל סינית, סלון איטלקי, נברשת רומנית. חומד את חמורו יש לחבירו מרצדס חדשה, וולוו, פונטיאק, ג'י, אם, סי השחור של החברה קדישא. מדוע לי אין? האם הוא מוכשר ממני? היכן היושר?עונים לו, הרגע! אתה צודק אבל מצד שני אין זה צודק שתקבל רק את הווילה שלו והמכונית שלו, ויחד עם זאת תשאיר ברשותך את כל השאר, בריאות טובה, מידות טובות, משפחה מאושרת. אם ברצונך קום והתחלף עימו כליל, תקח גם את כאבי הראש שלו, מרבה נכסים- מרבה דאגה, תקח גם את הלילות ללא שינה שעוברים עליו. עם הצרות מבית ומחוץ שיש לו, עם המזג הרע והתפרצויות החימה, האם אתה עדיין מוכן?? אל תסתכל על פרט זה או אחר, הסתכל בכל מכל כל, גם על הצד הפחות זוהר שבעניין, וכבר לא תחמוד יותר!!!

רבי נפתלי מרופשיץ זצוק"ל היה אומר שלכל יהודי יש את "החבילה שלו", וכשיבוא המשיח בקרוב יקדמו את פניו המוני בית ישראל, כל אחד עם צרור יסוריו וצרותיו על שכמו, ויזעקו בקול מר על מה ולמה נגזר עלינו לשאת את זאת? מה יעשה מלך המשיח? יקצה אולם ענק, ויקרא אליו יהודי אחר יהודי ויאמר לו הנח את צרורך ופתח אותו, פותח היהודי את צרורו ויוצא, ואחר נכנס במקומו לאולם ואז חוזר התהליך על עצמו, המשיח קורא לכל יהודי חזרה לאולם ואומר לו תבחר לך צרור, סוקר

היהודי את כל הצרורות, רואה את הצרות והמועקות, צרות העניים והעשירים, הבריאים והחולים העובדים והמובטלים ומעדיף את צרורו הישן והמוכר: הכלל הוא שאין אדם יודע מה בליבו של חבירו, וכשמברך בכל יום "שעשה לי כל צרכי" ישמח בחלקו שנתן לו אדון הכל ויתן הודאה על חלקו.

המשורר הלאומי הרב הגאון רבי אברהם אבן עזרא היה כידוע עני מרוד והמזל היה ממנו והלאה. הוא אמר פעם על עצמו שאם ימכור תכריכים אף אחד לא ימות: הזדמן פעם אחת להתפלל בבית כנסת מפואר ושמע שהגבאים מכריזים שהם מחפשים רב ומוכנים לתת לו שכר חודשי עשרת אלפים שקלים! הציג הרב את עצמו בפני הגבאים שהוא מוכן להתמנות למשרה, אבל כיון שהיה לבוש בפשטות כאחד העניים לא רצו לשמוע כלל וביזו אותו. כ"ש "חכמת העני בזויה". חרה לרב שהגבאים מסתכלים רק בקנקן ולא במה שיש בו שהם קובעים לפי החיצוניות. אמר לעצמו שהוא חייב ללמדם לקח. ראה בשוק באחת הבסטות בחור צעיר נאה בעל הדרת פנים. כ"ש כרס וזקן - חצי רבנן: והציע לו להיות הרב של המקום. לא האמין הבחור למשמע אוזניו אבל הרב שכנע אותו שהוא כביכול יהיה השמש שלו וידבר במקומו רק ישמע להוראות. הסכים הנ"ל להצעה. הלך עימו האבן - עזרא קנה לו חליפה בפולגת, נתן לו גמרא תלמד בובלי תחת ידו, והלכו שניהם לבית הכנסת. כיון שראו הגבאים את "הרבי" החדש הסכימו למנותו לרב בית הכנסת ושהאבן עזרא יהיה שמשו. בשבת באו כל בני העיר לראות את הרב החדש ולהתבשם מתורתו. עלה לבמה ואמר א. ב. ג. ד. וירד. עלה האבן עזרא ואמר רבותיי אני אפרש לכם מה הרב רמז בדרשתו. א - אמונה, דרש להם הרב שעה על אמונה. דברים שלא שמעו מעולם. ב בטחון, עוד שעה של דברי תורה נפלאים מחורזים במשלים וסיפורי חז"ל, וכן הלאה. ארבע שעות של דרשה. וכך התנהלו העניינים, שואלים שאלות בהלכה ובפוסקים את "הרבי", הוא לוחש כביכול באוזני "השמש" הלא הוא האבן - עזרא והרב עונה לשואלים באריכות ובבקיאות מדהימה, עד ולא עד בכלל. באו הגבאים ואמרו רוצים לשמוע את רבינו. כבר כמה חודשים שהוא איתנו ולא שמענו מילה אחת מאיתו, החליט הרב שכעת הוא ילמדם לקח שלא ישכחו לעולם. אמר להם רבותיי בעוד שלושה ימים הרב ימסור שיעור בהלכה ויענה לכל השאלות. הלך האבן עזרא לרב הזה ואמר לו אני צריך ללכת לדרכי, אנחנו נפרדים. לכן אלמד אותך מה ישאלו וגם מה תשיב להם. שאלה ראשונה: ישאלו אותך: התפילין שלי נפלו מה צריך לעשות? תגיד להם תרים אותם, תנשק אותם, תשים צדקה. שאלה שנייה: אשתי עושה לי צרות מה לעשות איתה? תענה לו תבוא בשבוע הבא, עד שבוע הבא כבר יסתדרו ביניהם. שאלה שלישית ישאלו אותך הפרה שלי כשרה או טריפה? תגיד להם תשחט אותה, תוציא את הריאה, תנפח, אם התנפחה - כשירה. אם לא - טריפה! שלשה ימים חזר "הרב" על התשובות עד שידע אותם על בוריים, ביום השלישי התאספו כל הקהל לבית הכנסת לשמוע את רבם הנערץ. בנם של קדושים "בשידור חי", אמר להם הרב בבקשה תשאלו כל שאלה שתרצו. קם אחד ושאל: כבוד הרב הפרה שלי כשרה

או טריפה? אמר לו הרב תרים אותה תנשק אותה ותתן צדקה: שואל שני שאל: כבוד הרב התפילין שלי נפלו, מה צריך לעשות? אמר לו הרב תבוא שבוע הבא: ושאלה שלישית: כבוד הרב אשתי עושה לי בעיות. אשה רעה מה לעשות לה? אמר לו הרב תשחט אותה: תוציא לה את הריאה, תנפח: אם התנפחה כשירה: אם לא - טריפה: הבינו הציבור עם מי נפלו ומאותו יום והלאה למדו לקח שהמעיל לא מועיל והכובע לא קובע!! ישמע חכם ויוסף לקח!

פרק ד - משנה כא

רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר, הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם:

הרמח"ל זיע"א כותב בפרק יא בפרטי מידת הנקיות על שלושת המידות המגונות האלה שמנפש ועד בשר יכלו, מוציאות את האדם מן העולם הזה ומן העולם הבא ברדיפתו אחריהן. הקנאה אינה אלא חסרון ידיעה וסכלות- כי אין הקנאי מרוויח כלום לעצמו. ולא מפסיד כלום למי שהוא מקנא בו. א"כ מה הטעם ומה התועלת שבכך? שורש המידה הרעה הזאת הוא הסכלות וטמטום הלב שגורם לעצמו, אם יראה בחבירו איזו טובה או שחבירו עלה במעלה יתרה או התקדם מעט בחיים- ידאג ויצטער מכך. לא יתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו, עד שאפילו הטובות שבידו לא יהנוהו. ממש כדוגמת המן הרשע ימ"ש שאמר לאוהביו וזרש אשתו "וכל זאת איננו שווה לי בראותי את מרדכי היהודי שהוא לא כורע ולא משתחווה לי". ישנם כאלה שלא מצטערים וכואבים כל כך בפרהסיה אבל בתוך תוכם צובט הלב והצער מציק לו, למרות שבפיו הוא אומר דברים בשבחו וכשמח בשמחתו. ועל כך אמר שלמה בחכמתו "ורקב עצמות קנאה", שעונשו של המקנא שלא רק שאוכל את בשר עצמו בקינאתו אלא מכלה אף את עצמותיו.

אומר הרמח"ל זצוק"ל לו ידעו ולו יבינו שאין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו כמלא נימא, וכל דבר הוא כפי עצתו ורצונו של הקב"ה. א"כ למה יצטער אדם במה שנותן הקב"ה לחבירו? אומר הנביא ישעיה שבעתיד דבר ראשון שיעשה הקב"ה הוא להסיר את הנגע הרע הזה ואת המידה המגונה הזו מליבות האנשים (ישעיה יא, יג) "וסרה קנאת אפרים וצוררי יהודה יכרתו, אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצור את אפרים" כעין השלום והשלווה שהוא מנת חלקם של המלאכים שכולם שמחים בעבודתם איש איש על מקומו, כי כולם יודעים את האמת לאמיתה. שמחים בצאתם וששים בבואם לעשות רצון קוניהם. אשר על כן אומר הרמח"ל כל אדם שלוקה במידת הקינאה חסר הוא באמונה. כל ימיו מכאובי לב ויסורים וחולה הוא במחלה נפשית קשה. ויותר מכך שאין לו

תועלת כלל ממה שמקנא. אלא מאמין שהכל מהבורא ושאין אדם יכול להועיל או להזיק, להעלות או להוריד להעשיר או להעני מבלעדי הבורא, כמו שאמר דוד המלך ע״ה בשבח הנאה ויברך דוד את ה׳ לעיני כל הקהל וכו׳ לך ה׳ הגדולה, והגבורה, התפארת והנצח וההוד, לך ה׳ הממלכה והמתנשא לכל לראש, העושר והכבוד, ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל. א״כ למה שיקנא אדם בחבירו ויסבול מכאובים לנפשו כל הימים? אלא יאמין שבמקומו יושיבוהו ומשלו יתנו לו והכל בידי הקב״ה ישתבח שמו משפיל ומרים מוריד ומעלה. מוריש ומעשיר, והכל מפלאות תמים דעות.

ע״י מידת הקנאה באה מיתה לעולם, והתורה בראשיתה מספרת על הקלקולים שיש באמתחתה של מידה זו. המדרש מספר על הפסוק ״ויעש אלוקים את שני המאורות הגדולים״ באה הלבנה והתלוננה לפניו אפשר לשני מלכים כיוון שקנאה הלבנה שגם השמש תהיה גדולה כמותה, ואמר לה כשם שבנגיעה לא מתים כך גם באכילה לא מות תמותון. חווה עצמה לאחר שאכלה מעץ הדעת האמינה שהיא הולכת למות, כי כך ציווה הקב״ה ״ביום אכלך ממנו מות תמות״, נכנסה קינאה בליבה ואמרה אם תמות היא לבדה הרי בעלה יקח אישה אחרת תחתיה, מה עשתה? אמרה טובעים השניים מן האחד. תיקח גם את אישה אלי קבר, ואכן החטיאה באכילה גם את אדם הראשון. וכן בהמשך הפרשה קין נכנס להיסטוריה בתור הרוצח הראשון עלי אדמות, הוא אפילו לא ידע איך רוצחים, כיוון שקינא באחיו הבל על שהקב״ה קיבל את תשורתו ואילו את מתנתו שלו דחה, קם ועשה מעשה נפשע.

מומחים המבינים בהתנהגות החיות יודעים לספר כי הסוס כשבא לשתות ממקור מים, כיוון שרואה את בבואתו במים חושב שיש שם עוד סוס ששותה על כן מכה וצוהל ברגליו הקדמיות במים, וגורם לערבוב המים עם התחתית הבוצית ורק אז שותה, מעדיף הוא לשתות מים עכורים מלאים חול ורפש ובלבד שלא יראה לכמה רגעים שעוד סוס (הוא עצמו) שותה מהמים. כוחה של קנאה להביא מיתה לעולם לדורות, לגרום לרצח של אחים, לגרום למלחמות ואנדרלמוסיה בכל העולם כולו. בספר ״כד הקמח״ כתב המחבר זצוק״ל שאדם שמקנא בחבירו על מה שמצליח ושונא אותו עקב כך על לא עוול בכפו- נחשב כמי שמורד ח״ו בהקב״ה, שמטובו משפיע על האדם הזה.

מסופר על שני בני אדם שאחד היה קנאי והשני חמדן שעשו מעשה טוב והמלך רצה להטיב להם, אמר להם בקשו ממני בקשה, מה שהראשון יבקש יקבל השני פי שניים, כל אחד כיבד את חבירו בזכות לבקש ראשון ולא הסתדרו, עד שהמלך עצמו החליט שהקנאי יבקש ראשון, אמר הקנאי לעצמו מה אבקש? הרי מכל מה שאבקש, חברי יקבל כפול ממני ואני אנא אני בא? אמר אדוני המלך אני מבקש שתעקור עין אחת שלי, בתנאי שלחברי תעקור את שניהם. הרי לך מידת הקנאי שמוכן שיעשוהו בעל מום בתנאי שחבירו יסבול יותר. כמו שמצינו את הנשים שבאו

לשלמה המלך זו אומרת שלי החי ושלה הבן המת, ואילו השניה אמרה חתכו את הילד החי גם לי גם לה לא יהיה, מוכנה להרוג ילד חי תינוק חף מפשע על לא עוול בכפו בתנאי שגם לחברתה לא יהיה.

מחבר הספר "ראשית חכמה" הרב אליהו וידאש זיע"א תלמידו של המקובל הגדול רבי משה קורדובירו זיע"א כתב בספרו "חופת חתנים" מעשה שהיה עם רב נחמן בר יצחק שהיה לו תל עפר בתוך כרמו, הביא רב נחמן פועלים שיחפרו את התל, והנה רואים הפועלים ביום השני לעבודתם אדם שיושב על התל והיה אומר להם שמא הגיע זמן תחיית המתים? הלכו הפועלים לרב נחמן וספרו לו על האדם שיושב על התל, כשהגיע רב נחמן ושאל את האיש למעשיו, אמר לו אותו אדם תדע לך שאני מת ואני קבור בתוך תל העפר הזה, כששאל אותו רב נחמן ואיך זה שאתה לא הרקבת, הרי המתים מרקיבים בקבר? ענה לו המת תדע לך שמימי לא הקפדתי על חברי ולא עלתה קנאתם על ליבי, שנאמר "ורקב עצמות קנאה", אדם שלא קינא בחבירו - לא ירקיב בקברו.

שלמה המלך ע"ה אמר (בקהלת ב, כא) "וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו, גם זה הבל ורעות רוח" כלומר מלמדינו קהלת שרוב עמל האדם, כשרונו, מרצו, פעולותיו, נדחפים ופועלים ע"י מידת הקנאה שמקנא אדם בחבירו. אדם רוצה להתפאר על חבירו, אינו מוכן שיהיה חסר מהדברים שחבריו הגיעו אליהם, שואף ומקנא בחבירו בדברים הנחשבים בעיניו שלא יפחת ממנו חלילה, כדי להשביע את רעבון נפשו הנוצר ע"י הקנאה מוכן אדם לשלם את כל הון ביתו, להתייגע יומם ולילה, יצר הקינאה הפועם בליבו ולא נותן לו מנוח עד שישיג.

על הפסוק "ורקב עצמות קנאה" אומר האבן עזרא זיע"א מי שיש בו קנאה הוי אומר שבחייו לא ביטא את עצמו ומיצה את כוחותיו אלא חיה אחרים גם במותו לא תתקיים עצמותיו, כל זמן שאדם מרגיש ביחודו ובתפקידו הפרטי בעולם, בבחינת בשבילי נברא העולם- אין מקום לקנאה, אבל כשאדם רואה עצמו אחד מיני רבים, הוא מודד עצמו יחסית לאחרים מתבטל כלפיהם- ומקנא בהם, ה' יצילינו ממידה מגונה זו.

כתב הרב מנורת המאור זיע"א בכלל הקינאה שלכל אחת משלושת המידות המגונות הללו מסובבת להפסיד אמונתו של אדם, וממיתות אותו קודם זמנו, וטורדין אותו מהעולם הבא, קנאת אדם בחבירו באה מרוע לב כי תמיד נדמה לו שמה של חברו הרבה ומה שלו מעט, וכל טובה שתבוא לחבירו היא למקנא כעס וקנאה, נמצא תמיד כועס במעשה הקב"ה.

כן מצינו בשאול שהיה מקנא לדוד- נהרג שאול ומלך דוד הע"ה. בגלל הקנאה הרג שאול לנוב עיר הכהנים, בגלל הקנאה הלשינו הכשדיים על חנניה מישאל ועזריה והושלכו לכבשן האש וניצלו. ואילו אותם כשדים

נהפך עליהם הדין ונפלו הן בכבשן האש ונמוגו כלא היו. בגלל הקינאה הלשינו הכשדיים על דניאל הצדיק, והושלך בשל כך לגוב האריות וניצל. ונהפך עליהם הדין והושלכו הם לגוב וכבר באוויר טרפום האריות. וכמה היתה המידה הזו קשה בעני משה שאמר ליהושע המקנא אתה לי?. דברי קנאה נחלקים: יש אדם שמקנא בחביריו העשירים מפני שכל רצונו שרק הוא יהיה עשיר, הוא ואפסו עוד. ואם יראה אחרים עשירים כמותו וכל שכן יותר ממנו, נפשו עליו תאבל וישנא אותם בלבבו. יש קנאה אחרת שאדם לא הולך בדרך התורה והמצוות ולא רוצה שגם אחרים ילכו, כדי שלא יהיו טובים ממנו, וגם זו רעה חולה. ויש שמקנא בחביריו שהם חכמים יותר ממנו, ובקנאתו בהם טורח ומוסיף על חכמתו, כמו שאמרו חז"ל קנאת סופרים תרבה חכמה. וע"ז אמר שלמה המלך ע"ה "וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי הוא קנאת איש מרעהו גם זה הבל ורעות רוח". כי אם שתעסוק ביראת ה' מנדבת לבך ולא מצד הקנאה.

והתאווה: כתב הרב "מנורת המאור"זיע"א שמידת התאווה גם היא נחלקת, יש מתאווה לתאוות המאכל, יש המתאווה לתאוות הממון, ויש המתאווה לתאוות נשים, ויש מתאווה לתאוות הכבוד, וכל אחת מהן תוביל אותו לבאר שחת.

אדם שנכשל בתאוות המאכל, כל הזמן חושב בליבו על מאכלים, ועל מעדני מלכים, בכל מקום של משתה ושמחה לא נפקד מקומו, ומתוך כך אין שת ליבו לכשרות המאכלים ולטיבם, ועוד שלעולם יאכל אדם את המועיל ולא את הערב, ואילו זה השקוע בתאוות המאכלים לא ימנע עצמו מהדברים הערבים, כך יגיע לאובדן נפשו שמאכלים אלו יסבבו לו חולאים רעים וממתים אותו קודם זמנו.

ישים כל אדם אל לבבו שריבוי המאכלים הולך כולו אל הסיטרא אחרא ונותן בו כח, והופך גופו לגשמי ובהמי, וכל אכילה של תאווה למלאות כריסו מוסיפה עוד טומאה בגופו ונפשו. ומונע ממנו להתקדש ולהיטהר, להבין תורה ולהשיג מעלות החכמה מטמטם את ליבו והופכו לגס ובהמי, ורמז לזה מצינו בתורה "אדם כי ימות באוהל", אדם שרוצה לזכות לאוהלה של תורה - לחיות חיי עולם ימית את עצמו כלומר את תאוותיו ורצונותיו ותשוקותיו.

ועוד שתאוות האכילה תביאהו לבאר שחת ותקצר ימיו של אדם שהרי בן סורר ומורה ירדה תורה לסוף דעתו שאם לא ימצא את תאוות האכילה שהורגל לה ילך וילסטם את הבריות וסופו שיהיה שופך דמים, אמרה תורה עדיף שימות זכאי ולא ימות חייב.

אמר פעם מו"ר ועט"ר הרה"ג יוסף בר שלום שליט"א, רבה של בת-ים תכב"ץ שאדם ששותה כוס מיץ שאין עליה הכשר יכול להיכשל באיסור נבילות וטורפות, אכילת חרקים ועוד מרעין בישין, כל זאת מפני שיש

עשרות סוגים של צבעי מאכל שהם עצמם מכילים עשרות דברים שחלקם הגדול נעשה מחרקים או מעצמות של נבילות וטריפות. בשוקולד תמים שמיוצר בחו״ל קיימים לפעמים עשרות איסורים, מפני שבחוצה לארץ משתמשים לייצור השוקולד בשומן טבעי של בעלי חיים טמאים ולא בשומן צמחי או מרגרינה כנהוג בארץ, בסלט תמים שאדם אוכל במסעדה יכול לפעמים לעבור על עשרות לאווין של חרקים שקצים ורמשים, וייתכן מאד שהסלט ״בשרי״ לגמרי תרתי משמע: יחשוב האדם כמה שניות לפני שאוכל מאכל מפוקפק בכשרותו אם היו באים אליו מומחי מזון ואומרים לו יש סיכון שאחוז אחד מתוך מאה יש רעל במזון הזה, האם גם אז היה אומר אבל יש תעודה במקום הזה?או אני לא מחמיר וכדומה? בוודאי שהיה בורח מהמזון הזה כבורח מפני הנחש, ונמלט מאה שערים כדי שלא יכנס בשער אחד של ספק פיקוח נפש. ק״ו בדברים אלו שהם סכנה לנפש הרבה יותר מאשר סכנה לגוף. ומקרא מלא הוא (משלי כא, כג) ״שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו״, פיו - מלאכול אכילה גסה או אכילה אסורה, ולשונו- מלדבר דבר האסור.

נושא ריבוי החרקים בזמננו: ואם יטען הטוען מה רק עכשיו נזכרו להתעורר בעניין התולעים? מה עשו לפני 30-40 שנה? וכי אבותינו ואבות אבותינו שהיו אוכלים לא ידעו את זאת? לשאלות אלה יש מספר תשובות:

א. בראש ובראשונה עלינו לדעת שגם אבותינו הקדושים נזהרו והזהירו בנושאים אלה, וראיה לכך במדרש, במשנה בגמרא, ספרי ראשונים ואחרונים, ועוד כיוצא באלו, וכדלהלן:

על הפסוק הנאמר בתורה ״ארורה האדמה בעבורך״ (בראשית ג׳, יז׳), פרש״י כלשון המדרש, תעלה לך דברים ארורים כגון: זבובים, פרעושים ונמלים.

איתא במשנה בבבא בתרא (פרק ו׳ מ משנה ב׳) שכשאדם מוכר תאנים לחבירו, מקבל הקונה על עצמו מראש, שעשר תאנים מתוך מאה הם מתולעות, ועוד במדרש רבה (שיר השירים פרק ו׳) גבי תאנים.

איתא במשנה (מכשירין פרק ו׳ משנה א׳) גבי הכנימה. איתא במסכת חולין (סז׳:) גבי זוזים בעדשים, יתושים בכליסין, תולעים בתמרים, בגרוגרות, בזיתים, בגפנים, בדגים ובבשר. איתא במסכת סוטה (ג׳) גבי תולעים בשומשום. הפרי חדש (בסימן פד׳) כתב בזה״ל לא אוכל להתאפק מלהזכיר ולהודיע לעם ה׳ חומר איסור התולעים, לפי שנעשה קל בעיני הבריות, וכיוון שאדם עבר עבירה ושנה בה, נעשית לו היתר, עכ״ל.

ועוד כהנה וכהנה, בספרי ראשונים ואחרונים, עיין כל זאת בספר ״בדיקת המזון כהלכה״, של הרב ויא, כי משם לוקחה כל זאת.

ב. שינויי האקלים תורמים הרבה לשינויים בסוגי הנגיעות בארצות השונות, מה שגרם לחוסר מודעות, בזמן שעלינו מהארצות השונות אל ארץ ישראל, ובפרט שהאקלים בארץ, הוא מאד נוח להתרבות החרקים, וכ״כ הפרי חדש (יו״ד סימן פד׳ סק׳ כב״י) וז״ל ומכל מקום הכל משתנה לפי המקום והזמן, ע״ש, במה דברים אמורים? בפירות, אבל הירקות נגועים בכל הארצות, וכמ״ש הפרי חדש (סעיף טו׳).

ג. הגברת היבוא והיצוא בין הארצות השונות של מוצרי מזון שונים, גרם ליבוא של סוגי חרקים שונים, שלא היו קודם לכן, לדוגמא: לפני מספר שנים הושלך למאגרי מים דג נוי, אשר נשא על גבו טפיל חדש הנטפל לדגים, כעבור שנה טפיל זה התפשט בכל הבריכות בארץ. כמו כן לפני מספר שנים הגיעו לארץ שני סוגי ״זבוב המנהרות״ האחד פוגע בירקות, וחברו פוגע בפרדסים. אף מזון מאוכסן לתקופות ממושכות תורם לא מעט בתחום החרקים.

ד. לכן עקב ריבוי החרקים והתחשבות בעסקים, התקן הישראלי מתיר המצאותם של שני חרקים אפילו חיים, בכל ק״ג קמח או אורז, וביצי כינים בלי הגבלה. התקן לזיתים מתיר המצאות של 4% זיתים נגועים, בתמרים ותאנים הנגועים יותר, ויש חשש גדול שהעסק יפגע ח״ו מותר עד 10% נגועים.

אף מטרות החקלאות עיסקיות בלבד, ומאחר וחומרי ההדברה רעילות לבני אדם, קיימת נטיה היום להשתמש בשיטות חילופיות, כגון שאיבת חרקים באמצעות משאבה ענקית, אשר אינה מועילה כ״כ, משום שמוציאה רק כ 65% או פיזור חרקים טורפים אשר מאכלם הוא החרק המזיק בלבד, ולא הירק או הפרי שעליו הוא נמצא, מה שמותיר את החרק הטורף, שאסור גם הוא באכילה. ה. ולסיום נביא את דברי ה״אור החיים״ (שמות טז׳ כ׳) וז״ל ואדם כי יחטא ירום תולעים, והוא סוד גדילת תולעים מהפירות ואויר האדמה אחר חטא האדם.

עוד כתב (ויקרא יא׳, מג׳) וצריך האדם להיזהר בתוספת זהירות וזריזות בכל דבר אשר יכנס בגדר ספק שיקוץ זה, ומה גם בזמנים אלו (לפני למעלה ממאתיים שנה) שנזהם האויר (מבחינה רוחנית) והארצות כולן יחד וכמו שנאמר בתהילים (מזמור סח׳) ״פיזר עמים קרבות יחפצון״, עיין בגמרא בפסחים (קיח:) ביאורו, ואין לך גידולי קרקע שאין בהם מהשיקוץ, שומר נפשו ישמור את הדבר.

על כן עלינו להתחזק ביתר שאת בקניית ירקות ״גוש קטיף״, ואל יתן ליצרו לשכנעו שהוא יקר, כי כשאנחנו קונים רהיטים וכדו׳ שגורה האמרה בפינו ״היקר הוא הזול״, אף כאן היקר הוא הזול מבחינת עוונות.

איסור אכילת תולעים הוא אחד האיסורים החמורים בתורה, לשם השוואה אדם האוכל כזית בשר חזיר עובר על לאו מהתורה, אך האוכל שרץ, אפילו הקטן ביותר עובר על ארבעה, חמישה או שישה לאוין, בהתאם לסוג השרץ. המקור לכך: ספר ויקרא פרשת שמיני (פרק יא כולו).

א. על שרץ המים כגון תולעים בדגים- עובר על ארבעה לאוין:

1. "אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ".
2. "ולא תטמאו בהם ונטמתם בם".
3. "מכל שרץ המים: שקץ הם לכם".
4. "וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו".

ב. על שרץ הארץ כגון תולעים בפירות, וכדו' עובר על חמישה לאוין:

1. "אל תשקצו",
2. "ולא תטמאו",
3. "וכל השרץ השורץ על הארץ שק. ץ הוא לא יאכלי".
4. כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע עד כל מרבה רגליים לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם".
5. "ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ".

ג. שרץ העוף כגון זבובים שבחסה וכדו' עובר על שישה לאוין: כל החמישה הכתובים בסעיף ב', ונוסף על כך "וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו". האוכל סלט תמים ונחמד שלא בדוק מתולעים יכול לעבור על עשרות ואף מאות לאוין בסעודה אחת.

הבן איש חי ראה פעם אישה אחת שלפניה שני סלים גדולים של חסה והיא שוטפת אותם במהירות ושמה בסל השני, שאל אותה כמה שערות יש בראשך? אמרה לו לא יודעת, לפי דעתי אי אפשר לספור אותם, אמר לה שערות ראשך אפשר למנות אבל חיוב המלקיות אשר בצווארך אי אפשר למנות, אמרה לו מה אעשה שבני הבית מרובים ורוצים לאכול הרבה חסה? אמר לה הרב תשובה זו לא תצילך ביום הדין!!!

אדם שנכשל בתאוות הממון: כתב הרב מנורת המאור זיע"א על הרעה החולה הזו שבעבורה אדם מסכן את עצמו ובין כך ירקבו עצמותיו, והלהוט בתאווה זו יחלה וימות, ומעולם לא תשבע עינו ולא יגיע לחצי תאוותו, יש לו מנה רוצה מאתיים, ולעולם בטן רשעים תחסר, וזו מדרגתו של עשיו הרשע שאמר יש לי רב, כאומר כמה שיש לי עדיין זה לא הכל. ועל כך התפלל החכם באדם ואמר (משלי ל, ח) "ריש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חוקי", וע"ז אמר יעקב אבינו ע"ה (בראשית כח, כ) "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש". גדולי העולם היו בורחים ממידה זו כבורחים מפני הנחש, רבינו הקדוש שלא היו חסרים על שולחנו צנון וחזרת בימי החמה כמו בימי החורף זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה לפני מותו ואמר

רבש״ע גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותיי ולא נהנתי מהעו״ז אפילו באצבע קטנה שלי.

וכן אמר דעה״ה (תהילים פט, מח) ״זכור אני מה חלד״ כלומר אדם יש לו טבע שאוגר ואוסף ומקבץ רכוש כמו חולדה, ובסוף משאיר כל חילו לבעל השני של אשתו: ונמצא שהיה עבד נרצע לכספו ולא נהנה ממנו כלום, וע״ז נאמר ״עזבו לאחרים חילם״.

ואומר הפלא יועץ זיע״א שהדברה העשירית לא תחמוד היא הקשה ביותר וחומרתה גדולה מאוד שבעבורה יכול אדם להיכשל בכל התשעה דברות הקודמות.

כתב הרמח״ל זיע״א במסילת ישרים בפרק יא: הנה חמדת הממון הוא האוסרת אותו במאסר עולם כדכתיב (קהלת ה, ט) ״אוהב כסף לא ישבע כסף״, כי כמה מצוות נשכחות וכמה מצוות נאבדות מפני רוב העסק, כ״ש תלמוד תורה, וכבר אמרו ״לא מעבר לים היא״ באותם שהולכים מעבר הים לסחורה, ולא כל המרבה בסחורה מחכים, וכן שנינו ״מרבה נכסים מרבה דאגה״ ובהרבה פעמים עושר שמור לבעליו- לרעתו רח״ל.

והתאווה הקשה שבכולן- תאוות הנשים: כתב שלמה המלך ע״ה ״טוב מראה עיניים מהלך נפש״. כלומר ראיה שאדם רואה גרועה יותר מגופו של מעשה. וידוע מעשה בנתן צוציתא שהגיע לשערי מוות בגלל שחמד את אותה אישה, חנה הצדקת, ומתוך שלא רצתה לשמוע לו ולהכשל בעבירה כמעט שיצאה נפשו, ואפילו לראותה מבעד לגדר בשביל שיתרפא לא הסכימו חכמים.

ומקרא זועק (במדבר טו טל) ״ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עינכם אשר אתם זונים אחריהם״ אמרו חז״ל גזל ועריות נפשו של אדם מתאווה להם ומחמדתן, ועוד אומר איוב (איוב לא, א) ״ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה״. ודרשו על כך חז״ל שאפילו על בגדי אישה התלויים בחבל אסור להסתכל (והוא שמכירה).

כתב השל״ה הקדוש על מנהג (בהיפוך אותיות גהנם:) רע ומר שהתרחש בדורות אחרונים שבחור ובחורה הולכים תקופה ארוכה ביחד ונפגשים כמה פעמים בשבוע ויושבים ושוחקים ומחליפים חוויות ביניהם, ודבר זה גורם לגופן של עריות, לנגיעה אסורה, וכו׳ סופו מי ישורינו. אלא ידע האדם שהעיקר בחיים הוא להתחתן ולהוליד ילדים, וכמה שיותר, ויפה שעה אחת קודם. ימעט בפגישות כמה שאפשר, הכל בהדרכת רב ומורה הוראה, וישתדל להזדרז בזה כדי שלא יחמיץ את המטרה האמיתית שבנישואין הקמת בית נאמן בישראל שיהיה מושתת על אדני התורה והיראה. ולהוליד בנים שילכו בדרך ישראל- סבא. אשרי אנוש יעשה זאת ויציל עצמו ממחשבות והרהורים רעים ומדברים גרועים יותר, וידע לנכון שבכל יום שעובר ללא אישה שרוי גם בלא ברכה, בלא חומה, בלא

שמחה, בלא תורה, ועדיין אינו מושלם בגופו אלא פלג גוף בלבד, וידוע שעד עשרים שנה ממתין הקב״ה לאדם שיתחתן, ואם רואה שמתמהמה בזה מקללו ח״ו ואומר תיפח עצמותיו (קידושין כט ע״ב).

מן המפורסמות הוא שהתאווה מוציאה את האדם מן העולם, האדם בהא הידיעה, כלומר אפילו יהיה הענק שבענקים, אם לקוי הוא במידה זו- הרי שתוציאו מהעולם. אמר דהע״ה (בתהילים קיב), ״קרנו תרום בכבוד, רשע יראה וכעס, שיניו יחרוק ונמס, תאוות רשעים תאבד״ כלומר הרשע שרואה את הצדיק שרוי בכבוד יחרוק שיניו ובסוף גם תאוותו תאבד שהשלווה והמנוחה שהיו לו קודם יאבדו. וע״ז דרשו חז״ל ״ויסעו ממדבר סיני ויחנו בקברות התאווה״, אדם שמסיע עצמו מהתורה ומהק. ״ה סופו שחונה בתאווה ושם נקבר.

משל בזה לאדם שהלך במדבר הצחיח והיה צמא למים, וראה למרחוק מראה מדומה של מים, הלך לאותו כיוון ולא מצא כלום, פגש בו אדם אחד ואמר לו לאן אתה הולך? אמר לו למקום המים, רוצה אני להרוות צמאוני. אמר לו אותו אדם, שוטה! לא מים אתה רואה אלא מקום מדומה של מים, אם תמשיך ללכת באותו כיוון- תמות בצמא, אלא אם תחזור למקומך יש לך תקווה להגיע למקור מים ולמקום ישוב. הנמשל: כך הם תאוות העולם, פאטה מורגנה, מראה מדומה, כאדם הצמא ושותה מים מלוחים, הרי בהכרח שלא בלבד שלא ירווה לעולם צמאונו, אלא אף יצמא יותר. והבן.

והכבוד: כתב הרמח״ל זיע״א במסילת ישרים כי כבר היה אפשר שיכבוש אדם את יצרו על הממון ועל שאר הנאות, אך הכבוד הוא הדוחק. כי אי אפשר לו לסבול ולראות עצמו פחות מחבירו, ועל דבר זה נכשלו רבים ונאבדו. כי הנה ירבעם בן נבט שכל חכמי ישראל נחשבו לפניו כעשבי השדה, נטרד מן העולם בגלל הכבוד, הוא מה שאמרו בגמרא תפסו הקב״ה בבגדו ואמר לו חזור בך ואני אתה ובן ישי נטייל בגן עדן, ושאל ירבעם מי בראש, משמע שרצה לשמוע בפירוש שהוא בראש לפני דוד המלך, ענה לו הקב״ה בן ישי בראש.

ומי גרם לו לקורח שיאבד הוא וכל עדתו עימו? אלא מפני הכבוד, ומקרא מלא הוא ״ובקשתם גם כהונה״ כי ראה שאליצפן בן עוזיאל נשיא, והיה רוצה להיות במקומו. ומידה זו היתה גם למרגלים שהוציאו דיבה על הארץ וגרמו מיתה להם ולכל דורם ולבכייה לדורות, מיראתם פן ימעט כבודם בכניסתם לארץ, שלא יהיו הם נשיאים לישראל, ויעמדו אחרים במקומם. מידה זו גרמה לשאול לרדוף אחרי דוד אחר ששמע את הנשים שרות הכה שאול באלפיו ודוד ברביבותיו, כתוב בהמשך ״ויהי שאול עויין את דוד מהיום ההוא והלאה״. ומי גרם ליואב שיהרוג את עמשא? אלא הכבוד שאמר לו דוד ״אם לא שר צבא תהיה לפניי כל הימים ״.

כללו של דבר הכבוד הוא הדוחק את לב האדם יותר מכל התשוקות והחמדות שבעולם, היה מסתדר בבית פשוט שיסתירהו מן הפגעים והייתה פרנסתו קלה עליו, ולא היה צריך להתייגע להתעשר כלל, אבל כיוון שלא יכול לראות עצמו שהוא שפל ופחות מרעיו - מכניס עצמו לכל זאת. ומאיר לנו המסילת ישרים שבכל תאווה יש בה גם חמדת הכבוד, תאווה לאכול- לא מסתפק במאכל מזין ומועיל אלא רודף אחרי הערב והמפואר, לא מסתפק במעט אוכל אלא רודף אחרי השפע שמביא בעקבותיו פשע, וכן בתאוות הממון- לא מסתפק בבית ממוצע שיתן לו הגנה ומסתור מפני הפגעים, אלא הולך ומתחייב לעשרות שנים משכנתא, ערבים, ריבית הצמדה, הלוואה משלימה, שעות נוספות, מרבה קללה על קללתו בכדי לחיות בבית מפואר, ברמת חיים גבוהה, וכל העמל לרבות כבוד לעצמו ובהכרח ממעט בכבוד שמים. אמרו אמרו חז״ל ״כבוד חכמים ינחלו״ (משלי ג, לה), וכל זולת זה אינו אלא כבוד מדומה וכוזב, הבל ואין בו מועיל, אשרי המבין.

מרגלא בפומיה של הסבא מקלם זצ״ל, הקנאה התאווה והכבוד דומים לעלוקה שתכונתה למצוץ דם. בתחילה היא מוצצת דם ונהנית מכך, אבל כיון שרוותה דם הרי היא מתפקעת ומתה, כמוה הם שלושה מידות אלו. בתחילה שאדם להוט בהם נראה לו שהוא נהנה, אך לבסוף מביאות אותו כל אחת מהן להרס עצמי!!

בספר אור יהל של הגרי״ל חסמן זצוק״ל מביא הרב את היסוד שבאמצעותו ניצח יעקב את עשו עוד לפני שהחל הקרב ביניהם הנשק הסודי בו השתמש יעקב אע״ה הוא הכבוד, קצת עיזים וכבשים גמלים וחמורים, קצת השתחויות וכיריעות שיחדו את עשו ומילאו את נפשו של אותו רשע, וזו הגבורה האמיתית וכוחו של הצדיק היודע להפוך רוגז ושנאה לאהבה ורצון, ללא שפיכות דמים, ללא הפעלת כח ואלימות.

כידוע שכר מצוות בהאי עלמא- ליכא, שום הון שבעולם הגשמי לא יהווה תמורה לשכר רוחני המגיע עבור עשיית מצווה שהיא רוחנית, אולם ישנו דבר אחד בלבד שיכול להוות תשלום על קיום המצוות- כבוד. אפילו שזה כבוד מדומה, בכל זאת הוא דבר רוחני, הרבה אנשים מוכנים להפסיד הון תועפות בשביל שיתנו להם קורטוב של כבוד. השבחים שאדם מקבל על עושרו על מעשיו או על חכמתו מהווים מעין תשלום רוחני, לכן אמרו חז״ל הקדושים מאד מאד הוי שפל רוח, ברח מן הכבוד כבורח מפני אש, פן יבולע לך ותצא נקי מנכסיך לעולם הבא. ראה הוזהרת!!

מרן החפץ חיים זיע״א היה לבוש בפשטות מדהימה ולא באיצטלה דרבנן והיה מבקש להסתיר ממקורביו וממיודעיו את נסיעותיו כדי שלא יבואו לקבל פניו. כשהיו שואלים אותו למה מנע מהם את הזכות לקבל את פניו ולכבדו כראוי לתלמיד חכם כמוהו היה עונה להם ידוע שחמין אוכלים בשבת, אם מאן דהו יתאווה לאכול מהחמין ביום שישי תייעץ לו בוודאי בעלת הבית לטעום משהו אחר בתואנה שחמין אוכלים רק בשבת. כבוד

זהו החמין שאוכלים בעולם הבא, ביום שכולו שבת ומנוחה לחיי עולמים, והיה אם מאן דהו לא יוכל להתאפק ויאכל אותו בעולם הזה - יאלץ להשאר רעב בעולם הבא!!!

מסופר שפעם אחת נכנס הרב שלזינגר שליט"א עם תלמיד אחד שלא ראה ברכה בלמודו אל "הסטייפלר" רבי ישראל יעקב קנייבסקי זצוק"ל, עוד לפני שמסר את הפתק לגאון אמר הרב לבחור אתה יודע למה יש תלמידים "שנשבר" להם בלימוד? שפתאום מקבלים משבר? יש לזה רק סיבה אחת, מפני שלומד וחושב על כבוד, שרוצה שראש הישיבה יחזיק ממנו, ושיכבדו אותו, וכואב לו וזה גורם לו צער. והקנאה אוכלתו ומקבל משבר. אבל דע לך שהאמת היא שלומדים תורה רק בשביל דבר אחד ויחיד, שאחרי מאה ועשרים שנה באים לעולם האמת, עולם הנצח, ושם לא תופס שום חשיבות שום ענין שבעולם לא רכוש ולא נכסים ולא שום דבר, רק דבר אחד ויחיד: תורה!! ושם כל המשא ומתן הוא רק בתורה, ושם יבחנו כל אחד ואחד על ידיעותיו בתורה ויאמרו לו עמוד וערוך מקרא שקרית ומשנה ששנית, וכל התורה שבן אדם לומד כל ימי חייו צריך להיות רק לתכלית זה: שלא יבוש ולא יכלם לעולם ועד בעולם האמת הניצחי. וכאשר לומד לתכלית זו בלבד אז לא אכפת לו שום דבר. כי כל מחשבותיו נתונות להוסיף עוד ועוד תורה לעולם שכולו תורה, ואז אין לו משברים ותמיד הוא בשמחה!!!

מעשה בתלמיד חכם אחד בישיבת ראדין שהיה אוהב כבוד ומקפיד על כבודו, ורוצה שישבחו ויפארו אותו על חידושיו וחכמתו, ומשום כך ירד כבודו בעיני התלמידים ואדרבא, היו מקילים בכבודו, בגלל זה היה אכול צער ואכזבה. בפרט כשראה איזה כבוד נוהגים התלמידים בראש הישיבה החפץ חיים, ניגש אותו תלמיד לרב ואמר לו הרי שנינו אני ואתה תלמידי חכמים, איך זה שבכל מקום שאני הולך אני מקבל בזיונות תחת כבוד, ואילו אתה כולם יכבדוך ויעריצו אותך? השיב לו הרב, חז"ל אמרו כל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת אחריו, וכל המחזר אחר הגדולה, הגדולה בורחת ממנו, וצריך להבין מהי כוונת המילה כל. אלא החידוש הוא כל הבורח מן הגדולה אפילו אדם שלא ראוי ולא מגיעה לו גדולה- אם נמצאת בידו מידה זו שאינו חפץ בגדולה ובורח ממנה- גדולה מחזרת אחריו. וכן ההיפך, כל המחזר אחר הגדולה, לא רק מי שאין הגדולה מגיעה לו ורודף אחריה, שאינו משיגה, אלא אף מי שראוי לגדולה מצד גדלות מעשיו- אם מחזר הוא אחריה ומשתוקק לה גם ממנו היא בורחת ואינו משיגה. אתה מצד ידיעותיך בתורה ראוי אתה לגדולה וכבוד, אבל דא עקא מפני שהנך במחילה, מחזר אחריה - אינך משיגה, אך אני הקטן שמצד חכמתי בתורה ומעשיי אינני שווה, אך זאת בי, אני מטבעי שונא את הכבוד והפרסום הכבוד רודף אחרי למרות רצוני!!!

כידוע שהכבוד הוא אחד הענפים של מידת הגאווה שהיא אבי אבות הטומאה, בדומה למידת הכעס וההקפדה, ואין לך מריבה או קטטה או מחלוקות ומלחמות שבעולם שאינה תוצאה של גאוה סרוחה. ואש

המחלוקת עולה עד לב השמיים, שסובר האדם שלו נאה ולו יאה הכבוד, ושדברו לא ישוב ריקם. ואם חלילה באיזה פעם לפי דעתו לא כבדו אותו כראוי לרום מעלתו- הרי הוא נוקם ונוטר, ועברתו שמורה לנצח.

וראוי לכל אדם לחשוב מה אני ומה חיי? טיפה סרוחה, עפר ואפר, רימה ותולעה, כלי מלא צואה בושה וכלימה חטאי לו יריחון בם שכניי אזי רחקו מגבולי, ומה יתן לי ומה יוסיף אם יכבדוני אנשים שכמותי או אם יבזוניי? ממה נפשך: אם אני מכובד לפני מלך הכבוד מה אכפת לי שילעגו ויצחקו עליי, ואם משוקץ ומתועב אני לפני מלך הכבוד, למה לי חיים וכבוד מבני אדם שוכני עפר??? וכבר דרשו דורשי רשומות שהמילה כבוד נוטריקון בטל ומבוטל כעפרא דארעה!!! מסופר על הגאון הצדיק רבי יצחק בלאזר זצוק"ל שפעם בשמחת תורה הרימו התלמידים את רבם הצדיק והנערץ על כתפיהם והחלו לרקוד עם ספר התורה החי, תוך כדי ההקפות הבחינו שרבם ממלמל בשפתיו, אחד התלמידים קירב עצמו ושמע את הרב הצדיק ממלמל "סיחבו את הנבלה", "סיחבו את הנבלה", כל זאת שלא יכנס גאווה וכבוד לליבו.

ומסופר על הצדיק רבי איסר זלמן מלצר זצוק"ל שפעם אחת בחול המועד שהיה לומד עם חברותא, ביקש הרב מתלמידו שיביא לו דף עם עט, התלמיד התפלא על הבקשה ואמר לרב הלא כבוד הרב מקפיד שלא לכתוב בחול המועד, ולמה יצא מגדרו הפעם? השיב לו הרב אצלי זה בגדר פיקוח נפש, משום שבעוד זמן קצר יבואו לכאן התלמידים לאחל לי חג שמח, ומפחד אני שמא תיכנס בי מעט גאווה מהכבוד שרוחשים לי, לכן כתבתי את הפסוק "תועבת ה' כל גבה לב", ואניחנו מולי כדי שלא יגבה ליבי:

פרק ד - משנה כב

הוּא הָיָה אוֹמֵר, הַיְלוּדִים לָמוּת, וְהַמֵּתִים לְהֶחָיוֹת, וְהַחַיִּים לְדוֹן. לֵידַע לְהוֹדִיעַ וּלְהִוָּדַע שֶׁהוּא אֵל, הוּא הַיּוֹצֵר, הוּא הַבּוֹרֵא, הוּא הַמֵּבִין, הוּא הַדַּיָּן, הוּא עֵד, הוּא בַּעַל דִּין, וְהוּא עָתִיד לָדוּן. בָּרוּךְ הוּא; שֶׁאֵין לְפָנָיו לֹא עַוְלָה וְלֹא שְׁכְחָה וְלֹא מַשּׂוֹא פָּנִים וְלֹא מִקַּח שׁוֹחַד, שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ. וְדַע שֶׁהַכֹּל לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן. וְאַל יַבְטִיחֲךָ יִצְרֶךָ שֶׁהַשְּׁאוֹל בֵּית מָנוֹס לָךְ, שֶׁעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹצָר, (וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד), וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵת, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה עָתִיד

לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

הזוה״ק אומר: בר נש אזיל בהאי עלמא וחשיב דדיליה הוא וישתאר בגוויה לדרי דרין. חש שהוא כדייר קבע ולא כאורח מזדמן בבית מלונו של הקב״ה. בטוח הוא בצדקת דרכו, ומשוכנע שפגעי הזמן לא ישיגו אותו. בא התנא הקדוש רבי אלעזר הקפר לעקור הטעות המושרשת בלב האדם, סוף האדם למיתה, יהיה הגיבור או החזק ביותר, סופו למות. כל ילוד אישה אפילו יהיה צדיק כמשה רעיה מהימנה סופו למות, כי כך קבעה חכמתו של בורא עולם, אבל המוות אינו סוף פסוק. אין הוא סתימת הגולל אלא גם הוא התחלה של דבר חדש, הרשעים שאומרים אכול ושתה כי מחר נמות, ״חיים רק פעם אחת״, יתכן שבאמת חייהם יהיו כהבנתם חד פעמיים, אולם כל יהודי מאמין יודע שהחיים מתחילים אחר המיתה, כדברי המשורר ״ברחקי ממך מותי בחיי, ובקרבי אליך חיי במותי״. חז״ל הקדושים אומרים מי שנטפל אליו היצר הרע יעסוק בתורה, אם עזבו - מוטב, ואם לאו- יקרא קריאת שמע ויקבל עליו עול מלכות שמיים, אם עזבו מוטב, ואם לאו יזכור את יום המיתה, שבכוחה לשבור את השאיפה והדמיון ללכת בשרירות ליבו- ביודעו שהוא עתיד לחזור לכור מחצבתו לעפר. התנא הקדוש מעורר את האדם שיעשה חשבון נפש, איך הוא מכין לעצמו את מזונותיו עוד לפני שהוא זקוק להם, למרות שאין הוא יודע אם בכלל יזכה להנות מהם. וכן כשהוא עומד לצאת לדרך רחוקה, כיצד הוא מכין לעצמו את ענייני נסיעתו ימים ושבועות לפני כן. כך הוא חייב להכין עצמו למועד נסיעה מהעולם הזה ולהתכונן לדרך רחוקה לעולם הבא. ובכל יום מתקרבים אל מועד הנסיעה הזו. ויתבונן כיצד בני אדם אחרים מתים באופן פתאומי רח״ל, מבלי שתהיה להם ידיעה מוקדמת על כך, אפילו לא ע״י רמז קל. והמוות פוקד את האנשים בכל גיל ובכל זמן ובכל מקום. יחשוב האדם מידי פעם שגם הוא באחד הימים יהיה הטרמפיסט ברכב השחור של חברה קדישא. ועל זה משלו משל לאוטובוס שבכל תחנה יורד מישהו, ואין טעם לשאול אותו למה ירד כאן ולא בתחנה אחרת, כי כאן ביתו, וידע שגם לנהג יש תחנה שהוא יורד: אף אחד לא נשאר בחוץ:

הרמח״ל זצוק״ל מבאר בספרו ״מסילת ישרים״ את מטרת חייו של האדם בעולם הזה: ״כללו של דבר האדם לא נברא בעבור מצבו בעולם הזה אלא בעבור מצבו בעולם הבא, אלא שמצבו של אדם בעולם הזה הוא אמצעי למצבו בעולם הבא שהוא תכליתו. על כן תמצא מאמרי חז״ל המדמים את העולם הזה למקום וזמן ההכנה, ״העולם הזה דומה לפרוזדור״. ״היום לעשותם ומחר לקבל שכרם״. ״מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת״ וכו׳. ותראה באמת שכבר לא יוכל שום בעל שכל להאמין שתכלית בריאת האדם הוא למצבו בעולם הזה, כי מה הם חיי האדם בעולם הזה? או מי הוא ששמח ושלו ממש בעולם הזה? ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה ורהבם עמל ואון, בכמה מיני צער

ומכאובים וטרדות, ואחר כל זאת המוות, אחד מיני אלף לא ימצא שירבה העולם לו הנאות ושלווה אמיתית, וגם הוא, אילו יגיע למאה כבר עבר ובטל מן העולם.

נמצינו למדים כי עיקר מציאות האדם בעולם הזה הוא רק לקיום מצוות ולעבוד ולעמוד בנסיון, והנאות העולם אין ראוי שיהיו לו אלא לעזר ולסיוע בלבד, ושיהיה לו נחת רוח וישוב הדעת למען יוכל לפנות ליבו אל העבודה הזאת המוטלת עליו״.

רבינו בחיי זיע״א בחובת הלבבות בשער הפרישות כתב מהי הגישה הנכונה ביותר לחיי העולם הזה: אנשים הפורשים בליבם מן העולם, ובנפשם משתתפים עם אנשי העולם בפעולות הגופניות הנראות כלפי חוץ, כחרישה וזריעה. מבינים הם את הנסיון שבו עומד האדם בעולם הזה. את היותו אסור בעולם הזה כמו בבית הסוהר, את הרגשת הזרות של הנשמה בעולמינו ואת הניתוק הקיים בעולם הזה מן העולם הרוחני, ולפיכך מואסות נפשותם בעולם הזה ובהונו, ונכספות אל העולם הבא. הן מצפים למוות אולם נזהרים מפניו, מכינים הם צידה לעת נסיעתם ומתבוננים קודם המסע מה יביא אותם לבית מרגועם. ולא לקחו מהעולם הזה אלא פחות מחייתם, ולא הניחו בו דבר שהיה עשוי להועיל לאחריתם שלא עשוהו כפי יכולתם, אלא לקחו ממנו צידה ונשאוה לדרך. עד כאן דברי קודשו והם קילורין לעיניים!

והמתים לחיות:

התורה הקדושה מצווה כל יהודי באשר הוא ״ושמרתם את חוקותיי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם״ (ויקרא יח, ה), וחי בהם לעולם הבא, ואם תאמר בעולם הזה, והלא בסופו מת הוא? מה אני מקיים וחי בהם? לעולם הבא. ״אני ה׳״- נאמן לשלם שכר. הגמרא בסנהדרין פרק חלק (דף צ) שואלת מנין לתחיית המתים מן התורה, ומביאה מספר רמזים לתחיית המתים לעתיד לבוא:

א. ״ונתתם ממנו את תרומת ה׳ לאהרון הכהן״ (במדבר יח, כח) וכי אהרון לעולם קיים והלא לא נכנס לארץ ישראל? א״כ היאך מצווה הקב״ה לתת מעשר מן המעשר לאהרון הכהן והוא אינו נכנס לארץ? אלא מלמד שעתיד לחיות וישראל נותנים לו תרומה, מכאן לתחיית המתים מן התורה.

ב. רבי סימאי אומר: ״וגם הקמותי את בריתי איתם לתת להם את ארץ כנען״ (שמות ו, ד) להם הכוונה על האבות הקדושים, וכי להם ניתנה והלא לבניהם ניתנה? אלא מלמד שעתידין לחיות ועתיד הקב״ה לתת להם את ארץ ישראל כפי שהבטיחם.

ג. שאלו מינים את רבן גמליאל מנין שהקב"ה מחייה מתים? אמר להם מקראות אלו: "אשר נשבע ה' אלוהי אבותיכם לתת להם" (דברים א, ח), לכם לא נאמר אלא להם, ויש אומרים מקרא אחר אמר להם "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום" (דברים ד, ד), מה היום כולכם קיימים אף לעולם הבא כולכם קיימים.

ד. פסוק מפורש בישעיהו (כו, יט), "יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר, כי טל אורות טלך וארץ רפאים תפיל", וכן פירש הרד"ק זיע"א שם: בעת הישועה עתיד הקב"ה להחיות מתים, וכן אמר בנבואת דניאל "ורבים מישני אדמת עפר יקיצו".

ה. אמרה קליאופטרה לרבי מאיר יודעת אני שהמתים עתידים לחיות, מהפסוק בתהילים (עב, יז) "ויציצו מעיר כעשב הארץ", אלא כשהם עומדים מקברם יקומו ערומים או בלבושיהן? אמר לה רבי מאיר קל וחומר מחיטה, ומה חיטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושין (כמה קליפות) צדיקים שנקברים בלבושיהן על אחת כמה וכמה.

ו. ביתו של הקיסר השיבה לאביה ששאל את רבן גמליאל והלא המתים חוזרים ליסוד שלהם שהוא עפר, וכי עפר יכול לחיות? אמרה לו משל אילו היו שני יוצרים בעירנו, אחד יוצר כלים מן המים והשני יוצר כלים מטיט, איזה מהם משובח ומפליא יותר? אמר לה אביה הקיסר כמובן שיוצר מן המים משובח יותר. אמרה לו ביתו אם מן המים צר (שאדם נוצר מטיפה סרוחה שהיא כמים), מן העפר לא כל שכן?!

ז. רבי ישמעאל לומד ק"ו מזכוכית: ומה כלי זכוכית שאדם נופח בה ויוצר כלים, ואם נשברים יש להם תקנה שמתיך אותם וחוזר ונופח בהם. אדם שנברא ברוחו של הקב"ה שנאמר (בראשית ב, ז) "ויפח באפיו נשמת חיים", לא כל שכן?

ח. אמר גביהא בן פסיסא לאותו מין אוי לכם חייבים ורשעים שאומרים אתם שהמתים לא יחיו, אותן שלא היו מעולם- נוצרים ונולדים וחיים, אותן שכבר היו לא כל שכן שחוזרים וחיים???

ט. נאמר בפרשת האזינו (דברים לב, לט) "אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא" מה מחיצה ורפואה כאחד, אף מיתה וחיים כאחד, מכאן לתחיית מתים מן התורה.

י. אמר רבי יהושע בן לוי מנין לתחית מתים מן התורה שנאמר "אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה", היללוך לא כתיב אלא יהללוך- בעתיד.

א. הגמרא בברכות (דף יח ע"ב) מספרת על חסיד אחד שלן בערב ראש השנה בבית הקברות ושמע שיחתן של שתי רוחות, בנות צעירות שנפטרו לבית עולמן שמספרות זו עם זו על מה ששמעו מאחורי הפרגוד, וכך עשה גם

בשנה האחרת, אולם בשנה השלישית כבר נמנעו מלספר על פורעניות המתרגשות לבוא בעולם מפני שהדברים נשמעו בין החיים.

ב. הגמרא בבא מציעא (דף פד ע"ב) מספרת על רבי אלעזר בן רשב"י שהיה מונח לאחר מותו לא פחות משמונה עשרה שנה ולא יותר מעשרים ואחד שנה בעליית הגג, וכשהיו באים אנשים לדון היו עומדים ושוטחים דבריהם והיה יוצא קול מהעליה ואומר פלוני חייב, פלוני זכאי עד שקברוהו בערב יום הכיפורים במערת אביו רבי שמעון בר יוחאי זיע"א.

ג. הגמרא במועד קטן דף כה מספרת כשנפטר רב הונא רצו לקוברו ליד רבי חיא אמרו מי ילך להכניסו לקבורה? אמר רב חגא אני אלך כי למדתי תורה מפיו, כשהכניסו למערה ראה שיהודה בנו של רבי חייא היה קבור מימינו, וחזקיה בנו השני של רבי חייא קבור משמאלו, אמר יהודה לחזקיה אחיו עמוד ממקומך כי מביאים הנה לקבורה את רב הונא, ואין זה דרך ארץ שרב הונא יעמוד ויחכה, ובירושלמי מסכת כלאים (דף פט) יש גירסא שונה במקצת.

ד. הגמרא בכתובות דף קג מספרת על רבינו הקדוש רבי יהודה הנשיא שלאחר מותו היה בא לביתו בכל ערב שבת, עד שפעם אחת באה שכנה וקראה על פתח הבית שהיתה רוצה איזה דבר, אמרה לה שפחתה של רבי שתקי כי רבי יושב כאן כעת, כיוון ששמע רבי זאת, לא בא עוד אל ביתו כדי שלא להוציא לעז על צדיקים הראשונים לומר שהם לא היו צדיקים כי לא הייתה להם רשות לבוא לביתם כמוהו.

בדורינו דור יתום, זכו לפרסום רב עדויות של אנשים רבים שמתו מוות קליני וחזרו לחיים, ספרים רבים נכתבו בנושא זה ע"י חוקרים ומדענים ומומחים בתחום זה, הרב הצדיק הגדול רבי יהודה פתייה זצוק"ל זיע"א כתב בספר "מנחת יהודה" פרק מיוחד הנקרא "רוחות מספרות" על ענין זה, עיין שם ותפחד!!!

והחיים לידון לידע ולהודיע

בנוהג שבעולם אדם שצפוי למשפט מנסה להרגיע עצמו בכמה כיוונים ותירוצים: אולי אין חוק כזה בכלל, ושמא יכפור באשמה, יטען ויוכיח שלא עשה את המעשה, ושמא לא יבואו עדים להעיד כנגדו, ושמא לא יתקיים המשפט כלל. ושמא יוכל לשחד את השופטים, ושמא יוכל להמלט, ואולי ידברו בעבורו שרים וחכ"ם וד"ר פלוני וד"ר אלמוני על כך נאמר קוץ וד"ר ד"ר תצמיח לך: ואולי יבקש חנינה מנשיא המדינה, ואולי יאיימו בני משפחתו אוהביו וזרש אשתו על העדים או על התובעים במשפט, וכו', וכו', לפיכך בא התנא הקדוש ומאלפנו דעת לומר שאצל הקב"ה ישתבח שמו לא שייכים כל השיקולים והספקולציות האלו.

בית דין של מעלה לא דומה כלל למציאות שאנו מכירים ויודעים אמר דוד המלך ע״ה בתהילים (צד, ט) ״הנוטע אוזן הלא ישמע? אם יוצר עין הלא יביט?״ אם כאן בעלמא דשיקרא יש כל כך הרבה אמצעים להוכיח, ולזהות, לוודא, ולהפליל, כ״ש בעלמא דקשוט שיש אמצעים משוכללים מאלו בידי אדון הכל להנציח ולהוכיח כל מקרה ואין נסתר מלפניו, ואינו נוטל שוחד משום אדם, ואינו מקזז במצוות בשביל העבירות אלא שכר מצוה לחוד ועונש על כל עבירה לחוד.

ברוך הוא שאין לפניו לא עוולה ולא שכחה:

הפסוק אומר ״אל אמונה ואין עוול צדיק וישר הוא״ הקב״ה ישתבח שמו נותן לאדם כמעשיו וכפרי מעלליו, ואינו דומה הנהגת בשר ודם להנהגתו של הקב״ה: אדם שגנב בעולם הזה, אם יתפסו אותו ישנם מדרגות בסולם הענישה של ערכאות הגויים הנוהגים בארץ, לפי גודל הסכום שגנב יגדל גם העונש, אין דין פרוטה כדין מאה! ובדרך כלל הגזלן לא משיב את הגזילה שגזל, ואם יכניסוהו לבית הכלא הרי בסך הכל הרחיקו אותו מהחברה לחברה גרועה יותר, נכנס גנב קטן ויוצא משם גנב גדול ומדופלם. אינו לומד שום מקצוע או דבר שיכלכל אותו בכבוד וביושר, וכשיצא מהכלא - יצא אזרח אחר ולא לטובה, ממורמר יותר על החברה, וברוב הפעמים יחזור לסורו, בתקופה שהיה בכלא משפחתו היא הנפגעת העיקרית. אשתו הייתה עגונה במשך הזמן הזה בניו יתומים, הוריו שכולים, הפגיעה הייתה קולקטיבית ולא צודקת באנשים חפים מפשע.

אבל בתורת החיים הנצחית מצווה הקב״ה שהגנב שאין לו להחזיר ימכר בגנבתו. הענישה תהיה חינוכית, בביתו של האדון החדש ילמד נימוסים והליכות ודרך ארץ. מוסר והשקפה. יהיה כאחד מבני הבית, לא יזלזלו בכבודו שנאמר ״בטוב לו עימך״. במשך השנים שהוא עובד אצל בעל הבית הוא בונה את עצמו במידות טובות, וכשיוצא משם פנים חדשות באו לכאן. אמש היה שנאוי משוקץ ומתועב, והיום טוב ואהוב לפני המקום.

דבר אחר: אף אם נגזרה על האדם גזירה רח״ל למיתה אין הקב״ה מעניש את האדם אם יש מישהו מבני ביתו או מסביבתו הקרובה שיצטער בעקבות מותו של קרובו, ואותו צער לא מגיע לו. כדי להמחיש זאת נקח לדוגמא אדם שיש לו ח״ו כלב בביתו, בכל בוקר הוא לוקח את כלבו הנאמן לטיול, הכלב מפזז לפניו, כמו שנאמר והלך לפניך צדקך: אם נגזרה גזירה על אותו אדם למיתה, ולא יהיה מי שיטפל בכלב הנ״ל לא מוציא הקב״ה את הגזירה לפועל עד שימציא תחליף לאותו בעל הבית שיטפל בכלב הזה, מפני שלאותו כלב לא מגיע הצער הזה במניעת הטיפול בו בעקבות הגזירה, והבן. אנו אומרים בתפילת יום הכיפורים כי זוכר כל הנשכחות אתה ואין שכחה לפני כסא כבודך. אלוקים במשפט יביא על כל נעלם, מה שנעלם מעינינו ומזכרוניו. הכל נזכר לפני הדר גאונו. הפסוק בפרשת האזינו אומר ״צור ילדך תשי״, כלומר הקב״ה ישתבח

שמו עשה חסד גדול עם בני האדם שברא את השכחה כדי שהאדם ישכח מהצרות ומהטרדות המרובות ולא יהיה עסוק כל הזמן בזכירת הטראומות והצרות שעברו עליו, שאם לא כן כל היום יהיה עצב וטרוד בזכירת קרוביו שהלכו לבית עולמם וכן בזכירת כל הפרטים שהשיכחה יפה להם. ואנחנו שקיבלנו חסד גדול כזה מהבורא יתברך משתמשים בה לצערינו כנגד הבורא, עושים מעשים כנגד רצונו ולא שמים לנגד עיננו זכרון יום המיתה.

המגיד מדובנא זיע״א המשיל זאת לאדם שהיה חייב כספים לכמה אנשים, והיו באים אליו יום יום בעלי החוב ומציקים לו, פעם אחת פגש בו עוכר דין והלה סיפר לו את צרותיו, יעץ לו הנ״ל שכל מי שיבוא אליו לבקש כספו יעשה עצמו כמשוגע, יעלה על השולחן וירקוד כדרך השוטים ויוציא ריר מהפה ויעשה תנועות משונות, עד שירחמו עליו מן השמיים. ברוך אומר ועושה, כשבא אליו בעל החוב הראשון עלה על השולחן והחל להוציא ריר מהפה והיה משחק כמשוגע, בראות בעל החוב כך אמר ה׳ יצילנו החסר משוגעים אנוכי? והלך לו. וכן השני וכן השלישי, יום אחד פגש העוכר דין ידידו בעל עצת האחיתופל את בעל החוב שגם לו היה חייב כספים ובקש את כספו. עלה בעל החוב על השולחן והחל בהצגה הידועה, בראות זאת העוכר דין חמתו בערה בו וסטר בחזקה על לחי חבירו. הלא תבוש ותכלם לך!! אתה משתמש במה שנתתי לך להועיל לך כנגדי? אין לך כפיות בטובה גדולה מזו. כך הקב״ה טוען על ישראל, אני נתתי לכם דבר שנקרא שכחה, כדי שתשכחו מהבעיות והטרדות ויהיה לכם ישוב הדעת לעבודתי, ואילו אתם משתמשים בשכחה זו כנגדי ושוכחים אותי ועושים דברים נגד רצוני??

לכן הכלל הגדול בזה שיזכור האדם שהקב״ה תמיד צופה ומשגיח על כל דרכי בני אדם, מכין מצעדי גבר, וכל דבריו ומעשיו בספר נכתבים ״ועל הכל יביא האלוקים במשפט על כל נעלם״.

ולא משוא פנים ולא מקח שוחד:

פירש רבינו עובדיה מברטנורא זצ״ל שאינו נושא פנים אפילו לצדיק גמור שלא יענישו על עבירה קלה שבאת לידו. הפסוק בתהילים אומר ״צדקתך כהררי אל ומשפטיך תהום רבה״ ופירשו חז״ל שהקב״ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה. כמאמר המשורר במקראיו: ״נותן לרשע רע כרשעתו וגומל לאיש חסיד כמפעלו״. ואף אם צדיק מחסיר בעבודת ה׳ שלו או מתרשל בקיום מצווה וכל שכן שעובר עבירה - אין הקב״ה מוותר לו בגלל זה, אלא מודד בפלס מאזני צדקו ונותן לו את העונש הראוי.

הרמב״ן זיע״א פירש בפרשת לך לך ״ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא את אשתו הצדקת במכשול עוון מפני פחדו פן יהרג, והיה לו לבטוח בה׳ שיציל אותו ואת אשתו וכל אשר לו״. דברי הרמב״ן הקדוש נאמרו בקשר לבקשת אברהם משרה אשתו (בראשית יב, יג) ״אמרי

נא אחותי את למען יטב לי בעבורך וחייתה נפשי בגללך״. בגלל שאלתו ״במה אדע כי אירשנה״ נגזרה על זרעו של אברהם גלות בארץ מצריים. ארבע מאות שנה של שעבוד נורא בגלל דבר שלא נראה לנו כחטא ועוון!!!

בהמשך הפרשה מפרש הרמב״ן בענין שרה והגר על הפסוק (בראשית טז, ו) ״ותענה שרי את הגר שפחתה״ אומר הרמב״ן ״חטאה אימנו בעינוי הזה וגם אברהם בהניחו לעשות כן״, מה העונש שקיבלה שרה על עינוי זה?? שמע קול בכיה של הגר ונתן לה בן שיהיה פרא אדם לענות את זרע אברהם בכל מיני עינוי. עד עצם היום הזה אנו סובלים מבני ישמעאל, מכח התביעה דקה מן הדקה שנתבעה שרה אמנו.

יעקב אבינו עליו השלום עושה לבנו יוסף כתונת פסים לטובתו של יוסף לתת פרס על הצטיינותו ״כי בן זקונים הוא לו״. פירש אונקלוס הרי בר חכים הוא ליה, ועוד שרצה לעורר בין האחים קינאת סופרים. בכל זאת בגלל הנהגתו שהיה בה שינוי בין הבנים התגלגל הדבר לידי קנאה ושנאה עד שירדו למצרים והשתעבדו שם כמה דורות בעבודת פרך ובעינויים קשים ומרים. שהרי יכלה גזירת בין הבתרים להתקיים עוד שנים רבות בארץ כנען, כפי שהיה מלידת יצחק.

יעקב אבינו ע״ה החביא את דינה ביתו כדי שלא תינתן לעשיו הרשע, בשמיים נחשב לו דבר זה לעוון, יתכן שאם היה נותן את ביתו הצדקת לעשיו אחיו הייתה מחזירתו למוטב, גורמת לו לתקן מעשיו. בזה שמנע אותה הייתה קפידה בשמיים, כתוצאה מכך התחלל כבודה במעשה שכם בן חמור הרשע שעינה אותה. רבות מחשבות בלב איש ועצת ה׳ היא תקום.

מצוות עשה מן התורה ״זכור את עשה ה׳ אלוקיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים״ (דברים כד ט) מרים שלא דיברה לשון הרע ממש על משה רק שאלה שאלה ותמיהה בעלמא. משה רבינו לא שמע אותה, ואם היה שומע ודאי שלא היה מקפיד. מרים הנביאה אהבה ביותר את משה אחיה. בזכותה הוא נולד, בזכותה גדל, וכל זה היה בדרך, במדבר ולא במקום ישוב. ובכל זאת לקתה מרים בצרעת, עונש קשה ומצער, וכל העם לא נסע עד האסף מרים.

* משה בדרך למלון הלך בשליחות הקב״ה לפרעה, היה עסוק בהוצאתם של עם ישראל מהגלות והשעבוד הנורא. בכ״ז כיוון שלא קיים מצוות מילה לבנו היה הילד בסכנת חיים מוחשית. שרצה מלאך ה׳ להורגו על שביטל לפי שעה את המצווה. לא עמד לו זכותו של אביו, משה רעיה מהימנה, לא עזר לו שאביו עסוק בשליחות ה׳. אילולא ציפורה אימו שעשתה מעשה והצלתו- הייתה מידת הדין פוגעת בו.

* משה רבינו שעמד במצב קשה: האם לדבר אל הסלע כציווי ה׳ או להכות בסלע אחר כדרישת העם למען הרבות כבוד שמים. עשה לבסוף

כדרישת העם ודיבר אל סלע אחר, ולא יצאו מים, עד שהיכה במטהו פעמיים ויצאו מים, כיוון ששינה מציווי ה' לדבר אל הסלע ומיעט בקידוש שם שמיים נענש לא להכניס את העם לארץ המובטחת. לא עזרה העובדה שמסר נפשו למען העם ואמר "מחני נא מספרך", "הרגני נא הרוג ואל ואל אראה ברעתם", וכו' הקב"ה לא שמע לתפילותיו ולתחנוניו להיכנס לארץ.

* בני אהרון נדב ואביהו שהציצו בשכינה נפגעו, הפסוק אומר (שמות כג, יא) "ואל אצילי בנ"י לא שלח את ידיו ויאכלו וישתו ויחזו את האלוקים" ובפרשת שמיני (פרק ו) אומר רש"י שמתו נדב ואביהו על שהורו הלכה בפני משה רבם, כיוון שבכל יום מצווה להביא את האש מההדיוט, אולם ביום חנוכת המזבח הייתה צריכה לרדת אש מהשמיים ולאכול את הזבחים, כיוון שמיעטו בקידוש שם שמיים ולא שאלו הלכה מפי משה רבם יצאו לשונות של אש ושרפו את נשמתם הקדושה.

* יהושע בן נון שעיכב במשך שבע שנים את חלוקת הארץ- נענש שהחסירו לו עשר שנים משנותיו, וכן יוסף הצדיק מת עשר שנים לפני שאר אחיו מפני ששמע עשר פעמים עבדך אבינו ולא מיחה באחיו.

* ישעיה הנביא אמר "ובתוך עם טמא שפתיים אנוכי יושב" (ישעיה ו, ה) נענש, בשעה שמנשה המלך נכדו דדף אחריו, אמר ישעיה הנביא שם המפורש ונבלע בתוך עץ, ציווה מנשה שיחתכו את העץ עד גובה הפה של סבו- על זה אמרה הגמרא בפרק חלק שמנשה מילא את ירושלים בדמים מפה לפה- זהו פיו של סבו ישעיה הצדיק.

* וכן במעשה פנינה שציערה את חנה לשם שמיים וכוונתה היתה טהורה- בכ"ז התוצאה הייתה איומה - על כל ולד שילדה חנה היו מתים שתי ילדים לפנינה, רח"ל.

* החשמונאים אשר קידשו שם שמיים ברבים ומסרו עצמם להצלת כל עם ישראל ובחרוף נפש נלחמו למען התורה והמצוות, אנשים קדושים וטהורים ובראשם מתתיהו ובניו, ויהודה המכבי - לא נשאר מהם שריד ופליט, כמובא בגמרא בבא בתרא. וכל האומר מבית חשמונאי אנא עבדא הוא דלא אשתייר מינה כלל. וכל זאת מפני שהנהיגו עצמם במלוכה. ויעקב אבינו ע"ה בירך את שבט יהודה "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו" (בראשית מח, י). שלעולם תהיה שייכת המלוכה לשבט יהודה. ואילו החשמונאים שהיו משבט לוי לא עמדה להם זכותם הרבה להיות מלכים ולא נפלטו מעונש.

דוגמא הפוכה מזו מצינו במסכת סנהדרין פרק חלק (דף צו) הגמרא שם מספרת על נבוכדנצר שהיה סופר המלך מרודך בלאדן ולא היה נוכח בשעה שכתבו מכתב איגרת שלומים למלך חזקיה, בהעדרו של נבוכדנצאר נכתב שלום למלך חזקיה שלום לעיר ירושלים שלם לאלוקים

הגדול כשהגיע אמר להם איך כתבתם? אמרו לו כך וכך, כשהעמידם על טעותם הלך לכבוד הקב״ה שלוש צעדים בא המלאך גבריאל ועצרו, שאלמלא כך לא הייתה תקנה לשונאיהם של ישראל, בזכות זה זכה הוא ובנו ונכדו למלוך בכיפה במשך שלושה דורות!!!

שהכל בא לפי החשבון - שעברות קלות כשהן מרובות עולות לחשבון גדול. ואפשר לומר שהוא הדין גם במצוות, כל מצווה שאדם עושה כגון שיושב ולומד בשקידה עצומה ובקול רם וגורם בזה גם לאחרים התלהבות וחשק גדול בלימוד התורה, מחשב הקב״ה את זיכוי הרבים הרב שיש בזה, ולא רק בלימוד עצמו. אלא גם כשהולך ללמוד מקבל שכר, ואם זה בצער כגון גשם או שלג כ״ש (תהילים נה, טו) ״בבית אלוקים נהלך ברגש״, רג״ש- ר״ת רוחות גשמים שלגים, מצוותו כפולה ומכופלת. ולא עוד אלא שגם את האבק והבוץ שדבק ברגליו בשעת הליכתו שוקל הקב״ה ביום הדין, ונותן עליהן שכר.

החפץ חיים מונה שבע עשרה לאוין וארבע עשר עשין וארבעה ארורים שיכול אדם לעבור בדיבור תמים, אמנם לא כולם ביחד, אבל כמה וכמה בבת אחת. ויש חשבון אחר: יש אדם שמקיים מצוות בחשק והתלהבות גדולה בשמחה עצומה כמוצא שלל רב, לעומתו חבירו עשה את אותה מצווה אבל בקרירות ובלי התלהבות. השכר של שניהן יהיה שונה כהבדל האור מן החושך וכרחוק מזרח ממערב. וכן בעבירה ישנו את אותו יחס. התורה אומרת לגבי גנב שחייב תשלומי כפל אם טבח ומכר חייב תשלומי ארבעה וחמישה, אולם כשבא נתן הנביא וסיפר לדוד המלך את משל כבשת הרש חרץ דוד את דינו של הגנב בן מוות האיש, ואיך יתכן שעל גניבה חייב מיתה? אלא תלוי מה המניעים שדחפו. יש אדם עני שהוצרך מכורח הנסיבות לגנוב מפני שילדיו רעבים ללחם, אולם יש אדם עשיר שגונב מעניים ולא יודע שנפשות הוא חובל, ״על אשר טבח ולא חמל״. כיוון שעשה כך בזדון ובמצח נחושה נחשב לו כאילו שפך דמים. א״כ עונש מיתה הולם את מעשיו.

במדרש רבה מסופר על עוג מלך הבשן שבא לספר לאברהם אע״ה על נפילתו בשבי של בן אחיו- לוט. אל נא נחשוד כי עשה זאת לשם שמיים או מאהבתו את אברהם, אלא כדי שיהרג אברהם, והוא יקח את שרה שהייתה מהנשים היפות בתבל. ובכל זאת קיבל שכר ששרד מדור המבול. משה רבינו ועם ישראל היו יראים ממנו. אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו עאכ״ו.

על כרחך אתה נוצר:

המגיד מדובנא זיע״א נשא משלו ויאמר: מעשה ביהודי שהיו לו שתי בנות, האחת היתה שיא הכיעור, עד שהיו נבהלים מפניה. והשנייה הייתה בעלת פה מלוכלך, כל הקללות והשמטות והחרמות שיש בעולם. במקום תורת חסד על לשונה תורת קללות על לשונה. האב כבר השלים עם זה

שבנותיו תשארנה רווקות כל ימיהם. והנה הגיע לעיר שדכן מומחה, שדכן ר״ת שקר דובר כסף נוטל, אבל השדכן מיודעינו היה בלתי נלאה, לא היה סיר שלא סידר לו מכסה: פנה השדכן לאב ואמר לו הסר דאגה מלבך, יש לי עבור בנותיך שתי חתנים ״מוצלחים״. הראשון עיוור בשביל הבת המכוערת. השני חרש בשביל הבת המקללת. ואכן השיא את הבנות לחתנים אלו. היו הזוגות חיים בשלווה ובשקט מאושרים. העיוור חשב בטח אשתי היפה בתבל, החרש חשב שאשתו צדקת . גמורה, כל היום מתפללת ומשוררת מזמורי תהילים בע״פ. כך חיו בשלווה עד ולא עד בכלל. יום אחד הגיע רופא מומחה לעיר, יודע לרפא כל מכאוב וכל מחלה. באו שתי החתנים להתרפא אצלו, שלמו לרופא טבין ותקילין ואכן אחרי ניתוח מסובך העיוור החל לראות והחרש החל לשמוע, ומאותו יום הפכו חייהם לגהינום עלי אדמות, כשראה האחד את אשתו מכוערת ומעוקמת נפלה רוחו. והשני החל לשמוע ״זמירות״ וניבולי פה כל יומו ולילו. לאחר כמה ימים בא הרופא לבקש שכר עמלו, אמרו לו השניים אין אנו משלמים לך, מרגע שניתחת אותנו חיינו נהפכו לסיוט אחד גדול, חלום בלהות. בצר לו פנה הרופא לשופט לתבוע את כספו, השופט אמר לחתנים יש לכם ברירה או לשלם את מלוא הכסף או שהרופא יעשה לכם ניתוח שני להחזיר אתכם כמות שהייתם, מייד החלו לצעוק לא! לא לא רוצים לחזור למה שהיינו קודם! אמר להם א״כ חייבים אתם לשלם.

הנמשל: אכן האדם נולד בעל כרחו, כשהביאוהו אביו ואימו לעולם לא שאלו אותו. כשנולד ג״כ לא שאלו אותו, המלאך שלמד איתו תורה סטר על פיו והשכיח ממנו את כל מה שלמד ולקח את הנר שהיה מראשותיו. לא הייתה לו ברירה אלא לצאת מאותו מקום צר וחשוך. בעל כרחו הוא חי שהרי בשעה שהיה חולה כמה השתדלויות ומאמצים וטרחות ורפואות חיפש, כדי שיזכה להבריא ולחזור לאיתנו. כשהגיע זמנו למות ג״כ לא שאלו אותו, בא מלאך פלוני ונטל נשמתו. וגם בעל כרחו עתיד ליתן דין וחשבון בשמיים על כל פעולותיו בעולם הזה.

אומרים חז״ל: יום מתתו של האדם גדול מיום לידתו, מפני שביום שנולד אין אדם יודע מה מעשיו, אבל כשמת מודיע מעשיו לבריות. משל למה הדבר דומה? שתי ספינות הפורשות לים הגדול, אחת יוצאת מהנמל והשנייה נכנסת לעגון בנמל, זו שיוצאת מהנמל כולם שמחים בה, זו שנכנסת היו הכל עצבין בה, פיקח אחד היה שם ואמר חילופי הדברים אני רואה: זו שיוצאת לים הגדול לא צריכים להיות שמחים שאינם יודעים מה יעלה בגורלה, מה יהיה מצב הים במשך ההפלגה, סערות וכו׳. אבל זו שחזרה מהפלגה צריכים כולם לשמוח לפי שהם יודעים שיצאה לשלום וחזרה לשלום.

הנמשל: לא היה ראוי לשמוח בלידת האדם, כי לא ידע מה ילד יום, ואיזה מאבק איתנים מצפה לו עם יצרו, שלפתח חטאת רובץ. אפשר שיתפתה מיצרו השואף להוציאו מהעולם הזה ומהעולם הבא, אבל

כשמת אדם והלך כל ימיו במישרים בדרך הישרה שבואו והליכתו מהעולם הזה היו לשלום ולשם טוב, ראוי לשמוח. ולכן אמר החכם באדם "טוב שם משמן טוב ויום המוות מיום הוולדו", יום מיתתו של האדם גדול מיום לידתו. רבי אלעזר הקפר אומר שישנן שלוש מציאות: עולם הזה, עולם הבא, ויום הדין הגדול. הילודים לחיות היא המציאות הראשונה, המתים לחיות היא המציאות השנייה, והחיים לידון היא המציאות השלישית. הקב"ה יזכנו לעשות רצונו כרצונו ולעובדו בלבב שלם!

פרק ה

פרק ה - משנה א

בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר, וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת, אֶלָּא לְהִפָּרַע מִן הָרְשָׁעִים שֶׁמְּאַבְּדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּקַיְּמִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת:

מרן החיד"א זצוק"ל פירש בעשרה מאמרות נברא העולם, שהרי כתוב תשעה פעמים ויאמר אלוקים והמאמר העשירי הוא בראשית ברא אלוקים. המילה בראשית מורכבת מאותיות בארשת י", ארשת פירושו מאמר, כמו "וארשת שפתיו", ולפי פירוש זה יובן המשך הפסוק: "בראשית" כלומר במאמרות עשרה "ברא אלוקים" נבראו שמיים וארץ. שמיים זו הנשמה הרומזת לצדיקים שנאמר (תהילים נ, ד) "יקרא אל השמים מעל", והארץ זה הגוף הרומז לרשעים שנאמר "ואל הארץ מתחת". והארץ הייתה תוהו ובוהו אלו מעשיהם של הרשעים, "ויאמר אלוקים יהי אור" - אלו מעשיהם של הצדיקים. רבינו עובדיה מברטנורא זיע"א פירש שהרשע במעשי ידיו גורם לעצמו אבדון נצחי, וכל המאבד נפש אחת כאילו איבד עולם מלא. או לפירוש אחר כיוון שלעולם יראה אדם את עצמו ואת העולם כולו חציו זכאי וחציו חייב, וכיוון שהרשע

הוסיף עוד עבירה למאזנו יתכן שהכריע את עצמו ואת העולם כולו לכף חובה, ונמצא מחריב את העולם, וכיוון שהעולם נברא בעשרה מאמרות ולא במאמר אחד הסיכון והזהירות בכל מעשה צריכה להיות שבעתיים מחושבת. משימה נוראה מוטלת על כל אדם, וצריך להתעורר ולהזדרז לכך.

החידוש של המשנה הוא בשכר העצום שמחכה לצדיקים שכובשים את יצרם וממיתים את תאוותיהם בעולם הזה זוכים לשכר פי עשר בעולם הבא, ואילו הרשעים שהלכו אחרי רצונם ושרירות ליבם יקבלו עונש פי עשר על מעשיהם. ועפ״י זה יובן מה שאמרה הגמרא לעתיד לבוא זובח הקב״ה את יצר הרע, לרשעים נראה כחוט השערה ולצדיקים נראה כהר תבור. וכי שני סוגים של יצר הרע ישׁ? אלא שאותו יצה״ר הוא כחוט השערה, רק לצדיקים שהתגברו עליו נדמה כחוט ועוד חוט ועוד חוט עד שנהיה כהר, הר עשוי חוטים חוטים. כיוון שכל שאדם גדול יותר כך יצר הרע שלו מתפתח בהתאם, לצדיקים יצה״ר התפתח למימדים של הר, ואילו אצל הרשעים שלא גדלים ברוחניות הוא נשאר כחוט שמכריע אותם לבסוף. לכן אומר התנא לרשעים עד כמה גדול עוונם וכמה הם משחיתים במעשיהם. ומאידך לתת כח לצדיקים לעמוד בנסיונות הקשים ביודעם כמה שכר מובטח להם.

בספר ״שאל אביך ויגדך״ מובא משלו של החפץ חיים זיע״א הממחיש את אותה תחושה נוראה של בזבוז העולם הזה על הבלים: פעם אחת יצא אדם מחוסר פרנסה למדינה מעבר לים לנסות שם מזלו, ואכן מזלו האיר לו פנים, בכל אשר עסק- הצליח והרוויח, חמש עשרה שנים עבד שם, מדי פעם היה שולח לבני ביתו כסף ומתנות. ולאחר התקופה הזו גמר בליבו לשוב לביתו. מכר את כל נכסיו שהיו שם ניידי ודלא ניידי וכיוון שהיה בידיו סכום עצום החליט לקנות בו סחורה ולא להיסחב עם מזומנים. מאחר שבמדינתו לא היו שדות מרעה ובגלל זה הפרות היו כחושות ולא נתנו חלב רב החליט לקנות בכל כספו קרטוני חלב (לא עמיד:) שהיו זולים מאד במקומו ולהביאם לארצו, שם חשב יוכל למכור אותם ביוקר ולשלש את כספו. קנה מאות אלפי קרטונים חלב, העמיס אותם על מכולה והפליג חזרה לארצו. בישר לבני ביתו שהוא יוצא לדרך ובע״ה בעוד שלוש שבועות יגיע לביתו.

כמה דקות לפני שהפליג נטפל אליו רוכל והציע לו שיקנה ממנו כמה מרגליות, בתחילה סירב האיש לקנות באומרו מה לי ולהבלים האלה, אך לאחר שהפציר בו הרוכל קנה כמה אבנים ותחב אותם לכיסו ועלה לאוניה. במשך השבועות ששהתה האוניה בים התקלקלה הסחורה של החלב והחלה לעלות צחנה ותבאש האוניה. במצב רוח עגום ובנפש עצובה ושבורה התקרב לביתו. חמש עשרה שנות עמל ירדו לטמיון, כל חלומותיו על האושר המצפה לו התנפצו על סלעי המציאות, כשקיבלו את פניו אוהביו וזרש אשתו חשבו שהגביר של העיר מגיע, כולם באו לקבל פניו, לעמוד קרוב אליו והוא עצמו עוצר ברוחו שלא יתפרץ בבכי מר ויקרע את

בגדיו, בקושי הוציא מילה מפיו. אף אחד לא הבין את סיבת עצבונו חשבו בטח טירדת הדרך ועייפות היו בעוכריו, גם בקבלת הפנים בביתו חזר התסריט על עצמו, כולם שמחים חוץ מבעל השמחה.

לאחר שהמוזמנים הלכו לדרכם עלה בעל הבית על יצועו תשוש ועייף. אשתו . הייתה במצב עגום, היא קיותה שבעלה יחזור בפנים שמחות ומאירות ומעתה יאיר להם מזלם והנה בעלה קודר ושמם, כשהלכה לסדר את בגדיו נפלו מתוכם כמה מרגליות, מיד אצה רצה לסוחר ושאלה אותו על שווין של המרגליות והתברר שהן שוות הון רב, יכולים לחיות כמה דורות ברווחה. כעבור כמה שעות התעורר בעלה ואז התפרצה האישה לעומתו בשמחה גדולה, יכולים אנו לחיות בעושר ורווחה אנו ובנינו ובני בנינו, עכשיו אני מבינה למה סירבת לדבר, כנראה רצית להפתיע אותנו: באותו רגע פרץ האיש בבכי מר, איזה שוטה אני, איזו סחורה קניתי! הלכתי ורכשתי בכל רכושי חלב שהתקלקל והסריח, הרי במקום זה יכלתי לקנות ארגזים מלאים ביהלומים ואז יכולתי לגרום עושר לדורי דורות למשפחתי ולעיירה כולה, עתה הבינה האישה מה קרה, אם לשלוש מרגליות יש ערך כ״כ גבוה מה היה קורה אילו כל הסחורה הייתה כזו!!!

הנמשל הוא ברור: יורד אדם לעולם הזה, עובד קשה כל ימיו ואח״כ הוא מביא עימו את כל הדברים שקנה בשכר עבודתו, כלים נאים, אישה נאה, רהיטים יפים כסף מזומן, מה זה שווה בעולם האמת? הכל מסריח שם וזורקים הכל, מה יש לו לאדם מכל אלה? ואז הוא פורץ בבכי מר איזה שוטה הייתי! כל ימיי עבדתי בשביל ההבלים הרי יכול הייתי להביא הנה ארגזים מלאים מצוות ומעשים טובים ובמקום זה כל חיי השקעתי על הבית, על הנכסים על העושר המדומה, ומה נשאר מכל זה? העונש הגדול יותר בעולם הבא הוא הרגשת הפספוס האדירה והבושה והכלימה שיתבייש האדם על מעשיו ועל שבזבז זמנו על הבלים שלא יועילו!!

הגאון מוילנא זצוק״ל מוסיף על מדרש רבה בבראשית שאמר ארבע תשוקות הם וכו׳, ואמר יש עוד תשוקה שאין בכח איש לצייר ולשער חזקה וגדלה, בעת שמוליכין את האדם מביתו לקיברו, ואז תפקחנה כל חושיו ורואה מה שלא יכול לראות בעת חיותו. ומראין לו עונשי גהינום ותענוגי גן עדן. ורואה איך כילה ימיו בהבל וכל כספו וזהבו אשר עמל עליהם הם לצנינים ולחוחים בעיניו, כי בעבורם קנה לנפשו ענשי הגהינום וגם הפסיד תענוגי גן עדן, כי יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא. וכמה שעות תיו בכל ימי חייו שהלכו בבטלה אשר בכל שעה יכל להרוויח גן עדן בתענוגים נפלאים אשר עין לא ראתה. ומחמת גודל התשוקה אשר הוא רוצה להתעדן שם ואין הוא יכול להיכנס שם מחמת שהוא מלוכלך בצואת עוונותיו, הוא מרוצה להיענש בגהינום בענשים קשים ומרים רק שיבוא אח״כ לתענוגי ג״ע.

ואין בכח אדם לצייר גודל שבירת ליבו וחרטתו, ואם יהיה לאדם בעולם הזה אחד מאלף אלפים חלק מהצער שיש לו שם בעולם הבא היה מוכרח למות מחמת שלא היה יכול לסבול גודל תשוקתו שינתן לו רשות לחזור לביתו ולעסוק בתורה ועבודה כל ימי חייו. וממרט שערות ראשו וקורע את בשרו ואומר אוי לי, איך החלפתי עולם בתענוגים ניצחיים על עולם חושך, והצער הזה קשה לו מכל יסורי גהינום!!!

שואל התוספות יום טוב וכי בשביל להפרע מהרשעים ברא הקב״ה את עולמו בעשרה מאמרות? הלא הקב״ה חפץ חסד הוא ודרכו להיטיב, ולמה התכוון בפעולתו להגדיל עוונם? מתרץ הצל״ח רבי יחזקאל סגל לנדא זצוק״ל אדרבא: אם הקב״ה היה בורא העולם במאמר אחד, הרשע היה פוגם תיכף בכל הבריאה כולם בבת אחת והעונש הבא בעקבותיו היה בבת אחת. ואז לא היה יכול העולם להתקיים. שאם היו נפרעים מהרשעים בבת אחת היה כליון לגמרי. לכן כיון שנתחלק בריאת העולם לעשרה מאמרות, וגם פגם הרשעים מתחלק לעשרה ואז גם הפורענות לכפר עוון מתחלקת לעשרה ובוודאי שמידה זו חסד גדול מהקדוש ברוך הוא!

ועוד פירוש: כיון שהעולם נברא בעשרה מאמרות מוצאים אנו שהרבה דברים נחקקו בבריאה על בסיס זה: עשרת הדברות שבהם מתקיים העולם. וכנגדם עשר ספירות ועשר קדושות שבהן נתקדשה ארץ ישראל (כלים א, ו) כל דבר שבקדושה הוא בעשרה (ברכות כ״א ע״ב) בעשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ע״ה. ועשרה תנאים שהתנה הקב״ה עם ישראל בכניסתם לארץ (בבא קמא דף פ׳ ע״ב) וכנגדם עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית המקדש, עשר ניסים נעשו לאבותינו במצרים ועוד עשר על הים. (משנה ד, ה לקמן) עשרה דורות מנח עד אברהם ועשרה מאדם הראשון עד נח, בכל דור היו פוגמים במאמר אחד עד שפגמו בכולם והביא עליהם מי המבול, עשר מסעות שנסעה השכינה (פרקי דרבי אלעזר פרק יד). והפלא היותר גדול: כיון שבעשרה מאמרות נברא העולם, כל העולם כולו ממזרח שמש ועד מערבו מהמקומות היותר מיושבים והמשכילים ועד המקומות הנידחים והנחשלים כולם סופרים בשיטה עשרונית עד עשר, ודבר זה תימה גדול הוא. איך יתכן שכל חכמי תבל הגיעו לאותה המסקנה שיש לספור בספירות של עשר? כיון שאדם הראשון קבל זאת מבורא עולם והנחיל לבניו ולבני בניו עד סוף הדורות שבריאת העולם לא נשלמה ולא נגמרה עד שבא למספר עשר ורק אז נחשב העולם כשלם וגמור!!! .

מסופר על צדיק אחד שבא לעולם העליון לאחר פטירתו, ומצאו בו רק חטא אחד של עבירה שנכשל בה, ונידון בבית דין של מעלה או לחזור בגלגול או גהינום שלושה ימים, ובחר בגהינום שלושה ימים מיראתו שלא יתקלקל בעולם השפל עוד יותר ח״ו. מאחר שזכה במעשיו להיות נקי מעבירות. ומסרו אותי למלאך להוליכו לגיהנם וכשהתקרב חמש מאות פרסה (אלפיים ק״מ) סמוך לגהינום נתפרדו ונתפקקו עצמותיו מחום הגהינום, וכל אשר נתקרב יותר התחמם יותר ויותר, ואמר למלאך

שרצונו יותר בגלגול. ואם בשביל שלוש ימים בחר לבוא בגלגול שוב ולסבול מחדש את תחלואי העולם הזה וכולי האי ואולי יתקן את עצמו, מי שנדון שנה או יותר, וכ״ש בשאר העונשים שכל אחד מהם קשה פי שישים מהעונש הקודם לו, על אחת כמה וכמה. ה׳ יצילנו.

אומרת הגמרא במסבת חגיגה (דף טו) גם את זה לעומת זת עשה האלוקים, - ברא צדיקים- ברא רשעים, ברא גן עדן- ברא גהינום, כל אחד ואחד יש לו שתי חלקים, אחד בגן עדן ואחד בגהינום, זכה צדיק נטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן, נתחייב רשע נטל חלקו וחלק חבירו בגהינום. לגבי צדיקים כתוב ״לכן בארצם משנה יירשו״, לגבי רשעים כתוב ״ומשנה שברון שברם״ (ירמיה יז י ח).

פרק ה - משנה ב

עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ, לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו, שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַמַּבּוּל.

מתעוררות שתי קושיות במשנה זו:

א. ממה נפשך, אם הקב״ה היה מאריך אפו לשמונה דורות או לשבעה לא היה נקרא ארך אפיים? וא״כ למה לא האריך אפו ליותר מעשרה דורות?

ב. למה לא שלח הקב״ה נביא כדוגמת יונה הנביא שיעוררם לתשובה?

נראה לומר שעשרה דורות היו מכעיסין את הקב״ה בעבודה זרה, כמו שכתוב ״אז הוחל לקרוא בשם ה״׳ הוחל מלשון חולין. היו עובדים לעבודה זרה וקוראין לה אלוהות. ולאחר שהציף הקב״ה את מי האוקיינוס ומחק שליש מהעולם (רש״י פרק י׳ פסוק ד׳) את כל דור אנוש, לא למדו לקח ולא נכנע דור המבול ללמוד מאזהרה חמורה זו, ומטעם זה לא שלח הקב״ה נביא להוכיחם. הפסוק אומר ״ואל זועם בכל יום״, ועל מה זעמו? על מלכי אומות העולם שעובדים עבודה זרה ומשתחווים למעשי ידיהם, בכל זאת האריך אפו עמהם אולי ישובו ממעשיהם הרעים אבל בדורו של נח כיוון שהגיעו לדרגה של רק רע כל היום והקב״ה כביכול נתאבל על מעשי ידיו שברא, ומאחר שכל העולם כולו נברא לכבוד ובשביל האדם, ונזר הבריאה הגיע לתכלית ההשחתה, מה צורך עוד בעולם?

הגמרא בסנהדרין פרק חלק דף קח אומרת דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב״ה, היו זורעים אחת לשבעים שנה וכולם

חיו מאות שנים והיו גיבורים. הפסוק באיוב אומר "ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון". מעשה בתינוק אחד שנולד בבית ואימו נחלשה מהלידה, אמרה לתינוק לך לחדר השני והבא מספרים כדי שאוכל לחתוך את הטבור, הלך התינוק לחדר השני וראה שם שד, אמר לו השד מה אתה עושה פה? אמר התינוק ואתה מה עושה כאן? התחילו להתאבק עד שעלה עמוד השחר, התינוק מפליא בו מכות קראטה כמו שנאמר "ולפני קרתו מי יעמוד": אמר לו השד כשהוא פצוע וחבול לך אמור לאימך שיש לך מזל שעלה השחר ולנו השדים אין רשות להיות כאן יותר, שאילולא כך הייתי נותן לך מכה ושובר ראשך לשניים. אמר לו התינוק לך אמור לאמא שלך שיש לך מזל שאני עדיין מחובר בטבור שאלמלא זאת הייתי נותן לך מכה ומפצח את ראשך לארבע:

בדור המבול היה שפע טובה וברכה - ובכ"ז עשו רעות רבות וצרות. גזל, חמס "אמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו", בעטו בטובתו ואמרו כלום צריכים אנו לטיפה של גשמים הרי לנו נהרות ומעיינות שאנו מסתפקין מהן, ובסאת עוונותיהם הגזל קטרג בראש, עד שבא המלאך ששמו קץ כל בשר לקטרג על אותו דור שלא הייתה לו תקנה.

אומרת הגמרא שנוח בנה במשך מאה ועשרים שנה את התיבה והיה מוכיח אותם והיו מבזין אותו, בכל שנה היו באים אליו ואומרים סבא נח מתיי יהיה המבול? והיה אומר להם עוד מאה ועשרים, עוד מאה ותשע עשרה, עוד מאה ושמונה עשרה: והיו מלגלגין עליו. אם מבול של אש יביא יש לנו פטנט רשום ששמו עליתה, שכל המורח עצמו בדם שלה לא שולט בו האור. ואם מבול של מים הוא מביא יש לנו עששיות של ברזל. אומרת הגמרא בכל הזמן הזה של מאה ועשרים שנה האריך ה' אפו עמהם. ועוד שבעה ימים ימי אבלו של מתושלח הצדיק שנתן להם ארכה נוספת אולי ישובו בתשובה, והטעימן בשבעה ימים אלו מעין העולם הבא כדי שידעו מה טובה מנעו מעצמם וכמה קלקלו בחטאם. ואח"כ ירדו הגשמים של המבול במשך ארבעים יום ברחמים, שאם יחזרו בהם יהיו גשמי ברכה. וכשלא חזרו היו למבול ששטף את העולם כולו, ואף בשעה שנכנס נח לתיבה רצו לשבור את התיבה ולהרוג את נוח. רשעים אפילו על פתחה של גהינום לא חוזרים בתשובה, ואף שרואים שדרכם מובילה אותם לבאר שחת- מקשים ערפם.

עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם, לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו, שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין, עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם וְקִבֵּל (עָלָיו) שְׂכַר כֻּלָּם:

אומר הפסוק (בראשית ב, ד) "אלה תולדות השמיים והארץ בהיבראם". ודרשו חז"ל אל תקרי בהבראם אלא באברהם. שעד אברהם אבינו ע"ה היה כל העולם בבחינת תוהו עד שבא אב האומה והחל לקרוא בשם ה',

לעשות נפשות ונשמות לתורה. הגמרא במסכת ראש השנה (דף לא) אומרת: שית אלפי שנין הוה עלמא, אלפיים ראשונים תוהו, ואלפיים אחרונים ימות משיח. אלפיים שנות התוהו היו עד שנולד אברהם אבינו ע״ה, שבא אברהם אבינו וקיבל שכר כולם. ונשאלת השאלה איזה שכר מגיע להם אם הכעיסו לפני בורא עולם? שלוש תשובות בענין:

1. תשובת רבינו עובדיה מברטנורא זיע״א שפירש שאברהם אבינו עשה מעשים טובים כנגד מה שהיה ראוי שיעשו כולם, לפיכך כולם נצלו בזכותו.

2. תירוץ שני: אעפ״י שהיו עובדי עבודה זרה לא מן הנמנע שהיו אנשים שקיימו מצוות, צדיקים דוגמת שם ועבר וכו׳, ומאחר וחיו בזכות אברהם כל אלפיים שנות קיומו של העולם, הרי נזקפים מצוות ומעשים טובים אלו לזכותו.

3. אברהם אבינו קיים את כל התורה כולה, כ״ש (בראשית כו, ה) ״עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצוותי חוקותיי ותורותיי״, וכיוון שתלמוד תורה כנגד כולם- כך קיבל שכר כנגד כל מי שלא למד באותם שנים.

כתוב בבראשית רבה פרשה יד: האדם הגדול בענקים זה אברהם. ולמה קורא אותו גדול שהיה ראוי להבראות קודם אדם הראשון, אלא אמר הקב״ה שמא יקלקל ואין מי שיבוא לתקן אחריו. אלא הריני בורא אדם תחילה שאם יקלקל יבוא אברהם ויתקן תחתיו, הקב״ה ברא את אברהם אבינו באמצע הדורות כדי שיתקן את הדורות שלפניו ואת הדורות שלאחריו.

להודיע כמה ארך אפיים לפניו:

שאם היה נפרע מתרח הרשע, לא היה בא אברהם אבינו לעולם ועושה נפשות לתורה ולאמונה באל אחד. לאחר המבול שוב חודש העולם ובהמשך לכך החל יסודו של העם היהודי ע״י אברהם אבינו ע״ה שהרי אמר לו הקב״ה ״אב המון גויים נתתיך״ (בראשית יז, ה), וממנו מתחילה השרשרת עד היום הזה. כוחות נפש עצומים אנו מוצאים באברהם העברי שנקרא כך ע״ש שעמד מעבר אחד של העולם וכל העולם מעברו השני, והוא יוצא בכל מקום ומכריז שיש אל יחיד ומיוחד שבידו העוז והממשלה ורק בו יש להאמין. כולם לועגים לוו ויוצאים כנגדו, דעת הקהל העולמית נגדו, והוא הולך נגד הזרם. זרם ר״ת זורו רשעים מרחם. לא מתחשב בדעותיהם הנפסדות ובהגיונם המוטעה, אברהם אבינו יודע את האמת והולך איתה ״עד הסוף״, נגד כל באי עולם. ובזה זכה להעמיד אומה קדושה אשר עומדת וקיימת נגד הזרם העולמי למרות כל הרדיפות והשמדות. מסירות הנפש זו המידה שהטביע אב האומה בבניו עד סוף

הדורות, מוסרים נפשם על אמונתם ועל דתם, בזכותו של אברהם שעמד איתן כנגד כל העולם הטועה.

הקב״ה שהוא צופה אחרית מראשית יודע שאמנם יש עשרה דורות מחידוש העולם שגם הם יעבדו עבודה זרה ושאר תועבות אבל רואה שבעוד עשרה דורות יקום צדיק שיעשה מהפיכה בעולם להעביר גילולים מן הארץ ולהקים את עם ישראל עם הנצח, ולכן מאריך אפו לתכלית הזו.

פרק ה - משנה ג

עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם וְעָמַד בְּכֻלָּם, לְהוֹדִיעַ כַּמָּה חִבָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם:

מצינו כמה דיעות בין המפרשים כיצד מונים את עשרה הנסיונות שהתנסה אברהם אבינו ע״ה ובין כולם יש חמש עשרה נסיונות ואלו הן:

א. נרדף ע״י נמרוד (שהכריז על עצמו שהוא אלוה) במשך שנים, ושלוש עשרה שנה נטמן באדמה. הניסיון בזה כי אברהם אבינו נרדף בגלל אמונתו בבורא עולם, ונסתר שנים מתחת לאדמה, אעפ״י שעדיין לא התגלה אליו הקב״ה ולא דיבר איתו, ללמדנו שלחיות על קידוש ה׳ קשה יותר מאשר למות על קידוש ה׳. באשר הנסיון הוא בכל רגע בפני עצמו.

ב. הושלך ע״י נמרוד לכבשן האש, זהו נסיון אור כשדים, מוכן היה למסור את חייו על אמונתו בבורא עולם, אמונה שהשיג מדעתו שיש אלוה אחד בעולם, והוא עילת העילות ומסובב הכל, כי אי אפשר לגלגל שיסובב עצמו, לפני שהקב״ה דיבר איתו או נגלה אליו, באמצעות שתי כליותיו שהיו יועצות ומחכימות אותו.

ג. לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך- עצם עקירת מקום ישובו ומחיתו, משפחתו והסביבה הקרובה, ללכת אל הבלתי נודע, כתוב ״וילך אברהם כאשר דיבר אליו ה׳״, עזב הכל והלך, לא בגלל ההבטחות, אלא אך ורק מחמת ציווי ה׳, וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאם לא היה מבטיח לו מאומה גם כן היה הולך באותה הרגשה ובאותה זריזות. ועיקר הנסיון שאברהם עשה בגלל שהקב״ה מצווה, ותו לא.

ד. ויהי רעב בארץ- בכל העולם היה שובע, ורק בארץ ישראל היה רעב, והנה לאחר כל ההבטחות שהבטיח הקב״ה לאברהם, אין לו מה לאכול, עד כדי כך שנאלץ לעזוב את ארץ ישראל שהובטחה לו ולזרעו. אברהם שלם באמונתו ולא מתרעם על הנהגת הקב״ה כלפיו. בספר ירמיה מצאנו

ויכוח בין ירמיה הנביא לבין נשים שעבדו עבודה זרה, שהיו מקטרות ומזבחות לצבא השמיים, "כי עשה נעשה את כל הדבר אשר יצא מפינו לקטר למלאכת השמיים והסיך לה נסכים אשר עשינו אנחנו ואבותינו מלכינו ושרינו בערי יהודה ובחוצות ירושלים, ונשבע לחם ונהיה טובים ורעה לא ראינו, ומן אז חדלנו לקטר למלאכת השמיים והסיך לה נסכים חסרינו כל ובחרב וברעה תמנו", לאחר שירמיה הנביא הוכיח את עובדי האלילים על מעשיהם, ואף הצביע על כך שנענשו בחרב וברעב, ענו לו הנשים המקטרות שדווקא שהתרפו במעשיהם הביאה עליהם את החרב והרעב, ומשום כך עליהן לשוב ולהתחזק בעבודתן: גם בזמנו של אברהם אבינו ע"ה היו עורכים צורות ועושים פולחנים לצבא השמיים וכדו', ואז בא אבי המאמינים אברהם אבינו ולימד והשריש בבני דורו להמנע מללכת בדרך זו שסופה כליה ואבדון. ואומנם רבים הלכו אחריו ושמעו לו, אבל כעת שהגיע רעב בארץ ומצבם התדרדר לרעה, מדרך הטבע היו צריכים לבוא ולטעון כל אלו שהתגיירו שכל זמן שהיו עובדים עבודה זרה היה להם שפע ברכה והצלחה במעשי ידיהם, אבל עכשיו דווקא אחרי שחזרו מדרכם הרעה- הורע להם ויש רעב בארץ, ואפילו אברהם שהוא המאמין הגדול עוזב בשל כך את הארץ, ויורד למצרים. הרי זה מעיד כאלף עדים שדרכם עד לפני שהתגיירו הייתה נכונה וסוגה בשושנים, וזה אחד הנסיונות הקשים.

ה. לקיחת שרה ע"י פרעה- ניסיון נורא, מי יכול לעמוד בכך, שלוקחים את אשתו, והרי היה יכול לשאול איך הקב"ה נותן שיקרה כזאת? ובפרט אצל אברהם ושרה שהיו מופלגים בצניעותם, ובכ"ז אברהם היה שלם באמונתו ולא התרעם, וקיבל דין שמיים באהבה.

ו. לקיחת שרה ע"י אבימלך- כנ"ל ויש בזה נסיון נורא כי הדבר קורה בשנית ואין לתלות בשום מקרה ואמתלא.

ז. לוט נלקח בשבי- הנסיון בזה שלוט היה בן אחיו של אברהם וקלסתר פניהם היה דומה, כפי שאמר ללוט "אל נא תהי מריבה ביני ובינך ובין רועי ובין רועיך כי אנשים אחים אנחנו" כלומר אנשים טועים לחשוב כי אחים אנחנו- שהיה דומה לוט לאברהם מאד. וכששבו את לוט היתה זו פגיעה באברהם אבינו, ובכ"ז לא התרעם כלפי שמיה.

ח. מלחמת ארבעת המלכים את החמישה- הנסיון בזה שאברהם אבינו הלך למלחמה על דעת למסור נפשו כ"ש "ואנוכי עפר ואפר", ופרש"י שם "הייתי ראוי להיות אפר במלחמת ארבע המלכים". ועוד שהלך בלא ציווי מהקב"ה להציל את לוט וסיכן את עצמו. (עוד רואים מכאן שאברהם אבינו לא "עשה חשבונות" ללוט על המריבה שהייתה ביניהם ועל כך שלוט שהיה תלמידו נטש אותו והלך בעקבות עושרו לגור עם רשעים ונלכד בשחיתותם, והבן).

יש מקשים: מי התיר לאברהם לסכן עצמו וליהרג על מנת להציל את לוט, והרי חייך וחיי חברך- חייך קודמים? תשובה לכך: אברהם אבינו

ע״ה הלך למלחמה כדי ששם שמיים לא יתחלל על ידו, כי בשעה שנפרד מלוט ואמר ״אם השמאל ואמינה ואם הימין ואשמאילה״ (בראשית יג, ט) ופרש״י שם: לא אתרחק ממך ואהיה לך לעזר ולמגן, ועתה הלך לקיים הבטחתו.

ט. ברית בין הבתרים- הנסיון בזה שאברהם אבינו שומע שזרעו עתידים להשתעבד שעבוד מלכויות ביסורים נוראיים, סבל של דורות, והוא לא מתרעם ומאמין בה׳. ונשאלת שאלה איך יתכן שכשאברהם שומע על כוונת ה׳ להשמיד את סדום ועמורה הוא עומד ומתמקח עם ה׳ על כך למרות שהיו רשעים, והיו גויים והכעיסו ביותר את הקב״ה. ואילו כששומע על גלות של ארבע מאות שנה לבניו ועינוי מתמשך על לא עוול בכפיהם, הוא מקבל את הידיעה בשלוות נפש ולא שואל על מה ולמה, ולא הופך עולמות על כך. האומנם? ועוד שאלה: אברהם שומע מהקב״ה כי גר יהיה זרעך ועבדום ועינו אותם: ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. ולא עומד בפרץ לפני הקב״ה לשאול וכי מה חטאו שיקבלו יסורים ועינויים אכזריים כאלו. ומה בצע ברכוש גדול? משל אומרים לדבורה לא מדובשך ולא מעוקצך. כמו שאומרים לאב נכה את בנך מכות נאמנות ואחרי שיזוב זוב דמו נפצה אותו במאה זהובים. הייתכן שיסכים האב לכך?! אתמהה! בספר הנפלא קול יהודה של הגר״י צדקה זצוק״ל יש תשובה נפלאה שתמציתה- הקב״ה עתיד לתת לבני בניו של אברהם אבינו את התורה שהיא תכלית העולם, לשש מאות אלף שורשי נשמות שהם המשובחים ביותר. צריך לעשות פעולת צירוף של כל הסיגים והזוהמה ומתוך כל המיליונים לברר רק את הטובים ביותר לשם מטרה זו. לכן אברהם לא מוליד על גיל מאה, שבן מאה כבר עבר מן העולם בכדי לנתקו כליל מאביו תרח. והוא מוליד שניים יצחק וישמעאל. ישמעאל ינק את כל הטומאה והזוהמה ויצחק נותר עולה תמימה. יצחק מוליד את עשו הרשע שלוקח את כל זוהמת הסטרא אחרא ומאידך יעקב הבן השני איש תם יושב אהלים. יעקב מוליד שתים עשרה שבטים קדושים והם יורדים למצרים מאתיים ועשר שנים להצרף בכור הברזל של מצריים. עשרים אחוז מהם נשארים בעוד ששמונים אחוז מתים במכת חושך, ואף אלו עוברים לאחר מכן ארבעים ותשע יום של יציאה ממ״ט שערי טומאה ונכנסים למ״ט שערי קדושה ואז מקבלים התורה הקדושה שהיא ״הרכוש גדול״. תכלית כל הבירורים, כמו שכתוב ״דבר ציוה לאלף דור״. ולכן אברהם מבין ומקבל כל זאת מבלי להתרעם על בוראו, עיין שם בספר שהאריך בענין ודבריו קילורין לעיניים ומרפא לעצם!

י. ברית מילה שנצטווה למול עצמו בזקנותו, ויש בזה משום סכנה גדולה, וחולי, ואעפ״כ לא נתמהמה ומל עצמו בזריזות ובשמחה.

יא. לקיחת הגר לאישה - הנסיון בזה שהיה לו מקום לשער שלא יהיו לו בנים משרה הצדקת, ויהיו בניו בני שפחה, ויש בזה משום פגם ביחוס.

יב. גירוש הגר ששמע לקול שרה והיה מתבטל כלפיה, שהרי בנו הבכור הוא צריך לגרש שהולידו אחרי תשעים שנות עקרות, וגם שרה נבנתה על ברכי הגר.

יג. גירוש ישמעאל שהיה עליו להתגבר על רחמי אב על בנו, ולגרשו לארץ גזירה.

יד. עקידת יצחק- הנסיון שלא הרהר אחרי מידותיו של הקב״ה, שאמר לו תחילה ״כי ביצחק יקרא לך זרע״ ואחר כך אמר ״והעלהו לי לעולה״. ויותר מכך: אברהם אבינו במשך מאה שנה מפיץ בעולם את הרעיון שאסור להקריב קרבן אדם לעבודת אלילים, ועכשיו דווקא הוא צריך להקריב את בנו יחידו למען אמונתו, הרי פה הוא סותר כל מה שבנה והטיף ולימד במשך כל השנים.

טו. קבורת שרה והנסיון בזה למרות שהקב״ה הבטיח לו את כל ארץ ישראל, ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה - לא יכל לקבור את אשתו מבלי לנהל מו״מ עם בני חת ולשלם ארבע מאות שקל שזה סכום עתק בשביל אדמה ששייכת לו, ומובטחת לו ולזרעו!

מעשה אבות- סימן לבנים, אברהם אבינו ע״ה הטביע בעם ישראל את הכח לעמוד בכל הנסיונות, ונסיון האמונה הוא הקשה שבכולם. את המסירות נפש של כל יהודי בעבור קיום התורה והמצוות. אין בכל שאר האמונות כח של מסירות נפש עד כדי מיתה כמו באמונת היהודי, לכן ראינו בכל הדורות ובכל התקופות גילויים של עמידה בניסיונות ומסירות נפש בבחינת ״מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה״ (שיר השירים ח).

אנו אומרים בתפילה אלוהי אברהם אלוהי יצחק ואלוהי יעקב, מדוע לא אומרים אלוה אברהם יצחק ויעקב? מתרצים זאת שכל אחד מאבות האומה עבד את הקב״ה וסלל דרך משלו בעבודת ה׳, יצחק עבד את הקב״ה בכל כוחו ובדרך המאופיינת לו לא בגלל שאברהם היה אביו. אלא בפני עצמו. וכן יעקב סלל דרך משלו בעבודת ה׳ והיה צדיק בפני עצמו לא בגלל שיצחק היה אביו, אלא בזכות עצמו.

הפסוק בישעיה אומר (נא, ב) ״הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם״. מסופר שפעם ברח האריה מגן החיות המלכותי של אנגליה, והטיל אימה ופחד על כל הערים, אנשים נשים וטף הסתתרו בבתים מפחד האריה האימתני, אריה ישאג- מי לא ייראי הלכו לגיבור הלאומי שהיה אחראי על בטחון הממלכה למען יציל אותם מהאריה, שלח הגיבור את בנו בן השמונה להשיב את האריה למקום רבצו, הלך הבן בשליחות אביו, התקרב אל הארי הזועם תוך סיכון נפשו והחל להאבק עימו, במהלך המאבק שרט האריה שריטה במצחו של הנער האמיץ אך לבסוף נכנע לעוז גבורתו, והובל אחר כבוד אל מקומו לקול תשואותיהם

והשתאותם של הקהל שנאסף לראות את המחזה המופלא, כמובן שהילד הפך מייד לנערץ ע״י הקהל שנשא אותו על כפיים לבית הוריו, בראות האב את הבן עם שריטה על פניו כעס על כך וסטר על לחיו, האנשים שראו המה תמהו, זו תורה וזו שכרה? כך מתנהגים לגיבור לאומי שמסר נפשו למען הכלל? הסביר האב את מעשיו התמוהים: פעם אחת נכנסו לעיר חבורה של ליסטים, ואני נלחמתי עימם והתגברתי על כולם, ורק האחרון ראש הכנופיה לא יכולתי להתגבר עליו, מעולם לא נלחמתי נגד גיבור כה חזק ואמיץ, התחלנו להאבק ותוך כדי מאבק הצלחתי להסיר מפניו את המסכה וראיתי כי הגבור הגדול הזה אינו אלא אשה, תמהתי איזו גבורה יש באשה הזו שאיני יכול לנצחה והבטחתי לעצמי שהיא ראויה להיות אישתי, שנינו איננו מנוצחים, התחתנו יחד וזכינו לבן הזה, עם אב ואם כאלה חזקים ולא מנוצחים, אסור שיהיה בן חלש, שמקבל סריטה מאריה!! לכן סטרתי לו ללמדו תראה מי אביך ומי אימך ולא תבייש אותם במעשיך.

הנמשל: כשיש לנו אבות קדושי עליון, כאלה שרצים כסוסים אבירים בין בצעי המים ומקדשים שמו בעולם, התביעה על הבנים תהיה קשה שבעתיים אם לא ילכו בדרכי אבות, לכן לעולם ישאף אדם מתיי יגיעו מעשיו למעשה אבותיו.

ונלמד מכאן דבר נוסף: יסורים ונסיונות בונים את האדם. ובכדי שאדם יתעלה חייב לעמוד בנסיונת שהם מלשון נס להתנוסס, הנסיון מרומם את האדם למעלות גבוהות שבזה הוא שובר את יצרו, אינו מתפתה ללכת אחר ההמון הטועה, מזכך ומצרף את האדם מכל הפסולת ומקשר אותו בקשר אמי. ץ לבורא עולם, לזה הגיע אברהם אבינו ע״ה שנקרא ״אברהם אוהבי״, לזה הגיעו יצחק ויעקב שנעשו מרכבה לשכינה, לזה הגיעו יוסף הצדיק, דוד המלך ע״ה וכל קדושי עליון, עמדו בנסיון וסללו לנו את הנתיב למען נלך בו.

כתב הרמח״ל זיע״א במסילת ישרים ״כי ענייני העולם בין לטוב בין לרע הנה הם נסיונות לאדם, העוני מצד אחד והעושר מצד אחד, כענין שאמר שלמה פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה׳, ופן איוורש וגנבתי״, השלווה מצד אחד והיסורים מצד אחד, עד שנמצאת המלחמה אליו פנים ואחור. לכן מי יהיה לבן חיל וינצח המלחמה מכל הצדדים, הוא יהיה האדם השלם אשר יזכה לידבק בבוראו, ויצא מן הפרוזדור הזה ויכנס בטרקלין לאור באור החיים. וכפי השיעור אשר כבש את יצרו ותאוותיו ונתרחק מן המרחיקים אותו מהטוב ונשתדל לדבק בו כן ישיגהו וישמח בו״.

על האדם לדעת שכל המידות כולם המה נסיונות קשים, התאווה והחמדה, הכבוד והגאווה, וכו׳ וזוהי תכלית ירידת נשמת האדם לעולם הזה- לנצח במלחמת היצר, כמו שכתוב (דברים יג, ד) ״כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום ונתן אליך אות או מופת לאמור נלכה אחרי אלוקים אחרים וכו׳ לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום ההוא

כי מנסה ה' אלוקיכם אתכם לראותכם הישכם אוהבים את ה' אלוקכים בכל לבבכם ובכל נפשיכם" אם האדם אוהב את הקב"ה ודבוק ביראת שמיים ובאמונה טהורה הרי שיעמוד בנסיון קשה זה.

רבינו בחיי בחובת הלבבות נשא משלו ויאמר: מעשה במדינה אחת שמנהגם היה בכל שנה להמליך עליהם איש נכרי, ובסוף השנה היו מסלקים אותו, והיו המלכים סכלים ובהיותם מלכים כל הונם ואונם השקיעו בממלכה עצמה ובביצורה והגדלתה והאדרתה, ובסוף השנה שלחו אותם ריקם, ופעם אחת המליכו עליהם איש חכם שכינס את כל הממון ושלח לביתו שמחוץ למדינה, ובסוף השנה ששלחוהו לא בא אל ביתו ריקם והיה עשיר גדול בכבוד והדר, זהו נסיון האדם בחיים חיותו בעולם הזה שעובר וחולף, האם ישכיל לחסוך ולסגל תורה ומצוות שיהיו קניינו בעולם הבא.

פרק ה - משנה ד

עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וַעֲשָׂרָה עַל הַיָּם. עֶשֶׂר מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם וְעֶשֶׂר עַל הַיָּם:

הגמרא בפסחים דף סח מפרשת את הפסוק "אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא" (דברים לב, טל) אמר הקב"ה כשם שמחצתי אני ארפא, יכול מיתה באחד וחיים באחר כדרך שהעולם נוהג? ת"ל מחצתי ואני ארפא, מה מכה כאחת ורפואה באחת אף מיתה וחיים באחד. כלומר באותה מכה שהקב"ה נותן לרשעים יש בה תרופה לצדיקים, וכן על זה הדרך לעתיד לבוא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה, שנאמר "וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה", צדיקים מתרפאים בה, ואילו רשעים נידונים בה שנאמר "הנה יום בא בוער כתנור", וכן היה במצרים באותה הפורענות שנפרע הקב"ה מן המצרים הייתה רווח והצלה ליהודים ותשועה גדולה.

במכת דם כתוב - ולא יכלו מצרים לשתות מים מן היאור ויהי הדם בכל ארץ מצרים.

במכת צפרדע - ובאו בביתך ובחדר משכבך ובך ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים.

במכת כינים - ותהי הכינים באדם ובבהמה כל עפר הארץ היה כינים בכל ארץ מצרים.

במכת ערוב- הנני משליח בך ובעבדיך ובעמך ובבתיך את הערוב ומלאו בתי מצרים את הערוב, ומאידך והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה לבלתי היות שם ערוב״

מכת דבר - הנה יד ה׳ הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאוד. ומאידך: והפלה ה׳ בין מקנה ישראל ובין מקנה מצריים ולא ימות מכל לבני ישראל דבר.

במכת שחין- והיה לאבק על כל ארץ מצרים והיה על האדם ועל הבהמה לשחין פורח אבעבועות בכל ארץ מצרים.

במכת ברד- ויך הברד בכל ארץ מצרים את כל אשר בשדה מאדם ועד בהמה ואת כל עשב השדה הכה הברד ואת כל עץ השדה שיבר, רק בארץ גושן אשר שם בני ישראל לא היה ברד.

במכת הארבה ויעל הארבה על ארץ מצרים וינח בכל גבול מצרים כבד מאד לפניו לא היה כן ארבה ואחריו לא היה כן.

במכת חושך כתיב ויהי חושך אפילה בכל ארץ מצרים שלושת ימים, ומאידך ולכל בני ישראל היה אור במושבותם.

במכת בכורות כתיב ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצריים מאדם ועד בהמה ובכל אלוהי מצריים אעשה שפטים. ומאידך ״ופסחתי עליכם ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכותי בארץ מצרים״.

בארו המפרשים שכל זוג מכות היה תפקיד ללמד לפרעה ולבני ישראל אמונה: דם וצפרדע היה להראות את אפסות כוחם של אלילי מצרים ושאין בהם ממש. במכת דם הכה הקב״ה את היאור שהיה אלוהות מצרים. ובמכת צפרדע היאור הכה את מאמיניו המצרים בשעה שיצאו צפרדעים ממנו, וראו כולם שאין עוד מלבדו, כדכתיב ״למען תדע כי אין כה׳ אלוקינו״.

מכות ערוב ודבר היו בכדי להראות את ההשגחה הפרטית כדכתיב ״למען תדע כי אני ה׳ בקרב הארץ״ וזאת ע״י שהמכות הבדילו בין מצריים לבין בני ישראל.

במכת ברד וארבה היתה תכליתם להראות כי אין קץ ליכולת הקב״ה, כמו שכתוב ״כי אין כמוני בכל הארץ״, במכת הברד שהייתה אש מתקלחת בתוך הברד. בארבה שירד בדיוק בגבול מצרים ונח בשבת, ואף המלוחים הסתלקו להם עפ״י דברי משה.

מאידך הניסים שנעשו לישראל במכות אלו שהחרטומים ניסו לעשות בלהטיהם כן לפגוע בבני ישראל באותן מכות כדי לבטל את הרושם

הגדול של המכות, ולמרות שלבני ישראל היו במצרים כמה וכמה עבירות- והיו המכות אמורות לפגוע גם בהם- בכ״ז התורה מעידה שבני ישראל לא נפגעו כלל, ונהפוך הוא לכל בני ישראל היה אור במושבותם.

עשר מכות קיבלו המצרים על הים- רש״י זיע״א פרש (עפ״י המכילתא בשלח) כמנין, לשונות מפלתם בשירת הים: רמה בים, ירה בים, טובעו בים סוף, תהומות יכסיומו, ירדו במצולות, תרעץ אוייב, תהרוס קמיך, יאכלמו כקש, כסמו ים, צללו בעופרת. ידוע שעל הים היה נס נוסף, שלשה סוגי מיתה שמתו המצרים שנחלקו לשלוש כתות, אלו ששעבדו באכזריות את היהודים זכו היהודים הנ״ל לראות את מותו של נוגשם לשעבר כמו קש, כלומר עולה ויורד ונחבט בתוך המים ומת במיתה אכזרית וקשה. אלו שהיו בינוניים מתו כמו אבן, ללא יסורים מיוחדים. ואלו שהיו רחמנים יותר זכו לשקוע מיד ככתוב ״צללו כעופרת במים אדירים״.

עשרה ניסים נעשו לאבותינו במצרים אמרו חז״ל שכל מכה שבאה על המצרים לפני כן היה מביא על ישראל רגע אחד בכדי להטעימן ולהודיעם כמה שמצרים סובלים מהן. ותיכף היו עוברים מעם ישראל למצרים. על כך נרמז בפסוק ״והסיר ה׳ ממך כל חולי וכל מדווה מצריים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך״.

ועשרה על הים:

אמנם המשנה מונה עשרה ניסים אולם בין כל המפרשים נמצאו עוד ארבעים ובסך הכל חמישים ניסים:

א. ענני הכבוד שבעה במספר, מארבע רוחות מלמעלה ומלמטה וענן שהולך לפניהם ומיישר את הדרך מפני נחשים ועקרבים בורות שיחין ומערות, מצילם מעין הרע ומשאר מרעין בישין.

ב. הקב״ה הכניס בלב פרעה לרדוף אחרי בנ״י ולשכוח כל המכות שקיבל עד שבאמצע הלילה חיפש את משה ואהרון למהר לשלחם.

ג. עמוד הענן חציו האיר כלפי עם ישראל וחציו החשיך את המחנה המצרי ולא קרב זה אל זה כל הלילה.

ד. המצרים היו מטילים על ישראל אבני בליסטראות חיצים וחניתות ולא פגע שום דבר מאלו הדברים באחד מבני ישראל (בדומה לניסי מלחמת המפר. ץ). ה. בשעה שנכנסו בני ישראל לים קפאו המים כלומר נתייבשו ואחר כך נתבקעו כמו עץ לשניים.

ו. כל המימות בעולם נחלקו באותה שעה שנאמר ״ויבקעו המים״, ולא כתיב ויבקע הים. העולם כולו הרגיש וראה את הנס.

ז. נחלקו המים לשתים עשרה חלקים כמו כבישים גדולים כדי שכל שבט יעבור בפני עצמו ולא תהיה בהלה, כל אחד יראה את משפחתו ושבטו עוברים ביחד. אופן חציית הים הייתה בצורת פרסה שמאותו מקום שנכנסו לשם חזרו ולא חצו את הים מעבר אחד לשני.

ח. מי האוקיינוס נתאהלו כמו כיפה מעל בנ״י, כדי להראות את חיבתם שהוכנסו לתוך אוהל.

ט. התהום התייבש לגמרי כאילו מעולם לא היו שם מים והיה מוצק שנאמר ״וילכו בנ״י ביבשה בתוך הים״, ולא היה בוצי או טובעני.

י. קרקע הים נעשה פסיפס נהדר כמו שיש איטלקי.

יא. הכתלים בין שתים עשרה השבילים היו שקופים כזכוכית כדי שהשבטים יראו אחד את השני ולא יחששו שרק הם יצאו והשאר נשארו בשפת הים.

יב. הקב״ה זימן אילנות מאכל ופירות משובחים, מטרנה לתינוקות, מי עדן לכל צמא והיו מושיטים ידיהם קוטפים ואוכלים בדרך החצייה.

יג. מי הים נהפבו למתוקים והיו שותיהם, ואילו המצרים היו סובלים מצמא ומתעלפים שנאמר ״ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעיינו מים״, (תהילים קיד, ח).

יד. לא הפילה אישה מאימת מצרים הרודפים. אחרי בנ״י, ואילו לנשים של הערב רב לא נעשה הנס הזה והפילו שנאמר ״במקהלות ברכו אלוקים ה׳ ממקור ישראל״, (תהילים סח, כז).

טו. למרות שקרקע הים באמצעיתו הוא עמוק מאוד. כמה ק״מ- בכ״ז אף אחר לא נפל שם משום שבמקומות הנמוכים המים קפאו ונשארו במקומם כעין משטח ישר.

טז. אחר שגמרו בנ״י לשתות מהמים המתוקים היו קופאים ולא נפלו לארץ כטבעם.

יז. הקב״ה עשה לזקנים ולחלשים נס והקל להם הדרך כאילו לוקחם ומוציאם בידו.

יח. מי הים התייבשו משני הצדדים לגובה עצום כדי שיראו אותם כל אומות העולם.

יט. הים היה מגדל ירקות עשב וחציר כדי שיאכלו הבהמות ומקנה בנ״י שהיה רב.

כ. המצרים נכנסו כעיוור באפילה אחר עם ישראל לתוך הים, דבר שהוא בניגוד להיגיון שהרי ראו שהים נבקע לפני בנ״י וכל מאמציהם לפגוע בעם ישראל עלו בתוהו.

כא. כשנכנסו המצרים לעומק הים נהפכה הקרקע שהייתה כסלע למצולה של טיט ודבק מידה כנגד מידה כנגד מה שהכריחו את בנ״י לעשות טיט ולבנים. כב. ירד עמוד האש והצית את הטיט כאילו היה מורתח ע״ג אש עד שכל פרסות הסוסים נצרבו ונשרפו.

כג. הקב״ה הסיר את אופני מרכבותיהם והיו הולכים ומתהפכים מצד אל צד ולא נשארה בהם עצם אחד בשלמות. כד. המצרים נעשו כבדים כעופרת בלי אפשרות לזוז. כה. גלי הים הבאים לנגדם נדמו כסוסות נקבות, ובמקום לפנות עורף ולברוח נכנסו יותר עמוק לים.

כו. המים שנקפאו ונערמו למעלה מימינם ומשמאלם היו נופלים על ראשיהם ושוברים אותם, (תהילים עג, יד) כ״ש ״שברת ראשי תנינים על המים״, וכיצד אפשר לשבור הראשים על המים? אלא על כרחך שנהפכו המים לאבן.

כז. מן השמים הומטרו על המצרים אבנים ובליסטראות של אש וברד שנאמר ״ישלח חציו ויפיצם״, (תהילים יח, טו).

כח. קולו של הים שנבקע היה חזק כל כך שהיה הולך מסוף העולם ועד סופו, ככתוב ״שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת״, (שמות טו, יד).

כט. אותה רוח קדים שיבשה את המים לישראל והקפיאה אותם, נשבה עתה להפשיר את המים שיחזרו לאיתנם ויטבעו את המצרים.

ל. המים הקפואים טבעם להזור למצב הנוזלי לאט לאט ואילו כאן נמסו וכיסו את המצרים כאילו מעולם לא קפאו, שנאמר ״וישב הים לפנות בוקר לאיתנו״, לתנאו הראשון.

לא. כל מקום שהמצרים היו בורחים היו המים רודפים אחריהם ומטביעים אותם, וכל הכישופים של המצרים לא הועילו להם כאן.

לב. רבי יוחנן אומר בשעה שכל ישראל וכל המצרים היו בים, הים חזר לזרום כרגיל וסגר אותם מארבע רוחות, והקב״ה הציל את עם ישראל, שעם ישראל הורמו ביד ה׳ והונחו מחוץ למים, שנאמר ״ימינך ה׳ נאדרי בכח״ וכו׳. ונאמר ״ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים״. וריש לקיש אמר אחרי שאחרון הישראלים יצא מהים, אחרון המצרים נכנס לים ואז חזר הים חזר לאיתנו.

לג. המצרים שהיו אחרונים להיכנס לים משראו שהמים כיסו את חבריהם ניסו לברוח ולצאת לכיוון החוץ אבל מי הים רדפו אחריהם וסחבו אותם לתוך הים.

לד. הקב״ה ניער את המצרים בתוך הים כאדם המנער את קדירת התבשיל, הטיל את המצרי ואת סוסו למעלה והפך אותם סוס ע״ג רוכבו.

לה. למרות הטלטול העז במים הרוכב דבק לסוסו ולא נפרדו שנאמר ״סוס ורוכבו רמה בים״. לו. התהום שלמטה עלה ועם התהום שלמעלה שטפו את המצרים כ״ש ״תהום אל תהום קורא לקול צינורך״, (תהילים מב, ח).

לז. חוזק המים הגיע לכך שהיו המים מרימים אותם עד השמים ואח״כ מטילים אותם בכובד עד לתהום שנאמר ״צללו כעופרת במים אדירים״.

לח. נפתח התהום ובלע את רובם שנאמר ״נטית ימינך תבלעמו ארץ״. טל. הקב״ה הגביה את ארץ מצרים כדי שאלה שנשארו יראו במפלת אחיהם, שנאמר ״ויאמר מצרים אנוסה מפני בני ישראל״, (שמות יד, כה).

מ. הים פלט את המצרים ליבשה מפני שהיו בישראל כמה מחוסרי אמונה שחששו שהמצרים יצאו מהצד השני של הים. לפיכך נפלטו הגופות לחוץ כדי שיראו ויאמינו.

מא. למרות כל הטלטולים והיסורים לא מתו המצרים אלא נפלטו לחו. ץ כשהם חיים וזאת משלושה סיבות: א. כדי שיראו המצרים בעיניהם שמעם ישראל לא מת אחד. ב. כדי שישראל יראו את אויביהם ויכירו אותם וינקמו מהם. ודבר שלישי שראו שר של מצרים מת על שפת הים, וזה היה נס גדול שאין בידי בשר ודם כח לראות במותו של מלאך רוחני.

מב. למרות שהיו הרבה מאומות העולם שעזרו למצרים ולחיל פרעה ונכנסו איתם לים בכ״ז המים כיסו רק את המצרים ולא פגעו באומות העולם, ואז התפרסם כוחו של הקב״ה בעולם.

מג. פרעה ניצל מן ההפיכה ויצא בחיים ושב לממלכתו במצריים, כדי שיוכל לספר בגדלות השם במו פיו, דווקא הוא יעיד על גדלות ה׳ שנאמר ״מי כמוך באלים ה׳ מי כמוך נאדר בקודש״ (שמות טו יא).

מד. פסל מיכה שהיה הולך איתם היה הולך ומסית את הבריות וחלק מעם ישראל עבד אותו ובכ״ז כולם עברו את הים בשלום ולא טבעו במים.

מה. אעפ״י שהמצרים התערבבו בגלי הים יעלו שמיים וירדו תהומות בכ״ז כספם וזהבם לא נאבד כדרך כל ספינה המיטרפת בים, אלא הכל נמצא בשלימותו, אפילו שווה פרוטה. כל הכסף שאסף יוסף הצדיק

בשבע שני הרעב מכל העולם העמיס פרעה על רכבו ופרשיו והבטיח ללוחמים אחלק שלל שווה בשווה שלא כדרך המלכים האחרים.

מו. כל המצרים שהתהום בלע אותם נפלטו ע״י הים.

מז. פרץ ריב בין השרים של מעלה, שר של ים ושר של יבשה והיו המצרים נזרקים מים ליבשה וחוזר חלילה כמו בכף הקלע.

מח. הייתה תחית המתים באותו יום בזעיר אנפין שהקב״ה העיר את יעקב אבינו ואמר לו קום ראה בניך שהם יוצאים מארץ מצרים, וראה הניסים שאני עושה עמהם, כ״ש ״וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים״ ישראל הוא יעקב אבינו ע״ה.

מט. כל בנ״י זכו לדרגת נבואה והגיעו להשגות של נביאים גדולים וראו את השכינה הקדושה שנאמר ״זה אלי ואנווהו אלוהי אבי וארוממנהו״.

נ. אפילו עוברים במעי אימם אמרו שירה שהואר להם הבטן כאספקלריה המאירה וראו משם את השכינה, מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי הנביא:

הקב״ה יזכנו שנזכה לראות בשוב ה׳ ציון, ואז נחזה בניסים גדולים ועצומים מאלו שהיו על הים ובמצריים, כמו שכתוב (בירמיה) ״הנה ימים באים נאום ה׳ ולא יאמרו עוד חי ה׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים. כי אם חי ה׳ אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם. (ירמיה כב, ז), לעתיד לבוא יציאת מצריים תהיה טפילה לגאולה העתידה ולשעבוד מלכויות, ותחזינה עינינו בשובך לציון, בעגלא ובזמן קריב, אמן.

עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יד), וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:

1 וימרו על ים בים סוף. 2 ויאמרו המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר. 3 במרה שלא היה מים לעם לשתות. 4 במדבר סין שהתאוו לסיר הבשר. 5 במן שיצאו מן העם ללקוט ביום השביעי. 6 ברפידים שרבו עם משה בענין חוסר המים. 7 במעשה העגל. 8 בתבערה ויהי העם כמתאוננים. 9 בקברות התאווה שבקשו בשר לאכול. 10 ובחטא המרגלים שבעקבותיו סבבו את הארץ ארבעים שנה. יש הדורשים זאת לגנאי- דור דיעה של יוצאי מצרים, שראו את כל הניסים והנפלאות וקבלו תורה והיו מוקפים ענני כבוד, ומשה רעיה מהימנה בראשם איך הגיעו למצב כזה שהתלוננו על ה׳ ועל משיחו? ומאידך יש הדורשים זאת לשבח, במשך ארבעים שנה חטאו מליוני אנשים סה״כ עשר פעמים בלבד!

נשאלת השאלה למה הקב״ה מביא את עם ישראל למצבים של צימאון וכו׳ עד שהיו צריכים להתאונן ולהתלונן? התשובה לכך מפורשת בפרשת עקב (פרק ח פסוק ב) ״וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה׳ אלוהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמור מצוותיו אם לא. ויענך וירעיבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה׳ יחיה האדם״. רש״י זיע״א פירש במקום התשמור מצוותיו- שלא תנסהו ולא תהרהר אחריו.

לכאורה מה שייך לנסות את הקב״ה? אלא מתרץ המשגיח הרב אליהו רוט שליט״א תירוץ נפלא: מצינו שהקב״ה בבחינת מלך ומצינו שהוא בבחינת אב, כמו שאנו אומרים בתפילה אבינו מלכנו. לגבי מלך מצינו מלך שמחל על כבודו, אין כבודו מחול. לעומת זאת אב שמחל על כבודו כבודו מחול לגבי כללות עם ישראל מנהיגם הקב״ה בבחינת מלך, כמו שכתוב ״ה׳ אלוהיו עימו ותרועת מלך בו״, אבל לגבי כל יחיד ויחיד הקב״ה מתנהג כמו אב שנאמר (דברים ח, ה) ״כי כאשר ייסר איש את בנו ה׳ אלוקיך מייסרך״. כשעם ישראל שרויים על אדמתם וביהמ״ק עומד בבניינו ממילא הקב״ה מתייחס אליהם כמלך. ״ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל״ (דברים לג, ה). מאידך כאשר ישראל מפוזרים בגלות הרי הם דומים לבנים ״אוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם״.

הקב״ה הנהיג את עם ישראל במדבר בהנהגה של מלכות. לפיכך הביא אותם למצבים שירגישו שהם תלויים במלך, ולכן הם היו במצב של מחסור, לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן, שהיו תלויים תלות מוחלטת בהקב״ה. בכל יום נסיון חדש. וכן במים, בכדי להראות לעם ישראל את ההנהגה הנפלאה שמנהיגה אותם במדבר שמם, מקום ציה וצלמוות, נחש שרף ועקרב, שם מוציא להם הקב״ה מים מצור החלמיש, לחם יורד מהשמים במקום לצמוח בארץ, ועוף השלו עולה מן הקרקע במקום שיבוא מהאוויר, אוכלים לחם אבירים שמלאכי השרת ניזונים ממנו. ואילו בני ישראל רצו לנסות את ה׳ אם הוא מתנהג איתם בבחינת אב, לכן התנהגו עם הקב״ה כבן המתחטא על אביו ומתפנק ואביו מקיים רצונו. כמעשה חוני המעגל (תענית דף כג) שירדו גשמים בזכותו והיה ״מתפנק״ על הקב״ה ואומר לא כך ביקשתי וכו׳. לפי זה יוצא שהניסיונת שניסו עם ישראל את הקב״ה היו אמנם חטא, אבל הם בגדר נסיון האם האבא לא יכעס ואם ימלא משאלותם להביא להם בשר למדבר והאם יכעס כשיעשו עגל למרות שלא נצטוו או כשבקשו לשלוח מרגלים וכו׳.

משנה זו באה ללמד אותנו כמה מגונה המידה של כפיות בטובה, שהרי הקב״ה עשה ניסים ונפלאות לעם ישראל, הוציאם מעבדות לחירות, קרע להם את הים, הוריד להם את המן הגיז להם את השלו, הביא להם את הבאר וענני הכבוד, נתן להם את התורה, השפיע עליהם שפע אלוקי, ועם כל זאת הרגיזו את הקב״ה במקום לתן תודה והודאה על כל החסד

שעשה עמם. ומכאן ילמד כל אדם כמה תודה צריך ליתן לבוראו וגם אם יחיה אלפי שנים וימלא פיו שירות ותשבחות לא יספיקו לו עבור חסד אחד שעושה עימו הקב״ה.

פרק ה - משנה ה

עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מֵרֵיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ; וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זְבוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם, וְלֹא אֵרַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים; וְלֹא כִבּוּ גְשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, וְלֹא נָצְחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הֶעָשָׁן, וְלֹא נִמְצָא פְּסוּל בָּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים, עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים, וְלֹא הִזִּיק נָחָשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם מֵעוֹלָם, וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלַיִם:

ביארו המפרשים שניסים אלו שנעשו לאבותינו עקרם לחזק באמונה את עם ישראל שבאים לבית המקדש, לכל נס יש מסר מיוחד, והגדול שבהם, לעולם לא יצא אדם נפסד מאמונתו ומקיום רצון הבורא. ואלו הלימודים שצריך להוציא מניסים אלו:

א. לא היתה אישה מפילה מריח הקודש - אעפ״י שריח הצלי היה נודף שם תמיד שאפילו עיזים שביריחו היו מתעטשות מריח הקטורת, (משנה תמיד פרק ג) בכ״ז לא היה מכשול ותקלה לשום אישה ע״י הריח ולא הסתכנו כלל. מה לומדים מכך? קרבנות באים לכפר עוונות ולהשרות שכינה בעם ישראל, תמיד של שחר ותמיד של בין הערביים, וכן שלמים שעושים שלום בין ישראל לאביהם שבשמיים, לא יתכן שקרבנות יגרמו לתקלה כזו שאישה תפיל פרי בטנה וימנע מכך השראת שכינה בישראל, שהרי היו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד גורם לשכינה שתסתלק מישראל, (מסכת יבמות דף סג). ועוד שהרי מזבח מאריך ימיו של אדם- לא יתכן שיגרום לקיצור חיים של הולד או לסכנו אפילו בעקיפין.

ב. לא הסריח בשר הקודש מעולם סרחון מראה על הפסד וקלקול, וזה לא שייך בבשר קדשים, לומדים מכך שקדושה אפשר להחיל על כל דבר: על צומח, דומם, חי בלתי מדבר וכו׳ אפילו שהם מוטבעים בחומר. חמורו

של רבי פנחס בן יאיר לא היה אוכל תבן בלתי מעושר, פרתו של רבי יוחנן בן תורתה שלא רצתה לעבוד בשבת אפילו אחר שמכר אותה לגוי. וכו', כפי שאדם מקדיש דבר מסויים הוא מחיל עליו מציאות של קדושה ועושה אותו נצחי. כל מצווה שאדם עושה הוא עצמו מתקדש ומתעלה יותר, אנו אומרים אשר קדשנו במצוותיו וציוונו. מסופר על גאון ישראל הט"ז רבי דוד סגל זיע"א שפעם באה אליו אישה אחת כשהיא ממרת בבכי וספרה לו שבנה חולה קשה והרופאים אומרים נואש למצבו, אמרה לו רבי הושיע נא, אתה תקוותי היחידה, תן לי איזה קמיע או ברכה. אמר לה הרב קמיעות אין לי אבל קחי חתיכה מהסטנדר שלי שהוא ספג כבר אלפי שעות של קדושה ושימי לו בתה ויתרפא, ואכן כך היה, הסטנדר של הט"ז זיע"א הפך מציאות אחרת ומסתם חתיכת לוח עץ נהפך לקמיע קדוש.

ג. לא נראה זבוב בבית המטבחיים זבוב הוא סמל של יצר הרע, הגמרא (ברכת סא) אומרת שיצר הרע דומה לזבוב ויושב בין שתי מפתחי הלב. בית המטבחיים הוא סמל לעבודה לשם שמיים, ללא התפארות, ללא התנשאות בלי פניות והנאות. לומדים מכאן שכל מצווה שיש הנאה בצידה, או כבוד ורווח, צריך לבדוק אם באמת מצווה היא זו. אולם ישנם מצוות שאדם עושה בלי לצפות לקבל שכר או טובת הנאה מכך למשל הלויית המת, שנקרא חסד של אמת, כיבוד אב ואם מתן בסתר וכו' מצוות כאלה בוודאי שנעשות לשם שמים וכוונתם טהורה לפיכך על האדם להשתדל שכל מעשיו והיו לשם שמים וללא כוונה אחרחי.

ד. לא אירע קרי לכהן גדול ביום הכיפורים אדם שחי חיי קדושה ומשתדל לקדש עצמו גם במותר לו מקבל סייעתא דשמיא אדירה. מקדש עצמו מעט מלמטה - מקדשים אותו הרבה מלמעלה, מקדש עצמו כשמותר מקדשים אותו כשאסור. ויש לו סייעתא דשמייא מיוחדת לשומרו מכל מיני מרעין בישין. הגמרא דורשת על הפסוק (בתהילים צא, ט) "לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך" - שלא תמצא אשתך ספק נידה בבואך מן הדרך. כמו כן הכהן הגדול שמזכה ומקדש את כל עם ישראל, ובצאתו במוצאי יוה"כ מבית המקדש היו מלווים אותו לביתו בשירים ומחולות מאחר והיו נמחלים כל עוונות עם ישראל על ידו. איך יתכן שהוא יראה קרי ויצטרך לדאוג כל השנה כולה פן ימות ח"ו? ואולי מכאן יש סייעתא למאמר הגמרא כל המזכה את הרבים אין חטא בא לידו.

מר"ן שליט"א פאר הדור והדרו כתב תשובה ב"ביבע אומר" (חלק ו') לגבי הרואה קרי ביום הכיפורים, ואלו עיקרי הדברים שכתב: הגמרא ביומא (דף פ"ח) אומרת הרואה קרי ביוה"כ ידאג כל השנה כולה, ופירש"י שמא לא קבלו תעניתו והשביעוהו במה שבידם להשביעו כעבד המוזג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו. ואם לא מת באותה שנה מובטח לו שהוא בן העולם הבא. כתב "החיי אדם" על הגמרא הנ"ל שיש שלושה מיני קרי. אחד הבא בסיבת שבעה דברים שבודקים בהם את הזב, והם מאכל, משתה, משא, קפיצה, חולי מראה, או הרהור. סוג שני של קרי הוא

כשאדם רשע רוצה להתקרב לקדושה ואינו שב בתשובה שלימה, אזי החיצונים מטמאים אותי בטומאת קרי. והשלישי הוא צדיק גמור כשמתגבר בקדושה, המזיקים מתקנאים בו ומטמאים אותו. וזהו הנס של כה״ג ביום הכיפורים שלא אירע לו קרי מעולם, שלזה צריך נס גדול להצילו מיד המזיקים המתקנאים בו. מרוב קדושתו ופרישותו מתקנאים בו החיצונים ומנסים לטמא אותו, ובכ״ז לא ראה מעולם!!.

ה. לא כיבו גשמים אש עצי המערכה- על פי מה שכתוב ״מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה״, (שיר השירים ח, ז) שמרמז ל. אדם שלומד תורה בהתמדה עצומה, קובע עיתים לתורה, ולא זז מהם בשום פעם, זוכה להסרת כל המעכבים והמפריעים אותו מעבודת הקודש. כמו שאמרו חז״ל כל המקבל עליו עול תורה ומצוות- מסירין מעל שכמו עול דרך ארץ. מעולם לא ביטלה הגשמיות את עצי המערכה המקודשים, כל קשיי העולם הזה לא יכולים להזיז אדם הדבק בתורת ה׳ שהיא עץ חיים למחזיקים בה.

מסופר על גאון ישראל ״הסטייפלר״ רבי ישראל קנייבסקי זצוק״ל שפעם בא מישהו להתלונן בפניו על טרדות החיים ועל היסורים שהם מנת חלקו, אמר לו הגאון שהיו לו את כל התנאים והסיכויים להיות עם הארץ שאינו מכיר איך נראה דף גמרא, אולם מעולם לא התייחס לסבל והיסורים והמחסור שהיו מנת חלקו דבר יום ביומו. שבהרבה פעמים הגיע לפת לחם, ומעולם לא התעמק בזה. כיוון שהיה שקוע רובו ככולו בתורה הקדושה.

אנו אומרים שהתורה שמה תושיה שמתשת כוחו של אדם, ובמקום אחר אנו אומרים שהתורה נותנת חיים ומאריכה ימים כ״ש ״כי בי ירבוך ימיך ויוסיפו לך שנות חיים ״אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד״, והחש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר ״ולכל בשרו מרפא״ לכאורה סתירה? אלא לעולם התורה מתשת כוחו של אדם, ואדם שלומד תורה עפ״י הטבע היה צריך להיות תשוש, וחלוש, מצטמק ורע לו. אולם הקב״ה נותן לו כוחות מחודשים ואת החוסן הנפשי והגופני לעמוד בזה, כמו שנאמר ״תתחדש כנשר נעוריכי״. הקב״ה עושה לו נס ופלא בזה שנותן לו כוחות מחודשים. ראיה לכך מרבי אלעזר בן עזריה, שנבחר להיות נשיא ישראל בגיל שמונה עשרה שנה צמחו לו שמונה עשרה שורות של זקן לבן. אומרים המפרשים שזיקנה קפצה עליו. ולכן אמר הרי אני כבן שבעים שנה, לרבי אלעזר בן עזריה לא נעשה הנס שנעשה לכל לכל אדם שלומד תורה לחדש כוחותיו.

ו. ולא נצחה הרוח את עמוד העשן עמוד העשן שהיה מיתמר מעצי העולה לא היה ״מתכופף״ בפני שום רוח שבעולם. לא רוח הכפירה, ולא רוח העבודה זרה, ולא רוח המודרניזציה, ולא בפני רוח המלעיגים בעבודת ה׳ ואומרים מה העבודה הזאת לכם. עמוד העשן עולה ישר לריח ניחוח לה׳ ולא מתפזר מפני פגעי הזמן. וזה חיזוק גדול לכל היראי את דבר ה׳

להתלהב ולא להתבלבל ממה שהוא רואה או שומע, להתלהב רק מתורה ומצוות ומגדולי ישראל. הרבה עמים וממלכות ואמונות ושיטות היו וחלפו כלא היו מן העולם, לא נשאר מהם זכר, ואילו עם ישראל ממשיך באותה תורה באותה מסורת שהטביעו בנו האבות הקדושים.

ז. ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים- פירוש ראשון:

הקב״ה לעולם לא יביא תקלה לצדיק בדבר אכילה. הגמרא בחולין (דף ז) אומרת השתא בהמתן של צדיקים אין הקב״ה מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמן לא כל שכן? והגמרא מביאה ראיה מחמורו של רבי פנחס בן יאיר שמעולם לא אכל תבן שאינו מעושר.

מסופר על שני חברים בתקופת גירוש ספרד שהגיעו לאיזה עיר וחפשו מקום להתארח כדי להשקיט רעבונם ולהרוות צמאונם. כל אחד הלך להתארח בבית אחר. הראשון נכנס לבית של אנוסים שנתנו לו לאכול ולשתות דברים לא כשרים, אנוסים היו. השני נכנס לבית מארחו אכל ושתה, ואחר הסעודה קראו בעל הבית ושאל אותו יהודי אתה? ענה לו האורח שאכן הוא יהודי, לקח אותו בעל הבית למרתף הבית והראה לו חדר שחיטה, חדר ניקור, חדר מליחה, כיורים נפרדים, והסביר לו שגם הם אנוסים, כלפי חוץ מראים עצמם כגויים אבל מנהלים בבית אורח חיים למהדרין.

למחרת נפגשו שני היהודים, וסיפרו זה לזה את הקורות אותם, כשמוע היהודי את דברי חברו שזכה לאכול אוכל כשר והוא לא, הלך לרב העיר לשאול מדוע משמים עשו ״אפליות״ כאלה? שאלו הרב האים קרה פעם שאכלת מאכל לא כשר מרצונך הטוב? אימץ האיש את זכרונו ואכן נזכר שפעם אחת בצעירותו נכשל בזה, אמר לו הרב שכאשר אדם נזהר במאכלות אסורות במסירות נפש הוא זוכה שמשמיים שומרים אותו שלא יכשל בזה לעולם.

פירוש שני: שלוש דרגות יש בעם ישראל: העומר הוא מאכל משעורים שזה מאכל בהמה כנגד אותם אנשים שנאלצים לעסוק כל היום בפרנסה להביא טרף לביתם. ולדאבונם רוב יומם במלאכה ורק מעט מזעיר לתורה ולתפילה, שתי הלחם עשוי מחיטים שהוא מאכל אדם, והוא כנגד העושים תורתם עיקר ומלאכתם ארעי, אלו הם התלמידי חכמים די בכל אתר ואתר. ואילו לחם הפנים שהוא קדשים, כנגד אותם שלומדים תורה יום ולילה, מנדדים שינה מעיניהם, ובתורתם משקים את כל העדרים, בכל אחת מהדרגות האלו, העושים אותם במסירות נפש מובטח להם שגם היוצאים מהם יהיו כמותם, יראו זרע ויאריכו ימים.

ח. לא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם כיוון שהקרבנות, תמיד של שחר ותמיד של בין הערביים, היו מכפרים כל עוונותיהם של עם ישראל, כך שלא היה אדם הולך לישון וחטא בידו- ממילא לא היה מציאות של

נחש ועקרב המזיקים בגלל החטאים, שהרי אין הערוד ממית אלא החטא ממית (ברכות לג) וכיון שאין חטא אין ערוד ולא נחש.

ט. עומדים צפופים ומשתחווים רווחים כשכל אחד עומד על שלו לא מוותר לא מסתפק במה שיש לו, הרי הוא מרגיש צפוף ודחוק. אבל כשאחד מוותר לשני ומתכופף מעט כקנה במים הרי שום רוח שבעולם לא תשבור אותו, וירגיש ברווח ובשמחה עם שאר אנשים. הגמרא בסנהדרין (דף כ) מספרת שבדורו של רבי יהודה בר אילעי היו שישה מתכסים בטלית אחת. וביארו מפני שכל אחד דאג שחבירו יהיה מכוסה, הייתה אהבה ואחווה ביניהם, ממילא אפילו על חוד הסכין יש מקום. אבל כשאדם צהוב לחבירו- גם אולמות רחבי ידיים לא יצליחו להכיל אותם, על לוט כתוב שהיה לו מרעה רב "ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו כי היה רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדיו", וכי אין מקום בכל הארץ? אלא כיוון שלא יכלו לשבת יחדיו- ממילא גם האדמה לא נשאה אותם.

י. ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים-כיוון שירושלים במהותה היא מקום רוחני, ואווירה של ירושלים מחכים, כולם היו באים לשם קבלת תועלת רוחנית, לשם שמים. הגמרא אומרת מדוע אין פירות גינוסר בירושלים, וכן מדוע אין חמי טבריה בירושלים? ומתרצת שם הגמרא כדי שלא יאמר אדם אילולא עלינו לירושלים בשביל לאכול מפירותיה או בשביל להנות בחמיה דיינו, כל המטרה הייתה לשם שמים, לתועלת רוחנית בלבד.

במדרש שמואל אומר שלכאורה רוב הניסים שהמשנה מונה היו במקום ולא באדם א"כ למה אמרה המשנה עשרה ניסים נעשו לאבותינו? אלא הכוונה היא שכל הניסים האלה נעשו למען אבותינו, בא וראה כמה כוחה של קדושה ושל מעשים לשם שמיים שיכולים לשנות הטבע וההנהגה בשמים בשביל עושי רצון ה'.

פרק ה - משנה ו

עֲשָׂרָה דְּבָרִים נִבְרְאוּ בְעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְאֵלּוּ הֵן, פִּי הָאָרֶץ, וּפִי הַבְּאֵר, וּפִי הָאָתוֹן, וְהַקֶּשֶׁת, וְהַמָּן, וְהַמַּטֶּה, וְהַשָּׁמִיר, וְהַכְּתָב, וְהַמִּכְתָּב, וְהַלּוּחוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף הַמַּזִּיקִין, וּקְבוּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְאֵילּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף צְבָת בִּצְבָת עֲשׂוּיָה׃

ממה שנאמר שדברים אלו נבראו בערב שבת בין השמשות משמע שהעולם היה חסר בלעדיהן ולכן ראה הקב״ה צורך לברוא אותם קודם גמר הבריאה, צריך להבין במה דברים אלו משלימים את הבריאה? ועוד מה לכל הנ״ל בפרקי אבות שהיא משנה במידות בדרך ארץ וחסידות? הרב מעשה אבות שליט״א פירש בדרכו הנפלאה תשובות לשאלות אלו, מה כל דבר בא ללמדינו. א. פי האר. ן- שבלעה את קורח ועדתו הנועדים על ה׳ ועל משיחו, משה רבינו לאחר כל ניסיונותיו להוריד את קרח ועדתו מהעץ הגבוה אליו טיפסו, אומר (במדבר טז, כט) ״אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם לא ה׳ שלחני, ואם בריאה יברא ה׳ ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם ״וכו׳ רש״י פירש במקום בשם רבותינו, אם הבריאה פה לארץ משׁשת ימי בראשית נמצאת באיזה שהוא מקום בעולם אני מצווה שתבוא לכאן ותבלעם. ואם לאו מצווה אני שכעת יברא ה׳ את הבריאה הזו תפצה האדמה פיה ותבלעם. דבר זה בא לומר לנו מוסר השכל: עושר שמור לבעליו לרעתו. הרי קורח הרשע היה עשיר ביותר שלקח שליש מאוצרות שגנז יוסף הצדיק במצרים בשבע שנות הרעב.

הגמרא מספרת שלקרח היו שלוש מאות פרדות לוביות נושאות רק את המפתחות לאוצרותיו: וכל העושר הזה בין רגע היה ובין רגע נעלם וכלא היה, כדכתיב ״לא יועיל הון ביום עברה״. יעקב אבינו ע״ה ביקש מהקדוש ברוך הוא ״ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש״ (בראשית כח, כ), כלומר בריאות להנות מהלחם ומהלבוש, שהרי ישנם הרבה אנשים רח״ל שיש להם לחם ואינם מסוגלים לאוכלו ויש להם מגירות מלאות בגדים והם לובשים את חלוק בית החולים. ה׳ יצילנו.

ב. פי הבאר בארה של מרים שהיה מתגלגל עם עם ישראל לכל מקום כ״ש (במדבר כא, יח) ״באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם במחוקק במשענותם״, שכל ראש שבט היה מחוקק במטהו שביל מבארה של מרים ועד לשבטו והיו זורמים נחלי מים ומשקים את שבטו. בא לומר לנו שהקב״ה ישתבח שמו זן ומפרנס ודואג לצדיקים בפרט ולבריותיו בכלל בכל מכל כל, המוציא לך מים מצור החלמיש במדבר מקום נחש שרף ועקרב. ולהורות הלכה כרבי שמעון בר יוחאי זיע״א שההשתדלות הגדולה ביותר היא לא להשתדל כלל, ״כפירים רשו ורעבו ודורשי ה׳ לא יחסרו כל טוב״ (תהילים לד יא) לא כתוב שיש להם כל טוב אלא שלא חסרים כלל.

ג. פי האתון של בלעם אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה. ומה האתון פתחה פיה והוכיחה את בלעם הרשע ״הלא אנוכי אתונך אשר רכבת עליי מעודך עד היום הזה״ ולא יכל לענות לה, כשיבוא הקב״ה ביום תוכחה ויוכיח כל אחד מאיתנו כ״ש ״אוכיחך ואערכה לעיניך״, מה נענה אבתריה?!?! אתון שהיא בהמה שאין בה דעת כלל פתחה את פיה והוכיחה את הנביא של אומות העולם שנודע בשפתו החלקה וברוחו הגבוה ובכל זאת נאלם דום מפניה, כ״ש וק״ו בן בנו של ק״ו כשיוכיח

רבון העולמים כל אחד מאיתנו איזובי הקיר שאין בנו לא דעת ולא תבונה, מה נענה ביום פקודה???

ד. הקשת היא האות שהקב״ה זוכר הברית ונאמן בדברו, שאם הקב״ה גוזר על האדם גזירה טובה, ישועות ונחמות, הרי גם אם יקלקל אדם את מעשיו בכ״ז תבואהו הטובה הזו שהובטחה לו. ראיה ממשה רעיה מהימנה. הקב״ה אומר למשה אחר חטא העגל ״הרף ממני ואשמידם ואעשה אותך לגוי גדול״ למרות שלא יצא לפועל החלק הראשון של ההבטחה (ואשמידם) בכ״ז את החלק האחרון ואעשה אותך לגוי גדול קיים בצאצאיו שנאמר בני משה גרשום ואלעזר ויהיו בני אליעזר רחביה הראש ובני רחביה רבו למעלה (עפ״י הגמרא ברכות דף ז׳).

ועוד דבר נלמד מכאן: גם דבר שלכאורה הוא טבע כמו השמש והירח והקשת הרי שגם הם נבראו ועומדים וקיימים ומתפקדים במאמר ה׳, גם הטבע עצמו הוא בריאה של בורא עולם, הטבע בגימטריה אלוקים, והבן.

ה. המן מורה על חיוב האמונה והבטחון במי שאמר והיה העולם. לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. ״לחם אבירים אכל איש״ לחם הנבלע ברמ״ח איברים, שמלאכי השרת ניזונים ממנו, הוא הלחם היורד מן השמיים לכל אחד כפי הסתפקותו. לא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר, אלא כל אחד לפי מעשיו ואמונתו, ודרגת בטחונו במי שאמר והיה העולם!

הנביא ירמיה הוכיח את העם שלא עסקו בתורה, אמר ״ראו דבר ה׳״, שמעו לא נאמר אלא ראו הוציא להם צנצנת המן ואמר בזה התפרנסו אבותיכם ארבעים שנה במדבר. הרבה שלוחים למקום לפרנס את בריותיו. ידוע ששלושה דרגות באוכלי המן: צדיקים מקבלים את המן בפתח האוהל, אוכלים עשירית האיפה ומתברך במעיהם ויושבים עוסקים בתורה כל היום. בינוניים צריכים לצאת מחוץ למחנה בשווקים וברחובות אבקשה את שאהבה נפשי. הרשעים לעומת זאת מקבלים מן גולמי שאינו מעובד צריכים לעבד את המן טחנו בריחיים ובשלו בפרור, לעצלים שבינהם שקמו קצת מאוחר לא נשאר מן. שהרי כתוב ״וחם השמש ונמס״.

גם בימנו יש את ההנהגה הזו כפי שרואים בחוש, הדרגה הראשונה תלמידי חכמים היושבים באוהלה של תורה, משכימים ומעריבים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ותורתם אומנותם מקבלים תמיכה עד הסטנדר, ולא צריכים לדאוג לפרנסתם כלל. הדרגה השנייה אלו הלומדים תורה ונהנים מיגע כפיהם עליהם הכתוב אומר (תהילים קכח, ב) ״יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך״, ויש את הדרגה השלישית אלו שרק עובדים ולא לומדים כי אם לעיתות קצוצות, הרי אלו שקועים בעמל ויגיעה ועליהם הכתוב אומר ״אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שינה״. ואשריהם ישראל.

ו. המטה שבו נעשו האותות והמופתים המכות וקריעת ים סוף, שהיו נעשים ע״י השם המפורש שהיה חקוק במטה, בא לומר לנו שבדבר ה׳ שמיים נעשו, בשמו של הקב״ה נעשה הכל, בזכות התורה היא צירוף שמותיו של הקב״ה נברא כל העולם, ורק בכוחו יתברך שמו לשדד כל מערכות הטבע, משנה עיתים ומחליף את הזמנים.

ז. השמיר - היא התולעת שבכוחה לבקוע סלעים מסמלת את עם ישראל שנמשלו לתולעת. כ״ש ״אל תראי תולעת יעקב״, מה התולעת אין כוחה אלא בפה כך עם ישראל אין כוחם אלא בפיהם: תורה, תפילה, מצוות. ועוד בא לומר לנו במקום שאין עצה ואין תבונה אחרת, הקב״ה ישתבח שמו בורא בריה מיוחדת לשם כך שהרי בבית המקדש כתוב שצריך לבנותו אבנים שלימות, לא תניף עליהן ברזל, ואין הקב״ה בא בטרוניה עם בריותיו, כל אשר לעשות בכוחך עשה, ואם זה למעלה מכוחך- הקב״ה עוזר תמיד, למעלה מהטבע.

ח. הכתב - בוא וראה כמה גדולה ורחבה תורתינו מיני ים אין קץ ואין חקר לגדולתה. מכל אות ואות אפשר ללמוד תילי תילים של הלכות. הגמרא בסנהדרין פרק חלק מספרת על דואג האדומי שהיה סופר שלוש מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באוויר, שלפרוש אחד הוא המתג העליונה באות למד שכפופה למטה.

ט. המכתב- ללמדנו מוסר: אדם שמקבל מכתב מנשיא המעצמה הגדולה והשפה לא מובנת לו הולך וטורח להבין את פשר המכתב, ומה כתוב בו, ולמה הוא רומז. קל וחומר בן בנו של קל וחומר התורה הקדושה שניתנה משמים ע״י הקב״ה, כ״ש (שמות לב, טז) ״והמכ] תב מכתב אלוקים הוא חרות על הלוחות״ שאם לא מבינים דבר מדברותיו הקדושים של הקב״ה ללכת ולברר ולשאול ולהתעניין מה רצונו מאיתנו. י. הלוחות - היו כתובות מארבע צדדים לומר לך שכל אחד יש שייכות לתורה. אין אדם שפטור מתלמוד התורה, בכל מקום ומכל צד או פינה התורה פונה אליך ודורשת שתעסוק בה היכן שאתה נמצא. בכל יום יוצאת בת קול ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. ואדם שלא לומד נקרא נזוף. ועוד שהלוחות היו עשויות מאבן טובה סנפירינון וחצובים מגלגל החמה ומהפסולת שלהם התעשר משה, ובא ללמדנו שאדם שעוסק בתורה עד שנקראת על שמו ״זכרו תורת משה עבדי״, יזכה לעולם הזה, לתנאי שירות נאותים שיוכל לעסוק בה כל שכן שיזכה לעושר רוחני שלא ישוער ולא יסולא בפז בעולם הבא.

יא. ויש אומרים אף המזיקין ללמדך שיש שכר טוב לצדיקים ויש עונש לרשעים ע״י אותן מזיקים. ויש אומרים שאותן מזיקין זה השטן שנולד בערב שבת, וכל ערב שבת מחפש מתנה ליום הולדתו, מתנה בדמות כעס והקפדה, לחץ ובלבול, ריב ומדון, ואם מחוייב האדם בכל עת להתרחק מן הכעס, כ״ש בערב שבת שאז מתגבר היצר ושואף להכשילו. ורמזו חז״ל זאת בפסוק ״לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת״, אש

המחלוקת והמדון. וחכם עיניו בראשו להקדים ההכנות בערב שבת, בפרט בימי החורף הקצרים בכדי שלא יגיע לידי כעס והקפדה.

יב. קבורתו של משה להראות שסוף האדם- ואפילו משה רבינו איש האלוקים שמחציו ומעלה מלאך וחציו ומטה אדם, גם הוא נפטר. ומה תקוות אנוש ילוד אשה קרוץ מחומר. ומי גבר יחיה ולא יראה מוות? הזוהר הקדוש אומר שאדם מתהלך בעולם הזה וחושב ששלו הוא ויחיה כאן לנצח נצחים, ולא נותן אל ליבו שהעולם הזה ארעי כצל חולף.

יג. אילו של אברהם אבינו ע״ה - מסמל דביקות במטרה, לא להרפות ולא להתייאש לעולם. עקשות דקדושה. שהרי המדרש אומר שבא היצר הרע והעמיד קשיים בפני אברהם ויצחק שלא יקיימו את ציווי ה׳, וגם לאחר שהקב״ה התגלה לאברהם ואמר לו אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה, בכ״ז אמר אברהם פטור בלא כלום אי אפשר, נשא את עיניו וראה אייל אחר נאחז בסבך, וככל שאברהם מתיר ממנו את הסבך מקרניו- הולך ומסתבך עוד, אברהם אבינו לא מתייאש ולא עוזב עד שמקריב את האיל לעולה במקום יצחק בנו׃

יד. ויש אומרים אף צבת בצבת עשוייה כלל גדול בחיים, מצווה גוררת מצווה וקשורה בה כשרשרת, ועבירה גוררת עבירה. אדם צריך להדבק בטוב כי מעידה קטנה גוררת בעקבותיה את הנפילות הגדולות, גוררת מלשון גורר את התיאבון, כל מצווה שאדם עושה נותנת לו ״תיאבון״ לעשות עוד מצווה, וכן להיפך בעבירה רח״ל. כשאדם מתייצב על דרך רעה, מאד מאד קשה לפרוש ממנה, הרע משתרש בו ולא מניח לו לעשות חשבון נפש, והבחירה נעשית קשה מיום ליום. לכן צריך לחשוב רק מה ה׳ שואל מעימך, מה רצונו ואעשה.

פרק ה - משנה ז

שִׁבְעָה דְבָרִים בַּגֹּלֶם וְשִׁבְעָה בֶּחָכָם. חָכָם אֵינוֹ מְדַבֵּר בִּפְנֵי מִי שֶׁהוּא גָדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן, וְאֵינוֹ נִכְנָס לְתוֹךְ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ נִבְהָל לְהָשִׁיב, שׁוֹאֵל כָּעִנְיָן וּמֵשִׁיב כַּהֲלָכָה, וְאוֹמֵר עַל דְּאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, וְעַל מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע, אוֹמֵר לֹא שָׁמַעְתִּי, וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת. וְחִלּוּפֵיהֶן בַּגֹּלֶם׃

לכאורה קשה׃ מה השייכות של דברים שמונה התנא לחכמה? הרי דברים אלו שייכים למידות טובות? אלא התירוץ הוא שחכם הוא לא

אדם שממציא מטוסים וחלליות, חכם זה אדם שמתנהג בחכמה, וכדי לקנות חכמה חייב הוא ללמוד תורה ולשמש תלמידי חכמים ולשהות במחיצתם, כפי שאמר רבי אליעזר מנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים. הרוצה לסגל לעצמו מידות טובות וחכמה חייב לאמץ לו ההלכות השנויות במשנה זו. הגולם לעומתו יש לו מעלות שכליות ומעלות המידות, אמנם אינם שלימות אלא יש בהם ערבוב ובלבול, עדיין לא נגמרה מלאכת חכמתו.

א. אינו מדבר כפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה או במנין פירוש שהוא גדול ממנו בחכמה אעפ״י שהוא צעיר לימים ממנו. או שהוא גדול ממנו במניין השנים אעפ״י שאינו חכם כמוהו. ועל זה אמר רבן שמעון בן גמליאל זיע״א כל ימיי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, ופירוש גדלתי הוא מלשון גדולה, מידה זו מביאתו לידי ענווה, לדעת שהוא לא גדול בחכמה מן האחר, וממילא עושה אזנו אפרכסת לשמוע ולקלוט וללמוד מאחרים ואם אח״כ ישאר לו שום דבר של חידוש שלא אמר חבירו, יוכל הוא לדבר ולהשלים דבריו.

ב. אינו נכנס לתוך דברי חבירו - חבירו שהוא שווה לו במניין ובחכמה, ומתרץ ומקשה על דבריו ובכל זאת לא נכנס לדברי חבירו, גם זו ממידת הענווה- לשמוע את השני, למרות שכל אדם מצפה שישמעו את דעתו וסברתו ודרכו בהסבר ויישוב הדברים, בכ״ז עליו להתחשב גם בדברי חבירו, לשמוע, לשקול ולמדוד את דבריו, אולי דברי טעם הם? אולי יש לו סברה אחרת טובה יותר?!

ג. אינו נבהל להשיב שלמה המלך החכם מכל אדם אומר (קהלת ה א) ״אל תבהל על פיך וליבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלוקים, כי האלוקים בשמיים ואתה על הארץ, על כן יהיו דבריך מועטים״ ופירשו רז״ל אלוקים עולה למניין כס״א כמו שהקב״ה ישתבח שמו דן בשמיים, יושב על כסא דין, והמלאכים לפניו מהם מיימינים לזכות ומהם משמאלים לחובה, והקב״ה לא ממהר לדון אלא אם כן שומע את כל הצדדים. ועוד כתוב ״כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו״ אפילו שיחה קלה שאדם משיח עם אשתו נכתבין על פנקסו וקוראים לפניו בשעת מיתה: כך אתה אל תבהל את פיך להשיב, הווה מתון מתון, לפני שאתה גוזר בשבט לשונך לשבט או לחסד, לזכות או לחובה, תשקול את הדברים הדק היטב, כי כל דבור לבטלה אפילו בין אדם לאשתו וכ״ש בדיבור שיוצא מהפה ללא חשיבה- גם על זה האלוקים יביא במשפט ביום פקודה. הפתגם האומר ״מילה בסלע - משתוקה בתרין״ קיימת גם בדברי תורה, צריך שישב במורא ויכוון מה שמוציא מפיו. לכן כשאדם עוסק בתורה אל ימהר אלא יחשוב על כל מילה ומשפט שמוציא מפיו, כי הדיבור שהוא רוחני עולה ובוקע רקיעים ועושה רושם בשמים לטוב או חלילה להיפך.

ד. שואל כעניין ומשיב כהלכה - הגמרא בשבת (דף ג ע"ב) אומרת כלל חשוב שראוי לשנן אותו היטב: אמר רב חיא לרב, בר פחתי (כלומר בן גדולים) לא אמינא לך כי קאי רבי בהא מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתי, דלמא לאו אדעתיה, דאי לאו דרבי גברא רבא הוא כספתיה. כלומר כשהרב עוסק בעניין מסויים, במסכת מסויימת, אל תשאל אותו בעניין אחר שהרי אין ליבו למסכת או לעניין שתשאלהו ובכך יכול לבוא לידי בושה. פעמים שהחכם מתכוון לתת שיעור בעניין מסויים, ראשו ורובו ומחשבתו נתונים לנושא שבו בחר לדבר, למרות שיש שאלות כנות ואמיתיות ולפעמים דחופות, אין זה נכון לשאול דווקא לפני השיעור או במהלכו, שפעמים רבות השאלה מסיחה את דעת הרב מהנושא הנלמד; ופעמים הוא לא מונח כ"כ בהלכה שנשאלה ויכול לבוא לידי טעות, ופעמים שכרגע כל שרעפיו והלך מחשבתו מסודרים בצורה כזו שיכול לבוא לידי בושה או טעות.

ועוד פירוש: אדם שאינו נכנס לתוך דברי חבירו בוודאי שהוא יהיה שואל כעניין כיוון ששומע מה שחבירו אומר עד הסוף, יורד לסוף דעתו, ורק אח"כ אם נותר ספק מסויים או חוסר בהירות- שואל ומקשה באותו עניין. הגמרא בברכות אומרת כלל: ליגמר אינש והדר ליסבר, כלומר קודם ילמד את פשט הדברים ישנן אותם ויעכל במחשבתו, ואח"כ ירד לעומק הדברים, בעיון רב, יחקור את הדין ואת הטעמים לכל דבר, ומה הנפקא מינה להלכה, ומה הפרטים בכל הלכה בכל מיני מצבים וציורים.

ה. ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון - לומדים זאת מרבקה אמנו, שאליעזר עבד אברהם שאל אותה בת מי את? הגידי נא לי היש בית אביך מקום לנו ללין? השיבה לו על ראשון ראשון- "ותאמר אליו בת בתואל אנוכי". "ותאמר אליו גם תבן גם מספוא רב עימנו גם מקום ללון", (בראשית כד, כה). וכן מצינו במשה ששאל את הקב"ה מי אנוכי כי אלך אל פרעה? וכי אוציא את בני ישראל, הרי שנייה, השיב לו הקב"ה על הראשונה- "כי אהיה עימך". ועל השנייה "בהוציאך את העם ממצריים תעבדון את האלוקים על ההר הזה" (שמות ג, יא). החכם כל עניניו מתאימים ומסודרים, הסדר וההקפדה בכל פרט בין בלימוד התורה ובין בהנהגות הגשמיות והיום יומיות, יודע הוא איזהו מקומן של דברים, מה סדר העדיפויות, מה עיקר ומה טפל, מה קודם ומה מאוחר, אינו מתחיל דבר חדש לפני שסיים את העניין הקודם.

התנא הקדוש מלמדינו איך יוכל האדם להשיג מדרגות בעבודת ה' ובלימוד התורה, אחד מדרכי היצר הוא פיזור הנפש שגורם לאדם. מי שמפוזר בדבריו בדרך כלל גם מפוזר בנפשו, אין לו סדר בלימוד ואין לו עקביות בשאר דברים, מתחיל דברים ואינו מסיימם, רבינו בחיי זצוק"ל בחובות הלבבות היה מוסיף בברכת המזון "הרחמן הוא יצילני מפיזור הנפש". אחת הדרכים למנוע זאת היא הרציפות בלימוד, בעמל, בעמקות, ובנסיון להגיע לחקר הדבר הנלמד, אם בהלכה, אם בגמרא, סברות, קושיות, תירוצים, אוקימתות, בכל דבר צריך לסכם סיכום קצר, ראשי

פרקים, מה הסוגיה, מה ההלכה הנלמדת מה המסר שבדברים, מה הנפקא מינה לנו היום וכו׳. קביעות בלימוד עם חברותא, קביעת זמנים בלימוד, עמידה בזמנים, כל אלו הם יסודות גדולים שהמדקדק בהם יש לו את כל הסיכויים להיות תלמיד חכם.

מסופר על אחד הצדיקים שהלך פעם לישיבה בה לומד בנו וביקש מהאחראים על הפנימייה בישיבה להראות לו את ארונו ומיטתו של הבן, כשראה שהכל מסודר למופת אמר אין אני צריך לשאול איך הוא בלימודים, שוודאי גם בלימוד התורה הוא מסודר.

עוד באותו עניין: לימוד חמישה חומשי- תורה עם פרש״י, לימוד נביאים וכתובים, ולימוד המשניות על הסדר הוא תנאי ללימוד הגמרא, לצערינו רואים בני תורה ששוחים בים התלמוד אבל מתקשים בפשט פסוק בתורה, או פסוק תהילים לאומרו כראוי. וכן לא יעשה, שהרי הבסיס לכל לימוד הוא תורה עם פירוש רש״י שבלעדיו לא היינו מוצאים ידינו ורגלינו בכל התורה כולה, וידוע שהאדמו״ר המלוב״ן הבבא סאלי הקדוש לרש״י זיע״א היה קורא לרש״י ראסי (ראש׳).

ועוד תופעה - ישנם תלמידים שמעולם לא מגיעים לדף נ׳ בגמרא, משום שתלמודם קשה עליהם, לכן אומר התנא הקדוש שסדר ועקביות בתורה הם מסימניו של החכם והם מהתנאים ההכרחיים לחכמה.

ו. ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי: הגמרא במסכת סוכה מספרת על רבי אליעזר בן הורקנוס שהעיד על עצמו ״מעולם לא אמרתי דבר שלא שמעתי מרבותיי״.

תופעה ידועה היא ששואלים אדם על עניין מסויים, וכיוון שאין מכבודו של אותו חכם בעיניו לומר איני יודע, איני בקיא בדבר, הוא מתחיל לתרץ ולפלפל כל מיני תירוצים רחוקים מהאמת, סברות הכרס, תוספות הראש - ראשו העקום. והכל עורבא פרח, העיקר שכבודו לא יפגע, וידוע שכבו״ד ר״ת בטל ומבוטל כעפרא דארעה.

רבותינו התנאים הקדושים לימדונו כלל חשוב, למד לשונך לומר איני יודע, ואין בזה שום פחיתות כבוד אדרבא מידת האמת חשובה הרבה יותר מכבוד מדומה. כגון רב שנשאל שאלה ואינו יודע כרגע את התשובה אין זו בושה לומר שאלת שאלה טובה, כרגע איני יודע, אברר בעזרת ה׳ ואומר לך את התשובה, ומודים דרבנן היינו שבחייהו, כלומר השבח של החכמים שמודים על האמת. מי לנו גדול מרש״י הקדוש, שפירש את כל התנ״ך וכמעט כל התורה שבעל פה, בכמה מקומות כותב הרב ואיני יודע פירושו, לכאורה אם רש״י שהוא פרשן אינו יודע פירוש מסויים למה כותב את הדיבור המתחיל וכותב איני יודע, ישמיט את אותו עניין ויעבור לדיבור הבא? אלא רש״י הקדוש רוצה ללמדינו דעת שגם הוא פרשנדתא של כל התורה כולה, שבלעדיו לא היינו מוצאים את ידינו ורגלינו בכל

התורה- גם הוא פעמים שאינו יודע, ואינו בוש להודות על האמת ואינו מתחמק!! וכן רואים בגמרא שפעמים אין הכרעה והענין נשאר בשאלה עד שיבוא אליהו הנביא זכור לטוב ויתרץ קושיות ובעיות!!!

וכן מצינו אצל משה רעיה מהימנה שקצף על אהרון ובניו ואחרי שאהרון אמר כיוון שהיו אוננים לכן לא אכלו, מעידה התורה "וייטב בעיניו" ופירש"י הודה ולא בוש, אמר שמעתי ושכחתי ואהרון אחי הזכיר לי את ההלכה! בתרגום יהונתן בן עוזיאל כתב שמשה הלך עם כרוז בכל המחנה והיה מכריז שכחתי את ההלכה! אם משה איש האלוקים הודה ולא בוש, אנן יתמי דיתמי חייבים לומר שכחתי, או איני יודע, ולא לנסות לתרץ בכח.

הרמב"ם זיע"א כתב שאדם צריך לבדוק בחבירו, אם הוא מודה על האמת, ואינו חושב שתמיד הוא הצודק, וגם לומד מכל אדם שמלמדו דברי אמת הרי זה חבר שאפשר להדבק בו ואי לא- לא.

פירוש נוסף : ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי- שמע מלשון הבנה, מה שלא הבין אינו מתבייש לומר, לא הבנתי, ואינו זז משם עד שמחוור לו הדבר היטב. על כך אומר הפסוק אם נבלת בהתנשא ועם זמות יד לפה.

ז. ומודה על האמת שהחכם אעפ"י שלפעמים סובר שהאמת איתו ולא עם חבירו, כשנתברר לו שהאמת עם חבירו והוא דייק בשמועתו מודה על האמת. ואינו מבקש טענות שווא ומדוחים להצדיק עצמו בכל מקרה, ולדחוק האמת. וכן אם טעה בדין אינו מעמיד טעותו לומר שכך שמע, אלא מודה על האמת שלא שמעה, וטעות היא בידו והוא חוזר בו. הגמרא במסכת פסחים מספרת על שמעון העמסוני שהיה דורש כל האתים שבתורה כיוון שהגיע ל"את ה' אלוקיך תירא" - פרש אמר כשם שקיבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה, עד שבא רבי עקיבא ודרש את ה' אלוקיך תירא לרבות תלמידי חכמים. וביארו המפרשים מנין שאב רבי עקיבא כח להוסיף מה ששמעון העמסוני פחד לרבות? כשראה רבי עקיבא עד היכן כוחם של תלמידי חכמים שאחרי עמל ויגיעה של שנים, מוכנים לבטל כל דבריהם בגלל פסוק אחד שנתקשו בו, זה סימן שהעיקר אצלם כבוד שמיים ותורת אמת, והבן.

פרק ה - משנה ח

שִׁבְעָה מִינֵי פֻּרְעָנִיּוֹת בָּאִין לָעוֹלָם עַל שִׁבְעָה גּוּפֵי עֲבֵרָה. מִקְצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן אֵינָן מְעַשְּׂרִין, רָעָב שֶׁל בַּצֹּרֶת בָּאָה, מִקְצָתָן רְעֵבִים וּמִקְצָתָן שְׂבֵעִים.

גָּמְרוּ שֶׁלֹּא לְעַשֵּׂר, רָעָב שֶׁל מְהוּמָה וְשֶׁל בַּצֹּרֶת בָּאָה. וְשֶׁלֹּא לִטּוֹל אֶת הַחַלָּה, רָעָב שֶׁל כְּלָיָה בָּאָה.

ידוע ומפורסם שלבורא יתברך יש מכ״מ מיוחד, מידה כנגד מידה לא בטלה, אך החידוש של המשנה הוא שאינו דומה עבירה של יחיד לעבירה שהיא נחלת הרבים, כשרבים נכשלים בעבירה הדבר הופך להיות גופי עבירה, שהוא חמור ביותר.

מקצתן מעשרין ומקצתן אין מעשרין רעב של בצורת בא, מקצתן רעבים ומקצתן שבעים התורה הקדושה ציוותה לעשר את התבואה ״עשר תעשר תבואת זרעך היוצא מן השדה שנה שנה״. מהתורה מחוייב במעשר רק דגן, תירוש (ענבים) ויצהר (זית), חכמים גזרו על כל דבר שגדל בקרקע ומשמרים אותו ומתקיים. ועוד סוג של מעשר שקבעו רבנן הוא מעשר כספים, שצריך אדם להשתדל שמכל רווח כספי שהקב״ה מזמן לידו יפריש עשר אחוז, יש הנוהגים לתת חומש שהוא עשרים אחוז ותבוא עליהם ברכת טוב. הגאון מוילנא זצוק״ל אמר בענין זה שהנותן מעשר מכל רווח מובטח לו שלעולם לא יחסרו מזונותיו ומובטח לו שלא יפסיד כספו. ואם יתן חומש מכל רווח שבא לידו מובטח לו שיתעשר! את כספי המעשר יתן לתלמידי חכמים או לישיבות הקדושות שבדור שלנו הם עץ החיים למחזיקים ותיבת נח של הדור, ומי שלא מפריש מעשר ממה שחננו ה׳ מראה בזה מידה של כפיות בטובה, הרי כל העולם כולו ניזון בשביל הבל פיהם של תינוקות של בית רבן, אדם שלא מכיר בזה וגורם רעב לתלמידי חכמים- נענש במידה כנגד מידה, גם הוא יראה בעיניו אחרים אוכלים ולו עצמו לא יהיה מה לאכול רח״ל.

מעשה עם מרן הסטייפלר זיע״א שבא אליו אברך וטען שיש לו קצת יסורים ובעיות לאחרונה, ותוך כדי השיחה התברר שאינו מקפיד בזמן האחרון על הפרשת כספי מעשר, אמר לו הרב תדע לך, שהכל בגלל שאתה לא מקפיד על מעשר כספים כראוי, אם תשפר זאת אזי תוכל לראות איך הקב״ה מזמן לך את הברכה בחזרה, וכך היה.

הגמרא במסכת שבת (דף לב ע״ב) אומרת בעוון ביטול תרומות ומעשרות שמים נעצרים מלהוריד טל ומטר, והיוקר הווה, והשכר אבד, ובני אדם רצים אחרי פרנסתם ואינם מגיעים כלומר אין ברכה בפרנסה, אדם רודף אחרי המינוס בבנק.

גמרו שלא לעשר כלל. רעב של מהומה ושל בצורת בא: ומידה כנגד מידה היא, אם אין אוכל לעובדי ה׳ אין אוכל לאף אחד. כדי שלא יהיה שולחנם חסר ושולחן אחרים מלא, בזמן שבית המקדש קיים כל זמן שהיה לחם הפנים מונח על השולחן, לא היה חסר לחם לאף אחד בישראל. ולא רק בצורת באה לעולם כדוגמת הבצורת שהייתה בימי אליהו הנביא,

שהפילה חללים אלא אף מהומת המלחמה, שבעקבותיה יש הרס וחורבן רח"ל.

ושלא ליטול את החלה- רעב של כליה בא: מצוות חלה מוטלת על האישה חכמת נשים בנתה ביתה, כל זמן שלא מעשרים עדיין יש תקווה שהאישה תחזיר את בעלה למוטב, ויתקן את מעשיו, אבל כשלא מפרישים חלה, פירוש שגם עקרת הבית ידה במעל, אז כבר אין תקווה.

ועוד יש לומר: הטעם להפרשת החלה הוא תיקון החטא של חווה, שהיא קלקלה את חלתו של עולם, שהוא האדם הראשון, לפיכך תשמור מצוות חלה, כלומר כיוון שהביאה מוות לעולם ע"י שהחטיאה את אדם הראשון, ואם לא מפרישה חלה חוזר וניעור החטא הקדמון, ולכן נגזרת מיתה על הכלל!!

נאמר במדרש: בזכות שלושה דברים נברא העולם: בזכות חלה, ובזכות מעשרות, ובזכות ביכורים. ומה הטעם? בראשית ברא אלוקים, אין ראשית אלא חלה שנאמר "ראשית עריסותיכם". ואין ראשית אלא מעשרות שנאמר "ראשית דגנך". ואין ראשית אלא ביכורים שנאמר "ראשית ביכורי אדמתך". המשותף לשלושה מצוות אלה שבזכותם נברא ומתקיים העולם הוא החזקת שבט משרתי ה' העוסקים בעבודת הקודש. והחיוב הוא להפרישם בראשית, קודם שנהנה מהם. לחינוך האדם לרעיון שאין הוא אדון לכל אשר לו, ואין הוא בעליו האמיתיים. כל זה צריך לשכנע את האדם שהקרקע אינה שלו, והיבולים אינם שלו אלא שומר הוא פקדונו של מלך מלכי המלכים.

ויותר מכך: ידוע הכלל שאין הברכה שורה בדבר המדוד והמנוי והשקול אלא בדבר שהוא נסתר מהעין, ואילו כדי לעשר את התבואה חייב האדם למדוד את תבואתו ולא להפריש מאומדן הדעת, שעל ידי כך עלול לצאת קלקול אם יפריש פחות או יותר מהשיעור. וראה זה פלא אעפ"י שמדד ומנה את התבואה בכדי לעשרה בכל זאת תשרה הברכה בכרי ההוא, ותעלה ותשגשג הברכה במעשי ידיו ויזכה להכפיל ולשלש תבואותיו.

הגמרא בירושלמי מסכת דמאי פרק א מספרת על רבי פנחס בן יאיר שהלך לעיר אחת שהיתה שם מכת עכברים מכלה את היבול. גזר רבי פנחס בן יאיר על העכברים שיאספו למקום אחד וכן עשו, החלו העכברים מצפצפים בקולם, הקשיב להם רבי פנחס בן יאיר ופנה לאנשי העיר ואמר להם אתם יודעים מה אומרים העכברים? הם אומרים שכיוון שאין אתם מתקנים את התבואה ע"י הפרשת תרומות ומעשרות נאלצים הם "לעשר" לכם מן התבואה, אם תבטיחו לתקן את הטעון תיקון שוב לא יחזרו העכברים לבקר אצלכם, וכך היה, מאחר והחלו לעשר מהתבואה חדלו העכברים לבקר בעיר.

דָּבָר בָּא לָעוֹלָם עַל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין, וְעַל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. חָרֵב בָּאָה לָעוֹלָם עַל עִנּוּי הַדִּין, וְעַל עִוּוּת הַדִּין, וְעַל הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה:

דבר בא לעולם על חייבי מיתות בית דין:

כגון אדם שברח מידי בית הדין והוא חוייב באחת מארבע מיתות שבית דין ממיתים בהם. או שהוא מחוסר התראה, או שעונשו כרת הרי הקב״ה ממית אותו במיתה משונה רח״ל. שאם חושב להמלט מעונש בית דין, הרי מידו של הקב״ה לא נמלט. כמו שאמר נעים זמירות ישראל (תהילים קלט, ח) ״אנא אלך מרוחך ואנא מפניך אברח? אם אסק שמיים שם אתה, ואציע שאול הינך, אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים גם שם ידך תניחני ותאחזני ימינך״. וכן הדין באדם שרצח רח״ל ובית הדין חייבוהו פה אחד - יוצא לחופשי. כיוון שלא התקיים הדין של ושפטו העדה. והצילו העדה, עדה שופטת ועדה מצלת, מוציאים אותו לחופשי. האומנם? אם הרוב של הדיינים שישבו בדין חייבו ומעטים זיכו מוצאים אותו להורג. אם כולם חייבו לא כל שכן? א״כ למה משחררים אותו? כביכול אומר הקב״ה הניחו לי להפרע ממנו. ״ופניתי אליכם״ אני אתפנה מכל עיסוקיי כביכול ואתן את פניי באיש ההוא לשלם לו עונשו הראוי לו, ובניגוד למיתת בית דין שמתתו כפרתו כאן מיתתו לא תכפר על מעשיו!! אם כן העונש חמור וגרוע יותר!!

ועל פירות שביעית פירות שגדלו בשנת השמיטה, וכיוון שלא הפקיר את פירות השביעית כפי שהתורה ציוותה (ויקרא כב, ו) ״והייתה שבת הארץ לכם לאכלה״ ודרשו חכמים לאוכל ולא לסחורה, כיוון שגרם לעניים שלא יהיה להם לאכול וימותו ברעב מידה כנגד מידה לא בטלה, לפיכך בא דבר לעולם רח״ל. הוא לא הפקיר פירותיו- לפיכך יופקרו חייו רח״ל.

יש טעם אחר, עמוק יותר בחיוב הפקרת היבולים בשביעית: כדי שנכיר ונדע שהקב״ה ישתבח שמו הוא פטרון העולם היחידי, אין עוד מלבדו, ואין האדם בעל הבית אפילו על עצמו, כל שכן על נכסיו. ברוב הפעמים העשיר ובעל הנכסים לא מרגיש כמה צער יש לעני שחייו תלויים לו מנגד. בכל עת ובכל שעה, עיניו נשואות לשמים - מאין יבוא עזרי. וכל ימי עני רעים. בבוקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בוקר. העשיר לעומת זאת שמח וטוב לב, שדותיו וכרמיו ודגנו מפיקים שפע יבול והוא אינו נותן דעתו כלל על אחיו האביון. לכן ציווה הקב״ה שיעשו שמיטה בשנה השביעית, לא יחרשו ולא יזרעו ולא יקצרו בשנה זו ולא יאספו את התבואה. אלא יניחו אותם הפקר, כדי שגם העשיר ירגיש קצת בצערו של העני, ויאמר אני שסובל מחסור שנה אחת בלבד ואעפ״י כן חשכו עיניי, על אחת כמה וכמה העני הוא מצטער ומיואש בכל עת ובכל זמן, וחושב

ממה יתפרנס ומהיכן יביא טרף לביתו. ובכך יחוש בצערו של העני ויפרנסנו. וכאמור אם בכל זאת ממשיך לקפוץ ידו מהעניים ומתעלם מצערם הרי על אכזריות כזו דבר בא לעולם!

חרב באה לעולם על עינוי הדין ועל המורים בתורה שלא כהלכה:

כתב מרן החיד"א זיע"א: הגמרא בסוטה (דף כב) אומרת על הפסוק "כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה" (משלי ז, כו) זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה, הרי זה עינוי דין. ורמזו בעלי המוסר שבפסוק לא תרצח כתובה פעם בקמץ ופעם אחרת בפתח, לומר שבין הקומץ פיו ולא מורה למרות שהגיע להוראה, ובין הפתח שפותח פיו לבלי חוק ועדיין אינו ראוי להורות שניהם שופכי דמים הם!

כתוב בספר הקדוש מנורת המאור: אמר רבי יצחק שני דברים בימינו של הקב"ה צדק ותורה, צדק דכתיב "צדק מלאה ימינך". תורה דכתיב "מימינו אש דת למו", ושני דברים בידו ואלו הן נפש ודין שמרו את הדין ואני אשמור את נפשותיכם. אמר רבי אלעזר במקום שיש דין אין דין ובמקום שאין דין יש דין כלומר אם נעשה דין למטה, לא עושים דין למעלה, ואם אינו נעשה למטה הרי הוא נעשה למעלה (ושם הדין הרבה יותר מדוקדק כידוע.) הזהיר הקב"ה את ישראל למנות שופטים שדנים דין אמת לאמיתו, ועומדים בדרכי ציבור וגודרים את הפרצות ומתקנים את המקולקל. וכשדנים דין אמת מקיימים את העולם ויהיה שלום בעולם שנאמר "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם". כיוון שנעשה דין נעשה אמת וכיוון שנעשה האמת נעשה שלום בעולם.

החוקים והמשפטים ותורת האמת ניתנה לעם ישראל בלבד, כמו שנאמר (תהילים קמז, כט) "לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום". רבי יהושע בן קרחה אומר מצווה לבצוע בדין כלומר להגיע לפשרה בין בעלי הדין. שנאמר "אמת ומשפט שלום שפטו", וכי במקום שיש משפט אין שלום? אומר רבי שמעון בן מנסיה שניים שבאים לדין והדיין אינו יודע לאן נוטה הדין רשאי לומר להם צאו והתפשרו.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל דיין שנוטל ממון מזה ונותן לזה שלא כדין, הקב"ה גובה ממנו את נפשו, שנאמר "אל תגזול דך כי דל הוא והקב"ה יקבע את קובעיהם נפש" (משלי כב, כב). וכשבאות צרות לעולם הוא בגלל דיינים שאינם הגונים. רבי יוסי בן אלישע אומר אם ראית דור שהצרות באות עליו צא ובדוק בדייני ישראל, שאין פורענות באה לעולם אלא על דייני ישראל המתעבים משפט. הנביא מיכה אומר "שמעו נא זאת ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל המתעבים משפט ואת כל הישרה יעקשו", ואומר "בונה ציון בדמים וירושלים בעולה ראשיה בשוחד ישפוטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו ועל ה' ישענו לאמור הלא ה' בקרבנו לא תבוא עלינו רעה". לפיכך מביא עליהם הקב"ה

שלוש מיני פורענויות כנגד שלוש עבירות שבידם: "לכן בגללכם ציון שדה תחרש (חרבן בית המקדש) וירושלים עיין תהיה, והר הבית לבמות יער".

ואין הקב"ה משרה שכינתו על ישראל עד שיכלו שופטים רשעים מישראל שנאמר "ואצרוף כבור סייגיך ואסירה כל בדיליך ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחילה אחרי כן יקרא לך עיר צדק קריה נאמנה, ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה", (ישעיה א, כה).

אומר הנביא ירמיה במגילת איכה "מלאתי משפט, צדק ילין בה וגו'", חיכיתי להם שיעמדו את השופטים ויקימו את הדין והם לא עשו כן, אלא עשו את שלהם עיקר ואת הדין טפל לפיכך נעשים הם טפלים לאומות העולם ולעובדי כוכבים.

"ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו ואתם ביערתם הכרם גזלת העני בבתיכם", וכי בביתם היתה הגזילה? אלא מתוך שצווחים היתומים והאלמנות והעניים על הנגזל מהם, והם מעלימים עיניהם, מעלה הכתוב כאילו הגזילה בבתיהם, שנאמר "יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבוא אליהם" (ישעיה א, יג). לפיכך אמר להם הקב"ה אין לי חפץ בקורבנותיכם וגם לא בתפילתכם ולא בחדשיכם ובמועדיכם, שנאמר "לא תוסיפו הביא מנחת שווא וכו' חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטורח נלאתי נשוא גם כי תרבו תפילה אינני שומע, ידכם דמים מלאו" אמרו ישראל מה נעשה וישוב חרון אפו של הקב"ה? אמר להם הנביא עשרה דברים שהם כנגד עשרת הדברות, רחצו, הזכו, הסירו, חדלו, למדו, דרשו, אשרו, שפטו, ריבו, לכו. הפסוק המלא: "רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם מנגד עיני חדלו הרע, לימדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ שפטו יתום ריבו אלמנה לכו נא ונווכחה יאמר ה' אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו". (ישעיה א, טז), עשרה לשונות של תשובה שאם יתמידו בהם עתיד הקב"ה לבנות להם בית הבחירה שנאמר "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה", ונזכה בעה"ת בקרוב בימינו לקיום תפילתינו: ותמלוך עלינו מהרה אתה ה' לבדך, בצדק ובמשפט בזכות דייני ישראל הדנים דין אמת לאמיתו.

פרק ה - משנה ט

חַיָּה רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא, וְעַל חִלּוּל הַשֵּׁם. גָּלוּת בָּאָה לָעוֹלָם עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, וְעַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְעַל הַשְׁמָטַת הָאָרֶץ.

חיה רעה באה לעולם על שבועת שווא ועל חילול ה׳:

התנא הקדוש שנה את שתי הדברים האלה ביחד משמע ששבועת שווא, שהיא שבועה שלא לצורך שווה לחילול שם שמיים, וכל כך למה? כיוון שהקב״ה אמר לנח ״ומוראכם וחתכם יהיה על פני כל חית השדה״ (בראשית ט, ב). לפיכך כל זמן שהאדם מכבד את הקב״ה והולך בדרכיו אזיי צלם האלוקים מגן עליו מן החיות הרעות, אולם כשנשבע שבועת שווא או מחלל שם שמים ומבזה את שמו של הקב״ה הרי שאז סר ממנו הצלם האלוקי ונדמה כבהמה, ואז חיה רעה טורפת אותו. כיוון שמהפך את היוצרות ואת כוונת היצירה ותכליתה, היוצרות מתהפכות מידה כנגד מידה, ובמקום שאדם ישלוט על החיה, היא שולטת בו.

הגמרא במסכת שבועות (דף ט״ל) אומרת: לפני שהיו משביעים את העד היו מזהירים אותו ואומרים לו הוי יודע שכל העולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקב״ה לא תשא את שם ה׳ אלוקיך לשווא. כל העבירות שבתורה נאמר בהם ונקה, למי שעושה תשובה מתכפרים לו עוונותיו, ואילו כאן נאמר לא ינקה אפילו שיעשה תשובה (בלא פרעון). וכל העבירות בתורה נפרעין ממנו, ואילו כאן נפרעים ממנו וממשפחתו שנאמר ״אל תיתן את פיך להחטיא את בשרך״ ואין בשרו אלא קרובו שנאמר ״ומבשרך לא תתעלם״, (ישעיה נח, ז).

כל העבירות נפרעין ממנו ואילו כאן ממנו ומכל העולם כולו שנאמר ״מפני אלה אבלה הארץ״, וכל העבירות אם יש לו זכות תולין לו שנים או שלושה דורות, וכאן נפרעין ממנו לאלתר שנאמר ״הוציאתיה נאום ה׳ צבאות, ובאה אל בית הגנב״. זה שגונב דעת חבירו שאין לו ממון אצלו וטוענו ומשביעו, ״ואל בית הנשבע בשמי לשקר״, - כמשמעו, ״ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו״, הא למדת, דברים שאין אש ומים מכלה אותן שבועת שווא מכלה אותן.

מעשה בכפר אחד שהיו אנשיה נשבעים ומקיימים וכולה נחרבה. כיצד? היה אומר לחבירו שבועה שאלך למקום פלוני ואוכל ואשתה שם, והולכים ועושים כך ומקיימים שבועתם. ונחרבו, ומה הנשבעים ומקיימים, כך. הנשבעים לשקר על אחת כמה וכמה.

הגמרא במסכת שבועות אומרת כלל: כל לא תעשה שבתורה, לאו שיש בו מעשה - לוקין עליו, אם אין בו מעשה - אין לוקין עליו, חוץ משלושה שיוצאים מהכלל: הנשבע לשווא, ממיר בהמת חולין בבהמת הקדש, ומקלל את חבירו בשם, שבית דין של מטה היה מעניש את העבריינים הנ״ל. וכבר כתב האבן עזרא זיע״א שאילו לא היה בישראל אלא חטא זה שנשבעים לשווא היה די להאריך גלותינו ולהוסיף מכה על מכותינו ח״ו.

אומר הפלא יועץ זיע״א בערך שבועה: לא זו בלבד להשבע בשם ה׳ הוא אסור, אלא אפילו להישבע על נפשו ועל חייו ללא צורך, אסור. וכל שכן

לשקר, שנפשו הוא חובל. ויש מקומות שלימדו לשונם להשבע על כל דיבור ודיבור בחיי אביהם או אחיהם או חיי חבירו שמדבר עימו, והם דברים של גנאי וחסרון כבוד ובזיון, מלבד איסור שבועת שווא. שכן פרשו המפרשים (שמות יט, ו) "לא תשא את שם ה' אלוקיך לשווא כי לא ינקה ה'" אפילו את אשר ישא את שמו של עצמו לשווא. וכל שכן וקל וחומר שמו של מקום. ולאו דווקא הנשבע לשווא, הוא הדין להוציא שם שמיים לבטלה בלי שבועה- אסרה התורה, שהרי כתוב "לא תשא" ולא כתוב לא תשבע, למדנו שאפילו הזכרת שם שמיים לבטלה אסור. וגם השומע מחבירו אם לא הוכיחו נענש על כך. הגמרא בנדרים (דף ז) אומרת: אמר רב כל השומע הזכרת ה' מפי חבירו צריך להוכיחו, שכל מקום שהזכרת ה' מצויה שם עניות מצויה רח"ל. ועניות כמיתה. מאחר והזכרת שם שמיים למצווה מביאה ברכה ועושר, שנאמר "בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך" (שמות כ, כ) הזכרה לשווא גורמת ההיפך רח"ל, ודי לחכימא.

ועל המורים בתורה שלא כהלכה:

מכאן תוכחה לאותם אנשים המורים הלכה בלא יגיעה וידיעה מספקת במקורות ובטעמי ההלכה על בוריים, או אדם שקורא קיצורי הלכות יכול להבין את ההלכה באופן שונה, ולא לזה התכוון המחבר, ופעמים שחזר בו בהשמטות, ופעמים שנפלה טעות סופר או פעמים שהמחבר התכוון למציאות מסויימת או לציור מסויים, ויתכן שהמקלט ליקט מספר אחר ולאחר זמן התברר שהועתק בטעות, ויוצא שההלכה נתפרסמה בטעות, לכן צריך הרב להקפיד בשעה שרוצה לומר הלכות ברבים אם לא ברורה אצלו ההלכה כאחותו שהיא אסורה לו, והדברים אינם מחוורים הדק היטב מתוך שינון מתמיד, הרי זה מצב מסוכן. בשלמא הגדה או סיפורי צדיקים אם טעה קצת בפרטים או לא סיפר כמו שכתוב בדיל ויעבור, למרות שגם בזה רצוי לדייק. אבל בהלכה חייב לדייק ולדקדק מפני שהטעות משתרשת ונקבעת בלב האדם וקשה מאד לפרוש ממנה.

ועל חילול ה':

הגמרא בברכות (דף יט ע"ב) אומרת המוציא כלאיים בבגדו פושטן אפילו הוא בשוק, מה הטעם? אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'- כל מקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב. רש"י פירש בעירובין מהו אין חכמה ואין תבונה? אין תורת חכמה וכבוד ותבונה ויועץ עומדת כנגד חילול ה', שאפילו ראה תלמיד אדם שרוצה לעבור עבירה ורבו שם ושותק, מותר לתלמיד לקפוץ ולגעור באותו אדם!

הגמרא בקידושין (דף מ) אומרת: אמר רבי אבהו משום רבי חנינא נוח לו לאדם שיעבור עבירה בסתר ואל יחלל שם שמיים בפרהסיה שנאמר "ואתם בית ישראל כה אמר ה' איש גילוליו לכו עבדו ואחר אם אינכם

שומעים אליי, ואת שם קדשי לא תחללו במתנותיכם ובגילוליכם״, (יחזקאל כ). שהרואה מעשיו מזלזל בכבוד המקום. ואמר רבי אלעאי הזקן אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירים אותו וילבש שחורים ויתכסה שחורים ויעשה מה שליבו חפץ ואל יחלל שם שמיים בפרהסיה. ולכאורה קשה, וכי התנא הקדוש נותן לנו מתכון לעשיית העבירה?! תוס׳ הרגישו בזה ותירצו בשם רבינו חננאל: ח״ו שהותר לו לעבור עבירה, אלא כך אמר רבי אלעאי עד שימצא בגדים שחורים וילבש שזה יזכיר לו את יום המיתה, וטלטול הדברים שיצא מחוץ לעיר כל זה ישבר את יצר הרע ויסיר מאותו אדם את החשק לעשות עבירה, והבן.

ובהמשך אומרת הגמרא שבכל העבירות ממתינים לאדם אולי ישוב מדרכיו הרעים, אבל בחילול ה׳ חומרתה כה גדולה עד שאין ממתינים לאדם, אלא מייד נפרעים ממנו. ועוד שעבירה של חילול ה׳ מכריעה את המאזניים לכף חובה. מה נחשב בזמן התלמוד לחילול ה׳? אמר רב כגון אני שלוקח בשר בהקפה מן הקצב וכשאני מאחר לפרוע הקצב אומר שהוא לומד ממני להיות מזלזל בגזל. אביי אמר כגון אני שלוקח בשר מקצבים שותפים אני נותן לכל אחד מהם מחצית מהסכום שמא לא ידע אחד הקצבים שנתתי לו ויש בכך חילול ה׳. רבי יוחנן אמר כגון אני שהולך ארבע אמות ללא תורה וללא תפילין בגלל החולשה, וכיוון שרואים אותי ללא תורה ותפילין למדין ממני להתרשל בתורה ומצוות, רבי יצחק מבית מדרשו של רבי ינאי אמר כל שחבריו מתבישין מחמת שם רע שיצא עליו.

מה נחשב בזמננו לחילול ה׳? מרן הגאון רבי שלום אלישיב שליט״א מדגיש שוב ושוב את האיסור החמור על בן תורה לצאת לרחוב עם רבב על בגדו, אומר הרב ״אנו מחוייבים להצטייר בעיני הבריות כאנשים נימוסים והגונים, נקיים מכל שמץ של עוולה, כדי להקהות את עצמת ההסתה הנוראה המשתוללת בחוצות כנגד הדת ומחזיקיה״.

הגמרא ביומא (פו) אומרת עבר אדם על מצוות עשה (כגון שבת, תפילין, טלית, ארבע מינים וכו׳) ושב בתשובה אינו זז משם עד שמוחלים לו. עבר על מצוות לא תעשה ועשה תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר. עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכפורים תולין ויסורים ממרקים. אבל מי שיש חילול ה׳ בידו, אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביום הכיפורים לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת שנאמר ״ונגלה באזני ה׳ צבאות אם יכופר העוון הזה לכם עד תמותון״ (ישעיה כב, יד).

בדור יתום כשלנו שבו יראי חטא ימאסו צריכים לנהוג במשנה זהירות, שומרי תורה ומצוות, אברך, בן ישיבה, בעל בית, כולם חיילים בצבא ה׳ וצריכים לקדש שם שמיים בכל צעד ושעל. כל דבר נבדק ונבחן בבקורתיות גדולה, ממנו לומדים ועושים, אדם חרד לדבר ה׳ צריך לבחון כל מהלכיו, הנהגותיו, דבריו, שחלילה לא יגרם חילול שם שמיים על ידו.

איחור לתפילה באופן קבוע. דיבור באמצע התפילה או בחזרת שליח ציבור. עיון בעלונים בזמן התפילה, יציאה מבית הכנסת בזמן שיש רב דורש, ופגיעה בת״ח יש בזה חילול ה׳. אחרים רואים ועושים כמוהו, קריאת עיתונים ע״י שומרי תורה ומצוות, מה יאמרו הציבור הכללי? אם אתם החרדים שכל הזמן מגנים את התקשורת והעיתונות החילונית קוראים בעיתונים אלו, מה נאמר אנחנו?? וזהו אחד מקל וחומר שאין עליהם תשובה. וישנם כאלה שעושים זאת בהחבא, קונים עיתון ומחביאים אותו והולכים לביתם לקרוא, וקשה עליהם ממה נפשך: אם זה אסור, למה הם קונים, ואם זה מותר, למה הם מסתירים?? מסתמה נתעלמה מהם ההוראה ״לעולם יהיה אדם ירא שמיים בסתר כבגלוי״, ודי לחכימא.

גלות באה לעולם על עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים ועל שמיטת הארץ:

התורה הקדושה מצווה (ויקרא כ׳) ״ושמרתם את כל חוקותיי ואת כל משפטיי ועשיתם אותם ולא תקיא אתכם הארץ אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה, ולא תלכו בחוקות הגוי אשר אני משלח מפניכם כי את כל אלה עשו ואקוץ בם״. הרי שהארץ הקדושה מקיאה מתוכה את ההולכים בחוקות הגויים ואינה סובלת את הממרים פי ה׳ בעבירות החמורות האלה. שכל העובר על אחת מעבירות האלו חייב מיתה, רק שהגלות מכפרת והיא במקום מיתה, לכן עונשו שיגלה מהארץ הטובה.

עבודה זרה - בעניין זה כתב מו״ר ועט״ר בספרו הנפלא ״עבד לעבדי ה״ וז״ל: אין הכוונה שהוא לא מאמין בכלום, אלא עבודה זרה כשמה, שעובד ומשתעבד לדבר זר שהוא נגד ה׳ יתברך, וכן כופר בעיקר, כלומר מזלזל בעיקר ועושה מהעיקר טפל. למשל: מי שעובד בחנותו ומזלזל בתפילה בגלל הלקוחות, זוהי עבודה זרה, שעבודתה היא זרה והיא נגד רצון השם יתברך. והוא עושה עיקר מהעבודה ולא עושה עיקר מהשם יתברך. וכן המשחק בכדור עגל על חשבון התפילה או על חשבון השבת, ומראה שזהו הדבר היקר בעיניו כעת יותר מהשבת, התורה, והמצוות. ועצם הזלזול בכבוד שמיים ולא להתפעל ממצוות השם יתברך יותר מכל ענייני העולם הזה זוהי עבודה זרה. וזהו מה שאמר השם יתברך לירבעם בן נבט (מלכים א ד) ״ואותי השלכת אחרי גויך״. ובוודאי שהאמין וידע מציאות השם יתברך, ומה גם שהיה גדול בתורה, אבל היה לו זלזול שלא להתחשב בכבוד שמיים.

וכן פירש״י (פרשת תולדות) על עשיו הרשע שכפר בעיקר, והכוונה בשביל תאוות אכילתו זלזל בבכורה ובמצווה, ובציווי ה׳ יתברך. עוד אמרו חז״ל כל הכועס אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו, שבגלל כעסו מסוגל לצאת נגד גדולים ממנו ונגד השם יתברך. וכועס על דברים שאינם נראים לו, ואינו מבין שהכל משמיים, ודורש בעיקר את מצבו החומרי, ונמצא מזלזל בכבוד השם יתברך. ולזה הביאו ראיה מהפסוק ״רשע כגובה אפו

בל ידרוש, אין אלוקים כל מזימותיו״ כלומר שכל מזימותיו ומעשיו עושה על דעת עצמו, מה שמתחשק לו ולא עפ״י דעת התורה הקדושה, וזלזול זה מראה שאין השכינה חשובה כנגדו, רח״ל.

גילוי עריות:

מרן השולחן ערוך זיע״א (חלק אבן העזר סימן כא כב) פסק שאסור לאדם לחבק ולנשק את אחת מהעריות כגון אחותו הגדולה ואחות אביו והעושה כן הרי זה מגונה ביותר, ודבר איסור, ומעשה הטפשים שאין קרבים לערווה כלל חוץ מאב לביתו ואם לבנה. צריך האדם להתרחק מהנשים מאד מאד, ואסור לקרוץ בידיו או ברגליו ולרמוז בעיניו לאחת מהעריות, ואסור לשחוק עימה ולהקל ראש כנגדה או להביט ביופיה. ואין שואלים בשלום אישה כלל, ואמרו רבותינו המסתכל באצבע קטנה של אישה כאילו מסתכל במקום התורף. עד כאן דבריו.

בספרים הקדושים מובא שעוון גילוי עריות גורם שהקב״ה מסיר את השגחתו מעל ישראל. כדכתיב ״וראה בך עריות דבר ושב מאחריך״ ואז ניתן חלילה כח בידי הסיטרא אחרא ואומות העולם לשלוט בישראל, ורמזו בעלי המוסר בפסוק ״אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותינו״ (תהילים קמד, יד) דהיינו כשאין פריצות ובנות ישראל אינן יוצאות ברחובות קריה ממילא אין צווחה ברחובותינו, אין תאונות דרכים, ומחלות, ומיתה משונה רח״ל.

מובא בתוספות קידושין (דף פ ע״ב) מעשה באישה אחת שמת בעלה ובכתה בבית הקברות על קברו, ונשמע קולה עד שומר בית הקברות. כשהגיע לשמע קול בכייתה ראה אותה ופיתה אותה לדבר עבירה והסכימה, לאחר מעשה הלך למקומו וראה שהמת שהיה תלוי במשמר נגנב, מייד סיפר לאישה ואמר שחושש הוא לחייו שמא יהרגוהו, מיד הציעה לו האישה לקחת את בעלה ולתלותו במקום ההרוג, וכך עשו, בעלי התוס׳ הביאו מעשה זה ללמדינו עד היכן יכולים התאווה והעבירה לטמטם ליבו של אדם ולטשטש את עיניו מראות נכוחה. עדיין לא נסתם הגולל על בעל נעורים וכבר הייתה מוכנה לתלות גופתו לטובת מאהבה.

מעשה שהיה בזמן הרמ״א זיע״א, פרצה מגיפה גדולה רח״ל והיתה מפילה חללים רבים ואין יודע על מה ולמה. באו ואמרו לרמ״א הקדוש, ואמר להם אלו שמתו היום לא תקברו אותם לפני שאראה אותם, ואכן באותו יום בערב עבר הרמ״א על פניהם של המתים במגיפה עד שהגיע למלמד דרדקי שבאותו מקום, את כולם ציווה להביא לקבורה חו. ץ מאותו מלמד, אותו ציווה הרב לקשור לעגלה ולסובב עימו בכל העיר, לאחר שעשו כמצוות הרב ציווה הרב להביאו לקבורה ברוב עם ובכבוד גדול, עשו כך והמגיפה נעצרה באותו לילה בא המלמד המת לרמ״א בחלום ואמר לו למה נהגת בי בבזיון כה גדול לגרור גופי על פני כל העיר ולבזות אותי? ענה לו הרמ״א מפני שאתה היית הצדיק ביותר שנפטר

במגיפה הזו ואין אנו יודעים בשל מי הרעה הגדולה הזו, אנו מבקשים ממך שתאמר לנו מה הסיבה למגיפה הזו, אמר להם המלמד בואו אחריי, הלכו הרב ומשמשיו אחרי הרוח עד שהביאה אותם למערה אחת, ובה מצאו את אחד מעשירי העיר עובר עבירה עם שתי נשים נשואות, אז נודעה הסיבה לחרון אף שגרם למגיפה הנוראה!!

בלעם הרשע שר״י ידע שאבן הנגף בדרכם של עם ישראל הוא הזנות והפריצות רח״ל. לכן השיא עצה להחטיא בנות מואב עם בחורי ישראל באומרו אלוקיהם של אלו שונא זימה הוא.

ועל שפיכות דמים:

אומרת התורה הקדושה בפרשת נח ״שופך דם האדם באדם דמו ישפך״, יש רוצח את האדם ושופך דמו לחוץ ויש רוצח אחר ששופך דמו פנימה, כגון דאזיל סומקא ואתי חיוורא, כלומר אדם שמלבין פני חבירו ברבים, אם לא עשה תשובה על כך מאבד מקומו בעולם הבא! הגמרא אומרת ״חץ שחוט לשונם״, מה חץ יורה והורג כך לשון הרע הורג בני אדם. אומר החפץ חיים זיע״א אדם מישראל יושב בביתו ומספר לשון הרע או מתלוצץ על חבירו, בכח טומאת החטא קם גוי רוצח בארץ מרחקים והורג שם ח״ו יהודי אחר!! ובספר הקדוש שמירת הלשון אומר הכהן הגדול מראדין זיע״א: ובבואו לעולם האמת ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב״ה יחייבו אותו על הריגת נפש מישראל, והוא יטען לתומו שמימיו לא הכיר את הנרצח הלז, אז יציירו לפניו וכמו שאמר הסבא קדישא משפאלי זיע״א, שבעולם האמת מציגים לפני האדם תמונות מכל מעשיו אשר עשה, איך שהלך הדיבור מפיו ונתן כח לרוצח להורגו, ונופל לחמישים שערי טומאה רח״ל.

הזוהר הקדוש בפרשת פיקודי אומר: יש רוח אחת שעומדת על כל בעלי לשון הרע, ומתי שמתעוררים בני אדם לדבר לשון הרע, אז מתעוררת הרוח הנקרא סכסוכאי והיא שורה על ההתעוררות של בני אדם שרוצים לדבר לשון הרע והיא הגורמת למוות הרג וחרב בעולם. אוי להם לאותם שמעוררים ולא שומרים פיהם ולשונם ולא חוששים על כך!

ועל השביעית:

התורה הקדושה בפרשת בחוקותיי כותבת (פרק כו פסוק לד) ״אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה ואתם בארץ אויבכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתותיה, כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה בשבתותיכם בשבתכם עליה״ אומר רש״י במקום שבעים שנה של גלות בבל היו כנגד שבעים שנות שמיטה שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום ב״ה, כנגד כל שמיטה שביטלו ישראל גלו מעל אדמתם שנה, ובסה״כ שבעים שנה.

מצאנו במצוות השמיטה שפונה הקב״ה אל ישראל ואומר (ויקרא כה, כ) ״וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית, הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתינו״? ומשיב ״וציוויתי את ברכתי לכם בשנה השישית ועשת את התבואה לשלוש שנים״. לכאורה נראה שהשואל מקבל ברכה לשלוש שנים, וזה שלא שואל ותמים עם ה׳ לא זוכה לברכה זו. האומנם? אליבא דאמת ההיפך הוא הנכון, השואל הוא קטן אמונה, ועל כן הוא שואל מפני שרוצה לראות בעיניו את הברכה, אומר הקב״ה אם לא היית שואל הברכה הייתה באה מאליה, אותה הכמות שהיית ערוך אליה במשך השנה תספיק לך לשלוש שנים, הברכה באסמיך תהיה גדולה ותספיק לשנים הבאות, אולם מאחר ושאלת אני צריך לצוות את הברכה שתבוא בעל כרחה, אולם היא לא תהיה מושלמת, שהרי הכתוב אומר ועשת, חסר הא לומר לך אני נוטל את שמי מהברכה ולא תהיה שורה באסמיך, עכשיו המחסנים שלך שערוכים לכמות מסויימת לא יספיקו לכמות של שלוש שנים, תצטרך יותר מחסנים, יותר ספקים, יותר פועלים כלי חרישה חומרי הדברה, חומר משמר, ואז הצער והטרדה ודאגה רבה, ועין הרע וקנאה וכו׳ בבחינת מרבה נכסים מרבה דאגה, וכל זאת מפני שמיעטת באמונה בבורא עולם.

בְּאַרְבָּעָה פָּרָקִים הַדָּבָר מִתְרַבֶּה. בָּרְבִיעִית, וּבַשְּׁבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. בָּרְבִיעִית, מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית. בַּשְּׁבִיעִית, מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשִּׁשִּׁית. וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, מִפְּנֵי גֶּזֶל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים׃

המשותף לכל אלו שבגללם הדבר מתרבה וגורם לתמותה רבה רח״ל הוא העלמת עין מהעניים וקפיצת יד שגורמת להם למות ברעב. לכן מידה כנגד מידה הדבר מתרבה ומפיל חללים, ח״ו. שלמה המלך ע״ה אומר במשלי (כב, כב) ״אל תגזל דל כי דל הוא, ואל תדכא עני בשער, כי ה׳ יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש״, בשנה השלישית והשישית היא שנת מעשר עני. בשביעית שלא הניחו הפקר את שדותיהם כדי שיהנו מהם העניים ובמוצאי חג הסוכות שבו צריך להשאיר מתנות לעניים, לקט שיכחה ופאה פרט ועוללות, שעליהם נאמר ״לעני ולגר תעזוב אותם״, (ויקרא יט, י)׃

הפסוק אומר ״ובקוצרכם את קציר ארציכם לא תכלה פאת שדך״ פתח הפסוק בלשון רבים וסיים בלשון יחיד, לרמוז שהשדה הזה וקציר זה אינו רק של בעה״ב אלא גם של העני. ולכן אל יקשה בעינך לפרנס את העני ולהותיר לו חלק בשדה מתבואתך, שהרי עשאך הקב״ה אפוטרופוס לעני למסור הנכסים לידו, כדי שאתה תפרנס את העני, וזה שאתה נותן,

מחלקו של העני הוא. ודע שאם תגזול את העני חלילה ולא תתן חלקו העונש יהיה גדול כ״ש ״כי אני ה׳ אלוקיכם״ דהיינו אני הוא הדיין בינכם, והדין הוא דיני נפשות. שבמקום הממון שגזלת מהעני, אקח נפשות במקומו חלילה. מפני שהנחת לו למות ברעב אף אני גובה נפשות.

כתב ספר החינוך: משרשי המצווה כי השם ברוך הוא רצה להיות עמו אשר בחר מעוטרים בכל מידה טובה ויקרה ושתהיה להם נפש ברוכה ורוח נדיבה, מתוך הפעולות תתפעל הנפש ותהיה טובה ותחול ברכת ה׳ בה. אולם אדם שמאסף הכל לביתו ולא ישאיר בה ברכה שיהנו בה האביונים אשר ראו השדה בקמותיה, ויתאו תאווה אליה למלא נפשם בה כי ירעבו, יורה בנפשו בלי ספק רוע לב ונפש רעה, וגם רעה תבואהו כמו שאמרו רבותינו בתלמוד במידה שאדם מודד בה מודדין ולו. עד כאן לשון הזהב של ״החינוך״.

ומעשה היה בירושלים בימי קדם, שהיה רב העיר נוהג לחלק לעניים מתנות לפני החג והיה בעיר תלמיד חכם עני וחסיד שהיה צנוע ביותר והתבייש לבקש תמיכה. הרב בחלוקתו שכח את אותו חסיד, וכשקרבו ימי הפסח אמרו לו בניו ובנותיו הרי עוד מעט ולא נשאר זמן לאפות מצות אולי תלך לרב העיר להזכיר לו ששכח אותנו בחלוקה. החסיד יצא את העיר ונפשו עגומה עליו ונתן קולו בבכי גדול ובכיו עשה רעש גדול בשמיים ועורר קטרוג גדול עד שנגזר על אותה עיר פורענות גדולה רח״ל בעבור אותו עני. בא אליהו זכור לטוב ועורר רחמים בשמיים על העיר ועל יושביה והוא עצמו ילך וימציא מעות לעני הזה שיוכל והחיות עצמו ובני ביתו בחג, שוודאי מחמת שיכחה נשאר בחוסר כל, ואכן כך היה. הזדמן אליהו הנביא זכור לטוב לאותו עני בדמות אורח נטה ללון והמציא לו מעות לכל צרכי החג, ואכן החסיד חג את המועד בשמחה גדולה ומיתר הכסף התפרנס כל ימי חייו, אותו ליל פסח הופיע בחלומו של רב העיר מלאך וביקש להמיתו, אמר לו כיצד שכחת את אותו עני, שעוד רגע קט הייתי הופך בגללו את כל העיר, אילולא אליהו זכור לטוב שעמד וביקש רחמים על העיר שלא להשחיתה. בבוקר שהתעורר הרב משנתו שלח וקרא לאותו חסיד ובקש ממנו מחילה על ששכח אותו וביקש ממנו שיתפלל עבורו שלא ימות, ומאז ואילך קיבל הרב על עצמו להיזהר משנה זהירות בעניים.

פרק ה - משנה י

אַרְבַּע מִדּוֹת בָּאָדָם. הָאוֹמֵר שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ, זוֹ מִדָּה בֵּינוֹנִית. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, זוֹ מִדַּת סְדוֹם. שֶׁלִּי

שֶׁלְּךָ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי, עַם הָאָרֶץ. שֶׁלִּי שֶׁלָּךְ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ, חָסִיד. שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי, רָשָׁע:

התנא הקדוש בא ללמדינו איה הדרך המובילה לחסידות, ואיה הדרך המובילה לרשעות. וכן דרך המובילה למידת עם הארץ שלגביה יש מחלוקת. יש האומרים שזו מידת כל אדם ויש האומרים שזו מידת עם הארץ מדרבנן. ויש עוד מידה שגם לגביה יש מחלוקת האם היא מידה בינונית או מידה המתקרבת לסדומיים הרשעים.

החסיד מחפש דרכים רק איך לעזור לזולת ומאידך משתדל שלא להזדקק לעזרת בני אדם אלא להנות רק משלו. הגמרא בברכות אומרת הרוצה להנות יהנה כאלישע הנביא שהיה מתארח בביתה של האשה השונמית. והרוצה שלא להנות משל אחרים לא יהנה כשמואל הרמתי שמעולם לא נהנה מאחד מישראל, כפי שמעידה הגמרא "ותשובתו הרמתה כי שם ביתו", לכל מקום שהלך היה לוקח את האוהל שלו וכליו ומזונו ומעולם לא לקח מישראל מאומה בעבור זאת. הפסוק אומר (שמואל א יב, ג) "הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ואת מי עשקתי ואת מי רצותי ומיד מי לקחתי כופר ואעלים עיני בו ואשיב לכם? ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש מאומה". זו דרגת החסיד המושלם שמטרתו רק לתת ולא לקחת מיד איש. הגמרא בחולין (דף ז' ע"א) מספרת על רבי פנחס בן יאיר שלא הסכים לאכול אצל רבינו הקדוש מפני שמעולם לא נהנה מסעודת אחרים אפילו כזית. ומיום שעמד על דעתו לא נהנה מסעודת אביו. וזו הנהגה של לפנים משורת הדין.

הרשע - מידתו הפוכה, לא רק שאינו נותן משלו לזולת אלא עסוק כל היום במחשבה איך לנצל את הזולת, ומה לעשות כדי שלא ינצלו אותו. ואיך לשמר את ממונו. ודרך זו גורמת לו להיות נוטל בלבד, רע לשמיים ורע לבריות, מעלים עיניו מן הצדקה ונחשב כעובד עבודה זרה רח"ל.

האומר שלי שלך ושלך שלי- זו מידת עם הארץ אמנם ניחא לו שיקחו משלו, אבל דא עקא שאינו נזהר בממון חבירו. ויש מפרשים אחרת: מפני שאינו מבחין בין שלו לשל חבירו ומפני כך נקרא עם הארץ.

והמידה הרביעית שלי שלי ושלך שלך אינו מהנה אחרים מממונו ואין רוצה שאחרים יהנו ממנו, זו מידת אדם בינוני, אינו חסיד אבל גם רשע איננו, ויש אומרים שמידה זו שלא להנות לאחרים היא מידת אנשי סדום. הפסוק אומר (בראשית יב, יד) "ואנשי סדום רעים וחטאים להי' מאד". הפסוק היה צריך להיכתב ואנשי סדום רעים וחטאים מאד להי', מהוא להי' מאד? מאד הוא הממון שנאמר ואהבת את ה' אלוקיך בכל נפשך ובכל מאודך, ו. אחד הפירושים לכך הוא בכל ממונך. איך התבטא הרעה והחטא שלהם? במאודם, כלומר בכספם. הפסוק ביחזקאל אומר "הנה

זה היה עוון סדום אחותך, גאון שבעת הלחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה״, כלומר אפילו בדבר שחברו נהנה והוא לא חסר- לא רצו להנות את הזולת.

פרק ה - משנה יא

אַרְבַּע מִדּוֹת בַּדֵּעוֹת. נוֹחַ לִכְעוֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת, יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ, קָשֶׁה לִכְעוֹס וְקָ. שֶׁה לִרְצוֹת, יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ קָשֶׁה לִכְעוֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת חָסִיד. נוֹחַ לִכְעוֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת רָשָׁע׃

לכאורה קשה׃ הרי קיימא לן שהכועס כאילו עובד ע״ז ונקרא טורף נפשו באפו א״כ מה שייך כאן שכר והפסד? תירץ הרב מעשה אבות שליט״א שהמשנה מדברת באדם שאינו מטה עצמו לאיזה צד, אינו עובד על מידותיו אלא מניח את מידותיו כמות שהן, אדם כזה ההפסד הנצחי קרוב אליו אם יכשל במידת הכעס והקפדה. בא וראה כמה קשה מידת הכעס שאדם המרגיל עצמו בזה עובר כמעט על כל התורה כולה!!

א. כל הכועס חכמתו מסתלקת ממנו, מנלן? ממשה רעיא מהימנה אף שכעס לדבר מצווה, נתעלמה ממנו ההלכה.

ב. כאשר כועס האדם מסתלקת ממנו הנשמה ונכנסת בו נפש מצד החיצוניים וכיוון שנאבדה ממנו הנשמה ובאה אחרת במקומה אותה נשמה שהסתלקה אינה חוזרת לעולם! וצריך לחזור ולתקנה כבתחילה וכן בכל פעם שכועס, נמצא שהכועס אין לו תקנה!

ג. הזוהר הקדוש כותב שאדם שכועס כאילו עובד עבודה זרה, והטעם לזה לפי שבעת כעסו נסתלקה ממנו האמונה, כי אילו היה מאמין שמאת ה׳ הייתה לו זאת לא היה כועס כלל.

ד. ע״י הכעס מזדמן כמה פעמים שאדם בא לידי רציחה ושפיכות דמים רח״ל, שאם מצערים אותו בדיבור או במעשה הוא קם ומכה נפש, (אוי לנו שכך עלתה בימינו מעשים דבר יום ביומו), או שמרוב כעס על בנו ותלמידו וכיוצ״ב בורחים הם מלפניו לבאר שחת ובשאר מכשול.

ע״י הכעס בא לידי חולאים רבים ורעים ומת קודם זמנו כנודע מספרים ונראה לעינינו, וכן הוא אומר ״כי לאוויל יהרוג כעש״, רוצח את עצמו לא עלינו. ופעמים שבכעסו מבייש או מלבין פני חבירו ברבים או אפילו בינו לבינו וגם זה בכלל לא תרצח!

ופעמים שעל ידי כעסו מונע מחבירו צדקה וחסד או שאינו מרחם על חבירו, ונחשב שופך דמים.

ה. ע״י הכעס יבוא להכות את חברו או אשתו וכדו׳ והמרים יד על חבירו נקרא רשע ועומד בחרם קדמונים ופסול לעדות, ואם הם אביו או אימו חייב מיתת חנק שנאמר ״מכה אביו ואימו מות יומת״.

ו. ע״י הכעס יבוא לקלל ועובר בזה על כמה איסורים: ״לא תקלל חרש״, כלומר שאסור לקלל שום אדם מישראל, ואם קלל דיין עובר על שתיים, ״לא תקלל חרש״ והשני ״אלוקים לא תקלל״, ואם קילל אביו ואימו נוסף עוד איסור חמור וכנ״ל.

ז. ע״י הכעס יבוא לעבור פעמים רבות על איסור ״לא תונו איש את עמיתו״, שפירשו רבותינו ז״ל שלא לדבר לחבירו דברים קשים שהוא מתבייש ומצטער בהן.

ח. ע״י הכעס יבוא לעבור על ״לא תשנא את אחיך בלבבך״, כגון שכועס על חבירו ואינו מדבר עמו שלושה ימים, וכל שכן שעובר על ״ואהבת לרעך כמוך״. ט. ע״י הכעס מתרבים מחלוקות בעולם כדכתיב ״איש חמה יגרה מדון וארך אפיים ישקיט ריב״, ועובר על איסור ״לא יהיה כקורח וכעדתו״.

י. ע״י הכעס יבוא לדבר שקר הרבה, מפני שהכעסן אינו מודה על האמת ועובר על ״מדבר שקר תרחק״.

יב. ע״י הכעס יבוא פעמים רבות להישבע על השקר ועובר על ״לא תשא את שם ה׳ אלוקיך לשווא״, ועל ״לא תשבעו בשמי לשקר״, ונחשב כופר בהקב״ה ואין לו מחילה עולמית.

יג. ע״י הכעס מבטל מאשתו מצוות כסות שאר ועונה שהם מצוות עשה, ומצער את אשתו מאד, וכל מה שמוליד יהיה רע לשמיים ורע לבריות.

יד. ע״י הכעס יכול להכשל במאכלות אסורות, הגמרא במסכת גיטין (דף ז) אומרת לעולם אל יטיל אדם אימה יתרה בתוך ביתו, שהרי אדם גדול הטיל אימה יתרה בתוך וביקשו להאכילו איבר מן החי.

טו. ע״י הכעס הוא מכה בניו ובנותיו וגורם שיהיו מורדים בו, ועובר על ״לפני עוור לא תתן מכשול״, (ויקרא יט, יא).

טז. ע״י הכעס בא לדבר לשון הרע ורכילות, אומר החפץ חיים בספרו ״שמירת הלשון״ שלכעסן אין שום עצה לשמירת לשונו ויכול לעבור על מספר לא מבוטל של איסורים, כמבואר שם.

יז. ע״י הכעס יבוא לזלזל בציבור והוא חטא חמור ועונשו גדול מאד, המדרש אומר: בשביל שאמר משה לבני גד ולבני ראובן ״תרבות אנשים חטאים״ נענש על זה שנעשה בן בנו משמש לעבודה זרה, (ואעפ״י שלשם שמיים אמר כן).

יח. ע״י הכעס מטיל אימה יתרה על הציבור אם הוא פרנס וכיוצא בזה, וחכמינו ז״ל אמרו פרנס המטיל אימה יתירה על הציבור שלא לשם שמים יורד לגהינום ואין עולה משם לעולם.

יט. על ידי הכעס יבוא לקטרג על ישראל ולעורר עליהם דינים, ויש על זה איסור ״אל תלשן עבד אל אדוניו״, וכן מפורש בתורה ״בצדק תשפוט עמיתך״ - פרשו רבותינו ז״ל הוי דן כל אדם לכף זכות.

כ. וודאי שעובר על עוד כמה מצוות עשה: כגון ״את ה׳ אלוקיך תירא״, ״אנוכי ה׳ אלוקיך״ - שאין שום דבר שיהיה מקרה, ״וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה׳ אלוקיך מייסרך״ שצריך להצדיק עליו דינו של ה׳ יתברך לעשות תשובה על חטאיו. הכעס גורם עזות לאדם וחז״ל אמרו עז פנים לגהינום, גורם לשכחת התורה, וכל עוון מאלו ממשיך אליו עוד כמה עוונות וקלקולים.

על כן כל בעל נפש יברח מהכעס כבורח מפני האש, ויתבונן תמיד כמה הפסד ניצחי מפסיד אדם שכועס, וראיה לכך מאליאב אחי-דוד שבגלל שכעס על דוד שעזב את מיטב הצאן ובא לראות במלחמה עם גוליית הפסיד את המלוכה והפסיד שמלך המשיח לא יצא ממנו, כפי שמפורש בשמואל שבא להמליך את אחד מבניו של ישי בית הלחמי וראה את אליהב גבוה משכמו ומעלה וסבר כי הוא הנבחר אמר לו הקב״ה לא בזה חפצתי יען כי מאסתיו - מכלל שהיה ראוי והפסיד.

חז״ל נתנו לנו כמה עצות המסוגלות לכבוש את הכעס ולתיקון שאר המידות:

א. ללמוד תדיר ספרי מוסר ובפרט בעניינים המדברים באותו פגם שפגם.

ב. להתבונן ולהעמיק במחשבתו תמיד באחדות ה׳ ברוך הוא שהכל ממנו יתברך והוא עילת העילות וסיבת הסיבות ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה.

ג. להתבונן בעומק מחשבתו שכל העולם הזה הבל הבלים וכל מה שתחת הזמן יהיה בעיננו כעבר ממש ולמה יצטער על חלב שנשפך?

ד. להיות תמיד רגיל בתפילה ובתחנונים לפני השם יתברך שיצילהו מיצר הרע ויקרבהו לעבודתו יתברך.

ה. אמר חכם אחד שאדם שכועס מעניש את עצמו על עוולה שאחר עושה א״כ למה תכעס על שטויות שאחרים אומרים או עושים? למה תעניש את עצמך? אם חברך אינו בסדר שפגע בך, למה תעבוד עבודה זרה בגלל זה?

ו. עצה גדולה להיזהר מהכעס: שיקבל על עצמו שהוא כועס על מישהו לא ימהר לדבר מייד רק ימתין קצת זמן וגם יעשה דבר אחר בינתיים, לומדים זאת מהשם יתברך שאמר למשה ״פני ילכו והניחותי לך״ המתן עד שיעברו פנים של זעם.

ז. כתב ״הראשית חכמה״ זיע״א שיחשוב אדם בשעה שיבזוהו או יכעיסוהו כמה הוא הכעיס וביזה את בוראו, והקב״ה סובל אותו, ואיך לא יסבול הוא מחבירו כעם או ביזוי?!

ח. כתב בעל הנועם אלימלך זיע״א אם יזדמן לו איזה הקפדה על שום אדם או על דבר אחר יזכור מייד חטאות נעורים ויאמר בליבו אין זה כי אם עוונותי המרובים הביאוני לידי הקפדה זו, שהרי הגמרה בנדרים אומרת כל הכועס בידוע עוונותיו מרובין מזכויותיו.

ט. בספר חרדים כתב אדם שאיבד שקל הייתכן שבעצבונו וכעסו ישבור כלי ששווה אלף שקלים? א״כ יחשוב בנזק הגופני והרוחני שיפסיד שיעלה אלפי פעמים על הנזק שעשה לו חבירו.

י. עוד עצה להזהר מהכעס שלא להביט בפניו של אדם שכועס עליו ואז יבריח הכעס מלבו.

יא. ילמד לעולם כף זכות על כל אדם, כמו שכתב הרמב״ן זיע״א באיגרתו ״וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך, ואם חכם או עשיר הוא עליך לכבדו ואם רש הוא ואתה עשיר או חכם ממנו חשוב בליבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך שאם הוא חוטא הוא שוגג ואתה מזיד!!

יב. עוד כותב הרמב״ן כלל יסודי בשבירת הכעס: תתנהג תמיד לדבר כל דבריך בנחת לכל אדם ובכל עת ובזה תינצל מן הכעם שהיא מידה רעה להחטיא בני אדם.

יג. אם כועס על חבירו או על אשתו יזכור לו איזה מידה טובה שעשה עימו וכן באשתו יזכור את כל מעלותיה הטובות וכמה טובות יש לו ממנה, כמאמר התנא דיינו שמגדלות בנינו לתורה ומצוות ומצילות אותנו מן החטא !

יד. ילמד תורה שזו התרופה לכל מכות ותחלואי העולם, כי אדם שטרוד בתורה ובלימוד ובעבודת ה׳ אין לו פנאי לכעוס ולהקפיד על הבלי העולם הזה, וכן אמרו על הר״י בן שושן זיע״א שלא כעס מימיו, כי לא היה פנוי

לכעוס כלל שהיה תמיד טרוד בעבודת ה'!!!

פרק ה - משנה יב

אַרְבַּע מִדּוֹת בַּתַּלְמִידִים. מַהֵר לִשְׁמוֹעַ וּמַהֵר לְאַבֵּד, יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ. קָשֶׁה לִשְׁמוֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד, יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ. מַהֵר לִשְׁמוֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד, חָכָם. קָשֶׁה לִשְׁמוֹעַ וּמַהֵר לְאַבֵּד, זֶה חֵלֶק רָע׃

צריך להבין מה לומדים ממשנה זו, מאחר ורבינו עובדיה מברטנורה פירש שאין הדבר תלוי בבחירתו של אדם אלא חסרון שהיה בו מעיקר ברייתו ולכן לא שייך לשנות כאן צדיק או רשע אלא ארבעה קטגוריות המצויות בתלמידים? הנפקה מינא הראשונה היא למלמדים, שצריכים ללמד את התלמיד לפי השגתו ולפי הבנתו וקליטתו ולדעת איך להשקיע בחינוכו, בבחינת חנוך לנער עפ"י דרכו.

כתב הפלא יועץ זיע"א בערך תלמידים, צריך חכמה יתרה ללמד תורה לתלמידים לפי דעתו של הבן ליספי ליה כתורה (להלעיט השור לפי יכולתו), וזו אומנות בפני עצמה שצריך שיהיה בקי בה המלמד איזוהי דרך ישרה ללמד התלמידים דברים בשרשם באופן שיהיה מעט המחזיק את המרובה. ויהיו הדברים קבועים במוחם ובליבם ולא יתרצה שילמדו רק דברים בעלמא, אלא יבינו הדברים היטב באופן שיהיו חזקים במה שלמדו, ולא די שילמד לתלמידיו תורה אלא גם ילמדם מוסר ויראת שמים. עכ"ד. כתב הרמב"ם זיע"א במצוות והגדת לבנך מצווה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו לפי דעתו של הבן אביו מלמדו, אם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצריים וניסים שנעשו ע"י משה רבינו, הכל לפי דעת הבן.

לומדים מכאן שמצווה לחנך כל תלמיד לפי נטיותיו והבנתו, יש תלמיד שצריך להמחיש לו בסבלנות ולצייר לו כל פרט ופרט, ויש תלמיד שאינו זקוק לכל זה אלא להסביר לו באופן כללי, חנוך לנער עפ"י דרכו אפשר ללמוד הלכה למעשה מיצחק אבינו ע"ה, הפסוק אומר "ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו", הכיר יצחק בבנו שהוא רשע מרושע אולם דבר אחד טוב היה אצלו, נקודת אור בתוך כל החושך, והוא מצוות כיבוד אב ואם, שאותה קיים עשיו במדרגה גבוהה מאוד. לכן הראה לו יצחק אבינו אהבה וחיבה וקרבו אליו. ללמדינו שעל ההורה או המחנך לדעת ולמצוא דרכים מתי לקרב ומתי לרחק מתי להגיב ומתי להתעלם לדעת שאין לדחות על הסף אלא לגלות אהבה וחיבה בכדי להצילו לקיים חצי הפסוק

"והשיב לב אבות על בנים" כדי שיתקיים בעתיד המשך הפסוק "ולב בנים על אבותם", ולעולם תהיה שמאל דוחה וימין מקרבת!!.

הגר"א זצוק"ל בפירושו למשלי פירש את הפסוק "חנוך לנער על פי דרכו" כלומר לא לשבור את דרכו אלא לנתב אותו לדרך חיובית, לדוגמא: מי שנולד במזל מאדים ונגזר עליו להיות שופך דמים, וניתנה לו הבחירה להיות צדיק כגון מוהל או רופא, שוחט או קצב. או להיות רשע ולשפוך דמים. אומר על כך שלמה המלך ע"ה חנוך לנער עפ"י דרכו- דרך מזלו וטבעו, כך תחנכהו לעשות מצוות.

מסופר על מרן החזון איש זצוק"ל שהיה בא לתלמוד תורה לבחון את התלמידים לא פסח על אף תלמיד, לכל אחד נתן את תשומת ליבו, שמע את תשובותיהם בעירנות רבה, שאל והקשה בדינים ובסברות במסקנות ובשקלא וטריה, היה עומד על מצבו של כל ילד, בסוף הבחינה היה משבח את התלמידים ומברך אותם, אח"כ היה יושב עם המלמד ומפרט באוזניו את התרשמותו מכל תלמיד, תלמיד פלוני נחשל ויש לדרבן אותו, תלמיד שני מהיר תפיסה אבל שטחי מדיי, תלמיד אלמוני נראה כבעל כשרון גדול ואסור להזניחו, תלמיד חמישי אוכל פחות מדי וכו'.

נאמר בתהילים (קכח) "אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך, בניך כשתילי זיתים סביב לשולחנך" למה המשיל את האישה לגפן ואת הבנים לזיתים? התשובה לכך פשוטה, הרוצה לשתות יין, סוחט ענבים ומייד יוצא לו יין ואילו הרוצה להפיק שמן מהזיתים צריך לכתוש אותם בכח. כך גם הנמשל: הרוצה לזכות לבנים טובים וכשרים הוא צריך לעמול ולעבוד קשה, ולכן דימה את הבנים לזיתים. צריכים ההורים היקרים לאמץ ולסגל לעצמם את מידת הסובלנות בחינוך הבנים, אף אם אין רואים תוצאות בשטח תיכף ומייד, לא ירפו וימשיכו בעבודת הקודש לעצב דמותם של צאן קדושים, כשאב יושב עם בנו ולומד איתו, או כשבוחן אותו על החומר שלמד ורואה שהבן לא מבין ולא משתף פעולה, אל לו לכעוס ולהתייאש, אלא יחזור איתו עוד ועוד עד שיבין את הענין הנלמד, ושכרו יהיה גדול שבעתיים, ולפום צערא אגרא.

הגמרא במסכת תענית (דף ח) אומרת אם ראית תלמיד שילמודו קשה עליו כברזל בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים, שנאמר "אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל" (קהלת י, י). ידוע הדבר ומפורסם שהעידוד הוא חלק חשוב מאוד בחינוך, על המורה או ההורה לעודד את הנער על כל פעולה טובה שעושה, כי הילד זקוק מאוד לעידוד והערכה על כל מאמץ. והדבר נותן כח ויכולת להתמודד. לחפש את הנקודות החיוביות ולטפח אותן, אם רואים ההורים הצלחה קטנה, התגברות מסויימת צריכים הם לעשות מזה עניין גדול, והילד יקלוט ויבין שהוא אכן מסוגל להתמודד ולהצליח. וכן להיפך כשהצפיות מהילד היו גבוהות מצד ההורים והוא הביא תעודה בינונית ומטה או ציונים לא הכי טובים בכ"ז יעודדו אותו ויחזקו אותו, ואז יאמין בכוחו וישתדל מכאן ולהבא להתחזק בכל המקצועות.

ועוד דבר חשוב: לעולם אין להשוות בין הילדים, לומר לילד למה אתה לא הבאת תעודה טובה כמו אחיך?! או למה אינך משתדל כמו פלוני. כיוון שכל ילד הוא עולם בפני עצמו. כשם שאין פרצופיהם שווים כך גם דעותיהם אינן שוות. לכל אחד כשרון וסגולות שונות מהשני, לכל ילד יש צד יותר חזק מחבירו כך שהשוואה במקרה כזה עלולה לסבך את הילד ולגרום לו רגשי נחיתות בהשוואה לחבירו. אלא צריכים על כל צעד ושעל למצוא נקודות חיוביות ולהגדילם ולטפח אותן, כדי שיהיה לתלמיד השתוקקות להתקדם ולהשתפר יותר.

פרק ה - משנה יג

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה. הָרוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים, עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל אֲחֵרִים. יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן, עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ. יִתֵּן וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים, חָסִיד. לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים, רָשָׁע:

לכאורה קשה: המשנה נקטה ארבע מידות בנותני צדקה ובהמשך מונה שניים שאינם נותנים כלל? רבינו עובדיה מברטנורא זצ"ל הרגיש בזה ופירש ארבע מידות בנתינת צדקה. ועדיין קשה, מדוע זה שלא נותן "ומכבד" את האחרים בנתינת צדקה עינו רעה בשלו? ועוד במידת הרשע אינו נותן ולא רוצה שגם אחרים יתנו, ומה אכפת לו שאחרים נותנים. ומה יצא לו מכך שגם אחרים אינם נותנים?!

תירץ הרב מעשה אבות שליט"א: כגון שנודע לו לבדו על אפשרות של מצוות צדקה חשובה מאוד, וביכולתו ליתן את כל הסכום, ואעפ"כ הולך מיוזמתו ומשתף גם אחרים, מזכה אותם במצוות צדקה, זו היא מידת חסידות, לא למנוע טוב מבעליו. אבל מאידך ישנו אדם שיש באפשרותו לזכות ולשתף גם את האחרים במעשה צדקה וחסד, ובכל זאת לא עוזר וגם לא מפרסם את הדבר לאחרים, ובנתיים אותו אדם הזקוק לעזרה מסתבך עוד יותר, מצטמק ורע לו, ותוחלתו נכזבת. זו מידת הרשעים. לא דיים שאינם נותנים ועוזרים אלא אף מונעים את האחרים מדבר מצווה. המידה הבינונית היא נותן ואין רוצה שאחרים יתנו, הרי זה עינו רעה בשל אחרים, רק הוא רוצה לזכות במצווה, להיות בלעדי ולא לתת לאחרים חלק במצווה זו, גם זו רעה חולה, אולם המידה הרביעית גרועה הימנה. הרוצה שאחרים יתנו והא עצמו לא נותן. מזכה את האחרים ואת עצמו אינו מזכה בגלל חוסר הבנתו בגודל מעלת הצדקה הוא מפסיד לעצמו.

ועל כך אמרו חז״ל מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להימנות זה שנמנו חבריו לדבר מצווה והוא לא נמנה עימם! אמנם אינו רשע כי דאג לנצרך ולנזקק אבל הוא עצמו לא משתתף במצווה. ישנם אנשים שהתבקשו לתת המלצה לעניין מסויים כגון הכנסת כלה (לאפוקי מהכנסה קלה:) או מוסדות גמ״ח לנזקקים וכו׳, ומסתפקים בזה שנותנים המלצה בחתימת ידם, אבל לא משתתפים באופן מעשי במצווה, מבקשים הם מאחרים להרתם ולתרום והם עצמם אינם תורמים שקל אחד, מה טוב ומה נעים אם יקיימו בעצמם ברוך אומר ועושה:

הזוהר הקדוש בפרשת וירא אומר: אמר רבי חייא כל בר נש דאיהו צר עינה לגבי מסכנא יאות הוא דלא יתקיים בעלמא, ולא עוד אלא דלית ליה חיים לעלמא דאתי, וכל מאן דאיהו ותרן לגבי מסכנא, אות הוא דיתקיים בעלמא ויתקיים עלמא בגינה, ואית ליה חיים ואורכה דחיי לעלמא דאתי, עכ״ל.

מובא בספר הישר לרבינו תם (בשער ו) כי מידת הקמצנות היא המידה הגרועה שבכל המידות, ומי שיש בו זו המידה סימן הוא שיש בו כל המידות הרעות, כי אי אפשר לכילי לעבוד את ה׳, כי בשביל הפסד פרוטה יתיר לעצמו כל מיני איסורים. הקמצן נקרא נבל, רח״ל, וכל כספו והונו הוא מצד הסיטרא אחרא, ולא עוד אלא כשרואה שאחרים יש להם ליבו נוקפו לו. וגם אם רואה שאחרים נותנים, ליבו מר על כך, ואפילו רוצה שיתן ולא יתנו אחרים- עינו רעה בשל אחרים, וכל שכן אם הוא עצמו אינו רוצה ליתן. וכן כשרואה שחבירו אוכל או שיש לו כבוד או פרנסה, דאבה נפשו על כך בגודל קנאתו בו, ושורש הקנאה והשנאה נצמח ממידת קמצנות וצר עין. ויכול להיות אדם כשר ולומד יומם ולילה ועובד ה׳, רק מושרש במידת הקמצנות ורע עין חס ושלום. ואוי לו למי שנבוך ומשוקע בזו המידה כי קשה מאוד לצאת מזה.

לעומת זאת המתייגע ומחפש לעשות צדקה ולזכות גם את האחרים במעשה צדקה וחסד עליו אמר שלמה המלך ע״ה (משלי כא, כא) ״רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד״, לומר לך כל הרודף אחרי הצדקה ולא מחכה שיבואו אליו להתרימו אלא הוא עצמו עושה ומעשה, הקב״ה ממציא לו מעות ועושה בהן צדקה, וגם מזמן לו הקב״ה עניים מהוגנים כדי לקבל שכר מושלם על כך.

לגבי המידה המגונה של הכילי לא נותן ולא מעונין שאחרים יתנו, שזו רעה חולה תחת השמש, ישנם כמה עצות שיועילו לנפשו לנתקו ממידה זו:

א. האחד שיכריח עצמו בעל כרחו לתת, אף אם יכאב ליבו ויצר לו ביותר, יעשה למען כבוד שמו יתברך, אפשר שכל מטרת בואו לעולם הזה רק לתקן מידה זו, כידוע מבעל הנועם אלימלך זיע״א שהדבר הקשה ביותר לאדם לקיים, ושבו נכשל פעם אחר פעם הוא התיקון שלו בגלגול זה. וכל

תפקידו בעולם הוא לשבר טבע זה, יעבוד על מידת הנתינה בצורה קיצונית עד שבמשך הזמן יחזור לדרך האמצעי לשביל הזהב.

ב. ברגע שרוצה להפריש צדקה יחשוב בדעתו כאילו גזלן ורוצח עומד אצלו ומחזק בידו לעכבו שלא יתן, ומה העצה נגד הגזלן הזה? שיחטוף ויתן בעל כרחו, אף אם ליבו מר לו יתאמ. ץ ולא ישגיח על שום פיתוי ומניעה. וידע שכל המניעות וההתקררות במצווה המה מצד היצר הרע, המונע אותו.

ג. ירגיל עצמו שלא ינהג בקמצנות בביתו כי הרגל על כל דבר נעשה טבע. אדם שמנהיג עצמו בנדיבות כלפי בני ביתו, ע״י זה יהיה בכוחו גם לתת צדקה לאחרים, אדם שלא מקפיד בביתו בדקדוקי עניות, אינו מצטער שנשבר כלי בביתו, אינו מתרגש מכל הפסד כספי מתחזק באמונה ובנתינה לכל אדם, זוכה לפתיחות ידיו.

ד. אם בא אליו עני ואין לו מה ליתן- לא ידחה אותו בקש רק יפתח ידיו או יעשה פעולה דהיינו שיחפש בכיסיו ויהיה נראה שרוצה לתת ואין לו. ויאמר לו בשפה רכה ומתוקה אחי אהובי מה אעשה שאין בכוחי ליתן? בזה שמראה צער נחשב לו כאילו נתן!

מסופר על רבי יהונתן אייבשיץ שהתחתן עם בת גביר אחד שהעניק לו נדוניה של שלושת אלפים זהובים, אחר החתונה הקדיש את עצמו יום ולילה לתורה ולעבודה, הוא למד בבית המדרש עם חברותא בהתמדה עצומה. הטומאה כידוע מרגישה בקדושה וקמה להאבק כנגדה, הגויים הרשעים הקימו כנסיה מול בית המדרש, כמובן שהדבר הציק לכל באי בית המדרש ובפרט לחברותא של רבי יהונתן שהיה חם מזג, מתוך חומו וכעסו הלך ועשה מעשה: טיפס בלילה לגג הכנסיה ושבר את הצלם שהיה שם, מעשה שטן הצליח שהוא נתגלה ונתפס בידי הגויים, אף אחד לא ידע על העניין רק ידעו שהאיש נעלם, בתוך כך בא הגוי ששמר על הכנסיה לאחד מפרנסי הקהילה וסיפר שדרכו אפשר להבריח את היהודי. אלא שבשביל מלאכה זו שכרוכה במאמץ ובסיכון אדיר הוא מבקש שלושת אלפים דינרי זהב. אנשי הקהילה שמעו על הסכום העצום ונרתמו לאסוף כספים למען פדיון השבוי.

כשהגיעה השמועה לרבי יהונתן אמר מייד לעצמו שאסור להמתין אפילו רגע, מי יודע מה עוד עלול לקרות, הוא הלך לביתו למקום ששם נמצא הכסף והביא אותו במלואו לשומר הכנסיה הזקן. השומר אכן נשאר נאמן להבטחתו והבריח את היהודי מהכנסייה ומשם הוברח ע״י יהודים לעיר אחרת, המתרימים המשיכו במלאכתם, וכשהגיעו לרבי יהונתן אמרו לו אספנו חלק מהסכום, אמר להם הרב אין צורך בכסף. כאן התחיל דין ודברים בין גבאי הצדקה לבין רבי יהונתן: אמנם נכון אתה נתת את כל הכסף אבל בינתיים אספנו מה שאספנו ותקח את זה בחזרה, לא הגענו לסכום של שלושת אלפים זהובים אבל גם לנו מגיע חלק

במצווה, והרי התרמנו. עבר זמן מה ורבי יהונתן מתחיל להתיישב בדעתו, מה יקרה כאשר אשתו תגלה שהוא הלך ונתן את כל המטמון, הרי תרעיש עולמות, הן מדובר בסכום עתק, עמד והחליט שהוא יסע לכמה ימים מחוץ לעיר ואם בינתיים היא תגלה את החסרון בהעדרו ודאי תקים קול זעקה שהייתה פריצה והממון נגנב, אבל עד שהיא יחזור היא תספיק להרגע קצת, קם וניגש לביתו ולשמחתו ראה שהיא עדיין לא גילתה דבר וסיפר לה על רצונו לנסוע לכמה ימים לצורך גדול מחוץ לעיר. בינתיים גילו הכמרים שהנידון למוות נמלט ועד מהרה הגיעו למסקנה שהשומר הזקן מעל באמון והוא שהבריחו, עמדו ונדברו ביניהם שיש לעשות לשומר מה שזממו לעשות ליהודי. השומר שהרגיש שהטבעת הולכת ומתהדקת סביבו החליט לברוח. היות והיה ארבעים שנה שומר והצליח לגנוב כסף וזהב מהכנסייה, לקח הכל ורץ לבית של רבי יהונתן, סיפר לרבנית כל מה שקרה ואמר לה גיליתי יהודי אציל כזה הוא מוכן לתת מכספו שלושת אלפים זהובים בשביל להציל חבירו, לכן אני בטוח שהוא אדם ישר ונאמן. אם כן, דבר ראשון אני נותן לכם מתנה את שלושת אלפים הזהובים, וכל השאר שנמצא בקופסא זו אם אחזור בשלום הוא בוודאי יחזיר לי את זה, ואם לא אז כדאי שהכל ישאר אצל יהודי כזה שיודע לעשות דברים טובים בכספו. עתה כבר ידעה אשתו של רבי יהונתן את כל המעשה, היא ידעה שהקב״ה שילם להם על המעשה הטוב והנאצל אשר עשו, לכן חיכתה בצפיה דרוכה שיחזור בעלה כדי שתוכל לבשר לו את הבשורה הגדולה. כשהגיע רבי יהונתן לביתו פרצה אשתו שמחה וצוהלת וקוראת לעומתו: הקב״ה שילם לנו בכפלי כפליים, כך עמדה וספרה לו את כל הסיפור. הרב שמע אבל במקום לשמוח פר. ץ בבכי עז ולא יכל להרגע. האשה עומדת המומה ולא מבינה, הסביר לה רבי יהונתן למה הוא בוכה: מכאן ראיה שמשליכים לי את המצווה בפנים!! כי אילו היו מרוצים ממצווה זו היו מניחים לי אותה לעולם הבא, שכן ידוע שמתן שכרן של מצוות רק בעולם הבא, רק מצווה שאינה נרצית. נותנים את שכרה כאן. רבי יהונתן בוכה ובוכה ואינו מסוגל להרגע, עד שהחליט לעשות תענית שלושה ימים ואחרי כך עשה תענית חלום על מה ולמה לא רוצים את המצווה שלו, ומשמיים השיבו לו: אמנם כן צדקת בבכייך, והכל מפני שעיניך הייתה צרה בחבריך ולא נתת להם שיהיה גם להם חלק במצווה הזו. רצית את כל המצווה לבד, בבקשה קח לך!! והנה כל בעל נפש יבין וירגיש כי הסיפור הזה נורא ומבהיל מאוד.

פרק ה - משנה יד

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ. עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ, שְׂכַר

מַעֲשֶׂה בְיָדוֹ. הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה, חָסִיד. לֹא ה. וְלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה, רָשָׁע:

גם במשנה זו הקושיה מובנת מאליה, התנא כתב ארבע מידות בהולכי בית המדרש בה בשעה שבפועל רק שניים מתוך הארבעה אכן הולכים לבית המדרש? התשובה לכך היא שהתנא הקדוש לא אמר ארבע מידות בתלמידי או בלומדי ביהמ״ד אלא בהולכי אלו המחוייבים ללכת לבית המדרש, כאן יש ארבעה קטגוריות: הראשון הולך בהתמדה עצומה, אינו מפסיד אף שעה, אולם לימודו קשה עליו כברזל, אינו עושה חיל בלימודיו, או שאינו קולט כלל את החומר הנלמד מכל מקום לא מתייאש ולא נמנע ללכת אל בית המדרש. יקבל בעולם הבא שכר על ההליכה. ולא עוד אלא ששם ילמדו אותו כל מה שלא הבין בעולם הזה. מאידך יש תלמיד שהוא חכם יותר, מצליח בלימודו והולך מחיל אל חיל אולם הוא לומד בביתו ולא בבית המדרש יקבל בעולם הבא שכר הלימוד, אבל לא שכר פסיעות לבית המדרש.

השלישי הוא החסיד, אמנם יכול להספיק הרבה יותר בביתו, וללמוד ללא הפרעות ובישוב הדעת גדול יותר, ובכל זאת הולך לבית המדרש להרוויח גם את ההליכה וגם את העשיה ובזה הוא גם מראה כאילו הוא צריך להם בבית המדרש ללמוד מהם זהו חסיד. והרביעי הוא אדם שאילו היה הולך לבית המדרש היה מצליח תלמודו בידו והיה רואה ברכה בעמלו ובכל זאת אינו הולך ואינו לומד אפילו בביתו, הרי הוא מפסיד בכפליים ולכן נקרא רשע לפני המקום. מעלת ההליכה לבית המדרש גדולה היא שהרי אין בית מדרש ללא חידוש ותמיד יכול להרבות חכמה כשיושב בין תלמידי חכמים שאפילו שיחת חולין שלהם צריכה לימוד.

בגמרא מסכת שבת איתא: לעולם אל ימנע אדם עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת. ולא עוד אלא שמרבה הלומדים ומחזק בנוכחותו את

הנמצאים. בירושלמי ברכות (פרק ה הלכה א) אומרת הגמרא רבי אבהו אומר על הפסוק ״דרשו ה׳ בהמצאו״ היכן הוא מצוי? בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ״קראוהו בהיותו קרוב״, היכן הוא קרוב? בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ואמר רבי חמא בר מנינא למה נסמכו אוהלים לנחלים? דכתיב ״כנחלים נטיו כגנות עלי נהר״ (במדבר כד, ו), לומר לך מה נחלים מעלים את האדם מטומאה לטהרה, אף אהלים שהם בתי כנסיות ובתי מדרשות מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות. ומעלת בית הכנסת ובית המדרש שאפילו אם האדם רק יושב בבית הכנסת הוא זוכה. שנאמר ״אשרי יושבי ביתך״ (תהילים קמד, טו). הקושיה ידועה ומפורסמת שהרי שנים מן המנויים במשנה אינם הולכים לבית המדרש אם כן איך מונה התנא אתם עם הארבעה? ראיתי תירוץ נפלא של הגאון הגדול הרב דוד פרדו זצוק״ל בעל ״שושנים לדוד״. אומר הרב: מדובר בציור של אחד מחובשי בית

המדרש שהזדמנה לידו מצווה. בזה יש ארבעה שיטות: הולך ואינו עושה כלומר מעדיף ללכת לבית המדרש כדי שלא יבטל לימודו ולא מקיים את המצווה. אם המצווה יכולה להתקיים ע״י אחרים, טוב עשה. שלמוד תורה כנגד כולם ומקבל שכר על כך זהו שכר הליכה בידו. פעמים תזדמן לידיו מצוה שאי אפשר לעשות ע״י אחרים ואז מותר לבטל תלמוד תורה. כנגד זה אמר עושה ואינו הולך שכר מעשה בידו. אם השתדל לקיים את המצווה מהר ואח״כ ללכת ללמוד הרי זה נקרא חסיד. לא הולך לבית המדרש וגם לא עושה את המצווה שהזדמנה לידו הרי זה רשע!

כתב מו״ר ועט״ר הגר״ח רבי שליט״א בספרו הנפלא עבד לעבדי ה׳: כידוע אחד מיסודות האמונה הוא ענין השכר ועונש. ואם נבוכדנצר הרשע מלך בבל קיבל שכר עצום ונורא על ג פסיעות שפסע לכבוד השם יתברך, כמה יקבל מי שיש לו הרבה פסיעות של הליכה לבית הכנסת ולבית המדרש יום יום בוקר וערב!!! ועל אחת כמה וכמה שמוסיף קדיש, קדושה, וברכו, ועניית אמן ששומע בציבור ועונה בשמחה גדולה והתלהבות, ששכרו עצום ורב. אמר פעם הרב יוסף שליט״א מזכה הרבים שמי שמזלזל בתפילה בציבור ומתפלל בבית ומבטל שכר פסיעות וכו׳ מראה בזה שהאמונה שלו בשכר ועונש מפוקפקת. שאם היה באמת מאמין בשכר המצוות היה רץ לביהכנ״ס בוקר וערב. ואם היה עומד גבאי ביהכנ״ס ומביא לכל מי שנכנס בבוקר לתפילה מאה דולר ירוק היה רץ שעה קודם ומתכונן לכך. ולמדנו מדבריו שיסוד האמונה בשכר ועונש זה לא רק כפשוטו שיש שכר וענש אלא גם באיכותו לפי הצער והקושי והמסירות.

פרק ה - משנה טו

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבִים לִפְנֵי חֲכָמִים. סְפוֹג, וּמַשְׁפֵּךְ, מְשַׁמֶּרֶת, וְנָפָה. סְפוֹג, שֶׁהוּא סוֹ. פִּג אֶת הַכֹּל. מַשְׁפֵּךְ, שֶׁמַּכְנִיס בָּזוֹ וּמוֹצִיא בָזוֹ. מְשַׁמֶּרֶת, שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַיַּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמָרִים. וְנָפָה, שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת הַסֹּלֶת:

על המחנך והמלמד לאחרים להכיר ולסווג את כשרונותיהם של היושבים לפניו, למען ידע איך ובמי להשקיע את זמנו. התנא לא שנה ארבע מידות בתלמידים, אלא ביושבים לפני חכמים שיתכן שהם עצמם חכמים שיושבים לפני חכמים גדולים מהם ללמוד תורה מפיהם. בשתי הראשונים ספוג ומשפך יש מידה אחת טובה ומידה שנייה גרועה:

הספוג

הוא תלמיד שקולט הכל, וזה לשבחו יאמר, ממהר לשמוע ולהבין עומד מייד על דעת רבו, אולם מידה רעה יש בו שאינו מוכן להוציא מתוכו אלא אם כן לוחצים עליו בחזקה. יש מי שלומד לעצמו ואינו רוצה ללמד לאחרים אם לא אחר עמל וטורח שדוחקים בו הרבה ומפצירים בו. מאידך גם במידה הטובה שהוא הקליטה המהירה שלו, אליה וקוץ בה: שהרי הוא קולט גם את הדברים הטפלים באותה חשיבות שהוא קולט את העיקר, עיקרי הדברים והפרטים הצדדים והמשנים משמשים אצלו באותה חשיבות.

המשפך

בעל מידות הפוכות בהחלט. השבח שבו שהוא שופך לאחרים בלי קמצנות כלל, אולם החסרון בו שהוא שכחן גדול, ממהר לאבד שמועתו. מכניס בזו ומוציא בזו, וכבולעו כך פולטו. אמנם אין מהירות השיכחה כמהירות הקליטה, הוא קולט הרבה ומהר אבל מאבד ושוכח לאט לאט, ממש כדמות המשפך רחב מלמעלה ממקום קבלתו וצר מלמטה ממקום יציאתו.

משמרת

זו מידה פחותה מהשניים הראשונות, בעל מידה זו זוכר רק את הדברים הקטנים מהשיעור, את הגימטריה או המשל או ההגדה אבל את עיקר תוכן השיעור, את השקלא והטריא ואת הבנת הסוגיה, כל זה נעלם מבנייתו.

הנפה

המידה הטובה ביותר, לא רק שקולט את הדברים האמיתיים והעיקריים החשובים ביותר מרבו אלא משתדל להוציא מזה עוד יותר טוב, כדוגמת הסולת המובחרת מהקמח, וזו היתה מידת רבי מאיר זיע״א שלמד אצל אלישע אחר ועליו נאמר רבי מאיר רימון מצא, תוכו אכל. וקליפתו זרק.

וכן בידיעת ההלכה צריך להבחין היטב בין חיובים או איסורים מהתורה לבין אלו שהן מדרבנן, ובין דברים שהם מנהג ובין דברים שהם מידת חסידות. שיודע לנפות מה טוב ומה טוב יותר. מה עיקר ומה חשוב פחות. כתב על כך המסילת ישרים בפרק ב ״הנה חייב האדם לשמור כל המצוות בכל דקדוקיהם לפני מי שיהיה ולא ייירא ולא יבוש. אמנם גם בזה צריך חילוק והבחנה, כי כל נאמר על גופי המצוות שחייבים אנו בהם חובה גמורה, שבהם ישים פניו כחלמיש. אך יש איזה תוספת חסידות שאם יעשה אותם האדם לפני המון העם ישחקו עליו ויתלוצצו, ונמצאו חוטאים ונענשים על ידו. והוא היה יכול להניח מלעשות הדברים ההם כי אינם חובה מוחלטת. עכ״ד.

פרק ה - משנה טז

כָּל אַהֲבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְּדָבָר, בָּטֵל דָּבָר, בְּטֵלָה אַהֲבָה. וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר, אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם. אֵיזוֹ הִיא אַהֲבָה הַתְּלוּיָה בְּדָבָר, זוֹ אַהֲבַת אַמְנוֹן וְתָמָר. וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר, זוֹ אַהֲבַת דָּוִיד וְיהוֹנָתָן׃

התנא הקדוש מלמדינו במשנה זו שיש שתי סוגים של אהבה, שניהם מנוגדים והפכים זה לזה, הראשונה אהבה מדומה, מזויפת, אהבת אדם את עצמו ואת רצונותיו. אין זו אהבה אלא תאווה וניצול הצד השני. מאידך ישנה אהבה אמיתית שלא תלויה בדבר או באינטרס מסויים, כל כולה אהבת הנתינה והענקה לזולת. כגון אהבת הצדיקים והחכמים שאינה בטלה לעולם כיוון שהיא אינה מבוססת על בסיס צר ורעוע של רצונות.

דוגמאות לאהבה תלויה בדבר׃ אמנון ותמר, אמנון היה בעל מעלה גדולה, לא היה לו ספק שמעשיו לשם שמיים, אבל סופו הוכיח על תחילתו, לאחר שביצע זממו ונכשל בתאוותו שנא את תמר שנאה תהומית שאינה מובנת כלל מצד אדם אוהב. אם באמת מעיקרא אהב את תמר, מדוע א״כ שנא אותה לאחר שנכשל בעבירה?? מכאן מוכח שלא אהב את תמר אלא אהב את עצמו שהוא עם תמר!

אשת פוטיפר ויוסף אשת פוטיפר עפ״י פרש״י (בראשית לט, א) נתכוונה לפי השגתה לשם שמיים כך הייתה סבורה, אבל סופה מעיד על תחילתה, שלא לשם שמיים התכוונה אלא למילוי חשקה ותאוותה, האהבה נתחלפה בתאווה, וכשלא השיגה תאוותה העלילה עליו דברים מהדמיון.

דוגמאות לאהבה שאינה תלויה הדבר׃ אהבת דוד ויהונתן שתי קדושי עליון. הנאהבים והנעימים. אין לך הוכחה גדולה יותר שאהבו לשם שמיים שהרי אמר יהונתן לדוד אתה תהיה למלך על ישראל ואני אהיה משנה לך. יהונתן שהיה בנו וממשיך דרכו של שאול המלך וטבעי שימלוך אחרי אביו, ובכ״ז ויתר על המלוכה ועל השררה והיה מוכן להיות משנה ובלבד להשלים רצון קונו. ובזה מובן מה שאמר דוד המלך על יהונתן שנשא עליו הספד ״צר לי עליך אחי יהונתן נעמת לי מאוד, נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים״ (שמואל ב א, כו). מאי מאהבת נשים? מאהבת רחל ללאה שהיתה מוכנה לוותר לאחותה ולמסור הסימנים בכדי שלא תתבייש!

דוגמא נוספת- כתב בעל הטורים בפרשת חיי שרה על הפסוק (בראשית כד, סו) ״ויביאה יצחק האוהלה שרה אימו, ויקח את רבקה ותהי לו לאישה

ויאהבה״, שקודם התחתן עם רבקה ורק לאחר החתונה נוצרה האהבה, משא״כ באמנון ותמר שם כתוב ויאהב אמנון קודם המעשה והבן.

ועוד דוגמא- תמר ויהודה סופה הוכיח על תחילתה שבאמת לשם שמיים נתכוונה, שהרי הייתה מוכנה למסור נפשה ובלבד שלא לפגוע ביהודה, ידעה שבבטנה יש נצר למלך המשיח (שיצא מפר. ץ) ובכל זאת אמרה לא אביישנו, אם יודה - מה טוב. לאחר שהודה יהודה נאמר צדקה ממני יצאה בת קול מן השמיים ואמרה לא ממך ולא ממנה אלא ממני יצא הדבר, כך גזרה חכמתו יתברך.

צריך להבין מהו המושג אהבה, מה ההגדרה הנכונה למילה הזו שכל גופי תורה תלויים בה, שהרי אמר רבי עקיבא ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה. שמענו מהרה״ג, מזכה הרבים, הרב אריה שכטר שליט״א הגדרה מדוייקת למילה אהבה: אהבה פירושה הבנה, להבין את השני, לנסות ולהיכנס לראשו ולהבין מה הוא מרגיש, ומה הוא רוצה, ומה עבר עליו, ובאיזה מצב נפשי הוא נמצא כרגע. דרך אחרת להגיע למטרה הזו היא הנתינה היכולת לתת לזולת את כל מה שיש לך. לאהוב אדם פירושו שבאמצעות אדם זה תוכל לממש את כל יכולת הנתינה שלך, לכן אהבה אמיתית אינה תלויה בדבר, כלומר ביכולת לקבל אלא ההיפך, כל כולה הפוכה היא מהקבלה, כי היא גורמת לאהבה אמיתית.

הגה״צ רבי אליהו לופיאן זצ״ל המשגיח בישיבת כפר חסידים כתב על המושג אהבה: רבים טועים לפרש ״כמוך״ כמו האהבה שאדם אוהב את עצמו כך יאהב את רעהו, לפי טעותם נמצא כי מי שקונה לעצמו נעליים צריך לקנות גם לחבירו, ולא רק לאחד אלא לכולם, כמובן שע״י זה מתקיים תפסת מרובה- לא תפסת. ומתיאשים מלעבוד על מצוות עשה זו שכוללת בתוכה את כל התורה

כולה. אלא הפירוש האמיתי למצווה ואהבת לרעו כמוו הוא שכל מה שאתה היית רוצה שחברך יעשה לך, תעשה לרעך, וכן להיפך, כל מה שאין אתה רוצה שרעך יעשה לך תהה זהיר שלא תעשה לאחרים. ומזה מובן מה שאמר הלל לגוי שרצה ללמוד את התורה כולה על רגל אחת, ״מאן דסאני עלך לא תעביד לחברך״, בצורה השלילית דווקא, מפני שיותר קל לקיים את המצווה כך מאשר לאהוב כל אדם כמוך ממש.

מסופר על הצדיק רבי משה ליב מסאסוב זצוק״ל שהתפרסם באהבה רבה שהיה אוהב כל אחד מישראל, וכך היה אומר, אהבת ישראל למדתי מגוי אחד. פעם עברתי לייד מסבאה וראיתי שתי גויים מחבקים ומנשקים זה את זה, שאל האחד את חבירו האומנם אוהב אתה אותי באמת? השיב לו חבירו, ודאי באמת ובתמים, אמר הראשון איך תאמר שאתה אוהב אותי באמת אם אינך יודע מה חסר לי!! באותה שעה למדתי שאין אדם מישראל אוהב את חבירו באמת אלא א״כ הוא יודע מה שחסר לו.

רבי ישראל מסלנט אבי המוסר היה שמח שמחה רבה על השמש הזורחת ומאירה לעולם, הוא היה אומר: לכאורה כולנו היינו צריכים לשמוח בטובה של השמש המאירה ומחממת, אלא מכיוון שהורגל אדם לאהוב את עצמו, שוב אינו שמח בדבר שכולם נהנים ממנו. מי שמקיים באמת מצוות ואהבת לרעך כמוך נהנה גם מן הטוב שכל העולם שותף לו, והדברים ראויים למי שאמרם.

מסופר על המקובל האלוקי האדמו"ר ישראל אבוחצירה זיע"א שנכנס אליו אדם ותינה בפניו את צערו, שהה זמן רב בחדרו ואח"כ יצא מעם הרב במאור פנים, משרתו של הרב נכנס למסור לרב את עניינו של הבא אחריו וראה את הרב גועה בבכיה עצומה, כשהבחין הרב זצוק"ל בכניסת המשרת אמר לו "לעיתים כה כואב אני את כאב הזולת עד שאני מתפלל שיחתכו שתי ידי ויהיו כפרה למען ירפא יהודי מיסוריו.

כתב מו"ר ועט"ר הגר"ח רבי שליט"א בספרו הבהיר עבד לעבדי ה': בפרשת פנחס (במדבר כז, טו) כתוב שאמר משה לפני מותו "יפקוד ה' אלוקי הרוחות לכל בשר איש על העדה. אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה" ומדוייק בפסוק "אשר אין להם רועה", שיש רועה אבל אינו להם, לטובתם, אלא לטובת עצמו. משה רעיה מהימנה בא ללמד שתפקידו של מנהיג ישראל לדאוג לטובת העם ולא לטובת עצמו כלל ועיקר, אלא מה שטוב לציבור ולעם הוא עושה, ומרבה בטובתם במסירות נפש, וזה כוחו של מנהיג אמיתי, אבל רועה צאן הוא מנהיג אותם ושומר עליהם, זה רק לטובתו בלבד בכדי שאח"כ יהנה מבשרם ולא לטובתם. כפי שאמר החזון איש זצוק"ל שלגדולי ישראל יש אהבת ישראל אמתית, ומי שאין לו תורה לא יתכן אצלו אהבת-ישראל.

פרק ה - משנה יז

כָּל מַחֲלוֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. אֵיזוֹ הִיא מַחֲלוֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, זוֹ מַחֲלוֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי. וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, זוֹ מַחֲלוֹקֶת קֹרַח וְכָל עֲדָתוֹ:

לכאורה קשה: איך משווה התנא את מחלוקתו של קרח למחלוקת הלל ושמאי? הרי קרח חלק על השם, שנאמר "בהצותם על ה'", וחלק על משה ועל הנהגתו, ואילו הלל ושמאי נחלקו מה דעת הקדוש ברוך הוא כפי שגילה בתורה?! ועוד התכלית והסוף המבוקש מאותה מחלוקת של

שמאי והלל להשיג האמת, ואילו אצל קרח התכלית הייתה להשיג שררה וכבוד, אם כן מה ההשוואה בין שתי המחלוקות??

תירץ הרב מעשה אבות שליט״א: אמנם גם קרח סבר לעצמו שהוא יוצא כנגד הנהגתו של משה לשם שמיים, אבל הלשם שמיים שלו היה רחוק מהאמת. לעומת זאת מחלוקת הלל ושמאי היתה לשם שמיים באמת להגדיל תורה ולהאדירה, ללא נגיעת כבוד, זכה בתכלית. רק אחרי שהיו סמוכים ובטוחים שאין אצלם שום נגיעה אחרת, לא כבוד ולא אהבת הנצוח ולא שמחה לאיד בתקלת חבירו, ולא רצון לעשות שם וכו׳, רק אז נחלקו ואמרו מה שאמרו. אם קורח היה בודק עצמו בשבע חקירות ודרישות ודאי שהיה מגיע למסקנה הבלתי נמנעת שמה שדחף אותו לקלחת הזו הוא הכבוד והשררה והרבנות.

יש לציין את העובדה שאנו מכנים את מחלוקת קרח ועדתו ולא מחלוקת קרח ומשה, מפני שבינם לבין עצמם היו חלוקים. ומה שאמר התנא סופה להתקיים, פירוש שאף על פי שהלכה כבית הלל, מכל מקום תמיד מזכירים ומקדימים את דעת שמאי לדעת הלל. לומר לך שאלו ואלו דברי אלוקים חיים, ושניהם אמת. מן השמיים מסכימים על ידם. יש מהלך בכל התורה כולה כהלל, ויש מהלך אחר בכל התורה כולה כשמאי, ותורתם תורת אמת. אבל קרח ועדתו שנבלעו באדמה מעידים כאלף עדים שאין קיום למחלוקתם. ולא עוד אלא שרבים וטובים נספו בגלל המחלוקת הזו. ולא היה לה שום שייכות לתורת אמת, וזהו אין סופה להתקיים.

בא וראה כמה קשה המחלוקת ומקלקלת השורה: עם ישראל בדור דיעה, הסנהדרין שנבחרו מתוכם היו קדושים כולם, שיא הקדושה והצדקות של עם ישראל, מסלתא ומשמנה. כאשר אמר להם משה ״זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וכל עדתו והיה האיש אשר יבחר ה׳ הוא הקדוש״ (במדבר טז, ז) התרה בהם משה ואמר: אנו אין לנו אלא ה׳ אחד, ותורה אחת ומשפט אחד וכהן גדול אחד, ואתם מאתיים וחמישים איש מבקשים כהונה גדולה. מי שיבחר בו ה׳ יצא חי, והשאר כולם אובדים. ואף על פי כן כולם נתרצו לכך, דהיינו שכל אחד סבר לעצמו שהוא יבחר לקדוש ולכהן גדול! האם טיפשים היו?? והלא ראשי סנהדראות וראשי העם היו?אלא שהמחלוקת, רדיפת הכבוד והשררה הורידה אותם לבאר שחת!

אמר הצדיק רבי שמחה בונים מפשיסחה זיע״א צא וראה מה גדול כח הטומאה הטמון במחלוקת שמסמאת עיניהם של הבריות. שהרי קורח מאשים את משה שהוא הענו ביותר מכל אדם בהתנשאות על הבריות, ״ומדוע תתנשאו על קהל ה׳״. אילו היו תולים בו חסרון אחר ניחא, אפשר לומר ששגגה הייתה. אבל להאשים את משה רעיה מהימנה בחטא הגאוה הרי זו שטות שאין למעלה הימנה. כך היא דרכה של מחלוקת שאינה לשם שמיים שהיא נוטלת את שכלם ומסלפת חכמתם של החולקים!

אומר המדרש: ארבעה נקראים רשעים: המרים יד על חבירו אף על פי שלא הכהו נקרא רשע. הלווה ואינו משלם. מי שיש בו עזות פנים. ומי שהוא בעל מחלוקת שנאמר "סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה", ועובר על לאו לא יהיה כקורח וכעדתו.

כתב הרמב"ם בצוואתו לבניו- נביאים התנבאו וחכמים חכמו ויוסיפו רעת המחלוקת ולא הגיעו לתכליתה. ואמרו חז"ל בא וראה כמה קשה המחלוקת שהרי בית דין של מעלה לא מענישים את האדם אלא רק מגיל עשרים, ובמחלוקת קרח ועדתו אפילו תינוקות בני יומן נבלעו. ועוד אמרו חז"ל כל בית שיש בו מחלוקת- סופו להחרב ולהפך לבית עבודה זרה. רח"ל.

כך היא דרכה של מחלוקת שבתחילה היא חילופי דברים, ריב קטן ובמהרה מתפתחת למריבה גדולה כמו שאמר אברהם ללוט "אל נא תהי מריבה ביני ובינך" מריבה בלשון נקבה שהיא מולידה עוד ועוד כעס וטינה ושנאת הבריות.

בילקוט פרשת קרח אמרו בוא וראה כמה מחלוקת רעה היא: שהמילה מחלקת ר"ת מכה, חרון, ליקוי, קללה, תכלית. בשלושה מקומות מחל הקב"ה על עבודה זרה ולא מחל על מחלוקת: פעם אחת בימי אנוש שהיו בהם עובדי עבודה זרה גזל וחמס, והקב"ה הענישם על הגזל והחמם ולא על העבודה זרה. מפני שהם גורמים מחלוקת. פעם שנייה בימי ירבעם בן נבט שהיו עובדים לעבודה זרה שקבע להם בדן ובבית אל. ולמרות זאת כשהיו יוצאים למלחמה היו מנצחים מפני שהיתה ביניהם אחדות. ופעם שלישית בימי שאול המלך שהיו צדיקים יותר כשהיו יוצאים למלחמה היו מנוצחים מפני שהיו בעלי מחלוקת. על כך אמר הנביא הושע (פרק ד, יז) "חבור עצבים אפריים הנח לו: חלק ליבם עתה יאשמו" כל זמן שהם בחבורה אחת, מאוחדים בינהם הנח להם למרות שעובדים לעצביהם. אבל בשעה שחלק ליבם ומגיעים למחלוקת אומר הקב"ה עתה יאשמו, על זאת אני מעניש אותם רח"ל.

עוון המחלוקת הוא אפילו אם חולק על אדם השווה לו במעלה, וכל שכן חלילה אם הוא חולק עם תלמיד חכם אפילו אינו רבו, ועל אחת כמה וכמה אם הוא רבו, גדול עוונו וכפולה רעתו. כי ידוע שדרך בעלי המחלוקת לבזות בדברים את הצד שכנגדם, אדם שמבזה תלמיד חכם עונשו חמור ביותר. התורה אומרת "כי דבר ה' בזה הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה". ואין רפואה למכתו אם לא יפייסנו ויחזור בתשובה גמורה. ומה נואלו האנשים שנקל בעינהם לחלוק על הרב או על בית דין שבעיר ולבזותם, ואינם חרדים מהעונש הגדול המעותד לבוא על כך בעה"ז ובעולם הבא.

כתב מו"ר ועט"ר הגר"ח שליט"א בספרו הנפלא עבד לעבדי ה': הנה מצינו לחז"ל (ביצה דף כ) שהיתה מחלוקת בין בית שמאי לבית הלל באיזו

הלכה בדיני יום טוב, ופעם אחת באו תלמידי שמאי וגערו בהלל הזקן כיצד הוא עושה נגד רבם, אומרת הגמרא שם שבבא בן בוטא היה אחד מתלמידי שמאי שפעל ועשה כשיטת הלל וגם נגד רבו ונגד התלמידם שיצאו נגד הלל, בזה עשה עניין ורעש גדול להצדיק את הלל, ורצה להוכיח בזה את תלמידי שמאי שלא נהגו כשורה וכפי האמת. אף שהוא עצמו היה מתלמידי שמאי. וכן רבי טרפון נהג תמיד שיש להם רב חכם והוא חולק על חכם אחר חושבים שמותר להם לבזות ולהשפיל את אותו חכם, כאילו רק רבם צודק באותו עניין ולו משפט הבחירה ודעת תורה. אולם אליבא דאמת אין זה נכון שהרי תלמידי שמאי בבא בן בוטה ורבי טרפון גערו והוכיחו בכח גדול לחזק את שיטת הלל. וזה מלמדינו שאסור לתלמידים להתערב במחלוקת שיש בין גדולי ישראל לשם שמיים. כי אם לשמוע ולשתוק וכל אחד ינהג כרבותיו, ויזהר מאד שיתכן שמנסים אותו מהשמיים כיצד יגיב בעניין.

ונראה עוד אם אמר הרב מילים חריפות על רב אחר שאסור לתלמיד לחזור ולאמר ביטויים חריפים אלו, כי מנין הרשות לאותו תלמיד לדבר כך? ומסתברא שגם הרב שאמר ביטוי חריף אין כוונתו שתלמידיו ימשיכו בביטויים אלו. ובפרט שהחכם השני גם כן מעוטר בתלמידים ויכולים להגיב, ומהריב יוצא מריבה ואין בזה שום תוספת כבוד לשום צד. ויזכר לטוב מרן שליט״א ששומע חרפתו ואינו משיב ומקיים את הפסוק ״והמשכיל בעת ההיא ידום״. וכל העולם כדאי הוא לו שנאמר ״תולה ארץ על בלימה״, על אדם שבולם פיו בשעת מריבה. עד כאן דברי קודשו.

בזמן הבחירות לממשלה (סיוון תשנ״ו) בהוראת מרן שליט״א חילקו קמעים של המלוב״ן הצדיק רבי יצחק כדורי שליט״א וחכם אחד שליט״א יצא נגד זה, והייתה ״חגיגה״ גדולה בתקשורת, וחלק מהציבור בעוונותינו הרבים נכנס לקלחת הזו ובחש בה ונכשל באיסור החמור של לשון הרע, ורכילות, והוצאת שם רע, ובסוף אותו חכם שליט״א שהתנגד חזר בו מדבריו, ובינתיים כל אלה שהכניסו ראשם במחלוקת נכשלו בעבירות חמורות, השם יצילנו.

לפני כמאתיים שנה היתה מחלוקת דומה בין רבי יהונתן מאייבשיץ זיע״א ובין היעב״ץ רבי יעקב עמדין, רבי יהונתן היה נותן קמיעים לחולים ולזקוקים שהיו צובאים על ביתו, ואילו היעב״ץ התנגד לכך נחרצות וסבר שיש בזה משום עבודה זרה רחמנא ליצלן. עד מהרה החלו להגיס בקדירה גם תלמידים של שני הצדיקים שהשתמשו ברכילות ולשון הרע והבעירו את המדורה. לאחר שנים שהלכו האדמוריים לעולם שכולו טוב באו בחלום לאחד מגדולי הדור ואמרו לו אנו שוכנים אחר כבוד בגן- עדן העליון ונהנים מזיו השכינה. אבל כל התלמידים שבחשו בקדירה וליבו את אש המחלוקת ירדו לגהינום לדורי דורות!!

ונודע שגם על הגאון פרי חדש גזרו רבני מצרים לגנוז כל ספריו וגזרו והחרימו שלא יקרא אדם בספריו שיש בהם מינות רח״ל, ואילו החיד״א זצוק״ל כתב עליו בספרו שם הגדולים שפריו למאכל לכל תופסי תורה. ורב מובהק הוא וסברתו ישרה וכו׳. וגם על הרמ״ע מפאנו יצאו בני דורו כנגדו ובסוף התגלה צדקתו. וכן הגר״א באגרותיו (דף צה׳) יצא נגד בעל התניא ודן אותו למינות רח״ל והחרה החזיק אחריו תלמידו הגר״ח מוולוזין זצוק״ל. אעפ״י שהמשנה ברורה סומך עליו במאוד ונתגלה צדקתו לעיני כל. וכן חכמי אשכנז שיצאו נגד הרמב״ם עת הופיע ספרו מורה נבוכים ושלחו את רבי מאיר שיעמוד על קנקנו. וכן הרמח״ל זיע״א נחשד ע״י מהר״ם חגיז ואחרים שהוא מכת שבתאי צבי שר״י ולבסוף נודע צדקתו, שהגר״א אמר עליו שאי אפשר לכתוב ספר כמסילת ישרים בלי שפיעמה בו רוח הקודש!! לכן האיש הירא את ה׳ יאחוז בפלך השתיקה והענווה, וידע שלא כל זבוב קצוץ כנף צריך להביע את דעתו הנפסדת, ובמקום גדולים אל יעמוד.

פרק ה - משנה יח

כָּל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים, אֵין חֵטְא בָּא עַל יָזוֹ. וְכָל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מֹשֶׁה זָכָה וְזִכָּה אֶת הָרַבִּים, זְכוּת הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג), צִדְקַת ה׳ עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל. יָרָבְעָם חָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים, חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א טו), עַל חַטֹּאות יָרָבְעָם (בֶּן נְבָט) אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל׃

רבינו עובדיה מברטנורא זיע״א פרש אין חטא בא על ידו כדי שלא יהיה הוא בגהינום ותלמידיו בגן עדן. ולכאורה קשה, וכי אין מציאות שמזכה הרבים חוטא? והרי אין צדיק באר. ץ אשר יעשה טוב ולא יחטא? מתרצים זאת שמשמיים שומרים שהחטא לא יבוא אליו, ותלוי בו אם הוא שומר את עצמו שלא יפול לידיו של היצר הרע ! ועוד יש לפרש כגון רב שהחזיר בתשובה את פלוני, ואותו אדם נכשל אח״כ בחטאים. או רב שהעמיד תלמידים ואחד מהם הקדיח תבשילו ברבים. או שדכן שעשה לש״ש (שדכן שאינו לשם שמיים ר״ת שקר דובר כסף נוטל׃) ואח״כ נכשלה האישה בעבירה רח״ל והכשילה אחרים. כל אלו העבירות לא יזקפו לחובת מזכה הרבים, שאין הוא נחשב כלפי שמים כאחראי לחטאים אלו ואינו נענש על ידיהם.

מעלת מזכה הרבים:

כתב המאירי בספר המידות: "מתכסיס החכם להשפיע מחכמתו לבני אדם. וכל שכן במקום שאין שם זולתו". וכבר אמר התנא רבי יוחנן בן זכאי בפרק ב' דאבות אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת. ופירש מדרש שמואל: אם למדת תורה הרבה והשגת תורה הרבה אל תחזיק טובה שהיא התורה לעצמך, לך לבדך, ולא תרצה ללמדה לאחרים, רק יפוצו מעיינותיך חוצה ואל תחזיק אותה לעצמך לבד, כי לכך נוצרת- ללמוד וללמד, ומחוייב אתה ללמדה לאחרים.

כתב מרן החיד"א בספר עבודת הקודש: ילמד פושעים דרכיו יתברך וחטאים אליו ישובו והיה תמורת אשר פיזר ניצוצי הקדושה, עתה יחבר נפש החוטאים אליו יתברך, ואין קץ לשכרו. כתב החפץ חיים זיע"א: הנה ידוע כי רבה העזובה בארץ, היצר מתהפך בתחבולותיו מאד לנתק הבנים מתורת השם, וכאשר נתבונן בדורינו את מצוקות הזמן שהוא נורא מאד כידוע לכל, וגם מחלות ודלות ושאר צרות גברו מאד, על כן כל איש אשר יראת אלוקים נוגע בליבו בעת הזאת וצרת עמו הגיע לנפשו, אין לחשות כעת ועליו לחזק ידיים רפות ולאמץ ברכיים כושלות שיתחזקו בעיקר הזה שבו תלוי הכל. והוא ללמוד תורה שע"י אורה וקדושתה יחזור הכל למוטב. ומשל למה הדבר דומה לאדם שנפל לבור עמוק ונחבל בכל גופו, על מיטת חוליו עמדו רופאים רבים, כירוג, ואורטופד, ורופא עיניים, ורופא אא"ג וכו', עמד שם גם קרדיולוג מומחה ואמר להם מדוע אתם מחפשים תרופות לפצעים ולמכות? הלא אתם רואים שכמעט לבו פסק מלפעום, אם כן חובה להחיש רפואה לליבו שלא ימות חלילה ואז לא יהיה שייך להמשיך בטיפול בשאר איבריו. הנמשל ברור: ישנם הרבה מאחינו שהם פצועים וחבולים באיברי הנפש, קודם כל יש לתת טיפול נמרץ ללב, ממילא יתרפאו גם שאר איברי הנפש. * אין חטא בא על ידו, כלומר השם יתברך ישמור לשונו וישים דבריו בפיו ולא יטעו השומעים וגם בהוראותיו- שלא יורה אשר לא כדת:

* המלמד מוסר לרבים ומחזיק בכל עוז בלימוד המוסר- זכות הרבים תהיה תלויה בו וממילא לאט לאט לימוד המוסר ידריכהו בנתיב הצדק ויועיל לו ומזכה הרבים לרפואה גשמית וגם רוחנית:

* כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמיים, ואין לך רחמנות גדולה יותר מאשר להזכיר ולעורר הלבבות ללמוד יראת השם עד שיראו באוזניהם ויראו בעיניהם גודל המכשלה אשר לפניהם וינהמו על אחריתם לשוב אל השם יתברך להיות סרים מרע ועושים טוב. אדם המעורר לזה יזכה להתעדן בעולם הבא אשר עין לא ראתהו כמעלת רבי חייא שאת מקומו אי אפשר להכיר בעולם הבא מגודל מעלת זיכוי הרכים שלו שגרם שלא תשתכח תורה מישראל;

* נחשב לו כאילו ברא את האדם שזיכה אותו שנאמר באברהם ושרה "את הנפש אשר עשו בחרן", וכן באהרון כתיב "רבים השיב מעוון ולכן בריתי הייתה איתו החיים והשלום".

* כל המלמד את בנו מעלה עליו הכתוב כאילו למדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות שנאמר "והודעתם לבניך ולבני בניך", וכל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני שנאמר "והודעתם לבניך ולבני בניך" וסמיך ליה "יום אשר עמדת לפני ה' אלוקיך בחורב" (דברים ד, ט).

* אמר רבי שמואל בר נחמני כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו שנאמר "ואלה תולדות אהרון ומשה", לומר לך אהרון ילד ומשה לימד, לפיכך נקראו על שמו.

* מנין שכל השונה פרק אחד לחבירו מעלה עליו הכתוב כאילו הוא יצרו ורקמו והביאו לעולם שנאמר "אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה", באותו פה שזרק נשמה באדם הראשון.

* אמר רבי שמואל בר נחמני כל המוכיח את חברו לשם שמיים זוכה לחלקו ולמחיצתו של הקב"ה שנאמר "מוכיח אדם אחרי", כלומר עימי.

* "לכן כה אמר ה' אם תשוב ואשיבך לפניי תעמוד ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה", רש"י פירש אם תוציא מאדם רשע אדם הגון, שתחזירינו למוטב כפי תהיה שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה.

* זוכה לברכות כיוסף הצדיק שנאמר "וברכה לראש משביר", יוסף הצדיק שהקב"ה שלחו למחיה בשנות הרעב-זכה לברכות, קל וחומר למי שמלמד לאחרים תורה וגורם להם היי עולם ומפרנס מחייה נפשות ע"י תורתו שמלמד להם- ראוי לברכות אלו כיוסף.

* כתב הגה"צ רבי יצחק בלאזר זצוק"ל: נלמד קל וחומר מעוון חילול ה', ומה בעבירה של חילול ה' שגורם בזה להחטיא את הרבים עונשו גדול כל כך שאין כח בתשובה ולא ביום הכפורים, ולא ביסורין למרק עוון זה רק מיתה רח"ל, קל וחומר במידה טובה המרובה פי חמש מאות פעמים בקידוש השם ומצדיקי הרבים על אחת כמה וכמה שאין די לשלם לו שכרו בעולם הבא ולכן מובן הכתוב "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד" הרי הם ככוכבים לעולם הבא, לנצח עולם ועד:

* הגמרא בכתובות (דף נ) אומרת על הפסוק "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד" רב הונא ורב חסדא, חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה, וחד אמר זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאילן לאחרים.

* מי שמרביץ תורה בתלמידים והוא מזכה את הרבים, זוקפים את תורתם ומצוותיהם של התלמידים לזכותו של הרב כאילו עשה הוא את כל אלה. ואפילו לאחר מיתתו כפי שאומרת המשנה משה זכה וזיכה את הרבים - זכות הרבים תלויה בו, לכן כל התורה והמצוות שיקיימו ישראל עד סוף כל הדורות תיזקפנה לזכותו של משה רעיה מהימנה, וממילא הוא מוסיף להיות עבד ה' גם . לאחר מותו.

* כל המרבה כבוד שמים וממעט כבוד עצמו- כבוד שמיים מתרבה וגם כבוד עצמו מתרבה. וכל הממעט כבוד שמיים ומרבה כבוד עצמו כבוד שמיים במקומו עומד וכבוד עצמו מתמעט, (תנא דבי אליהו פרק יג).

* יודע היה אהרון הכהן שאם היה מתבודד בעצמו היה עולה מעלה עד אין סוף, ובכל זאת היה מחזר על כל פתחי ישראל ללמדם תורה. ולא אהרון בלבד, אלא כל תלמיד חכם המלמד תורה ברבים לשם שמיים ואינו נושא פנים לעשיר ולעני אלא מקרא הוא מקריא את כולם כאחת, מתוך כך הקב״ה מרחם . עליו ונותן בו חכמה ודיעה בינה והשכל ונותן לו חלק עם הצדיקים אברהם יצחק ויעקב, ועליו הכתוב אומר ״מעמל נפשו יראה ישבע בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים ועוונותם הוא יסבול״ (ישעיה נג, יא).

* אם נוהג טובת עין ואינו כובש את תורתו אלא מלמדה לאחרים, מספיקים ללמוד עוד וללמד לאחרים שיעשה כמעיין המתגבר שאינו חסר מאומה מכל מה ששואבים ממנו. וכשם שהנר שהוא דולק ואפילו אלף אלפים מדליקים ממנו אינו חסר - כך מי שמלמד לאחרים אינו מחסר משלו כלום.

* מובא בספר הקדוש ״נועם אלימלך״- דברים היוצאים מהלב נכנסים ללב, פירוש חוזרים ונכנסים בלב המדבר בעצמו לעוררו לעבודת הבורא. ועוד כי בוש יבוש למרוד במלך מלכי המלכים הקב״ה אם הוא עוסק להוכיח אחרים.

* אומרת הגמרא (בעירובין נד ע״ב) אמר רבי אליעזר מאי דכתיב ״לחייו כערוגת הבושם״- אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה וכבושם זה שהכל מתבשמים בו (כלומר שמלמד תורה לתלמידים פרש״י) תלמודו מתקיים, ואם לאו- אין תלמודו מתקיים, וכתב המאירי בספר המידות: ממדרגות החכמה והאחרונה שבהם היא להשפיע מחכמתו לזולתו, והיא היא המעמדת והמקימת תורה ולומדיה, לעולם יהיה החכם משתדל להשפיע חכמתו לזולתו, שבזה לימודו מתקיים ומצליח.

* האומר הריני לומד כדי שתלמוד זה יבאני לידי מעשה, לידי מידות ישרות, מספיקין בידו ללמוד- שחכמתו מתקיימת, וללמד שיזכה גם ללמד לאחרים, לשמור ולעשות, וזוכה ומזכה את הרבים שדבריו נשמעים לבריות וערבים על שומעיהם.

* ניצל מתחבולות היצר וממוקשיו כדכתיב ״פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי״ (תהילים נה). ופירושו הקב״ה פדה בשלום נפשי מן היצר הרע כיוון שזכות הרבים תלוי בו.

* כתב המקובל האלוקי רבי יצחק אלפייה זצוק״ל בספר שיח יצחק שהתרופה הראשונה למלחמת היצר- לדרוש ברבים מחומר איסור העבירות הרגיל לעשותם, ועל ידי זה יועיל לו לצאת מרשת יצרו.

* כתב החפץ חיים זיע״א: המשתדל ללמד תורה לבניו של הקב״ה הוא חביב להקב״ה מכל באי עולם, שהתורה מונחת בקרן זווית, ונמצא שהוא מכריע את בניו של מקום לכף זכות ומחנכן במצוות ומביאן לחיי העולם הבא ע״י התורה שלומד עמם, ועוד שזוכה לבנים גדולי תורה שמזכין את ישראל בתורה ומצוות.

* אדם שמקבל עליו אחריות על הרבים הרוצים לעבוד את ה׳ בחבורה זוכה ע״י זה לסייעתא דשמיא להצילו מכל נסיון הן ברוחניות והץ בגשמיות הן בכח והן במח. וגם זוכה לראות השגחה פרטית גדולה מאד וניסים רצופים.

* ״ויפק רצון מה״״ כל מי שהוא מפיק בדברי תורה ומלמדו ברבים הקב״ה מפיק לו בעת רצון כל צרכיו, ומזונותיו מוכנים לו תמיד בלא שום עמל ויגע מועטת עליהם.

* ארבעה דברים פועלם מזכה הרבים: העולם נידון על ידם לכף זכות. על ידם הקדושה מתגברת, כבוד הקב״ה מתעלה ומתרומם, וגדול שכרן בעולם הזה ובעולם הבא. כל המקיים נפש אחד מישראל- כאילו קיים עולם מלא.

ירבעם בן נבט חטא והחטיא את ישראל- חטא הרבים תלוי בו:

החפץ חיים זיע״א נשא משלו ויאמר: מעשה בעשיר שנטע פרדס הדור ורחב ידיים ובו פרחים ועצים נדירים ומשובחים, יום אחד רואה הוא מחלונו שנכנס אדם לפרדס, התקרב לאחד העצים והחל לקטוף הפירות המשובחים: המתין העשיר ולא אמר כלום, למחרת ראה את אותו אדם תולש ענפים שלמים מלאים פירות ועורם מהם ערמה, גם הפעם הבליג העשיר בעל הבית ולא הגיב. למחרת כשראה את אותו אדם נכנס לפרדס והפעם בידו כלי משחית לעקור בנטיעות היקרות, כאן כבר לא עצר ברוחו, רץ ובא אל הגנב, תפשו בבגדו והפליא בו מכותיו. הנמשל: יש רשעים הסרים מדרך התורה והמצוות בתחילה פורצים גדרים וסייגים שגדרו חכמינו ז״ל, אולם באיסורים מהתורה עדיין אינם נוגעים, ישנם המרשיעים יותר ועוברים לתיאבון אף איסורים המפורשים בתורה, אולם ישנם רשעים ביותר שעוקרים נטיעות הקודש. רומסים ברגל גסה את התוה״ק, מחללים כל קודש, מעשים כאלה ודאי וודאי שלא יוכל בעל הכרם הוא הקב״ה לראות ולחשות, הוא יפרע מהרשעים האלה בכל חומר- הדין.

רמז לזה מצאנו בפירוש אור החיים הקדוש בפרשת משפטים (שמות כב, ה) ״כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבעיר את הבערה״. אומר הרב הקדוש זיע״א: כי תצא אש היא מידת הדין, וכשירשיעו בני האדם הנה הרשות נתונה לאש לבער בהם. ונאכל הגדיש אלו תינוקות של בית רבן שהיו ערבים לעם ישראל במתן תורה. ולפעמים חרב עד צוואר מגיע ונלקחים מופתי הדור יסודי עולם שהם הקמה. כ״ש ״זאת קומתך דמתה לתמר״. ולפעמים יגדל החטא ולא יצילו הצדיקים לבד ואז חימה שפוכה על כלל עם ישראל רח״ל וזהו השדה שהם כללות ישראל. והודיע הכתוב כי יש יום לאל איום לבוא במשפט עם הרשעים שגרמו למיתתם של הצדיקים והוא שכתוב שלח ישלח המבעיר את הבערה. כלומר עתיד הקב״ה להפרע מהרשעים על שהיו גרמא בנזיקין וגרמו למידת הדין להשתלח בעם ישראל.

הגמרא בסנהדרין פרק חלק (ק״ב ע״ב) אומרת על אחאב את הפסוק ״ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם בן נבט״, אמר רבי יוחנן קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם, ומפני מה תלה הכתוב בירבעם? מפני שהוא היה תחילה לקלקלה. רש״י פירש שהיה מלך ראשון שהקדיח תבשילו, וקיימא לן שהקב״ה שונא את הראשונים לעשות רע, עמלק היה הראשון שהתגרה בישראל לאחר צאתם ממצרים שכל העולם היה נפחד ונרעש מעוצמת הניסים שנעשו להם במצריים ועל הים, כיוון שהוא התקדים לרעה שבא והתגרה בישראל, אמרו משל למה הדבר דומה? לאמבטי רותחת שקפץ לתוכה משוגע אחד וצינן אותה מעט. כך עמלק צינן את ההתלהבות של אומות העולם שנכנס לליבם פחד ואימה מהקב״ה. לכן הציווי העולמי הוא לא להחיות כל נשמה מעמלק ולמחות זרעו מתחת השמים. בלשאצר המלך הרשע היה הראשון שהשתמש בכלי בית המקדש- ונהרג. וכן מסופר על ממית השפה העברית אליעזר בן יהודה שר״י שהיה הראשון בתל אביב שלפני מאה שנה שיצא עם סיגריה ביום שבת בפרהסיה, הרי כל מי שיחלל שבת בפרהסיה בתל אביב עד סוף האלף השישי יזקף הדבר גם לחובתו של אותו רשע.

פרק ה - משנה יט

כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שְׁלשָׁה דְבָרִים הַלָּלוּ, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וּשְׁלשָׁה דְבָרִים אֲחֵרִים, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. עַיִן טוֹבָה, וְרוּחַ נְמוּכָה, וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה, מִתַּ. לְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. עַיִן רָעָה, וְרוּחַ גְּבוֹהָה, וְנֶפֶשׁ רְחָבָה, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. מַה בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל

אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתַלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, אוֹכְלִין בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחֲלִין בָּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח), לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ, וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא. אֲבָל תַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע יוֹרְשִׁין גֵּיהִנֹּם וְיוֹרְדִין לִבְאֵר שַׁחַת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נה), וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִידֵם לִבְאֵר שַׁחַת, אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם, וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ׃

א. צריך להבין למה נקט התנא הקדוש דווקא את אברהם אבינו ע״ה למה לא אמר מתלמידו של משה רבינו ע״ה?

ב. לכאורה יש אריכות יתר במשנה, מה בין תלמידיו של אאע״ה וכו׳, הרי כבר אנו יודעים מה ההבדלים. כרחוק מזרח ממערב וכהבדל האור מן החושך. ג. מה ההשוואה בכלל בין צדיק יסוד עולם לבין גוי רשע ומושחת כזה?

תשובה לכך בס״ד: אדם שמתקבצים בו שלוש מעלות אלו: עין טובה כלומר אין לו שום חמדה בקנייני העולם הזה כלל. כי מעט שלו נראה הרבה בעיניו. אינו מסתכל על מה שיש לאחרים. ורוח נמוכה היא הענווה שהיא שלימות הרוח, המידה הגבוה והנעלה שבמידות. ומה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענווה עקב לרגלה. שנאמר ״עקב ענווה יראת ה׳׳, ונפש שפלה כלומר ההסתפקות במועט ובהכרחי ביותר. מי שמסגל לעצמו מעלות אלו ודאי שהוא שוחה נגד הזרם והולך נגד מה שהעולם הזה מציע. על כרחך שיש לו את התכונות של אברהם אבינו ע״ה שהיה מעבר אחד וכל העולם כולו מהעבר השני. ולכן דווקא מתלמידיו של אברהם ולא מתלמידיו של משה מפני שהוא הולך בדרכיו ולומד מהנהגותיו של אברהם אבינו עליו השלום.

ידוע ששלושה מידות אלו: עין טובה, רוח נמוכה, ונפש שפלה הם שלושה מידות הפוכות לקנאה, תאווה, וכבוד, שמוציאים את האדם מן העולם. מי שיש לו עין טובה אינו מקנא באחר ושמח בחלקו. ורוח נמוכה- אינו מבקש כבוד, ונפש שפלה אינו מתאווה תאוות גופניות. שלושה מידות נעלות אלו נובעות מאהבת השם יתברך אמיתית וכנה. ולכן שייכים לאברהם שנקרא אברהם אוהבי. ומובן שגם השכר על המידות אלו- גדול הוא: ״להנחיל לאוהבי יש ואוצרותיהם אמלא״. יתרה מכך: שייך לומר דווקא אברהם ולא משה או צדיק אחר מפני שאברהם אבינו ע״ה התנסה בעשרה נסיונות קשים ועמד בכולם להודיע שבחו של בורא עולם בפני כל באי עולם, להפיץ האמונה באל אחד וכנגד עבודת האלילים.

וזו למעשה תשובה גם לשאלה השנייה מדוע האריכות במשנה מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של אותו רשע, מפני ששתי גדולי עולם אלו אברהם מצד אחד צד הקדושה, ובלעם הרשע מצד הסט״א, ההבדל בינהם כהבדל האור מן החושך: הראשון עבד על מידותיו, התנסה בכור המבחן, לאחר שהגיע להכרה באמונתו היה מוכן למסור נפשו עליה. בעל מידות נעלות של הכנסת אורחים גמילות חסדים, מאהיב את השם יתברך על הבריות, ומאידך בלעם שכל גדולתו נתנה לו במתנה כדי שלא ליתן פתחון פה לגויים לעתיד לבוא שלא יאמרו אילו קיבלנו נביא כדוגמת משה גם אנו היינו מקיימים ציווי השם.

הלימוד הגדול ביותר הוא לתלמידים, ללמוד ענין גדול ונשגב: כי לא יוכל האדם להגיע לשום מידה ומעשה טוב אם לא יעבוד על עצמו ועל מידותיו. ואילולא זאת יכול להשאר במידות מגונות ביותר אשר מוטבעים בו מאז הוולדו שנאמר ״ועיר פרא אדם יוולד״ (איוב יא, יב), הגויים ובראשם בלעם הרשע הם הסמל לכך, מצד אחד יודע דעת עליון ויחד עם זה מידות מגונות ומושחתות ביותר, ללמדך שחכמה ולימוד וידיעת כל מדע והשכל לא יועילו לתיקון מהותי באדם אלא אם כן יעבוד על מידותיו יום יום ושעה שעה, כפי שאומר ספר החינוך אחר הפעולת נמשכות הלבבות.

לגבי השאלה השלישית מה ההשוואה בין אברהם ותלמידיו לבלעם הרשע וגונדא דיליה. התשובה לכך: בלעם הרשע ימ״ש, הוא ולא אחר שיבח והתפעל ממידותיהם ותכונותיהם הנעלות של עם ישראל שהורגלו במידותיו הנפלאות של אברהם אבינו: עין טובה, רוח נמוכה ונפש שפלה. כתיב (במדבר כד, ט) ״וירא את ישראל שוכן לשבטיו״, דהיינו כל אחד פתח אהלו נוטה לצד אחד ואין פתחיהן מכוונים זה כנגד זה. ואין אחד מסתכל במה שיש לחבירו זו היא מידת עין טובה. כתיב ״הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה״, ופרש״י שהן עומדין משנתם הם מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצוות, ללבוש ציצית ולקרוא את שמע ולהניח תפילין, לא ישכב בלילה על מיטתו, מפקיד רוחו ביד המקום וכו׳- הרי זו התגברות על התאוות. ועוד אמר ״כנחלים נטיו כגנות עלי נהר״ ואין הולכים אחר ניחוש וקסם אלא שמים כל מבטחם אך ורק בידי הקב״ה הרי זה מידת רוח נמוכה. בלעם הרשע רצה לחיות כמו גוי עם תאוות בהמיות, אבל למות כמו יהודי, כדכתיב (במדבר כג, י) ״תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו״, סופו של אדם שהולך בשרירות ליבו בעולם הזה יורש גהינום ויורד לבאר שחת בעולם הבא, ונקרא איש דמים מפני שלא חס על נשמתו. אבל אדם שחי כמו אברהם אע״ה, משתדל לנתב דרכיו ומעשיו לדרך האמת, לחיות עפ״י התורה הקדושה ולקדש שם שמיים ברבים, עליו נאמר ״להנחיל אוהבי יש״ שמקבל בעולם הבא ש״י עולמות. ולמה דווקא ש״י עולמות? מפני שישנם תרי״ג מצוות ועוד שבע מצוות בני נח, ביחד שש מאות עשרים. עולם כנגד כל מצווה, כיוון שהאישה מקבלת חצי משכרו של בעלה לעולם הבא הרי שהבעל יקבל שלוש מאות ועשר וכן האישה כסכום הזה.

הפסוק שמביא התנא כראיה לאחריתם של תלמידי בלעם הוא "ואתה אלוקים תורידם לבאר שחת אנשי שמים ומרמה לא יחצו ימיהם" על המשך הפסוק אומרת הגמרא בסנהדרין (דף קו ע"ב). אנשי דמים ומרמה אלו דואג האדומי ואחיתופל שלא הגיעו למחצית ימיהם. כל שנותיו של דואג לא היו אלא שלושים וארבע ושל אחיתופל שלושים ושלוש. אלו שניים מתלמידיו של בלעם הרשע אשר גם נמנים איתו בין הללו שאין להם חלק לעולם הבא. כלומר לא נחשוב שתלמידי בלעם הם איזה קופים שבאו מהג'ונגל באפריקה או איזה לסטים או רוצחים. חס וחלילה. חז"ל אומרים שתלמידי בלעם הרשע יכולים לשבת שנים בתור חברותא וללמוד תורה, שהרי דואג ואחיתופל מראשי הסנהדרין היו!!! יכול להיות מצב ששתי בחורים יושבים ולומדים באותו כולל אחד אברמנ'ק ושני בלעמנ'ק!!! ומעתה לא תמוהה עוד שאלת המשנה מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידי בלעם!!

ועוד פירוש: מתלמידיו של אדם ניכר מההוא. רב הלומד עם תלמידיו ומקנה להם אהבת תורה יראת שמים טהורה. מידות טובות תלמידיו מצליחים בדרכי ה' - סימן יפה להם וסימן יפה לרב. וכן להיפך. משוים בין תלמידי אברהם לתלמידי בלעם לומר ראו מה הוציא אברהם אבינו מגויים ומה מוציא בלעם הרשע מתלמידיו הגויים. כהבדל האור מן החושך!

פרק ה - משנה כ

יְהוּדָה בֶן תֵּימָא אוֹמֵר, הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר, וְקַל כַּנֶּשֶׁר, וְרָץ כַּצְּבִי, וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת. רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַז פָּנִים לְגֵיהִנֹּם, וּבוּשֶׁת פָּנִים לְגַן עֵדֶן. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתִּבָּנֶה עִירְךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ:

האם אמנם אפשר לו לאדם להשיג את גבורת הארי, ריצת הצבי קלות הנשר וכו'?? אם רוצה התנא לצוות לנו את התכונות האלו מספיק שהיה אומר הוי עז וקל וגיבור ומהיר לעשות רצון האל?

התנא הקדוש בא ללמדינו שיש בכל אדם כוחות אדירים שצפונים וטמונים בו, על פי רוב אין הוא מודע בכלל לכוחות אלו ופעמים שלעולם לא ישתמש בהם. ישנם מצבי חירום שחייב האדם להציל את חייו או חיי האחרים ופתאום הוא מגלה שרדומים אצלו יכולת וכוחות טמירים שמעולם לא האמין שאכן יש בו, מלמדינו התנא הקדוש שיש להוציא כוחות אלו מהכח אל הפועל כדי לעשות רצון אבינו שבשמיים, שאם לא

כן אי אפשר לצוות לאדם שיהיה כנמר או כאריה אם איננו כזה. הזוה"ק מפרש את הפסוק "נעשה אדם בצלמנו", שכל הכוחות שיש בבריאה, מהבהמות, חיות, עופות שרפים ואופנים וכו' כולם שותפים הם באדם ומהווים חלק ממנו, כל זאת לצורך עבודתו הרוחנית ומלוי שליחותו בעולם!

עז כנמר:

הכח הראשון הנצרך לעשיית המצוות הוא עזות דקדושה. לא לחשוש ולא להתבלבל משום דבר המפריע לו בעבודת השם. הסעיף הראשון בשולחן ערוך אורח חיים: לא יבוש בפני המלעיגים עליו בעבודת השם. הכהן הגדול מראדין מרן החפץ חיים זיע"א המשיל זאת לסוחר חדש וצעיר שבא לשוק להציע מרכולתו, בפעם הראשונה ילעגו לו הסוחרים הוותיקים ויאמרו לו מוטב שתמצא לך עסק אחר, ויתיחסו אליו בביטול, אם חכם הסוחר הזה לא ישים לב ללעג השאננים וימשיך בשלו, אולי בתחילה תקשה עליו המלאכה ויתלבט בלבטים קשים אבל בהמשך תאיר לו ההצלחה פניה ויראה ברכה בעמלו.

יהודי שהולך בדרך התורד ומצוותיה ויודע שזו הדרך האמיתית שסללו לנו אבותינו הרועים, ויודע שהוא עושה רצון קונו ועושה לו נחת רוח, ושכר גדול מזומן לו לעולם הבא בוודאי ידו תהיה על העליונה. ולעולם לא יתחשב בדעת קומץ אנשים נבער וחסר דעת אשר ילעגו לו. כמאמר דוד המלך עליו השלום (תהילים קיט, מו) "ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש". כלומר כשאני מדבר בדברי אלוקים חיים, ש כאלה הלועגים לי, אבל אני אדברה נגד מלכים בעדות ה' נאמנה ולא אבוש. כך צריך אדם להתנהג כלפי המלעיגים עליו, כאשר הוא מקיים מצוות התורה. אל לו לשים לב לאלה שאינם מכירים ערכה וקדושתה של התורה. היודע כי כל ממון שבעולם אינו שווה למצווה אחת בתורה, מן הדין שימסור נפשו על קיום מצוותיה כראוי.

ראה ראיתי בקונטרס דברי אמת אשר בספר "לשכנו תדרשו" וז"ל: זאת יחשוב האדם אילו היה לו עסק אשר היה יכול להרוויח בו ממון, האם היה מניחו מפני לעג חבריו אשר ילעיגו עליו שאינו עסק מכובד? הלא עינינו רואות כי כמה בני אדם עוסקים בעסקים לא מכובדים כמאמר חז"ל "פשוט נבלה בשוק". למרות שהם מכובדים בעיניהם, וכל זה עבור חיי שעה, חיי העולם הזה. ועתה הדברים קל וחומר: אם כך עושה האדם לצורך גופו אשר סופו למות, איך יעשה שקר בנפשו לאבד נשמתו ולהמנע מתשובה ומעשים טובים בפני לעג השאננים?? היש פחות מיתוש אשר אינו בטוח בחייו אפילו רגע אחד, והיום בריא הוא הגבר, ולמחר יוכל להיות שישכב בקבר, היום הוא אדמוני יפה עין ויוכל להיות שמחר אשר יהיה מוכרח לתת חשבון אמת על כל מעשיו שעשה מיום היותו על אדמתו! ימהר לשוב אל ה' באמת, ויתוודה על עוונותיו, ויכנע מאוד, ויגדור גדר שלא יחטא עוד וישוב אל ה' וירחמהו ולא יבוש מהמלעיגים

עליו ולא יחת מפני כל. וזה ששנינו הווי עז כנמר, וזו תשובה לאדם שמונע עצמו מלעשות תשובה מחמת שירא פן ידברו עליו ויצחקו ממנו, ירא מן היצור ולא ירא מהיוצר, ירא מהשכן ולא ירא מהשכינה!!

אחד הסממנים לעזות דקדושה הוא חובת ההוכחה, "הוכח תוכיח את עמיתך" (ויקרא יט, יז) וכמאמר הגמרא בברכות הרואה בחברו דבר שאינו הגון צריך להוכיחו. בדרכי נועם, בשפה ברורה ובנעימה קדושה. "הוכח לחכם ויאהבך". ישנם שנמנעים מלהוכיח ואומרים מה לי ולצרה זו? טעות היא בידם, מפני שמי שבידו להוכיח ואינו מוכיח נתפס על אותו עוון. ואם בידו להוכיח לאנשי ביתו ואין הוא מוכיחם נתפס על עוון אנשי ביתו. ואם יש בידו להוכיח לאנשי עירו (שבת דף נה) ואין הוא מוכיחם נתפס על עוון אנשי עירו. בזוהר הקדוש בפרשת תזריע מסופר על רבי חייא ורבי יוסי שהיו הולכים בדרך, פגשו באדם אחד שפניו מלאים נגעים, אמר רבי יוסי לרבי חייא אדם זה חוטא הוא שאם לא כן לא היה סובל מנגעים אלו, אמר לו רבי חייא ודאי כך הוא שהרי כתוב (משלי כז, ה) "טובה תוכחת מגולה מאהבה מוסתרת" אם התוכחת היא מאהבה היא מוסתרת מבני אדם. הקב"ה מכה את האדם בגופו מבפנים, אם חזר בו- מוטב, ואם לא מכה אותו בגלוי בפניו לפני כל כדי שיסתכלו בו וידעו שהוא חוטא. אמר להם האיש ודאי אינכם אלא מאותם היושבים לפני רבי שמעון בר יוחאי שאינם יראים כלל. אמרו לו ומה אם בדברי תורה נירא מפניך הרי אנו נמצאים בבזיון לפני הקב"ה. פתח האיש ואמר "מי אל כמוך נושא עוון" וגו', בתוך כך באו בניו, אמר בנו הקטן: עזרת שמיים כאן לאבי, פתח ואמר "יש צדיק אובד בצדקו" כשהרשעים מרובים י. עולם והדין תלוי- צדיק אובד בצדקו. שהוא נתפס בעוונותיהם, כמו אבי, שנתפס בעוונותיהם של בני עירו. שהיו כולם עזי פנים, והוא לא הזהיר אותם ולא היה מביישם לעולם. והיה מעכב בידנו, אמר אביו ודאי הקב"ה העניש אותי בזה כי היה רשות בידי למחות בידם ולא עשיתי ולא ביזיתי אותם. לא בסתר ולא בגלוי. נלמד מכך שכל המתייראה מלהוכיח מפני בני אדם אז יהיה בבושה לפני הקב"ה

וקל כנשר:

צריך כל אדם לדעת בידיעה ברורה ולהאמין באמונה תמימה שבורא עולם נטע בו כוחות להגיע לפסגות גבוהות ולהתרומם גבוה גבוה יותר מכל הברואים. להתנשא לשמי מרומים בלי כבדות ובלי יגיעה. כדוגמת סולם יעקב שמלאכי אלוקים עולים ויורדים בו- באדם עצמו. באפשרותו לעלות לשמי מרומים, אבל בידו גם לרדת לדיוטא תחתונה רח"ל. ואין מציאות של עמידה במקום. דריכה במקום כמוה כנפילה, תמיד צריך לשאוף ולעלות במעלות התורה והמצוות ותיקון המידות.

דבר נוסף שבו צריך להדמות לנשר תכונת ההתחדשות. הפסוק אומר "תתחדש כנשר נעורייכי" (תהילים קג, ה) ידוע הוא שהנשר מאריך ימים, חי כאלף שנה, ופעם בכמה שנים הוא דואה לראשי ההרים הגבוהים ביותר

ומשיל מעליו את נוצותיו הישנות עד שצומחות במקומם נוצות חדשות. התחדשות דרושה לכל אדם מפני שהשיגרה היא אם כל חטאת. אחת מתופעות ההרגל היא קיום המצוות ללא שימת לב. דוגמא לכך: יש בני אדם שכל תפילתם ולימוד תורתם אינם אלא מצוות אנשים מלומדה, סבא שלהם התפלל וקבע עיתים לתורה, אף אבא התפלל ולמד, וגם חינוכם שלהם היה לתורה ולתפילה. כבר רגילים הם בכך, בבחינת "סירכיה נקט ואתי", אבל לרוב אין אזניהם שומעות כלל מה שהם מוציאים מפידם.

משל למה הדבר דומה? לעני שבא לבעל הבית ובקש ממנו עבודה, שאלמלא כן יגווע ברעב ממש, ריחם עליו העשיר וקבלו לעבודה יום אחד הצטרך העשיר לנסוע מביתו לכמה ימים, קרא לפועל שלו ונתן לו דף ובו רשומים העבודות שעליו לעשות באותן ימים, ובמפורש ציווה עליו בעל הבית שיחזור ויקרא יום יום את הכתוב בגיליון, כדי שלא ישכח לעשות אפילו דבר אחד. לאחר ימים אחדים כשחזר העשיר לביתו קרא מיד לפועל שלו ושאל אותו, ובכן עשית ככל אשר ציוותי אותך? אמר לו העוזר כן אדוני חזרתי בכל יום כמה פעמים על הכתוב בגיליון עד אשר למדתי את הדברים בעל פה: כעס עליו בעל הבית, שוטה שבעולם! וכי ציוותי אותך לקרוא את הגליון לשם קריאה בעלמה? כל כוונתי הייתה שעל ידי כך תזכור היטב את כל המלאכות שעליך לעשות עד שובי הביתה, ואילו בקריאה בלבד עדיין לא פעלת כלום! והמשל ברור ומובן, ישנם אנשים למרבה הצער שרק קוראים את שמע שחרית וערבית, מניחים רצועות בעלמא על ידיהם ועל ראשיהם, ולא היא. הפסוק אומר "וראו עמי האר. ץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" (דברים כז, י), אמר רבי אלעזר אלו תפילין שבראש! לא תפילין שעל הראש אלא תפילין שבראש, חדורים בהכרה ובתת ההכרה!!

רץ כצבי:

כנגד העצלות הגופנית קבל האדם כח של ריצת הצבי. זריזות כנגד חומריות האדם שיסודה עפר וכבדות. הזריזות היא מידה גדולה לתורה ומצוות וגם לעניין תקנת העולם הזה, והיא מידת הצדיקים לעבודת הבורא יתברך. אמרו רבותינו זכרונם לברכה זריזין מקדימים למצוות:

אברהם אבינו בנסיון העקידה- וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו, אעפ"י שהיה קשה לו לשחוט את בנו יחידו עשה רצון הבורא בזריזות, בזה הוכיח את גודל אהבתו לבוראו. וכן בקבלת האורחים ביום השלישי למילתו, כתיב "וירץ לקראתם מפתח האוהל" וכתיב "וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלוש סאים קמח סולת לושי ועשי עוגות, ואל הבקר ר. ץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל הנער וימהר לעשות אותו. רבקה שעשתה חסד עם אליעזר בלי לדעת מי הוא ומה מעשיו, כתיב "ותאמר שתה אדוני ותמהר ותורד כדה אל השוקת ותר. ץ עוד אל הבאר לשאוב, וכו'.

כתב הרב חמדת מוסר: החרוץ הוא הזריז במעשיו, אבל יחד עם מחשבה והתיעצות, שלא יעשה דבר בפזיזות, רק יחשוב תחילה על כל צדדי האפשר וגם שע"י כך יתמהמה בעשייתו, ישיג מזה יותר, כי על ידי כך יבחר באמצעים היותר טובים אל התכלית.

שלמה המלך שיבח את הזריז באומרו "חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתייצב" (משלי כב, כט), מי שזריז במלאכתו ומתכבד בה- מלאכתו מכבדת אותו. ולא עוד אלא שמתעשר על ידה שנאמר "ויד חרוצים תעשיר". ולא עוד אלא שמוציא קורת רוח בעולם הזה ומדשן את ביתו בכל טוב שנאמר "ונפש חרוצים תדושן" ולא עוד אלא שזוכה שידו מושלת בכל שנאמר "יד חרוצים תמשול". הזריזות נחלקת לשתיים: סור מרע ועשה טוב: בעשיית הטוב מידת הזריזות עולה בחשיבותה כשהדבר נוגע לבוא לעזרת זולתו, כל אדם שנמצא במתח, בבעיה, או במצוקה הרי כל שעה עבורו היא עינוי נפש. וכשאפשר לבוא לעזרתו יפה שעה קודם! והזריז נשכר. "לא תעמוד על דם רעך" היא מצווה מפורשת בתורה - שאם רואה את חבירו טובע בים והוא יכול להצילו ועומד מנגד ואינו נוקף אצבע עובר על לאו זה. כך הוא הדבר אם שומע שחבירו מצוי בצרה וצוקה ויש בידו לעזור והוא דוחה זאת עובר על הלאו החמור הזה.

הגמרא בתענית (דף כא) מספרת על נחום איש גם זו שהיה מהלך בדרך והוא טעון שלושה חמורים במיני מאכל ומשקה ומיני מגדים, פגע בו עני אחד ואמר לו רבי, פרנסני אמר לו רבי נחום המתן לי עד שאפרוק לך, לא הספיק לפרוק מן החמור, יצאה נשמתו של אותו עני הלך ונפל על פניו ואמר עיניי שלא חסו על עיניך- יסומו. ידיי שלא חסו על ידיך יתגדמו, רגליי שלא חסו על רגליך יתקטעו. ולא התקררה דעתו עד שאמר כל גופו יהיה מלא שחין. וכל כך למה? מתרץ המהרש"א זיע"א מפני שנחום איש גם זו תבע את עצמו שבמדרגתו היה צריך לשים כמה מיני מאכל בכיסו שאם יפגוש עני מייד יתן לו במקום, שלא יצטרך להמתין לו אולי אותו עני יהיה מוכה בולמוס ולא יוכל להמתין אפילו דקה:

ויש בזריזות בחינת סור מרע צריך האדם זריזות לפרוש ממעשיו הגרועים, כגון הקנאה, השנאה, והרהורי נשים, שכל אלא צריכים זריזות גדולה ביותר, ולהטות את מחשבתו ורצונו לרצון הבורא. יבדוק אדם בעצמו איזה עבירה הוא רגיל בה וימהר לעשות גדרים להזהר להישמר מאותה עבירה. יבדוק בעצמו באיזה מצווה הוא מתרפה ויעשה לעצמו תרגילים לזרז נפשו בהם. יברח מאה שערים מדברים המפריעים לו בעבודת ה', וכל זה צריך זריזות גדולה לבל יתרגל וישתרש במידות מגונות. את העצלות הטבעית בקשר לתורה ומצוות . אפשר לתקן ע"י לימוד ושינון מוסר, קדושת התורה על יקרת מצוותיה, על האושר שהתורה מעניקה לעולם, על היות התורה חיינו ואורך ימינו ממש לכלל ולפרט.

השם יתברך ציווה בכל הקרבנות להקריב. את החלב ואת הדם על המזבח, משום ששתי כוחות מנוגדים יש באדם זריזות ועצלות שהם הפכיים. כנגד מצוות לא תעשה יש להשתמש בעצלות, בכבדות הטבעית את זה מסמל החלב שהוא שומן מגושם. אולם כנגד מצוות עשה צריך להשתמש בזריזות ובקלות התנועה לעשות במהירות כ״ש ״ושמרתם את המצוות״ ופרשו חז״ל מצווה הבאה לידך אל תחמיצנה. זה מסמל הדם שהוא בתנועה מתמדת, בעוונותינו הרבים פעמים רבות מהפכים אנו את היוצרות, מזדרזים לעשות רעה ומתמהמהים בעשיית המצוות, והדבר יובן עפ״י המשל המובא בספר עוד יוסף חי של רבינו יוסף חיים זיע״א:

משל לסוחר אחד שהלך מביתו לבית המדרש והתמהמה שם כמה שעות, בתוך כך בא סוחר ממדינה אחרת לקנות סחורה ממנו, ושאל את אשת הסוחר איה בעלך? אמרה הנה הוא בבית המדרש, האיש לא רצה לחכות והלך לסוחר אחר וקנה ממנו. ואחר שבא הסוחר מבית המדרש לביתו ספרה לו אשתו שבא סוחר לסחור עמו ולא רצתה להפריעו בזמן לימודו. הסוחר הורע בעיניו על שהפסיד רווח שהיה לו להרוויח מאותה סחורה אמר לאשתו מהיום והלאה כאשר יבוא איש וישאל עליי ואני אהיה בבית המדרש מהרי לשלוח אחרי ואבוא לביתי. אמרה לו אשתו כן אעשה כאשר דברת, לאחר כמה ימים באו ״החברים״ ממס הכנסה, אמרה להם האישה המתינו מעט ואני אשלח לקרוא לו, שלחה את המשרת לבית המדרש והסוחר מיהר לבוא לביתו באמצע הלימוד, כשראה אותם אחזה בו החולשה, כאילו ראה את מלאך פלוני לנגד עיניו: לאחר שהלכו להם אמר הסוחר לאשתו הוי כסילה שכמותך, החלפת את השיטה, כאשר בא סוחר לקנות ממני היית עצלה ולא באת לקרוא לי, כאשר באו מלאכי החבלה האלו מיהרת לקרוא לי: והנמשל ברור ואומר דרשני.

ובזה אפשר לפרש את השבח ששבחה התורה את אברהם אבינו, (בראשית יג, ב) ״ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב״ פירוש, היתה לו מידת הכבדות והעצלות דווקא בקנייני העולם הזה שהם כסף וזהב, אבל בקניין הנפשי שהוא תורה ומצוות היה זריז גדול.

וגיבור כארי:

הכח העיקרי שניתן לאדם לנצח את יצרו, כמו הארי שאינו חושש ומפחד משום חיה שבעולם גם אם היא גדולה וחזקה ממנו, כך צריך להתמודד עם היצר למרות ההפרש ביחסי הכוחות ביניהם, שהוא מאש ואנחנו בשר ודם. והכלל הגדול בזה הוא קיום הפסוק ״שיוויתי ה׳ לנגדי תמיד״ בדבקות גדולה ובהתמדה עצומה.

מסופר על המשגיח הגה״צ רבי יחזקאל לווינשטיין זצ״ל שהיה סובל מליקוי בתפקוד הריאות, מהתקופה בה למד בישיבת קלם, פעם בהיותו במיר נתקף בשטף דם בריאות וסבל מכאבים עזים, הוא נזקק לעזרת אחד האברכים שיביאו לחדרו כדי לנוח, והנה כשהגיע זמן המנחה-

התגבר כארי, קפ. ץ מהמיטה כאש אוכלה ולא ניתן היה להכיר עליו את כאביו העזים!

מסופר על הגאון רבי ירוחם ברנשטיין זצ״ל אב בית דין של עדת החסידים בירושלים שהיו צובאים אל פתחו רבים שהיו משוועים לברכתו עצתו ותושייתו בכל נושא, בענייני הפרט והכלל. הרב זצוק״ל היה רגיל לשמוע את דברי הפונים אליו תוך שהוא מעשן מקטרת ובתמרות העשן העולה ממנה היה עושה תנועות כמו שרטוט עיגולים בתוך העשן. אחד מרבני ירושלים שעקב במשך זמן אחר מעשיו ותנועותיו של הצדיק ראה שכל תנועותיו מכוונות ומחושבות. מחשש שמא יסיחו הדברים את דעתו הקשורה תמיד לאלוקיו, היה יוצר בעשן המקטרת צורה של הפסוק שויתי ה׳ לנגדי תמיד. וכן שהיו אנשים מבקשים לשמוע חוות דעתו בעניין מסויים היה רגיל הרב לפזם לעצמו ניגון חרישי, מי שהיה עושה אוזנו כאפרכסת לאותו זמר היה מבחין שהרב מנגן שיר שמילותיו ״אשרי אדם שלא ישכחך ובן אדם יתאמ. ץ בד״,

כתוב בטור אורח חיים סימן א: ואמר גיבור כארי כנגד הלב כי הגבורה בעבודת הבורא יתברך היא בלב, ואמר שתחזק ליבך בעבודתו, לכן צריך האדם להתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו. ואף אם ישיאנו יצרו בחורף לאמור איך תעמוד בבוקר והקור גדול או ישיאנו בקיץ לאמר איך תעמוד ממיטתך ועדיין לא שבעת משנתך, התגבר עליו לקום שתהא אתה מעורר השחר ולא יהיה הוא מעירך. כמו שאמר דהע״ה ״עורה כבודי עורה הנבל וכינור אעירה השחר״- אני מעיר השחר ואין השחר מעיר אותי. וכל שכן אם ישכים קודם אור הבוקר לקום להתחנן לפני בוראו, מה יפיו ומה טובו״ עכ״ל. בכל לילה סמוך לשינה מקבל עליו כל יהודי עול מלכות שמיים קורא ק״ש על המיטה, הוא מדקלם ״ואהבת את ה׳ אלוקיך: ובכל נפשך״ - הוא באמת אוהב השם? בבוקר השכמה אם יתגבר כארי ויותר על תענוגי השינה, הרי הוא עובדי ה׳ נאמנה ואם חלילה להיפך, הרי העיד עדות שקר בעצמו.

כתב הרמב״ם בספר מורה נבוכים (חלק ג פרק נב) שמייד כשאדם ניעור משנתו בבוקר יחשוב בליבו לפני מי הוא שוכב, וידע שמלך מלכי המלכים הקב״ה יתעלה חופף עליו שנאמר ״מלא כל הארץ כבודו״ ואילו היה שוכב לפני מלך בשר ודם שעומד עליו- היה מתחייב בנפשו. קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, לכן יקום בזריזות מיד. וכן יחשוב בכל עסקיו כי אין עסקיו בביתו כשהוא לבדו כמו שהוא בעסקיו לפני המלך, ונראה שלזה כיוון דוד המלך ע״ה באמרו ״שיוויתי ה׳ לנגדי תמיד״ עכ״ל.

הוא היה אומר עז פנים לגהינום ובוש פנים לגן עדן:

אומר מרן הבית יוסף זיע״א מידת העזות מגונה מאד ואין ראוי להשתמש ממנה כלל אפילו בעבודת השם יתברך לדבר דברי עזות כנגד המלעיגים, כי יקנה קנין בנפשו להיות עז אפילו שלא במקום עבודתו יתברך. עכ״ל. ומידה גרועה זו להחציף פנים בפני הזולת הפוכה מהרצוי, מפני שהיא גורמת לעשיית כל הדברים הרעים: לשקר, לא להתבייש במעשיו הרעים, לא להתבייש מהשני וכו׳, כתב הפלא יועץ זצוק״ל בערך עזות: אמרו חז״ל במסכת נדרים (דף כ:) כל מי שאין בו בושת פנים בידוע שלא עמדו רגלי אבותיו על הר סיני, ונשמתו באה מערב רב. שאחד משלושה סימנים שיש לישראל הוא שהם ביישנים. וידוע שהעזות היא תולדה של הגאווה והכעס, והרוצה להינצל ממידה גרועה זו ישפיל עצמו ויכבוש את כעסו, ויתחזק להיות כאילם לא יפתח פיו. או לדבר דבריו בשפה רפה וכבוד גדול אולי יש תקווה ושב ורפא לו, והבא ליטהר-מסייעין אותו.

הרב שלום שבדרון זצוק״ל סיפר בספרו ״שאל אביך ויגדך״ על הצדיק האדמו״ר מטשעבין זצוק״ל שכיהן כרב וכאב בית דין, פעם אחת התבטא הרב הצדיק שמעולם לא הקפיד על אדם חוץ מפעם אחת וגם אז היה זה מתוך חשש שלא תפגע מרותו הרבנית, ומעשה שהיה כך היה: פעם אחת פרץ סכסוך בין שניים, אחד מהצדדים היה סוחר גדול מחשובי הקהילה, לאחר ששמע הרב את שני הצדדים פסק לטובת היהודי הפשוט וחייב את הנגיד. אותו אדם שהיה מתקיפי הקהל כעס וזעם, ובהזדמנות הראשונה שבא לבית הכנסת פרץ בדברים גסים נגד הרב, הרב מטשעבין האזין לכל הגידופים בלי אומר דבר, ורק לאחר שהנגיד סיים לכלות בו את זעמו הפטיר לעומתו: עז פנים לגהינום, מובטח אני שימות בלי תשובה!! לא נחה דעתו של הנגיד ולמשמע דברי הרב החליט להתחכם ואמר, הלא ידוע שבעל ״הנועם אלימלך״ הבטיח למי שיזכה לבוא על קברו וודאי שימות בתשובה. ואם כך במוצאי שבת יקח את העגלון שלו ויסע אל ציונו הקדוש של רבי אלימלך זיע״א. ודאי עצומה זכותו של הנועם אלימלך יותר מהרב, כך שיתגבר על עצה זו מבלי שימות. ואמנם במוצאי שבת יצא העשיר עם עגלונו לכיוון קברו של הנועם אלימלך, אבל מייד לאחר שיצאו מן העיר נפל הנגיד מן העגלה ומת. סיים האדמו״ר מטשעבין את הסיפור באומרו הנה רואים אנו כיצד שמר בעל הנועם אלימלך זיע״א את הבטחתו אותו עז פנים לא הגיע לקברו וממילא מת בלא תשיבה!

הרוצה לגדור בעצמו גדר וסייג כדי שלא להגיע למידה הגרועה הזו של עזות פנים יסגל לעצמו את מידת הביישנות כמו שכתוב בפסוק ״בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו״ (שמות כ, טז), מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא, וכל המתבייש לא במהרה הוא חוטא, וכל העושה עבירה ומתבייש בה מוחלים לו על כל עוונותיו. שנאמר (יחזקאל טז סג) ״למען תזכרי ובושת ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלימתך בכפרי לך לכל אשר עשית״. וצריך לדעת שמידת הבושה היא כמחיצת ברזל בפני כל העבירות, והרבה עבירות שאדם עושה בסתר ודאי שלא היה עושה אותם בגלוי מפני בושתו בפני בני אדם. כפי שברך רבי יוחנן בן זכאי את

תלמידיו לפני מותו יהי מורא שמיים עליכם כמורא בשר ודם. וכן אמר עזרה הסופר "אלוקיי בושתי ונכלמתי להרים אלוקי פניי אליך" (עזרא ט, ו).

הרב הצדיק אליהו לופיאן זצ"ל סיפר שפעם אחת נכנס לחותנו וסיפר לו על תלמיד אחד בישיבה שאינו מתפלל ואיננו לומד כראוי, אמר לו החפץ חיים לא נורא, אל דאגה בחור זה עוד יהיה רב באיזו עיירה. וכן היה פעם אחרת שנכנם המשגיח לחותנו וסיפר לו על בחור אחר שהיה למדן גדול ובחור נפלא שהמארחת שלו התלוננה שהוא העיז פניו כנגדה והתחצף אליה, ציווה הרב ראש הישיבה לסלק תלמיד זה מהישיבה, תיכף ומייד נקרא בחור זה אל החפץ חיים שהורה לו לארוז את חפציו ולנסוע לביתו. המשגיח הביע את תמיהתו בפני חותנו לגבי המקרים, הראשון בחור שאינו לומד ולא מתפלל- והשאירו אותו בישיבה, והשני שלומד ומתפלל ללא היסוס שלחוהו לביתו, האומנם? ענה על כך החפץ חיים זיע"א: אנא לא חילק ידענא ולא בילק ידענא, אנא מתניתא (במסכת אבות פרק ה) ידענא "אמר רבי יהודה עז פנים לגיהנום ובוש פנים לגן עדן", עז פנים לא ישוב בתשובה, בוש פנים עוד יחזור בתשובה!

התנא מסיים את המשנה בתפילה, יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימנו וכו', כיוון שבית המקדש השני נחרב בעוון המידה המגונה שהיא העזות פנים, עזות פנים מצידו של אותו בעל סעודה שגירש בבושת פנים את בר קמצא מהסעודה. עזות פנים מצד המנהיגים הבריונים שגרמו לחרבן ירושלים כששרפו את מחסני האספקה וגרמו למוות ברעב לתושבי ירושלים. עזות פנים מצד הרומאים האכזריים שלא בלבד שהחריבו את בנין בית המקדש אלא חיללו את הקדשים בצורה קשה. עזות פנים שמסמלת את הדור העכשוי בעיקבתא דמשיחא: חוצפה יסגה, בת קמה באמא וכלה בחמותה, אוייבי איש אנשי ביתו, חכמת סופרים תסרח, יראי חטא ימאסו, וכו' ועל מי יש לנו להשען? על בורא עולם ישתבח שמו. ולכן התפלל התנא יהודה בן תימה ואמר יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו שתבנה בית המקדש במהרה, וזאת ע"י שהאנשים יתקנו מידה רעה זו של עזות פנים, כיצד? ע"י שתתן חלקנו בתורתך, שנלמד תורתך הקדושה בהתמדה ובאהבה ונפיק מתוכה את הכוחות הנעלים שטמנת בתוכנו: עזות של קדושה. קלות במצוות עשה, ומהירות הצבי לרוץ אחר מצוותיך הקדושים, וגיבורים כאריות להתגבר על יצרנו הרע ולכוף רצוננו לרצונך כל ימינו.

ביאור נפלא שנאמר משמו של הגאון הגדול רבי שלמה קלוגר זצוק"ל: בזמן הזה לצערנו לא כולם זכו שתאיר עליהם אור התורה והמצוות. וכפי שאמרו חז"ל במסכת סוכה (דף מה ע"ב.) "ראיתי בני עלייה והם מועטים" ומשום כך הגיהנם כביכול הולך בקומה זקופה ובפנים עזות כי יש לו "קליינטים" רבים. ואילו הגן עדן הולך קצת בבושת פנים. כי אנשיו מועטים, זו כוונת המשנה עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן. אולם לעתיד לבוא כשיבנה בית המקדש במהרה בימנו יהיה המצב להיפך:

ומלאה הארץ דיעה את ה׳ כמים לים מכסים, הרבים ילכו לגן עדן ומעטם אם בכלל ילכו לצד השני. ואז יהיה הגיהנם בבושת פנים ולא הגן עדן: !!

פרק ה - משנה כא

הוּא הָיָה אוֹמֵר, בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא, בֶּן עֶשֶׂר לַמִּשְׁנָה, בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לַמִּצְוֹת, בֶּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לַתַּלְמוּד, בֶּן שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה לַחֻפָּה, בֶּן עֶשְׂרִים לִרְדּוֹף, בֶּן שְׁלֹשִׁים לַכֹּחַ, בֶּן אַרְבָּעִים לַבִּינָה, בֶּן חֲמִשִּׁים לָעֵצָה, בֶּן שִׁשִּׁים לַזִּקְנָה, בֶּן שִׁבְעִים לַשֵּׂיבָה, בֶּן שְׁמוֹנִים לַגְּבוּרָה, בֶּן תִּשְׁעִים לָשׂוּחַ, בֶּן מֵאָה כְּאִלּוּ מֵת וְעָבַר וּבָטֵל מִן הָעוֹלָם:

בא התנא להדריכנו בעבודת השם איך צריך לנהוג בכל תקופה מתקופת החיים. ועל פי התפקידים שניתנים לאדם בכל תקופה כך גם הכוחות שניתנים לו ומתגלים בו שבהם יקיים את תפקידו עלי אדמות. חסד עשה הקב״ה עם הבריות שלא נתן להם את כלי השכל מעת לידתם שאז היו רואים בפחיתותם עד שהיו מבקשים נפשם למות!! כשנולד האדם הריהו חסר ישע, אינו מדבר ומתבטא, אין הוא שולט בעצמו ואין בו דעה ותבונה, בן חמש הוא מקבל את היכולת להבין מקרא. עד אז הוא יכול לקרוא ולפטפט בפסוקים מבלי להבין. בהיותו בן עשר נוסף בו כח אחר של הבנת השכל בדברי חכמים וחידותם שהיא המשנה. בגיל שלוש עשרה שנה ויום אחד נעשה מחוייב במצוות ומצטרף אליו היצר הטוב במאבק איתנים נגד יצר הרע שטמון בו מיום לידתו. בגיל שמונה עשרה מקבל את האחריות לבנות ביתו ולהעמיד דור נוסף לעשות לו שם וזכר בארץ. בגיל עשרים הוא מקיים את החובה שהתחייב כלפי אשתו לזון ולפרנס אותה ואת ילדיו ״יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב״. בגיל שלושים הוא בשיא כוחותיו הגשמיים, ובגיל ארבעים עומד על דעת רבו ומתיישב בדעתו. מכאן ואילך חל פיחות בכוחות הגוף ונוסף כח בכוחות הנפש, דיעה ובינה נוספות לו, וכך הלאה ככל שמזדקן יותר - מחכים יותר.

בן חמש למקרא:

הבסיס הנכון והאיתן שילווה את האדם לכל חייו הוא המקרא, זה היסוד לכל החכמות והמקצועות שבתורה, כפי שהתורה היא הבסיס והיסוד לעולם כולו. האדם שהוא עולם קטן הבסיס שמחזיקו הוא תורה שבכתב אין מציאות וקיום לאדם ללא התורה הקדושה. נאמר במדרש: מפני מה מתחילים ללמד את התינוקות בתורת כהנים (חומש ויקרא) ואין

מתחילים בבראשית? אלא שהתינוקות טהורים ונקיים ללא חטא. והקרבנות טהורים, יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים. ומשום כך האות אלף שבויקרא קטנה לרמז שהקטנים יתחילו מכאן ולמוד זה יהיה בראש כפי שהאות א' היא ראש לאותיות ה- א-ב. הגמרא במסכת שבת (דף קיט ע"ב) אומרת: אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן, אמר אביי לרב פפא דידי ודידך מה הוא? אמר לו אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא!!!

הפסוק אומר: "מראשית עריסותיכם תתנו תרומה לה'". (במדבר טו, כא) ופירש החתם סופר זצוק"ל את הפסוק: בעוד הילד נמצא בעריסה בראשית חייו צריך לדאוג לנטוע בליבו אהבת תורה ויראת שמים! אסור לדחות זאת לזמן קרוב או רחוק כי בחינוך הילדים תופס הכלל: יפה שעה אחת קודם וככל שמקדימים לפעול ולהשפיע על הילד בעודו רך בשנים הסיכויים טובים שיתן פרי הילולים.

מסופר על הרב בני יששכר זצוק"ל שהיה לוקח את נכדו בן הארבע מושיבו בחיקו ואומר לו דברי תורה עמוקים כאחד הגדולים, לפליאתם של אנשי הבית אמר הרב: דעו כי מה שאמרתי לילד הקטן הזה הוא בבחינת חקיקה ושרטוט, ומה שאומרים לילד שהוא גודל בשנים הוא בבחינת כתיבה!!!

ישנם הורים הטועים לחשוב שלעת עתה הילד עודנו קטן ורך בשנים וכשיגדל יטפלו בחינוכו וישקיעו מאמצים עבורו, טעות בידם! אדרבא, עליהם לחנך את בניהם מזמן הוולדם ואף קודם לכן: אמר החכם באדם (משלי כבץ ו) "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה",

וכבר אמר התנא בפרקים הקודמים המלמד ילד קטן למה הוא דומה? לדיו הכתובה על נייר חלק. הורים שמניחים לילדיהם לבחור לבד את החינוך והמסגרת המתאימה עליהם ראוי להמשיל את המשל לאדם שעמד על מעקה בקומה השלושים ומבקש לשלוח יד בנפשו, אמרו לו מדוע אתה רוצה לעולל כך לנפשך? אמר להם הגעתי למסקנה שכל עוד אני מרחף באויר זה טוב ונחמד, כל הבעיה תהיה רק בסנטימטרים האחרונים: האם צריך להתרגש מנפילה של כמה סנטימטרים? הנמשל ברור: הורים שחושבים שכל זמן שילדיהם קטנים זה לא נורא, וכשיגדלו הם יקבלו. שכל והכל יסתדר על הצד היותר טוב ולא צריך להתרגש, מחכה להם הפתעה כלל לא נעימה בהמשך הדרך, ודי לחכימא. כאמור העולם כולו עומד בזכות הבל פיהם הטהור של תינוקות של בית רבן ובזכותם מתבטלים גזירות קשות ורעות, כנרמז בפסוק (משלי כה, טו) "לשון רכה תשבר גרם" תשב"ר גר"ם נוטריקון תינוקות של בית רבן גזירות רעות מבטלים.

בן עשר למשנה:

אחר שקיבל את הבסיס והיסודות בתורה שבכתב חייב הוא לקבוע עצמו לתורה שבעל- פה. ותחילה במשנה, שהיא קשה יותר מהמקרא. במשנה נרמז הציווי "ועשית ככל אשר יורוך". "לא תסור ימין ושמאל". ופירושו שאין לאדם לזוז כמלא נימא מחכמי התורה, ורק הם יכולים לפרש דברי התורה שבכתב, ורק מהם יש דעת וידיעת רצון הבורא יתברך בכל שאלה ובכל עניין מעשי. וזו היא אמונת חכמים. על רבקה כתוב "ותלך לדרוש את ה'" (בראשית כה, כב) ופירש רש"י שהלכה לשאול בבית מדרשו של שם בן נח. פלא פלאים: אשה שיש לה בעיות בהריון הולכת לבית מדרש לשאול דעת תורה ולא לבית הרפואה! וזה יסוד גדול: התורה שבעל פה שמקורה במשנה מחוברת חיבור אמיץ לתורה שבכתב ובלעדיה אי אפשר להבין את הציוויים בתורה הקדושה. וכל יסודה של המשנה הוא משום עת לעשות לה' הפרו תורתך. ובידי החכמים התנאים והאמוראים קדושי עליון נתנה אפשרות לבטל מצוות מסויימת בשב ואל תעשה כגון לולב, ושופר בשבת תקנת פרוזבול, וכן תקנות להוסיף מצוות והלכות גדרים וסייגים וכל הנהגת היום יום של כל יהודי מבוססת רק עפ"י חכמי התורה.

בן שלוש עשרה למצוות:

אחר הלימוד היסודי התיאורתי מגיע האדם לבגרות ומתחיל להבין מה חובתו בעולמו ולמה צריך שישים כל מגמתו. עד כה היה בבחינת שאינו מצווה, אם קיים תורה ומצוות הרי הן נזקפות לזכות אביו. אולם מגיל יג' ומעלה הרי הוא מצווה ועושה ושכרו גדול יותר. עד עכשיו הכל היה אצלו בגדר של רצון טוב והתנדבות, אולם מעתה נכנס באופן אמיתי לחיי תורה ומצוות. כמו שמצינו במעמד הר סיני, לפני שקיבלו תורה והקדימו נעשה לנשמע גם כן קיימו מצוות, אולם לאחר קבלת התורה הרי הם מחוייבים ועומדים לא להוסיף דבר ולא לגרוע אלא לקיים את התורה והמצוות ככתבם וכלשונם למען יטב להם. בדומה לכך, גם נער הבר מצווה צריך לקבל עליו עול מלכות ועל מצוות בדומה למעמד הר סיני.

המדרש אומר שצריך אדם לטפל בבנו עד שלוש עשרה שנה, מכאן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה. רבי אהרון מבעלז זצ"ל דרש בדרשת הבר מצוות שלו את הפסוק "הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע, בא יבוא ברינה נושא אלומותיו", וכך אמר: בשנות ילדותו של הילד הרי אביו הלוך ילך ובכה, מפני מה? מפני שהוא נושא משך על שכמו את עוונות זרעו בנו. אולם כאשר בא יבא - כשהבן מגיע לגיל יג (יבא בגימ' יג) או אז האב במצב רינה האב שמח שהוא משתחרר מעונשו של בנו, שכן מעתה הבן בעצמו הוא נושא אלומותיו.

בן יח' לחופה:

תרי"ג מצוות יש בתורה הקדושה ומכולן לא פתח הקב"ה אלא במצוות פריה ורביה שהקדימה לשאר מצוות "ויברך אותם אלוקים ויאמר להם

אלוקים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה״ (בראשית א, כח), כיוון שכל כך חשובה וגדולה מצוות הנישואין שהיא ראש וראשונה לשאר מצוות והיא הנותנת לאדם ישוב הדעת בתורה. שמחה וברכה, טובה, חומה ושלום, ומביאתו על תיקונו והשלמתו הגופנית והנפשית. מלפנים בישראל היה מנהג כשר וטוב להשיא את הבנים והבנות בעודם צעירים ורכים לימים, ומסייעים להם במזונותם לאחר נישואיהם, עד עת שיוכלו לבדם לשאת עליהם עול פרנסתם. ואפילו מי שפרנסתו דלה ודחוקה אינו נמנע מלקיים מנהג זה בבניו ובנותיו, אלא מרבה עליו דוחק ועול קשה כדי להשיא בניו ובנותיו סמוך לפרקם. ומנהג זה אות הוא שהנישואין אצלם דבר שבקדושה ראשון במעלה, ונקל בעיניהם כל טורח ומשא, ויפה שעה אחת קודם. וכל המשיא בנו וביתו סמוך לפרקם הרי הוא מצילם מן החטא ומהרהור רע ומכל שאר מבוכות הנפש שאורבים לאדם להכשילו.

כתוב במדרש תלפיות רמז למה שאמרו חז״ל בן י״ח לחופה מהפסוק ״והוא אישה בבתוליה יקח״ והוא גימ׳ יח׳. וכן פסק מרן להלכה בשולחנו הטהור (סימן א סעיף ג) בהאי לישנא: מצווה על כל אדם שישא אישה בן שמונה עשרה שנה, ובשום עניין לא יעבור מעשרים שנה בלי אישה, אבל אם עוסק בתורה וטרוד בה ומתיירא לישא אישה כדי שלא יטרח במזונו ויתבטל מן התורה מותר להתאחר, (משמו של החפץ חיים זיע״א אמרו לא יותר מ כה׳ שנה) ומכל מקום אין להתאחר הרבה. ובפרט בדור יתום ופרוץ כשלנו שקשה להשמר ולהינצל מהרהורי עבירה. ולכן עפ״י הדין מצווה להקדים אם האפשרות בידו. ואין להתחכם הרבה, אלא האישה שמוצאת חן במראיה ובמשפחתה ושמועתה טובה שהיא שומרת דת, יש לסמוך ולישא אותה בתקווה שהיא המזומנת לו מן השמיים. וכמו שכתוב ״תמים תהיה עם ה׳ אלוקיך״. הגמרא בברכות (דף ח) דורשת על הפסוק ״על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו״. לעת מצוא זו אישה, שנאמר ״מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה׳״. זאת אומרת כשבא החתן לחפש אישה לא יחשוב על דברים אלו שסימנם מי״ם, לא ישא אישה לשם ממונה. או בעבור יופיה. או בגלל יחוס משפחתי וכדו׳. על כך אמר שלמה המלך ע״ה ״שקר החן והבל היופי, אשה יראת ה׳ היא תתהלל״. אם יש בה יראת שמיים - יש בה הכל, ועל כך דרשו חז״ל בשעה שהכלה עיניה יפות אין כל גופה צריך בדיקה, כלומר אם יש בה מידות טובות אין צריך לבדוק באחיה או במשפחתה, ונרמז הדבר באבני החשן: לשם שבו ואחלמה, כשהכלה היא לשם ושבו אח למה, למה לבדוק באחיה? אומרת הגמרא במועד קטן (דף יח ע״ב) שיש הוכחה מהתורה מהנביאים ומהכתובים שהאיש נושא אישה רק ברצון הקב״ה ישתבח שמו: מן התורה דכתיב (בראשית כד, נ) ״ויען לבן ובתואל ויאמרו מה׳ יצא הדבר״. מן הנביאים כתיב בשמשון (שופטים יד ד) ״ואביו ואימו לא ידעו כי מה׳ היא״, מן הכתובים דכתיב (מ משלי יט, יד) ״בית והון נחלת אבות ומה׳ אישה משכלת״. הגמרא שם ממשיכה ומספרת על רבא ששמע מאדם אחד שהתפלל וביקש מהקב״ה לשאת לאישה את פלונית, אמר לו רבא אל תתפלל כך, מפני שאם היא ראוייה

לך מהשמיים היא תהיה רק שלך, ועליך להתפלל לזכות לאשת חיל ותו לא מידי, כלומר אל תתן עצות להקב״ה מאיפה תבוא הישועה.

וכן פרש מרן שליט״א פאר הדור והדרו בספרו מאור ישראל שהובא בשם ספר חסידים שאם אותה אשה אינה ראוייה לו, והתפלל הרבה והפציר וקיבל, הוא לא יהנה ממנה ולא יסתדר איתה. לכן צריך אדם להתפלל אבל לא להציע להשם יתברך את מי, אלא להשאיר זאת בידי הבורא. ולבקש שיהיה בהצלחה. והוא הדין בכל ענייניו הגשמיים. כשהוא רואה שדבר מסויים לא הולך ולא מתקדם, יבין שזה מהשמיים ולא יבקש מהשם יותר מדי, אלא יאמר ריבונו של עולם, בקשתי והתפללתי לפניך ואם נראה לך כעת שעדיף אחרת, אני מקבל את זאת באהבה ומסכים בלב שלם ובנפש חפצה עם מה שאתה עושה, ואני רוצה אך ורק את מה שאתה רוצה!

לאחר שרכש האדם את קנייני התורה שבכתב ותורה שבעל-פה, חייב להשתלם בעשיית מעשים טובים, בזמן שאדם מתחתן הוא הופך ממקבל לנותן ומשפיע לזולת, לאישה, לילדים וכו׳, וללא חיי הנישואין אינו יכול להגיע למימוש האמיתי של ביטול רצונו העצמי. לבטל רצונו מפני רצון אחרים וכל שכן מפני רצון השם יתברך. רק כשהאדם מתחתן הוא נאלץ לשמוע ולהאזין לאחרים, ולהשתדל ולתת לאחרים ולא לו בלבד, עד עכשיו היה אסור במאסר היצר שלו, ומעכשיו משהתחתן יצא ממאסר יצרו ״אלוקים מושיב יחידים ביתה ומוציא אסירים בכושרות״ (תהילים סח, ז).

השל״ה הקדוש זיע״א (שני לוחות הברית) כתב בספרו על מנהג רע שהתפשט בדורו שבחור מאורס יוצא עם בחירת ליבו הרבה זמן עד החתונה ובזמן הזה גורמים לעצמם כמה רעות כגון: שמחפשים ומוצאים מומים ופגמים אחד אצל השנייה, ומגיעים לידי שנאה ופירוד לבבות. וכן בזמן הזה מגיעים לידי קלות ראש, שחוק והרהורים רעים, והרבה פעמים מגיעים לידי נגיעה אחד בשני, וסופו מי ישורינו. לכן צריכים החתן והכלה להפגש מספר פגישות ואם רואים שהם מסתדרים ביחד ומוצאים חן אחד בעיני השני צריכים להזדרז ולהתחתן, וכמה שיותר מהר- ויפה שעה אחת קודם.

בהרבה פעמים נתקלים בתופעה שהבחור או הבחורה יוצאים פעם אחת ומחליטים מייד זה לא בשבילי, זו נמוכה מדי והשנייה גבוהה מדי, זו אפה ארוך, והשלישית אין לה ״בגרות״, ופלוני לא משכיל מספיק, או שלצערינו מחפשים ״קליק״ ״וכימיה״ ״ואהבה ממבט ראשון״ שבהרבה פעמים הם סגולה בדוקה לגרושין ממבט שני: כל הנ״ל צריכים לשים על ליבם ומול עיניהם את מאמר החכם מכל אדם ״שקר החן והבל היופי אישה יראת השם היא תתהלל״ (משלי קלו, יג). ולהבין עוד כמה נקודות חשובות ויקרות:

א. קשה זיווגו של אדם כקריעת ים סוף. נשאלת השאלה וכי אצל הקב״ה ישתבח שמו שייך לומר קשה? אלא אומרים בעלי המוסר כשם שאי אפשר לחתוך מים בסכין או במספריים וצריך לשם כך לשדד מערכות הטבע ולהפוך סדרי בראשית, שהרי הפסוק אומר ״לגוזר ים סוף לגזרים״. כך לחבר שתי לבבות, שתי עולמות שונים אחד מהשני שגדלו והתחנכו בתנאים ובמקומות שונים, זה כעין הפיכת סדרי בראשית, וזה רק בידי הקב״ה ישתבח שמו.

ב. אברהם אבינו ע״ה משביע את אליעזר עבדו, זקן ביתו, שילך ויקח אישה לבנו מארם נהריים, מקום הולדתו ולא מארץ כנען. בארם נהריים היו עובדי עבודה זרה אבל לא היו דבוקים בה ממש, כמו שמצינו אצל לבן הרמאי שאמר ואנוכי פיניתי הבית מעבודה זרה, כך פירש רש״י במקום. אולם בארץ כנען היו בנות בעלות מידות רעות. אומר אברהם אבינו יסוד גדול בפרק ״הנושא אישה״: עדיף לקחת נערה שהוריה עובדים ע״ז ולשקם אותה, לחזק אותה בתורה ומצוות ויראת שמים מאשר לקחת נערה בעלת מידות רעות שזה בבחינת מעוות לא יוכל לתקון וכן אמר ״החזון איש״ זיע״א שעדיף לקחת בת לא חרדית כל כך אבל בעלת מידות טובות, מאשר לקחת בת של ראש ישיבה שהיא בעלת חוצפה! וכן התבטא פעם רב דרבנן הגה״צ רבי עזרא עטייה זיע״א שאמר ״תחפשו אישה שתהיה מבית טוב של תורה ומצוות, ושיהיה לה יראת שמיים, וכל שאר הדברים של כסף וכיוצא בזה, ה׳ יעזור״,

ג. הגמרא במסכת קידושין אומרת: בן שמונה עשרה לחופה ועד גיל עשרים מחכה ומצפה הקב״ה שהאדם יתחתן, כיוון שעבר אדם גיל עשרים ולא התחתן, אומר הקב״ה תיפחנה עצמותיו רח״ל, כלומר הקב״ה מקללו ומשליך אותו למקרי הזמן. כתב הרמב״ם בפירושו על המשניות שמה שנאמר בן שמונה עשרה זה שמתחיל שמונה עשרה כלומר שבע עשרה ויום אחד.

ד. הנושא אישה צריך שיעשה זאת לשם שמים דהיינו שהוא נושא אישה כדי להקים בית לשכינה, כפי שאומרת הגמרא איש ואשה שזכו שכינה ביניהם. ולא ישא אישה בגלל דברים שוליים כגון ממון, דירה, או מכונית, או בגלל שיש לה שתים עשרה שנות לימוד או מקצוע חשוב וכו׳, שהכל הבל ורעות רוח, והרי זו אהבה התלויה בדבר, שאם יתבטל הדבר ביום מן הימים, תתבטל האהבה.

ה. טבע קבע הקב״ה בבריאה: שום דבר אינו זז ללא תפילה, צריך לשפוך שיח לפני הקב״ה שיזווג לו את הראוייה לו משורש נשמתו, ושיהיה זה בנין עדי עד, ולשם שמיים, לקיים מצוות פריה ורביה ושאר מצוות, ולהקים בית נאמן בישראל, יפנה אדם למי שהרחמים שלו וישתדל לפשפש במעשיו ובהנהגותיו שבהרבה פעמים דברים אלו מעכבים את הזיווג.

כתב במנורת המאור: חייב האב בבנו להשיאו אישה, כדי למונעו מן החטא ולחנכו בישוב דעת ולהכניסו במצוות קיום המין. וסמך לזה מהפסוק בירמיה (כט, ו) "קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים". וזמן הראוי לזיווג הוא הטוב כל מה שיוכל להקדים קודם שיתגבר עליו יצרו. הגמרא בקידושין (דף כט ע"ב) מספרת על רב חסדא שהיה משבח את רב המנונא לפני רב הונא שאדם גדול הוא, אמר לו רב הונא כשיבוא לביתך הביאו לכאן, כשבא רב המנונא לפני רב הונא ראהו שאינו חבוש סודר בראשו כדרך הנשואים, אמר לו רב הונא מה הטעם שאינך חובש סודר לראשך? ענה לו רב המנונא כיוון שעדיין לא נשאתי אשה. אמר לו רב הונא כל ימיו בהרהורי עבירה. ובזה היה רב חסדא משתבח בפני חבריו על שנשא אישה בגיל שש עשרה אמר להם אילו הייתי מתחתן בגיל ארבע עשרה הייתי יכול להתגרות בשטן מפני שלא היה יכול לשלוט בי!

ובידוע כל הנושא אשה לשם שמיים בקדושה ובטהרה כל עוותנותיו מתפקקין, כלומר מסתתמין. ואעפ"י שתלמוד תורה כנגד כולם וגדול מכל המצוות פסק רב יהודה בשם שמואל הלכה: נושא אשה ואח"כ לומד תורה. וכן אומרת הגמרא על הפסוק "יראת ה' טהורה עומדת לעד" אמר רבי יוחנן: זה הלומד תורה בטהרה, וסמך לזה: והוא אישה בבתוליה יקח, והוא גימטריה שמונה עשרה. וכן כתוב באיכה (ג כז) "טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו" ודרשו חז"ל עול זה אישה רוצה לומר טוב לגבר שיסבול עול האישה מנעוריו וינצל מן החטא טרם יפול ביד יצרו שאורב לו.

קודם שישא האיש אישה אינו קרוי אדם, וכן אומרת הגמרא ביבמות דף ס"ב ע"ב אמר רבי תנחום בר חנילאי כל אדם שאין לו אישה שרוי בלא טובה, שנאמר "לא טוב היות האדם לבדו". שרוי בלא שמחה שנאמר "ושמחת אתה וביתך". שרוי בלא ברכה דכתיב "להניח ברכה אל ביתך". שרוי בלא תורה דכתיב "האם אין עזרתי בי ותשיה נדחה ממני". שרוי בלא חומה דכתיב "נקבה תסובב גבר". שרוי בלא שלום דכתיב "זכר ונקבה בראם ויברך אותם ויקרא את שמם אדם".

בן עשרים לרדוף:

לאחר שהתחתן ועבר את פרק הנושא אישה, מוטלת על האדם החובה לרדוף, והרדיפה מתבטאת בכל החזיתות, בלימוד תורה ובניית עצמו, בפרנסת המשפחה ודאגה לכל צרכי הבית. האחריות הגדולה המוטלת עליו מחייבת לתכנן ולכלכל צעדיו במשפט, ויחד עם זאת מרץ הנעורים והזירוז במעשים. ועל כך נאמר "כחיצים ביד גיבור כן בני הנעורים".

בן שלושים לכח:

בתקופה זו האדם בשיא כוחותיו הגופניים והנפשיים, הפסגה של יכולת הלימוד והחידוש, פיתוח האישיות והכושר, מכאן ואילך תתחיל ירידה מסויימת. על האדם לדעת לנצל תקופה זו היטב כי מה שיוכל להשיג בשנים אלו לא יוכל להשיג יותר כל ימי חייו.

בן ארבעים לבינה:

שלב הבינה כולל כמה עניינים: ראשונה היא יכולת ההבנה של דבר מתוך דבר, יכולת למידה וקליטה והחדרת הדברים בצורה הטובה ביותר. אין אדם עומד על דעת רבו אלא לאחר ארבעים שנה, עד עתה היה עסוק ברדיפה בהשגת הדברים במהירות וחיפזון מתוך רצון לדספיק מה שיותר, מעתה מתחיל תהליך של התגברות הרוח על הכח. החלשות הגוף וירידה בתיפקוד הגופני ולעומת זאת מתחילה הנשמה להאיר יותר באדם המתיישב בדעתו. עד הגיל הזה היה הדמיון חזק מאוד ובעל תפקיד מכריע בחיים, מעתה מתחיל להבין האדם דבר מתוך דבר ולדמות מילתא למילתא ויכול להפיץ מעיינותיו חוצה אחר שלמד חכמה ורכש ידיעות.

שנותיו של אדם נחלקות לשלושה חלקים: ימי עליה, ימי עמידה, ימי ירידה. עד גיל עשרים הם ימי עליה משום שעד גיל זה יש דברים נעלים. מקרא, משנה, מצוות, גמרא, חופה מצוות ומעשים טובים. מגיל עשרים עד תשעים חם ימי עמידה. שהרי יש בהם כח, זקנה, שיבה, גבורה. ואח"כ הם ימי ירידה עד מאה שנה!

משל למה הדבר דומה? לשלושה שותפים ששכרו דירה בקומה ה 60 בבנין גורד שחקים. ביום היו עובדים ובערב היו מבלים. יום אחד לאחר בילוי משותף חזרו בשעת לילה מאוחרת לדירתם ולתמהונם הודיעו להם שהמעלית מקולקלת. הברירה היחידה היא לעלות 60 קומות ברגל. ענה השותף הראשון אני מוכן בעשרים הקומות הראשונות לבדח אתכם וכך לא נרגיש במאמץ. השני אמר אני מוכן לשיר לכם שירים ולהנעים זמנכם בעשרים הקומות הבאות. השלישי אמר אני מוכן לספר לכם סיפורי מתח ועלילה בקומות הנותרות. ברוך אומר ועושה. עשרים קומות ראשונות עברו חיש מהר, מרוב צחוק ובידור. עשרים הבאות עברו בקול נעימה קדושה, איזה פיוטים ומאקמים. את הקומות האחרונות עברו עם סיפורים מסמרי שיער. כשהגיעו לקומה ה 59 הודיע להם השותף: רבותיי יש לי הודעה שתצליח להוריד לכם דמעות מרוב צער ויגון והיא אמיתית: שכחנו את המפתח של הדירה באוטו!!!

הנמשל ברור ונוקב חדרי בטן: עשרים שנים ראשונות עוברות על האדם בצחוק וקלות ראש. עשרים שנים הבאות בשירה וזמרה. השנים הבאות מתחת וחרדה, ולאחר אריכות ימים ושנים נוכח אדם לדעת את האמת המרה: את המפתחות לעולם הבא שכח כאן למטה בעולם הזה. אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה!!!

בן חמישים לעצה:

עוד שלב בהפיכתו של האדם לאיש של הכלל, כיוון שאין חכם כבעל הניסיון וכעת אחר שעבר את כל השלבים בחיים, השתלם בכל מקרי הזמן ותהפוכותיו, מגיע הזמן לתרום מניסיונו וידיעותיו לזולת. לאחר שעבר את שלב החכמה והבינה, מקבל דעת נכונה ואמיתית וממילא נהנים ממנו עצה ותושיה. ומייעץ עצות הוגנות על פי התורה ועל פי השכל הישר. ואם כך בשאר אדם כל שכן וקל וחומר תלמיד חכם שהוא נאמן רוח ודעתו דעת תורה צרופה ואמיתית.

מסופר על סוחר. אחד שבא לחזון איש זיע״א וסיפר לפניו את צרתו, פרנסתו באה לו מיבוא סחורות ממדינות שונות, אבל במדינה שבה התגורר תעריף המיסוי והמכס על סחורות מיובאות הוא גבוה מאוד וכמעט לא נשאר לו למחייתו. שאל אותו הצדיק ומה אוכל לעשות? אמר לו הסוחר יתן לי הרב עצה איך לחמוק מהמכס שלא יתפסו אותי, אמר לו הרב וכי מכיר אני את המדינה בה אתה מתגורר, את חוקיה ואת דרכיה? ואיך אוכל להשיא לך עצה? התעקש האיש ואמר אם הרב ירצה מאד ודאי יוכל לעזור, חשב הרב כמה רגעים ואחר ביקש מהסוחר שיתאר לו את כל הפרטים, מסלול הנסיעה. המקומות שבהם הוא עולה לרכבת, התחנות שבהן היא מוצהרת, וכיוצא בזה. מסר הסוחר את כל הפרטים ואז הורה לו החזון איש את סדר הנסיעה שיעשה. דהיינו שיעלה ברכבת פלונית עם סחורתו, ירד כתחנה פלונית, ושוב יעלה לרכבת אחרת, וכן פרט לו את כל מסלול הנסיעה שעליו לעשות עד שיגיע למחוז חפצו.

יצא האיש מרוצה וחזר אל מדינתו. בנסיעתו הראשונה לרכישת הסחורות פעל כמו שאמר לו הרב, עלה בדיוק לאותה רכבת שעליה הורה לו, והנה ראה שהמוכסים עלו לרכבת אבל דילגו עליו ולא בדקוהו. משראה כי צלחה דרכו חשב בדעתו שאם כך עדיף שלא ירד מהרכבת ויעביר סחורותיו לרכבת אחרת כי כבר חלפה הסכנה וכבר אינו צריך לקיים את שאר הפרטים והמסלול שאמר לו הרב, והנה באותה תחנה שאמר לו החזו״א לרדת ולא ירד, עלו מוכסים אחרים, בדקו את סחורותיו, ונתנו לו קנס גבוה ביותר. לימים שב אותו סוחר לחזון איש וסיפר לו את כל קורותיו, שעד שנסע כפי שהנחה אותו הכל הצליח, אבל ברגע ששינה ממה שאמר הצדיק לא צלחה לו הדרך יותר. ואם כך הדבר ודאי שרוח הקודש נצנצה ברב. ענה לו החזו״א לא כן הדבר, אחרי שפרטת לי את כל מסלול הנסיעה, ניתחתי את הסיבות והגורמים שלפניהם מחליטים המוכסים מתי ואיפה יקיימו את בדיקותיהם, ולפי זה ערכתי לפניך את עצתי, וכל זמן שעשית כדבריי הייתה לך סייעתא דשמיא, א״כ אמר החזון איש לא רוח הקודש פעמה בי כשיעצתי לך, אלא היה זה שיקול דעת באורח המחשבה ובדעת בני אדם.

מסופר על פאר הדור מרן החזון איש זצוק״ל שפעם באו אליו בענין אישה חולת לב שהיא בחודשי הריון מתקדמים והרופאים קובעים כי המשך ההריון מסוכן לאם וקובעים בצורה הד משמעית שצריך להפיל את העובר. הלכו לחזון איש ושאלו לדעתו ואמר להם שלא יעשו כלום והקב״ה יעזור שהכל יבוא על מקומו בשלום. הוסיף הרב ואמר אם לא ישמעו לו אין הוא יודע אם האשה תחיה. בסופו של דבר לא עמדה המשפחה בלחץ הרופאים, עשו את הנתוח והאישה חלתה מאוד. כשבאו וסיפרו לחזון איש את הדבר ספק כפיו מרוב צער, ובסוף נפטרה האישה.

בן שישים לזיקנה:

הגמרא אומרת שעד אברהם אבינו לא הייתה זקנה. הנער היה כבן מאה והזקן כנער צעיר לימים בא אברהם וביקש זיקנה כדי שיבדילו בין נער לזקן וכדי שיחלקו כבוד לזקנים. הקב״ה שמע לבקשתו ואכן זקנה ירדה לעולם. כוחותיו של האדם ההולכים ונחלשים מעוררים אותו על כך שעומד הוא להפרד מהעולם ועליו להכין את עצמו לכך. חייב להעביר לדורות הבאים את מה שקיבל הוא, צריך לשמש דוגמא ודמות ראוייה להתלמד ממנה לדור הצעיר. ועליו להקדיש את שארית ימיו רק לעבודת השם יתברך. ידוע שמגיל שישים מעלה יוצא אדם מכלל כרת רח״ל ומיתתו בידי שמיים שנאמר ״תבוא בכלח אלי קבר״, בכלח גימטריה שישים. בגיל כזה מאחר שאין מוטל על האדם עול הפרנסה כל כך עליו להשלים את חוקו ואת מה שלא הספיק ללמוד כל העת שהיה טרוד בפרנסה ובעבודה.

וב״ה שזכינו בדור הזה לכוללים מיוחדים למבוגרים בהם לומדים תמידין כסדרן גמרא ש״ס ופוסקים עם נושאי כליהם, הלכה ואגדה ומשלימים בזה מה שהחסירו במשך השנים. הלומדים תורה ככל שמזדקנים חכמה ותבונה מתווספת בהם והולכים מחיל אל חיל והקב״ה שמח בהם ובתורתם. ואוי להם לאותם אנשים שמזדקנים ויושבים כל היום בחוסר מעש בגינות ציבוריות בשווקים וברחובות ועוסקים בדברים בטלים רח״ל. והיה מקרה שרבו שני זקנים, אחד צועק חמישים והשני צועק חמישים ושתיים, זה בכה וזה בכה, כשבאו ושאלו על מה המהומה אמרו יש כאן מחלוקת אחרוני האחרונים, איכא דאמרי חמישים אוטובוסים אגד עברו מהבוקר, ואידך סבירא ליה חמישים ושתיים: אלו הם יושבי קרנות שמבלים בהבל את ימיהם. אשרי המזרז עצמו ללמוד בכל יום כל זמן שנותנים לו משמים את האפשרות לעשות זאת, ואשרי המבין.

בן שבעים לשיבה:

דהע״ה אומר (בתהילים צ, י) ״ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה ורהבם עמל ואוון״. כיוון שהגיע אדם לגיל שבעים צריך לברך שהחיינו וקיימנו והגענו לזמן הזה. שיבה לשון שביעה כלומר שלם

בימים, שבע בימים שעפ״י הקבלה מספר שבע הוא שלם בימים ובשנים וחוזר חלילה תמיד. ונוהגים לעשות אז סעודה וזו נחשבת סעודת מצווה שזכה להשלים את ימיו. ואולי זו הסיבה שאדם הראשון נתן לדוד המלך שבעים שנה משנותיו דווקא, משום ששבעים זה שלימות. וע״ז אמרו בעלי המוסר על הפסוק ״מפני שיבה תקום״ ופירושו עוד לפני שהגעת לגיל שיבה תקום ותחלץ חושים לחזור בתשובה בטרם יגיעו ימי הרעה, שתאמר אין לי חפץ בהם.

בן שמונים לגבורות:

זוכה אדם למתנה לגיל כזה וכל יום שהוא חי זו מתנה מבורא עולם שנותן לו חיות וגבורה. וכן מצינו בברזילי הגלעדי שאמר לדוד המלך ע״ה ״בן שמונים שנה אנוכי היום האדע בין טוב לרע״. גם בן שמונים צריך אדם להתגבר ברוב עוז ותעצומות נגד יצרו למרות חלישות הגוף, שהרי מצינו שיוחנן כהן גדול שימש בכהונה גדולה שמונים שנות גבורה ולבסוף כשל, שנים אלו נקראים גבורות מפני שהקב״ה נותן בו כח ובריאות מעושר מתנות חינם ונחשב כמו גשמים, טל ומטר, רפואת חולים וכו׳ שכולם נחשבים גבורות, וכל רגע של מתנת חינם שניתן לו ינצל לתורה ולתפילה ככל יכולתו.

בן תשעים לשוח:

בגיל כזה נלקחים מהאדם כל הכוחות ולא נשאר עימו אלא כח הדיבור בלבד, תפילה, תורה, מה שהרגיל עצמו מצעירותו מלווה אותו בשנים אלו. בגיל כזה מרגיש אדם את הכל כטפל וכלא חשוב, ומרגיש שיש לו רק את הקב״ה.

בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם:

נותנים לו הרגשה כאילו שהוא כבר מת ועבר ובטל מן העולם ובטלו כל כוחותיו ופעולותיו. אם עסק כל ימיו בתורה בתפילה בעזרה לזולת, במעשה צדקה וחסד עליו יהיה נכון לומר ותשחק ליום אחרון. ואז יתקיים אצלו מאמר התנאים: עולמך תראה בחייך, ואחריתך לחיי העולם הבא ותקוותך לדור דורים, אשרי ילוד אישה שיזכה להגיע לימים אלו מתוך ישוב הדעת ודיעה צלולה כמו שנאמר במשה רעיה מהימנה ״לא כהתה עינו ולא נס ליחו״ (דברים לד, ז).

פרק ה - משנה כב

בֶּן בַּג בַּג אוֹמֵר, הַפֶּךְ בָּהּ וַהֲפָךְ בָּהּ, דְּכֹלָּא בָהּ. וּבָהּ תֶּחֱזֵי, וְסִיב וּבְלֵה בַהּ, וּמִנַּהּ לָא תְזוּעַ, שָׁאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּה׃

כיוון שהקב״ה הסתכל באורייתא וברא עלמא ממילא כל בעיות החיים, כל התופעות וכל מה שקורה ויקרה בעולם מקורו ומקומו בתורה הקדושה, אין לך דבר שאינו רמוז או כתוב במפורש בתורה, ואם לא תמצא מענה לשאלתך סימן שלא חיפשת היטב, ולכן המשך להפוך בה וסוף שתמצא.

התורה הקדושה אינה כשאר חכמות ותבונות. כל חכמה או השכלה שאדם רוכש, רק בתחילה הוא יגע בה אולם לאחר שלמד אותה אינו שב אליה. מה שתלמיד ילמד בצעירותו לא יחזור בכיתה גבוהה יותר או בתיכון ללמוד מה שכבר למד. אבל התורה אינה כך, ילד קטן לומד חומש בראשית ונער בישיבה קטנה לומד חומש בראשית, ואברך בכולל לומד אותה פרשה. כל אחד לפי הבנתו ולפי השגתו דולה מתוך אותה פרשה הבנות פירושים ופנים שונים.

הגמרא במסכת מגילה שואלת מה ראתה אסתר המלכה להזמין את המן לסעודה שעשתה עם אחשוורוש? בגמרא מונים כעשרה דיעות וסברות של התנאים והאמוראים הקדושים, וכששאלו את אליהו הנביא זכור לטוב לאיזה דיעה ושיטה כיוונה אסתר באמת, אמר ככולהו תנאי. כולם אמיתיים ונכונים. אסתר המלכה בהזמינה את המן הרשע כיוונה ושיכללה את כל הדיעות האלה בהחלטתה! לבד מהחכמה האלוקית הטמונה בתורה הקדושה, והעובדה שכל התורה כולה שמותיו של הקב״ה, והוא טמן כח ראיה אמיתי שנקרא אור הגנוז בתורה, אור ששת הימים שאדם היה רואה באמצעותו מסוף העולם ועד סופו. והעוסק בה בעמל ויגיעה זוכה ברבות הימים שהאור הזה יאיר בו, ויהפוך לחכם הרואה את הנולד רואה וצופה למרחוק. כל השאלות מקבלות אצלו פתרון אמיתי ונכון בלי ספקות ובלי תהיות. זוכה למשקפיים נקיות מנגיעות, משקפי אמונה טהורה.

הרב החסיד רבי אברהם אזולאי זצוק״ל בעל החסד לאברהם סבו של החיד״א זיע״א פירש שכל המושכלות והידיעות אשר ישכיל אנוש, ימצא הכל רמוז בתורה, שהתורה היא כמו מראה מאירת עיניים זכה וברה. כמו שאדם עומד מול המראה ורואה את צורתו משתקפת ממנה, כל אחד לפי צורתו ודיוקנו, כך בתורה כל אחד משישים ריבוא נשמות שעמדו במעמד הר סיני קיבלו כל אחד את השגתו ואת הבנתו בתורה. אחד לפי הפשט והשני לפי הדרש. שלישי לפי הרמז ורביעי לפי הסוד, וכל נשמה תפרש התורה כפי הפירוש שקיבלה, עכ״ל.

כתב הגר״י ניימן זצ״ל בספר דרכי מוסר: כל יהודי חייב להאמין שהתורה ניתנה ע״י הקב״ה בכבודו ובעצמו, הוא כתבה והוא הגה את מצוותיה משפטיה וחוקיה, כמו כן נצטווינו להאמין כי התורה ניתנה בשלימות שאין למעלה הימנה, כמו שנאמר: ״תורת ה׳ תמימה״ כלומר תמימה היא ללא שום מום וחסרון כל שהוא ח״ו. עדות נאמנה והוכחה ברורה לשלימותה של התורה היא העובדה שניתנה מאת השם יתברך ולא מבשר ודם. אילו אדם כתבה היה מקום לטעות ולומר שעדיין חסרה היא או שטעות אנוש נפלה בה, אבל אחרי שאנו מאמינים שהתורה ניתנה אך ורק מפי הגבורה, שוב אין מקום לפקפק שמא החסירה התורה או הותירה משהו. ראוייה היא להינתן לכל באי עולם בכל המצבים ובכל הזמנים, בין לחכמים ובין לכסילים לפי שהתורה מחכימת פתי. כיוון שהתורה ניצחית היא הרי שהכל מונח בה והיא אקטואלית תמיד, וליכא מילתא דלא רמוזה באורייתה. מאיתנו נדרש רק להפוך בה ולהפוך בה דכולא בה, וכל השגות האדם בה כטיפה מן הים וכמכחול בשפורפרת. תורה כזו יכול לתת רק הבורא- שמתאימה לכל אחד ולכל כשרון. מלבד החכמה והליכות החיים האצורות בה, יש בה קדושה נוראה והיא מכילה סודות וסודי סודות ותילי תילים של עולמות, אין זה ספר חוקים ומשפטים גרידא, כל אות ואות בה ספוגה בקדושה וטהרה, רואים אנו שאדם הלומד תורה משתנה במידותיו ובכל הליכותיו, המאור שבה מחזירו למוטב, הנמצא כדבר הזה בשאר חוכמות העולם?! עכ״ד. מסופר על הרב כהנמן זצ״ל שאמר חידושי תורה לפני רבי חיים מבריסק זצ״ל, בתוך דבריו שאל למה התורה אומרת כך? העיר לו רבי חיים מבריסק כך אסור לומר, צריך לשאול מה אומרת התורה, ולא מדוע אומרת התורה.

כתב הרב חתם סופר זיע״א בספרו תורת משה: בפסוק ״החודש הזה לכם ראש חדשים״, רמוזה כל חכמת קידוש החודש. דקדוקי מהלך החמה והלבנה ומסלוליהם. אי אפשר להיות בקי בדיני טריפות בלא להתמצא בתורת הניתוח והפתלוגיה. מדברי חז״ל אודות ט״ל מלאכות בשבת הנלמדים מעשיית המשכן מוכח שהיו בקיאים בכל המלאכות כגון אריגה, צידה, צביעה וכו׳. הרמב״ן בפירושו על הפסוק ״זה ספר תולדות אדם״ (בראשית ה) כותב שמצא חיבור מאת רב שרירא גאון שלמד מפסוק זה את כל חכמת שרטוטי הידיים והפנים!!

ובפירושו על התורה כתב: כל הנאמר בנבואה ממעשה מרכבה ומעשה בראשית והמקובל בהם לחכמים תולדות ארבע הכוחות שבתחתונים, כח המחצבים וכח צמח האדמה ונפש התנועה והנפש המדברת בכלל, נאמר למשה רבינו. בריאתם וכוחותם ומהותם ומעשיהם ואפיסת הנפסדים מהם, והכל נכתב בתורה בפירוש או ברמז או בתיבות או בגימטריה או בקצור האותיות ובכתריהם.

כתוב במנורת המאור: לפי שיש בתורה סגולות לכל הטובות שבעולם נמשלה לדברים רבים כמו שמצינו שנמשלה לפנינים דכתיב ״יקרה היא מפנינים״, ונמשלה לזהב וזכוכית יקרה דכתיב״לא יערכנה זהב

וזכוכית״, ונמשלה לכסף דכתיב ״כי טוב סחרה מסחר כסף״, וכתיב ״אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה״. וכתיב ״טוב פריי מחרוץ ומפז ותבואתי מכסף נבחר״. ונמשלה תורה למים שהיא קיום העולם שנאמר ״הוי כל צמא לכו למים״. ונמשלו ליין וחלב שנאמר ״ושתו ביין מסכתי״. חלב דכתיב ״דבש וחלב תחת לשונך״. וכתיב ״לכו שיברו בלא כסף יין וחלב״. נמשלה לשמן שנאמר ״שמן תורק שמך״ (שמן זה תחילתו מר וסופו מתוק כך הם דברי תורה, ומה השמן אורה לעולם אף התורה אורה לעולם). ונמשלה תורה לתאנה שנאמר ״נוצר תאנה יאכל פריה״ (מה תאנה זו כל זמן שממשמש בה מוצא בה תאנים אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהם מוצא בהם טעם). נמשלה לאגוז שנאמר ״אל גינת אגוז ירדתי״. ונמשלה לנגיד שנאמר ״שמעו כי נגידים אדבר״. ונמשלה לאיילה שנאמר ״איילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת״. (מה איילת זו חביבה על בעלה בכל שעה כשעה ראשונה אף דברי תורה חביבים על לומדיהם כל שעה כשעה ראשונה).

מצינו בחכמי התורה תנאים ואמוראים הקדושים אף שלא עסקו בחכמה חיצונית מעולם אבל היו בקיאים ויודעים מכח התורה הקדושה כל חכמות שבעולם כגון אסטרונומיה, גרפולוגיה, אסטרולוגיה, רפואה, וכו׳. כגון שמואל שאמר נהירים לי שבילי רקיע יותר משבילי נהרדעה עירי, היה יודע כל מהלך הכוכבים והמזלות במסילותם, מהלך השמש והירח וכל הגלקסיות וכל צבא השמיים כעל כף ידו. וכן מספרת הגמרא בבבא מציעא (דף פ״ה ע״א) על רבינו הקדוש, רבי יהודה הנשיא שהיה חולה בעיניו ושמואל ריפא אותו בזה ששם תרופה מסויימת תחת הכר של רבינו הקדוש, והאדים שנדפו מאותה תרופה ריפאו את עיניו החולות של נשיא ישראל. וכן הגמרא בבכורות (דף ח) מספרת על רבי יהושע בן חנניה ששם ללעג וקלס את כל המחקרים והפיתוח ועשרות שנות מחקר במעבדות משוכללות בכדי לדעת לכמה זמן מתעבר הנחש, בא רבי יהושע בן חנניה, זרק פסוק מפיו ״ארור אתה מכל החיה ומכל בהמת השדה״ חיה דהיינו חתול עיבורה חמישים ושתיים יום כפול שבע זה עיבור הבהמה שנה אחת. כפול שבע זמן עיבור הנחש. וכן מציגה שם הגמרא (בדף ח) להביא נתונים מדהימים בחכמת הזאולוגיה, ישנן עוד הרבה דוגמאות מדעיות שחלקן כבר התגלו וחלקן מתגלות בימינו, וחלקן יתגלה בעוד שנים של מחקר ע״י המדענים (מדען אדם שמדביק מודעות בלוחות). כמה נתונים התפרסמו בחוברת ״תורה מן השמיים״. איזכור של חכמות מסויימות המופיעות בתלמוד הבבלי והירושלמי מלפני כאלף וחמש מאות שנים!!!

* אסטרונומיה - ברכות נח ע״ב. הוריות דף י. גאולוגיה - רעידות אדמה והתפרצויות געשיות- ברכות דף נט.

* הנדסת המרחב - חישוב נפח של גופים הנדסיים אלמנטריים (מה זה? :) מסכת מידות פרק ה.

* משפט פיתגורס סוגיות הנוטע ירק בכרם- משנה כלאים פרק ה, וירושלמי שם. * חשבון דיפרנציאלי- כלאיים פרק ג.

* אלגברה. התרה של משוואות מסכת קינים.

* זאולוגיה. רשימה של תקופות הריון של בעלי חיים שונים ומקבילהם בעולם הצומח- מסכת בכורות דף ח. * מחזור המים בטבע- מדרש רבא קהלת פרשה א.

* משולש ברמודה הבולע לתוכו כל כלי מתכת - ברכות ח וברש״י שם. * שמוש בקבלה מעשית - יבמות מט ע״ב, בכורות ח ע״ב, מדרש תהילים מזמור לו.

* חלומות ופתרונן - ברכות דף נה. נו.

* חוק הכלים השלובים - יומא דף לא.

* מיסתיקה - ידיעת המתים את המתרחש - ברכות יח ע״ב.

* טלפתיה - בין אנשים קרובים- בבא בתרא דף טז ע״ב.

* אקולוגיה- איכות הסביבה- בבא בתרא סוף פרק ג.

* ניתוח אופי האדם עפ״י שמו הפרטי- יומא דף פג ע״ג.

* חכמת הרפואה- מפוזרת בעשרות מקומות בתלמוד הבבלי והירושלמי, כגון נתוחים שונים, רפואה מונעת, תזונה נכונה ובריאה, הריון ולידה, התעמלות לרפואה, ניתוח קיסרי (נידה פרק ה, א) חומרי הרדמה (בבא מציעא פ״ד ע״ב) רפואה אוריקולרית (טכניקת ריפוי כל חלק בגוף ע״י טיפול בחלקי האוזן) רפואת עיניים, ריפוי מחלות לב שונות (גיטין דף סט ע״ב.)

וזהו כטיפה מן הים מה שאצור בתוך הגמרא הקדושה ובים התלמוד, ועדיין רב הנסתר על הנגלה מאה ידות, ארוכה היא מיני ארץ ורחבה מיני ים. מסופר על פאר הדור מרן החזון איש זיע״א שהיו לו ידיעות יסודיות ומקיפות בתחום הרפואה המדיצינית, סודות רפואה בהיקף ובעומק שהיו משאירים את גדולי המדע והרפואה פעורי פה ומשתוממים, פרופסורים בעלי שם עולמי היו נדהמים בכל הזדמנות שהקשיבו לדבריו בעניינים שנחשבו כטאבו לגבי אנשים זולתם. מהיכן ידע? מי גילה לו את רזי האנטומיה שבגוף האדם? האם למד בפקולטה לרפואה? היה יודע שורשי כל מחלה על בוריה, גילה הבנה מפוכחת במידת הסיכוי והסיכון ועל פי זה ידע לפסוק להלכה: מותר או אסור, מחוייב או פטור חולי שיש בו סכנה או חולי שאין בו סכנה, סכנת איבר או סכנת חיים רח״ל, חיי עולם וחיי שעה, שום רז לא אניס ליה, אשרי ילוד אישה שצולל בים

התלמוד, במים אדירים, ודולה משם אוצרות של חכמה ותבונה בינה ודעת, אשרי אדם מצא חכמה ואין חכמה אלא חכמת התורה.

ועוד הוסיף בן בג בג סיב ובלה בה כלומר כלומר אין התורה כשאר חכמות או כשאר מלאכות ששייך לגמור אותן או לנוח מהם, אלא עצם הלימוד הוא התכלית, ולכן עדי זקנה וגם שיבה חייבים לעמול ולעסוק בתורה, וסוף הכבוד לבוא.

פרק ה - משנה כג

בֶּן בַּג בַּג אוֹמֵר, הָפֵךְ בָּהּ וְהָפֵךְ בָּהּ, דְּכֹלָּא בָהּ. וּבָהּ תֶּחֱזֵי, וְסִיב וּבְלֵה בַהּ, וּמִנַּהּ לָא תְזוּעַ, שֵׁאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּה. בֶּן הֵא הֵא אוֹמֵר, לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא׃

הרב הגאון משה לוי זצוק״ל פירש באופן נפלא את מאמר הגמרא בברכות דף ח ״גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמיים״: יש רב שבאים לשאול אותו בהלכה פוסק תמיד להחמיר, וזה שאלה בהלכה, וזה אסור, וההוא שב ואל תעשה. לא רוצה ״להסתבך״ עם ההלכה. לעומתו יש רב שבאה לפניו שאלה, אינו נח ואינו שוקט עד שימצא בכל הפוסקים ראשונים ואחרונים מקום להתיר. מפני שכח דהיתירא- עדיף. לא מונע וחוסך מעצמו מאמץ עד שיוציא הלכה נקייה ובהירה מתחת ידו, זה נקרא נהנה מיגיעו והוא גדול יותר מירא שמיים שנוטה תמיד להחמיר, ודברי פי חכם חן.

התנא בן הא הא מסכם בזאת את מסכת אבות כיוון שיש במסכת זו ענינים נשגבים ומדות חסידות, ומאד יקשה על האדם להשיגם כראוי לכן מדרבן התנא ומעודד כל אדם שלא יאמר מה לי ולמילי דחסידות, כי לפום צערא- אגרא, ואדם פותח מעט מלמטה פותחים לו הרבה מלמעלה.

אנו אומרים בסיום מסכת: אנו עמלים והם עמלים, אנו עמלים ומקבלים שכר על העמל עצמו, לא על התוצאה וההצלחה, בעולם הבא אדם מקבל שכר לא לפי כמות הלימוד שלמד ולא לפי מספר הדפים אלא לפי המאמץ וההשקעה. ולכאורה קשה מהו הם עמלים ואינם מקבלים שכר? הרי עינינו הרואות שכל בעל מקצוע וכל עובד מקבלים משכורתם שלימה בסוף החודש, א״כ מהו עמלים ואינם מקבלים שכר? מיהו זה ואיזה הוא שיסכים לעבוד ולא לקבל שכר? התירוץ הוא פשוט אם נקח לדוגמא טכנאי אלקטרוניקה שמקבל מכשיר חשמלי לתיקון, עמל ומתאמץ כמה שעות לתקנו ולהחזירו ולמוטב ולא עולה בידו, המכשיר עדיין נשאר בקלקולו- האם בעל המקצוע יקבל שכר על אותן שעות שעמל ויגע לתקן? ודאי שלא. או לדוגמא בימים עברו כשהיו נותנים הזמנה לחייט לתפור

חליפה. אם יעסוק באומנותו שבוע או חודש ימים יקבל שקל אחד יותר על הזמן? האם מקבל שכר על העמל? מובן שלא, כל אלו מקבלים שכר על התוצאה בלבד! ואם הזמננו ארון במידה מסויימת והנגר עמל במשך שבועיים לייצר את את הארון ונתן לנו "במתנה" עוד כמה סנטימטרים של עץ ופורמיקה וכו' וכעת הארון לא נכנס אחר כבוד למקומו, האם יקבל שכר על כך? הם עמלים ומקבלים שכר רק על התוצאה הרצוייה.

אולם בלימוד התורה אין זה כך, ישב תלמיד ואימץ מוחו במשך כמה ימים על תוספות מסויימים שהוקשו לו, או התעמק במשך שבועים על דיבור אחד במהרש"א הקדוש- ולא הצליח להבין, שכר הוא יקבל על כל שנייה של לימוד, על כל מאמץ קטן שחיפש בספרים יבוא על שכרו. כאן התוצאה אינה המטרה אלא האמצעי העיקר הוא עמל התורה כפי שאומר הפסוק "אם בחוקותיי תלכו" - שתהיו עמלים בתורה, לימוד התורה אינו נחלתם הבלעדית של בעלי הכשרון והשכל, אינו שטח של בעלי בהירות המחשבה ומהירי התפיסה בלבד, התנא הקדוש פונה אל כל אחד ואחד מישראל שרגלי אבותיו עמדו במעמד הר סיני ואומר להם: טובה אחת בצער ממאה שלא בצער. טובה שעה אחת של עמל וצער וקושי ההבנה בעיניו של הקב"ה יותר ממאה שעות של אדם כשרוני שמבין על אתר את הדברים בלא צער ובלא עמל. אין הקב"ה חפץ בכמות דפים שאדם לומד אלא בהשקעה, בעמל התורה, ובניצול הזמן.

אמר שלמה המלך ע"ה החכם באדם "מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה" ופירושו: אדם שהתאמץ והשתדל בכל כוחו לעבוד את השם וללמוד תורה, ולא משנה כמה הספיק, אם מעט ואם הרבה, הרי הוא יכול לנוח על משכבו לאחר מאה ועשרים שנה. ומכוון שתורת ה' תמימה משיבת נפש ומחכימת פתי חייב כל אחד להתמיד בלימוד ולא להתיאש גם אם אינו מבין וקולט, יתעקש בזה ולא ירפה, ויתחזק בתפילה למי שהחכמה שלו שיפתח ליבו ושכלו בתורה הקדושה. כמו שאמר דוד המלך ע"ה "גל עיניי ואביטה נפלאות מתורתך" (תהילים קיט יח). כתב הרמב"ם זיע"א בביאור משנה זו וז"ל: ואמר בן הא לפי מה שתצטער בתורה יהיה שכרך, ואמרו שלא יתקיים מן החכמה אלא מה שתלמד בטורח עמל ויראה מן המלמד, אבל קריאת התענוג והמנוחה אין קיום לה ולא תועלת בה. ועל כך אמר שלמה המלך ע"ה "אף חכמתי עמדה לי" תורה שלמדתי באף עמדה לי, עכ"ל.

וכן כתב הרמב"ם זיע"א (פרק ג בהלכות תלמוד תורה), אין דברי תורה מתקיימים במי שמרפה עצמו עליהם ולא באלו שלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד. ולא יתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו. עכ"ל. ומקור לדברי הרמב"ם הנ"ל מצאנו בגמרא סנהדרין (דף קי"א) רב ראה את רב כהנה שהיה חופף ראשו ומעדן בעצמו בשעה שהיה לו ללמוד תורה אמר לו "ולא תמצא בארץ החיים" אמר לו רב כהנה וכי כבודו מקלל אותי? אמר לו רב פסוק אני אומר, ופירושו לא תמצא תורה במי שמחייה עצמו עליה. ובזה מבוארים

דברי הקב״ה שאמר ליעקב אבינו ע״ה מדוע אתה רוצה לישב בשלווה, הלא אם תלמד תורה ותקיים מצוות ביגיעה ע״י טרדות הזמן בעולם הזה - יגדל שכרך בהרבה מאוד, איך תרצה אם כן להפסיד שכר נורא זה ע״י ישיבה בשלווה בעולם הזה? קפץ עליו רוגזו של יוסף. ועל זה אמר הסבא מקלם זצוק״ל ודאי כדאי לסבול נשיכת זבוב קטן לרגע, בשביל שכר עצום ונורא מאוד אשר אפילו עין נביאים לא ראתהו, וגדול פי כמה השכר המגיע למי שעושה מצווה בעמל. עכ״ד.

הגאון רבי אליהו דסלר זיע״א בספרו מכתב מאליהו כותב: ככל שהיגיעה מתגברת הולכת גם האהבה גוברת. רואים אנו אדם שעמל לנטוע עץ וטורח בגידולו, נקשר אליו עד שמתחיל לאהוב אותו. הסיבה לכך היא כי על ידי שהשקיע בו את כוחותיו הוא רואה בעץ חלק מעצמו, ולכן הוא מקושר אליו. יסוד זה מבואר בדברי חז״ל ״אדם רוצה בקב שלו יותר מתשעה קבין של חבירו״. ורש״י פירש במקום ״חביבה עליו ע״י שעמל בה״. ואם בדבר גשמי כך, בדבר רוחני, תורה ומצוות על אחת כמה וכמה בתחילה נקראת התורה על שמו של הקב״ה שנאמר ״בתורת ה׳ חפצו״, ואחרי עמל ויגיעה נקראת על שמו שנאמר ״זכרו תורת משה עבדי״.

פרק ו

פרק ו - משנה א

שָׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה, בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַאי הוּא לוֹ, נִקְרָא רֵעַ, אָהוּב, אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַמָּקוֹם; מְשַׂמֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת, וּמַלְבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה, וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק חָסִיד יָשָׁר וְנֶאֱמָן,

וּמְרַחֲקוֹתוֹ מִן הַחֵטְא, וּמְקָרַבְתּוֹ לִידֵי זְכוּת, וְנָהֶנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה בִּינָה וּגְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה, וְנוֹתֶנֶת לוֹ מַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה וְחִקּוּר דִּין, וּמְגַלִּין לוֹ רָזֵי תוֹרָה, וְנַעֲשָׂה כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר וּכְנָהָר שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵק, וְהָוֶה צָנוּעַ וְאֶרֶךְ רוּחַ, וּמוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנוֹ, וּמְגַדְּלְתּוֹ וּמְרוֹמַמְתּוֹ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים׃

רבי מאיר הוא שמלמדנו יסוד זה ללמוד תורה לשמה כי חזה על בשרו מה שקרה לאילשע בן אבויה רבו, שהיה גדול בתורה עד כדי כך שזכה להכנס לפרד״ס בחיים חיותו, ואף על פי כן השליך לבסוף מאחרי גוו את כל מה שלמד. וכל זאת משום שאביו אמר שהוא מפריש את בנו לתורה רק בגלל שראה כמה גדולה התורה שבכוחה להוריד אש מן השמיים. ואם כן יסוד לימודו היה טבוע על ברכי ״שלא לשמה״ ובלימוד כזה אי אפשר להצליח.

כל העוסק בתורה לשמה כלומר לשם ידיעת חוקי האלוקים ועשייתם בפועל, זוכה לדברים הרבה. נוסף על אלו המנויים במשנה זו. הפסוק במשלי אומר (משלי לא, כד) ״סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני״, אדם שהולך לקנות מוצר מסויים האריזה או השקית או חוט הקשירה ניתנים ללא תמורה. אדם שלומד תורה- קונה חכמה ותבונה, ומקבל יחד עם זה דברים רבים, כפי שמוצאים אנו במרן שליט״א פאר הדור והדרו שלבד מחכמת התורה האדירה שלו, כל העולם כולו נהנים מתורתו כ״ש (בראשית כט, ב) ״מן הבאר ההוא ישקו כל העדרים״, שותים בצמא את דברי קודשו, ברכותיו עצותיו, יודע רזי תורה ושום רז לא אניס ליה, ונעשה כמעיין המתגבר וכנהר שאינו פוסק, אשרי הדור שמרן שליט״א שרוי בתוכו, ראה הקב״ה שמועטים הצדיקים עמד ושתלן בכל דור, אין הדור אין יתום כשמרן שליט״א שרוי בו, ולא עוד אלא דכל העולם כדאי הוא לו.

אמרו חז״ל: כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליה של מעלה ובפמליה של מטה. רב אמר כאילו בנה פלטרין (ארמון) של מעלה ופלטרין של מטה, רבי יוחנן אומר אף מגן על כל העולם כולו, ולוי אמר אף מקרב את הגאולה. ראה כמה טובות כפולות ומכופלות יש לו לאדם שלומד תורה לשמה, לעשות נחת רוח ליוצרו. ואמרו במסכת מגילה גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת קורבנות שנאמר (יהושע ה, יד) ״ויאמר לו שר צבא ה׳ עתה באתי״, אמר לו המלאך ליהושע אמש ביטלתם תמיד של בין הערביים ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה, ועל עוון של עתה כלומר של תלמוד תורה באתי. הרי לך שהתורה מכפרת יותר מהקורבנות. כתב מרן החיד״א זיע״א בציפורן שמיר, אמרו בתנא דבי אליהו לא חרב העולם אלא בפשעה של תורה, ולא חרבה ארץ ישראל אלא בפשעה של תורה,

וכל הצרות הבאות לאדם אינן אלא בפשע התורה שנאמר "בפשע יעקב כל זאת" ונאמר "על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתי" (ירמיה ט, יב).

כתב רבי חיים מולוזין זיע"א בספר נפש החיים: מאז שנשתלשלה התורה וירדה כביכול ממקום נעלם לזה העולם, כל חיותם וקיומם של כל העולמות הוא רק ע"י הבל פינו והגיוני בה. והאמת בלתי שום ספק כלל שאם היה העולם כולו מקצה ועד קצהו פנוי ח"ו אף רגע אחד מהעסק וההתבוננות שלנו בתורה מייד היו נחרבים כל העולמות העליונים והתחתונים והיו לאפס ותוהו ח"ו, וכן שפעת אורם או מיעוטם ח"ו הכל רק לפי רוב העסק בתורה. עכ"ל.

הזוהר הקדוש (בפרשת תרומה דף קסא) אומר: כל מי שמעיין בתורה הקדושה ועוסק בה כאילו מקיים את כל העולם. הקב"ה הביט בתורה וברא את העולם, והאדם עוסק בתורה ומקיים את העולם. נמצא שהבריאה והקיום של כל העולם זה התורה, אשרי אדם שעוסק בתורה שהרי הוא מקיים העולם, ע"כ דברי הזוהר הקדוש. ללא התורה הקדושה לא נתקיימו שמיים וארץ שנאמר "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי" (ירמיה לג, כה) לכן יהודי שלומד תורה מקיים בזה שמים וארץ על מתכונתם, תנאי התנה הקב"ה עם מעשי בראשית: אם מקבלים ישראל את התורה- מוטב, ואם לא אני מכלה שמים וארץ. וזה נרמז בפסוק "ויכולו השמיים והארץ וכל צבאם", מה הטעם שכתוב יום השישי בהא הידיעה מה שאין כן בשאר ימים שבהם נאמר ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, יום שני וכו'? אלא שיום השישי הוא שישי בסיוון- יום מתן תורה, ובו התנה הקב"ה תנאי עם ישראל אם מקבלים ישראל את התורה- מוטב, ואם לאו מחזיר אני את העולם כולו לתוהו ובוהו שנאמר ויכולו השמיים והארץ נמצא א"כ שהעולם כולו מתקיים בזכות ישראל שקיימו וקבלו עליהם את התורה.

התורה היא אורה של העולם והעוסקין בה מאירים לעולם. דכתיב "כי נר מצווה ותורה אור", תלה הכתוב את המצווה בנר שמאיר לפי שעה - אף מצווה מגינה לפי שעה, ואת התורה באור לומר לך מה אור מאיר לעולם כולו אף התורה מאירה לארץ ולדרים עליה. אומר הזוהר הקדוש מאן דקריב לאורייתא קריב לקודשא בריך הוא ומאן דרחיק מאורייתא רחיק מקודשא בריך הוא שקוב"ה ואורייתא חד הם מי שאוהב את התורה הקדושה ולומד תורה לשמה לשם שמיים לעשות רצונו של מי שאמר והיה העולם, מראה בזה את אהבתו לאדון הכל. וכן הוא אומר שלום רב לאוהבי תורתך- לאותם שלומדים תורה מאהבה זוכים גם ללמוד וללמד לשמור ולעשות וממילא זוכים לשכר העולם הזה ולעולם הבא כמו שכתוב "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא".

כל העוסק בתורה זוכה לדברים הרבה:

זוכה לעולם הבא כפי ששנינו (במסכת פאה) אלו דברים שאדם עושה אותם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא: ותלמוד תורה כנגד כולם: ועוד אמרו חז"ל כל המשים עצמו כעבד על דברי תורה בעולם הזה נעשה חופשי לעולם הבא. וכן אמרה הגמרא הקדושה בפרק חלק (סנהדרין דף ק) כל המשחיר פניו בעולם הזה על דברי תורה, הקב"ה מבהיק זיוו לעולם הבא שנאמר "מראהו כלבנון בחור כארזים", (שיר השירים ה, טו).

אם עמל אדם בתורה התורה מזמנת לו פרנסתו שנאמר "נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו", כשהוא עמל בתורה, תורה עמלה לו במקום אחר וכן אומר רבי נחוניה בן הקנה כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ.

כוחה של התורה לטהר את כל הפגמים והלכלוכים של עוונות האדם, וכל הדינים מסתלקים מעליו ואין להם שום שליטה עליו, וכן אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדלים הימנו. ובתנא דבי אליהו כתב אדם שעבר עבירות הרבה וקנסו עליו מיתה וחזר בתשובה ועסק בתורה: ושימש חכמים אפילו נגזרו עליו מאה גזירות- הקב"ה מעבירן ממנו.

ועוד שהעוסק בתורה לשמה מושגח בהשגחה פרטית מאת ה' יתברך, למעלה מהטבע ומהמזל, כיוון שהוא מתקדש בקדושה עליונה של התורה, וכל כוחות הטבע מסורים בידיו כאשר יגזור עליהם כ"ש "ותגזר אומר ויקם לך". ומכל דיבור נברא לו מליץ אחד מיני אלף להגיד לאדם יושרו ויחננו ויאמר פדאהו מרדת שחת.

עוד כתב בספר וחי בהם: הבט וראה כמה גדול כח הלימוד תורה שמועיל יותר מתעניות וסיגופים ומוסיף קדושה באדם ומגרש כל הסיטרא אחרא מן האדם, ומייגע את האדם לבל יעשה עבירות, ונותן שמחה גדולה לנשמתו שהיא חלק אלוקה ממעל.

הגמרא בשלהי מסכת יבמות אומרת תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. כלומר שברוב הפעמים אנשים רבים עם הזולת על דברים של מה בכך, הסיבה לכך היא ריקנותם מכל תוכן רוחני. כיוון שהראש פנוי מחכמת התורה הרי הוא מעסיק עצמו בדברי ריב ומדנים. אדם שמרגיש את עצמו מלא וגדוש לא יתווכח עם זולתו על דברים חסרי ערך, לכן תלמידי חכמים בעצם מהותם מרבים שלום בעולם כיוון שהם עסוקים בתורה ובעבודת השם אין להם זמן לריב עם הזולת!

כתב הגה"צ רבי בן ציון אבא שאול זיע"א בספרו הנפלא אור לציון: כמה צריך להיות שמח ומאושר כל בן תורה, נתאר לעצמנו שאדם ראה מישהו נוטה למות ח"ו, ועשה לו הנשמה וגרם לו להמשיך לחיות, כמה ישמח על מעשה זה שעשה ומה תהיה השמחה אם הציל קבוצה של אנשים?! ואם יודע האדם שכשהוא לומד תורה כל העולם כולו ניצל בזכותו, בוודאי צריכה להיות לו שמחה גדולה מאוד, נוסף לזה כשאדם לומד תורה יש

ביכולתו להבין קצת מהו גדולתו של נותן התורה, כי רואה שכל מה שלומד עדיין יש לו מה ללמוד. וכן ע״י עסק התורה מגיע להכרה אמיתית בערך גדלות המצוות וחומר עונש העבירות, וגם לעצמו מרוויח שהרי השכר הניתן על עסק התורה, אין כל בריה יכולה לשער ולתאר, ״עין לא ראתה אלוקים זולתך״, יעשה למחכה לו, ועוד שהתורה מתקנת את המידות הרעות, כמו שנאמר ״כי יצר לב האדם רע מנעוריו״, שכל אדם מלידתו מוטבעת בו מידות טובות ומידות מגונות. אמנם יש הבדלים מאדם לאדם יש שהתאווה שלו יותר חזקה, ויש שהגאווה שלו חזקה, והקב״ה בראן כדי שהאדם ידע איך והיכן להשתמש בכל מידה ואם לא יעסוק בתורה בהכרח שהמידות האלו ילכו לאפיקים לא טובים.

וככל שמרבה לעסוק בתורה שכלו נעשה כסברת התורה, מקבל דעת תורה אמיתית, ולכן רואים שהמון העם מתיעצים עם גדולי תורה ואדמורי״ם גם בעניני העולם הזה, כי החכם יורד לעומק הנשמה ולשורש העניין ומוצא סימוכין לדבריו ואז מחליט.

הרמב״ם זיע״א בהקדמתו לפירוש המשניות מאריך מאוד לבאר שעיקר בריאת העולם עבור אותם האנשים העוסקים בדברי תורה ודברי חכמה, ומתגברים על תאוות הגוף ולוקחים מהעולם הזה את ההכרח בלבד. ולפעמים עשיר גדול יעסיק עשרות פועלים שיבנו ארמון גדול יפה ומהודר או כרם חשוב רק כדי שבאחד הימים יבוא חסיד אחד ויחסה בצילו של אותו ארמון או מפירותיו של אותו כרם. כפי ששנים עסקו עשרות אלפי פועלים בעבודת כפייה לבנות את מסילת הרכבת הטרנס סיבירית מרוסיה לסין, אלפי אנשים קיפחו את חייהם בתנאים הקשים רק בשביל שהרכבת הזו תיסע פעם אחת ולא יותר, ואותה הפעם הייתה כאשר תלמידי ישיבת מיר נמלטו מצפורני הצורר הגרמני י״ש בדרכם לשנגחי שבסין הרחוקה!

כתב רבינו בחיי בספר חובת הלבבות שער הבחינה פרק ד- כבר נאמר כי מדרגת הטבע מן התורה כמדרגת העבד מאדוניו, כי כוחות הטבע הם נוהגים בהנהגת העולם כפי שיאות לתורה עכ״ל, פירוש הדברים שהתורה כמו מלך, וכל מה שהטביע הקב״ה בטבע זה כמו עבד המלך, והקב״ה גזר שהטבע לא יפעל מאומה מבלי לקבל צו מהמלך שהיא התורה. נמצא שאם אין תורה ממילא אין מי שיגרום לטבע לפעול, כמו שאם ח״ו לא יהיה חמצן בעולם אפילו זמן מועט לא יוכל העולם להתקיים. כמו כן ברוחניות, אם לא יהיה בעולם לימוד תורה ברצף לא יוכל העולם להתקיים.

וזו גם התשובה למה בני תורה פטורים מלשרת בצבא, כיוון שלימוד התורה מקיים את הנהגת הטבע בעולם, לא שייך להפסיק מהלימוד, ולא רק שלימוד התורה מקיים את העולם, אלא ככל שלימוד בהתורה רב יותר כך קיום העולם איתן יותר וברווחה גדולה יותר. בכל יום ויום זוממים ומתכוננים האויבים י״ש דרכים שונות לפגוע ולהזיק ח״ו

והקב״ה מצילנו מידם. ובמקרים רבים מעבר לכוחות וחוקי הטבע, ובזכות מה הקב״ה מפר עצתם ומקלקל מחשבותם? בזכות ובכח התורה שהיא כאמור מלך הטבע ובכוחה מתנהל הטבע תדיר, וכל שכן הצלת והגנת עם ישראל- לומדיה.

בזכותם הקב״ה מבטל גזירות קשות ורעות, מרן החזון איש זיע״א היה אומר כל עוד מרנן ורבנן רבי ברוך בער ורבי שמעון שקופ היו בחיים לא היה העמלק הנאצי מסוגל לפגוע ביהודים, מפני שעמל התורה שלהם שימש כתריס בפני הפורענות. ואכן כשהלכו לבית עולמם החלה מלחמת העולם השניה.

אוהב את הבריות: מסופר על הגאון הרב שך זצוק״ל שבא להתפלל בביהכנ״ס הגדול בבני ברק והתיישב במקרה על כסאו של אדם פלוני, כיוון שהאיש ההוא לא הכירו החל לצעוק עליו בקולי קולות על שהעז לתפוס את מקומו, קם מרן זצוק״ל ממקומו, חיבק ונשק את אותו האיש והסביר לו בנחת שהוא מצטער ולא ידע כלל שהכסא שייך לו ואם היה יודע כמובן שלא היה מתיישב שם וכו׳.

בפרשת פנחס כתוב שמשה רבינו מבקש מהקב״ה ״יפקוד ה׳ אלוקי הרוחות לכל בשר איש על העדה אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת ה׳ כצאן אשר אין להם רועה״, תפקידו של מנהיג ישראל לדאוג לטובת העם במסירות נפש, כ״ש מרן החזון איש זצוק״ל שרק לגדולי ישראל יש אהבת ישראל אמיתית, ומי שאין לו תורה לא יתכן אצלו אהבת ישראל. וחז״ל אמרו במסכת נגעים: רבי ישמעאל אומר בני ישראל אני כפרתן, הרי הן כאשכרוע, לא שחורים ולא לבנים אלא בינוניים. וידוע המעשה עם רבי ישמעאל ורבן גמליאל שהיו מעשרה הרוגי מלכות ובדקו עצמם על איזה עוון הם נידונים והגיעו למסקנה שפעם אחת עיכבו שאלה של איש אחד ועל צער שציערו אותו קיבלו עליהם שעל עוון זה הם נהרגים, והדברים נוראיים, עד כמה גדולי ישראל תובעים מעצמם על אהבת ישראל.

משמח המקום: כפי שכתב הרמח״ל זיע״א בספרו ״דרך ה׳״, הקב״ה טוב ומדרך הטוב להטיב, ומאחר ומתקיים רצונו להטיב לאחרים, שמח בזה, לכן אדם שעוסק בתורה תדיר ולומד תורה לשמה משמח את המקום מפני שאין להקב״ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה ומכיוון שאדם קובע עצמו לתורה מביא שמחה להקב״ה! ואכן כותב הזוה״ק בהקדמתו אמר רבי שמעון כמה יש לו לאדם להשתדל ולעמול בתורה יום ולילה, והקב״ה מקשיב לקול העוסקים בתורה, ואפילו הוא יחידי, כ״ש (שמות כ כ) ״בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך״. וכל מילה שהתחדשה בתורה מאותו אדם, הקב״ה לוקח אותה ובורא ממנה עולם חדש ורקיעים חדשים, ויש שמחה גדולה בעולמות העליונים ומלאכי השרת רצים ואצים לשמוע את דברי התורה. ולוקחים כל מילה ועושים ממנה כתר להקב״ה, אשרי ילוד אישה שזכה להיות מהמשמחים את

הקב״ה שוודאי שהקב״ה ישיב להם מידה כנגד מידה וישמח אותם בעולם הבא. ומשמח את הבריות - שבזכות לימודו כל ישראל ניצולים מגזרות קשות ורעות ומוריד שפע לעולם כדוגמת רבי חנינא בו דוסא שכל העולם ניזון בזכותו, וזו כמובן שמחה גדולה. וכן השפע שהוא גורם לישראל ע״י נרפאים חולים וזוכים לחזור בתשובה שלימה בזכותו.

הפסוק אומר (תהילים יט, ט) ״פקודי ה׳ ישרים משמחי לב״, אדם שלומד תורה לא רק שנמצא בשמחה תמידית, אלא מדביק אחרים בשמחתו כ״ש ״ישמח ישראל בעושיו, בני ציון יגילו במלכם״ (תהילים קמט, ב). ואמרו חז״ל אין שמחה כהתרת הספק, כלומר כשיש לאדם ספק בדבר מסויים, בכל תחומי החיים, שידוכים, בניית בית, עסק, פרנסה, לימוד וכו׳ והוא בא לחכם ושומע אמרת ה׳ צרופה מפה קדוש, בצירוף לדברי עידוד וחיזוק באמונה הרי הוא המאושר באדם, יוצא מאת פני הקודש מעודד ומחוזק שמח וטוב לב. ומלבשתו ענווה ויראה: התנא בפרקים הקודמים אמר אם אין חכמה- אין יראה ואם אין יראה אין חכמה. וכתב הגאון הצדיק בן ציון אבא שאול זיע״א זצוק״ל מי שאינו משתדל להחמיר אפילו במקום שיש פוסקים שמחמירים אלא סומך על מרן השולחן ערוך בכל משום שהתיר זו לא יראת הקב״ה אלא יראת השו״ע!! ואמרו חכמי המוסר שהלוואי שנירא את ה׳ כמו קטנים ונשים, מפני שבדרך כלל פוחדים מאנשים ולא מהקב״ה, וכל זה ביראת העונש יראת הרוממות קשה ביותר להשיגה, כדוגמת אברהם אבינו ע״ה שנקרא ירא אלוקים, יראה זו רק ת״ח שמדקדקים במצוות יכולים להגיע אליה!!

רבינו בחיי בספר חובת הלבבות שער עבודת אלוקים כותב שאין די בלימוד התורה בכדי לעבוד את ה׳ אלא צריך גם את הערת השכל. שבדרך כלל אדם עובד על עצמו לקיים המצוות התלויות במעשה, אבל מצוות כגון אהבת ה׳ יראת שמיים, ודבקות בבורא אינן ע״י התורה בלבד. המצוות והמעשים הטובים הם כלי קיבול והכנה לקבל את היראה והאהבה. נמצא שהכל מעגל שלם: צריכים להגיע ליראה, ואיך מגיעים? ע״י לימוד התורה, ואיך מתחיל הרצון ללמוד תורה? ע״י יראה והתבוננות שמגיעים לזה ע״י התמדה בספרי המוסר, וכשזוכים ליראה בנקל יזכו לתורה.

העוסק בתורה מגיע ליראת שמים ככתוב ״והיו הדברים האלה אשר אנוכי מצווה אתכם היום״ בכל יום יהיו בעינך כיום נתינתן בהר סיני ומה שם קבלת התורה היתה באימה ברתת ובזיע, כדכתיב ״נפשי יצאה בדברו״ כך תורה מביאה את העוסק בה ליראת שמיים טהורה כדכתיב ״בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו״. ועוד העוסק בתורה בראותו אזהרותיה וענשיה מתמלא יראה ופחד.

וכן מלבושתו ענווה כי בראותו את עומק התורה ורחבה היא מיני אר. ץ מרגיש כמה קטן ודל הוא, כמאמר רבי יוחנן בן זכאי שאמר הרבה למדתי תורה מרבותיי ולא חיסרתי מהם אלא ככלב המלקק מהים! ועוד טעם

מפני שהתורה נמשלה למים וטבע העולם שהמים עוזבים מקום גבוה והוליכם למקום נמוך, אדם שלומד תורה לשמה חייב להיות עניו שאם לא כן התורה לא תשכון בו.

ומכשרתו להיות צדיק וחסיד: בכדי להיות צדיק חייב הוא לדעת את התורה כולה, וזאת כדי שיוכל להיזהר מכל העבירות ולקיים את כל המצוות, וזה כולל את מידת הנקיות- דהיינו שמירה על כל הפרטים והחילוקים של כל הלכה. נמצא שרק ע״י לימוד התורה יוכל להגיע לדרגת צדיק, חכם עדיף מצדיק שלא לומד תורה, וראיה לכך מיפתח הגלעדי, שאעפ״י שהיה צדיק וחסיד, מ״מ לא היה בן תורה, ואם הצדיק אינו עוסק בתורה אין בידו כלום!! בן תורה אמיתי הוא אדם המרגיש את עצמו תלמיד לפני רבו שלא זז מלפניו כחוט השערה, ועושה הכל עפ״י התורה הקדושה, ואם לא, פעמים טועה וחושב שדבר מסויים הוא מצווה, ואדרבא עבירה היא בידו, ולפעמים להיפך יכול לחשוב שזו עבירה גדולה ולדעת גדולי ישראל זו מצווה, וזו הייתה אבן הנגף בדרכו של יפתח הגלעדי שלא הלך להתיר נדרו אצל פנחס הכהן.

ועוד בכח התורה הקדושה לעשותו חסיד שהיא מדרגה גדולה יותר מצדיק, צדיק הוא אדם שמקיים את השולחן ערוך ואינו זז מהוראותיו כמלא נימה. אבל חסיד הוא אדם שנוהג לפנים משורת הדין ומתחסד עם קונו בכל מיני סייגים וחומרות והרחקות כדי לא להתקרב לחטא. כתב המסילת ישרים: הנה ממה שיועיל הרבה לקנות החסידות הוא גודל ההסתכלות ורוב ההתבוננות בתורה הקדושה.

פירוש נוסף ראיתי בלקח טוב על פרשת במדבר: כידוע יש באדם כוחות רבים ומנוגדים זה לזה המשמשים בערבוביה, גאווה וענווה, רחמים ואכזריות, אהבה ושנאה, תשוקה והסתפקות וכו׳, התשוקה ניתנה באדם כדי שיכסוף וישתוקק לתורה ולמצוות, במקרה שאש התשוקה מתלקחת בכיוון שאינו רצוי דהיינו ברדיפה אחר תאוות ותענוגי הגוף יש להפעיל את המידה המנוגדת לכך, מידת ההסתפקות שדומה למים, שכן תפקידו של כח זה לכבות את אש התשוקה. זה נקרא מושל ברוחו שהוא הצדיק. אולם גדול ממנו החסיד אשר ביטל לחלוטין את כוחות הגוף והחומר כפי שאמר דוד המלך ע״ה ״ליבי חלל בקרבי״, כלומר גופו מופקר ואינו שומע בה חפצו.

ישר ונאמן: הישרות היא במידות ובדרך ארץ בהנהגה עם בני אדם. וזה דבר שגורם לקידוש שם שמיים. ישר ונאמן הוא בלימוד התורה. ישנם תלמידים שלומדים תורה ולא מאחרים או לא מחסירים מפני שלא נעים להם מהמשגיח או מהרב, ונראה להם כאילו מישהו שולט עליהם, ומחשבתם היא כיצד לצאת ידי חובת אותו רב או משגיח, ונמצא עובדים אותם ח״ו, ואין להם מחשבה כיצד לעשות את רצון הקב״ה. לא כן ת״ח אמיתי שמשתחרר מכל מרות של בני אדם בעולם, וחששו הוא רק מבורא עולם ומבית דין של מעלה, העיקר מה חושבים עליו בשמים, ולא מה

חושבים בני האדם. וזו דרגה גבוהה. כפי שבירך רבי יוחנן בן זכאי את תלמידיו טרם מותו, יהי רצון שתהה מור. א שמים עליכם כמורא בשר ודם.

אחת המעלות של הנאמן- שמקבל עליו קביעות וחוק ולא זז מפני שום דבר שבעולם, כמאמר הפסוק (שיר השירים ח, י) ״אני חומה ושדיי כמגדלות״, תלמיד שלומד תורה לשמה אצלו קביעות זו קביעות וזמן זה זמן, וחזרה על החומר הנלמד ללא רפיון, וללא הפסקה באמצע הלימוד לדברים בטלים. החזון איש זיע״א היה אומר גדר של תלמיד חכם- מי שחוץ מלימוד התורה אינו יודע שום דבר!! מסופר על הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ״ל שהיה לומד חברותא עם תלמיד בישיבה עד שעה מאוחרת בלילה ובבוקר היה ממשיך עם אותו חברותה בשעה שמונה ושלושים, יום אחד הגיע הבחור לביתו באיחור של חמש דקות וזאת לאחר שגמרו ללמוד בלילה הקודם בשעה מאוחרת, הגיב רבי שמואל בטון תקיף ״לא לומדים בצורה כזאת״!

כתב הרב הגה״צ בן ציון אבא שאול זיע״א בספר אור לציון: קורה שאדם נכשל יום אחד ובמקום ללמוד תורה משוחח הוא עם חברו, היצר משקיט את מצפונו שבעזרת השם מחר ילמד כראוי ויתמיד, אבל גם למחרת בא לידו חבר אחר ושוב משוחחים, אם נשאל אותו הלא אתמול אמרת שהיום תלמד? ישיב אמנם כן, אבל לא נעים לדחות חבר, הוא ידיד טוב שלי. ודבר זה עלול להמשך מחבר לחבר. זו דוגמא הפוכה לחוסר ישרות שכלפי אחרים רחמנים גדולים אבל לעצמם לא דואגים לעולם הבא שלהם ולנשמתם. אלה אינם ישרים, על כן אם לומד תורה בהתמדה גדולה וכל פנייתיו רק לשם שמיים באמת הרי פיקודי השם ישרים משמחי לב, וממילא הופך להיות ישר ונאמן, ובעל אמונה הוא נאמן.

ומרחקתו מן החטא: הגמרא בקידושין (דף ל ע״ב): אמר הקב״ה בראתי יצה״ר בראתי לו תורה תבלין. וכיוון שהבורא ברוך הוא ברא למכה זו תרופה מיוחדת ויחודית הרי אי אפשר שירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה. ומי שיחשוב להינצל זולתה אינו אלא טועה. ויראה טעותו לבסוף כשימות בחטאו, רח״ל. התורה הקדושה אינה כשאר חכמות שהם רק חיצוניות ואינן משפיעות על נפש האדם ועל תיקון מידותיו. מי שהיה מיסודו כעסן ולמד פילוסופיה ארבעים שנה- יהיה פילוסוף עצבני, ושני שהיה חמדן ולמד חמישים שנה כלכלה יהי כלכלן מקולקל, מפני שדברים אלו בטלים, אין טוב אלא תורה. ואי אפשר להיות טוב ללא תורה. משל למה הדבר דומה? למחלה ממארת רח״ל בתחילה היא נתפסת בתא אחד בגוף ואח״כ הולכת ומתפשטת בגוף כולו, אם יהיה רופא שימציא תרופה שלא תתן למחלה להתפשט, ואפילו תעקור את מחלה מהחולה, ודאי שירוצו כולם לקחת רפואה זו, ורופא זה אומן יקרה. כך הנמשל ממש: היצר הרע כובש בתחילה שטח קטן באדם והולך ומתפשט הלאה ולאחר זמן אי אפשר להשתלט עליו, אבל מי ששומע

לקול הבורא יתברך שברא את היצה״ר ואמר שהרפואה נגדו היא התורה- ודאי שיש רפואה למכתו ויש תקווה לאחריתו.

החזון איש זיע״א כתב בספרו אמונה וביטחון ״ואין חכם בתורה רק אחרי התמזגות של עיון השכל וטעם יראת חטא וכו׳, וכל שלא קנה שלימות היראה, אף ששכלו חד ומצוחצח בתולדתו, לא יזכה לתורה שלימה, רק כל דרכו חתחתים נפתולים ועקשות, וכמו שאמרו דלא סלקא להו שמעתתא, אליבא דהלכתא וכו׳, ומי שחסר את היראה- יחסר טעם של זיו החכמה בת השמיים. עכ״ל. ואמרו חז״ל במסכת ברכות (דף ס) אשרי אדם מפחד תמיד, ופרשו: ההוא בדברי תורה כתיב. כלומר תלמיד חכם תמיד דרוך ומוכן ועירני בשימת לב ובעין פקיחה שמא היצה״ר מנסה להכשילו ולטרדו מן העולם, ועומד בפרץ ומשתמש בדרכים מתוחכמות לברוח מאה שערים של היתר כדי לא להיכנס בשער אחד של איסור, ומקיים המאמר ״בתחבולות תעשה לך מלחמה״, היא המלחמה התמידית כנגד היצר וחיילותיו. ונהנים ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה: תלמידי חכמים דומים לצופה העומד על המגדל וצופים למרחוק. בהבנתם העמוקה ובדעתם הרחבה שהיא דעת תורה צרופה ובהירה רואים את התמונה האמיתית. בכל מקום שבו מצוי התלמיד חכם נהנים ממנו עצה ותושיה מכח ראייתו את הנולד וגם ראיית הבעיות העומדות על הפרק על כל צדדיהם. כיוון שהתורה נמשלה לאור שנאמר ״כי נר מצווה ותורה אור״ ממילא היא מאירה את נתיב החיים לכל יהודי ומדריכה כל אדם בדרך אשר ילך בה,

תלמיד חכם דומה לקברניט המנהיג את הספינה ושולט בהגה פעם אומר ימינה ופעם שמאלה והכל בסייעתא דשמיא גדולה. בשמיים מכוונים את העניינים היטב שיהיה הכל על הצד היותר טוב. גודל האחריות שיש לתלמיד חכם מפחידה אותו מאד ולכן שוקל בכובד ראש גדול כיצד להנהיג, ויודע שמסכימים בשמיים עם דבריו.

הגאון הצדיק רבי בן ציון אבא שאול זיע״א כתב בספר הבהיר אור לציון: ידוע שכשצריך לפסוק הלכה למעשה יש סייעתא דשמיא בצורה מיוחדת, כדי שהרב הפוסק לא יכשל חלילה. וכך היה עם אחד מרבני ירושלים שלמדו בישיבתו דיני טהרת המשפחה. ואחד התלמידים לקח דם בהיר והעביר אותו בצורה חלשה מאוד על הבגד, ושאל את הרב אם זה טהור או טמא. והרב טיהר. אמר אותו תלמיד והלא כך וכך עשיתי וזה דם טהור? אמר לו הרב וכי יעלה על דעתך שאם טעיתי עכשיו אני אטעה גם כשתהיה שאלה של הלכה למעשה ואכשל ח״ו? וכן היה מעשה עם הנודע ביהודה שבאחד הפעמים שאמר דברי תורה קם אחד התלמידים והקשה על דבריו מהרמב״ם והוסיף שם עוד מילה שלא הייתה כתובה ברמב״ם, הנודע ביהודה האמין לדבריו וישב את הקושיה ע״י פלפול עצום, אח״כ אמר התלמיד שאין מילה כזו ברמב״ם, ענה לו הרב דע לך כאשר מדברים בדרך לימוד אין כל כך סייעתא דשמיא, עיקר הסייעתא דשמייא היא בשעת מעשה.

וכן היה מעשה עם הגה״צ עצמו זיע״א שפעם הלך למול וראה שלתינוק יש בעיה בעין, היה שם רופא אחד שאמר שהברית לא תפריע לתינוק אולם הרב לא רצה למול בשום אופן. משום שיש הלכה מפורשת מי שכאבו לו עיניו כאב מועט ממתינים לו עד שיבריא. לאחר זמן התגלה שכל הדם של התינוק היה מזוהם ומי יודע מה היה קורה אם היה נימול. ורק לאחר שלושה חדשים התירו למול אותו! כיוון שהרב לא זז כמלא נימה מההלכה- זכה לסייעתא דשמייא והתינוק ניצל.

מסופר על הגה״צ רבי משה הלוי זצוק״ל שהתקיים בו הפסוק ״ככל היוצא מפיו יעשה״ כיוון שיצאה מילה מפי השליט, לא הייתה שבה ריקם. אחד הסיפורים מיני אלף, בא אליו תלמיד אחד בבקשה שיברכו בזיווג הגון, אמר לו הרב בע״ה השנה אתה חתן, בסוף חודש אב הגיע אליו אותו בחור ואמר לו כבוד הרב עדיין לא מצאתי את שאהבה נפשי, אמר לו הרב אתה מאמין במה שהבטחתי לך? אמר לו כן, אמר לו הרב אם כן למה אתה דואג? עדיין חודש אלול לפנינו, וכך היה, בסוף חודש אלול התארס הבחור בשעה טובה ומוצלחת. וכן היה עם תלמיד אחר, לאחר שהודיע הרב שבזמן הבא ילמדו בישיבה מסכת נידה, אמר לו אותו תלמיד אבל אני עדיין בחור ואיך אלמד? אמר לו הרב זצוק״ל אל תדאג עד אז תהיה חתן, וכך היה. סיפר תלמיד אחר של הרב שבחולון היה ידוע שמי שצריך ללכת למילואים היה הולך לרב משה לוי זצוק״ל ואומר לו כבוד הרב שבוע הבא אני לא יכול לבוא לשיעור, כשהיה שואל הרב למה? היה עונה התלמיד כיוון שאני מגוייס למילואים. היה עונה לו הרב ״מי רוצה לגייס אותך? השיעור יותר חשוב״ ובאורח פלא כולם היו פטורים מהמילואים!! מעשה באחד התלמידים שלמרות זאת גייסו אותו למילואים, והתפלא מאוד, הרי הרב שחרר אותי מהמילואים, בנסיעתו לבסיס ישב לידו חייל שאינו שומר מצוות, שאל אותו האברך כבר הנחת תפילין? ענה לו אותו חייל לא, אמר לו אתה רוצה להניח תפילין? אמר לו בסדר, כשהגיע האברך לבסיס מייד קיבל קריאה דחופה מהמפקד, הוא נכנס למפקד ושאל מה אדוני רוצה? ענה לו המפקד מה אתה חושב שהצבא זה תנועת התשובה שאתה מניח תפילין לאנשים? היכבד ושב בביתך, תיכף נתן לו פטור וחזר לביתו שמח שיוכל לחזור לשיעורי הרב!! על כך נאמר ״ותגזור אומר ויקום לך ועל דרכיך נגה אור״ (איוב כב כח).

ונותנת לו מלכות וממשלה וחיקור דין: שלמה המלך ע״ה כתב במשלי ״בי מלכים ימלכו״. וכן אומרת הגמרא בגיטין (דף ס״ב) שרבנן נקראו מלכים מאן מלכי? רבנן. וכן מצינו שראשי ישיבות בבבל היו נקראים מלכים, מלך רבה, מלך רב יוסף וכו׳. כתב הרמב״ם זיע״א בהלכות דיעות (פרק ה) כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובדיעותיו והוא מובדל בהם משאר העם, כך צריך שיהיה ניכר במעשיו ובמאכלו ובמשקהו ובבעילתו ובעשיית צרכיו, ובדיבורו ובמלבושו, ובכלכול דבריו ובמשאו ובמתנו. ויהיו כל המעשים האלו נאים ומתוקנים ביותר עכ״ל, כלומר בן תורה צריך לדעת שהוא מייצג את התורה הקדושה, על כן כל רבב בבגדו או לבוש בהתרשלות גורמים פעמים לחילול ה׳, רח״ל. ומאידך אם לובש

בגדים הראויים לשמן חליפה מגבעת יתכן שיגרם מזה קידוש שם שמיים כי ישנם אנשים שמסתכלים על החיצוניות, וכשיראו בן התורה מלובש כך, ירצו שגם בינהם יהיו כמותם. וכל שכן שבשאר הליכותיו ומעשיו והתנהגותו יכול לגרום קידוש שם שמיים, ככל שגדלה דרגת האדם- כך גדלה הדרישה והצפיה ממנו מצד שמיים ששם מדקדקים עם הת״ח כחוט השערה.

מאידך כמו שמלך חייב להיות רשמי ולנהוג בכל גינוני מלכות כל השנה ולא יכול להרשות לעצמו לנהוג כאחד העם, אף תלמיד חכם חייב לדעת שבכל עת הוא נקרא בן תורה. וזו ברכת יעקב לישששכר בנו, ״יישששכר חמור גרם רובץ בין המשפתיים״ (בראשית מח, יד) החמור תמיד העול על גבו. כך תלמידי חכמים לעולם רובץ עליהם עול התורה, בין במסגרת הישיבה, בבית, בבין הזמנים, יום ולילה לא ישבותו כל הזמנים הם קודש לה׳. וצריך כל בן תורה ליישם בעצמו את הפסוק בקהלת ״בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר״, שאם יחסר השמן מעל הראש סימן שהוא מטפטף על הבגדים ומלכלך אותם, ודי לחכימא.

אין חופש מלימודים או מתורה, מרגע שבן תורה נכנס ללמוד בכולל או בישיבה קדושה צריך לשאוף שכל ימי חייו יהיו רצף של עבודת השם וריבוי כבוד שמיים בעולם. תלמידי חכמים הם השולטים בעולם, על פיהם ישק כל דבר, ובכוחם לשנות ולשדד מערכות הטבע בעולם, כדוגמת רבי פנחס בן יאיר שחלק את מימי נהר גינאי, ובנו של רבי יוסי דמן יוקרת שאמר לתאנה הוציאי פירותייך ויאכלו פועלי אבא.

בספר ״חלב חיטים״ של הגאון רבי יצחק חי טייב (לא מת) מתוניס מובא מעשה נפלא שהיה בזמנו: אישה אחת של אחד הגבירים הייתה בוכה ומבכה על מר גורלה, ראה הרב את האישה ושאל אותה מה היה לה? אמרה לו כי בן אין לה, ובעלה רוצה לקחת אישה אחרת לקיים מצוות פריה ורביה, אמר לה הרב אל תיראי, כי כעת חיה את חובקת בן, וכן היה. לתקופת הימים ילדה האישה בן, בליל סעודת המילה קרא הגביר לכל שועי העיר ובכללם לרב ישועה בסיס זיע״א לשד״ר מירושלים הרב משה סוזין זיע״א (שנתמנה אח״כ לראשון לציון). אמרה להם בעלת הבית שלא יתחילו עד שיגיע רבי חי טייב. השד״ר היה יושב ומצפה מי הוא הרב שכולם מחכים לו, פתאום ראה השד״ר והנה איש בא בבגדים מרופטים ובנעליים מטולאים וכולם עומ-. ים לכבודו וחולקים לו כבוד גדול התפלא השד״ר מאוד על כך אך לא אמר דבר. ישב הרב חי טייב ליד השד״ר הזה, לקח כוס שכר ושתה ונתן את רגליו בצידי השולחן והם מלוכלכים ברפש וטיט. לאחר כמה רגעים החל הרב רבי חיי טייב ללמוד עם מוהר״י בסיס בפלפול עצום ונורא, וכל החכמים הנמצאים יושבים ומקשיבים לקול תורתם מעניין לעניין ומסוגיה לסוגיה, עד אשר לא יכלו החכמים הנמצאים שם לסבול ולהבין את הפלפול הנשגב ההוא גם השד״ר חרף גאונותו לא יכל ללמוד עמהם, ויצא החוצה וישא כפיו השמיימה ואמר רבון העולמים או תן לי דעת רחבה להבין וללמוד עם

החכמים האלה או קח את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי. ואחר כך נכנס חזרה לחדר. ויאמר לו מוהריי"ח טייב למה זה אתה מתחנן אל ה' לתת לך חכמה ודעת, ולא תיגע להבין, הלא מוחות כל בני האדם שווים המה, וכל רודפי התורה ושוחריה כמטמונים או אז ימצאנה ערוכה כשולחן מול עיניהם. ע"כ המעשה.

ומגלין לו רזי תורה ונעשה כמעיין המתגבר וכו'

כתב החזון איש זיע"א באגרתו: השגחתו יתברך הוא בכל דור ודור על היחידים ששתלן בכל דור להורות חוקיו ומשפטיו לישראל, וכשהן מעמיקים בהלכה, הם בשעה זו כמלאכים. ורוח ממרום שורה עליהם. ועל פיהם נקבעו הלכות באישות החמורה, ובשאר הלכות חמורות. ורוח חזק נפיק מפומיהון בדברים חוצבי להבות וכל זה חביב לפניו יתברך. עכ"ל. ככל שאדם מעמיק יותר ויותר בתורה הקדושה שכרו כפול ומכופל, ומתגלים לו דברים רבים מסודות התורה ומצפונותיה, ומאידך כל שאינו מעמיק בדברי התורה הקדושה אינו יכול לחדש חידושים ולהגיע לסודות התורה.

מסופר על הגה"צ רבי משה הלוי זצוק"ל שגודל עיונו בש"ס ובפוסקים היה אדיר, ומרגלא בפומיה שאדם שלומד תוספות ולא מרגיש בקושיות מהרש"א סימן הוא שלא הבין את התוספות, פעם בשיעור למדו את המהרש"א על התוס' והרב זצוק"ל אמר הערה על המהרש"א, ביקש שיביאו לפניו את הספר משמרות כהונה, כשהביאו התברר שהמש"ך העיר הערה זו על המהרש"א, המשיך הרב ואמר שגם דברי המש"ך קשים וביקש להביא לפניו ספר שלמי תודה שהיה תלמיד המש"ך. וכך היה, שהשלמי תודה העיר הערה זו על המש"ך, העיר על כך הרב לתלמידיו לזה מגיעים כשלומדים בישרות דרך ובעיון גדול. לא בכדי זכה הרב זצוק"ל להגיע לגילויים נפלאים בהלכה, מפני שהיה למד כל דבר בעומק העיון עד כלות הכוחות. ובודק שהדבר ברור מכל הצדדים ואין שום סוגיה סותרת לזה. והכל בעומק עיון ובדקות הסברה. ולא עוד אלא שבכוחם לגזור גזירות ולתקן תקנות, ולבטל מצוות עשה מהתורה בשב ואל תעשה כגון לולב ושופר בשבת, ולעניין קידוש החודש וקביעת מועדות ימים ושנים, כמו שכתוב "אשר תקראו אתם במועדם", אפילו שוגגים אתם אפילו מזידים. ועוד שתלמידי חכמים הם המכריעים את ההלכה ואינם מקפידים אפילו על בת - קול בשמים, כנאמר בעניין תנורו של עכנאי, אמר הקב"ה נצחוני בניי. נצחוני בניי.

והווה צנוע

נאמר במשלי "ואת צנועים חכמה", אדם שלומד בצניעות ובסתר ואינו מראה עצמו זוכה לגדול בתורה. הוא מצניע עצמו והתורה מפרסמת אותו בראש חוצות, כ"ש "חכמות בחוץ תרונה". ועוד אמרו חז"ל בפסחים אל תשב בגובהה של עיר ותשנה. וכן הגמרא בסנהדרין (דף פח ע"ב) אומרת:

שלחו מתם איזהו בן העולם הבא? ענוותן ושפל ברך שייף עייל ושייף נפיק גריס באורייתא תדיר ולא מחזיק טיבותא לנפשיה, הרי לך שהתורה מביאה לצניעות. ועוד כתוב בנביא מיכה "הֻגִּיד לְךָ אָדָם מַה טּוֹב וּמָה ה' דּוֹרֵשׁ מֵעִמָּךְ: וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם אֱלֹקֶיךָ" ופירושו מהו הטוב האמיתי ומה הקב"ה דורש מהאדם? הצנע לכת עם אלוקיך כלומר מצוות שבין אדם למקום צריך ללכת בדרכיו ולהתקדש בהצנע ובסתר כי הם דברים שבין האדם לקונו, ולזה יפה הצניעות.

וארך רוח

מתוך שסובל עול התורה סובל גם את זולתו. הגמרא אומרת במסכת תענית (דף ח:) רבא אמר אם ראית תלמיד שלימודו קשה עליו כברזל בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים בהלכה. כיוון שאין הרב מברר ומבהיר ומחדיר ברב התלמידים את הלימוד. אמר הקב"ה למשה כשם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים לישראל, ממשיך הגר"א ואומר שלא זו בלבד שהרב מבאר לתלמידיו כמה וכמה פעמים, אלא מראה להם פנים יפות, שע"י המאור פנים של הרב מתרחבת דעתם של התלמידים ונקל להם להבין. הרבה תלמידים שתלמודם היה קשה עליהם כברזל, וע"י מאור פנים של רבותיהם וחבריהם שלא נתייאשו מלחזור ולהסביר עוד ועוד פעם בסבלנות וזכו לסייעתא דשמיא שעלו ונתעלו במעלות התורה והיראה.

מסופר על המהרי"ל דיסקין זצוק"ל שהיה מוסר שיעור לבעלי בתים, ותמיד כשהיו "מקשים" מי מהם על דבריו, היה משפץ את הקושיה, היה דן בה, ומיישב אותה בטוב טעם. היה זקן אחד שתמיד היה מטריד את הרב בקושיות סרק בשעת השיעור, לפעמים עוררו דבריו גיחוך, אבל הרב זיע"א ידע תמיד להתייחס לדבריו בכבוד וזהיר היה מלבטל קושיותיו אלא חוזר לפני כל השומעים על דברי הזקן, טורח ומעמיס בדבריו תוכן אמיתי עד שבאמת יוצאת קושיה של טעם.

בענין אורך רוח הדרוש לכל רב המלמד את התורה לומדים מרש"י בריש פרשת משפטים, וז"ל: אלה הדברים אשר תשים לפניהם אמר הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה שניים או שלוש פעמים עד שתהיה סדורה בפיהם כמשנה ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושם, לכך נאמר אשר תשים לפניהם- כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם. אומר הלקח טוב על דברי רש"י בשם הגר"מ רובמן זצ"ל שיגיעת הרב בשינון הלימוד עם תלמידיו צריכה להיות דומה להכנת האוכל והכשרתו לאכילה. תחילה שוחטים את הבהמה, מפשיטים את עורה, מנתחים הבהמה לנתחים, מנקרים את הגידים, מולחים את הבשר לאכילה. כך מוטל על הרב המלמד להכין את הדברים להסבירם בשפה ברורה ובנעימה קדושה, "ללעוס" היטב את החומר כדי שיוכל להניח לפני התלמידים כשולחן ערוך.

כפי שמצינו במסכת עירובין (דף נד), אמר רבי עקיבא מניין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדינו? שנאמר "ולמדה את בני ישראל", ומניין עד שתהה סדורה בפיהם? שנאמר "שימה בפיהם". ומניין שחייב להראות לו פנים (כלומר לפרש ולתת טעם לדבריו) ? שנאמר "אלה המשפטים אשר תשים לפניהם". עכ"ל הגמרא. דוגמא ממשית לכך מצינו במעשה רבי פרידא שהיה שונה לתלמידו ארבע מאות פעמים, ופעם אחת שהופרע התלמיד בלימודו ולא הבין אחרי לימוד ארבע מאות פעם ישב איתו רבי פרידא עוד ארבע מאות פעם עד שהבין, יצאה בת קול מהשמיים ואמרה לרבי פרידה נוח לך שיוסיפו לך עוד ארבע מאות שנים של חיים או שכל בני דורך יהיו בני העולם הבא? בחר רבי פרידא באפשרות השנייה, אמר להם הקב"ה תנו לו זו וזו, גם אורך ימים בימינה ובשמאלה חיי העולם הבא לכל הדור, ואשרי הדור שזוכה לגדולי עולם כאלה.

ומוחל על עלבונו

מתוך שכולו דבוק ומסור לתורה ומבטל את ה"אני" שלו. קל לו למחול על עלי. -ונו. ועוד שהתורה הקדושה נותנת לו כח וגבורה להעביר על מידותיו ולמחול על עלבונו. כמאמר התנא איזהו גיבור? הכובש את יצרו. הוא שולט על עצמו ואינו כאחרים שנשלטים ע"י יצרים ותאוות הכבוד ; ומתוך שעולה ומתעלה במידת האמונה והבטחון בהקב"ה ויודע שה' אמר לו קלל.

הגמרא בברכות (דף יז) אומרת מרגלית יקרה בפיו של רבי מאיר : "גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת דרכי ולשקוד על דלתי תורתי", כלומר אדם שלומד תורה ושוקד עליה בהתמדה עצומה, ומקבל שכל טוב ורצון להתדמות להקב"ה, מכיר את גדולתו יתברך יושרו וטובו, וממילא כמה עוול שנאה, קפידה ; נקימה ונטירה, נמנעים ונחסרים מאיתו מפני שהוא דבוק במידת בוראו. נושא עוון ועובר על פשע. ועוד שאינו רוצה להיכנס בכלל הזה שכל שמענישים את חבירו בגינו אינו זוכה לראות פני שכינה, ולכן מוחל וסולח לכל מי שפגע בו.

ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים

דוד המלך ע"ה מבקש משאלה מאת הקב"ה, "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי, לחזות בנועם ה', ולבקר בהיכלו". כלומר הישיבה בבית ה' ולימוד התורה היא תביאהו לחזות בנועם ה' כלומר קבלת פני השכינה שהיא התענוג הנצחי. אותה קירבה וקבלת פני השכינה נקבעת לפי ערך עמל התורה וההתדבקות אל ה' בעולם הזה. וכן אנו אומרים בכל יום בפרשת קריאת שמע "למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי והייתם קדושים לאלוקיכם", ופירושו, ע"י הזכירה שהיא לימוד התורה הקדושה, וע"י העשיה בפועל וקיום המצוות, תתקדש נפש האדם ותתדבק בשכינה הקדושה, וככל שתתעצם הקדושה באדם כך יזכה להתקרב אל השם יתברך בעולם הנצח.

ועוד דרשו חז״ל על הפסוק ״כל חפציך לא ישוו בה״- אפילו חפצי שמיים, וכל המצוות כולן אינן שוות לאות אחת של התורה. על כך היה אומר הסבא מקלם זיע״א שכדאי לאדם להגיע לעולם הזה ולסבול שבעים שנה בשביל לענות פעם אחת ברוך הוא וברוך שמו. ואלף פעם ברוך הוא וברוך שמו שוות לאמן אחד. ואלף פעם אמן לא מגיעות לעניית אמן יהא שמיא רבא. ואלף פעמים אמן יהא שמיא רבא לא מגיעות למעלת מילה אחת מן התורה!!

אמרו חז״ל במסכת הוריות (דף יג) על הפסוק ״יקרה היא מפנינים״, שהתורה יקרה היא מכהן גדול הנכנס לפנייי ולפנים. שכהן גדול הוא שיא הקדושה בעם ישראל, והוא נכנס ביום הקדוש ביותר לעם ישראל, יום הכיפורים. למקום המקודש ביותר, לתוך קודש הקדשים, ותלמיד חכם הלומד תורה לשמה גדול יותר מהקדושה המשולשת הזו. כהן גדול, יום הכיפורים, ובית קדשי הקדשים!!! וכן מספרת הגמרא במסכת יומא (דף עא ע״ב) שהיו מלווים את הכהן הגדול במוצאי יוה״כ לביתו, ופגשו בדרך את שמעיה ואבטליון גדולי הדור, עזבו את הכה״ג והלכו לקבל פני גדולי הדור! חז״ל אומרים במסכת בבא בתרא (דף יב) שחכם עדיף מנביא, והטעם לזה שנביא מקבל השראה מלמעלה ותו- לא. אין לו כח להבין ולקבל דברים מעצמו. וראיה לזה - נביא השקר שזכו להיות נביאים. אבל תלמיד חכם בכוחו להשיג השגות גדולות מאד ולהגיע עד רוח הקודש. כמאמר התנא פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי זהירות וזהירות מביאה לידי זריזות וזריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי פרישות פרישות מביאה לידי טהרה טהרה מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי ענוה, ענווה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי קדושה קדושה מביאה לידי רוח הקודש!! ועוד שנביא צריך לתת אות או מופת לאמת את דבריו ולהוכיח לעם שנשלח מאת השם ואילו בחכם כתוב על פי התורה אשר יורוך : לא תסור מן הדבר ימין או שמאל״

חכם עדיף ממלך. למדנו זאת מיאשיה המלך שהיה צדיק גמור, ובעל תשובה שלא היה כמוהו, והשמיד כל נביאי הבעל, ובכ״ז כשהייתה מלחמה עם פרעה נכה נענש קשה ועשו גופו ככברה. וכל כך למה ? מפני שהיה לו להימלך בירמיה הנביא. להתייעץ עם גדול הדור בתורה, וזאת לא עשה. וכן בזמן דוד המלך כשהיו צריכים לצאת למלחמה היו נמלכים בסנהדרין. וכן יפתח הגלעדי שהיה צדיק וחסיד, אבל כיוון שלא היה בן תורה ולא הלך לשאול את פנחס הכהן גרם שקיים את נדרו והרס את ביתו.

הגמרא בפסחים (דף נ ע״ב) דרשה על הפסוק ״כי גדול מעל השמיים חסדך״ אלו העוסקים כתורה לשמה. שעל ידי תורתם כוחם מעל השמיים כלומר מעל הטבע. והטבע והנס אצלם אותו דבר. כמעשה ביתו של רבי חנינא בן דוסא שהתחלף לה כלי של שמן בכלי של חומץ וחששה שהחומץ לא יועיל להדלקה, אמר לה אביה, ״ביתי, מי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק״, מי שטבע בשמן את טבע וכח הבעירה יכול לתת כח בעירה גם

בחום. ץ! רבי חנינא בן דוסא שנעקץ ע״י הערוד (הכלאה של נחש וצב) ומת הערוד, לקח רבי חנינא את הערוד על כתיפו לבית המדרש ואמר אין הערוד ממית אלא החטא ממית. לכאורה איך מכניס עצמו רבי חנינא למצב סכנה? הרי אסור לסמוך על הנס?אלא התירוץ לכך שצדיקים כרבי חנינא בן דוסא וחבריו כוחם מעל הטבע ואין זה בגדר נס אצלם, כיוון שיש עליהם השגחה מיוחדת מן השמיים, (בדרגה שלהם זה כמו טבע ממש).

פרק ו - משנה ב

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בְּכָל יוֹם וָיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִקְרָא נָזוּף, שֶׁנֶּאֱמַר נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם, וְאוֹמֵר וְהַלְּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל הַלֻּחוֹת, אַל תִּקְרֵא חָרוּת אֶלָּא חֵרוּת, שֶׁאֵין לְךָ בֶּן חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וְכָל מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה הֲרֵי זֶה מִתְעַלֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת׃

יש לתמוה על תחילת המשנה: אם יוצאת בת קול בכל יום למה לא שומעים אותה? ואם לא שומעים אותה למה ממשיכה לצאת. הרי זו ברכה לבטלה?! ועוד מה הראיה מהפסוק נזם זהב באף חזיר, ומהפסוק והלוחות מעשה אלוקים לעניין עלבונה של תורה?!

אלא נראה לתרץ זאת בס״ד: בכל יום יוצאת בת קול, זה הקול הפנימי בתת ההכרה של כל יהודי, ואומרת ומתחננת תתחזק, תלמד תורה, תנצל את הזמן היקר, שאין אבידה כאבידת הזמן. ואדם מדחיק ודוחה את הקול הפנימי הזה ואומר מחר, מחר, ויש מחר שהוא לאחר זמן. והחידוש שאומרת הבת-קול הוא שאוי להם לבריות מעלבונה של תורה לא רק לעולם הבא, אלא אף בעולם הזה, עולם המעשה, שכל אדם שלא לומד תורה אוי לו מההפסד הנצחי שהפסיד, יכל להגיע לשלימות נפשו, לצבירת זכויות כחול הים, יכל להגיע ליעוד האמיתי שלשמו נשלח לזה העולם וברשלנותו מעסק התורה הפסיד את כל ההזדמנות של חייו!! כיוון שלא הגיע האדם לתכלית שלשמה נשלח לזה העולם הרי כל

המעלות והכשרונות והנשמה האלוקית והצלם האלוקי הכל הולך לאיבוד, כי כל מעלות אלו נועדו אך ורק לעסק התורה.

כתב רבינו יונה זיע״א בפירושו על מסכת אבות: כי למה נברא בעולם אך להבין ולהורות בתורה שדרכיה דרכי נועם. וזה שלא עסק בתורה כל ימיו ועודנו מחזיק ברשעותו אין ראוי לחיות אפילו יום אחד ואפילו שעה אחת!! עכ״ד. וכעת מובן המשך המשנה שדימה את המתרשל מעסק התורה לנזם זהב באף חזיר וכאישה יפה וחסרת טעם, שהרי בלי עסק התורה כל המעלות והכשרונות הן כנזם באף חזיר, שלא רק שלא מוסיף יופי לחזיר אלא מגולל באשפתות ובסחי, וכמו אישה יפה בלי חכמה שיופיה הופך לאבן נגף בדרכה, לא רק שלא מביא לה תועלת אלא שבגללו נכשלת ומכשילה בני אדם, ורבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה.

בת קול יוצאת מהר חורב הוא הר סיני, ולמה נקרא בשמות אלו? לומר לך שללא עסק התורה מביא האדם חורבן על עצמו, וסיני מלשון שמביא שנאת הקב״ה על עצמו, רח״ל. כי אין לך בן חורין אלא זה שעוסק בתורה, ואדם שעוסק בתורה הרי הוא אהוב ומקובל מקובל ומרוצה לפני המקום. וממילא אם אינו עוסק- אז להיפך. הגמרא בברכות (דף ה) אומרת כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, הקב״ה מביא עליו יסורין וחולאים רעים שעוכרין אותו שנאמר ״נאלמתי דומיה החשתי מטוב וכאבי נעכר״ (תהילים טל, ג). ועוד שכל המתרפה מדברי תורה אין בו כח לעמוד ליום הדין שנאמר ״התרפית ביום צרה צר כוחך״ (משלי כד, י).

הגמרא בבא מציעא (דף פה ע״ב) אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב ״מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה׳ אליו ויגידה על מה אבדה הארץ״, דבר זה אמרו חכמים ולא פרשוהו, עד שפרשו הקב״ה בעצמו, ״ויאמר ה׳ על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם״. נורא נוראות! בזמן שבית המקדש הראשון היה קיים כשלו עם ישראל בשלשה עבירות חמורות שעליהם נאמר יהרג ואל יעבור: עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים, ובכל זאת לא נביאים ולא חכמים ידעו את הסיבה האמיתית לחורבן. עד שבא הקב״ה בעצמו ותירץ, ״על עזבם את תורתי״, כלומר השאלה שנשאלה לא באה לברר על איזו עבירה בא החורבן, זה היה ידוע. השאלה הייתה רק על הסיבה הראשית אשר בגללה תעו מדרכי השם והיא שגרמה להם לעבור על שלושה עבירות חמורות אלו. והתשובה היא עזיבת תורת חיים!!

במדרש תנחומא בפרשת זאת הברכה כתוב: על פי שניים עדים או שלושה עדים יומת המת. וכי יש מת שהוא חייב מיתה אחרת? אלא רשע בחייו חשוב כמת, מפני שרואה חמה זורחת ואינו מברך ״יוצר אור״. שוקעת אינו מברך ״מעריב ערבים״, אוכל ואינו מברך. אבל צדיקים להיפך, שלא בחייהם בלבד אלא אפילו במיתתן מברכים ומודים לפני הקב״ה, שנאמר ״יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם וחרב פפיות בידם״ עד כאן לשון המדרש. ולומדים מכך דבר נפלא: מושג של

חי או מת תלוי רק בדבקות האדם בתורה ומצוות, אם הוא מקיים תורה ומצוות נחשב חי, מי שלומד ומברך בכוונה

הראוייה וברגש רב חייו הם בריאים וחזקים, מי שלומד ומברו ברפיון- חייו חלשים ורפויים, מי שלא מברך כלל ואינו לומד תורה, אינו נחשב חי רח"ל! ופסוק מפורש הוא בתורה "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום".

הגמרא במסכת מנחות (דף צט ע"ב) אומרת: רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוויהו: תורה ניתנה לארבעים יום ונשמה ניתנה בארבעים יום (יצירת הוולד), כל המשמר את התורה נשמתו משתמרת. וכל שאין משמר את התורה אין נשמתו משתמרת. התורה קרויה חיים והיא לנשמה כמו אויר לנשימה. וכדברי הרמב"ם (בפרק ז מהלכות רוצח) "וחיי בעלי החכמה ומבקשיה בלא תלמוד תורה- כמיתה הם חשובים", עכ"ל.

כתב הרמח"ל זיע"א: וההולך בעולמו בלי התבוננות וכו' הנה הוא כסומא ההולך על שפת הנהר אשר סכנתו ודאי עצומה, עכ"ל. ודברי הנביא ישעיה צועקים עד לב השמים "אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו, ואם תמאנו ומריתם חרב תאוכלו", בעת ובעונה אחת תלויים בחוט השערה טוב הארץ תאכלו או חלילה חרב תאוכלו. הגמרא בעבודה זרה (דף ג ע"ב) דרשה על הפסוק "ותעשה אדם כדגי הים" מה דגים שבים כיוון שפורשים מן המים מייד מתים, כך בני אדם כיוון שפורשים מן התורה מייד מתים".

מסופר על הגאון הרב איזיק שר זצוק"ל ראש ישיבת סלבודקה שעמד פעם מול החלון הפונה אל הרחוב ואמר לעמיתו מה שאתה רואה לנגד עיניך אינו אלא בית קברות גדול. הרחוב למטה היה שוקק והומה מאנשים. המשיך הרב ואמר רואה אתה אדם זה? מחונן הוא בכשרונות גדולים ויכל להיות ראש ישיבה גדול, אלא מה? בא היצר והשיאו כי עליו לעסוק במסחר, שיעשה חיל ויתעשר, זהו אדם אשר ראש הישיבה שבו נפטר, אם כן הוא כמצבה מתהלכת שעליה חקוק פה נטמן ראש הישיבה הנדול פלוני אלמוני. והנה עובר פה אדם שגם הוא מחונן בכשרונות אדירים, בעל רגש גדול שיכל להיות משגיח בישיבה קדושה ולהעמיד צאן קדושים לאלפים, ובמקום זה שכנע אותו היצר שצריך הוא להיות כנר, וכך הפסדנו משגיח. אם כן שוב לפנינו מצבה מהלכת שעליה חקוק פה נטמן המשגיח הגדול מזכה הרבים אשר העמיד תלמידים לאלפים ולרבבות. וכך המשיך הגאון לסקור עוד כמה אנשים שעברו והם כמתים מהלכים. וסיים הרב ואמר האין זה בית קברות של אנשים חיים? ומה ההבדל בינו לבין בית הקברות שבפרברי העיר? שם שורר שקט מוחלט ורק אוושת העצים וציוצי הצפורים נשמעים. ואילו פה בית הקברות כולו רועש ותוסס. ויש הבדל נוסף: בבית הקברות שבקצה העיר אנשי חברה קדישא קוברים את המתים, וכאן ה"מתי" הוא החברה קדישא של עצמו, הוא הקבר, הוא המצבה, והוא המת החי בחיים חיותו.

הגאון הצדיק רבי בן ציון אבא שאול זיע״א כתב בספרו הבהיר ״אור לציון״ בערך ביטול תורה: עלול אדם לטעות ולחשוב שמה שגורם לביטול תורה הם האנשים שאינם לומדים תורה כלל אבל מי שלומד תורה ושוקד על דלתי התורה אינו גורם לעלבון התורה, וזו טעות. כי אדם שלא זכה עדיין ללמוד תורה מצבו חמור מאד אולם לא בו עוסקת המשנה שלנו. עיקר עלבון התורה הוא דווקא ביושבי בית המדרש והיושבים לפני חכמים, אדם שיושב ליד הספר, ליד הגמרא הפתוחה ומדבר דברים בטלים נמצא מחשיב באותה שעה את דיבוריו יותר מהתורה הקדושה, היש לך עלבון גדול מזה? זהו עלבונה של תורה! הואיל ויודע היצר הרע שהתורה היא ורק היא התרופה שכנגדו, על כן נאבק הוא באדם ללוכדו ברשתו ובלבד שלא ילמד תורה. ורואים זאת בחוש, שהרי פעמים רבות אדם לא לומד תורה בטענה שהוא עייף, אולם כשאומרים לו שיש מצווה במקום פלוני יקום וילך ויעשנה ברוב עוז. ולכאורה אמר שהוא עייף א״כ מניין הכח ללכת? התירוץ הוא פשוט, שבאמת יש לו כח, אבל היצר ששולט עליו נותן לו הרגשה של עייפות ותשישות כדי שיתבטל מן התורה, אבל דברים אחרים, אפילו מצוות מניח לו לעשות.

עוד מתעה היצר שמכניס באדם הרגשה של שגרה ובפרט במצוות התדריות כלימוד התורה, ובמיוחד בבני תורה שתורתם אומנותם, שבשעה קבועה מתחילים ללמוד ובשעה קבועה מסיימים, ועל זה אמרו בירושלמי (סוף פרק ט בברכות) העושה תורתו עיתים הרי זה מפר ברית, שנאמר ״עת לעשות לה׳ הפרו תורתיך״ (תהילים קיט, קיב). וצריך כל בן תורה לסגל לעצמו שבכל עשרים וארבע שעות של היממה יהיה באחד המצבים האלה: אוכל, שותה, ישן, מתפלל, או לומד, ואשרי המחנך עצמו לכך.

עוד רעה חולה ראיתי תחת השמש והיא אותם הקוראים לעצמם בני תורה ואוהבים לדבר דברים בטלים בזמן הלימוד, זה גם סוג של יצה״ר, ומהם צריך לברוח כבורח מפני הנחש, צריך לדעת שחבר כזה במרכאות או לא גוזל מחייו! פשוטו כמשמעו, כי הם חיינו ואורך ימינו, וממילא אדם שגוזל זמן מחבירו כאילו מקצר ימיו של חבירו, רח״ל.

הזוהר הקדוש כתב בפרשת מצורע וזה לשונו: כמה יש להם לבני אדם לשמור דרכיהם ולפחד מלפני הקב״ה, שכל מי שלא לומד תורה ולא עוסק בה נזוף מהקב״ה, מרוחק הוא ממנו ולא שורה שכינה עליו ואותם המלאכים השומרים שהולכים עימו מסתלקים ממנו, ולא עוד אלא שמכריזים לפניו ואומרים הסתלקו מסביבו שלא חש על כבוד קונו, אוי לו שהרי עזבוהו עליונים ותחתונים ואין לו חלק בדרך החיים רח״ל, ע״כ לשון הזוה״ק. ועוד כתב הזוהר הקדוש במקום אחר כשאדם נזוף לא מתקבלת תפילתו ארבעים יום! והנה יש אנשים שמתפללים שנים רבות ותפילותיהם לא נשמעות ואינם יודעים למה, ופעמים זה מהטעם שהם מתבטלים מהתורה.

אמר פה קדוש, רבן של כל בני הגולה החפץ חיים זצוק״ל: על הפסוק (משלי ג, טו) ״יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה״ ואמרו חז״ל שכל החפצים היקרים שנמצאים בעולם, אבנים טובות ומרגליות לא ישוו לדבר אחד מהתורה. וידוע ששלמה המלך ע״ה היה החכם באדם וגם ידע בערכם של אבנים טובות כמו שנאמר ״כנסתי לי כסף וזהב וסגולות מלכים וכו״״, הוא אומר שדבר אחד מדברי תורה שקול יותר מכל אבנים טובות ומרגליות שבעולם!! וכעין זה אמר דוד המלך ע״ה ״הנחמדים מזהב ומפז רב״, רק שימסור פיו וליבו לדבר הזה, כמו שנאמר ״כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו״. ולכן הזהירה התורה שלא נשב בטל, ולא ניתן הזמן כדי שנתבטל בו.

וידוע שבכל מילה ומילה שאדם לומד הוא מקיים מצוות עשה של התורה וכל העושה מצווה אחת קונה לו פרקליט אחד, ולפי זה בשעה אחת יוכל לקיים כמה אלפים של מצוות עשה! וכמאמר חז״ל מסכת עבודה זרה (דף י ע״ב) בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת. ולא נודע למה בכה רבי, אדרבא אם יש עוד יהודי שזוכה לחיי עולם צריך רבינו הקדוש לשמוח? אכן מבואר שאחר שראה רבינו הקדוש את חשיבותו של כל רגע עד שיש קונה עולמו בשעה אחת, בכה על ביטול הזמנים והעיתות השונות אשר לדעתו לא קנה בהם עולמו, ועל זה ידוו כל הדוים. אם רבינו הקדוש בשביל רוב חסידותו ופרישתו וקדושתו בכה כל כך מה נעשה אנו איזובי הקיר?!! ואשרי אדם מפחד תמיד ההוא בדברי תורה כתיב.

ואם תרצה לדעת גודל מעלת ערך התורה ושכרה תלמד מהפסוק ״ואוהביו כצאת השמש בגבורתו״ (שופטים ה לא) ופירש הגאון הצדיק רבי יהודה צדקה זיע״א כך: כשתרצה לשער ערך השמש לעומת אור החשמל- אין לזה שום השוואה ודמיון כלל, הרי השמש מאיר לעולם כולו ואפילו במרחק גדול מאיתנו, כדמיון זה הוא השכר של אוהביו שהם לומדי התורה, שאין לזה ערך ושיעור, ואי אפשר לדעת גודל ערכה בעולם הזה. עין לא ראתה אלוקים זולתך יעשה למחכה לו. ולאחר שיראה האדם את גודל מעלת לומדי התורה שהוא גדול לאין ערוך, ואין פה יכול לתאר זאת, ולהיפך את עונש המבטלה, יראה שלא משתלם לו לבטל שום רגע מימי חייו מהתורה הקדושה שנותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא, עד כאן לשונו. ודבריו קילורין לעיניים.

החפץ חיים זיע״א המשיל משל נוקב עד התהום בעניין השקר שעושה האדם בעצמו. משל לעני אחד שהיה צריך לחתן את בנו, הלך בשוק ופגש אחד שהכירו שהוא בעל לב רחב ויד פתוחה ותינה לפניו את צרתו שצריך לשדך את ביתו ולרש אין כל. אמר לו העשיר תבוא היום לביתי בשעה חמש אחר הצהריים ואני אתן לך הלוואה בסך גדול. באותו יום השתדל העשיר להתפנות מעסקיו, ובשעה היעודה היה בביתו וחיכה לעני, אך לשווא. העני לא הגיע לפגישה. למחרת שוב חזר עליו התסריט, העני פגש את מכרו העשיר וביקש ממנו הלוואה וקבעו לשעה פלונית ושוב לא מגיע העני לפגישה. ביום השלישי שראה העני את העשיר והחל לתנות בפניו

את צערו, קטע אותו העשיר ואמר איני רוצה לשמוע, מאחר וחיכיתי לך פעמיים ולשווא משמע שאין אתה זקוק לכסף, שאם היית באמת נצרך לכסף היית בא לקבל את ההלוואה.

הנמשל ברור ונוקב: בכל יום אנו אומרים בתפילה והערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בפינו: והאר עיננו בתורתך: ותן בליבנו בינה להבין להשכיל לשמוע ללמוד ללמד וכו', הקב"ה חפץ לתת לנו את המשאלות האלו, רק תבואו לביתי- בתי כנסיות ובתי מדרשות ואני נותן לכם, אבל כל הבקשות הנ"ל רק מהשפה ולחוץ ואינם רצון אמיתי וכנה, מפני שאנו דומים לאותו עני שמבקש אבל אינו בא לקבל.

הגאון הצדיק רבי שלום שבדרון זצ"ל כתב בשם אביו זצ"ל פירוש למאמר חז"ל במסכת חגיגה (דף ה ע"ב): שלושה הקב"ה בוכה עליהם בכל יום, מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. ומי שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק, ועל פרנס המתגאה על הציבור. והדבר לכאורה תמוה. בשלמא זה שיכול לעסוק בתורה ואינו עוסק, הקב"ה בוכה עליו- מובן, מפני שמתאכזר על עצמו. יכול לרכוש חיי עולם ולא עושה זאת. אם על עצמו לא חס, מי יחוס עליו? אבל זה שאי אפשר לו עסוק בתורה ואף על פי כן עוסק, הלא הקב"ה היה צריך להשתבח ולשמוח בו בכל יום, ועל מה הקב"ה בוכה עליו ?? ופירש הרב כך: לא מדובר כאן באחד שלומד והשני שאינו לומד, אלא ששניהם ודאי לומדים אולם יש מי שעוסק ויש מי שאינו עוסק, כלומר עוסק בתורה מלשון עסק, יש אדם שמתאים לו סוג מסויים של עסק ויש אדם שני שיש לו כשרונות גדולים יותר ולא מתאים לעסק הזה. יש לך אדם עם שכל ישר, יש לו כשרון לבנות ולפרוק לשאול וליישב, ובעצלותו אומר לנפשו לי מתאים ללמוד בקיאות, וכל כישרונותיו מתבזבזים לריק. ולהיפך יש מי שמתאים לו ללמוד רק בקיאות, אין הוא מתאים לעיון ובכל זאת רוצה להיות כמו חברו ואינו רואה ברכה בעמלו, שניהם טעו באותה טעות!!

אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה:

הכתוב אומר (בראשית ד, ז) "לפתח חטאת רובץ" מרגע שנולד האדם מתלבש עליו היצר ומפתה אותו לעבירה, הגמרא בסוכה (דף נב ע"ב) אומרת שבתחילה יצה"ר כמו הלך שהולך ממקום למקום, אח"כ הוא כאורח נטה ללון, ולבסוף הופך להיות בעל הבית על האדם, כיוון שהאדם בצעירותו נשלט ע"י היצר וכל מחשבות ליבו רק רע כל היום ממילא אין הוא יכול להבדיל בין רצונותיו לבן רצון יצרו, כח היצר לשעבד את ליבו של האדם ובמשך הזמן הופך הוא לאסיר יצרו. כמאמר חז"ל במסכת קידושין (דף מ) כיוון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו. השכל אינו מבין שבעצם כולו חי תחת שלטון היצר הרע, כל זאת לפני שמתחיל לעסוק בתורה. אבל כשאדם עוסק בתורה ועמל בה, קדושת התורה מסייעת לו להתיר את השכל שלו מכבלי הלב. האדם מקבל שכל ישר ודעת תורה אמיתית, ואז זוכה להבחין מה רצונו האמיתי ומאידך מהוא

הרצון המדומה שלו, רצון יצרו המפתה אותו. החירות האמיתית אם כן היא שאדם שולט בשכל ישר על רצונות הלב ותעתועי היצר.

הנה בלעם הרשע רצה לקלל את עם ישראל (ברכות דף ז) ידע בלעם את הרגע בו הקב״ה כועס והיה יכול לקלל את שונאיהם של ישראל. שהיה אומר כלם. אם נתבונן, הרי ר״ת כלם הוא כבד לב מח. כלומר שהרצונות והטבעים יהיו שולטים על המח. כלומר על השכל. שיהיו עם ישראל אסורים ונתונים תחת שלטון הלב. בלעם הרשע, אולם הקב״ה ישתבח שמו הפך את הקללה לברכה ״לא הביט אוון ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה׳ אלוקיו עימו ותרועת מלך בו״ (דברים כג, ו) ה-כלם נהפך ל-מלך ר״ת מח, לב, כבד להמשיל השכל על תאוות הנפש!!

וכל העוסק בתלמוד תורה הרי זה מתעלה:

אנו אומרים בכל יום בתפילה תנא דבי אליהו: כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא שנאמר הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות, וקשה למה צריך לומר הליכות ואח״כ לשנות להלכות? יאמר הלכות עולם לו, ולא צריך לתקן? אלא בא לומר לנו אליהו הנביא ז״ל עוד דבר חוץ מענין לימוד ההלכה, והוא שע״י לימוד ההליכות הוא יהיה בבחינת הולך. הולך מחיל אל חיל, מתקדם ומתעלה ע״י התורה הקדושה ואז מובטח לו שהוא בן העולם הבא. בכח קדושת התורה להאיר ליבו של אדם, להביאו להתעלות רוחנית גדולה, שיפור בהנהגותיו ובטבעיו עד שיהיה האדם בבחינת סולם מוצב ארצה אולם ראשו מגיע השמימה.

וזו היתה טענתו של משה רבינו שעלה לקבל התורה והמלאכים עכבו בידו בתחילה, עמד וטען כנגדם כלום יצר הרע יש ביניכם? הרי אתם מלאכי מעלה ואינכם זקוקים לתורה הקדושה כדי לשנות את טבעכם ותכונתכם, ודווקא כשהתורה תהיה בארץ ויוכלו בני אדם לעסוק בה ולהתעלות מהחומריות ומהתכונות השליליות ולהפיכתם לקדושים אשר בארץ, יוכלו להתעלות מדרגת בני אדם לדרגת מלאכים ואף יותר מכך.

פרק ו - משנה ג

הַלּוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אֶחָת אוֹ פָּסוּק אֶחָד אוֹ דִּבּוּר אֶחָד אוֹ אֲפִילוּ אוֹת אֶחָת, צָרִיךְ לִנְהָג בּוֹ כָּבוֹד, שֵׁכֵן מָצִינוּ בְּדָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לָמַד

מֵאֲחִיתוֹפֶל אֶלָּא שְׁנֵי דְּבָרִים בִּלְבָד, קְרָאוֹ רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי, וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר, וּמַה דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתוֹפֶל אֶלָּא שְׁנֵי דְּבָרִים בִּלְבָד קְרָאוֹ רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ, הַלּוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אֶחָת אוֹ פָּסוּק אֶחָד אוֹ דִּבּוּר אֶחָד אוֹ אֲפִילוּ אוֹת אֶחָת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁצָּרִיךְ לִנְהֹג בּוֹ כָּבוֹד, וְאֵין כָּבוֹד אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר כָּבוֹד חֲכָמִים יְנָחֲלוּ וּתְמִימִים יְנָחֲלוּ טוֹב, וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ׃

א. לכאורה המשנה הזו ארוכה מיני ארץ, די לו לתנא שיאמר הלומד מחבירו אפילו מילה אחת ואנו נדע בקל וחומר את השאר?

ב. ועוד קשה, מהו אין כבוד אלא תורה, הרי רואים אנו הרבה עשירים או מנהיגים או בעלי השפעה אחרים הזוכים לכבוד מלכים, ברוב פאר והדר, ומרכזים מסביבם את כל תשומת הלב והרשמיות והטכסיות, ומאידך הרבה רבנים ראשי ישיבות, אריות התורה גאוני עולם שאינם מוכרים וידועים לציבור כלל???

ג. ועוד קשה הרי אחיתופל היה רשע מרושע שנאמר "ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חוקי", א"כ איך דוד המלך טעה אחריו וקראו אלופו מיודעו ורבו? הרי קיימא לן אם הרב דומה למלאך אלוקים- למד ממנו תורה, ואם לא אל תלמד ממנו, שנאמר"כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא"? (עפ"י הרב מעשה אבות שליט"א).

לגבי אריכות המשנה- התנא הקדוש בא לחדש חידוש עצום ונורא: היינו חושבים לומר שדווקא הלומד פרק אחד מחבירו, כגון פרק אחד של קריאת שמע, כמאמר הגמרא במסכת נדרים (דף ח) "כיוון דאי בעי פטר נפשיה מתלמוד תורה בקריאת שמע שחרית וערבית" והרי ביארו שם שמדובר במי שאי אפשר לו ללמוד יותר משום שצריך להשתדל בפרנסת ביתו, ואם חבירו ילמדנו קריאת שמע וקבלת עול מלכות שמיים נחשב לו כאילו עוסק בתורה, שנאמר "והגית בו יומם ולילה", קמ"ל שבא התנא לומר לא רק בפרק אחד אלא אפילו הלכה אחת. כמו שאמרה הגמרא בסנהדרין (דף קיא) על הפסוק "לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק" ואמר על כך רבי יוחנן אפילו לא למד אלא חוק אחד-

כלומר יש בכוחו של חוק אחד מדברי תורה להצילו מהגהינום. וא״כ מה גדול כח התורה שעבור דבר אחד יכול להינצל מהדין הקשה.

ואם תאמר שרק בכח הלכה אחת להציל, בא ומחדש התנא הקדוש שאפילו בפסוק אחד ובתיבה אחת של קריאת שמע. כמו שביאר הגר״א זצוק״ל (בשנות אליהו על מסכת פאה) שמה שאמרו קרא קריאת שמע ערבית ושחרית כאילו קיים והגית בו יומם ולילה לא בא לאפוקי שאינו יוצא בתיבה אחת (במציאות שהוא טרוד במצווה או בדרך אר. ץ) שהרי אין לתלמוד תורה שיעור למטה. להורות שצריך האדם מאוד מאוד לחבב את התורה, שכל תיבה ותיבה שהוא לומד היא מצווה בפני עצמה ושקולה כתרי״ג מצוות.

ואם תאמר דווקא תיבה אחת או דיבור אחד, אבל מה כוחה של מילה אחת לעשות? על כך אומר התנא אפילו לימד אותו חבירו דיוק של אות אחת, כגון אות וו שמוסיף על עניין ראשון, למשל ואלה הדברים וכו׳, או כגון מה שאומרת הגמרא בברכות (דף נג ע״ב) גחלים עוממות אין מברכים עליהם בורא מאורי האש ושאלו בגמרא אוממות או עוממות? (דקדוק לשוני). וכן כתב הגאון רבי חיים מוולוזין בספרו רוח חיים שכשם שהמחסר מהספר תורה אות אחת הוא פסול, כך גם חשיבות של לימוד אות אחת מהתורה היא גדולה. שהרי היא חלק מקדושת ספר תורה והלומד אות אחת נחשב ע״י זה כאילו לומד את כל התורה. כי גם ע״י לימוד אות אחת הוא דבק בתורה כולה, וע״י דביקות באות אחת של התורה הוא דבק בהקב״ה. וכשלומד אות אחת מחבירו, ע״י לימודם יחד הם מתדבקים בקשר אחד בתורה ובהקב״ה, עכ״ל, ועוד כי לפי מה שלמד מחבירו דבר אחד הרי קיבל ממנו חלק אחד מיני אלף מהתורה ולכן צריך לנהוג בו כבוד כאילו קיבל ממנו התורה כולה.

ב. אין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו, ואם תאמר ענינו הרואות ראשי מדינות או עשירים שזוכים לכבוד גדול ולהערצה?אלא אליבא דאמת הכבוד שייך רק ללומדי התורה בלבד, כל מלך או ראש ממשלה או נשיא וכדו׳ בזמן שלטונם עוד מתרגשים מהם אבל לאחר שחלפו להם ימי התהילה נשכחים כמת מלב, מי זוכר את ראשי הממשלה הקודמים? מי זוכר את בעלי האומנויות האחרים? באמת מי? לא נודע בשכבם ובקומם. אבל חכמים הם ורק הם ראויים להנחלת הכבוד וזאת מכמה טעמים:

1. כמו שמצינו במדרש רבה פרשת נשא: כל המרבה כבוד שמיים וממעט כבוד עצמו כבוד שמיים מתרבה וכבודו מתרבה, חכמים שבורחים מן הכבוד ולומדים ומלמדים בחדרי חדרים התורה מכריזה עליהם בראש חוצות וכמובן ששם שמים מתגדל ומתרבה.

2. אדם שאין לו אהבת התורה ממילא כבוד שמיים אינו חשוב בעיניו גם כבודו אינו כבוד אמיתי שהוא נחלתם של לומדי תורה לשמה.

3. תורה, כבוד, וטוב הם מילים נרדפות, כ״ש ״כבוד חכמים ינחלו״ (משלי יג) כתיב ״ותמימים ינחלו טוב״ (משלי כח) ונאמר ״כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו״ וכתיב ״אחת שאלתי מאת ה׳ אותה אבקש, שבתי בבית ה׳ כל ימי חיי״, כי רק זה הוא הטוב, וכל זולת זה שיחשבוהו בני האדם לטוב אינו אלא הבל ושווא נתעה.

4. הגר״א מוילא זיע״א כתב כל מקום שכתוב בתנ״ך כבוד בלי ואו הכוונה לכסף. ישנם שלוש דרגות, של כסף וזהב וגשמיות זה כבוד בלי ואו״ו, ואין בזה שום שבח אלא חסר. כבוד עם ואו״ו הוא של חכמי ישראל והוא כבוד התורה והרוחניות, והוא הכבוד האמיתי, והכבוד היותר גדול הוא ״כל הכבוד״ והוא שייך להשם יתברך שמו, ״מי הוא זה מלך הכבוד ה׳ צבאות הוא מלך הכבוד סלה״. (תהילים כד, י).

5. הוקש כבוד תלמידי חכמים לכבוד שמיים שנאמר ״את ה׳ אלוקיך תירא״ ופירש רבי עקיבא לרבות תלמידי חכמים. וכל כך למה? כיוון שרק תלמיד חכם ע״י עסק התורה מתדבק דבקות גמורה בהשם יתברך, ולכן חייב אדם להקביל פני רבו ברגל כמו שחייב להקבל פני השכינה בזמן שבית המקדש קיים. ועוד אמרו חז״ל במסכת ברכות (דף סד) כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו השכינה. כבוד ששיעשו לו בשביל עושר או יופי הוא תלוי בדבר ואינו ראוי לאדם אלא לדבר עצמו, כיוון שבטל הדבר (העושר המעמד, וכו׳) בטל גם הכבוד לאותו אדם, אבל כבוד שיעשו לאדם בשביל תורתו היא ראויה לו מפני עמלו והתקשרותו עם התורה שהיא קניין נצחי ואינה בת חלוף כמו הכסף והזהב ושאר עניין העולם.

ג. איך דוד המלך ע״ה קרא לאדם רשע כאחיתופל רבי אלופי ומיודעי? אלא נראה לתרץ עפ״י הגמרא בבבא מציעא (דף לג) בסוגיה מהו רבו, דעת רב מאיר רבו שלמדו גמרא, דעת רבי יהודה כל שרוב חכמתו ממנו, רבי יוסי אומר אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זה הוא רבו. אמר רבא כגון רב סחורה שלמדני מהוא זוהמא לסטרון (כף גדולה שמסלקין בו זוהמת הקדירה). ומכאן נלמד כמה גדולה ונוראה היא קדושת התורה שרבא שהיה יודע את כל חכמות התורה עשאו לרב סחורה כרבו משום שלמדו מהו דבר אחד. ולכאורה מה בין רבא שיודע מהיא זוהמא ליסטרון ובין רבא שאינו יודע מה פירוש המילה הזו? אלא אינו דומה עולם הבא עם הלכה אחת יותר או פירוש מילה אחת יותר שלימדו רב סחורה, לעולם הבא שיכל רבא להגיע ללא לימוד זה!! ונחשב רב סחורה שהוא הביא את רבא לחיי העולם הבא!

והחידוש כאן נאמר גם לגבי דהע״ה, אפילו שזה שלימדו הלכה אחת או פירוש אחד אינו בעל מעלה בכל זאת כיוון שמביאו לחיי העולם הבא יש חיוב לכבדו. והוא הדין למה שאומרת שם הגמרא לגבי אבידת אביו ואבידת רבו: של רבו קודמת, שאביו הביאו לעולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לעולם הבא. והוא הדין לאבידת האב ואבידת הרב, או

פדיון האב ופדיון רבו ופריקת המשאוי של אביו או של רבו בכל אלו מקדימים רבו לאביו.

נמצא שיש שני טעמים בחיוב כבוד רבו:

א. מפני שרבו מביאו לחיי העולם הבא, שע"י כל דבר תורה שמוסיף לו רבו זוכה למדרגה גדולה יותר בעולם הבא.

ב. מפני שכשהוא מכבד את רבו נחשב לו כאילו כיבד את השכינה הקדושה. דוד המלך כיבד את אחיתופל שזיכה אותו בלימוד שני ההלכות למדרגות גבוהות יותר בחיי העולם הבא ובדבקות בשכינה. וכן מצינו ברבי מאיר שהיה תלמידו של אלישע אחר והיה אלישע רוכב על סוס בשבת ורבי מאיר הולך אחריו ללמוד תורה מפיו ועליו נאמר בגמרא רבי מאיר רימון מצא תוכו אכל וקליפתו זרק.

ויתרה מכך: דואג האדומי על אף רשעותו לא לימד את דוד המלך ע"ה מהו זוהמא לסטרון, אלא דברים חשובים ויסודיים הרבה יותר שבלי קיומם אין תלמיד חכם ראוי להקרא בשם זה: הראשונה היא שלא ילמד לבד אלא בחבורה, ככתוב "חרב אל הבדים ונואלו", חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים (בלשון סגי נהור) שיושבים ללמוד לבד, ולא עוד אלא שמיטפשים. לא רק שלא מרבים חכמה על חכמתם אלא שגם חוטאים שנאמר" אשר נואלנו ואשר חטאנו". ודבר שני שלימד אחיתופל את דוד המלך ע"ה הוא לא להלך בקומה זקופה שהוא כאילו דוחק רגלי השכינה, ככתוב כתוב "לפניו נעבוד ביראה ופחד". והחסר שני יסודות אלו לא יתכן לקראו תלמיד חכם.

פרק ו - משנה ד

כַּךְ הִיא דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, פַּת בַּמֶּלַח תֹּאכֵל וּמַיִם בַּמְּשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לָךְ לָעוֹלָם הַבָּא:

ישנם כמה תמיהות על המשנה הנ"ל:

א. כך היא דרכה של תורה, משמע כך ולא אחרת, רק זו הדרך לזכות לכתר תורה, האומנם? הרי מצינו גדולי עולם שזכו לשתי שולחנות בחייהם?

ב. למה צריך להוסיף התנא וחיי צער תחיה וכי בלי התוספת הזו אין אלו חיי צער? לאכול לחם צר ומים לחץ ולישן ע״ג קרקע?

ג. והפלא העולה על כולם, בשלמא טוב לך לעולם הבא אנו מאמינים בני מאמינים שיש שכר טוב לעמלי התורה. אבל אשריך בעולם הזה? איזה אשריך זה לחיות בצמצום ובחיי צער??

בעזרת החונן לאדם דעת ננסה לתרץ את הקושיות אחת לאחת:

א. רש״י זיע״א מפרש שאפילו אין לך אלא פת במלח ומים במשורה ואין לך כר וכסת לישון אלא על הארץ ממש- אל תמנע עצמך ללמוד תורה. ואין פירושו שהעשיר חייב להכניס עצמו למצב של צער ועוני כדי ללמוד תורה. אלא אפילו במצב שאדם חי חיי צער ומחסור- לא ימנע עצמו מללמוד תורה.

אולם יש שיטה שנייה בביאור המשנה והיא שיטת היעב״ץ והמהר״ל מפראג זיע״א: כך היא דרכה של תורה כפשוטו! גם למי שיש לו עושר לא תתקיים בו התורה אם לא יצער עצמו עליה. ומצאו סמך לדבריהם מן הפסוק (תהילים קיט) ״טוב לי כי עוניתי למען אלמד חוקיך״. והביאו עוד סמך לדבריהם מהגמרא במסכת כלה שהסמיכה את הברייתא כך היא דרכה של תורה וכו׳ למעשה רב כהנה שהיה חופף את ראשו ומעדן את עצמו בשעה שהיה לו ללמוד תורה ואחרי שבא לפני רב ללמוד תורה אמר לו ולא תמצא באר. ץ החיים. כלומר לא תמצא תורה במי שמחייה עצמו עליה. נמצא אם כן שתי פירושים לדברי התנא באבות כך היא דרכה של תורה: א. עפ״י המהר״ל והיעב״ץ זיע״א פירושו לפי הפשט, כך ולא אחרת. אין התורה נקנית מתוך תענוג של אכילה ושתיה עידון ועושר אלא במי שממית עצמו עליה. וכך פסק הרמב״ם זיע״א בהלכות תלמוד תורה (פרק ג הלכה ו) וז״ל: לא יסיח דעתו לדברים אחרים, ולא ישים על ליבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת, כך היא דרכה של תורה וכו׳, עכ״ל.

ב. עפ״י פירוש רש״י זיע״א שפירש אפילו שאין לאדם אלא פת במלח וכו׳ מחוייב הוא ללמוד תורה בכל עת, אולם אם יש לו אינו מחוייב לצער ולסגף עצמו, אלא שיסתפק במה שיש לו ולא ישאף ליותר.

המשגיח רבי ירוחם ממיר זצוק״ל פירש משנה זו בצורה אחרת: בוא וראה את כוחה של התורה הקדושה, שאפילו אם יהיה אדם במצב של פת במלח ומים במשורה- מצב של חוסר כל, אף על פי כן אם יהיה עמל בתורה לא ירגיש שום חסרון. לא ירגיש שהפסיד משהו בעולם הזה. ע״י הדבקות בתורה לא ירגיש האדם את פגעי הזמן ותעתועי החיים. לא ירגיש במחסור ועוני מפני שהוא דבק בעץ החיים הנצחי. ואז מובן גם המשך המשנה אשריך בעולם הזה. מפני שלא ירגיש שום חסרון ושום תהיות וספקות. לא ירגיש שהוא מפסיד את תענוגי העולם הזה שהם

מבלים את האדם, וממילא חי בשלווה ובבטחה בצדקת דרכו. וידוע ומפורסם הדבר שהאדם מורכב מגוף ונשמה, ולכל אחד מהם יש שאיפות ורצונות שונים, הגוף מתאווה לאכילה ושתיה מרובים, ריבוי שינה ותענוגות ולעולם אינו יודע שובע. הנשמה מאידך מבקשת רק רוחניות תורה ומצוות ומעשים טובים. תפקיד התורה הוא להשכין שלום בין הגוף לנשמה כמו שכתוב (משלי ג, יז) ״דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום״. כשאדם משקיע ראשו ורובו בתורה גם הגוף אינו מרגיש שום חסרון, ודווקא ע״י יגיעה וצער שמצטער האדם בלימוד התורה זוכה לכתרה של תורה ושתי סיבות לדבר:

א. טבע האדם שמה שבא כקלות הולך בקלות, מה שאין כן כשאדם מתייגע וסובל על דברי תורה הרי הם נחקקים בזכרונו ואינו משכח אותם, וכן אמרו חז״ל אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהם.

ב. על דרך הסגולה לפום צערא אגרא, שום צער וקושי לא הולכים לאיבוד. ונפש עמל עמלה לו. הוא עמל במקום זה והתורה מכריזה עליו במקום אחר. וכמה שמתאמץ יותר זוכה ליותר סייעתא דשמייא.

אנו אומרים בכל יום את הפסוק (דברים ו, ה) ״ואהבת את ה׳ אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך״ - כלומר בכל מידה ומידה שהוא מודה לך דהיינו בכל מצב שאתה נמצא בו חייב אתה לעובדו ובכל הכלים העומדים לרשותך. אם נשאל כל יהודי מה היה רוצה בכדי ללמוד תורה, היה עונה לנו: לא הרבה- בית מרווח ומפואר, חשבון בנק המניב רווחים יפים בכל חודש, אשה נאה כלים נאים המרחיבים דעתו (ואיכא דאמר מחריבין דעתו של אדם:) מה עוד? בריאות תקינה וללא דאגות וטרדות מסביב. בא התנא ואומר לנו: עבודתו של היהודי אינה להשיג מה שאין לו בגשמיות אלא לקנות חכמה ותורה בכל מצב שבו הוא נמצא. אפילו במצב של פת במלח ומים במשורה וחיי צער צריך לעמול בתורה. וכן כתב הגר״א מוילנא זצוק״ל בספרו אבן שלמה וז״ל: ״דרך היצר להסית בתחילה ללמוד וגם למלא תאוותו, כי אם יסיתו ללמוד כלל לא ישמע לו, וכאשר ירגיל עצמו בהנאת הגוף. אז ממילא לא ילמד כי טרוד תמיד למלאות את הנאת הגוף והיצר הרע אומר שיזיק לבריאותו כשיעזוב הרגלו ואח״כ מתעצל לרדוף אחר התורה והמצוות, ואחר כך אינו רוצה לעשותם אף אם יזדמן לו בלא טרחה ויגיעה״. עכ״ל.

בכדי לזכות לכתרה של תורה ושהיא תתקיים בידו, כך דרכה, וכך ראוי לכל אדם שבתחילת דרכו בתורה חייב להסתפק במועט ואף לחיות חיי צער כדברי ריש לקיש במסכת שבת (דף פג ע״ב) אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר: ״זאת התורה אדם כי ימות באוהל״. ופירושו שהתורה היא שיכלית והאדם בעל גוף חומרי, אין ספק כי שכל וגוף הם שתי דברים הפכיים ומתנגדים זה לזה. לפיכך אין לתורה קיום בגוף חומרי, אבל מי שממית עצמו על התורה עד שמסלק הגוף

החומרי כמי שאינו, נמצא כי העיקר שלו הוא השכל, אז יש קיום לתורה. וכן לפי שהתורה היא העושה שלום בין הגוף והנפש, ואז אין הגוף מרגיש שום חסרון מתענוגי העולם הזה. כיון שאדם מתעלה מן הנטיות הגופניות ומשקיע את כל התענינותו בתורה, ע״י כך נעשית מהותו של האדם רוחנית ויש לתורה קיום אצלו.

ובהמשך הזמן יתקיים בו כל המקיים התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, שכשם שהעוני לא היווה מונע בלימוד ובשקידת התורה כך גם העושר לא יהווה מחסום ומונע בלימוד התורה. ועפ״י זה יובן גם מה שמצינו גדולי עולם שזכו לשתי שולחנות, מאחר והתורה שבה עמלו כל חייהם עשתה שלום בין הגוף והנשמה, והעושר לא היווה מכשול ומונע בקיום התורה, וכפי שמצינו ברבינו הקדוש רבי יהודה הנשיא זיע״א שלמרות כל עשרו העיד על עצמו שלא נהנה מהעולם הזה אפילו באצבע קטנה, למדרגה זו אפשר להגיע רק ע״י התורה.

ועל דרך זו אפשר לתרץ גם את הקושיה השנייה, כיון שהגוף הוא חומרי ושואף תמיד לגשמיות ולתענוגי העולם הזה, והנשמה מאידך היא חלק אלוה ממעל ואין לה חפץ בתענוגים מדומים בעולם הזה כ״ש ״וגם הנפש לא תמלא״ (קהלת ו) וכיוון שהאדם נוטה אל התענוגים והתאוות ונמשך אחריהם מצווה אותנו התנא להרחיק מהם עד הקצה האחרון ולכן לא די בפת במלח ומים במסורה ושינה ע״ג קרקע אלא צריך להוסיף לזה חיי צער, וכשתתחזק הנפש המשכלת ע״י לימוד התורה בתנאים כאלה ותתחסן ע״י עוני ומחסור ודיכוי התאוות אז ישוב האדם אל הדרך האמצעית אשר אמרו חכמים שיבור לו האדם.

ראה ראיתי רעיון יפה בספר הנפלא ״וחי בהם״: משנה זו נשנית בלשון תמיהה, וכי תאכל פת שהוקדחה במלח? ודאי שלא. הרי ודאי תעדיף ותשאף ללחם טרי!! א״כ איך בתורה תסתפק בדבר זעום וקטן. השאיפה צריכה להיות הרבה יותר גדולה. ועל כך רמזו את דברי התנא אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס. פרס מלשון פרוסה. אל תספק בפרוסה, תמיד תרצה להשיג את כל העוגה, כך בתורה אסור להסתפק במועט. וכן מים במשורה תשתה? ודאי שלא, אלא עד שתרווה צמאונך, כך בתורה אל תלמד שיעור קצוב ושעות קצובות, ואפילו שיש לך כח אתה מפסיק משום שנגמר הקצבה, אלא תלמד ותלמד עד שתרווה צמאונך לדעת את כל הלימודים הצריכים. ולו יחיה גבר שנין אלפין לא יגיע לחצי שיעור. וצריך לעולם להרגיש צמא למים ואין מים אלא תורה. וכן אמר דהע״ה בתהילים ״כאייל תערוג על אפיקי מים״ כמו האייל שמאכלו נחשים ומחמת הארס שלהם מתייבש דמו ומרגיש צמא ותאב למים, כך צריכה להיות הכמיהה של כל יהודי לתורה הקדושה. ובאומרו על הארץ תישן? ודאי שלא, אלא על כרים וכסתות, אם כן כך צריך לעסוק בתורה עד שיהיה לך קורת רוח כמו בשינה, דכתיב ״בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך״ (משלי ו, כב). ובאומרו חיי צער תחיה? פירוש וכי רצונך לחיות חיי צער? ודאי שלא, אלא רצונך לחיות בשלווה

ונחת ולא לסבול אפילו מעט, אם כן תעסוק בתורה שהיא נותנת חיים לעושיה, חיי נחת, וכאשר תחשוב כך ודאי שבתורה אתה עמל ואם אתה עושה כך אשריך בעולם הזה וכל שכן לחיי העולם הבא!!!

פירוש נוסף: כך היא דרכה של תורה, צריך אדם להרגיש כמי שאכל פת במלח ועקב כך הוא צמא לשתות מים הרבה, ומים במשורה תשתה כמי שלא נתנו לו אלא מעט מים ונשאר צמא והיו עיניו וליבו מתי יביאו לפניו מים לשתות ולרוות צמאונו, כן אתה יהיו עיניך ולבך אל המים זו התורה, ואפילו שלמדת צריך לשאוף לעוד תורה כאילו לא למדת אלא מעט. וצריך לומר מתי אתפנה ואשנה. וכן תעשה בלימוד התורה כמו על הארץ תישן כי לא תוכל לישון הרבה, רק מעט שנות ומעט תנומות, כן הווה ממעט בשינה לעסוק בתורה. וכן בכל עת שאתה פורש מהתורה לעסוק בשאר ענייני העולם הזה - חיי צער תחיה בשל כך ולא יניח לך מעצבון לבך עד אשר תשוב אל הלימוד, ומימלא בתורה אתה עמל ואשריך ובעולם הזה ובעולם הבא.

ולישוב הקושיה השלישית: לחיות בצמצום ובחיי צער ואעפ"כ אשריך? ובכן ידועה ומפורסמת השאלה מדוע צדיק ורע לו, רשע וטוב לו. לאנשים רבים נדמה כי חלילה יש כאן אי צדק וסילוף הדין, אולם אליבא דאמת הסתכלות זו בטעות יסודה. בני אדם רגילים להעריך את הטוב ואת הרע במושגים גשמיים. מי שיש לו כסף רכוש, כבוד, מעמד. תפקיד חשוב, נחשב אדם שטוב לו בחיים. לעומת זאת חוסר אמצעים אלו נחשב לרע. חז"ל הקדושים מגלים לנו שההיפך הוא הנכון. "יפה שעה אחת בתורה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא". האושר הרוחני שהוא מנת חלקו של האיש הירא את ה' מכל מצווה וחסד ולימוד תורה שהוא מקיים, תענוג רוחני סיפוק ושמחה פנימית גדולה שהיא ממלאת אותו, עד שכל תענוגי העולם הזה טפלים הם אצלו. די אם נזכיר לדוגמא את שולחן השבת, איזה שמחה פנימית ממלאת אותו, מעין העולם הבא כאן בעולם הזה. וכן כשהוא יושב ללמוד תורה ומחדש בה דבר או מתבררת אצלו איזו סוגיה סבוכה או ספק מסויים. והרי אמרו חז"ל אין שמחה כהתרת הספק. אדם שלא זכה עדיין ולא התנסה באלה אין לו הבנה ומושג מהו הטוב האמיתי. איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת.

אומר הפסוק "כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב" לא כתוב שיש להם כל טוב, אלא שאינם חסרים אותו, כתב מרן "החזון איש" זצוק"ל באגרתו: העונג האציל של עמל החכמה, אשר נשמת האדם מתרוממת מעל המיית העולם עד שמי השמיים ונהנים מזיו החכמה העליונה, וזו הטובה הגדולה והיתרה שניתנה לאדם תחת השמש", עד כאן לשונו. השמחה שיש ליהודי המאמין שהולך בדרכי המצוות, מתחזק באמונה, ומתקשר אל אלוקיו גורמת לו לשכוח מכל צרותיו ולא לחוש כלל את יסוריו משום שליבו גדוש באהבת השם, ודבקות בו יתברך.

הפסוק בשיר השירים (פרק ה, ז) אומר "מצאוני השומרים הסובבים בעיר היכוני פצעוני נשאו את רדידי מעליי שומרי החומות, השבעתי אתכם בנות ירושליים אם תמצאו את דודי מה תגידו לו? שחולת אהבה אני", צדיק הדבוק בה' שרוי בשמחה אמיתית כל ימיו ולא ביסוריו, מפני שהוא יודע שכל קושי וכל מחסור רק בונה אותו יותר ברוחניות ובדבקות בבורא עולם ישתבח שמו, וכבר אמר חכם אחד בלי הכסף אני עני מרוד אבל רק לשעה קלה אבל בלי התורה אני עני ודל לעולמי עד". ואם נשאל את החכם במה יבחר, להיות עני לשעה ועשיר לנצח או להיות עשיר לשעה ועני לנצח? בוודאי יענה שהוא מעדיף לסבול צער ולחץ במשך שעה קלה ובלבד שיתענג תענוג נצחי לזמן שאין לו קצבה.

פרק ו - משנה ה

אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמְךָ, וְאַל תַּחְמוֹד כָּבוֹד, יוֹתֵר מִלִּמּוּדֶךָ עֲשֵׂה, וְאַל תִּתְאַוֶּה לְשֻׁלְחָנָם שֶׁל שָׂרִים, שֻׁשֻׁלְחָנְךָ גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם וְכִתְרְךָ גָּדוֹל מִכִּתְרָם, וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ׃

נראה לפרש משנה זו בס"ד שלמרות שרוצה האדם שררה ותפקיד לכבוד השם יתברך ולהגדיל תורה ולהאדירה- בכ"ז לא יבקש גדולה ולא יחמוד כבוד אפילו שכוונתו לשם שמיים בלבד. שמתוך כך נראה שעושה את התורה קרדום לחפור בו ומנוף להגדיל את שמו. אומר המדרש: וכבר היו הולכים נדב ואביהו אחרי אהרון ומשה ואומרים מתיי ימותו זקנים אלו ואני ואתה ננהיג את העם. האם יעלה על הדעת ששני קדושי עליון אלו רצו במותם של אביהם ורבם? כמובן שכל מטרתם הייתה לשם שמיים טהורה ללא שום נגיעה. ולא לכבוד עצמם דרשו, אלא אמרו אם יבואו משה ואהרון ויאמרו לעם למה לא לומדים תורה? למה הולכים לכדורגל בשבת? יאמרו להם העם מה מבינים שני זקנים אלו בכדורגל, או בתענוגות העולם הזה? כשנגיע לגיל שלהם נלמד תורה. אבל כשאנו נבוא ונוכיח לעם ולציבור הצעיר שלא ללכת ולא לחלל שבתות וללמוד תורה, אנו נהיה הדוגמא הטובה ביותר לנוער ולציבור הכללי!! אומר המדרש על כך פתגם ידוע: הרבה גמלים זקנים נושאים על גבם עורות של גמלים צעירים. אומר מרן הסטייפלר זצוק"ל בספרו "ברכת פרץ" שהיו חסרים במידות הענווה מפני שבקשו שררה ורבנות.

כתב הגאון הצדיק רבי בן ציון אבא שאול זיע"א בספרו הבהיר אור לציון שצריך אדם להרבות בעסק התורה לעלות ולהתעלות, ואם יהיה מצב שיצטרך להתמנות לרב או דיין, יעשה זאת בלית ברירה, וצריך שקול

דעת גדול להבחין מתי חייב לקבל על עצמו עול הרבנות. וישנן סיבות רבות מדוע השררה אינה טובה לתלמיד חכם:

א. אם שאלו אותו הלכה וטעה, אפילו בשוגג נחשב לו כמזיד כמו שאמר התנא רבי יהודה הזהר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון.

ב. עלול להכריע בהלכה אף שאינו יודע מה הדין, כיוון שמוחזק כחכם כיצד יאמר אינני יודע כי קשה לאדם להתגנות יותר מאשר לוותר על כבודו.

ג. יש מקרים שלא תהיה לו אפשרות לענות תשובה לפי מה שלמד, כי הדברים קשורים בשיקול דעת, ויכולות להיות שאלות על מצבים חמורים וגורליים, עד כאן לשונו.

יותר מלמודך עשה:

כמאמר התנא כל שמעשיו מרובים מחכמתו חכמתו מתקיימת. ותכלית תורה מצוות ומעשים טובים. כתוב בירמיה (פרק כב) שהנביא הוכיח את המלך יהויקים וטען כנגדו "אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה וכו', דן דין עני ואביון, אז טוב הלא היא הידעת אותי נאום ה'". מקרא מפורש הוא שדווקא המעשים הטובים של צדקה וחסד עם הבריות הוא דעת ה' ורצונו. וכן מצינו בחז"ל שאמרו חייב אדם לומר מתיי יגיעו מעשיי למעשה אבותיי, אברהם יצחק ויעקב, לא אמרו יגיע לימוד התורה שלי לאברהם יצחק ויעקב אלא מעשיי. שהיא המדרגה הגבוהה ביותר מפני שדעת וחכמה באים בד בבד עם הקיום המעשי של המצוות, וכעת מובן מה שאמר רבי עקיבא "כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה מתיי יבוא לידי ואקיימנו". בכל יום היה מקבל עליו עול מלכות שמיים והיה מצפה לרגע שבו יקיים את הפסוק "בכל נפשך" - אפילו נוטל את נפשך.

התנא אומר באבות מצווה גוררת מצווה כלומר אדם מתחזק ומתעלה ע"י קיום המצווה ביראת שמיים, מקבל קדושה נוספת, כלשון הברכה אשר קדשנו במצוותיו, וע"י תוספת הקדושה והיראת שמיים שקיבל חוזר ומקיים עוד מצווה. וכן אמרו חז"ל "חביבין דברי סופרים יותר מיינה של תורה", כלומר כשאדם מקיים דברי סופרים הולך ומתעלה ביראת שמים ובקיום התורה הקדושה שהוא תוצאת הלימוד והשקידה בה, תלמוד מביא לידי מעשה ומעשה מביא לידי יראת שמים. ויראת שמים גורמת לעוד לימוד תורה וכך חוזר חלילה!

ואל תתאווה לשולחנם של שרים:

דוד המלך ע"ה אומר בתהילים (פד, יא) "כי טוב יום בחצירך מאלף בחרתי הסתופף בבית אלוקי מדור באהלי רשע". ופירושו טוב לפני הקב"ה יום אחד של לימוד תורה של דוד המלך ע"ה מאלף פרים ואילים שיקריב

שלמה בנו בכל יום. ופירוש שני: טוב יום אחד בלימוד תורה ולמות בסופו של אותו יום, מאשר להיות אלף שנים מלך בלי תורה! וממשיך דוד המלך "בחרתי הסתופף בבית אלוקיי" כלומר גם אם בית אלוקים מלא עד אפס מקום מעדיף דוד המלך להסתופף ולהדחק שם, על פני חיים טובים ברווחה באהלי רשע. וכן הוא אומר במקום אחר (תהילים קיט מ ו) "ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש" ופירושו כשהייתי נפגש עם מלכים ושועי ארץ, וכל מלך היה מתפאר ומספר על הצלחותיו ועל מלחמותיו וגבורתו ושגשוג ממלכתו, אני אומר דוד המלך הייתי מפרש עוד פשט בגמרא, ומיישב עוד קושיה, ומחדש עוד חידוש בפרשת השבוע ולא הייתי מתבייש בפניהם, אדרבא רחב ליבי בה, הם לשיטתם עוסקים בהבלי וקנייני העולם הזה, ואילו אני מתעסק בקניינים הנצחיים:

ועוד יסוד חשוב יש כאן והוא שידע ויעריך העוסק בתורה את חשיבות המעשה אשר הוא עושה, וכמה שיחשיב ויעריך את לימוד התורה כך יגדל ערכו וחשיבותו בעיני העולם. כדרך שאמרו המרגלים "כחגבים היינו בעיננו וכן היינו בעינהם" (במדבר יג, לג), כיוון שהמרגלים החשיבו עצמם כחגבים, ממילא כך נחשבו בעיני הבריות. וצריך כל יהודי לומר העולם נברא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני ישתבח שמו, ובאמת יותר ממה שאני מקנא ומתאווה לשולחנם, הם מתאווים למעלתי ולחלקי שהרי כתר תורה עולה על כתר מלכות. וכן מצינו ביתרו חותן משה שהתורה יחדה פרשה על שמו משום שעזב כל העושר והכבוד והנכסים ובא למדבר ציה ולצלמוות לחסות תחת כנפי השכינה ולקבל עליו עול תורה ומצוות מאחר וחיפש את האמת ואמר "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים" (שמות יח, יא).

ולכאורה מה רע בזה שתלמיד חכם מבקש ומתאווה לקצת עושר שיכול לעזור לו מאוד בעבודת השם שלו? הדבר יובן במשל שהובא בשו"ת רב האי גאון: מעשה בשועל אחד שבא הארי לטרפו אמר השועל לארי מה בצע בדמי הרי יש בי פחות מכזית בשר ואילו ממול יש אדם שמן תטרפנו ותשבע מבשרו, אמר הארי לשועל הריני מתייראי מתפלתו של האדם הזה - אמר לו השועל אל תדאג אתה תטרוף ובניך יקבלו העונש, אבל בין כך אתה תשבע מרעבונך, ועד בן בנך זמן הרבה. נתפתה הארי ובדרכו לטרוף את האיש נפל בבור, בא השועל על שפת הבור והציץ עליו. אמר לו הארי הרי אמרת שאין הפורענות באה עליי אלא על בן בניי? אמר לו השועל כבר יש עוון של אבי אביך שאתה נתפס בו. אמר לו הארי אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהיינה? אמר לו השועל ולמה לא חשבת על כך מתחילה?

הנמשל ברור, אמרו חז"ל הנותן עינו במה שאינו שלו מה שמבקש אין נותנים לו ומה שבידו נוטלים ממנו, הארי מלך החיות נפל ברשת השועל אך ורק משום שנתאווה לבשר קצת יותר שמן. מי שיש בידו את העושר האמיתי- זה השמור לו לנצח לחיי עולם, ומתאווה ושואף גם לעושר גשמי בר- חלוף מראה בזה פגם וחסרון באמונה. לכן מסיים התנא ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך בעולם הבא. והוא כמאמר

פרק ו - משנה ו

גְּדוֹלָה תוֹרָה יוֹתֵר מִן הַכְּהוּנָּה וּמִן הַמַּלְכוּת, שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְנֵית בִּשְׁלשִׁים מַעֲלוֹת, וְהַכְּהֻנָּה בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע, וְהַתּוֹרָה נִקְנֵית בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה דְּבָרִים, וְאֵלוּ הֵן, בְּתַלְמוּד, בִּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן, בַּעֲרִיכַת שְׂפָתַיִם, בְּבִינַת הַלֵּב, בְּאֵימָה, בְּיִרְאָה, בַּעֲנָוָה, בְּשִׂמְחָה, בְּטָהֳרָה, בְּשִׁמּוּשׁ חֲכָמִים, בְּדִקְדּוּק חֲבֵרִים, בְּפִלְפּוּל הַתַּלְמִידִים, בְּיִשּׁוּב, בְּמִקְרָא, בְּמִשְׁנָה, בְּמִעוּט סְחוֹרָה, בְּמִעוּט דֶּרֶךְ אֶרֶץ ; בְּמִעוּט תַּעֲנוּג, בְּמִעוּט. שְׁנָה, בְּמִעוּט שִׂיחָה, בְּמִעוּט שְׂחוֹק, בְּאֹרֶךְ אַפַּיִם, בְּלֵב טוֹב, בֶּאֱמוּנַת חֲכָמִים, בְּקַבָּלַת הַיִּסּוּרִין, הַמַּכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ, וְהַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, וְהָעוֹשֶׂה סְיָג לִדְבָרָיו, וְאֵינוֹ מַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ, אָהוּב, אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, אוֹהֵב אֶת הַצְּדָקוֹת, אוֹהֵב אֶת הַמֵּישָׁרִים, אוֹהֵב אֶת הַתּוֹכָחוֹת, וּמִתְרַחֵק מִן הַכָּבוֹד, וְלֹא מֵגִיס לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ, וְאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּהוֹרָאָה, נוֹשֵׂא בְעֹל עִם חֲבֵרוֹ, וּמַכְרִיעוֹ לְכַף זְכוּת, וּמַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת, וּמַעֲמִידוֹ עַל הַשָּׁלוֹם, וּמִתְיַשֵּׁב לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ, שׁוֹאֵל וּמֵשִׁיב שׁוֹמֵעַ וּמוֹסִיף, הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לְלַמֵּד וְהַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת, הַמַּחְכִּים אֶת רַבּוֹ, וְהַמְכַוֵּן אֶת שְׁמוּעָתוֹ, וְהָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, הָא לָמַדְתָּ כָּל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מֵבִיא גְּאֻלָּה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדְּכָי׃

א. צריך להבין במה גדולה תורה יותר מהמלכות ומהכהונה והרי דברים שונים הם, ולא שייך לומר זה גדול מזה אלא בדבר שהוא דומה, וכאן כל דבר בפני עצמו עומד?

ב. ועוד קשה לכאורה הרי כתר מלכות וכתר כהונה לא כל אחד יכול להשיג אלא יחידי סגולה ואילו תורה עומדת בקרן זווית וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול, א"כ גדולים שתי כתרים אלו מכתר תורה, שהרי הם קשי השגה הרבה יותר מהתורה שהיא נחלת הכלל?

ונראה לתרץ בס"ד: על שלושה דברים העולם עומד, על התורה על העבודה ועל גמילות חסדים, עבודה כנגד הכהונה שהיא עבודת הכהנים והלווים בבית המקדש, וכיום כנגד התפילה. גמילות חסדים כנגד כתר מלכות, שהרי תפקיד המלך לכלכל ולדאוג לנתיניו ולעמו. וכתר תורה כפשוטו כנגד העמוד השלישי. שתי הדברים עבודה וגמ"ח תלויים בתורה. ללא לימוד התורה אי אפשר לקיים גמילות חסד כראוי שאין יודעים למי זכות הקדימה ומהי העדפה הנכונה. וכו'. ועוד יש לומר ע"פ הפסוק "יקרה היא מפנינים" "יקרה תורה יותר מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. מכאן אמרו חז"ל ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ. וכן לגבי מלכות, כ"ש "ואת יראי ה' יכבד" זה יהושפט מלך יהודה שהיה קם לכבוד תלמידי חכמים מחבקם ומנשקם ואומר רבי רבי מורי מורי. הרי לך שגדול כבוד התורה מכבוד המלכות.

ולגבי הקושיה השנייה: יש לומר שאנו יכולים להעריך כמה שווה דבר מסויים בשתי דרכים: הראשון זה המחיר שלו בשוק, ככל שמחירו גבוה כך ערכו של החפץ רב. הדרך השנייה למדוד. את הערך של הדבר- על ידי התועלת שהוא מביא לבני האדם. ככל שזקוקים וצורכים יותר את הדבר כך ערכו חשוב יותר. אם כן איך אפשר לשקול ערך של תורה לעומת כהונה ומלוכה? ע"י התועלת ונצחיות של העולם בדברים אלו, מלך הוא יחידי, כהונה גדולה ניתנה למשפחה אחת או לשבט אחד. אבל תורה היא יותר נפוצה וחיונית כ"ש "ומלאה הארץ דעה את ה'". "וכל בנייך לימודי ה'". בנוהג שבעולם אבנים טובות ומרגליות כיוון שאינם נחלת הכלל- מחירים יקר הערך, פחות מכך כסף וזהב הם יותר מצויים ולכן עולים פחות, פחות מכך כלי שש ומשי וריקמה, פחות מכך הלחם והמים והחלב שנצרכות הרבה יותר ובהתאם לכך מחירם שווה לכל נפש. ויותר מכך האויר והחמצן שבלעדיו אין קיום לבריאה הרי הוא חינם אין כסף (גם זה לא מוחלט שהרי חכרות התשקורת גובות תשלום על זמן אוויר:) כך הערך של התורה ביחס לכהונה ולמלכות כיוון שהתורה הקדושה היא החמצן והיא הלחם והמים שבלעדיהם אין חיות וקיום לעולם עדיפה עשרות מונים על הכהונה והמלוכה.

נמצינו למדים: יש הבדל בין קניינים גשמים לקניינים רוחניים: בקניינים הגשמים ככל שהחפץ נדיר יותר כך ערכו מאמיר ועולה ואינו נחלת הכלל. וככל שהחפץ זמין ושכיח כך מחירו פחות, מלוכה וכהונה

תלויים ביחוס ובשושלת לכן ערכם נמוך יותר מהתורה שהיא נחלת הכלל לא בשמיים היא ולא מעבר לים, כי קרוב אליך הדבר מאוד- בפיך ובלבבך, ולכן מעלתה גדולה יותר. המדרש שמואל מבאר שההבדל בין התורה לכהונה ולמלכות מתבטא בשתי דברים: בכמות ובאיכות, כמות שהרי התורה נקנית בארבעים ושמונה דברים ואילו המלכות בשלושים והכהונה בעשרים וארבע דברים. ובאיכות- שהכהונה והמלכות הן מעלות של שררה וחשיבות ואינן מעלות הטבועות בעצם נפש האדם שקנה אותן בעמלו, אלא הקב"ה הוא שזיכה לו את מעלות השררה והכבוד. לעומת מעלות התורה שניקנים ע"י עמל ויגיעה של האדם עצמו.

יש עוד הבדל מהותי בין הכהונה והמלכות לתורה: כהן או מלך לאחר שרכש את אותן קניינים שבהן נקנית מלכותו או כהונתו, שוב אין לו צורך לחזור ולעשות קניין נוסף בהם, הרי הם בחזקתו עד אחרית ימיו. מה שאין כן בתורה שבה אדם מחוייב לעבודה יום יומית שעה שעה בכדי לשמור על הקנינים האלו. וככל שיתמיד בהם כך ישיג שלימות גדולה יותר בתורה. ודוגמא לדבר: הגמרא בפסחים (דף סו ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב כל המתייהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו לומדים מהלל שהיה מקנטר את בני בתירה על שלא שמשו את שמעיה ואבטליון, לאחר מכן שאלוהו בהלכה ושכח. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ממשה, שקצף על פיקודי החיל, ונעלמה ממנו הלכות גיעולי כלים.

ועוד לומדים מכאן עפ"י דברי המהר"ל מפראג זיע"א שמעלת השכל עולה על מעלת הגוף, שהרי כהן גדול שלידתו והורתו הייתה בקדושה ובטהרה, ובזכות זה ירדה נשמה גדולה לעולם, עד שברבות הימים הפך להיות כהן גדול שנכנס לפניי ולפנים לבית קודשי הקדשים פעם בשנה. אם הכהן הזה לא לומד תורה, הרי שממזר שלידתו והורתו הייתה בעבירה ובטומאה והוא לומד ומתמיד ועמל בתורה, מעלתו גדולה יותר מאותו כהן. כלומר עדיפות המעלה השיכלית על פני המעלה הגופנית, עשרות מונים. ועתה נבוא לבאר בס"ד את הקניינים שבהם התורה נקנית:

א. בתלמוד:

בנוטריקון תלמד וו, כלומר לימוד יסודי של שישה סדרי משנה שעל פיהם ידע ליישב את הגמרא ולתת טעמים לדברי התנאים והאמוראים הקדושים והיא הבסיס החשוב לכל התורה שבעל פה. ועוד כפי דברי הגמרא בברכות ליגמר איניש והדר לסבר, ע"י הגירסה יהיו המסכתות שגורות על לשונו, לימוד בבקיאות מסכתות רבות ואח"כ לעיין בצורה עמוקה יותר. כדאמרי אינשי תנו רבנן. קודם כל תנו (שנו ולמדו) ואח"כ הפכו להיות רבנן (בעלי השמועה) !!

וכן תלמוד כפשוטו- תלמד, תורה אינה כשאר חכמות, מה שלומד ילד בכיתה א׳. אינו לומד בכיתה גבוהה יותר, מה שלמד הסטודנט לרפואה אינו חוזר ללימודים יסודיים אלו בהיותו רופא, אבל התורה הקדושה אינה כך, כמה שאדם לומד יותר רואה הוא כמה חסר עדיין. וידוע שכל מסכת בש״ס הקדוש מתחילה בדף ב לומר לך כמה שילמד עדיין לא התחיל, לא הגיע לאות אלף. על כן ילמד מאהבה וסוף הכבוד לבוא, וכמו שאמר פעם גדול אחד ״צריך האדם לבלוע את כל התורה ושלא ירגישו שהוא בהריון״. הגמרא בעירובין (דף נד) שצריך לחזור כל סוגיה לפחות ארבע פעמים ולהבין את הסוגיה לכל פרטיה וכלל זה לתפיסת והבנת הסוגיה ולא בשביל החזרה והזכירה. ולפום צערא אגרא.

ב. בשמיעת האוזן:

ישים אזנו כאפרכסת לשמוע דברי רבותיו וזאת מכמה טעמים:

א. אפשר שאם יסיר אוזנו אפילו שעה אחת יאבד מרגליות יקרות.

ב. שאם לא ישמע דיבור אחד יקלקל את כל הבנת העניין הנלמד תורתו נעשית קרעים קרעים ותלמודו לא מתקיים בידו.

ג. יש בכח השמיעה לפעול הרבה יותר מאשר בקריאה בעלמא, רק ע״י שמיעת האוזן יכול להיות ממקבלי התורה וממעתיקי השמועה.

ד. עפ״י הגמרא בברכות שדרשה את הפסוק ״והיה אם שמוע תשמעו״ ופירושו אם תשמעו בישן, תשמעו גם בחדש. כלומר אדם שחוזר על תלמודו ועל דברים ישנים ששמע זוכה לחדש גם דברים חדשים.

ה. עפ״י המדרש - אמר הקב״ה לישראל שני כוסות מזגתם בסיני נעשה ונשמע, שכרתם את ״הנעשה״ במעשי העגל, ונשאר רק הנשמע, הה״ד ״שמעו דבר ה׳ בית יעקב״, ״והיה עקב תשמעון״, ״שמעו ותחי נפשיכם״ וכן אתה מוצא ביתרו שע״י השמיעה זכה לחיים ששמע ונתגייר, שנאמר ״וישמע יתרו״.

פירש אור החיים הקדוש זיע״א את הפסוק (דברים יא כז) ״את הברכה אשר תשמעו״, תלה הכתוב את הברכה בשמיעה ולא הזכיר לא מעשה ולא שמירה לפי שהשומע דברי אלוקים חיים התורה מטיבה נפשו ומיישרת אותו כי יש בה סם חיים״, עכ״ל, וידוע מרבותינו הקדושים שלשון שמיעה מתפרש לכמה גוונים:

א. שמיעת האוזן. ב. הבנה, כ״ש כי שומע יוסף. ג. קכלה בלב כמו שנאמר שמע ישראל כלומר קבל והבן ישראל והדברים מתקבלים ומתיישבים על הלב כפי שנאמר דברי חכמים בנחת נשמעים. ומימלא שמיעת האוזן תגרום לכל המובנים האלה.

בספר מעלות התורה כתב רבי אברהם אחי הגר״א זיע״א שהשמיעה מוזכרת חמישים ושתיים פעם בתורה, וכן היראה נכפלה בחמישים ושתיים מקומות לומר לך שבחינה אחת להם. שתיהם שוברות את הקליפות. ולכן אנו מברכים לשמוע קול שופר ולא לתקוע בשופר לפי שהשופר בא לירא ולהחריד אותנו ולשבר הקליפות ולכן העיקר הוא בשמיעה. ומאידך אדם שמסיר חלילה אוזנו משמוע תורה, שהוא אומר והלא כבר שמעתי דברים אלו או מה רב פלוני יכול לחדש? והרי כבר הדברים ידועים ומוכרים, כשיעמוד בתפילה מידה כנגד מידה יאמר לו הקב״ה מה אתה כבר יכול לחדש בתפילה והלא כבר שמעתי תפילתך אתמול ושלשום ולפני שנה, א״כ הקב״ה מסיר אוזנו משמוע תפילתו של אותו אדם, והריבוי ״גם״ בא לרבות שלא רק תפילתו תועבה אלא גם תורתו. והכן. אמרו חז״ל שאין בית מדרש ללא חידוש, ואיזהו חכם? הלומד מכל אדם!

ג. בעריכת שפתיים:

הגמרא בעירובין (דף נג ע״ב) מספרת על ברוריה אשת רבי מאיר שראתה תלמיד אחד לומד בלחש בעטה בו. באמרה לא כך כתוב ״ערוכה בכל ושמורה״? אם ערוכה ברמ״ח איברים שלך משתמרת, ואם לאו אינה משתמרת. תנא תלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש ולאחר שלוש שנים שכח תלמודו. ועוד אומרת הגמרא אמר שמואל לרבי יהודה פתח פיך במקרא ובמשנה כדי שתתקיים בידך שנאמר ״כי חיים הם למוצאהם״ אל תקרי למוצאהם אלא למוציאים בפה. כתב ״הפלא יועץ״ זיע״א בערך קול וז״ל הקול קול יעקב וגדלה מעלת קול התורה שהיא עולה ובוקעת רקיעין וחשוב מאוד לפני המקום הקורא בקול בשפה ברורה משמח אלוקים, וכמה שגו אותם הלומדים בגמגום או שמעיינים בספר וקולם לא ישמע מאבדים טובה הרבה והרי זה דומה למי שיכול להרוויח אלף זהובים ומתרצה בחמש מאות, ואילו היה מה שמאבד לבד החרשנו, אבל דא עקא שמחסר לעשות נחת רוח ליוצרינו וגורם רעה לעצמו שמשכח תלמודו. עכ״ל.

לו חכמו ישכילו זאת שהלומד בקול ובחשק רב, עושה ומעשה וגורם לאחרים ללמוד תורה מתוך אש להבת שלהבת של קדושה והתלהבות ומקבל שכר כנגד כולם, ולהיפך אם לומד בפיו וקולו לא ישמע הרבה פעמים דבר זה גורם לרפיון בקרב חבריו הלומדים. מרן החפץ חיים זיע״א היה אומר: כשלומדים בהרהור הלב אז כל הסברות העקומות נראות כישרות ואין מבחינים מה אמת ומה לא, מה לקבל ומה לדחות. מה שאין כן כשמוצאים בפה והקול נשמע בבית השם מתלבנים ומתבררים הדברים, ורמז לדבר מצאנו בפסוק ״כי אם לבינה תקרא״, כשאדם קורא ומוציא בפה יוכל להבין הדבר לאשורו וללמוד דבר מתוך דבר. וכן עצה זו מועילה לריכוז בלימוד. ללמוד עם חברותא ובקול רם ולפרש את העניין שלומד בשפה ולשון שמובנים לו כל פרטי הדברים שלמד. דעת תנא זה כך, ודעת זה כך, וטעמם הוא כך וכך, ורש״י הקדוש

מפרש כך, ותוספות שיטתם כך, והטעם שתוס׳ חולקים וכו׳. ועל כך נאמר חיים הם למוציאים בפה. ובמשך הזמן מרגיש את נעימות ומתיקות התורה שלומד, וזו גם סגולה לאריכות ימים ושנים!

ד. בבינת הלב:

כתב רבי חיים מוולוזין זיע״א בקונטרס שאילתות שחידושי תורה נקרא כל מה שלמד יותר ומתבררים הדברים ומחוורים אצלו. כי כל זמן שמשתמש בהם מוצא בהם טעם, וזה אצלו חידוש תורה. ועיקר עסק התורה והצלחתה היא הבנת הסוגיה היטב לכל הפרטים ופרטי הפרטים ולצייר לעצמו את הדברים עד שיחדירם לליבו. כ״ש ״כתבם על לוח ליבך״. וכן היה אומר מרן החפץ חיים זיע״א בכל דבר שלומדים צריך לשאול מאי קמשמע לן ולמצוא את החידוש בכל דין. הגאון הצדיק רבינו בן ציון אבא שאול זצוק״ל כתב שבאופן כללי יש ללמוד עיון לפני בקיאות כדי שיהיה תלמיד חכם, אדם שיש לו את מפתח העיון יוכל ללמוד כל דבר על בוריו בהבנה נכונה וסברה ישרה. וכמובן שכל תלמיד צריך להתייעץ עם תלמיד חכם שמכירו כדי שיורה לו שיטת הלימוד המתאימה לו ביותר, כי אם בעל הכשרון ילמד תמיד בשטחיות לא יהיה אף פעם תלמיד חכם.

ומאידך גיסא מי שלא נברא עם כשרונות ורוצה לעיין בדברי התוספות ומהרש״א בעומק העיון מאבד זמן ולא תופס כלום. ועל כך פרשו חז״ל את הפסוק ״יהיב חכמתא לחכימין ומנדעא ליודעי בינה״ (דניאל ב) דווקא לחכמים היודעים לנצל את כשרונם אפשר לתת להם עוד שכל כי ינצלו אותו בצורה נכונה וטובה.

יש להקפיד ללמוד את היסוד בהבנה טובה ובבהירות, וצריך לפרש כל מילה בפה מלא ולתרגם מעברית לעברית שאל״כ יתכן שהפירוש לא נכון ויקשה עליו להבחין בטעות.

ואפילו דברים שנראים פשוטים. אין לדלג על שום דיבור ברש״י הקדוש או למהר בדבריו. הרי שזמנם של רש״י והתוספות היה יקר הרבה יותר משלנו ובכל זאת טרחו וכתבו את מה שכתבו. אם כן איך אנחנו לא נטרח לקרוא והבין היטב את דבריהם? ואם מוצאים אות אחת מיותרת ברש״י או בתוס׳ סימן שלא הבננו כראוי. אם התוס׳ מביאים הקדמה לקושיה צריך להבין איך קשורה הקושיה להקדמה, שאם לא כן לא הייתה קושיה! כשלומד פירוש רש״י ותוספות יבין את דבריהם היטב ואם תוס׳ חולקים על פירוש רש״י צריך להבין איך רש״י הסביר אחרת, ומה יענה על ראיית התוספות, ולדבריו מה ההסבר בהמשך הגמרא. אלא ודאי שיטת רש״י כך, את הגמרא יסביר כך, ואם כן אין קושיה עליו. ולעומת זאת מה יענו התוספות על שיטת רש״י, וכיצד יסבירו את הסוגייה שלא יקשה עליהם ממקום פלוני, וכו׳. אבל אם לכל פירוש ינענע בראשו ויאמר תנא מסייע לך לא יתקדם לעולם. כי רק ע״י שמקשים ומתרצים זוכים

לאמיתות התורה. ובדרך זו למדו הרבה מגדולי ישראל עד שהגיעו להבנת וידיעת כל דבר על בוריו, ולא ילמד רק כדי לדעת מה יצא בסך הכל במסקנה, מותר או אסור, אלא צריך לדעת גם את ניתוח הדברים (נלקט מתוך אור לציון).

ה. באימה:

רש"י פירש באימה אימת שמים לכוון שלא יטעה, וכן פירש במדרש שמואל באימת שמים שהרי השכינה שרוייה כנגדו. כפי שכתבה הגמרא בברכות (דף ו) ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עימו? שנאמר "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך". וכן כתב הגר"ח מוולוזי'ן זיע"א שמיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד, א"כ צריך להרגיש אימת השכינה השורה במקום הלימוד. וזה יתבטא בצורת הישיבה שלו, בלי לשים ידיים על השולחן וכדו', בצורת הלבוש שלו, שגם כשלומד בביתו צריך להיות לבוש בצורה צנועה ומכובדת.

ידוע שתלמוד תורה שונה מכל לימוד חכמה אחר, כשהוא לומד את תורת האלוקים חייב להשקיע את כל כוחו ולהשתדל לדעת היטב מה שלמד, שאם לא כן עלול הוא להכשל בהמשך דרכו, לימוד תורה אינו קריאה בעלמא או עניין של מה בכך, ולכן מוכרח שתהיה יראת השם על פניו שלא יכשל בלימודו. כמו שנאמר "כי היא חייך ואורך ימיך" (דברים ל). ונוסף לזה צריך שכל מה שלומד יהיה תפוס בידיו כדי שלא תשיגהו בושה וכלימה ליום הדין, ואף בעולם הזה שלא תצא תקלה מתחת ידו בחסרון של הלכה אחת או בידיעת התורה.

ו. ביראה:

אומרים בתפילת ערב שבת "לפניו נעבוד ביראה ופחד", האם באמת חשים יראה ופחד בשעת לימוד התורה והתפילה? הגאון הצדיק רבי יהודה צדקה זצוק"ל היה זועק על זה ואומר: אומרים בכניסה לבית הכנסת ובית המדרש "ואני בחסדך אבוא ביתך ואשתחווה אל היכל קדשך ביראתך" אם אין את הסיפא של הפסוק- ביראתך עדיף שלא יהיה גם הרישא - ואני אבוא. ללמוד תורה אפשר רק אם יש יראת שמיים חזקה והמחשת הפסוק "שיוויתי ה' לנגדי. תמיד". ישנם אנשים הנכשלים בפירוש מאמר הגמרא "אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש" ומקיימים את היפך הכוונה בזה, מושכים אותו לתוך בית המדרש בדברים בטלים, דיבור פוליטיקה ודברי הבל, ובזה מעסיקים ומחלישים את האחרים. העצה היחידה לכך היא- התרחק משכן רע. וידוע שהקב"ה ישתבח שמו ברא באדם יצר סקרנות כדי שימשך ללמוד דברים חידושים ופירושים וידיעות בתורה הקדושה, אבל דא עקא שאדם מנצל מידה זו להשיג ולהתעניין בחדשות, ופוליטיקת פנים וחו. ץ, ובחירות, ומלכויות, ועוד מרעין בישין. ועל כך המליצו את המשנה

באבות (פרק ד משנה י) רבי מאיר אומר הוי ממעט "בעסק" ועסוק בתורה, והלא עניין מצה ומריבה נקראים עסק כ"ש "כי התעסקו עימו" ומתי עסק כזה מתמעט? כשיעסוק בתורה!

עוד בכלל של יראה מורא רבו כמורא שמיים. שלא ינהג ברבו קלות ראש חלילה, על כך אמרה הגמרא בשבת (דף ל ע"ב) כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מור תכווינה שנאמר "שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר". ככל שיתבטל התלמיד יותר לפני רבו ויגיש במיעוט עצמו כלפי רבו כך תגדל יותר ההבנה שלו וההשגות בדברי רבו ויוכל לרדת לסוף דעתו. הגמרא במסכת בבא קמא (דף כ ע"ב) מספרת שרב חסדא שאל שאלה את רמי בר חמא בסוגיה זה נהנה וזה לא חסר אמר לו רמי בר חמא אחרי שתשמש אותי אומר לך, לקח רב חסדא את הסודר וכרך לו ורק אז השיב לו, וביאור העניין: כי בדבר שצריך עיון ויגיעה תלוי עיקר הדבר אם התלמיד מאמין במעלת המלמד, שעל ידי כך אם לא יבין בראשונה יתלה הדבר בו ובחוסר יגיעתו. אבל אם דברי המלמד קלים בעיניו ולא שווה לו לעמול עליהם הרי אם לא יבין יתלה הדבר ברבו ויתייאש מן הדבר.

עוד בעניין היראה כדברי המשנה באבות אם אין יראה אין תורה ואים אין תורה אין יראה, כי ללא יראת שמיים לא פעל בתורתו, ולשווא צלל במים אדירים. והוא שמשלו רבותינו ז"ל לאדון שאמר לעבדו העלה לי חיטים לעליית הגג, והעלה שאל אותו העלת גם קב חומטין (חומר משמר)? אמר לו לא אמר לו האדון הלוואי ולא היית מעלה לי, מה שווים החיטים ללא החומר המשמר? יראת שמיים היא החומר המשמר את תורתו של אדם ללא יראה דומה כגיזבר שמסרו לו מפתחות של הבית ולא את מפתחות החצר, היאך יכנס לבית?!?!

אחת הדוגמאות ליראה בלימוד ולאהבת התורה באמת הוא שמירת סדרי הישיבה, זמני הסדרים והתפילות שהם מקודשים. יש המאחרים לסדרים ודואגים לעצמם איך להסתדר עם האחראים עליהם, נניח שיצליחו ולהסתדר, אבל מה יאמרו להקב"ה ביום הדין? אוי לנו מיום הדין ומיום התוכחה!

ז. בענווה:

ידוע שהתורה נמשלה למים כדכתיב (בישעיה נה) "הוי כל צמא לכו למים", ולמה נמשלו דברי תורה למים? מפני שהמים לעולם עוזבים מקום גבוה והולכים למקום נמוך, כך התורה לא נמצאת בגבהי לבב ובגסי הרוח אלא בענווים, ככתוב "ולשארית נחלתו" אלו המשימים עצמם כשירים. החיד"א זיע"א כתב שבדורינו אין צורך בענווה, אלא בהכרת האמת במיעוט ערכנו, אפילו מי שחננו הקב"ה בינה והשכל או בהצלחה אחרת צריך להכיר ולדעת שזוהי מתנה משמיים. ועוד שאם מישהו אחר היה מקבל את מה שהוא קיבל יתכן שהיה מתעלה יותר ממנו. נמצא שהוא

לא ניצל את הכוחות שניתנו לו כראוי. וגם אם הוא תלמיד חכם ומוצלח ידע שבין הגדולים של הדור הקודם יחשב כקטן מאוד. ועוד שלפי ירידת הדורות אנו נחשבים כחור במחט סדקית לעומת דורות קודמים שליבם היה פתוח כאולם.

עיקר הענווה היא בחלק של המחשבה, צריך להגיע למצב שבעומק ליבו אינו מחשיב את עצמו כלל. בחלק המעשה צריך כל בן תורה שיהיה משאו ומתנו בנחת עם הבריות. ואחד מסימני הענווה הוא שלא יכנס לתוך דברי חברו ולא יפסיקו באמצע, וכן בעת לימוד התורה ינהג בענווה. וענווה אין פירושה שפלות ויאוש חלילה, ויחשוב שאין לו שום ערך ואין תועלת בו ובמעשיו, חלילה לו מלחשוב כך, ענווה פירושה שיאמין שכל מה שהשיג זו מתנת חינם. כתוב אחד אומר "ויגבה ליבו בדרכי ה'" (דברי הימים ב יז). ומאידך כתוב "תועבת ה' כל גבה לב" (משלי טז) ? נאמרו בזה כמה תירוצים : אחד מהם שזה חוזר על העבר וזה על העתיד. לגבי העבר אסור להתגאות ולהתרברב, והעושה זאת נקרא תועבה. אבל לגבי העתיד צריך את השמינית שבשמינית שבגאווה שלא יתייאש אלא יאמר חובתי לעשות ולפעול אם שקדתי מעט אשתדל לשקוד יותר, ולהתמיד יותר ולהשקיע יותר, והרגשה זו תתן לו מרץ וכח להמשיך הלאה.

עוד סממן ממידת הענווה התבטלות לדברי רבותיו אפילו אומר לו על שמאל שהוא ימין וכו' צריך לבטל רצונו ודעתו מפני הגדולים ממנו. ע"י הענווה. מסוגל ללמוד מכל אדם אפילו אנשים הקטנים מערכו, ואיזהו החכם? הלומד מכל אדם. הענווה מביאה למידת האמת שאדם מודה על האמת כפי שאמר רב דימי בשבת (דף סג ע"ב) דברים שאמרתי לכם טעות הם בידי. וכן נחמיה העמסוני שחזר בו מכל מה שדרש כיוון "שנתקע" בפסוק "את ה' אלוקיך תירא". שהיתה נר לרגליו (פסחים כב ע"ב).

מעשה (תענית. דף ז) בביתו של הקיסר שראתה את רבי יהושע בן חנניה ואמרה לו אי חכמה מפוארה בכלי מכוער, אמר לה אביך היכן מניח את היין? אמרה לו בכלי חרס פשוט, אמר לה מאחר ואתם עשירים שימו את היין בכלים מפוארים, כלי כסף וזהב. לאחר שעשתה כן- החמיץ היין. קרא הקיסר לרבי יהושע ואמר לו למה יעצת לה כך? אמר לו כך אמרה לי ואני השבתי לה כמו שהיין משתמר בכלי מכוער אף תורה מתקיימת בי יותר מאילו הייתי נאה. מפני שאי אפשר לאדם נאה להשפיל דעתו, ובא לידי שכחה. וכן אומרת הגמרא בפסחים (דף סו עב) כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו. ובמסכת סוטה (דף כא) אמר רבי יוחנן אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו שנאמר "והחכמה מאין תמצא" מי שעושה עצמו כאין. וכן אנו סומכים בסוף התפילה ונפשי כעפר לכל תהיה פתח ליבי בתורתך, כי הא בהא תליא, ללא ענווה אין סייעתא דשמייא בפתיחת ליבו בתורה.

ח. בשמחה:

הפסוק אומר "וגילו ברעדה" דהיינו במקום גילה שם תהא רעדה. כפי שאומר הפסוק "ישמח ישראל בעושיו" שע"י השמחה נפתח הלב ומבין התורה. הגמרא בשבת (דף ל ע"ב) מספרת על רבה שהיה אומר מילי דבדיחותא לפני השיעור ולאחר מכן יושב באימה ופותח בשיעור. כשם שבתפילה צריך להיות מחד בגילה על הזכיה שזוכה אדם לעמוד ולבקש מלפני המלך, מאידך גם רעדה צריכה להיות, בדחילו ורחימו. גם לימוד התורה הקדושה צריך לשלב בו שתי ניגודים אלו גילה ורעדה, מחד יראת שמיים כמו במעמד הר סיני. ומאידך בשמחה שהרי (תהילים יט, ט) "פקודי ה' ישרים משמחי לב" שיודע כי שכרו איתו ופעולתו לפניו. המהר"ל מפראג זיע"א פירש שהשמחה מביאה את האדם לידי שלימות. ואדם הנמצא במצב שלימות מסוגל לקבל את התורה שהיא שלימות אלוקית. לעומת זאת אם אדם שרוי בצער או בפחד חסרה לו השלימות ואין לו יכולת לקבל את את התורה. תורת ה' תמימה המביאה לשלימות האדם.

אשרי עין שראתה את ראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטייה זצוק"ל ואת השמחה הגדולה על שזכה ללמוד תורה קדושה, ובכל פעם שהיה קם מן הספר היה אומר בשמחה "ברוך השם זכינו ללמוד". ולא רק אמר בפיו אלא הרגישו שהוא חש זאת ברמ"ח איברים ושס"ה גידים. כתב הגאון רבי בן ציון אבא שאול זיע"א בספרו הזך והבהיר "אור לציון" בערך שמחה: כמה צריך כל בן תורה שזוכה לשקוד על דלתות התורה לשמוח ולרקוד משמחה, שאין יותר אושר בעולם מלהיות בארבע אמות של הלכה. וצריך בן תורה לשמוח בכל מצב, אפילו לא הבין מה שלמד או שלמד רק מעט צריך לשמוח כמוצא שלל רב. שכן כל תיבה בתורה אין ערוך לשכרה, ותורת ה' תמימה משיבת נפש, וכן אמרו משמו של האר"י ז"ל זיע"א שכל ההשגות שזכה להשיג בתורת הנגלה והנסתר בזכות השמחה שהיה שרוי בה תדיר שמחה שגורמת להשראת שכינה.

כתוב בספר אגלי טל בהקדמה וז"ל: זכור אזכור מה ששמעתי קצת בני אדם טועים מדרך השכל בעניין לימוד התורה הקדושה ואמרו כי הלומד ומחדש חידושים ושמח ומתענג בלימודו אין זה לימוד התורה כל כך לשמה כמו אם היה לומד בפשיטות שאין לו מהלימוד שום תענוג והוא רק לשם מצווה. אבל הלומד ומתענג בלימודו הרי מתערב בלימודו גם הנאת עצמו. ובאמת זה טעות מפורסם, ואדרבא כי זו היא עיקר מצוות לימוד התורה להיות שש ושמח ומתענג בלימוד ואז דברי תורה נקבעין בליבו ובדמו ומאחר שנהנה בדברי תורה נעשה דבוק לתורה. ובזוהר הקדוש כתב שבין יצה"ר ובין יצה"ט אין מתגדלים אלא מתוך שמחה, יצר הטוב מתגדל מתוך שמחה של תורה וכו' עכ"ל.

כתב הלבוש (או"ח סימן מז) שצריך ללמוד תורה בשמחה בהנאה ובשעשוע וצריך האדם להיזהר להראות שהתורה חשובה בעיניו ונהנה ממנה כמו שמברך על הנאותיו. ובזה מפורש מה שאמרו בגמרא מסכת נדרים (דף פא) על שלא ברכו בתורה תחילה. וכן כתב הגאון רבינו זלמן בעל התניא זיע"א בהלכות תלמוד תורה (סימן מז) ולכך יראה כל אדם שתהיה כלי

חמדתו של הקב״ה שמשתעשע בה בכל יום ויום חשובה בעיניו לברך עליה בשמחה יותר מכל הנאות שבעולם״וזה מורה שעסק בתורה לשמה, עכ״ל.

ט. בטהרה:

הטהרה נחלקת לשתיים, טהרת הגוף וטהרת הנפש. בטהרת הנפש צריך להתרחק מכל מונע ומעכב בעבודת השם כגון שמיעת הרדיו וראיית המכשיר הטמא וקריאת עיתונים אפילו כאלה שקוראים לעצמם חרדים, שומר נפשו ירחק מכל אלה כבורח מפני הנחש, ועל כך המליצו חז״ל מדבר סקר תרחק. גדר נוסף הוא שמירת העיניים שהזהיר בזה זוכה להבין ולכוון לאמיתתה של תורה. וכן שמירת האוזניים שלא לשמוע לשון הרע וליצנות שמורידים את השאיפה ליראת שמיים. והדבר השני בטהרת הגוף שמעכבת את הלימוד והתפילה, שלא תמצא צואד בגופו לאחר שמסתדר בבית הכסא צריך לשטוף עצמו במים מפני שקינוח בנייר לא מועיל כלל, אדרבא הוא מורח ומייבש את הצואה על גופו, וכן הנוגע בצואת החוטם או האוזן צריך ליטול ידיו שאם לא כן מסתכן וגורם לשכחת תורתו. וצריך לכוון שיהיה גופו נקי ובריא לעבודת הבורא.

י. בשימוש חכמים:

כפשוטו, לשמש את התלמיד חכם בזמנו הפנוי (לא על חשבון תורתו) וע״י זה ילמד הנהגה נכונה ודעת תורה מהחכם, כמו שמצינו באלישע הנביא אשר יצק מים על ידי אליהו הנביא למד לא נאמר אלא יצק. וגם שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד, וע״י דרך ארץ שלומד מהחכם באכילה, בדיבור, בהתייחסות לכל פונה ולכל בעיה, ודרך ארץ קדמה לתורה. הגמרא במגילה מספרת שלא היו יודעים רבנן פירוש למילים מסויימת כגון סלסלה ותרוממך, לטאטא במטאטה, חלגלוגות וכו׳ ואמרה להם המשרתת של רבינו הקדוש. ומהיכן ידעה מה שלא ידעו רבנן? מזה שהייתה משמשת בבית רבי יהודה הנשיא ומסתמא שמעה שם מושגים והלכות והליכות בבית שזכה לתורה ולגדולה כאחת. וכן תלמיד המשמש והקרוב לרבו מתברך בהרבה ברכות שנאמר תיכף לתלמיד חכם ברכה. ואין דומה תא חזי לתא שמע. כאשר מתבונן ולמד מהחכם איך מתנהג בכל מיני מצבים בחיי עולם ובחיי שעה ע״י זה יודע איך לקיים מצוות ולדקדק בהן.

מעלה נוספת בשימושה של תורה הוא ללמוד גמרא עם תלמידי חכמים, שאין לך מידה גדולה מזו לתר. ץ ולהקשות, להבין סברת טעמי המשנה, ומעמי איסור והיתר, החיוב, והפטור. הגמרא בברכות (דף מז ע״ב) מבארת מי נקרא עם הארץ: אפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ, ופרש רש״י שלא שימש ת״ח היא הגמרא התלויה בסברא שהיו נותנים לדברי המשנה טעם והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך. ידיעת הגמרא וסברותיה והפלפול בה היא שימוש תלמידי חכמים.

את גודל מעלת שימושה של תורה ואת הסייעתא דשמייא שזוכה האדם ע״י כך אפשר ללמוד מיהושע בן נון, שזכה להנהיג את ישראל לאחר משה, בכח זכות שימושה של תורה. כ״ש (שמות לג, יא) ״ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל״. התורה מדגישה את העובדה שיהושע בן נון לא מש מאוהלה של תורה, ועוד שכינתה אותו נער כלומר שעושה שירות של נער. למרות שלא היה תלמיד חכם גדול בכ״ז זכה בהשתדלותו בשימוש התורה, שלא הניח למשה רבו אפילו שעה אחת, שלא שימש אותו. וכתב המדרש רבה וז״ל: ״יהושע הרבה שרתך, והרבה חלק לך כבוד והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך, הוא היה מסדר את הספסלים והוא פורס את המחצלאות, הואיל והוא שרתך בכל כוחו כדאי הוא שישמש את ישראל, שאינו מאבד את שכרו, ״, עכ״ל. ופרשו בעלי המוסר שאהבת יהושע את התורה הייתה כה גדולה שהיה דואג לא רק לתורתו אלא גם לאחרים שיהיה להם נח ללמוד אצל משה רבינו, עליו נאמר: ״נוצר תאנה יאכל פריה״.

יא. בדקדוק חברים:

שתי פירושים בזה: הראשון שידקדק בבחירת חבריו, כפי שאמר התנא באבות ״וקנה לך חבר״, ודווקא עם חברים יראים ושלמים שילמד מהם. ועל ידם יזכה להגיע לדרגות בעבודת השם, כמו שאמר החכם באדם ״הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע״. וכן אמר דוד המלך ע״ה (תהילים קיט, סג) ״חבר אני לכל אשר יראוך״. ויברח כמפני האש מאותם הנמצאים בישיבה ואוהבים לדבר בדברים בטלים בזמן הלימוד. שמי שאוהב ללמוד זה אוהב ה׳ ובו צריך להדבק, ואילו מי שאוהב להפריע באמצע הלימוד הרי זה ממרא פי ה׳, רח״ל.

והפירוש השני - לימוד בחבורה. הגמרא בתענית דורשת על הפסוק ״חרב אל הבדים ונואלו״, חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד בבד. חרב בהיפוך אותיות חבר, כלומר יש חברותא טוב שאפשר ללמוד ממנו, ויש חבר רע שהוא בבחינת חרב שמקצר ימים רח״ל, חבר רע גוזל את זמנו של השני ומונע ממנו ללמוד תורה שהיא מאריכה ימים! ישתדל ללמוד עד כמה שאפשר בחבורה. אומר הפלא יועץ עדיף ללמוד עם הרבים תהילים מאשר ללמוד יחיד נגעים ואוהלות. ועוד שבזכות הרבים זוכה לדברים הרבה: ״אז נדברו יראי ה׳ איש אל רעהו ויקשב ה׳ וישמע ויכתב בספר הזיכרון ליראי ה׳ ולחושבי שמו״. וכן אמר דהע״ה (תהילים כה, יט) ״פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי״, בזכות מה פדה הקב״ה נפשי מכל הקמים עליי? בזכות שהייתי לומד תורה ברבים.

יב. בפלפול התלמידים:

הגמרא בתענית (דף ז) אומרת הרבה למדתי מרבותיי והרבה מחבריי ומתלמידי יותר מכולם, מתוך שאלות התלמידים מחדדים את הרב ומוסיפים על חכמתו. הגמרא במסכת תמורה (דף טז) אומרת על הפסוק

״רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה״״. ופירש רש״י בשעה שהולך התלמיד אצל רבו ואומר לו למדני תורה - אם מלמדו מאיר עיני שניהם ה׳. שאף אם הרב צריך עדיין לימוד- מלמדו הקב״ה. ואם אין הרב מלמדו- ״עשיר ורש נפשגו עושה כולם ה״״ (משלי כב, ב) מי שעשאו חכם לזה עושה אותו טיפש, טיפש לזה עושהו חכם. וכיון שצריך הרב לבנות את השיעור, דהיינו באיזה צורה ובאיזה סדר למסור את הדברים, מה להקדים ומה לאחר, ומה לא לומר כלל, ולשים דגש במקומות הצריכים לכך, דבר זה מצריך את הרב להקדיש זמן ומחשבה אפילו יותר מהכנת גוף הדברים בכדי שיהיו ערבים על שומעיהם וע״י כך בונה הרב את עצמו למסור שיעורים ברורים ונקיים מכל פסולת כסולת המנופה ב יג׳ נפה.

הגמרא במסכת תענית (דף ז) אומרת למה נמשלו דברי תורה לעץ שנאמר ״עץ חיים היא למחזיקים בה״ לומר לך מה עץ קטן מדליק את הגדול, אף תלמידי חכמים קטנים מחדדים את הגדולים, רש״י פירש ששואלים כל שעה והרב צריך להיות מוכן לענות להם, כמו שנאמר ומתלמידי יותר מכולם. הגמרא במסכת נדה (דף יד ע״ב) שואלת היאך מניחין דברי הרב ושומעין דברי התלמיד? ורבי חמא בר ביסא סבר רבי ריש מתיבתא הוא ושכיחי רבנן קמיה ומחדדי שמעתתיה. כלומר רבי יוסי היה רבו של רבינו הקדוש בבחרותו והיה גדול יותר, אבל בזקנותו התחכם רבינו הקדוש יותר מרבו מחמת התלמידים שע״י ריבוי השאלות נעשו שמועותיו מחודדות יותר.

יג. בישוב:

שתי פירושים לכך: ישוב מלשון ישיבה, מרבה ישיבה מרבה חכמה, התמדה בלימוד היא היסוד החשוב שבתורה, ומתמיד הוא אחד שמנצל שישים דקות בשעה. לא לקום מהכיסא אלא לצורך גבוה את כל הסידורים והעניינים לעשות לפני שעות הלימוד או בהפסקה, שלשם כך נועדה. לפעמים בהשקפה ראשונה נראה שלומדים כמה שעות אבל אם יעשה חשבון מדוייק יראה שלא ניצל אפילו שליש מהזמן כי מבזבז את הזמן על מציאת ספרים וסידור השולחן ותה וקפה ושיחות על דא ועל הא. וכל זה בא מחמת שלא טעם עדיין טעמה של תורה. אבל מי שטעם ממילא לא תכבד עליו עבודת השם וכאדם הצמא מאוד למים. והדרך להגיע לזה היא לשקוד בתורה בעמל, בחשק ולימוד תמידי של מוסר שעל ידו נדבקים בתורה. הפירוש השני של ישוב הוא ישוב הדעת, כמאמר הגמרא במגילה (דף כח ע״ב) שמעתתא בעי צילותא וכפי שאמר אביי אם אמרה לי אימי להדליק לה האש -אותו יום איני יכול ללמוד ולחדש בתורה, מפני שלימוד התורה מצריך ריכוז מריבי, ופירוש הדברים לא שלא היה למד כלל אותו יום, אלא שלא היה מרוכז בכל מאת האחוזים בלימוד מפני טרדה זעירה כזו. והבן. והדבר פשוט הוא מפני שהתורה הקדושה היא חכמה אלוקית, ולא דומה כלל לשאר חכמות. הגמרא בברכות שואלת גמרא גמור זמורתא תהא? וכי לימוד התורה הוא לימוד של שיר או זמר? צריך אדם להתפלל על כך ולברוח מפיזור הנפש ומשאר

טרדות, ובשעה שעוסק בתורה ישליך על ה' יהבו ויפנה ליבו משאר טרדות ובעיות. אמר פעם מרן הסטייפלר זיע"א שהיו לו את כל הנתונים להיות עם הארץ מדאורייתא, כל כך הרבה טרדות ובעיות ודקדוקי עניות ופעמים רבות הגיע עד פת לחם ממש, ובכל זאת לא הסיח דעתו מהתורה הקדושה. וכשהיה נכנס בין כתלי הישיבה היה שוכח מכל הצרות והבעיות ולא שת ליבו להם. וזו העצה היעוצה לכל בן תורה שיתאמץ ברוב עוז ותעצומות להתרכז רק בתורה הקדושה. וכל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, ולפום צערא- אגרא.

יד. במקרא:

ידיעת המקרא היא היסוד לכל לימוד התורה, כי כל הש"ס כולו הוא פירוש למקרא, וכל הגמרא מלאה בפסוקים מהתורה נביאים וכתובים ולצערינו שומעים תלמידי חכמים מובהקים ומפולפלים שלא יודעים להגות פסוק בתורה או בתהילים כראוי, לא יתכן שבן תורה לא ילמד פרשת השבוע לפחות עם פירוש רש"י הקדוש. איך יכול להיות תלמיד חכם אמיתי אם לא יודע פשט פסוק בתורה? וכן פסק מופת הדור הגר"ע יוסף שליט"א שגם תלמידי חכמים העוסקים בדברים שברומו של עולם נגעים ואוהלות. גפ"ת שולחן ערוך ונושאי כליו, צריכים ללמוד חוק לישראל דבר יום ביומו, ואפשר למצוא לזה זמן בהפסקה.

טו. במשנה:

כתב הגר"א זיע"א (ס"ק צ"א) מתחילה צריך למלא כרסו במקרא, משנה, וגמרא, בבלי וירושלמי תוספתא ומכילתא וכו' אבל המשנה את סדר הלימוד שלומד תחילה בפלפול ואינו יודע משנה אחת כצורתה יאבד גם מקצת התורה ששמע בנערותו.

וכן מובא בגמרא (סנהדרין מב) על הפסוק "כי בתחבולות תעשה לך מלחמה" (משלי כד, ו). אמר רבי אבא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן במי אתה מוצא מלחמתה של תורה? במי שיש בידו חבילות של משנה.

טז. במיעוט סחורה:

לא כל המרבה בסחורה מחכים, אומרת הגמרא בעירובין (דף נה) על הפסוק "לא מעבר לים היא " כלומר לא תמצא תורה לא בסחרנים ולא בתגרנים ולא באותם שעוברים את הים לסחורה. החפץ חיים זיע"א כתב בספרו "שם עולם" יש מן האנשים שאינם מבטלים זמנם בסתם, אך טבעם תמיד לחפש אחר גרגירי כסף להרוויח אף שאינם צריכים להכרח חיותם, וע"י כך מבטלים מתורה. וכאשר נתבונן בזה נבין שאין לך סכלות גדול מזה שמחליף אבנים טובות ומרגליות שניתנים על כתר המלך בחרסי אדמה. והלא כתוב (משלי ג, טו) שהתורה "יקרה היא מפנינים וכל חפציך

לא ישוו בה״, כל אבנים טובות ומרגליות שבעולם אם תאסוף אותם ביחד לא שווים לאות אחת של התורה.

הגמרא בסוף מסכת קידושין אומרת תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר מימיי לא ראיתי צבי קייץ (מייבש קציעות בשדה) ארי סבל (שהארי גיבור הוא ובעל כח) ושועל חנווני (שהחנווני ערמומי הוא) והם מתפרנסים שלא בצער, והם לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני. מה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער ואני שנבראתי לשמש את בוראי אינו דין שאתפרנס שלא בצער? אלא שהרעותי את מעשיי וקפחתי את פרנסתי. שנאמר ״עוונותיכם הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם״ תניא רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שכל אומנות שבעולם אין עומדת לו אלא בימי ילדותו, אבל בימי זקנתו הרי הוא מוטל ברעב, אבל תורה אינה כן עומדת לו לאדם בעת ילדותו ונותנת לו אחרית ותקווה בעת זקנתו, בימי ילדותו מהו אומר? ״וקווי ה׳ יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ״בזקנתו מהו אומר? ״ עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו״!

יז. במיעוט דרך ארץ:

אעפ״י שהתנא שנה במשנה יפה תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עוון, צריך אדם למעט בעסק, ולעסוק בתורה. ויעשה תורתו קבע ומלאכתו ארעי, ולא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן שהיו ניזונים ממנה דבר יום ביומו, ולא דואגים ליום המחר. משל למה הדבר דומה למי שנמצא במרכבתו של מלך והמלך הבטיחו שיאכל משולחנו הייתכן שיכין אותו אדם לעצמו תרמיל עם לחם ומים שמא ירעב ויצמא? ודאי שאין לו לדאוג מה יאכל מחר, כמו חייל שמקבל ארוחותיו מקופת הצבא וכל צרכיו מוטלים על הצבא, כך כל עובד ה׳ צריך להאמין ולהתפרנס מעט כדי חייו ולמעט בקללת הפרנסה ״בזיעת אפיך תאכל לחם״.

כתב המסילת ישרים (בפרק ה) וז״ל: ״כי היות האדם טרוד בעניני עולמו הנה מחשבותיו אסורות בזיקי המשא אשר עליהם, ואי אפשר להם לתת לב אל המעשה, והחכמים עליהם השלום בראותם זה אמרו הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה, כי הנה העסק מוכרח הוא לאדם לצורך פרנסתו, אך ריבוי העסק אינו מוכרח שיהיה כל כך גדול עד שלא יניח מקום אל עבודתו, על כן נצטווינו לקבוע עיתים לתורה, עכ״ל. הנביא ירמיה היה מוכיח את העם מדוע אין הם עוסקים בתורה, אמרו לו כיוון שטרודים בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, אמר להם ראו דבר ה׳, שמעו לא נאמר אלא ראו, הוציא להם צנצנת המן ואמר להם בזה התפרנסו אבותיכם במדבר, וידועה מחלוקת רבי ישמעאל ורשב״י זיע״א האם לנהוג מנהג דרך ארץ ורבים עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם.

כידוע שהיו כמה שינויים בין בית המקדש שבנה שלמה המלך ע״ה לעומת המשכן שנבנה במדבר ע״י משה רבינו: במשכן הראשון היו הכרובים

פורשי כנפיים איש אל אחיו, הם היו קבועים על הכפורת ונעשו מקשה אחת, כרובים מלשון כרביה כלומר דומים לתינוק, ואילו בבית המקדש שבנה שלמה המלך היו ארבעה כרובים, שניים מהם עמדו על הארץ ופניהם מצודדים ולא מכוונים איש אל אחיו. הטעם לכך אמרו בעלי המוסר משום שבזמן ביהמ״ק הראשון היו עם ישראל סמוכים על שולחנו של מקום ובזה היו דומים לכרביה, לתינוק היונק משדי אימו, כפי שאומר הפסוק ״כגמול עלי אימו כגמול עליי נפשי״, כיוון שכולם היו שוקדים על התורה ועל העבודה ניטלה מהם הדאגה לפרנסתם, ולזה מורה החיבור של הכרובים אל הכפורת כמקשה אחת שהיו דבוקים תמיד בתורה הקדושה שלא ימוש ספר התורה מפיהם.

אולם בימי שלמה שעם ישראל ישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו והיו צריכים לחרוש בזמן חרישה ולזרוע בשעת זריעה וכו׳ עשה שלמה המלך ע״ה כרובים שרגליהם בארץ, להורות לעם ישראל שאינם יכולים להיות קבועים לארון כל הזמן אלא צריכים לדאוג למחייתם ולעסוק בפרנסה מעט ולכן היו צמודים לארון אבל לא כמקשה אחת. ומאידך גם פניהם של הכרובים האלה היו כתינוק לומר שתמיד יזכור האדם שאעפ״י שהוא עובד ויוצר ועמל, אפילו הכי אין ביכולתו לשנות ולפעול מבלעדי הקב״ה, כתינוק זה שאין בכוחו לעשות מאומה.

מספרים על יהודי אחד שהלך ליריד הגדול ע״מ לעסוק שם במסחר, בימי שהותו ביריד היה שקוע ראשו במסחר, ולכן מיעט לאכול ולישון בשביל להספיק כמה שיותר. ראה אותו רבו והחל לומר לו דברי תוכחת ומוסר, איך אתה יהודי שומר תורה ומצוות רודף אחר הממון כמו כל הגויים, לשם מה נוצרת ללמוד תורה או לצבור כסף וזהב? בשומעו זאת הוציא את שטרות הכסף מכיסו וזרק אותם ארצה, גער בו הרב מה אתה עושה? אסוף את השטרות והכנס אותם לכיסך היהודי התבלבל לגמרי ולא ידע מה לעשות, הרב שראה במבוכת תלמידו אמר לו אספר לך סיפור וממנו תבין את כוונתי: בכפר נידח אחד היו האכרים מתקבצים מידי ערב בבית המזח, שותים, ומשוחחים בעיניני דיומא, פעם אחת ראה אחד האיכרים והנה פני חבירו אינם כתמול שלשום, ניכר בו שהוא טרוד מאוד, לאחר שהפציר בו שיספר אמר לו חבירו שחלם בלילה שהתבואה שתצמח בשנה הבאה תביא אסון על יושבי העיר, מי שיאכל מן התבואה ההיא ישתגע מייד. האיכר סיפר לחבירו המוטרד שגם הוא חולם את אותו חלום זה כמה לילות, והחליטו ללכת לזקן הכפר ולשאול בעצתו, כאשר שמע זקן הכפר את סיפורים חייך ואמר גם אני חלמתי כמוכם, אמנם איני יודע אם אזכה לאכול מיבול השנה הבאה, אולם יש לי עצה עבורכם: בתחילת שנה הבאה יעשה כל אחד מכם קשר בקצה החבל הכרוך על מתניו. אח״כ ילך ויקצור ויאכל מן התבואה החדשה וישתגע כמו כולם, אבל בטרם יאכל יאחוז בקשר הזה בחבל שבמתניו ועל ידי זה יזכור שעכשיו הוא נעשה משוגע, אמנם כולם יהיו משוגעים באוכלם מהתבואה, אבל ההבדל ביניכם לבינם יהיה שהם יהיו משוגעים אבל לא ידעו כי משוגעים הם, ואילו אתם תהיו משוגעים. אבל תדעו שהנכם משוגעים. אף אתה

סיים הרב, בודאי שעליך לעסוק בפרנסת ביתך ואתה צריך לעשות השתדלות מסויימת לשם כך ואם אין קמח אין תורה. אבל קראתי לך להזכירך דבר חשוב, אנו עמלים והם עמלים, העבודה והמלאכה היא בגדר שגעון כמו שכתב הרמב״ם לולי המשתגעים נשאר העולם חרב, אבל הם משתגעים ואינם יודעים שהם משוגעים ואילו אנחנו משתגעים ויודעים שזהו שגעון. ולכן כל התעסקותנו בדבר אינה עיקר ומטרה אלא אמצעי בלבד למען השגת העיקר האמיתי בחיינו.

יח. במיעוט תענוג:

כתב אליהו הנביא זכור לטוב בתנא דבי אליהו- עד שאדם מתפלל שיכנסו דברי תורה למעיו יתפלל על אכילה ושתיה שלא יכנסו לתוך מעיו. כי רבוי התענוג הופך את האדם לגשמי וחומרני, ועל כך המליצו ״משיב הרוח ומוריד הגשם״ אדם שרוצה לעלות ולהתעלות ברוחניות, בתורה ומצוות חייב בד בבד להוריד מהגשמיות ומהרדיפה אחר תענוגות העולם הזה. וכתב הרמב״ם בפרק ג בהלכות תלמוד תורה וז״ל ״אין דברי תורה מקיימים בימי שמרפה עצמו עליהן ולא באלו שלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה״, עכ״ל.

ובזאת בירך יעקב את יששכר בנו (בראשית מח, יג) ״יששכר חמור גרם יושב בין המשפתיים וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד״, כלומר יששכר ראה והתבונן מה הדבר שכל באי עולם רוצים ומתאווים ונכספים אליו ומה כל שאיפתם בחיים? הוי אומר זה הכסף והכל כדי שיבואו בסוף למנוחה קצת, ובכן כיוון שהמנוחה היא הדבר לה מתאווה כל נפש בעולם, אותה לקח יששכר והקריב אותה להקב״ה. הה״ד ״ויט שכמו לסבול״, לעמול בתורה יומם ולילה. על דרך זו אפשר לפרש הפסוק ״מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך״, למרות שהיה לו עושר אדיר אשר היה מסתפק בלחם שחור מלפני יומיים : וזה היה בשבילו לחם שמן ובריא ובזכות זה זכה לתת מעדנים למלך, מלכו של עולם.

הגמרא במסכת תמיד (דף לה) אומרת : מה יעביד איניש ויחיה? ימית עצמו. מה יעביד איניש וימות? יחיה את עצמו, הרא״ש פירש לא ימשיך בשרו בתענוגים, וגם יצער את בשרו ללמוד תורה, ואז יחיה בעולם הזה ובעה״ב, וכבר אמרו בעלי המוסר שאהבת השם יתברך ואהבת העולם הזה הם שני ניגודים הפכיים זה מזה. וכשם שלא יתכן קיום אש ומים יחדיו, כך לא יתכן שישכנו יחדיו אהבת ה׳ ואהבת תענוגים. בעל ההפלאה חידש רעיון נפלא בכוונת הפסוק שאנו אומרים בתפילת השבת ״כולם ישבעו ויתענגו מטובך״, אדם ששקוע בתאוות האכילה למשל ממלא כרסו עד שמגיע לשובע לאחר מכן הוא לא יכול להביט יותר על אוכל. וגם אם יגישו לפניו כל מעדני עולם לא יוכל לכניסם לפיו. אדם אחר ששקוע בתאוות הממון לא ירגיש לעולם שובע, יש לו מנה רוצה מאתיים וכו׳ אוסף כסף כחול הים ולא מרגיש שובע, מוכח איפה שבעולם

הזה יש או שובע או תענוג, אבל הדבר היחיד המעניק לאדם את שתי סוגי ההנאות הללו הוא לימוד התורה. רק כאשר משקיע הוא את כל עמלו בתורה יש לו אפשרות להגיע למצב של שובע והנאה בעת ובעונה אחת. טעמו וראו כי טוב.

רבי ראובן יוסף גרשונוביץ זצוק״ל אמר פעם ענין נפלא: כאשר רבי עקיבא ואשתו חיו במתבן בעירום ובחוסר כל הגיע אליהם אליהו הנביא זכור לטוב בדמות אדם עני וסיפר שאין לו קש להניח עליו את התינוק שנולד לו ושאל האם הם מוכנים לתת לו קצת קש, מטרת בואו של אליהו הנביא היתה לעודד את רבי עקיבא ורעייתו ולהוכיח להם שיש עניים יותר מהם. שאל הרב זצוק״ל אם כבר הטריח הקב״ה את אליהו הנביא להתגלות לרבי עקיבא לא יכל לשלוח איתו כמה פרוסות לחם כדי להשקיט את רעבונם? למה עודד אותם בצורה עקיפה ולא השביעם מידו העשירה והפתוחה? ותירץ הרב שאם אליהו הנביא היה מביא לרבי עקיבא לחם לאכול, לא היה צומח למה שצמח ולא היה גדל להיות גדול התנאים ולרבו של רשב״י הקדוש!

מסופר על ה״ישרף״ רבי מיכל מזלוטשוב זיע״א שפעם שאל אותו בנו כיצד מגיעים לאהבת השם יתברך? אמר לו האב הצדיק אמור לי בני יקירי האם אתה אוהב עוגות טעימות? הבן כדרכן של קטנים השיב בחיוב, אמר לו אביו דבר אחד אני יכול לומר לך, כל זמן שאתה אוהב את העוגות לא תוכל לאהוב את השם: כל עוד לא יסיר היהודי מעל עצמו את תאוות המאכלים - לא תיכנס בליבו אהבת האדון ברוך הוא.

יט. במיעוט שינה:

כתב הרמב״ם זיע״א בהלכות תלמוד תורה: אעפ״י שמצווה ללמוד ביום ובלילה אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך הרוצה לזכות לכתר תורה יזהר שלא לאבד אפילו לילה אחד בשינה. אמרו חכמים אין רינה של תורה אלא בלילה. עד כאן דבריו. אומר הזוהר הקדוש לא איברא לילה אלא לגירסא דכתיב ״קומי רוני בלילה לראש אשמורות״. מייסד ישיבת פונוביז׳ המעטירה הגאון כהנמן זצוק״ל לומד מגזירה שווה את חיוב הלימוד בכל לילה: כתיב ביהושע שהמלאך הופיע וחרבו שלופה בידו, שאל אותו יהושע הלנו אתה אם לצרנו? אמר לו המלאך עתה באתי כלומר על של עתה, אמש ביטלתם הקרבת קרבה תמיד של בין הערביים ועתה ביטלתם מן התורה. אם כן עתה מורה על התורה. בספר דברים (פרק לא פסוק יד) אומר הפסוק ״ועתה כתבו לכם את השירה הזו״, והכוונה הוא על התורה. א״כ גם בעתה באתי מוסבת על לימוד התורה שאסור לה להפסק אפילו בשעת מלחמה!! כפי שאת שירת החיים אי אפשר להפסיק והיא נמשכת לאורך כל החיים כך את מנגינת התורה הקדושה אי אפשר לעצור, והפוסק מלימודו רק לילה אחד הרי הוא מוכיח שהתורה אינה בגדר ניגון תמידי אצלו.

ישנם המדייקים בדברי הרמב״ם זיע״א ״כל המאבד״ כלומר מאבד את שעות הלילה לבטלה, אבל אם ישן בלילה כדי לצבור כח ללימוד שילמד למחרת היום, אין זה בגדר איבוד, וממילא לא איבד כתרה של תורה. הגמרא בשלהי מסכת תענית אומרת לא היו ימים טובים לישראל כט״ו באב, ואחד הטעמים לזה שמט״ו באב תשש כח החמה, הימים מתקצרים והלילות מתארכים יותר, ומשפחות מסויימות בישראל לא היו כורתים יותר את עצי המערכה וממילא יש עוד כמה שעות לאותן משפחות לעסוק בתורה וזו סיבה לכל ישראל לעשות יום טוב!!

עמל התורה של דוד המלך ע״ה בלילות מן המפורסמות הוא, כתיב ״חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקיך״. וכן ״קידמו עיניי אשמורות״. הגמרא בברכות מספרת שבכל לילה בחצות היתה רוח צפונית חודרת מחלונו ופורטת על מיתרי הכינור והנבל שהיה תלוי מעל מיטתו והיה דוד המלך מתגבר כארי ללמוד תורה, ככתוב ״עורה כבודי עורה הנבל וכינור אעירה שחר״ (תהילים נז, ט), שהיה הוא מעורר את השחר. הזוהר הקדוש מאריך בשבח הלומד תורה מחצות לילה ואילך וכמה נחת רוח גורם בשמים ובפמליה של מעלה.

מסופר על הגאון מוילנא זיע״א שהיה ישן שלושה חצאי שעה בלילה ועוד חצי שעה ביום ושאר עשרים ושתיים שעות היה עוסק בתורה הקדושה, וכן מספר רבי אברהם אחי הגר״א: שנה תמימה ללא זזה ידי מתחת ידו ולא הגיע ביטול תורה שלו לחצי שעה!! וכן מסופר על גדולי עולם ובהם ״הסטייפלר״ זיע״א שהיה לומד שלושים ושש שעות ברציפות, הולך לישון כמה שעות ושוב עוד שלושים ושש שעות וחוזר חלילה, וכן מסופר על הגאון רבי משה הלוי זצוק״ל בעל מנוחת אהבה, ששכניו מעידים שבכל שעות הלילה היה דלוק האור בחדרו והיה יושב ועוסק בתורה בשקידה עצומה ורק היה תופס כמה דקות לשנת ארעי. וכן מסופר על מופת הדור והדרו מרן מלכא הגר״ע יוסף שליט״א שאמר פעם לבנו ששכח לישון במשך שתי לילות משום שהיה טרוד ראשו ורובו בתורה ופשוט שכח לישון: וכן מסופר על המהרש״א הקדוש זיע״א שהיה קושר את שתי פיאותיו עם חבל לתקרה וכשהיה מנמנם מעט ומרכין ראשו היו מושכות אותו פיאותיו והיה מתעורר ומתגבר כארי בלימודו. וכן עובדות לאלפים על עמל התורה העצום של גדולי עולם אדירי המחשבה.

ובזמנינו דור יתום עם ירידת הדורות והחלשות הגופות פסקו גדולי הדור שצריך בן תורה לישון שבע שעות לפחות כדי שיהיה לו צלילות הדעת ללמוד תורה וכולי האי ואולי, וכן כתב הסטייפלר זיע״א בספרו, עם כל ההשתדלות לשמירת הזמן מביטול תורה צריך מאוד להיזהר מפיתויי היצר למעט בשינה ולמעט באכילה, מרן החפץ חיים זיע״א היה אומר לתלמידיו ״הקב״ה צריך חיילים בריאים״. ופעם אמר הסטייפלר זיע״א לראש ישיבה אחד ״שמעתי שהבחורים אצלכם ערים בשעות מאוחרות של הלילה, תדעו לכם שאסור לנהוג כך. הם יהפכו חס ושלום לעמי הארץ עד כדי שהם לא יבינו אפילו משנה פשוטה, עליכם לדעת שבוולוז׳ין ישנו

בלילות, ואם כן כיצד אתם מרשים להם לא לישון בלילות?״ עכ״ל. בקריינא דאגרתא (חלק א) כתב הרב זצוק״ל שבדרך כלל צריך בחור לישון כשבע שעות ובפחות מזה אין הראש מיושב היטב להעמיק בתורה הקדושה, עכ״ל. ולפעמים עצת היצר היא ללמוד ״משמר״ כל הלילה ואז למחרת היא כמובן עייף וצריך לישון כמה שעות ובנתיים מבטל את החברותא שלו מלימוד, ומחסיר כמה סדרים בישיבה וכו׳. ומסופר על הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצוק״ל שהיה ישן תשע שעות בלילה, כשהיו שואלים אותו, רבינו זה לא הרבה תשע שעות שינה? היה עונה אני ישן תשע שעות וביום לא מאבד דקה אחת, וישנם אנשים שישנים שלוש שעות וביום לא לומדים כלום!

כ. במיעוט שיחה:

הגאון מוילנא זיע״א כתב דברים חוצבי להבות בעניין הדיבור ויש בנותן טעם להאריך מעט בעניין זה:

א. כתב הגר״א זיע״א באיגרתו שהתשובה הגדולה ביותר, יותר מכל הסיגופים והתעניות היא רסן תאוות הפה, וזה כל פרי העולם הבא. וע״י דיבור דברים בטלים כל התשוקה שלו לדבר מצווה ותורה מתבטלת, וגורם לאדם שירד ברוחניות ומפסיד את כל הקדושה שסיגל לעצמו ע״י תורה ומצוות!!

ב. כיוון שאדם נמשך אחרי דברים בטלים וקשה לו מאוד לפרוש מהם, מקבל נחת רוח מכך ואין לו מנוחה עד שיעשה עוד דברים כאלה. וזה שאמרו חז״ל מצווה גוררת מצווה ועבירה גוררת עבירה, ולפי ערך גודל המצווה או העבירה כן יגדל כח ההמשכה של הרוח.

ג. שלמה המלך החכם באדם הזהיר ואמר (קהלת ה, א) ״אל תבהל על פיך וליבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלוקים כי האלוקים בשמיים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מועטים״ ופרושו שיש שתי חלוקות: אחד בדברי העולם והשני בדברי קדושה. מה שנוגע לדברי העולם אמר שלמה אל תבהל על פיך, אעפ״י שיש לך רשות לדבר, בכל זאת לא יהיו הדיבורים בבהלה ובמהירות אלא בנחת רוח. ואפילו בדברי קדושה שאתה עומד לפני האלוקים אל תמהר להוציא דבר מפיך אלא תתיישב בדעתך ותדבר מתוך כובד ראש, כי כל דיבור שאינו הגון פוגם בנשמה שהיא חלק אלוקא ממעל.

ד. התנא אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב יותר משתיקה, מה עניין שתיקה לגוף? היה צריך לומר לא מצאתי טוב אלא שתיקה? אלא העניין הוא שדברים בטלים רעים לגוף ולנשמה מפני שרמ״ח איבריו נטמאים, לכן התנא בא לחדש שלא מצא טהרה לגוף יותר מהשתיקה, ומקרא סמוך לזה ״אל תתן את פיך להחטיא את בשרך״.

ה. כתב הרב חיים ויטל זצוק״ל בשערי קדושה (חלק ב׳ שער ב) שיחה בטלה גורמת לידי עבירות גדולות, כי הרי ישב בטל הרי זה מושב לצים ונענש ענשים גדולים, ומכל שכן השח שיחות בטלות בפועל. ולא עוד אלא שמביא לידי לשון הרע ורכילות וליצנות ומספר בגנות חברו. ואמרו חז״ל השח שיחה בטלה עובר בעשה שנאמר ״ודברת בם״. אמרו על רבן יוחנן בן זכאי ועל רב שמימיהן לא שחו שיחת חולין.

ובפרט לומדי התורה צריכים להזהר מאוד מהדברים הבטלים, שאמרו במדרש שיר השירים בפסוק ״לריח שמניך טובים״, מה שמן הזה כוס מלא בידך ונפל בתוכו טיפה של מים יצא כנגדו טיפה של שמן, כך אם נכנס דבר תורה ללב יצא כנגדו דבר של ליצנות, נכנס ללב דבר של ליצנות יצא כנגדו דבר של תורה! אמרו חז״ל כי רוב ביטול כוונת התפילה בגלל דברים בטלים הקבועים בלב, ולא יתכן מורא שמיים בלב המרבה דברים! ודורשי רשומות רמזו שהמילה תפילה נוטריקון תחסום פיך לתועלת התפילה, ועוד תרגיל פיך לשון הקודש. כתב הרב משה טיטלבויים זצ״ל באגרת לבני ביתו וז״ל: בני יקירי ידידי, למען ה, יתברך, בלום פיך מדברי הבלים, ותתרחק כמטחוי קשת מן הטיילנים אשר ימיהם כעשן לעיניים, ומכל שיחה בטלה פיך תשמור כאישון, כי החיים והמוות ביד הלשון. ותמיד יהיו בין עינך כטוטפות מאמר החסיד בעל חובת הלבבות. שתהיה בעינך הנעת האיבר הכבד שבאברך יותר קל מהנעת הלשון. ולא יתירו רק לצורך התורה או לצורך הכרחי בעניינך. ודע כי היום קצר והמלאכה מרובה, כי התורה הקדושה ארוכה מארץ מדה ומני ים רחבה. אי בעית אימא קרא ואי בעית אימא סברא, הא לגירסא והא לעיוני. ולחזור על לימודך כל כך עד שיהיה כמונח בקופסא כי הלומד ואינו חוזר כמוליד וקובר, רח״ל, עד כאן לשונו הטהור.

דוד המלך ע״ה אומר בתהילים ״פי צדיק יהגה חכמה״ ומשלו על כך משל לרופא שבודק את החולה ואומר לו להוציא לשונו, והרופא מעיין בה. והרי הלשון אינה חולה? נחלה הוא בשאר אבריו? אלא שמחמת החולי הפנימי גם הלשון אינו נקי. כך גם בחולי הנפש שהוא החטא, ע״י החטאים נטמא גם לשונו, אבל פי צדיק יהגה רק חכמה בדברי תורה ולשונו נקייה. וכל כך למה? מפני שלשונו תהגה משפט כלומר בתורה וקדושה והרי זה סימן כי תורת אלקיו בליבו. וכן כתב מרן החיד״א זצוק״ל בספר ״אבן שלמה״ פרק ז וז״ל: ע״י שמירת הפה משתמר הנפש מכל חטא, אבל המרחיב שפתיו, אעפ״י שיש לו נפש טובה ועושה מצוות הרבה וכמה גדרים, יהיה לו למחיתה לכל ע״י פיו, וכל תשוקתו לדבר מצווה מתבטל ע״י זאת, כדכתיב (משלי יג ג) ״נוצר פיו שומר נפשו פושק שפתיו מחתה לו״.

כתוב בתנא דבי אליהו: אמרו חז״ל ישמור אדם את עצמו שלא ירבה שחוק שיחה ותיפלות לפי שכל המרבה שיחה ותיפלות הן מלווים אותו עד אותה שעה שהוא נכנס לבית עולמו. ואם אומר להקב״ה הייתי לומד תורה מבן שלוש עשרה שנה ואילך אומר לו הקב״ה מה תורה עשית? ומה

מעשים טובים תפסת? והלא עסקת בשיחה בטלה ודברים שאינם ראויים והגונים שנאמר "כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו", כלומר כשם שהקב"ה ישתבח שמו ברא במאמר פיו שמיים וארץ כך האדם הדיבור שבו הוא מן הנשמה כ"ש "ויפח באפיו רוח חיים" ותרגומו רוח ממללא בכח הדיבור של האדם לברוא עולמות שלמים ומלאכים לאלפים ולרבבות, ובמקום זה הוא משתמש בפיו לדבר דברי הבל ושטות, וכשם שכל מילה מדברי תורה היא מצווה בפני עצמה, כך להיפך בדיבורים בטלים כל תיבה היא עבירה.

כא. במיעוט שחוק:

מרן החפץ חיים זיע"א אמר שמרוב טרדותינו בהבלי הזמן אבדנו את כח ההרגש, משל למה הדבר דומה? כאשר אדם זוכה להפגש עם מלך בשר ודם שהיום כאן והיום הקבר הוא מתמלא אושר ושמחה, אושרו גדל עשרות מונים אם יוודע לו שמצא חן בעיני המלך, ואם המלך יכתוב ויציין אותו בספר הזכרונות שלו- לא יהיה מאושר ממנו בעולם. מרוב שמחה ודאי שישכח כל צרותיו ומכאוביו. ואם לפני מלך בשר ודם כך, על אחת כמה וכמה פי אלף אלפים צריך להיות האושר מנת חלקנו שנפל בחלקינו ללמוד תורה ולקיים מצוות ולעשות נחת רוח לפני מלך מלכי המלכים. שהרי אומרים חז"ל "ויכתב ספר זכרון לפניו לאוהביו וליראי שמו". אומר מרן החפץ חיים זיע"א הגידה נא אחי והתבונן בנפשך האם עלה דבר זה ברעיונך פעם אחת בשבוע או פעם אחת בחודש או על כל פנים פעם בשנה, להיות כל כך שמח וטוב לב מקיום המצוות כמו האיש במשל הנ"ל!!!

כב. בארך אפיים:

כי כל הכועס חכמתו מסתלקת ממנו. מי לנו גדול ממשה רבן של כל ישראל שכיוון שכעס על פיקודי החייל נשתכחו ממנו הלכות. וכל הבא לכלל כעס - בא לכלל טעות. הגמרא במסכת כלה (סוף פרק ה) אומרת לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד אומרת הגמרא פשיטה? הרי זה פשוט שאם הרב מקפיד התלמיד ירא לשאול ממנו פעמים רבות בעניין אחד שמא יכעס עליו? ומתרצת שם הגמרא לא צריכה אלא אפילו במילי דרך ארץ, אמר אליהו הנביא זכור זכור לטוב אין תורה מתפרשת אלא למי שאינו קפדן, ואף אני איני מתגלה אלא למי שאינו קפדן, מידת ארך אפיים היא היפך מידת ההקפדה, והיא תולדת הענווה, ועל כך אמר שלמה המלך ע"ה "ארך אפיים רב תבונה וקצר רוח מרים איוולת" (משלי יד כט). וסמך לדבר מצינו בסיום תפילת שמונה עשרה נפשי כעפר לכל תהיה וסמיך ליה פתח ליבי בתורתך" לומר לך הא בהא תליא, ענווה ואורך רוח מזכים את האדם לפתיחת ליבו בתורה הקדושה.

כג. בלב טוב:

כמו ששנינו בפרק ב' משנה ט' "אמר להם צאו וראו איזו היא דרך טובה שידבק האדם, רבי אליעזר אומר עין טובה, רבי יהושע אומר חבר טוב, רבי יוסי אומר שכן טוב, רבי שמעון אומר הרואה את הנולד, רבי אליעזר אומר לב טוב, אמר להם רואה אני את דברי רבי אליעזר בן ערך מדבריכם שמכלל דבריו- דבריכם. ופירש רבינו עובדיה מברטנורא זיע"א לפי שהלב הוא המניע לכל שאר הכוחות והוא המקור שממנו נובעים כל הפעולות וכל היהדות.

"הפלא יועץ" כתב בערך לב שיש מצוות רבות התלויות בלב כגון יראת שמיים אמונה ובטחון בבורא עולם, וכן אמר דוד המלך ע"ה "כל מצוותיך אמונה", נמצא שהכל תלוי בלב. התרחקות ממידות מגונות, מחשב הפסד מצווה כנגד שכרה. ולהיפך, הכנעה מבורא עולם, כוונה בתפילות ובברכות, לדעת לפני מי הוא עומד בבחינת "שיוויתי ה' לנגדי תמיד" וכו' וגם חובת הלב לחשוב איך להתנהג עם בני אדם ולמאוס בכבוד ובכל תענוגי העולם הזה כי הכל הבל וריק. אין הפה יכול לדבר מגודל חובת הלבבות שזה כל האדם, ורחמנא ליבא בעי. לא זכה אהרון לחושן המשפט אורים ותומים על ליבו אלא מפני שהיה ליבו שלם באמונה ואהבת ה' תמיד, ככתוב "וראך ושמח בליבו".

כד. באמונת חכמים:

מידה זו היא שורש הכל, והכל כלול בה, ללא האמונה איך יקיים את כל המצוות מדרבנן? היאך יקיים ועשית ככל אשר יורוך?. לכן אבן הפינה לכל התורה כולה- אמונה, ללא אמונת חכמים אי אפשר שיעשה לו רב ואי אפשר שיילך אחר הוראת הרבנים והיושבים על מידין בבחינת "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" אפילו שמאל שאומרים לך שהוא ימין או ימין שאומרים לך שהוא שמאל.

ידוע ומפורסם המעשה המובא במסכת סנהדרין (דף ק) באותו תלמיד שהיה יושב לפני רבי יוחנן ושמע שעתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות ולקבוע אותם בשערי ירושלים שנאמר "ושמתי כדכוד שמשותייך ושערייך לאבני אקדח", לגלג עליו אותו תלמיד ואמר הייתכן? אפילו אבן בגודל ביצה, אינו בנמצא וכו', לאחר שהפליג בים וראה מלאכי השרת שמנסרים אבנים טובות בגודל שלושים אמה בא ואמר לרבי יוחנן רבי דרוש ולך נאה לדרוש, כשם שאמרת כך ראיתי, אמר לו רבי יוחנן ריקא אם לא ראית, לא האמנת?!? נתן בו עיניו ועשאו גל עצמות וכל זה מכוון שהיה חסר באמונת חכמים.

כתוב בספר "אמונת ישראל" מיסודי האמונה בתורה הקדושה הוא אמונת חכמים, והוא ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, וכמו שבהוראת איסור והיתר וכיוצ"ב לא כל אדם מסוגל להשוות ולהחליט כשמתעורר לו ספק מסויים. ועליו לסמוך על הרב הגדול, כך בענייני אמונה ודת פי כמה וכמה צריך היא לסמוך על דברי הרב, וככל שיכיר ויוקיר את

קדושת רבותינו- תהיה אמונתו שלימה יותר. ורמז לזה מצינו בפסוק "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" אם האמינו בהקב"ה קל וחומר שהאמינו במשה? אלא בא ללמדך שמי שמאמין ברב מאמין במי שאמר והיה העולם, עכ"ל.

כתב מו"ר ועט"ר בספרו הנפלא "עבד לעבדי ה'" שגם בלעם הרשע ימ"ש ידע להעריך את אמונת החכמים שיש בעם ישראל, באומרו "מי מנה עפר יעקב'''אומר על כך ילקוט שמעוני (בפרשת בלק) מי יכול למנות שכרן של בחורי ישראל? אדם שמקוטט עם חבירו וגדפו, מייד בא לו אצל הזקן החכם והוא מפשיטו על הספסל ומכה אותו, וכשהוא לוקה נותן פיו בעפר ונושק רגליו של הזקן, ושכרו של זה אי אפשר למנות. וכן לובש בגדי שבת ובא לשיעור תורה ומתאבק בעפר לזקן לשמוע דברי תורה. אמר הקב"ה בעולם הזה אתם מקיימים מצוות בעפר, אף אני אומר התנערי מעפר קומי וכו'. רואים שבלעם הרשע העריך את בחורי ישראל רק בעניין זה שנשמעים לגדולים ויש להם הכנעה כלפי חכמת הזקנים ביטול גמור של הגאווה, וכלשון המדרש שם מי גרם לך להיות בן תורה? שאתה רובץ בעפר. בן תורה אמיתי נקרא זה שמסוגל לכופף קומתו אל מול גדולי התורה הזקנים הממשיכים לנו את שלשלת הזהב ממשה רבינו ועד היום עכ"ל. ודברי פי חכם חן.

כה. בקבלת יסורים:

מה גדולה מעלת האדם השלם המקבל יסורים באהבה ויודע שאת אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה. וכל היסורים ללא ספק הם לטובתו בלבד ובמעט יסורים בעולם הזה מכפרים הרבה מאוד בעולם הבא. ואלו הם יסורי אהבה שמביא הקב"ה על הצדיקים לזככם ולצרפם כמלאכי השרת. והמקבל עליו יסורים באהבה הרי דעתו מיושבת עליו ואף שמח בהם מפני שיודע שכל עוון יוצר מסך בינו לבין הקב"ה, ואילו בקבלת היסורים נשברים כל המחיצות בינו לבין קונו וזוכה להתקרב אל השם יתברך. וכן הוא אומר "מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו", דיו לאדם שהוא חי ועובד את ה'. כמו שכתב דוד המלך ע"ה "יסור יסרני יה ולמוות לא נתנני".

וצריך אדם ללמוד תורה ולקיים מצוות אף מתוך יסורים, כמו שמצינו אצל האבות הקדושים אברהם שהתנסה בעשרה נסיונות שכל ימיו סבל ויסורים. יצחק אבינו שביקש שלא תהיה מיתה ללא זקנה, והקב"ה הסכים על ידו וממנו החל כדכתיב (בראשית כז, א) "ויהי כי זקן יצחק ותכהנה עיניו מראות". וכן יעקב אבינו ע"ה שהיה מסובל ביסורים קשים כל ימיו ובערוב ימיו ביקש לשבת בשלווה ולא נענה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. וזה מורה לכל הצדיקים שבכל דור. ובאומרו עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי, ופירושו לולי גרתי עם לבן בצער ויסורים במשך עשרים שנה (הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה) לא הייתי מקיים תרי"ג מצוות כהלכתן. ואם ידע האדם שכל ענייני העולם הזה הם כור היתוך ונסיון גדול לאדם

אזיי יתייחס באופן שונה לכל הקורות אותו, וכמאמר הגר״א זיע״א שאמר ״אילולי היסורים לא היינו מוצאים ידנו ורגלינו ביום המשפט״.

משמעות כפולה יש למילה ניסיון מלבד הפשט שהקדוש ברוך הוא מנסה ובוחן את האדם הרי שיש עוד פירוש והא נס להתנוסס כלומר התרוממות. ע״י הנסיונות הקב״ה מעלה את האדם ומגביה אותו בדרגתו. ופסוק מפורש הוא ״למען ענותך ולמען נסותך להטיבך באחריתך״ (דברים ח טז). במידה זו נוהג הקב״ה בכל דור ודור לכל אדם, כאשר הקב״ה רוצה להעלות במדרגה רוחנית, הוא מנסה אותו תחילה, וע״י הנסיונות והיסורים האדם מתעלה. וכן שנינו בגמרא (ברכות דף ה) שלושה דברים נקנים ע״י יסורים והם: תורה, ארץ ישראל, ועולם הבא, ואמר החפץ חיים זיע״א שהימים שאדם עובד את ה׳ מתוך צער ויסורים נחקקים לו לעד להזכר לטובה עבור זה. ומחשיבים זאת לאדם כאילו היה מתחסד עם קונו. ומקרא מלא הוא (ירמיה ב, ב) ״זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותייך לכתך אחריי במדבר בארץ לא זרועה״.

מסופר על הגה״צ רבי ברוורמן זצ״ל מתלמידי המהרי״ל דיסקין זצ״ל שבסוף ימיו סבל יסורים נוראים, ושמעו אותו מודה להקב״ה על היסורים שאלמלא הם אי אפשר לעמוד בפני בית דין של מעלה, שאלוהו תלמידיו והרי התנאים הקדושים אמרו על היסורים לא הם וללא שכרם? אמר להם הרב זצ״ל הם יכלו להרשות לעצמם לוקסוס כזה, אני לא!

הספורנו זיע״א פירש את הפסוק בתהילים ״גם כי אלך בגיא צלמוות לא אירע רע כי אתה עימדי שבטך ומשענתך המה ינחמוני״ (תהילים כג) אומר דוד המלך יודע אני שאתה שהוא המכה על כן שבטך שהכית אותי. ומשענתך, שאחר המכה באה המשענת וההצלה הם מנחמים אותי. כאשר שוב באים עליי יסורים אני שואב חיזוק ותקווה שגם בפעם הזו אזכה שוב למשענתך. כתב הגה״צ מרדכי ששון בספרו ״קול ששון״ שסיבת היסורים הבאים על האדם הם ארבעה, הראשונה לכפרת עוונותיו. השנייה כשרואה הקב״ה לבבו שהוא קרוב לחטוא שולח לו יסורים להכניעו שלא יחטא וע״י זה עוזרו. השלישית- יסורי הצדיקים שהם מכת המשיח שסובל יסורים על עוונות הדור. והאחרונה מחמת גלגולים אחרים. ולכן צריך האדם לקבל את היסורים הבאים עליו בשמחה שלא יערכנה דבר מכל טובות העולם.

הגמרא בברכות (דף ה) אומרת על הפסוק (תהילים צד, יב) ״אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתיך תלמדנו״ שהקב״ה מביא יסורים של אהבה לעוסקי התורה כדי להרבות שכרם לעולם הבא, אומרת שם הגמרא כל שהקב״ה חפץ בו מדכאו ביסורים שנאמר ״וה׳ חפץ דכאו החלי״. יכול אפילו לא קבלם באהבה? תלמוד לומר אם תשים אשם נפשו, מה הקרבת קרבן לדעתו של המקריב- אף היסורים. ואם קבלם מה שכרו? ״יראה זרע יאריך ימים״ ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו, עכ״ל.

כתוב בספר ״ראשית חכמה״ (דף קעו) דבר ברור הוא שיותר טוב לצדיק להיות נידון אפילו ביסורים של איוב בכל גופו כל ימיו, שהוא דבר בזוי, ובזמן הקצר שהוא בעולם הזה, ולקבל גמול טוב בדבר הנכבד בעולם העליון ובזמן הטוב שכולו ארוך ואינו פוסק עולמית. זה יותר טוב לצדיק ממה שיהיה שלם בעולם הזה ולא יהיה נפרע מחטאיו בעולם הזה. ויהיה נידון בעולם הבא ביסורי גיהינום או מחמת חטאו ימעט נשמתו ממעלתה בעולם הנשמות. עכ״ד. עוד כתב הראשית חכמה בשער התשובה (פרק ג) וז״ל: ובתנא דבי אליהו אומר אליהו הנביא זכור לטוב שמי שמקבל יסורים ניצול מדין גהינום ונכנס לגן עדן, וזהו שאמר הכתוב (איכה ג, כז) ״מוב לגבר כי ישא עול בנעוריו״ אמר אליהו אשרי מי שמקבל יסורין מנעוריו, שסופו נח, ומניין שכך? מאיוב שאמרו לו חבריו ״והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאוד״, ולא עוד אלא שיסורין אלו יצילוך מגהינום ויניחוך בגן עדן שנאמר ״ואף הסיתך מפי צר רחב לא מוצק תחתיה ונחת שולחנך (בעולם הבא) יהיה מלא דשן״, עכ״ד.

אמרו חז״ל מי שיש לו צער ויסורים, ובכ״ז מתפלל ולומד תורה ועובד את ה׳ מעלתו בשמיים גדולה עד מאוד כי עדיף פעם אחת בצער ממאה שלא בצער, וזה אף בצער כל דהו. אמרו חז״ל במסכת ערכין (דף טז ע״ב) עד היכן תכלית היסורין? אפילו הושיט ידו לכיס ליטול שלוש מטבעות ועלו בידי שתיים ועכשיו צריך עוד פעם להכניס ידו לכיס- גם זה נחשב יסורים. צא וחשוב אם יש עוד קצת צער ובפרט בשעה שמקיים תורה ומעשים טובים פי כמה נכפל שכרו לאין שיעור. ואפשר במעט זמן של עשיית מצוות ומעשים טובים ביסורים לפעול יותר משנים רבות ללא יסורים!

דורשת הגמרא בעירובין על הפסוק (שיר השירים ז, יב) ״לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים נשכימה לכרמים״: בא נצא השדה ונראך תלמידי חכמים שעוסקים בתורה מתוך הדחק וכל הלומד תורה מתוך הדחק תפילתו נשמעת שנאמר ״חנון יחנך לקול זעקך״. וכתיב בתריה ״ונתן לך לחם צר ומים לחץ״, רב אחאי אמר אף איז הפרגוד ננעל בפניו שנאמר ״ולא יכנף עוד מוריך״.

ואיתא בתנא דבי אליהו זכור לטוב אם יש באדם תורה ומעשים טובים, ויסורים באים עליו ליבו מתיישב עליו, כיצד יעשה? יצדיק עליו את הדין. ועוד שם: חזר הקב״ה על כל מידות טובות ולא מצא לישראל אלא עניות, שמתוך העניות הם יראים את ה׳. שאם אין להם לאכול, הם מבקשים רחמים מן הממציא כל נמצאים. ואין לומד אדם תורה אלא מתוך עניות שנאמר ״מקימי מעפר דל״.

ומסופר על מרן החפץ חייכ זיע״א שפעם התאוננה אשתו הרבנית על רוע המצב ואמרה הלא בית פלוני שהם עמי הארץ הון ועושר בביתם ואנו שעוסקים בתורה תדיר חיים בדוחק כל כך: אמר לה החפץ חיים אני רואה לפי יושר ליבך שהאיש פלוני שלא חנן אותו השם בדעת רחבה ולא

הצליחו בבנים עם כשרונות טובים צריך הקב״ה להענישו גם בעניות, ואת שחנן אותך השם בבעל ובבנים בני תורה ואת חפצה להתברך גם בעושר?? איפה היושר וההגיונות? רצונך שביתינו יתברך בכל ובית פלוני ישאר ריק מכל לא ברוחניות ולא בגשמיות? על כן נשמח בחלקינו.

כתב בספר ״חובת התלמידים״ שיש והיסורים באים על האדם מפני שאינו מתפלל מספיק אל השם יתברך לכן נותן לו הקב״ה יסורים כדי שיהיה לו סיבה להתפלל. העולם סוברים שבני אדם מתפללים בגלל שיש יסורים אבל ההיפך הוא הנכון, אליבא דאמת בגלל שלא מתפללים מספיק באים היסורים. ומשלו זאת למלך שהיה בא בדרך והייתה בת מלכים צועקת ומתחננת לו שיצילה מן הליסטים שמע המלך והצילה, לאחר ימים ביקש לשאת אותה לאישה והיה רוצה שתדבר עמו ולא הייתה מדברת, מה עשה המלך? גירה בה את הליסטים כדי שתצעק וישמע המלך קולה. וזו הסיבה שהיו אימותינו עקרות, שרה רבקה רחל לאה וחנה מפני שהקב״ה מתאווה לתפילתן של צדיקים.

משל מהמגיד מדובנא זיע״א שתי ידידים בלב ובנפש, שמעון וראובן, ובכל יום כאשר ראובן נפגש עם שמעון בדרך מקדים לו שלום בסבר פנים יפות, ושמעון עונה לו בידידות. יום אחד נפגשו שניהם ופתאום ללא התראה מוקדמת התפרץ ראובן כלפי שמעון בצעקות וגערות. ושמעון מגודל אהבתו לראובן שתק ולא ענה, קיבל הכל באהבה כדכתיב ״על כל פשעים תכסה אהבה״. והנה למחרת נפגשו ביחד ובירך ראובן את שמעון לשלום ובוקש את סליחתו. שאל אותו שמעון מה היה לך אתמול? ענה ראובן אתמול התמלאתי כעס וחימה על דבר מסויים ולא היה לי מקום ועל מי לשפוך חמתי וכעסי וידעתי שאם אמצא סתם אדם או חבר רגיל ואתקצף עליו, הוא יקלל ויגדף אותי, לכך בחרתי בך שידעתי שאתה תבין ותבליג ולא תענה וגם תמחול ותסלח לי.

הנמשל בעניין היסורים בעולם הזה, כאשר הקב״ה ישתבח שמו כועס, אינו מוציא כעסו על הרשעים מפני שהם יטיחו דברים כלפי מעלה, ויהיה חילול השם ויענשו עונש רע ומר. כיון שדרכו של הקב״ה להטיב לברואיו, לכן נותן דווקא להם את הייסורים ביודעו שאינם בועטים אוהבי ה׳ מקבלים דינם באהבה, אינם מהרהרים אחר מידותיו ולכן מוסיף לצדיק שכר רב על סבלו ויסוריו, הה״ד ״את אשר יאהב ה׳ יוכיח וכאב את בן ירצה״, (משלי ג, יא).

עוד ידוע שכל עולם הבא תלוי ביסורים. שאמרו חז״ל שכל מי שעברו עליו ארבעים יום ללא יסורים כאילו אכל עולמו, כלומר קיבל עולם הבא שלו כאן בעולם הזה. ורבי אלעזר בנו של רשב״י זיע״א ורבינו הזמינו על עצמם יסורים באומרם חביבים יסורים, ובעולם הבא נחשבים יסורים רכוש רב ועצום. ואמרו עליו על האדמו״ר מקוצק זיע״א שהיה בעל יסורים גדול מאוד, ותמיד היה בשמחה ובמראה טוב. ושאלוהו כיצד אפשר לסבול יסורים נוראים כאלו ולהיראות שמח?? אמר כי אינו מבין

את השאלה, על מה שסבל כבר אין מה להצטער, כי כבר עבר ואיננו. ועל מה שעתיד לסבול אין מה להצטער כי אולי הוא יתרפא או לא יהיה בעולם. ולמה יצטער על עולם שאינו שלו? אלא על מה יש להצטער?על הרגע הזה? צער של רגע אפשר לסבול, וזהו יסוד גדול ועצום בחייו של כל יהודי בכל מצב שנמצא.

כו. המכיר את מקומו:

אשרי אדם המכיר את מקומו ובזה ניכר שחכם הוא, ומאידך הדיוט קופץ בראש, החכם לא מדבר לפי הגדולים ממנו בחכמה, לא מתיימר לעסוק ולפסוק בדברים שאינו יודע ואינו מבין, אין הוא מדבר עד שיאמרו לו, שתוק! אלא שותק עד שיאמרו לו דבר נא! דוגמא לכך מוצאים אנו אצל קרח שפיקח היה ובכ״ז לא השכיל להבין ולהתבונן ואמר ״כי כל העדה כולם קדושים״. כלומר והיה כעם ככהן, וכתוצאה מהשקפה זו ירד חורבן לעם ישראל. אלא המאמין והבוטח לא מבקש לעצמו גדולה ושררה ויודע שבמקומו יושבוהו, ומשלו יתנו לו ואין אדם נוגע במוכן לחברו כמלא נימה.

כז. השמח בחלקו:

הרב חיד״א זצוק״ל בספרו פתח עיניים כתב בשם הש״ך שכאשר עם ישראל הצטווה לקיים גזירת בין הבתרים וליטול מהמצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות החליטו שבט לוי לא לטול מאומה, שהרי כל ההיתר של עם ישראל ליטול מהמצרים את רכושם היה בגלל שכר העבודה שהיו חייבים להם על מאות השנים שהעבדו מביזת מצרים (למרות שהיה מותר להם לעשות זאת), בשכר זה שהתגברו בעניני הממון זוכים הם במשך מאות ואלפי שנים לברך את עם ישראל בברכת כהנים, ובם בחר השם יתברך כראויים ביותר להשפיע שפע ברכות על עם ישראל עד סוף כל הדורות!

הפסוק אומר ״יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך״ (תהילים קכח, ב) ופירש רש״י אשריך בעולם הזה שלא תצטרך לבריות, שהרי אינו מצטער להיות רודף ולהוט לאצור ולקנות יותר מחלקו, וטוב לך לעולם הבא שמתוך שהוא נהנה ביגיעו, לא בא לידי גזל ונוחל שתי עולמות עכ״ל.

מסופר שהחפץ חיים זיע״א היה יתום מאב, ואימו התחתנה שנית, ולאותו בעל היתה בת מאשתו הראשונה, וכשהגיע מרן החפץ חיים לפרק הנושא אישה הוצעו לו שידוכים מבנות עשירים מופלגים, וכולם חיזרו אחרי העילוי הצעיר ישראל מאיר. ולמרות שאביו חורגו לא היה בעל אמצעים העדיף לשאת את ביתו לאישה, לעת זקנתו אמר הח״ח זצוק״ל שרק בזכות אשתו הצדקנית זכה ללמוד תורה ולחבר חיבורים חשובים. מפני שתמיד היתה מסתפקת במועט ולא דרשה שום דבר מעניני העולם הזה (כדברים האלה שמענו מהרה״ג נאמ״ן שליט״א שהספיד לאשתו הרבנית ואמר שמעולם לא בקשה ממנו דבר במשך שלושים ושש השנים בו היו נשואים!!).

לומדים מכך שהרבה תלוי באישה ועל מידת נכונותה להסתפק במועט ולא להלך בגדלות, כ״ש ״חכמת נשים בנתה ביתה ואיוולת בידה תהרסנו״. והעידו מזקני הדור שהיו בחורים רבים שהיו למדנים גדולים וגם יראתם קדמה לחכמתם, והיו לומדים בהתמדה נפלאה וכל תשוקתם הייתה לתורה הקדושה, אולם לאחר שנשאו פרשו כמה מהם לעסקי העולם בלחץ נשותיהם ומפני רצונן למותרות אולם לא על ושתי לבדה שאוותה לגדולה יצא הקצף, עיקר התביעה היא על הבעל, אם יבוא אדם אחרי מאה ועשרים שנה ויטען כלפי בית דין האשה אשר נתת עמדי היא גרמה לי לכל הביטול התורה, והרדיפה אחר תענוגי והבלי העולם הזה וכו׳, יענו כלפיו כי שמעת לקול אישתך:

מסופר על אחד מגדולי הדור שאמר לאשתו לפני מיתתו. כאשר ביקשה ממנו שיתן לה חלק בעולם הבא בתורתו ובמצוותיו, השיב לה מה לך לבקשני בעניין חלק? מה שיהיה לי גם לך יהיה. כיוון שאת עזרת לי בעבודת השם. וכמו בעולם הזה כשהבעל הוא עשיר גם אשתו עשירה. ואם ח״ו לי לא יהיה גם לך לא יהיה כי כשהבעל עני ממילא גם אשתו ענייה!!

כתב מרן הגאון בן ציון אבא שאול זיע״א בספרו אור לציון שנינו בפרק הקודם (פרק ה משנה יט) כל מי שיש בו שלושה דברים הללו מתלמידו של אברהם אבינו ע״ה עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה, והרמב״ם פירש עין טובה כלומר מדת ההסתפקות. בוא וראה בכמה דברים גרועה. המידה הזו שלא מסתפק במועט:

א. ירידה ברוחניות - דורות ראשונים שעשו תורתן קבע ומלאכתן ארעי זה וזה עלתה בידם, וצריך להתרגל כבר בעודו צעיר במידת ההסתפקות אחרת אפילו בן תורה עלול במשך הזמן לעזוב את עסק התורה ולצאת למלאכה. כי כשגדל התאוות גדלות עימו יחד, וכשלא מוצא את הרגלו עוזב באר מיים חיים לחצוב בורות נשברים.

ב. בטחון בהשם שהלב טרוד להשיג צרכי הגוף אין ליבו שלם ובוטח בבורא עולם, אלא משתדל בכל כוחו להשיג מבוקשו אף שאינו הכרחי כל כך, וככל ששוקע יותר במחשבה ובמעשה בדברים הללו מפסיד את עתידו ואינו יכול להתקדם בתורה וביראה מפני שמתרגש ומתפעל יותר מדי מהעולם הזה, עכ״ד. הגמרא בירושלמי מסכת שבת (פ״ד הלכה א) אומרת למה נמשלו כל באי עולם לחולדה? שנאמר ״שמעו זאת כל העמים האזינו כל יושבי חלד״ (תהילים מט) מה חולדה זו גוררת ומנחת, ואינה יודעת למי היא מנחת, כך הן כל באי העולם גוררים ומניחים, ואינם יודעים למי הם מניחים, שנאמר ״יצבור ולא ידע מי אוספם״.

ג. חוסר אמונה - האדם המאושר הוא העובד במידה שהוא זקוק לכיסוי הוצאותיו ואינו מתייגע כדי לחפש מותרות, והוא המאושר בעולם הזה ובעולם הבא, ואם אינו שמח בחלקו סימן שאין לבבו שלם באמונתו

בהשם יתברך הנותן חיים לכל חי, ונותן לכל אחד די מחסורו. ולכן ליבו הומה להוסיף ולצבור ממון לפי שחושב שהכל בא לו בסיבת השתדלותו וחריצותו. ואם תמיד אינו מסתפק ושמח בחלקו, מה יועיל לו כל הונו ורכושו? כנגד זה אמר דוד המלך ע״ה בתהילים (טז ה) ״ה׳ מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלת שפרה עליי״. רצונו לומר לא בחרתי לחלקי שום דבר מענייני העולם הזה אלא בחרתי אלוקתך ועבודתך לחלקו בנעימים. וזו השמחה הגדולה ביותר שיש לי מכל קנייני העולם, ואמרו חכמינו ז״ל ״טוב פת חריבה ושלווה בה מבית מלא זבחי ריב״ זה השמח בחלקו. וכיוון ששמח במה שחננו הקב״ה לא יבוא לידי גזל, והונאת ממון, ועושק, ורמיה, וחמדה, וצרות עין, וקנאה, ותאווה, ושאר מרעין בישין המוצאים את האדם מן העולם.

לצערינו בדורינו התחלפה לה השיטה, במקום להסתפק במועט בגשמיות ולשאוף לגדלות ברוחניות כמו שהיה בדורות קודמים, הרי שכיום מוטרדים אנו יותר ברדיפה אחרי המותרות והלוקסוס, כשאתה שואל אדם מן הישוב האם אתה עובד לפרנסתך?יאמר לך ודאי, אם אין אני לי מי ליי? כשאתה שואל אותו ומה עם לימוד התורה וקיום המצוות. יאמר לך השם יעזור, פתאום הוא נהיה בעל ביטחון: והאמת היא שההיפך הוא הנכון: פירש המהר״ם שיף זצוק״ל את המשנה באבות פת במלח תאכל וכו׳ ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך, כלומר הכוונה אם אתה מצד בחירתך עושה, ולא מצד עניותך שאין לאל ידך לעשות יותר מזה, אלא יכול אתה לעשות הרבה ובכל זאת מסתפק בפת במלח וכו׳ אז אשריך וטוב לך בזה ובבא.

מסופר על הגה״צ רבי אריה לוין זצוק״ל שהיה חי בדירת חדר בשכונת משכנות בירושלים בדלות וצמצום כל ימיו, פעם אחת התבטא אותו צדיק ואמר מה חסר ליי? החדר גבוה ממני ואיני צריך להתכופף בשביל להיכנס, יש עכשיו לוקסוסים, ואני למה לי זה? מדוע לרוץ בשביל להביא איזה חפץ מחדר שלישי (וילה ודופלקס מאן דכר שמיה) אם הוא תחת ידי בחדר ראשון? מים יש לי ברוך ה׳, וגם חשמל, ובאמת שאני גר היום איך אומרים? ממש כמו לורד: ופעם אחרת התבטא הגאון הצדיק בזו הלשון ״פעמים רבות ניסו להשפיע עליי שאעתיק דירתי למקום מרווח יותר, וסרבתי. צא וראה, לאחר אריכות ימים ושנים מובל אדם מדירתו לבית החיים. אצלי לא יקשה המעבר, כי מחדרי לכאן אין הניגוד חריף. אבל אדם שהורגל לחיות מתוך רווחה ובדירה מפוארת, מה יקשה לו באחרית ימיו להעתיק מקומו לארבע אמות על ארבע אמות!!!

כתב השל״ה הקדוש זיע״א: מידה של הסתפקות היא אבן יקרה כתר ועטרה, אשריו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא, בעולם הבא אשריו כי הוא עשיר שנאמר ״איזהו עשיר? השמח בחלקו״ מה שאין כן אדם שלא מסתפק לעולם הוא חסר, אין אדם מת וחצי תאוותו בידו, יש לו מנה מתאווה מאתיים, ועל כן מרבה נכסים מרבה דאגה, כי ביותר שמרבה נכסים ביותר מרבה דאגה, כיצד? מה שבידו היא חצי תאוותו ומתאווה

עוד כהנה, נמצא כשיש לו מנה אינו דואג לעוד מאתיים וכן לעולם, אבל השמח בחלקו וממה שחננו השי״ת יאכל הן רב והן מעט ומספיק לו בטוב, נמצא הוא לעולם עשיר. עכת״ד.

אומר הרמב״ם זיע״א בהקדמה לפירוש המשניות: ומה טוב אמר האומר, לולא משתגעים נשאר העולם חרב, שאין בעולם שיגעון דומה לשגעון האדם, שהוא חלוש הנפש ודל ההרכבה, והוא נוסע מתחילת הגליל השני משבעה גלילות הישוב עד סוף השישי, והא עובר ימים בזמן החורף, והולך בארץ תלאובות בזמן החורב והקיץ ומסתכן בנפשו לחיות השדה ולרמשים כדי שירוויח דינרים, וכשיקבץ זהובים שמכר בהם נפשותיו יתחיל לחלק אותם לאומנים לבנות לו יסוד על הארץ בסיד ואבנים כדי להקים עליו קיר שיעמוד שנים רבות, והוא יודע שלא נשאר משנות חייו מה שיוכל בהם לבלות בנין עשוי מן הגומא, היש שטות ושגעון כזה?!! וכן כל תענוגי העולם הזה הם הוללות וסכלות גמור, אבל הם סיבה ליישוב העולם, ולכן קראו חכמים עם הארץ מי שאין לו חכמה רק עם הארץ כלומר לא נמצאו כי אם ליישב את הארץ. עד כאן דבריו.

כח. והעושה סייג לדבריו:

כלומר שאינו מאריך בדברים, סייג לחכמה-שתיקה, וכן כשהוא שונה לאחרים- מקצר בדבריו בדברים חתוכים ומדוייקים ולא מתהלך סחור סחור.

ועוד פירוש: סייג לדבריו כלומר אינו אומר דברים שאין להם סימוכין הוכחות וראיות, אלא כל דבר מדבריו יש לו הוכחה מהכתובים ולא אעפ״י סברות הכרס.

כט. ואינו מחזיק טובה לעצמו:

הגמרא במסכת (סנהדרין דף פח ע״ב) דנה מיהו בן העולם הבא? ואומרת ״שייף עייל ושייף נפיק גריס באורייתא תדיר ולא מחזיק טיבותא לנפשיה״, כלומר לומד תורה בהתמדה עצומה ויודע שלכך נוצר, שאם לא כן יגיע ודאי לידי גאווה סרוחה ויגיס דעתו בתורה שלמד.

ל. אהוב:

צריך כל תלמיד חכם להיות אהוב על הבריות, כדי שתהיה חברתו נעימה. רבותיו יצאו לקרב אותו אליהם, ותלמידיו יצאו בקרבתו ולחסות תחת כנפיו. וידוע שתלמידי חכמים נקראו חברים שחברותן זה לזה נעימה ונוחים זה לזה בלימוד ובדרך ארץ.

לא. אוהב את המקום:

בפרשה הראשונה של קריאת שמע נאמר "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך" ופרשו חז"ל שאהבת השם יתברך תלויה בלב האדם, והפסוק מצווה מכל אדם לאהוב את השם יתברך בכל לבבו, כלומר שלא יהיה מקום פנוי בליבו של אדם לשום דבר אחר זולת אהבת השם. ולא זו בלבד אלא גם בכל נפשך אפילו שהוא נוטל נפשך לא תחסר מאהבה זו כלל. ובכל מאודך שאם יש אדם שממונו חביב עליו מגופו- גם הוא חייב להעדיף את אהבת השם על ממונו שחביב עליו מגופו! עוד אמרו חז"ל על הציווי בכל מאודך - בכל מידה ומידה שהוא מודד לך הוי מודה לו מאוד. בן תורה אמיתי נבחן בזה שהוא עובד השם בכל עת ובכל שעה, בזמנים קשים כמו בזמן רווחה, בישיבה בכולל או בבית או מחוץ לביתו בכל מקום הוא אוהב השם אמיתי וגורם להאהיב שמו של הקב"ה על הבריות במעשיו ובהנהגותיו. המגיד מדובנא זיע"א בספרו "קול ישורר", פירש שיש שתי אהבות: אהבת המצווה ואהבת המצווה, ומשל למה הדבר דומה? מתנה הניתנת לאדם, אם הנותן הוא אדם פשוט הרי שמחת המקבל מצטמצמת למתנה עצמה, אולם אם הנותן המתנה הוא המלך בכבודו ובעצמו כאן מתרכזת שמחת המקבל בנותן את המתנה ולא בגוף המתנה. אהבת הצדיקים את הקב"ה היא האהבה מהסוג השני אהבת הנותן ורומז על כך הפסוק "ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלוקיך".

ידוע שאוהב ה' נבחן עפ"י מעשיו אין הוא מחפש עצות כיצד "להסתדר" עם ההלכה אלא אדרבא מחפש הוא דרכים כיצד להתחייב במצוות. כמו שמצינו בפרשת בהעלותך (פרק ט פסוק ז) "ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב", ואומר רש"י במקום מגיד שיהיו בני אדם כשרים וחרדים על המצוות. אומרת הגמרא בברכות בוא וראה שלא כדורות ראשונים דורות אחרונים, דורות הראשונים היו מכניסים פירותיהם דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר, דורות אחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות חצרות וקרפיפות לפוטרן מן המעשר.

אהבת השם תמימה למדנו מרבי עקיבא זיע"א שבשעה שהיו סורקים בשרו במסרקות של ברזל היה מקבל עליו עול מלכות שמיים באהבה, שאלוהו תלמידיו רבינו עד כאן?? והשיב להם רבי עקיבא אמנם כן, כל ימי נצטערתי על פסוק זה ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך והייתי מצפה מתי יבוא לידי ואקיימנו, ואמרו חז"ל כאשר מצטער אדם על כך כל ימיו הרי זוהי האהבה האמיתית.

כתב הרמב"ם בפרק יסודי התורה (פרק ב הלכה ב) והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאווה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד הע"ה "צמאה נפשי לאלוקים לאל חי". וכשמחשב בדברים האלו עצמן מייד הוא נרתע לאחוריו ויפחד וידע שהוא בריה קטנה ושפלה ואפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דוד המלך ע"ה "כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוונת, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי

תפקדנו״. עפ״י הרמב״ם זיע״א אהבת השם ע״י התבוננות בבריאה והתעמקות במחשבה על כך תביא את האדם לידי יראת שמיים.

לב. אוהב את הבריות:

הגמרא בסנהדרין (דף כ) דורשת את הפסוק (משלי לג) ״שקר החן והבל היופי אישה יראת השם היא תתהלל״: שקר החן זה דורו של משה רבינו ויהושע בן נון שעסקו בתורה הרבה. והבל היופי דורו של חזקיהו המלך שעסקו בתורה יותר. אישה יראת השם היא תתהלל זה דורו של רבי יהודה בר אלעאי שהיו שישה תלמדים מתכסים בטלית אחת ועוסקים בתורה. רש״י פירש שהיו עניים ולמדו תורה מתוך הדחק. טעם אחר מצינו בדברי חז״ל: בדרך הטבע אין טלית אחת מספיקה אפילו לשלושה אנשים, מפני שכל אחד מושך את הכסות אליו כדי לכסות את עצמו, איך יתכן בכל זאת שדבר כזה יקרה? תנאי אחד דרוש לכך: שכל אחד יחשוב על זולתו וישתדל שחברו יהיה מכוסה. וזה מה שהיה בדורו של רבי יהודה בר אלעאי. קיום של הפסוק ״ואהבת לרעך כמוך״ הלכה למעשה היא הערובה לקיום התורה.

הגר״א דסלר זיע״א בספרו מכתב מאליהו (ח״ג עמ׳ 88) מציין שלוש דרגות נפלאות זו מזו בציווי ״ואהבת לרעך כמוך״.

א. ביטול הקנאה כי פעמים שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים להטיבו בעושר ולא בחכמה וכיוצ״ב, אבל לא שישווה אליו, אלא יהיה חפץ בליבו לעולם שיהיה הוא יותר מחברו בכל טובה. כשאדם מבטל את אנוכיות ואהבת עצמו יותר מחברו, כמו שמצינו אצל יהונתן ודוד שאהבו אחד את השני אהבת נפש עד שוויתר יהונתן על המלוכה המגיעה אליו בשביל דוד, והסיר מידת הקנאה מליבו ואמר לדוד כי אתה תמלוך על ישראל. לכן ציוותה התורה הקדושה שירצה שיתעשר חברו כמוהו ויכיר שלא יופחת כבודו וערכו על ידי זה, ואם חכם הוא ירצה שחברו יהיה חכם כמותו וכדומה.

ב. גדולה מזו היא המידה שעושה חסד עם כל ישראל בכל מהותו ולא ינקום מחבירו על צער או הפסד שגרם לו חברו, משל למה הדבר דומה לאדם שהיה חותך בשר וירד הסכין לתוך ידו, וכי תעלה על דעתך שינקום מידו ויחתוך ידו השנייה? כן הדבר הזה כיוון שמצווה לאהוב את חבירו כגופו דין הוא שלא ינקום מחברו שהוא כנוקם מגופו.

ג. גדולה מזו הוא האוהב את חברו כשם שהוא מרגיש התבטלות כלפי הקב״ה ירגיש התבטלות גם כלפי רעהו שהרי בראו השם יתברך בדמותו ובצלמו וככל שיתבטל כלפי הקב״ה כן יתבטל כלפי חבירו, ועל כן שואלים לאדם לאחר מאה ועשרים שנה המלכת עליך את חברך בנחת רוח? בדיוק כמו ששואלים אותו המלכת עליך את קונך שחרית וערבית!

רבינו בחיי זצוק״ל בחובת הלבבות הביא מעשה ממנו נלמד לעבודת השם מהוא ואהבת לרעך כמוך, מספר הרב זיע״א על רב ותלמידו שהלכו בדרך ונתקלו בפגר חיה שהעלתה צחנה, התלמיד אמר כמה לא טוב הוא הריח הזה. הרב אמר איזה שניים לבנות היו לה לאותה חיה! לכאורה נשאלת שאלה: נניח שלאותה חיה היו שניים לבנות, האם זה מועיל כדי לסלק את הריח הרע שעלה ממנה? התשובה לכך היא משל לאם שיולדת ולד שהוא בעל מום, או מוכה שחין ואין מתום בבשרו, האמא מאכילה אותו ומטפלת בו במסירות נפש, חובשת את פצעיו, מנשקת ומחבקת אותו ומרעיפה עליו חום ואהבה, האם היא לא רואה את המומים ואת הפצעים שלו? על כרחך לומר שודאי שראתה אלא שזה לא אכפת לה והיא כלל לא רואה אותם, מפני שהיא אימו! הכלל הוא ככל שירגיש אדם את עצמו קרוב יותר לחבירו כך יעלמו כל פגמיו וחסרונותיו של זולתו ויהיו כלא היו!!

ויש עוד חובה אחרת שגורמת לאהבת הבריות והיא מצוות ״בצדק תשפוט עמיתך״, הוי דן את כל האדם לכף זכות, ומדוע רוצה הקב״ה שנלמד זכות על השני? פשוט, מפני שגם אנו מחבבים ביותר את מי שמספר לנו דברים טובים על הילדים שלנו. יותר משהאדם אוהב את חבירו המחמיא לו הוא אוהב אותו אם יספר בשבח ילדיו, כך טבע הבריות, גם הקב״ה ישתבח שמו שמח שעם ישראל הם בניו האהובים ואוהב את מי שמשבח את בניו ומפרגן להם ואינו רואה בהם מומים וחסרונות!

כשהשכן לא מקדם אותך בברכת בוקר טוב לבבית, או ששמעת שחבר דיבר עליך מילה רעה, או שחברך לא השתתף בשמחתך בה בשעה שאתה היית בכל השמחות שלו, או שבקשת טובה או שליחות מחברך והא נענה לך בסירוב למרות שתמיד אתה קשוב לבקשותיו ועוד ציורים כגון אלו, במקום לפתח כלפיו רגשות כעס ותסכול, שנאת חינם ממש, מתח הדדי ועוד מרעין בישין שממררים את החיים ואת הסביבה, צריך האדם לאמן את מוחו ללמד זכות, לעקם את המחשבה ולחשוב רק על תירוצים חיובים, ועוד יותר מזה לגשת אליו ולא להתמהמה, ולשאול אותו ישירות לפשר מעשיו או הנהגתו בדבר, מה קרה? מדוע נשתנו פניך? מדוע סרבת לי בה בשעה שתמיד אני משתדל לעשות רצונך?ואז ממילא נפתחים הלבבות וברגע אחד חולפת העננה השחורה ביחסים שבין אדם לחבירו איש ושכנו אישה ורעותה, והאמת והשלום אהבו!

מעשה ברבי משה טיקוצ׳נסקי זצ״ל מנהל ישיבת סלבודקה בבני ברק שפעם התעורר בליבו חשש שמא לא יוכל לטפל בבני הישיבה בבעיות החיים כראוי, וזאת מפני שמעולם לא למד פדגוגיה, פסיכולוגיה וכו׳ באחד הימים ביקר בישיבה ראש ישיבת חברון הגאון רבי יחזקאל סרנא והרב טיקוצנסקי שטח בפניו את לבטיו, אמר לו הרב משפט אחד, אתה אוהב את התלמידים? אם הינך אוהב את התלמידם הנך פטור מפדגוגיה

ומכל התורות והשיטות למיניהם, מי שאוהב את תלמידיו מובטח לו ולהם שיגיעו לפסגת ההצלחה!.

אהבת הבריות הטובה ביותר היא לקרבם לתורה וליראת שמיים טהורה, וללמד את חבירו תורה, וזאת לומדים מקל וחומר: התורה ציוותה (שמות כג ה) "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו? עזוב תעזוב עימו". כל שכן וקל וחומר בן בנו של קל וחומר בחברך עצמו שהוא מתייסר תחת העול של היצר הרע, ולא כל כך מסתדר בגלל אופיו החלש. כל שכן שצריך לעזור ולתמוך בו ולכוונו ולהדריכו בדרך הישר, עד שיעמוד על רגליו ויהיה בבחינת חי נושא את עצמו!

לג. אוהב את הצדקות:

אומרת הגמרא על הפסוק "אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת" וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת? אלא דרשו רבותינו זה הזן את בניו כשהם קטנים, שמגיל שש ואילך אינו מחוייב לפרנסם. רבי שמואל בר נחמני אומר זה המגדל יתום ויתומה בביתו ומשיאן סמוך לפרקן. "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד" רב הונא ורב חסדא: חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה לאחרים וחד אמר זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאילן לאחרים. רבי יהודה אומר עשרה דברים קשים נבראו בעולם: הר קשה ברזל מחתכו, ברזל קשה אש מפעפעו, אש קשה- מים מכבים אותם, מים קשים- העבים סובלים אותם, עבים קשים- רוח מפזרתם, רוח קשה גוף סובלו, גוף קשה- פחד שוברו, פחד קשה יין מפיגו, יין קשה- שינה מפכחתו, ומיתה קשה מכולם וצדקה מצילה מן המיתה שנאמר "וצדקה תציל ממוות".

הצדיק רבי אליהו לופיאן זצוק"ל היה אומר כשיתבונן אדם שכעושה צדקה וגמילות חסדים לכמה דברים הוא זוכה: הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות מאת השם יתברך שהוא מקור הברכות, והמפייסו בדברים מתברך באחת עשרה ברכות. וכל זה מעצם הצדקה שהוא עושה. ובנוסף לזה הוא מקבל פירות ופרי פירות של ישועות ורפואות, כ"ש אומרים בתפילה "זורע צדקות מצמיח ישועות", ואם בזריעה של אדם בשר ודם לוקח גרעין וזורעו באדמה וצומח ממנו עץ מלא פירות, כ"ש בזריעתו של הקב"ה שהוא בלי גבול ובלי תכלית, בעולם הזה ובעולם הבא לנצח נצחים.

תלמידו של החפץ חיים זיע"א שהתלונן לפניו שהוא סובל מתופעת "היד הקפוצה". ענה לו מרן החפץ חיים שהעיצה לכך כמו שבמקווה קר שרוצים לטבול בו קופצים בבת אחת ולא להיכנס לאט לאט כי אז יהיה מאוד קשה להיכנס, כך גם בצדקה, לתת בבת אחת ללא היסוסים ובלי לחשוב הרבה. ובאופן כזה עם ריבוי הנתינה יהיה קל לפתוח את היד ולסלק את היצר הרע, המשיך מרן הח"ח ואמר והקרן קיימת לו לעולם הבא, בנוהג שבעולם אדם שמרוויח מאה שקלים ומפריש לצדקה עשרה

שקלים הרי הוא רושם בפנקסו שירדו לו עשרה שקלים במשכורת, אבל אליבא דאמת ההיפך הוא הנכון, צריך לכתוב בפנקסו שירדו לו תשעים שהרי מאותן תשעים שקל שמוציא לפרנסתו לא נשאר לו מהם כלום, ואילו אותם העשרה שקלים שנתן לצדקה הרי הם קיימים לו לעולמי עד, וזהו והקרן קיימת לו לעולם הבא. אמרו חז"ל: אם אדם רוצה לנדב לצדקה ולהיות בטוח שהצדקה שלו תתקבל ברצון בשמיים ולא שיכשל חלילה בעני שאינו הגון, יעשה צדקה עם תלמידי חכמים שנאמר "אשריכם זורעי על כל מים", ואין מים אלא תורה, והמילה כל באה לרבות שאפילו אם התלמיד חכם אינו זקוק לצדקה זו. ואמרו חז"ל הרוצה לעשות צדקה בשלימות- יעשה עם עמלי התורה. הפסוק אומר בתהילים "הזורעים בדמעה ברינה יקצורו: בא יבוא ברינה נושא אלומותיו", כלומר אם אדם נותן צדקה לעני בלי שמחה או עם עין דומעת גם היא לצדקה תחשב, ובעולם הבא יקצור ברינה. אבל אם בא יבוא לו העני והוא נותן לו ברינה ובשמחה, לעתיד לבוא הוא יקבל אלומות אלומות של שכר, כפול ומכופל ממה שנתן בעולם הזה.

כתוב בספר חסידים אדם שיכול לתת צדקה, ומצבם של הוריו או בני ביתו אינו טוב והוא מעדיף לתת את הצדקה לאנשים אחרים, בה בעת שבני ביתו סובלים יקבל עונש על הצדקה שנתן. שהרי מקרא מפורש הוא "ומבשרך לא תתעלם". ואם יש תלמיד חכם שהוא ממזר או כהן גדול והוא עם הארץ התלמיד חכם קודם שנאמר "יקרה היא מפנינים" אפילו יותר מכהן גדול שנכנס לפניי ולפנים. ואם יש לפרנס בן או בת-הבת קודמת, שהיא מתביישת לחזר על הפתחים, מה שאין כן הבן שיכול לחזר על הפתחים ולפשוט ידו. ואם העני הוא כהן קודם לעני שהוא לוי או ישראל. ואם העני לוי קודם הוא לעני ישראל. והעשיר שהתהפך הגלגל ונהיה עני שנקרא עני בן טובים שכל חייו התרגל ברווחה ועכשיו התהפך עליו מזלו צריך להשתדל לתת לו כפי שהיה רגיל, ואפילו סוס לרכב עליו, שנאמר "די מחסורו אשר יחסר לו". אמר רבי חייא בר אדא: היו זקנים שבכל השנה לא נטלו מן הצדקה מאף אדם, ורק בימים בין ראש השנה ויום הכיפורים היו נוטלים. וכל זאת כדי שהנותנים ינצלו ביום הדין בגלל הצדקה שנתנו. ובגמרא ירושלמי מסכת פאה . מסופר על עובדיה הנביא שפירנס מאה משפחות של נביאים והחביא אותם בשתי מערות והיה מלווה כסף בריבית מאחאב ומבנו יהורם בכדי לכלכל את הנביאים, ובאותם הימים שהייתה בצורת קשה היה קשה יותר להשיג מים מאשר לחם ובכ"ז מסר נפשו עבור מצוות הצדקה.

ובגמרא מסכת כתובות (דף סז) מסופר על הלל הזקן, נשיא ישראל שבא אליו עני בן טובים ובקש לאכול, ולאחר שהאכיל אותו והשקהו נתן לו סוס לרכב עליו והוא עצמו רץ לפניו מרחק שלוש מילין לקיים הפסוק "די מחסורו אשר יחסר לו".

ובגמרא ירושלמי מסכת מועד קטן (דף ג) מסופר על רבי שמעון בן בבא שהיה חכם גדול עד שהיה יודע לשער כמה טיפות יש בים ועם כל זאת

היה חי בדחק גדול ובקש מרבי חנינא שיכתוב לו איגרת שילך עימה לחו״ל כדי להתפרנס מפני שלא רצה להנות מהצדקה.

ובגמרא ירושלמי סוף מסכת פאה מסופר על רבי זכריהו חתנו של רבי יהושע בן לוי שיהיה נוטל מקופה של צדקה, והיו העם מרננים אחריו שהוא לוקח שלא לצורך, ובשעת פטירתו בדקו ומצאו שכל מה שהיה לוקח מהקופה היה מחלק לעניים ולנזקקים. וכן מסופר על האר״י ז״ל זיע״א שהיה נותן צדקה היה נותן בעמידה ובשמחה והיה פושט ידו לעני שיקח כמה שרוצה, והוא ז״ל היה אומר שהמטבע שנותנים לעני כנגד יוד, והזרוע המושטת לתת כנגד וו, היד של העני המקבל כנגד הא וזרועו הפשוטה לקבל כנגד וו, נמצא שבנתינת צדקה מייחד האדם שם הויה ברוך הוא.

לד. אוהב את המישרים:

הגמרא בפסחים (דף כב ע״ב) מספרת על רבי שמעון העמסוני ויש אומרים נחמיה העמסוני שהיה דורש כל אתים שבתורה, כיוון שהגיע לאת ה׳ אלוקיך תירא נרתע לאחוריו, וכי את השם אפשר לרבות? יחשבו שתי רשויות יש בשמים, מייד פרש וחזר בו מפירוש זה. אמר לתלמידיו כשם שקיבלתי שכר על הדרישה, כך אקבל שכר על הפרישה, עד שבא רבי עקיבא ודרש ״את ה׳ אלוקיך תירא״ - לרבות תלמידי חכמים, שיהיה מורא רבך כמורא שמיים! רבי שמעון העמסוני היה בדרגה כזו גבוהה של אמת ויושר - הלב שלא נרתע לחזור בו מכל פלפול אם בסופו לא מגיע אל האמת הצרופה, איש האמת אינו מנסה להצדיק דבריו בכל מחיר אם הרעיון לא אמיתי ומיושב מתחילתו ועד סופו, אינו סובל סברות עקומות ועקושות, ומודה על האמת אפילו אם מי שאמרה קטן ממנו בשנים או בחכמה.

לה. אוהב את התוכחות:

מסימני החכם שהוא אוהב מי שמוכיח אותו, כ״ש (משלי ט) ״הוכח לחכם ויאהבך״. אדם שרוצה ליישר אורחותיו ומידותיו חייב לקבל תוכחת ולדעת שבכך הוא בונה את עצמו, ואמרו חז״ל אם יש לאדם שתי ידידים אחד משבחו תמיד ומרעיף עליו שבחים והשני מוכיחו ומייסרו בשבט לשונו, יאהב את המוכיח שודאי הוא שרוצה טובתו, על כן מוכיחו. וכן הוא אומר ״את אשר יאהב ה׳ יוכיח וכאב את בן ירצה״.

בעל תפארת ישראל כתב בעניין התוכחה יסוד נפלא: כשמחרפים אותך תעשה אוזנך כאפרקסת ותקשיב על כל דבר קטן וגדול שיאמרו לך מפני שאלו המוכיחים הנאמנים ובזה ייטיב לך מחרפך יותר מאוהבך. כי האוהבים על כל פשעים תכסה אהבה. אבל אלו המחרפים הם המלמדים הנאמנים וכל חסרונותינו בפיהם ברור מיללו. לכן כי יפגשך אחי אוייב מר היורה חיצים סביבך החרש ולא תתקוטט ולא תשיבנו, ואף לא

יתעורר בלבך שום כעס. שמע והקשיב יפה על כל דבריו, אמת שיאמר לך כמה דברים שאין בך, אבל מבין דבריו תשמע גן עניינים אשר אם בעל נפש אתה תודה שאכן בזה צדקו דבריו. ועל זה תתעמל להסיר מעליך את חסרונותיך. וכן כתב רבינו בחיי בספרו חובת הלבבבות (שער הכניעה פק ד) כשמספרים בגנותו, יכנע לבורא עולם ויודה לו על אשר גילה לו מעט מהרבה ליסרו ולהוכיחו כדי שישובו אליו, כמו שכתוב באיוב ״ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאוון״.

ידוע שהגאון מוילנא זיע״א שכר לו את המגיד מדובנא למוכיח, וכן המהרש״ל זיע״א שהיה מקבל תוכחת מעגלון פשוט, בזה קיימו מאמר הגמרא בערכין (דף ט״ז :) אמר רבי יוחנן בן נורי מעיד אני עליי שמיים וארץ שהרבה פעמים לקה רבי עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני רבן שמעון בן גמליאל, וכל שכן שהוסיף בי אהבה, לקיים מה שנאמר ״אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך״. דרכו של הלץ לשנוא את מוכיחו, סבור הוא שאת רעתו הוא מבקש. אבל החכם אוהב את המוכיחים ביודעו כי רק הם יביאוהו לחיי העולם הבא, וכי בלעדיהם ימשיך להיות שבוי בידו יצרו.

רבי ישראל מסלנט זיע״א, אבי המוסר המשיל את נחיצות התוכחה לכל אדם: חזן ירא שמים עבר לפני התיבה בתפילות יום הכיפורים הקדוש. כאשר סלסל בקולו עלו בליבו מחשבות של גאווה. הכל משבחים אותי על נעימות התפילה, עודנו מתבסם במחשבות אלו זעק אליו היצר הטוב אתה מתגאה? ועוד בעיצומו של היום הקדוש? העצה היעוצה לאותו חזן אומר הגרי״ס שיסיט את . טליתו מעל ראשו ויפנה מבטו לעבר הקהל ויראה שאף אחד אינו מתרשם מקולו ומסלסוליו. כשייווכח שכך הוא יעלם שגעון הגדלות שלו. כך הוא הדבר לגבי שאר המידות, היצר מעשיר את האדם בדמיונות שווא ומדוחים בכל מיני מעלות שאין בו באדם, אם ישמע לקול מוכיחו שתפקידו להעיר אותו מתרדמתו ושב ורפא לו.

הגמרא בכתובות (דף קה ע״ב) אומרת אם ראית תלמיד חכם שבני העיר אוהבים אותו, אין זה נובע דווקא מתוך מעלתו אלא משום שאינו מוכיח אותם במילי דשמיא. ופירוש הדברים: שיש שתי דרכים להוכיח: הראשון כפי שאומר משה רבינו בפרשת השירה יערוף כמט לקחי. דברים ברורים ונוקבים ויורדים חדרי בטן, ודברים שאינם משתמעים לשתי פנים, כפי שהיו מנבאים הנביאים ישעיה וירמיה. אפשרות שנייה להוכיח במשלים ודברי מליצה וברמזים כמו שכתוב ״תיזל כטל אימרתי״ בנחת ובמשובה. כפי שהוא עצמו הוכיחם בפרשת דברים ברמזים. השיטה הראשונה מצמיחה לרב הרבה מתנגדים ושונאים כפי שהיה עם ירמיה הנביא וישעיה. שרדפו אחריהם להרגם. לכן אם בכ״ז אוהבים את הרב, מפני שהוא מוכיחם בנחת וברמז ונזהר בכבודם בדרך נעימה ורכה.

לו. ומתרחק מן הכבוד:

שלמה המלך ע״ה אומר במשלי (כה) ״אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד״, ואם לפני מלך בשר ודם שהיום כאן והיום בקבר, כך, לפני מלך מלכי המלכים פי אלף אלפים. אומר אליהו הנביא זכור לטוב (במדרש רבא פרק ד כא) ״כל המרבה כבוד שמיים וממעט כבוד עצמו כבוד שמיים מתרבה וכבודו מתרבה. וכל הממעט כבוד שמיים ומרבה כבוד עצמו- כבוד שמיים במקומו וכבודו מתמעט״. וכן הוא אומר ״כי מכבדי אכבד- ובוזי יקלו״. (שמואל א, ב), וכבר דרשו דורשי רשומות ואמרו כבוד ר״ת בטל ומבוטל כעפרא דארעא!!!

מסופר על רבי ישראל יעקב קנייבסקי זצוק״ל ״הסטייפלר״ שאמר לבחור אחד שלא ראה סימן יפה בלימודו: ישנם בחורים שנשבר להם מהלימוד ונכנסים למשבר מפני שלומדים וחושבים על הכבוד, שרוצים שראש הישיבה יחזיק מהם, שיכבדו אותם, וכואב להם שחבר יודע טוב יותר מהם. וכל זה גורם להם צער וקנאה גדולה. אבל כשאדם לומד רק למטרה אחת ויחידה- כדי שלא יבוש ולא יכלם ליום שכולו ארוך בעולם הבא ולא אכפת לו שום ענייני כבוד, ושום קנאה לא תעלה על ליבו. ולא אכפת לו אם מחשיבים אותו כאן, כי כל מחשבותיו נתונות רק להוסיף עוד ועוד תורה לעולם שכולו תורה, ואז אין לו משברים. ותמיד הוא בשמחד. עד כאן דבריו והם קילורין לעינים.

המשגיח רבי חיים שמואלביץ זצ״ל היה אומר: טעות היא לחשוב כי אין צורך להתאמץ ולעקור מן השורש את תאוות הכבוד, מתוך מחשבה שבמהרה יבואו ימי הזקנה ואז ממילא תחלוף לה מידה מגונה זו, וההסבר לכך הוא שכידוע בשעה שנחלש אצל האדם אחד החושים, מייד יתחזק ויתאמץ אצלו חוש אחר, לפיכך בעת רפיון התאוות, לעת זקנה, מתגברת ומתחזקת הרדיפה אחר הכבוד ומי שרדף אחרי הכבוד בנעוריו רק מעט ירדוף אחריו בזקנותו הרבה!!!

מרגלא בפומיה דהח״ח זיע״א שכידוע אין שום אמצעי תשלום בעד מצווה שאדם מקיים, מפני שמצווה הינה דבר רוחני ועליו לא ניתן לשלם שכר גשמי. כמו שכתוב ״אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו״. אבל ישנו בעולם הזה דבר אחד שיכול להיות תשלום על קיום מצוות, והוא הכבוד, מפני שהכבוד הוא רוחני אעפ״י שכולו דמיון. שהרי אנשים רבים מוציאים הון עתק על מנת לזכות בקומץ של כבוד משום הסיפוק הרוחני שהוא נותן להם. ואמר פעם החפץ חיים זיע״א לאדם אחד אין לו ספק שכבודו אוכל קוגל בשבת, ואם יתאווה לאכול מן הקוגל ביום שישי, ודאי תייעץ לו בעלת הבית לטעום משהו אחר, מפני שקוגל אוכלים רק בשבת, כבוד זהו הקוגל של העולם הבא כמו שנאמר ״כבוד חכמים ינחלו״ ואותו אוכלים רק ביום שכולו שבת שהוא העולם הבא, ואם מאן דהו לא יוכל להתאפק, ויאכל אותו בערב שבת שהוא העולם הזה יאלץ להשאר רעב בשבת!!

וכבר כתב הרמח״ל זיע״א במסילת ישרים (פרק יא) ״ואי אפשר לו להיות עבד נאמן לקונו כל זמן שהוא חס על כבוד עצמו כי על כל פנים יצטרך למעט בכבוד שמיים מפני סכלותו״, עכ״ל.

לז. ולא מגיס ליבו בתלמודו:

ידוע שמידות ארון הקודש היו שבורות. אמתיים וחצי אורכו ואמה וחצי רוחבו וקומתו. ללמדנו שתמיד יראה עצמו העוסק בתורה באמצע הדרך ולא הגיע עדיין לשלמות. וכן דרשו בעלי המוסר את הפסוק (באיוב כח, יב) והחכמה מאין תמצא, אדם שמחזיק עצמו לאין ולאפס למרות שלמד תורה הרבה בו תמצא חכמה ודעת.

מעשה ברבי אלעזר ברבי שמעון שהיה הולך בדרך ושמח שמחה גדולה והייתה דעתו גסה עליו על מפני שלמד תורה הרבה ונזדמן לו אדם שהיה מכוער ביותר ורבי אלעזר פגע בכבודו והעליבו, לאחר שהבחין במעשיו חזר בו ובקש מחילה מאותו אדם ולא מחל לו. עד שהגיע לעיר ובאו תלמידיו לקבל פניו ואמרו רבינו מורנו, אמר להם אותו אדם למי אתם קוראים רבינו ומורינו? אמרו לו לזה ההולך אחריך. אמר להם אם רבכם הוא לא ירבו כמותו, מפני שכך וכך אמר לי. אמרו לו בכל זאת מחול לו שאדם גדול הוא אמר להם, בשבילכם הריני מוחל לו ובלבד שלא יהיה רגיל לעשות כן. מקשה המרש״א זיע״א בחידושי האגדות שם: שאותו אדם היה צריך לומר ובלבד שלא יעשה עוד כך, מה לשון שלא יהיה רגיל לעשות כן משתמע שלפעמים יעשה כן? ומתרץ המהרש״א שאותו אחד שלא היה אלא אליהו התשבי זכור לטוב אמר שלא ירגיל להגיס דעתו מרוב לימוד שדבר זה מרגילו לספר בגנות בני אדם.

לח. אינו שמח בהוראה:

חז״ל דרשו הפסוק ״כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה״ כי רבים חללים הפילה- זהו תלמיד שלא הגיע לכלל הוראה ומורה לרבים, באופן שיכול להתיר את האסור ולאסור את המותר. לא קיבל רשות מרבותיו להורות ואינו מבין גודל האחריות של פסיקות הלכה. וכן שנינו בפרק הראשון (משנה יא) אבטליון אומר: חכמים הזהרו בדבריכם (כלומר שלא תניחו מקום לטעות בדבריכם) שמא תחובו חובת גלות, ותגלו למקום מים רעים (שהם כינוי לאנשים שמראים פנים בתורה שלא כהלכה) וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו (כפי שקרה לאנטיגנוס איש סוכו עם תלמדיו צדוק ובייתוס שיצאו למינות) ונמצא שם שמיים מתחלל. וכן מצינו בגמרא עירובין (דף יג) שאמר רבי ישמעאל לרבי מאיר שהיה סופר סת״ם הוי זהיר במלאכתך, שמלאכתך מלאכת שמיים, שאם אתה מחסר אות אחת או מייתר אות אחת נמצאת מחריב את העולם כולו. וכך היא ההתייחסות גם ללימוד התורה. וממשיך הפסוק ״ועצומים כל הרוגיה״ זה תלמיד חכם שמילא כרסו ש״ס ופוסקים ראשונים ואחרונים ואינו רוצה ללמד לאחרים מתורתו.

טל. נושא בעול עם חברו:

כלומר המצטער בצער חברו כאילו מדובר בצער פרטי שלו, וכן פירש רש"י הקדוש זיע"א את הפסוק "ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" (שמות ב, יא) נתן עיניו וליבו להיות מיצר עליהם. עכ"ל. לא צער כל דהו למשך כמה דקות אלא צער שחדור בתת ההכרה שלו ומלווה אותו יום יום ושעה שעה. ע"י שזכה משה לשאת בעול כלל ישראל, זכה לקרבם לאביהם שבשמיים ולתת להם את תורת הנצח. בזכות וירא בסבלותם- זכה ל-וירא אלוקים את בנ"י וידע אלוקים. כלומר גם הקב"ה נתן עליהם לב ולא העלים עיניו כדברי רש"י שם, המדרש אומר על הפסוק "וירא בסבלתם", שהיה רואה הסבל שהיו סובלים ואומר חבל לי עליכם, מי יתן מותי עליכם, והיה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד מהן, אמר הקב"ה אתה הנחת עסקיך והלכת לראות בצערן של ישראל ונהגת בהם מנהג אחים, אף אני מניח את העליונים ואת התחתונים, ואדבר עמך!!! אומר השל"ה הקדוש: וכן אנו מוצאים בשבט לוי שלא היו בכלל השעבוד. ולוי ידע זאת ורצה להשתתף בצרת הציבור מה עשה? קרא לבניו שמות ע"ש הגלות! גרשון- ע"ש כי גרים הם בארץ לא להם. קהת ע"ש שקהו שיניהם מדוחק הצרות. מררי- ע"ש וימררו את חייהם. פירש רבי משה קורדובירו זצ"ל "לשארית נחלתו", ידוע כי הקב"ה מתנהג עם ישראל בדרך זו, לומר מה אעשה להם לישראל והם קרוביי, שאר בשר לי עימהם, שהם בת זוג להקב"ה וקורא לה ביתי אחותי אימי, וכתיב ישראל עם קרובו, ממש קורבה יש לו עמהם ובניו הם, והיינו לשארית נחלתו ומה אומר אם אענישם, הרי הכאב עליי דכתיב "ותקצר נפשו בעמל ישראל", לפי שאינו סובל צערם וקלונם מפני שהם שארית נחלתו, כך יתנהג אדם עם חברו כל ישראל הם שאר אלו עם אלו מפני שהנשמות כלולות יחד, יש בזה חלק מזה ובזה חלק מזה, לכך ראוי לאדם להיות חפץ בטבתו של חברו ועינו טובה על טובת חברו שהרי הוא הוא ממש ומטעם זה נצטווינו "ואהבת לרעך כמוך", וירע לו כאילו הוא ממש היה שרוי באותו צער או טובה עכ"ד. שואלים חז"ל: ידוע שדתן ואבירם הרשעים לא רצו לצאת ממצרים (תרגום יהונתן בן עוזיאל שמות יד, ג) והם אותם שני עברים ניצים, והם אלה שהותירו המן עד בוקר. והם שהתלוננו על משה מי יתן מותנו במצרים בשבתנו על סיר הבשר וכו'. מדוע לא מתו במכת החושך יחד עם פושעי ישראל האחרים שלא רצו לצאת ממצרים? ומתרצים כיון שהיו משוטרי ישראל והשתדלו שלא להקשות על בני ישראל. ובעבור זה היכו אותם המצרים! אומר המהר"ל דיסקין זצ"ל אדם שסובל יסורים עבור יהודי אחר ומשתתף בצערו לא מלאך המוות ולא ים סוף יכולים לעשות לו מאומה!!!

מסופר על מרן החפץ חיים זיע"א שבאחת הלילות התעוררה אשתו משנתה והבחינה שהרב איננו במיטתו, חפשה ומצאה אותו שוכב על ספסל בבית. שאלה אותו מדוע עזב את מיטתו לטובת הספסל הקשה? וענה לה אחינו בני ישראל הפליטים מתגוללים בחוצות ונאנקים מרעב ומקור ובנינו הצעירים שוכבים בחפירות ובתעלות בחזית המלחמה

והמוות מרחף מנגד פניהם ואיך יערב לי לישון על מיטתי במנוחה ורווחה ?!

הגמרא במסכת יומא (דף פג) מובא שהיו שתי נשים שהרגישו צורך לאכול ביום הכיפורים, לשניהם לחשו. האחת נרגעה והשנייה עמדה על דרישתה. מהראשונה יצא רבי יוחנן מחבר התלמוד ירושלמי. מהשנייה יצא שבתאי אוצר פירות. רבי יוחנן ששכל עשרה בנים והיה הולך לבית האבלים עם עצם של הבן העשירי שלו והיה מנחם אותם בזה שגם לו נפטרו בנים ואם הוא התעודד כ״ש שהם. בכך היה משתף עצמו בצערם של אחרים ומעודד אותם ומתחשב ברגשותיהם. כמו שאמר שלמה המלך ע״ה ״טוב ללכת אל בית האבל מלכת אל בית המשתה באשר היא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו״. ואילו שבתאי אוצר פירות היה ההפך ממנו. שהיה עשיר גדול וכשהיתה מגיעה סחורה לשוק היה קונה הכל ומוכר ביוקר רק לבני העיר. והיה מצער בכך את העניים שבלאו הכי היו בצער ובדוחק. כל מחשבותיו של שבתאי היו להתעשר על חשבון אחרים מבלי להתחשב במצבם.

מסופר על רבן של אסירים הרבי אריה לוין זצוק״ל שהיה מקיים מצווה זו הלכה למעשה בכל שעה משעות חייו. סועד חולים ונדכאים, מרנין לב יתומים ואלמנות, עוזר ותומך באסירים היהודים ובני משפחותיהם, וכל כולו דמות מופלאה של עזרה ונתינה לזולת. אחד המלמדים בחדר שליד תלמוד תורה עץ חיים שבירושלים מספר שפעם בנו הקטן חלה בצורה קשה, ובהיותו מרותק ליד מיטת בנו במשך כמה ימים השפיע עליו הדבר קשה הן מבחינה נפשית והן מבחינה גופנית. לילה אחד בא לבית החולים רבי אריה לווין זצוק״ל בלווית רעיתו ואמר למלמד לכו לישון ואנו נהיה עם בנכם. כאשר ראה שמסרבים לכך אמר רבי אריה: תבינו, יש לי דברים חשובים ודחופים שאני חייב לשוחח על כך עם רעייתי. אולם אינני יכול לעשות זאת בבתינו מאחר וילדנו הקטנים מצויים בחדרנו. ואיננו רוצים שהם יאזינו למה שאנו מדברים:

ויותר ממה שיסבול אדם עול אחרים ישתדל להשתתף ולעזור בעול שאשתו נושאת בחינוך הילדים ובעבודות הבית ומקיים בכך מצוה ״ומבשרך לא תתעלם״ וכן ״ואהבת לרעך כמוך״. ויהיה קשוב לקול רחשי ליבה, ויסבול עול ולא יבול, כמו שמספרים על אותו צדיק שבא לרופא עם אשתו ואמר לרופא ״הרגל של אשתי כואבת לנו״: וידע שאם הוא זוכה ללמוד תורה ולקיים מצוות ולעלות במעלות היראה והתורה זה רק בזכותה. שחכמת נשים בנתה ביתה, ויכיר לה טובה כל ימי חייו על כך.

מצינו במשה רעיה מהימנה שהיה בעל תכונה נפלאה של נושא בעול עם חבירו ועם כלל עם ישראל הזוהר הקדוש (בפרשת בראשית סז עב) אומר בא וראה מה בין ומשה לשאר אנשים שבעולם: כאשר אמר ה׳ למשה ״ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול״ מייד אמר משה

וכי אזניח את עם ישראל בגלל הבטחה שהבטיחני ה'?אמר משה מוטב לי שאמות ועם ישראל לא יאבד. מייד ויחל משה את פני ה' אלוקיו. חז"ל מספרים לנו כאשר ביקש משה להיכנס לארץ ואמר אעברה נא ואראה אמר לו הקב"ה אתה מבקש אעברה נא בטל סלח נא, כלומר לוותר על כניסתו לארץ, למסור גופו ונפשו ונשמתו למען כלל ישראל (ואם אין מחני מספרך אשר כתבת") ולוותר על השגות גבוהות בתורה ועל כל הדרגות הרוחניות שיכל להתעלות בהם בארץ ישראל, ובלבד שלא תיפול שערה מראשם של ישראל ארצה, הרד"ל בחידושיו על המדרש (שמות רבה) אומר על הפסוק "וירא בסבלותם", לא כתוב וירא בסבלם אלא בסבלותם, שהוא נוטריקון סבלו אתם, עם כל אחד ואחד.

השתתפות האדם עם צער הכלל נכללת בפסוק "והלכת בדרכיו" כלומר להדבק במידותיו של הקב"ה. ומצינו שהקב"ה מצטער בצערם של היחיד ושל הכלל. כדתיב "עימו אנוכי בצרה" (תהילים צא) "בכל צרתם לו צר" (ישעיה סג) וכן אומרת הגמרא בסנהדרין (דף מו) כשאדם מצטער שכינה מה אומרת? "קלני מראשי קלני מזרועי" ולמה דווקא בשני איברים אלו ולא באברים אחרים ? אלא כיוון שהקב"ה מניח תפילין של ראש ושל יד בכל יום. ובתפילין של בורא עולם כתוב "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" המזכירים לו את ישראל עמו לטובה ולברכה, ואם הקב"ה מצטער על האדם הפרטי, כל שכן שהיהודי עצמו חייב לסגל לעצמו דרכיו של הקב"ה ולהצטער בצער חברו.

הגר"ש וולבה שליט"א בספרו עלי שור כותב כי נושא בעול עם חבירו אינו עניין למחשבה והרגשה בלבד, נשיאה בעול מחייבת הנהגה גם במעשה, לא די ללכת לבקר את החולה או את האבל ב"מ אלא צריכים לבצע פעולות נוספות כגון לבדוק כיצד אפשר לסייע לחולה פיזית. וכן להתפלל עליו. וכן כתב מרן הבית יוסף בשולחנו הטהור (יור"ד סימן שלה) וז"ל: לכן הרוצה להתלמד להיות נושא בעול עם חברו, יקבע לעצמו איזה מעשה קטן או הנהגה קטנה שע"י זה יהיה ממש נושא בעול עימו, עכ"ל.

מ. מכריעו לכף זכות:

אם חברו טועה בסברה או בדבר הלכה אין הוא שמח בתקלתו. אדרבא, מסביר לו פנים ומבינו מה הביאו לידי טעות, ואינו מבזה אותו ועוד אם חבירו שאל שאלה שאינה מהעניין או שתירץ תירוץ קלוש וחלש, אותו תלמיד חכם "משפץ" ומשכלל את הקושיה או את התירוץ ועושה מכך תשובה לעניין ואומר ודאי כך התכוונת לשאול, ודאי לכך התכוונת לתרץ. וכן אם אדם מסויים העליב או פגע בו או שענה על אמירת השלום עליכם שלו בשפה רפה או שסירב לו בדבר מסויים לשליחות או לבקשת טובה - אינו כועס עליו ומתרעם על התנהגותו אלא דן אותו לכף זכות מנסה להבין מה עבר עליו במשך היום או מסתמא שאינו חש בטוב וכדו'. ובזה מונע מעצמו תרעומת מיותרת מהחבר, ושנאת חינם וחשד בכשרים וכו'.

הגה״צ רבי דב יפה המשיל הדבר לאדם שמחפש חפץ יקר שאבד לו, בתחילה הוא מחפש במקומות שהחפץ עשוי להמצא שם, ובהמשך חוזר ומחפש גם במקומות שאין סברא להמצאות החפץ שם, בשלב מאוחר יותר הוא חוזר ומפשפש אפילו כמה פעמים במקומות שכבר חיפש, וכל זאת מהתשוקה למצוא את האבידה. כך גם בעינינו: תלמיד חכם שמכבד את הסובבים אותו ואוהבם, תמיד מנסה לחפש צדדים של זכות אפילו לעקם את השכל הישר ולא להתחשב בהגיון הבריא, והכל כדי ללמד זכות על הזולת.

מרן החפץ חיים זיע״א בכלל ג׳ בהלכות לשה״ר ביאר שלושה שלבים בלימוד כף זכות.

א. ירא אלוקים חייבים לדון אותו לכף זכות אפילו אם הדעת נוטה לכך חובה, כמאמר הגמרא בברכות דף יט ״אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שוודאי עשה תשובה.

ב. בינוני- שבדרך כלל נזהר מן החטא ופעמים יכשל בו- אם הספק שקול, ידונו לכף זכות, אבל מצד מידה טובה צריך לזכות אותו אפילו שהסברה נוטה להיפך.

ג. אדם שמוחזק כרשע גמור יש לשפוט אותו לצד חובה.

מא. מעמידו על האמת:

כיוון שלמד תורת אמת כפי שנאמר ״אמת קנה ואל תמכור״. תורתו של הקב״ה שחותמו אמת הרי שדבוק הוא במידת האמת. ולא רק במה שנוגע לעצמו אלא אף במה שנוגע לחבירו. האמת הוא דרך חיים והאור שמאיר לכל יהודי מאמין באשר הוא גם כאשר מתפתח ויכוח יש להקפיד שהמטרה תהיה בקשת האמת. רק אז זו מחלוקת לשם שמיים כמחלוקת שמאי והלל. שמחלוקתם לא נבעה מאהבת ההתנצחות אלא אך ורק כדי לברר את ההלכה לאמיתה של תורה.

כתוב בספר סדר היום וז״ל: יתחיל בלימודו בנחת לאט מילה במילה, כדי שלא יטה מדרך הישר ויוכל לכוון אל האמת, כי לא נמצאת הטעות והשגיאה כי אם בשביל שאינו מדקדק בדבריו, וקורא במרוצה ואינו שוקע בעיונו, אלא מתרצה ברצי כסף המובן בתחילת העיון, אבל המעמיק משיג כוונת העניין ומגיע אל התכלית ותמצית העניין. ויש הפרש רב בין המעמיק לקורא על פני המיים, כי זה מוציא לאור מבוקשו ומוציא לאור משפטו ולהורות חוק ותעלומה יוציא אור, וטועם טעם העניין מדבש ונופת צופיו, מה שאין כן באדם שקורא כאיגרת. כי הולך בחושך ואומר לכל סכל הוא, והימים והשנים חולפים ובאים ואל ימצא איתו לא אמת ולא יושר להוציא דבר מאפילה לאורה ולעמוד על עיקרן של דברים ולהשיג הכוונה האמיתית שלא יכשל בה, עכ״ל.

מב. מעמידו על השלום:

התורה הקדושה שכל נתיבותיה שלום ותלמידיה מרבים שלום בעולם שנאמר "וכל בנייך לימודי ה' ורב שלום בנייך", ותלמידי חכמים מרבים אהבה ואחווה בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו.

מג. מתיישב ליבו בתלמודו:

כתב הגה"צ רבי מאיר מזוז שליט"א הנאמן ס"ט בספר "יברך ישראל" בכמה כללים בקצרה את דרך העיון הספרדי ומהו העיון? שאיפה להבנה עצמית ומדוייקת בגמרא, ברש"י, ותוספות וכל הפוסקים, לחתור ולחדור לכוונה המקורית של הדברים בבטחון מושלם בלי היסוסים ופקפוקים. ומהעיון אפשר להגיע לפסיקת ההלכה בדרך ישרה וברורה.

הכלל הראשון: היסוד הראשון והעיקרי: אין חסר ויתר בלשון הגמרא, רש"י, תוספות ובראשונים, כי לא באו לסתום אלא לפרש, ולא יתכן שעיקר הדבר חסר בסוגיה או במפרשים.

הכלל השני: שהמאמרים מורכבים ממילים והמילים מאותיות ואין לזלזל בהבנת והרכבת המילים והוראתן על בוריין ואפילו באותיות ואפילו בפיסוקי המאמרים.

הכלל השלישי: שיש לשאול בכל מקום מה הוקשה לרש"י או לתוספות או למהרש"א ומאיזו טעות נשמרו במילה זו ובמשפט זה, והרגיל בכך יראה נפלאות!

הכלל הרביעי: בכל מקום שהתוספות מביאים קושיה או קושיות ומחדשים מתוך כך פירוש בסוגיה או מתרצים, יש לעמוד אח"כ אחד אחד על כל הקושיות ולראות היאך תירצו לפי דרכם, ועפ"י רוב לברר מה חדשו בתירוצים, ומעיקרא מאי סברי ולבסוף מאי סברי.

הכלל החמישי: אם רוצה אדם לבחון עצמו אם כיוון לאמת בדברי התוספות או המפרשים יכתוב מה שהבין בעל פה ואח"כ יבדוק אם דבריו תואמים את לשון התוספות והמפרשים. אם התאימו הדברים בסידרן ובעיקריהן מה טוב. ואם לא סימן שלא הבין. ויחזור ויעיין בדקדוק, כי הכתיבה כור המבחן לגלות אם ההבנה נכונה. וכבר פסק הרמ"א זיע"א בהגה (יו"ד סימן רמ"ב ס"ל) שבזמן הזה עיקר הרבנות אינו תלוי במי שלימודו פלפולים וחילוקים, רק במי שלימודו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר. עכ"ל.

כתוב בתנא דרבי אליהו ז"ל: לעולם יהיה אדם כשור לעול וכחמור למשא לדברי תורה והכוונה בזה למה שאמרו חז"ל במסכת ברכות (דף סג ע"ב) הסכת ושמע ישראל, הס ואח"כ כתת. שילמד מקרא משנה וגמרא כדאיתא במסכת קידושין (דף ל) לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא,

שליש במשנה, ושליש בגמרא. לא די בלימוד בלבד אלא שצריך ג״כ לעיין היטב בכל דבר ולהבין על בוריו ולהעמיק ולהסביר סברא, ועל זה אנו מברכים בכל יום לעסוק בדברי תורה. כמו שכתב הט״ז זיע״א שהמצווה להתייגע ולעיין ולהעמיק, וזוהי הכוונה לעסוק בדברי תורה.

ועוד פירוש בזה: שהוא לומד מתוך ישוב הדעת. הגמרא במסכת עירובין (דף סה) איתא רב נחמן בר יצחק הלכתא בעי צילותא כיומא דאסתנא כלומר כיום בהיר. אמר אביי אם תאמר לי אימי לעשות לה מלאכה קלה באותו יום לא יהיה לי ישוב הדעת ללמוד כהרגלי. אמר רבא אם הייתה עוקצתו כינה לא היה שונה כמו ששנה, (כלומר בכל כוחו עד כלות הכוחות).

מד. שואל ומשיב:

שואל קושיות לשם הבנת העניין ולא עוד אלא שמשתדל לענות ולתרץ את קושיותיו. כ״ש במסכת שבת (דף קמה) הוא מותיב לה והוא מפרק לה. דורשת הגמרא על הפסוק ״אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה״ לומר שלא הביישן למד, שאם יתבייש לשאול כל ימיו ישאר עם זמם לפיהו, אבל אם מתנבל ושואל כעניין כדי לבאר את כל ספקותיו הרי שאין שמחה כהתרת הספקות ואז יעלה בתלמודו מעלה מעלה. וכן שואל כענין. מענין לענין באותו ענין, ועונה כהלכה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

שומע ומוסיף - אעפ״י שכבר למד דין זה או הלכה זו בכל זאת לא מסיר אזנו משמוע תורה, אדרבא שומע ברוב קשב, כי אין לך בית מדרש ללא חידוש. ובכל יום הם בעיניו כחדשים, וחביבים דברי תורה על לומדיהם כיום נתינתם בסיני.

מה. הלומד ע״מ ללמד והלומד ע״מ לעשות:

המשנה החמישית בפרק ד אמרה הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד, והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות, מפני שהוא חותר בכל כוחו לברר העניין על בוריו ועל כל פרטיו וזוויותיו לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, וכיון שמלמד לאחרים חייב לדייק בדבריו ובלימודו.

מו. המחכים את רבו:

שאינו מתבייש לשאול שוב ושוב, והרב מתחכם ביותר ע״י תלמידיו מפני שצריך להכין את השיעור הדק היטב פן ישאלוהו התלמידים ולא ידע, ונמצא עושה מלאכת השם רמיה חלילה.

מז. והמכוון את שמועתו:

שמשים לב לדייק בגירסאות ובשמות התנאים והאמוראים, ומשתדל לדייק במימרות לשייך כל מאמר לאומרו בכדי שתגרם לו טובה ניצחית שיהיו שפתותיו דובבות בקבר. הגמרא בברכות (דף לח ע"ב) אומרת על רבי חייא בר אבא דייק וגמר שמעתתא מרבי יוחנן רביה. וכן בגמרא מסכת פסחים (דף קיד ע"ב) על רבא שהיה נזהר לקחת תבשילין לליל הסדר דווקא אורז וסלק כי כך שמע מרבו, רב הונא. וכן התנא ששנה במסכת כריתות (דף ו) את סדר פיטום הקטורת שנה את הכל בלשון הקודש אבל ארבע מילים, "סאין תלת וקבין תלתא" אמר בארמית מפני שכך שמע מרבו ולא שינה מהמקור. וכן במסכת שבת (דף טו) אומרת הגמרא מלא ההין מים שאובים פוסלים את המקווה, אלא שחייב אדם לאמר בלשון רבו, ובזה נכלל גם מה שכתבנו בקניין מא, מג, מד.

מח. והאומר דבר בשם אומרו:

אמרו במדרש תנחומא כל מי שאינו אומר דבר בשם אומרו נקרא גזלן, שנאמר "אל תגזול דל כי דל הוא" (משלי כב) אדם שמשתדל לומר דבר בשם אומרו ומי אמר כל ממרא יכול לשאול סתירה מדברי פלוני לפלוני ולתרץ. וע"י כך רווחא שמעתא. ונאמר בגמרא אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח, לכן האומר דבר בשם אומרו מבטל גאוותו שבליבו, שלא יחשבו שהוא חידש את החידוש, וע"י שביטל הגאווה מביא גאולה לעולם.

פרק ו - משנה ז

גְּדוֹלָה תוֹרָה שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים לְעֹשֶׂיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא, וְאוֹמֵר, רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ, וְאוֹמֵר, עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר, וְאוֹמֵר, כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ, וְאוֹמֵר, תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת חֵן עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָּ, וְאוֹמֵר, כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים, וְאוֹמֵר, אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד, וְאוֹמֵר כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ וְאוֹמֵר, דְּרָכֶיהָ דַּרְכֵי נוֹעַם וְכָל נְתִבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם׃

כתב היעב״ץ (רבי יעקב עמדין) זצ״ל ההולך בדרכה של תורה זוכה לאושר משתי פנים, בדרך הטבע ובדרך שכר מהאל. האושר בדרך הטבע הצדיק שהרגיל את עצמו להיות שבע במעט ולא יתאווה למותרות וישמח בחלקו אם מעט ואם הרבה. אבל מי שהרגיל עצמו במותרות ומשולח אל התאוות, בבוא שנת בצורת ילבש שק ואפר. נמצא אם כן שהאדם השמח בחלקו ואין שאיפתו להשגת המותרות דבר זה עצמו אושר גדול הוא בשבילו וזהו שכרו הטבעי. שכר האל יתברך הוא כמו שכתב דוד המלך ע״ה (תהילים לז) ״ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם״ הצדיק וזרעו זוכים להשגחה מיוחדת ע״י עסק התורה מתוך הדחק, או אפילו העשיר שלמד את התורה מתוך טהרה של פת במלח תאכל, בסוף לימודו ישמח גם בתענוגים, כי אז לא יזיקו לו, עכ״ל.

הגמרא במסכת נדרים (דף מט ע״ב) : אמרה ההיא מטרוניתא לרבי יהודה מורה ורוויי?כלומר הנך מורה ובעל הוראה ואתה שיכור?. משום שראתהו שמח וטוב לב, אמר לה רבי יהודה באמונה, איני שותה יין כל השנה אלא בקידוש והבדלה, וכששותה אני ארבע כוסות בליל הסדר קושר אני את צדעי עד עצרת : אבל מראה פניי השמחות הוא משמחת התורה כמו שכתוב ״חכמת אדם תאיר פניו״. מי שזוכה להיות דבוק בתורה אין שום דבר מתענוגי העולם הזה שיכול לספק לו אושר ושמחה, כמו האושר והשמחה מהתורה עצמה. וכן בגמרא מסכת פסחים בתלמוד הירושלמי (פרק י הלכה ה) מספרת הגמרא שרבי אבהו הגיע לטבריה, ראוהו תלמידי רבי יוחנן שהוא שמח ביותר, אמרו לפני רבם רבי יוחנן, כנראה שרבי אבהו מצא מציאה יקרת ערך שהוא שמח מאד, אמר להם אולי דברי תורה הם ששימחוהו? הלך רבי יוחנן לפניו ושאל אותו דברי תורה חדשים שמעת? אמר לו רבי אבהו מצאתי תוספתא ישנה שלא ראיתי מימי, ע״כ המעשה, וזו דוגמא לאשריך בעולם הזה משמחת התורה שזכה לה, מפני שאין אושר יותר גדול מלימוד התורה.

כתב הגאון רבי אליהו דסלר זצ״ל במכתב מאליהו (חלק ג דף 45) וז״ל : בני אדם אוהבים את אשר יהנו ממנו, וכאשר מתעסקים במה שנהנים ואוהבים לא ירגישו מלחמה והתנגדות בקרבם. הלומד תורה מאהבה - מחמת הרגשת נועם ומתיקות- יהגה בה תמיד מעצמו ולא יצטרך לעמול כדי להתרכז. שמתוך אהבתו אותה אין עוד מקום בליבו שתחול התעניינות אחרת. משל למה הדבר דומה? לאדם שלא ראה את חברו האהוב עליו במשך שנים, בבואו לבקר לא הודיע מראש, ופתאום הופיע כאשר חבירו עוסק באכילה. כמובן שאפילו לא אכל זמן מרובה בראותו את חבירו משכבר הימים יתמלא באושר ואהבה וישכח מרעבונו ומאכלו. וכל כולו יתמלא אושר מקבלת פני חבירו. וכן הוא בתורה, אוהב את התורה בכל מאודו וכל חפצו הוא להבין וללמוד את התורה עיקר אושרו וטובתו היא ההשגה בתורה.

אומר אליהו הנביא זכור לטוב בספרו תנא דבי אליהו (פרק כ) : מכאן אמרו שאפילו יש לו לאדם מאה בתים ומאה כרמים ומאה שדות יניח הכל וילך

לבית הכנסת ולבית המדרש ולכל מקום שמחדשים בו תורה. שבשביל דבר זה יהיה זוכה לכל מה שיחפוץ וכן היה דוד המלך ע״ה אומר ״אם אתן שינה לעיני לעפעפי תנומה״. ומתוך כך זכה לדברים גדולים כפי שכתוב בהמשך ״מפרי בטנך אשית לכסא לך, צידה ברך אברך אביוניה אשביע לחם״, וכן זכה להבטחה מאת השם יתברך ״כי בחר ה׳ בציון איווה למושב לו זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי איוויתיה״ (תהילים קמ״ה).

כתב הרמב״ם זיע״א בהלכות תשובה (פרק ט הלכה א) וז״ל: הקב״ה נתן לנו תורה זו עץ חיים היא, וכל העושה כל הכתוב בה וידעו דיעה גמורה נכונה זוכה בה לחיי העולם הבא. והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת הנפש ונהגה בחכמתה תמיד, שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה כגון חולי ומלחמה ויוצא בהן. וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידנו לעשות התורה כגון שובע ושלום וריבוי כסף וזהב, כדי שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להן, אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצווה כדי שנזכה לחיי העולם הבא. עד כאן לשונו.

התנא לימדנו (בפרק ב משנה ז) קנה לו דברי תורה- קנה לו חיי העולם הבא. הגמרא בברכות (דף יז) מביאה טעם לכך שהעולם הבא נקנה דווקא ע״י תורה אומרת הגמרא: מרגלא בפומיה דרב, העולם הבא אין בו לא אכילה וללא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן, ולא קנאה ולא שינאה ולא תחרות. אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה. הרמב״ם זיע״א מבאר בהלכות תשובה (פרק ח הלכה ב) מהם העטרות האלו המנויות בגמרא, וזה שאמרו עטרותיהן בראשיהן כלומר דעת שידעו שבגללה זכו לחיי העולם הבא מצויה עמהן והיא העטרה שלהן. כעניין שאמר שלמה המלך ע״ה ״בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו״, והרי הוא אומר ״ושמחת עולם על ראשם״.

ואין השמחה גוף כדי שתנוח על הראש, כך העטרה שאמרו חכמים כאן היא הידיעה, ומהו זהו שאמרו נהנין מזיו השכינה? שיודעים ומשיגים מאמתת הקב״ה מה שאינם יודעים והם בגוף האפל והשפל, עכ״ל. מבואר מדברי הרמב״ם זיע״א שהדבק שמחבר בעולם הבא בין הנשמה לבין הקב״ה היא התורה הקדושה, כי רק ע״י הדבקות בתורה בעולם הזה אפשר לזכות לדבקות בבורא עולם לחזות בנועם השם ולבקר בהיכלו.

אופן אחר שמזכה את האדם בחיי העולם הבא היא החזקת התורה, כמו שכתוב ״עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר״. ללומדים בה לא כתיב אלא למחזיקים, שהם תמכין דאורייתא. הגמרא בכתובות (דף קיא ע״ב) דורשת על הפסוק: ״כי טל אורות טליך וארץ רפאים תפיל״. כל המשתמש באור תורה, אור תורה מחייהו, וכל שאין משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו. כיוון דחזייה דקמצטער אמר לו אמר לו רבי מצאתי להן תקנה מן התורה: ״ואתם הדבקים בה׳ אלוקיכם חיים

כולכם היום״, וכי אפשר לדבוקי בשכינה? והכתיב ״כי ה׳ אלוקיך אש אוכלה הוא״? אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיה לתלמידי חכמים והמהנה תלמיד חכם מנכסיו מעלה בכתוב כאילו מדבק בשכינה.

איתא בתנא דבי אליהו (פרק ג) אור של תלמיד חכם וצדיק לימות בן דוד ולעולם הבא כיצד? יש שנותנים לו מאור פנים כצאת השמש בגבורתו שעה אחת, ויש שנותנים לו כשתי שעות, ויש כשלוש שעות ויש כארבע, ויש ככל היום כולו ויש שנותנים לו מאור פני הלבנה בר״ח, ויש שנותנים לו כבחמישה לחודש ויש כבעשרה לחודש, ויש כמו כוכבים קטנים ויש כמו כוכבים גדולים וכו׳. זה הכלל כל הנושא פנים אל התורה זוכה ומקבל פני השכינה. וכן כתב במדרש שוחר טוב (תהילים פרק יא) ״כי צדיק ה׳ צדקות אהב ישר יחזו פנימו״ אלו שבע כתות של צדיקים בגן עדן.

פרק ו - משנה ח

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אוֹמֵר, הַנּוֹי וְהַכֹּחַ וְהָעוֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד וְהַחָכְמָה וְהַזִּקְנָה וְהַשֵּׂיבָה וְהַבָּנִים נָאֶה לַצַּדִּיקִים וְנָאֶה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא, וְאוֹמֵר, עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם, וְאוֹמֵר תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם וַהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה, וְאוֹמֵר, וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי מָלַךְ יְהוָה צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד׃

צריך להבין מדוע מידות אלו נאות לצדיקים דווקא ואינן נאות לרשעים?

הנוי

אומר שלמה המלך ע״ה (קהלת ח, א) ״מי כהחכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו ישנא״ כלומר מי חשוב בעולם הזה כהחכם ומי מאושר כהיודע פשר כל דבר שע״י חכמתו זוכה לסגולות הרבה? חכמת אדם תאיר פניו- ע״י שלומד חכמת התורה משתנה גוון פניו קשיות הפנים והעוונות הנחרטות על מצחו נעלמים ובמקומם משתנה קלסתר פניו ומתעדן ומתרכך. הגמרא בנדרים (דף מט) מספרת על גוי אחד שראה את רבי יהודה בר אלעאי ואמר לו שהוא נראה כמגדל חזירים רח״ל או

כמלווה הריבית או כשותה יין, שמע רבי יהודה בר אילעאי דבריו ואמר תיפח רוחו של אותו גוי שהרי אין בי חלילה אחד משלושה דברים אלו, שאסור לבן ישראל להלוות בריבית או לגדל חזירים, ואף היין מזיק לי שאני שותה ארבע כוסות בליל פסח ועד עצרת אני חש בראשי, אלא התורה היא שמאירה פניי כמו שנאמר, "חכמת אדם תאיר פניו".

כתב בספר תפארת ישראל על המשניות סוף מסכת קידושין שכאשר הוציא משה רבינו את ישראל ממצרים, תמה עליו מלך אחד מאחת האומות היאך על ידו נעשו ניסים ונפלאות כאלה מי הוא זה ואיזה הוא שזכה להוריד תורה לעם ישראל ולשהות במחיצתו של בורא עולם מאה ועשרים יום. להלחם עם מלכים אדירים ולירש את ארצם, וכו'. שלח המלך את האומן הגדול ביותר לציור שיילך ויצייר את דיוקנו של משה רבינו, לאחר מכן הראה את הציור לאיצטגיניו המכירים בחכמת הפרצוף כדי שינתחו את אישיותו של האיש הנ"ל. אמרו כל חרטומיו פה אחד אדם זה הוא אכזר מאין כמוהו, וכעסן, נואף ורוצח ובעל תאוות גדולות. המלך לא האמין למשמע אוזניו, הלך לצייר ושאל אותו אתה בטוח שזה דמות דיוקנו של משה? האם לא החסרת אף פרט? נשבע לו הצייר שהתמונה שצייר משקפת נאמנה את המציאות. הלך המלך לחרטומים ואמר להם אתם בטוחים בניתוח אישיותו של האיש? אמרו לו ללא צל של ספק. המלך הנדהם החליט שהוא הולך בעצמו לעמוד על טבעו של משה רבינו, לקח את הציור וראה שהוא תואם להפליא את המציאות. אמר המלך למשה: הנה איש האלוקים, קודם שראיתיך חשבתי שהצייר שלי שגה במלאכתו ואילו כעת אני רואה שהחכמים שלי טעו באבחנתם. אמר לו משה רבינו גם הצייר וגם החכמים צדקו בדבריהם, אלא דע לך כי לולא הייתי בטבעי באמת כפי ששמעת על מידותיי לא טוב הייתי מחיות השדה. אמנם אודה ולא אבוש כי אני התחזקתי בכל כוחותיי וכבשתי אותם בבחירתי, ובעבור זה יקרתי ונכבדתי בשמיים ובארץ. ע"כ המעשה!

והכח

אעפ"י שהתורה מתשת כוחו של אדם, זה דווקא בתחילת דרכו, אבל ככל שהוא מוסר עצמו כשור לעול וכחמור למשא לסבול עול התורה, מקבל כוחות מחודשים כמו שכוב "תתחדש כנשר נעורייכי". אומרים חז"ל על מאמר רבי אלעזר בן עזריה הגדה של פסח "הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצריים בלילות", שאליבא דאמת היה בן ח"י שנים כשעלה לנשיאות במקום רבן גמליאל, א"כ למה אמר הריני כבן שבעים? מתרצים שהתורה נקראת תושייה משום שמתישה כוחו של אדם, ואכן מצד הטבע אדם שלומד תורה היה צריך להיות עייף ומותש וסחוט ואין אונים, אבל הקב"ה מחדש בקרבו רוח חדשה בכל יום, כח נעורים רעננות ומרץ כמו שכתוב "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו", ונותן ליעף כח לעסוק בתורתו. אצל רבי אלעזר בן עזריה לא היה הנס הזה וההנהגה הזו ולכן קפצה עליו זקנה ואעפ"י גילו הצעיר הרגיש

זקן ובא בימים!! ועוד פירוש: שהיה ראב"ע גלגול של שמואל הנביא שנפטר בגיל 52 ועוד 18 שנה של רבי אלעזר ביחד 70 שנים. לכן אמר כבן, בכף הדמיון.

והעושר

הגמרא בברכות אומרת שהצדיקים חביב עליהם ממונם כגופם מפני שאין הם שולחים ידם בגזל, עושרם מאפשר להם ללמוד תורה ללא טרדות הזמן אלא בישוב הדעת. יודעים איך והיכן להשקיע את ממונם, בצדקה ובגמילות חסדים. אומר שלמה המלך ע"ה "איש אמונות רב ברכות ואץ להעשיר לא ינקה" (משלי כח) כלומר הנושא ונותן באמונה נכסיו מתרבין שהקב"ה מזמן לו פרנסתו. מפני שבני אדם בוטחים באמונתו ויהיה ממונם מצוי אצלו תמיד. ועוד כיוון שממונו בא בכשרות וישרות הרי זה מאוצרו של הקב"ה שמזמין לו רווחים ומציל אותו ואת ממונו מן המזיקים ומאורעות פתאומיים. ככתוב "יברכך ה'" - בממון. "וישמרך" מן המזיקין. ועוד כתיב (משלי) ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עימה" פירוש: אם קניין כספו בא מברכת השם יתברך מיגיע כפיו ולא מגזל ומרמה היא תעשיר ונותנת לו נחת רוח מעושרו. שלא יהיה לו עצב וצרות מעשרו.

ועוד שאדם שנושא ונותן באמונה ויש לו הזדמנות לשקר ולרמות אך הוא נמנע, היות וזוכר את צווי התורה "מדבר שקר תרחק" "לא תכחשו איש בעמיתו", "איפה צדק הין יהיו לך" וכו', נמצא שאותו אדם מקיים אז מצוות תלמוד תורה!

אומר הפסוק בתהילים (פרק כד) "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפיים ובר לבב" ודרשו ח"ז הר השם זו התורה הקדושה שעל ידה נעשה אדם מקורב להקב"ה. מי יעלה בה? זה שהוא נקי כפיים כלומר שמעולם לא נגע בממון חבירו ובדבר שאינו שלו. מעולם לא היה בבחינת "שואל שלא מדעת הבעלים". לא נכנס להיתרים ומהרהר בליבו מסתמא חברי לא יקפיד אם אשאל את החפץ שלו. גם אם באמת החבר לא יקפיד מ"מ לא תוכל להיקרא נקי כפיים היות ונקיון כפיים פירושו שידיו של אדם נקיות וזכות אפילו מלכלוך כל דהו.

והכבוד

כתיב "כבוד חכמים ינחלו" (משלי גילה) וכתיב "נגד זקניו כבוד" ואין זקן אלא זה שקנה את חכמת התורה. כלומר החכמים נוחלים כבוד ללא טורח ועמל ורדיפה אחריו, כאדם שנוחל ירושה. כמאמר החכם באדם "למד מאהבה וסוף הכבוד לבא". וכשם שירושה אין לה הפסק, כך הכבוד שזוכים לו החכמים אין לו קצבה וסוף. בדין הוא שהכבוד יהיה נתון לצדיקים, אומר הקב"ה נתתי גדולה לאברהם, אמר אנוכי עפר ואפר, נתתי גדולה לדוד המלך אמר ואנוכי תולעת ולא איש, נתתי גדולה

למשה ואהרון אמרו ונחנו מה, חכמי ישראל שברחו מן הכבוד עד קצה האחרון הכבוד רדף אחריהם והשיגם, אבל גדולי אומות העולם כגון נבוכדנצר הרשע שאמר "אעלה במותי אב אדמה לעליון", או פרעה הרשע שאמר, "לי יאורי ואני עשיתיני". שרדפו אחרי הכבוד, עליהם ועל כיוצא בהם נאמר: "שם רשעים ירקב". והחכמה חז"ל אומרים "יהיב חכמה לחכימין ומנדעה ליודעי בינה" הקב"ה ישתבח שמו נותן חכמה לחכמים ולא לטיפשים ולרשעים. לצדיקים כדכתיב "וה' נתן חכמה לשלמה" (מלכים א ה) ואילו לרשעים לא נותן חכמה אלקית מפני שבהם מתקיים הפסוק "חכמים המה להרע, ולהטיב לא ידעו", (ירמיה ד).

והזקנה והשיבה

תלמידי חכמים ככל שמזקינים דעתן מתיישבת עליהם, ואילו זקני עם הארץ ככל שמזקינים דעתן מיטרפת עליהם, ולפיכך לא נאה להם הזיקנה, שזקנתם מביישת נערותם.

והבנים

הגמרא דורשת על הפסוק "לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם" כל שהוא ובנו ובן בנו תלמידי חכמים מובטח לו שתורה מחזרת אחרי אכסניה שלה. כדכתיב "עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם". ורמז לכך מצינו בפסוק "אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה", עיקר תולדותיו של יעקב אבינו ע"ה היה יוסף הצדיק, שאותו לימד כל התורה שלמד בבית שם ועבר. וכן דרשה הגמרא בברכות יעקב אבינו לא מת והוקשה בגמרא שם וכי בכדי חנטו חנטייה וספדו ספדניה? הרי כתוב מפורש "ויחנטו אותו ויושם בארון במצריים" מתרצת הגמרא כל שבניו ובני בניו ממשיכי דרכו בתורה וביראת שמיים טהורה - מעלה עליו הכתוב כאילו לא מת.

ומעיד רבי שמעון בן מנסיה שכל המידות הנפלאות האלו התקיימו ברבינו הקדוש ובבניו. ולכאורה מה בא להשמיענו בעדות זו? אפשר לומר עפ"י הפסוק במשלי "סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני", כלומר אדם קונה מוצר מסויים בחנות מקבל הוא חוט לקשור את המוצר או שקית ניילון לשאת אותו בו, החוט או השקית ניתנים בחינם מכח קניית המוצר. כך בתורה הקדושה, העוסק בה זוכה לדברים הר: ה: לחכמה, בינה, דעת, מידות טובות, יראת שמיים טהורה, הארת פניו, כוחות הנפש החבויים בו מתגלים מכח תורתו. ועוד רבינו הקדוש שהיה נשיא ישראל זכה למעלות אלו בשלימות ומכוחו שאבו גם בניו. ואפשר לרמוז זאת עפ"י הגמרא בשבת (דף כ"ג ע"ב) הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים. לא כתוב הזהיר בנר. אלא הרגיל בנר ופירושו שהאב עצמו רגיל לישב וללמוד תורה לאור הנר ואז בניו רואים אותו תמיד יושב ושקוד על התורה, לפיכך גם הם עושים כמעשיו, שהרי בן כרעא דאבוה ומעשה אבות יעשו בנים. ובא התנא הקדוש רבי שמעון בן מנסיה

ללמדינו איזה כח ההשפעה יש להורים על הילדים, וכל ההצלחה של הילדים תלוי בהנהגת ההורים, מפני שההורים מודל לחיקוי לילדם, והדוגמא האישית היא החשובה ביותר.

פרק ו - משנה ט

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִסְמָא, פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד, וְנָתַן לִי שָׁלוֹם, וְהֶחזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם, אָמַר לִי, רַבִּי מֵאֵיזֶה מָקוֹם אָתָּה, אָמַרְתִּי לוֹ, מֵעִיר גְּדוֹלָה שֶׁל חֲכָמִים וְשֶׁל סוֹפְרִים אָנִי, אָמַר לִי, רַבִּי רְצוֹנְךָ שֶׁתָּדוּר עִמָּנוּ בִּמְקוֹמֵנוּ וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, אָמַרְתִּי לוֹ אִם אַתָּה נוֹתֵן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, אֵינִי דָר אֶלָּא בִּמְקוֹם תּוֹרָה, וְכֵן כָּתוּב בְּסֵפֶר תְּהִלִּים עַל יְדֵי דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, טוֹב לִי תּוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁבִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם אֵין מְלַוִּין לוֹ לְאָדָם לֹא כֶּסֶף וְלֹא זָהָב וְלֹא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, אֶלָּא תוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר, בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אוֹתָךְ בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמוֹר עָלֶיךָ וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ, בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אוֹתָךְ, בָּעוֹלָם הַזֶּה, בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמוֹר עָלֶיךָ, בַּקֶּבֶר, וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ, לָעוֹלָם הַבָּא, וְאוֹמֵר, לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃

משנה זו קשה מכמה אופנים: א. רבי יוסי לא היה מוכן לדור במקומו של האדם למרות שעדיין לא ידע היכן מדובר ואולי גם עירו של הנ"ל הייתה של חכמים וסופרים?

ב. איך מתקשר הפסוק שהביא רבי יוסי טוב לי תורת פיך וכו' וסירובו לעבור מעירו. ועוד למה כל האריכות בדבריו וכן כתוב ע"י דוד המלך ע"ה מלך ישראל וכו'?

נראה לפרש שרבי יוסי בן קסמא בא ללמד ולהדגיש את החשיבות העליונה לדור במקום תורה ובפרט בעיר שיש בה חכמים וסופרים והשפעה שיש בה לכל יהודי. ומאידך כמה צריך האדם לחשוש מחברה לא תורנית, ואפילו ענק שבענקים כרבי יוסי בן קסמא חשש לכך ולא היה מוכן להעתיק מקום מגוריו ממקום צדיקים וחסידים למקום פחות טוב. ומתוך דבריו של אותו אדם רצונך לגור במקומינו וכו' הבין רבי יוסי שהוא לא דר במקום תורה מכך שהציע כסף וזהב תמורת מקום תורה. כי עבור מקום תורה לא מציעים תמורה של כסף וזהב. המהר"ל זיע"א בספרו דרך החיים מבאר מדוע סירב רבי יוסי ללכת לעירו של אותו אדם: הסיבה היא שאותו אדם לא רצה שרבי יוסי יבוא לעירו ללמדם תורה אלא כדי להנות ממנו עצה ותושיה, אילו היה מבקש שיבוא ללמדם תורה היה רבי יוסי הולך למקום ההוא. נדייק מדבריו שאמר איני דר שדווקא לעניין מגורים סירב לגור שם.

מהמשנה הזו אפשר ללמוד מדוע החשיבו גדולי עולם את ישיבתם דווקא במקום תורה. המשנה מספרת שם שהתפזרו תלמידי רבי יוחנן בן זכאי אמרו נלך ליבנה, מקום ששם יש תלמידי חכמים גדולים. ואילו רבי אלעזר בן ערך הלך לעיר דיומסית מקום יפה ומים טובים ונאים. אמנם הליכתו לשם היתה להקים דור חדש של תלמידי חכמים, אלא כיוון שהיו עסוקים בהבלי העולם ורדופים אחרי ההנאות, יצאו לתרבות רעה, ואף הוא רבי אלעזר נמשך אחריהם! אחרי היין והרחיצה. כשבא ללמוד בספרא טעה וקרא החרש היה ליבם, במקום "החודש הזה לכם". עד שבקשו עליו חכמים רחמים והתרפא.

רבי אלעזר בן ערך שהיה מגדולי החכמים והחשוב שבהם כפי שאמרו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזניים ורבי אלעזר בן ערך בכף שנייה מכריע את כולם! ואעפ"י שהלך ודאי לדבר מצווה וכוונותיו היו טהורות בכל זאת מהשמיים הוכיחו לו שהתורה נקנית רק במקום שתלמידי חכמים שרויים בו. כי צריך הוא לחבריו שיקיימו את התורה בידו ועליו היה לקיים את המאמר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריך! לפיכך מובן למה סירב רבי יוסי בן קסמא ללכת לאותו מקום.

ראה ראיתי פירוש של הרב "ערבי נחל" רבי שלמה מסורקא זצ"ל למשנה זו: "האדם שפגע ברבי ייסי בן קסמא היה סוחר גדול מעיר של סוחרים. הללו החליטו לשכור איש צדיק כדי שהוא ילמד תורה בעבורם. לכן פנה אל רבי יוסי רצונך שתדור עמנו במקומנו. והיתה כוונתו לומר שרבי יוסי יעסוק בתורה ויקיים מצוות במקומם של כל אנשי העיר. על כך ענה רבי יוסי טעות היא בידכם. וכי סבורים אתם שדי להעמיד תלמיד חכם אחד שילמד בעבור כל בני העיר? דבר זה אינו מציאותי שהרי בשעת פטירתו של אדם מלוים אותו התורה והמצוות שלמד ושקיים בעצמו. אך הכסף וזהב שמשלם לאחרים כדי שילמדו בעבורו - אינם מלווים אותו, לכן אם רצונכם להטיב לנשמתכם לכו ולמדו בעצמכם שנאמר "בהתהלכך" של כל אחד ומכם "ובשכבך" של כל אחד ואחד "והקיצות" וכו' אין אפשרות

לקיים תורה ומצוות באופן קולקטיבי. אלא כל אחד הולך לבית עולמו שבנה וטיפח בעולם הזה!!!

פירוש אחר: בשעת פטירתו של אדם לא מלווים אותו לא כסף ולא זהב וכו'. הפירוש בזה: אדם אוכל ושותה במשך השנה בערך טון אחד. אם יחיה מאה שנה אוכל בקירוב מאה טון אוכל. כשמסתלק לבית עולמו שוקל בקושי שמונים קילו. כלומר על אכילה ושתיה ושאר מעדנים בזבז סכום עתק. ואת העולם הזה עוזב כמעט ללא שווי. אם יפרקו את גוויתו על פי החומרים המרכיבים אותה: ברזל, סיד, יוד, אשלג, פחמן, חמצן, היה שווי הכל מסתכם בסכום זעום!! מה נשאר לו מכל הכמויות האדירות שאכל? פרנסה לתולעים! נמצא שלאחר פטירתו מן העולם לא מלווים אותו כלומר אינו שווה לא כסף ולא זהב!!

ולאחר המחילה וקידה חמשת מאות מפני כבוד המהר"ל הקדוש זיע"א שפירש שאותו אדם לא רצה שרבי יוסי ילמדם תורה אלא רצה ליהנות ממנו עיצה ותושיה, לכאורה ומה בכך? הרי רבי מאיר במשנה הראשונה בפרק זה אומר על העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו' נהנים ממנו עצה ותושיה שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה וכו', והכל צריכין למארי חיטייה? השיב על כך הכתב סופר בפרשת קרח שכתב בשם החת"ם סופר זיע"א ע"פ הגמרא במגילה (דף טז' ע"ב) " "ורצוי לרוב אחיו" - מלמד שפירשו ממרדכי מקצת מסנהדרין. אף על פי שהוצרך לבטל מלימוד תורתו בכדי להציל את כל ישראל, בכל זאת כיון שהיה צריך להניח מדברי תורה, ירד מעט ערכו בעיני הסנהדרין והחשיבוהו שישי בסנהדרין. מפני שראו חבריו שאם בחרו בו להצלת כלל ישראל סימן הוא שאין תורתו חשובה כל כך כמו תורתם של אחרים. כיוון שגדולה תורה יותר מהצלת נפשות ומכל המעשים. לכן סירב רבי יוסי בן קיסמא ללכת למקום ההוא אפילו שכרוך בזה תלמוד תורה והצלת נפשות, בכל זאת חשש שמא עלול להיגרם לי ירידה רוחנית בתורה, וכל כסף וזהב שבעולם לא היו שווים בעיניו כנגד זה. והבן.

כנגד השאלה השנייה מתרצים בעלי המוסר שכאשר אחד מתלמידי החכמים הרחוקים מעושר ותענוגות העולם ינסה להשפיע על הציבור הכללי לפרוש מדרכו ולהדבק בתורה הקדושה לא יצליח. מפני שיאמרו אילו הכיר האיש את עולם התענוגות היה מצטרף אל שאר בני האדם הלהוטים אחר מילוי רצונם. אבל כאשר התלמיד חכם שבא לשכנע הוא גם עשיר גדול ומתמצא היטב בנעשה בעולם הזה, או אז יעשו הדברים רושם על שומעיהם ויכנע לבבם הערל. כשרבי יוסי בן קסמא שהיה חכם גדול וחסיד אמר אם אתה נותן לי כל עושר שבעולם איני דר אלא במקום תורה, בבני ברק ובירושלים. ואיני דר בסביון או באפקה עדיין לא היה בדבריו לשכנע שמא יחשבו שהוא אינו בקי בענייני העולם. לכן הוסיף ואמר שדבר זה הצהיר דוד המלך ע"ה שהיו לו כל עפרות תבל, היה מלך אדיר יחסית למלכים אחרים, ועם כל זאת מאס בקניינים ורכוש לעומת מילה אחת בתורה הקדושה.

והוסיף רבי יוסי ואמר ולא עוד אלא שבשעת פטירתו של האדם מן העולם לא מלווין אותו לא כסף ולא זהב וכו׳. והוא תזכורת לאותם ששטופים בתאוות הממון ומבלים ימיהם באיסוף ניירות צבעוניים, ועליהם אמר דוד המלך ע״ה את הפסוק ״זכור אני מה חלדי״ רצונו לומר שישנם אנשים הדומים לחולדה, אוספים ומקבצים ממון ולבסוף משאירים הכל לבעל השני של נשותיהם: וכן אומר דוד המלך ע״ה (במזמור מט בתהילים מזמור שאומרים אותו בבית האבל רח״ל) ״הבוטחים על חילם וברוב עושרם יתהללו: ויקר פדיון נפשם וחדל לעולם: זה דרכם כסל למו ואחריהם בפיהם ירצו סלה: אל תירא כי יעשיר איש ירבה כבוד ביתו, כי לא במותו יקח הכל לא ירד אחריו כבודו: אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו״, והפירוש כאן אך למותר!

משל לאיש שנקרא ביום בהיר אל המלך, רעדה אחזתהו, על מה ולמה. בצר לו פנה אל ידידיו משכבר הימים, שני ידידים טובים היו לו והשלישי קצת פחות. הלך אל הראשון ואמר לו בוא ותמליץ עליי לפני המלך. נשמט ממנו חבירו בתואנה שפוחד הוא מהמלכות בגלל העלמות מס שנחשד בהם. אבל זאת אעשה, אלווה אותך עד שער הארמון. הלך האיש בפחי נפש אל ידידו השני עוז אהבתו, וגם הוא נשמט ממנו בתואנה שכבר כמה שנים נפקד הוא מצבא המלך וחושש פן יבולע לו. אך זאת אעשה שאלווה אותך עד דלת הלישכה של המלך, אבל אל הקודש פנימה לא אכנס. בצר לו הלך האיש לחבר השלישי, שכאמור לא היו ביחסים הדוקים ואמר לו בוא איתי אל המלך, אמר לו האיש הסר דאגה מלבך, אנוכי אבוא אל הקודש פנימה ואמליץ בעדך ובעזרת ה׳ יתברך תצא זכאי מלפני המלך.

הנמשל הוא שיש לאדם שלושה ידידים, שניים אהובים עליו, הכסף והבנים ואילו השלישי הם התורה והמצוות שלא יחס להם חשיבות מרבית בחייו. שלושה אלו נרמזים במשנה במה מדליקין (מס׳ שבת פרק ב׳) עישרתן? עירבתן? הדליקו את הנר! עישרתם כנגד עושרו כספו וזהבו. עירבתן - כנגד בניו שהם הערבים שלו. הדליקו את הנר - כנגד תורה ומצוות שנקראו נר שנאמר ״כי נר מצווה ותורה אור״. אומרים חז״ל: אדם חושב שכספו וזהבו זה הביטחון שלו, זה מה שיציל אותו ביום פקודה, בא שלמה המלך ע״ה ואומר ״לא יועיל הון ביום עברה״ ובא דוד המלך ע״ה ואומר ״כי לא במותו יקח הכל לא ירד אחריו כבודו״. ביום בו הקב״ה כועס על הנשמה.

ועל זה המליצו בהגדה של פסח: חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים אשר ציוה ה׳ אלוקינו אתכם כלומר חכם שבא לעיר להתארח דבר ראשון שואל מה העדות והחוקים, היכן בית הכנסת ובית המדרש. היכן יש שיעורי תורה. אבל הרשע ניכר בזה ששואל מה העבודה הזו לכם כלומר בתחילת בואו לעיר שואל היכן לשכת העבודה, היכן אפשר להרויח לחם חינם? היכן הבורסה והבנקים? תחילת דיבורו על כסף. וכן חרזו בעלי המוסר פרנסה נוטריקון פה רסן, אדם ששם מחסום לפיו ולא דורש

בעניני כספים כל הזמן, פרנסתו מצויה לו מפני שהברכה שורה בדבר הסמוי מן העין ומן הפה׃

יש אחר שסומך על בניו ובנותיו שהם יצילו אותו ביום מותו. אך גם כאן נכזבה תוחלתו. באים בניו ובנותיו עד פתח הקבר ואמרים לו לך תנוח על משכבך ותעמוד לקץ הימין׃׃ ואילו אותן מצוות ומעשים טובים שסיגל אדם לעצמו בחיים חיותו ולא ייחס להם חשיבות כל כך דווקא הם מלווים לו לאדם ביום פקודה. אותן צדקות שעשה בחייו הם שפותחות לפניו שערים לאחר מאה ועשרים שנה שנאמר ״והלך לפניך צדקך וכבוד ה׳ יאספך״ (ישעיה נח, ח). דווקא אותם אמנים ואמן יהא שמיה רבה שענה בימי חייו הם שיפתחו לפניו שערים שנאמר״ פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים״ אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן.

פרק ו - משנה י

חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעוֹלָמוֹ, וְאֵלּוּ הֵן, תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד, שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד, אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד, יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָז. תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב, יְהוָה קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז, שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי, וְאוֹמֵר, מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ. אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב, עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ, וְאוֹמֵר לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה וְאַדִּירֵי כָּל חֶפְצִי בָם, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב, מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ, וְאוֹמֵר וַיְבִיאֵם אֶל גְּבוּל קָדְשׁוֹ הַר זֶה קָנְתָה יְמִינוֹ׃

לכאורה קשה׃ שהרי הפסוק בתהילים (מזמור קד.) אומר ״מה רבו מעשיך ה׳ כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קניינך״ שכל מה שברא הקב״ה

בעולמו תבל ומלואה הכל קנוי לו יתברך, למה אם כן הזכיר התנא רק קניינים אלו? רש״י זיע״א הרגיש בדבר והעיר על כך בפירושו, עיין שם. ונראה לעניות דעתי הדלה באמת לפרש שיש קשר ומכנה משותף בחמישה קניינים אלו והוא בתועלתם לעולם כולו וליושביו וכן בהשראת האמונה שהפיצו בעולם. תורה קדמה לבריאת העולם תתקע״ד (874) דורות ובזכותה מתקיימים שמיים וארץ. צריך להאמין באמונה שלימה שהעולם לא יכון אפילו לשנייה אחת בלי תורה. וכן רמוז בפסוק ״ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי״ (בראשית א) הא יתרה לומר תנאי התנה הקב״ה עם שמים וארץ שאם יקבלו ישראל תורה - מוטב, ואם לא יחזור לתוהו ובוהו, ורק בידי התורה הקדושה לחזק את האדם ולהשריש בקרבו אמונה בבורא העולם. וזה קשור לקניין הבא אברהם אבינו ע״ה שהיה הראשון שגילה את האמונה באל אחד ועשה נפשות לכך. והכניס תחת כנפי השכינה אלפים ורבבות טועים. ובעשרה נסיונות שנתנסה הפיץ אור חדש בעולם שמאמונה לא מפסידים לעולם, אדרבא. ואברהם אבינו מקשר אותנו לקניין הבא שמיים וארץ, כשאדם נושא עיניו ורואה שמיים וצבא המרום מתחזק באמונה כדכתיב ״כי אראה שמיך מעשי אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת ה׳ אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ״, ושמיים וארץ קשורים לאברהם כדכתיב אלה תולדות השמיים והארץ בהיבראם, אל תקרי בהיבראם אלא באברהם. שבזכותו ניצל העולם כולו. כפי שכתב התנא בפרק החמישי: עשרה דורות מנח עד אברהם להודיע כמה ארך אפיים לפניו שכל הדורות היו מכעיסים את הקב״ה עד שבא אברהם אבינו ע״ה ונטל שכר כולם. וכפירוש רבינו עובדיה מברטנורא שם: כמו שנטל עליו עול מצוות בעולם הזה כנגד כולם. כך קיבל בעולם הבא שכר כנגד כולם וזה מוביל לקניין הבא עם ישראל שהם צאצאיו של האדם הגדול בענקים, ועם ישראל נמשל כארבע רוחות השמיים. מה העולם אינו מתקיים ללא ארבע רוחות כך אין קיום לעולם ללא ישראל. וידוע ששלושה נקראו ראשית: התורה, עם ישראל, וארץ ישראל: תורה דכתיב ״ה׳ קניני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז״ (משלי ח), ישראל- דכתיב ״קודש ישראל לה׳ ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו״. ארץ ישראל נקראת ראשית, שנאמר - ״מראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה׳״. והקניין החמישי הוא בית המקדש שהיה מכפר על כל עוונותיהם של ישראל, וגם משפיע שפע לעולם כולו בזכות שבעים פרים שהיו מקריבים בו, כנגד שבעים אומות העולם, וממנו היו שואבים שלוש פעמים בשנה מרוח הקודש, קדושה אמונה ויראת שמיים כל ישראל. והוא שימש עמוד העבודה, אחד משלושה שעליהם העולם קיים. וידוע הקשר האמיץ שבין ישראל לתורה, שללא תורה אין שום חשיבות לארץ ישראל, משלו חכמינו זכורם לברכה לאדם שנכנס לבית שכל חלונותיו אטומים ומוגפנים זמן רב וריח של עובש וטחב עמד באויר, נכנס לשם אדם אחד והחל לצעוק, איך אפשר לדור בדירה כזו? השיב לו חבירו, שוטה שבעולם הלא רואה אתה שהבית מצד עצמו מפואר הוא ומרווח וטוב לחיות בו, רק היות והבית היה סגור על מסגר במשך זמן לכן הוא מחניק. המתן מעט עד פתיחת הדלתות והחלונות או אז יתחלף האוויר

ואז תנשום אוויר פסגות. הנמשל ברור: ארץ ישראל אעפ"י שהיא זבת חלב ודבש, ולא תחסר כל בה, ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחושת- ללא תורה אין אוויר, אין חמצן לעם ישראל, כי התורה היא אווירה הטבעי של ארץ ישראל, בלעדיה דומים החיים לבית בלי אויר. או כדאמרי איניש: תורה לנשמה כמו אויר לנשימה!!

פרק ו - משנה יא

כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעוֹלָמוֹ, לֹא בְרָאוֹ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו, וְאוֹמֵר יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

המלבי"ם הקדוש בפירושו על התורה (פרשת בראשית) כתב שיש ארבע דרגות בבריאה: וסימנך דצח"ם. הדומם כגון האדמה נועד בכדי לשמש את הצומח שיצמח ויגדל ממנו, הצומח משמש את החי הלא מדבר כגון בהמות ועופות. הלא מדבר משמש את האדם שהוא נזר הבריאה לכמה שימושים כגון מלאכה, רכיבה, אכילה וכו', והאדם נברא לשמש את בוראו ע"י קיום רצונו. א"כ נמצא שכל הבריאה כולה נבראה לשמש ולקיים רצון הבורא. כל זמן שהאדם משמש את בוראו לומד תורתו ומקיים מצוותיו, ומבטל רצונו מפני רצון קונו - הרי כל העולם כדאי הוא לו וממילא שאר הדרגות שתחתיו משמשים אותו ונתונים תחת מרותו וממשלתו. אבל אם חלילה לא עושה רצון בוראו הריהו שפל ונבזה ופחות הוא מהשקציך ואומרים לו יתוש קדמך במעשה בראשית.

כמו הקנינים הנצחיים שברא הקב"ה בעולם שמעידים על מציאותו והשגחתו של הבורא. כפי שאמר דוד המלך ע"ה "כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך. ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ" (תהילים ח, ד). כמו כן כל הדברים הנבראים בעולם כל אחד מיוחד ויחודי בפני עצמו, ומעיד על מציאותו והשגחתו בעולם: אם נתבונן בטבע, חי, צומח, דומם, מביצי כינים ועד קרני ראמים, לא נמצא שיהיה האחד דומה לחבירו. אף אם תאומים זהים שמבטן אחד יצאו אין הפרצופים דומים זה לזה ואין קולו של האחד כקול חבירו. אין אילן דומה לחבירו אף שמשורש אחד יצאו. אין עלה אחד דומה לחבירו גם אם על ענף אחד צמחו שניהם. גידין פרקין ותמונתו של זה אינו דומה לזה, עד אשר כל בריה היא יחידה בעולמו וכן הנבראים כולם כל אחד יחיד בעולמו. מהנבראים כולם אנו מכירים את בוראם. כשם שהבגד מעיד על החייט שתפר אותו וכשם שהשולחן מעיד על הנגר שיצר אותו כך העולם כולו מעיד שיש מנהיג שבורא ומשגיח ומנהל את עולמו בחן בחסד וברחמים רבים. ואומר ה' ימלוך לעולם ועד,

גם אם בזמן הזה אין הכל מכירים בעובדה זו, אולם לעתיד הכל יכירו את פי ה' ויתקיים אז "ומלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר׃

תם ונשלם שבח לבורא עולם, ביום ד אדר המהודר התשס"ד
תשס"ד עולה כמנין כי בזו השנה יבוא גואל צדק ויגאלנו
וחושבנא דדין כחושבנא דדין